

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

**Η μελέτη των κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων στο ΥΜΙ κτηριακό συγκρότημα του
Βαθυπέτρου Αρχανών ως μέσο διερεύνησης της κοινωνίας και της οικονομίας της νεοανακτορικής
βορειοκεντρικής Κρήτης**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Παρασκευή Σταματάκη

ΤΟΜΟΙ I, II, III

Αθήνα 2021

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

**Η μελέτη των κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων στο ΥΜΙ κτηριακό συγκρότημα του
Βαθυπέτρου Αρχανών ως μέσο διερεύνησης της κοινωνίας και της οικονομίας της νεοανακτορικής
βορειοκεντρικής Κρήτης**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Παρασκευή Σταματάκη

TOMOΣ I:
Κείμενο

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:
Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ελευθέριος Πλάτων
Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Βαβουρανάκης
Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Ιωάννης Παπαδάτος

Αθήνα 2021

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ελευθέριος Πλάτων

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Βαβουρανάκης

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Ιωάννης Παπαδάτος

Επταμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ελευθέριος Πλάτων (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Βαβουρανάκης (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Ιωάννης Παπαδάτος (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Κωνσταντίνος Κοπανιάς (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Βασίλης Πετράκης (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Καθηγήτρια Ιφιγένεια Τουρναβίτου (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)

Μέλος: Καθηγητής Διαμαντής Παναγιωτόπουλος (Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης)

Αθήνα 2021

Εξώφυλλο: Ο αργιλώδης, ποταμολιμναίος λόφος (κέντρο - αριστερά), στον γεωλογικό Σχηματισμό Βιάννου (κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.4.β.ii.), στην κορυφή του οποίου εντοπίζεται το ΥΜΙ Βαθύπετρο (κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.4.β.iv.)· είναι εμφανή τα γκρίζα αργιλοχώματα, στη θέση του εγκαταλελειμμένου, σύγχρονου αργιλορυχείου «Κεραμουργεία Μεταξά» (λήψη γράφουσας, προς βορειοανατολικά, 24.03.2019).

Εσώφυλλο α΄: Ο αργιλώδης, ποταμολιμναίος αναβαθμός - κρημνός, στον γεωλογικό Σχηματισμό Βιάννου (κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.4.β.ii.), στην κορυφή του οποίου (πάνω δεξιά - εκτός λήψης) εντοπίζεται το ΥΜΙ Βαθύπετρο (κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.4.β.iv. - λήψη γράφουσας, προς βορειοδυτικά, 15.08.2017).

Εσώφυλλο β΄: Η θέση του Φράγματος του Χαλαυριανού Χειμάρρου στην περιοχή νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, στον γεωλογικό Σχηματισμό Βιάννου (κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.4.β.ii., 3.7.β.), όπου εντοπίζεται μεγάλη ποσότητα ποταμολιμναίων, σκούρων τεφρών αργίλων (λήψη γράφουσας, προς δυτικά, 20.01.2014, κατά την κατασκευή του φράγματος).

Στη Φωτεινή μου

Πρόλογος

Την επιτυχή ολοκλήρωση της πολύχρονης αυτής προσπάθειας, η οποία αποτυπώνεται στην παρούσα διατριβή, την οφείλω, κυρίως, στην υπομονή, κατανόηση και αμέριστη βοήθεια του επιβλέποντα Καθηγητή μου, Λευτέρη Πλάτωνα, τον οποίο ευχαριστώ θερμά. Στους Καθηγητές Γιώργο Βαβουρανάκη και Γιάννη Παπαδάτο, μέλη της τριμελούς μου επιτροπής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ), παρομοίως, οφείλω ευγνωμοσύνη για την κατανόηση και υποστήριξη όλα αυτά τα χρόνια, όπως και στην Καθηγήτρια Ελένη Μαντζουράνη, για τις πολύτιμες συμβουλές της σε κομβικά χρονικά σημεία.

Η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, έχοντας πιστέψει ότι θα μπορέσω να αντεπεξέλθω σε αυτό το δύσκολο έργο, μου χορήγησε όλες τις αρχικές άδειες για τη μελέτη του κτηριακού συγκροτήματος του Βαθυπέτρου και μου επέτρεψε την πρόσβαση στο αρχείο της (ανασκαφικές φωτογραφίες και ημερολόγια). Ακολούθως, το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ), το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου και η Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηρακλείου (πρώην ΚΓ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων - ΕΠΚΑ) χορήγησε, χωρίς καθυστέρηση, τις απαιτούμενες από τον νόμο άδειες μελέτης, δημοσίευσης και ανάλυσης.

Η επιμέλεια των πρόσφατα συντηρημένων αγγείων από το συγκρότημα ανατέθηκε στον συντηρητή αρχαιοτήτων Γιάννη Ρογδάκη, με την οικονομική υποστήριξη του *Institute for Aegean Prehistory*, του *Mediterranean Archaeological Trust* και του *Knossos Trust*, υπό την επίβλεψη της πρώην ΚΓ΄ ΕΠΚΑ. Τα αγγεία αποτυπώθηκαν σχεδιαστικά και φωτογραφικά με την υποστήριξη της ομάδας *Publication Team* του *Institute for Aegean Prehistory - Study Centre for East Crete (INSTAP SCEC)*, συγκεκριμένα, αντιστοίχως, από τον Doug Faulmann και τον Χρόνη Παπανικολόπουλο. Η Ελένη Νοδάρου με καθοδήγησε σε όσα αφορούν στην πετρογραφική ανάλυση της κεραμικής και των γεωλογικών ιζημάτων (κεφάλαιο 3) και επέβλεψε την παραγωγή των πετρογραφικών λεπτών τομών στο Εργαστήριο W. A. MacDonald του INSTAP SCEC. Μέσω της χορήγησης της υποτροφίας *Richard Seager* κατά το έτος 2015 κατέστη δυνατό να συμβουλευτώ τη βιβλιοθήκη του INSTAP SCEC για τη βιβλιογραφική μου έρευνα.

Η Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή με διευκόλυνε, ώστε να μελετήσω την κεραμική του Βαθυπέτρου στους χώρους της στο Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού. Ειδικότερα ευχαριστώ τον Don Evely, Επίτιμο Επιμελητή της Σχολής για

την αμέριστη υποστήριξή του στο ξεκίνημα της μελέτης μου, τον Todd Whitlaw για τις πολύτιμες συμβουλές του και τον Επιμελητή της Σχολής, Κωστή Χρηστάκη, για τις θετικές συστάσεις του και τη διευκόλυνση σχετικά με τη χρήση της βιβλιοθήκης της Σχολής στην Κνωσό.

Επιπροσθέτως, ευχαριστώ θερμά την Καθηγήτρια Κλασικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Ιλινόις Ναννώ Μαρινάτου, η οποία μου χορήγησε ανασκαφικές φωτογραφίες από το προσωπικό αρχείο του πατέρα της και ανασκαφέα του Βαθυπέτρου, Σπ. Μαρινάτου. Οφείλω να επισημάνω την ηθική και όχι μόνο υποστήριξη της Επίτιμης Διευθύντριας Αρχαιοτήτων Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου (ΥΠΠΟΑ), Αθανασίας Κάντα, η οποία με ενέπνευσε για να ασχοληθώ εκ νέου με την έρευνα στον τομέα της αρχαιολογίας. Η Ομότιμη Καθηγήτρια του ΕΚΠΑ Μαρία Παντελίδου - Γκόφα μου χορήγησε πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με την ανασκαφή του Βαθυπέτρου, καθώς υπήρξε μέλος της ανασκαφικής ομάδας.

Με τη Βάσω Φώτου συζητήσαμε καίρια ζητήματα της αρχιτεκτονικής του συγκροτήματος και την ευχαριστώ θερμά για αυτό. Ο αρχαιοφύλακας του Βαθυπέτρου, Γιάννης Κοντζεδάκης, υπήρξε πάντα πρόθυμος να με βοηθήσει τα τελευταία δώδεκα χρόνια σε κάθε επίσκεψή μου στον αρχαιολογικό χώρο.

Οι αγγειοπλάστες, Θεονύμφη Γενετζάκη (Αρχάνες) και Ελένη Καυγαλάκη (Μαργαρίτες) με καθοδήγησαν πάνω σε θέματα της τεχνολογίας της κεραμικής, όποτε τις χρειαζόμουν.

Ευχαριστώ όλους τους φίλους μου για τη συνεχή υποστήριξη και όλους όσους ίσως ξέχασα να συμπεριλάβω εδώ, οι οποίοι βοήθησαν με οποιοδήποτε τρόπο στην ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

Η σταθερή υποστήριξη και ενθάρρυνση του συζύγου μου, Δημήτρη Βογόπουλου, η οποία πηγάζει από την κρυφή αγάπη του για την αρχαιολογία, ήταν καίρια για την ευόδωση αυτής της έρευνας. Ελπίζω, μέσα από την καρδιά μου, ότι η κόρη μου, Φωτεινή, η οποία μεγάλωσε παρακολουθώντας τις επίπονες προσπάθειές μου για την τελεσφόρηση αυτής της προσπάθειας, να πήρε μόνο θετικά ερεθίσματα μέσα από αυτό.

Ηράκλειο, Κρήτη

Νοέμβριος 2021

Περιεχόμενα

Τόμος I: Κείμενο

Πρόλογος	i.
Περιεχόμενα	iii.
Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή	1
1.1. Πλαίσιο μελέτης	1
1.2. Θέση και προτεινόμενη λειτουργία του ΥΜΙ Βαθυπέτρου	4
1.3. Ιστορικό ανασκαφικής διερεύνησης	6
1.4. Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία	7
1.4.α. Πηγές πληροφοριών	7
1.4.β. Γενικά	8
1.4.γ. Βόρεια Πτέρυγα	9
1.4.δ. Νότια Πτέρυγα	32
1.4.δ.i. Γενικά	32
1.4.δ.ii. Βορειοδυτικό τμήμα	32
1.4.δ.iii. Νότιος Διάδρομος	39
1.4.δ.iv. Ανατολικό τμήμα	41
1.5. Χρονολόγιο ανασκαφικών και άλλων εργασιών στο ΥΜΙ Βαθύπετρο	44
1.6. Κινητά ευρήματα	47
1.7. Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις	51
1.7.α. Σύνοψη απόψεων	51
1.7.β. Τελικά συμπεράσματα	55
1.8. Συσχετισμός των φάσεων του ΥΜΙ Βαθυπέτρου με την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας - χρονολογικές επισημάνσεις	64
1.9. Ερωτήματα και διάρθρωση της παρούσας μελέτης	67
Κεφάλαιο 2. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις	69
2.1. Πρόλογος	69
2.2. Κεραμική τεχνολογία και κοινωνία	69
2.3. Στόχος της παρούσας μελέτης	71
2.4. Μεθοδολογία τεχνολογικής ανάλυσης κεραμικών αγγείων	73
2.5. Οργάνωση της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη	76
2.6. Κεραμική τεχνολογική τυπολογία	86
2.6.α. Μεθοδολογία ταξινόμησης κεραμικών αγγείων	86

2.6.β. Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι _____	95
2.6.β.i. Γενικά _____	95
2.6.β.ii. Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι _____	99
2.6.β.iii. Κεραμικοί τεχνολογικοί υπο-τύποι _____	105
2.7. Σύνοψη _____	109
2.8. Τεχνολογικές επισημάνσεις _____	109
2.8.α. Μορφολογική και μετρική τυποποίηση των αγγείων _____	109
2.8.β. Τροχοποίητες (εν μέρει ή εξολοκλήρου) βάσεις αγγείων _____	114
2.8.β.i. Γενικά _____	114
2.8.β.ii. Το σχήμα της κάτω επιφάνειας, εν μέρει ή εξολοκλήρου, τροχοποίητων βάσεων, που σχηματίστηκαν σε επαφή με τον κεραμικό δίσκο _____	115
2.8.β.iii. Ίχνη αποκόλλησης από τον κεραμικό δίσκο σε, εν μέρει ή εξολοκλήρου, τροχοποίητες βάσεις αγγείων _____	117
2.8.β.iv. Οι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητες βάσεις αγγείων που δεν αποτελούν αποτύπωμα του κεραμικού δίσκου _____	118
2.8.γ. Περαιτέρω παρατηρήσεις επί της εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητης τεχνικής _____	119
2.9. Μεθοδολογία εντοπισμού, αποτύπωσης, περιγραφής και παρουσίασης των τεχνολογικών ιχνών των κεραμικών αγγείων _____	120
2.10. Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος _____	124
2.11. Δομή παρουσίασης των κεραμικών τεχνολογικών στοιχείων _____	128
Κεφάλαιο 3. Πετρογραφική ανάλυση κεραμικής _____	130
3.1. Πλαίσιο μελέτης _____	130
3.2. Εθνογραφικές και τεχνολογικές επισημάνσεις _____	132
3.3. Μέθοδος μικροσκοπικής εξέτασης των κεραμικών υλών και των γεωλογικών ιζημάτων _____	134
3.4. Η γεωλογία της περιοχής του όρους Γιούχτα _____	135
3.4.α. Γενικά _____	135
3.4.α.i. Πρόλογος _____	135
3.4.α.ii. «Πηλός - άργιλος» _____	136
3.4.α.iii. Οι κύριες πηγές πηλού στην Κρήτη _____	137
3.4.α.iv. Κοκκομετρία _____	138
3.4.β. Γεωλογική περιγραφή της περιοχής του όρους Γιούχτα _____	138
3.4.β.i. Περιοχή εξέτασης _____	138
3.4.β.ii. Νεογενείς σχηματισμοί στην περιοχή του όρους Γιούχτα _____	139
3.4.β.iii. Το προ-νεογενές όρος Γιούχτα _____	142

3.4.β.iv. Συμπεράσματα _____	143
3.5. Θέσεις πηγών αργίλου και κεραμικών εργαστηρίων (μινωικών, παραδοσιακών και σύγχρονων) στην περιοχή του όρους Γιούχτα _____	144
3.6. Αποτελέσματα γεωλογικών ερευνών και αναλύσεων ιζημάτων και κεραμικών υλών (μινωικών, παραδοσιακών και μεταγενέστερων) στην περιοχή του όρους Γιούχτα και της Κνωσού _____	148
3.7. Γεωλογική έρευνα πεδίου: λήψη και προετοιμασία δειγμάτων γεωλογικών ιζημάτων από την περιοχή του όρους Γιούχτα για πετρογραφική ανάλυση _____	156
3.7.α. Στόχοι και μέθοδος δειγματοληψίας _____	156
3.7.β. Λήψη ιζημάτων _____	157
3.7.γ. Κόκκινα ιζήματα _____	167
3.7.δ. Προετοιμασία των ληφθέντων δειγμάτων ιζημάτων για πετρογραφική ανάλυση _____	168
3.7.δ.i. Κατασκευή μπρικετών _____	168
3.7.δ.ii. Καταγραφή των χαρακτηριστικών των δειγμάτων ιζημάτων _____	169
3.7.δ.iii. Επεξεργασία των μπρικετών των δειγμάτων των ιζημάτων μετά την κατασκευή τους και προετοιμασία των πετρογραφικών λεπτών τομών _____	181
3.8. Λήψη κεραμικών δειγμάτων από το ΥΜΙ Βαθύπετρο και προετοιμασία πετρογραφικών λεπτών τομών _____	183
3.8.α. Δειγματοληψία κεραμικής _____	183
3.8.β. Προετοιμασία πετρογραφικών λεπτών τομών _____	186
3.9. Τρόπος εξέτασης και περιγραφής των πετρογραφικών δειγμάτων των γεωλογικών ιζημάτων από την περιοχή του όρους Γιούχτα και της κεραμικής από το ΥΜΙ Βαθύπετρο _____	187
3.10. Πετρογραφικές ομάδες των γεωλογικών ιζημάτων της περιοχής του όρους Γιούχτα _____	188
3.10.α. Γενικά _____	188
3.10.β. Γεωλογικός Λεπτοφυής Πηλός 1 _____	188
3.11. Πετρογραφικές κεραμικές ομάδες από το ΥΜΙ Βαθύπετρο _____	190
3.11.α. Γενικά _____	190
3.11.β. Λεπτοφυής Πηλός 1 _____	191
3.11.γ. Πολύ Τραχύς Πηλός 1 _____	194
3.11.δ. Τραχύς Πηλός 1 _____	195
3.11.ε. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 _____	196
3.11.στ. Τραχύς Πηλός 2 - Μαγειρικός _____	197
3.11.ζ. Μέσος Τραχύς Πηλός 2 - Μαγειρικός _____	198

3.12. Σύγκριση των πετρογραφικών ομάδων της κεραμικής από το ΥΜΙ Βαθύπετρο με αυτές των γεωλογικών ιζημάτων της περιοχής του όρους Γιούχτα _____	199
3.13. Σύγκριση των κεραμικών υλών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο και των γεωλογικών ιζημάτων της περιοχής του όρους Γιούχτα με κεραμικές ύλες της περιοχής της Κνωσού _____	206
3.14. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα _____	208
Κεφάλαιο 4. Αγγεία μέσου μεγέθους _____	214
4.1. Κύπελλα μεγάλων διαστάσεων _____	214
4.1.α. Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους _____	214
4.1.α.ι. Τεχνολογική σύνοψη _____	214
4.1.α.ii. Μορφολογικές, διακοσμητικές, κατασκευαστικές και χρονολογικές παρατηρήσεις _____	216
4.1.α.iii. Προέλευση _____	235
4.1.α.iv. Χρήση και σημασία _____	236
4.2. Προχυτικά αγγεία _____	240
4.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους _____	240
4.2.α.ι. Τεχνολογική σύνοψη _____	240
4.2.α.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	243
4.2.α.iii. Προέλευση _____	244
4.2.α.iv. Χρονολόγηση _____	244
4.2.α.v. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής _____	246
4.2.α.vi. Χρήση και σημασία _____	246
4.2.β. Γεφυρόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους _____	247
4.2.β.ι. Τεχνολογική σύνοψη _____	247
4.2.β.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	248
4.2.β.iii. Προέλευση _____	249
4.2.β.iv. Χρονολόγηση _____	249
4.2.β.v. Χρήση και σημασία _____	250
4.2.γ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους _____	250
4.2.γ.ι. Τεχνολογική σύνοψη _____	250
4.2.γ.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	252

4.2.γ.iii. Προέλευση _____	253
4.2.γ.iv. Χρονολόγηση _____	253
4.2.γ.v. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής _____	254
4.2.γ.vi. Χρήση και σημασία _____	255
4.2.δ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους _____	255
4.2.δ.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	255
4.2.δ.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	257
4.2.δ.iii. Προέλευση _____	258
4.2.δ.iv. Χρονολόγηση _____	258
4.2.δ.v. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής _____	259
4.2.δ.vi. Χρήση και σημασία _____	260
4.2.ε. Ευρύστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους _____	261
4.2.ε.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	261
4.2.ε.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	262
4.2.ε.iii. Προέλευση _____	262
4.2.ε.iv. Χρονολόγηση _____	262
4.2.ε.v. Χρήση και σημασία _____	263
4.2.στ. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους _____	263
4.2.στ.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	263
4.2.στ.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	266
4.2.στ.iii. Προέλευση _____	268
4.2.στ.iv. Χρονολόγηση _____	268
4.2.στ.v. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής _____	269
4.2.στ.vi. Χρήση και σημασία _____	270
4.2.ζ. Τεχνολογική ανακεφαλαίωση και τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τη χρήση και σημασία των προχυτικών αγγείων μέσου μεγέθους _____	270
Κεφάλαιο 5. Αγγεία μικρού μεγέθους _____	274
5.1. Κύπελλα _____	274
5.1.α. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία _____	274

5.1.α.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	274
5.1.α.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	284
5.1.α.iii. Προέλευση _____	310
5.1.α.iv. Χρονολόγηση _____	312
5.1.α.v. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής _____	338
5.1.α.vi. Χρήση και σημασία _____	340
5.1.α.vii. Τεχνολογική ανακεφαλαίωση και τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τη χρήση και σημασία των μεγάλων ημισφαιρικών κυπέλλων με κάθετη λαβή και πρόχυση _____	343
5.1.β. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία _____	348
5.1.β.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	348
5.1.β.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	353
5.1.β.iii. Προέλευση _____	357
5.1.γ. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία _____	358
5.1.γ.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	358
5.1.γ.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	360
5.1.γ.iii. Προέλευση _____	362
5.1.δ. Συζήτηση σχετικά με τα λεπτοφυή κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, μεγάλου και μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία _____	362
5.1.δ.i. Χρονολόγηση _____	362
5.1.δ.ii. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής _____	365
5.1.δ.iii. Χρήση και σημασία _____	367
5.1.ε. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία _____	369
5.1.ε.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	369
5.1.ε.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	372
5.1.ε.iii. Προέλευση _____	376
5.1.ε.iv. Χρονολόγηση _____	376
5.1.ε.v. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής _____	378
5.1.ε.vi. Χρήση και σημασία _____	379

5.1.στ. Κύπελλα με ευθέα τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία _____	380
5.1.στ.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	380
5.1.στ.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	386
5.1.στ.iii. Προέλευση _____	392
5.1.στ.iv. Χρονολόγηση _____	393
5.1.στ.v. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής _____	395
5.1.στ.vi. Χρήση και σημασία _____	396
5.2. Προχυτικά αγγεία _____	397
5.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους _____	397
5.2.α.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	397
5.2.α.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	392
5.2.α.iii. Προέλευση _____	401
5.2.α.iv. Χρονολόγηση _____	401
5.2.α.v. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της παραγωγής _____	402
5.2.α.vi. Χρήση και σημασία _____	404
5.2.β. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους _____	405
5.2.β.i. Τεχνολογική σύνοψη _____	405
5.2.β.ii. Συζήτηση επί των τύπων _____	407
5.2.β.iii. Προέλευση _____	409
5.1.α.iv. Χρονολόγηση _____	409
5.2.α.v. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της παραγωγής _____	410
5.1.α.vi. Χρήση και σημασία _____	411
5.2.γ. Τεχνολογική ανακεφαλαίωση και τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τη χρήση και σημασία των υπό εξέταση μικρών πρόχων _____	412
Κεφάλαιο 6. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα _____	416
Βιβλιογραφία - Πηγές _____	426

Κεφάλαιο 1.

Εισαγωγή

1.1. Πλαίσιο μελέτης

Η παρούσα μελέτη αφορά στη διερεύνηση της λειτουργίας και του ρόλου του Υστερομινωικού Ι κτηριακού συγκροτήματος του Βαθυπέτρου στην περιοχή των Αρχανών στη βορειοκεντρική Κρήτη (βλ. πίν. 1, 2, 3). Το ΥΜΙ Βαθύπετρο είναι ένα από τα σημαντικότερα περιφερειακά κέντρα¹ τα οποία χτίστηκαν κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη (ταυτόχρονα ή λίγο μεταγενέστερα των εργασιών επιδιόρθωσης των μινωικών ανακτόρων μετά τους σεισμούς της ΜΠα περιόδου²), τα οποία παρέμειναν σε χρήση μέχρι το τέλος της ΥΜΙ περιόδου. Διέθεταν ανακτορικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά και χτίζονταν είτε κοντά στα ανάκτορα ή σε οικισμούς, είτε απομονωμένα στην ύπαιθρο. Συνήθως γίνεται αναφορά σε αυτά με τους συμβατικούς όρους «βίλα», «μέγαρο», «έπαυλη» ή «αγροικία»³. Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, όσο πιο απομονωμένα τα νεοανακτορικά αυτά περιφερειακά κέντρα ήταν (δηλαδή οι ονομαζόμενες «αγροικίες»⁴), τόσο πιο ανεξάρτητος και πολύ-λειτουργικός ήταν ο ρόλος τους, καθώς κατείχαν τελετουργικές, βιοτεχνικές και εργαστηριακές λειτουργίες, όπως και σημαντικό και αποθηκευτικό δυναμικό, κάτι που φαίνεται να ισχύει και για το ΥΜΙ Βαθύπετρο.

Ένα σημαντικό ερώτημα που έχει τεθεί σε σχέση με τα νεοανακτορικά περιφερειακά κέντρα της μινωικής Κρήτης είναι αν κατασκευάστηκαν και λειτούργησαν με πρωτοβουλία της ηγεσίας των μινωικών ανακτόρων ή κάποιας άλλης κοινωνικής ομάδας. Σχετικά, έχουν αναπτυχθεί δύο απόψεις. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη⁵, τα εν λόγω κέντρα ιδρύθηκαν με την πρωτοβουλία παραγόντων οι οποίοι ήρθαν σε αντιπαράθεση με τα μινωικά ανάκτορα, εκμεταλλευόμενοι τις

¹ Δηλαδή τα κέντρα τα οποία δεν αποτελούσαν τμήμα των μινωικών ανακτόρων.

² Driessen και MacDonald 1997: 12, 17, Χρηστάκης 2006: 73. Για την ύπαρξη παρόμοιων κέντρων κατά την Παλαιοανακτορική περίοδο, βλ. Niemeier 1997.

³ Hägg (επιμ.) 1997. Ο Cadogan (1997: 99) επισημαίνει, ότι ο όρος «βίλα» παλαιότερα αναφερόταν σε κτήριο με ακίνητη περιουσία και ότι, πλέον, έχει αποκτήσει περισσότερο «προαστιακή» σημασία.

⁴ Betancourt και Marinatos 1997: 92.

⁵ Driessen και MacDonald 1997, Driessen 2019.

ιδιαίτερα δυσμενείς κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που είχαν ανακύψει μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, η οποία χρονολογείται στην ΥΜΙ περίοδο⁶. Το παραπάνω συμπέρασμα βασίστηκε στο γεγονός ότι κάποια από τα περιφερειακά κέντρα διέθεταν σημαντικό αποθηκευτικό δυναμικό⁷, στοιχείο το οποίο θεωρήθηκε ένδειξη τόσο της οικονομικής επιρροής που αυτά ασκούσαν πάνω στην παραγωγή, την αποθήκευση και τη διακίνηση των αγαθών, όσο και της μείωσης του αποθηκευτικού δυναμικού των ανακτόρων. Σύμφωνα με τη δεύτερη επικρατούσα άποψη, η εμφάνιση των νεοανακτορικών περιφερειακών κέντρων δεν ήταν αποτέλεσμα της μείωσης ή του αποκεντρωτισμού της πολιτικο-οικονομικής δύναμης των μινωικών ανακτόρων, καθώς, όπως υποστηρίζεται, δεν αποδεικνύεται η αποδυνάμωση του αποθηκευτικού δυναμικού των δευτέρων⁸. Αντιθέτως, υποστηρίζεται ότι η εμφάνιση των κέντρων αυτών αποδεικνύει την ενδυνάμωση της εξουσίας των μινωικών ανακτόρων, τα οποία τα ίδια οργάνωσαν την οικοδόμηση των εν λόγω κέντρων⁹ με στόχο να ελέγξουν την παραγωγή, την αποθήκευση και τη διακίνηση των αγαθών, ώστε να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα που είχαν ανακύψει μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας¹⁰. Τέλος, άλλοι μελετητές υπογραμμίζουν, σε γενικότερο πλαίσιο, ότι η ανακτορική αρχιτεκτονική των νεοανακτορικών περιφερειακών κέντρων δεν αποδεικνύει απαραίτητα την πολιτική ισχύ¹¹ ή την εξέχουσα κοινωνική θέση¹² των διαχειριστών τους, καθώς δεν αποκλείεται να επρόκειτο απλά για μία προσπάθεια μίμησης της αρχιτεκτονικής των μινωικών ανακτόρων από μέλη της κοινωνίας τα οποία μπορεί να κατείχαν μόνο οικονομική δύναμη.

Επισημαίνεται, ότι οι μελέτες οι οποίες έχουν διεξαχθεί έως τώρα επικεντρώνονται κατά κύριο λόγο στη διερεύνηση των αρχιτεκτονικών στοιχείων και της διάταξης των χώρων των περιφερειακών κέντρων της νεοανακτορικής Κρήτης, σε

⁶ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.8.

⁷ Εντούτοις, δεν ήταν όλα τα νεοανακτορικά περιφερειακά κέντρα εξοπλισμένα με αποθηκευτικούς χώρους (βλ. McEnroe 1982: 18-19, πίν. 1 και 2).

⁸ Χρηστάκης 2006: 69-70, 2007.

⁹ Betancourt 1997: 92.

¹⁰ Χρηστάκης 2006: 69-70.

¹¹ Πλάτων 2000: 67.

¹² Mantzourani και Vavouranakis 2005. Αυτό υποστηρίζεται με βάση το ότι τα κινητά ευρήματα που προέρχονται από τα νεοανακτορικά περιφερειακά κέντρα συχνά διακρίνονται για τον οικιακό και όχι για τον ανακτορικό τους χαρακτήρα (σχετικά, βλ. Platon 1997: υποσημείωση 16, Πλάτων 2000: 54, 66).

μια προσπάθεια να διευκρινιστεί η χρήση, η λειτουργία και ο ρόλος τους¹³. Όπως, όμως, υποστηρίζουν οι Hitchcock και Preziosi¹⁴ και όπως άλλες έρευνες έχουν δείξει¹⁵, οι διαφορές οι οποίες εντοπίζονται στην αρχιτεκτονική των κέντρων αυτών, ακόμα και στην περίπτωση που ανήκουν στην ίδια γενική αρχιτεκτονική κατηγορία (π.χ. στις «αγροικίες»), είναι τόσο σημαντικές¹⁶, ώστε δεν είναι δυνατή η αντιστοίχιση μίας συγκεκριμένης αρχιτεκτονικής κατηγορίας με μία συγκεκριμένη λειτουργική κατηγορία¹⁷. Η αρχιτεκτονική ποικιλία των νεοανακτορικών περιφερειακών κέντρων καθιστά αναγκαία την εξέταση, εκτός της αρχιτεκτονικής, και των κινητών ευρημάτων τους, ειδικότερα των κεραμικών αγγείων, καθώς αυτά αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα των ευρημάτων, στην προσπάθεια να διερευνηθεί η λειτουργία και ο ρόλος των κέντρων. Παρόλο που η μελέτη της κεραμικής η οποία ανευρέθηκε στα νεοανακτορικά περιφερειακά κέντρα δεν είναι βέβαιο ότι θα αποσαφηνίσει την πολιτικο-οικονομική σχέση που μπορεί να είχαν με τα μινωικά ανάκτορα¹⁸, εντούτοις, θεωρείται ότι μπορεί να αναδείξει πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής τους οργάνωσης¹⁹.

Έχοντας ως γνώμονα τα παραπάνω, η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στη μελέτη της κεραμικής και συγκεκριμένα στη μελέτη των τεχνολογικών παραδόσεων των κεραμικών αγγείων που βρέθηκαν στο αδημοσίευτο έως σήμερα ΥΜΙ Βαθύπετρο, σε μία προσπάθεια να χρονολογηθεί το κτηριακό συγκρότημα και να διερευνηθεί η λειτουργία και ο ρόλος του, στο πλαίσιο των οικονομικών και

¹³ McEnroe 1982, Fotou 2015, 2013, 1997, Letesson 2009, 2007.

¹⁴ Hitchcock και Preziosi 1997: 61.

¹⁵ Mantzourani κ.α. 2005, Platon 1997, Tsipopoulou και Papacostopoulou 1997.

¹⁶ Πλάτων 2000: 52-53, Betancourt και Marinatos 1997: 91, 97.

¹⁷ Ο Πλάτων (Platon 1997) υποστήριξε ότι η ύπαρξη διαφορών στην αρχιτεκτονική των νεοανακτορικών περιφερειακών κέντρων δεν συνεπάγεται απαραίτητα την ύπαρξη διαφορών στη λειτουργία τους, καθώς, συγκρίνοντας τις «βίλες» στα Αχλάδια και στον Προφήτη Ηλία Πραισού, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, αν και στην αρχιτεκτονική των δύο αυτών κέντρων εντοπίζονται σημαντικές διαφορές, η κεραμική η οποία βρέθηκε σε αυτά είχε παρόμοιο, οικιακό χαρακτήρα (σχετικά, βλ. παραπάνω υποσημείωση 12). Με βάση αυτό το συμπέρασμα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ισχύει και το αντίθετο, δηλαδή, ότι τυχόν ομοιότητες στην αρχιτεκτονική των νεοανακτορικών περιφερειακών κέντρων δεν συνεπάγεται απαραίτητα την ύπαρξη ομοιοτήτων στη λειτουργία τους.

¹⁸ Βλ. Van de Moortel 1997, Van de Moortel και Darcque 2006. «The study of ceramics alone is, however, not sufficient to understanding overall systems of economy and political centralization. To do this, it is essential to look at a range of products from a range of contexts» (Sinopoli 1991: 160).

¹⁹ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.9.

κοινωνικών συνθηκών της νεοανακτορικής βορειοκεντρικής Κρήτης²⁰. Η μεθοδολογία η οποία θα ακολουθηθεί ως προς την επίτευξη του παραπάνω στόχου παρουσιάζεται παρακάτω, στο κεφάλαιο 2.

1.2. Θέση και προτεινόμενη λειτουργία του ΥΜΙ Βαθυπέτρου

Το ΥΜΙ Βαθύπετρο είναι ένα από τα πιο επιβλητικά, από αρχιτεκτονική άποψη, νεοανακτορικά περιφερειακά κτηριακά συγκροτήματα στη μινωική Κρήτη. Βρίσκεται στο βορειοκεντρικό τμήμα του νησιού, στην περιοχή Πίσω Λιβιάδια²¹ ή Έξω Λιβιάδια²², 20 χιλιόμετρα νότια της πόλης του Ηρακλείου (πίν. 2). Κατέχει σημαντική γεωγραφική θέση, 1 χιλιόμετρο νοτιοανατολικά του όρους Γιούχτα (στην κορυφή του οποίου βρίσκεται το ομώνυμο μινωικό ιερό κορυφής) και 5 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του μινωικού οικισμού και του ανακτορικού κέντρου των Αρχανών, στον μινωικό δρόμο ο οποίος οδηγεί από την Κνωσό στην πεδιάδα της Μεσαράς στα νότια της Κρήτης²³. Χτίστηκε σε αργιλώδες έδαφος, σε έναν κρημνό του Γεωλογικού Σχηματισμού Βιάννου, 1 χιλιόμετρο νοτιοανατολικά του παραδοσιακού οικισμού του Βαθυπέτρου, όπου εντοπίζεται η ομώνυμη πηγή νερού. Η θέση έχει απεριόριστη θέα προς το όρος Ψηλορείτη και την αρχαία Λύκαστο (τον σημερινό οικισμό του Προφήτη Ηλία ή Κανλί Καστέλι) προς τα νοτιοδυτικά²⁴.

Έχει προταθεί ότι το ΥΜΙ Βαθύπετρο βρισκόταν είτε απομονωμένο στην ύπαιθρο²⁵, είτε αποτελούσε τμήμα κάποιου οικισμού ο οποίος εκτεινόταν στα νοτιοδυτικά του²⁶. Αν και σωροί λίθων που ενίοτε σχηματίζουν λιθοδομή εντοπίστηκαν, μετά από έρευνα πεδίου της γράφουσας, σε λόφο λίγα μόλις μέτρα νοτιοδυτικά του κτηριακού συγκροτήματος (όπου, επίσης, βρέθηκαν όστρακα

²⁰ Η παρούσα μελέτη θα αποτελέσει τμήμα της μελλοντικής δημοσίευσης του συνόλου της κεραμικής και των λοιπών ευρημάτων από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, όπως και της αρχιτεκτονικής του κτηριακού συγκροτήματος, για την οποία έχουν χορηγηθεί στη γράφουσα οι απαραίτητες άδειες, τόσο από την Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία (η οποία χρηματοδότησε την ανασκαφική έρευνα του Σπ. Μαρινάτου - σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.3.), όσο και από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού.

²¹ Πλάτων 1948: 589.

²² Πλάτων 1949: 594 και Μαρινάτος 1951β: 100. Το κτηριακό συγκρότημα εντοπίστηκε σε αγρό ιδιοκτησίας του Γεώργιου Χλαντζάκη (Μαρινάτος 1951β: 100).

²³ Μπόνιας 1986: 49.

²⁴ Σχετικά με την τοπογραφία και τη γεωλογία της ευρύτερης περιοχής του ΥΜΙ Βαθυπέτρου και του όρους Γιούχτα, βλ. κεφάλαιο 3 (και ειδικότερα το υποκεφάλαιο 3.4. και πίν. 1 και 3).

²⁵ Hood 1983: 131.

²⁶ Betancourt και Marinatos 1997: 92, Driessen και Sakellarakis 1997: 64-66.

χρηστικής, κυρίως, κεραμικής²⁷), δεν είναι βέβαιο ότι τα ευρήματα αυτά ανήκαν σε κτήριο ή κτήρια μινωικού οικισμού της περιοχής, στον οποίο, ενδεχομένως, ανήκε το Βαθύπετρο. Άλλοι μελετητές υποστηρίζουν πως κτίσματα του κτηριακού συγκροτήματος ενδέχεται να εντοπιζόνταν προς τα βορειοανατολικά, πριν τον οδικό άξονα Αρχανών - Βαθυπέτρου²⁸, κάτι που, όμως, δεν έχει επιβεβαιωθεί. Εντούτοις, υστερομινωικά κτήρια, τα οποία πιθανώς αποτελούσαν τμήμα αγγειοπλαστικών εγκαταστάσεων, έχουν εντοπιστεί στην ευρύτερη περιοχή του κτηριακού συγκροτήματος, κυρίως στα νοτιοδυτικά, στην κοιλάδα του Καλόλακκου²⁹. Επίσης, τοίχοι αβέβαιης χρονολογίας εντοπίστηκαν μέσω της σύντομης επιφανειακής έρευνας που διεξήγαγε η γράφουσα στην ευρύτερη περιοχή, σε απόσταση 500 μέτρων δυτικά του κτηριακού συγκροτήματος³⁰. Ωστόσο, επισημαίνεται, ότι για να διευκρινιστεί αν το Βαθύπετρο ήταν αρχιτεκτονικά ανεξάρτητο ή αν αποτελούσε τμήμα ενός ευρύτερου οικισμού είναι απαραίτητο να διεξαχθεί συστηματική επιφανειακή και ανασκαφική έρευνα στην ευρύτερη περιοχή. Παρόλα αυτά, το γεγονός ότι το κέντρο είχε αυτοτελή δομή και πολύ-λειτουργική χρήση υποδηλώνει ότι μάλλον δεν αποτελούσε τμήμα κάποιου ευρύτερου οικισμού.

Η λειτουργία του Βαθυπέτρου έχει προταθεί ότι ήταν διοικητική, τελετουργική, οικιστική, αποθηκευτική, αλλά και βιοτεχνική - εργαστηριακή, ενδεχομένως, όμως, σε διαφορετικές αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις³¹. Η Φώτου το κατατάσσει στα νεοανακτορικά *εργαστηριακά* συγκροτήματα, με βάση τη μελέτη της αρχιτεκτονικής του και της διάταξης των χώρων του³².

Στην περιοχή της βορειοκεντρικής Κρήτης, περιφερειακά νεοανακτορικά κέντρα εντοπίζονται, επίσης, στην Ξερή Καρά (στον οδικό άξονα Αρχάνες - Καταλαγάρι), στην Αμνισό, στο Νίρου Χάνι, στον Σκλαβόκαμπο, αλλά και στην περιοχή της Κνωσού, π.χ. στην Ανεξερεύννητη Έπαυλη (πίν. 2)³³. Σημειώνεται, ότι το

²⁷ Μετά από έναν σύντομο έλεγχο της γράφουσας, διαπιστώθηκε ότι η κεραμική ύλη των εν λόγω οστράκων ήταν ερυθρού χρώματος και εμπεριείχε πολλές προσμείξεις.

²⁸ Cadogan 1997: 285. Βλ. κεφάλαιο 3, πίν. 1 και 3.

²⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.5. και πίν. 1.

³⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3.

³¹ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7.

³² Fotou 2015.

³³ Σχετικά με τα περιφερειακά νεοανακτορικά κέντρα της μινωικής Κρήτης, βλ. McEnroe 1982, Hägg (επιμ.) 1997 και Fotou 2013.

ΥΜΙ κέντρο στις Αρχάνες (Τουρκογειτονιά) θεωρείται ανακτορικό και όχι περιφερειακό (πίν. 2)³⁴.

1.3. Ιστορικό ανασκαφικής διερεύνησης

Το ΥΜΙ Βαθύπετρο ανακαλύφθηκε τυχαία τον Σεπτέμβριο του 1948³⁵. Τον Φεβρουάριο του 1949 διενεργήθηκε διερευνητική ανασκαφή στον χώρο από τον Έφορο Αρχαιοτήτων Κρήτης και Διευθυντή του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, Νικόλαο Πλάτωνα, υπό την αιγίδα της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας³⁶. Στη συνέχεια, το κτηριακό συγκρότημα ανασκάφηκε και αναστηλώθηκε από την ομάδα του Καθηγητή Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Σπυρίδωνα Μαρινάτου, επίσης υπό την αιγίδα της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας³⁷, κατά τη διάρκεια επτά περιόδων που διήρκεσαν συνολικά έξι περίπου μήνες: κατά τα έτη 1949 (7-18 Σεπτεμβρίου), 1950 (Αύγουστος - Σεπτέμβριος), 1951 (5-26 Σεπτεμβρίου), 1952 (16 Αυγούστου - 6 Οκτωβρίου), 1953, 1955 (15 μέρες κατά τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου)³⁸ και 1956 (30 Ιουλίου - 29 Αυγούστου)³⁹. Η έρευνα διακόπηκε το 1956, χωρίς να έχει ολοκληρωθεί η ανασκαφή στη Νότια Πτέρυγα του συγκροτήματος⁴⁰.

³⁴ Σχετικά, βλ. Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 63-151.

³⁵ Οπότεν εντοπίστηκαν δύο ευμεγέθεις λίθινοι λύχνοι (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.6.), ισχυροί τοίχοι, κατώφλια και άφθονα τεμάχια πίθων (Πλάτων 1948: 589, Μαρινάτος 1951β: 100).

³⁶ Πλάτων 1949: 593-594, Μαρινάτος 1951β: 100.

³⁷ Μαρινάτος 1961, 1960, 1956α, 1956β, 1955, 1952α, 1952β, 1951α, 1951β.

³⁸ Με χρηματοδότηση ισάριθμου ποσού από την Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία και από την ολλανδική ομάδα που έλαβε μέρος στην ανασκαφή με επικεφαλής τον Henrich Brunstig, Έφορο του Αρχαιολογικού Μουσείου του Leiden.

³⁹ Η ανασκαφική διερεύνηση στο Βαθύπετρο διενεργήθηκε, συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 30-31 Ιουλίου και 1-5, 9-10, 26-28 Αυγούστου 1956. Σε αυτή έλαβε μέρος, εκ νέου, η ολλανδική ομάδα (βλ. προηγούμενη υποσημείωση) αποτελούμενη από τους H. Brunstig, F. Bastet και C. Stibbe (Μαρινάτος 1961: 223).

⁴⁰ Παντελίδου - Γκόφα 2015: προσωπική επικοινωνία. Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαια 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα»: 1.4.δ.ιγ. «Ανατολικό τμήμα» και 1.5. «Χρονολόγιο ανασκαφικών και άλλων εργασιών στο ΥΜΙ Βαθύπετρο».

1.4. Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία

1.4.α. Πηγές πληροφοριών

Τα στοιχεία τα οποία παρατίθενται παρακάτω σχετικά με την αρχιτεκτονική και τη στρωματογραφία του ΥΜΙ Βαθυπέτρου συλλέχθηκαν με βάση τα ακόλουθα: α. τις πληροφορίες που δημοσίευσε ο Μαρινάτος στα Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας· β. τις λοιπές, σχετικές δημοσιεύσεις και πηγές⁴¹· β. την προφορική μαρτυρία της Ομότιμης Καθηγήτριας Προϊστορικής Αρχαιολογίας Μαρίας Παντελίδου - Γκόφα, η οποία έλαβε μέρος στην ανασκαφή του ΥΜΙ Βαθυπέτρου· γ. το ανασκαφικό ημερολόγιο του Μαρινάτου⁴², τμήμα του οποίου εντοπίστηκε από τη γράφουσα (του έτους 1956⁴³)· δ. την αναφορά του έτους 1952 του Μαρινάτου προς τη Διεύθυνση Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων σχετικά με τις ανασκαφικές, αναστηλωτικές και τις λοιπές εργασίες που διεξήχθησαν στο συγκρότημα κατά το έτος 1952⁴⁴· ε. τις φωτογραφίες που ελήφθησαν από τον Μαρινάτο κατά τη διάρκεια της ανασκαφής⁴⁵· στ. τις φωτογραφίες που ελήφθησαν από την ολλανδική ομάδα η οποία έλαβε μέρος στην ανασκαφή του ΥΜΙ Βαθυπέτρου κατά τα έτη 1955 και 1956⁴⁶· ζ. τις πρόσφατες αυτοψίες που διενήργησε η γράφουσα στο κτηριακό συγκρότημα, συμπεριλαμβανομένων των μη προσβάσιμων στο κοινό χώρων της «Μικρής Κεντρικής Αποθήκης» (πίν. 3: Χώροι 41-42), όπως και της «Αποθήκης των Πίθων» και του χώρου νότια αυτής (πίν. 3: Χώροι 9-10)⁴⁷.

⁴¹ Σχετικά, βλ. παρακάτω, σελ. 426, «Βιβλιογραφία - Πηγές».

⁴² Το ότι ο Μαρινάτος κρατούσε, επιμελώς, ημερολόγιο ανασκαφής, επιβεβαιώθηκε από την κα Παντελίδου - Γκόφα (2015: προσωπική επικοινωνία), το αναφέρει, όμως, και ο ίδιος ο ανασκαφέας (Μαρινάτος 1955: 609).

⁴³ Μαρινάτος 1956β.

⁴⁴ Μαρινάτος 1952β.

⁴⁵ Ευχαριστώ θερμά την Καθηγήτρια Κλασικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Ιλινόις Ναννώ Μαρινάτου, κόρη του Σπ. Μαρινάτου, η οποία μου χορήγησε τις εν λόγω φωτογραφίες από το προσωπικό αρχείο του πατέρα της.

⁴⁶ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.5., όπως και Μαρινάτος 1960 και 1961. Ευχαριστώ θερμά το National Museum of Antiquities, Leiden (Ολλανδία) για τη χορήγηση των εν λόγω φωτογραφιών σε ψηφιακή μορφή, όπως και τον Bart Wagemakers (University of Applied Sciences Utrecht, Ολλανδία) για τις σχετικές πληροφορίες που μοιράστηκε μαζί μου.

⁴⁷ Σχετικά με τους χώρους αυτούς, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαια 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα».

1.4.β. Γενικά

Το κτηριακό συγκρότημα του ΥΜΙ Βαθυπέτρου εκτείνεται σε περίπου 1600 τετραγωνικά μέτρα⁴⁸, ενώ το απαλλοτριωμένο τμήμα του αρχαιολογικού χώρου καλύπτει μία έκταση περίπου 3 στρεμμάτων. Το συγκρότημα απαρτίζεται από 65 χώρους και δωμάτια, τα οποία κατανομούνται σε δύο πτέρυγες, τη Βόρεια Πτέρυγα και τη Νότια Πτέρυγα (πίν. 3), μεταξύ των οποίων εντοπίζεται ο Νότιος Διάδρομος (πίν. 3: Χώροι 43, 48, 49). Η Βόρεια Πτέρυγα (πίν. 3: Χώροι 1-34, 45-47), οριοθετείται στα ανατολικά με λιθόκτιστο περίβολο βορειοανατολικής - νοτιοδυτικής κατεύθυνσης, πάχους 2 μέτρων, ο οποίος σώζεται σε μήκος 60 μέτρων⁴⁹. Η κατεύθυνση του περιβόλου χρησιμοποιείται παρακάτω στο κείμενο για να ορίσει με συμβατικό τρόπο τον «βορρά» και τον «νότο»⁵⁰. Η Νότια Πτέρυγα (πίν. 3: Χώροι 39-42, 44, 50-65), το βορειοδυτικό της οποίας συνιστούν οι Χώροι 40-42, 44⁵¹, οριοθετείται στα βόρεια από τον Νότιο Διάδρομο, ο οποίος, ενδεχομένως, χρησίμευε και ως βόρειος περίβολος. Οι δύο πτέρυγες επικοινωνούσαν μέσω της κοινής αυλής των Χώρων 35-36 (πίν. 3) και μέσω του μεγάλου, λίθινου κλιμακοστασίου του Χώρου 38⁵² (Χώρος 37: τοίχος αντιστήριξης - βλ. υποκεφάλαιο 1.7.β.), το οποίο κατέληγε στο μικρό έξαρμα του εδάφους που εντοπίζεται νότια των Χώρων 40-44⁵³, δηλαδή νοτιότερα του Χώρου 39 (πίν. 3). Επίσης, είναι πιθανό ότι οι δύο πτέρυγες επικοινωνούσαν και μέσω του Νότιου Διαδρόμου, τόσο επειδή κατώφλι στον Χώρο 43 έδινε πρόσβαση σε αυτόν από την κοινή αυλή των Χώρων 35-36 (πίν. 3), όσο και λόγω του ότι ο Νότιος Διάδρομος έφερε δάπεδο από λίθινες πλάκες⁵⁴. Επισημαίνεται, ότι, κατά την αυτοψία της γράφουσας στο Βαθύπετρο, το τοιχίο το οποίο εντοπίζεται στον Χώρο 43a (πίν. 3) αποδείχθηκε ότι δεν ήταν τόσο ψηλό, ώστε να εμποδίζει την

⁴⁸ Fotou 2013: 157.

⁴⁹ Μαρινάτος 1952: 258.

⁵⁰ Σχετικά με την πραγματική κατεύθυνση του βορρά σε σχέση με το κτηριακό συγκρότημα, βλ. τις κατόψεις στον πίν. 3.

⁵¹ Μαρινάτος 1955. Η Φώτου συμφωνεί με αυτό τον αρχιτεκτονικό διαχωρισμό επισημαίνοντας, ότι οι νότιοι τοίχοι των Χώρων 31, 34, 45 της Βόρειας Πτέρυγας (πίν. 3) είναι εξωτερικοί, καθώς έχουν χτιστεί με λαξευμένους λίθους μεγάλους μεγέθους (Fotou 2013: 164).

⁵² Fotou 2013: 164.

⁵³ Driessen και Sakellarakis 1997: 75. Οι μελετητές υποστηρίζουν ότι δεν αποκλείεται να υπήρχε, επιπλέον, ξύλινη γέφυρα που ένωσε τη Βόρεια και τη Νότια Πτέρυγα, η οποία κατέληγε στον Χώρο 55d (πίν. 3).

⁵⁴ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.4.δ.iii. «Νότιος Διάδρομος».

πρόσβαση στον Νότιο Διάδρομο, όπως ισχυρίζονται οι Driessen και Sakellarakis⁵⁵. Αυτό αποτελούνταν μόνο από μία σειρά λίθων σε ευθεία διάταξη, οι οποίοι χρησίμευαν α. είτε για να κατευθύνουν τα λύματα και τα όμβρια ύδατα τα οποία προέρχονταν από το άνοιγμα που υπάρχει στα θεμέλια του νότιου τοίχου του Χώρου 34⁵⁶ προς τον αγωγό ο οποίος εντοπίζεται κατά μήκος και κάτω από το δάπεδο του Νότιου Διαδρόμου, β. είτε ως αντιστήριξη (ενδεχομένως, ημιτελή) των τοίχων των Χώρων 34 και 40 (πίν. 3) μετά από κάποια καταστροφή⁵⁷.

1.4.γ. Βόρεια Πτέρυγα

Η Βόρεια Πτέρυγα (η οποία είναι η κεντρική πτέρυγα) κατασκευάστηκε εν μέρει σύμφωνα με ένα ιδιαίτερο σύστημα δόμησης, κατά το οποίο χρησιμοποιήθηκαν ασβεστολιθικοί λίθοι μεγάλου μεγέθους σε σχήμα πυραμίδας με επίπεδη κορυφή, οι οποίοι είχαν τοποθετηθεί σε πλάγια θέση (με τη βάση της πυραμίδας να βρίσκεται στην πρόσοψη του τοίχου), οι οποίοι είχαν στερεωθεί με αργούς, μικρούς λίθους (σφήνες)⁵⁸. Οι λαξευμένοι αυτοί ογκόλιθοι εξορύχτηκαν από τους λόφους που βρίσκονται βόρεια του κτηριακού συγκροτήματος⁵⁹ και συγκεκριμένα βόρεια του οδικού άξονα Αρχανών - Βαθυπέτρου, στον Γεωλογικό Σχηματισμό Αγίας Βαρβάρας⁶⁰.

Η Βόρεια πτέρυγα χαρακτηρίζεται από πολυάριθμα ανακτορικά αρχιτεκτονικά στοιχεία, τα κυριότερα εκ των οποίων είναι τα ακόλουθα (βλ. πίν. 3):

- Προσανατολισμός βορρά - νότου (κατά προσέγγιση⁶¹).
- Δυτική πρόσοψη με «ιερή» κόγχη και χτιστό θρανίο, όπως και Δυτική (λιθοστρωμένη) Αυλή με βόρεια είσοδο (Χώρος 1)⁶².
- Κεντρική Αυλή (Χώρος 47).

⁵⁵ Driessen και Sakellarakis 1997: 75.

⁵⁶ Driessen και Sakellarakis 1997: 75 (οι συγγραφείς αναφέρονται, μάλλον λανθασμένα, στον Χώρο 30 αντί για τον Χώρο 34).

⁵⁷ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.β. «Τελικά συμπεράσματα».

⁵⁸ Μαρινάτος 1951α: 245-246.

⁵⁹ Cadogan 1992: 285.

⁶⁰ Σχετικά με τη γεωλογία και την τοπογραφία της περιοχής του όρους Γιούχτα, βλ. κεφάλαιο 3 (και ειδικότερα υποκεφάλαιο 3.4. και πίν. 1 και 3).

⁶¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.β. «Γενικά» και πίν. 3.

⁶² Μαρινάτος 1951β: 103. Ο Μαρινάτος αρχικά ανέφερε ότι η κόγχη στη δυτική πρόσοψη ήταν ίσως «εγκατάστασις κοσμικής χρήσεως, λ.χ. θεωρείον του ελεγκτού ή πιθανόν επόπτου της γεωργικής συγκομιδής», ενώ αργότερα ανέφερε ότι ήταν ένα μικρό ιερό (υποσημ. 106).

- Πιθανό τριμερές ιερό (**Χώρος 26**)⁶³.
- Λαξευτοί ογκόλιθοι για την τοιχοποιία, επικαλυμμένοι με άριστης τεχνοτροπίας κονίαμα που έφερε τα ακόλουθα χρώματα (ενίοτε σε ταινίες): λαμπρό ερυθρό, κίτρινο, κυανό, πράσινο, μελανό, όπως και λευκό αποχρώσεως ελεφαντόδοντου⁶⁴.
- Υπόστυλη (νότια) Είσοδος με τέσσερις τετράγωνους λίθινους πεσσούς (**Χώρος 3**)⁶⁵.
- Κεντρική Αίθουσα με τρικίονια στοά και σύστημα πολύθυρου, δηλαδή πολλαπλών ανοιγμάτων τα οποία έφεραν ξύλινα κουφώματα (**Χώροι 24-25**)⁶⁶.
- Λιθόστρωτος χώρος με φωταγωγό (**Χώρος 31**)⁶⁷.
- Αποθήκη Πίθων ή «Ιερή Κρύπτη» (**Χώρος 10**)⁶⁸.
- Διώροφα τμήματα, κατασκευασμένα από ωμές πλίνθους⁶⁹, πάνω από τους **Χώρους 9-10**⁷⁰ (όπου θεωρείται ότι υπήρχε «Αίθουσα Συμποσίων»), όπως και, ενδεχομένως, πάνω από τους **Χώρους 24-25** της Κεντρικής Αίθουσας⁷¹.
- Αποθέτης Θεμελίωσης ή «Ιερό Θησαυροφυλάκιο» (**Χώρος 13**)⁷².
- Πιθανή δεξαμενή καθαρμών (**Χώρος 16-17**)⁷³.
- Κλιμακοστάσια στον **Χώρο 38** και πιθανώς στους **Χώρους 7-8**⁷⁴, **16**⁷⁵ και **30**⁷⁶.
- Πιθανή τουαλέτα, νοτιοανατολικά του **Χώρου 30**⁷⁷.
- Αποχετευτικό σύστημα που περιελάμβανε δίκτυο λίθινων και πήλινων αγωγών⁷⁸ στους **Χώρους 13, 19, 24-25, 34, 35, 36, 38, 40-44, 48-49**, το οποίο χρησίμευε για

⁶³ Betancourt 1997: 92, Driessen και Sakellarakis 1997: 72-74.

⁶⁴ Μαρινάτος 1951β: 103.

⁶⁵ Μαρινάτος 1952: 262.

⁶⁶ Μαρινάτος 1952: 258, Driessen και Sakellarakis 1997: 70.

⁶⁷ Driessen και Sakellarakis 1997: 70.

⁶⁸ Πλάτων 1954: 447-448.

⁶⁹ Μαρινάτος 1951β: 103.

⁷⁰ Μαρινάτος 1951β: 104. Οι Driessen και Sakellarakis (1997: 69) θεωρούν ότι οι Χώροι 7 και 8 αποτελούσαν το κάτω τμήμα στήριξης κλιμακοστασίου που οδηγούσε στον όροφο πάνω από τους Χώρους 9-10, από τους οποίους υπήρχε άπλετη θέα προς τον Προφήτη Ηλία, τα Κρουσανιώτικα όρη και τον Ψηλορείτη.

⁷¹ Στον πιθανό όροφο πάνω από την Κεντρική Αίθουσα οδηγούσε, ίσως, κλιμακοστάσιο που υπήρχε στον Χώρο 30 (βλ. Driessen και Sakellarakis 1997: 70 και παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο).

⁷² Μαρινάτος 1952: 259-261.

⁷³ Driessen και Sakellarakis 1997: 70.

⁷⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 70.

⁷⁵ Σχετικά, βλ. παρακάτω στο κείμενο.

⁷⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 71.

⁷⁷ Driessen και Sakellarakis 1997: 70.

⁷⁸ Επισημαίνεται, ότι ο Μαρινάτος (1952: 262) θεωρούσε ότι οι λίθινοι υδαταγωγοί ανήκαν στη δεύτερη αρχιτεκτονική φάση του συγκροτήματος (σχετικά με τις φάσεις του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7.).

την απομάκρυνση των όμβριων υδάτων και των λυμάτων της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Επιπλέον αξιοσημείωτα αρχιτεκτονικά στοιχεία της Βόρειας Πτέρυγας είναι τα ακόλουθα (βλ. **πίν. 3**):

- Πιθανή βεράντα (**Χώρος 19**)⁷⁹.
- Δάπεδο από ηλοκοκονίαμα στην Αποθήκη των Πίθων (**Χώρος 10**)⁸⁰.
- Δωμάτιο που φέρει δάπεδο λευκού κονιάματος και μία ορθογώνια πλάκα (**Χώρος 18**), το οποίο είχε, πιθανώς, τελετουργική χρήση⁸¹.
- Προπύργια στους **Χώρους 46** και **22**, το ανώτερο τμήμα των οποίων ήταν πιθανώς κατασκευασμένο με πλίνθους⁸².

Επισημαίνεται, ότι στους **Χώρους 1, 3** και **11** (**πίν. 3**) εντοπίστηκαν τρία λίθινα πιεστήρια⁸³ τα οποία χρησιμοποιούνταν για την έκθλιψη των καρπών, ενδεχομένως των αμπελώνων και των ελαιώνων, οι οποίοι συλλέγονταν από την ευρύτερη περιοχή του συγκροτήματος.

Η πρόσβαση στην **Κεντρική Αίθουσα** του **Χώρου 24** της Βόρειας Πτέρυγας ήταν δυνατή αρχικά μέσω της τρικιόνιας στοάς του Χώρου 25 (**πίν. 3**) και κατόπιν μέσω του πολύθυρου που εντοπιζόταν ανάμεσα στους Χώρους 24 και 25. Οι δύο νοτιότερες βάσεις των κολωνών της στοάς είναι από ντόπιο ασβεστόλιθο, ενώ η βορειότερη είναι από ντόπιο κροκαλοπαγή λίθο. Εξωτερικά και κατά μήκος της στοάς εντοπίζεται λίθινος αγωγός σε σχήμα ανάστροφου «Π» από σκουρόχρωμο πέτρωμα⁸⁴. Αυτός χρησιμοποιούνταν για την απομάκρυνση των όμβριων υδάτων και αποτελούσε τμήμα του αποχετευτικού συστήματος του Βαθυπέτρου⁸⁵. Στην Κεντρική Αίθουσα, όπως και σε άλλα σημεία της Βόρειας Πτέρυγας, εντοπίστηκαν πολυάριθμα θραύσματα μεγάλων κεραμικών δίσκων, εκ των οποίων συγκολλήθηκαν και

⁷⁹ Μαρινάτος 1951β: 107.

⁸⁰ Το οποίο εντοπίστηκε σε αυτοψία της γράφουσας στους μη προσβάσιμους στο ευρύ κοινό Χώρους 9 και 10 (σχετικά, βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο).

⁸¹ Σχετικά, βλ. παρακάτω στο κείμενο.

⁸² Driessen and Sakellarakis 1997: 74. Από τα εν λόγω προπύργια ελέγχονταν, ενδεχομένως, η είσοδος και η έξοδος από το κτηριακό συγκρότημα, όπως και η κίνηση στον χώρο.

⁸³ Driessen and Sakellarakis 1997: 75.

⁸⁴ Driessen and Sakellarakis 1997: 70. Μαρινάτος 1952: 258.

⁸⁵ Επισημαίνεται, ότι άνοιγμα το οποίο εντοπίζεται στο δυτικό τμήμα του βόρειου τοίχου της Κεντρικής Αίθουσας ενδέχεται, επίσης, να σχετίζεται με το αποχετευτικό σύστημα του κτηριακού συγκροτήματος.

συμπληρώθηκαν σε σχεδόν ολόκληρη μορφή τρεις, με μέγιστη διάμετρο 37 εκ., 38 εκ. και 45,5 εκ.⁸⁶ Επιπλέον, μεγάλο τμήμα κεραμικού τροχού βρέθηκε σε ομάδα υφαντικών βαρών με ένδειξη «Δωμάτιον Ανεστραμένου Πίθου» με πιθανή προέλευση την Αποθήκη των Πίθων (πίν. 3: Χώρος 10), η οποία, όμως, κατέληξε, μαζί με τα συντρίμια του κτηρίου της Αποθήκης των Πίθων, μέσα στον Χώρο 13 (σχετικά βλ. παρακάτω).

Το κτίσμα το οποίο βρίσκεται αντιδιαμετρικά της Κεντρικής Αίθουσας (πίν. 3: Χώρος 26), όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι το λεγόμενο «τριμερές ιερό»⁸⁷. Αυτό αποτελείται από μία κεντρική εσοχή και δύο ισομεγέθεις χώρους στα δεξιά και στα αριστερά, από τους οποίους σώζεται μόνο η κατώτερη σειρά των λίθων (αν και σε κάποια σημεία σώζεται τμήμα μίας δεύτερης σειράς), οι οποίοι είναι χτισμένοι πάνω στο έδαφος χωρίς θεμελίωση⁸⁸. Το εν λόγω κτίσμα αποτελεί ίσως το μοναδικό παράδειγμα τριμερούς ιερού, το οποίο, πριν την ανασκαφή του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, εντοπιζόταν μόνο στη μινωική εικονογραφία⁸⁹. Το ανώτερο τμήμα του ήταν πιθανώς

⁸⁶ Μαρινάτος 1952: 270, Evely 2000: 276-277 (αρ. 50-52· ο δίσκος με αρ. 52 έχει αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π25821 - Σταματάκη 2019β: 118, αρ. 20), 279 (αρ. 50-52), 285 (εικ. 116), Evely 1988: 91 (αρ. 50-52), 101, 104 (αρ. 50-52), πίν. 17: αρ. 51. Επισημαίνεται, ότι ο κεραμικός δίσκος με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π25821 φέρει ελάχιστα κυρτή άνω επιφάνεια στο κέντρο του. Οι τρεις εν λόγω σχεδόν ολόκληροι κεραμικοί δίσκοι φέρουν διαμπερείς οπές στο χείλος, ενδεχομένως, είτε για να στερεώνονται με σχοινί στον κατακόρυφο άξονα του κεραμικού τροχού, είτε για να στερεώνεται, παρομοίως με σχοινί, μία επιπλέον πλάκα πάνω σε αυτούς (σχετικά, βλ. Evely 1988: 106, 109, εικ. 10 και κεφάλαιο 2, υποσημειώσεις 48 και 51). Ο ένας από τους τρεις αυτούς κεραμικούς δίσκους φέρει στην κάτω επιφάνειά του εγχάρκτη διακόσμηση κλαδιών, διπλών πελέκεων και μίας τρίαυνας (Evely 1988: 91, αρ. 50), τα οποία επρόκειτο για σύμβολα ισχύος, πιθανώς θρησκευτικο-πολιτικού χαρακτήρα (ειδικότερα, σε όσα αφορούν στη χρήση του συμβόλου του διπλού πέλεκου, έχει προταθεί από τον Haysom 2010, ότι κατά τη Νεοανακτορική περίοδο είχε μόνο πολιτικο-οικονομική και θρησκευτική σημασία, ενώ μόνο αργότερα απέκτησε καθαρά θρησκευτικό ρόλο). Εντούτοις, τα συγκεκριμένα σύμβολα δεν αποκλείεται να είχαν ρόλο αποτροπαϊκό, στοχεύοντας σε μία προσοδοφόρα κεραμική παραγωγή (Evely 1988: 101). Είναι αβέβαιο αν επρόκειτο για σημεία κεραμίων (σχετικά, βλ. Christakis 2014 και Baldacci 2017), όπως υποδεικνύει το γεγονός ότι οι κεραμικοί δίσκοι στην παραδοσιακή κρητική αγγειοπλαστική (οι «πλάκες» - βλ. κεφάλαιο 2, υποσημείωση 51) φέρουν διακοσμητικά στοιχεία (τα «κεντίδια»), όπως και τη χρονολογία κατασκευής τους (εντούτοις, φέρουν, επιπλέον, τα αρχικά του αγγειοπλάστη - βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 188). Ο ένας από τους τρεις κεραμικούς δίσκους αναφέρεται ότι έφερε ίχνη καύσης (Evely 1988: 91, αρ. 52), τα οποία, όμως, δεν εντοπίστηκαν κατά την εξέτασή του από τη γράφουσα, η οποία έχει εξετάσει τόσο τους τρεις κεραμικούς δίσκους από το ΥΜΙ Βαθυπέτρο, όσο και τους πέντε κεραμικούς δίσκους που βρέθηκαν στον Καλόλακκο και στο Μακρύ Μετόχι, νοτιοδυτικά του συγκροτήματος, οι οποίοι χρονολογούνται στην ΥΜΙ - ΥΜΙΙΙ περίοδο (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.5.).

⁸⁷ Driessen και Sakellarakis 1997: 72-74, Shaw 1978.

⁸⁸ Driessen και Sakellarakis 1997: 72.

⁸⁹ Driessen και Sakellarakis 1997: 72.

κατασκευασμένο με ωμές πλίνθους⁹⁰ και, ενδεχομένως, έφερε συμβολικά αρχιτεκτονικά στοιχεία που σχετίζονταν με τη μινωική λατρεία⁹¹. Υποστηρίζεται, ότι οι δύο μικροί, κλειστοί, τετράγωνοι χώροι που εντοπίζονται στην ανατολική πλευρά του πιθανού τριμερούς ιερού ήταν χτιστοί μέχρι ένα ύψος και ότι, ενδεχομένως, έφεραν σημαίες⁹². Έχει προταθεί, ότι στον ευρύτερο χώρο του ιερού οργανώνονταν τελετουργίες οι οποίες συνδέονταν με την έναρξη των γεωργικών δραστηριοτήτων⁹³ ή με την ολοκλήρωσή τους⁹⁴. Πράγματι, την ιερότητα του πιθανού τριμερούς ιερού, αλλά και της Κεντρικής Αίθουσας (Χώροι 24-26) υποδηλώνει ο εντοπισμός τμήματος λίθινων κεράτων καθοσιώσεως κοντά σε μία από τις λίθινες βάσεις κολώνας της στοάς του Χώρου 25 (πίν. 3)⁹⁵, καθώς αυτά ήταν ένα από τα κύρια σύμβολα της μινωικής λατρείας, τα οποία τοποθετούνταν ως επίστεψη ιερών χώρων⁹⁶ (ενδεχομένως του Χώρου 26 ή των Χώρων 24-25). Οι Driessen και Σακελλαράκης υποστηρίζουν ότι το τριμερές ιερό χτίστηκε κατά την πρώτη φάση του κτηριακού συγκροτήματος⁹⁷, ενώ άλλοι μελετητές υποστηρίζουν ότι το ιερό είναι μεταγενέστερο και ανήκει στην ΥΜΙΙΙ περίοδο⁹⁸. Εντούτοις, κάποιοι μελετητές αμφισβητούν ότι πρόκειται για τριμερές ιερό⁹⁹.

Ο Μαρινάτος εντόπισε τον Χώρο 13 (πίν. 3, πίν. 4: εικ. 1-2) το 1949¹⁰⁰, τον οποίο αριθμήσε με τον αριθμό «2» και ανάσκαψε το 1951¹⁰¹. Επρόκειτο για έναν ανοιχτό διάδρομο μέγιστου πλάτους 0,40 μέτρων¹⁰² (πίν. 4: εικ. 1-2), από τον οποίο

⁹⁰ Μαρινάτος 1955: 608.

⁹¹ Shaw 1978. Για δύο πιθανές αναπαραστάσεις του τριμερούς ιερού του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, βλ. Shaw 1978: 445 (εικ. 14 και 15).

⁹² Cadogan 1992: 284.

⁹³ Αυτό υποστηρίχθηκε με βάση τα ακόλουθα στοιχεία (Driessen και Sakellarakis 1997: 73, εικ. 15, 74): α. την ευθυγράμμιση του μεσαίου τμήματος του τριμερούς ιερού με τις ισημερίες του φθινόπωρου και της άνοιξης· β. τη θέση του ήλιου στις αρχές του Νοεμβρίου πάνω από τον λόφο που βρίσκεται στα ανατολικά του κτηριακού συγκροτήματος.

⁹⁴ Saraki 2009: 61-62.

⁹⁵ Το τμήμα των διπλών, λίθινων κεράτων καθοσιώσεως εντοπίζεται σήμερα στον Χώρο 40 («Αποθήκη του Ληνού», πίν. 3).

⁹⁶ Μαρινάτος 1955: 609.

⁹⁷ Driessen και Sakellarakis 1997: 67 (εικ. 5), 72. Σχετικά με τις αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7.

⁹⁸ Οι Blomberg και Henriksson (2005) υποστηρίζουν ότι ο δυτικός προσανατολισμός του τριμερούς ιερού είναι μυκηναϊκό στοιχείο, με βάση τα ακόλουθα στοιχεία: α. το κτίσμα του Χώρου 26 δεν είναι απόλυτα ευθυγραμμισμένο με την Κεντρική Αίθουσα (πίν. 3: Χώροι 24-25)· β. στην ευρύτερη περιοχή του συγκροτήματος εντοπίστηκε ΥΜΙΙΙ τάφος (Μαρινάτος 1951β: 108) και ΥΜΙΙΙα1 κεραμική (Kanta 1980: 35).

⁹⁹ Όπως, για παράδειγμα ο Rutkowski (1986: 13-14).

¹⁰⁰ Μαρινάτος 1951β: 101 (εικ. 1), 103.

¹⁰¹ Μαρινάτος 1952: 258-261 (βλ. σχέδιο κάτοψης του χώρου στη σελ. 259).

¹⁰² Μαρινάτος 1952: 259.

πιθανώς προέρχονται τα ευρήματα από το συγκρότημα που φέρουν ένδειξη «ΒΔ δωμάτιον (2)» και «Δ.Ν δωμάτιον (2)». Σε αυτά περιλαμβάνονται όστρακα πίθων, μαγειρικών (κυρίως τριποδικών) αγγείων, αγγείων άλλων ειδών και κωνικών κυπέλλων, όπως και θραύσματα κονιαμάτων. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα ευρήματα με ένδειξη «Δωμάτιον Ανεστραμένου Πίθου», τα οποία περιλαμβάνουν τμήμα κεραμικού τροχού και ομάδα υφαντικών βαρών, ενδέχεται να κατέληξαν στον Χώρο 13 από την Αποθήκη των Πίθων. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται, καθώς σε φωτογραφίες της ανασκαφής¹⁰³ απεικονίζεται δίπλα στον ανατολικό τοίχο του Χώρου 13 ένα πιθάρι που έφερε τρεις πλαστικές, οριζόντιες, σχοινοειδείς ζώνες και κάθετες λαβές¹⁰⁴. Θεωρείται ότι τα προαναφερθέντα ευρήματα προήλθαν από το ισόγειο ή τον όροφο του Χώρου 10 - «Αποθήκη των Πίθων» (βλ. παρακάτω για την περιγραφή του χώρου), τα οποία, κατά την κατάρρευση της αποθήκης, κατέληξαν, μαζί με τα συντρίμια του κτίσματος, προς τα βόρεια, μέσα στον ανοιχτό Χώρο 13. Το ίδιο, άλλωστε, φαίνεται να ισχύει για τα ευρήματα που προέρχονται από τα υψηλότερα του δαπέδου στρώματα των Χώρων 18-20 (σχετικά, βλ. παρακάτω). Εντούτοις, δεν αποκλείεται, τουλάχιστον το εν λόγω πιθάρι να είχε τοποθετηθεί εξαρχής στον Χώρο 13 για επί τόπου χρήση, καθώς δεν έχει επιβεβαιωθεί ότι βρέθηκε σε ανεστραμμένη θέση (σε αυτή την περίπτωση μπορεί να υπήρχε κάποιο προστέγασμα πάνω από τον Χώρο 13 για να το προστατεύει από τις καιρικές συνθήκες). Παρόλα αυτά, δεν αποκλείεται η πιθανότητα τα ευρήματα από τον Χώρο 13 να προήλθαν από την πτώση του κτηρίου της Κεντρικής Αίθουσας (**πίν. 3: Χώρος 24**). Διευκρινίζεται, ότι λεπτομερής τεχνολογικός έλεγχος της κεραμικής των προαναφερθεισών ομάδων ευρημάτων δεν διενεργήθηκε σύμφωνα με τη μεθοδολογία η οποία παρουσιάζεται παρακάτω, στο κεφάλαιο 2, λόγω της αβεβαιότητας της χρονολογικής και χωρικής προέλευσής τους. Τέλος, επισημαίνεται, ότι κατά τις ανασκαφικές δοκιμές του Ν. Πλάτωνος το 1949 εντοπίστηκε χάλκινο εγχειρίδιο στα ανώτερα στρώματα του βορειοδυτικού τμήματος της Βόρειας Πτέρυγας, τομέας στον οποίο ανήκει ο Χώρος 13¹⁰⁵.

¹⁰³ Οι οποίες προέρχονται από το προσωπικό αρχείο του Μαρινάτου (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.α. «Πηγές πληροφοριών»).

¹⁰⁴ Το συγκεκριμένο πιθάρι δεν αποκλείεται να αντιστοιχεί σε ένα από τα πιθάρια που στεγάζονται, επί του παρόντος, στους Χώρους 9-10 (βλ. παρακάτω).

¹⁰⁵ Πλάτων 1949: 594, Μαρινάτος 1951β: 108. Το χάλκινο εγχειρίδιο εκτίθετο στην Προθήκη 100 της παλιάς έκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, δηλαδή πριν το 2014 (με αβέβαιο αριθμό καταλόγου).

Στο δυτικό τμήμα του Χώρου 13 (πίν. 3, πίν. 4: εικ. 1-2) που βρίσκεται όπισθεν (ανατολικά) της «ιερής» κόγχης της Δυτικής Αυλής (πίν. 3: Χώρος 1)¹⁰⁶ εντοπίστηκε ορθογώνιος χτιστός λάκκος (πίν. 4: εικ. 3-4) με εξωτερικές διαστάσεις 1,70 επί 1.80 μέτρα και εσωτερικές διαστάσεις 1,40 επί 1,05 μέτρα¹⁰⁷. Στα δυτικά χείλη του λάκκου, εντοπίζονταν δύο πλάκες πάχους 10 εκατοστών, οι οποίες προεξείχαν κατά 3 εκατοστά από τον υποκείμενο τοίχο¹⁰⁸. Ο λάκκος δεν είναι πλέον ορατός, καθώς αυτός έχει πιθανώς επιχωματωθεί από τον ανασκαφέα (σχετικά, βλ. παρακάτω, όπως και πίν. 4: εικ. 3-4). Στο εσωτερικό του, η στρωματογραφία και τα κινητά ευρήματα είχαν ως ακολούθως:

- Μέχρι 15 εκατοστά σε βάθος από τα χείλη του εντοπίστηκαν θραύσματα αγγείων, κυρίως άωτων κυπέλλων, όπως και ενός αγγείου μέσου μεγέθους με κάθετη λαβή (ο ανασκαφέας το χαρακτηρίζει ως «λεκάνη», ενώ η γράφουσα ως «τελετουργικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων»¹⁰⁹), το οποίο σώζεται σχεδόν ολόκληρο (είναι συγκολλημένο και συμπληρωμένο) και φέρει διακόσμηση ερυθρής σπείρας εσωτερικά και εξωτερικά της βάσης, όπως και πυκνές, ερυθρές, κυματοειδείς γραμμές στα εσωτερικά και εξωτερικά τοιχώματά του.
- Σε βάθος 15 εκατοστών από τα χείλη του λάκκου εντοπίστηκε επίπεδο στρώμα λευκής ύλης, ασβέστη ή γύψου, πάχους 1-3 εκατοστών.
- Κάτω από το στρώμα ασβέστη / γύψου, σε βάθος 30 εκατοστών από τα χείλη του λάκκου, εντοπίστηκαν μικρά, άωτα κύπελλα κατά ομάδες των δύο και των τριών, κατά κύριο λόγο ανεστραμμένα.
- Σε μεγαλύτερο βάθος εντοπίστηκε μόνο χώμα.

¹⁰⁶ Η εν λόγω κόγχη, σύμφωνα με τον ανασκαφέα, είχε ιερό χαρακτήρα, όντας, ενδεχομένως, ένα μικρό ιερό (Μαρινάτος 1952: 259) - βλ., όμως, παραπάνω, υποσημείωση 62.

¹⁰⁷ Μαρινάτος 1952: 260.

¹⁰⁸ Βλ. Μαρινάτος 1952: 260, εικ. 2 (σκίτσο του λάκκου του Χώρου 13, δημιουργία του Piet de Jong).

¹⁰⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α. «Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους», αναφορικά με το τελετουργικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π10028. Το εν λόγω αγγείο εκτίθεντο στο μεσαίο ράφι της Προθήκης 90 (Αίθουσα VII) της παλιάς έκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου (σχετικά, βλ. Βασιλάκης 2001: 124), μαζί με έξι ακόμα αγγεία (με αριθμούς καταλόγου ΑΜΗ Π10027, Π10029, Π10030, Π10031, Π10032, Π10033 - σχετικά, βλ. Τόμο II, κεφάλαιο 4, σελ. 50, πίν. ΑΜΗ Π10028: εικ. 30), ενώ, πλέον, έχει μεταφερθεί στις αποθήκες του μουσείου (σχετικά με το τι εκτίθεται, επί του παρόντος, στη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, βλ. παρακάτω, υποσημείωση 306).

Ο Μαρινάτος αναφέρει ότι ο λάκκος του Χώρου 13 ήταν «ιερόν θησαυροφυλάκιον»¹¹⁰ ή ότι χρησιμοποιούνταν για ιερές τελετές¹¹¹, καθώς θεώρησε ότι τα αντικείμενα που βρέθηκαν μέσα σε αυτόν αποτελούσαν λείψανα ιερής τελετής¹¹². Κατά την πιθανή αυτή τελετή, σύμφωνα με τον ανασκαφέα, πρώτα έγινε εναπόθεση των ανεστραμμένων άωτων κυπέλλων, ενώ στη συνέχεια προστέθηκε χώμα και λεπτή στρώση ασβέστη ή γύψου. Πριν την ολοκλήρωση της τελετής, ο Μαρινάτος προτείνει ότι οι συμμετέχοντες έσπασαν επί τόπου την προαναφερθείσα «λεκάνη» και επιπλέον άωτα κύπελλα, πριν τελικά σφραγίσουν τον λάκκο.

Η Παπαδάκη προτείνει ότι ο λάκκος του Χώρου 13 ήταν αποθέτης¹¹³, ενώ αποδίδει την ύπαρξη στρώματος ασβέστη σε αυτόν σε κάποια τελετή εξαγνισμού, καθώς θεωρείται ότι το συγκεκριμένο υλικό είχε καθαρικές ιδιότητες¹¹⁴. Το γεγονός ότι στον λάκκο βρέθηκε, επιπροσθέτως, τμήμα γεφυρόστομου σκύφου¹¹⁵, ένα αμιγώς προχυτικό αγγείο, ενισχύει την ερμηνεία του ως τελετουργικού αποθέτη, καθώς το συγκεκριμένο αγγείο δεν αποκλείεται να χρησιμοποιούνταν σε σχέση με κάποια υγρή

¹¹⁰ Η Παπαδάκη (2014: 93) επισημαίνει, ότι ένας χώρος χαρακτηρίζεται ως ιερό θησαυροφυλάκιο μόνο στην περίπτωση που μέσα σε αυτόν εντοπίστηκαν πολύτιμα αντικείμενα, κάτι το οποίο, όμως, δεν ισχύει στην περίπτωση του λάκκου του Χώρου 13 του ΥΜΙ Βαθυπέτρου.

¹¹¹ Μαρινάτος 1952: 259.

¹¹² Μαρινάτος 1952: 261.

¹¹³ Η Παπαδάκη (2014: 27) ορίζει τον «αποθέτη» ως: «...την υπόγεια, λιγότερο ή περισσότερο 'αρχιτεκτονημένη', μη ορατή και προσβάσιμη φυσική διαμόρφωση ή ανθρωπογενή 'δομή', που εμπεριέχει μία μικρή ή μεγάλη, αλλά προπάντων επιλεκτική, και κυρίως μη απορριμματική ή αποθηκευτική, συγκέντρωση τεχνέργων ή και οικοδομημένων».

¹¹⁴ Στην Κλασική Εποχή, ο ασβέστης χρησιμοποιούνταν για τις εξαγνιστικές - καθαρικές ιδιότητές του κατά τη διάρκεια γιορτής η οποία περιελάμβανε αθλητικούς αγώνες (Παπαδάκη 2014: 363). Στην Οδύσσεια του Ομήρου αναφέρεται θυσία με χρήση αλευριού (το οποίο παραπέμπει σε ασβέστη), όταν η μάγισσα Κίρκη προτρέπει τον Οδυσσέα να κάνει θυσία στον δρόμο της επιστροφής στην πατρίδα του, την Ιθάκη (όπως αναφέρεται στις πρώτες σελίδες της διδακτορικής διατριβής της Δεληγιάννη 1995): «Όταν, γενναίε μου, χωθείς εκεί, όσο μπορείς πιο μέσα, καθώς σου παραγγέλλω, σκάψε ένα λάκκο ως έναν πήχη, απ' όλες τις μεριές, και γύρω γύρω τις χοές σου πρόσφερε σ' όλους τους πεθαμένους· μέλι και γάλα πρώτα, μετά γλυκό κρασί, τέλος νερό· και πάνω εκεί πασπάλισε λευκό κριθάλειρο» (Ραψωδία Κ: 515-520, μετάφραση: Μαρωνίτης 2006).

¹¹⁵ Το εν λόγω θραύσμα αγγείου (με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0028 - βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.2.γ. «Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους») φέρει ένδειξη «Ιερ... Θησαυροφυλ... 2... Στρώμ...», η οποία επιβεβαιώνει την προέλευση του αγγείου συγκεκριμένα από το 2ο στρώμα του λάκκου του Χώρου 13 (δηλαδή, πιθανώς, από το κατώτερο στρώμα, αυτό που βρισκόταν κάτω από το στρώμα του ασβέστη ή γύψου, στο οποίο εντοπίστηκαν άωτα κύπελλα - σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο). Επισημαίνεται, ότι το συγκεκριμένο εύρημα δεν αναφέρεται από τον Μαρινάτο (1952).

προσφορά¹¹⁶. Η ιερή και τελετουργική χρήση του λάκκου - αποθέτη ενισχύεται από το γεγονός ότι αυτός εντοπίζεται πλησίον των, επίσης, ιερών - τελετουργικών Χώρων 16, 17 και 18¹¹⁷, ενώ ο Hood συμφωνεί όσον αφορά στην τελετουργική χρήση του λάκκου του Χώρου 13¹¹⁸.

Η Παπαδάκη κατατάσσει τον λάκκο του Χώρου 13 συγκεκριμένα στην κατηγορία των «αποθετών - δεξαμενών καθαρμών / αδύτων»¹¹⁹, με βάση το ότι αυτός εντοπίζεται πλησίον της πιθανής δεξαμενής καθαρμών των Χώρων 16-17¹²⁰ (πίν. 3 - σχετικά, βλ. παρακάτω). Οι αποθέτες - δεξαμενές καθαρμών / άδυτα προσομοιάζουν στις δεξαμενές καθαρμών και τα άδυτα, καθώς φέρουν κοινά αρχιτεκτονικά και χωροταξικά στοιχεία με αυτά¹²¹, όπως ορθογώνιο σχήμα, χαμηλότερο του εδάφους επίπεδο (το οποίο συμβολίζει την κατάβαση στα ενδότερα της γης), ύπαρξη παραλληλόγραμμου προθαλάμου ή διαδρόμου που οδηγεί σε αυτούς και εναλλαγή του φωτός με το σκοτάδι. Πρώτος μάλιστα ο Αλεξίου είχε ερμηνεύσει τον λάκκο του Χώρου 13 ως δεξαμενή καθαρμών¹²². Στα παραδείγματα αποθετών - δεξαμενών καθαρμών / αδύτων, συγκαταλέγει η Παπαδάκη, επίσης, τον αποθέτη της Οικίας Β του Παλαικάστρου, στον οποίο οδηγεί στενός διάδρομος που φέρει λευκές επικονιαμένες επιφάνειες και ανεστραμμένα άωτα κωνικά κύπελλα¹²³, στοιχεία τα οποία εντοπίζονται και στον λάκκο του Χώρου 13 του Βαθυπέτρου.

Ο λάκκος του Χώρου 13, όμως, έχει κοινά χαρακτηριστικά και με τους μινωικούς αποθέτες θεμελίωσης¹²⁴, οι οποίοι χρονολογούνται στη ΜΜΙΙΒ - ΥΜΙΒ περίοδο. Η εμφάνιση της συγκεκριμένης κατηγορίας αποθετών ενδέχεται να συνδέεται με κάποια θρησκευτική ή κοσμική τελετή¹²⁵, η οποία περιελάμβανε αναίμακτες, αιματηρές ή έμπυρες προσφορές¹²⁶, σε μία προσπάθεια κατευνασμού των χθόνιων δυνάμεων, οι οποίες θεωρούνταν υπαίτιες για τα καταστροφικά, σεισμικά

¹¹⁶ Βλ. Παπαδάκη 2014: 36, σχετικά με τα είδη αγγείων που εντοπίζονται στους μινωικούς αποθέτες.

¹¹⁷ Σχετικά, βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

¹¹⁸ Hood 1997: 114.

¹¹⁹ Η Παπαδάκη (2014: 351) ορίζει τους αποθέτες - δεξαμενές καθαρμών / άδυτα «...ως μια 'ενδιάμεση', ανάμεσα στα σπήλαια και τις 'δεξαμενές καθαρμών', (υπο)δομή, που καθώς είναι εν μέρει φυσική και εν μέρει τεχνητή, ίσως αποτελεί τον χαμένο κρίκο στην καταγωγή και την εξέλιξη των τελευταίων».

¹²⁰ Παπαδάκη 2014: 361-364.

¹²¹ Παπαδάκη 2014: 347-349, 373.

¹²² Αλεξίου 1972: 430.

¹²³ Παπαδάκη 2014: 364.

¹²⁴ Για μία συζήτηση επί των μινωικών αποθετών θεμελίωσης, βλ. Παπαδάκη 2014: 33-50.

¹²⁵ Παπαδάκη 2014: 8-9.

¹²⁶ Παπαδάκη 2014: 36.

φαινόμενα της ΜΜΙΙΒ - ΥΜΙΒ περιόδου¹²⁷. Συγκεκριμένα, οι τελετουργικές θυσίες οι οποίες έλαβαν χώρα στους αποθέτες θεμελίωσης μπορεί να συνδέονταν με την επιθυμία να προστατευτεί η αγροτική και η εργαστηριακή παραγωγή, ενόψει των δυσκολιών που είχαν ανακύψει, εξαιτίας της δραστηριότητας του ηφαιστείου της Θήρας κατά τη Νεοανακτορική περίοδο¹²⁸.

Αντιθέτως, οι Driessen και Sakellarakis υποστήριξαν ότι ο λάκκος του Χώρου 13 δεν ήταν αποθέτης, αλλά βόθρος, ο οποίος συνδεόταν με τον αγωγό που ξεκινούσε από τον βόρειο τοίχο του Χώρου 13 (κοντά στη δυτική γωνία του), ακολουθούσε κατά μήκος τον νότιο τοίχο του Χώρου 19 και κατέληγε στον Χώρο 1 (για την κατεύθυνση του αγωγού, βλ. **πίν. 3: Σχέδιο 2**)¹²⁹. Σύμφωνα με τους μελετητές, ο εν λόγω αγωγός χρησιμοποιούνταν για την απορροή των λυμάτων των βιοτεχνικών και των εργαστηριακών δραστηριοτήτων που λάμβαναν χώρα τόσο στην Αποθήκη των Πίθων (**πίν. 3: Χώρος 10** - βλ. παρακάτω), όσο και στον Χώρο 13. Μάλιστα, τα κτιστά χείλη του λάκκου του Χώρου 13 (βλ. περιγραφή παραπάνω) προτείνεται από τους μελετητές ότι χρησιμοποιούνταν ως θρανία κατά τη διάρκεια των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων. Εντούτοις, συγκρίνοντας το σκίτσο του ανασκαμμένου λάκκου του Χώρου 13 στη σχετική δημοσίευση¹³⁰ με την παρούσα κατάσταση του πλέον επιχωματωμένου λάκκου (**πίν. 4: εικ. 3-4**), αποδεικνύεται ότι ο αγωγός αυτός βρίσκεται σε ψηλότερο επίπεδο σε σχέση με το ανώτερο επίπεδο του λάκκου. Με βάση το στοιχείο αυτό, γίνεται εμφανές ότι ο λάκκος δεν συνδεόταν με τον αγωγό με τέτοιο τρόπο, ώστε να ήταν δυνατή η απορροή τυχόν υγρών αποβλήτων, καθώς σε αυτή την περίπτωση θα ήταν απαραίτητο αυτός να βρίσκεται σε ψηλότερο επίπεδο σε σχέση με τον αγωγό και όχι χαμηλότερα από αυτόν, όπως ισχύει. Θεωρούμε, λοιπόν, πιθανότερο ο αγωγός να χρησιμοποιούνταν για την απορροή των όμβριων υδάτων από το χωμάτινο δάπεδο του διαδρόμου Χώρο 13, τα οποία ο Μαρινάτος είχε χαρακτηρίσει ως «φθοροποιά»¹³¹ και τα οποία

¹²⁷ Παπαδάκη 2014: 37, Μπουλώτης 1985: 250.

¹²⁸ Αυτό φαίνεται να ισχύει στην περίπτωση του ΥΜΙΒ αποθέτη που εντοπίζεται ανατολικά του Διαδρόμου της Πομπής στην Κνωσό (ο οποίος χρονολογήθηκε με βάση το ΥΜΙΒ κύπελλο - ρυτό το οποίο εντοπίστηκε μέσα σε αυτόν), η ίδρυση του οποίου είναι πιθανό να συνδέεται με κάποια αρχιτεκτονική ανακατασκευή των σημαντικότερων αποθηκευτικών χώρων της Δυτικής Πτέρυγας του Ανακτόρου της Κνωσού, μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας (Παπαδάκη 2014: 51-54).

¹²⁹ Driessen και Sakellarakis 1997: 70, 72 και Fotou 2013: 472 («Vath/Fig. 1»).

¹³⁰ Μαρινάτος 1951: 261, εικ. 2 (σκίτσο του Piet de Jong).

¹³¹ Μαρινάτος 1955: 593.

συγκεντρώνονταν στον χώρο λόγω της ιδιότητας της υδατοστεγανότητας των αργιλικών χωμάτων της περιοχής¹³².

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω στοιχεία, συμπεραίνεται ότι ο λάκκος του Χώρου 13 είναι πιθανότερο να επρόκειτο για τελετουργικό αποθέτη και όχι για βόθρο λυμάτων. Θα μπορούσε, όμως, να προταθεί ότι αυτός ανήκει στην κατηγορία των «αποθετών - βόθρων», με τους οποίους φαίνεται, αρχικά, να έχει, επίσης, κοινά αρχιτεκτονικά στοιχεία¹³³, καθώς το συγκεκριμένο είδος αποθετών συνδεόταν με σχετό για την απορροή των επαναλαμβανόμενων, κυρίως υγρών ή ρευστών, αιματηρών ή αναίμακτων προσφορών, οι οποίες διενεργούνταν στον χώρο τους¹³⁴. Όπως, όμως, αποδείχθηκε παραπάνω, ο λάκκος του Χώρου 13 δεν συνδεόταν λειτουργικά με τον αγωγό που ξεκινούσε από τον ίδιο χώρο, ώστε να είναι εφικτή η απορροή των λυμάτων τυχόν επαναλαμβανόμενων θυσιών. Συμπεραίνεται, ότι ο λάκκος του Χώρου 13 δεν ήταν αποθέτης - βόθρος, αλλά επρόκειτο είτε για αποθέτη θεμελίωσης είτε για αποθέτη - δεξαμενή καθαρισμών / άδυτο, κατηγορίες αποθετών με τις οποίες αυτός έφερε ομοιότητες, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω.

Στην προσπάθεια να διευκρινιστεί σε ποιες από τις δύο προαναφερθείσες κατηγορίες αποθετών ανήκει ο λάκκος του Χώρου 13, παρατίθενται τα ακόλουθα στοιχεία. Οι αποθέτες θεμελίωσης ιδρύονταν σε ένα μόνο τελετουργικό συμβάν, καθώς η θεμελίωση κτηρίων επρόκειτο για μεμονωμένο γεγονός¹³⁵. Ο Μαρινάτος θεώρησε ότι η εναπόθεση των διαφορετικών στρωμάτων του λάκκου του αποθέτη του Χώρου 13 ήταν ταυτόχρονη¹³⁶, δηλαδή ότι έγινε κατά τη διάρκεια του ίδιου συμβάντος. Ο ανασκαφέας κατέληξε σε αυτό το συμπέρασμα με βάση το γεγονός ότι κάποια θραύσματα του τελετουργικού κυπέλλου μεγάλων διαστάσεων που

¹³² «Δια των θεμελίων και δαπέδων αναβλύζει κυριολεκτικά το ύδωρ κατά τον χειμώνα, δεδομένου ότι το μέρος σχηματίζει ελαφράν λεκάνη» (Μαρινάτος 1960: 309). Σχετικά με τη γεωλογία της περιοχής του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 3.

¹³³ Για μία συζήτηση επί των «αποθετών - βόθρων», βλ. Παπαδάκη 2014: 282-291.

¹³⁴ Παπαδάκη 2014: 281, 292, 321. Ο ΥΜΙ αποθέτης στο Κτήριο 3 του Γαλατά (Παπαδάκη 2014: 322-325) συγκαταλέγεται στους αποθέτες - βόθρους, στους οποίους οι τελετουργίες επαναλαμβάνονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα «στο πλαίσιο της λεγόμενης ‘οικολογικής’ / ‘ανιμιστικής’ θεώρησης των μινωικών κτηρίων» (Παπαδάκη 2014: 312). Παρομοίως, στο ΥΜΙ μινωικό ανάκτορο των Αρχανών εντοπίζονται διάφοροι αποθέτες - βόθροι, στον χώρο του Κλιμακοστασίου, στην Αυλή 11 και στην Εξέδρα (Παπαδάκη 2014: 311-315).

¹³⁵ Παπαδάκη 2014: 282-346. Εντούτοις, διαφορετικοί αποθέτες θεμελίωσης ενίοτε εντοπίζονται στο ίδιο κτηριακό συγκρότημα ή ακόμα και στο ίδιο κτήριο (Μπουλώτης 1985: 250, Παπαδάκη 2014: 36): π.χ. περισσότεροι του ενός αποθέτες εντοπίζονται στο Κτήριο 4 στο Φουρνί Αρχανών, όπως και στο Νίρου Χάνι (στο Δωμάτιο 37, αλλά και κάτω από το κατώφλι της θύρας επικοινωνίας του «Ιερού των Διπλών Πελέκεων») - σχετικά, βλ. Παπαδάκη 2014: 84-85, 178-180, 193-195.

¹³⁶ Μαρινάτος 1951β: 261.

εντοπίστηκε στο ανώτερο στρώμα του αποθέτη¹³⁷ (συγκεκριμένα η λαβή και όστρακα του σώματος) βρέθηκαν στο κατώτερο στρώμα του αποθέτη, κάτω από το ενδιάμεσο στρώμα του ασβέστη / γύψου. Μία πιθανή εξήγηση για αυτό είναι ότι, αφού θρυμματίστηκε το τελετουργικό κύπελλο στο ανώτερο στρώμα του λάκκου, κάποια όστρακα μπορεί να κατέληξαν, με κάποιο τρόπο, στο κατώτερο στρώμα του, όπως, π.χ. με παρείσφρηση. Εντούτοις, δεν αναφέρονται διαταραχές στο στρώμα του ασβέστη / γύψου, αντιθέτως, αυτό περιγράφεται ως «εντελώς οριζόντιον»¹³⁸ (δηλαδή μάλλον ανέπαφο). Επιπροσθέτως, το γεγονός ότι ο λάκκος του Χώρου 13 βρίσκεται χαμηλότερα σε σχέση με το σημερινό δάπεδο του Χώρου 13 (πίν. 4: εικ. 3-4) και ακόμα χαμηλότερα σε σχέση με το δάπεδο του όμορού του προς τα βόρεια Χώρου 18 (με το οποίο το δάπεδο του Χώρου 13 έχει υψομετρική διαφορά περίπου ενός μέτρου - βλ. πίν. 5: εικ. 2-3)¹³⁹, ενισχύει την προτεινόμενη χρήση του ως αποθέτη θεμελίωσης, καθώς η συγκεκριμένη κατηγορία αποθετών εντοπίζεται κάτω από το επίπεδο του δαπέδου ή του εδάφους¹⁴⁰.

Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι ο τελετουργικός λάκκος - αποθέτης του Χώρου 13 πρόκειται μάλλον για αποθέτη θεμελίωσης, δηλαδή για λάκκο ο οποίος χρησιμοποιήθηκε, κατά τη θεμελίωση της Βόρειας Πτέρυγας του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (από την οποία θεωρείται ότι ξεκίνησε να χτίζεται το κτηριακό συγκρότημα - και συγκεκριμένα από την Αποθήκη των Πίθων¹⁴¹), για την εναπόθεση αγγείων σε τελετουργική αιματηρή ή αναίμακτη θυσία που περιελάμβανε υγρές σπονδές, κατά τη διάρκεια της οποίας τα αγγεία που χρησιμοποιήθηκαν εναποτέθηκαν σε αυτόν, αφού είχε καταναλωθεί ή χυθεί, ως σπονδή, το υγρό περιεχόμενό τους (αλκοολούχο ή μη). Πιθανός στόχος της τελετουργικής θεμελίωσης του συγκροτήματος με την ίδρυση του αποθέτη ήταν ο κατευνασμός των χθόνιων δυνάμεων, η εξασφάλιση της ακεραιότητας των κτιρίων και των βιοτεχνικών και αγροτικών προϊόντων που φυλάσσονταν στο κτηριακό συγκρότημα (και ειδικότερα στην Αποθήκη των Πίθων), στο πλαίσιο των γεωλογικών θεομηνιών της Νεοανακτορικής περιόδου εξαιτίας της

¹³⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

¹³⁸ Μαρινάτος 1952: 260.

¹³⁹ Το ανώτερο επίπεδο του λάκκου του Χώρου 13 βρίσκεται, επίσης, χαμηλότερα σε σχέση με τα δάπεδα των υπόλοιπων χώρων της Βόρειας Πτέρυγας, όλα εκ των οποίων βρίσκονταν στο επίπεδο του εδάφους (με εξαίρεση την Αποθήκη των Πίθων - Χώροι 9-10 - και τους Χώρους 1, 2, 7-9, το δάπεδο των οποίων βρίσκονται σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με το δάπεδο του Χώρου 13 - σχετικά βλ. παρακάτω).

¹⁴⁰ Παπαδάκη 2014: 42, 49.

¹⁴¹ Driessen και Sakellarakis 1997: 68, εικ. 6.

δραστηριότητας του ηφαιστείου της Θήρας. Ο Μπουλώτης συμφωνεί με την προτεινόμενη ερμηνεία του λάκκου του Χώρου 13 ως αποθέτη θεμελίωσης, ο οποίος προτείνεται ότι έφερε μαγικο-θρησκευτικές ιδιότητες¹⁴².

Τον χαρακτήρα του Χώρου 13 θα διαφωτίσει, ενδεχομένως, η εξέταση του **Χώρου 18** (πίν. 3, 5), ο οποίος βρίσκεται βόρεια του πρώτου και σε ψηλότερο επίπεδο, κατά περίπου 1 μέτρο (οι δύο χώροι έχουν κοινή μεσοτοιχία). Ο Μαρινάτος χαρακτηρίζει τον Χώρο 18 ως «δωμάτιο που φέρει ωραίο δάπεδο λευκού κονιάματος και μία ορθογώνια πλάκα προσκεκολλημένη επί του κονιάματος και δια του κονιάματος» (πίν. 3: Σχέδιο 2), το οποίο «...ήταν ασφαλώς θρησκευτικού προορισμού, όπως και όλη η κεντρική συνοικία»¹⁴³. Οι εσωτερικές διαστάσεις του Χώρου 18, μετά από αυτοψία της γράφουσας, καταγράφηκαν ως 3,10 επί 3,10 μέτρα, οπότε πρόκειται για έναν τετράγωνο χώρο. Οι διαστάσεις της ορθογώνιας πλάκας την οποία αναφέρει ο Μαρινάτος και η οποία ακόμα εντοπίζεται στον χώρο, είναι 85 επί 0,55 εκατοστά. Επισημαίνεται, ότι το αναφερθέν από τον Μαρινάτο δάπεδο κονιάματος δεν εντοπίζεται πλέον στον χώρο, εντούτοις, δεν αποκλείεται αυτό να σώζεται κάτω από μία πιθανή επιχωμάτωση του χώρου. Αυτό υποστηρίζεται με βάση το γεγονός ότι το δάπεδο από κονίαμα εντοπιζόταν σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με το σημερινό, χωμάτινο δάπεδο, με βάση μία παλαιά φωτογραφία του έτους 1953 (σχετικά βλ. πίν. 5: εικ. 2 και 3)¹⁴⁴. Στην ίδια φωτογραφία (πίν. 5: εικ. 3) απεικονίζονται, επίσης, ανεστραμμένα άωτα κύπελλα στα θεμέλια του νότιου τοίχου. Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που έχουν αναφερθεί παραπάνω, στη συζήτηση σχετικά με τον λάκκο - αποθέτη στον Χώρο 13, αναφορικά με τη χρήση του ασβέστη - γύψου για καθαρτικούς - τελετουργικούς σκοπούς, όπως και τον εντοπισμό των ανεστραμμένων κυπέλλων στον Χώρο 18, συμπεραίνεται ότι ο Χώρος 18 χρησιμοποιούνταν (όπως άλλωστε και ο λάκκος του Χώρου 13) για τελετουργικούς σκοπούς, με την ορθογώνια πλάκα να είχε τη χρήση βωμού. Επισημαίνεται, ότι κατά την ανασκαφή των ανώτερων του δαπέδου στρωμάτων των Χώρων 18, 19 και 20, εντοπίστηκαν κονιάματα και πλάκες¹⁴⁵, τα οποία μάλλον επρόκειτο για συντρίμια

¹⁴² Boulotis 1982: 158, 165 (υποσημείωση 45). Σχετικά με τη μαγικο-θρησκευτική ερμηνεία των μινωικών αποθετών, βλ. Μπουλώτης 1985 και Παπαδάκη 2014: 36-37.

¹⁴³ Μαρινάτος 1955: 609.

¹⁴⁴ Ευχαριστώ θερμά την Ν. Μαρινάτου η οποία μου χορήγησε την εν λόγω φωτογραφία (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.α.).

¹⁴⁵ Μαρινάτος 1951β: 107.

της Αποθήκης των Πίθων, ενδεχομένως του ορόφου της, τα οποία κατέληξαν μέσα σε αυτούς τους χώρους¹⁴⁶.

Ο Χώρος 16-17 (πίν. 3) έχει προταθεί ότι χρησιμοποιούνταν ως δεξαμενή καθαρμών¹⁴⁷. Εντούτοις, το σημερινό δάπεδο του Χώρου 16-17 δεν βρίσκεται σε χαμηλότερη στάθμη σε σχέση με την επιφάνεια του εδάφους, όπως, συνήθως, ίσχυε για τις μινωικές δεξαμενές καθαρμών. Αντιθέτως, βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με τα δάπεδα των γύρω χώρων, όπως, για παράδειγμα των Χώρων 18-20 (πίν. 3) και της Κεντρικής Αίθουσας (πίν. 3: Χώρος 24-25), τα οποία βρίσκονται στο επίπεδο του εδάφους. Το στοιχείο αυτό υποδεικνύει είτε ότι η πιθανή δεξαμενή καθαρμών του Χώρου 16-17 δεν ανασκάφηκε σε χαμηλότερο επίπεδο, στο οποίο ενδέχεται να βρισκόταν το δάπεδό της, είτε ότι το δάπεδό της εντοπίζεται, πράγματι, στο σημερινό, ψηλότερο επίπεδο. Η τελευταία εκδοχή φαίνεται να ισχύει, καθώς, κατά την ΥΜΙ περίοδο το δάπεδο κάποιων δεξαμενών καθαρμών τέθηκε σε ψηλότερο επίπεδο¹⁴⁸. Εντούτοις, η Gesell υποστηρίζει, ότι στο ΥΜΙ Βαθύπετρο δεν έχει ανασκαφεί δεξαμενή καθαρμών, αν και επισημαίνει, ότι προσεχτικός ανασκαφικός επανέλεγχος θα μπορούσε να αναδείξει αναδιαμόρφωση μιας παλαιότερης δεξαμενής καθαρμών¹⁴⁹.

Στην «Αποθήκη των Πίθων» (πίν. 3: Χώρος 10) εντοπίστηκαν, στην αρχική θέση τοποθέτησής τους, στο ισόγειο του χώρου (θεωρείται ότι υπήρχε όροφος πάνω από τους Χώρους 9-10¹⁵⁰), δεκαέξι (16) πιθάρια (πίν. 6: εικ. 1-4)¹⁵¹, τα οποία, έχει προταθεί, ότι χρησιμοποιούνταν για τη μακράς διάρκειας αποθήκευση¹⁵² των παραχθέντων γεωργικών προϊόντων της ευρύτερης περιοχής του ΥΜΙ Βαθυπέτρου¹⁵³. Από τα εν λόγω πιθάρια, τέσσερα σώζονται σχεδόν ολόκληρα, ενώ τα υπόλοιπα σώζονται τμηματικά. Επισημαίνεται, ότι στα επιφανειακά στρώματα της Αποθήκης

¹⁴⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω στο ίδιο υποκεφάλαιο, όπως και υποσημείωση 105 σχετικά με το χάλκινο εγχειρίδιο το οποίο βρέθηκε στο βορειοδυτικό τμήμα της Βόρειας Πτέρυγας.

¹⁴⁷ Driessen και Sakellakis 1997: 70. Η Φώτου επισημαίνει ότι κατά μήκος του νότιου τοίχου του Χώρου 17 εντοπίζεται θρανίο, στοιχείο το οποίο είναι σύνηθες για τις δεξαμενές καθαρμών· ωστόσο, δεν αποκλείει ο Χώρος 16 να είχε χρήση σκάλας, ενδεχομένως σε μία μεταγενέστερη φάση (Fotou 2013: 160).

¹⁴⁸ Gesell 1985: 22.

¹⁴⁹ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

¹⁵⁰ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 70.

¹⁵¹ Σχετικά με τη χρονολόγηση των εν λόγω πιθαρίων στη ΜΜΙΙ - ΥΜΙ περίοδο, όπως και σχετικά με το είδος στο οποίο αυτά ανήκουν, βλ. Christakis 1999: 13 (Τύπος «Ovoid Elongated Type - Ca»), 157-159. Για τη θέση των πιθαρίων μέσα στον Χώρο 10, βλ. πίν. 3: Σχέδιο 2.

¹⁵² Christakis 1999: 158.

¹⁵³ Μαρινάτος 1951β: 104.

των Πίθων, όπως και στους Χώρους 50-54 της Νότιας Πτέρυγας¹⁵⁴, εντοπίστηκαν τμήματα τουλάχιστον τριών πήλινων κιβωτίων (φωριαμών), οι οποίοι έφεραν εξωτερική επίστρωση από κονίαμα, ένας εκ των οποίων έφτανε περίπου τα 2 μέτρα σε μήκος¹⁵⁵. Στον χώρο εντοπίστηκαν, επίσης, δύο τετράγωνοι, λίθινοι πεσσοί, οι οποίοι χρησίμευαν ως βάσεις δύο κολωνών που στήριζαν τη στέγη, ο κατώτερος λίθος του βορειότερου εκ των οποίων πεσσών είναι ημιτελώς επεξεργασμένος¹⁵⁶. Ο Ν. Πλάτων υποστήριξε, ότι η Αποθήκη των Πίθων είχε αρχικά χρήση ιερής κρύπτης, τόσο λόγω του εντοπισμού μέσα σε αυτόν των δύο αυτών πεσσών¹⁵⁷, όσο και λόγω του ότι ο χώρος βρισκόταν κοντά στον τελετουργικό Αποθέτη Θεμελίωσης του Χώρου 13 και στην «Ιερή Κόγχη» του Χώρου 1¹⁵⁸. Ο Ν. Πλάτων θεώρησε ότι, μόνο στη δεύτερη φάση χρήσης του, ο Χώρος 10 χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη πίθων, οπότεν το δάπεδο τέθηκε σε ακόμα χαμηλότερο επίπεδο (στην παρούσα κατάσταση, το δάπεδο της Αποθήκης Πίθων βρίσκεται περίπου 50 εκατοστά χαμηλότερα από το δάπεδο του Χώρου 13 και 1,5 μέτρο χαμηλότερα από τους Χώρους 18-20 - σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με τον Ν. Πλάτονα, να αποκαλυφθεί ο ημιτελώς επεξεργασμένος, κατώτερος λίθος του βορειότερου πεσσού, τον οποίο θεώρησε ότι, μέχρι τότε, βρισκόταν κάτω από το επίπεδο του δαπέδου¹⁵⁹. Εντούτοις, μη επεξεργασμένοι πεσσοί εντοπίζονται, παρομοίως, στον λιθόστρωτο Χώρο 3 της Υπόστυλης Εισόδου στη Βόρεια Πτέρυγα (πίν. 3), η οποία θεωρείται ότι κατασκευάστηκε στην αρχική φάση του κτηριακού συγκροτήματος και χρησιμοποιήθηκε μέχρι και την τελική του φάση¹⁶⁰. Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι η ημιτελής επεξεργασία των πεσσών των Χώρων 3 και 10 είναι πιθανό ότι οφείλεται στο ότι δεν υπήρχε αρκετός χρόνος για την ολοκλήρωση της επεξεργασίας τους, εξαιτίας, ίσως, μίας επείγουσας κατάστασης. Επισημαίνεται, ότι οι πεσσοί έχουν ερμηνευτεί από μελετητές ως θρησκευτικό σύμβολο της γονιμότητας και, για αυτό τον λόγο, θεωρείται ότι τοποθετούνταν σε χώρους όπου αποθηκεύονταν αγαθά, το

¹⁵⁴ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα»: 1.4.δ.iv. «Ανατολικό τμήμα».

¹⁵⁵ Μαρινάτος 1955: 607.

¹⁵⁶ Μαρινάτος 1952: 263, Πλάτων 1954: 448.

¹⁵⁷ Πλάτων 1954: 447-448 (υποσημείωση 107). Σχετικά, βλ. Παπαδάκη 2014: 363-364 (υποσημείωση 151) και Hood 1997: 114.

¹⁵⁸ Πλάτων 1954: 447-448. Αντιθέτως, η Gesell (1985: 26, 136) υποστήριξε, ότι δεν υπάρχουν ενδείξεις για τελετουργική χρήση του Χώρου 10, σε οποιαδήποτε φάση του.

¹⁵⁹ Πλάτων 1954: 447-448.

¹⁶⁰ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.β. «Τελικά συμπεράσματα».

δάπεδο των οποίων συνήθως βρισκόταν σε επίπεδο χαμηλότερο του εδάφους¹⁶¹. Παρόλα αυτά, το χαμηλό επίπεδο των μινωικών αποθηκών μπορεί να οφειλόταν σε πρακτικούς λόγους, όπως στην προσπάθεια επίτευξης χαμηλότερων θερμοκρασιών για την αποτελεσματικότερη διατήρηση των αγαθών που αποθηκεύονταν εκεί. Τα παραπάνω στοιχεία υποδηλώνουν ότι το σημερινό, χαμηλό δάπεδο της Αποθήκης των Πίθων, το οποίο άφηγε εκτεθειμένο τον ημιτελώς επεξεργασμένο πεσσό του χώρου, βρισκόταν στο ίδιο επίπεδο, ήδη από την αρχική φάση του χώρου και μέχρι και την τελική του φάση¹⁶².

Μετά από αυτοψία που διενέργησε η γράφουσα στον μη προσβάσιμο στο ευρύ κοινό χώρο της Αποθήκης των Πίθων κατά το έτος 2018, διαπιστώθηκαν τα ακόλουθα: α. το χαμηλό δάπεδο του χώρου ήταν από πηλοκονίαμα και σωζόταν μόνο στο βορειοδυτικό τμήμα του χώρου· β. οι επιφάνειες έδρασης των κατώτερων λίθων των δύο πεσσών του χώρου, συμπεριλαμβανομένου του ημιτελώς επεξεργασμένου λίθου του βορειότερου πεσσού (ο οποίος ήταν ορατός), βρίσκονταν στο ίδιο, χαμηλό επίπεδο με το δάπεδο (χωρίς να αποκλείεται να εντοπίζονται επιπλέον λίθοι σε μεγαλύτερο βάθος)· γ. οι βάσεις των πίων είχαν τοποθετηθεί πάνω στο δάπεδο¹⁶³. δ. ο Μαρινάτος δεν προχώρησε την ανασκαφή χαμηλότερα του δαπέδου. Το γεγονός ότι ολόκληρα άωτα κύπελλα βρέθηκαν ανεστραμμένα σε διάφορα ύψη από το δάπεδο (βλ. παρακάτω), αλλά και κοντά στη βάση των δύο πεσσών της Αποθήκης των Πίων¹⁶⁴ (η οποία βρισκόταν στο ίδιο επίπεδο με το δάπεδο), τα οποία είχαν πέσει από ψηλότερο σημείο (π.χ. από ράφια ή από τον όροφο του χώρου - σχετικά βλ. παρακάτω), επιβεβαιώνει το προαναφερθέν συμπέρασμα ότι το δάπεδο του χώρου βρισκόταν στο ίδιο, χαμηλό επίπεδο, όπως οι βάσεις των πεσσών (συμπεριλαμβανομένου του ημιτελώς επεξεργασμένου πεσσού), τουλάχιστον κατά την τελική φάση του χώρου. Σε διαφορετική περίπτωση, τα σχεδόν ολόκληρα

¹⁶¹ Παπαδάκη 2014: 376-378, 412-414.

¹⁶² Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.β. «Τελικά συμπεράσματα».

¹⁶³ Παρομοίως, στην ΥΜΙβ Αποθήκη των Πίων του ανακτορικού συγκροτήματος των Αρχανών, τα πιθάρια είχαν τοποθετηθεί πάνω στο δάπεδο, όπως υποδεικνύει το γεγονός ότι η βάση κάποιων μικρότερων αγγείων (αμφορείς μέσου μεγέθους), τα οποία ακουμπούσαν στα πιθάρια, βρισκόταν στο ίδιο επίπεδο με τις βάσεις των εν λόγω πίων (Πετράκος 2001: 100-101, εικ. 118-120). Εντούτοις, επισημαίνεται, ότι ένα από τα πιθάρια της Αποθήκης του Ληνού του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (πίν. 3: Χώρος 40), ο συλλεκτήρας του «ληνού», εντοπίστηκε βυθισμένο στο δάπεδο κατά το 1/3 του ύψους του, ενώ ένα ακόμα πιθάρι εντοπίστηκε στον ίδιο χώρο βυθισμένο σε υπερυψωμένη βάση (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα»: 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα»).

¹⁶⁴ Μαρινάτος 1951β: 107.

κύπελλα δεν θα μπορούσαν, πέφτοντας, να είχαν φτάσει μέχρι εκείνο το σημείο. Εντούτοις, δεν έχει επιβεβαιωθεί αν το δάπεδο από πηλοκονίαμα υπήρχε ήδη από την αρχική φάση της Αποθήκης των Πίθων ή αν το αυτό προστέθηκε σε κάποια μεταγενέστερη ή στην τελική φάση του χώρου.

Καθώς η ανασκαφή της Αποθήκης των Πίθων σταμάτησε στο επίπεδο του δαπέδου, συμπεραίνεται ότι τα αγγεία και τα άλλα ευρήματα που βρέθηκαν στον χώρο, συμπεριλαμβανομένων των πιθαριών, προέρχονται σε μεγάλο ποσοστό από τα σχεδόν ανέπαφα στρώματα της τελικής χρήσης του χώρου, όπου είχαν τοποθετηθεί για χρήση ή για αποθήκευση (πίν. 6: εικ. 1-4). Αυτό επιβεβαιώθηκε από το γεγονός ότι τα θραύσματα των αγγείων από τον χώρο συγκολλούνται σε ολόκληρα ή σε σχεδόν ολόκληρα αγγεία¹⁶⁵. Στα ψηλότερα στρώματα του χώρου, οι τοίχοι του οποίου διατηρούνταν κατά την ανασκαφή μέχρι 2 μέτρα σε ύψος¹⁶⁶, εντοπίστηκαν τα λείψανα του ορόφου, σύμφωνα με τον ανασκαφέα¹⁶⁷. Σε ύψος 1 έως 1,20 μέτρα από το δάπεδο εντοπίστηκαν ομάδες 5-10 μικρών σπασμένων αγγείων, τα οποία είχαν πιθανώς πέσει από ξύλινα ράφια τα οποία είχαν στερεωθεί στους τοίχους¹⁶⁸. Μέσα σε κάποια πιθάρια εντοπίστηκαν αγγεία, κυρίως μόνωτα και άωτα κύπελλα, όπως και ένας τάλαρος (λεκάνη)¹⁶⁹, τα οποία είτε είχαν πέσει από τον όροφο, είτε ήταν αποθηκευμένα μέσα στα πιθάρια. Ο Μαρινάτος θεώρησε πιθανότερο να ίσχυε η πρώτη εκδοχή, καθώς μέσα στα πιθάρια εντοπίστηκαν μικροί και μεγάλοι λίθοι, αλλά και καθώς θραύσματα του ίδιου αγγείου βρέθηκαν μέσα και έξω από τα πιθάρια, σε μικρά ύψη από το δάπεδο ή πάνω σε αυτό¹⁷⁰. Τα παραπάνω στοιχεία υποδηλώνουν ότι τα αγγεία τα οποία βρίσκονταν στον όροφο ή / και σε ράφια του ισόγειου της Αποθήκης των Πίθων θρυμματίστηκαν και διασκορπίστηκαν στο ισόγειο σε διάφορα ύψη και σημεία, εξαιτίας κάποια βίαιης καταστροφής κατά την τελική φάση χρήσης του χώρου, ενδεχομένως λόγω ισχυρού σεισμού. Παρόλα αυτά, το γεγονός ότι μέσα στα πιθάρια εντοπίστηκαν σχεδόν ολόκληρα κύπελλα του ίδιου είδους, υποδεικνύει

¹⁶⁵ Ολόκληρα αγγεία συντηρήθηκαν τόσο υπό την επίβλεψη του ανασκαφέα (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.6.), όσο και, πρόσφατα, υπό την επίβλεψη της γράφουσας (σχετικά, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος»).

¹⁶⁶ Μαρινάτος 1951β: 107.

¹⁶⁷ Μαρινάτος 1951β: 104.

¹⁶⁸ Μαρινάτος 1951β: 104.

¹⁶⁹ Μαρινάτος 1951β: 105-107. Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.6.

¹⁷⁰ Μαρινάτος 1955: 600.

ότι τουλάχιστον κάποια από αυτά δεν αποκλείεται να ήταν αποθηκευμένα, στοιβαγμένα ανά είδος, μέσα στα πιθάρια¹⁷¹.

Ένα ερώτημα που τίθεται είναι αν τα 16 πιθάρια της Αποθήκης των Πίθων τοποθετήθηκαν πάνω στο πηλοκονίαμα του δαπέδου του χώρου κατά την αρχική φάση του ΥΜΙ Βαθυπέτρου. Η πιθανότερη εκδοχή που μπορεί να ισχύει είναι πρώτα να προστέθηκε το πηλοκονίαμα του δαπέδου, στη συνέχεια να τοποθετήθηκαν τα πιθάρια πάνω σε αυτό και μετά να ολοκληρώθηκε το χτίσιμο της αποθήκης, στην αρχική φάση του συγκροτήματος. Ο λόγος για τον οποίο προτείνεται η παραπάνω ερμηνεία είναι ότι το άνοιγμα στο ανατολικό τμήμα του βόρειου τοίχου της αποθήκης (σχετικά, βλ. παρακάτω στο κείμενο) δεν φαίνεται να είναι αρκετά πλατύ, ώστε να ήταν εφικτή η μετακίνηση μεγάλων πιθαριών μέσω του ίδιου (βλ. **πίν. 3: Σχέδιο 2**)¹⁷². Άλλωστε, ο Μαρινάτος ακολούθησε μία παρόμοια τακτική κατά την ανακατασκευή του χώρου, καθώς σε παλιές φωτογραφίες της ανασκαφής απεικονίζονται τα συντηρημένα πιθάρια ήδη τοποθετημένα στην αποθήκη πριν την ανοικοδόμηση των τοίχων της. Δεν αποκλείεται, βέβαια, αυτά να είχαν τοποθετηθεί, σύμφωνα πάντα με την προαναφερθείσα διαδικασία, κατά την ανακατασκευή του χώρου, μετά από μία πιθανή καταστροφή στο τέλος της αρχικής φάσης του συγκροτήματος¹⁷³.

Η είσοδος στην Αποθήκη των Πίθων γινόταν από το προαναφερθέν άνοιγμα στο ανατολικό τμήμα του βόρειου τοίχου της, μέσω του ψηλότερου, κατά 50 εκατοστά, διαδρόμου του Χώρου 13, ο οποίος βρίσκεται προς τα βόρεια¹⁷⁴ (**πίν. 3: Σχέδιο 1 και 2**). Εντούτοις, δεν αναφέρεται ο εντοπισμός λίθινων σκαλοπατιών τα οποία οδηγούσαν από τη συγκεκριμένη είσοδο στο χαμηλότερο επίπεδο του δαπέδου της αποθήκης. Επισημαίνεται, ότι η είσοδος αυτή δεν υπάρχει πλέον, επειδή σφραγίστηκε (για άγνωστο λόγο) κατά την ανακατασκευή του χώρου από τον ανασκαφέα¹⁷⁵. Η δυσκολία πρόσβασης στην Αποθήκη των Πίθων (η οποία θεωρήθηκε από κάποιους μελετητές ότι ανέκυψε κατά τη δεύτερη φάση της χρήσης

¹⁷¹ Σχετικά, βλ. Christakis 2005: 52.

¹⁷² Επισημαίνεται, ότι ο λόγος για την ύπαρξη του μικρού ανοίγματος εισόδου στον βόρειο τοίχο της Αποθήκης των Πίθων μπορεί να ήταν η διατήρηση της χαμηλής θερμοκρασίας (σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο) ή η αποφυγή κλοπής.

¹⁷³ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.β. «Τελικά συμπεράσματα».

¹⁷⁴ Driessen και Sakellarakis 1997: 66, Μαρινάτος 1952: 259 (βλ. σκίτσο του Piet de Jong).

¹⁷⁵ Ο ανασκαφέας φαίνεται να είναι αυτός που δημιούργησε το άνοιγμα στο ανατολικό τμήμα του νότιου τοίχου της Αποθήκης των Πίθων, από όπου γινόταν είσοδος στον Χώρο 9 (σχετικά, βλ. αμέσως παρακάτω).

της¹⁷⁶) και η οποία οφείλεται τόσο στην τοποθέτηση ενός επιπλέον τοίχου κατά μήκος και σε επαφή με τον βόρειο τοίχο του διαδρόμου Χώρου 13 (το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του πλάτους του διαδρόμου), όσο και στην τοποθέτηση ενός χαμηλού τοιχίου στο ανατολικό τμήμα του Χώρου 13 (**πίν. 3**), αποδόθηκε στην προσπάθεια να προστατευτούν τα αγαθά τα οποία αποθηκεύονταν στην αποθήκη¹⁷⁷. Εντούτοις, όπως αναφέρεται παρακάτω, η τοποθέτηση των μεταγενέστερων αυτών τοίχων θεωρείται ότι είχε στόχο τη σταθεροποίηση των κτισμάτων μετά από σεισμό και όχι την παρεμπόδιση της πρόσβασης στην Αποθήκη των Πίθων¹⁷⁸.

Νότια της Αποθήκης των Πίθων του Χώρου 10 εντοπίστηκε ο **Χώρος 9** (**πίν. 3**), ένα δωμάτιο το οποίο θεώρησε ο Μαρινάτος ότι αποτελούσε παράρτημα της Αποθήκης των Πίθων, αν και, όπως ο ίδιος επισήμανε, δεν υπήρχε άνοιγμα μεταξύ τους¹⁷⁹. Εντούτοις, ανάμεσα στην Αποθήκη των Πίθων και τον Χώρο 9 εντοπίζεται, στη σημερινή κατάσταση, λίθινη (ίσως σύγχρονη) κλίμακα δύο - τριών επιπέδων, η οποία οδηγεί στο κατά περίπου 30 εκ. χαμηλότερο επίπεδο του δαπέδου της Αποθήκης των Πίθων (**πίν. 3: Σχέδιο 2** και **πίν. 6: εικ. 2**). Η είσοδος στον Χώρο 9 γινόταν μέσω ανοίγματος στο ανατολικό τμήμα του νότιου τοίχου του, δηλαδή μέσω του Χώρου 8 (βλ. παρακάτω). Στον Χώρο 9 εντοπίστηκαν δύο πίθοι¹⁸⁰, ο ένας εκ των οποίων¹⁸¹ έφερε οκτάσχημες λαβές και πλαστική διακόσμηση μεταλλίων (**πίν. 6: εικ. 5**), η οποία εντοπίζεται στη ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙ και ΥΜΙΙΙ περίοδο, κατά κύριο λόγο, όμως, εντοπίζεται στην ΥΜΙ περίοδο¹⁸² στην περιοχή της Κνωσού¹⁸³. Τα δύο αυτά πιθάρια πιθανώς τοποθετήθηκαν στον Χώρο 9 πριν το χτίσιμο των τοίχων του χώρου (όπως θεωρείται ότι είχε γίνει, παρομοίως, για τα πιθάρια που εντοπίστηκαν στην Αποθήκη

¹⁷⁶ Driessen και Sakellarakis 1997: 67, εικ. 5, 68, εικ. 6.

¹⁷⁷ Driessen και Sakellarakis 1997: 77.

¹⁷⁸ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.β. «Τελικά συμπεράσματα».

¹⁷⁹ Μαρινάτος 1951α: 242.

¹⁸⁰ Οι εν λόγω πίθοι δεν αναφέρονται από τον Χρηστάκη (Christakis 1999: 157-159).

¹⁸¹ Ο οποίος πιθανώς ανήκει στον τύπο «Ovoid Elongated Type - Ca» της τυπολογίας του Χρηστάκη (Christakis 1999: 13).

¹⁸² Christakis 2005: 4, 7-9, 11, 16-18, 27, 30-36, 49-50, 61, 74 («Medallion Appliqué Decorations»). Για μερικά παραδείγματα της εν λόγω διακόσμησης από το ανάκτορο της Κνωσού, βλ. Christakis 2005: πίν. 24.a, 24.b.

¹⁸³ Εντούτοις, αρκετά παραδείγματα της εν λόγω πλαστικής διακόσμησης εντοπίζονται και σε άλλες θέσεις στη βορειοκεντρική Κρήτη, ενώ λίγα μόνο παραδείγματα εντοπίζονται στη Φαιστό, στα Μάλια, στα Γουρνιά, στον Προφήτη Ηλία Τουρτούλων, στη Σφάκα Σητείας, στο Παλαίικαστρο και στη Ζάκρο (Christakis 2005: 35-36). Επισημαίνεται, ότι δεν έχει διευκρινιστεί αν η εν λόγω διακόσμηση ήταν προϊόν της παράδοσης συγκεκριμένου κεραμικού εργαστηρίου, το οποίο προμήθευε κατά αποκλειστικότητα το ανάκτορο της Κνωσού, ή αυτή έφερε κάποιο πολιτικό και θρησκευτικό συμβολισμό.

των Πίθων - βλ. παραπάνω), καθώς το προαναφερθέν άνοιγμα εισόδου του χώρου είχε μικρότερο πλάτος σε σχέση με τη μέγιστη διάμετρο των πίθων. Επισημαίνεται, ότι τα αγγεία που βρέθηκαν στον Χώρο 9, τα θραύσματα των οποίων συγκολλούνται σε ολόκληρα ή σχεδόν ολόκληρα αγγεία (το ίδιο ισχύει, επίσης, για τα θραύσματα των αγγείων που εντοπίστηκαν στην Αποθήκη των Πίθων¹⁸⁴), προέρχονται, στο σύνολό τους, από τα στρώματα τελικής χρήσης του ισογείου ή / και του ορόφου (στην περίπτωση που υπήρχε όροφος) του χώρου, καθώς δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι ο ανασκαφέας προχώρησε την ανασκαφή κάτω από το επίπεδο του δαπέδου.

Κατά το έτος 1995, το μεγαλύτερο μέρος των ευρημάτων μικρού και μέσου μεγέθους τα οποία μέχρι τότε αποθηκεύονταν στην Αποθήκη των Πίθων (Χώρος 10) και στον όμορό της προς τα νότια Χώρο 9 (πίν. 3), μεταφέρθηκαν στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου¹⁸⁵. Στους δύο εν λόγω χώρους αφέθηκαν ή τοποθετήθηκαν και εντοπίζονται μέχρι σήμερα συνολικά δεκαοκτώ (18) πιθάκια, διάφορες ομάδες οστράκων πίθων και θραύσματα πήλινων κιβωτίων - φωριαμών (βλ. παραπάνω στο κείμενο)¹⁸⁶.

Νοτιότερα, στον Χώρο 8 (πίν. 3), το «κεκαυμένο δωμάτιο» εντοπίστηκαν «περίεργα ίχνη καύσεως επί των δαπέδων»¹⁸⁷, τα οποία δημιουργούσαν ένα μελανό, επίπεδο στρώμα απροσδιόριστου χαρακτήρα, παρόμοιο του οποίου δεν εντοπίστηκε σε κανένα άλλο τμήμα του κτηριακού συγκροτήματος. Επισημαίνεται, ότι ο Χώρος 9 χαρακτηρίζεται ως ο χώρος «βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» από τον ανασκαφέα, καθώς σε αυτόν δεν επεκτεινόταν το μελανό στρώμα του Χώρου 8¹⁸⁸. Εντούτοις, ο Χώρος 8 επικοινωνούσε με τον Χώρο 9, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μέσω ανοίγματος που υπήρχε στο ανατολικό τμήμα του νότιου τοίχου του τελευταίου (πίν. 3: Σχέδιο 2¹⁸⁹). Το προαναφερθέν μελανό στρώμα είχε πάχος 10 εκατοστά κοντά στους τοίχους του Χώρου 8 και 20 εκατοστά στο κέντρο του χώρου, καθώς η επιφάνεια πάνω στην οποία αυτό βρισκόταν ήταν κοίλη. Αρχικά, ο Μαρινάτος υπέθεσε ότι επρόκειτο για στρώμα ελαιοπυρήνων, αλλά αυτό δεν επιβεβαιώθηκε,

¹⁸⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο και υποσημείωση 165.

¹⁸⁵ Δημοπούλου 1988 και 1995 (αδημοσίευτες υπηρεσιακές αναφορές προς την ΚΓ' ΕΠΚΑ). Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.5.

¹⁸⁶ Αυτό διαπιστώθηκε μετά την αυτοψία που διενήργησε η γράφουσα, κατά το έτος 2018, στους μη προσβάσιμους στο κοινό Χώρους 9-10.

¹⁸⁷ Μαρινάτος 1951α: 242-243.

¹⁸⁸ Μαρινάτος 1951α: 242.

¹⁸⁹ Το άνοιγμα αυτό απεικονίζεται, επίσης, στα ακόλουθα σχέδια: Μαρινάτος 1952: 259, Σπανάκης 1964: 149, Fotou 2013: 472 (Vath/Fig. 1).

καθώς δεν περιείχε οργανικά υπολείμματα ελιών ούτε είχε λιπαρή υφή, αν και εντοπίστηκαν κάποια τμήματα καμένου ξύλου (μήκους 2-5 εκατοστών). Πράγματι, η ενδεχομένη ύπαρξη ξύλινης σκάλας στον Χώρο 8, σε συνδυασμό με την πιθανή ύπαρξη στον ίδιο χώρο δοχείων από φθαρτά υλικά τα οποία μπορεί να περιείχαν εύφλεκτο περιεχόμενο, όπως λάδι ή κρασί, θα μπορούσαν να είχαν τροφοδοτήσει μία ισχυρή φωτιά, τα υπολείμματα της οποίας θα μπορούσαν να είχαν δημιουργήσει το εν λόγω «κεκαυμένο» στρώμα. Καθώς, όμως, η άνω επιφάνεια του εν λόγω στρώματος ήταν εντελώς επίπεδη, ο ανασκαφέας υποστήριξε ότι ήταν απίθανο να είχε δημιουργηθεί από τα υπολείμματα στέγης ή κάποιας ξύλινης σκάλας που οδηγούσε (ενδεχομένως, ξεκινώντας από τον Χώρο 7 - βλ. παρακάτω) σε όροφο πάνω από τον Χώρο 8, ή / και τους Χώρους 9 και 10¹⁹⁰. Συμφωνώντας με τον ανασκαφέα και λόγω του ότι το στρώμα αυτό οριζοντιοποιούσε την κοίλη επιφάνεια του φυσικού εδάφους, θεωρούμε πιθανότερο να επρόκειτο για κάποιο δάπεδο το οποίο συνίστατο από οργανική ύλη, όπως, π.χ. από περιττώματα ζώων¹⁹¹. Στο μέσο του ανατολικού τμήματος του Χώρου 8, εντοπίστηκαν τα ακόλουθα¹⁹²: α. βυθισμένο στο μελανό στρώμα βρέθηκε ανεστραμμένη μία πυξίδα με πόμα (κυλινδρικό αγγείο μεγάλου μεγέθους)¹⁹³, ενώ σε μικρή απόσταση από αυτό βρέθηκαν δύο - τρία ανεστραμμένα άωτα κύπελλα, τα οποία περιείχαν λευκό αργιλώδες χρώμα (το οποίο πιθανώς προήλθε από τα ανώτερα στρώματα του χώρου)· β. σε ύψος λιγότερο του μέτρου από το δάπεδο, βρέθηκε το κάτω μέρος πιθαριού, μέσα στο οποίο εντοπίστηκε μικρό αγγείο. Τα προαναφερθέντα αγγεία πιθανότατα προήλθαν από τον όροφο του Χώρου 8, ή, ενδεχομένως, του Χώρου 9, στην περίπτωση που το κτίσμα του τελευταίου είχε διαγώνιο άξονα πτώσης κατά την κατάρρευσή του, με κατεύθυνση προς τα νότια

¹⁹⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο.

¹⁹¹ Δάπεδα και τοίχοι χτίζονται μέχρι σήμερα από περιττώματα ζώων σε διάφορες περιοχές (https://en.wikipedia.org/wiki/Cow_dung), όπως στην Ινδία, στο Πακιστάν, στην Αφρική, στην Τουρκία, αλλά και στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, στην Κρήτη, μέχρι πριν από μερικές δεκαετίες, κατασκευάζονταν τζάκια από περιττώματα ζώων (περιοχή Μεσαράς, οικισμός Βαγιωνιάς: προσωπική μαρτυρία). Επισημαίνεται, ότι παρόμοιο μελανό στρώμα έχει εντοπιστεί στη ΜΜΠ - ΥΜΙβ εγκατάσταση στη νήσο Χρυσή, το οποίο, όμως, δεν επρόκειτο για δάπεδο, καθώς αποδείχθηκε ότι δημιουργήθηκε από υπολείμματα καμένων ελιών και κελυφών αμυγδάλων που είχαν χρησιμοποιηθεί ως καύσιμη ύλη για το βράσιμο των οστρακοειδών *Hexarlex trunculus* κατά την παραγωγή βαφής ιώδους χρώματος (Αpostolakiou κ.ά. 2011). Μελανά στρώματα εντοπίζονται, επίσης, σε μινωικούς αποθέτες, τα οποία σχηματίστηκαν από τα υπολείμματα των αιματηρών ζωικών θυσιών (Μαρινάτος 1929: 145).

¹⁹² Μαρινάτος 1951α: 242.

¹⁹³ Η πυξίδα φέρει αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π10030 και εκτίθεται στη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου (Αίθουσα V, Προθήκη 45), ενώ πριν εκτίθετο στην παλιά έκθεση του μουσείου (Αίθουσα VII, Προθήκη 90).

(δηλαδή προς τον Χώρο 8). Το αληθές της παραπάνω εκδοχής ενισχύεται από το γεγονός ότι η πυξίδα και το πιθάρι, λόγω του μεγάλου μεγέθους και βάρους τους, δεν θα ήταν δυνατό να στηρίζονταν πάνω σε κάποιο μικρό ράφι ή ερμάριο του τοίχου του ισογείου του Χώρου 8 ή 9, από το οποίο θα μπορούσαν να είχαν πέσει σε επίπεδο ψηλότερο του δαπέδου. Η πιθανή ύπαρξη ορόφου πάνω από τον Χώρο 8 ή / και πάνω από τον Χώρο 9 και τον Χώρο 10 (βλ. παραπάνω) υποδηλώνει την ύπαρξη ξύλινης σκάλας, η οποία ίσως ξεκινούσε από τον Χώρο 7. Σημειώνεται, ότι με βάση τα στοιχεία που απεικονίζονται σε παλιές φωτογραφίες της ανασκαφής, θεωρείται πιθανό ότι το προαναφερθέν μελανό στρώμα είχε αφαιρεθεί (ειδικότερα το δυτικό του τμήμα) πριν την πιθανή επιχωμάτωσή του. Τέλος, θεωρείται ότι ο Χώρος 8 κατασκευάστηκε ταυτόχρονα με τους όμορούς του Χώρους 9 και 10 κατά την αρχική φάση του κτηριακού συγκροτήματος, ενώ εγκαταλείφθηκε, όπως οι Χώροι 9 και 10, πιθανώς μετά από κάποια βίαιη καταστροφή (ενδεχομένως λόγω σεισμού)¹⁹⁴. Στην περίπτωση που το «κεκαυμένο» στρώμα, πράγματι, επρόκειτο για δάπεδο, τα αγγεία που βρέθηκαν βυθισμένα μέσα σε αυτό θα αποτελούσαν απόδειξη του μεγάλου μεγέθους της καταστροφής στον χώρο.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, ο Χώρος 9 είχε πιθανώς χρήση μικρής αποθήκης, η οποία είχε κοινή μεσοτοιχία στα βόρεια με την Αποθήκη των Πίθων του Χώρου 10, της οποίας ίσως αποτελούσε παράρτημα, αν και οι δύο χώροι δεν επικοινωνούσαν¹⁹⁵. Το ανατολικό τμήμα του νότιου τοίχου του Χώρου 9 είχε άνοιγμα προς τον νοτιότερο Χώρο 8, ενώ η χρήση του ακόμα νοτιότερου και μικρότερου σε έκταση Χώρου 7 (πίν. 3), ο οποίος καλύπτονταν στο μεγαλύτερο τμήμα του από τοίχο μεγάλου πλάτους, είναι αβέβαιη, αν και θα μπορούσε να ξεκινούσε από εκεί κάποια ξύλινη σκάλα, η οποία οδηγούσε σε όροφο πάνω από τους Χώρους 9 και 10 και, ίσως, πάνω από τον Χώρο 8.

Ο Χώρος 3, η «Υπόστυλη Είσοδος» (πίν. 3) είναι ένας λιθόστρωτος, υπόστυλος χώρος με τέσσερις τετράγωνους λίθινους πεσσούς, οι οποίοι χρησίμευαν ως βάσεις κολωνών, πάνω στις οποίες στηριζόταν η στέγη. Οι εν λόγω πεσσοί δεν ήταν τοποθετημένοι σε συμμετρική διάταξη και δεν είχαν το ίδιο μέγεθος, ενώ οι

¹⁹⁴ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.β. «Τελικά συμπεράσματα».

¹⁹⁵ Μαρινάτος 1951α: 242.

κατώτεροι λίθοι των δύο από αυτούς ήταν ημιτελώς επεξεργασμένοι¹⁹⁶. Στον υπόστυλο αυτό χώρο οδηγούσε τόσο η νότια, κεντρική είσοδος του κτηριακού συγκροτήματος, στην οποία ανήκει το μεγάλο μεγέθους βόρειο κατώφλι του Χώρου 4 (πίν. 3), όσο και η είσοδος με κατώφλι η οποία εντοπίζεται στο βόρειο τμήμα της λιθόστρωτης Δυτικής Αυλής του Χώρου 1 (πίν. 3)¹⁹⁷. Ο Μαρινάτος ανάσκαψε μέχρι το επίπεδο του λιθόστρωτου δαπέδου του Χώρου 3, το οποίο βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το λιθόστρωτο δάπεδο από πράσινο σχιστόλιθο του βορειότερου Χώρου 5 (πίν. 3), με τον οποίο ανήκουν στην ίδια αρχιτεκτονική και λειτουργική φάση. Όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, οι λίθοι των πεσσών των Χώρων 3 και 10 είναι πιθανότερο να είχαν τοποθετηθεί ταυτόχρονα, κατά την αρχική φάση του κτηριακού συγκροτήματος, η επεξεργασία τους, όμως, δεν ολοκληρώθηκε, ενδεχομένως λόγω ανωτέρας βίας.

Στους Χώρους 11, 12 και 15 (πίν. 3) εντοπίστηκαν πολυάριθμα ευρήματα, τα οποία προήλθαν από την πτώση (πιθανώς του ορόφου) της Αποθήκης των Πίθων. Ανάμεσα σε αυτά περιλαμβάνονται τα ακόλουθα¹⁹⁸:

- Σφαιρικές, διάτρητες αγνύθες.
- Άωτα κύπελλα.
- Μικρή ακέραια πρόχους.
- Δύο φωλεόσχημα λίθινα αγγεία, το πρώτο από σχιστόλιθο και το δεύτερο από στεατίτη.
- Δύο τμήματα χάλκινων φύλλων από αγγείο ή σκεύος.
- Το κάτω ήμισυ χάλκινου ειδωλίου, το οποίο εικόνιζε μινωικό νεανία, προφανώς σε στάση προσευχής.
- Τρεις σφραγίδες:
 - Μία κυλινδρική πεπιεσμένη από πράσινο σχιστόλιθο, η οποία απεικονίζει δύο χήνες μέσα σε φυτά.
 - Μία φακοειδή από στεατίτη, η οποία απεικονίζει «βούν κατακείμενον».
 - Μία αμυγδαλοειδή από μαλακό λίθο, η οποία φέρει «εκφυλισμένον θέμα κοινόν εις ευρείαν κατηγορίαν ομοίων σφραγίδων».

¹⁹⁶ Μαρινάτος 1952: 262-263.

¹⁹⁷ Driessen και Sakellarakis 1997: 69.

¹⁹⁸ Μαρινάτος 1952: 261-262.

1.4.δ. Νότια Πτέρυγα

1.4.δ.i. Γενικά:

Η Νότια Πτέρυγα του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, η χρήση της οποίας ήταν βιοτεχνική, εργαστηριακή και οικιακή, δεν έφερε ανακτορικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά όπως έφερε η Βόρεια Πτέρυγα. Σε αυτή χρησιμοποιήθηκαν λίθοι μικρότερου μεγέθους και διαφορετικού είδους, οι οποίοι χτίστηκαν σύμφωνα με ένα πρόχειρο τρόπο δόμησης συγκριτικά με τη λιθοδομή της Βόρειας Πτέρυγας¹⁹⁹. Μόνη εξαίρεση αποτελούν οι Χώροι 40 έως 42 του βορειοδυτικού τμήματός της (στο οποίο ανήκει και ο Χώρος 44 - **πίν. 3**), οι οποίοι χτίστηκαν με πελεκητές πέτρες μεγάλου μεγέθους, όπως συνήθως ισχύει και για τη Βόρεια Πτέρυγα.

1.4.δ.ii. Βορειοδυτικό τμήμα:

Ο Χώρος 40, η «Αποθήκη του Ληνού», εντοπίζεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας, μαζί με τον όμορό της Χώρο 41-42 (**πίν. 3**). Η αποθήκη διαθέτει λιθόστρωτο δάπεδο σε καλή κατάσταση διατήρησης, στο επίπεδο του οποίου σταμάτησε η ανασκαφική διερεύνηση. Στον χώρο εντοπίζεται λίθινος, τετράγωνος πεσσός, ο οποίος χρησίμευε ως βάση κολώνας που στήριζε τη στέγη. Ένας δεύτερος πεσσός εντοπίζεται βορειότερα, ο οποίος, όμως, θεωρείται ότι δεν είχε λειτουργική χρήση, καθώς δεν βρίσκεται σε αξονική διάταξη με τον πρώτο πεσσό²⁰⁰ και στηρίζεται πάνω στο λιθόστρωτο δάπεδο και όχι κάτω από αυτό²⁰¹. Κατά την ανασκαφή, ο βόρειος τοίχος του χώρου σωζόταν σε ύψος μεγαλύτερο του μέτρου, ενώ ο νότιος τοίχος σωζόταν σε ύψος 2 μέτρων, το οποίο πιθανώς ήταν το συνολικό ύψος των τοίχων του δωματίου²⁰² (όπως ίσχυε για τους τοίχους της Αποθήκης των Πίθων²⁰³). Η ανισόπεδη θέση των πλακών του δαπέδου (στις οποίες ενίοτε εντοπίζονται βαθύνσεις), όπως και ο εντοπισμός μίας σπασμένης πλάκας στο μέσο

¹⁹⁹ Driessen και Sakellarakis 1997: 68.

²⁰⁰ Μαρινάτος 1952: 266.

²⁰¹ Driessen και Sakellarakis 1997: 75.

²⁰² Μαρινάτος 1952: 266.

²⁰³ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

περίπου του ανατολικού τοίχου του χώρου, θεωρείται ότι ίσως ήταν το αποτέλεσμα σεισμικής δόνησης²⁰⁴.

Πάνω στο δάπεδο της Αποθήκης του Ληνού εντοπίστηκαν τέσσερα πιθάρια²⁰⁵ και ένας «ληνός» («πατητήρι»), τα οποία, μετά τη συντήρησή τους υπό την επίβλεψη του ανασκαφέα, τοποθετήθηκαν στη θέση εύρεσής τους, ως ακολούθως (σχετικά με τη θέση των εν λόγω αγγείων, βλ. **πίν. 3: Σχέδιο 2, Χώρος 40**): α. στη βορειοανατολική γωνία του χώρου, πάνω σε υπερυψωμένη βάση από λίθους και πηλό, βρέθηκε ο «ληνός», μία λεκάνη μεγάλου μεγέθους με προχοή και δύο οριζόντιες λαβές («**λεκάνη**»: **πίν. 7: εικ. 1, πίν. 8: εικ. 1**)²⁰⁶. β. ένα πιθάρι με δύο οριζόντιες λαβές, χωρίς διακόσμηση, το οποίο είναι βυθισμένο κατά το 1/3 του ύψους του μέσα στην προαναφερθείσα υπερυψωμένη βάση («**πίθος 1**»: **πίν. 7: εικ. 1, πίν. 8: εικ. 2**). γ. ένα πιθάρι με δύο οριζόντιες λαβές, χωρίς διακόσμηση, το οποίο είναι τοποθετημένο κάτω από την προχοή της προαναφερθείσας λεκάνης και βυθισμένο κατά το ήμισυ του ύψους του στο λιθόστρωτο δάπεδο του δωματίου («**πίθος 2**», **πίν. 7: εικ. 1, πίν. 8: εικ. 3**). δ. κατά μήκος του νότιου τοίχου του χώρου εντοπίζονται ακόμα δύο πιθάρια: ένα πιθάρι με δύο οριζόντιες λαβές, χωρίς διακόσμηση («**πίθος 3**»: **πίν. 7: εικ. 2, πίν. 8: εικ. 4**) και ένα δεύτερο πιθάρι που φέρει κάθετες λαβές και σχοινοειδή διακόσμηση («**πίθος 4**»: **πίν. 7: εικ. 2, πίν. 8: εικ. 5**)²⁰⁷. Στη νοτιοδυτική γωνία του Χώρου 40, πλησίον των δύο προαναφερθέντων πιθαριών, εντοπίζεται: α. ένα τετράωτο πιθαράκι με κάθετες λαβές («**πιθαράκι 5**»: **πίν. 7: εικ. 2, πίν. 8: εικ. 6**, το οποίο πιθανώς μεταφέρθηκε από άλλο χώρο και για αυτό τον λόγο δεν απεικονίζεται στον **πίν. 3: Σχέδιο 2 - Χώρος 40**²⁰⁸). β. ένα αγγείο μέσου προς

²⁰⁴ Εντούτοις, δεν αποκλείεται η σεισμική αυτή δόνηση να έλαβε χώρα μετά την εγκατάλειψη του ΥΜΙ Βαθυπέτρου.

²⁰⁵ Τρία από τα εν λόγω πιθάρια δεν φέρουν διακόσμηση (βλ. πίν. 7-8: πίθοι 1-3), ανήκουν στο είδος «Conical with vertical upper/middle profile - J» και χρονολογούνται στη ΜΜΠ - ΥΜΙ περίοδο (Christakis 1999: 17, 157-159), ενώ το τέταρτο πιθάρι, το οποίο φέρει σχοινοειδή διακόσμηση (βλ. πίν. 7-8: πίθος 4), ανήκει στο είδος «Ovoid Elongated Type - Ca» και χρονολογείται στη ΜΜΠ - ΥΜΙ περίοδο (Christakis 1999: 13, 157-159).

²⁰⁶ Η εν λόγω προχυτική λεκάνη ανήκει σε διαφορετικό τύπο σε σύγκριση με την προχυτική λεκάνη - ληνό που εντοπίστηκε στο ΥΜΙ Κτήριο 4 στο Φουρνί (βλ. Δεληγιάννη 1995, Τόμος ΙΙ: 50 και 140, εικ. 138).

²⁰⁷ Μαρινάτος 1955: 596-597.

²⁰⁸ Το συγκεκριμένο πιθαράκι είναι πιθανό ότι μεταφέρθηκε στην Αποθήκη του Ληνού από τη Μικρή Κεντρική Αποθήκη (πίν. 3: Χώρος 41-42), καθώς σε σκίτσο κάτοψης του τελευταίου χώρου (και συγκεκριμένα στη βορειοδυτική γωνία του Χώρου 42), το οποίο συνόδευε την από 27 Μαΐου 1988 υπηρεσιακή αναφορά της Δημοπούλου προς την ΚΓ΄ ΕΠΚΑ, απεικονίζεται ένα παρόμοιο πιθαράκι (το ίδιο αγγείο πιθανώς απεικονίζεται στον πίν. 3: Σχέδιο 2, Χώρος 42, βορειοδυτική γωνία). Εντούτοις, δεν είναι βέβαιο ότι το αρχικό σημείο εύρεσής του, κατά την ανασκαφή, ήταν η Μικρή Κεντρική Αποθήκη.

μεγάλου μεγέθους (κλειστό αγγείο, ίσως αμφορέας), το οποίο βρίσκεται σε προβληματική κατάσταση διατήρησης («αγγείο»: πίν. 7: εικ. 2). Επισημαίνεται, ότι κατά τις εργασίες συντήρησης των αγγείων της γωνίας του «ληνού» τον Μάιο του 1992, κάτω από το πιθάρι υποδοχής του προϊόντος το οποίο παραγόταν ή επεξεργαζόταν στον «ληνό», εντοπίστηκε η βάση ενός πρωιμότερου πιθαριού, το οποίο δεν εξακριβώθηκε εάν ανήκε στην αρχική φάση του Βαθυπέτρου ή σε ένα πρώιμο στάδιο της τελικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος²⁰⁹.

Στην Αποθήκη του Ληνού, πάνω στο δάπεδο, εντοπίστηκαν, επίσης, τα ακόλουθα: α. τμήματα πίθου ο οποίος είχε πέσει προς τη νοτιοανατολική γωνία του δωματίου· β. άωτα κύπελλα (κάποια από τα οποία βρέθηκαν μέσα στον λίθινο αγωγό του χώρου - σχετικά, βλ. παρακάτω)· γ. θραύσματα τα οποία ανήκαν σε πιθάρια, αμφορίσκους, πρόχους και σε μεγάλο ψευδόστομο αμφορέα²¹⁰. δ. δύο λίθινοι λύχνοι και δεκάδες σφαιρικές αγνύθες (οι οποίες εντοπίστηκαν στη νοτιοανατολική γωνία του χώρου)²¹¹. Τα ευρήματα μικρότερου μεγέθους που βρέθηκαν στην Αποθήκη του Ληνού και τα οποία σώζονταν ολόκληρα ή σχεδόν ολόκληρα, τοποθετήθηκαν, μετά τη συντήρησή τους, σε ξύλινες προθήκες που στηρίχθηκαν στους τοίχους²¹², μετά την ανακατασκευή του χώρου²¹³. Οι εν λόγω ξύλινες προθήκες έχουν πλέον αφαιρεθεί από τον χώρο.

Σύμφωνα με την ευρέως αποδεκτή άποψη, η προαναφερθείσα προχυτική λεκάνη από την Αποθήκη του Ληνού χρησιμοποιούνταν ως πατητήρι - ληνός για το πάτημα των σταφυλιών²¹⁴, ο χυμός των οποίων έπεφτε στο πιθάρι το οποίο βρισκόταν σε χαμηλότερο επίπεδο, κάτω από την προχολή της²¹⁵, ενώ το πιθάρι που βρισκόταν δίπλα στη λεκάνη, βυθισμένο στην υπερυψωμένη βάση, είχε, ενδεχομένως, βοηθητική χρήση («πίθος 1», πίν. 7: εικ. 1, πίν. 8: εικ. 2). Σύμφωνα με την παραπάνω ερμηνεία της λεκάνης, τα δύο μεγαλύτερα πιθάρια που βρέθηκαν στην Αποθήκη του Ληνού είναι πιθανό ότι χρησιμοποιούνταν, επίσης, ως βοηθητικά για την παραγωγή του κρασιού²¹⁶: ο πίθος με το ανοιχτό στόμιο και τις οριζόντιες λαβές

²⁰⁹ Driessen και Sakellarakis 1997: 75, εικ. 20.

²¹⁰ Μαρινάτος 1952: 268, Μαρινάτος 1955: 596-597.

²¹¹ Μαρινάτος 1952: 266, 269.

²¹² Δημοπούλου 1988 (αδημοσίευτη υπηρεσιακή αναφορά προς την ΚΓ' ΕΠΚΑ): σχετικά, βλ., επίσης, Driessen και Sakellarakis 1997: 75.

²¹³ Μαρινάτος 1952: 267, Μαρινάτος 1955: 594.

²¹⁴ Μαρινάτος 1952: 267-268.

²¹⁵ Πλάτων 2002: 9.

²¹⁶ Μαρινάτος 1952: 268.

που εντοπίζεται κατά μήκος του νότιου τοίχου του Χώρου 40 («πίθος 3», πίν. 7: εικ. 2, πίν. 8: εικ. 4) έχει προταθεί ότι χρησίμευε για τη ζύμωση του μούστου, ενώ ο διπλανός του πίθος με το συστελλόμενο στόμιο, με τις κάθετες λαβές και τη σχοινοειδή διακόσμηση («πίθος 4», πίν. 7: εικ. 2, πίν. 8: εικ. 5) έχει προταθεί ότι χρησίμευε για τη μακράς διάρκειας αποθήκευση του παραχθέντος κρασιού²¹⁷. Με βάση το γεγονός ότι μικροσκοπικά αντίγραφα του εν λόγω είδους προχυτικής λεκάνης εντοπίζονται ως αναθήματα σε τάφους, υποδηλώνεται η χρήση της ως *πρωτεύοντος αγγείου* για την παραγωγή ενός αγαθού, π.χ., του κρασιού, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, και όχι ως *δευτερεύοντος αγγείου* για την παραγωγή ενός αγαθού, όπως π.χ., του ελαιολάδου, για την αρχική έκθλιψη του οποίου χρησιμοποιούνταν λίθινα πιεστήρια²¹⁸. Άλλες ερμηνείες που έχουν προταθεί όσον αφορά στη χρήση της υπό εξέταση λεκάνης είναι οι ακόλουθες: α. δοχείο διαχωρισμού του ελαιολάδου από το νερό, το οποίο προστίθεται κατά τη διάρκεια της σύνθλιψης των καρπών της ελιάς²¹⁹. β. δοχείο για την παραγωγή αρωματικών ελαίων ή για την παραγωγή κάποιου εξειδικευμένου προϊόντος, όπως φαρμάκων για ιατρική χρήση²²⁰. Ωστόσο, η χρήση της προχυτικής λεκάνης από την Αποθήκη του Ληνού δεν είναι δυνατό να εξακριβωθεί χωρίς τη διενέργεια των απαραίτητων χημικών αναλύσεων για τον προσδιορισμό του περιεχομένου της. Εντούτοις, θεωρείται ότι τυχόν μελλοντικές χημικές αναλύσεις σχετικά με το περιεχόμενό της είναι πιθανό ότι θα έχουν επισφαλή συμπεράσματα, καθώς κατά τη συντήρησή της χρησιμοποιήθηκε οξύ²²¹. Παρόλα αυτά, μπορούμε να υποστηρίξουμε, σχεδόν με βεβαιότητα, ότι το πιθάρι το οποίο βρίσκεται κάτω από την προχολή της λεκάνης δεν χρησίμευε για τη συλλογή των αποβλήτων κάποιας βιοτεχνικής ή γεωργικής δραστηριότητας (όπως, για παράδειγμα, αυτών που δημιουργούνταν κατά το πλύσιμο μαλλιού, κατά το βάψιμο υφασμάτων ή κατά το πάτημα των σταφυλιών), καθώς θα ήταν αναγκαίο αυτά να απομακρύνονταν με ευκολία, ενδεχομένως με αναποδογύρισμα του δοχείου

²¹⁷ Christakis 1999: 158.

²¹⁸ Πλάτων 2002: 9. Επισημαίνεται, ότι παραδείγματα λίθινων πιεστηρίων εντοπίζονται στους Χώρους 1, 3 και 11 στη Βόρεια Πτέρυγα του Βαθυπέτρου (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»). Εντούτοις, η Φώτου (Fotou 2015) υποστηρίζει, ότι η έκθλιψη των καρπών της ελιάς διεξαγόταν κοντά στον τόπο παραγωγής και όχι μέσα σε χώρους μίας κατοικημένης περιοχής, όπως ήταν το Βαθύπετρο.

²¹⁹ Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη διαδικασία, το λάδι, το οποίο φέρει μικρότερο ειδικό βάρος, καταλαμβάνει το πάνω μέρος της λεκάνης, ενώ το κάτω τμήμα της λεκάνης καταλαμβάνει το νερό, το οποίο απομακρύνεται με το άνοιγμα της οπής της προχολής (για την περιγραφή της διαδικασίας, βλ. Πλάτων 2002: 8-9).

²²⁰ Fotou 2015 και Φώτου 2018: προσωπική επικοινωνία.

²²¹ Μαρινάτος 1955: 603-604.

μέσα στο οποίο αυτά κατέληγαν²²². Κάτι τέτοιο δεν θα ήταν εφικτό στην περίπτωση του σταθερού στη θέση του πιθαριού - συλλογέα, καθώς αυτό ήταν τοποθετημένο κατά το ήμισυ μέσα στο δάπεδο. Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι το πιθανώς υγρό υλικό το οποίο παραγόταν ή επεξεργαζόταν στην προχυτική λεκάνη ήταν χρήσιμο και πιθανώς μικρής ποσότητας, η μετάγγιση του οποίου μέσα από το πιθάρι - συλλέκτη στο οποίο αυτό κατέληγε γινόταν, χρησιμοποιώντας, ίσως, κάποιο μικρότερο δοχείο ή κουτάλα. Αντιθέτως, η ελλειψοειδής, λίθινη πλάκα με κοιλότητα η οποία εντοπίζεται στο δάπεδο του Χώρου 40 και ο λίθινος αγωγός ο οποίος συνδέεται με αυτή (βλ. **πίν. 3: Σχέδιο 2**)²²³ χρησίμευαν για την απομάκρυνση των λυμάτων κάποιας βιοτεχνικής ή γεωργικής δραστηριότητας²²⁴, π.χ. αυτών που σχετίζονταν είτε με το προϊόν που παραγόταν ή τύγγανε επεξεργασίας στην προχυτική λεκάνη του ίδιου χώρου, είτε με το πλύσιμο εργαλείων, μαλλιού ή υφάσματος²²⁵, είτε με το βάνσιμο υφάσματος²²⁶. Πράγματι, στην Αποθήκη του Ληνού, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, εντοπίστηκαν πολυάριθμα υφαντικά βάρη²²⁷ (αλλά και αλλού - βλ. παραπάνω, Χώροι 11, 12, 13 και 15), εύρημα το οποίο υποδηλώνει (χωρίς απαραίτητα να αποδεικνύει) την παραγωγή υφάσματος σε κάποιον από τους χώρους του κτηριακού συγκροτήματος²²⁸.

Δυτικά του Χώρου 40 εντοπίζεται ο **Χώρος 41-42** (**πίν. 3**), η «**Μικρή Κεντρική Αποθήκη**» ή, σύμφωνα με τον ανασκαφέα, «**δωμάτιο των υφαντριών**»²²⁹. Τα ευρήματα από το εν λόγω δωμάτιο εκτέθηκαν, μετά την ανακατασκευή του²³⁰, σε

²²² Fotou 2015 και Φώτου 2018: προσωπική επικοινωνία.

²²³ Ο εν λόγω αγωγός κατευθύνεται κάτω από το πιθάρι της βορειοανατολικής γωνίας του Χώρου 40 («πίθος 1»: πίν. 7: εικ. 1, πίν. 8: εικ. 2) και καταλήγει, διαπερνώντας τα θεμέλια του βόρειου τοίχου του χώρου, στον αγωγό ο οποίος εντοπίζεται κάτω από το δάπεδο και κατά μήκος του Νότιου Διαδρόμου (πίν. 3: Χώρος 43, 48-49) - βλ. παρακάτω στο ίδιο υποκεφάλαιο.

²²⁴ Μαρινάτος 1952: 268.

²²⁵ Μαρινάτος 1952: 269.

²²⁶ Μαρινάτος 1952: 269, Alberti 2008: 27.

²²⁷ Μαρινάτος 1952: 269.

²²⁸ Δεν αποκλείεται, λόγω του μικρού χώρου της Αποθήκης του Ληνού, τα εν λόγω υφαντικά βάρη να βρίσκονταν απλώς αποθηκευμένα εκεί και να μην χρησιμοποιούνταν επί τόπου (εκτός αν υπήρχε όροφος πάνω από το ισόγειο του χώρου, στον οποίο αυτά χρησιμοποιούνταν, από τον οποίο θα μπορούσαν να είχαν πέσει στο ισόγειο - εντούτοις, η ύπαρξη ορόφου στον Χώρο 40 δεν υποστηρίζεται από τον ανασκαφέα). Η δραστηριότητα της ύφανσης δεν αποκλείεται να λάμβανε χώρα στους όμορους Χώρους 41-42, οι οποίοι χαρακτηρίστηκαν από τον ανασκαφέα ως το «δωμάτιον των υφαντριών» (σχετικά, βλ. αμέσως παρακάτω).

²²⁹ Μαρινάτος 1955: 594, 599.

²³⁰ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

ξύλινες προθήκες οι οποίες στηρίχθηκαν στους τοίχους²³¹ (όπως έγινε στον Χώρο 40 - βλ. παραπάνω), κάποιες από τις οποίες έχουν πλέον αφαιρεθεί. Συγκεκριμένα ο Χώρος 41, ο οποίος ανασκάφηκε το 1950²³², διαχωριζόταν από τον Χώρο 40 με πηλόκτιστο τοίχο, ο οποίος έφερε σαφή ίχνη κάθετων, ξύλινων δοκών (δηλαδή, ξυλοδεσιάς)²³³. Οι Χώροι 41-42 χωρίζονταν με πρόχειρο μεσότοιχο που αποτελούνταν από μία μονή σειρά λίθων, ο οποίος θεωρείται ότι επρόκειτο για τοίχο στήριξης μετά από κάποια σεισμική δόνηση η οποία προκάλεσε ζημιές στο κτίσμα και όχι για τοίχο ο οποίος στόχευε να διαιρέσει τον χώρο σε δύο πολύ μικρά και μη λειτουργικά τμήματα²³⁴. Στον Χώρο 41 εντοπίστηκαν πολυάριθμα αγγεία, κατά κύριο λόγο κύπελλα²³⁵, πάνω σε δάπεδο από κονίαμα χονδροειδούς υφής, το οποίο είχε τοποθετηθεί πάνω σε υποκείμενο, λιθόστρωτο δάπεδο, το οποίο θεωρήθηκε από τον ανασκαφέα ότι ήταν παλαιότερο²³⁶. Επισημαίνεται, ότι παρόμοια τακτική κάλυψης πρωιμότερου δαπέδου με χαλικιάσβεστο εντοπίστηκε στο ΥΜΙΒ ανάκτορο της Ζάκρου, η οποία αποδόθηκε σε επιδιόρθωση του δαπέδου μετά από καταστροφή από σεισμό²³⁷. Κατά την αυτοψία που διενήργησε η γράφουσα στους μη προσβάσιμους στο κοινό Χώρους 41-42 κατά το έτος 2018, αποδείχθηκε ότι ο Χώρος 41, στην παρούσα κατάστασή του, είναι λιθόστρωτος. Αυτό θεωρήθηκε ότι ίσως οφειλόταν στο ότι το υπερκείμενο δάπεδο από κονίαμα αφαιρέθηκε κατά την ανασκαφή. Εντούτοις, κάτι τέτοιο δεν αναφέρεται από τον ανασκαφέα. Ο Χώρος 42 χαρακτηρίστηκε από τον ανασκαφέα ως «κοιτώνας» και ανασκάφηκε το 1951. Έφερε παράθυρο στον βόρειο τοίχο και δάπεδο το οποίο δεν αποκλείεται να ήταν λιθόστρωτο, όπως το δάπεδο του Χώρου 41. Πλησίον του δυτικού τοίχου του Χώρου 42, βρέθηκαν μία λίθινη πλάκα (τριβείο), ένας λίθινος, κυλινδρικός τριπτήρας, τρία άωτα κύπελλα και μία μικρή, ευρύστομη πρόχους, ευρήματα τα οποία ο Μαρινάτος

²³¹ Δημοπούλου 1988 (υπηρεσιακή αναφορά προς ΚΓ' ΕΠΚΑ). Σχετικά, βλ., επίσης, Driessen και Sakellarakis 1997: 75.

²³² Μαρινάτος 1952: 269.

²³³ Βλ. προηγούμενη σημείωση.

²³⁴ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.β. «Τελικά συμπεράσματα».

²³⁵ Μαρινάτος 1951α: 247-8, εικ. 6-7. Εντοπίστηκε, επίσης, ένας μεταγενέστερος, κορινθιακός αρύβαλλος, ο οποίος, πιθανώς, επρόκειτο για παρείσφρηση των ελληνικών χρόνων.

²³⁶ Μαρινάτος 1951α: 246-248. Το εν λόγω λιθόστρωτο δάπεδο πιθανώς δεν αποτελεί συνέχεια του λιθόστρωτου δαπέδου του Χώρου 40, καθώς οι πλάκες του είναι μικρότερου μεγέθους και λιγότερο επεξεργασμένοι (σχετικά, βλ. πίν. 3: Σχέδιο 2).

²³⁷ Πλάτων 2011: 278.

θεώρησε ότι χρησιμοποιούνταν για την επεξεργασία τροφών και για την αποθήκευση αλκοολούχων ποτών, όπως κρασιού²³⁸.

Κατά το έτος 1995, τα ευρήματα μικρού και μέσου μεγέθους τα οποία αποθηκεύονταν μέχρι τότε στην Αποθήκη του Ληνού (πίν. 3: Χώρος 40) μεταφέρθηκαν στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου²³⁹, όπως είχε γίνει με το μεγαλύτερο μέρος των ευρημάτων αντίστοιχου μεγέθους που αποθηκεύονταν στην Αποθήκη των Πίθων και στον Χώρο 9 νότια αυτού²⁴⁰. Το ίδιο έτος μεταφέρθηκε, επίσης, το μεγαλύτερο μέρος των ευρημάτων μικρού και μέσου μεγέθους που μέχρι τότε αποθηκεύονταν στους Χώρους 41-42, ενώ επί τόπου αφέθηκαν κάποια θραύσματα κεραμικών αγγείων, τμήματα κυπέλλων και πρόχων και τμήματα πήλινων κιβωτίων (φοριαμών), τα οποία είχαν μάλλον εντοπιστεί στους Χώρους 50-54 της Νότιας Πτέρυγας²⁴¹.

Ανατολικά του Χώρου 40 ανασκάφηκε ο επιμήκης Χώρος 44 (πίν. 3), ο οποίος ήταν «πλήρης οστράκων», ανάμεσα στα οποία εντοπίστηκαν και κάποια ακέραια κύπελλα²⁴². Ο ανασκαφέας θεώρησε, χωρίς καμία αμφιβολία, ότι η εν λόγω κεραμική είχε απορριφθεί στο σημείο μετά από κάποιο επεισόδιο κάθαρσης, πιθανώς μετά από καταστροφή, με σκοπό την εκ νέου χρήση των χώρων, από τους οποίους η κεραμική αυτή είχε προέλθει. Το ότι η κεραμική αυτή προήλθε από επεισόδιο καταστροφής υποδεικνύεται από το γεγονός ότι στην ομάδα των ευρημάτων από τον χώρο περιλαμβάνονται θραύσματα διαφορετικών ειδών και υλικών, όπως οστών, κονιαμάτων, αγνύθων, μαγειρικών σκευών και κυπέλλων. Ωστόσο, δεν έχει αποδειχθεί, εάν τα προαναφερθέντα ευρήματα επρόκειτο για απορρίμματα, ή εάν αυτά χρησιμοποιήθηκαν για να μπαζώσουν τον χώρο 44, με στόχο τη στήριξη του κτίσματος του παρακείμενου Χώρου 40, ενδεχομένως μετά από σεισμό²⁴³. Σε κάθε περίπτωση, το συγκεκριμένο επεισόδιο κάθαρσης ή μπαζώματος δεν είναι βέβαιο αν ανήκε στην αρχική ή στην τελική φάση του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας

²³⁸ Μαρινάτος 1952: 269-270, εικ. 10.

²³⁹ Δημοπούλου 1995 (αδημοσίευτη υπηρεσιακή αναφορά προς την ΚΓ΄ ΕΠΚΑ).

²⁴⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

²⁴¹ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα»: 1.4.δ.ιγ. «Ανατολικό τμήμα».

²⁴² Μαρινάτος 1952: 270.

²⁴³ Σχετικά με παρόμοιες τακτικές αντιστήριξης κτισμάτων οι οποίες ακολουθήθηκαν στην Υστεροκυκλαδική Ι (ΥΚΙ) Θήρα, βλ. Νικολακοπούλου 2003: 567. Παρομοίως, ο Χώρος 37 είχε πιθανώς μπαζωθεί για να στηρίξει το κλιμακοστάσιο του Χώρου 38 (σχετικά, βλ. Driessen και Sakellarakis 1997: 68, υποσημείωση 15 και παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7.β.).

Πτέρυγας²⁴⁴. Δεν αποκλείεται, βέβαια, στην περίπτωση που υπήρχε όροφος πάνω από τον Χώρο 40²⁴⁵, τα ευρήματα από τον Χώρο 44 να προήλθαν από την πτώση του εν λόγω ορόφου μετά την εγκατάλειψη του κτηριακού συγκροτήματος²⁴⁶. Η κεραμική του Χώρου 44 ελέγχθηκε στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, τόσο μορφολογικά όσο και σε σχέση με τα είδη των κεραμικών υλών, και διαπιστώθηκε ότι έφερε ομοιότητες με την κεραμική η οποία παρουσιάζεται αναλυτικά τεχνολογικώς παρακάτω²⁴⁷. Εντούτοις, διεξοδικός τεχνολογικός έλεγχος της κεραμικής από τον χώρο, σύμφωνα με τη μεθοδολογία η οποία παρουσιάζεται παρακάτω, στο κεφάλαιο 2, δεν διενεργήθηκε, λόγω της αβεβαιότητας της χρονικής και χωρικής προέλευσής της, κατά τη φάση χρήση της.

1.4.δ.iii. Νότιος Διάδρομος:

Ο Νότιος Διάδρομος (**πίν. 3: 43, 48, 49**) διέθετε, όπως έχει ήδη αναφερθεί²⁴⁸, λίθινο δάπεδο από επεξεργασμένους λίθους μεγάλου μεγέθους, κάτω από το οποίο εντοπιζόταν λιθόχτιστος αγωγός, μέσω του οποίου απομακρύνονταν τα όμβρια ύδατα και τα λύματα της ανθρώπινης δραστηριότητας, κυρίως από τους Χώρους 34, 35, 36, 38, 40, 41-42²⁴⁹. Έχει μήκος 30 μέτρα, πλάτος 2 μέτρα και χτίστηκε σύμφωνα με τρεις διαφορετικούς τρόπους λιθοδομής²⁵⁰.

Στο ανατολικότερο άκρο του Νότιου Διαδρόμου, όπως και στον έναντι τούτου χώρο (δηλαδή στον χώρο βόρεια ή νότια του Νότιου Διαδρόμου, στο ανατολικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας - σχετικά με το συγκεκριμένο τμήμα, βλ. επόμενο υποκεφάλαιο) εντοπίστηκε κεραμική²⁵¹, η οποία αρχικά θεωρήθηκε ότι προήλθε από

²⁴⁴ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις».

²⁴⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 228.

²⁴⁶ Σχετικά με τις φάσεις του συγκροτήματος, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7.

²⁴⁷ Στην ομάδα της κεραμικής από τον Χώρο 44 εντοπίστηκαν παραδείγματα του άωτου ημισφαιρικού κυπέλλου με ραβδώσεις και αυλακώσεις (βλ. κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.ε. - Είδος 1), από τα οποία επιλέχθηκε ένα δείγμα για πετρογραφική ανάλυση (βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.α., πετρογραφικό δείγμα με αριθμό 87, αγγείο με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0104), μέσω της οποίας διαπιστώθηκε η ομοιότητα της κεραμικής ύλης του συγκεκριμένου κυπέλλου με τα άλλα κύπελλα του ίδιου, αλλά και διαφορετικών ειδών, από το κτηριακό συγκρότημα.

²⁴⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.β. «Γενικά».

²⁴⁹ Μαρινάτος 1955: 604-605.

²⁵⁰ Μαρινάτος 1955: 604.

²⁵¹ Μαρινάτος 1952: 270.

μία πρωιμότερη φάση του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, μετά από καταστροφή²⁵². Η εν λόγω ομάδα κεραμικής ίσως ταυτίζεται με την κεραμική που εντοπίστηκε από τη γράφουσα σε κιβώτιο ευρημάτων με ένδειξη προέλευσης «Υπό τό δάπεδον Ν. Διαδρόμου». Μετά από συνοπτικό έλεγχο του περιεχομένου του κιβωτίου, διαπιστώθηκε ότι η κεραμική που υπήρχε σε αυτό (στην οποία περιλαμβάνονταν θραύσματα μαγειρικών αγγείων, όπως και αγγείων διαφόρων άλλων ειδών), έφερε μορφολογικές ομοιότητες, όπως και ομοιότητες αναφορικά με το είδος των κεραμικών υλών, σε σχέση με την κεραμική η οποία παρουσιάζεται αναλυτικά τεχνολογικώς στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης²⁵³. Επισημαίνεται, ότι στην ομάδα της κεραμικής του εν λόγω κιβωτίου περιλαμβάνονται ολιγάριθμα ΥΜΙβ όστρακα Θαλάσσιου Ρυθμού²⁵⁴, τα οποία, όμως, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν με ασφάλεια για χρονολόγηση, καθώς δεν αποκλείεται να πρόκειται για παρείσφρηση. Εν τέλει, καταλήξαμε στο συμπέρασμα, ότι το περιεχόμενο του κιβωτίου μάλλον δεν προέρχεται από μία πρωιμότερη φάση του Νότιου Διαδρόμου, όπως η ένδειξη «Υπό τό δάπεδον Ν. Διαδρόμου» αφήνει να εννοηθεί, αλλά από την τελική φάση του Νότιου Διαδρόμου και του ανατολικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας γενικότερα²⁵⁵. Διαφορετικά, δεν θα ήταν δυνατό να εξηγηθεί για ποιο λόγο αρχιτεκτονικά και κεραμικά υπολείμματα πρωιμότερων φάσεων αφέθηκαν μέσα στον εν λειτουργία αγωγό του Νότιου Διαδρόμου στην τελική φάση χρήσης του. Συγκεκριμένα, προτείνεται ότι τα εν λόγω ευρήματα προήλθαν από κάποιο βίαιο επεισόδιο, το οποίο ισοπέδωσε τα κτίσματα του ανατολικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας και κατέστρεψε τον Νότιο Διάδρομο και τον αγωγό που υπήρχε κάτω από αυτόν, μέσα στον οποίο κατέληξαν τα συντρίμια. Το ότι ένα τέτοιο βίαιο επεισόδιο έλαβε χώρα υποδεικνύεται από το γεγονός ότι στη συγκεκριμένη ομάδα κεραμικής βρέθηκαν δύο βάσεις άωτων κυπέλλων, στην εσωτερική επιφάνεια των οποίων εντοπίστηκε προσκολλημένη λιθοποιημένη μάζα που αποτελούνταν από χώμα, κονίαμα και θρύμματα οστράκων. Είναι πιθανό, οπότε,

²⁵² Σχετικά με μία άλλη ομάδα κεραμικής η οποία ενδέχεται να προήλθε από μία πρωιμότερη φάση του Βαθυπέτρου μετά από καταστροφή, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα», αναφορικά με τον Χώρο 44 της Νότιας Πτέρυγας.

²⁵³ Η κεραμική από το συγκεκριμένο κιβώτιο συνίσταται κυρίως σε κωνικά κύπελλα, από τα οποία επιλέχθηκε δείγμα για πετρογραφική ανάλυση (βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.α., αριθμός πετρογραφικού δείγματος: 88), μέσω της οποίας διαπιστώθηκε η ομοιότητα της κεραμικής του ύλης του ίδιου, αλλά και διαφορετικών ειδών κυπέλλων από το συγκρότημα.

²⁵⁴ Μαρινάτος 1952: 270. Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.6.

²⁵⁵ Παρακάτω (βλ. υποκεφάλαιο 1.7.), προτείνεται ότι η κατασκευή της Νότιας Πτέρυγας ξεκίνησε στην αρχική φάση του Βαθυπέτρου και καταστράφηκε στο τέλος της ίδιας φάσης (αν και οι Driessen και Sakellarakis - 1997 - προτείνουν ότι αυτή κατασκευάστηκε και χρησιμοποιήθηκε μόνο στην τελική φάση του συγκροτήματος).

αυτό το εύρημα να ήταν το αποτέλεσμα σφοδρής καταστροφής, κατά την οποία τα κεραμικά και τα αρχιτεκτονικά υλικά της Νότιας Πτέρυγας ομογενοποιήθηκαν. Καθώς δεν υπάρχουν βέβαιες ενδείξεις για καταστροφή από φωτιά στο Βαθύπετρο (όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σχετικά με τον Χώρο 8²⁵⁶), η τελική αυτή καταστροφή της Νότιας Πτέρυγας, η οποία τοποθετείται στο τέλος της αρχικής φάσης του συγκροτήματος (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7.β.), θεωρείται ότι οφείλεται σε σεισμό.

1.4.δ.ιv. Ανατολικό τμήμα:

Το ανατολικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου χωρίζεται σε δύο τομείς μέσω του Χώρου 56: α. στον βόρειο τομέα (**πίν. 3: Χώροι 50-54**), όπου εντοπίζεται είσοδος με κατώφλι στη δυτική πλευρά του Χώρου 50· β. στον νότιο τομέα (**πίν. 3: Χώροι 57-64**), όπου, επίσης, εντοπίζεται είσοδος με κατώφλι στη δυτική πλευρά του Χώρου 57, ενώ μία δεύτερη είσοδος, ενδεχομένως, εντοπιζόταν στο κατώφλι του Χώρου 64c (**πίν. 3**)²⁵⁷.

Όσον αφορά στον βόρειο τομέα του ανατολικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας (**πίν. 3: Χώροι 50-54**), ο Χώρος 53, σύμφωνα με τον ανασκαφέα, είχε οικιακή ή εργαστηριακή χρήση²⁵⁸, καθώς στο νότιο τμήμα του εντοπίστηκαν δύο λίθινα ιγδία (γουδιά)²⁵⁹, τα οποία, πιθανώς, χρησιμοποιούνταν είτε για την προετοιμασία (κοπάνισμα) μαγειρικών υλικών, είτε για την προετοιμασία άλλων υλικών, όπως αυτών που χρησιμοποιούνταν για την προετοιμασία βαφών υφασμάτων²⁶⁰. Στο βόρειο τμήμα του Χώρου 53 εντοπίστηκαν, επίσης, τρεις, μικρής έκτασης, ορθογώνιοι, χτιστοί χώροι (σιροί - «κασέλες»), οι οποίοι χρησίμευαν, παρομοίως, για εργαστηριακές δραστηριότητες. Πιθανό κλιμακοστάσιο στον Χώρο 51²⁶¹ μάλλον οδηγούσε σε όροφο πάνω από τον βόρειο τομέα (**πίν. 3: Χώροι 50-54**), ο οποίος είχε χρήση κατοικίας, όπως υποδηλώνει η εύρεση ενός χρυσού ενωτίου με κοκκίδωση στα ανώτερα στρώματα του Χώρου 53, πάνω από το ανατολικότερο

²⁵⁶ Βλ. υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

²⁵⁷ Driessen και Sakellarakis 1997: 75.

²⁵⁸ Μαρινάτος 1955: 605.

²⁵⁹ Σήμερα εντοπίζεται το ένα ιγδίο και η βάση του δεύτερου.

²⁶⁰ Η κατασκευή υφασμάτων στο Βαθύπετρο υποδηλώνεται από την εύρεση υφαντικών βαρών στους Χώρους 11, 12, 13, 15, 40, 44 του κτηριακού συγκροτήματος (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 1.4.γ. και 1.4.δ.ii.).

²⁶¹ Μαρινάτος 1955: 605.

ιγδίο²⁶². Στο ίδιο σημείο εντοπίστηκε μία βάση κολώνας πιθανώς, προερχόμενη επίσης από τον όροφο²⁶³. Στον Χώρο 52, εντοπίστηκαν 5 εστίες κατασκευασμένες από πηλό²⁶⁴, η ύπαρξη των οποίων υποδεικνύει ότι στο σημείο υπήρχε μαγειρείο ή ότι εκεί επεξεργάζονταν, πιθανότατα μέσω του βρασμού, υλικά, όπως για παράδειγμα αυτά που χρησιμοποιούνταν για την προετοιμασία βαφών υφασμάτων²⁶⁵. Τμήματα φωριαμών (πήλινων κιβωτίων) εντοπίστηκαν στους Χώρους 50 έως 54, παρόμοιοι των οποίων βρέθηκαν στα ανώτερα στρώματα της Αποθήκης των Πίθων²⁶⁶. Επισημαίνεται, τέλος, ότι η χρήση των Χώρων 50 και 54 είναι αβέβαιη.

Στον νότιο τομέα του ανατολικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας (**πίν. 3: Χώροι 57-64**), και συγκεκριμένα στον Χώρο 60, κατά μήκος του βόρειου και του δυτικού τοίχου του οποίου εντοπίζονται χτιστά θρανία, προτάθηκε από τον Μαρινάτο ότι υπήρχε εγκατάσταση κεραμικού εργαστηρίου²⁶⁷. Το στοιχείο που οδήγησε τον ανασκαφέα στο παραπάνω συμπέρασμα είναι ότι στον χώρο βρέθηκαν δύο λίθοι που έφεραν κυλινδρικές και λείες εσοχές, τις οποίες θεώρησε ότι χρησίμευαν ως υποδοχείς για τον κάθετο άξονα περιστροφής του μινωικού, ελεύθερα περιστρεφόμενου κεραμικού τροχού²⁶⁸. Οι τρεις, σχεδόν ολόκληροι κεραμικοί δίσκοι που εντοπίστηκαν στην Κεντρική Αίθουσα του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, όπως και το τμήμα ενός τέταρτου που εντοπίστηκε στον Χώρο 13²⁶⁹, ενδέχεται να χρησιμοποιούνταν ως κεφαλές σε έναν ή περισσότερους κεραμικούς τροχούς, οι οποίοι, ενδεχομένως, είχαν εγκατασταθεί στον Χώρο 60. Την πιθανή λειτουργία κεραμικού εργαστηρίου υποδηλώνει, επιπλέον, το γεγονός ότι «πλήθος τριπτήρων χαλίκων» βρέθηκαν στον

²⁶² Μαρινάτος 1955: 606. Το χρυσό ενώτιο (με αριθμό καταλόγου AMH X-A707) είναι σε σχήμα βουκράνου (ο ανασκαφέας το περιγράφει ως «ουχί ανόμοιον προς σταφυλήν») και εκτίθεται στην Προθήκη 101 της Αίθουσας VII της παλιάς έκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου (Driessen και Sakellarakis 1997: 77, υποσημείωση 40).

²⁶³ Driessen και Sakellarakis 1997: 77.

²⁶⁴ Μαρινάτος 1955: 606.

²⁶⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 191, για ένα παράδειγμα μινωικών εστιών οι οποίες χρησιμοποιούνταν για το βράσιμο των οστρακοειδών *Hexaplex trunculus* για την παραγωγή βαφής ιώδους χρώματος, βλ. Apostolaki κ.ά. 2016.

²⁶⁶ Μαρινάτος 1955: 607. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα». Τα τμήματα των πήλινων κιβωτίων τα οποία προήλθαν από τους Χώρους 50 έως 54 θεωρείται ότι πρόκειται για αυτά που εντοπίστηκαν αποθηκευμένα, σε μία πρόσφατη αυτοψία της γράφουσας, στον μη προσβάσιμο στο κοινό χώρο της Μικρής Κεντρικής Αποθήκης (τα οποία δεν μεταφέρθηκαν το έτος 1995, κατά τη μεταφορά του μεγαλύτερου μέρους των κινητών ευρημάτων από το Βαθύπετρο προς τις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου - σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.5.).

²⁶⁷ Μαρινάτος 1960: 310.

²⁶⁸ Επισημαίνεται, ότι οι εν λόγω λίθοι δεν εντοπίζονται πλέον στον Χώρο 60.

²⁶⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

χώρο, αντικείμενα τα οποία ίσως χρησιμοποιούνταν ως μέσο λείανσης των αγγείων που κατασκευάζονταν εκεί²⁷⁰. Επισημαίνεται, τέλος, ότι κοντά στους τοίχους του Χώρου 60 βρέθηκαν θραύσματα ενός σχεδόν ολόκληρου πίθου με ανάγλυφη, σχοινοειδή διακόσμηση²⁷¹.

Τα αγγεία τα οποία κατασκευάζονταν στο προαναφερθέν πιθανό κεραμικό εργαστήριο του Βαθυπέτρου ψήνονταν στον κεραμικό κλίβανο, ο οποίος εντοπίστηκε λίγα μόνο μέτρα βορειοανατολικότερα, στον Χώρο 65 (πίν. 3), όπου βρέθηκαν καμένα χώματα²⁷². Επρόκειτο για μία κατασκευή διαστάσεων 3 επί 6 μέτρων περίπου²⁷³ που αποτελούνταν από πέντε αύλακες στο κατώτερο τμήμα της, οι οποίες χρησιμοποιούνταν για τη διοχέτευση της θερμότητας στο ανώτερο τμήμα του κλιβάνου (το οποίο δεν σώζεται), όπου τοποθετούνταν τα αγγεία²⁷⁴. Οι αύλακες, μήκους 3 μέτρων περίπου, ήταν τοποθετημένες σε απόσταση 1 μέτρου μεταξύ τους, πάνω σε λιθόστρωτο, ελαφρώς επικλινή χώρο. Είχαν τετράγωνη τομή διαστάσεων 20 επί 20 εκατοστά και έφεραν επίχρισμα ισχυρώς καμένου πηλού στο εσωτερικό τους. Τα αγγεία τα οποία ψήνονταν στον εν λόγω κλίβανο ήταν μάλλον μικρού και μέσου μεγέθους, καθώς στον ευρύτερο χώρο βρέθηκαν συντετηγμένα θραύσματα αγγείων αντίστοιχων μεγεθών²⁷⁵. Είναι αβέβαιο, εάν ο κλίβανος αυτός χρησιμοποιούνταν για την όπτηση πολύ μεγάλων αγγείων, όπως πιθαριών, εντούτοις, τμήματα πιθαριών εντοπίστηκαν στη γύρω περιοχή²⁷⁶. Ο κλίβανος δεν είναι πλέον ορατός, καθώς επιχωματώθηκε²⁷⁷, ώστε να διατηρηθεί, επειδή το μεγαλύτερο τμήμα του βρισκόταν στην επιφάνεια του εδάφους²⁷⁸, αλλά και λόγω του ότι η ανασκαφή του δεν ολοκληρώθηκε (όπως δεν ολοκληρώθηκε η ανασκαφή των χώρων γύρω από

²⁷⁰ Μαρινάτος 1960: 310.

²⁷¹ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

²⁷² Μαρινάτος 1952: 270, 272.

²⁷³ Μαρινάτος 1956: 298.

²⁷⁴ Σχετικά με τους διάφορους τύπους των μινωικών κεραμικών κλιβάνων, βλ. Evely 2000: 298-311 και Hansen Streily 2000. Επισημαίνεται, ότι κεραμικοί κλιβανοί έχουν βρεθεί σε διάφορες νεοανακτορικές θέσεις (Shaw 2001: 20): ένας ΥΜΙβ κλίβανος παρόμοιου τύπου με αυτόν του Βαθυπέτρου έχει εντοπιστεί στην Κνωσό (Warren 1980-1981: 75-79), ενώ ένας δεύτερος, παρόμοιος, ΥΜΙα κλίβανος εντοπίστηκε στον Κομμό (Shaw 2001 - για μία αναπαράσταση του κλιβάνου, βλ. σελ. 21B και 23, εικ. 24). Για μία ανασκόπηση των νεοανακτορικών κεραμικών εργαστηρίων, βλ. Traunmüller 2008: 39-48, ενώ σχετικά με τα μινωικά κεραμικά εργαστήρια γενικότερα, βλ. Michaelidis 1993.

²⁷⁵ Μαρινάτος 1952: 270, Μαρινάτος 1956: 298.

²⁷⁶ Μαρινάτος 1956: 298.

²⁷⁷ Μαρινάτος 1956β (αδημοσίευτο ανασκαφικό ημερολόγιο), Παντελίδου 2015: προσωπική επικοινωνία.

²⁷⁸ Μαρινάτος 1956: 298.

αυτόν)²⁷⁹. Αργιλοχώματα, η πρώτη ύλη για την κατασκευή κεραμικών σκευών, εντοπίζονται, ακόμα και σήμερα, σε μεγάλες ποσότητες, λίγα μόνο μέτρα νοτιοδυτικά του Βαθύπετρου, όπως και στην ευρύτερη περιοχή του κτηριακού συγκροτήματος, νότια και δυτικά του Γιούχτα²⁸⁰. Βορειοανατολικά του κλιβάνου υπάρχει ελλειψοειδής χώρος, ο οποίος οριοθετείται από λίθους, ενώ ακόμα βορειότερα εντοπίζονται πολυάριθμοι λίθοι οι οποίοι ανήκουν σε χώρους - δωμάτια του κτηριακού συγκροτήματος που δεν έχουν ακόμα ανασκαφεί²⁸¹.

1.5. Χρονολόγιο ανασκαφικών και άλλων εργασιών στο ΥΜΙ Βαθύπετρο

Το ΥΜΙ Βαθύπετρο (πίν. 3), όπως έχει ήδη αναφερθεί, ανασκάφηκε κατά την περίοδο **1949 - 1956**²⁸². Το **1949**²⁸³, στο δυτικό τμήμα της Βόρειας Πτέρυγας εντοπίστηκε και διερευνήθηκε η Δυτική Αυλή (Χώρος 1) και η Αποθήκη των Πίθων (Χώρος 10). Το **1950**²⁸⁴ ολοκληρώθηκε η ανασκαφή στο δυτικό τμήμα της Βόρειας Πτέρυγας, εντοπίστηκαν και διερευνήθηκαν οι χώροι νοτίως της Αποθήκης Πίθων (Χώροι 7, 8, 9), ο Νότιος Διάδρομος (Χώροι 43, 48, 49) και ο Χώρος 41 της Μικρής Κεντρικής Αποθήκης. Το **1951**²⁸⁵ εντοπίστηκε και διερευνήθηκε η Κεντρική Αίθουσα (Χώροι 24-25), ο Αποθέτης Θεμελίωσης (Χώρος 13), οι Χώροι 11, 12 και 15, η Υπόστυλη Είσοδος (Χώρος 3), η Αποθήκη του Ληνού (Χώρος 40), ο Χώρος 42 της Μικρής Κεντρικής Αποθήκης, η Νότια Κλίμακα (Χώρος 38), ο Χώρος 44 και ο Νότιος Διάδρομος· επίσης, ανοικοδομήθηκε και στεγάστηκε η Αποθήκη του Ληνού (Χώρος 40), ανοικοδομήθηκαν οι Χώροι 9-10 και εντοπίστηκε το ανατολικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας. Το **1952**²⁸⁶ διενεργήθηκαν στερεωτικές, στεγανοποιητικές και αναστηλωτικές εργασίες (ανοικοδομήθηκε τμήμα της πρόσοψης του συγκροτήματος στην κεντρική αυλή της Βόρειας Πτέρυγας - Χώρος 47· ανοικοδομήθηκε η δυτική πρόσοψη της Δυτικής Αυλής - Χώρος 1 - μέχρι το ύψος των δύο μέτρων· ολοκληρώθηκε η ανοικοδόμηση των Χώρων 40, 41-42 και 9-10· στερεώθηκε η Νότια

²⁷⁹ Παντελίδου 2015: προσωπική επικοινωνία (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.3. «Ιστορικό ανασκαφικής διερεύνησης» και παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.5.).

²⁸⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3.

²⁸¹ Driessen και Sakellarakis 1997: 75.

²⁸² Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.3.

²⁸³ Πλάτων 1949: 594 και Μαρινάτος 1951β.

²⁸⁴ Μαρινάτος 1951α.

²⁸⁵ Μαρινάτος 1952.

²⁸⁶ Μαρινάτος 1952α και 1955.

Κλίμακα)· συγκολλήθηκαν και αφέθηκαν επί τόπου τα καλύτερα σωζόμενα αγγεία διαφόρων μεγεθών στους Χώρους 9-10 και 40· έγινε δεντροφύτευση· δημιουργήθηκε αποχέτευση των όμβριων υδάτων· κατασκευάστηκε η βόρεια και ανατολική περίφραξη του αρχαιολογικού χώρου με ακατέργαστους λίθους οι οποίοι περισυλλέχθηκαν από την περιοχή²⁸⁷. εξερευνήθηκε περαιτέρω η Νότια Πτέρυγα· στη Βόρεια Πτέρυγα ανασκάφηκε το πιθανό τριμερές ιερό (Χώρος 26) και η βεράντα (Χώρος 18)· σχεδιάστηκε η λιθοδομή των τοίχων της Αποθήκης του Ληνού (Χώρος 40)²⁸⁸. Το **1953**²⁸⁹ διενεργήθηκαν εργασίες συντήρησης, στεγανοποίησης και στερέωσης, ενώ στη Νότια Πτέρυγα εντοπίστηκε ο κεραμικός κλίβανος. Το **1955**²⁹⁰ στεγανοποιήθηκαν τα ανοικοδομημένα δωμάτια του κτηριακού συγκροτήματος και ελήφθησαν αντιπλημμυρικά μέτρα²⁹¹, ενώ στη Νότια Πτέρυγα ανασκάφηκε το κεραμικό εργαστήριο (Χώρος 60) και, εν μέρει, ο κεραμικός κλίβανος (Χώρος 65). Το **1956**²⁹² συνεχίστηκε η συντήρηση και συγκόλληση των πίων και μέρος των λοιπών ευρημάτων, κάποια από τα οποία παρέμειναν στην αρχική θέση εύρεσης ή σε ξύλινα ράφια στους Χώρους 9-10, 40 και 41-42²⁹³, με στόχο τη δημιουργία ενός μικρού μουσείου στον αρχαιολογικό χώρο· τέλος, ερευνήθηκε περαιτέρω ο κεραμικός κλίβανος στη Νότια Πτέρυγα²⁹⁴. Η ανασκαφική έρευνα στο κτηριακό συγκρότημα διακόπηκε το **1956**, χωρίς να έχει ολοκληρωθεί η ανασκαφή στη Νότια Πτέρυγα²⁹⁵. Επισημαίνεται, ότι ένα σύγχρονο, μικρό οίκημα με όροφο χτίστηκε στο

²⁸⁷ Η περίφραξη του απαλλοτριωμένου αρχαιολογικού χώρου (η οποία αποτελείται από μεταλλικό πλαίσιο πάνω σε λιθόκτιστη βάση) είναι σύγχρονη (αυτή δεν απεικονίζεται σε παλαιότερες δημοσιεύσεις, βλ., π.χ., Shaw 1978 και Cadogan 1997).

²⁸⁸ Μαρινάτος 1955: 596.

²⁸⁹ Μαρινάτος 1956.

²⁹⁰ Μαρινάτος 1960.

²⁹¹ Συγκεκριμένα, ανοίχθηκαν αύλακες - συλλέκτες νερού εξωτερικά και παράλληλα του νότιου τοίχου του Χώρου 40 (Αποθήκη του Ληνού) και του ανατολικού τοίχου του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίων) σε βάθος μεγαλύτερο των θεμελίων (Μαρινάτος 1960: 309-310, βλ., επίσης, πίν. 3: Σχέδιο 2)· σχετικά, επισημαίνονται τα ακόλουθα: α. ο συλλέκτης νερού ο οποίος εντοπίζεται κατά μήκος του νότιου τοίχου του Χώρου 40 είναι αύλακα στο έδαφος, β. ο συλλέκτης νερού ο οποίος εντοπίζεται κατά μήκος του ανατολικού τοίχου του Χώρου 10 είναι τσιμεντένιος, γ. ο αγωγός ο οποίος κατευθύνεται κάτω από το δάπεδο της Αποθήκης των Πίων και καταλήγει δυτικά του Χώρου 10, στον Χώρο 1 (και εν συνεχεία προς τα νότια, μέσα στον ίδιο χώρο) πρόκειται για αύλακα στο έδαφος.

²⁹² Μαρινάτος 1961.

²⁹³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα».

²⁹⁴ Μαρινάτος 1956β.

²⁹⁵ Παντελίδου 2015: προσωπική επικοινωνία. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα» και συγκεκριμένα 1.4.δ.iv. «Ανατολικό τμήμα».

νοτιοανατολικό άκρο του απαλλοτριωμένου αρχαιολογικού χώρου, πιθανώς με στόχο να χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες της αρχαιολογικής έρευνας²⁹⁶.

Σε μεταγενέστερο στάδιο, διενεργήθηκαν στο συγκρότημα εργασίες συντήρησης και καθαρισμού κατά τα έτη **1963**²⁹⁷, **1971**²⁹⁸, **1972**²⁹⁹, **1973-1974**³⁰⁰ και **1992**³⁰¹. Το έτος **1993**, μετά από έντονη βροχόπτωση, η οποία είχε ως αποτέλεσμα να πλημμυρίσει το κτηριακό συγκρότημα και ειδικότερα η Αποθήκη των Πίθων, λόγω απόφραξης της διόδου του Νότιου Διαδρόμου, διενεργήθηκαν εργασίες στερέωσης με χρήση τσιμέντου³⁰². Μετά από αυτό, κρίθηκε αναγκαίο να μεταφερθεί στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, το **1995**, το μεγαλύτερο μέρος των κινητών ευρημάτων που μέχρι τότε στεγάζονταν στην Αποθήκη του Ληνού (Χώρος 40), στη Μικρή Κεντρική Αποθήκη (Χώροι 41-42) και στην Αποθήκη των Πίθων (Χώρος 10), όπως και στον χώρο νότια αυτής (Χώρος 9)³⁰³. Εντούτοις, όπως αναφέρθηκε παραπάνω³⁰⁴, στο ΥΜΙ Βαθύπετρο αφέθηκε η ακόλουθη κεραμική, η

²⁹⁶ Μέσα στο εν λόγω οίκημα εντοπίζονται διάφορα αντικείμενα (όπως ένα ξύλινο τραπέζι και μία ξύλινη καρέκλα, γυάλινα και πλαστικά μπουκάλια, ανασκαφικά εργαλεία), τα οποία ο αρχαιοφύλακας του Βαθυπέτρου αναφέρει ότι χρησιμοποιούνταν από τον ανασκαφέα και την ομάδα του (Γιάννης Κοντζεδάκης 2019: προσωπική επικοινωνία).

²⁹⁷ Κατά τη διενέργεια των συγκεκριμένων εργασιών, αποκαταστάθηκε το τριμερές ιερό (Χώρος 26), αφαιρέθηκαν αντιαισθητικά τσιμεντένια επιχρίσματα, στερεώθηκαν τοίχοι, καθαρίστηκε και τακτοποιήθηκε η Αποθήκη του Ληνού και η Μικρή Κεντρική Αποθήκη (Αλεξίου 1965: 314).

²⁹⁸ Κατά τη διενέργεια των συγκεκριμένων εργασιών, συντηρήθηκε εκ νέου το τριμερές ιερό (Αλεξίου 1975: 493).

²⁹⁹ Κατά τη διενέργεια των συγκεκριμένων εργασιών λήφθηκαν μέτρα καταπολέμησης της βλάστησης μέσω ραντισμού (Αλεξίου 1977: 623).

³⁰⁰ Αλεξίου 1980: 887-888. Κατά τη διενέργεια των συγκεκριμένων εργασιών έγιναν τα ακόλουθα: αποκαταστάθηκε η Αποθήκη των Πίθων (Χώρος 10), η οποία παρουσίαζε «οικτρή εικόνα» με σωρούς οστράκων στο έδαφος· καλύφθηκε η αύλακα - οχετός στο δάπεδο της Αποθήκης των Πίθων, η οποία είχε κατασκευαστεί από τον Μαρινάτο (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 291)· αντικαταστάθηκαν οι παλιές, ξύλινες θύρες της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10), της Μικρής Κεντρικής Αποθήκης (Χώροι 41-42) και της Αποθήκης του Ληνού (Χώρος 40) με μεταλλικές πόρτες· καθαρίστηκε και αποκαταστάθηκε ο Αποθέτης Θεμελίωσης και ο διάδρομος που οδηγεί σε αυτόν (Χώρος 13), όπως και ο οχετός ο οποίος οδηγεί από τον Χώρο 13, μέσω του Χώρου 19, στον Χώρο 1 (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»)· καθαρίστηκε ο κατασκευασμένος από τον Μαρινάτο οχετός, ο οποίος εντοπίζεται κατά μήκος του νότιου τοίχου του Χώρου 40 (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 291)· διορθώθηκαν οι χρωματισμοί των κονιαμάτων παλαιότερων εργασιών συντήρησης.

³⁰¹ Τον Μάιο του 1988 συντηρήθηκαν τα αγγεία της γωνίας του «ληνού» στην Αποθήκη του Ληνού (Driessen και Sakellarakis 1997: 75, εικ. 20).

³⁰² Δημοπούλου 2014: προσωπική επικοινωνία.

³⁰³ Δημοπούλου 1995 (αδημοσίευτη υπηρεσιακή αναφορά προς την ΚΓ΄ ΕΠΚΑ) και Δημοπούλου 2010, 2014: προσωπική επικοινωνία.

³⁰⁴ Στο υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα».

οποία εντοπίζεται μέχρι και σήμερα στον χώρο³⁰⁵: 18 πιθάρια και όστρακα πίθων στην Αποθήκη των Πίθων (Χώρος 10) και στον Χώρο 9 νότια αυτής: τμήματα τουλάχιστον 3 πήλινων κιβωτίων στην Αποθήκη των Πίθων (Χώρος 10) και στη Μικρή Κεντρική Αποθήκη (Χώρος 41-42): 4 πιθάρια, 1 τετράωτο πιθαράκι, 1 προχυτική λεκάνη μεγάλου μεγέθους («ληγός» - «πατητήρι») και 1 κλειστό αγγείο μέσου μεγέθους (ίσως αμφορέας) στην Αποθήκη του Ληνού (Χώρος 40): θραύσματα αγγείων μικρού και μέσου μεγέθους στη Μικρή Κεντρική Αποθήκη (Χώρος 41-42).

1.6. Κινητά ευρήματα

Τα κινητά ευρήματα από το ΥΜΙ Βαθύπετρο (πίν. 3) συνίστανται στο μεγαλύτερο τμήμα τους σε κεραμική διαφόρων ειδών και μεγεθών, η οποία εντοπίζεται είτε στους χώρους του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου³⁰⁶, είτε στον ίδιο τον αρχαιολογικό χώρο³⁰⁷. Η κεραμική αυτή αποτελείται από περίπου 70 κιβώτια οστράκων (τα οποία πολύ συχνά ενώνονται σε ολόκληρα ή σχεδόν ολόκληρα αγγεία), από περίπου 100 αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους, τα οποία συντηρήθηκαν υπό την επίβλεψη του ανασκαφέα, όπως και από περίπου 180 αγγεία, επίσης, μικρού και μέσου μεγέθους, τα οποία συντηρήθηκαν υπό την επίβλεψη της γράφουσας για τις ανάγκες της παρούσης μελέτης³⁰⁸. Η κεραμική που ανήκει σε αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους αποτελείται, κυρίως, από κύπελλα και πρόχους, ολιγάριθμες «καρποδόχες»³⁰⁹ και λεκάνες - «τάλαρους»³¹⁰, ένα ψευδόστομο αμφορέα³¹¹, μία

³⁰⁵ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.6.

³⁰⁶ Στις αποθήκες, αλλά και στη μόνιμη έκθεση του μουσείου: στην Αίθουσα V, Προθήκη 45 εκτίθενται τα αγγεία με αριθμούς καταλόγου AMH Π10030 (πυξίδα), AMH Π10034 (καρποδόχη), AMH Π10027 και AMH Π10031 (τάλαροι), AMH Λ2470 και AMH Λ4863 (λύχνοι), ενώ στην Αίθουσα VI, Προθήκη 56, εκτίθενται διάφορα υφαντικά βάρη. Σχετικά με τα επτά αγγεία από το ΥΜΙ Βαθύπετρο που εκτίθεντο στην παλαιά έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 109.

³⁰⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία» και 1.5. «Χρονολόγιο ανασκαφικών και άλλων εργασιών στο ΥΜΙ Βαθύπετρο».

³⁰⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος».

³⁰⁹ Μαρινάτος 1955: 603 (εικ. 14), 604. Η καρποδόχη με αριθμό καταλόγου AMH Π10034 εκτίθεται στη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου (Αίθουσα V, Προθήκη 45).

³¹⁰ Πρόκειται για λεκάνες μικρού και μέσου μεγέθους, οι οποίες φέρουν πλαστική διακόσμηση που μιμείται την καλαθοπλεκτική (σχετικά, βλ. παρακάτω στο κείμενο). Ανευρέθηκαν πέντε σχεδόν ολόκληρες λεκάνες (δύο εκ των οποίων εκτίθενται στη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, στην Αίθουσα V, Προθήκη 45) και μία τμηματικά σωζόμενη, με αριθμούς καταλόγου AMH Π25820, AMH Π10031, AMH Π10027,

πυξίδα³¹², ένα αγγείο αβέβαιου είδους μέσου μεγέθους³¹³, όπως και από μικρό αριθμό θραυσμάτων μαγειρικών και καδόσχημων αγγείων. Επιπροσθέτως, συντηρήθηκαν από τον ανασκαφέα 30 περίπου αγγεία μεγάλου και πολύ μεγάλου μεγέθους, στα οποία περιλαμβάνονται 25 περίπου πιθάρια (το 1/4 εκ των οποίων σώζονται σχεδόν ολόκληρα³¹⁴), δύο ολόκληρα, τετράωτα πιθαράκια³¹⁵ και ένας αμφορέας πολύ μεγάλου μεγέθους. Στο κτηριακό συγκρότημα ανευρέθηκαν, επίσης, διάφορα θραύσματα πιθοειδών και λεκανοειδών αγγείων³¹⁶, τρεις κεραμικοί δίσκοι και θραύσμα ενός τέταρτου, πολυάριθμα υφαντικά βάρη (με προέλευση από τους Χώρους 11, 12, 13, 15, 40, 44)³¹⁷ και θραύσματα 3 πήλινων κιβώτιων - «φωριαμών»

ΑΜΗ Π10027β (;), ΒΑΘ_0057, ΑΜΗ Α220_121, ΑΜΗ Α220_93, όλες προερχόμενες από τον όροφο της Αποθήκης των Πίθων (σχετικά, βλ. Μαρινάτος 1951β: 106, εικ. 7, 107, εικ. 8, Μαρινάτος 1955: 600-601, εικ. 11).

³¹¹ Μαρινάτος 1955: 597. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα». Εντοπίζονται, όμως, θραύσματα διάφορων αμφορέων (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.α. και πίν. 5: αριθμοί δειγμάτων: 68 και 103).

³¹² Η εν λόγω πυξίδα (με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π10030) εκτίθεται στη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου (στην Αίθουσα V, Προθήκη 45, βλ. κεφάλαιο 4, Τόμος III, πίν. ΑΜΗ Π10028: εικ. 30).

³¹³ Το οποίο βρίσκεται στην Αποθήκη του Ληνού (πίν. 3: Χώρος 40) - σχετικά βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα».

³¹⁴ Όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω (βλ. υποκεφάλαιο 1.5. «Χρονολόγιο ανασκαφικών και άλλων εργασιών στο ΥΜΙ Βαθύπετρο»), τα περισσότερα πιθάρια από το κτηριακό συγκρότημα, μετά τη συντήρησή τους από τον ανασκαφέα, παρέμειναν στην Αποθήκη του Ληνού (πίν. 3: Χώρος 40), στην Αποθήκη των Πίθων και στον χώρο νότια αυτής (πίν. 3: Χώροι 9-10), όπου εντοπίζονται μέχρι και σήμερα. Το 1992 συντηρήθηκαν εκ νέου τα αγγεία της γωνίας του «ληνού» - «πατητηριού» στην Αποθήκη του Ληνού (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα»: 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα»). Επιπροσθέτως, θραύσματα που ανήκουν σε δύο ή τρία πιθάρια εντοπίστηκαν στην Κεντρική Αυλή (Μαρινάτος 1951α: 242), ενώ θραύσματα ενός σχεδόν ολόκληρου πίθου με ανάγλυφη, σχοινοειδή διακόσμηση εντοπίστηκε κοντά στους τοίχους του πιθανού κεραμικού εργαστηρίου, στον Χώρο 60 (Μαρινάτος 1960: 310). Επισημαίνεται, ότι στο πλαίσιο της μελέτης και τελικής δημοσίευσης της κεραμικής του Βαθυπέτρου, γίνονται επί του παρόντος προσπάθειες από τη γράφουσα για την εκ νέου συντήρηση και μελέτη των πιθαριών και της λοιπής κεραμικής η οποία στεγάζεται στον χώρο του συγκροτήματος, λόγω της ιδιαίτερα προβληματικής κατάστασης διατήρησής της (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση κεραμικού δείγματος» και υποσημείωση 276).

³¹⁵ Ένα από αυτά εκτίθεται στην Αποθήκη του Ληνού (πίν. 3: Χώρος 40), ενώ το δεύτερο βρίσκεται στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου. Επισημαίνεται, ότι τα πιθαράκια αυτά ανήκουν στο είδος «Piriform Type» και χρονολογούνται στην ΥΜΙ περίοδο (Christakis 1999: 15).

³¹⁶ Αυτά βρίσκονται κατά κύριο λόγο εγκιβωτισμένα στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, ενώ μικρός αριθμός εντοπίζεται στον αρχαιολογικό χώρο του ΥΜΙ Βαθυπέτρου και συγκεκριμένα στη Μικρή Κεντρική Αποθήκη (πίν. 3: Χώροι 41-42), στην Αποθήκη των Πίθων και στους χώρους νότια αυτής (πίν. 3: Χώροι 9-10).

³¹⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα». Επισημαίνεται, ότι οι κεραμικοί δίσκοι και

(με προέλευση από τους Χώρους 50-54 και την Αποθήκη των Πίθων - Χώρος 10)³¹⁸. Επισημαίνεται, τέλος, ότι ΥΜΙΙΙ κεραμική έχει συλλεχθεί³¹⁹ από τάφο, ο οποίος εντοπίστηκε βόρεια του κτηριακού συγκροτήματος³²⁰.

Τα αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους από το ΥΜΙ Βαθύπετρο είναι είτε άβαφα, είτε ολόβαφα μαύρα, καστανά ή κόκκινα, είτε διακοσμημένα. Τα τελευταία φέρουν, συνήθως, διακόσμηση σκοτεινού επί ανοικτού, όπως διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, καταλοιβάδων, θεμάτων της Βασικής Παράδοσης της ΥΜΙ περιόδου³²¹ (π.χ. σπείρες, κουκίδες, κυματοειδείς γραμμές, ζώνες) και θεμάτων του Φυτικού Ρυθμού ή Ρυθμού της Χλωρίδας³²² (π.χ. άνθη κρίνων, ψυχανθών και καλαμοειδή). Επιπροσθέτως, οι τάλαροι (λεκάνες) φέρουν τρίλοβες, επίθετες λαβές, οι οποίες μιμούνται την καλαθοπλεκτική τέχνη³²³. Όστρακα με διακόσμηση Θαλάσσιου Ρυθμού της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης³²⁴ εντοπίστηκαν ως ακολούθως: α. τουλάχιστον τρία όστρακα Θαλάσσιου Ρυθμού βρέθηκαν σε κεραμική από το ανατολικότερο άκρο του Νότιου Διαδρόμου (πίν. 3: Χώροι 48-49) και τον έναντι τούτου χώρο³²⁵, στα οποία πιθανώς ανήκει το όστρακο με διακόσμηση ναυτίλων το οποίο αναφέρει ο Ν. Πλάτων³²⁶. β. τέσσερα όστρακα Θαλάσσιου Ρυθμού: δύο είναι συνανήκοντα και προέρχονται από αγγείο μέσου μεγέθους το οποίο φέρει διακόσμηση χταποδιού και ένδειξη «1950», ενώ τα άλλα δύο φέρουν

τα υφαντικά βάρη βρίσκονται στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, ενώ κάποια υφαντικά βάρη εκτίθενται στην Αίθουσα VI, Προθήκη 56 του της μόνιμης έκθεσης του μουσείου.

³¹⁸ Μαρινάτος 1955: 607 (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα»).

³¹⁹ Kanta 1980: 35.

³²⁰ Driessen και Sakellarakis 1997: 63-64.

³²¹ Σχετικά, βλ. Betancourt 1985: 192-196.

³²² Σχετικά, βλ. Betancourt 1985: 203-204.

³²³ Μαρινάτος 1951β: 106. Παρόμοια, επίθετη διακόσμηση εντοπίζεται σε μία ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙα λεκάνη από το Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού (Warren 1991: 327, εικ. 8j, 330.8: «applied sacral knot lugs», 339), ενώ πρωιμότερα παραδείγματα εντοπίζονται στο κεραμικό σύνολο από το ΜΜΙΙΙ κτήριο στο Αλωνάκι του Γιούχτα (Karetsou 2013: 83, εικ. 7.22, Simandiraki 2002: 430-431, εικ. 37, 438-439, εικ. 46).

³²⁴ Betancourt 1985: 200-203.

³²⁵ Μαρινάτος 1952: 270. Σημειώνεται, ότι δύο από τα τρία αυτά όστρακα ενώνονται (Driessen και MacDonald 1997: 178).

³²⁶ Πλάτων 1951: 442. Η εν λόγω ομάδα οστράκων με διακόσμηση Θαλάσσιου Ρυθμού εντοπίστηκε μέσα στα κιβώτια των κινητών ευρημάτων από το Βαθύπετρο (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.iii. «Νότιος Διάδρομος»), εντούτοις, το όστρακο με τη διακόσμηση ναυτίλων δεν βρέθηκε μέσα σε αυτά.

ένδειξη «1953»³²⁷. Όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, κάποια πιθάρια από την Αποθήκη των Πίθων (πίν. 3: Χώρος 10), την Αποθήκη του Ληνού (πίν. 3: Χώρος 40) και το κεραμικό εργαστήριο (πίν. 3: Χώρος 60) έφεραν πλαστική, σχοινοειδή διακόσμηση, ενώ πίθος με διακόσμηση μεταλλίων εντοπίστηκε στον Χώρο 9, νότια της Αποθήκης των Πίθων (πίν. 3)³²⁸.

Η κεραμική του Βαθυπέτρου προέρχεται, στο μεγαλύτερο τμήμα της, από τα στρώματα της τελικής χρήσης του ισογείου ή / και του ορόφου της Αποθήκης των Πίθων (πίν. 3: Χώρος 10), των χώρων νοτίως αυτής (πίν. 3: Χώροι 8-9), της Αποθήκης του Ληνού (πίν. 3: Χώρος 40) και του όμορού της δωματίου (πίν. 3: Χώροι 41-42)³²⁹. Μικρή ποσότητα κεραμικής προέρχεται, επίσης, από την αρχική φάση του συγκροτήματος και συγκεκριμένα από τον Αποθέτη Θεμελίωσης της Βόρειας Πτέρυγας (πίν. 3: Χώρος 13). Τέλος, η κεραμική αβέβαιης χρονολογικής και χωρικής προέλευσης (κατά τη χρήση της) είναι αυτή που έχει βρεθεί στον Χώρο 44 (πίν. 3), την Ανατολική Αυλή (πίν. 3: Χώρος 47), τη Δυτική αυλή και τη Δυτική Κόγχη (πίν. 3: Χώρος 1), τον Χώρο 13, τον Νότιο Διάδρομο (πίν. 3: Χώρος 48-49) και στους χώρους γύρω από το ανατολικό τμήμα του Νότιου Διαδρόμου.

Εκτός από την κεραμική, στα κινητά ευρήματα του Βαθυπέτρου περιλαμβάνονται τρεις λίθινες σφραγίδες³³⁰, δύο λίθινοι υψίποδες λύχνοι από την Αποθήκη του Ληνού (οι οποίοι εντοπίστηκαν το 1951 από τον Μαρινάτο)³³¹, δύο ευμεγέθεις λίθινοι λύχνοι με χαμηλότερο πόδι (οι οποίοι ανευρέθηκαν τυχαία από το 1948, στη Βόρεια Πτέρυγα)³³², ένας χαμηλός λίθινος λίκνος (ο οποίος ανευρέθηκε το 1949, κατά τη διερευνητική ανασκαφή από τον Ν. Πλάτωνα στη Βόρεια Πτέρυγα,

³²⁷ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.5., σχετικά με το ποιοι χώροι διερευνήθηκαν κατά έτη 1950 και 1953.

³²⁸ Μαρινάτος 1951β: 104, Christakis 2005: 35-36 («Medallion Appliqué Decorations»).

³²⁹ Σχετικά με τις φάσεις του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις».

³³⁰ Μαρινάτος 1952: 262. Για την περιγραφή των σφραγίδων, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα». Σχετικά με τη χρήση των σφραγίδων στις ΥΜΙβ «βίλες», βλ. Weingarten 1990.

³³¹ Μαρινάτος 1952α: 269, Μαρινάτος 1955: 597. Αυτοί φέρουν αριθμούς καταλόγου ΑΜΗ Λ4862 και ΑΜΗ Λ4863 (ο τελευταίος βρίσκεται στη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, στην Αίθουσα V, Προθήκη 45, ενώ, πριν, βρισκόταν στην Αίθουσα VII, Προθήκη 90 της παλιάς έκθεσης του μουσείου).

³³² Πλάτων 1948: 589. Αυτοί φέρουν αριθμούς καταλόγου ΑΜΗ Λ2468 (Μαρινάτος 1951α: 248, εικ. 9) και ΑΜΗ Λ2469 (εντοπίζονταν στην Αίθουσα VII, Προθήκη 90 της παλιάς έκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, ενώ, πλέον, δεν εκτίθενται).

στον χώρο της Αποθήκης των Πίθων)³³³, όπως και διάφορα άλλα τμήματα λίθινων λύχνων, θραύσμα χείλους ευρύστομου λίθινου αγγείου από πολύχρωμο μάρμαρο³³⁴, δύο λίθινα φωλεόσχημα αγγεία³³⁵, τρία μεγάλα λίθινα πιεστήρια³³⁶, λίθινοι τριπτήρες³³⁷, λίθινα τριβεία³³⁸, χρυσό σκουλαρίκι³³⁹, χρυσό έλασμα³⁴⁰, μία αργυρή βελόνη³⁴¹, το κάτω μισό χάλκινου ειδωλίου³⁴², τμήματα χάλκινων εγχειριδίων (συμπεριλαμβανομένης μίας χάλκινης λεπίδας η οποία έφερε τρεις ήλους³⁴³), δύο χάλκινα φύλλα³⁴⁴ και θραύσματα οψιανού³⁴⁵.

1.7. Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις

1.7.α. Σύνοψη απόψεων

Ο Μαρινάτος αρχικά χρονολόγησε το Βαθύπετρο εξολοκλήρου στην ΥΜΙα περίοδο, θεωρώντας ότι αυτό καταστράφηκε βιαίως την ίδια περίοδο, ενδεχομένως εξαιτίας σεισμού³⁴⁶. Αργότερα, υποστήριξε ότι το κτηριακό συγκρότημα δεν καταστράφηκε από βίαιη αιτία, αλλά ότι εγκαταλείφθηκε εξαιτίας της σταδιακής κατάρρευσης που υπέστη, λόγω της κατολισθητικής κίνησης των αργιλωδών εδαφών της περιοχής³⁴⁷. Στη συνέχεια, ο ανασκαφέας αναφέρει ότι υπήρξαν δύο φάσεις στο

³³³ Με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Λ2470, ο οποίος βρίσκεται στη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, στην Αίθουσα V, Προθήκη 45, ενώ, πριν, βρισκόταν στην Αίθουσα VII, Προθήκη 90 της παλιάς έκθεσης του μουσείου. Σχετικά, βλ. Πλάτων 1949: 594, Μαρινάτος 1951α: 248, εικ. 8, Μαρινάτος 1951β: 108, Warren 1969: 54 (P307).

³³⁴ Αυτό βρέθηκε στα επιφανειακά στρώματα, ενδεχομένως ανατολικότερα της ανατολικής, λιθόχτιστης περίφραξης της Βόρειας Πτέρυγας. Ο ανασκαφέας θεωρεί ότι το εν λόγω λίθινο αγγείο είναι παρόμοιο με αυτό που βρέθηκε στο ανάκτορο της Κνωσού (Μαρινάτος 1951α: 242-243).

³³⁵ Μαρινάτος 1952: 261.

³³⁶ Αυτά εντοπίζονται στους Χώρους 1, 3, 11 (πίν. 3, Driessen και Sakellarakis 1997: 75).

³³⁷ Με προέλευση από τη Νότια Πτέρυγα (Μαρινάτος 1955: 606, 1960: 310) και τον Χώρο 42 της Βόρειας Πτέρυγας (Μαρινάτος 1952: 269-270, εικ. 10).

³³⁸ Π.χ. από τον Χώρο 42 (πίν. 3) της Βόρειας Πτέρυγας (Μαρινάτος 1952: 269-270, εικ. 10)

³³⁹ Μαρινάτος 1955: 606. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 262.

³⁴⁰ Μαρινάτος 1951β: 108.

³⁴¹ Μαρινάτος 1955: 600.

³⁴² Το οποίο εικόνιζε μινωικό νεανία, πιθανώς σε στάση προσευχής (Μαρινάτος 1952: 262).

³⁴³ Πλάτων 1949: 594.

³⁴⁴ Μαρινάτος 1952: 261.

³⁴⁵ Μαρινάτος 1955: 600.

³⁴⁶ Μαρινάτος 1951β: 108.

³⁴⁷ Ο Μαρινάτος (1951α: 248) θεώρησε ότι ο μικρός αριθμός ευρημάτων που προήλθαν από το κτηριακό συγκρότημα οφείλεται στη λεηλάτησή του μετά την ειρηνική εγκατάλειψή του εξαιτίας της κατολισθητικής κίνησης των αργιλωδών εδαφών της περιοχής. Η αρνητική

κτηριακό συγκρότημα: η πρώτη φάση, την οποία χρονολόγησε στην ΥΜΙΑ περίοδο, στο τέλος της οποίας το συγκρότημα επισκευάστηκε πρόχειρα μετά τη μερική ερείπωσή του (η οποία θεώρησε ότι οφειλόταν τόσο στην έλλειψη σύνδεσης στη λιθοδομή, όσο και στην κατολισθητική κίνηση των αργιλωδών εδαφών της περιοχής, όπως, άλλωστε, είχε επισημάνει πρωτότερα). η δεύτερη φάση, την οποία χρονολόγησε στην ΥΜΙΒ περίοδο, κατά τη διάρκεια της οποίας θεώρησε ότι το κτηριακό συγκρότημα χρησιμοποιήθηκε κυρίως ως βιοτεχνικό κέντρο³⁴⁸. Κατά τη διάρκεια των δύο προαναφερθεισών φάσεων, ο Μαρινάτος πρότεινε ότι η Αποθήκη των Πίθων (πίν. 3: Χώρος 10) και η Αποθήκη του Ληνού (πίν. 3: Χώρος 40) χρησιμοποιήθηκαν ταυτόχρονα³⁴⁹. Εν τέλει, ο ανασκαφέας υιοθέτησε την αρχική του ερμηνεία, αυτή της βίαιης καταστροφής του κτηριακού συγκροτήματος στο τέλος της ΥΜΙΑ περιόδου³⁵⁰. Υποστήριξε, μάλιστα, ότι η Αποθήκη των Πίθων και η Αποθήκη του Ληνού καταστράφηκαν ταυτόχρονα, βασιζόμενος στη μορφολογική ομοιότητα των πρόχων που εντοπίστηκαν στους δύο αυτούς χώρους³⁵¹.

Οι Driessen και Sakellarakis υποστηρίζουν ότι υπήρξαν δύο αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις στο ΥΜΙ Βαθύπετρο, κατά τη διάρκεια της ΥΜΙΑ και ΥΜΙΒ περιόδου αντιστοίχως³⁵². Οι μελετητές επισημαίνουν, ότι, ενδεχομένως, υπήρξε μία τρίτη αρχιτεκτονική φάση, ως η τελική (αν όχι ως η μεταγενέστερη) περίοδος της δεύτερης αρχιτεκτονικής φάσης. Σύμφωνα με τους ίδιους μελετητές, η Βόρεια Πτέρυγα του συγκροτήματος κατασκευάστηκε κατά την πρώτη αρχιτεκτονική φάση, την ΥΜΙΑ περίοδο, οπότε η εγκατάσταση είχε διοικητική, αποθηκευτική, τελετουργική και οικιστική χρήση³⁵³. Στη δεύτερη φάση, την οποία οι μελετητές χρονολογούν στην ΥΜΙΒ περίοδο, υποστηρίζουν ότι χτίστηκε η Νότια Πτέρυγα, η οποία είχε βιοτεχνική, εργαστηριακή και οικιακή χρήση³⁵⁴. Κατά τη δεύτερη φάση, προτείνουν ότι στη Βόρεια Πτέρυγα έλαβαν χώρα αρχιτεκτονικές τροποποιήσεις, η κυριότερη εκ των οποίων ήταν η τοποθέτηση τοίχων που έφραζαν διόδους και

επίπτωση της κίνησης των εδαφών της περιοχής στα κτήρια είναι εμφανής ακόμα και σήμερα, καθώς εξαιτίας της, έχουν μετακινηθεί οι τοίχοι του ανακατασκευασμένου από τον ανασκαφέα κτηρίου της Αποθήκης των Πίθων, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τη μερική του ερείπωση στην παρούσα κατάστασή του. Σχετικά με το είδος των ιζημάτων και τη γεωλογία της ευρύτερης περιοχής του συγκροτήματος, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.4.

³⁴⁸ Μαρινάτος 1952: 271-272.

³⁴⁹ Μαρινάτος 1952: 271-272.

³⁵⁰ Μαρινάτος 1955: 600-601, Marinatos και Hirmer 1960: 76.

³⁵¹ Μαρινάτος 1955: 604.

³⁵² Driessen και Sakellarakis 1997: 67-68, 74.

³⁵³ Driessen και Sakellarakis 1997: 68 (εικ. 6), 77.

³⁵⁴ Driessen και Sakellarakis 1997: 76 (εικ. 21), 77.

περιορίζαν την πρόσβαση και την ελεύθερη διακίνηση. Στόχος αυτών των τροποποιήσεων, σύμφωνα με τους ίδιους, ήταν η προστασία των αγαθών που φυλάσσονταν στο συγκρότημα, ενόψει των κοινωνικών και οικονομικών δυσκολιών που ανέκυψαν εξαιτίας των γεωλογικών καταστροφών που προκάλεσε η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας³⁵⁵. Οι μελετητές θεώρησαν ότι τα μεγάλα κατώφλια που εντοπίζονται στη Βόρεια Πτέρυγα ανήκουν στη δεύτερη φάση, καθώς για την τοποθέτησή τους κόπηκαν προϋπάρχοντες τοίχοι³⁵⁶, όπως και ότι η κατασκευή του συγκροτήματος ξεκίνησε από τους ορόφους, καθώς στους ισόγειους Χώρους 3 και 10 βρέθηκαν ανεπεξέργαστοι πεσσοί, αφού τα κτήρια δεν ολοκληρώθηκαν³⁵⁷. Αυτό το απέδωσαν στο ότι η Βόρεια Πτέρυγα υπέστη μερική ή ολική καταστροφή από σεισμό στο τέλος της πρώτης αρχιτεκτονικής της φάσης, πριν την ολοκλήρωσή της³⁵⁸. Επισημαίνεται, ότι ο εντοπισμός χώρων της Βόρειας Πτέρυγας οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν τόσο στην πρώτη, όσο στη δεύτερη αρχιτεκτονική φάση ήταν δύσκολο εγχείρημα για τους μελετητές. Οι ίδιοι, επίσης, υπογράμμισαν, ότι η χρονολόγηση των διαφορετικών φάσεων, υπο-φάσεων και ανακατασκευών του Βαθυπέτρου είναι ένα ιδιαίτερα δύσκολο έργο, καθώς η κεραμική από το κτηριακό συγκρότημα δεν έφερε χαρακτηριστική διακόσμηση³⁵⁹.

Η Adams υποστήριξε ότι τμήματα της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου ενδέχεται να είχαν αφεθεί στα συντρίμια τους κατά τη δεύτερη αρχιτεκτονική φάση του κτηριακού συγκροτήματος³⁶⁰. Συγκεκριμένα, η μελετήτρια θεώρησε ότι θα ήταν ευκολότερο για τους διαχειριστές του ΥΜΙ Βαθυπέτρου να χτίσουν μία δεύτερη πτέρυγα (δηλαδή, τη Νότια Πτέρυγα), παρά να επιδιορθώσουν μία κατεστραμμένη πτέρυγα (δηλαδή, τη Βόρεια Πτέρυγα). Πρότεινε, ότι τουλάχιστον η Αποθήκη των Πίθων χρησιμοποιήθηκε κατά την ΥΜΙβ περίοδο, όχι, όμως, πλέον, για τη διοργάνωση τελετουργικών δραστηριοτήτων, για την επίδειξη πλούτου ή για την παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας, λειτουργίες τις οποίες υποστηρίζει ότι ο χώρος είχε μόνο κατά την πρώτη λειτουργική φάση της Βόρειας Πτέρυγας³⁶¹.

³⁵⁵ Driessen και Sakellarakis 1997: 77.

³⁵⁶ Driessen και Sakellarakis 1997: 74.

³⁵⁷ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και Driessen και Sakellarakis 1997: 73.

³⁵⁸ Driessen και Sakellarakis 1997: 63, 74.

³⁵⁹ Driessen και Sakellarakis 1997: 75.

³⁶⁰ Adams 2007: 400-401.

³⁶¹ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

Αντιθέτως, η Φώτου³⁶² συμπέρανε ότι δεν είναι δυνατό να εντοπιστούν με βεβαιότητα διαφορετικές αρχιτεκτονικές φάσεις στο ΥΜΙ Βαθύπετρο, παρά μόνο αλλαγές ή εξέλιξη σε ένα αρχικό σχέδιο, το οποίο περιελάμβανε την ταυτόχρονη κατασκευή και των δύο περυγών³⁶³. Η μελετήτρια θεώρησε ότι οι αρχιτεκτονικές αλλαγές που εντοπίζονται στο κτηριακό συγκρότημα (όπως τα νέα δάπεδα, οι νέοι τοίχοι και οι λίθοι οι οποίοι, ενδεχομένως, χρησιμοποιήθηκαν εκ νέου) δεν αποτελούν στοιχεία μίας διαφορετικής αρχιτεκτονικής φάσης, με βάση ένα νέο αρχιτεκτονικό σχέδιο το οποίο περιελάμβανε επιδιόρθωση των κατεστραμμένων κτηρίων και το χτίσιμο νέων. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει, ότι η τοποθέτηση νέων τοίχων οι οποίοι φαινομενικά έφραζαν διόδους είχε στόχο τη στήριξη των κτηρίων μετά από καταστροφή³⁶⁴. Τέλος, επισημαίνει, ότι η διεξαγωγή περαιτέρω αρχιτεκτονικής και ανασκαφικής έρευνας είναι απαραίτητη, ώστε να διευκρινιστούν τα παραπάνω ζητήματα³⁶⁵.

Σχετικά με τη λειτουργία του Βαθυπέτρου, ο Χρηστάκης αναφέρει ότι το αποθηκευτικό δυναμικό του συγκροτήματος μειώθηκε κατά την ΥΜΙβ περίοδο, καθώς θεώρησε ότι η Αποθήκη των Πίθων στη Βόρεια Πτέρυγα (**πίν. 3: Χώρος 10**), η οποία καλύπτει μεγαλύτερη έκταση, χρονολογείται στην ΥΜΙα περίοδο, ενώ ο μικρότερος αποθηκευτικός Χώρος 40 στη Νότια Πτέρυγα (**πίν. 3**) χρονολογείται στην ΥΜΙβ περίοδο³⁶⁶. Εντούτοις, το παραπάνω συμπέρασμα δεν επιβεβαιώθηκε από τη χρονολόγηση των ίδιων των πιθαριών, το είδος των οποίων ανήκει, σύμφωνα με τον ίδιο μελετητή, στην ευρύτερη ΜΜΠ - ΥΜΙ χρονική περίοδο³⁶⁷. Εξάιρεση αποτελεί η πλαστική διακόσμηση μεταλλίων που φέρει το πιθάρι που εντοπίζεται στον Χώρο 9 (νότια της Αποθήκης των Πίθων - **πίν. 3: Χώρος 10**), η οποία χρονολογείται στην

³⁶² Fotou 2013: 161-162 και 2015, 2018: προσωπική επικοινωνία.

³⁶³ Fotou 2013: 162, Φώτου 2018: προσωπική επικοινωνία.

³⁶⁴ Fotou 2013: 163. Για μία παρόμοια τακτική, η οποία παρατηρήθηκε στην ΥΜΙβ Ζάκρο, βλ. Πλάτων 2011.

³⁶⁵ Fotou 2013: 161.

³⁶⁶ Christakis 1999: 157-159.

³⁶⁷ Το είδος «Ovoid Elongated Type - Ca», στο οποίο ανήκουν τα πιθάρια από την Αποθήκη των Πίθων και ένα πιθάρι από την Αποθήκη του Ληνού, τα οποία φέρουν σχοινοειδή διακόσμηση, χρονολογείται στη ΜΜΠ - ΥΜΙ περίοδο, ενώ το είδος πιθαριού χωρίς διακόσμηση «Conical with vertical upper / middle profile - J», το οποίο εντοπίζεται στην Αποθήκη του Ληνού, ανήκει κυρίως στη ΜΜΠ - ΥΜΙ περίοδο (Christakis 1999: 13, 17, 157-159, Χρηστάκης 2006: 76, 82, πίν. Β, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα»).

ΥΜΙ περίοδο³⁶⁸. Στην ΥΜΙ περίοδο χρονολογούνται, επίσης, τα δύο τετράωτα πιθαράκια που βρέθηκαν στο συγκρότημα³⁶⁹. Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι δεν είναι δυνατό να εντοπιστούν διαφορετικές και χρονολογήσιμες λειτουργικές φάσεις στο Βαθύπετρο μόνο με βάση τη μελέτη των πιθαριών που βρέθηκαν εκεί.

1.7.β. Τελικά συμπεράσματα

Σε συνέχεια των παραπάνω, γίνεται σαφές ότι περαιτέρω αρχιτεκτονική και στρωματογραφική εξέταση του Βαθυπέτρου (πίν. 3) είναι αναγκαία για την εξαγωγή στέρεων συμπερασμάτων σχετικά με τις αρχιτεκτονικές και λειτουργικές του φάσεις³⁷⁰. Εντούτοις, με βάση τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία, συμπεραίνεται ότι οι φάσεις του χρονολογούνται στην ΥΜΙα ή / και στην ΥΜΙβ περίοδο. Λαμβάνοντας υπόψη τις πληροφορίες που παρατέθηκαν στα προηγούμενα υποκεφάλαια, όπως και τα στοιχεία που συλλέχθηκαν σε πρόσφατες αυτοψίες που διενήργησε η γράφουσα στον χώρο του συγκροτήματος (συμπεριλαμβανομένων των μη προσβάσιμων στο κοινό Χώρων 41-42 και 9-10), καταλήξαμε σε κάποια αρχικά συμπεράσματα, τα οποία παρατίθενται παρακάτω.

Στο Βαθύπετρο εντοπίζονται δύο κύριες αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις, οι οποίες προτείνεται ότι είναι προσαρμογή του ίδιου, αρχικού αρχιτεκτονικού σχεδίου. Κατά την αρχική φάση, το συγκρότημα εγκαινιάστηκε με την τελετουργική ίδρυση του Αποθέτη Θεμελίωσης στον Χώρο 13 της Βόρειας Πτέρυγας. Τότε ξεκίνησε η οικοδόμηση της Βόρειας Πτέρυγας, με την κατασκευή των κτισμάτων της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10), των Χώρων 7, 8 και 9 νοτιώς αυτής, των Χώρων 3 έως 8, 11 έως 13, 15 και 18 έως 20, όπως και των λοιπών χώρων της Βόρειας Πτέρυγας, αλλά και της Νότιας Πτέρυγας. Το γεγονός ότι στο ανατολικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας και στον Νότιο Διάδρομο χρησιμοποιήθηκαν διαφορετικού είδους λίθοι, οι οποίοι χτίστηκαν με πιο πρόχειρο τρόπο³⁷¹ σε σχέση με τους επιμελημένους ογκόλιθους της Βόρειας Πτέρυγας και του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας, δεν αποδεικνύει ότι το ανατολικό τμήμα της Νότιας

³⁶⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και υποσημειώσεις 182-183.

³⁶⁹ Christakis 1999: 15, «Piriform Type» (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.6. «Κινητά ευρήματα»).

³⁷⁰ Fotou 2013: 161-162, Sakellarakis και Driessen 1992: 77.

³⁷¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα» - 1.4.δ.ι. «Γενικά» και 1.4.δ.iii. «Νότιος Διάδρομος».

Πτέρυγας και ο Νότιος Διάδρομος χτίστηκαν σε μεταγενέστερη φάση. Η διαφορά αυτή μπορεί να οφείλεται είτε στο ότι η λειτουργία των προαναφερθέντων τμημάτων ήταν λιγότερο συμβολική (λόγος για τον οποίο αποφασίστηκε να επενδυθεί λιγότερος χρόνος και κόπος για το χτίσιμό τους), είτε στο ότι κάποια άλλη, επείγουσα αιτία οδήγησε στο διαφοροποιημένο και αμελές χτίσιμό τους. Τα στοιχεία που πιθανώς αποδεικνύουν ότι τόσο το βορειοδυτικό όσο και το ανατολικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας, όπως και ο Νότιος Διάδρομος, υπήρχαν ήδη στην αρχική φάση του Βαθυπέτρου είναι τα ακόλουθα: α. τα λύματα και τα όμβρια ύδατα του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας κατέληγαν στο αποχετευτικό σύστημα που υπήρχε κάτω από το δάπεδο του Νότιου Διαδρόμου, ο οποίος έδινε πρόσβαση στο ανατολικό τμήμα της ίδιας πτέρυγας, ενώ στο ίδιο αποχετευτικό σύστημα κατέληγαν, παρομοίως, τα λύματα της κατασκευασμένης στην αρχική φάση Βόρειας Πτέρυγας³⁷². β. το κλιμακοστάσιο του Χώρου 38 (πίν. 3), το οποίο έδινε πρόσβαση στο ανατολικό τμήμα Νότιας Πτέρυγας μέσω του Χώρου 39, θεωρείται ότι υπήρχε ήδη στην αρχική φάση (οπότεν εγκαινιάστηκε η Βόρεια Πτέρυγα), καθώς τα όμβρια ύδατα τα οποία αυτό συγκέντρωνε κατέληγαν στην κοινή αυλή των Χώρων 35-36 (πίν. 3), από τους οποίους αυτά απομακρύνονταν μέσω του αποχετευτικού συστήματος του Νότιου Διαδρόμου (το οποίο χρησιμοποιούνταν, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, παρομοίως, για την απομάκρυνση των λυμάτων και των όμβριων υδάτων της Βόρειας Πτέρυγας). γ. ο Χώρος 37, το εσωτερικό του οποίου ήταν πλήρες χώματος³⁷³, επρόκειτο για πρόχειρη αντιστήριξη του κλιμακοστασίου του Χώρου 38, η οποία τοποθετήθηκε εκεί μετά από τη μερική καταστροφή του κλιμακοστασίου, πιθανώς στο τέλος της αρχικής φάσης (σχετικά, βλ. παρακάτω), στοιχείο που επιβεβαιώνει την ύπαρξη τόσο του εν λόγω κλιμακοστασίου, όσο και του ανατολικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας, στο οποίο αυτό οδηγούσε, ήδη από την αρχική φάση του συγκροτήματος. Την ταυτόχρονη ύπαρξη του ανατολικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας και της Βόρειας Πτέρυγας κατά την αρχική φάση του Βαθυπέτρου αποδεικνύει, επίσης, η εύρεση κεραμικών δίσκων στην Κεντρική Αίθουσα (Χώροι 24-25) της Βόρειας Πτέρυγας, οι οποίοι, ενδεχομένως, χρησιμοποιούνταν στο κεραμικό εργαστήριο που ίσως λειτουργούσε στον Χώρο 60 του ανατολικού

³⁷² Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.β. «Γενικά», αναφορικά με το άνοιγμα που υπάρχει στα θεμέλια του νότιου τοίχου του Χώρου 34, μέσω του οποίου κατευθύνονταν τα λύματα και τα όμβρια ύδατα της Βόρειας Πτέρυγας στον αγωγό που εντοπίζεται κατά μήκος και κάτω από το δάπεδο του Νότιου Διαδρόμου.

³⁷³ Μαρινάτος 1952: 263.

τιμήματος της Νότιας Πτέρυγας³⁷⁴. Το πιθανότερο είναι οι κεραμικοί δίσκοι να είχαν τοποθετηθεί στην Κεντρική Αίθουσα για φύλαξη μετά τη μερική καταστροφή της Νότιας και της Βόρειας Πτέρυγας μετά το τέλος της αρχικής φάσης του συγκροτήματος³⁷⁵. Το συγκεκριμένο εύρημα υποδηλώνει τη μετακίνηση σημαντικών αντικειμένων, όπως ήταν οι κεραμικοί δίσκοι (καθώς αυτοί χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή των απαραίτητων κεραμικών σκευών), σε ελεγχόμενους και ασφαλείς χώρους, μετά τον σεισμό ή τους σεισμούς που έλαβαν χώρα στο τέλος της αρχικής φάσης.

Η κατασκευή του κτηριακού συγκροτήματος του Βαθυπέτρου δεν ολοκληρώθηκε κατά την αρχική φάση του, όπως υποδεικνύουν οι ημιτελούς επεξεργασίας πεσσοί που εντοπίζονται στους Χώρους 3 και 10 της Βόρειας Πτέρυγας. Παρόλα αυτά, οι δύο πτέρυγες χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή τη φάση (καθώς ήταν εξοπλισμένες), στοιχείο το οποίο υποδηλώνει πόσο επείγον ήταν το ημιτελές συγκρότημα να τεθεί σε λειτουργία. Στην αρχική φάση θεωρείται ότι ανήκουν: α. η βάση του πιθαριού η οποία βρέθηκε κάτω από το πιθάρι - συλλογέα του προϊόντος που παραγόταν ή αποτελούσε αντικείμενο επεξεργασίας στην προχυτική λεκάνη (στον «ληνό») της Αποθήκης του Ληνού του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας (Χώρος 40). β. το λιθόστρωτο δάπεδο το οποίο βρέθηκε κάτω από το δάπεδο από κονίαμα στον Χώρο 41 της Μικρής Κεντρικής Αποθήκης του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας. Όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, τα κινητά ευρήματα με προέλευση από τον Χώρο 44, το ανατολικότερο άκρο του Νότιου Διαδρόμου και τον έναντι τούτου χώρο, τον Χώρο 13, την Ανατολική Αυλή, τη Δυτική αυλή και τη Δυτική Κόγχη είναι αβέβαιης χρονικής προέλευσης (καθώς δεν είναι βέβαιο αν προέρχονται από την αρχική ή την τελική φάση του συγκροτήματος), αλλά και χωρικής προέλευσης (κατά τη φάση χρήσης τους)³⁷⁶.

Πριν την ολοκλήρωσή του, στο τέλος της αρχικής φάσης, το κτηριακό συγκρότημα υπέστη ζημιές από αβέβαιη αιτία, ενδεχομένως εξαιτίας σεισμού ή επάλληλων σεισμών. Μετά από τη μερική ή ολοκληρωτική αυτή καταστροφή, κατά

³⁷⁴ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.ιγ. «Ανατολικό τμήμα».

³⁷⁵ Είναι λιγότερο πιθανό οι κεραμικοί δίσκοι να είχαν μετακινηθεί στον χώρο της Κεντρικής Αίθουσας μετά την ολοκληρωτική εγκατάλειψη του Βαθυπέτρου.

³⁷⁶ Σχετικά, βλ. υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα» και 1.4.δ.iii. «Νότιος Διάδρομος».

την τελική φάση πιθανώς διεξήχθησαν: α. εργασίες κάθαρσης και απομάκρυνση μπαζών ή / και μπάζωμα χώρων, η διενέργεια των οποίων υποδηλώνεται από τα ευρήματα στον Χώρο 44 στο βορειοδυτικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας³⁷⁷, αλλά και από την ύπαρξη του μπαζωμένου Χώρου 37 (αντιστήριξη του κλιμακοστασίου του Χώρου 38 - σχετικά, βλ. παραπάνω)· β. αρχιτεκτονικές επιδιορθώσεις και αλλαγές, όπως: 1. η τοποθέτηση νέου δαπέδου από κονίαμα πάνω στο παλαιότερο, λιθόστρωτο δάπεδο του Χώρου 41 της Μικρής Κεντρικής Αποθήκης του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας³⁷⁸. 2. η εκ νέου χρήση λίθων· 3. η τοποθέτηση τοίχων στήριξης σε επαφή και κατά μήκος παλαιότερων τοίχων (όπως, για παράδειγμα, κατά μήκος και εσωτερικά του βόρειου τοίχου του διαδρόμου του Χώρου 13 της Βόρειας Πτέρυγας)³⁷⁹, αλλά και ανάμεσα σε δύο τοίχους (όπως, για παράδειγμα, ανάμεσα στον βόρειο και στον νότιο τοίχο του ανατολικού τμήματος του διαδρόμου του Χώρου 13 της Βόρειας Πτέρυγας, ανάμεσα στον βόρειο και στον νότιο τοίχο του Χώρου 41-42, στο βορειοδυτικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας³⁸⁰. βλ., επίσης, τους τοίχους σε σχήμα «Γ» που τοποθετήθηκαν στο εσωτερικό της Κεντρικής Αίθουσας - Χώρος 24)· 4. η ενδεχομένη τοποθέτηση μεγάλων καταφλιών στην Βόρεια Πτέρυγα κόβοντας προϋπάρχοντες τοίχους³⁸¹. Εντούτοις, είναι πιθανό κάποιοι από τους προαναφερθέντες τοίχους, όπως αυτός στο ανατολικό τμήμα του Χώρου 13, να μην είχαν υποστυλωτικό ρόλο, αλλά να είχαν τοποθετηθεί εκεί, είτε με στόχο να εμποδίσουν την πρόσβαση σε επικίνδυνα τμήματα του συγκροτήματος μετά από καταστροφή³⁸², είτε για να προστατεύσουν το περιεχόμενο χώρων (όπως αυτό της

³⁷⁷ Αυτό προτείνεται με επιφύλαξη, καθώς, όπως έχει ήδη επισημανθεί παραπάνω, η χωρική και χρονική προέλευση των κινητών ευρημάτων από τον Χώρο 44 είναι αβέβαιη.

³⁷⁸ Σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο, όπως και υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα».

³⁷⁹ Σχετικά με το ότι ήταν κοινή τακτική στο Βαθύπετρο να χτίζουν επιπρόσθετο τοίχο με αργούς λίθους κατά μήκος των κύριων τοίχων, βλ. Μαρινάτος 1951α: 245.

³⁸⁰ Ο συγκεκριμένος μεσότοιχος θεωρείται ότι επρόκειτο για υποστυλωτικό έργο, καθώς διαιρούσε το δωμάτιο των Χώρων 41-42 σε δύο πολύ μικρά (και για αυτό το λόγο μη λειτουργικά) τμήματα. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα».

³⁸¹ Driessen και Sakellarakis 1997: 74 (επισημαίνεται, ότι η ομοιότητα που εντοπίζεται μεταξύ των μεγάλων καταφλιών της Βόρειας Πτέρυγας και εκείνων της Νότιας Πτέρυγας, βάσει της οποίας οι μελετητές θεώρησαν ότι η Νότια Πτέρυγα χτίστηκε κατά τη δεύτερη φάση, όταν ανακαινίστηκε η Βόρεια Πτέρυγα, δεν αποδεικνύει απαραίτητα την ταυτόχρονη τοποθέτησή τους, καθώς δεν αποκλείεται να είχαν τοποθετηθεί με μικρή χρονική απόκλιση, όπως άλλωστε υποστηρίζεται ότι υπήρχε μεταξύ των δύο φάσεων του συγκροτήματος - βλ. παρακάτω).

³⁸² Νικολακοπούλου 2003: 565.

Αποθήκης των Πίθων) μέχρι την ολοκλήρωση της ανακαίνισής τους³⁸³. Ο δεύτερος πεσσός που εντοπίζεται στην Αποθήκη του Ληνού, ο οποίος θεωρείται ότι δεν είχε λειτουργική χρήση, μπορεί, επίσης, να επρόκειτο για υποστυλωτική επέμβαση³⁸⁴.

Με βάση το ότι έγιναν προσπάθειες επιδιόρθωσης της Βόρειας Πτέρυγας και του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας στην τελική φάση του συγκροτήματος, συμπεραίνεται ότι τα συγκεκριμένα τμήματα δεν εγκαταλείφθηκαν τότε. Οι χώροι οι οποίοι ενδέχεται να χρησιμοποιήθηκαν εκ νέου ή για τους οποίους μπορεί να έγινε προσπάθεια για εκ νέου χρήση τους στην τελική φάση είναι η Αποθήκη του Ληνού (Χώρος 40), η όμορή της Μικρή Κεντρική Αποθήκη (Χώροι 41-42) και η Κεντρική Αίθουσα (Χώροι 24-25). Είναι αβέβαιο αν η Αποθήκη Πίθων (Χώρος 10) και οι χώροι νότιας αυτής (Χώροι 9, 8 και 7), οι οποίοι ήταν εξοπλισμένοι με πιθάρια, έστεκαν ή ήταν σε χρήση κατά την τελική φάση. Σημειώνεται, τέλος, ότι δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι εργασίες αναστήλωσης διενεργήθηκαν στο ανατολικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας κατά την τελική φάση του συγκροτήματος. Αυτό μπορεί να ίσχυε α. είτε λόγω του ότι δεν υπήρχε ενδιαφέρον για να αναστηλωθεί το συγκεκριμένο τμήμα· β. είτε λόγω του ότι οι διαχειριστές του συγκροτήματος δεν πρόλαβαν να επεκτείνουν τις εργασίες στο συγκεκριμένο τμήμα (ενδεχομένως, επειδή επήλθε η τελική καταστροφή ή / και εγκατάλειψη του συγκροτήματος - βλ. παρακάτω)· δ. είτε επειδή το συγκεκριμένο τμήμα καταστράφηκε από τις ενδιάμεσες σεισμικές δονήσεις σε τέτοιο βαθμό, ώστε δεν θεωρήθηκε σκόπιμη η επιδιόρθωσή του. Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι το ανατολικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας πιθανώς εγκαταλείφθηκε στο τέλος της αρχικής φάσης του Βαθυπέτρου, κάτι που απορρίπτει την επικρατούσα άποψη, η οποία υποστηρίζει ότι το εν λόγω τμήμα χτίστηκε στην τελική φάση του συγκροτήματος³⁸⁵.

Οι προαναφερθείσες εργασίες στο Βαθύπετρο δεν ολοκληρώθηκαν, όπως υποδηλώνει το γεγονός ότι τα υποστυλωτικά έργα δεν απομακρύνθηκαν από τον χώρο, αλλά παρέμειναν στη θέση τους. Το στοιχείο αυτό υποδεικνύει, επίσης, ότι το συγκρότημα δεν κατοικήθηκε εκ νέου στην τελική του φάση ή ότι τουλάχιστον δεν κατοικήθηκε σε κανονικό λειτουργικό ρυθμό, καθώς οι εργασίες επιδιόρθωσής του

³⁸³ Βλ. Πλάτων 2011: 279, αναφορικά με το ανάκτορο της Ζάκρου. Ο ίδιος μελετητής επισημαίνει, ότι το συγκεκριμένο μέτρο δεν είναι οχρωματικό (Πλάτων 2011: 283).

³⁸⁴ Σχετικά, βλ. 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα».

³⁸⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.7.α. «Σύνοψη απόψεων» και Driessen και Sakellarakis 1997: 67 (εικ. 5).

ήταν ακόμα υπό εξέλιξη. Οι ένοικοί του και οι ομάδες που διενεργούσαν τις εργασίες είναι πιθανό ότι διέμεναν σε υπαίθριους ή ημι-υπαίθριους χώρους του συγκροτήματος, όπου έκαναν τις απαραίτητες προετοιμασίες για φαγητό, μέχρι την τελική καταστροφή ή / και εγκατάλειψή του (βλ. παρακάτω)³⁸⁶. Έχει προταθεί ότι το πιεστήριο που βρέθηκε στην κεντρική δίοδο του Χώρου 1 στη Δυτική Αυλή της Βόρειας Πτέρυγας³⁸⁷ είχε σκόπιμα τοποθετηθεί εκεί για να χρησιμοποιηθεί³⁸⁸ (στοιχείο που υποδηλώνει αλλαγή χρήσης του χώρου κατά την τελική του φάση³⁸⁹), ως ένα τέτοιο έκτακτο μέτρο για την αναγκαία προετοιμασία τροφής μετά από καταστροφή³⁹⁰. Κάτι αντίστοιχο φαίνεται να ισχύει στην περίπτωση εύρεσης ενός δεύτερου πιεστηρίου στην κεντρική δίοδο της Υπόστυλης Εισόδου στη Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 3), το οποίο, επίσης, υποδηλώνει μεταγενέστερη αλλαγή χρήσης του χώρου³⁹¹. Εντούτοις, δεν αποκλείεται, τα δύο στοιχεία αυτά να υποδηλώνουν τη δύναμη του ενδιάμεσου ή του τελικού σεισμού που έλαβε χώρα στο κτηριακό συγκρότημα, ο οποίος εκσφενδόνισε ένα τόσο βαρύ αντικείμενο μακριά από τον χώρο χρήσης ή αποθήκευσής του (ο οποίος ενδέχεται να ήταν ο όροφος που υπήρχε πάνω από τους Χώρους 8, 9 ή 10), κάτι τέτοιο, όμως είναι λιγότερο πιθανό³⁹².

Οι εργασίες αναστήλωσης στο Βαθύπετρο ενδέχεται να έφτασαν ένα βήμα πριν την ολοκλήρωσή τους μόνο στον χώρο της Αποθήκης του Ληνού (Χώρος 40) στο βορειοδυτικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας, όπου τα κατεστραμμένα αγγεία ενδέχεται να αντικαταστάθηκαν. Αυτό υποστηρίζεται με βάση τον εντοπισμό πυθμένα πιθαριού κάτω από το πιθάρι - συλλογέα του προϊόντος που παραγόταν ή αποτελούσε αντικείμενο επεξεργασίας στην προχυτική λεκάνη («ληνός») του

³⁸⁶ Παρόμοιες δραστηριότητες προετοιμασίας φαγητού λάμβαναν χώρα στο ΥΜΙβ ανάκτορο της Ζάκρου λίγο πριν την τελική του καταστροφή από σεισμό (Πλάτων 2011: 279), αλλά και στο Υστεροκυκλαδικό Ι (ΥΚΙ) Ακρωτήρι της Θήρας πριν την έκρηξη του ηφαιστείου του νησιού (Νικολακοπούλου 2003: 563).

³⁸⁷ Πρόκειται για κεντρική δίοδο, καθώς μία από τις δύο κύριες εισόδους του συγκροτήματος εντοπίζεται στο βόρειο τμήμα του Χώρου 1 - Δυτική Αυλή (Μαρινάτος 1951β: 103). Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

³⁸⁸ Η πρόταση αυτή βασίστηκε στο γεγονός ότι το δοχείο - συλλογέας που το συνόδευε εντοπίστηκε στη θέση του, κάτω από το στόμιο του πιεστηρίου.

³⁸⁹ Σχετικά, βλ. Driessen και Sakellarakis 1997: 75.

³⁹⁰ Για παρόμοιες τακτικές προετοιμασίας φαγητού σε υπαίθριους ή ημι-υπαίθριους χώρους στο ΥΜΙα Ακρωτήρι και στο ΥΜΙβ ανάκτορο της Ζάκρου, βλ., αντιστοίχως, Νικολακοπούλου 2003: 271 και Πλάτων 2011: 279-290.

³⁹¹ Driessen και Sakellarakis 1997.

³⁹² Σχετικά, βλ. παραπάνω, όπως και υποκεφάλαιο 1.4.γ. και υποσημείωση 218 (Fotou 2015).

χώρου³⁹³. Αντίθετα, τα συνολικά 18 πιθάρια που εντοπίστηκαν στην Αποθήκη των Πίθων και στον Χώρο 9 νότια αυτής στη Βόρεια Πτέρυγα δεν είναι βέβαιο ότι αντικαταστάθηκαν μετά από την πιθανή καταστροφή στο τέλος της αρχικής φάσης³⁹⁴. Επισημαίνεται, ότι στην περίπτωση που η Αποθήκη των Πίθων χρησιμοποιήθηκε μόνο στην αρχική φάση του Βαθυπέτρου και η ανακαίνισή της δεν ολοκληρώθηκε κατά τη δεύτερη και τελική φάση του συγκροτήματος, το δάπεδο από πηλοκονίαμα και οι πίθοι που εντοπίστηκαν πάνω σε αυτό ανήκουν στην αρχική και όχι στην τελική φάση του συγκροτήματος. Εντούτοις, η μορφολογική ομοιότητα των πρόχων που βρέθηκαν στα στρώματα της τελικής χρήσης της Αποθήκης των Πίθων στη Βόρεια Πτέρυγα και της Αποθήκης του Ληνού στο βορειοδυτικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας³⁹⁵ επιβεβαιώνει ότι οι δύο χώροι χρησιμοποιήθηκαν και καταστράφηκαν ταυτόχρονα, ή ότι, τουλάχιστον, η χρονική διαφορά της μεταξύ τους χρήσης δεν ήταν σημαντική. Στη λήξη της τελικής φάσης, το Βαθύπετρο είτε καταστράφηκε (πιθανώς εξαιτίας ενός δεύτερου σεισμού, καθώς δεν υπάρχουν στοιχεία για φωτιά μεγάλης έκτασης³⁹⁶), είτε εγκαταλείφθηκε³⁹⁷.

Οι ενδείξεις για έναν ισχυρό σεισμό που έλαβε χώρα είτε στο τέλος της αρχικής, είτε στη λήξη της τελικής φάσης του συγκροτήματος, καθώς δεν είναι εύκολο να γίνει η συγκεκριμένη διάκριση είναι οι ακόλουθες: α. τα κινητά ευρήματα τα οποία εντοπίστηκαν στους Χώρους 3, 5 και 6, 11 έως 15 και 18 έως 20 της Βόρειας Πτέρυγας κατέληξαν εκεί μαζί με τα συντρίμια του ορόφου που πιθανώς υπήρχε πάνω από την Αποθήκη των Πίθων (Χώρος 10) και τους όμορούς της προς τα νότια Χώρους 9-8, όπου αυτά χρησιμοποιούνταν ή είχαν αποθηκευτεί· β. τα αγγεία στην Αποθήκη των Πίθων και στους Χώρους 9 και 8 έσπασαν σε πολύ μικρά κομμάτια πέφτοντας πιθανώς από τον όροφο των χώρων³⁹⁸ και κατέληξαν είτε σε

³⁹³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα».

³⁹⁴ Στην περίπτωση που τα πιθάρια αντικαταστάθηκαν κατά τις εργασίες αναστήλωσης της τελικής φάσης του Βαθυπέτρου, θεωρείται ότι αυτό μπορεί να έλαβε χώρα πριν την ανακατασκευή των τοίχων της Αποθήκης των Πίθων, καθώς αυτά δεν θα χωρούσαν να μετακινηθούν μέσω της στενής βόρειας εισόδου του χώρου (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»).

³⁹⁵ Μαρινάτος 1955: 604.

³⁹⁶ Εντούτοις, συχνά, σεισμοί μπορεί να προκαλέσουν φωτιά (Andreadaki - Vlaziaki 2011· βλ. Πετράκος 2000, σχετικά με την καταστροφή της ΥΜΙβ Αποθήκης Πίθων στο ανακτορικό κέντρο των Αρχανών από φωτιά, πιθανώς μετά από σεισμό).

³⁹⁷ Το μινωικό κτήριο στον Γαϊδουροφά έχει προταθεί ότι δεν καταστράφηκε από βίαιη αιτία στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, αλλά ότι εγκαταλείφθηκε (Papadatos και Chalikias 2019).

³⁹⁸ Μαρινάτος 1951β: 108.

μικρά ύψη από το δάπεδο του ισογείου των χώρων, είτε πάνω σε αυτό³⁹⁹, είτε μέσα στα πιθάρια που υπήρχαν εκεί⁴⁰⁰, είτε μέσα στο δάπεδο (το οποίο αποδεικνύει το μέγεθος της καταστροφής⁴⁰¹) - το ότι τα θραύσματα της κεραμικής από τους Χώρους 8, 9 και 10 προέρχονται από στρώμα καταστροφής που δεν είχε διαταραχθεί σε μεγάλο βαθμό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι αυτά ενώνονται συχνά σε ολόκληρα ή σχεδόν ολόκληρα αγγεία⁴⁰². γ. τα αρχιτεκτονικά υλικά και η κεραμική της Νότιας Πτέρυγας ομογενοποιήθηκαν και κατέληξαν, λόγω των πιθανών ισχυρών γεωλογικών δυνάμεων, κάτω από το δάπεδο του Νότιου Διαδρόμου, το οποίο καταστράφηκε ολοσχερώς· δ. η μη συμμετρική διάταξη των πεσσών στην Υπόστυλη Είσοδο (Χώρος 3) ενδέχεται να υποδηλώνει τη μετακίνηση του εδάφους κατά τη διάρκεια ισχυρού σεισμού· ε. η μετακίνηση και αλλοίωση των πλακών του λιθόστρωτου δαπέδου στην Αποθήκη του Ληνού (Χώρος 40), επίσης, υποδηλώνει τη μετακίνηση του εδάφους και καταστροφή από πτώση αρχιτεκτονικών υλικών πάνω στο δάπεδο εξαιτίας ισχυρού σεισμού⁴⁰³. στ. λαξευτοί ογκόλιθοι βρέθηκαν πεσμένοι σε μεγάλη απόσταση από τον τοίχο στον οποίο ανήκαν⁴⁰⁴, προς διάφορες κατευθύνσεις, ενώ κανένας τοίχος δεν βρέθηκε να είναι ευθύς κατά την ανασκαφή⁴⁰⁵.

Τέλος, επισημαίνεται, ότι: α. το γεγονός ότι η πλειονότητα των πιθαριών του Βαθυπέτρου, τα οποία εντοπίστηκαν κυρίως στην Αποθήκη των Πίθων και στην Αποθήκη του Ληνού, δεν σώζονται πάντα ολόκληρα, β. ο μικρός σχετικά αριθμός κινητών ευρημάτων του συγκροτήματος, όπως και ότι γ. δεν βρέθηκαν ανθρώπινα οστά, δεν αποτελούν στοιχεία τα οποία αποδεικνύουν ότι το συγκρότημα εγκαταλείφθηκε ειρηνικά. Αυτό ισχύει, καθώς από τα συντρίμια ενός κτηρίου είναι

³⁹⁹ Μαρινάτος 1955: 600.

⁴⁰⁰ Μαρινάτος 1951β: 106-107. Δεν αποκλείεται βέβαια κάποια από τα κύπελλα που εντοπίστηκαν στα πιθάρια της Αποθήκης των Πίθων να ήταν αποθηκευμένα μέσα σε αυτά ανά είδος (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»).

⁴⁰¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, αναφορικά με τον Χώρο 8 και τα αγγεία που βρέθηκαν μέσα στο πιθανό δάπεδο του «κεκαυμένου» στρώματος.

⁴⁰² Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.6. «Κινητά ευρήματα».

⁴⁰³ Εντούτοις, δεν αποκλείεται η μη συμμετρική διάταξη των πεσσών στην Υπόστυλη Είσοδο και η μετακίνηση των πλακών του λιθόστρωτου δαπέδου στην Αποθήκη του Ληνού να συνέβη αργότερα και να οφειλόταν στην κατολισθητική κίνηση των αργιλικών εδαφών της περιοχής (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.α. «Σύνοψη απόψεων», αναφορικά με την άποψη του Μαρινάτου και, παρακάτω, κεφάλαιο 3).

⁴⁰⁴ Μαρινάτος 1951β: 102, εικ. 2.

⁴⁰⁵ Μαρινάτος 1951β: 100, Μαρινάτος 1951α: 243-244 (εικ. 2-3).

δυνατό να αφαιρούνται τόσο αντικείμενα⁴⁰⁶, όσο και τα σώματα των ανθρώπων που έχασαν τη ζωή τους σε μία καταστροφή⁴⁰⁷. Για τον ίδιο λόγο, άλλωστε, δεν εντοπίστηκαν ανθρώπινα οστά στα στρώματα τελικής καταστροφής στο Υστεροκυκλαδικό Ι (ΥΚΙ) Ακρωτήρι, μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας⁴⁰⁸. Επιπροσθέτως, σεισμοί μικρότερης κλίμακας, οι οποίοι μπορεί να έλαβαν χώρα λίγο πριν από έναν τελικό, καταστρεπτικό σεισμό⁴⁰⁹, μπορεί να είχαν προειδοποιήσει τους ένοικους του Βαθυπέτρου, οι οποίοι πρόλαβαν να το εγκαταλείψουν εγκαίρως, παίρνοντας μαζί μέρος της οικοσυσκευής του.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, παρατίθενται τα ακόλουθα, τελικά συμπεράσματα: α. η Βόρεια και η Νότια Πτέρυγα χτίστηκαν στην αρχική φάση του Βαθυπέτρου, με την ίδρυση του Αποθέτη Θεμελίωσης στον Χώρο 13, με βάση το ίδιο αρχιτεκτονικό σχέδιο· β. το κτηριακό συγκρότημα χρησιμοποιήθηκε πριν την ολοκλήρωσή του και στο τέλος της αρχικής φάσης πιθανώς επλήγη από σεισμική δόνηση ή δονήσεις· γ. αμέσως μετά, κατά τη διάρκεια της τελικής φάσης, διενεργήθηκαν εργασίες επιδιόρθωσης στη Βόρεια Πτέρυγα και στο βορειοδυτικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας· εντούτοις, δεν είναι βέβαιο ποιοι χώροι έστεκαν μετά από αυτό, ποιοι ήταν σε αχρηστία και σε ποιους χώρους ολοκληρώθηκε η ανακαίνιση μετά την καταστροφή (ενδεχομένως, ανακαινίστηκε η Αποθήκη του Ληνού)· επίσης, εργασίες επιδιόρθωσης στο ανατολικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας μάλλον δεν διενεργήθηκαν, είτε επειδή δεν θεωρήθηκε σκόπιμο να επισκευαστεί (ίσως λόγω του ότι ήταν ολοσχερώς καταστραμμένο ή λόγω του ότι δεν υπήρχε ενδιαφέρον για την επισκευή του), είτε επειδή οι διαχειριστές του Βαθυπέτρου δεν πρόλαβαν να επεκτείνουν τις επισκευές σε εκείνο το τμήμα· γ. πριν την ολοκλήρωση των προαναφερθεισών επιδιορθώσεων, είτε έλαβε χώρα μία τελική, ισχυρή σεισμική δόνηση, η οποία κατέστρεψε το συγκρότημα και ανάγκασε τους ενοίκους να το εγκαταλείψουν, είτε αυτό εγκαταλείφθηκε για άλλη, άγνωστη αιτία· δ. τα ευρήματα τα οποία προέρχονται από τα στρώματα της τελικής χρήσης (κυρίως από τα δάπεδα) των ισογείων και των ορόφων των χώρων της Βόρειας και της Νότιας Πτέρυγας της θέσης δεν απέχουν χρονικά μεταξύ τους σημαντικά, καθώς αυτά προέρχονται, είτε

⁴⁰⁶ MacDonald 2017: 329, 332.

⁴⁰⁷ MacDonald 2017: 329.

⁴⁰⁸ Νικολακοπούλου 2003: 571, υποσημείωση 26.

⁴⁰⁹ Όπως, για παράδειγμα, έγινε στο Υστεροκυκλαδικό Ι (ΥΚΙ) Ακρωτήρι στη Θήρα, όπου οι κάτοικοι εγκατέλειψαν τα σπίτια τους με τη «βροχή» της πρώτης ηφαιστειακής έκρηξης (Νικολακοπούλου 2003: 571).

από την καταστροφή του συγκροτήματος στο τέλος της αρχικής φάσης, είτε από την τελική του φάση, η οποία δεν διήρκεσε πολύ (κάτι που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι εργασίες επιδιόρθωσης δεν ολοκληρώθηκαν και τα υποστυλωτικά έργα δεν απομακρύνθηκαν) και έληξε με την τελική καταστροφή ή / και εγκατάλειψη του συγκροτήματος· ε. μόνο τα ευρήματα με προέλευση από την Αποθέτη Θεμελίωσης προέρχονται με βεβαιότητα από την αρχική φάση του Βαθυπέτρου.

1.8. Συσχετισμός των φάσεων του ΥΜΙ Βαθυπέτρου με την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας - χρονολογικές επισημάνσεις

Η ταύτιση των φάσεων και των πιθανών καταστροφών του ΥΜΙ Βαθυπέτρου που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο υποκεφάλαιο με την τελική έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας στην Υστεροκυκλαδική Ι (ΥΚΙ) περίοδο δεν κατέστη δυνατή με βάση την εξέταση της ηφαιστειακής τέφρας που συλλέχθηκε από την περιοχή του κτηριακού συγκροτήματος, καθώς αυτή δεν προήλθε από χρονολογήσιμο αρχαιολογικό στρώμα⁴¹⁰. Επισημαίνεται, ότι στην περίπτωση που τελικά αποδειχθεί ότι η τελική έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας έλαβε χώρα πριν την ίδρυση του Βαθυπέτρου, αυτό θα σήμαινε, ενδεχομένως, ότι αυτή ήταν ο λόγος ή ένας από τους λόγους για την ίδρυσή του⁴¹¹. Στην περίπτωση που η τελική εγκατάλειψη του συγκροτήματος και η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας ταυτιστούν χρονολογικά, αυτό θα σήμαινε ότι η έκρηξη του ηφαιστείου μπορεί να ήταν ο λόγος⁴¹² ή ένας από τους λόγους για την τελική εγκατάλειψή του⁴¹³. Ο σεισμός ή οι σεισμοί που πιθανώς ευθύνονται για τη μερική ή ολοκληρωτική καταστροφή του Βαθυπέτρου ενδέχεται να συνδέονται είτε με την προ-εκρηξιακή δραστηριότητα του ηφαιστείου της Θήρας⁴¹⁴,

⁴¹⁰ Vitaliano και Vitaliano 1974: 22-24. Ο Wilson (1976: 420) αμφισβητεί την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων των συγκεκριμένων αναλύσεων. Σχετικά με τον εντοπισμό ηφαιστειακής τέφρας σε αρχαιολογικά στρώματα λίγα χιλιόμετρα βορειότερα, στην περιοχή της Κνωσού, βλ. Warren και Puchelt 1990.

⁴¹¹ Αναφορικά με τις επικρατέστερες απόψεις που υποστηρίζουν ότι το Βαθύπετρο ιδρύθηκε μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, εξαιτίας των ιδιαίτερων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που αυτή είχε προκαλέσει, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.1.

⁴¹² Όπως προτείνεται για το ΥΜΙβ ανάκτορο Ζάκρου (βλ. Platon 2011).

⁴¹³ Εντούτοις, μελετητές αμφισβητούν την άμεση συσχέτιση της σεισμικής δραστηριότητας του ηφαιστείου της Θήρας με τις καταστροφές και την εγκατάλειψη που εντοπίζεται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου - σχετικά βλ. Brogan και Hallager (επιμ.) 2011, Driessen 2019, 2013, Driessen και MacDonald 2000, 1997, Jusseret και Sintubin 2012, Poursoulis 2006.

⁴¹⁴ Σχετικά με την προ-εκρηξιακή δραστηριότητα του ηφαιστείου της Θήρας, βλ. Doumas 1990, Νικολακοπούλου 2003: 571 και Driessen 2019: 196.

είτε με την περίοδο μετά την τελική έκρηξη του ηφαιστείου, ανάλογα με το πότε αυτή χρονολογείται σε σχέση με την ίδρυση και τη λειτουργία του συγκροτήματος. Σε κάθε περίπτωση, η πιθανή, ενδιάμεση σεισμική δραστηριότητα που έπληξε το συγκρότημα θεωρείται ότι έλαβε χώρα λίγο πριν την τελική εγκατάλειψή του, χρονικό διάστημα που, όμως, ήταν αρκετό για να γίνει η έναρξη των επισκευών που διενεργήθηκαν σε αυτό, οι οποίες δεν ολοκληρώθηκαν λόγω κάποιας επείγουσας αιτίας⁴¹⁵. Μία παραπλήσια κατάσταση έχει διαπιστωθεί στο ΥΜΙβ ανάκτορο της Ζάκρου, το οποίο υπέστη ζημιές από σεισμική δραστηριότητα, λίγο πριν την τελική καταστροφή του από σεισμό⁴¹⁶. Παρομοίως, το χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια του οποίου επιδιορθώθηκαν τα κτήρια που επλήγησαν στο Υστεροκυκλαδικό Ι (ΥΚΙ) Ακρωτήρι της Θήρας εξαιτίας των προ-εκρηξιακών σεισμών του ηφαιστείου του νησιού, ήταν, επίσης, μικρό, καθώς η τελική έκρηξη του ηφαιστείου επήλθε γρήγορα. Το παραπάνω αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι κάτοικοι πρόλαβαν να επιδιορθώσουν μόνο τα ιδιωτικά κτήρια και όχι τα δημόσια κτήρια, όπως και από το γεγονός ότι οι εργασίες επιδιόρθωσης παρέμειναν ημιτελείς⁴¹⁷, όπως άλλωστε ισχύει τόσο για το ΥΜΙβ ανάκτορο της Ζάκρου⁴¹⁸, όσο και για το Βαθύπετρο⁴¹⁹. Επισημαίνεται, ότι κατά τη διάρκεια των επιδιορθωτικών εργασιών στο ΥΚΙ Ακρωτήρι, οι κάτοικοι έμειναν σε υπαίθριους ή ημι-υπαίθριους χώρους⁴²⁰, όπως προτείνεται ότι συνέβη και στο Βαθύπετρο. Τέλος, το γεγονός ότι έλαβαν χώρα εργασίες επιδιόρθωσης στις τρεις προαναφερθείσες θέσεις υποδηλώνει ότι υπήρχε αισιοδοξία είτε ότι δεν θα επέλθει άλλη καταστροφή, είτε ότι οι δυσκολίες που είχαν ανακύψει ήταν αντιμετωπίσιμες⁴²¹. Εντούτοις, αν και εντοπίζονται κοινά στοιχεία ανάμεσα στις καταστροφές στο ΥΕΙ Ακρωτήρι, στο ΥΜΙβ ανάκτορο της Ζάκρου και στο ΥΜΙ Βαθύπετρο, η συσχέτιση της τελικής έκρηξης του ηφαιστείου της Θήρας με την καταστροφή στο Βαθύπετρο, όπως και με τις ΥΜΙ καταστροφές σε άλλα νεοανακτορικά περιφερειακά κέντρα, δεν έχει ακόμα επιβεβαιωθεί.

⁴¹⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.7.β.

⁴¹⁶ Πλάτων 2011: 286.

⁴¹⁷ Νικολακοπούλου 2003: 572.

⁴¹⁸ Platon 2011.

⁴¹⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.7.β.

⁴²⁰ Νικολακοπούλου 2003: 571-572.

⁴²¹ Πλάτων 2011: 277.

Η τελική έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας χρονολογείται από κάποιους μελετητές στο τέλος της ΥΜΙα περιόδου⁴²², ενώ άλλοι μελετητές τη χρονολογούν στο τέλος της ΥΜΙβ⁴²³. Αυτή έλαβε χώρα σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά από ένα σεισμό μικρότερου μεγέθους⁴²⁴ συγκριτικά με τον ισχυρό, τελικό σεισμό που αυτή προκάλεσε⁴²⁵. Υπογραμμίζεται, ότι την προσπάθεια χρονικής τοποθέτησης της έκρηξης του ηφαιστείου της Θήρας στην ΥΜΙα ή στην ΥΜΙβ περίοδο δυσχεραίνει η δυσκολία προσδιορισμού, σε κεραμικούς όρους, των δύο εν λόγω μινωικών περιόδων, όπως και η δυσκολία συγχρονισμού της ΥΜΙα και ΥΜΙβ κεραμικής με την εισηγμένη μινωική κεραμική που προέρχεται από τα στρώματα της ΥΕΙ καταστροφής στη Θήρα, αν και κάποιοι μελετητές εντοπίζουν ΥΜΙβ στοιχεία στην ΥΕΙ θηραϊκή κεραμική⁴²⁶. Ο λόγος για την ύπαρξη των παραπάνω δυσκολιών είναι ότι κατά την ΥΜΙ περίοδο στην Κρήτη λειτουργούσαν πολυάριθμα κεραμικά εργαστήρια, τα οποία ακολουθούσαν της δική τους κεραμική παράδοση⁴²⁷. Μία επιπλέον δυσκολία είναι ότι η ΥΜΙα κεραμική συνεχίζει στην ΥΜΙβ περίοδο ως η Βασική Παράδοση⁴²⁸, ενώ μόνο η Ειδική Ανακτορική Παράδοση ανήκει με βεβαιότητα στην ΥΜΙβ περίοδο, εντούτοις, αυτή δεν εντοπίζεται σε όλα τα στρώματά της⁴²⁹. Θεωρείται ότι για να αντιμετωπιστεί η δυσκολία συγχρονισμού της ΥΜΙα και ΥΜΙβ κεραμικής με την εισηγμένη μινωική κεραμική από τα στρώματα της τελικής καταστροφής στη Θήρα είναι απαραίτητο να γίνει συγχρονισμός της κεραμικής αρχικά σε τοπικό

⁴²² Brogan και Hallager (επιμ.) 2011, Driessen 2019 και 2013, Driessen και MacDonald 2000, 1997. Οι ανασκαφείς του ΥΜΙ οικισμού στο νησί της Ψείρας υποστηρίζουν ότι η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας έλαβε χώρα την ΥΜΙα περίοδο, ενώ υποστηρίζουν ότι ο ΥΜΙ οικισμός της Ψείρας συνέχισε να χρησιμοποιείται και μετά από αυτήν, μέχρι το τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, οπότεν ο οικισμός καταστράφηκε (Betancourt 2009, Betancourt κ.α. 1990) - αναφορικά με τις καταστροφές στο Παλαίκαστρο στο τέλος της ΥΜΙα και ΥΜΙβ περιόδου, βλ. Cunningham 2011: 232. Ο Driessen (2001), ο Bicknell (2000), η Mountjoy (1985) και ο Dunn (2005: 123) υποστηρίζουν ότι η ΥΜΙβ κεραμική Θαλάσσιου Ρυθμού χρησιμοποιήθηκε σε τελετουργίες που διοργανώθηκαν λόγω των αρνητικών συνεπειών στο θαλάσσιο περιβάλλον που προκάλεσε το πιθανό τσουνάμι, μετά από την τελική έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας κατά την ΥΜΙα περίοδο (σχετικά, βλ. Νομικού κ.α. 2016).

⁴²³ Πλάτων 2014, Platon 2011, Γεροντάκου 2011: 242-243, Luce 1978, Luce και Bolton 1976. Σχετικά με την απόλυτη χρονολόγηση της τελικής έκρηξης της Θήρας, βλ. την πρόσφατη μελέτη των Manning κ.α. 2020, οι οποίοι τη χρονολογούν μερικές δεκαετίες νωρίτερα σε σχέση με προγενέστερες μελέτες (σχετικά, βλ. επίσης, Pearson κ.α. 2020).

⁴²⁴ Νικολακοπούλου 2003: 571-572.

⁴²⁵ Dumas 1990.

⁴²⁶ Βλ. Πλάτων 2014.

⁴²⁷ Σχετικά, βλ. τη γενική συζήτηση του συνεδρίου «LM IB pottery: Relative chronology and regional differences» (Brogan και Hallager, επιμ., 2011: 629-646).

⁴²⁸ Betancourt 1985: 192, Niemeier 2011: 628, Cunningham 2011: 230, Hemingway κ.α. 2011: 521, Driessen και MacDonald 1997: 15.

⁴²⁹ Niemeier 2011: 628.

επίπεδο. Η παρούσα μελέτη αποτελεί προσπάθεια εδραίωσης μίας λεπτομερούς κεραμικής τεχνολογικής τυπολογίας για το ΥΜΙ Βαθύπετρο⁴³⁰, βάσει της οποίας θα είναι δυνατό να γίνει σύγκριση με τις κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις που εντοπίζονται τόσο στην περιοχή των Αρχανών και της Κνωσού και σε άλλες περιοχές της Κρήτης, όσο και σε περιοχές εκτός των ορίων του νησιού.

1.9. Ερωτήματα και διάρθρωση της παρούσας μελέτης

Σε συνέχεια των παραπάνω παρατηρήσεων και συμπερασμάτων, προκύπτουν τα ακόλουθα ερωτήματα: α. πότε χρονολογούνται οι δύο (σύντομες με βάση τα μέχρι τώρα δεδομένα) φάσεις του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, η αρχική και η τελική (στην ΥΜΙα ή / και στην ΥΜΙβ); β. ποια ήταν η λειτουργία, ο ρόλος και η θέση του συγκροτήματος στη νεοανακτορική κοινωνία της βορειοκεντρικής Κρήτης κατά τη διάρκεια των φάσεων αυτών, τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Στην προσπάθεια να απαντηθούν τα παραπάνω ερωτήματα τέθηκε ο στόχος της παρούσας μελέτης⁴³¹, ο οποίος αφορά στη μελέτη της κεραμικής και συγκεκριμένα των τεχνολογικών παραδόσεων των αγγείων του Βαθυπέτρου, ως μέσο διερεύνησης της κοινωνίας και της οικονομίας της νεοανακτορικής βορειοκεντρικής Κρήτης. Ακολουθώντας, αναπτύχθηκαν τα παρακάτω κεφάλαια στον Τόμο Ι:

- Το κεφάλαιο 2, στο οποίο παρατίθενται: α. ο τρόπος με τον οποίο, μέσω της μελέτης της κεραμικής τεχνολογίας, είναι δυνατό να ανακτώνται πληροφορίες αναφορικά με την κοινωνία και την οικονομία· β. η μεθοδολογία της κεραμικής τεχνολογικής ανάλυσης η οποία ακολουθήθηκε· γ. τα κριτήρια βάσει των οποίων επιλέχθηκε το κεραμικό δείγμα που εξετάστηκε.
- Το κεφάλαιο 3, στο οποίο περιλαμβάνεται η πετρογραφική ανάλυση των κεραμικών αγγείων από το Βαθύπετρο και η σύγκρισή τους με κεραμική και γεωλογικά ιζήματα από την περιοχή του όρους Γιούχτα και τη βορειοκεντρική Κρήτη, στοχεύοντας στη διερεύνηση της οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής σε επίπεδο τεχνολογίας των κεραμικών υλών, στον εντοπισμό ντόπιων και εισηγμένων αγγείων στο συγκρότημα, όπως και στην εξέταση της διακίνησης και κατανάλωσης της κεραμικής στη βορειοκεντρική Κρήτη κατά τη Νεοανακτορική περίοδο.

⁴³⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2.

⁴³¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 1.1.

- Τα κεφάλαια 4 και 5, στα οποία παρατίθενται: α. η τεχνολογική σύνοψη των τύπων των διαφόρων ειδών αγγείων μέσου και μικρού μεγέθους από το συγκρότημα, οι οποίοι εντοπίστηκαν με βάση την εξέταση της μορφολογίας, της κατασκευής, της επεξεργασίας της επιφάνειας, της διακόσμησης, όπως και της προέλευσης και τεχνολογίας των κεραμικών υλών· β. τα συμπεράσματα σε όσα αφορούν στη χρονολόγηση, χρήση και σημασία, όπως και στην οργάνωση της κεραμικής παραγωγής του κάθε είδους αγγείου.
- Το κεφάλαιο 6, στο οποίο περιλαμβάνονται τα τελικά συμπεράσματα σχετικά με τις χρονολογικές, οικονομικές και κοινωνικές προεκτάσεις των κεραμικών τεχνολογικών στοιχείων των κεφαλαίων 2 έως 5 και που αφορούν στη χρονολόγηση, χρήση και λειτουργία του συγκροτήματος και στον ρόλο και τη θέση του Βαθυπέτρου στη νεοανακτορική κοινωνία της βορειοκεντρικής Κρήτης.

Τέλος, στον Τόμο II παρατίθενται οι πίνακες που αναφέρονται στον Τόμο I ανά κεφάλαιο, ενώ στον Τόμο III περιλαμβάνονται οι λεπτομερείς τεχνολογικές περιγραφές της κεραμικής ανά ειδική κατηγορία, είδος και τεχνολογικό τύπο αγγείου.

Κεφάλαιο 2.

Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

2.1. Πρόλογος

Στο προηγούμενο κεφάλαιο¹ τέθηκε ο στόχος της παρούσας εργασίας, ο οποίος αφορά στη μελέτη της κεραμικής τεχνολογίας και των κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων που εντοπίζονται στο ΥΜΙ Βαθύπετρο, σε μία προσπάθεια να χρονολογηθούν οι φάσεις του κτηριακού συγκροτήματος και να διερευνηθεί η λειτουργία και ο ρόλος του. Παρακάτω ορίζεται τι είναι κεραμική τεχνολογία και με ποιο τρόπο η εξέτασή της, σε συνδυασμό με την εξέταση της χρήσης και της σημασίας της κεραμικής από το Βαθύπετρο, μπορεί να διαφωτίσει πτυχές της οργάνωσης του συγκροτήματος και, σε ευρύτερη κλίμακα, της κοινωνίας και της οικονομίας της νεοανακτορικής βορειοκεντρικής Κρήτης.

2.2. Κεραμική τεχνολογία και κοινωνία

Η *κεραμική τεχνολογία* ορίζεται ως το σύνολο των *βασικών τεχνικών*², των *βασικών μεθόδων*³, των *δευτερευουσών μεθόδων* και των *λοιπών διαδικασιών*⁴ με τις οποίες επιτυγχάνεται η παραγωγή των κεραμικών αντικειμένων. Η μελέτη της κεραμικής τεχνολογίας μπορεί να αναδείξει στοιχεία σχετικά με τον πολιτισμό, την οικονομία και την κοινωνία⁵ μέσω της ανάλυσης της *τεχνολογικής εγχειρηματικής αλυσίδας* των κεραμικών αντικειμένων, η οποία αφορά στα βήματα που ακολουθήθηκαν κατά την παραγωγή τους. Γενικότερα, η εγχειρηματική αλυσίδα των κεραμικών αντικειμένων («chaîne opératoire» στη γαλλική και «operational sequence» στην αγγλική) αφορά, επιπροσθέτως, στη χρήση και τελική απόρριψη των

¹ Στο κεφάλαιο 1 και συγκεκριμένα στα υποκεφάλαια 1.1. «Πλαίσιο μελέτης» και 1.9. «Ερωτήματα και διάρθρωση της παρούσας μελέτης».

² Ως «τεχνική» ορίζεται το σύνολο των μεθόδων οι οποίες υιοθετούνται για τη δημιουργία ενός κεραμικού αντικειμένου.

³ Μέθοδος ορίζεται η σειρά των συντονισμένων τεχνολογικών διαδικασιών, το σύνολο των οποίων συνιστά μία συγκεκριμένη τεχνική ή αφορά σε λοιπές, δευτερεύουσες τεχνολογικές διαδικασίες.

⁴ Σχετικά, βλ. Tixier 1967.

⁵ Dobres 2000, Roux 2003a.

κεραμικών αντικειμένων, καθιστώντας την ένα εργαλείο διερεύνησης της κοινωνίας η οποία τα παρήγαγε⁶.

Η μελέτη της τεχνολογικής εγχειρηματικής αλυσίδας των κεραμικών αντικειμένων δίνει τη δυνατότητα να περιγραφεί τεκμηριωμένα ο τρόπος κατασκευής τους. Επιτρέπει, επίσης, να επανοικοδομηθούν οι τεχνικές, οι μέθοδοι και γενικότερα η αλληλουχία των διαφορετικών τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν για την παραγωγή τους⁷. Τα τεχνολογικά αυτά βήματα οργανώνονται σύμφωνα με τις ανάγκες και τις επιθυμίες μίας κοινωνικής ομάδας, αλλά και με βάση τις ικανότητες, τις γνώσεις και τις δυνατότητες των τεχνιτών που τα παρήγαγαν σε συγκεκριμένες περιβαλλοντικές συνθήκες. Από αυτό συνάγεται, ότι τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά των κεραμικών αντικειμένων καθορίζονται τόσο από τις τεχνολογικές επιλογές του τεχνίτη ο οποίος το κατασκεύασε⁸, όσο από εξωτερικούς παράγοντες, όπως παράγοντες συμπεριφοράς και άλλους, κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς, λειτουργικούς και σωματολογικούς παράγοντες⁹. Αντιστοίχως, η ποικιλομορφία η οποία τυχόν εντοπίζεται στα διάφορα παραδείγματα ενός είδους κεραμικού αντικειμένου εξαρτάται τόσο από τον χαρακτήρα και τον βαθμό της αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε τεχνίτες με διαφορετική γνώση και ικανότητες και την κοινωνία μέσα στην οποία αυτοί ζουν και εργάζονται, όσο και από τις συνθήκες του φυσικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο αυτό δημιουργείται¹⁰.

Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι μέσω της μελέτης της τεχνολογικής εγχειρηματικής αλυσίδας ενός κεραμικού αντικειμένου είναι δυνατό να συλλεχθούν πληροφορίες τόσο αναφορικά με τη συμπεριφορά του τεχνίτη ο οποίος το κατασκεύασε, όσο και αναφορικά με την κοινωνία και το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτό παράχθηκε. Η κεραμική τεχνολογική εγχειρηματική αλυσίδα μπορεί, λοιπόν, να χρησιμοποιηθεί ως ένα εργαλείο για τη διερεύνηση της τεχνολογικής διαδικασίας, των παραδόσεων και των κοινωνικών ενεργειών οι οποίες εμπλέκονται

⁶ Σχετικά, βλ. Lemonnier 1976, Roux 2011, Dobres 2000: 167-211. Για μία επισκόπηση του θέματος, βλ. Κυριατζή 2000: 16.

⁷ Soressi και Geneste 2011.

⁸ «Behavioral chain analysis» (Schiffer 1975), «behavioral approach» (Schiffer και Skibo 1997).

⁹ Schiffer and Skibo 1997.

¹⁰ Roux 2003a: 4, Κυριατζή 2000: 13-18, Day 1991: 178. Στην προσπάθεια προσέγγισης και εξέτασης της τεχνολογικής καινοτομίας, η Roux (2003a: 2, 9, 14-15, 24-25) προτείνει ότι πρέπει να ακολουθείται η μεθοδολογική προσέγγιση «dynamic systems network approach», βάσει τη οποίας διερευνάται η κοινωνία και η τεχνολογία ως ένα πολυσύνθετο σύστημα, λαμβάνοντας υπόψη τους ακόλουθους παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με αλληλεπιδραστικούς μηχανισμούς: α. το τεχνικό έργο («the technical task»), β. το φυσικό περιβάλλον («the environment») και γ. το υποκείμενο («the subject») - σχετικά, βλ. επίσης, Hilditch 2008: 37-39.

στη δημιουργία των κεραμικών αντικειμένων¹¹, καθώς αυτή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κοινωνία¹². Η εξέταση της κεραμικής τεχνολογίας δίνει τη δυνατότητα να γίνει κατανοητή τόσο η κοινωνική ομάδα η οποία παρήγαγε τα κεραμικά αντικείμενα¹³, όσο και το γενικό πλαίσιο, οι ενέργειες και η γνώση η οποία συνοδεύει την κατασκευή τους¹⁴. Επίσης, οι κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις, οι οποίες τεκμηριώνονται μέσω της ανάλυσης της τεχνολογικής εγχειρηματικής αλυσίδας, είναι δυνατό να χρονολογηθούν¹⁵, καθώς συγκροτούνται κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικές, τοπογραφικές, κλιματολογικές και γεωλογικές συνθήκες, κατά τη διάρκεια μίας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Παράλληλα, η μελέτη τους σε συνδυασμό με την εξέταση της χρήσης και της σημασίας των κεραμικών αντικειμένων είναι δυνατό να οδηγήσει σε σημαντικά συμπεράσματα όσον αφορά στη χρήση και τη σημασία του χώρου μέσα στον οποίο αυτά χρησιμοποιήθηκαν¹⁶ και κατ' επέκταση, όσον αφορά στην κοινωνία η οποία τα δημιούργησε.

2.3. Στόχος της παρούσας μελέτης

Στο πλαίσιο του επιστημονικού προσανατολισμού που παρουσιάστηκε παραπάνω, η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην τεχνολογική ανάλυση των κεραμικών αγγείων από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, καθώς αυτά αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των κεραμικών αντικειμένων - και γενικότερα των κινητών ευρημάτων - τα οποία προέρχονται από το κτηριακό συγκρότημα¹⁷. Συγκεκριμένα, η μελέτη επικεντρώνεται στην εξέταση της αλληλουχίας των τεχνολογικών βημάτων τα οποία εμπλέκονται στην παραγωγή των κεραμικών αγγείων από το συγκρότημα (δηλαδή στην εξέταση της τεχνολογικής εγχειρηματικής αλυσίδας τους), σε μία απόπειρα εντοπισμού και χαρακτηρισμού της τεχνολογικής παράδοσης στην οποία αυτά ανήκουν. Παράλληλα, διερευνώνται ζητήματα οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής, όπως η χρήση του κεραμικού τροχού και οι τεχνικές κατασκευής, η εξειδίκευση, η τυποποίηση, η επένδυση εργασίας, η δεξιοτεχνία, η κλίμακα και η ένταση της

¹¹ Leroi-Gourhan 1964: 164.

¹² Gosselain 1992.

¹³ Roux και Courty 2005.

¹⁴ Soressi και Geneste 2011.

¹⁵ Roux 2011: 85.

¹⁶ Roux 2011: 85, Roux και Courty 2007, Manem 2008, Dietler και Herbich 1998, Mentasana κ.α. 2016.

¹⁷ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.6. «Κινητά ευρήματα».

παραγωγής. Γίνεται, επίσης, προσπάθεια εντοπισμού τόσο της ντόπιας, όσο και της εισηγμένης κεραμικής στο Βαθύπετρο, ενώ, μέσω συγκρίσεων με τις κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις άλλων νεοανακτορικών θέσεων στην περιοχή του Γιούχτα, της Κνωσού και της βορειοκεντρικής Κρήτης γενικότερα, διερευνάται η παραγωγή και η διακίνηση της κεραμικής στο συγκεκριμένο τμήμα του νησιού.

Επιπροσθέτως, με τον εντοπισμό και την τεκμηρίωση των κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων στο Βαθύπετρο ελπίζεται ότι θα γίνει δυνατό να χρονολογηθούν οι αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις του κτηριακού συγκροτήματος. Με αυτόν τον τρόπο, θα ξεπεραστεί η δυσκολία χρονολόγησης των καταλοίπων λόγω έλλειψης «διαγνωστικής» κεραμικής¹⁸, καθώς αυτή θα έχει καταστεί, πλέον, *τεχνολογικά διαγνωστική*. Η εγκυρότητα της χρονολόγησης της κεραμικής του Βαθυπέτρου θα επιβεβαιωθεί με συγκρίσεις της με άλλα δημοσιευμένα νεοανακτορικά κεραμικά σύνολα της Κρήτης, όπως από τις Αρχάνες, την Κνωσό, τον Κομμό, τον Μόχλο, τη Ψείρα, τα Γουρνιά και τη Ζάκρο (για τον χάρτη της νεοανακτορικής Κρήτης, βλ. κεφάλαιο 1, πίν. 2). Με την επίτευξη της ορθότερης χρονολόγησης της κεραμικής από το κτηριακό συγκρότημα, θα είναι εφικτό να εξεταστεί, υπό ορθότερη βάση, η χρήση και ο ρόλος του, όπως και οι λόγοι που οδήγησαν στην τελική εγκατάλειψή του, καθώς θα ενταχθεί στις ευρύτερες κοινωνικο-πολιτικές και οικονομικές συνθήκες μίας συγκεκριμένης χρονικής φάσης κατά τη διάρκεια της Υστερομινωικής Ι περιόδου¹⁹.

Τέλος, διερευνώντας τη χρήση και τη σημασία των κεραμικών αγγείων από τη θέση²⁰, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη την τεχνολογική παράδοση στην οποία ανήκουν και την προέλευσή τους (ντόπια ή εισηγμένα), θα διερευνηθεί περαιτέρω η χρήση, η λειτουργία και ο ρόλος του κτηριακού συγκροτήματος στις διαφορετικές αρχιτεκτονικές και λειτουργικές του φάσεις. Με αυτό τον τρόπο, θα διαφωτιστούν

¹⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις» και συγκεκριμένα 1.7.α. «Σύνοψη απόψεων», όπως και Driessen και Sakellarakis 1997: 75.

¹⁹ Σχετικά με τη χρονολόγηση του Βαθυπέτρου στην ΥΜΙα ή / και στην ΥΜΙβ περίοδο με βάση τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία, βλ. κεφάλαιο 1 υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις».

²⁰ Η χρήση και η σημασία των αγγείων από το Βαθύπετρο διερευνάται εδώ με βάση την πραγματική, τελική χρήση που αυτά είχαν και όχι με βάση μόνο την αρχική, προοριζόμενη χρήση τους (σχετικά με την προοριζόμενη χρήση των αγγείων, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.6. «Κεραμική τεχνολογική τυπολογία»). Επισημαίνεται, ότι η πραγματική χρήση των αγγείων εξετάζεται με βάση τον τόπο εύρεσής τους και άλλα συναφή στοιχεία, καθώς ίχνη χρήσης δεν εντοπίστηκαν στην πλειονότητα των καλύτερα διατηρημένων αγγείων από το συγκρότημα (σχετικά με την προβληματική κατάσταση διατήρησης των αγγείων από τη θέση, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.10. και υποσημειώσεις 268-269, 276).

πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσής του και, σε ευρύτερη κλίμακα, της νεοανακτορικής κοινωνίας της βορειοκεντρικής Κρήτης στην οποία αυτό ανήκε.

2.4. Μεθοδολογία τεχνολογικής ανάλυσης κεραμικών αγγείων

Για την πραγματοποίηση του στόχου της παρούσας εργασίας, όπως αυτός περιγράφηκε παραπάνω²¹, εδραιώνεται μία λεπτομερής τεχνολογική τυπολογία των κεραμικών αγγείων από το Βαθύπετρο, με βάση την εξέταση της τεχνολογικής εγχειρηματικής αλυσίδας τους. Για αυτό τον σκοπό, διεξάγεται συστηματική διερεύνηση και καταγραφή των κυριότερων τεχνολογικών χαρακτηριστικών των κεραμικών αγγείων, δηλαδή αυτών που αφορούν στην κατασκευή, τη μορφολογία, την επεξεργασία της επιφάνειας, τη διακόσμηση και την κεραμική ύλη (αναφορικά με το είδος και την προέλευση των πρώτων υλών, δηλαδή των γεωλογικών ιζημάτων και των προσμείξεων που χρησιμοποιήθηκαν, τον τρόπο προετοιμασίας της κεραμικής συνταγής, την τελική σύσταση της κεραμικής ύλης και τον τρόπο όπτησης των αγγείων)²². Με βάση τον παραπάνω προτεινόμενο τρόπο τεχνολογικής διερεύνησης και καταγραφής, θα είναι δυνατό να εξεταστούν, στο σύνολό τους, οι τεχνικές, οι μέθοδοι και, γενικότερα, οι διαδικασίες οι οποίες υιοθετήθηκαν για την κατασκευή των υπό εξέταση αγγείων από το κτηριακό συγκρότημα, όπως και να εντοπιστούν και να τεκμηριωθούν οι κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις, σύμφωνα με τις οποίες αυτά παράχθηκαν.

Επισημαίνεται, ότι η καταγραφή των κυριότερων τεχνολογικών χαρακτηριστικών των αγγείων είναι απαραίτητο να γίνεται με λεπτομερή και συστηματικό τρόπο, ώστε να τεκμηριώνεται η τεχνολογική τους ταυτότητα με σαφήνεια. Σχετικά, οι Livingstone και Visyriasis προτείνουν την υιοθέτηση μίας συστηματικής μεθοδολογίας ορολογίας, περιγραφής και καταγραφής, η οποία περιλαμβάνει το είδος, τον τύπο, τη μορφολογία, τη θέση και τη σχεδιαστική αποτύπωση των τεχνολογικών ιχνών των αγγείων²³. Την ανάγκη για τη διενέργεια

²¹ Στα υποκεφάλαια 2.1. «Πρόλογος», και 2.3. «Στόχος της παρούσας μελέτης», όπως και στο κεφάλαιο 1, στα υποκεφάλαια 1.1 «Πλαίσιο μελέτης» και 1.9. «Ερωτήματα και διάρθρωση της παρούσας μελέτης».

²² Εντούτοις, σημειώνεται, ότι υπάρχει ένας άπειρος αριθμός κεραμικών τεχνολογικών στοιχείων τα οποία είναι δυνατό να καταγραφούν (Rice 1987: 276).

²³ Livingstone και Visyriasis 2010: 124-126, 140. Η Χατζάκη συμφωνεί με την άποψη αυτή, επισημαίνοντας την ανάγκη για την εδραίωση μίας τυποποιημένης ορολογίας για την κεραμική της Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο (Hatzaki 2011: 76).

λεπτομερούς τεχνολογικής εξέτασης της κεραμικής έχουν επισημάνει και άλλοι μελετητές, υπογραμμίζοντας, ότι η μέχρι τώρα μελέτη της προϊστορικής κεραμικής στον ελλαδικό χώρο έχει επικεντρωθεί μονομερώς στη μορφολογία και τη διακόσμηση, σε σχέδια κεραμικής, σε γενικούς τυπολογικούς καταλόγους και στην ανάλυση της κεραμικής ύλης²⁴. Πράγματι, μέχρι σήμερα, η εξέταση της μινωικής κεραμικής έχει επικεντρωθεί κατά κύριο λόγο στο σχήμα²⁵ και τη διακόσμηση των αγγείων²⁶, ενώ προσπάθειες για πιο λεπτομερή τεχνολογική μελέτη έχουν πραγματοποιηθεί μόνο περιστασιακά²⁷. Εντούτοις, ακόμα και αυτές οι προσπάθειες δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν σφαιρική τεχνολογική εξέταση των αγγείων²⁸. Αν και δεν αμφισβητείται η σημασία της εξέτασης της μορφολογίας και της διακόσμησης των αγγείων²⁹, επισημαίνεται, ότι οι συγκεκριμένες παράμετροι, εξεταζόμενες μεμονωμένα, δεν είναι πάντα καθοριστικές όσον αφορά στον εντοπισμό των κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων. Επίσης, σημειώνεται, ότι τυχόν αλλαγές στις κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις είναι πιθανότερο να ανιχνευτούν εξετάζοντας τα κυριότερα τεχνολογικά χαρακτηριστικά των αγγείων στο σύνολό τους.

Για την εξέταση των τεχνολογικών χαρακτηριστικών των αγγείων χρησιμοποιούνται διάφορες ειδικευμένες μέθοδοι³⁰, π.χ. ο πειραματισμός³¹, οι

²⁴ Mentessana κ.α. 2016, Κυριατζή 2000: 14-18, Hilditch 2014, Knappett 2011: 394-396, Kotsonas 2014: 9, 11, Jeffra 2013: 2-3, Berg 2013: 113-114, Traunmüller 2008: 239, Knappett 1999α: 113, 129, 2004, Gosselain 1992: 560-561, Nikolakopoulou 2011: 262, Van der Moortel σε Brogan and Hallager 2011: 399, Warren 2011: 195. Όσον αφορά συγκεκριμένα στην ΥΜΙβ περίοδο (στην οποία ενδέχεται να λειτούργησε, τουλάχιστον εν μέρει, το Βαθύπετρο), ο Brogan (2011: 53) επισημαίνει, ότι τα ερωτήματα τα οποία τέθηκαν στο συνέδριο του 2007 (Brogan και Hallager 2011) είναι δυνατό να απαντηθούν μόνο μέσω της λεπτομερούς δημοσίευσης των ΥΜΙβ συνόλων κεραμικής. Οι δημοσιεύσεις αυτές, σύμφωνα με τον ίδιο, είναι απαραίτητο να επικεντρωθούν στην εξέταση της κεραμικής τεχνολογίας, της προέλευσης της κεραμικής (ντόπια - εισηγμένη), όπως και της κοινωνικο-οικονομικής διάστασης της κεραμικής. Η ανάγκη για λεπτομερή εξέταση της ΥΜΙβ κεραμικής γίνεται περισσότερο επιτακτική από το γεγονός ότι ανάμεσα στην ΥΜΙα κεραμική και στη Βασική Παράδοση της ΥΜΙβ κεραμικής εντοπίζονται πολύ μικρές διαφορές, καθιστώντας τον μεταξύ τους διαχωρισμό ιδιαίτέρως δύσκολο (Van der Moortel 1997: 620, Betancourt 1985: 192).

²⁵ Όπως παρατηρεί ο Knappett (1999α: 113). Για μία προσέγγιση του θέματος σε γενικότερο πλαίσιο, βλ. Franken 1971: 228.

²⁶ Όπως παρατηρεί ο Gosselain (1992: 560-561).

²⁷ Αξιόλογες προσπάθειες λεπτομερούς τεχνολογικής ανάλυσης της μινωικής κεραμικής έχουν διεξαχθεί από τους ακόλουθους μελετητές: Lewis 1983, Wilson και Day 1994, Whitelaw κ.α. 1997 (οι τελευταίοι μάλιστα δίνουν έμφαση στον εντοπισμό τεχνολογικών παραδόσεων που αφορούν στο σχήμα της λαβής και στον τρόπο επικόλλησης της στο κύριο σώμα του αγγείου), Day κ.α. 1997, 2006, Κυριατζή 2000, Faber κ.α. 2002, Knappett 1997, 1999α, 2004, Evely 2000: 259-322, Jeffra 2011, 2013.

²⁸ Ο Knappett (1997: 193) συμφωνεί με αυτή τη διαπίστωση: «the value of such data in the identification of workshop groups is not fully explored». Εξάιρεση ίσως αποτελεί η προσπάθεια τεχνολογικής εξέτασης της γραπτής κεραμικής της ΠΜΙΙ και Ι περιόδου στην ανατολική Κρήτη των Κυριατζή, Day και Wilson (2000).

²⁹ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι».

³⁰ Για μία επισκόπηση του θέματος, βλ. Hilditch 2015-2016.

κεραμικές πετρογραφικές αναλύσεις³², οι χημικές αναλύσεις³³ και οι αναλύσεις της μικροδομής της κεραμικής ύλης και της επεξεργασίας της επιφάνειας του αγγείου με χρήση ηλεκτρονικού μικροσκοπίου σάρωσης³⁴, οι μέθοδοι που αφορούν στη διερεύνηση των φυσικών και των μηχανικών ιδιοτήτων της κεραμικής ύλης³⁵ και οι μέθοδοι που αφορούν στη διερεύνηση της τεχνικής και της μεθόδου κατασκευής των αγγείων, όπως π.χ. η ακτινογράφιση, η οπτική και ηλεκτρονική μικροσκοπία και η κεραμική πετρογραφία³⁶. Όσον αφορά συγκεκριμένα στη μικροσκοπική εξέταση της σύστασης της κεραμικής ύλης³⁷, οι χημικές αναλύσεις διενεργούνται, κυρίως, σε σχέση με ζητήματα προέλευσης και διακίνησης της λεπτοφυούς κεραμικής. Οι κεραμικές πετρογραφικές αναλύσεις πραγματοποιούνται, παρομοίως, σε σχέση με ερωτήματα προέλευσης και διακίνησης, κυρίως, όμως, της χονδροειδούς κεραμικής (όσον αφορά στο είδος και την προέλευση των πρώτων υλών που χρησιμοποιήθηκαν για την κεραμική ύλη, δηλαδή των γεωλογικών ιζημάτων και των προσμείξεων), αλλά και σε σχέση με ερωτήματα που αφορούν στην τεχνολογία της κεραμικής ύλης και στην οργάνωση της κεραμικής παραγωγής (όσον αφορά στον τρόπο προετοιμασίας της κεραμικής ύλης και στον τρόπο όπτησης των αγγείων)³⁸. Εντούτοις, ο Riley επισημαίνει, ότι μόνο μέσω της σφαιρικής εξέτασης της κεραμικής τεχνολογίας είναι δυνατό η μικροσκοπική εξέταση της κεραμικής ύλης να καταλήξει σε ουσιώδη συμπεράσματα αναφορικά με τη διακίνηση της κεραμικής³⁹. Συμφωνώντας με τον Riley, προτείνουμε ότι, γενικότερα, πριν τη χρήση των προαναφερθεισών ή άλλων ειδικευμένων μεθόδων για την τεχνολογική εξέταση των κεραμικών αγγείων, είναι απαραίτητο αρχικά να διεξάγεται, με τρόπο συστηματικό, η μακροσκοπική τεχνολογική εξέτασή τους⁴⁰ και, πάντα, αφού έχει ήδη εδραιωθεί ένα πλαίσιο προβληματισμών, τους οποίους οι ειδικευμένες αυτές μέθοδοι θα τεθούν να διερευνήσουν περαιτέρω.

³¹ Βλ. Jeffra 2011, 2013, Morrison και Park 2007-2008, Morrison 2010, Evely και Morrison 2010, Schiffer και Skibo 1997.

³² Βλ. Day 1991, Knappett 1997, Κυριατζή 2000.

³³ Βλ. Belfiore κ.α. 2011.

³⁴ Βλ. Tite κ.α. 1982, Κυριατζή 2000: 67, 95-96, Mentasana κ.α. 2016.

³⁵ Βλ. Hilditch 2015-2016: 89-90, Müller κ.α. 2016, 2014, Tite κ.α. 2001, Kilikoglou κ.α. 1998, Faber κ.α. 2002.

³⁶ Berg 2020: 5η σελίδα, 2018, 2015: 19, 2011α, 2011β, 2009, 2008, Berg και Ambers 2017, Livingstone και Viseyrias 2010.

³⁷ Για μία επισκόπηση του θέματος, βλ. Albero Santacreu 2014: 11-44.

³⁸ Day 1991: 32, 38, 53, Hilditch 2015-2016: 90.

³⁹ Riley 1984: 57.

⁴⁰ Jeffra 2013: 3.

Τα αποτελέσματα της τεχνολογικής μελέτης των κεραμικών αγγείων από το Βαθύπετρο, η οποία προτείνεται να διεξαχθεί σύμφωνα με τα παραπάνω, θα ενταχθούν στα πλαίσια των διαθέσιμων στοιχείων που αφορούν στον τρόπο οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής στην Κρήτη, κατά την περίοδο που λειτούργησε το κτηριακό συγκρότημα, δηλαδή κατά την ΥΜΙα ή / και ΥΜΙβ περίοδο⁴¹. Για τον λόγο αυτό, στο επόμενο υποκεφάλαιο γίνεται αναφορά στον τρόπο οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη.

2.5. Οργάνωση της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη

Η παραγωγή της κεραμικής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο διεξαγόταν, κατά κύριο λόγο, από ειδικευμένους⁴², έμπειρους και επιδέξιους τεχνίτες, οι οποίοι παρήγαν τυποποιημένα κεραμικά προϊόντα σε ρυθμούς μαζικής παραγωγής⁴³. Αυτοί απασχολούνταν, είτε καθόλη τη διάρκεια του χρόνου, είτε εποχιακά⁴⁴, σε κεραμικά εργαστήρια⁴⁵ τα οποία ήταν πιθανώς οργανωμένα σε επίπεδο⁴⁶ εργαστηριακής

⁴¹ Σχετικά με τη χρονολόγηση του ΥΜΙ Βαθύπετρου στην ΥΜΙα ή / και στην ΥΜΙβ περίοδο, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις».

⁴² Σύμφωνα με την Κυριατζή (2000: 19): «...η εξειδίκευση συνδέεται με την ύπαρξη προϊόντων που δεν παράγονται από όλο τον πληθυσμό, ή προϊόντων που δεν καταναλώνονται μόνο από αυτούς από τους οποίους παράγονται ή, αλλιώς, προϊόντων που παράγονται από λίγους αλλά κατανέμονται σε περισσότερους (που μπορεί και αυτοί να είναι λίγοι ή πολλοί)». Σχετικά, βλ., επίσης, Costin 1991: 3-5, ενώ σχετικά με την ειδικευμένη νεοανακτορική κεραμική παραγωγή στην ανατολική Κρήτη, βλ. Day 1997, 1991.

⁴³ Lewis 1983: 82, Davis και Lewis 1985: 82, Knappett 1999β: 415-416, Van der Moortel 2001: 106-110, Barnard 2001: 450-462. Σχετικά με την τυποποίηση, την ειδίκευση και την εντατικοποίηση της κεραμικής παραγωγής, βλ. Roux 2003β.

⁴⁴ Η Van der Moortel (1997: 11-12) υποστηρίζει ότι οι αγγειοπλάστες που απασχολούνταν αποκλειστικά για τα μινωικά ανάκτορα εργάζονταν καθόλη τη διάρκεια του χρόνου. Εντούτοις, ο Trauttmüller (2008: 58-59) υποστηρίζει ότι είναι πιθανό, εντός των ανακτόρων, να εργάζονταν και εποχιακοί αγγειοπλάστες. Βλ. Day 1991: 178-188 για μια εθνογραφική προσέγγιση του ζητήματος, όπως και Arnold 1985: 18-19.

⁴⁵ Davis και Lewis 1985: 82. Μινωικά κεραμικά εργαστήρια και κεραμικοί κλίβανοι έχουν εντοπιστεί σε διάφορες θέσεις της Κρήτης (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποσημείωση 274).

⁴⁶ Η εθνογραφική μελέτη του van der Leeuw (1977, πίν. 1) εντόπισε τους ακόλουθους τρόπους οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής: οικιακή παραγωγή («household production»), οικιακή βιοτεχνία («household industry»), ατομική βιοτεχνία («individual industry»), εργαστηριακή βιοτεχνία («workshop industry»), βιοτεχνία - χωριό («village industry») και βιομηχανική παραγωγή («industrial production»). Εντούτοις, η Κυριατζή (2000: 20) επισημαίνει, ότι οι προτεινόμενοι τρόποι οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής δεν είναι δυνατόν να καλύψουν την ποικιλομορφία την οποία κάποιος διαπιστώνει, όταν εξετάσει, ακόμα και σε μία σύντομη επισκόπηση, την οργάνωση των παραδοσιακών κεραμικών εργαστηρίων της Κρήτης, όπως εκείνων στο Θραψανό, τις Μαργαρίτες, το Κεντρί και τα Νόχια (σχετικά, βλ., επίσης, Day 1991: 178-216, 2004 και παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι»). Εντούτοις, το μοντέλο του van der Leeuw χρησιμοποιείται εδώ ως ένα γενικό πλαίσιο θεώρησης του τρόπου οργάνωσης των μινωικών κεραμικών εργαστηρίων.

βιοτεχνίας ή βιοτεχνίας - χωριού⁴⁷. Στα νεοανακτορικά αυτά κεραμικά εργαστήρια κατασκευάζονταν αγγεία με χρήση του ελεύθερα περιστρεφόμενου κεραμικού τροχού⁴⁸. Αυτός περιστρεφόταν ελεύθερα, δηλαδή, χωρίς τη συνεχή συνδρομή του τεχνίτη, για μεγάλο χρονικό διάστημα και σε μεγαλύτερες ταχύτητες⁴⁹. Ήταν εξοπλισμένος με τον εξελιγμένο κεραμικό δίσκο *Τύπου 3C* (τρία σχεδόν ολόκληρα, συγκολλημένα και συμπληρωμένα, παραδείγματα του οποίου και τμήμα ενός τέταρτου εντοπίστηκαν στο ΥΜΙ Βαθύπετρο⁵⁰), ο οποίος έφερε τονισμένο, βαρύ χείλος, το οποίο λειτουργούσε ως σφόνδυλος⁵¹. Η κάτω επιφάνεια του συγκεκριμένου

⁴⁷ «Workshop industry» (δηλαδή, μεμονωμένα κεραμικά εργαστήρια), ή «village industry» (δηλαδή, συγκρότημα κεραμικών εργαστηρίων, όπως, για παράδειγμα, ήταν το συγκρότημα της ΜΜΠ συνοικίας Μυ στο μινωικό ανάκτορο των Μαλιών Κρήτης - σχετικά, βλ. Knappett 2005, Poursat 1996: 23-43, 111-113, πίν. 26-31, 78-81 - και το ΥΜΠΒ κεραμικό εργαστήριο στις Γούβες Κρήτης - σχετικά, βλ. Vallianou 1997, Stamataki 2000). Εντούτοις, δεν αποκλείεται κατά τη Νεοανακτορική περίοδο, να διεξάγονταν ταυτόχρονα, αλλά σε μικρότερη κλίμακα, κεραμική παραγωγή η οποία ήταν οργανωμένη σε επίπεδο ατομικής βιοτεχνίας, οικιακής βιοτεχνίας ή οικιακής εργασίας.

⁴⁸ Ο πρωιμότερος ελεύθερα περιστρεφόμενος κεραμικός τροχός εμφανίζεται για πρώτη φορά στη μινωική Κρήτη κατά την Παλαιοανακτορική, ΜΜΒ περίοδο. Αυτός αποτελούνταν από έναν κεραμικό δίσκο που έφερε κεντρική εσοχή στην κάτω επιφάνειά του, μέσω της οποίας στερεωνόταν στο άνω άκρο ενός κατακόρυφου άξονα. Ο πρώτος τύπος κεραμικού δίσκου ενδέχεται να στηριζόταν, επιπλέον, πάνω σε (ξύλινο ή κεραμικό) υποστάτη, με χρήση συνδετικού υλικού (νωπού πηλού), ενώ οι αυλακώσεις και εγχαραξίσεις που τυχόν έφερε στην κάτω επιφάνειά του, πιθανώς, χρησίμευαν στην αποτελεσματικότερη επικόλληση του εν λόγω συνδετικού υλικού (Evely 1988: 109, εικ. 10). Το κάτω άκρο του κατακόρυφου άξονα του τροχού κατέληγε σε εσοχή σταθερής (συνήθως λίθινης) βάσης, μέσα στην οποία περιστρεφόταν. Έχει προταθεί ότι με την εμφάνιση του περιστρεφόμενου κεραμικού τροχού τα μινωικά αγγεία, αν και συνέχισαν στην πλειονότητά τους να κατασκευάζονται με την πρωιμότερη, χειροποίητη τεχνική των κουλουρών πηλού, αυτά ολοκληρώνονταν στον κεραμικό τροχό, με τη βοήθεια της περιστροφικής κίνησης (Jeffra 2013, 2011). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την παραγωγή κεραμικής με τρόπο συστηματικό, αποτελεσματικό και ταχύ (Xanthoudides 1927, Evely 1988, Jeffra 2013, 2011, Knappett 2019). Από τη Νεοανακτορική περίοδο, στην οποία ανήκει το Βαθύπετρο, ο κεραμικός τροχός εξελίσσεται τεχνολογικά (στον λεγόμενο «flywheel», βλ. Evely 2000: 273-281, 285, Evely 1988: 90-91, 100-101). Ο εξελιγμένος αυτός τύπος κεραμικού δίσκου χρησιμοποιούνταν συγκεκριμένα από τη ΜΜΒ έως και την ΥΜΒ περίοδο (Evely 1988: 101, σχετικά, βλ., επίσης, Berg 2015). Για παραδείγματα ΜΜΒ - ΥΜΒ κεραμικών δίσκων (οι οποίοι αποτελούν το μόνο τμήμα των κεραμικών τροχών που σώζονται στα αρχαιολογικά στρώματα), βλ. Evely 1988 και Xanthoudides 1927.

⁴⁹ Berg 2013: 116-117.

⁵⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και συγκεκριμένα υποσημείωση 86.

⁵¹ Στην αγγλική «wheelhead» (Evely 1988: 109, εικ. 10, Evely και Morrison 2010: 283). Επισημαίνεται, ότι πάνω στον κεραμικό δίσκο ενδέχεται να στερεωνόταν, με νωπό πηλό, ένας δεύτερος πήλινος δίσκος (στην αγγλική γλώσσα «bat», βλ. Evely 1988: 98, εικ. 3, 109, εικ. 10, Evely και Morrison 2010: 283), ο οποίος μετακινούνταν μαζί με το αγγείο, το οποίο αφηνόταν να στεγνώσει πάνω σε αυτόν (Evely 1988: 100), συνήθως αφού είχε πρώτα αποκοπεί με χρήση νήματος. Εντούτοις, δεν αποκλείεται, ο πήλινος αυτός δίσκος να ήταν ένα σταθερό μέλος του κεραμικού τροχού (ενδεχομένως, ένας πρωιμότερος τύπος του μινωικού κεραμικού δίσκου, ο Τύπος 2, βλ. Evely 1988: 89, 97, 100), το οποίο τοποθετούνταν απευθείας πάνω στον ξύλινο υποστάτη, χωρίς να μετακινείται από αυτόν (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 48). Πράγματι, στην παραδοσιακή αγγειοπλαστική στην Κρήτη, στο «τροχί», δηλαδή στον μη ελεύθερα περιστρεφόμενο, χαμηλό κεραμικό τροχό που χρησιμοποιείται για την κατασκευή πιθαρών (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποσημείωση 55), ο κύριος κεραμικός δίσκος, η «πλάκα» (Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 48), στερεώνεται πάνω σε ξύλινο υποστάτη (στην «κεφαλαρά» - Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 47, Evely 1988: 116, εικ. 14) και δεν μετακινείται από αυτόν, με το πιθάρι να αφήνεται να στεγνώσει επί τόπου. Για αυτό τον λόγο, οι

τύπου κεραμικού δίσκου έφερε προεξέχοντα λαιμό με μικρή κεντρική εσοχή, μέσω της οποίας στερεωνόταν πάνω στο κατακόρυφο στέλεχος περιστροφής του κεραμικού τροχού⁵². Είναι πιθανό, ότι ο Τύπος 3C κεραμικού δίσκου στηριζόταν, επιπλέον, πάνω σε κάποιο είδος υποστάτη⁵³. Λόγω της μεγάλης διαμέτρου και του μεγάλου βάρους του, ο δίσκος αυτός, πιθανώς, τοποθετούνταν χαμηλά στο έδαφος⁵⁴ και περιστρεφόταν είτε με το χέρι, είτε με τη βοήθεια κάποιας ράβδου, όπως συμβαίνει ακόμα και σήμερα στα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια της βόρειας Ινδίας⁵⁵. Εντούτοις, δεν αποκλείεται να αποτελούσε τμήμα ενός ψηλότερου, ποδοκίνητου κεραμικού τροχού⁵⁶.

Η χρήση του εξελιγμένου, ελεύθερα περιστρεφόμενου κεραμικού δίσκου Τύπου 3C στη νεοανακτορική αγγειοπλαστική είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της κεραμικής παραγωγής και την κατασκευή περισσότερο τυποποιημένων κεραμικών προϊόντων⁵⁷. Μέσω πειραμάτων, αποδείχθηκε ότι ήταν κατάλληλος για την εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή αγγείων μικρού μεγέθους⁵⁸, σε αντίθεση με τον πρωιμότερο τύπο κεραμικού δίσκου, ο οποίος έχει προταθεί ότι χρησιμοποιούνταν μόνο για την ολοκλήρωση, μέσω της περιστροφικής κίνησης,

παραδοσιακοί αγγειοπλάστες στην Κρήτη στήνουν πολλά τροχιά στη σειρά, ώστε να είναι δυνατό να κατασκευάζονται, ταυτόχρονα, πολυάριθμα πιθάρια (Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007).

⁵² Σχετικά με το ότι ο πρωιμότερος, ΜΜΙΒ τύπος του ελεύθερα περιστρεφόμενου κεραμικού δίσκου έφερε απλή κεντρική εσοχή (χωρίς λαιμό) στην κάτω επιφάνειά του, μέσω της οποίας στερεωνόταν στο άνω άκρο του κατακόρυφου άξονα του κεραμικού τροχού, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 48.

⁵³ Ο υποστάτης αυτός ήταν μάλλον ξύλινος, καθώς δεν έχουν εντοπιστεί αντίστοιχοι, πήλινοι υποστάτες της Νεοανακτορικής περιόδου (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 48 - για ένα παράδειγμα ΜΜΙΒ πήλινου υποστάτη, βλ. Σταματάκη 2019α, ενώ σχετικά με τους ΜΜΙΒ κεραμικούς δίσκους, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 48).

⁵⁴ Evely 1988: 118, 125.

⁵⁵ Για την περιστροφή των παραδοσιακών, χαμηλά τοποθετούμενων, κεραμικών τροχών στην Ινδία χρησιμοποιείται μία ξύλινη ράβδος, η οποία ενίοτε εισάγεται σε εσοχή που εντοπίζεται κοντά στην περιφέρεια του χεΐλους του κεραμικού δίσκου (Evely 1988: 116, εικ. 14, 117). Παρομοίως, τα παραδοσιακά κρητικά πιθάρια κατασκευάζονται πάνω σε ένα χαμηλό τροχό, το «τροχί», το οποίο χρησιμοποιείται μόνο στην Κρήτη, στα κεραμικά εργαστήρια του Θραψανού και των Μαργαριτών (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 51 και Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 185). Πρόκειται για έναν μη ελεύθερα περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό, ο οποίος τοποθετείται χαμηλά, κοντά στο έδαφος (Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 163-204, Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007, Evely 1988: 118· για παραδείγματα, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 182, σχ. 3, 183, σχ. 4, Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 16-17, 46, Βαλλιάνος και Παδουβάς 1986: 82-83, εικ. 17-18, Hampe και Winter 1962: 16, εικ. 11-12, 17, εικ. 13, 14, Voyatzoglou 1984: 134-139) και περιστρέφεται με τη συνεχή συνδρομή ενός βοηθού (Evely 1988: 118, Evely και Morrison 2010, Morrison και Park 2007· για σχετική συζήτηση, βλ. Berg 2013: 115, Berg 2006).

⁵⁶ Evely 1988: 118. Ο ελεύθερα περιστρεφόμενος κεραμικός τροχός στην παραδοσιακή κρητική αγγειοπλαστική είναι ποδοκίνητος και τοποθετημένος ψηλά σε σχέση με το έδαφος (Evely 1988: 116, εικ. 14, Βαλλιάνος και Παδουβάς 1986: 82-83, εικ. 15-16). Για μερικά παραδείγματα, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009, 182, Σχ. 2, Βαλλιάνος και Παδουβάς 1986: 83, εικ. 15-16, Hampe και Winter 1962: 17, εικ. 14.

⁵⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 48.

⁵⁸ Evely και Morrison 2010, Morrison και Park 2007.

αγγείων τα οποία είχαν αρχικά σχηματιστεί με κουλούρες πηλού⁵⁹. Σε κάθε περίπτωση, ο νεοανακτορικός κεραμικός δίσκος Τύπου 3C θεωρήθηκε ακατάλληλος για την εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή μεγαλύτερων αγγείων, δηλαδή, αγγείων μέσου, μεγάλου και πολύ μεγάλου μεγέθους, τα οποία, στην πλειονότητά τους, συνέχισαν να κατασκευάζονται με την πρωιμότερη χειροποίητη τεχνική που χρησιμοποιούσε κουλούρες πηλού, ενδεχομένως με τη βοήθεια της περιστροφικής κίνησης του κεραμικού τροχού (συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού).

Αντιθέτως, η Robinson υποστηρίζει ότι κατά τη Νεοανακτορική περίοδο, τα μικρά αλλά και τα μέσου μεγέθους αγγεία, με εξαίρεση τα μαγειρικά σκεύη, κατασκευάζονταν εξολοκλήρου στον κεραμικό τροχό⁶⁰. Σε ό,τι αφορά στα μαγειρικά σκεύη, προτείνει ότι αυτά κατασκευάζονταν αποκλειστικά με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, εξαιτίας της χαμηλής πλαστικότητας του πηλού με τον οποίο αυτά παράγονταν, η οποία δεν επέτρεπε την εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή τους⁶¹. Συγκεκριμένα, η μελετήτρια υποστηρίζει ότι τα μαγειρικά σκεύη παράγονταν από μετακινούμενους, εξειδικευμένους αγγειοπλάστες⁶². Όσον αφορά στα μεγάλα πιθάρια, η Robinson προτείνει, ότι κατά τη Νεοανακτορική περίοδο αυτά κατασκευάζονταν αποκλειστικά με κουλούρες πηλού, παρομοίως από εξειδικευμένους αγγειοπλάστες που μετακινούνταν σε διάφορες περιοχές της Κρήτης ανάλογα με τις ανάγκες που υπήρχαν για την κατανάλωσή τους⁶³. Αναφέρει, επίσης, ότι η συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή των πιθαριών μετά την έναρξη της ΥΜΙΙΙ περιόδου⁶⁴, γνώμη με την οποία δεν φαίνεται να συμφωνεί ο Χρηστάκης⁶⁵. Συνοψίζοντας, η Robinson θεωρεί ότι κατά τη

⁵⁹ Σχετικά, βλ. Jeffra 2013, 2011, παρακάτω στο κείμενο, όπως και παραπάνω, υποσημείωση 48. Εντούτοις, σημειώνεται ότι η Caloi (2019, 2011) υποστηρίζει ότι κατά την πρωιμότερη, ΜΜΙΙΙ περίοδο, στη Φαιστό, τα άωτα κωνικά κύπελλα κατασκευάζονταν τόσο με την εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή, όσο και με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού.

⁶⁰ Robinson 2018: 87.

⁶¹ Σχετικά, βλ., επίσης Morrison 2010. Η Robinson επισημαίνει, ότι τα μαγειρικά σκεύη ψήνονταν σε ανοιχτές πυρές (βλ., επίσης, Morrison 2015: 43), σε χαμηλές θερμοκρασίες (περίπου 700-750 βαθμών Κελσίου) για να αντέχουν τις υψηλές θερμοκρασίες που αυτά υφίσταντο κατά το μαγείρεμα της τροφής που περιείχαν (Robinson 2018: 91). Εντούτοις, μέσω της πετρογραφικής ανάλυσης των μαγειρικών κεραμικών υλών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, αποδείχθηκε ότι τα μαγειρικά σκεύη από το κτηριακό συγκρότημα είχαν μάλλον ψηθεί σε υψηλότερες θερμοκρασίες (βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.11.στ. και 3.11.ζ. και υποσημείωση 250, όπως και Morrison 2015: 44).

⁶² Robinson 2018: 89. Σχετικά με την πιθανή οργάνωση των κεραμικών εργαστηρίων που κατασκεύασαν τα μαγειρικά σκεύη του ΥΜΙ Βαθύπετρου, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.14.

⁶³ Robinson 2018: 89 και Christakis 2005: 3, 73. Η γράφουσα συμφωνεί με τη μελετήτρια (σχετικά, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.14.).

⁶⁴ Robinson 2018: 89.

⁶⁵ Christakis 2005: 78.

Νεοανακτορική περίοδο χρησιμοποιούνταν, παράλληλα, τρεις διαφορετικές κατασκευαστικές τεχνικές: η εξολοκλήρου τροχοποίητη τεχνική για την κατασκευή των μη μαγειρικών αγγείων μικρού και μέσου μεγέθους, η συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού για την κατασκευή των μαγειρικών σκευών και η πρωιμότερη, χειροποίητη τεχνική των κουλουρών πηλού για την κατασκευή των πιθαριών⁶⁶. Επισημαίνει, μάλιστα, ότι αυτές οι τρεις διαφορετικές κατασκευαστικές τεχνικές είναι απίθανο να χρησιμοποιούνταν ταυτόχρονα από τον ίδιο αγγειοπλάστη⁶⁷. Αντίθετα, η Κυριατζή, βασιζόμενη σε εθνογραφικά παραδείγματα, υποστήριξε, ότι είναι πιθανή η χρήση της ίδιας κατασκευαστικής τεχνικής από τον ίδιο αγγειοπλάστη για την κατασκευή διαφορετικών ειδών και μεγεθών αγγείων⁶⁸. Η εν λόγω μελετήτρια, όμως, λαμβάνει υπόψη τόσο την εν μέρει, όσο και την εξολοκλήρου χρήση του κεραμικού τροχού ως την ίδια τεχνική, οι οποίες, επί της ουσίας, αποτελούν διαφορετικές τεχνικές που ανήκουν σε διαφορετικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις⁶⁹.

Εντούτοις, η χρήση διαφορετικών τεχνικών από τον ίδιο αγγειοπλάστη για την κατασκευή διαφορετικών ειδών και μεγεθών αγγείων θεωρείται ότι είναι δυνατή. Στα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια του Θραψανού και των Μαργαριτών στην Κρήτη, οι ακόλουθες, διαφορετικές τεχνικές χρησιμοποιούνταν ταυτόχρονα από τον ίδιο αγγειοπλάστη⁷⁰: α. η συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού για την κατασκευή πιθαριών πάνω στο τροχί⁷¹. β. η εξολοκλήρου τροχοποίητη τεχνική για την κατασκευή τμημάτων του κυρίως σώματος αγγείων μέσου μεγέθους⁷². γ. η

⁶⁶ Robinson 2018: 90.

⁶⁷ Robinson 2018: 90, 92.

⁶⁸ Κυριατζή 2000: 253.

⁶⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.2.

⁷⁰ Βλ. Βαλλιάνος και Παδουβά 1986: 126-135. Η Ελένη Κωνγαλάκη (αγγειοπλάστης, Μαργαρίτες, 2016: προσωπική επικοινωνία), μου επισήμανε, ότι ο πατέρας της, ο αγγειοπλάστης Νίκος Κωνγαλάκης, ο οποίος λειτουργούσε παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο στις Μαργαρίτες Κρήτης, χρησιμοποιούσε δύο διαφορετικές κατασκευαστικές τεχνικές: την εξολοκλήρου τροχοποίητη τεχνική για την κατασκευή μικρότερων αγγείων και τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού για την κατασκευή αγγείων μεγαλύτερου μεγέθους.

⁷¹ Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 165-208. Σχετικά με το παραδοσιακό «τροχί», η χρήση του οποίου εντοπιζόταν παραδοσιακά μόνο στην Κρήτη βλ. παραπάνω, υποσημειώσεις 51 και 55.

⁷² Παραδείγματα κατασκευής τμημάτων αγγείων μέσου μεγέθους με εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή είναι τα ακόλουθα: α. η παραδοσιακή λαίνα που παραγόταν στο Θραψανό και στις Μαργαρίτες (όπως και στα Νόχια Κισάμου), η οποία έφερε σφαιρική βάση που κατασκευαζόταν εξολοκλήρου τροχοποίητα σε ανάστροφη θέση πάνω στον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό, ενώ στο τελικό στάδιο ο λαϊμός του αγγείου σχηματιζόταν από μία κουλούρα πηλού, παρομοίως, με τη βοήθεια της περιστροφικής κίνησης του κεραμικού τροχού (Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 209-216, 219-220). β. η παραδοσιακή λαίνα με επίπεδη βάση που παραγόταν στο Θραψανό, το κυρίως σώμα της οποίας κατασκευαζόταν εξολοκλήρου τροχοποίητα σε όρθια θέση και σε άμεση επαφή με τον κεραμικό δίσκο, ενώ ο λαϊμός της σχηματιζόταν, όπως η προαναφερθείσα λαίνα, από μία κουλούρα πηλού με τη βοήθεια της περιστροφικής κίνησης του κεραμικού τροχού (Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου: 217-218).

εξολοκλήρου τροχοποίητη τεχνική για την κατασκευή ολόκληρων, μικρότερων αγγείων⁷³. Επισημαίνεται, όμως, ότι κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου, σε διαφορετικά παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια πιο απομακρυσμένων περιοχών της Ελλάδας, κατασκευάζονταν πιθάρια (δηλαδή αγγεία πολύ μεγάλου μεγέθους), με τις ακόλουθες, διαφορετικές τεχνικές (και όχι μόνο με χρήση μόνο της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, όπως συνέβαινε στην Κρήτη - βλ. παραπάνω, παράδειγμα α.): α. πιθάρια με τροχοποίητη βάση και σώμα σχηματισμένο με κουλούρες πηλού σε συνδυασμό με την περιστροφική κίνηση του κεραμικού τροχού⁷⁴, όπως και β. πιθάρια κατασκευασμένα με εξολοκλήρου τροχοποίητα μέρη, τα οποία ενώνονταν⁷⁵. Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι, κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου, ο ίδιος αγγειοπλάστης μπορεί να χρησιμοποιεί διαφορετικές τεχνικές για την κατασκευή διαφορετικών ειδών και μεγεθών αγγείων. Αντιθέτως, κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου, σε κεραμικά εργαστήρια πιο μακρινών περιοχών, η χρήση διαφορετικών τεχνικών εντοπίζεται ακόμα και στην κατασκευή αγγείων του ίδιου είδους και μεγέθους.

Συνεχίζοντας την παράθεση απόψεων αναφορικά με τον τρόπο κατασκευής των μινωικών αγγείων, ο Traunmüller χαρακτηρίζει την κεραμική από το ΥΜΙα μινωικό κεραμικό εργαστήριο της Ζωμίνθου εξολοκλήρου τροχοποίητη⁷⁶. Η Berg, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο των ακτίνων Χ⁷⁷, κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι τα νεοανακτορικά αγγεία μικρού μεγέθους κατασκευάζονταν τόσο με την εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή, όσο και τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού⁷⁸. Ο Day αναφέρει, ότι η νεοανακτορική μινωική κεραμική ήταν, κατά κύριο λόγο, τροχοποίητη, εντούτοις, επισημαίνει, ότι κάποια είδη αγγείων κατασκευάζονταν τμηματικά, όπως οι αμφορείς, με το σημείο ένωσης των διαφορετικών τμημάτων τους να εντοπίζεται εσωτερικά του λαιμού των εν λόγω αγγείων⁷⁹. Ο ίδιος μελετητής υποστηρίζει ότι μεγαλύτερα νεοανακτορικά αγγεία, όπως ο αποθηκευτικοί αμφορείς, κατασκευάζονταν με κουλούρες πηλού και ολοκληρώνονταν με την περιστροφική

⁷³ Όπως συνέβαινε σε όλα τα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια της Κρήτης (Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 166).

⁷⁴ Όπως συνέβαινε στα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια στον Τύρναβο, στη Θεσσαλία (Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 112-113).

⁷⁵ Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 73-79, 185.

⁷⁶ Traunmüller 2008: 52, 276.

⁷⁷ Berg 2018, 2017, 2009, 2008. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.4.

⁷⁸ Berg 2015, 2009: 162-163, 168, 2011α.

⁷⁹ Day 1991: 52 («closed jars»). Σχετικά, βλ., επίσης, Evely 2000: 269, πίν. 72.1.

κίνηση του κεραμικού τροχού⁸⁰. Τέλος, η Κυριατζή, βασιζόμενη στις έρευνες του Knappett⁸¹ και της Lewis⁸², προτείνει ότι η γενικευμένη χρήση του τροχού για την παραγωγή όλων των ειδών της μινωικής κεραμικής χρονολογείται είτε στο τέλος της Νεοανακτορικής περιόδου, είτε κατά τη διάρκεια της Μετανακτορικής περιόδου⁸³.

Η Jeffra διεξήγαγε έρευνα μέσω της πειραματικής αρχαιολογίας πάνω στο ζήτημα του τρόπου κατασκευής των μινωικών αγγείων, εξετάζοντας ΜΜΙβ - ΥΜΙα σύνολα κεραμικών αγγείων διαφόρων ειδών μέχρι μεγάλου μεγέθους (εκτός από πολύ μεγάλα αγγεία, δηλαδή πιθάρια) με προέλευση από την Κνωσό, τον Μύρτο Πύργο και το Παλαίकाστρο⁸⁴. Η μελετήτρια κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, ακόμα και μετά την εισαγωγή του ελεύθερα περιστρεφόμενου κεραμικού τροχού Τύπου 3C κατά την έναρξη της Νεοανακτορικής περιόδου, δηλαδή την ΜΜΙΙβ περίοδο, και μέχρι και την ΥΜΙα περίοδο, τα αγγεία μικρού μεγέθους δεν ήταν εξολοκλήρου τροχοποίητα, αλλά κατασκευάζονταν με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - κεραμικού τροχού, εξαιτίας της προσκόλλησης των αγγειοπλαστών στην πρωιμότερη παράδοση της τεχνικής των κουλουρών⁸⁵. Επιπροσθέτως, η μελετήτρια συμπέρανε, ότι όλα τα είδη νεοανακτορικών αγγείων μέχρι μεγάλου μεγέθους, συμπεριλαμβανομένων των μαγειρικών σκευών, κατασκευάζονταν κατά την ΥΜΙα περίοδο με χρήση της Μεθόδου 3 της εν λόγω συνδυαστικής τεχνικής⁸⁶. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μέθοδο, το κυρίως σώμα του αγγείου σχηματίζεται αρχικά με κουλούρες είτε εκτός τροχού, είτε πάνω σε ακινητοποιημένο τροχό, ενώ σε δεύτερο

⁸⁰ Day 1991: 52 («storage jars»).

⁸¹ Knappett 1997, 1999α.

⁸² Lewis 1983: 69-82.

⁸³ Κυριατζή 2000: 225.

⁸⁴ Jeffra 2013, 2011.

⁸⁵ Jeffra 2013: 12 (εικ. 12), 13. Ο Knappett (2019: 27-29) συμφωνεί μαζί της. Σχετικά με εθνογραφικά και αρχαιολογικά παραδείγματα της χρήσης της εν λόγω συνδυαστικής τεχνικής, βλ. Lewis 1983: 28-41, 50-53. Παρόμοια μεταβατική φάση εντοπίζεται ανάμεσα στη χρήση των κουλουρών και στη χρήση της εξολοκλήρου τροχοποίητης τεχνικής, με την υιοθέτηση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού στην αγγειοπλαστική της Μεσοποταμίας, της Κοιλιάδας του Ινδού και της κεντρικής Ασίας κατά την Εποχή του Χαλκού (Courty και Roux 1995, Roux και Courty 1998 - σημειώνεται, ότι ο κεραμικός τροχός και οι τεχνικές που τον συνόδευαν έχει προταθεί ότι εμφανίστηκαν στη μινωική Κρήτη μέσα από επαφές με την Εγγύς Ανατολή - για μία σύνοψη, βλ. Χολέβα 2018: 54, υποσημείωση 3). Σε αντίστοιχα συμπεράσματα κατέληξε η Χολέβα (Χολέβα 2018, Choleva 2020, 2015), η οποία εντόπισε τη χρήση της εν λόγω συνδυαστικής, μεταβατικής κατασκευαστικής τεχνικής, αμέσως μετά την εισαγωγή του κεραμικού τροχού (πιθανώς από τη Δυτική Ανατολία), στην κεραμική της Εποχής του Χαλκού από περιοχές του νησιωτικού Αιγαίου (εκτός της Κρήτης) και της ηπειρωτικής Ελλάδας και (Χολέβα 2018: 55) - σχετικά, βλ., επίσης, Berg 2020: 10η σελίδα.

⁸⁶ Σχετικά, βλ. Jeffra 2013, 2011. Συνολικά, εντοπίζονται τέσσερις (4) μέθοδοι στη συνδυαστική κατασκευαστική τεχνική των κουλουρών - περιστρεφόμενου τροχού (Courty και Roux 1995, Roux και Courty 1998): οι Μέθοδοι 1, 2, 3 και 4, οι οποίοι διαφοροποιούνται μεταξύ τους με βάση το πότε (σε ποιο στάδιο) το αγγείο μεταφέρεται στον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό για την ολοκλήρωση της κατασκευής του (Roux και Courty 1998: 749, εικ. 1).

στάδιο διενεργείται η συγκόλληση των κουλουρών και η ολοκλήρωση του σχήματός του με τη βοήθεια της περιστροφικής κίνησης του τροχού.

Εντούτοις, η Jeffra δεν προχώρησε στην τεχνολογική εξέταση των αγγείων της ΥΜΙΒ περιόδου, στην οποία θεωρείται ότι ενδέχεται να χρονολογείται το Βαθύπετρο⁸⁷, κατά τη διάρκεια της οποίας η εξολοκλήρου τροχοποίητη τεχνική μπορεί να χρησιμοποιούνταν τουλάχιστον για τα αγγεία μικρού μεγέθους⁸⁸. Παρόλα αυτά, δεν αποκλείεται, κατά την ΥΜΙΒ περίοδο, τα αγγεία μικρού μεγέθους να συνέχισαν να κατασκευάζονται με την πρωιμότερη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού⁸⁹. Σε όσα αφορούν στην κατασκευή αγγείων πολύ μεγάλου μεγέθους κατά τη διάρκεια της ΥΜΙ περιόδου, δηλαδή στα ΥΜΙ πιθάρια, (είδος αγγείων το οποίο δεν εξετάστηκε από τη Jeffra), είναι πιθανό ότι αυτά κατασκευάζονταν είτε αποκλειστικά με κουλούρες, όπως υποστηρίζει η Robinson⁹⁰, είτε με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού⁹¹, όπως υποστηρίζει ο Χρηστάκης (τουλάχιστον για τα μικρότερα πιθάρια)⁹². Η μελλοντική, λεπτομερής, τεχνολογική εξέταση των πιθαριών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο ελπίζεται ότι

⁸⁷ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις».

⁸⁸ Όπως υποστηρίζουν η Robinson (2018), η Berg (2013: 115) και ο Day (1991: 52) - βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

⁸⁹ Επισημαίνεται, ότι οι Μέθοδοι 1 και 2 θεωρούνται πρωιμότερες σε σχέση με τη Μέθοδο 3 (βλ. Jeffra 2013: 11, εικ. 10), ενώ η Μέθοδος 4 είναι πιθανό ότι δεν χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή μικρών αγγείων κατά την ΥΜΙΒ περίοδο ή μεταγενέστερα. Αυτό οφείλεται στο ότι η χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου είναι ιδιαίτερος χρονοβόρα, καθώς η κάθε κουλούρα τυγχάνει επεξεργασίας πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό ξεχωριστά (Courty και Roux 1995, Roux και Courty 1998: 750, Jeffra 2011: 6, Jeffra 2013), με συνέπεια η υιοθέτησή της να είναι ασύμφορη για την κατασκευή αγγείων μικρού μεγέθους, τα οποία κατά τη Νεοανακτορική περίοδο παράγονταν σε ρυθμούς μαζικής παραγωγής (σχετικά, βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο). Ένας επιπλέον λόγος για τη μη αποδοτικότητα της εν λόγω μεθόδου για την κατασκευή μικρών αγγείων είναι ότι, για την επιτυχή χρήση της, τα τοιχώματα του αγγείου είναι απαραίτητο να έχουν μεγάλο πάχος, ώστε να στηρίζουν την κάθε κουλούρα που προστίθεται και τυγχάνει ξεχωριστής επεξεργασίας, το οποίο δεν ισχύει για τα συνήθως λεπτότοιχα, μικρά αγγεία.

⁹⁰ Robinson 2018: 89.

⁹¹ Τα μινωικά πιθάρια ενδέχεται να κατασκευάζονταν σύμφωνα με τη Μέθοδο 4 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημειώσεις 86 και 89), η οποία χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα στην κατασκευή των παραδοσιακών πιθαριών στην Κρήτη (Jeffra 2013: 6) πάνω στο χαμηλό τροχί (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημειώσεις 51 και 55). Εντούτοις, δεν αποκλείεται για την κατασκευή των μινωικών πιθαριών να χρησιμοποιούνταν η Μέθοδος 3. Για ένα εθνογραφικό παράδειγμα κατασκευής πιθαριού από τη Ρόδο με χρήση της Μεθόδου 3, το οποίο σχηματίζεται αρχικά με κουλούρες και στη συνέχεια τυγχάνει επεξεργασίας πάνω στον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό με οριζόντιες κινήσεις των χεριών του αγγειοπλάστη, εξαλείφοντας με αυτό τον τρόπο τα ίχνη των κουλουρών, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 302-316. Επισημαίνεται, ότι, συχνά, εντοπίζεται δυσκολία διαχωρισμού ανάμεσα στις Μεθόδους 3 και 4 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, καθώς η τελική επεξεργασία του αγγείου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό συχνά καλύπτει τα ίχνη της μεθόδου που χρησιμοποιήθηκε (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.8.γ.).

⁹² Christakis 2005: 78.

διασαφηνίσει το παραπάνω ερώτημα⁹³. Εντούτοις, θεωρείται ότι στην περίπτωση που τα μεγάλα ΥΜΙ πιθάρια κατασκευάζονταν με την εν μέρει χρήση του κεραμικού τροχού, αυτός θα ήταν μη ελεύθερα περιστρεφόμενος και ίσως χαμηλά τοποθετημένος, όπως ήταν το «τροχί» της παραδοσιακής κρητικής αγγειοπλαστικής⁹⁴, καθώς, λόγω του μεγάλου βάρους των πιθαριών, το οποίο θα δημιουργούσε αστάθεια, είναι μάλλον απίθανο αυτά να επεξεργάζονταν πάνω σε έναν ελεύθερα περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό, είτε χαμηλά είτε ψηλά τοποθετημένο. Όσον αφορά στα αγγεία μέσου και μικρού μεγέθους από το Βαθύπετρο τα οποία επιλέχθηκαν για την παρούσα μελέτη⁹⁵, η λεπτομερής, τεχνολογική εξέτασή τους, η οποία παρατίθεται παρακάτω, αντιστοίχως, στα κεφάλαια 4 και 5, θα αποσαφηνίσει το ερώτημα σχετικά με την τεχνική και τη μέθοδο κατασκευής τους.

Υπενθυμίζεται, ότι τρία παραδείγματα του ελεύθερα περιστρεφόμενου, νεοανακτορικού κεραμικού δίσκου Τύπου 3C εντοπίστηκαν στα στρώματα τελικής χρήσης της Κεντρικής Αίθουσας (Χώρος 24), όπου αυτοί είχαν φυλαχθεί για μελλοντική χρήση μετά την πιθανή καταστροφή που έλαβε χώρα στο τέλος της αρχικής φάσης του συγκροτήματος, ενώ ένα παράδειγμα έχει αρχική προέλευση πιθανώς τα στρώματα τελικής χρήσης της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10) στη Βόρεια Πτέρυγα του Βαθυπέτρου⁹⁶. Οι εν λόγω δίσκοι, αν και μεγάλου μεγέθους (με διάμετρο περιφέρειας από 37 έως 45,5 εκ.), είναι αβέβαιο για την κατασκευή ποιων μεγεθών αγγείων χρησιμοποιούνταν. Εντούτοις, θεωρείται πιθανό ότι αυτοί δεν χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή πιθαριών και, γενικότερα, αγγείων μεγάλου ή πολύ μεγάλου μεγέθους, αλλά για την κατασκευή αγγείων μικρού και μέσου μεγέθους. Η παραπάνω εκδοχή βασίζεται στο προαναφερθέν συμπέρασμα, σύμφωνα με το οποίο, κατά την ΥΜΙ περίοδο, αγγεία μεγάλου και πολύ μεγάλου μεγέθους δεν κατασκευάζονταν πάνω στον ελεύθερα περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό, στον οποίο χρησιμοποιούνταν οι νεοανακτορικοί κεραμικοί δίσκοι Τύπου 3C που βρέθηκαν στο συγκρότημα. Αυτό, άλλωστε, επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι τα αγγεία τα οποία ψήνονταν στον κεραμικό κλίβανο που βρέθηκε στον Χώρο 65 (κεφάλαιο 1, πίν. 1), στα στρώματα καταστροφής της Νότιας Πτέρυγας του τέλους της αρχικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος, ήταν κυρίως μικρού και μέσου μεγέθους, καθώς στον

⁹³ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.10. και κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.6. «Κινητά ευρήματα» (και ειδικότερα την υποσημείωση 314).

⁹⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημειώσεις 51 και 55.

⁹⁵ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.10.

⁹⁶ Βλ. κεφάλαιο 1, πίν. 1 και υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

ευρύτερο χώρο βρέθηκαν συντετηγμένα θραύσματα αγγείων των συγκεκριμένων μεγεθών⁹⁷. Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι τα πιθάρια που ανευρέθηκαν στο Βαθύπετρο είναι πιθανό ότι δεν κατασκευάστηκαν εκεί⁹⁸. Διευκρινίζεται, ότι οι συνολικά τέσσερις κεραμικοί δίσκοι που εντοπίστηκαν στο συγκρότημα, οι οποίοι θεωρείται ότι χρησιμοποιήθηκαν την ίδια περίπου χρονική φάση της ΥΜΙ περιόδου⁹⁹, δεν επρόκειτο για απλές, πήλινες πλάκες, οι οποίες τοποθετούνταν πάνω στον ίδιο, κύριο κεραμικό δίσκο του τροχού και μεταφέρονταν μαζί με το ολοκληρωμένο αγγείο για να στεγνώσει¹⁰⁰ (οι οποίες κάθε φορά αντικαθίσταντο προκειμένου να κατασκευασθεί το επόμενο αγγείο), αλλά για κύριους κεραμικούς δίσκους, ενδεχομένως, διαφορετικών κεραμικών τροχών και ίσως διαφορετικών αγγειοπλαστών¹⁰¹. Το γεγονός ότι δύο λίθινες βάσεις που έφεραν εσοχή, οι οποίες ίσως χρησιμοποιούνταν ως υποδοχείς για δύο διαφορετικούς κεραμικούς τροχούς, ανευρέθηκαν στο πιθανό κεραμικό εργαστήριο του Χώρου 60 της Νότιας Πτέρυγας του συγκροτήματος, υποδηλώνει ότι στο εν λόγω εργαστήριο μπορεί να είχαν εγκατασταθεί περισσότεροι του ενός κεραμικοί τροχοί και, οπότε, να απασχολούνταν περισσότεροι του ενός αγγειοπλάστες¹⁰², κατασκευάζοντας, κατά κύριο λόγο, αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους.

⁹⁷ Επισημαίνεται, ότι ο κεραμικός κλίβανος που εντοπίστηκε στο Βαθύπετρο δεν έχει ανασκαφεί πλήρως. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.ιγ. «Ανατολικό τμήμα».

⁹⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.14.

⁹⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.β. «Τελικά συμπεράσματα».

¹⁰⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 51.

¹⁰¹ Παρόλα αυτά, οι τέσσερις κεραμικοί δίσκοι θα μπορούσαν να ανήκουν στον ίδιο αγγειοπλάστη, στην περίπτωση που αυτός έκανε μη παράλληλη χρήση περισσότερων του ενός κεραμικών τροχών. Θεωρείται λιγότερο πιθανό οι τέσσερις κεραμικοί δίσκοι να χρησιμοποιούνταν παράλληλα από τον ίδιο αγγειοπλάστη για την κατασκευή αγγείων τα οποία δεν μεταφέρονταν από τους κεραμικούς τροχούς, αλλά αφήνονταν να στεγνώσουν πάνω σε αυτούς. Αυτό είναι πιθανότερο να ίσχυε για την κατασκευή μεγάλων και πολύ μεγάλων αγγείων (όπως ίσχυε για την κατασκευή των παραδοσιακών κρητικών πιθαριών πάνω στο «τροχί» - σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημειώσεις 51 και 55) και όχι για την κατασκευή μικρότερων αγγείων.

¹⁰² Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποσημειώσεις 155 και 180.

2.6. Κεραμική τεχνολογική τυπολογία

2.6.α. Μεθοδολογία ταξινόμησης κεραμικών αγγείων

Η μεθοδολογία η οποία αναπτύχθηκε και χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη για την τεχνολογική ταξινόμηση των κεραμικών αγγείων από το ΥΜΙ Βαθύπετρο έχει ως στόχο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, να εντοπίσει, να τεκμηριώσει, να χρονολογήσει και να ερμηνεύσει, ως προς την κοινωνικο-οικονομική τους διάσταση, τις κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις, ντόπιες ή εισηγμένες, οι οποίες εντοπίζονται στο κτηριακό συγκρότημα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, εδραιώθηκε μία *κεραμική τεχνολογική τυπολογία*¹⁰³, εξετάζοντας την τεχνολογική αλυσίδα που ακολουθήθηκε για την κατασκευή των κεραμικών αγγείων από την υπό εξέταση θέση. Η κεραμική αυτή τυπολογία βασίστηκε στη γενική θεώρηση, ότι τα οργανωμένα και ειδικευμένα κεραμικά εργαστήρια της Νεοανακτορικής περιόδου στην Κρήτη παρήγαν τυποποιημένα είδη αγγείων σε εντατικούς ρυθμούς, ακολουθώντας, υποσυνείδητα, ένα συγκεκριμένο θεωρητικό μοντέλο¹⁰⁴. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αγγείων τα οποία παρουσίαζαν τεχνολογικές ομοιότητες¹⁰⁵, οι οποίες ήταν: α. πιο έντονες ανάμεσα σε αγγεία του ίδιου είδους που ήταν προϊόντα του ίδιου αγγειοπλάστη ή της ίδιας ομάδας τεχνιτών¹⁰⁶, οι οποίοι ακολουθούσαν την ίδια κεραμική τεχνολογική παράδοση¹⁰⁷ και οι οποίοι απασχολούνταν στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο· β. λιγότερο έντονες, ανάμεσα σε αγγεία του ίδιου είδους που ήταν προϊόντα διαφορετικών αγγειοπλαστών ή διαφορετικών ομάδων τεχνιτών, οι οποίοι ακολουθούσαν την ίδια κεραμική τεχνολογική παράδοση και οι οποίοι απασχολούνταν στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο· γ. ακόμα λιγότερο έντονες ανάμεσα σε αγγεία του ίδιου είδους που ήταν προϊόντα διαφορετικών αγγειοπλαστών ή διαφορετικών ομάδων τεχνιτών, οι οποίοι ακολουθούσαν την ίδια κεραμική τεχνολογική παράδοση και οι οποίοι

¹⁰³ Η ανάπτυξη της κεραμικής τεχνολογικής τυπολογίας προτείνεται από τον Franken (1971: 248). Σχετικά, βλ., επίσης, Orton κ.α. 1993: 163-165.

¹⁰⁴ Davis και Lewis 1985: 82.

¹⁰⁵ Για σχετική συζήτηση, βλ. Berg 2004: 75.

¹⁰⁶ Αναφερόμαστε σε «ομάδα τεχνιτών», καθώς για την κατασκευή ενός αγγείου είναι πιθανό ότι εργάστηκαν, εκτός από τον αγγειοπλάστη, άλλοι τεχνίτες - βοηθοί, π.χ. για την επικόλληση μερών του αγγείου, όπως των λαβών, για την αποκόλληση του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό, για την επεξεργασία της επιφάνειας ή για τη διακόσμησή του.

¹⁰⁷ «...the parameters for defining a technological tradition cannot be specified until the range of variations encompassed within the tradition can be differentiated from the characteristics that are outside the 'normal' range» (Rye 1981: 28).

απασχολούνταν σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια (δηλαδή σε διαφορετικές, οργανωμένες αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις)· δ. πολύ λίγες, ανάμεσα σε αγγεία του ίδιου είδους που ήταν προϊόντα διαφορετικών αγγειοπλαστών ή διαφορετικών ομάδων τεχνιτών, οι οποίοι ακολουθούσαν διαφορετικές τεχνολογικές κεραμικές παραδόσεις και οι οποίοι απασχολούνταν σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι δεν αποκλείεται διαφορετικοί αγγειοπλάστες ή διαφορετικές ομάδες τεχνιτών που απασχολούνταν σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια να ακολουθούσαν παρόμοιες κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις. Επίσης, δεν αποκλείεται, κατά τη διάρκεια του χρόνου, ο ίδιος αγγειοπλάστης, ή η ίδια ομάδα τεχνιτών, να εργαζόταν στο ίδιο ή σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια, ακολουθώντας την ίδια ή διαφορετικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις.

Για την επιτυχή διεξαγωγή της προτεινόμενης, σφαιρικής κεραμικής τεχνολογικής μελέτης, η οποία στοχεύει στον εντοπισμό των κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων στο ΥΜΙ Βαθύπετρο και στην εδραίωση μίας κεραμικής τεχνολογικής τυπολογίας για το κτηριακό συγκρότημα, είναι απαραίτητο τα υπό εξέταση αγγεία να σώζονται σε μεγάλο τμήμα τους. Αυτό ισχύει, καθώς για τη διενέργεια της εν λόγω κεραμικής τεχνολογικής ανάλυσης είναι απαραίτητη η καταγραφή πολυάριθμων τεχνολογικών χαρακτηριστικών, είτε τα οποία εντοπίζονται σε διαφορετικά τμήματα του αγγείου, είτε / και για την καταγραφή των οποίων είναι απαραίτητο να σώζεται μεγάλο τμήμα του αγγείου. Εντούτοις, ενίοτε, είναι δυνατό να επιλέγονται αγγεία τα οποία, αν και δεν σώζονται σε μεγάλο ποσοστό, φέρουν σημαντικά τεχνολογικά στοιχεία που τα διακρίνουν από άλλα, ανάλογα, αγγεία. Υπογραμμίζεται, ότι η τεχνολογική σύγκριση είναι αναγκαίο να γίνεται μεταξύ παραδειγμάτων αγγείων τα οποία ανήκουν στο ίδιο είδος, μέγεθος και υπο-μέγεθος¹⁰⁸. Σε διαφορετική περίπτωση, δηλαδή σε περίπτωση που η τεχνολογική σύγκριση πραγματοποιηθεί ανάμεσα σε διαφορετικά είδη αγγείων ή ανάμεσα σε διαφορετικά υπο-μεγέθη του ίδιου είδους αγγείων, αυτή μπορεί να οδηγήσει σε εσφαλμένα συμπεράσματα. Αυτό θα οφείλεται στο ότι αυτή θα αφορά σε ανόμοιες παραμέτρους, οι οποίες είναι δυνατό να διαφέρουν τεχνολογικά, ακόμα και στο πλαίσιο της ίδιας κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης και του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Σχετικά με τον ορισμό του «είδους» και του «μέγεθους» των αγγείων, βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

¹⁰⁹ Έχει ήδη επισημανθεί παραπάνω (στο υποκεφάλαιο 2.3.) ότι διαφορετικές κατασκευαστικές τεχνικές είναι δυνατό να χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα για την κατασκευή διαφορετικών ειδών και μεγεθών αγγείων στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο.

Σύμφωνα με την προτεινόμενη μεθοδολογία ανάπτυξης και εδραίωσης της κεραμικής τεχνολογικής τυπολογίας για το Βαθύπετρο, τα αγγεία ομαδοποιούνται ακολουθώντας μία αλληλουχία από το γενικότερο στο ειδικότερο, ενώ, παράλληλα, γίνεται προσπάθεια να ανασυσταθεί, με έναν τρόπο τεχνητό, αλλά χρήσιμο¹¹⁰, η σειρά των σκέψεων που έκανε ο αγγειοπλάστης¹¹¹ ή η ομάδα των τεχνιτών¹¹², κατά τη διαδικασία κατασκευής τους. Για παράδειγμα, για την παραγωγή ενός κυπέλλου Βαφειού, ο αγγειοπλάστης (ή η ομάδα των τεχνιτών), πιθανώς σκέφτηκε ότι πρέπει να κατασκευάσει ένα αγγείο μικρού μεγέθους, πόσης, με ανοικτό ή συστελλόμενο (ελάχιστα κλειστό) στόμιο, με ευθέα τοιχώματα και λαβή. Πιο συγκεκριμένα, συλλογίστηκε, ότι το αγγείο θα είναι, για την κατηγορία των μικρών αγγείων πόσης, μάλλον μεγάλου υπο-μεγέθους, κυλινδροκωνικό σε σχήμα και θα πρέπει να φέρει ανάγλυφο δακτύλιο στο σώμα, ταινιωτή λαβή και λοξότμητη βάση. Στη συνέχεια, οι σκέψεις που έλαβαν χώρα αφορούσαν στην επεξεργασία και τη διακόσμηση της επιφάνειας του αγγείου. Επισημαίνεται, ότι οι αρχικές κινήσεις του αγγειοπλάστη κατά τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι περισσότερο μηχανικές¹¹³ και αφορούν σε τεχνολογικά χαρακτηριστικά τα οποία σχετίζονται με την προετοιμασία της κεραμικής ύλης, την τεχνική και τη μέθοδο της κατασκευής, όπως και με τα βασικά μορφολογικά χαρακτηριστικά του. Τα επόμενα τεχνολογικά βήματα αφορούν σε πιο συγκεκριμένα μορφολογικά και διακοσμητικά χαρακτηριστικά, αλλά και στην επεξεργασία της επιφάνειας και την όπτηση του αγγείου, βήματα τα οποία συνήθως είναι το αποτέλεσμα περισσότερο συνειδητών τεχνολογικών επιλογών.

¹¹⁰ Αναγνωρίζεται ότι δεν είναι εφικτό να ταξινομηθούν σε μία πραγματική αλληλουχία οι διανοητικές διεργασίες (δηλαδή σε μία αλληλουχία η οποία ανταποκρίνεται στην πραγματική ροή των σκέψεων), συνειδητές ή μη, οι οποίες λαμβάνουν χώρα, όταν ο αγγειοπλάστης ή μία ομάδα τεχνιτών παίρνουν την απόφαση να κατασκευάσουν ένα αγγείο. Αυτό συμβαίνει επειδή, τη δεδομένη στιγμή, πολυάριθμες, στενά συνδεδεμένες διανοητικές διεργασίες λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα. Για αυτό τον λόγο, η αλληλουχία των κατηγοριών της κεραμικής τυπολογίας που παρουσιάζεται παρακάτω θεωρείται τεχνητή, αλλά αναγκαία επινόηση, η οποία έχει ως στόχο να διευκολύνει το έργο της εδραίωσης της κεραμικής τυπολογίας. Άλλωστε, αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο κάποιες κατηγορίες είναι δυνατό να αλλάξουν θέση στην προτεινόμενη αλληλουχία, χωρίς να επηρεαστεί το τελικό αποτέλεσμα, δηλαδή, ο εντοπισμός και η τεκμηρίωση του κεραμικού τεχνολογικού τύπου, ο οποίος αποτελεί το τελικό τεχνολογικό προϊόν (σχετικά με τον ορισμό του «τύπου» ενός είδους αγγείου, βλ. παρακάτω στο κείμενο). Αυτό, αντιθέτως, θεωρείται πραγματικός, καθώς αντιπροσωπεύει μία ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση και είναι το αποτέλεσμα του συνόλου των τεχνολογικών ενεργειών οι οποίες εκτελέστηκαν ακολουθώντας τα βήματα μίας συγκεκριμένης τεχνολογικής εγχειρηματικής αλυσίδας.

¹¹¹ Σχετικά, βλ. Costin και Hagstrum 1995, Κυριατζή 2000: 232-233. Σχετικά με το ότι η μεθοδολογία η οποία χρησιμοποιείται για την εδραίωση μίας κεραμικής τυπολογίας είναι απαραίτητο να βασίζεται στην κατηγοριοποίηση την οποία είχε στο μυαλό του ο αγγειοπλάστης (“emic typology”), βλ. Hruby 2014: 51.

¹¹² Στην περίπτωση που περισσότεροι τεχνίτες, εκτός από τον αγγειοπλάστη, συνεργάστηκαν για την κατασκευή ενός αγγείου (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 106).

¹¹³ Σχετικά, βλ. Costin και Hagstrum 1995, Κυριατζή 2000: 232-233.

Με βάση τα παραπάνω, η κεραμική τεχνολογική τυπολογία η οποία αναπτύχθηκε και χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας ταξινομεί τα κεραμικά αγγεία από το ΥΜΙ Βαθύπετρο αρχικά ανά μέγεθος και συγκεκριμένα στις κατηγορίες μικρού, μέσου, μεγάλου και πολύ μεγάλου μεγέθους¹¹⁴, με βάση τον συνολικό όγκο που αυτά καταλαμβάνουν στον χώρο¹¹⁵. Ο εν λόγω διαχωρισμός βασίζεται σε πολυσύνθετες διεργασίες της ανθρώπινης αντίληψης, που δεν είναι πάντα εύκολα προσδιορίσιμες¹¹⁶. Επιλέχθηκε η συγκεκριμένη μέθοδος, καθώς για τη χρήση των μαθηματικών μεθόδων οι οποίες είναι διαθέσιμες για τον υπολογισμό του όγκου των αγγείων είναι απαραίτητο αυτά να σώζονται ολόκληρα¹¹⁷, κάτι που δεν ισχύει σε όσα αφορούν στα αγγεία από το Βαθύπετρο, αν και αυτά συχνά σώζονται σχεδόν ολόκληρα ή με ολόκληρο το προφίλ τους¹¹⁸. Επισημαίνεται, ότι στην περίπτωση που δεν είναι εφικτό να ταξινομηθεί το αγγείο σε ένα συγκεκριμένο μέγεθος (π.χ. επειδή σώζεται σε πολύ μικρό τμήμα του), τότε δύο πιθανά μεγέθη μπορεί να αποδίδονται σε αυτό, σε συνδυασμό, π.χ. αγγείο μέσου / μεγάλου μεγέθους. Μία διαφορετική προσέγγιση του μεγέθους των αγγείων προτείνεται από τους Roux και Corbetta, οι οποίοι καθορίζουν τις σχετικές κατηγορίες υπολογίζοντας το ύψος του αγγείου, με βάση τη θεώρηση ότι, όσο αυξάνεται το ύψος ενός αγγείου, ο αγγειοπλάστης θα ήταν απαραίτητο να κατέχει περισσότερες τεχνικές δεξιότητες για την κατασκευή του¹¹⁹. Εντούτοις, σημειώνεται, ότι κάποια αγγεία μικρού μεγέθους απαιτούν για την κατασκευή τους τις ίδιες τεχνικές δεξιότητες, αν όχι περισσότερες, σε σχέση με ένα αγγείο μεγαλύτερου ύψους¹²⁰. Επίσης, κάποια αγγεία με μικρό ύψος φέρουν πολύ μεγάλη διάμετρο σώματος (όπως, π.χ., οι λεκάνες), τα οποία, για αυτό τον λόγο, δεν είναι ορθό να συμπεριληφθούν στα αγγεία μικρού μεγέθους¹²¹. Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι ο υπολογισμός του ύψους, αλλά και, γενικότερα, ο υπολογισμός μεμονωμένων διαστάσεων, δεν είναι η ασφαλέστερη

¹¹⁴ Σχετικά με το πόσο σημαντικό είναι να γίνει ορθός διαχωρισμός των ειδών των αγγείων ανά μέγεθος, βλ. Hruby 2014: 51.

¹¹⁵ Σχετικά, βλ. <https://el.wikipedia.org/wiki/Όγκος>. Επισημαίνεται, ότι για τον καθορισμό των κατηγοριών του μεγέθους δεν χρησιμοποιήθηκε η παράμετρος της χωρητικότητας των αγγείων (Rice 1987: 220-222· για μερικά παραδείγματα της χρήσης της χωρητικότητας των αγγείων, βλ. Kotsopas 2014: 10), καθώς αυτή αφορά μόνο στον εσωτερικό όγκο του αγγείου και υπολογίζεται σε σχέση με τη δυνατότητα του αγγείου να δεχτεί συγκεκριμένη ποσότητα υγρών ή στερεών.

¹¹⁶ Αυτό, στην αγγλική γλώσσα, έχει διατυπωθεί ως «intuitive typology» (Sinopoli 1991: 49-52).

¹¹⁷ Σχετικά, βλ. <https://el.wikipedia.org/wiki/Όγκος>.

¹¹⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.6. «Κινητά ευρήματα».

¹¹⁹ Roux και Corbetta 1989: 10-12, με τους οποίους συμφωνούν η Jeffra (2013: 3) και ο Knappett (1999a: 119, 1997: 101-102).

¹²⁰ Σχετικά, βλ. Berg 2015 και Alberio Santacreu κ.α. 2015.

¹²¹ Knappett 1997: 101-102.

μέθοδος για τον διαχωρισμό των αγγείων σε μεγέθη (ούτε, όμως, σε γενικές κατηγορίες αγγείων ή σε συγκεκριμένα είδη αγγείων¹²²).

Μετά τον διαχωρισμό των αγγείων ανά μέγεθος, αυτά ομαδοποιούνται με βάση την *αρχική, προοριζόμενη χρήση* τους¹²³. Αυτή καθορίζεται με βάση τα γενικά μορφολογικά χαρακτηριστικά των αγγείων και όχι με βάση την *πραγματική, τελική χρήση* τους, δηλαδή τη χρήση την οποία αυτά τελικά μπορεί να είχαν¹²⁴. Κάποια ενδεικτικά είδη της προοριζόμενης χρήσης των αγγείων είναι τα ακόλουθα: πόση, προσφορά, αποθήκευση, προετοιμασία φαγητού, βιοτεχνική και τελετουργική χρήση¹²⁵. Σημειώνεται, ότι όταν η προοριζόμενη χρήση είναι αβέβαιη, τότε είναι δυνατό να προτείνονται δύο ή περισσότερες πιθανές χρήσεις, π.χ. πόση / προσφορά. Επίσης, ένα αγγείο μπορεί να έχει πολλαπλές προοριζόμενες χρήσεις, όπως και πολλαπλές πραγματικές χρήσεις.

Κατόπιν, τα αγγεία κατηγοριοποιούνται ανά *γενική κατηγορία*. Αυτή προσδιορίζεται σε σχέση με τα γενικότερα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους, τα οποία καθορίζονται, κυρίως, σε σχέση με τα προαναφερθέντα στοιχεία, δηλαδή σε σχέση με το μέγεθος και την προοριζόμενη χρήση τους¹²⁶. Για τις γενικές κατηγορίες των αγγείων, χρησιμοποιούνται καθιερωμένες ονομασίες της μινωικής κεραμικής ορολογίας¹²⁷. Παραδείγματα γενικών κατηγοριών είναι τα κύπελλα (δηλαδή, αγγεία μικρού μεγέθους, πόσης / προσφοράς / τελετουργικά), οι πρόχοι και οι σκύφοι (δηλαδή, προχυτικά αγγεία μέσου μεγέθους, έκχυσης / προσφοράς), οι λεκάνες (δηλαδή, αγγεία μικρού ή μέσου μεγέθους, προσφοράς / προσωρινής αποθήκευσης), τα μαγειρικά αγγεία (δηλαδή, αγγεία μέσου ή μεγάλου μεγέθους, προετοιμασίας φαγητού), οι αμφορείς (δηλαδή, αγγεία μέσου και μεγάλου μεγέθους με δύο κάθετες λαβές, μεταφοράς υγρών), τα καδόσχημα αγγεία (δηλαδή, αγγεία σε σχήμα κάδου, μέσου ή μεγάλου μεγέθους, βιοτεχνικής ή αποθηκευτικής χρήσης), τα πιθάρια (δηλαδή, αγγεία μεγάλου και πολύ μεγάλου μεγέθους, μακροπρόθεσμης ή

¹²² Σχετικά με το τι ορίζεται ως «γενική κατηγορία αγγείων» και ως «είδος αγγείων», βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο. Σχετικά με τη χρήση μαθηματικών υπολογισμών οι οποίοι βασίζονται στις μετρήσεις δύο διαστάσεων των αγγείων για τον καθορισμό των ειδών των αγγείων, βλ. Rice 1987: 215-219.

¹²³ Στην αγγλική: «intended use».

¹²⁴ Στην αγγλική: «actual use». Σχετικά, με την εξέταση της πραγματικής χρήσης των αγγείων στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 20.

¹²⁵ Σχετικά, βλ. Rice 1987: 208-211.

¹²⁶ Υπογραμμίζεται ότι η μορφολογία και η προοριζόμενη χρήση των αγγείων είναι αλληλένδετες παράμετροι (Henrickson και MacDonad 1983, Κυριατζή 2000: 232-233).

¹²⁷ Αν και είναι προτιμότερο να αποφεύγονται τέτοιες ονομασίες (στην αγγλική: «denominations» - βλ. Christakis 1999: 11-12), αυτές, ενίοτε, χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη χάριν ευκολίας (σχετικά, βλ., επίσης, παρακάτω, υποσημείωση 138).

βραχυπρόθεσμης αποθήκευσης¹²⁸). Σημειώνεται, ότι ο Χρηστάκης κατάταξε στη γενική κατηγορία των μινωικών πιθαριών τα αγγεία που έχουν ελάχιστο ύψος τα 50 εκατοστά¹²⁹. Εντούτοις, ο μελετητής διευκρινίζει ότι το συγκεκριμένο κριτήριο του ύψους αποτέλεσε μόνο την αφετηρία για την τελική ταξινόμηση των αγγείων στην κατηγορία των μινωικών πιθαριών, καθώς ο εντοπισμός αγγείων άλλης κατηγορίας με το ίδιο ή μεγαλύτερο ύψος (όπως, π.χ., οι πολύ μεγάλοι αμφορείς), αλλά και τα επιπλέον προβλήματα που αντιμετώπισε κατά τη διαχείριση των αγγείων που έφεραν ύψος στην προαναφερθείσα μετρική κλίμακα, τον οδήγησαν τελικά να χαρακτηρίσει μόνο κάποια από αυτά ως πιθάρια¹³⁰. Παρόμοια προβλήματα αντιμετώπισε ο Knappett, ο οποίος, ενώ κατάταξε τα μινωικά αγγεία αρχικά ανά μέγεθος, λαμβάνοντας υπόψη το ύψος τους, τελικά επέλεξε επιπλέον κριτήρια για την τελική κατάταξή τους σε γενικές κατηγορίες¹³¹. Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι το ύψος δεν μπορεί να είναι ασφαλές κριτήριο για την επιλογή των αγγείων σε γενικές κατηγορίες (όπως ισχύει, άλλωστε, για την ταξινόμηση των αγγείων σε μεγέθη, όπως αναφέρθηκε παραπάνω), ενώ το μέγεθος, το οποίο υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη τον συνολικό όγκο του αγγείου, όπως και η προοριζόμενη χρήση των αγγείων είναι πιο αξιόπιστα κριτήρια για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης κατηγοριοποίησης.

Στη συνέχεια, τα αγγεία ομαδοποιούνται σε *ανοικτά αγγεία*, σε *κλειστά αγγεία* (δηλαδή, σε αγγεία που φέρουν λαιμό ή πολύ συστελλόμενο χείλος / στόμιο), σε *ελάχιστα ανοικτά αγγεία* και σε *ελάχιστα κλειστά αγγεία* (δηλαδή, σε αγγεία με συστελλόμενο χείλος / στόμιο). Οι παραπάνω κατηγοριοποιήσεις βασίζονται, στην περίπτωση που το αγγείο δεν φέρει λαιμό, στη σύγκριση της μέγιστης εσωτερικής

¹²⁸ Christakis 1999: 57.

¹²⁹ Christakis 1999: 10, 2005: 2.

¹³⁰ Μετά την επιλογή των αγγείων που ανήκουν στη γενική κατηγορία των μινωικών πιθαριών, ο Χρηστάκης τα ταξινόμησε σε ανοικτά ή κλειστά («Groups I, II») και μετά σε είδη (ο ίδιος τα ονομάζει «τύπους» - «types», Christakis 1999: 10· σχετικά με το τι ορίζεται ως «είδος αγγείου» στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο), με βάση το γεωμετρικό τους σχήμα, το οποίο καθορίστηκε υπολογίζοντας το πηλίκο του ύψους του αγγείου δια τη μέγιστη διάμετρο του κυρίως σώματός του, χωρίς να ληφθούν υπόψη επιπλέον στοιχεία, όπως η μορφολογία του χείλους και της βάσης ή η ύπαρξη λαβών (Christakis 1999: 10-12, 18). Τελικά, ο μελετητής κατηγοριοποίησε τα είδη των πιθαριών σε τύπους (ο ίδιος τα ονομάζει «sub-types» - σχετικά με το τι ορίζεται ως «τύπος αγγείου» στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, βλ. παρακάτω, στο επόμενο υποκεφάλαιο, 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι»), λαμβάνοντας υπόψη τα ακόλουθα: α. το πηλίκο της μέγιστης διαμέτρου του κυρίως σώματος των πιθαριών προς τη διάμετρο του χείλους τους, β. το συνολικό ύψος του σώματός τους και γ. την ύπαρξη λαιμού («collar», Christakis 1999: 11, 18).

¹³¹ Knappett 1997: 101-102. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 119.

διαμέτρου της περιφέρειας του χείλους του¹³² με τη μέγιστη εσωτερική διάμετρο της περιφέρειας του κυρίως σώματός του. Ο Rice, με τον οποίο φαίνεται να συμφωνούν οι περισσότεροι μελετητές, προτείνει κάτι αντίστοιχο, λαμβάνοντας, όμως, υπόψη τις μετρήσεις των εξωτερικών διαμέτρων της περιφέρειας του χείλους και του σώματος του αγγείου¹³³. Αυτό, όμως, δεν θεωρείται ακριβές, καθώς ο χαρακτηρισμός ενός αγγείου ως ανοικτού ή κλειστού σχετίζεται με τον βαθμό ευκολίας ή δυσκολίας της πρόσβασης στο περιεχόμενό του, η οποία καθορίζεται αποκλειστικά (και στην περίπτωση που αυτό φέρει δεν φέρει λαιμό) από το εσωτερικό άνοιγμα του χείλους. Για αυτό τον λόγο, ένα αγγείο θεωρείται ανοικτό, όταν η εσωτερική διάμετρος της περιφέρειας του χείλους του είναι μεγαλύτερη σε σχέση με τη μεγαλύτερη εσωτερική διάμετρο της περιφέρειας του κυρίως σώματός του. Ελάχιστα ανοιχτό θεωρείται το αγγείο του οποίου η μεγαλύτερη εσωτερική διάμετρος της περιφέρειας του χείλους του είναι ελάχιστα μεγαλύτερη ή ίση σε σχέση με τη μεγαλύτερη εσωτερική διάμετρο της περιφέρειας του κυρίως σώματός του. Ελάχιστα κλειστό (ή με συστελλόμενο στόμιο) θεωρείται ένα αγγείο του οποίου η εσωτερική διάμετρος της περιφέρειας του χείλους του είναι ελάχιστα μικρότερη σε σχέση με τη μεγαλύτερη εσωτερική διάμετρο της περιφέρειας του κυρίως σώματός του. Κλειστό θεωρείται ένα αγγείο του οποίου η εσωτερική διάμετρος της περιφέρειας του χείλους του είναι μικρότερη σε σχέση με τη μεγαλύτερη εσωτερική διάμετρο της περιφέρειας του κυρίως σώματός του (ή αν αυτό διαθέτει λαιμό). Επισημαίνεται, ότι κάποια είδη αγγείων (σχετικά, βλ. παρακάτω) μπορεί να αντιπροσωπεύονται από παραδείγματα που είναι ελάχιστα ανοιχτά και από άλλα παραδείγματα που είναι ελάχιστα κλειστά, το οποίο οφείλεται στις μικρές διαφορές που παρουσιάζουν στη μέγιστη διάμετρο της περιφέρειας του χείλους και του σώματός τους.

Στο επόμενο στάδιο, τα αγγεία ταξινομούνται σε *ειδικές κατηγορίες* με βάση τα ακόλουθα: α. το γεωμετρικό σχήμα των τοιχωμάτων του κυρίως σώματός τους (όπως κυρτά ή ευθέα τοιχώματα)¹³⁴, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η μορφολογία της βάσης και του χείλους· β. την ύπαρξη ή όχι βασικών μερών του αγγείου, όπως η λαβή

¹³² Η μέτρηση της μέγιστης εσωτερικής διαμέτρου της περιφέρειας του χείλους του αγγείου υπολογίζεται σε οριζόντιο άξονα στο σημείο πριν ένα έξω νεύον ή ένα έσω νεύον χείλος κλίνει, αντιστοίχως, εξωτερικά ή εσωτερικά του αγγείου (σχετικά με τον ορισμό του έξω και έσω νεύον χείλους, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.9. «Μεθοδολογία εντοπισμού, αποτύπωσης, περιγραφής και παρουσίασης των τεχνολογικών ιχνών των κεραμικών αγγείων»).

¹³³ Rice 1987: 212.

¹³⁴ Διευκρινίζεται ότι, συνήθως, οι αγγειοπλάστες ειδικεύονται στην κατασκευή αγγείων συγκεκριμένου γεωμετρικού σχήματος (Gandon κ.α 2014).

(κάθετη ή οριζόντια) και η πρόχυση. Ενίοτε, λαμβάνεται υπόψη και ο βαθμός λεπτότητας του αγγείου, όταν αυτός διαφέρει ανάμεσα σε παρόμοιες ειδικές κατηγορίες αγγείων (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii.). Παραδείγματα ειδικής κατηγορίας αγγείων είναι τα κύπελλα με ευθέα τοιχώματα και κάθετη λαβή και τα κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, με ή χωρίς πρόχυση.

Στο ακόλουθο βήμα, τα αγγεία ταξινομούνται ανά είδος αγγείου, με βάση τα ακόλουθα στοιχεία: α. το σχήμα του κυρίως σώματός τους¹³⁵ (για παράδειγμα, στα αγγεία με κυρτά τοιχώματα εντοπίζονται αγγεία με ημισφαιρικό ή απιόσχημο σχήμα, ενώ στα αγγεία με ευθέα τοιχώματα εντοπίζονται αγγεία με κωνικό σχήμα, με κυλινδροκωνικό σχήμα ή με τροπιδωτή). β. το σχήμα της βάσης (απλή, στενούμενη, δακτυλιόσχημη / δισκοειδής, τροχαλιόσχημη, λοξότμητη, διακρινόμενη). γ. το είδος του χείλους (έξω ή έσω νεύον, ευθύ, επίπεδο¹³⁶)¹³⁷. δ. τη μορφολογία της λαβής, π.χ. λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής, ταινιωτή λαβή, λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής, λαβή υπερέχουσα ή μη του χείλους. ε. το σχήμα ή το είδος άλλων βασικών χαρακτηριστικών μερών του αγγείου, όπως της πρόχυσης (π.χ. ραμφόσχημη, γεφυρόσχημη). ζ. την ύπαρξη άλλων μορφολογικών στοιχείων, όπως η ύπαρξη ανάγλυφου δακτυλίου στο σώμα. Ένα παράδειγμα είδους αγγείου από το Βαθύπετρο είναι τα κυλινδροκωνικά, ελάχιστα ανοιχτά κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με κάθετη, ταινιωτή λαβή, ευθύ ή ελάχιστα έξω νεύον χείλος, στενούμενο, ανάγλυφο δακτύλιο και λοξότμητη βάση (κύπελλα Βαφειού)¹³⁸.

¹³⁵ Ericson και Stickel 1973.

¹³⁶ Σχετικά με τα είδη των βάσεων των αγγείων και τους ορισμούς «έσω νεύον χείλος» και «έξω νεύον χείλος», βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.9.

¹³⁷ Διευκρινίζεται, ότι δεν θεωρείται ακριβές να περιγράφονται τα μινωικά αγγεία με κυρτά τοιχώματα ως «σφαιρικά», καθώς αυτά δεν συνιστούν ολόκληρη σφαίρα. Σε αυτή την περίπτωση, προτείνεται να χρησιμοποιείται ο όρος «ημισφαιρικά αγγεία», ο οποίος αναφέρεται σε αγγεία με κυρτά τοιχώματα που φέρουν οποιοδήποτε είδος βάσης - π.χ. απλή ή δακτυλιόσχημη - και οποιοδήποτε είδος χείλους - π.χ. ευθύ, έξω ή έσω νεύον. Εντούτοις, στην περίπτωση που ο γεωμετρικός όρος «σφαιρικό» επιλεγεί να χρησιμοποιηθεί για την περιγραφή του σχήματος του κυρίου σώματος των αγγείων (όπως, για παράδειγμα, προτείνει ο Rice 1987: 219), τότε αυτός θα πρέπει να αναφέρεται αποκλειστικά σε σχεδόν σφαιρικά αγγεία, δηλαδή σε αγγεία που φέρουν κυρτά τοιχώματα, απλή βάση και έσω νεύον ή ευθύ χείλος. Τέλος, έχει παρατηρηθεί στη σχετική βιβλιογραφία ότι, ενίοτε, ο ίδιος όρος χρησιμοποιείται σε σχέση με διαφορετικά είδη μινωικών αγγείων, αλλά και το αντίθετο, δηλαδή ότι διαφορετικές ονομασίες χρησιμοποιούνται σε σχέση με το ίδιο είδος αγγείου (όπως, π.χ., συμβαίνει με τους ελληνικούς όρους «ημισφαιρικό κύπελλο», «κωνικό κύπελλο» και με τους αγγλικούς όρους «rounded cup», «ogival cup»), κάτι που οδηγεί σε σύγχυση αναφορικά με το ποιο είδος αγγείου υποδηλώνεται κάθε φορά.

¹³⁸ Για την περιγραφή της μορφολογίας των μερών των αγγείων αλλά και των διαφορετικών ειδών του αγγείου στην παρούσα εργασία χρησιμοποιούνται κυρίως γεωμετρικοί όροι (Rice 1987: 219-220). Εντούτοις, σε κάποιες περιπτώσεις, χρησιμοποιούνται περιγραφικοί όροι («denominations»), όταν θεωρείται ότι αυτοί προσδίδουν πιο άμεσα ένα συγκεκριμένο σχήμα, π.χ. ταινιωτή λαβή, δακτυλιόσχημη ή δισκοειδής βάση, τροπιδωτό κύπελλο, κύπελλο Βαφειού, απιόσχημο σώμα (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 127).

Ακολουθως, το κάθε είδος αγγείου ταξινομείται σε κατηγορίες *υπο-μεγέθους* και συγκεκριμένα σε μικρό, μέσο και μεγάλο υπο-μέγεθος, λαμβάνοντας υπόψη τον συνολικό όγκο που αυτό καταλαμβάνει στον χώρο¹³⁹. Η εν λόγω κατηγοριοποίηση είναι αναγκαία, καθώς ένα συγκεκριμένο είδος αγγείου μπορεί να κατασκευάζεται σε διαφορετικά υπο-μεγέθη στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο. Διευκρινίζεται, ότι τα υπο-μεγέθη των αγγείων είναι σχετικές και όχι απόλυτες κατηγορίες, σε αντίθεση με τις κατηγορίες των κύριων μεγεθών (βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο). Για παράδειγμα, το μικρό, μέσο και μεγάλο υπο-μέγεθος ενός συγκεκριμένου είδους κωνικών κυπέλλων (αγγεία μικρού μεγέθους) δεν αντιστοιχεί απαραίτητα στο μικρό, μέσο και μεγάλο υπο-μέγεθος ενός συγκεκριμένου είδους πρόχων μικρού μεγέθους¹⁴⁰.

Τελικά, τα αγγεία κατατάσσονται σε τεχνολογικούς τύπους και υπο-τύπους, με τον υπο-τύπο να είναι η μικρότερη μονάδα στο ιεραρχικό σύστημα της προτεινόμενης, για την παρούσα εργασία, μεθοδολογίας κεραμικής ταξινόμησης¹⁴¹. Η ταξινόμηση αυτή πραγματοποιείται, όπως έχει ήδη αναφερθεί¹⁴², με βάση την εξέταση των ειδικότερων τεχνολογικών χαρακτηριστικών των αγγείων και, συγκεκριμένα, των μορφολογικών χαρακτηριστικών τους, του τρόπου κατασκευής τους, της επεξεργασίας της επιφάνειάς τους, της διακόσμησής τους¹⁴³ και της κεραμικής τους ύλης. Η τελευταία διερευνάται σε σχέση με το είδος και την προέλευση των πρώτων υλών που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία της, δηλαδή των γεωλογικών ιζημάτων και των προσμείξεων, όπως και σε σχέση με τον τρόπο προετοιμασίας της κεραμικής συνταγής, την τελική σύσταση της κεραμικής ύλης και τον τρόπο όπτησης των αγγείων.

¹³⁹ Σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα αγγεία κατηγοριοποιούνται ανά μέγεθος με βάση τον όγκο, βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

¹⁴⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 5.

¹⁴¹ Με βάση το «type-variety system» (Wheat κ.α. 1958: 34): «The type-variety system is a hierarchical system of classification in which varieties is the smallest unit recognized and subsumed within types» (Rice 1987: 282-283). Σχετικά, βλ., επίσης, Orton κ.α. 1993: 153 και Sinopoli 1991: 52-53. Επισημαίνεται, ότι οι μελετητές συχνά συγχέουν το είδος του αγγείου με τον τύπο των αγγείων (Franken 1971: 228) - σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 130.

¹⁴² Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.4.

¹⁴³ Η μελέτη της διακόσμησης των αγγείων αφορά (εκτός από το είδος της διακόσμησης - δηλαδή, το στυλ - και το χρώμα της διακόσμησης) στη σύσταση των βαφών και του επιχρίσματος, τεχνολογικά στοιχεία τα οποία εξετάζονται μέσω χημικών αναλύσεων και ειδικευμένης μικροσκοπικής εξέτασης (σχετικά, βλ. Κυριατζή 2000: 67, 95-96).

2.6.β. Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι

2.6.β.i. Γενικά:

Οι «κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι» είναι εργαλεία ανάλυσης¹⁴⁴ και θεωρούνται πολιτισμικά και ιστορικά πραγματικοί, καθώς αντικατοπτρίζουν, ως ένα βαθμό, ιδέες και πρακτικές της εκάστοτε κοινωνίας μέσα στην οποία αυτοί δημιουργήθηκαν¹⁴⁵. Ένας συγκεκριμένος κεραμικός τεχνολογικός τύπος θα μπορούσε, έτσι, να ιδωθεί ως αποτέλεσμα μηχανικών και αισθητικών χειρισμών εκ μέρους των αγγειοπλαστών και των τεχνιτών διαφόρων ειδικοτήτων (π.χ. του ζωγράφου). Οι τελευταίοι, καθοδηγούμενοι κάθε φορά από κάποιο νοητικό πρότυπο και προσεγγίζοντάς το σε ποικίλους βαθμούς πιστότητας, επιτυχίας και ορθής ερμηνείας¹⁴⁶, δημιουργούν μία ποικιλία «κεραμικών τεχνολογικών υπο-τύπων»¹⁴⁷. Ο κεραμικός τεχνολογικός τύπος ενός είδους αγγείου και οι υπο-τύποι που ανήκουν σε αυτόν συνθέτονται από εκείνα τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά τα οποία είναι αποδεκτά όχι μόνο από τον αγγειοπλάστη ή από την ομάδα των τεχνιτών που τους κατασκεύασαν, αλλά και από την πλειοψηφία των ατόμων οι οποίοι ακολουθούσαν μία συγκεκριμένη πολιτισμική παράδοση¹⁴⁸, συνήθως σε μία περιορισμένη γεωγραφική περιοχή¹⁴⁹ και σε μία δεδομένη χρονική περίοδο¹⁵⁰.

Με βάση τα παραπάνω, ορίζεται ως «ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση» η παράδοση σύμφωνα με την οποία αναπαράγονται πολύ παρόμοια τεχνολογικά χαρακτηριστικά κατά τη δημιουργία των παραδειγμάτων ενός συγκεκριμένου είδους αγγείου, τα οποία αποτελούν έναν κεραμικό τύπο. Τα αγγεία αυτά μπορεί να παράγονται είτε από τον ίδιο ή διαφορετικούς αγγειοπλάστες, είτε από την ίδια ή διαφορετικές αγγειοπλαστικές ομάδες, στο ίδιο ή σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια (δηλαδή, σε διαφορετικές αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις), συνήθως σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και χρονική περίοδο. Εντούτοις,

¹⁴⁴ Ford 1953: 317-319, Gifford 1960: 342.

¹⁴⁵ Rice 1987: 283.

¹⁴⁶ Krieger 1944: 278.

¹⁴⁷ Wheat κ.α. 1958: 34, 38.

¹⁴⁸ Gifford 1960: 343.

¹⁴⁹ Wheat κ.α. 1958: 38.

¹⁵⁰ «A type together with its varieties is called a 'type cluster' and represents a regional manifestation of similar ceramics...a variety must occur within the spatial and temporal range of the type, although it may be more bounded in either space and/or time. The variety cannot differ significantly in surface finish, decorative treatment, or paste from the type...a major strength of the type-variety system lies in its temporal and spatial specificity » (Sinopoli 1991: 52-53).

η παραπάνω θεώρηση δεν είναι πάντα ο κανόνας. Για παράδειγμα, ο Day μελέτησε παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια που λειτούργησαν ταυτόχρονα, στην ίδια περιοχή της ανατολικής Κρήτης, τα οποία, όμως, είχαν διαφορετική οργάνωση¹⁵¹. Επισημαίνεται, ότι η ίδια κεραμική τεχνολογική παράδοση δεν αποκλείεται να εντοπίζεται είτε σε διαφορετικές (αλλά συνεχόμενες) χρονικές περιόδους μικρότερης διάρκειας (π.χ. ανάμεσα σε δύο γενιές), είτε σε διαφορετικές (αλλά γειτνιάζουσες) γεωγραφικές περιοχές της ίδιας περιόδου. Διευκρινίζεται, ότι στην περίπτωση κατά την οποία μία δεδομένη ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση αναπαράγεται από την ίδια, μετακινούμενη αγγειοπλαστική ομάδα σε διαφορετικές περιοχές¹⁵², το αποτέλεσμα θα είναι, κάθε φορά, ένας διαφορετικός κεραμικός τεχνολογικός τύπος. Αυτό οφείλεται στο ότι ο τελικός χαρακτήρας του κεραμικού τύπου εξαρτάται τόσο από τις απαιτήσεις και τις προτιμήσεις των καταναλωτών, όσο και από τις διαθέσιμες γεωλογικές πρώτες ύλες της εκάστοτε περιοχής. Διευκρινίζεται, επίσης, ότι είναι δυνατό, στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο με την ίδια ή διαφορετική σύνθεση αγγειοπλαστικής ομάδας να λαμβάνουν χώρα αλλαγές στην κεραμική παραγωγή, τόσο κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου (π.χ. λόγω πειραματισμού ή λάθους) ή σε διαφορετικές χρονικές περιόδους (π.χ. λόγω διαφοροποίησης των απαιτήσεων των καταναλωτών ή λόγω διάφορων άλλων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων), οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία διαφορετικών κεραμικών τύπων. Αντιστοίχως, είναι δυνατό η σύνθεση της αγγειοπλαστικής ομάδας που απασχολείται στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο, αναπαράγοντας μία συγκεκριμένη ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση, να μεταβάλλεται χωρίς να επηρεάζεται ο τεχνολογικός χαρακτήρας των παραχθέντων αγγείων. Επιπροσθέτως, οι ακόλουθες περιπτώσεις είναι πιθανές: α. μία αγγειοπλαστική ομάδα να μεταφέρεται, στην πάροδο του χρόνου, σε νέα κεραμικά εργαστήρια (δηλαδή, σε νέες αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις) της ίδιας ή άλλης περιοχής, π.χ. λόγω αχρηστίας των παλαιότερων εγκαταστάσεων της· β. μία αγγειοπλαστική ομάδα να χρησιμοποιεί εγκαταλελειμμένες αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις άλλων κεραμικών εργαστηρίων. Στις δύο παραπάνω περιπτώσεις, η αγγειοπλαστική ομάδα μπορεί είτε να συνεχίσει την παραγωγή της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης (ειδικά όταν η ομάδα των τεχνιτών χρησιμοποιεί

¹⁵¹ Day 1991: 183-215. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5. και υποσημείωση 46.

¹⁵² Όπως, για παράδειγμα συνέβαινε με τις αγγειοπλαστικές ομάδες από το Θραμανό, οι οποίες μετακινούνταν κατά τη διάρκεια της «βεντέμας» σε διαφορετικές περιοχές της Κρήτης (Ψαροπούλου - Σημαντηράκης 2007: 24-38).

τις ίδιες ή παρόμοιες πρώτες ύλες και ανταποκρίνεται στις ίδιες ή σε παρόμοιες απαιτήσεις καταναλωτών), είτε να δημιουργήσει μια νέα, διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Με βάση τα προαναφερθέντα, συμπεραίνεται ότι είναι πιθανό: α. διαφορετικές ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις να υιοθετούνται στις ίδιες αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις από την ίδια αγγειοπλαστική ομάδα· β. η ίδια ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση να αναπαράγεται σε διαφορετικά (αλλά, συνήθως, κοντινά) κεραμικά εργαστήρια, είτε με την ίδια σύνθεση είτε με διαφορετική σύνθεση της αγγειοπλαστικής ομάδας του κάθε εργαστηρίου. Λιγότερο πιθανό θεωρείται στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο, κατά τη διάρκεια των στενότερων χρονικών ορίων της Νεοανακτορικής περιόδου, στο οποίο απασχολούνταν τεχνίτες συγκεκριμένων ειδικοτήτων ακολουθώντας αυστηρούς οργανωτικούς κανόνες, παράγοντας κεραμική με τρόπο συστηματικό και τυποποιημένο, να απασχολούνταν, ταυτόχρονα, διαφορετικοί αγγειοπλάστες οι οποίοι ακολουθούσαν διαφορετικό τρόπο οργάνωσης και διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση, αναπαράγοντας, δηλαδή, διαφορετικούς τύπους του ίδιου είδους αγγείου¹⁵³.

Σε συνέχεια των παραπάνω, συμπεραίνεται, ότι το σύνολο των κεραμικών τύπων ενός είδους αγγείου, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν αντίστοιχο αριθμό ειδικών κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων, δεν ισοδυναμεί πάντα με αντίστοιχο αριθμό κεραμικών εργαστηρίων, μόνιμων ή προσωρινών, όσον αφορά στις αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις τους, ή με αντίστοιχο αριθμό αγγειοπλαστών ή αγγειοπλαστικών ομάδων. Εντούτοις, οι διαφορετικοί κεραμικοί τύποι του ίδιου είδους αγγείου είναι δυνατό να ταυτιστούν με αντίστοιχο αριθμό κεραμικών εργαστηρίων, μόνιμων ή προσωρινών, τα οποία ακολουθούσαν μία συγκεκριμένη ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση σε συγκεκριμένες αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις (και, πιθανώς, με συγκεκριμένη σύνθεση της αγγειοπλαστικής ομάδας, τουλάχιστον όσον αφορά στον κύριο αγγειοπλάστη ή αγγειοπλάστες του κάθε εργαστηρίου, καθώς αυτοί ήταν οι κύριοι φορείς της εκάστοτε κεραμικής παράδοσης) στην περίπτωση που ισχύουν τα ακόλουθα: α. οι διαφορετικοί κεραμικοί τύποι προέρχονται από έναν στενό, χρονικά και γεωγραφικά, στρωματογραφικό ορίζοντα, όπως, π.χ., από στρώματα τελικής χρήσης χώρων (όπως ισχύει για το ΥΜΙ Βαθύπετρο - βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.6. και 1.7.), καθώς, σε αυτή την περίπτωση, είναι λιγότερο πιθανό

¹⁵³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 2.5. και 2.6. και παρακάτω, υποσημείωση 180.

να ισχύουν οι οργανωτικές αλλαγές στην κεραμική παραγωγή που αναφέρθηκαν παραπάνω· β. τα διαφορετικά (όμως, πιθανώς κοντινά) κεραμικά εργαστήρια που κατασκεύασαν τους κεραμικούς αυτούς τύπους δεν αναπαρήγαν με πανομοιότυπο τρόπο τον ίδιο τύπο¹⁵⁴. γ. το ίδιο κεραμικό εργαστήριο δεν αναπαρήγαγε, ακόμα και σε αυτόν τον πιο στενό, χρονικά και γεωγραφικά, στρωματογραφικό ορίζοντα, διαφορετικές ειδικές κεραμικές παραδόσεις και διαφορετικούς κεραμικούς τεχνολογικούς τύπους, όπως, π.χ., εξαιτίας πειραματισμού ή λάθους.

Επισημαίνεται, ότι ο συνολικός αριθμός κεραμικών τύπων και, αντιστοίχως, κεραμικών εργαστηρίων, σύμφωνα με τα παραπάνω, χρονολογούνται στην περίοδο του στρωματογραφικού ορίζοντα, στον οποίο οι εν λόγω κεραμικοί τύποι ανευρέθηκαν, εφόσον αυτοί δεν κατασκευάστηκαν σε προγενέστερη χρονική περίοδο. Αυτό ισχύει με βεβαιότητα, στην περίπτωση που οι κεραμικοί τύποι προέρχονται από την τελική χρήση κλιβάνου κεραμικού εργαστηρίου, καθώς αυτοί κατασκευάστηκαν, χωρίς αμφιβολία, τη χρονική περίοδο τελικής χρήσης του κλιβάνου. Τέλος, προτείνεται ότι το σύνολο των κεραμικών τύπων ενός είδους αγγείου που τηρούν τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις ενδέχεται να ισοδυναμεί, επιπροσθέτως, σε αντίστοιχο αριθμό αγγειοπλαστών, στην περίπτωση που μόνο ένας αγγειοπλάστης απασχολούνταν σε καθένα από τα διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια που κατασκεύασαν τους κεραμικούς αυτούς τύπους¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Θεωρείται μάλλον απίθανο διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια να κατασκεύαζαν τους ίδιους κεραμικούς τύπους με πανομοιότυπο τρόπο, καθώς ακόμα και το ίδιο κεραμικό εργαστήριο ή ο ίδιος αγγειοπλάστης δεν θα μπορούσε να αναπαράγει πανομοιότυπα παραδείγματα του ίδιου είδους και τύπου αγγείου (αυτό θα είχε αποτέλεσμα τη δημιουργία διαφορετικών υπο-τύπων - σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.6.β. και υποσημείωση και 180 - ή και διαφορετικών τύπων, στην περίπτωση που οι μεταξύ τους τεχνολογικές διαφορές είναι μεγαλύτερες - βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.8.α.). Βλ., επίσης, Βαλλιάνος και Παδουβά 1986: 122 (πίν. III), σχετικά με τις σημαντικές αποκλίσεις που εντοπίστηκαν ανάμεσα στις μετρήσεις της χωρητικότητας παραδοσιακών αγγείων πολύ μεγάλου μεγέθους του ίδιου είδους, τα λεγόμενα «πιθαράκια», τα οποία κατασκευάστηκαν από τον ίδιο αγγειοπλάστη στο Θραψανό Κρήτης (οι συγκεκριμένες διαφορές έφτασαν μέχρι 25% από την ελάχιστη τιμή της χωρητικότητας, με αντίστοιχο συντελεστή διακύμανσης 9,06%, όπως υπολογίστηκε από τη γράφουσα - σχετικά με τον ορισμό του συντελεστή διακύμανσης, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.8.α.).

¹⁵⁵ Για παράδειγμα, πιθανώς, μόνο ένας αγγειοπλάστης απασχολούνταν στο κεραμικό εργαστήριο το οποίο παρήγαγε την κεραμική των Χώρων 18-22 στο μυκηναϊκό ανάκτορο του Νέστορα στην Πύλο (Hruby 2014, 2011, 2006). Παρομοίως, μόνο ένας κύριος αγγειοπλάστης απασχολούνταν στα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια του Θραψανού και Μαργαριτών στην Κρήτη (ο «μίστορας», σχετικά, βλ. Βαλλιάνος και Παδουβά 1986). Αντίθετα, στις Φιλιππίνες, περισσότεροι του ενός αγγειοπλάστες, μέλη της ίδιας οικογένειας, απασχολούνταν στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο, οι εγκαταστάσεις του οποίου εντοπίζονταν στην οικία της οικογένειας, αναπαράγοντας την ίδια ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση (Longacre 1999: 45, 47-48). Σχετικά με την πιθανότητα δύο αγγειοπλάστες να απασχολούνταν στο κεραμικό εργαστήριο που εντοπίστηκε στο ΥΜΙ Βαθύπετρο, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5.

Τέλος, ως «γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση» ορίζεται η παράδοση η οποία αποτελείται από το σύνολο των ειδικών κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων (δηλαδή των κεραμικών τύπων) ενός είδους ή διαφορετικών ειδών αγγείων, οι οποίες φέρουν κοινά τεχνολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία, όμως, είναι λιγότερα σε αριθμό σε σχέση με τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά που φέρουν τα παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους που ανήκουν στην ίδια ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση¹⁵⁶. Η γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση θεωρείται ότι υιοθετούνταν: α. είτε από κεραμικά εργαστήρια μίας ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής, κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου, καθορίζοντας με αυτόν τον τρόπο μία ευρύτερη πολιτισμική περιοχή¹⁵⁷. β. είτε από κεραμικά εργαστήρια μίας πιο περιορισμένης γεωγραφικής περιοχής, κατά τη διάρκεια διαφορετικών, αλλά συνεχόμενων χρονικών περιόδων.

2.6.β.ii. Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι:

Με βάση τα παραπάνω, συνάγεται ότι ένας συγκεκριμένος κεραμικός τύπος συνίσταται από το σύνολο εκείνων των τεχνολογικών χαρακτηριστικών, τα οποία επαναλαμβάνονται με μεγάλο βαθμό ομοιότητας σε παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους, αποτελώντας προϊόν μίας συγκεκριμένης ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης, σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο και γεωγραφική περιοχή. Ο κεραμικός τύπος είναι αποτέλεσμα των βασικών κατασκευαστικών τεχνικών και μεθόδων, αλλά και των λοιπών, δευτερευουσών τεχνολογικών διαδικασιών, οι οποίες υιοθετήθηκαν κατά την παραγωγή του¹⁵⁸. Οι βασικές κατασκευαστικές τεχνικές, όπως για παράδειγμα η κατασκευή του αγγείου με κουλούρες πηλού ή πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό ή με συνδυασμό των δύο τεχνικών (κουλουρών - περιστρεφόμενου τροχού), όπως και οι βασικές κατασκευαστικές μέθοδοι (για παράδειγμα οι διαφορετικές μέθοδοι σχηματισμού του αγγείου με την τεχνική κουλουρών - περιστρεφόμενου τροχού¹⁵⁹), είναι ενδεικτικές ισχυρών τεχνολογικών παραδόσεων¹⁶⁰. Αυτό ισχύει γιατί αυτές σχετίζονται άμεσα με τη φυσιολογία του

¹⁵⁶ Στην αγγλική, ο όρος «γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση» μπορεί να μεταφραστεί ως «ceramic system» (Wheat κ.α. 1958: 39, 41, 45, Gifford 1960, σχετικά, βλ., επίσης, Κυριατζή 2000: 17).

¹⁵⁷ Gifford 1960. «Ceramics types and varieties are most useful in the construction of regional and local sequences and in identifying interconnections between sites, that is, defining regional 'culture areas'» (Sinopoli 1991: 53).

¹⁵⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.1. για επεξήγηση των σχετικών όρων.

¹⁵⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5.

¹⁶⁰ Gosselain 2000: 209-210, Alberio Santacreu 2014: 216-223.

αγγειοπλάστη και με στοιχειώδεις, επαναλαμβανόμενες σωματικές κινήσεις, οι οποίες αποκτούνται μέσω πρακτικής σε ένα στενό μαθησιακό περιβάλλον¹⁶¹. Ως αποτέλεσμα, οι βασικές κατασκευαστικές τεχνικές και μέθοδοι είναι ανθεκτικές στις αλλαγές, καθώς εκφράζουν βαθύτερες πτυχές της κοινωνικής ταυτότητας¹⁶², όπως συγγένεια, μαθησιακά δίκτυα, φύλο και κοινωνική τάξη¹⁶³. Εντούτοις, δημιουργούν τεχνολογικά ίχνη τα οποία, αν και, ως επί το πλείστον, εντοπίζονται στο κυρίως σώμα του αγγείου¹⁶⁴, δεν είναι άμεσα εντοπίσιμα¹⁶⁵. Παρομοίως, οι παραδόσεις οι οποίες σχετίζονται με την τεχνολογία των κεραμικών υλών (δηλαδή, σε όσα αφορούν στην επιλογή των πρώτων υλών, την προετοιμασία της κεραμικής συνταγής και τον τρόπο όπτησης του αγγείου) είναι, επίσης, ισχυρές και ανθεκτικές στις αλλαγές¹⁶⁶. Σε όσα αφορούν στις δευτερεύουσες μεθόδους οι οποίες υιοθετήθηκαν για την κατασκευή ενός αγγείου, αυτές καθορίζουν τα ειδικότερα μορφολογικά χαρακτηριστικά του, την επεξεργασία της επιφάνειάς του και τη διακόσμησή του. Οι εν λόγω μέθοδοι ακολουθούν τεχνολογικές παραδόσεις οι οποίες έχουν περιστασιακό, τοπικό και προσωρινό χαρακτήρα, καθώς σχετίζονται με εφήμερες μόδες ή με εφήμερες ανάγκες της κοινωνίας, οι οποίες είναι πιο άμεσα ανταποκρινόμενες σε μεταβαλλόμενες προσωπικές, κοινωνικές, οικονομικές και συμβολικές πιέσεις¹⁶⁷.

¹⁶¹ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

¹⁶² Gosselain 1992: 580-583.

¹⁶³ Gosselain, 1998, 2000: 191-193, 208-210.

¹⁶⁴ Courty και Roux 1995: 30.

¹⁶⁵ Berg 2013: 118.

¹⁶⁶ Ο Day επισημαίνει ότι οι αγγειοπλάστες είναι περισσότερο διατεθειμένοι να αλλάξουν την τοποθεσία όπου εργάζονται, ακόμα και το είδος του αγγείου το οποίο παράγουν, από το να αλλάξουν τη συνταγή της κεραμικής ύλης την οποία χρησιμοποιούν. Αυτό συμβαίνει ακόμα και στην περίπτωση που αυτοί μετακινούνται σε άλλες περιοχές, όπου εντοπίζονται διαφορετικές πρώτες ύλες, οι οποίες μάλιστα δεν είναι πάντα κατάλληλες για τα είδη των αγγείων που αυτοί κατασκευάζουν (Day 1991: 223, Day 2004: 118, 130-132, 139, 217-219, 223· σχετικά, βλ. Albero Santacreu 2016 και 2014: 231-238). Εντούτοις, σε γενικές γραμμές, τα κεραμικά εργαστήρια που είναι εγκατεστημένα στην ίδια περιοχή συνήθως χρησιμοποιούν παρόμοια τεχνολογία κεραμικών υλών, όπως, άλλωστε, συνέβαινε στα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια στις Μαργαρίτες και στο Θρανανό (Βαλλιάνος και Παδουβά 1986: 76-77). Αν και η διερεύνηση του είδους και της τεχνολογίας των κεραμικών υλών είναι σημαντική σε όσα αφορούν στον εντοπισμό και τον χαρακτηρισμό των ειδικών κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων, ο Day (1989: 145-146) επισημαίνει, ότι τα αποτελέσματα της ανάλυσης των κεραμικών υλών είναι απαραίτητο να συνδυάζονται με τυπολογικά δεδομένα (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.4.). Ο μελετητής κατέληξε στην παραπάνω διαπίστωση με βάση τη συνειδητοποίηση ότι τα συμπεράσματά του σχετικά με την ποικιλομορφία των κεραμικών υλών των νεοανακτορικών πιθαρίων της περιοχής του όρους Γιούχτα δεν ήταν βέβαιο αν αφορούσαν σε διαφορετικά είδη πιθαρίων ή στο ίδιο είδος πιθαριού, καθώς η συγκεκριμένη πληροφορία δεν ήταν διαθέσιμη κατά τη συλλογή των δειγμάτων του για πετρογραφική ανάλυση (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.6.).

¹⁶⁷ Gosselain 2000: 208-210.

Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται, ότι οι κεραμικοί τύποι ενός είδους αγγείου δύναται να εντοπιστούν και να τεκμηριωθούν με βάση τεχνολογικές διαφορές οι οποίες αφορούν, κυρίως, στα ακόλουθα:

- Στη βασική τεχνική και μέθοδο κατασκευής.
- Στα ειδικότερα μορφολογικά στοιχεία του αγγείου¹⁶⁸ και συγκεκριμένα στο σχήμα του κυρίως σώματος, της βάσης, του χείλους, του λαιμού, της λαβής, της πρόχυσης και των λοιπών μερών του αγγείου, αλλά όχι απαραίτητως στον τρόπο επικόλλησης των ξεχωριστών τμημάτων του αγγείου, όπως των λαβών και της προχούς¹⁶⁹.
- Στην ίδια διάσταση (όταν πρόκειται για σημαντικές διαφορές), π.χ. σε όσα αφορούν στο ύψος μέχρι το χείλος ή στη διάμετρο της περιφέρειας του χείλους¹⁷⁰.
- Στην επεξεργασία της επιφάνειας του αγγείου, όπως, για παράδειγμα, όσον αφορά στη λείανση, τον καθαρισμό ή το επίχρισμα της επιφάνειας¹⁷¹.
- Στη διακόσμηση (π.χ. γραπτή, ανάγλυφη ή πλαστική).
- Στην κεραμική ύλη, σε όσα αφορούν στο είδος και την προέλευση των πρώτων υλών, δηλαδή των γεωλογικών ιζημάτων και των προσμείξεων που χρησιμοποιήθηκαν, στον τρόπο προετοιμασίας της κεραμικής συνταγής, στην τελική σύσταση της κεραμικής ύλης και στον τρόπο όπτησης των αγγείων.
- Στον βαθμό λεπτότητας του αγγείου, ο οποίος προσδιορίζεται με βάση τη συνολική τεχνολογική εικόνα του αγγείου, λαμβάνοντας υπόψη τον βαθμό επένδυσης εργασίας κατά την παραγωγή του, με τις ακόλουθες διαβαθμίσεις: πολύ λεπτοφύες, λεπτοφύες, μέσο λεπτοφύες, μέσο τραχύ, τραχύ και πολύ τραχύ αγγείο.

¹⁶⁸ Σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν τη μορφολογική τυποποίηση των αγγείων, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.8.α.

¹⁶⁹ Αυτό ισχύει, καθώς, εκτός από τον αγγειοπλάστη, διάφοροι άλλοι τεχνίτες και βοηθοί είναι πιθανό να απασχολούνται στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο, οι οποίοι ενδέχεται να χρησιμοποιούν διαφορετικούς τρόπους συγκόλλησης ή επικόλλησης των τμημάτων αγγείων που ανήκουν στον ίδιο κεραμικό τύπο και είδος. Σε αυτή την περίπτωση, τυχόν διαφορές που αφορούν στον τρόπο επικόλλησης των ξεχωριστών τμημάτων αγγείων του ίδιου είδους θα υποδείκνυαν υπο-τύπους και όχι τύπους αγγείων (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.6.β.iii.).

¹⁷⁰ Εντούτοις, επισημαίνεται, ότι δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο όριο στις μετρικές διαφορές των διαστάσεων ανάμεσα σε αγγεία του ίδιου είδους το οποίο μπορεί να υποδείξει διαφορετικό κεραμικό τύπο (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.8.α.).

¹⁷¹ Σχετικά με το επίχρισμα, η Κυριατζή (2000: 64) αναφέρει τα ακόλουθα: «Το επίχρισμα...όταν δεν διαφοροποιείται το χρώμα του από αυτό του σώματος, είναι δύσκολο να αναγνωριστεί. Πρόβλημα αναγνώρισης επιχρίσματος υπάρχει συνήθως στη λειασμένη ή στιλβωμένη κεραμική, καθώς η λείανση, έστω και με το βρεγμένο χέρι του κεραμέα, προσελκύει στην επιφάνεια το λεπτότερο κλάσμα της πηλόμαζας που, καθώς περιέχει και οξείδια του σιδήρου σε πιο λεπτόκοκκη μορφή, με την αναγωγική ή οξειδωτική όπτηση αποκτά πιο έντονο χρώμα, και δημιουργεί την εντύπωση επιχρίσματος (το λεγόμενο αυτο-επίχρισμα, self-slip). Το φαινόμενο αυτό είναι πιο έντονο με τη στιλβωση, όταν τα λεπτότερα αυτά σωματίδια της πηλόμαζας, συμπιέζονται και αποκτούν κοινό προσανατολισμό, δημιουργώντας έτσι μια λεπτή στρώση στην επιφάνεια του κεραμικού που διαχωρίζεται σαφώς».

Επισημαίνεται, ότι, σε κάποιες περιπτώσεις, είναι δυνατό ένα τεχνολογικό χαρακτηριστικό να είναι τόσο διακριτό, ώστε να υποδεικνύει, από μόνο του, μία ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση και έναν κεραμικό τύπο ανάμεσα σε παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους, όπως, π.χ., μπορεί να είναι μία διαφορετική τεχνική κατασκευής ή ένα πολύ χαρακτηριστικό είδος κεραμικής ύλης. Στόχος μας, όμως, δεν είναι απλώς ο εντοπισμός των κεραμικών τύπων και των ειδικών κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων, αλλά η πλήρης τεκμηρίωσή τους, καταγράφοντας τα κυριότερα τεχνολογικά χαρακτηριστικά που καθορίζουν την παραγωγή τους.

Υπογραμμίζεται, ότι, στο πλαίσιο της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης και του ίδιου κεραμικού τύπου, δεν αποκλείεται να εντοπίζονται διαφορετικά χρώματα ολόβαφης διακόσμησης, τόσο σε διαφορετικά παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους, όσο και στο ίδιο αγγείο. Επιπροσθέτως, είναι πιθανό, σε διαφορετικά παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους και του ίδιου τύπου, να εντοπίζονται διαφορετικά χρώματα του ίδιου είδους γραπτής διακόσμησης. Τα παραπάνω μπορεί να ισχύουν, επειδή η ίδια σιδηρούχα βαφή, την οποία μπορεί να χρησιμοποιούσε το ίδιο κεραμικό εργαστήριο χρησιμοποιώντας διαφορετικές τεχνολογίες, είναι δυνατό να αποκτάει διαφορετικά χρώματα ανάλογα με τις συνθήκες όπτησης (οι οποίες, σημειώνεται, ότι μπορεί να διαφέρουν, σε ένα βαθμό, ακόμα και μετά από την ίδια όπτηση): κόκκινο χρώμα σε οξειδωτικές συνθήκες, μαύρο χρώμα σε αναγωγικές συνθήκες και καστανό χρώμα σε ατελώς οξειδωτική ή σε ατελώς αναγωγική ατμόσφαιρα (λόγω της μη πλήρους οξείδωσης του σιδήρου)¹⁷². Σημειώνεται, ότι οι διαφορετικές συνθήκες όπτησης ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα, εκτός από διαφορετικά χρώματα της ίδιας βαφής, διαφορετικά επίπεδα στιλπνότητας της ίδιας βαφής. Για παράδειγμα, η διαφορετική όπτηση της ίδιας σιδηρούχας βαφής μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα ένα μαύρο, στιλπνό χρώμα ή ένα καστανό, μη στιλπνό χρώμα με ερυθρά «νέφη όπτησης»¹⁷³. Εντούτοις, ο εντοπισμός διαφορετικών χρωμάτων και διαφορετικών επιπέδων στιλπνότητας της ίδιας βαφής σε διαφορετικά παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους μπορεί να είναι αποτέλεσμα της χρήσης διαφορετικής βαφής, κάτι που σημαίνει ότι αυτά ανήκουν σε

¹⁷² Jones 1986: 762, Κυριατζή 2000: 62-67, 94. Για παραδείγματα ολόβαφων αγγείων από το Βαθύπετρο που φέρουν διαφορετικά χρώματα της ίδιας βαφής, είτε λόγω των διαφορετικών συνθηκών όπτησης μέσα στον κεραμικό κλίβανο, είτε λόγω της διαφορετικής πυκνότητας της βαφής (Πλάτων 2019: προσωπική επικοινωνία), είτε, ενδεχομένως, λόγω φθοράς της βαφής, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαια 5.1.α. και 5.1.στ.

¹⁷³ Κυριατζή 2000: 67, 94.

διαφορετικούς κεραμικούς τύπους και ίσως σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια. Παρόλα αυτά, δεν αποκλείεται το ίδιο κεραμικό εργαστήριο να χρησιμοποιούσε διαφορετικές βαφές για την παραγωγή διαφορετικών χρωμάτων στα αγγεία. Παρομοίως, δεν αποκλείεται διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια να χρησιμοποιούσαν την ίδια βαφή με παρόμοιους ή με διαφορετικούς τρόπους όπτησης, έχοντας, κάθε φορά, αντιστοίχως, το ίδιο ή διαφορετικό αποτέλεσμα. Σε συνέχεια των παραπάνω, συμπεραίνονται τα ακόλουθα: α. οι ερυθρές βαφές είναι σιδηρούχες, όπως μπορεί να είναι οι μαύρες βαφές, οι οποίες ενίοτε πρόκειται για βαφές διαφορετικής σύστασης που περιέχουν μαγγάνιο¹⁷⁴. β. ο ίδιος βαθμός στιλπνότητας του ίδιου χρώματος βαφής σε διαφορετικά παραδείγματα αγγείων δεν σημαίνει απαραίτητα ότι αυτά φέρουν βαφές παρόμοιας σύστασης (για παράδειγμα, οι μαύρες, μαγγανιούχες βαφές είναι πάντα θαμπές, εντούτοις, μια μαύρη, σιδηρούχα βαφή μπορεί, επίσης, να έχει θαμπή εμφάνιση¹⁷⁵). Τέλος, σημειώνεται, ότι οι ασβεστιούχες βαφές που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή των λευκών και υπόλευκων χρωμάτων προετοιμάζονται, συνήθως, με χρήση λεπτόκοκκων ιζηματογενών υλικών πλούσια σε ασβέστιο¹⁷⁶.

Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι είναι πιθανό διαφορετικά παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους και τύπου να έφεραν ολόβαφη διακόσμηση διαφορετικών χρωμάτων, είτε χρησιμοποιώντας την ίδια βαφή με διαφορετικό τρόπο όπτησης, είτε χρησιμοποιώντας διαφορετικές βαφές. Δεν αποκλείεται, επίσης, διαφορετικά παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους και τύπου να έφεραν την ίδια γραπτή διακόσμηση σε διαφορετικά χρώματα. Επιπροσθέτως, θεωρείται πιθανό διαφορετικά παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους και τύπου να έφεραν, παράλληλα, διαφορετικά είδη γραπτής διακόσμησης, διαφορετικά είδη ανάγλυφης ή πλαστικής διακόσμησης, ή / και καμία διακόσμηση¹⁷⁷. Οπότε, τα παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους που φέρουν τα παραπάνω είδη και χρώματα διακόσμησης δεν πρέπει να διακρίνονται σε διαφορετικούς τεχνολογικούς τύπους λαμβάνοντας υπόψη μόνο το συγκεκριμένο τεχνολογικό στοιχείο. Αντιθέτως, οι διαφορετικοί τρόποι εκτέλεσης της ολόβαφης διακόσμησης (ανεξαρτήτως χρώματος), ή του ίδιου

¹⁷⁴ Κυριατζή 2000: 66-67.

¹⁷⁵ Jones 1986: 778.

¹⁷⁶ Κυριατζή 2000: 66.

¹⁷⁷ Εντούτοις, θεωρείται πιθανότερο ότι τα διαφορετικά είδη της ίδιας κατηγορίας διακόσμησης υποδεικνύουν διαφορετικές ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις (όπως ισχύει, π.χ., για τα διαφορετικά είδη γραπτής διακόσμησης που εντοπίζονται στα παραδοσιακά κρητικά αγγεία - σχετικά, βλ. Day 2004: 119).

είδους γραπτής διακόσμησης (ανεξαρτήτως χρώματος), ή του ίδιου είδους ανάγλυφης ή πλαστικής διακόσμησης σε παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους υποδεικνύουν διαφορετικές ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις. Δηλαδή, οι διαφορετικοί τρόποι εκτέλεσης της ολόβαφης διακόσμησης σε αγγεία του ίδιου είδους, π.χ. με εμφάπτιση, με έκχυση ή με επάλειψη, όπως και οι διαφορετικοί τρόποι εκτέλεσης του ίδιου είδους γραπτής διακόσμησης, π.χ. με διαφορετικές κατευθύνσεις των κινήσεων των χεριών ή με διαφορές στο ίδιο διακοσμητικό μοτίβο, είναι πιθανό ότι, στην οργανωμένη κεραμική παραγωγή της Νεοανακτορικής περιόδου, υποδηλώνουν διαφορετικούς κεραμικούς τύπους¹⁷⁸.

Τέλος, διευκρινίζεται ότι οι διαφορετικοί τρόποι επεξεργασίας που εντοπίζονται σε διαφορετικά είδη διακόσμησης δεν υποδεικνύουν διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Για παράδειγμα, εάν ένα ολόβαφο κύπελλο δεν έχει λειανθεί, αλλά είναι κατά τα άλλα όμοιο με ένα λειασμένο κύπελλο του ίδιου είδους που φέρει διακόσμηση ανοικτού επί σκοτεινού, τότε τα δύο αυτά αγγεία δεν διαχωρίζονται σε διαφορετικούς τεχνολογικούς τύπους, αλλά σε διαφορετικό είδος διακόσμησης του ίδιου τύπου (δηλαδή σε διαφορετικούς υπο-τύπους). Αυτό θεωρείται ότι ισχύει, καθώς στα εν λόγω αγγεία η λείανση της επιφάνειας αποτελεί μέρος του διαφορετικού είδους γραπτής διακόσμησης, η οποία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δεν αποκλείεται να συνυπάρχει με άλλα είδη διακόσμησης στα πλαίσια της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης.

Σημειώνεται, ότι στην περίπτωση που αγγεία του ίδιου είδους σώζουν τα τεχνολογικά τους χαρακτηριστικά σε μεγάλο βαθμό, χωρίς, όμως, αυτά να είναι επαρκώς διακριτά, ώστε να ενταχθούν, βάσει αυτών, σε συγκεκριμένους τύπους, τότε τα αγγεία κατατάσσονται στους «ακαθόριστους τύπους λόγω μη διακριτών τεχνολογικών στοιχείων» ως παραδείγματα («Παράδειγμα α', β'» και ούτω καθεξής). Επιπροσθέτως, «ακαθόριστος τύπος λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων» χαρακτηρίζεται ο τύπος ο οποίος δεν σώζει σημαντικό μέρος των τεχνολογικών του χαρακτηριστικών, ώστε να είναι δυνατή η διάκρισή του σε σχέση με άλλους κεραμικούς τύπους, όπως, για παράδειγμα, συμβαίνει στην περίπτωση που ένα αγγείο σώζεται κατά μικρό τμήμα του. Επισημαίνεται, ότι τα αγγεία ακαθόριστου τύπου της

¹⁷⁸ Αυτό υποστηρίζεται, καθώς είναι πιθανό ότι διαφορετικοί τεχνίτες - ζωγράφοι οι οποίοι ακολουθούσαν την ίδια ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση στην οργανωμένη και τυποποιημένη κεραμική παραγωγή της Νεοανακτορικής περιόδου (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5.), και οι οποίοι, συχνά, απασχολούνταν στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο, θα απέδιδαν το ίδιο είδος διακόσμησης με παρόμοιο τρόπο στα αγγεία του ίδιου είδους.

τελευταίας κατηγορίας: α. ενδέχεται να ανήκουν σε ένα διακριτό τύπο, αλλά να μην είναι δυνατή η ένταξή τους σε αυτόν, λόγω των ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων· β. μπορεί να διαφοροποιηθούν μεταξύ τους σε υπο-τύπους (βλ. αμέσως παρακάτω), λαμβάνοντας υπόψη λιγότερο σημαντικές τεχνολογικές διαφορές, οι οποίες μπορεί να εντοπίζονται στο σωζόμενο τμήμα τους¹⁷⁹. Τέλος, εάν τα παραδείγματα αγγείων ενός συγκεκριμένου είδους που ανήκουν σε ένα διακριτό ή σε ένα ακαθόριστο τύπο δεν είναι δυνατό να κατηγοριοποιηθούν σε υπο-τύπους (βλ. παρακάτω), τότε αυτά κατατάσσονται, απλώς, ως παραδείγματα («Παράδειγμα α', β'» και ούτω καθεξής).

2.6.β.iii. Κεραμικοί τεχνολογικοί υπο-τύποι:

Ένας «κεραμικός τεχνολογικός υπο-τύπος» αποτελεί παραλλαγή ενός συγκεκριμένου κεραμικού τεχνολογικού τύπου (ενός είδους αγγείου) που έχει δημιουργηθεί σύμφωνα με μία συγκεκριμένη ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση (βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο). Οι διαφορετικοί κεραμικοί υπο-τύποι μπορεί να είναι προϊόντα: α. είτε του ίδιου αγγειοπλάστη, ο οποίος μετέτρεψε, σε μικρό βαθμό, τις τεχνολογικές του συνήθειες κατά τη διάρκεια του χρόνου, απασχολούμενος στο ίδιο ή σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια· β. είτε διαφορετικών μελών του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου, το οποίο λειτούργησε κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου¹⁸⁰. Εντούτοις, δεν αποκλείεται, αν και θεωρείται λιγότερο πιθανό, οι κεραμικοί υπο-τύποι να δημιουργούνται από διαφορετικούς αγγειοπλάστες ή από διαφορετικές αγγειοπλαστικές ομάδες, οι οποίοι απασχολούνται σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια (δηλαδή σε διαφορετικές αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις) της

¹⁷⁹ Αντιστοίχως, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, αγγεία που σώζονται σε μικρό ποσοστό, ενίοτε, μπορεί να φέρουν διακριτά τεχνολογικά χαρακτηριστικά (όπως, π.χ. διαφορετικές τεχνικές κατασκευής βάσεων - βλ. Franken 1971: 244), βάσει των οποίων κατατάσσονται σε ένα διακριτό κεραμικό τεχνολογικό τύπο.

¹⁸⁰ Gifford 1960: 343. Ο Longacre (1999: 48) μελέτησε τον τρόπο οργάνωσης ενός παραδοσιακού κεραμικού εργαστηρίου στις Φιλιππίνες, όπου απασχολούνταν διαφορετικοί αγγειοπλάστες, μέλη της ίδιας οικογένειας που ήταν εγκατεστημένοι στην οικία της οικογένειας. Ο μελετητής παρατήρησε ότι μικρές μόνο μορφολογικές διαφορές εντοπίζονταν ανάμεσα στα αγγεία του ίδιου είδους που ο καθένας από αυτούς κατασκεύαζε, τα οποία ανήκαν στον ίδιο τύπο, αλλά σε διαφορετικούς υπο-τύπους. Μάλιστα, βάσει των διαφορών αυτών, ήταν δυνατό να ταυτιστεί ο αγγειοπλάστης που κατασκεύασε τον κάθε υπο-τύπο αγγείου: «They did point out to me that, although the water jars do appear to be of the same size, there are subtle differences that allow them to identify the makers of the pots. They claim that they can identify the potter by examining the pot with 100 percent accuracy». Εντούτοις, σημειώνεται, ότι είναι πιθανό ακόμα και ανάμεσα σε αγγεία του ίδιου είδους και κατασκευής του ίδιου αγγειοπλάστη να υπάρξουν σημαντικές μορφολογικές διαφορές (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 154).

ίδιας περιοχής, κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου, ακολουθώντας την ίδια ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση.

Τα παραδείγματα που ανήκουν στον ίδιο τύπο ενός είδους αγγείου είναι δυνατό να διακριθούν σε υπο-τύπους, εξετάζοντας τις λοιπές, δευτερεύουσες τεχνολογικές διαδικασίες που ακολουθήθηκαν για την κατασκευή τους. Συγκεκριμένα, η διάκριση μεταξύ των υπο-τύπων διενεργείται με βάση, κυρίως, τον εντοπισμό των ακόλουθων τεχνολογικών διαφορών:

- Διαφορές που αφορούν στην ίδια βασική τεχνική και μέθοδο κατασκευής¹⁸¹. για παράδειγμα, εξετάζοντας αν η εξολοκλήρου τροχοποίητη ή η εν μέρει τροχοποίητη (δηλαδή, με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, σύμφωνα με τη Μέθοδο 1, 2, 3 ή 4¹⁸²) κατασκευή του αγγείου έχει διενεργηθεί με γυμνά χέρια, με χρήση σκληρού μέσου (π.χ. με ξύλινο εργαλείο) ή με χρήση μαλακού μέσου (π.χ. με σφουγγάρι)¹⁸³.
- Μικρότερες διαφορές (συγκριτικά με αυτές που διαφοροποιούν τους τύπους ενός είδους αγγείου - βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο) που αφορούν: α. στο σχήμα του κυρίως σώματος, της βάσης, του χείλους, του λαιμού, της λαβής, της πρόχυσης / προχοής και των λοιπών μερών του αγγείου, όπως και β. στον τρόπο επικόλλησης των ξεχωριστών τμημάτων του αγγείου· εξαίρεση αποτελούν οι περιπτώσεις στις οποίες οι παραπάνω τεχνολογικές διαφορές παρουσιάζουν ιδιαίτερο χαρακτήρα, ο οποίος στοχεύει στην αναγνωρισιμότητα του κεραμικού εργαστηρίου το οποίο παράγαγε τα αγγεία¹⁸⁴, ειδικότερα όταν αυτές συνοδεύονται από επιπλέον

¹⁸¹ Για παράδειγμα, η Ελένη Καναγάκη (2016: προσωπική επικοινωνία), αγγειοπλάστης παραδοσιακού κεραμικού εργαστηρίου στις Μαργαρίτες (Κρήτη), κατασκευάζει τα μικρά αγγεία εξολοκλήρου πάνω στον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό χρησιμοποιώντας υγρό σφουγγάρι. Η αγγειοπλάστης παρουσιάζει τη συγκεκριμένη συνήθεια ως μία τεχνολογική ιδιοτροπία της, καθώς ο πατέρας της, ο αγγειοπλάστης Νίκος Καναγάκης, στον οποίο μαθήτευσε ακολουθώντας την παράδοση του κεραμικού εργαστηρίου τους, δεν χρησιμοποιούσε σφουγγάρι για την κατασκευή των μικρών τροχοποίητων αγγείων, παρά μόνο για την κατασκευή των μεγαλύτερων αγγείων, όπως των πιθαριών (χρησιμοποιώντας τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού), λόγω της χαμηλής πλαστικότητας του πηλού τους (καθώς περιείχε μεγάλο αριθμό προσμείξεων και εγκλεισμάτων). Επισημαίνεται, ότι διαφορές οι οποίες αφορούν στην ίδια βασική τεχνική και μέθοδο κατασκευής των αγγείων ενίοτε μπορεί να είναι ενδεικτικές ακόμα και διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης, δηλαδή διαφορετικού κεραμικού τύπου, στην περίπτωση που επιπλέον τεχνολογικά στοιχεία υποδεικνύουν κάτι τέτοιο (σχετικά, βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο αναφορικά με τους κεραμικούς τύπους).

¹⁸² Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5.

¹⁸³ Σημειώνεται, ότι συνήθως δεν είναι εύκολο να γίνει, μακροσκοπικά, διάκριση μεταξύ των εν λόγω διαφορετικών τρόπων της εξολοκλήρου ή εν μέρει τροχοποίητης κατασκευής ενός αγγείου, καθώς αυτοί συχνά παράγουν παρόμοια τεχνολογικά ίχνη.

¹⁸⁴ Για ένα σχετικό αρχαιολογικό παράδειγμα από το ΥΜΙ Βαθύπετρο και ένα δεύτερο, εθνογραφικό παράδειγμα από τις Μαργαρίτες, βλ. κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.ii., σελ. 291, όπως και τη σχετική

τεχνολογικά στοιχεία, ενδεικτικά διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης.

- Μικρότερες διαφορές (συγκριτικά με αυτές που διαφοροποιούν τους τύπους ενός είδους αγγείου - σχετικά, βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο) που αφορούν στην ίδια διάσταση των αγγείων, όπως για παράδειγμα στο ύψος μέχρι το χείλος ή στη διάμετρο της περιφέρειας του χείλους.
- Διαφορές που αφορούν στο ίδιο είδος επεξεργασίας της επιφάνειας των αγγείων, στην περίπτωση που αυτά φέρουν το ίδιο είδος διακόσμησης (σχετικά, βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο).
- Διαφορές που αφορούν στο ίδιο είδος διακόσμησης και στον ίδιο τρόπο εκτέλεσής της, όπως για παράδειγμα, στον ίδιο τρόπο εκτέλεσης της ολόβαφης διακόσμησης ανεξαρτήτως χρώματος (στην περίπτωση που τα υπό εξέταση χρώματα μπορεί να είναι αποτέλεσμα της χρήσης της ίδιας βαφής) ή του ίδιου είδους γραπτής διακόσμησης (π.χ. του Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου), επίσης, ανεξαρτήτως χρώματος (σχετικά, βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο).
- Μικρότερες διαφορές που αφορούν στην κεραμική ύλη (συγκριτικά με αυτές που διαφοροποιούν τους τύπους ενός είδους αγγείου - βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο).
- Μικρότερες διαφορές που αφορούν στον βαθμό λεπτότητας του αγγείου (συγκριτικά με αυτές που διαφοροποιούν τους τύπους ενός είδους αγγείου - σχετικά, βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο).

Πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι τα ακόλουθα τεχνολογικά ίχνη δεν αποτελούν ασφαλείς ενδείξεις για την κατηγοριοποίηση των αγγείων ενός τύπου σε υπο-τύπους:

- α. οι λεπτές, οριζόντιες ή σπειροειδείς, επάλληλες ραβδώσεις και αυλακώσεις οι οποίες δημιουργούνται στην επιφάνεια του αγγείου κατά την (εν μέρει ή εξολοκλήρου) τροχοποίησή του·
- β. οι οριζόντιες ή σχεδόν οριζόντιες κορυφώσεις και εγχαραξίσεις οι οποίες δημιουργούνται στην επιφάνεια του αγγείου κατά την (εν μέρει ή εξολοκλήρου) τροχοποίησή του, είτε λόγω της χρήσης των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη, είτε λόγω της ύπαρξης προσμείξεων στον πηλό¹⁸⁵.
- γ. η θέση των

περιγραφή στον Τόμο III (σελ. 122, εικ. 10-11), αναφορικά με τη μορφολογία της έκφυσης της λαβής του μεγάλου ημισφαιρικού κυπέλλου με πρόχυση με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0034.

¹⁸⁵ Courty and Roux 1995: 27.

δακτυλικών αποτυπωμάτων στην επιφάνεια των αγγείων¹⁸⁶. Θεωρείται, ότι τα παραπάνω ίχνη δεν υποδεικνύουν απαραίτητα διαφορετικό κεραμικό υπο-τύπο, επειδή ο ίδιος αγγειοπλάστης είναι δυνατό να παράγει διαφορετικές μορφές των προαναφερθέντων ιχνών, σε διαφορετικά παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους και τύπου¹⁸⁷. Αντιστρόφως, ένας ικανός αγγειοπλάστης είναι δυνατό να παράγει παρόμοια τεχνολογικά ίχνη στην επιφάνεια τροχοποίητων αγγείων του ίδιου είδους με διαφορετικές τοποθετήσεις των χεριών του, όπως και με διαφορετικούς ρυθμούς κατά την κατασκευή τους¹⁸⁸. Επιπροσθέτως, η μελέτη των Βαλλιάνου και Παδουβά αναφορικά με τα παραδοσιακά κρητικά αγγεία έδειξε, ότι το πάχος των τοιχωμάτων ψηλότερα της βάσης των αγγείων του ίδιου είδους, τα οποία κατασκευάστηκαν από τον ίδιο αγγειοπλάστη, μπορεί να διαφέρει σημαντικά, ακόμα και αν η κατασκευή τους έλαβε χώρα σε πολύ κοντινά, μεταξύ τους, χρονικά διαστήματα¹⁸⁹. Το ίδιο μπορεί να ισχύει σε όσα αφορούν στη μορφολογία της εσωτερικής επιφάνειας της τροχοποίητης βάσης, αλλά και γενικότερα του εσωτερικού ενός αγγείου¹⁹⁰, καθώς ο ίδιος αγγειοπλάστης είναι δυνατό να «ανοίξει» και να «ανεβάσει» τη μάζα του πηλού με διαφορετικούς τρόπους, καταλήγοντας, όμως, στο ίδιο μορφολογικό αποτέλεσμα. Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι το πάχος των τοιχωμάτων ψηλότερα της βάσης και η μορφολογία της εσωτερικής επιφάνειας της βάσης και γενικότερα του εσωτερικού τροχοποίητων (εν μέρει ή εξολοκλήρου) αγγείων ίδιου τύπου και είδους δεν αποτελούν κριτήριο για τον διαχωρισμό των αγγείων σε υπο-τύπους¹⁹¹, εκτός αν κάτι τέτοιο υποδειχθεί με τον εντοπισμό επιπλέον τεχνολογικών ενδείξεων.

Διευκρινίζεται, τέλος, ότι τα αγγεία που ανήκουν στον ίδιο υπο-τύπο κατατάσσονται ως «Παράδειγμα α΄», «Παράδειγμα β΄» και ούτω καθεξής.

¹⁸⁶ Σχετικά με τη χρησιμότητα της εξέτασης των δακτυλικών αποτυπωμάτων που εντοπίζονται στην επιφάνεια των αγγείων, βλ. Åström 2007, 1973, 1972, 1971, Åström και Eriksson 1980, 1972, Branigan και Papadatos 2002, όπως και την ιστοσελίδα <http://www.ancientfingerprints.org>.

¹⁸⁷ Rye 1981: 75.

¹⁸⁸ Rye 1981: 75.

¹⁸⁹ Βαλλιάνου και Παδουβά 1986: 118-135.

¹⁹⁰ Rye 1981: 75.

¹⁹¹ Εντούτοις, σημειώνεται ότι ο εντοπισμός πολύ παχέων τοιχωμάτων σε ένα μικρό αγγείο μπορεί να οφείλεται σε έλλειψη εμπειρίας του αγγειοπλάστη (Θεονύμφη Γενετζάκη, αγγειοπλάστης, Αρχάνες, Κρήτη, 2016: προσωπική επικοινωνία).

2.7. Σύνοψη:

Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν παραπάνω, συνάγεται, ότι μέσω της προτεινόμενης λεπτομερούς τεχνολογικής εξέτασης των κεραμικών αγγείων από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, δηλαδή μέσω της ανάλυσης της τεχνολογικής εγχειρηματικής αλυσίδας τους και του εντοπισμού των κεραμικών τεχνολογικών τύπων και υποτύπων τους ανά είδος αγγείου, είναι δυνατό να τεκμηριωθούν οι ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις τις οποίες αυτά αντιπροσωπεύουν. Τα σχετικά συλλεχθέντα κεραμικά τεχνολογικά στοιχεία θα αποτελέσουν πηγές πληροφοριών αναφορικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής και τον τρόπο διακίνησης και κατανάλωσης των αγγείων. Επιπροσθέτως, οι εντοπισμένες ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις θα είναι χρονολογήσιμες, αλλά και ενδεικτικές κοινωνικών πρακτικών, όταν αυτές θα συσχετιστούν με τη χρήση και τη σημασία των υπό εξέταση αγγείων.

2.8. Τεχνολογικές επισημάνσεις

2.8.α. Μορφολογική και μετρική τυποποίηση των αγγείων

Συχνά, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο ο βαθμός της τυποποίησης της μορφολογίας των αγγείων υποδηλώνει τον βαθμό εξειδίκευσης της εργασίας και την ένταση της κεραμικής παραγωγής¹⁹². Εντούτοις, έχει αποδειχθεί, ότι η μορφολογική τυποποίηση των αγγείων και γενικότερα ο τρόπος οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής επηρεάζεται όχι μόνο από τις προαναφερθείσες παραμέτρους, αλλά και από άλλους, πολυάριθμους και πολυσύνθετους, κοινωνικο-πολιτικούς και τεχνολογικούς παράγοντες¹⁹³. Για αυτό τον λόγο, δεν πρέπει να γίνεται συσχετισμός της μορφολογικής τυποποίησης των αγγείων με συγκεκριμένους τρόπους οργάνωσης

¹⁹² Roux 2003β.

¹⁹³ Gandon κ.α 2014, Κυριατζή 2000: 22, Kotsonas 2014: 11-12, και Berg 2004. Σχετικά με το ότι ακόμα και έμπειροι αγγειοπλάστες δεν είναι πάντα ακριβείς στη μορφολογική τυποποίηση, βλ. Kotsonas 2014: 12 (και παραπάνω, υποσημείωση 154). Σχετικά με το ότι τα τυποποιημένα αγγεία δεν είναι προϊόν μόνο «σύνθετων» κοινωνιών, βλ. Kotsonas 2014: 13, Barnard 2001: 261-262, Day κ.α. 1997. Σχετικά με το ότι η τυποποίηση των προϊόντων δεν σχετίζεται απαραίτητα με πολιτικές αλλαγές, βλ. Barnard 2001: 261-262. Η Hruby (2014, 2011, 2006) επισημαίνει, ότι ο μεγάλος βαθμός της ποικιλομορφίας των διαστάσεων αγγείων του ίδιου είδους είναι πιθανό να αντανακλά όχι τη μικρή ένταση της κεραμικής παραγωγής, όπως συνήθως υποστηρίζεται, αλλά, αντιθέτως, τη μεγάλη ένταση της κεραμικής παραγωγής, όπως ίσχυε αναφορικά με την παραγωγή της κεραμικής που βρέθηκε στο μυκηναϊκό παλάτι του Νέστορα στην Πύλο (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 155).

της κεραμικής παραγωγής¹⁹⁴. Αναφορικά με το παραπάνω ερώτημα, οι Gandon κ.α.¹⁹⁵ πραγματοποίησαν ένα πείραμα με παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους, που κατασκευάστηκαν από έμπειρους αγγειοπλάστες, οι οποίοι δεν ακολουθούσαν απαραίτητα την ίδια κεραμική τεχνολογική παράδοση, με στόχο τη διερεύνηση των παραγόντων που επηρέασαν τη μορφολογική ποικιλομορφία των συγκεκριμένων αγγείων. Με βάση τα συμπεράσματά τους, αλλά και με βάση τα συμπεράσματα παρόμοιων μελετών άλλων ερευνητών¹⁹⁶, αποδείχθηκε ότι ο βαθμός της μορφολογικής τυποποίησης ή ποικιλομορφίας αγγείων του ίδιου είδους επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες, οι βασικότεροι εκ των οποίων είναι οι ακόλουθοι:

- Η κεραμική τεχνολογική παράδοση.
- Η μέθοδος και η τεχνική κατασκευής των αγγείων¹⁹⁷.
- Ο τρόπος οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής¹⁹⁸.
- Η ένταση της παραγωγής, η οποία μπορεί να έχει, αναλόγως, αρνητικό ή θετικό αντίκτυπο στη μορφολογική τυποποίηση¹⁹⁹.
- Ο βαθμός επένδυσης εργασίας.
- Η ποικιλία και η διαθεσιμότητα των πρώτων υλών οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν στην κεραμική παραγωγή.
- Η τεχνολογική δεξιότητα του αγγειοπλάστη²⁰⁰.
- Ο βαθμός εμπειρίας του αγγειοπλάστη στην κατασκευή αγγείων με τοιχώματα συγκεκριμένου σχήματος, όπως με ευθεία, κυρτά ή κοίλα τοιχώματα²⁰¹.
- Η άποψη του αγγειοπλάστη - ή και των καταναλωτών - για το «ιδανικό» μέγεθος ή σχήμα²⁰².
- Οι ιδιαίτερες απαιτήσεις των καταναλωτών.
- Οι προσωπικές προτιμήσεις του αγγειοπλάστη.

¹⁹⁴ Κυριατζή 2000: 22.

¹⁹⁵ Gandon κ.α. 2014.

¹⁹⁶ Όπως των Hruby 2014, Kotsonas 2014, Roux 2003β, Eerkens και Bettinger 2001, Kyriatzi 2000, Βαλλιάνος και Παδουβά 1984.

¹⁹⁷ Kotsonas 2014: 11.

¹⁹⁸ Van der Leeuw 1977.

¹⁹⁹ Για παράδειγμα, η Hruby (2014, 2006) υποστηρίζει, ότι η αύξηση της κεραμικής παραγωγής μπορεί να μειώσει τον βαθμό της μορφολογικής τυποποίησης (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 193), σε αντίθεση με τη Roux (2003β), η οποία προτείνει, ότι η αύξηση της κεραμικής παραγωγής αυξάνει τον βαθμό της μορφολογικής τυποποίησης.

²⁰⁰ Hruby 2014.

²⁰¹ Επισημαίνεται, ότι κατά τη διεξαγωγή του πειράματος των Gandon κ.α 2014, οι αγγειοπλάστες κατασκεύασαν είδη αγγείων τα οποία, αν και δεν ανήκαν στο ρεπερτόριο τους, εντούτοις, έφεραν τοιχώματα με γεωμετρικό σχήμα στο οποίο αυτοί είχαν εμπειρία.

²⁰² Eerkens και Bettinger 2001: 500, Hruby 2014: 53.

- Η υιοθέτηση της ρουτίνας στην κεραμική παραγωγή ως μέσο μείωσης του κόστους και αύξησης της αποτελεσματικότητας²⁰³.
- Η ανάγκη να μεταδοθούν πληροφορίες σχετικά με την κοινωνική θέση και τους κοινωνικούς δεσμούς²⁰⁴.
- Η πάροδος του χρόνου, καθώς η εξασθένηση της μνήμης έχει αρνητικό αντίκτυπο στην τυποποίηση²⁰⁵.

Επιπρόσθετες παράμετροι, οι οποίες, ενδεχόμενα, επηρεάζουν τη μορφολογική τυποποίηση ενός αγγείου είναι οι ακόλουθες:

- Ο βαθμός δυσκολίας στην κατασκευή ενός αγγείου²⁰⁶.
- Το μέγεθος και το βάρος του αγγείου: όσο μεγαλύτερο ή βαρύτερο είναι ένα είδος αγγείου, τόσο μικρότερος ενδέχεται να είναι ο βαθμός της μορφολογικής του τυποποίησης²⁰⁷ (χωρίς, όμως, αυτό να είναι πάντα ο κανόνας²⁰⁸).

Παρόλο, λοιπόν, που παρόμοιοι βαθμοί μορφολογικής τυποποίησης ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες αγγείων του ίδιου είδους δεν αντιστοιχούν απαραίτητα σε παρόμοιους τρόπους οργάνωσης κεραμικής παραγωγής, τίθεται το ερώτημα εάν παρόμοιοι βαθμοί μορφολογικής τυποποίησης ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες αγγείων του ίδιου είδους υποδεικνύουν την ίδια ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση και τον ίδιο κεραμικό τύπο. Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα είναι πως μάλλον όχι, καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί²⁰⁹, η εξέταση μίας μόνο τεχνολογικής παραμέτρου συνήθως δεν επαρκεί για να καθορίσει ένα κεραμικό τύπο και την ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση που αυτός αντιπροσωπεύει, οπότε, κατά συνέπεια, ούτε την τεχνολογική εγχειρηματική αλυσίδα του και τον τρόπο παραγωγής του.

Εντούτοις, ο εντοπισμός μορφολογικών ομοιοτήτων ανάμεσα σε αγγεία του ίδιου είδους κατά τη Νεοανακτορική περίοδο είναι γεγονός, δεδομένου ότι η κεραμική παραγωγή τότε ήταν σε μεγάλο βαθμό τυποποιημένη²¹⁰. Ο βαθμός μορφολογικής τυποποίησης των νεοανακτορικών αγγείων του ίδιου είδους μπορεί να υπολογιστεί χρησιμοποιώντας μαθηματικές μεθόδους που λαμβάνουν υπόψη τις

²⁰³ Rice 1987: 201.

²⁰⁴ Kotsonas 2014: 12.

²⁰⁵ Eerkens και Bettinger 2001: 495, 500, 501.

²⁰⁶ Eerkens και Bettinger 2001: 493-494, 500.

²⁰⁷ Roux 2003β, Eerkens και Bettinger 2001: 495-496, 663, Hruby 2014: 53, Kotsonas 2014: 13.

²⁰⁸ Η Hruby (2014: 54) διευκρινίζει ότι, σε κάποιες περιπτώσεις, μικρότερα αγγεία μπορεί να είναι λιγότερο τυποποιημένα σε σχέση με μεγαλύτερα αγγεία.

²⁰⁹ Στο υποκεφάλαιο 2.6.

²¹⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 2.5. και 2.6.β.ii.

τρισδιάστατες μετρήσεις του αγγείου, όπως, π.χ. τη χωρητικότητα και το συνολικό βάρος του. Εντούτοις, οι τρισδιάστατες μετρήσεις δεν χρησιμοποιούνται για την εξέταση του βαθμού της μορφολογικής τυποποίησης των αγγείων του ίδιου είδους από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, καθώς αυτά σπάνια σώζονται ολόκληρα (αν και πολύ συχνά σώζονται κατά μεγάλο τμήμα τους). Για αυτό τον λόγο, επιλέχθηκαν οι δισδιάστατες μετρήσεις, οι οποίες συνήθως σώζονται και είναι πιο σταθερές μεταβλητές²¹¹ για την εξέταση της μορφολογικής ποικιλομορφίας των αγγείων. Για τον προσδιορισμό της διακύμανσης των διαστάσεων των αγγείων, δηλαδή για τον προσδιορισμό της μετρικής τυποποίησης, υπάρχουν διάφορες μέθοδοι²¹². Η πιο έγκυρη από αυτές θεωρείται ότι είναι η στατιστική μέθοδος του «συντελεστή διακύμανσης ή μεταβλητότητας»²¹³. Αυτός αντιστοιχεί με το πηλίκο της τυπικής απόκλισης (σ)²¹⁴ προς τη μέση τιμή (μ)²¹⁵ μίας μεταβλητής (δηλαδή της υπό εξέταση διάστασης του αγγείου) επί τοις εκατό: $(CV = \sigma/\mu) \times 100\%$ ²¹⁶. Σχετικά, επισημαίνονται τα ακόλουθα:

α. όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της μετρικής τυποποίησης, τόσο χαμηλότερος είναι ο συντελεστής διακύμανσης· β. όταν χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη στατιστική μέθοδος, είναι απαραίτητο να συγκρίνονται όμοιες μεταβλητές αγγείων του ίδιου είδους²¹⁷, καθώς, σε διαφορετική περίπτωση, η τιμή του συντελεστή διακύμανσης επηρεάζεται αρνητικά ή θετικά²¹⁸. Η Hruby, μάλιστα, υπογραμμίζει, ότι ο συντελεστής διακύμανσης είναι απαραίτητο να υπολογίζεται ανάμεσα σε αγγεία του ίδιου είδους που έχουν παραχθεί με την ίδια κατασκευαστική τεχνική και μεθόδου²¹⁹. Η ίδια μελετήτρια, επίσης, σημειώνει, ότι είναι αναγκαίο να συγκρίνονται διαστάσεις

²¹¹ Eerkens και Bettinger 2001. Η Hruby επισημαίνει, ότι οι τρισδιάστατες μετρήσεις των αγγείων ποικίλλουν περισσότερο σε σχέση με τις δισδιάστατες μετρήσεις τους (Hruby 2014: 54-55), οπότε οι δευτερες αποτελούν πιο σταθερή μεταβλητή όσον αφορά στον υπολογισμό της μορφολογικής τυποποίησης.

²¹² Βλ. Kotsonas 2014: 9-11.

²¹³ «Coefficient of Variation» («CV») ή «Relative Standard Deviation - RSD» (βλ. Eerkens 2000: 666-667, Hruby 2014: 50), «...a standardized measure of dispersion of a probability distribution or frequency distribution» (https://en.wikipedia.org/wiki/Coefficient_of_variation).

²¹⁴ Η τυπική απόκλιση (σ) των τιμών μιας μεταβλητής ενός συνόλου όμοιων δεδομένων ισούται με την τετραγωνική ρίζα της διακύμανσης των τιμών της συγκεκριμένης μεταβλητής (https://el.wikipedia.org/wiki/Τυπική_απόκλιση, https://en.wikipedia.org/wiki/Standard_deviation). Επιπροσθέτως, η διακύμανση των τιμών μίας μεταβλητής ενός συνόλου όμοιων δεδομένων ισούται με το πηλίκο του συνόλου των τιμών της κάθε απόκλισης της συγκεκριμένης μεταβλητής από το μέσο των τιμών στο τετράγωνο δια του συνολικού αριθμού του πληθυσμού τους (<https://el.wikipedia.org/wiki/Διακύμανση>).

²¹⁵ Η οποία ισούται με το πηλίκο του αθροίσματος όλων των τιμών δια του αριθμού του πλήθους τους.

²¹⁶ Σχετικά με τη χρήση της συγκεκριμένης στατιστικής μεθόδου, βλ. Eerkens και Bettinger 2001, Hruby 2014: 50, Kotsonas 2014: 10, Roux 2003β: 773. Σχετικά με τη χρησιμότητα (ή μη) της μεθόδου, βλ. Berg 2004: 75, Kotsonas 2014: 17 Hilditch 2014: 27.

²¹⁷ Όπως επισημαίνουν ο Κοτσώνας (Kotsonas 2014: 9) και οι Eerkens και Bettinger (2001: 500).

²¹⁸ Eerkens και Bettinger 2001: 500.

²¹⁹ Hruby 2014: 50, 53.

αγγείων του ίδιου είδους, τα οποία παράχθηκαν είτε από τον ίδιο αγγειοπλάστη, είτε από αγγειοπλάστες του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου, είτε από αγγειοπλάστες διαφορετικών κεραμικών εργαστηρίων. Αυτό προτείνεται, καθώς, εάν στους σχετικούς υπολογισμούς περιληφθούν μετρήσεις διαστάσεων αγγείων του ίδιου είδους τα οποία είναι κατασκευασμένα τόσο από τον ίδιο αγγειοπλάστη, όσο και από άλλους αγγειοπλάστες του ίδιου ή / και διαφορετικών κεραμικών εργαστηρίων (οι οποίοι ακολουθούν διαφορετικές ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις), αυτό θα επηρεάσει το ποσοστό του συντελεστή διακύμανσης θετικά ή αρνητικά²²⁰.

Ο Eerkens²²¹ διερεύνησε τον συντελεστή διακύμανσης των διαστάσεων αντικειμένων που παράγονται είτε από το ίδιο άτομο είτε από διαφορετικά άτομα με διαφορετική ικανότητα αντίληψης και μνήμης, όπως και διαφορετικές τεχνικές δεξιότητες²²². Στο πλαίσιο αυτής της εξέτασης, πραγματοποίησε ένα πείραμα με βάση την εκ μνήμης αναπαραγωγή σε χαρτί συγκεκριμένων σχημάτων με χρήση ψαλιδιού. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι διαφορές ανάμεσα στις διαστάσεις των σχημάτων του ίδιου είδους τα οποία παράχθηκαν από το ίδιο άτομο είχαν συντελεστή διακύμανσης 2,5% - 3%, ενώ οι διαφορές ανάμεσα στις διαστάσεις των σχημάτων του ίδιου είδους τα οποία παράχθηκαν από διαφορετικά άτομα είχαν συντελεστή διακύμανσης 4% - 5%²²³. Αναφορικά, συγκεκριμένα, με την παραγωγή κεραμικών αγγείων, ο Eerkens πρότεινε, ότι ο συντελεστής διακύμανσης κυμαίνεται μεταξύ 2% και 5%²²⁴. Εντούτοις, έχει υποστηριχθεί, ότι οι τιμές του συντελεστή διακύμανσης που σχετίζονται με την παραγωγή αντικειμένων διαφόρων κατηγοριών μπορεί να φτάσει μέχρι και το 57,7%²²⁵. Με βάση τα παραπάνω, διαφαίνεται ότι η ευρεία κλίμακα του συντελεστή διακύμανσης (2% - 57,7%) ισχύει και στην περίπτωση της παραγωγής κεραμικών αντικειμένων. Λαμβάνοντας υπόψη το στοιχείο αυτό, όπως και το προαναφερθέν συμπέρασμα ότι παρόμοιοι βαθμοί μορφολογικής τυποποίησης ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες αγγείων του ίδιου είδους δεν υποδεικνύουν απαραίτητα την ίδια ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση και τον ίδιο κεραμικό τύπο, συνάγεται ότι, αντιστοίχως, δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο όριο στην προαναφερθείσα ευρεία κλίμακα των τιμών 2% - 57,7% του συντελεστή διακύμανσης,

²²⁰ Hruby 2014: 53-54.

²²¹ Eerkens 2000: 663-664.

²²² «...how visual perception, memory, motor skills together contribute to error or what the minimum variation under such circumstances should be» (Eerkens 2000: 664).

²²³ Eerkens 2000: 667. Για σχετική συζήτηση, βλ. Berg 2004: 75.

²²⁴ Eerkens 2000: 667.

²²⁵ Eerkens και Bettinger 2001: 495-499, πίν. 1.

που αφορούν στις διαστάσεις αγγείων του ίδιου είδους, το οποίο μπορεί να υποδηλώνει διαφορετική ειδική τεχνολογική παράδοση και διαφορετικό κεραμικό τεχνολογικό τύπο. Τα αποτελέσματα εξέτασης που διεξήγαγε η γράφουσα αναφορικά με τις τιμές του συντελεστή διακύμανσης των διαστάσεων αρχαιολογικών και παραδοσιακών αγγείων του ίδιου είδους συγκλίνουν με το προαναφερθέν συμπέρασμα²²⁶. Η Κυριατζή συμφωνεί, χαρακτηρίζοντας γενικευμένους τέτοιου είδους υπολογισμούς και ερμηνείες της μορφολογικής τυποποίησης²²⁷. Στο ίδιο πλαίσιο συζήτησης, η Hruby υποστηρίζει ότι είναι απαραίτητο να γίνεται προσπάθεια κατανόησης των λόγων, εξαιτίας των οποίων παρατηρείται η μορφολογική ποικιλομορφία των αγγείων, μελετώντας κάθε φορά το κεραμικό σύνολο με μεγάλη λεπτομέρεια²²⁸.

Ακολουθώντας τις προαναφερθείσες υποδείξεις και τα σχετικά συμπεράσματα, θα επιλεγεί μία όσο το δυνατόν πιο σφαιρική τεχνολογική μελέτη των αγγείων από το Βαθύπετρο στην παρούσα εργασία, σύμφωνα με την οποία θα εξετασθούν τα κεραμικά τεχνολογικά χαρακτηριστικά στο σύνολό τους. Εντούτοις, ενίοτε, θα υπολογίζεται ο συντελεστής διακύμανσης διαφόρων διαστάσεων αγγείων του ίδιου είδους, με τα σχετικά αποτελέσματα να υποστηρίζουν, τελικά, την αναγκαιότητα συνολικής τεχνολογικής μελέτης των υπό εξέταση αγγείων²²⁹.

2.8.β. Τροχοποίητες (εν μέρει ή εξολοκλήρου) βάσεις αγγείων

2.8.β.i. Γενικά:

Όπως έχει ήδη επισημανθεί παραπάνω²³⁰, η συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού είναι πιθανό ότι χρησιμοποιήθηκε έως και την ΥΜΙα περίοδο για την εν μέρει τροχοποίητη κατασκευή αγγείων τουλάχιστον μέχρι μεγάλου μεγέθους. Κατά τη διάρκεια της ΥΜΙβ περιόδου, στην οποία ενδέχεται να χρονολογούνται και οι δύο ή μια από τις δύο φάσεις του Βαθύπέτρου²³¹, ίσως ξεκίνησε η εξολοκλήρου

²²⁶ Ένα από τα εν λόγω παραδείγματα εξέτασης παραδοσιακών κρητικών αγγείων αναφέρεται παραπάνω, στην υποσημείωση 154.

²²⁷ Κυριατζή 2000: 22.

²²⁸ Hruby 2014: 55.

²²⁹ Σχετικά, βλ., κυρίως, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 4. Συζήτηση επί των μετρικών διαφορών μεταξύ όμοιων διαστάσεων των κυπέλλων».

²³⁰ Στο υποκεφάλαιο 2.5.

²³¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις».

τροχοποίητη κατασκευή είτε ολόκληρων μικρών αγγείων είτε τμημάτων μεγαλύτερων αγγείων. Δηλαδή, τμήματα του αγγείου, όπως η βάση ή ο λαιμός, ίσως κατασκευάζονταν με την εξολοκλήρου τροχοποίητη τεχνική, ενώ άλλα τμήματα του ίδιου αγγείου, όπως το κυρίως σώμα του, μπορεί να κατασκευάζονταν με την εν μέρει χρήση του κεραμικού τροχού, δηλαδή με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού. Εντούτοις, δεν αποκλείεται να είχε συνεχιστεί και σε αυτή την περίοδο η αποκλειστική χρήση της πρωιμότερης, συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Για τους παραπάνω λόγους και όσον αφορά στην ΥΜΙ περίοδο, στο παρόν υποκεφάλαιο γίνεται αναφορά στις *εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητες βάσεις αγγείων* και όχι στις *βάσεις εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητων αγγείων*, δηλαδή, αγγείων τα οποία είναι στο σύνολο του σώματός τους είτε εν μέρει είτε εξολοκλήρου κατασκευασμένα πάνω στον κεραμικό τροχό.

2.8.β.ii. *Το σχήμα της κάτω επιφάνειας, εν μέρει ή εξολοκλήρου, τροχοποίητων βάσεων, που σχηματίστηκαν σε επαφή με τον κεραμικό δίσκο:*

Στην προσπάθεια εντοπισμού του κεραμικού εργαστηρίου το οποίο παρήγαγε ένα συγκεκριμένο είδος αγγείου και σύμφωνα με μία συγκεκριμένη ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση είναι δυνατό να ληφθεί υπόψη η μορφολογία της κάτω επιφάνειας της, εν μέρει ή εξολοκλήρου, τροχοποίητης βάσης του. Αυτό ισχύει, καθώς η επιφάνεια έδρασης ενός αγγείου ενδέχεται να φέρει το αποτύπωμα της άνω επιφάνειας του κεραμικού δίσκου πάνω στον οποίο αυτή σχηματίστηκε, μορφολογικό στοιχείο το οποίο μπορεί να είναι αντιπροσωπευτικό του κεραμικού εργαστηρίου που το κατασκεύασε. Για παράδειγμα, η ελάχιστη κοίλη κάτω επιφάνεια μίας, εν μέρει ή εξολοκλήρου, τροχοποίητης βάσης ενός αγγείου ενδέχεται να είναι αποτύπωμα του ελάχιστα κυρτού κεντρικού τμήματος της άνω επιφάνειας του κεραμικού δίσκου, πάνω στον οποίο αυτή δημιουργήθηκε. Πράγματι, σε κάποιες περιπτώσεις, η άνω επιφάνεια των μινωικών κεραμικών δίσκων ήταν στο κέντρο της ελάχιστα κυρτή²³²

²³² Επισημαίνεται, ότι εντοπίζονται παραδείγματα νεοανακτορικών κεραμικών δίσκων του Τύπου 3C, τα οποία φέρουν ελάχιστα κυρτή άνω επιφάνεια (δηλαδή, υπερυψωμένη στο κέντρο της κατά περίπου 1 εκατοστό σε σχέση με την υπόλοιπη άνω επιφάνεια - σχετικά, βλ. Evely 1988: 90-91, 101, αρ. 45-47: κεραμικοί δίσκοι από Γουρνιά). Το συγκεκριμένο τεχνολογικό στοιχείο εντοπίζεται, επίσης, στους παραδοσιακούς κεραμικούς δίσκους (στις «πλάκες») στην Κρήτη (Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 188, Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 48· σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 51). Σχετικά με τους μινωικούς κεραμικούς δίσκους γενικότερα, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 48, και αναφορικά συγκεκριμένα με τους κεραμικούς δίσκους που ανευρέθηκαν στο ΥΜΙ Βαθύπετρο, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5. και κεφάλαιο 1, υποσημείωση 86.

(όπως μπορεί να ήταν είτε επίπεδη, είτε ελάχιστα κοίλη λόγω φθοράς κατά τη χρήση της ή για την επίτευξη της ισορροπίας κατά την περιστροφή του δίσκου²³³). Οι ελάχιστα κυρτές άνω επιφάνειες των μινωικών κεραμικών δίσκων, ενδεχομένως, χρησίμευαν στην κατασκευή πιο σταθερών και ανθεκτικών αγγείων, καθώς αυτά θα έφεραν, αντιστοίχως, ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, η οποία, σε αντίθεση με μία επίπεδη βάση, είναι πιο σταθερή και λιγότερο επιρρεπής στα σπασίματα. Μία άλλη εξήγηση είναι ότι η κυρτή άνω επιφάνεια του κεραμικού δίσκου χρησίμευε για τη σταθεροποίηση είτε της πηλόμαζας κατά την κεντροποίησή της πάνω στον κεραμικό δίσκο²³⁴ για την κατασκευή ενός εξολοκλήρου τροχοποίητου αγγείου, είτε ενός αρχικά κατασκευασμένου με κουλούρες αγγείου για την ασφαλή, τελική επεξεργασία του πάνω στον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό.

Τα τέσσερα παραδείγματα του ελεύθερα περιστρεφόμενου, νεοανακτορικού κεραμικού δίσκου Τύπου 3C που ανευρέθηκαν στο ΥΜΙ Βαθύπετρο θεωρείται ότι χρησιμοποιήθηκαν ταυτόχρονα στο κεραμικό εργαστήριο που πιθανώς λειτούργησε στην Νότια Πτέρυγα, πριν την καταστροφή και τελική εγκατάλειψή της²³⁵, ενδεχομένως από περισσότερους τους ενός αγγειοπλάστες²³⁶. Η άνω επιφάνεια στους τρεις από τους τέσσερις εν λόγω κεραμικούς δίσκους είναι επίπεδη, εκτός από έναν (με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π25821), ο οποίος παρουσιάζει ανεπαίσθητη κύρτωση στο κέντρο του²³⁷. Το συγκεκριμένο στοιχείο υποδηλώνει είτε ότι στους άλλους τρεις δίσκους η επίπεδη επιφάνεια ήταν αποτέλεσμα φθοράς, λόγω χρήσης, μίας αρχικά κυρτής άνω επιφάνειας, είτε ότι οι τρεις αυτοί δίσκοι ήταν αρχικά κατασκευασμένοι με επίπεδη άνω επιφάνεια. Επισημαίνεται, ότι οι τέσσερις κεραμικοί δίσκοι από το συγκρότημα διαφέρουν και ως προς τα λοιπά μορφολογικά και διακοσμητικά - συμβολικά τους στοιχεία. Διευκρινίζεται, ότι στο Βαθύπετρο εντοπίζονται τόσο κοίλες, όσο και επίπεδες επιφάνειες έδρασης αγγείων, αλλά δεν έχει ακόμα επιβεβαιωθεί, αν η βάση των εν λόγω αγγείων ήταν, πάντα, αποτύπωμα του

²³³ Evely 1988: 86. Διευκρινίζεται, ότι οι ελάχιστα κοίλες άνω επιφάνειες των μινωικών κεραμικών δίσκων είτε είχαν κατασκευαστεί αρχικά ως τέτοιες, είτε είχε αποκοπεί τμήμα στο κέντρο τους μετά την κατασκευή τους (βλ. Evely 1988: 92, 101-102, αρ. 55, σχετικά με τον κεραμικό δίσκο με ελάχιστα κοίλη άνω επιφάνεια από Γουρνιά).

²³⁴ Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 405.

²³⁵ Σε μεταγενέστερη φάση, οι εν λόγω κεραμικοί δίσκοι φυλάχθηκαν στη Βόρεια Πτέρυγα (κυρίως στην Κεντρική Αίθουσα). Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.β. «Τελικά συμπεράσματα».

²³⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5.

²³⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5., όπως και κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και υποσημείωση 86.

κεραμικού δίσκου πάνω στον οποίο είχε κατασκευαστεί (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 2.8.β.iv.).

Τα παραπάνω στοιχεία υποδεικνύουν ότι, αν και δεν αποκλείεται ένα συγκεκριμένο ΥΜΙ κεραμικό εργαστήριο να χρησιμοποιούσε ένα συγκεκριμένο είδος κεραμικού δίσκου με συγκεκριμένη μορφολογία άνω επιφάνειας, είναι εξίσου πιθανό, στο ίδιο εργαστήριο, να εντοπίζονταν διαφορετικά είδη κεραμικών δίσκων με διαφορετική μορφολογία της άνω επιφάνειάς τους, είτε λόγω διαφορετικών επιπέδων φθοράς, είτε λόγω κατασκευής. Οπότε, η μορφολογία της επιφάνειας έδρασης, αν και συχνά είναι αποτύπωμα της άνω επιφάνειας του κεραμικού δίσκου πάνω στον οποίο κατασκευάστηκε (εν μέρει ή εξολοκλήρου) τουλάχιστον η βάση του αγγείου, συνήθως αυτή δεν αποτελεί στοιχείο το οποίο είναι ενδεικτικό συγκεκριμένης ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης και συγκεκριμένου κεραμικού εργαστηρίου, ακόμα και όταν τα υπό εξέταση αγγεία προέρχονται από ένα στενό, χρονικά και γεωγραφικά, στρωματογραφικό ορίζοντα.

2.8.β.iii. Ίχνη αποκόλλησης από τον κεραμικό δίσκο σε, εν μέρει ή εξολοκλήρου, τροχοποίητες βάσεις αγγείων:

Συνήθως, οι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητες βάσεις που κατασκευάστηκαν σε επαφή με τον κεραμικό δίσκο φέρουν στην επιφάνεια έδρασης ομόκεντρα ημικυκλικά, ελλειψοειδή ή παράλληλα, ίχνη, τα οποία σχηματίστηκαν κατά την αποκόλλησή της από τον κεραμικό δίσκο με χρήση νήματος²³⁸. Καθώς δεν αποκλείεται ο ίδιος τεχνίτης να αποκολλά τα αγγεία από τον κεραμικό δίσκο με διαφορετικούς τρόπους, θεωρείται, ότι οι παραλλαγές των προαναφερθέντων ιχνών δεν είναι ενδεικτικές διαφορετικών ειδικών κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων και κεραμικών τύπων. Επισημαίνεται, ότι η ύπαρξη των προαναφερθέντων ιχνών δεν αποδεικνύει ότι η βάση του αγγείου μεταφέρθηκε από τον κεραμικό δίσκο αμέσως μετά την κατασκευή του για να στεγνώσει, καθώς είναι δυνατό αυτή, αφού είχε αποκοπεί με νήμα από τον δίσκο, να είχε αφεθεί πάνω σε αυτόν για να στεγνώσει²³⁹.

²³⁸ Jeffra 2011: 145-147. Υπάρχουν περιπτώσεις, όμως, στις οποίες μία, εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητη, βάση δεν αποκολλάται από τον τροχό με χρήση νήματος, αλλά με διάφορους άλλους τρόπους (σχετικά, βλ. Jeffra 2011: 144, 147 και για ένα παράδειγμα, βλ. την τεχνολογική περιγραφή του γεφυρόστομου σκύφου μέσου μεγέθους με αριθμό καταλόγου AMH ΒΓ28_Π25819, στον Τόμο III, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο, 4.2.γ., σελ. 27-30).

²³⁹ Σε αυτή την περίπτωση, ο εντοπισμός μίας ελάχιστα κοίλης κάτω επιφάνειας της βάσης ενός αγγείου θα αποτελούσε αποτύπωμα του ελάχιστα κυρτού κέντρου της άνω επιφάνειας του κεραμικού

Εντούτοις, αυτό είναι μάλλον απίθανο να ίσχυε για τα μικρά αγγεία, λόγω της μαζικής παραγωγής τους κατά τη Νεοανακτορική περίοδο²⁴⁰. Επιπροσθέτως, διευκρινίζεται ότι, ενίοτε, τα ίχνη αποκόλλησης από τον κεραμικό τροχό εξαλείφονται λόγω λείανσης ή στίλβωσης της επιφάνειας έδρασης²⁴¹, ή εξαιτίας του ότι αυτή αφέθηκε να στεγνώσει σε τραχιά επιφάνεια, της οποίας απέκτησε την υφή.

2.8.β.iv. *Οι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητες βάσεις αγγείων που δεν αποτελούν αποτύπωμα του κεραμικού δίσκου:*

Η εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητη βάση ενός αγγείου δεν αποτελεί πάντα αποτύπωμα του κεραμικού δίσκου (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.8.β.ii), όπως, π.χ., στις ακόλουθες περιπτώσεις: α. στην περίπτωση που αυτή έχει μορφοποιηθεί περαιτέρω, σε ημίωπη κατάσταση, μετά την τροχοποίησή της· β. στην περίπτωση που αυτή δεν έχει μορφοποιηθεί κατά την επαφή της με τον κεραμικό δίσκο²⁴². Ένα παράδειγμα της προαναφερθείσας περίπτωσης (α.) αποτελεί η ισχυρά κοίλη κάτω επιφάνεια της εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητης βάσης ενός αγγείου, η οποία σκοπίμως σχηματίστηκε ως τέτοια, είτε με αφαίρεση τμήματός της με σκληρό εργαλείο, είτε με άσκηση πίεσης πάνω σε αυτή με κατεύθυνση προς το εσωτερικό του αγγείου. Στο τελευταίο παράδειγμα, η ισχυρά κοίλη κάτω επιφάνεια της βάσης αποτελεί τεχνολογικό στοιχείο το οποίο υποδεικνύει διαφορετικό κεραμικό τύπο και διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση σε σχέση, π.χ., με την κεραμική τεχνολογική παράδοση που αντιπροσωπεύει μία επίπεδη κάτω επιφάνεια της βάσης ενός άλλου αγγείου του ίδιου είδους²⁴³.

δίσκου και οπότε δεν θα ήταν αποτέλεσμα τυχόν πίεσης που δέχτηκε κατά τη μεταφορά της από τον κεραμικό δίσκο με τα γυμνά χέρια του τεχνίτη (σχετικά, βλ. το επόμενο υποκεφάλαιο), καθώς αυτή θα ήταν ήδη στεγνή και το σχήμα της σταθεροποιημένο.

²⁴⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5. και υποσημείωση 101.

²⁴¹ Επισημαίνεται, ότι η λείανση ή στίλβωση της κάτω επιφάνειας της βάσης ενός αγγείου δημιουργεί, παρόμοια ίχνη με αυτά που δημιουργούνται κατά την αποκόλληση της βάσης από τον κεραμικό τροχό: «... συνήθως δέσμες από παράλληλες γραμμώσεις, που προκαλούνται είτε από τις ίδιες τις προσμίξεις του πηλού που παρασύρονται με τη λείανση, είτε από την υφή του μέσου με το οποίο πραγματοποιείται η στίλβωση. Η κατεύθυνσή τους αντανακλά τις κινήσεις του αγγειοπλάστη» (Κυριατζή 2000: 261).

²⁴² Για αρχαιολογικά παραδείγματα βάσεων τέτοιου είδους, βλ. Franken 1971: 233, 239-243. Για ένα εθνογραφικό παράδειγμα από τα Νόχια Κισάμου, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 209-216, 219-220 και για ένα δεύτερο εθνογραφικό παράδειγμα από την Χαλέπα Ηρακλείου, βλ. Hampe και Winter 1962: 3.

²⁴³ Για ένα παράδειγμα ισχυρά κοίλης κάτω επιφάνειας της βάσης, βλ. την τεχνολογική περιγραφή του μεγάλου ημισφαιρικού κυπέλλου με πρόχυση και κάθετη λαβή με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0041 (Τόμος ΙΙΙ, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α., σελ. 57-62).

Παρομοίως, η εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητη βάση ενός αγγείου δεν αποτελεί αποτύπωμα της άνω επιφάνειας του κεραμικού δίσκου στην περίπτωση που η ελάχιστη κοίλη επιφάνεια έδρασης σχηματίζεται, όταν αυτό υποβαστάζεται από αυτή κατά τη μεταφορά του νωπού αγγείου. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο ότι ο κεραμικός πηλός ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή της βάσης ήταν πολύ μαλακός και ασταθής²⁴⁴. Η εν λόγω αστάθεια του πηλού μπορεί να οφείλεται: α. στη μεγαλύτερη από την αναγκαία χρήση νερού (λόγω λάθους, πειραματισμού ή και απειρίας του τεχνίτη) κατά την προετοιμασία του κεραμικού πηλού ή κατά την τροχοποίηση του αγγείου, ή β. στη χρήση σαθρών γεωλογικών ιζημάτων για την προετοιμασία του κεραμικού πηλού²⁴⁵. Μία άλλη εξήγηση για την ύπαρξη ελάχιστη κοίλης επιφάνειας έδρασης μίας εξολοκλήρου τροχοποίητης βάσης είναι ότι, κατά την κεντροποίηση της μάζας πηλού πάνω στον κεραμικό δίσκο²⁴⁶, ο αγγειοπλάστης δεν άσκησε αρκετή πίεση, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να διατηρηθεί πιθανό προϋπάρχον κενό στη μάζα του πηλού²⁴⁷. Από τα παραπάνω στοιχεία συνάγεται, ότι η ελάχιστη κοίλη κάτω επιφάνεια της βάσης ενός αγγείου δεν αποτελεί σε όλες τις περιπτώσεις τεχνολογικό χαρακτηριστικό που είναι ενδεικτικό διαφορετικού κεραμικού τύπου, διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης ή και, ενδεχομένως, διαφορετικού κεραμικού εργαστηρίου.

2.8.γ. Περαιτέρω παρατηρήσεις επί της εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητης τεχνικής

Επισημαίνεται, ότι η εν μέρει ή εξολοκλήρου κατασκευή ενός αγγείου στον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό ενδέχεται να υποδεικνύεται από την ύπαρξη σπειροειδών, λεπτών ιχνών στην επιφάνεια του κυρίως σώματός του²⁴⁸. Επιπροσθέτως, διευκρινίζεται, ότι κατά τη χρήση της συνδυαστικής κατασκευαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, τα ίχνη ένωσης των κουλουρών ενδέχεται να εξαλείφονται κατά τη συγκόλλησή τους²⁴⁹ ή να έχουν επικαλυφθεί από τα

²⁴⁴ Ελένη Καναγάκη, αγγειοπλάστης, Μαργαρίτες και Θεονύμφη Γενετζάκη, αγγειοπλάστης, Αρχάνες, Κρήτη, 2016: προσωπική επικοινωνία.

²⁴⁵ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

²⁴⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.8.β.ii.

²⁴⁷ Θεονύμφη Γενετζάκη, αγγειοπλάστης, Αρχάνες (Κρήτη), 2016: προσωπική επικοινωνία.

²⁴⁸ Σχετικά, βλ., επίσης, παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii.

²⁴⁹ Livingston και Viseyrias 2010.

προαναφερθέντα ίχνη τροχοποίησης του αγγείου²⁵⁰. Τέλος, διευκρινίζεται, ότι στην περίπτωση που έχει χρησιμοποιηθεί η εν λόγω συνδυαστική τεχνική για την κατασκευή ενός μικρού αγγείου με χρήση μίας μόνο κουλούρας δεν είναι εφικτή η διάκριση ανάμεσα στη Μέθοδο 3 και 4 της εν λόγω τεχνικής, οπότε αυτή χαρακτηρίζεται ως Μέθοδος 3/4²⁵¹.

2.9. Μεθοδολογία εντοπισμού, αποτύπωσης, περιγραφής και παρουσίασης των τεχνολογικών ιχνών των κεραμικών αγγείων

Ο μακροσκοπικός εντοπισμός των τεχνολογικών ιχνών των αγγείων από το Βαθύπετρο, τα οποία εξετάστηκαν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, διενεργήθηκε μέσω της λεπτομερούς εξέτασης με χρήση μεγεθυντικών φακών χειρός (μεγέθυνσης μέχρι επί 10 φορές) και οπτικού μικροσκοπίου (μεγέθυνσης μέχρι επί 40 φορές)²⁵², όπως και με χρήση ψηφιακού μικροσκοπίου (μεγέθυνσης μέχρι επί 200 φορές)²⁵³. Η συστηματική φωτογράφιση των τεχνολογικών ιχνών των αγγείων διενεργήθηκε από τη γράφουσα και περιλαμβάνεται στους πίνακες του Τόμου II της παρούσας εργασίας²⁵⁴. Η μεθοδολογία η οποία ακολουθήθηκε σε όσα αφορούν στη μακροσκοπική και μικροσκοπική (πετρογραφική) περιγραφή της κεραμικής ύλης των αγγείων περιγράφεται στο κεφάλαιο 3²⁵⁵. Το χρώμα της επιφάνειας, της υπο-επιφάνειας και του πυρήνα των τοιχωμάτων των αγγείων, όπως και το χρώμα των βαφών και του επιχρίσματος των αγγείων καταγράφηκε με βάση τον χρωματικό πίνακα *Munsell Soil Color Charts 2000*.

Οι λεπτομερείς τεχνολογικές περιγραφές των εξετασθέντων αγγείων παρουσιάζονται ανά είδος και τύπο αγγείου στο Παράρτημα του Τόμου III. Στον

²⁵⁰ Berg 2006, Courty και Roux 1995: 18. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 91.

²⁵¹ Jeffra 2011: 108, 149. Σχετικά με τις Μεθόδους 1-4 της συνδυαστικής κατασκευαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5. και υποσημειώσεις 86 και 89.

²⁵² Για τον σκοπό αυτό, μου επιτράπηκε να χρησιμοποιήσω το οπτικό μικροσκόπιο μοντέλου Olympus του Στρωματογραφικού Μουσείου Κνωσού της Βρετανικής Σχολής Αθηνών.

²⁵³ Μοντέλου Aven Mighty Scope.

²⁵⁴ Πρόκειται για τις φωτογραφίες οι οποίες φέρουν κλίμακα (σε εκατοστά) ερυθρού και μαύρου χρώματος, η λήψη των οποίων διενεργήθηκε με ψηφιακή φωτογραφική μηχανή μοντέλου Nikon Digital Camera D3200, ενώ οι φωτογραφικές λήψεις μεγαλύτερης μεγέθυνσης διενεργήθηκαν με ψηφιακό μικροσκόπιο Aven Mighty Scope (κλίμακα σε χιλιοστά). Επισημαίνεται, ότι οι λοιπές φωτογραφικές λήψεις που περιλαμβάνονται στον Τόμο III, όπως, π.χ. οι λήψεις της αρχιτεκτονικής του Βαθύπετρου και οι πετρογραφικές λήψεις της κεραμικής από το κτηριακό συγκρότημα, επίσης, διενεργήθηκαν από τη γράφουσα. Σε περίπτωση που ο δημιουργός μίας απεικόνισης είναι διαφορετικός, αυτός αναφέρεται.

²⁵⁵ Βλ. υποκεφάλαια 3.8.α. και 3.9.

Τόμο II, στον αντίστοιχο πίνακα του αγγείου, παρατίθεται η σχεδιαστική και φωτογραφική αποτύπωσή του, στην οποία επισημαίνονται τα κυριότερα τεχνολογικά χαρακτηριστικά του. Αναφορικά με τη περιγραφή συγκεκριμένα της μορφολογίας των αγγείων, η οποία περιλαμβάνεται στον Τόμο III, γίνονται οι ακόλουθες επισημάνσεις. Στην περίπτωση ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους ή βάσης που σώζεται σε ποσοστό μεγαλύτερο ή ίσο του 95% ($\geq 95\%$), αναφέρεται η μέγιστη και η ελάχιστη διάμετρος της περιφέρειας. Στην περίπτωση που η ελλειψοειδής περιφέρεια του χείλους και της βάσης σώζεται σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50% ($> 50\%$) και μικρότερο του 95% ($< 95\%$), αναφέρεται η μέγιστη και η ελάχιστη σωζόμενη διάμετρος της περιφέρειας, ενώ στην περίπτωση κυκλικής περιφέρειας χείλους, βάσης ή κυρίως σώματος που σώζεται σε αντίστοιχα ποσοστά, αναφέρεται η σωζόμενη διάμετρος. Στην περίπτωση που η περιφέρεια του χείλους, της βάσης ή του κυρίως σώματος (είτε αυτή είναι κυκλική, είτε ελλειψοειδής) σώζεται σε ποσοστό ίσο του 50% ($= 50\%$), τότε αναφέρεται η μόνη σωζόμενη διάμετρος²⁵⁶. Στην περίπτωση που η περιφέρεια του χείλους, της βάσης ή του κυρίως σώματος σώζεται σε ποσοστό μικρότερο του 50% ($< 50\%$) και μεγαλύτερο ή ίσο του 20% ($\geq 20\%$), τότε αναφέρεται η κατά προσέγγιση διάμετρος. Μη μετρήσιμη ορίζεται η διάμετρος της περιφέρειας του χείλους, της βάσης ή του σώματος, η οποία σώζεται σε ποσοστό μικρότερο του 20% ($< 20\%$), ενώ στην περίπτωση που αυτή μπορεί να μετρηθεί, αυτό γίνεται κατά προσέγγιση. Επιπροσθέτως, στην περίπτωση που το χείλος του αγγείου σώζεται σε ποσοστό μεγαλύτερο και ίσο του 95% ($\geq 95\%$) και το ύψος μέχρι το χείλος δεν είναι σταθερό σε όλο το μήκος της περιφέρειας του χείλους, τότε καταγράφεται το μέγιστο και το ελάχιστο ύψος μέχρι το χείλος. Όταν το χείλος σώζεται σε ποσοστό μικρότερο του 95% ($< 95\%$), τότε καταγράφεται το σωζόμενο ύψος μέχρι το χείλος, δηλαδή το ύψος μέχρι το χείλος στο τμήμα του αγγείου το οποίο σώζεται μέχρι το χείλος. Στην περίπτωση που το σωζόμενο ύψος μέχρι το χείλος δεν είναι σταθερό σε όλο το μήκος της περιφέρειας του χείλους, τότε καταγράφεται το ελάχιστο και μέγιστο σωζόμενο ύψος μέχρι το χείλος. Επισημαίνεται, ότι όταν το ύψος μέχρι το χείλος δεν σώζεται ακέραιο σε κανένα τμήμα του αγγείου, τότε η μέτρησή του δεν είναι δυνατή και καταγράφεται μόνο το ύψος του σωζόμενου τμήματος του αγγείου (εκτός αν το ύψος μέχρι το χείλος μπορεί να αναπαρασταθεί σχεδιαστικά).

²⁵⁶ Εντούτοις, ενίοτε, είναι δυνατό σε μία ελλειψοειδή περιφέρεια χείλους, βάσης ή κυρίως σώματος που σώζεται σε ποσοστό ίσο του 50% να μετρηθεί η ελάχιστη και η μέγιστη διάμετρος περιφέρειας.

Στη λεπτομερή τεχνολογική περιγραφή του κάθε αγγείου στον Τόμο III, αναφέρεται, επιπροσθέτως, ο δείκτης διατήρησης αγγείου (ΔΔΑ)²⁵⁷, ο οποίος αντιστοιχεί στο ποσοστό της σωζόμενης περιφέρειας της βάσης του²⁵⁸. Για παράδειγμα, όταν αναφέρεται ως ΔΔΑ ο αριθμός 0,5, αυτό σημαίνει ότι η περιφέρεια της βάσης σώζεται κατά το ήμισυ, δηλαδή κατά 50%. Η μέτρηση του ΔΔΑ καταγράφεται, ώστε να είναι δυνατός ο υπολογισμός του συνολικού ελάχιστου αριθμού αγγείων (ΕΑΑ) σε μία ομάδα οστράκων κεραμικής, προσθέτοντας τους ΔΔΑ των τμημάτων των βάσεων που φέρουν την ίδια διάμετρο περιφέρειας²⁵⁹. Επισημαίνεται, ότι ο συνολικός ΕΑΑ της εξετασθείσας κεραμικής από το Βαθύπετρο αντιστοιχεί με τον συνολικό αριθμό των διαφορετικών, ολόκληρων ή σχεδόν ολόκληρων αγγείων, τα οποία συγκολλήθηκαν από συνανήκοντα όστρακα. Εντούτοις, ο ΔΔΑ αναφέρεται για κάθε αγγείο, ώστε να είναι δυνατό να υπολογιστεί ο συνολικός ΕΑΑ στη μελλοντική, πλήρη δημοσίευση του συνόλου της κεραμικής - αγγείων και οστράκων - από το συγκρότημα²⁶⁰. Επισημαίνεται, τέλος, ότι η καταγραφή του βάρους των αγγείων που συντηρήθηκαν πρόσφατα, υπό την επίβλεψη της γράφουσας, αφορά στο βάρος των συνανηκόντων οστράκων πριν τη συγκόλλησή τους και τη χρήση γύψου για τη συμπλήρωση του αγγείου.

Σχετικά με τη μορφολογία του χείλους των εξετασθέντων αγγείων από το Βαθύπετρο, σημειώνονται τα ακόλουθα: α. ευθύ χαρακτηρίζεται το χείλος, τα εξωτερικά τοιχώματα του οποίου ακολουθούν τη φορά των εξωτερικών τοιχωμάτων του κυρίως σώματος του αγγείου, ακόμα και στην περίπτωση που τα τελευταία έχουν διαγώνια φορά ως προς τη βάση²⁶¹. β. έξω νεύον χαρακτηρίζεται το χείλος, τα εξωτερικά τοιχώματα του οποίου σχηματίζουν γωνία με τα εξωτερικά τοιχώματα του κυρίως σώματος του αγγείου, με κατεύθυνση προς το εξωτερικό του αγγείου. γ. έσω

²⁵⁷ Rice 1987: 292.

²⁵⁸ Επισημαίνεται, ότι ο ΔΔΑ αντιστοιχεί μόνο στο ποσοστό της σωζόμενης περιφέρειας τη βάσης και όχι στο ποσοστό της σωζόμενης βάσης γενικότερα, όπως, π.χ., στην περίπτωση που σώζεται το εσωτερικό τμήμα της χωρίς να σώζεται η περιφέρειά της.

²⁵⁹ Σε διαφορετική περίπτωση, δηλαδή στην περίπτωση που ο συνολικός ΕΑΑ υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη διαφορετικές διαμέτρους περιφέρειας βάσεων, αυτός δεν είναι έγκυρος, καθώς οι εν λόγω διαμέτροι ανήκουν σε διαφορετικά αγγεία και όχι, ενδεχομένως, στο ίδιο αγγείο, του οποίου η βάση έσπασε σε διαφορετικά τμήματα.

²⁶⁰ Διευκρινίζεται, ότι ο συνολικός ΕΑΑ των αγγείων από το Βαθύπετρο είναι δυνατό να υπολογιστεί είτε ανά είδος αγγείου (στην περίπτωση που το είδος στο οποίο ανήκει το κάθε υπό εξέταση αγγείο είναι γνωστό), είτε ανά ειδική κατηγορία αγγείου (στην περίπτωση που το είδος του αγγείου δεν είναι γνωστό), είτε ανά γενική κατηγορία αγγείου (στην περίπτωση που η ειδική κατηγορία του αγγείου δεν είναι γνωστή), είτε ακόμα και ανά μέγεθος αγγείου (στην περίπτωση που η γενική κατηγορία του αγγείου δεν είναι γνωστή).

²⁶¹ Η στην περίπτωση που, εσωτερικά, το χείλος δεν ακολουθεί τη φορά των τοιχωμάτων του αγγείου, π.χ. λόγω της μείωσης του πλάτους του (στην τομή του).

νεύον χαρακτηρίζεται το χείλος, τα εξωτερικά τοιχώματα του οποίου σχηματίζουν γωνία με τα εξωτερικά τοιχώματα του κυρίως σώματος του αγγείου, με κατεύθυνση προς το εσωτερικό του αγγείου²⁶². δ. επίπεδο χαρακτηρίζεται το χείλος, η άνω επιφάνεια του οποίου είναι επίπεδη· δ. το σχήμα του χείλους στο τελείωμά του μπορεί να είναι γωνιώδες ή κυρτό. Επισημαίνεται, τέλος, ότι, στις περιγραφές της μορφολογίας των αγγείων, συμβατικά, το άνω άκρο της λαβής ονομάζεται «πρόσφυση» και το κάτω άκρο «έκφυση».

Αναφορικά με την περιγραφή των διαφόρων ειδών βάσεων που εντοπίζονται στα εξετασθέντα αγγεία από το συγκρότημα, χρησιμοποιείται η ακόλουθη η ορολογία:

- Απλή βάση: η βάση, τα εξωτερικά τοιχώματα της οποίας αποτελούν συνέχεια των εξωτερικών τοιχωμάτων του αγγείου (δηλαδή, τα εξωτερικά τοιχώματα της οποίας δεν αποτελούν ανεξάρτητο γεωμετρικό σχήμα).
- Στενούμενη βάση: η βάση η οποία φέρει κοίλα εξωτερικά τοιχώματα.
- Δακτυλιόσχημη ή δισκοειδής βάση: η βάση η οποία σχηματίζει δακτύλιο ή δίσκο (δηλαδή, η οποία σχηματίζει σώμα με κυκλική περιφέρεια που μοιάζει με δαχτυλίδι).
- Τροχαλιόσχημη βάση: η δακτυλιόσχημη ή δισκοειδής βάση η οποία φέρει ισχυρά κοίλα εξωτερικά τοιχώματα (δηλαδή, η οποία είναι πάνω σε πόδι).
- Λοξότμητη βάση: η βάση, τα εξωτερικά τοιχώματα της οποίας φέρουν διαγώνια φορά ως προς την επιφάνεια έδρασης.
- Διακρινόμενη βάση: η βάση οποιουδήποτε είδους, η εξωτερική περιφέρεια της οποίας προεξέχει ελάχιστα σε σχέση με τα εξωτερικά τοιχώματά της (ενδεχομένως, λόγω της μετακίνησης υγρού πηλού κατά την αποκοπή της από τον κεραμικό δίσκο με νήμα).

Περαιτέρω τεχνολογικές παρατηρήσεις και συμπεράσματα που αφορούν στα εξετασθέντα αγγεία από περιλαμβάνονται στα κεφάλαια 3, 4 και 5 του παρόντος Τόμου.

²⁶² Επισημαίνεται, ότι, ενίοτε, ο διαχωρισμός ανάμεσα σε ένα ευθύ, ένα ελάχιστα έξω νεύον και ένα ελάχιστα έσω νεύον χείλος δεν είναι εύκολος.

2.10. Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος

Όπως έχει ήδη επισημανθεί²⁶³, το κεραμικό υλικό από το Βαθύπετρο αποτελείται σήμερα από τα ακόλουθα: α. περίπου 70 κιβώτια οστράκων κεραμικής, κυρίως αγγείων, τα οποία μέχρι πρόσφατα παρέμεναν αποθηκευμένα σχεδόν ανεπεξέργαστα· β. περίπου 100 αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους διαφόρων ειδών τα οποία συντηρήθηκαν υπό την επίβλεψη του ανασκαφέα, Σπ. Μαρινάτο· γ. 30 αγγεία μεγάλου και πολύ μεγάλου μεγέθους (κυρίως πιθάρια και πιθαράκια), τα οποία, επίσης, συντηρήθηκαν υπό την επίβλεψη του ανασκαφέα. Από την παραπάνω κεραμική που βρέθηκε στο κτηριακό συγκρότημα κρίθηκε απαραίτητο να επιλεγεί ένα δείγμα για να εξεταστεί στα πλαίσια της παρούσας μελέτης. Κατά τη διαδικασία επιλογής του εν λόγω δείγματος, αρχικά διενεργήθηκε συνοπτικός έλεγχος του περιεχομένου των 70 κιβωτίων οστράκων κεραμικής. Από αυτή, έγινε μία επιλογή ομάδων κεραμικής με βάση τις πιο ασφαλείς ενδείξεις προέλευσης από συγκεκριμένους χώρους του συγκροτήματος και πραγματοποιήθηκε διαλογή και ομαδοποίηση. Τελικά, ανάμεσά τους, επιλέχθηκαν ομάδες οστράκων που χρονολογούνταν στην αρχική, αλλά, κυρίως, στην τελική φάση χρήσης του συγκροτήματος²⁶⁴. Μετά από προσεχτική εξέταση, εντοπίστηκαν συνανήκοντα όστρακα που πολύ συχνά συγκολλούνταν σε ολόκληρα, σχεδόν ολόκληρα αγγεία ή σε αγγεία με ολόκληρο προφίλ, κυρίως μικρού και μέσου μεγέθους²⁶⁵. Από αυτά, συντηρήθηκαν περίπου 180 αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους, με την οικονομική υποστήριξη του *Institute for Aegean Prehistory*, του *Mediterranean Archaeological*

²⁶³ Στο κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.6. «Κινητά ευρήματα».

²⁶⁴ Επισημαίνεται, ότι η κεραμική η οποία προέρχεται από τον Χώρο 44, όπως και αυτή που πιθανώς προέρχεται από το ανατολικότερο άκρο του Νότιου Διαδρόμου και τον έναντι τούτου χώρο της Νότιας Πτέρυγας και από τους Χώρους 3, 5-6, 11-15 και 18-20 της Βόρειας Πτέρυγας (κεφάλαιο 1, πίν. 3), δεν επιλέχθηκε για εξέταση, λόγω της αβέβαιης, χρονικά και χωρικά, προέλευσής της κατά τη φάση χρήσης της (και όχι κατά την τελική απόρριψη ή κατάληξή της). Συγκεκριμένα, η κεραμική από τον Χώρο 44 του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας ενδέχεται να κατέληξε εκεί, είτε μετά από απόρριψη ή κάθαρση άλλων χώρων μετά από την καταστροφή στο τέλος της αρχικής φάσης του Βαθυπέτρου, είτε μετά από την πτώση των γειτονικών κτηρίων μετά τη λήξη της τελικής φάσης του συγκροτήματος. Επίσης, η κεραμική που προέρχεται από το ανατολικότερο άκρο του Νότιου Διαδρόμου και τον έναντι τούτου χώρο της Νότιας Πτέρυγας, όπως και η κεραμική από τους Χώρους 3, 5-6, 11-15 και 18-20 της Βόρειας Πτέρυγας, είχε πιθανώς καταλήξει εκεί από την πτώση γειτονικών κτηρίων, κατά την πιθανή καταστροφή στο τέλος της αρχικής φάσης του συγκροτήματος ή μετά από καταστροφή ή / και εγκατάλειψη στην τελική του φάση (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7.β.). Εντούτοις, δείγματα από την προαναφερθείσα κεραμική εξετάστηκαν πετρογραφικά (βλ. αμέσως παρακάτω στο κείμενο και κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.α.). Βλ., επίσης, τα σχετικά ερωτήματα στο υποκεφάλαιο 1.9. «Ερωτήματα και διάρθρωση της παρούσας μελέτης».

²⁶⁵ Ανάμεσα σε αυτά, εντοπίστηκαν, επιπροσθέτως, ολιγάριθμα τμήματα αγγείων μεγάλου και πολύ μεγάλου μεγέθους.

Trust και του *Knossos Trust*²⁶⁶. Η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί την πρώτη προσπάθεια, μετά τις αρχικές εργασίες συντήρησης της κεραμικής του συγκροτήματος υπό την επίβλεψη του ανασκαφέα, να συντηρηθεί και να μελετηθεί ένα νέο δείγμα κεραμικής από τη θέση.

Ένας από τους λόγους για τους οποίους αποφασίστηκε να συντηρηθεί και να εξεταστεί ένα νέο δείγμα αγγείων από το Βαθύπετρο, επιπροσθέτως των αγγείων τα οποία είχαν συντηρηθεί από τον ανασκαφέα, είναι ότι τα παλαιότερα συντηρημένα αγγεία είχαν σε μεγάλο ποσοστό υποστεί φθορά, τόσο εξαιτίας της χρήσης οξέος κατά τον καθαρισμό τους²⁶⁷, όσο και εξαιτίας του τρόπου συντήρησής τους²⁶⁸. Ένας επιπλέον λόγος για τη συμπληρωματική συντήρηση είναι ότι στα όστρακα των αγγείων, πριν τη συγκόλλησή τους, είναι πιο εύκολος ο εντοπισμός και η εξέταση των τεχνολογικών ιχνών, όπως ο τρόπος κατασκευής, η επεξεργασία της επιφάνειας, η ύπαρξη επιχρίσματος, η σύσταση της κεραμικής ύλης και ο τρόπος όπτησης των αγγείων. Επιπροσθέτως, επιλέγοντας ένα νέο, πλούσιο σε είδη και τύπους, κεραμικό δείγμα, διασφαλίστηκε ότι κάθε κύριο είδος ή ειδική κατηγορία αγγείων μικρού και μέσου μεγέθους από το Βαθύπετρο, το οποίο παρουσιάζει τεχνολογικό ενδιαφέρον (καθώς δεν παρουσιάζουν όλα τα είδη τεχνολογικό ενδιαφέρον), αντιπροσωπεύεται από ικανό αριθμό παραδειγμάτων, έτσι ώστε τα συμπεράσματα από τη μεταξύ τους σύγκριση να μπορούν να θεωρηθούν έγκυρα²⁶⁹. Τέλος, κρίθηκε αναγκαίο να συγκολληθούν τα όστρακα του νέου κεραμικού δείγματος, καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω²⁷⁰, για τη διεξαγωγή της σφαιρικής και λεπτομερούς

²⁶⁶ Η συντήρηση των αγγείων διενεργήθηκε από τον συντηρητή αρχαιοτήτων Γιάννη Ρογδάκη, υπό την επίβλεψη της γράφουσας και της ΚΓ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

²⁶⁷ Βλ. Μαρινάτος 1955: 603-604, σχετικά με το ότι, κατά τις αρχικές εργασίες συντήρησης της κεραμικής από το Βαθύπετρο, προστέθηκε μεγάλη ποσότητα οξέος στο νερό που χρησιμοποιήθηκε για τον καθαρισμό της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη φθορά όχι μόνο της βαφής των αγγείων, αλλά και των τοιχωμάτων τους, τα οποία ενίοτε απολεπίζονται και, σε κάποιες περιπτώσεις, καταλήγουν να θρυμματίζονται. Επισημαίνεται, ότι το νέο δείγμα κεραμικής που επιλέχθηκε από τη γράφουσα για συντήρηση, για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, ξεπλύθηκε με άφθονο νερό για την απομάκρυνση του επιβλαβούς οξέος και αφέθηκε να στεγνώσει πλήρως πριν συγκόλλησή του.

²⁶⁸ Κατά τις παλαιότερες εργασίες συντήρησης, ενίοτε χρησιμοποιήθηκε γύψος, όχι μόνο για τη συμπλήρωση του αγγείου, αλλά και πάνω στην επιφάνεια του σωζόμενου τμήματός του, πιθανώς τόσο για την καλύτερη σύνδεση των δύο υλικών, όσο και για να καλυφθεί το σημείο ένωσής τους. Σε άλλες περιπτώσεις, η επιφάνεια των παλαιότερα συντηρημένων αγγείων έχει υποστεί φθορά εξαιτίας της τριβής της με σκληρή βούρτσα, η οποία χρησιμοποιήθηκε κατά τη λείανση του γύψου.

²⁶⁹ Για παράδειγμα, τα μεγάλα, ημισφαιρικά κύπελλα με πρόχυση και κάθετη λαβή αντιπροσωπεύονταν στο παλαιότερα συντηρημένο κεραμικό δείγμα από μόνο ένα αγγείο, ενώ μετά τη συντήρηση του νέου δείγματος κεραμικής εντοπίστηκαν, επιπλέον, 17 αγγεία (σχετικά, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α).

²⁷⁰ Στο υποκεφάλαιο 2.5.

τεχνολογικής ανάλυσης η οποία προτείνεται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, είναι απαραίτητο το αγγείο να σώζεται κατά μεγάλο τμήμα του²⁷¹.

Ανάμεσα στα πρόσφατα συντηρημένα αγγεία και τα παλαιότερα συντηρημένα αγγεία επιλέχθηκαν συνολικά 86 αγγεία για να αποτελέσουν το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, με βάση τις ασφαλείς ενδείξεις προέλευσης από την αρχική και την τελική φάση του κτηριακού συγκροτήματος. Τα πρόσφατα συντηρημένα αγγεία αποτυπώθηκαν σχεδιαστικά και φωτογραφικά με την υποστήριξη της ομάδας *Publication Team* του *Institute for Aegean Prehistory - Study Centre for East Crete (INSTAP SCEC)*²⁷². Επισημαίνεται, ότι γίνεται αναφορά στα παλαιότερα συντηρημένα αγγεία σύμφωνα με τη μέθοδο καταλογογράφησης του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, δηλαδή με το πρόθεμα «ΑΜΗ», το είδος του υλικού («Π»: δηλαδή, πήλινο) και τον αύξοντα αριθμό που έχει δοθεί (π.χ. ΑΜΗ Π10028), ενώ, ενίοτε προστίθεται ο αριθμός του κιβωτίου του μουσείου (π.χ. ΒΓ28), μέσα στο οποίο το αγγείο αποθηκεύεται (π.χ. ΑΜΗ ΒΓ28_Π25819). Στην περίπτωση που δεν έχει δοθεί αριθμός ΑΜΗ στα παλαιότερα συντηρημένα αγγεία, για τις ανάγκες ταύτισης τους δόθηκε ο αριθμός του κιβωτίου μέσα στο οποίο αυτά αποθηκεύονται στο μουσείο (π.χ. Α220), σε συνδυασμό με τον αύξοντα αριθμό της ψηφιακής βάσης δεδομένων του μουσείου ή με τον αύξοντα αριθμό που δόθηκε από τη γράφουσα (π.χ. ΑΜΗ Α220_25). Τέλος, για την καταγραφή των αγγείων που συντηρήθηκαν πρόσφατα, δόθηκαν τετραψήφιοι αριθμοί με το πρόθεμα «ΒΑΘ_» (π.χ. ΒΑΘ_0051). Στην περίπτωση που δεν έχει δοθεί αριθμός καταλόγου, αναφέρεται ο αριθμός σχεδίου του αγγείου (π.χ. Σχ. 170_10).

Η επιλεγμένη κεραμική προέρχεται κυρίως από τα στρώματα των ακόλουθων χώρων του συγκροτήματος, η τελική χρήση των οποίων δεν απέχει πολύ μεταξύ τους

²⁷¹ Εντούτοις, όπως έχει ήδη επισημανθεί στο υποκεφάλαιο 2.5., σε κάποιες περιπτώσεις αγγεία τα οποία δεν σώζονται σε μεγάλο ποσοστό μπορεί να προσφέρουν σημαντικές τεχνολογικές πληροφορίες, οι οποίες τα διακρίνουν σε σχέση με άλλα αγγεία του ίδιου είδους.

²⁷² Τα σχέδια των αγγείων εκπονήθηκαν από τον σχεδιαστή Doug Faulmann της ομάδας του INSTAP SCEC, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του INSTAP Press, ενώ μικρός αριθμός σχεδίων εκπονήθηκαν από τη σχεδιάστρια Ισμήνη Παππού. Το σύνολο των σχεδίων ελέγχθηκε και διορθώθηκε από τη γράφουσα. Τις επαγγελματικές φωτογραφικές λήψεις των αγγείων, οι οποίες περιλαμβάνουν γενικές λήψεις του κάθε αγγείου και φέρουν ασπρόμαυρη ψηφιακή κλίμακα (βλ. Τόμο ΙΙ), ανέλαβε ο Χρόνης Παπανικολόπουλος της ομάδας του INSTAP SCEC. Επισημαίνεται, ότι στο πλαίσιο των δυνατοτήτων της παρούσας μελέτης, η σχεδιαστική αποτύπωση και η επαγγελματική φωτογράφιση ήταν εφικτή μόνο για τα πρόσφατα συντηρημένα κεραμικά δείγματα, ενώ το παλαιότερα συντηρημένο υλικό αποτυπώθηκε φωτογραφικά λεπτομερώς από τη γράφουσα, όπως περιγράφεται παραπάνω, στο υποκεφάλαιο 2.9. (σχετικά, βλ., επίσης, παραπάνω, υποσημείωση 254). Σε κάποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται απεικονίσεις πνευματικής ιδιοκτησίας του Αρχαιολογικού Μουσείου (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού - ΥΠΠΟΑ), για τις οποίες έχει χορηγηθεί στη γράφουσα η απαιτούμενη από τον νόμο άδεια χρήσης.

χρονικά²⁷³: α. του ισογείου ή / και του ορόφου της Αποθήκης των Πίθων (κεφάλαιο 1, πίν. 3: Χώρος 10) και των χώρων νοτίως αυτού στη Βόρεια Πτέρυγα (κεφάλαιο 1, πίν. 3: Χώροι 8-9)· β. της Αποθήκης του Ληνού (κεφάλαιο 1, πίν. 3: Χώρος 40) και του όμορου της δωματίου του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας (κεφάλαιο 1, πίν. 3: Χώροι 41-42). Λίγα δείγματα προέρχονται από τα στρώματα της έναρξης της αρχικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας και, συγκεκριμένα, από τον Αποθέτη Θεμελίωσης, ο οποίος εντοπίζεται βόρεια της Αποθήκης των Πίθων (κεφάλαιο 1, πίν. 3: Χώρος 13). Το νέο κεραμικό δείγμα από το Βαθύπετρο συνίσταται σε αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους. Σημειώνεται, ότι δεν επιλέχθηκαν μαγειρικά σκεύη, καθώς αυτά εντοπίζονται σε μικρό αριθμό, αλλά και λόγω του ότι ήταν δύσκολο να συγκολληθούν, εξαιτίας του σαθρού χαρακτήρα της κεραμικής τους ύλης. Κάποια είδη αγγείων μικρού και μέσου μεγέθους (όπως τα κωνικά και τα τροπιδωτά κύπελλα, οι τάλαροι, οι καρποδόχες και οι λεκανίδες) και τα αγγεία μεγάλου μεγέθους (όπως οι κάδοι, οι λεκάνες και αμφορείς), επίσης, δεν συμπεριλήφθηκαν στην παρούσα μελέτη, καθώς, παρομοίως, αυτά εντοπίζονται σε μικρό αριθμό. Επιπροσθέτως, δεν συμπεριλήφθηκαν αγγεία πολύ μεγάλου μεγέθους (τα οποία περιλαμβάνουν, κυρίως, πιθάρια και πιθαράκια), λόγω της προβληματικής κατάστασης διατήρησής τους²⁷⁴, αλλά και λόγω της αβέβαιης χρονολόγησής τους (καθώς αυτά μπορεί να κατασκευάστηκαν σε προγενέστερες χρονικές φάσεις και να χρησιμοποιήθηκαν μεταγενέστερα, αλλά και λόγω του ότι το ίδιο είδος και διακόσμηση των μινωικών πιθαριών εντοπίζονται συχνά σε περισσότερες της μίας χρονικές περιόδους)²⁷⁵. Εντούτοις, επισημαίνεται, ότι δείγματα από την πλειονότητα των μη επιλεγμένων

²⁷³ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7.β.

²⁷⁴ Η προβληματική κατάσταση διατήρησης των πολύ μεγάλων αγγείων οφείλεται κυρίως στον απολεπισμό και την κονιαρτοποίησή τους λόγω της χρήσης οξέος κατά την αρχική συντήρησή τους από τον ανασκαφέα (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 268), αλλά και λόγω των συνθηκών αυξημένης υγρασίας στις οποίες αυτά βρίσκονται αποθηκευμένα, στους παλαιότερα ανακατασκευασμένους από τον ανασκαφέα χώρους της αρχαιολογικής θέσης (κεφάλαιο 1, πίν. 1: Χώροι 9-10, 40). Σχετικά, βλ., επίσης, κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.6. «Κινητά ευρήματα» και υποσημείωση 314.

²⁷⁵ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαια 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» (Χώρος 10: «Αποθήκη των Πίθων»), 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα» (Χώρος 40, «Αποθήκη του Ληνού»), 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις»: 1.7.α. «Σύνοψη απόψεων» (ειδικά σελ. 54-55). Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στα εν λόγω υποκεφάλαια, καταλήξαμε στο συμπέρασμα, ότι τα πιθάρια από το Βαθύπετρο ανήκουν στην ευρύτερη ΜΜΠ - ΥΜΙ χρονική περίοδο, καθώς πρόκειται για είδος αγγείων το οποίο αντέχει στην πολύχρονη χρήση. Εξαιρεση αποτελεί η πλαστική διακόσμηση μεταλλίων που φέρει το πιθάρι το οποίο εντοπίστηκε στον Χώρο 9, νότια της Αποθήκης των Πίθων (κεφάλαιο 1, πίν. 3: Χώρος 9 και 10), η οποία χρονολογείται στην ΥΜΙ περίοδο. Στην ΥΜΙ περίοδο χρονολογούνται, επίσης, τα δύο τετράωτα πιθαράκια τα οποία εντοπίστηκαν στο συγκρότημα (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.6. «Κινητά ευρήματα»).

ειδών αγγείων, όπως και των αγγείων που προέρχονται από τα μη επιλεγμένα στρώματα του συγκροτήματος εξετάστηκαν πετρογραφικά²⁷⁶.

2.11. Δομή παρουσίασης των κεραμικών τεχνολογικών στοιχείων

Η τεχνολογική ανάλυση της επιλεγείσας κεραμικής από το ΥΜΙ Βαθύπετρο ξεκινά με την παρουσίαση των τεχνολογικών τύπων και υπο-τύπων και τη σχετική συζήτηση, αρχικά των αγγείων μέσου μεγέθους στο κεφάλαιο 4²⁷⁷, και ακολούθως, των αγγείων μικρού μεγέθους στο κεφάλαιο 5. Συγκεκριμένα, η παρουσίαση των αγγείων μέσου μεγέθους ξεκινά με τη συζήτηση σχετικά με το τελετουργικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων από τον Αποθέτη Θεμελίωσης της Βόρειας Πτέρυγας (κεφάλαιο 1, πίν. 1: Χώρος 13), καθώς, με βάση τη χρονολόγησή του, θα είναι δυνατό να χρονολογηθεί, παράλληλα, η έναρξη της αρχικής φάσης του συγκροτήματος.

Σημειώνεται, ότι, εκτός από τη μακροσκοπική τεχνολογική εξέταση των επιλεγέντων αγγείων, αποφασίστηκε να διενεργηθεί η μικροσκοπική εξέταση της κεραμικής ύλης των κυριότερων ειδών και γενικών κατηγοριών αγγείων όλων των μεγεθών από το συγκρότημα. Σε αυτή την απόφαση οδήγησε η διαπίστωση, στην οποία καταλήξαμε μέσω της μακροσκοπικής εξέτασης, ότι τα κυριότερα είδη της κεραμικής ύλης έχουν παρόμοια σύσταση. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση των τραχύτερων αγγείων, για την κατασκευή των οποίων θεωρήθηκε πιθανό ότι χρησιμοποιήθηκε, ως βάση, η συνταγή της κεραμικής ύλης των λεπτοφυέστερων αγγείων²⁷⁸. Το παραπάνω συμπέρασμα κρίθηκε αναγκαίο να διερευνηθεί περαιτέρω μικροσκοπικά, καθώς η κεραμική ύλη είναι μία από τις καθοριστικές παραμέτρους σε όσα αφορούν στον εντοπισμό και τον χαρακτηρισμό των τεχνολογικών τύπων και

²⁷⁶ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.α. Συγκεκριμένα, ανάμεσα στα πιθάρια, επιλέχθηκαν δύο πετρογραφικά δείγματα από τα κιβώτια κεραμικής, τα οποία βρίσκονται σε καλή κατάσταση διατήρησης, σε αντίθεση με τα περισσότερα παραδείγματα των πιθαριών που στεγάζονται στον αρχαιολογικό χώρο (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 274).

²⁷⁷ Σημειώνεται, ότι στα αγγεία μέσου μεγέθους θεωρήθηκε πιθανότερο ότι χρησιμοποιήθηκε ή ότι συνεχίστηκε να χρησιμοποιείται (στην περίπτωση που αυτά χρονολογούνται στην ΥΜΙβ περίοδο) η συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, η οποία έχει προταθεί ότι είχε υιοθετηθεί για όλα τα νεοανακτορικά είδη αγγείων μέχρι μεγάλου μεγέθους (με εξαίρεση τα πιθάρια) έως και την ΥΜΙα περίοδο (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.5.). Η απάντηση στο ερώτημα σχετικά με τον τρόπο κατασκευής των αγγείων μέσου μεγέθους θα μπορούσε να διαφωτίσει το ζήτημα με βάση τον εντοπισμό ποιων τεχνολογικών στοιχείων είναι δυνατό να αποδειχθεί ή όχι η χρήση της εν λόγω τεχνικής στα αγγεία μικρού μεγέθους από το συγκρότημα, τα οποία παρουσιάζονται, ακολούθως, στο κεφάλαιο 5.

²⁷⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.

υπο-τύπων των αγγείων²⁷⁹. Συγκεκριμένα, η μέθοδος που επιλέχθηκε να ακολουθηθεί είναι η κεραμική πετρογραφία, καθώς, όπως έχει αναφερθεί²⁸⁰, αυτή χρησιμοποιείται στη διερεύνηση ερωτημάτων που αφορούν στην τεχνολογία της κεραμικής ύλης, στον τρόπο οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής, όπως και στην προέλευση και τη διακίνηση της κεραμικής. Αν και η πετρογραφική εξέταση της κεραμικής ύλης των αγγείων από το συγκρότημα πραγματοποιήθηκε μετά την ολοκλήρωση της μακροσκοπικής τους εξέτασης²⁸¹, αυτή παρουσιάζεται πρώτα, στο επόμενο κεφάλαιο 3, καθώς τα αποτελέσματά της ήταν καθοριστικά για τα συμπεράσματα των ακόλουθων κεφαλαίων 4 και 5.

²⁷⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.6.

²⁸⁰ Παραπάνω, στο υποκεφάλαιο 2.4.

²⁸¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 2.4.

Κεφάλαιο 3.

Πετρογραφική ανάλυση κεραμικής

3.1. Πλαίσιο μελέτης

Θέμα του παρόντος κεφαλαίου είναι η μικροσκοπική εξέταση των κεραμικών υλών¹ από το ΥΜΙ Βαθύπετρο και η σύγκρισή τους με γεωλογικά ιζήματα (πηλούς, πηλοχώματα και χώματα) από την περιοχή του όρους Γιούχτα (πίν. 1). Κύριος στόχος² είναι η μελέτη της οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής σε όσα αφορούν στην τεχνολογία των κεραμικών υλών και, συγκεκριμένα, στο είδος και την προέλευση των γεωλογικών πρώτων υλών που χρησιμοποιήθηκαν, δηλαδή των ιζημάτων και των προσμείξεων, τον τρόπο προετοιμασίας της πηλόμαζας, την τελική σύσταση της κεραμικής ύλης και τον τρόπο όπτησης των αγγείων. Τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν στην τεκμηρίωση των ειδικών κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων και, αντιστοίχως, των κεραμικών τεχνολογικών τύπων και υπο-τύπων οι οποίοι παρήχθησαν σύμφωνα με αυτές³, σε μία προσπάθεια χρονολόγησης και διερεύνησης της λειτουργίας και του ρόλου του συγκροτήματος, στα πλαίσια των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών της νεοανακτορικής βορειοκεντρικής Κρήτης⁴. Οι σχετικές πληροφορίες θα χρησιμοποιηθούν, επίσης, στη διερεύνηση ερωτημάτων που αφορούν στην προέλευση της κεραμικής του συγκροτήματος και συγκεκριμένα στον εντοπισμό αγγείων που κατασκευάστηκαν με ιζήματα και προσμείξεις της περιοχής του Γιούχτα, ή άλλης, πιο μακρινής περιοχής. Με βάση τα παραπάνω και λαμβάνοντας υπόψη την εθνογραφική μελέτη του Arnold, τα συμπεράσματα της οποίας έδειξαν ότι τα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια ιδρύονται, συνήθως, κοντά στις πηγές γεωλογικών υλών που αυτά εκμεταλλεύονται⁵,

¹ Δηλαδή του υλικού από το οποίο συνίσταται το αγγείο (στην αγγλική: «pottery fabric»).

² Σχετικά με τους στόχους της μικροσκοπικής εξέτασης της κεραμικής από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, βλ., επίσης, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.3. «Στόχος της παρούσας μελέτης», 2.4. «Μεθοδολογία τεχνολογικής ανάλυσης κεραμικών αγγείων», 2.11. «Δομή παρουσίας των κεραμικών τεχνολογικών στοιχείων».

³ Σχετικά με το πώς ορίζεται η ειδική αλλά και η γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση, όπως και ο κεραμικός τεχνολογικός τύπος και υπο-τύπος, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6. «Κεραμική τεχνολογική τυπολογία».

⁴ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.1. «Πλαίσιο μελέτης».

⁵ Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της εν λόγω εθνογραφικής μελέτης, τα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια εγκαθίστανται, συνήθως, σε απόσταση έως 1 χιλιόμετρο από τις πηγές ιζημάτων που αυτά εκμεταλλεύονται, ενώ, σε άλλες περιπτώσεις, σε απόσταση έως 7 χιλιόμετρα από αυτά (Arnold 1985: 55). Σύμφωνα, μάλιστα, με τη μελέτη του Day (1989: 142, 144), τα παραδοσιακά κεραμικά

θα είναι δυνατό να εξεταστεί η ύπαρξη νεοανακτορικών κεραμικών εργαστηρίων, μόνιμων ή προσωρινών⁶, στην περιοχή του όρους Γιούχτα (συμπεριλαμβανομένου του κεραμικού εργαστηρίου που εντοπίστηκε στο Βαθύπετρο)⁷, τα οποία μπορεί να προμήθευαν το συγκρότημα, ή η εισαγωγή αγγείων σε αυτό από κεραμικά εργαστήρια που λειτουργούσαν σε άλλη περιοχή. Τέλος, συγκρίνοντας τις παραδόσεις των νεοανακτορικών κεραμικών υλών με τη γεωλογία της περιοχής του Γιούχτα, της Κνωσού και άλλων θέσεων της βορειοκεντρικής Κρήτης, θα εξεταστεί η κεραμική παραγωγή, κατανάλωση και διακίνηση στο συγκεκριμένο τμήμα του νησιού.

Σε σχέση με τα παραπάνω, είναι απαραίτητο να γίνουν οι ακόλουθες επισημάνσεις. 1. Ο εντοπισμός της ίδιας κεραμικής ύλης σε διαφορετικά αγγεία του ίδιου είδους δεν υποδηλώνει απαραίτητα την κατασκευή τους στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο, το οποίο λειτουργούσε σε συγκεκριμένες αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις. Αυτό οφείλεται: α. στο ότι διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια, σταθερά ή μετακινούμενα, ενδέχεται να χρησιμοποιούσαν την ίδια συνταγή κεραμικής ύλης και τις ίδιες πηγές γεωλογικών πρώτων υλών (ιζημάτων και προσμείξεων), λόγω του ότι ακολουθούσαν παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση· β. πηγές ιζημάτων και προσμείξεων διαφορετικών περιοχών, τις οποίες χρησιμοποίησαν διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια, ενδέχεται να είχαν παρόμοια σύσταση· γ. ο ίδιος αγγειοπλάστης / αγγειοπλαστική ομάδα που ακολουθούσε μία συγκεκριμένη κεραμική τεχνολογική παράδοση μπορεί να χρησιμοποίησε, με την πάροδο του χρόνου, διαφορετικές, αλλά κοντινές, αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις (π.χ. λόγω αχρηστίας των αρχικών εγκαταστάσεων του κεραμικού εργαστηρίου

εργαστήρια ιδρύονται κοντά σε περισσότερες από μία πηγές ιζημάτων. Επιπροσθέτως, αυτά προμηθεύονται τις προσμείξεις για τον πηλό της κεραμικής, κατά κύριο λόγο, από περιοχές που βρίσκονται σε απόσταση έως 9 χιλιόμετρα, αν και συνήθως προτιμώνται πηγές προσμείξεων που βρίσκονται μόνο μέχρι ένα 1 χιλιόμετρο μακριά (Arnold 1985: 55). Εντούτοις, επισημαίνεται, ότι, ενίοτε, εντοπίζονται εξαιρέσεις στα παραπάνω εθνογραφικά συμπεράσματα (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.6 και υποσημείωση 140, σχετικά με το παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο στην περιοχή του Αγίου Κωνσταντίνου, κοντά στην πόλη του Ηρακλείου).

⁶ Για ένα παράδειγμα προσωρινών, μετακινούμενων κεραμικών εργαστηρίων, βλ. τα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια της «βεντέμας» του Θραψανού στην Κρήτη (Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007), ενώ για μία επισκόπηση σχετικά με την οργάνωση των παραδοσιακών κεραμικών εργαστηρίων στην Κρήτη, βλ. Day 2004: 112-114.

⁷ Βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.δ.ιγ. Νερό και ξυλεία, τα οποία ήταν προαπαιτούμενα για την αγγειοπλαστική, εντοπίζονται ακόμα και σήμερα στην περιοχή του Γιούχτα, όπου, κατά την ΥΜΙ περίοδο, υπήρχαν διάφορα σημεία κατανάλωσης της κεραμικής (όπως το Βαθύπετρο, οι Αρχάνες, το Φουρνί, το μινωικό ιερό κορυφής Γιούχτα, η Λύκαστος και, βορειότερα, η Κνωσός).

τους⁸), ή να χρησιμοποιεί εγκαταλελειμμένες αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις άλλων κεραμικών εργαστηρίων, συνεχίζοντας, όμως, την ίδια τεχνολογική παράδοση της κεραμικής ύλης και εκμεταλλευόμενοι τις ίδιες πηγές ιζημάτων και προσμείξεων. 2. Αντιστοίχως, ο εντοπισμός διαφορετικών κεραμικών υλών σε αγγεία του ίδιου είδους δεν υποδηλώνει απαραίτητα την κατασκευή τους σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια, τα οποία λειτουργούσαν σε διαφορετικές αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις. Αυτό οφείλεται: α. στο ότι το ίδιο κεραμικό εργαστήριο ενδέχεται να χρησιμοποιήσει διαφορετικές συνταγές κεραμικών υλών ή / και διαφορετικές πηγές γεωλογικών πρώτων υλών με την πάροδο του χρόνου, π.χ. λόγω αλλαγής των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών ή λόγω πειραματισμού, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο νέες κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις. Εντούτοις, επισημαίνεται, ότι, αν τα αγγεία προέρχονται από τον ίδιο στρωματογραφικό ορίζοντα τελικής χρήσης χώρων, όπως στην περίπτωση του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, οι παραπάνω υποθέσεις διαφοροποίησης είναι δυνατό να μην ισχύουν⁹. Δηλαδή, σε αυτή περίπτωση, διαφορετικά είδη κεραμικής ύλης, συνήθως, υποδηλώνουν διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια που λειτούργησαν σε διαφορετικές αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις, σταθερές ή προσωρινές, της περιοχής του Γιούχτα ή άλλων πιο μακρινών περιοχών, ακολουθώντας διαφορετικές ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις. Εντούτοις, ακόμα και στην περίπτωση ενός στενού χρονολογικά και γεωγραφικά στρωματογραφικού ορίζοντα, το αντίθετο, δηλαδή ο εντοπισμός της ίδιας κεραμικής ύλης σε αγγεία του ίδιου είδους, δεν υποδηλώνει απαραίτητα την κατασκευή τους στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο, για τους λόγους 1.α. και 1.β. που αναφέρθηκαν παραπάνω.

3.2. Εθνογραφικές και τεχνολογικές επισημάνσεις

Μία σημαντική παράμετρος όσον αφορά στην τεχνολογική ερμηνεία των συνταγών των κεραμικών υλών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο είναι η πρακτική των μινωιτών αγγειοπλαστών να αναμειγνύουν διαφορετικά είδη πηλών, πηλοχωμάτων ή χωμάτων (**πίν. 2**), ώστε η πηλόμαζα να αποκτήσει την επιθυμητή σύσταση και υφή¹⁰. Παρόμοια πρακτική εντοπίζεται, επίσης, στην παραδοσιακή αγγειοπλαστική στην Κρήτη. Συγκεκριμένα, στον οικισμό του Θραψανού, για την κατασκευή των

⁸ Για ένα εθνογραφικό παράδειγμα, βλ. Stamataki 2000: 78.

⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύπου» - 2.6.β.ι. «Γενικά».

¹⁰ Day 1991: 50.

παραδοσιακών πιθαριών αναμειγνύονταν δύο πηλοι¹¹: α. το πιθαρόχωμα, το οποίο εξασφάλιζε την πλαστικότητα στον πηλό λόγω της περιεκτικότητάς του σε «πυριτικά» εγκλείσματα¹². β. η λεπίδα, άργιλος με γκρι-μπλε ή καστανο-κόκκινο χρώμα, η οποία λόγω της περιεκτικότητάς της σε ασβεστολιθικά εγκλείσματα καθιστούσε το κεραμικό υλικό πιο ανθεκτικό¹³, τόσο κατά την όπτηση, όσο και κατά τη χρήση του. Αντίστοιχη πρακτική είχε υιοθετηθεί από τους παραδοσιακούς αγγειοπλάστες στον οικισμό των Μαργαριτών στην Κρήτη, οι οποίοι, όμως χρησιμοποιούσαν κοκκινόχωμα ή κουμουλέ αντί για πιθαρόχωμα¹⁴, όπως συνέβαινε και στην ανατολική Κρήτη¹⁵. Γενικότερα, τα μεγάλα παραδοσιακά κρητικά αγγεία με χονδρά τοιχώματα και τραχιά επιφάνεια είχαν μεγαλύτερη περιεκτικότητα σε λεπίδα¹⁶, τα μικρά αγγεία κατασκευάζονταν με μικρή ποσότητα λεπίδας ή χωρίς καθόλου λεπίδα, ενώ τα αγγεία με πολύ λεπτά τοιχώματα με λεία επιφάνεια κατασκευάζονταν από σκέτο πιθαρόχωμα / κοκκινόχωμα / κουμουλέ¹⁷. Η πρακτική της ανάμειξης λεπτοφυών, πλαστικών πηλών με τραχύτερους πηλούς εντοπίζεται στην κατασκευή παραδοσιακών μαγειρικών σκευών στον ελλαδικό χώρο¹⁸, καθώς αυτά ήταν απαραίτητο να είναι ανθεκτικά κατά το ψήσιμο του φαγητού πάνω στη φωτιά. Επισημαίνεται, ότι η ανάμειξη διαφορετικών γεωλογικών στρωμάτων διαφορετικής κοκκομετρίας (**πίν. 2**) της ίδιας πηγής ιζήματος είναι μία τακτική η οποία μπορεί να αυξήσει την αντοχή της κεραμικής ύλης. Για παράδειγμα, για την παρασκευή των σύγχρονων κεραμικών προϊόντων της εταιρείας Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε. («Κεραμουργεία Μεταξά»), αναμειγνύονται ιζήματα από διαφορετικά στρώματα του ίδιου αργιλορυχείου, το οποίο η εταιρεία εκμεταλλεύεται στον Άγιο Σύλλα δυτικά του Γιούχτα (**πίν. 1**: βλ. θέση «Αργιλορυχείο»), ώστε η πηλόμαζα να αποκτήσει την επιθυμητή σύσταση και υφή¹⁹. Καθώς, όμως, στο συγκεκριμένο αργιλορυχείο δεν υπάρχουν πλέον ικανά αποθέματα σε λεπτοφυή πλαστικό πηλό²⁰, η εταιρεία είναι αναγκασμένη να αναμειγνύει τα ιζήματα από τον εν λόγω χώρο με λεπτοφυή

¹¹ Βαλλιάνος και Παδουβά 1986: 76, 79, 81.

¹² Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 177. Το πυρίτιο (στη λατινική: silicium και στην αγγλική: silica - Si) στην πιο συνηθισμένη μορφή του βρίσκεται στο διοξείδιο του πυριτίου, δηλαδή στον χαλαζία (SiO₂, βλ. Watt 1982: 16).

¹³ Βαλλιάνος και Παδουβά 1986: 79.

¹⁴ Βαλλιάνος και Παδουβά 1986: 76, 79.

¹⁵ Day 1991: 181-182, Day 2004: 109-110, 129-130.

¹⁶ Βαλλιάνος και Παδουβά 1986: 76.

¹⁷ Βαλλιάνος και Παδουβά 1986: 79.

¹⁸ Βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 258 σχετικά με το σιφνιώτικο κεραμικό τσιβάλι.

¹⁹ Μύρων Φαλατάκης, Εμπορικός Διευθυντής Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., 2017: προσωπική επικοινωνία.

²⁰ Το ιζήμα που απομένει στο εν λόγω αργιλορυχείο χαρακτηρίζεται πλέον ως «επιφανειακό» (Μύρων Φαλατάκης, Εμπορικός Διευθυντής Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., 2017: προσωπική επικοινωνία).

πλαστικό πηλό, από μία δεύτερη πηγή, η οποία εντοπίζεται σε πιο μακρινή απόσταση, νότια της περιοχής του Γιούχτα²¹.

3.3. Μέθοδος μικροσκοπικής εξέτασης των κεραμικών υλών και των γεωλογικών ιζημάτων

Ως μέθοδος μικροσκοπικής εξέτασης των κεραμικών υλών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο και των γεωλογικών ιζημάτων της περιοχής του όρους Γιούχτα επιλέχθηκε, ανάμεσα στις υπάρχουσες μεθόδους²², η κεραμική πετρογραφία²³, δηλαδή η εξέταση κεραμικών λεπτών τομών κάτω από το πολωτικό μικροσκόπιο. Επιλέχθηκε η συγκεκριμένη μέθοδος, καθώς καθιστά δυνατό τον ακριβή καθορισμό της σύστασης των κεραμικών υλών, όπως και των γεωλογικών ιζημάτων και προσμείξεων, σε σχέση με το ερώτημα της προέλευσης των πρώτων υλών που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή της κεραμικής. Οπότε, αυτή χρησιμοποιείται σε σχέση με τη διερεύνηση της διακίνησης της κεραμικής, αλλά και της τεχνολογίας της κεραμικής ύλης στα πλαίσια της οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής, σε όσα αφορούν στην προετοιμασία της πηλόμαζας, π.χ. στην ανάμειξη των ιζημάτων²⁴, την επεξεργασία των ιζημάτων (κοσκίνισμα / καθίζηση) και τον εντοπισμό πρόσθετων εγκλεισμάτων (προσμείξεων), αλλά και στον τρόπο της όπτησης (συνθήκες και θερμοκρασία όπτησης)²⁵. Επισημαίνεται, ότι στην περίπτωση που τα υπό εξέταση γεωλογικά και κεραμικά πετρογραφικά δείγματα δεν περιέχουν ορατά εγκλείσματα κάτω από το πολωτικό μικροσκόπιο, θα είναι δυνατόν να γίνει διάκριση μεταξύ τους μέσω της ανάλυσης μικρο-απολιθωμάτων, τα οποία τυχόν εντοπίζονται σε αυτά²⁶, είτε ως φυσικά εγκλείσματα, είτε ως προσμείξεις, είτε ως συνοδούντα προσμείξεις²⁷.

Διευκρινίζεται, ότι στην πετρογραφική ανάλυση στα πλαίσια της παρούσας μελέτης δεν εξετάζονται πιθανές πηγές προσμείξεων των κεραμικών υλών, δηλαδή των εγκλεισμάτων τα οποία προστέθηκαν σκόπιμα από τον αγγειοπλάστη με στόχο

²¹ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 9: αργιλορυχείο Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., Άγιος Σύλλας».

²² Για μία επισκόπηση των σχετικών μεθόδων, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.4. «Μεθοδολογία τεχνολογικής ανάλυσης κεραμικών αγγείων».

²³ Σχετικά, βλ. Whitbread 1995: 365 (για μία συνοπτική επισκόπηση και σχετική ορολογία, βλ. Κυριατζή 2000: 43-45).

²⁴ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

²⁵ Κυριατζή 2000: 49-51, 94-95.

²⁶ Σχετικά, βλ. Quinn 1999: 40-46.

²⁷ Quinn και Day 2007β: 778-782.

να αυξηθεί η αντοχή της κεραμικής ύλης ή / και να μειωθεί η πλαστικότητα της πηλόμαζας. Θεωρήθηκε ότι μία τέτοια ανάλυση είναι προτιμότερο γίνει σε δεύτερο στάδιο, μετά τον χαρακτηρισμό της σύστασης των κεραμικών υλών και των γεωλογικών ιζημάτων που πιθανώς χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή, ώστε να καταστεί εφικτός ο εντοπισμός των πηγών προσμείξεων με μεγαλύτερη ακρίβεια, τόσο στον γεωλογικό χάρτη, όσο και βάσει των στοιχείων που συλλέχθηκαν μέσω της γεωλογικής έρευνας πεδίου που διεξάχθηκε από τη γράφουσα²⁸. Επισημαίνεται, ότι, σύμφωνα με εθνογραφικές μελέτες, οι μινωίτες αγγειοπλάστες ήταν πιθανότερο να προμηθεύονταν προσμείξεις για τις κεραμικές ύλες που αυτοί παρήγαγαν από θέσεις που βρίσκονταν σε μεγαλύτερη απόσταση σε σχέση με τη θέση που αυτοί εκμεταλλεύονταν για την εξόρυξη των αναγκαίων ιζημάτων, δηλαδή μέχρι 9 χιλιόμετρα από τη θέση του κεραμικού εργαστηρίου και όχι μέχρι 7 χιλιόμετρα, όπως ισχύει για τα ιζήματα²⁹. Επιπροσθέτως, σημειώνεται, ότι, κατά τη γεωλογική έρευνα πεδίου που διεξάχθηκε από τη γράφουσα, δεν επιχειρήθηκε η συλλογή γεωλογικών ιζημάτων εκτός της περιοχής του Γιούχτα, αλλά προτιμήθηκε να διενεργηθεί πληρέστερη συλλογή και χαρακτηρισμός των τοπικών ιζημάτων.

3.4. Η γεωλογία της περιοχής του όρους Γιούχτα

3.4.α. Γενικά

3.4.α.ι. Πρόλογος:

Σε αυτό το σημείο, είναι απαραίτητο να δοθεί η επεξήγηση του όρου «πηλός» / «άργιλος», να επισημανθούν οι κύριες κατηγορίες πηλού οι οποίες εντοπίζονται στην Κρήτη και να γίνει αναφορά στα διάφορα μεγέθη των κόκκων των γεωλογικών, χαλαρών ιζημάτων (κοκκομετρία - βλ. **πίν. 2**).

²⁸ Σχετικά, βλ. πίν. 1 και παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.

²⁹ Αν και, συνήθως, τα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια προτιμούν τις πλησιέστερες πηγές προσμείξεων και ιζημάτων, οι οποίες βρίσκονται έως 1 χιλιόμετρο από αυτά (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.1. και υποσημείωση 5).

3.4.α.ii. «Πηλός - άργιλος»:

Πηλός ή άργιλος³⁰ (ένυδρο πυριτικό άργίλιο: $Al_2O_3 \cdot 2SiO_3 \cdot 2H_2O$) είναι ένα κλαστικό³¹ ίζημα χαλαρής έως ημι-συμπαγούς υφής, το οποίο αποτελείται κατά το πλείστον από ορυκτά της άργιλου (καολινίτης, μοντμοριλλονίτης, ιλλίτης) και χλωρίτη³², δηλαδή ένυδρα άργιλιούχα³³ φυλλοπυριτικά³⁴ ορυκτά, που περιέχουν διάφορες ποσότητες μετάλλων, μεταλλικών οξειδίων και οργανικών ενώσεων. Η καθαρότερη μορφή άργιλου είναι ο καολίνης. Ο πηλός προέρχεται από τη διάβρωση πετρωμάτων, κυρίως πυριτιούχων, εξαιτίας της παρουσίας ανθρακικού οξέος και άλλων διαλυτών και αποτελείται από πολύ λεπτά σωματίδια (σχεδόν μοριακής μορφής), μεγέθους μικρότερου των 0,0039 χιλιοστών (βλ. **πίν. 2**). Άλλες αιτίες της διάβρωσης η οποία οδηγεί στη δημιουργία άργιλου είναι η κίνηση του νερού και του αέρα, η διέλευση ενός ποταμού και, σε μικρότερη κλίμακα, κάποιες γεωλογικές αιτίες, οι οποίες προξένησαν πιέσεις και απότομες αυξομειώσεις της θερμοκρασίας στα πετρώματα. Οι άργιλοι αποκτούν πλαστικότητα, όταν προστίθεται σε αυτές νερό και γίνονται σκληροί, όταν στεγνώσουν και ψηθούν. Άλλες ιδιότητες των άργιλων είναι η υδατοστεγανότητα, η υδατοδιαλυτότητα, ο υψηλός βαθμός κολλώδους, ο χαμηλός βαθμός ρευστότητας, ο υψηλός βαθμός κατακράτησης υγρασίας, η συμπιεστότητα και η τάση για κατολίπηση. Με τη διαγένεση της άργιλου, σχηματίζεται η σχιστή άργιλος³⁵ και με μεταμόρφωση αυτής ο άργιλικός σχιστόλιθος³⁶.

³⁰ Μπαλατζής 1980: 35.

³¹ Τα κλαστικά ιζήματα προκύπτουν από απόθεση υλικών αποσάθρωσης, τα οποία αιωρούνται στο νερό ή στον αέρα (Keary 1996: 57, Μπαλατζής 1980: 35).

³² Οι χλωρίτες εμφανίζονται πολύ συχνά σε σχιστόλιθους χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης, χωρίς να λείπουν και από ιζηματογενείς αποθέσεις, κυρίως άργιλικές. Αποτελούν, επίσης, προϊόντα εξαλλοίωσης εκρηξιγενών πετρωμάτων που περιέχουν μαρμαρυγίες (ιδίως βιοτίτη), αλλά εμφανίζονται και ως προϊόντα υδροθερμικών εξαλλοίώσεων όλων των τύπων των πετρωμάτων. Εμφανίζονται, επίσης, ως έγκλειστα ή επιφλοιώσεις σε κρυστάλλους χαλαζία, τοπαζίου και ασβεστίτη. Το όνομα προέρχεται από την ελληνική λέξη «χλωρός», λόγω του επικρατούντος στην ομάδα πράσινου χρώματος. Από ορισμένους ορυκτολόγους, οι χλωρίτες θεωρούνται υπο-ομάδα της ευρύτερης ομάδας των άργιλων (ομάδες καολινίτη, μοντμοριλλονίτη, ιλλίτη). Την ομάδα χλωρίτη απαρτίζουν πολυάριθμα ορυκτά (Μπαλατζής 1980: 33, Keary 1996: 55).

³³ Το άργίλιο ή αλουμίνιο (στην αγγλική: «aluminium») είναι το χημικό στοιχείο με σύμβολο Al (Μπαλατζής 1980: 8).

³⁴ Τα σχετικά με χαρακτηριστική μορφή του πυρίτη (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 12).

³⁵ Βλ. παρακάτω, υποσημείωση 40.

³⁶ Μεταμορφικό πέτρωμα το οποίο αποτελείται κυρίως από άργιλο (βλ. παρακάτω, υποσημείωση 42).

3.4.α.iii. Οι κύριες πηγές πηλού στην Κρήτη:

Οι κύριες κατηγορίες πηλών που εντοπίζονται στην Κρήτη, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν στην αγγειοπλαστική από τα αρχαία χρόνια έως και σήμερα, είναι οι ακόλουθες³⁷:

1. Οι ασβεστολιθικοί πηλοί της Νεογενούς περιόδου³⁸.
2. Οι λατερικοί, κόκκινοι πηλοί³⁹:
3. Οι πηλοί με προέλευση από σχιστή άργιλο⁴⁰, ιλύόλιθο⁴¹ και φυλλίτες⁴² από τα στρώματα από τη σειρά φυλλίτη και χαλαζίτη⁴³.
4. Οι πηλοί με προέλευση από σχιστή άργιλο⁴⁴ στρωμάτων του φλύσχη⁴⁵.

³⁷ Hein κ.α. 2004β: 357-358, Day 2004: 130.

³⁸ Για την επεξήγηση του όρου, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.4.β.

³⁹ Ο λατεριτής είναι ίζημα πλούσιο σε σίδηρο και υδροξείδια του αλουμινίου (Keary 1996: 174). Οι εν λόγω πηλοί με προέλευση από αλλουβιακές (δηλαδή, ποταμολιμναίες, βλ. Watt 1982: 24) αποθέσεις της Τεταρτογενούς περιόδου του Καινοζωικού αιώνα (https://en.wikipedia.org/wiki/Geological_time_scale) χρησιμοποιούνταν στην κατασκευή των μινωικών μαγειρικών σκευών, αλλά και των παραδοσιακών κρητικών αγγείων (π.χ. πιθαριών και σταμνών), καθώς περιείχαν άμμο η οποία καθιστούσε τα αγγεία περισσότερο ανθεκτικά (Hein κ.α. 2004α).

⁴⁰ Η σχιστή άργιλος (στην αγγλική: «shale») είναι κλαστικό (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 31), ίζηματογενές πέτρωμα με στρωματοειδή μορφή, το οποίο δημιουργείται με τη διαγένεση της άργιλου (Keary 1996: 282, Pellant 1992: 231). Ο πηλόλιθος ή αργιλόλιθος (στην αγγλική: «claystone») είναι, επίσης, κλαστικό, ίζηματογενές πέτρωμα, το οποίο αποτελείται από πηλό, χωρίς, όμως, να παρουσιάζει στρωματοειδή μορφή (Keary 1996: 58, Pellant 1992: 233, Μπαλατζής 1980: 35).

⁴¹ Ο ιλύόλιθος (στην αγγλική: «siltstone - mudstone») είναι κλαστικό (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 31), ίζηματογενές πέτρωμα, το οποίο αποτελείται από ιλύ, δηλαδή λάσπη (βλ. πίν. 2), ίζημα κοκκομετρίας μικρότερης της άμμου και μεγαλύτερης της άργιλου (Keary 1996: 205, 286, Pellant 1992: 232-233· σύγκρινε με τον πηλόλιθο ή αργιλόλιθο - υποσημείωση 40 - και τον ψαμμίτη - υποσημείωση 53).

⁴² Ο φυλλίτης είναι πέτρωμα, το οποίο προέρχεται από τη μεταμόρφωση ίζηματογενών πετρωμάτων και κυρίως από τη μεταμόρφωση της σχιστής άργιλου (υποσημείωση 40) αρχικά σε αργιλικό σχιστόλιθο (στην αγγλική: «slate», βλ. Pellant 1992: 208-209 - υποσημείωση 36) και μετέπειτα σε φυλλίτη (Μπαλατζής 1980: 133, Pellant 1992: 210). Επισημαίνεται, ότι ο σχιστολιθικός ιλύόλιθος (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 41, σχετικά με τον ιλύόλιθο) περιέχει μεγαλύτερους κόκκους σε σχέση με τον αργιλικό σχιστόλιθο. Τα κύρια ορυκτολογικά συστατικά του φυλλίτη είναι ο χαλαζίας, ο αστρίος, ο μαρμαρυγίας και ο χλωρίτης (Pellant 1992: 210).

⁴³ Ο χαλαζίτης είναι μεταμορφωμένο κρυσταλλο-σχιστώδες πέτρωμα, το οποίο έχει προέλθει από τη μεταμόρφωση ίζηματογενών, χαλαζιακών ψαμμιτών ή αμμόπετρων (βλ. Keary 1996: 252, Μπαλατζής 1980: 144 και υποσημείωση 53). Ο χαλαζίας, από τον οποίο αποτελείται ο χαλαζίτης, είναι ορυκτό του πυριτίου, και συγκεκριμένα διοξείδιο του πυριτίου, SiO₂ (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 12).

⁴⁴ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 40.

⁴⁵ Ο όρος «φλύσχη» δεν αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο πέτρωμα, αλλά χρησιμοποιείται για να δηλώσει έναν από τους συνηθέστερους λιθολογικούς σχηματισμούς αποθέσεων διαφόρων πετρωμάτων θαλάσσιας ίζηματογενούς φάσης, οι οποίοι συναντώνται στην ύπαιθρο. Χαρακτηρίζεται από παχιά ακολουθία ιζημάτων τα οποία αποτελούνται κυρίως από εναλλαγές άργιλων, μαργών, ασβεστόλιθων, κροκαλοπαγών και ψαμμιτών (βλ. παρακάτω, υποσημείωση 53). Όταν υπερτερούν σε πάχος οι στρώσεις των άργιλων, ο εν λόγω λιθολογικός σχηματισμός χαρακτηρίζεται από τις ιδιότητες των άργιλων. Αντίθετα, όταν η σειρά αποτελείται από παχιά στρώματα ψαμμιτών, χαρακτηρίζεται από ευστάθεια των κλιτύων και υψηλή αντοχή σε φορτία. Συνήθως, τα στρώματα του φλύσχη είναι πτυχωμένα και, επομένως, τεκτονικά καταπονημένα (πολλαπλές ρωγμές, πολλαπλοί θρυμματισμοί κ.α.) και εγκλείουν υπολειμματικές τάσεις (Keary 1996: 117).

3.4.α.ιν. Κοκκομετρία:

Όσον αφορά στα μεγέθη των κόκκων από τους οποίους αποτελούνται τα διαφορετικά είδη των χαλαρών πετρωμάτων, δηλαδή των ιζημάτων, οι κυριότερες κατηγορίες είναι οι ακόλουθες (ξεκινώντας από τα περισσότερο λεπτόκοκκα - βλ. **πίν. 2**):

- Άργιλος / πηλός
- Λάσπη / ιλύς / χώμα
- Άμμος
- Χαλίκι / λατύπη - βότσαλο / κροκάλα
- Λίθος / πέτρα

Διευκρινίζεται, ότι, όταν στο κείμενο γίνεται αναφορά σε «πηλοχώματα», υποδηλώνεται ίζημα μεγέθους ανάμεσα σε άργιλο / πηλό και λάσπη / ιλύ / χώμα.

3.4.β. Γεωλογική περιγραφή της περιοχής του όρους Γιούχτα

3.4.β.ι. Περιοχή εξέτασης:

Η περιοχή του όρους Γιούχτα, η οποία εξετάστηκε γεωλογικώς από τη γράφουσα για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας⁴⁶, ορίζεται από ένα νοητό, ευρύ πολύγωνο, τις βασικές κορυφές του οποίου αποτελούν τα ακόλουθα τοπογραφικά σημεία (βλ. **πίν. 1**):

- Βόρεια: ο οικισμός της Συλάμου και των Βασιλειών.
- Ανατολικά: το «Κνωσανό Φαράγγι» (ή το Φαράγγι της Αγίας Ειρήνης) και ο ποταμός Καίρατος⁴⁷, ο οικισμός των Επάνω Αρχανών, οι λόφοι που βρίσκονται αμέσως ανατολικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου και ο παραδοσιακός οικισμός του Βαθυπέτρου.
- Νότια: το Φράγμα του Χαλαυριανού χειμάρρου.

⁴⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.3.

⁴⁷ Το «Κνωσανό Φαράγγι» (ή το Φαράγγι της Αγίας Ειρήνης) είναι το φαράγγι που βρίσκεται στις βορειοανατολικές παρυφές του Γιούχτα και ενώνει τις Αρχάνες με τον οικισμό της Συλάμου (βλ. πίν. 1). Διασχίζεται από τον ποταμό Καίρατο, ο οποίος προερχόταν από πηγές στην ανατολική πλευρά του Γιούχτα, έρεε μέχρι την Κνωσό και τελικά απόρρεε στην περιοχή του Πόρου Ηρακλείου.

- Δυτικά: οι οικισμοί του Προφήτη Ηλία (ή Κανλί Καστέλλι)⁴⁸, του Άγιου Σύλλα και του Άγιου Βλάση.

Η γεωλογική περιγραφή της υπό εξέταση περιοχής, όπως αυτή παρατίθεται παρακάτω, βασίστηκε, κυρίως, στους γεωλογικούς χάρτες Ελλάδος του Ιδρύματος Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.) και, συγκεκριμένα, στα φύλλα «Επάνω Αρχάνα» και «Ηράκλειο» (βλ. πίν. 3α και 3β), όπως και στους Quinn 1999 και Day 1988, 1989.

3.4.β.ii. Νεογενείς σχηματισμοί στην περιοχή του όρους Γιούχτα:

Με εξαίρεση το παλαιότερο γεωλογικά όρος Γιούχτα, η περιοχή περιμετρικά του όρους ανήκει στη Νεογενή περίοδο του Καινοζωικού Αιώνα, η οποία αποτελείται από τις ακόλουθες Εποχές⁴⁹:

1. Ολόκαινος: 10000-12000 χρόνια πριν έως σήμερα.
2. Πλειστόκαινος: 2588000 έως 11780 χρόνια πριν.
3. Πλειόκαινος: 5,333 έως 2,58 εκατομμύρια χρόνια πριν.
4. Μειόκαινος: 23 μέχρι 5,332 εκατομμύρια χρόνια πριν.

Συγκεκριμένα, στην περιοχή περιμετρικά του όρους Γιούχτα, εντοπίζονται οι ακόλουθοι γεωλογικοί σχηματισμοί της Νεογενούς περιόδου (πίν. 3):

1. Σχηματισμός Βιάννου

Ο Σχηματισμός Βιάννου του Μέσου Μειόκαινου εντοπίζεται στην περιοχή νότια και δυτικά του Γιούχτα (βλ. **Εσώφυλλο β'**), όπως και σε περιοχή περιορισμένης έκτασης στις βορειοανατολικές παρυφές του Γιούχτα. Αποτελείται από ποταμολιμναίες, σκούρες τεφρές έως πρασινωπές αργίλους, ιλυώδεις αργίλους⁵⁰ με λιγνίτη⁵¹, ή ενστρώσεις ασβεστόλιθων⁵² με κατά θέσεις καστανόχρωμους ψαμμίτες⁵³.

⁴⁸ Σπανάκης 1964: 291-296.

⁴⁹ Βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Γεωλογικός_Χρόνος.

⁵⁰ Οι ιλυώδεις άργιλοι είναι τραχύτερες άργιλοι, οι οποίες περιέχουν σε μεγάλο ποσοστό ιλύ, δηλαδή λάσπη (σχετικά, βλ. πίν. 2).

⁵¹ Ο λιγνίτης, καλούμενος και φαιάνθρακας, είναι ένα οργανικής προελεύσεως πέτρωμα, του οποίου το κύριο στοιχείο είναι ο άνθρακας (με περιεκτικότητα από 50% έως 70%), ενώ περιέχει, επίσης, νερό, υδρογόνο, οξυγόνο και άζωτο (Pellant 1992: 244).

Απολιθώματα τα οποία εντοπίζονται στον σχηματισμό είναι τα ακόλουθα: *Planorbis*, *Neritina*, *Melanopsis*, *Brothia*.

2. Σχηματισμός Σχοινιά

Ο Σχηματισμός Σχοινιά του Μέσου - Ανώτερου Μειόκαινου είναι ένας σχηματισμός μικρής έκτασης, ο οποίος εντοπίζεται νοτιοανατολικά του Γιούχτα, βορειότερα της θέσης του ΥΜΙ Βαθυπέτρου και μέχρι τους λόφους που εντοπίζονται στα βόρεια και βορειοανατολικά του συγκροτήματος. Αποτελείται από σκούρες τεφρές ή πρασινοκύανες θαλάσσιες αργίλους και από ιλυώδεις αργίλους με παρεμβολές τραχύτερων ψαμμιτών. Το όριό του με τον υποκείμενο, νοτιότερα, σχηματισμό των ποταμολιμναίων αργίλων του Σχηματισμού Βιάννου τοποθετείται στη βάση του κατώτερου θαλάσσιου στρώματος. Απολιθώματα τα οποία εντοπίζονται είναι τα ακόλουθα⁵⁴: *Turritella*, *Murex*, *Conus*, *Natica*, *Cardium*, *Pecten*, *Neogloboquadrina continuosa*.

3. Σχηματισμός Αμπελούζου

Ο Σχηματισμός Αμπελούζου του Ανώτερου Μειόκαινου εντοπίζεται στην περιοχή βόρεια του προαναφερθέντος Σχηματισμού Σχοινιά και μέχρι νότια της περιοχής «Χωστά», ανατολικά του Γιούχτα, όπως και σε περιοχή περιορισμένης έκτασης ανάμεσα στις βορειοανατολικές παρυφές του Γιούχτα και τον οικισμό της Συλάμου (βλ. **πίν. 1**). Ο εν λόγω γεωλογικός σχηματισμός είναι τοποθετημένος πάνω στον Σχηματισμό Σχοινιά και υπάρχει σε σχέση με τον σχηματισμό των

⁵² Ο ασβεστόλιθος είναι ιζηματογενές πέτρωμα, του οποίου το βασικό συστατικό είναι ο ασβεστίτης (CaCO₃). Συχνά, περιέχει απολιθώματα, από τα οποία μπορεί να εκτιμηθεί η ηλικία και η προέλευσή του. Η απόθεση του ανθρακικού ασβεστίου μπορεί να είναι είτε χημική (κορεσμός λόγω εξάτμισης ή αύξησης συγκέντρωσης ή αλλαγής φυσικοχημικών σταθερών), είτε βιογενής, από συσσώρευση και συμπαγοποίηση των σκελετικών στοιχείων διαφόρων ζωικών ή φυτικών οργανισμών μετά τον θάνατό τους (Keary 1992: 179, Watt 1982: 86).

⁵³ Ο ψαμμίτης ή αμμόπετρα (στην αγγλική: «sandstone») είναι ένα κλαστικό (από αποσάθρωση ιζηματογενές πέτρωμα, το οποίο αποτελείται από κόκκους άμμου (βλ. πίν. 2 για σχετική κοκκομετρία) που συγκρατούνται μαζί με ορυκτές συγκολλητικές ουσίες. Οι κόκκοι είναι συνήθως από χαλαζία (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 12) ή άστριο. Το συνδετικό υλικό ποικίλει και μπορεί να είναι άργιλος ή αργιλικός σχιστόλιθος (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 36) ή ανθρακικό ορυκτό, όπως ο ασβεστίτης, ή σπανιότερα ο δολομίτης (Pellant 1992: 225-227).

⁵⁴ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.6., σχετικά με την έρευνα του Quinn (1999) αναφορικά με τα μικρο-απολιθώματα του εν λόγω γεωλογικού σχηματισμού.

ασβεστόλιθων⁵⁵ της Αγίας Βαρβάρας⁵⁶. Αποτελείται από ακανόνιστες εναλλαγές από θαλάσσια, υφάλμυρα και ποτάμια κροκαλοπαγή πετρώματα⁵⁷, ψαμμίτες, ιλυόλιθους, μάργες⁵⁸, ιλυώδεις αργίλους, ληνίτες. Απολιθώματα τα οποία εντοπίζονται στον σχηματισμό είναι τα ακόλουθα: *Planorbis*, *Neritina*, *Melanopsis*, *Unio*, *Hydrobia*, *Terebralia*, *Ostrea*, *Cerithium*, *Turritella*, *Pecten*, *Natica*, *Conus*, *Heterostegina*, *Neogloboquadrina acostaensis*, *Globorotalia menardii*.

4. Σχηματισμός Αγίας Βαρβάρας

Ο Σχηματισμός Αγίας Βαρβάρας του Ανώτερου Μειόκαινου εντοπίζεται α. δυτικά και ανατολικά του Γιούχτα, β. σε περιοχή περιορισμένης έκτασης βορειοανατολικά του Γιούχτα μέχρι και τον οικισμό της Συλάμου, γ. στην περιοχή ανάμεσα στις βορειοδυτικές παρυφές του Γιούχτα και τον οικισμό στις Βασιλειές. Αποτελείται από α. ασβεστόλιθους⁵⁹, κατά τόπους κροκαλοπαγείς⁶⁰ ή λατυποπαγείς⁶¹ και κατά θέσεις πλούσιους σε απολιθώματα *Clypeaster*, *Pecten*, *Heterostegina*, *Bryozoa* και κοράλλια· β. ασβεστιτικές μάργες ή μαργαϊκούς ασβεστόλιθους με απολιθώματα ψαριών και φυτών· γ. γύψο. Οι ασβεστόλιθοι εντοπίζονται κυρίως στα ανατολικά και βόρεια του Γιούχτα και διαχωρίζουν συστήματα ποταμιών, ενώ οι μάργες εντοπίζονται κυρίως δυτικά του Γιούχτα, κοντά στον Προφήτη Ηλία⁶². Μικρές ποσότητες αργίλου και ιζημάτων μεγαλύτερης κοκκομετρίας (ψαμμίτες, κροκαλοπαγή) εντοπίζονται κατά τόπους⁶³. Οι μάργες περιέχουν τα ακόλουθα απολιθώματα: *Discospirina sp.*, *Globorotalia conomiozea*, *Globigerina multiloba*, *Cyprideis*, *Cytheridea*, *Cyamocytheridea*, *Krithe*, *Xestoleberis*.

⁵⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 52.

⁵⁶ Σχετικά, βλ. παρακάτω, «4. Σχηματισμός Αγίας Βαρβάρας».

⁵⁷ Τα κροκαλοπαγή είναι ιζηματογενή πετρώματα, τα οποία αποτελούνται σε ποσοστό τουλάχιστον 50% από κροκάλες (στην αγγλική: «pebble»), δηλαδή από σχετικά στρογγυλά κομμάτια, σε αντίθεση με τα λατυποπαγή πετρώματα, τα οποία αποτελούνται από λατύπη ή χαλίκι (στην αγγλική: «breccia»), δηλαδή γωνιώδη κομμάτια (σχετικά, βλ. πίν. 2 και Watt 1982: 87, Μπαλτατζής 1980: 36, 129).

⁵⁸ Η μάργα είναι ιζηματογενής σχηματισμός, ο οποίος χημικά και ορυκτολογικά κυμαίνεται μεταξύ ασβεστόλιθου και αργίλου (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 52 και υποκεφάλαιο 3.4.α.ii.). Περιέχει ασβεστιτικό υλικό, άργιλο και ιλύ, σε διάφορες αναλογίες (Μπαλτατζής 1980: 109, Pellant 1992: 234).

⁵⁹ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 52.

⁶⁰ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 57 και πίν. 2.

⁶¹ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

⁶² Quinn 1999: 298.

⁶³ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

5. Σχηματισμός Ηλία

Ο Σχηματισμός Ηλία του Μέσου - Ανώτερου Μειόκαινου εντοπίζεται νότια, νοτιοδυτικά και νοτιοανατολικά του Γιούχτα, κυρίως σε όγκους λόφων. Αποτελείται από ασβεστόλιθους, εν μέρει προ-νεογενούς προέλευσης, με διαφορετικές κοκκομετρίες (λατύπες, κροκάλες, ψαμμίτες) με ασβεστίτη συγκολλητική ύλη. Δεν περιέχει απολιθώματα.

6. Σχηματισμός Φοινικιάς

Ο Σχηματισμός Φοινικιάς του Κατώτερου - Μέσου Πλειόκαινου εντοπίζεται κυρίως βόρεια του οικισμού της Συλάμου, στην περιοχή του οικισμού των Βασιλειών, όπως και στην περιοχή δυτικά του Άγιου Βλάση και του Άγιου Σύλλα. Αποτελείται από μάργες, μαργαϊκούς ασβεστόλιθους, ασβεστόλιθους και αργίλους. Εντοπίζονται τα ακόλουθα απολιθώματα: *Globorotalia margaritae*, *Globigerina nepenthens*, *Globoquadrina altispira*, *Globorotalia bononiensis*, *Globorotalia puncticulata*, *Ostrea*, *Dentalium*, *Turritella*, *Natica*, *Conus*, *Murex*, *Trochus*, *Pecten*, *Flabellipecten*, *Amusium*, *Arca*, *Cardium*, *Venus*, *Lithothamnium*, *Corals*, *Bryozoa*, *Brachiopoda*, *Echinoidea*.

3.4.β.iii. Το προ-νεογενές όρος Γιούχτα:

Το προ-νεογενές όρος Γιούχτα, το οποίο βρίσκεται στο κέντρο της περιοχής η οποία περιγράφηκε γεωλογικώς παραπάνω (πίν. 3), ανήκει στην Παλαιογενή περίοδο του Καινοζωικού Αιώνα και στην Κρητιδική και Ιουρασική περίοδο του Μεσοζωικού Αιώνα και είναι τμήμα του Τεκτονικού Καλύμματος Ζώνης Τριπόλεως. Το νότιο και το βόρειο τμήμα του όρους αποτελείται από ασβεστόλιθους και δολομίτες⁶⁴ και δεν περιέχει απολιθώματα, ενώ το μέσο τμήμα του αποτελείται από ασβεστόλιθους, δολομιτικούς ασβεστόλιθους και απολιθώματα. Στις ανατολικές παρυφές του μέσου

⁶⁴ Ο δολομίτης είναι ανθρακικό ορυκτό του ασβεστίου και του μαγνησίου, $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$. Σχηματίζεται από διαγένεση ή υδροθερμική μετασμάτωση του ασβεστίτη σε υπεραλατούχες ιζηματογενείς αποθέσεις. Ανευρίσκεται, όμως, και σε αρκετά μεταμορφωμένα πετρώματα, όπως το μάρμαρο, και, ως σχηματισμός, σε υδροθερμικές φλέβες. Επίσης, εντοπίζεται σε καρμπονατίτες και υπερβασικά πετρώματα (Watt 1982: 51).

τμήματος του όρους εντοπίζεται φλύσχης⁶⁵, ο οποίος, σύμφωνα με τον σχετικό γεωλογικό χάρτη (πίν. 3), αποτελείται από εναλλαγές σοκολατόχρωων αργιλικών σχιστόλιθων και μικρές ενστρώσεις τεφρών ασβεστολιθικών τουρβιδιτών⁶⁶. Εκεί εντοπίζεται πιθανώς και μία σειρά φυλλιτικών - χαλαζιτικών πετρωμάτων⁶⁷. Φλύσχης εντοπίζεται, ενδεχομένως, βόρεια του Γιούχτα⁶⁸. Ο Day αναφέρει, ότι στο βόρειο άκρο του Γιούχτα εντοπίζεται μία κορυφογραμμή με άργιλο και σχιστόλιθο⁶⁹, εντούτοις, ο εν λόγω σχηματισμός δεν αναφέρεται στον σχετικό γεωλογικό χάρτη (πίν. 3)⁷⁰.

3.4.β.iv. Συμπεράσματα:

Με βάση την παραπάνω γεωλογική περιγραφή, διαπιστώνεται ότι η περιοχή περιμετρικά του όρους Γιούχτα, ειδικά στο νότιο και δυτικό της τμήμα, αποτελείται σε μεγάλο ποσοστό από γκρι πηλούς της Νεογενούς περιόδου του Σχηματισμού Βιάννου (πίν. 3α - 3β), οι οποίοι μάλιστα χρησιμοποιούνταν από την αρχαιότητα έως σήμερα στην κεραμική παραγωγή⁷¹. Το ΥΜΙ Βαθύπετρο, το οποίο εντοπίζεται ένα χιλιόμετρο νοτιοανατολικά του παραδοσιακού οικισμού του Βαθυπέτρου (πίν. 1), βρίσκεται σε ένα αργιλώδες, ποταμολιμναίο πλάτωμα ενός αναβαθμού (κρημνού) του Σχηματισμού Βιάννου (βλ. Εξώφυλλο, Εσώφυλλα α', β'), νότια της επαφής του εν λόγω σχηματισμού με τον Σχηματισμό Σχοινιά (πίν. 3)⁷².

⁶⁵ Day 1988: 504 (με βάση τον Creutzburg 1977 και την εν εξελίξει, εκείνη την περίοδο, διδακτορική έρευνα του Κ. Ζερβαντωνάκη). Για τον σχετικό ορισμό, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 45.

⁶⁶ Οι τουρβιδίτες είναι ιζήματα τα οποία αποτίθενται στις θαλάσσιες λεκάνες από τουρβιδιτικά ρεύματα (Μπαλταζής 1980: 177).

⁶⁷ Day 1988: 504 (με βάση τον Creutzburg 1977 και την εν εξελίξει, εκείνη την περίοδο, διδακτορική έρευνα του Κ. Ζερβαντωνάκη).

⁶⁸ Day 1989: 142 (με βάση την προφορική μαρτυρία του Creutzburg).

⁶⁹ Day 1988: 504.

⁷⁰ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 10: δυτική πλευρά του βόρειου άκρου του όρους Γιούχτα», σχετικά με το είδος των πετρωμάτων που εντοπίστηκαν από τη γράφουσα στο βόρειο άκρο του Γιούχτα.

⁷¹ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.5.

⁷² Cadogan 1992: 282, 285.

3.5. Θέσεις πηγών αργίλου και κεραμικών εργαστηρίων (μινωικών, παραδοσιακών και σύγχρονων) στην περιοχή του όρους Γιούχτα

Οι θέσεις των πηγών αργίλου και των άλλων ιζημάτων που ενδέχεται να χρησιμοποίησε το κεραμικό εργαστήριο ή τα κεραμικά εργαστήρια που κατασκεύασαν την κεραμική του ΥΜΙ Βαθυπέτρου και που, ενδεχομένως, λειτουργούσαν στην περιοχή του Γιούχτα (πίν. 1)⁷³, υποδείχθηκαν, εκτός από τις γεωλογικές πληροφορίες (βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο), επιπροσθέτως, από τα ακόλουθα στοιχεία που αφορούν στη συγκεκριμένη περιοχή: α. από τις θέσεις των εντοπισμένων μινωικών κεραμικών εργαστηρίων⁷⁴. β. από τις θέσεις των παραδοσιακών κεραμικών εργαστηρίων. γ. από τις πηγές ιζημάτων που εκμεταλλεύτηκαν τα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια. δ. από τις θέσεις των αργιλορυχείων της σύγχρονης κεραμικής βιομηχανίας. Οι σχετικές πληροφορίες παρατίθενται παρακάτω.

Στη θέση του σύγχρονου, αλλά εγκαταλελειμμένου αργιλορυχείου το οποίο ανήκε στην εταιρεία Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε. («Κεραμουργεία Μεταξά»)⁷⁵, περίπου 300 μέτρα νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου και νότια του Γιούχτα (βλ. Εξώφυλλο και πίν. 1: θέση με αρ. 3)⁷⁶, το οποίο κατασκεύαζε τούβλα και κεραμίδια, εντοπίζεται μία πηγή αργίλου καλής ποιότητας. Επιπροσθέτως, στην περιοχή γύρω από το συγκεκριμένο αργιλορυχείο επισημάνθηκε η θέση τριών παραδοσιακών κλιβάνων παραγωγής τούβλων και κεραμιδιών, οι οποίοι ήταν εν ενεργεία τουλάχιστον μέχρι το 1989⁷⁷.

⁷³ Από τις οποίες θα μπορούσε να διενεργηθεί δειγματοληψία στο πλαίσιο της παρούσας πετρογραφικής συγκριτικής μελέτης (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7).

⁷⁴ Βλ. Day 1989: 143 και 144, εικ. 1.

⁷⁵ Το οποίο, πλέον, είναι ιδιοκτησία του Παγκρήτιου Αθλητικού Συλλόγου Σκοποβολής Ηρακλείου Κρήτης (Π.Α.Σ.).

⁷⁶ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 3: περιοχή νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (πρώην αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε.)».

⁷⁷ Day 1989: 144. Τα λείψανα πιθανώς ενός από τα τρία αυτά κεραμικά εργαστήρια εντοπίστηκαν από τη γράφουσα στην περιοχή νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 3: περιοχή νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (πρώην αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε.)»). Ένας τρίτος κλιβανός τούβλων και κεραμιδιών λειτουργούσε περίπου μέχρι το 1950 βόρεια της περιοχής «Πλάκα» (η οποία εντοπίζεται στα μέσα περίπου της διαδρομής από τον παραδοσιακό οικισμό του Βαθυπέτρου προς την κοιλάδα του Καλόλακκου - βλ. πίν. 1), σε ελαιώνα ιδιοκτησίας του Σταύρου Μαυράκη. Ο ίδιος μας πληροφόρησε ότι ο πατέρας του ήταν μέλος της ομάδας του «κεραμιδά» (δηλαδή, εκείνου που κατασκεύαζε κεραμίδια) που χρησιμοποιούσε τον συγκεκριμένο κλιβανό, ο οποίος εργαζόταν ως «καμινάς» (δηλαδή, ως ο τεχνίτης που ετοίμαζε το καμίνι για την όπτηση). Η ομάδα αυτή μετέφερε χρώμα για την κατασκευή των κεραμιδιών στον συγκεκριμένο ελαιώνα, τόσο από τη θέση του πρώην αργιλορυχείου της εταιρείας Α.Κ.Ε.Κ., όσο και από τον χώρο δυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου. Το απαραίτητο νερό για την προετοιμασία της πηλόμαζας το συνέλεξαν με λαήνια από το ρέμα που διέσχιζε τον ελαιώνα, ενώ καύσιμη ύλη, δηλαδή ξύλα, προμηθεύονταν από τη γύρω περιοχή.

Μια δεύτερη, ιδιαίτερα σημαντική πηγή αργίλου εντοπίζεται ανάμεσα στον Άγιο Σύλλα και τον Άγιο Βλάση, στη θέση του εν ενεργεία σύγχρονου αργιλορυχείου ιδιοκτησίας της εταιρείας Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε. (πίν. 1: θέση με αρ. 9)⁷⁸. Ανατολικότερα του εν λόγω αργιλορυχείου και δυτικά του Γιούχτα, στη θέση Κρύα Βρύση, λειτούργησε παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο αποθηκευτικών πήθων μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα⁷⁹, σε μικρή απόσταση από το οποίο, προς τα νότια, εντοπίζεται μία μικρότερη πηγή αργίλου⁸⁰, η οποία αποτελεί πιθανώς συνέχεια της προαναφερθείσας πηγής πηλού.

Μία ακόμα πηγή αργίλου εντοπίζεται νοτιοδυτικά του Γιούχτα, ανάμεσα στο προαναφερθέν, πλέον εγκαταλελειμμένο αργιλορυχείο της εταιρείας Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε. («Κεραμουργεία Μεταξά») και τον οικισμό του Προφήτη Ηλία⁸¹. Επισημαίνεται, ότι στη μινωική Λύκαστο, νοτιοανατολικά του οικισμού Προφήτη Ηλία, στη θέση «Βίτσιλα», «Βιτσίλες» ή «Βήσαλα» (πίν. 1), εντοπίστηκαν πιθανά λείψανα μινωικού κεραμικού εργαστηρίου⁸².

Νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, στην κοιλάδα του Καλόλακκου, νότια του Γιούχτα (πίν. 1) εντοπίστηκε οικοδόμημα, από το οποίο περισυλλέχθηκε μεγάλη ποσότητα ΥΜΙΙΙ οστράκων από τον αρχαιοφύλακα⁸³. Στο ίδιο σημείο πιθανώς περισυλλέχθηκαν δύο μεγάλοι κεραμικοί δίσκοι⁸⁴ που φέρουν την ένδειξη «Περιοχή Βαθυπέτρου. Καλόλακκος», οι οποίοι εντοπίζονται στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου (με αριθμούς καταλόγου: ΑΜΗ Π25200 και ΑΜΗ Π25201). Περίπου 1,5 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του συγκροτήματος, δηλαδή νότια του Γιούχτα, στην τοποθεσία Μακρύ Μετόχι (πίν. 1), σε κοντινή απόσταση από το προαναφερθέν ΥΜΙΙΙ κεραμικό εργαστήριο, εντοπίστηκε μία ακόμα πιθανή βιοτεχνική εγκατάσταση των ΥΜΙ - ΥΜΙΙ χρόνων⁸⁵. Στο σημείο βρέθηκαν εκτεταμένα κτήρια, άφθονα ΥΜΙ - ΥΜΙΙ όστρακα και τρεις ακόμα κεραμικοί δίσκοι⁸⁶ (με αριθμούς καταλόγου: ΑΜΗ Π25202 έως ΑΜΗ Π25204). Από τα δύο προαναφερθέντα υστερομινωικά κεραμικά

⁷⁸ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζημα 9: αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., Άγιος Σύλλας».

⁷⁹ Day 1989: 144.

⁸⁰ Day 1989: 143 (εικ. 1: αριστερά).

⁸¹ Day 1989: 143 (εικ. 1: κάτω αριστερά).

⁸² Μαρινάτος 1960: 308, Day 1988: 503 (εικ. 1: κάτω αριστερά, στη θέση «Kanli Kastelli»), Day 1989: 144 (εικ. 1: κάτω αριστερά).

⁸³ Επισημαίνεται, ότι ο Πλάτων (1957: 339) αναφέρει ότι η κεραμική αυτή εντοπίστηκε νότια και όχι νοτιοδυτικά του συγκροτήματος, όπου εντοπίζεται ο Καλόλακκος.

⁸⁴ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 320-322. Ο Evely (1988: 94) δεν τους αναφέρει.

⁸⁵ Πλάτων 1956: 421.

⁸⁶ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 321, Evely 2000: 281 (αρ. 83-85), 285 (εικ. 116). Evely 1988: 94 (αρ. 82-84 - δεν απεικονίζονται).

εργαστήρια, δυστυχώς, δεν φαίνεται να έχουν σωθεί κατάλοιπα. Επιπροσθέτως, στο ΥΜΙ Βαθύπετρο (**πίν. 1**) εντοπίστηκε πιθανός κλίβανος κεραμικού εργαστηρίου⁸⁷, τρεις σχεδόν ολόκληροι κεραμικοί δίσκοι (ένας με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π25821 και δύο χωρίς αριθμό καταλόγου⁸⁸) και τμήμα ενός τέταρτου⁸⁹, ενώ επιπλέον κεραμικοί δίσκοι εντοπίστηκαν στις ΥΜΙ Αρχάνες (στις θέσεις Τουρκογειτονιά⁹⁰ και Τρούλλος⁹¹, **πίν. 1**: «Επάνω Αρχάνες»), στο μινωικό ιερό κορυφής Γιούχτα (όπου εντοπίστηκαν δύο τμήματα του ίδιου ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙ κεραμικού δίσκου - **πίν. 1**: «Γιούχτας») και στο ΜΜΙΙΙ Αλωνάκι στον Γιούχτα (όπου εντοπίστηκαν δύο τμήματα του ίδιου κεραμικού δίσκου)⁹².

Στις ανατολικές πλαγιές του Γιούχτα, δυτικά του μινωικού νεκροταφείου στο Φουρνί (**πίν. 1**), στον γεωλογικό Σχηματισμό Βιάννου (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.ii. και **πίν. 3**), αναφέρεται η θέση δύο πηγών αργίλου, οι οποίες φημίζονταν για την πλαστικότητά τους⁹³. Βόρεια των εν λόγω πηγών αργίλου και ανατολικά από τη ΜΜΙΙβ - ΜΜΙΙα θέση στα Ανεμόσπηλια, σε ελαιώνα στη θέση «Μπαντουράκι» ή «Μαντουράκι» (**πίν. 1**), περίπου 9 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Κνωσού, εντοπίστηκε

⁸⁷ Μαρινάτος 1952α: 270-271. Βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.δ.iv.

⁸⁸ Μαρινάτος 1952α: 270, Evely 2000: 276-277 (αρ. 50-52), 279 (εικ. 114: αρ. 50-52), 285 (εικ. 116), Evely 1988: 91 (αρ. 50-52), 101, 104 (εικ. 7: αρ. 50-52), πίν. 17: αρ. 51.

⁸⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και συγκεκριμένα υποσημείωση 86, όπως και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5. «Οργάνωση της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη».

⁹⁰ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 321.

⁹¹ Σακελλαράκης 1984: 350.

⁹² Karetsou 2013: 89, Karetsou Mathioudaki 2012: 89 (εικ. 10), 90. Σημειώνεται, ότι μία ακόμα βιοτεχνική δραστηριότητα η οποία λάμβανε χώρα στην περιοχή νότια του όρους Γιούχτα, τουλάχιστον κατά τους νεότερους χρόνους, ήταν η παραγωγή ασβέστη. Στη θέση του Φράγματος του Χαλαυριανού Χειμάρρου στην κοιλάδα του Καλόλακκου (βλ. πίν. 1, όπως και παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζήμα 4 και 5: Καλόλακκος και Φράγμα Χαλαυριανού Χειμάρρου (νότια του όρους Γιούχτα)» και υποσημείωση 192, σχετικά με τα τοπωνύμια της ευρύτερης περιοχής της κοιλάδας του Καλόλακκου νότια του Γιούχτα που αναφέρονται παρακάτω) εντοπίστηκε πιθανό ασβεστοκάμινο των νεότερων χρόνων με υπολείμματα ασβέστη στο εσωτερικό του, το οποίο επιχώθηκε κατά τις εργασίες αποπεράτωσης του φράγματος (Γιώργος Τιτάκης, αρχιφύλακας περιοχής Αρχανών, 2019: προσωπική επικοινωνία). Επιπροσθέτως, στη θέση «Χάλαβρα», σε ελαιώνα ιδιοκτησίας του Νίκου Μπουνάκη, με συντεταγμένες 35°12'21.49"B, 25°08'38.18"A (Google Earth) και σε υψόμετρο 300 μέτρα, είχε χτιστεί από τον παππού του, Νίκο Μπουνάκη, με ντόπιες πέτρες, τις λεγόμενες «αμμουδαρόπετρες» και λειτουργούσε μέχρι το 1975 περίπου, ένα δεύτερο ασβεστοκάμινο, στο οποίο ψήνονταν ο ντόπιος ασβεστόλιθος με προέλευση τόσο από το όρος Γιούχτα, όσο και από τους λόφους νοτιοδυτικά της εν λόγω ιδιοκτησίας, στη θέση «Σφάκα» (Νίκος Μπουνάκης, 48 ετών, 2019: προσωπική επικοινωνία). Στην ευρύτερη περιοχή του Καλόλακκου παρήγαγαν, επίσης, κάρβουνο, το οποίο πουλούσαν, όπως τον ασβέστη, σε πιο μακρινές περιοχές, π.χ. στο Λασίθι (Σταύρος Μαυράκης, ιδιοκτήτης γης στην περιοχή: προσωπική επικοινωνία).

⁹³ Day 1989: 143 (εικ. 1: δεξιά). Βλ. θέση με αρ. 11 στον πίν. 2, όπως και παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζήμα 11: βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα (δυτικά από το Φουρνί)».

ένας μινωικός κλίβανος και ΜΜΙΙΒ - ΥΜΙα κνωσιακή κεραμική⁹⁴. Ο εν λόγω κλίβανος αρχικά θεωρήθηκε ότι ανήκε στο κεραμικό εργαστήριο⁹⁵ το οποίο προμήθευε το ανάκτορο της Κνωσού, καθώς στην περιοχή του ανακτόρου δεν εντοπίζεται κατάλληλη πηγή αργίλου⁹⁶. Επίσης, στις νοτιοανατολικές παρυφές του Γιούχτα, στη θέση Χωστά⁹⁷ (πίν. 1), στον Σχηματισμό Αγίας Βαρβάρας (πίν. 3), αναφέρεται μία ακόμα πηγή αργίλου, η γεωλογική σύσταση της οποίας αναφέρεται ότι είναι παρόμοια με τη σύσταση της κεραμικής των Αρχανών⁹⁸.

Στους βόρειους πρόποδες του Γιούχτα, κάτω από τα Ανεμόσπηλια (πίν. 1), στον Σχηματισμό Αγίας Βαρβάρας (πίν. 3), έχει επισημανθεί η ύπαρξη γκρι πηλών⁹⁹. Εκεί, αναφέρεται, ότι οι μετακινούμενοι αγγειοπλάστες από το Θραψανό ίδρυαν προσωρινά («βεντεμάρικα», δηλαδή μετακινούμενα) κεραμικά εργαστήρια, τα οποία κατασκεύαζαν πιθάρια για τις ανάγκες των κατοίκων της γύρω περιοχής¹⁰⁰. Στο σημείο αυτό λειτούργησαν, επίσης, δύο παραδοσιακοί κλίβανοι τούβλων και κεραμιδιών του Μανώλη Μαθιουδάκη από τη Σύλαμο¹⁰¹. Σε μεγαλύτερη απόσταση από την προαναφερθείσα θέση, βορειοανατολικά της Συλάμου, στις όχθες του ποταμού Καίρατου¹⁰², λειτούργησαν ακόμα δύο παραδοσιακοί κλίβανοι, οι

⁹⁴ MacGillivray 1987: 276, Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 320-322. Σχετικά με τη δειγματοληψία ιζήματος από τη συγκεκριμένη θέση, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζήμα 12: θέση 'Μπαντουράκι' (νοτιοανατολικά από τα Ανεμόσπηλια)».

⁹⁵ Σημειώνεται, ότι δεν αποκλείεται να πρόκειται για συνοικία αγγειοπλαστών και όχι για ένα μεμονωμένο κεραμικό εργαστήριο.

⁹⁶ Βλ. Day 1989: 142. Εντούτοις, στην περιοχή της Κνωσού εντοπίζονται υστερομινωικά κεραμικά εργαστήρια, όπως στο Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού, όπου ανασκάφηκαν τρεις ΥΜΙβ κεραμικοί κλίβανοι (Warren 1980-1981: 75-79), και στον οικισμό Μπουγάδα Μετόχι Κνωσού (οικόπεδο Κριτζαλάκη), όπου ανασκάφηκε ένας ΥΜΙΙβ κλίβανος (Ρουσάκη και Αναγνωστάκη 2018).

⁹⁷ Βλ. θέση με αρ. 13 στον πίν. 1 και παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζήμα 13: θέση 'Χωστά'».

⁹⁸ Day 1988: 506, Day 1989: 145.

⁹⁹ Ο Day (1988: 504) αναφέρει, επίσης, την ύπαρξη κόκκινων πηλών στον ίδιο χώρο. Εντούτοις, κόκκινοι πηλοί δεν εντοπίστηκαν στη συγκεκριμένη θέση κατά τη γεωλογική έρευνα πεδίου που διεξάχθηκε στα πλαίσια της παρούσας μελέτης (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.γ.).

¹⁰⁰ Πράγματι, ένας αγγειοπλάστης από το Θραψανό ονόματι Χναράκης καταγράφηκε από τον Ξανθουδίδη, βρισκόμενος σε «βεντέμα» στη συγκεκριμένη περιοχή (δηλαδή, μετακινούμενος από το Θραψανό) για να παραγάγει κεραμικά προϊόντα για τις ανάγκες της περιοχής (Xanthoudides 1927: 121). Βλ., επίσης, Ψαροπούλου 1996: 108 (εικ. 1), 117 (πίν. 1), όπου αναφέρεται ο οικισμός «Σύλαμος» (μάλλον λανθασμένα ως «Σιάλαμος» - πίν. 1), όπου εγκαταστάθηκε ένα βεντεμάρικο (δηλαδή περιστασιακό) καμίνι πριν το 1920, όπως και Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 26 (βλ. χάρτη της Κρήτης με τις θέσεις των θραψανιώτικων βεντεμάρικων καμινιών).

¹⁰¹ Day 1989: 143 και 144, εικ. 1, κλίβανοι 3-4. Ο Day αναφέρει ότι οι αγγειοπλάστες τούβλων και κεραμιδιών του οικισμού της Συλάμου δεν εργάζονταν μέσα στον οικισμό, όπως και ότι, αργότερα, τη δεκαετία του 1990, οι οικογένειές τους μετοίκησαν στο Ηράκλειο (Day 1988: 504).

¹⁰² Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.ι.

αγγειοπλάστες των οποίων προμηθεύονταν πηλό από τις πλαγιές του όρους Γιούχτα¹⁰³.

Επιπροσθέτως, ΥΜΙ - ΥΠΙ κεραμικοί δίσκοι εντοπίστηκαν στην ευρύτερη περιοχή του όρους Γιούχτα¹⁰⁴, στη θέση Χωματόλακκος¹⁰⁵ (ανατολικά των Αρχανών, στον δρόμο προς το Καταλαγάρι), στο Καρυδάκι (στις πλαγιές του ποταμού Καίρατου¹⁰⁶, πλησίον του ενετικού υδραγωγείου), στον λόφο Γαλανό Παπούρι (ο οποίος εντοπίζεται ανάμεσα στις Επάνω και Κάτω Αρχάνες, απέναντι από τον λόφο Κεφάλια, όπου βρίσκεται το μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί - **πίν. 1**) και στην Καβαλαρόπετρα. Σε μεγαλύτερη απόσταση νοτιοανατολικά του Γιούχτα, στον οικισμό Θόλοι, κοντά στο Χουδέτσι, όπως και νοτιοδυτικά του Γιούχτα, στον οικισμό Γαλένι, κοντά στο Ρουκάνι, αναφέρεται ότι είχαν εγκατασταθεί δύο κεραμικά εργαστήρια μετακινούμενων αγγειοπλαστικών ομάδων από το Θραψανό¹⁰⁷.

3.6. Αποτελέσματα γεωλογικών ερευνών και αναλύσεων ιζημάτων και κεραμικών υλών (μινωικών, παραδοσιακών και μεταγενέστερων) στην περιοχή του όρους Γιούχτα και της Κνωσού

Γεωλογικές έρευνες και αναλύσεις σύστασης γεωλογικών ιζημάτων και κεραμικής (μινωικής, παραδοσιακής και μεταγενέστερης) έχουν διεξαχθεί παλαιότερα στην περιοχή του όρους Γιούχτα, όπως και στην όμορή της προς τα βόρεια περιοχή της Κνωσού. Ο Day ανέλυσε, μέσω της πετρογραφίας, δείγματα πιθαριών τα οποία ανευρέθηκαν σε ΥΜΙβ (σύμφωνα με τον ίδιο) στρώματα καταστροφής από το Βαθύπετρο, τις Αρχάνες, το μινωικό ιερό κορυφής του Γιούχτα, το μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί, τη μινωική Λύκαστο (στον Προφήτη Ηλία) - **πίν. 1** - και το ανάκτορο της Κνωσού. Παράλληλα, εξέτασε, με την ίδια μέθοδο, δείγματα

¹⁰³ Day 1989: 143 και 144, εικ. 1 (κλίβανοι 3-4), Day 1989: 144. Ο Day προτείνει ότι ο ένας από τους δύο εν λόγω κλιβάνους ανήκε στο θραψανιώτικο κεραμικό εργαστήριο βεντέμας, το οποίο επισημαίνεται από τον Ξανθουδίδη (βλ. παραπάνω στο κείμενο και υποσημείωση 100), άποψη η οποία δεν βρίσκει σύμφωνη τη γράφουσα, καθώς το συγκεκριμένο κεραμικό εργαστήριο λειτουργήσε στις βόρειες παρυφές του Γιούχτα, σύμφωνα με τα λεγόμενα του ίδιου του Ξανθουδίδα, και όχι σε μεγαλύτερη απόσταση, βορειοανατολικά της Συλάμου.

¹⁰⁴ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 321-322.

¹⁰⁵ Σακελλαράκης 1968β: 558, Πλάτων και Δαβάρης 1960: 524, Evely 1988: 94 (αρ. κεραμικών τροχών Αρχανών: 87-90 - δεν απεικονίζονται), Evely 2000: 281 (αρ. 88-91 - δεν απεικονίζονται).

¹⁰⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.ι.

¹⁰⁷ Day 1989: 144. Σχετικά, βλ. Ψαροπούλου 1996: 108 (εικ. 1) και 117 (πίν. Ι), όπως και Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 26 (βλ. χάρτη της Κρήτης με τις θέσεις των θραψανιώτικων βεντεμάρικων καμινιών).

κεραμικών προϊόντων των παραδοσιακών κλιβάνων όπως και των πηγών πηλού της περιοχής του Γιούχτα και της περιοχής της Κνωσού¹⁰⁸. Συγκεκριμένα, ο μελετητής επέλεξε να εξετάσει την κεραμική ύλη πιθαριών που ανευρέθηκαν στα προαναφερθέντα ΥΜΙβ στρώματα καταστροφής, καθώς: α. αυτή περιέχει παρόμοιες, χονδρόκοκκες, μη πλαστικές προσμείξεις¹⁰⁹. β. τα εν λόγω πιθάρια, λόγω του μεγάλου μεγέθους τους, δεν θα ήταν εύκολο να μετακινηθούν, οπότε, θεώρησε πιθανότερο αυτά να είχαν κατασκευαστεί από ντόπια κεραμικά εργαστήρια με χρήση ντόπιων ιζημάτων¹¹⁰.

Μέσω των παραπάνω αναλύσεων, αποδείχθηκε ότι τα δείγματα των πιθαριών από το Βαθύπετρο χαρακτηρίζονταν από ποικιλομορφία στη σύσταση της κεραμικής τους ύλης¹¹¹:

- Επτά δείγματα περιείχαν μεταμορφωμένα πυριγενή εγκλείσματα, όπως διαβάση¹¹², γρανοδιορίτη¹¹³ και ηφαιστειακή τέφρα.
- Κάποια δείγματα περιείχαν ιλυόλιθο¹¹⁴, ίσως ηφαιστειακής προέλευσης.
- Σε άλλα δείγματα εντοπίστηκε ανάμειξη των παραπάνω εγκλεισμάτων.

Τα προαναφερθέντα εγκλείσματα των κεραμικών υλών των πιθαριών από το Βαθύπετρο εντοπίστηκαν, παρομοίως, σε ΥΜΙβ κεραμική από τη μινωική Λύκαστο, από το μινωικό ιερό κορυφής Γιούχτα (ένα δείγμα) και από τις Δυτικές Αποθήκες του ανακτόρου της Κνωσού (τρία δείγματα), όπως και σε μεσαιωνικά τούβλα από τον Προφήτη Ηλία¹¹⁵. Επισημαίνεται, ότι η πιο αντιπροσωπευτική συνταγή κεραμικής ύλης των πιθαριών από το Βαθύπετρο ήταν αυτή που περιείχε ιλυόλιθο. Παρόλο που συλλέχθηκαν σημαντικά πετρογραφικά στοιχεία βάσει της παραπάνω έρευνας, ο Day κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η διεξαγωγή περαιτέρω έρευνας είναι απαραίτητη για να διευκρινιστεί με σαφήνεια η προέλευση των ιζημάτων και των προσμείξεων με τα οποία κατασκευάστηκαν τα πιθάρια του Βαθυπέτρου¹¹⁶. Εντούτοις, ο μελετητής

¹⁰⁸ Day 1988, 1989.

¹⁰⁹ Day 1989: 142.

¹¹⁰ Day 1988: 501.

¹¹¹ Day 1989: 145.

¹¹² Ο διαβάσης είναι ένα ελαφρώς μεταμορφωμένο, πυριγενές βασικό πέτρωμα, όπως ο δολερίτης (Μπαλτατζής 1980: 46, Keary 1996: 91).

¹¹³ Ο γρανοδιορίτης είναι ένα πυριγενές, χονδρόκοκκο, όξινης σύστασης πλουτώνιο πέτρωμα με γρανιτοειδή ιστό, το οποίο αποτελείται από χαλαζία, πλαγιόκλαστα, αλκαλικούς αστρίους, σιδηρομαγνησιούχα ορυκτά, κερυστίλβη και βιοτίτη (Μπαλτατζής 1980: 78, Keary 1996: 133).

¹¹⁴ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 41.

¹¹⁵ Day 1988: 505.

¹¹⁶ Day 1989: 145.

διευκρίνισε, ότι μαγματικές γεωλογικές πηγές από τις οποίες οι μινωίτες αγγειοπλάστες ίσως προμηθεύτηκαν τις προσμειξείς για την κατασκευή των πιθαριών του συγκροτήματος μπορεί να εντοπίζονται σε σχηματισμό φλύσχη¹¹⁷ ή σε μεταμορφικούς σχηματισμούς που περιέχουν φυλλίτη και χαλαζίτη¹¹⁸. Σημειώνεται, ότι φλύσχης εντοπίζεται νότια του Βαθυπέτρου (πίν. 3)¹¹⁹, βόρεια και ανατολικά του Γιούχτα¹²⁰, ενώ φυλλιτικά - χαλαζιτικά πετρώματα εντοπίζονται πιθανώς στις ανατολικές παρυφές του μέσου τμήματος του όρους¹²¹.

Επιπροσθέτως, ο Day εξέτασε δείγματα ΥΜΙΒ πίθων από τις Αρχάνες (Τουρκογειτονιά), οι οποίοι περιείχαν ιλυόλιθο και αργιλούχα εγκλείσματα, τα οποία είχαν παρόμοια σύσταση με την πιο αντιπροσωπευτική συνταγή κεραμικής ύλης των ΥΜΙΒ πιθαριών από το Βαθύπετρο (βλ. παραπάνω), υποδεικνύοντας το κέντρο παραγωγής των πρώτων νότια του Γιούχτα¹²², κοντά στις πηγές πηλού του Σχηματισμού Βιάννου (πίν. 3). Τα εν λόγω κεραμικά δείγματα από τις Αρχάνες είχαν, επίσης, παρόμοια σύσταση με τα ακόλουθα:

- Με το 1/3 των δειγμάτων των πίθων από το μινωικό ιερό κορυφής Γιούχτα.
- Με το ένα από τα δύο πιο σημαντικά είδη κεραμικών υλών από το ανάκτορο της Κνωσού (σχετικά με το δεύτερο σημαντικότερο είδος κεραμικής ύλης από το ανάκτορο, βλ. παρακάτω).
- Με δείγματα κεραμικής από το παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο του Μανώλη Μαθιουδάκη στις βόρειες παρυφές του Γιούχτα (το συγκεκριμένο στοιχείο, σύμφωνα με τον Day, υποδεικνύει την κατασκευή των ΥΜΙΒ πίθων από τις Αρχάνες με ιζήματα της περιοχής Γιούχτα¹²³).
- Με ένα είδος κεραμικής ύλης που δημιουργήθηκε στο εργαστήριο με ανάμειξη ιζημάτων¹²⁴.

Όσον αφορά στα πιθάρια από το Φουρνί, ο Day εξέτασε ένα δείγμα, το οποίο περιείχε σβώλους πηλού (αργιλικά συσσωματώματα) και άμορφα σωματίδια¹²⁵.

¹¹⁷ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 45.

¹¹⁸ Day 1989: 145.

¹¹⁹ Day 1988: 505.

¹²⁰ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.iii.

¹²¹ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

¹²² Day 1989: 145.

¹²³ Βλ. παραπάνω υποκεφάλαιο 3.5., όπως και Day 1988: 503 (εικ. 1: παραδοσιακός κλίβανος 1. και 2.), 506, Day 1989: 143 (εικ. 1: παραδοσιακός κλίβανος 1. και 2.), 144.

¹²⁴ Day 1989: 145.

¹²⁵ Day 1989: 145.

Επιπροσθέτως, ο Day διενέργησε πετρογραφική ανάλυση σε διάφορα είδη λεπτοφυών κεραμικών υλών από τις Αρχάνες (Τουρκογειτονιά)¹²⁶, οι οποίες δεν περιείχαν επιπρόσθετα εγκλείσματα (προσμείξεις), αλλά προέρχονταν από ανάμειξη λεπτοφυών πηλών από πηγές που περιείχαν φυλλίτη και συγγενικά μεταμορφικά εγκλείσματα. Συγκεκριμένα, ένα δείγμα κεραμικής περιείχε πλαγιόκλαστο¹²⁷, μαρμαρυγίες¹²⁸ και μικρογρανίτη¹²⁹, εγκλείσματα τα οποία ίσως προήλθαν από μία πηγή πηλού στις ανατολικές πλαγιές του όρους Γιούχτα¹³⁰.

Η δεύτερη από τις δύο κύριες ομάδες κεραμικών υλών πιθαριών από το ανάκτορο της Κνωσού (η πρώτη αναφέρεται παραπάνω) η οποία αναλύθηκε πετρογραφικά από τον Day, περιείχε σχιστόλιθο, χαλαζίτη, μαρμαρυγίες, ψαμμίτη, φυλλίτη, εγκλείσματα τα οποία πιθανώς προήλθαν από πηγές πηλού της περιοχής του Γιούχτα¹³¹. Αυτό υποστηρίχθηκε, καθώς παρόμοια εγκλείσματα εντοπίστηκαν σε δείγματα πιθαριών του παραδοσιακού κεραμικού εργαστηρίου του Μανώλη Μαθιουδάκη, στις βόρειες παρυφές του Γιούχτα (όπως, άλλωστε, ίσχυε και για την πρώτη, σημαντική κεραμική ύλη από την Κνωσό).

Ένα ερώτημα που τέθηκε από τον Day ήταν, αν η εντοπισμένη διαφορά ανάμεσα στα δύο προαναφερθέντα κύρια είδη των κεραμικών υλών ΥΜΙβ πιθαριών από την Κνωσό υποδηλώνει διαφορετικά είδη πιθαριών παραγωγής του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου¹³² ή το ίδιο είδος πιθαριού, για την κατασκευή του οποίου, όμως, χρησιμοποιήθηκαν διαφορετικές συνταγές κεραμικής ύλης¹³³ από διαφορετικούς αγγειοπλάστες¹³⁴, οι οποίοι εργάζονταν ταυτόχρονα, συνδυάζοντας τα ιζήματα της περιοχής του Γιούχτα με διαφορετικούς τρόπους¹³⁵. Με βάση το

¹²⁶ Day 1989: 145.

¹²⁷ Ένα είδος αστρίων (στην αγγλική: «feldspars»), δηλαδή τεκτοपुरιτικών ορυκτών (Kearny 1996: 238).

¹²⁸ Οι μαρμαρυγίες είναι ευρέως κατανεμημένοι στον στερεό φλοιό της γης και εμφανίζονται σε πυριγενή, μεταμορφωμένα και ιζηματογενή συστήματα (Kearny 1996: 197-198).

¹²⁹ Πυριγενές πέτρωμα μέσης κοκκομετρίας με τη σύσταση και υφή του γρανίτη, το οποίο περιέχει χαλαζία και άστριους (Kearny 1996: 133, 198).

¹³⁰ Μάλλον δεν πρόκειται για τα πηλοχώματα τα οποία εντοπίζονται στο ρέμα της περιοχής «Χωστά», ανατολικά των παρυφών του Γιούχτα (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 13: θέση 'Χωστά'»).

¹³¹ Day 1988: 506.

¹³² Επισημαίνεται, ότι διαφορές ανάμεσα σε κεραμικές ύλες του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου υποδηλώνουν συνήθως διαφορετικά είδη αγγείων (βλ. παραπάνω στο κείμενο, σχετικά με τα δύο διαφορετικά είδη κεραμικών υλών πιθαριών τα οποία παρήγαγε το παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο του Μανώλη Μαθιουδάκη, στις βόρειες παρυφές του Γιούχτα).

¹³³ Day 1989: 145.

¹³⁴ Day 1988: 506.

¹³⁵ Το ότι είναι δυνατό διαφορετικοί μινωίτες αγγειοπλάστες να εργάζονταν ταυτόχρονα συνδυάζοντας τα ίδια ιζήματα με διαφορετικούς τρόπους για την κατασκευή του ίδιου είδους αγγείου, υποδεικνύεται

παραπάνω ερώτημα, ο μελετητής επισήμανε την ανάγκη να εξεταστεί η σύσταση των μινωικών πιθαρίων από την περιοχή του Γιούχτα και της Κνωσού σε σχέση με το είδος στο οποίο το καθένα από αυτά ανήκει¹³⁶. Τελικά, ο μελετητής κατέληξε στο συμπέρασμα ότι την ΥΜΙΒ περίοδο είναι πιθανό ότι λειτουργούσαν πολυάριθμα αγγειοπλαστικά κέντρα στην περιοχή του Γιούχτα, τα οποία χρησιμοποιούσαν ντόπια ιζήματα κατασκευάζοντας πιθάρια που προορίζονταν για καταναλωτές οι οποίοι βρίσκονταν σε κοντινή απόσταση από τη θέση λειτουργίας τους, όπως το ανάκτορο της Κνωσού¹³⁷. Όσον αφορά στη χρονολόγηση των μινωικών πιθαρίων και των κεραμικών εργαστηρίων που τα κατασκεύασαν, είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη τα ακόλουθα στοιχεία¹³⁸: α. τα μινωικά πιθάρια ενδέχεται να κατασκευάστηκαν σε προγενέστερες χρονικές φάσεις σε σχέση με αυτή στην οποία ανήκει το αρχαιολογικό στρώμα στο οποίο ανευρέθηκαν, καθώς το συγκεκριμένο είδος αγγείου αντέχει στην πολύχρονη χρήση· β. το ίδιο είδος και η ίδια διακόσμηση των μινωικών πιθαρίων συχνά εντοπίζονται σε περισσότερες χρονικές περιόδους. Ο Day επισήμανε, τέλος, ότι η κεραμική του ανακτόρου της Κνωσού συνδέεται γεωλογικά με την περιοχή του Γιούχτα και όχι με τις μάργες που εντοπίζονται γύρω από το ανάκτορο ή την κοντινή σε αυτό περιοχή της πόλης του Ηρακλείου, τις οποίες θεώρησε ακατάλληλες για αγγειοπλαστική¹³⁹. Σε υποστήριξη του παραπάνω επιχειρήματος, ο μελετητής ανέφερε το παράδειγμα ενός Θραψανιώτη αγγειοπλάστη, ο οποίος, ενώ εργαζόταν σε κεραμικό εργαστήριο στην περιοχή του Αγίου Κωνσταντίνου κοντά στην πόλη του Ηρακλείου, χρησιμοποιούσε άργιλο από την περιοχή του Γιούχτα και όχι από την περιοχή του Ηρακλείου ή την κοντινή σε αυτή περιοχή της Κνωσού¹⁴⁰. Πράγματι, οι πετρογραφικές αναλύσεις του Day¹⁴¹ σε συνδυασμό με τις χημικές αναλύσεις του Jones¹⁴² σε κεραμική από την Κνωσό, υπέδειξαν, ότι αυτή είχε κατασκευαστεί,

από την εθνογραφική έρευνα του Day που διεξάχθηκε στην ανατολική Κρήτη, κοντά στο Παλαίκαστρο, όπου αντίστοιχη πρακτική καταγράφηκε ανάμεσα σε μετακινούμενους και μόνιμους παραδοσιακούς αγγειοπλάστες (Day 1991, 2004).

¹³⁶ Day 1988: 507.

¹³⁷ Day 1989: 140, 146. Σχετικά με τα σημεία κατανάλωσης της μινωικής κεραμικής στην περιοχή του Γιούχτα, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 7.

¹³⁸ Christakis 2005: 5-43. Σχετικά, βλ., επίσης, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος».

¹³⁹ Day 1989: 146.

¹⁴⁰ Επισημαίνεται, ότι η απόσταση ανάμεσα στο εν λόγω παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο και την πηγή πηλού που αυτό εκμεταλλευόταν στην περιοχή του Γιούχτα είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με την απόσταση που συνήθως διατηρούν τα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια από τη θέση της πηγής ιζημάτων που αυτά χρησιμοποιούν (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.1 και υποσημείωση 5).

¹⁴¹ Day 1988, 1989.

¹⁴² Για τις ανάγκες της μελέτης του Jones, αναλύθηκαν, χημικώς, με τη μέθοδο Optical Emission Spectroscopy, 19 δείγματα μη διακοσμημένης κεραμικής, η οποία συλλέχθηκε από την επιφάνεια (και

τουλάχιστον εν μέρει, με πηλό από τις ανατολικές παρυφές του Γιούχτα, δυτικά από το Φουρνί¹⁴³.

Αναλύσεις σύστασης των κεραμικών υλών από την Κνωσό άλλων μελετητών υπέδειξαν την ύπαρξη μικρο-απολιθωμάτων¹⁴⁴, το είδος των οποίων δεν παρέμεινε σταθερό με την πάροδο του χρόνου¹⁴⁵. Σε μία προσπάθεια να εντοπιστεί η θέση των πηγών ιζημάτων που περιέχουν μικρο-απολιθώματα στην περιοχή του Γιούχτα και της Κνωσού και οι οποίες πιθανώς χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή της μινωικής κεραμικής από την Κνωσό, ο Quinn¹⁴⁶ ανέλυσε 42 δείγματα κεραμικής από την Κνωσό¹⁴⁷ μέσω μίας πιο εξειδικευμένης μεθόδου πετρογραφικής εξέτασης¹⁴⁸, με στόχο τον εντοπισμό μικρο-απολιθωμάτων. Τα 42 αυτά κεραμικά δείγματα συγκρίθηκαν, επιπροσθέτως, με 12 δείγματα ιζημάτων από την περιοχή της Κνωσού και του όρους Γιούχτα, τα οποία επιλέχθηκαν ανάμεσα σε 80 περίπου δείγματα ιζημάτων με προέλευση από τις εν λόγω περιοχές. Αυτά συλλέχθηκαν μέσω της γεωλογικής έρευνας πεδίου που διεξήγαγε ο Quinn, όπως και βάσει των χαρτών του Ιδρύματος Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.) και των ειδικευμένων γεωλογικών ερευνών που διενεργήθηκαν στην περιοχή από το Utrecht School of Micropalaeontology¹⁴⁹. Τα 12 επιλεγέντα γεωλογικά δείγματα είναι τα ακόλουθα¹⁵⁰:

- 2 δείγματα από την περιοχή του Σχηματισμού Σχοινιά¹⁵¹.
- 2 δείγματα από την περιοχή του Σχηματισμού Αμπελούζου¹⁵².
- 3 δείγματα από την περιοχή του Σχηματισμού Αγίας Βαρβάρας¹⁵³.
- 5 δείγματα από την περιοχή του Σχηματισμού Φοινικιάς¹⁵⁴.

Επισημαίνεται, ότι οι περιοχές του Σχηματισμού Βιάννου και του Σχηματισμού Ηλία δεν εξετάστηκαν, καθώς θεωρήθηκε ότι αυτές δεν περιέχουν μικρο-απολιθώματα¹⁵⁵.

όχι από ανασκαμμένα στρώματα) του αρχαιολογικού χώρου του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, από αβέβαια είδη αγγείων (Jones 1986: 241). Σημειώνεται, ότι ο μελετητής αναφέρει ότι τα αποτελέσματα της ανάλυσης ήταν χαρακτηριστικά για την κεντρική Κρήτη (Jones 1986: 901, πίν. ΙΙΙ).

¹⁴³ Day 1989: 144.

¹⁴⁴ Riley 1983.

¹⁴⁵ Day 1989: 142.

¹⁴⁶ Quinn 1999. Βλ., επίσης, Quinn και Day 2007α και 2007β.

¹⁴⁷ Quinn 1999: 297-300, 329-346, 491-506.

¹⁴⁸ Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος «smear slide».

¹⁴⁹ Quinn 1999: 289-290, 297.

¹⁵⁰ Quinn 1999: 301 (εικ. 10.3), 336-337.

¹⁵¹ Quinn 1999: 298, 519 (Δείγμα 1 και 2).

¹⁵² Quinn 1999: 519-520 (Δείγματα με αρ. 9 και 15: ανοιχτόχρωμη, λεπτόκοκκη, ασβεστολιθική μάργα).

¹⁵³ Quinn 1999: 520-521 (Δείγματα με αρ. 18 και 20: ασβεστόλιθος· δείγμα με αρ. 5: μάργα).

¹⁵⁴ Quinn 1999: 521-524 (Δείγματα με αρ. 6, 11.1, 11.5, 16, 17).

Με βάση την εν λόγω μελέτη, ο Quinn κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι οι κεραμικές εγχάρακτες πυξίδες¹⁵⁶ που βρέθηκαν σε στρώμα της ΜΜΙα περιόδου του ανακτόρου της Κνωσού κατασκευάστηκαν με ανάμειξη διαφορετικών ιζημάτων. Συγκεκριμένα, ο μελετητής διέκρινε, ότι για αυτό το είδος της κνωσιακής κεραμικής αναμείχθηκε ένας μη ασβεστιούχος πηλός¹⁵⁷ με ένα ασβεστιούχο ίζημα του Πρώιμου Πλειόκαινου, το οποίο περιείχε μικρο-απολιθώματα, πιθανώς μάργα ή ασβεστόλιθο αργλικής κοκκομετρίας, παρόμοιο με τα ασβεστολιθικά ιζήματα τα οποία εντοπίζονται στον Σχηματισμό της Φοινικιάς, στον οποίο βρίσκεται το ανάκτορο της Κνωσού. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε η ανάλυση, από τον ίδιο μελετητή, κεραμικής από την Κνωσό της ΠΜΙ, της ΜΜΙα και της ΜΜΙβ περιόδου, βάσει της οποίας εντοπίστηκαν μικρο-απολιθώματα, τόσο στην κύρια μάζα του κεραμικού υλικού, όσο και σε ασβεστολιθικές προσμείξεις, προερχόμενα, επίσης, από τον Σχηματισμό της Φοινικιάς¹⁵⁸. Τα παραπάνω αποτελέσματα ήρθαν σε αντίθεση με αυτό που είχε υποστηρίξει προγενέστερα ο Day¹⁵⁹, ότι δηλαδή τα ιζήματα κοντά στην Κνωσό (Σχηματισμός της Φοινικιάς) δεν είχαν χρησιμοποιηθεί στην κατασκευή των αγγείων του ανακτόρου της Κνωσού¹⁶⁰.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η περιοχή του Γιούχτα, ειδικά στο νότιο και δυτικό της τμήμα, αποτελείται, σε μεγάλο ποσοστό, από γκρι πηλούς της Νεογενούς περιόδου του Σχηματισμού Βιάννου, οι οποίοι, ενδεχομένως, χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των αγγείων που βρέθηκαν σε νεοανακτορικές θέσεις στην περιοχή του Γιούχτα, όπως και στο ανάκτορο της Κνωσού. Εντούτοις, μία δυσκολία ως προς τον ακριβή προσδιορισμό της προέλευσης των γκρι νεογενών κεραμικών πηλών από την περιοχή του Γιούχτα αποτελεί το γεγονός, ότι άλλες, παρόμοιες πηγές πηλού εντοπίζονται τόσο στην κεντρική, όσο και στην ανατολική Κρήτη. Στοχεύοντας να εξετάσουν κατά πόσο εντοπίζονται διαφορές μεταξύ των διαφορετικών πηγών των

¹⁵⁵ Quinn 1999: 301 (εικ. 10.3), 336-337). Εντούτοις, στον ευρύτερο χώρο του Σχηματισμού Βιάννου εντοπίστηκαν ασβεστόλιθοι με απολιθώματα μέσω της γεωλογικής έρευνας πεδίου που διεξάχθηκε από τη γράφουσα (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7., υποσημείωση 183 και πίν. 1., 3). Επιπροσθέτως, η ύπαρξη απολιθωμάτων στον συγκεκριμένο γεωλογικό σχηματισμό αναφέρεται στον σχετικό γεωλογικό χάρτη (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.). Πράγματι, η πετρογραφική ανάλυση των ιζημάτων της περιοχής του Γιούχτα που διεξάχθηκε από τη γράφουσα εντόπισε μικρο-απολιθώματα (οστρακοειδή) στα δείγματα Ίζημα 1 και 3 από τον Σχηματισμό Βιάννου, όπως και στο Ίζημα 2 (Σχηματισμός Σχοινιά) και στο ιδιαίτερος ασβεστολιθικό Ίζημα 13 (Σχηματισμός Αγίας Βαρβάρας) - βλ. παρακάτω, υποκεφάλαια 3.7 και 3.10.

¹⁵⁶ «Dark-Faced Incised Ware» (Quinn 1999: 329-335, 344).

¹⁵⁷ Ενδεχομένως του Σχηματισμού Βιάννου στην περιοχή του Γιούχτα (παράβαλε με υποσημείωση 155 και πίν. 3).

¹⁵⁸ Quinn 1999: 345-346.

¹⁵⁹ Quinn 1999: 399-400.

¹⁶⁰ Βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

νεογενών πηλών, οι οποίες θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να σηματοδοτήσουν διαφορετική προέλευση στη μινωική κεραμική που κατασκευάστηκε με αυτούς, ομάδα μελετητών ανέλυσε γεωλογικά δείγματα από την κεντρική και την ανατολική Κρήτη, τόσο με χημικές μεθόδους (Neutron Activation Analysis - NAA - και X-Ray Fluorescence analysis - XRF), όσο και με ορυκτολογικές (X-Ray Diffraction - XRD)¹⁶¹. Με βάση τις αναλύσεις τους, συμπέραναν ότι, μολονότι η λεπτοφυής, σταθερή σύσταση των γκρι πηλών της Νεογενούς περιόδου καθιστούν τη μεταξύ τους διαφοροποίηση δύσκολη¹⁶², ο χημικός διαχωρισμός μεταξύ των πηγών τους ανάμεσα στη δυτική, την κεντρική και την ανατολική Κρήτη είναι εφικτός¹⁶³. Οι μελετητές επισήμαναν, ότι ο εντοπισμός μικρο-απολιθωμάτων στους εν λόγω πηλούς μπορεί να βοηθήσει στον χαρακτηρισμό τους και, τελικά, στον διαχωρισμό τους¹⁶⁴. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στα ιζήματα της περιοχής του Γιούχτα, διευκρίνισαν ότι:

α. οι παρόμοιοι πηλοί οι οποίοι εντοπίζονται νότια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου και δυτικά του Γιούχτα (στην περιοχή του Άγιου Βλάσση - Άγιου Σύλλα, **πίν. 1**), στον Σχηματισμό Βιάννου, δεν περιέχουν μικρο-απολιθώματα¹⁶⁵, εντούτοις, και σε αυτούς εντοπίζονται διαφορές στη χημική τους σύσταση¹⁶⁶. β. τα ιζήματα στην περιοχή βόρεια του Βαθυπέτρου, στον Σχηματισμό Σχοινιά¹⁶⁷, και στον οικισμό των Βασιλειών, στον Σχηματισμό Φοινικιάς, εντοπίζονται μικρο-απολιθώματα¹⁶⁸, οπότε αυτά μπορούν να διαφοροποιηθούν σε σχέση με άλλους παρόμοιους πηλούς, οι οποίοι δεν περιέχουν μικρο-απολιθώματα¹⁶⁹. Επιπροσθέτως, οι συγκεκριμένοι μελετητές ανέλυσαν 14 δείγματα από την πηγή πηλού του αργιλορυχείου της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε. στον Άγιο Σύλλα στην περιοχή του Γιούχτα¹⁷⁰, τα οποία αποδείχθηκαν ότι είχαν ελάχιστες διαφοροποιήσεις στη μεταξύ τους χημική σύσταση¹⁷¹. Τέλος, υπογράμμισαν τη δυσκολία εντοπισμού των πηγών των ιζημάτων που

¹⁶¹ Hein κ.α. 2004β.

¹⁶² Hein κ.α. 2004β: 357-358.

¹⁶³ Hein κ.α. 2004β: 358.

¹⁶⁴ Hein κ.α. 2004β: 358 (βλ. παραπάνω στο κείμενο, αναφορικά με τις σχετικές μελέτες των Quinn και Jones).

¹⁶⁵ Παράβαλε με υποσημείωση 155.

¹⁶⁶ Βλ. Hein κ.α. 2004β: 366, 376.

¹⁶⁷ Εντούτοις, σημειώνεται ότι οι εν λόγω μελετητές (Hein κ.α. 2004β: 360, πίν. 1) αναφέρουν ότι πρόκειται για ιζήματα του Σχηματισμού Βιάννου (βλ. Quinn 1999: 301, εικ. 10.3. και παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.).

¹⁶⁸ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 155.

¹⁶⁹ Hein κ.α. 2004β: 359, 360 (πίν. 3).

¹⁷⁰ Hein κ.α. 2004β: 363 (εικ. 2). Βλ. πίν. 2: θέση με αρ. 9.

¹⁷¹ Οι οποίες οφείλονταν στις διαφοροποιήσεις του ανάγλυφου του εδάφους (Hein κ.α. 2004β: 366).

χρησιμοποιήθηκαν στη μινωική κεραμική, λόγω¹⁷²: α. της φθοροποιού χρήσης της κεραμικής, β. του τρόπου διατήρησης και συντήρησης της κεραμικής και γ. της επεξεργασίας και της ανάμειξης των πρώτων υλών. Παρόλα αυτά, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι, καθώς οι γκρι, νεογενείς πηλοί της περιοχής του όρους Γιούχτα αποτελούσαν πιθανώς μόνο ένα μέρος της συνταγής των μινωικών κεραμικών υλών¹⁷³, όπως, άλλωστε, υπέδειξαν εθνογραφικές μελέτες αναφορικά με την παραδοσιακή αγγειοπλαστική στην Κρήτη¹⁷⁴, το δεύτερο μέρος των οποίων δεν αποκλείεται να αποδειχθεί, τελικά, περισσότερο χαρακτηριστικό ως προς τη σύστασή του (όπως, για παράδειγμα, όταν περιέχει μικρο-απολιθώματα¹⁷⁵) και, τελικά, να είναι αυτό που θα διακρίνει την κεραμικό ύλη.

3.7. Γεωλογική έρευνα πεδίου: λήψη και προετοιμασία δειγμάτων γεωλογικών ιζημάτων από την περιοχή του όρους Γιούχτα για πετρογραφική ανάλυση

3.7.α. Στόχοι και μέθοδος δειγματοληψίας

Η μέχρι τώρα έρευνα, όπως αυτή περιγράφηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο 3.6., δεν έχει φτάσει σε στέρεα συμπεράσματα αναφορικά με τον εντοπισμό των πηγών των ιζημάτων που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή της κεραμικής του ΥΜΙ Βαθυπέτρου. Επιπροσθέτως, οι πληροφορίες που είναι διαθέσιμες στους σχετικούς γεωλογικούς χάρτες είναι γενικευμένες και δεν βοηθούν πάντα στον εντοπισμό των πηγών ιζημάτων τα οποία χρησιμοποιήθηκαν από τους μινωίτες αγγειοπλάστες¹⁷⁶. Συνεπώς, στην προσπάθεια εντοπισμού των πηγών ιζημάτων που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή της κεραμικής του Βαθυπέτρου, θεωρήθηκε αναγκαίο να διεξαχθεί από τη γράφουσα γεωλογική έρευνα πεδίου στην περιοχή του όρους Γιούχτα με τη δειγματοληψία ιζημάτων (πηλών, πηλοχωμάτων, χωμάτων)¹⁷⁷

¹⁷² Hein κ.α. 2004β: 357-358.

¹⁷³ Hein κ.α. 2004β: 381.

¹⁷⁴ Day 1988, 1989, 1991. Βλ., επίσης, παραπάνω, υποκεφάλαια 3.2. και 3.5.

¹⁷⁵ Βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

¹⁷⁶ Day 1989: 140.

¹⁷⁷ Η λήψη των γεωλογικών δειγμάτων από την περιοχή του όρους Γιούχτα διενεργήθηκε τον Αύγουστο του 2017, μετά από την έκδοση της απαιτούμενης άδειας του Ινστιτούτου Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Μελετών (Ι.Γ.Μ.Ε.).

και την πετρογραφική σύγκρισή τους¹⁷⁸ με κεραμική από το κτηριακό συγκρότημα¹⁷⁹. Για την επιλογή των δειγμάτων λήφθηκαν υπόψη τόσο τα σχετικά γεωλογικά στοιχεία¹⁸⁰, όσο και τα αρχαιολογικά και εθνογραφικά στοιχεία¹⁸¹.

Δειγματοληψία ιζημάτων διενεργήθηκε, τόσο από τους λεπτοφυείς, γκρι πηλούς του Σχηματισμού Βιάννου, όσο και από άλλους σχηματισμούς, συμπεριλαμβανόμενων περισσότερο ασβεστολιθικών σχηματισμών, καθώς, σύμφωνα με την παραδοσιακή αγγειοπλαστική στην Κρήτη, δεν αποκλείεται κατά τη μινωική εποχή να αναμειγνύονταν ένας πλαστικός πηλός, το πλαστικό πιθαρόχωμα / κοκκινόχωμα / κουμουλέ, με ένα λιγότερο πλαστικό ίζημα, τη λεπίδα, η οποία περιείχε ασβεστολιθικά εγκλείσματα που αύξαναν την αντοχή της κεραμικής ύλης¹⁸². Συνολικά, συλλέχθηκαν 13 δείγματα ιζημάτων, από τα οποία κατασκευάστηκαν 14 μπριγκέτες. Οι διαδρομές της γεωλογικής έρευνας πεδίου, τα σημεία ενδιαφέροντος και οι θέσεις λήψης των γεωλογικών δειγμάτων επισημαίνονται σε σχετικό χάρτη (βλ. **πίν. 1**). Ο τρόπος δειγματοληψίας περιγράφεται παρακάτω, ενώ για κάθε σημείο λήψης δίνονται οι συντεταγμένες, σύμφωνα με το πρόγραμμα γραφικής απεικόνισης της γης *Google Earth*. Διευκρινίζεται, ότι η σχετική δειγματοληψία διενεργήθηκε σε πλαγιές λόφων ή σε πλαγιές οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά τη διάνοιξη δρόμων. Σε κάθε περίπτωση, το επιφανειακό χώμα αφαιρέθηκε και η λήψη του δείγματος έγινε βαθύτερα, ώστε να αποφευχθεί η συλλογή ιζήματος με προσφάτως φερτά στοιχεία.

3.7.β. Λήψη ιζημάτων

Ίζημα 1: περιοχή αμέσως νότια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου:

Από την περιοχή αμέσως νότια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, η οποία γεωλογικώς ανήκει στον Σχηματισμό Βιάννου (**πίν. 3**), στο σημείο με συντεταγμένες 35°12'32.40"B - 25°09'04.70"A, διενεργήθηκε λήψη δείγματος γκρι πηλού (**Ίζημα 1, πίν. 1 και 4**), στις παρυφές ενός χαμηλού λόφου από άργιλο¹⁸³, πρώτου σε μία σειρά

¹⁷⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.3.

¹⁷⁹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.1. και παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.8.

¹⁸⁰ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.

¹⁸¹ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.5.

¹⁸² Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

¹⁸³ Στον ευρύτερο χώρο εντοπίστηκαν, επίσης, ασβεστόλιθοι με απολιθώματα, αν και ο Quinn (1999: 301, εικ. 10.3, 336-337) δεν αναφέρει ότι στον Σχηματισμό Βιάννου εντοπίζονται τέτοιου είδους πετρώματα (εντούτοις, απολιθώματα αναφέρονται στον σχετικό γεωλογικό χάρτη - βλ. παραπάνω,

λόφων παρόμοιας σύστασης, οι οποίοι κατευθύνονται προς τα νότια και στη συνέχεια προς τα νοτιοδυτικά, καταλήγοντας στον χώρο του πρώην αργιλορυχείου της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε.¹⁸⁴

Τζημα 2: περιοχή αμέσως βόρεια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου:

Το τμήμα της περιοχής αμέσως βόρεια του Βαθυπέτρου ανήκει στον Σχηματισμό Σχοινιά (πίν. 3), στον οποίο εντοπίζονται απολιθώματα¹⁸⁵. Πλησίον των θέσεων λήψης των γεωλογικών δειγμάτων με αρ. 1 και 2 στη συγκεκριμένη περιοχή από τον Quinn (με στόχο την εξέταση μικρο-απολιθωμάτων), διενεργήθηκε η λήψη του **Ιζήματος 2** (πίν. 1 και 4), στο σημείο με συντεταγμένες 35°12'43.30"B - 25°9'8.78"A, μόλις βόρεια του οδικού άξονα Αρχανών - Βαθυπέτρου. Επρόκειτο για ανοιχτό καστανο-γκρί, ασβεστολιθικό πηλόχωμα, το οποίο ενδέχεται να χρησιμοποιούνταν στις συνταγές των μινωικών κεραμικών υλών σε ανάμειξη με τον πλαστικό, γκρι πηλό του Σχηματισμού Βιάννου (πίν. 3), λόγω της μεγάλης περιεκτικότητάς του σε ασβεστολιθικά εγκλείσματα, τα οποία αυξάνουν την αντοχή του κεραμικού υλικού¹⁸⁶.

Τζημα 3: περιοχή νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (πρώην αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε.):

Η ευρύτερη περιοχή νότια και νοτιοδυτικά του Βαθυπέτρου ανήκει στον Σχηματισμό Βιάννου (πίν. 3), όπου μόλις 300 μέτρα νοτιοδυτικά του συγκροτήματος και 550 μέτρα νότια του Γιούχτα, λειτουργούσε παλαιότερα αργιλορυχείο (βλ. **Εξώφυλλο, Εσώφυλλο α'**)¹⁸⁷. Λήψη δείγματος ιζήματος (**Ιζημα 3, πίν. 1 και 4**)

υποκεφάλαιο 3.4.β.ii. «Νεογενείς σχηματισμοί στην περιοχή του όρους Γιούχτα - 1. Σχηματισμός Βιάννου»).

¹⁸⁴ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζημα 3: περιοχή νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (πρώην αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε.)», όπως και Εξώφυλλο.

¹⁸⁵ Βλ. Quinn 1999: 298 και πίν. 3α και 3β, όπως και παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.ii. «Νεογενείς σχηματισμοί στην περιοχή του όρους Γιούχτα - 1. Σχηματισμός Σχοινιά».

¹⁸⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

¹⁸⁷ Το αργιλορυχείο ήταν ιδιοκτησία της εταιρείας Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., η οποία εκμεταλλεύεται επί του παρόντος το αργιλορυχείο στον Άγιο Σύλλα (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5. και παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζημα 9: αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., Άγιος Σύλλας»). Το πλέον ανενεργό αργιλορυχείο ανήκει στον Παγκρήτιο Αθλητικό Σύλλογο Σκοποβολής Ηρακλείου (Π.Α.Σ.) και η σχετική μεταπώληση διενεργήθηκε λόγω της εξάντλησης των αποθεμάτων πηλού στον χώρο (Μύρων Φαλατάκης, Εμπορικός Διευθυντής Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., 2017: προσωπική επικοινωνία),

διενεργήθηκε σε σημείο στην κορυφή του λόφου, στη βάση του οποίου βρίσκεται το ανενεργό αργιλορυχείο, με συντεταγμένες $35^{\circ}12'28.90''\text{B} - 25^{\circ}08'51.20''\text{A}$, καθώς τα κοιτάσματα σε χαμηλότερα επίπεδα είναι πλέον εξαντλημένα. Αρχικά, υπήρχε ενδιαφέρον για τη λήψη δείγματος από το συγκεκριμένο σημείο, καθώς θεωρήθηκε ότι ίσως επρόκειτο για επιφανειακά στρώματα με μικρή περιεκτικότητα σε άργιλο. Το στοιχείο, όμως, που επιβεβαίωσε την καταλληλότητα του συγκεκριμένου σημείου για τη λήψη δείγματος ιζήματος ήταν ότι, στη θέση, εντοπίστηκε μικρό, ορθογώνιο ερειπωμένο κτίσμα (συντεταγμένες σημείου: $35^{\circ}12'28.3''\text{N} - 25^{\circ}08'51.8''\text{E}$)¹⁸⁸, το οποίο θεωρήθηκε ότι, ίσως, επρόκειτο για τον κλίβανο τούβλων και κεραμικής, τον οποίο αναφέρει ο Day¹⁸⁹, καθώς κεραμικά όστρακα βρέθηκαν στο χώρο¹⁹⁰. Επιπλέον, βορειοανατολικά των προαναφερθέντων ευρημάτων, σε κοντινή απόσταση, εντοπίστηκε πηγάδι με νερό, στοιχείο το οποίο ενισχύει την υπόθεση ότι το προαναφερθέν κτίσμα ήταν ένα παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο, το οποίο, πιθανώς, χρησιμοποιούσε νερό από το εν λόγω πηγάδι και τον καλής ποιότητας πηλό από τη γύρω περιοχή για την κατασκευή κεραμικής.

Τζιμα 4 και 5: Καλόλακκος και Φράγμα Χαλαυριανού Χειμάρρου (νότια του όρους Γιούχτα):

Από τον κεντρικό οδικό άξονα ο οποίος οδηγεί από το νότιο άκρο του όρους Γιούχτα προς το προαναφερθέν, ανενεργό αργιλορυχείο, ακολουθήσαμε τον δρόμο προς τα νότια (**πίν. 1**: με κίτρινο χρώμα), περιοχή για την οποία αναφέρεται η ύπαρξη παραδοσιακών κεραμικών εργαστηρίων¹⁹¹. Κατευθυνθήκαμε προς τον Καλόλακκο, την κοιλάδα η οποία βρίσκεται νότια του Γιούχτα (**πίν. 1**)¹⁹², σχηματισμένη από το

αλλά και λόγω της πιθανότητας κατολισθήσεων στον χώρο, στην κορυφή του οποίου εντοπίζεται το Βαθύπετρο (Γιώργος Τιτάκης, αρχιφύλακας περιοχής Αρχαίων, 2019: προσωπική επικοινωνία).

¹⁸⁸ Το εν λόγω ερειπωμένο κτίσμα έχει χτιστεί με λίθους διάφορων μεγεθών, με χρήση πηλού από τη γύρω περιοχή ως συνδετικό υλικό.

¹⁸⁹ Day 1988: 503 (εικ. 1: θέση παραδοσιακού κλιβάνου κάτω δεξιά).

¹⁹⁰ Στα εν λόγω όστρακα περιλαμβάνονταν θραύσματα από παραδοσιακές κεραμικές λεκάνες.

¹⁹¹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5. και Day 1988: 503 (εικ. 1), Day 1989: 143 (εικ. 1).

¹⁹² Πέρασαμε από την πηγή του Ψαρογάρου, η οποία βρίσκεται πάνω στον κεντρικό άξονα που οδηγεί από τον Γιούχτα προς τον Καλόλακκο (κάτω από έναν πλάτανο, στη δεξιά πλευρά του δρόμου), πριν στρίψουμε αριστερά και προς τα νότια, προς τον Καλόλακκο. Άλλα τοπωνύμια της περιοχής, από βόρεια προς τα νότια, είναι «Χάλαβρα» (που σημαίνει «χαλάσματα», λόγω των σαθρών ιζημάτων της περιοχής, τα οποία δημιουργούν κατολισθήσεις), όπου εντοπίστηκε ασβεστοκάμινο (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 92), «Γκαζόνι» (κοντά στα Χάλαβρα), «Σφάκα» (ο λόφος που βρίσκεται νοτιοδυτικά από τα Χάλαβρα), «Μάχα» (η περιοχή που εντοπίζεται ακόμα νοτιοδυτικότερα της Χάλαβρας) - Νίκος Κουτουλάκης, Σταύρος Μαυράκης, ιδιοκτήτες γης στην περιοχή, 2019: προσωπική επικοινωνία.

πέραςμα του Χαλαυριανού Χειμάρρου¹⁹³, οριοθετούμενη στα δυτικά από ένα χαμηλό λόφο ονόματι «Μενεξές», ο οποίος ανήκει γεωλογικά στον Σχηματισμό Ηλία (ασβεστόλιθοι - **πίν. 3**) και στα νότια από το Φράγμα του Χαλαυριανού Χειμάρρου (βλ. **πίν. 1** και **Εσώφυλλο β΄**). Στην περιοχή, εντοπίζεται μεγάλη ποσότητα γκρι αργίλου του Σχηματισμού Βιάννου (**πίν. 3**), και συγκεκριμένα στο σημείο με συντεταγμένες 35°12'13.25"B - 25° 8'12.86"A μέχρι και το Φράγμα του Χαλαυριανού Χειμάρρου. Λήψη δείγματος ιζήματος διενεργήθηκε στο σημείο με συντεταγμένες 35°12'03.70"B, 25°08'17.90"A (**Ιζήμα 4, πίν. 1 και 4**), όπου εντοπίστηκαν ιλυόλιθοι οι οποίοι είχαν ως κύρια σύσταση τον γκρι πηλό της περιοχής. Στο Φράγμα του Χαλαυριανού Χειμάρρου έγινε, επίσης, λήψη δείγματος από τον ιδιαιτέρως λεπτοφυή πηλό μπλε-γκρι χρώματος, ο οποίος εντοπίζεται στην περιοχή, στο σημείο του Σχηματισμού Βιάννου με συντεταγμένες 35°11'39.50"B - 25°08'40.50"A (**Ιζήμα 5, πίν. 1 και 4**). Στον προαναφερθέντα χαμηλό λόφο Μενεξέ, ο οποίος οριοθετεί στα δυτικά την κοιλάδα του Καλόλακκου, δεν εντοπίστηκαν πηλοί, παρά μόνο ασβεστόλιθοι. Εντούτοις, γκρι πηλοί του Σχηματισμού Βιάννου εντοπίστηκαν στις νοτιοανατολικές παρυφές του εν λόγω λόφου (νοτιοδυτικότερα της θέσης «Μακρύ Μετόχι»¹⁹⁴), στο σημείο με συντεταγμένες 35°11'40.16"B - 25°8'10.98"A. Δεν είναι τυχαίο, ότι στον χώρο εντοπίστηκε πιθανό ΥΜΙ - ΥΜΠΙ κεραμικό εργαστήριο¹⁹⁵.

Στην περιοχή την οποία διασχίζει ο δρόμος που οδηγεί από το Φράγμα του Χαλαυριανού χειμάρρου προς τον παραδοσιακό οικισμό του Βαθυπέτρου (**πίν. 2**: με κίτρινο χρώμα), ακολουθώντας βορειοανατολική πορεία, παρατηρήθηκε ότι το αργιλώδες χώμα του Σχηματισμού Βιάννου προκαλεί κατολισθήσεις (ειδικότερα στον τιμεντένιο οδικό άξονα), γεγονός το οποίο είχε παρατηρήσει και ο ίδιος ο Μαρινάτος όσον αφορά στον χώρο του Βαθυπέτρου¹⁹⁶. Επιπροσθέτως, η άργιλος της περιοχής, λόγω της ιδιότητας της υδατοστεγανότητας που τη διακρίνει, δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη δημιουργία τεχνητών λιμνών, οι οποίες χρησιμεύουν

¹⁹³ Ο Χαλαυριανός Χειμάρρος, ο οποίος δημιουργείται από διάφορους παραπόταμους, διασχίζει τις κοιλάδες της Αγίας Βαρβάρας, των Δαφνών, του Προφήτη Ηλία (όπου δημιουργεί κοιλάδες με βάθος) και των Μαλάδων στο βορειοκεντρικό τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου και τελικά απορρέει στον ποταμό Γιόφυρο ή Διακονιάρη, ο οποίος καταλήγει στις δυτικές ακτές της πόλης του Ηρακλείου (δυτικά του Πόρου, βλ. κεφάλαιο 1, πίν. 2).

¹⁹⁴ Μακρύ Μετόχι ονομάζεται η περιοχή στην οποία εντοπίζεται παλιός, στενόμακρος στάβλος, στις νοτιοανατολικές παρυφές του λόφου Μενεξέ (Νίκος Κουτουλάκης, Σταύρος Μαυράκης, Γιώργος Μπουνάκης, ιδιοκτήτες γης στην περιοχή, 2019: προσωπική επικοινωνία).

¹⁹⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5.

¹⁹⁶ Μαρινάτος 1951α: 248, 1951β: 100, 1952: 271.

για την περισυλλογή του βρόχινου νερού, που χρησιμοποιείται σε αγροτικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες¹⁹⁷. Νοτιοανατολικά του παραδοσιακού οικισμού του Βαθυπέτρου, σε κοντινή απόσταση, στον κεντρικό οδικό άξονα Αρχανών - Χουδετσίου, εντοπίστηκε, επίσης, ένας λόφος με γκρι πηλό, καλής ποιότητας.

Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι οι καλής ποιότητας άργιλοι του Σχηματισμού Βιάννου, οι οποίες εντοπίζονται αμέσως νότια και νοτιοδυτικά του Βαθυπέτρου, συνεχίζουν ακόμα νοτιοδυτικότερα μέχρι την κοιλάδα του Καλόλακκου, το Μακρύ Μετόχι και το Φράγμα του Χαλαυριανού Χειμάρρου και, στη συνέχεια, βορειοανατολικά, μέχρι τον κεντρικό οδικό άξονα Αρχανών - Χουδετσίου και τον παραδοσιακό οικισμό του Βαθυπέτρου (**πίν. 3**).

Τζημα 6 και 7: περιοχή Προφήτη Ηλία:

Συνεχίζοντας τη διαδρομή μας από την κοιλάδα του Καλόλακκου και το Μακρύ Μετόχι (βλ. παραπάνω) δυτικότερα προς τον οικισμό του Προφήτη Ηλία (**πίν. 1**), δεν εντοπίστηκαν πηλοί, παρά μόνο νοτιοανατολικά και σε κοντινή απόσταση από τον προαναφερθέντα οικισμό, στο σημείο με συντεταγμένες 35°12'5.00"B - 25°7'7.50"A¹⁹⁸ (Σχηματισμός Βιάννου - **πίν. 3**). Λήψη δείγματος ιζήματος διενεργήθηκε, όμως, σε ένα βορειοδυτικότερο σημείο, με συντεταγμένες 35°12'05.08"B - 25°06'56.04"A (**Τζημα 6, πίν. 1 και 4**), στο οποίο εντοπίστηκε πηλός καλύτερης ποιότητας. Στις βορειοανατολικές παρυφές του λόφου, ο οποίος βρίσκεται αμέσως νότια του Προφήτη Ηλία (ένας από τους λόφους οι οποίοι περιβάλλουν τον οικισμό), δεν εντοπίστηκε πηγή πηλού, παρόλο που ο Μαρινάτος είχε επισημάνει την ύπαρξη ενός πιθανού μινωικού κεραμικού εργαστηρίου πλησίον της μινωικής θέσης Λύκαστος¹⁹⁹. Πηλοί εντοπίστηκαν, επίσης, στη νοτιοδυτική πλαγιά του ίδιου λόφου, στο σημείο με συντεταγμένες 35°12'01.09"B - 25°05'55.02"A, ενώ λήψη δείγματος πηλοχώματος έγινε σε ένα δυτικότερο σημείο τις ίδιες γεωλογικής φλέβας, στο σημείο με συντεταγμένες 35°11'56.60"B - 25°05'52.70"A (**Τζημα 7, πίν. 1 και 4**), εκεί

¹⁹⁷ Το χαρακτηριστικό της υδατοστεγανότητας του εδάφους παρατηρήθηκε, παρομοίως, στο αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., στον Άγιο Σύλλα, όπου έχει δημιουργηθεί μία τεχνητή λιμνοδεξαμενή (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζημα 9: αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., Άγιος Σύλλας»), αλλά και στον χώρο του Βαθυπέτρου (Μαρινάτος 1960: 309), όπου διενεργήθηκαν έργα απομάκρυνσης των βρόχινων υδάτων από τον ανασκαφέα (βλ. Μαρινάτος 1955: 593 και κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

¹⁹⁸ Day 1988: 503 (εικ. 1: θέση πηγής πηλού νοτιοδυτικά του Γιούχτα).

¹⁹⁹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5. και υποσημείωση 82.

που συναντάται ο Σχηματισμός Βιάννου (άργιλοι) με τον Σχηματισμό Ηλία (ασβεστόλιθοι χωρίς απολιθώματα) - **πίν. 3**. Για τις ανάγκες του προαναφερθέντος μινωικού κεραμικού εργαστηρίου στη Λύκαστο, ενδέχεται να γινόταν λήψη ιζήματος από οποιαδήποτε από τις παραπάνω πηγές.

Τζημα 8: λόφος «Γιουχτάκι», δυτικά του όρους Γιούχτα:

Λήψη δείγματος ιζήματος διενεργήθηκε (**Τζημα 8, πίν. 1 και 4**) από πηγή γκρι πηλού στις νοτιοανατολικές παρυφές του μικρού λόφου ονόματι «Γιουχτάκι»²⁰⁰, δυτικά του Γιούχτα (ανατολικά του οικισμού Τσαγκαράκι και νότια του οικισμού Άγιου Σύλλα), στον Σχηματισμό Βιάννου (**πίν. 3**), στο σημείο με συντεταγμένες: 35°13'36.12"B - 25°7'19.95"A²⁰¹:

Τζημα 9: αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., Άγιος Σύλλας:

Το σύγχρονο, ενεργό αργιλορυχείο της εταιρείας Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε. («Κεραμουργεία Μεταξά») ²⁰² βρίσκεται δυτικά του Γιούχτα, βορειότερα του προαναφερθέντος λόφου «Γιουχτάκι», ανάμεσα στους οικισμούς Άγιο Βλάση και Άγιο Σύλλα ²⁰³ (**πίν. 1**), στον Σχηματισμό Βιάννου (**πίν. 3**). Η Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε. κάνει εξόρυξη γκρι, νεογενούς πηλού τα τελευταία 40 χρόνια περίπου στον συγκεκριμένο χώρο ²⁰⁴, αφού μετακινήθηκε από την προηγούμενη θέση που αυτή εκμεταλλευόταν,

²⁰⁰ Οι ντόπιοι κάτοικοι συνηθίζουν να αποκαλούν όλους τους χαμηλούς λόφους στη νότια και δυτική πλευρά του Γιούχτα «Γιουχτάκι», δηλαδή «μικρός Γιούχτας».

²⁰¹ Η δειγματοληψία διενεργήθηκε σε σημείο περίπου 450 μέτρα ανατολικότερα από το σημείο το οποίο υπέδειξε ο Day ως πηγή πηλού (Day 1988: 503, εικ. 1, Day 1989: 143, εικ. 1, συντεταγμένες σημείου: 35°13'35.90"B, 25°7'3.63"A), καθώς εκεί δεν εντοπίστηκε πηλός ή πηλόχωμα κατάλληλο για αγγειοπλαστική.

²⁰² <http://www.akek.gr/1/index.php/2>.

²⁰³ Ευχαριστώ θερμά τον κύριο Ν. Μουτεσιδή, Πολιτικό Μηχανικό και τον κύριο Μ. Φαλατάκη, Εμπορικό Διευθυντή της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., για τη συνεργασία και τις σχετικές πληροφορίες που μοιράστηκαν μαζί μου κατά τη λήψη του συγκεκριμένου δείγματος (2017: προσωπική επικοινωνία).

²⁰⁴ Ο πηλός, μετά την εξόρυξή του, μεταφέρεται στη Βιομηχανική Περιοχή (ΒΙ.ΠΕ.) του Ηρακλείου Κρήτης, όπου βρίσκεται το εργοστάσιο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., στο οποίο κατασκευάζονται τούβλα, πλακίδια (cotton) και κεραμικό θρύμμα (κουρασάνι), ενώ δεν παράγονται πλέον κεραμίδια, λόγω της μικρής εμπορικής ζήτησης (τόρα αυτά εισάγονται από το Κιλκίς για τις τοπικές ανάγκες της Κρήτης). Για τον ίδιο λόγο, η εταιρεία δεν κάνει εξόρυξη πηλού σε καθημερινή βάση, όπως παλαιότερα, παρά μόνο μία φορά κάθε 1-2 χρόνια, κατά προτίμηση την καλοκαιρινή περίοδο. Για την παρασκευή των κεραμικών προϊόντων της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., χρησιμοποιείται μόνο νερό και πηλός και ως καύσιμη ύλη χρησιμοποιείται το μαζούτ.

νοτιοδυτικά του Βαθυπέτρου²⁰⁵, μετά την εξάλειψη των κοιτασμάτων πηλού στην εν λόγω περιοχή. Λόγω των υδατοστεγανωτικών ιδιοτήτων του πηλού, στο κέντρο του αργιλορυχείου έχει δημιουργηθεί μία τεχνητή λίμνη από τη συγκράτηση του βρόχινου νερού στην επιφάνειά του. Για την παρασκευή των κεραμικών προϊόντων της εταιρείας, αναμειγνύονται ιζήματα από διαφορετικά στρώματα του αργιλορυχείου, ανώτερα και κατώτερα, ώστε η πηλόμαζα να αποκτήσει την επιθυμητή, κατά τους κατασκευαστές, σύσταση. Πρόσφατα όμως, λόγω της μείωσης της περιεκτικότητας της συγκεκριμένης πηγής σε λεπτοφυή, πλαστικό πηλό²⁰⁶, η εταιρεία είναι πλέον αναγκασμένη να αναμειγνύει το ίζημα από τον χώρο με έναν πιο πλαστικό πηλό από μία άλλη, πιο μακρινή, πηγή πηλού του Σχηματισμού Βιάννου, η οποία βρίσκεται στη Μονή Αγίου Γεωργίου Επανωσήφη, νοτιότερα του Φράγματος του Χαλαυριανού χειμάρρου, πλησίον της οποίας εντοπίζεται φλέβα φλύσχη και οφείτη²⁰⁷.

Δειγματοληψία ιζήματος (Ίζημα 9, πίν. 1 και 4) διενεργήθηκε στο ανατολικό τμήμα του αργιλορυχείου, στο μέσο περίπου του ύψους του κείμενου λόφου, και συγκεκριμένα από την τρίτη καθ' ύψος (από τις παρυφές του) πεζούλα, η οποία σχηματίστηκε για τις ανάγκες εξόρυξης του πηλού, στο σημείο με συντεταγμένες 35°14'39.70"B - 25°7'48.46"A²⁰⁸. Επιλέχθηκε το συγκεκριμένο σημείο, καθώς είναι πλησιέστερο στο παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο που εντοπιζόταν στη θέση Κρύα Βρύση, ανατολικά του αργιλορυχείου, πλησίον των δυτικών πλαγιών του Γιούχτα²⁰⁹, όπου υπήρχε πηγή νερού, η οποία ενδεχομένως χρησιμοποιούνταν για τις αγγειοπλαστικές ανάγκες του εν λόγω εργαστηρίου. Επισημαίνεται, ότι δεν έγινε λήψη δείγματος από την πηγή πηλού η οποία επισημαίνεται από τον Day νοτιοανατολικά της Κρύας Βρύσης²¹⁰, καθώς δεν εντοπίστηκε πηλός ή πηλόχωμα στο συγκεκριμένο σημείο. Πηγή πηλού, όμως, εντοπίστηκε βορειότερα, κοντά στην Κρύα Βρύση και στο παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο, το οποίο ήταν εγκατεστημένο

²⁰⁵ Σημερινή ιδιοκτησία του Π.Α.Σ., σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 3.2, 3.5., 3.6. και 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 3: περιοχή νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (πρώην αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε.)».

²⁰⁶ Συγκεκριμένα, ο κος Μ. Φαλατάκης (Εμπορικός Διευθυντής της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., 2017: προσωπική επικοινωνία), μας πληροφόρησε ότι το ίζημα από τη συγκεκριμένη πηγή πηλού θεωρείται πλέον «επιφανειακό», δηλαδή λιγότερο πλαστικό και περισσότερο χονδρόκοκκο.

²⁰⁷ Μ. Φαλατάκης 2017: προσωπική επικοινωνία.

²⁰⁸ Τα 14 δείγματα ιζήματος τα οποία λήφθηκαν από τους Hein κ.α. 2004β (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.6.) από το εν λόγω αργιλορυχείο έχουν συντεταγμένες θέσης 35°14'79"B - 25°07'76" (εντούτοις, η λήψη των συντεταγμένων της θέσης αυτών διενεργήθηκε με το μηχάνημα Magellan GPS-3000 XL και όχι με το Google Earth, όπως ισχύει για τη γεωλογική δειγματοληψία της παρούσας εργασίας).

²⁰⁹ Βλ. Day 1988: 503, εικ. 1, Day 1989: 143, εικ. 1, όπως και παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5.

²¹⁰ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

στην περιοχή. Παρόλα αυτά, δεν έγινε δειγματοληψία από το συγκεκριμένο σημείο, γιατί θεωρήθηκε ότι η ποιότητα και η ποσότητα του ιζήματος της περιοχής δεν ήταν κατάλληλες για αγγειοπλαστική, αλλά και επειδή ο χώρος αποτελεί συνέχεια της πηγής πηλού στη θέση του αργιλορυχείου Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., από το οποίο έγινε λήψη γεωλογικού δείγματος (**Τζημα 9, πίν. 1 και 4**).

Τζημα 10: δυτική πλευρά του βόρειου άκρου του όρους Γιούχτα:

Η δυτική πλευρά του βόρειου άκρου του όρους Γιούχτα, περιοχή του Σχηματισμού Αγίας Βαρβάρας (**πίν. 3**), εξετάστηκε στην προσπάθεια να εντοπιστεί η πηγή πηλού την οποία επισημαίνει ο Day βορειοδυτικά της ΜΜΠβ - ΜΜΠα θέσης στα Ανεμόσπηλια, κοντά στα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια τα οποία είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή²¹¹. Στις βορειοδυτικές πλαγιές του Γιούχτα, νοτιότερα της προτεινόμενης από τον Day πηγής πηλού και βορειότερα της προαναφερθείσας μινωικής θέσης, σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτή, εντοπίστηκε καστανο-κίτρινο, ασβεστολιθικό πηλόχωμα, από το οποίο έγινε λήψη δείγματος, στο σημείο με συντεταγμένες 35°15'18.20"B - 25°8'36.10"A (**Τζημα 10, πίν. 1 και 4**). Πηλόχωμα παρόμοιας σύστασης εντοπίστηκε, επίσης, πλησίον του χωμάτινου δρόμου που οδηγεί από τα Ανεμόσπηλια στην κατακόμβη του Αγίου Αντωνίου. Πηγή λεπτοφυούς πηλού δεν εντοπίστηκε στην ευρύτερη περιοχή, ούτε, όμως, κόκκινοι πηλοί, όπως είχε προταθεί από το Day²¹². Επισημαίνεται, ότι, ακόμα βορειότερα, στη δυτική πλευρά του βόρειου άκρου του Γιούχτα (στο σημείο με συντεταγμένες 35°15'31.75"B - 25°08'37.85"A), δεν εντοπίστηκε πηλός ή πηλοχώματα, παρά μόνο αδρόκοκκοι, κροκαλοπαγείς ασβεστόλιθοι με αργιλικό συνδετικό υλικό, όπως και γκρι, σχιστολιθικοί ιλυόλιθοι (βλ. **πίν. 9: εικ. 1**)²¹³.

²¹¹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο, 3.5. και Day 1988: 503 (εικ. 1), Day 1989: 143 (εικ. 1).

²¹² Day 1988: 504 (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.γ.). Επισημαίνεται, ότι δυτικότερα του σημείου λήψης του εν λόγω γεωλογικού δείγματος, σε ιδιωτική ιδιοκτησία με ελαιόδεντρα, όπου υπήρχε ένα ερειπωμένο αγροτικό σπίτι (συντεταγμένες: 35°15'18.63"B - 25°8'34.22"A), εντοπίστηκαν όστρακα μινωικών, μαγειρικών αγγείων κόκκινης κεραμικής ύλης (στην οποία περιλαμβάνονταν ένα πόδι τριποδικής χύτρας), τα οποία πιθανολογείται ότι δεν προήλθαν από τη ΜΜΠβ - ΜΜΠα θέση στα Ανεμόσπηλια, η οποία βρίσκεται σε ψηλότερο επίπεδο.

²¹³ O Day (1988: 504) αναφέρει, πως βόρεια του Γιούχτα εντοπίζεται μία κορυφογραμμή με άργιλο και σχιστόλιθο (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.iii.). Πιθανώς, πρόκειται για τον γκρι, σχιστολιθικό ιλυόλιθο που εντοπίσαμε στο βόρειο άκρο του Γιούχτα, αν και στο σημείο δεν υπήρχαν άργιλοι. Η μόνη άργιλος η οποία εντοπίστηκε στην περιοχή ήταν το συνδετικό υλικό των κροκαλοπαγών πετρωμάτων. Ωστόσο, τα χονδρόκοκκα χόματα, τα οποία εντοπίζονται ανάμεσα στο βόρειο άκρο του Γιούχτα και τα Ανεμόσπηλια, όπως και δυτικά και ανατολικά του βόρειου άκρου του Γιούχτα, θα μπορούσαν να είχαν χρησιμοποιηθεί, μαζί με τον γκρι, πλαστικό πηλό, ο οποίος

Τζημα 11: βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα (δυτικά από το Φουρνί):

Η βορειοανατολική πλαγιά του Γιούχτα, δυτικά του λόφου στον οποίο εντοπίζεται το μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί (**πίν. 1**), περιοχή η οποία ανήκει γεωλογικώς στον Σχηματισμό Βιάννου (ο οποίος εντοπίζεται σε περιορισμένη έκταση στο χώρο - **πίν. 3**), ερευνήθηκε κατά τη γεωλογική έρευνα πεδίου η οποία διεξάχθηκε στα πλαίσια της παρούσας μελέτης. Ο Day υποστήριξε, ότι από την εν λόγω πλαγιά προμηθευόταν άργιλο το μινωικό κεραμικό εργαστήριο στη θέση «Μπαντουράκι», το οποίο βρίσκεται βορειότερα (**πίν. 1**)²¹⁴. Συγκεκριμένα, στη θέση των εγκαταστάσεων του σύγχρονου βιολογικού καθαρισμού του οικισμού των Αρχανών, πριν την είσοδο του Κνωσανού Φαραγγιού, στις όχθες του Καίρατου²¹⁵, εντοπίζεται ανοιχτόχρωμο καστανό πηλόχωμα, από το οποίο συλλέχθηκε δείγμα, στο σημείο με συντεταγμένες 35°14'52.4"B - 25°8'59.2"A. Το συγκεκριμένο δείγμα δεν αναλύθηκε πετρογραφικά, καθώς θεωρήθηκε καταλληλότερο για αγγειοπλαστική το δείγμα ανοιχτόχρωμου καστανού πηλοχώματος, το οποίο λήφθηκε νοτιότερα της θέσης λήψης του πρώτου δείγματος, στο γεωμορφολογικό στένεμα που δημιουργείται ανάμεσα στις βορειοανατολικές πλαγιές του Γιούχτα και στον απέναντι προς αυτές λόφο προς τα ανατολικά (πάνω στον οποίο βρίσκεται το μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί), πριν την είσοδο του Κνωσανού Φαραγγιού και, συγκεκριμένα, στο σημείο με συντεταγμένες 35°14'43.17"B - 25° 9'3.42"A (**Τζημα 11, πίν. 1 και 4**). Η θέση λήψης του δεύτερου δείγματος είναι πλησίον του σημείου συνάντησης του Σχηματισμού Βιάννου τόσο με τον φλύσχη που βρίσκεται προς τα νότια, όσο και με τον Σχηματισμό της Αγίας Βαρβάρας και του Αμπελούζου στα ανατολικά (**πίν. 3**). Επισημαίνεται, ότι στη συγκεκριμένη πλαγιά του Γιούχτα δεν εντοπίστηκαν άργιλοι κατάλληλοι για αγγειοπλαστική, όπως αναφέρει ο Day (βλ. παραπάνω), αλλά μόνο πηλοχώματα, γεγονός το οποίο υποδεικνύει την εξάντληση, ενδεχομένως λόγω χρήσης στην αγγειοπλαστική, ή την απομάκρυνση, λόγω αλλαγής χρήσης του χώρου, των κοιτασμάτων πηλών²¹⁶.

εντοπίζεται νότια και δυτικά του Γιούχτα, στη μινωική αγγειοπλαστική (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.).

²¹⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5. και παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζημα 11: βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα (δυτικά από το Φουρνί)».

²¹⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.ι. και υποσημείωση 47.

²¹⁶ Είναι, πράγματι, πιθανό ότι η εν λόγω πλαγιά του Γιούχτα χρησιμοποιούνταν για την εξόρυξη αργίλου, καθώς μνήμες επιβεβαιώνουν ότι, παλαιότερα, η διέλευση από την περιοχή ήταν επικίνδυνη λόγω των κατολισθήσεων των σαθρών (ενδεχομένως αργιλικών) ιζημάτων, οι οποίες λάμβαναν χώρα μετά από μία έντονη βροχόπτωση (Γιώργος Τιτάκης, αρχιφύλακας περιοχής Αρχανών, 2019:

Τζημα 12: Θέση «Μπαντουράκι» (νοτιοανατολικά από τα Ανεμόσπηλια):

Έρευνα πεδίου πραγματοποιήθηκε, επίσης, στη θέση «Μπαντουράκι» (ή «Μαντουράκι», νοτιοανατολικά από τα Ανεμόσπηλια (πίν. 1), όπου εντοπίστηκε κλίβανος και ΜΜΙΙΒ - ΥΜΙα κνωσιακή κεραμική²¹⁷. Ο εν λόγω μινωικός κλίβανος βρίσκεται σε ιδιωτικό ελαιώνα με κατά προσέγγιση συντεταγμένες θέσης: 35°15'14.13"B - 25° 9'11.64"A²¹⁸, μόλις λίγα μέτρα από τις δυτικές όχθες του Καίρατου ποταμού²¹⁹, πάνω σε χαμηλό λόφο, στον οποίο οδηγεί χωμάτινος δρόμος ο οποίος ξεκινά από τον κεντρικό οδικό άξονα Συλάμου - Αρχανών. Η περιοχή ανήκει γεωλογικά στον Σχηματισμό Βιάννου, ενώ μόλις βόρεια του μινωικού κεραμικού εργαστηρίου εντοπίζεται το σημείο συνάντησης του συγκεκριμένου σχηματισμού με τον Σχηματισμό Αγίας Βαρβάρας (πίν. 3). Στον προαναφερθέντα χωμάτινο δρόμο, εντοπίστηκε αρκετή κεραμική κατά την αυτοψία της γράφουσας²²⁰, ενώ παλαιότερα είχε εντοπιστεί και συλλεχθεί από τον ίδιο χώρο πλήθος κεραμικών οστράκων, όπως και σκωρία μετάλλου²²¹. Η ανατολική πλαγιά του εν λόγω λόφου αποτελείται από λεπτόκοκκο, ασβεστολιθικό χρώμα ανοιχτού καστανο-κίτρινου χρώματος, από την οποία διενεργήθηκε λήψη δείγματος στο σημείο με συντεταγμένες 35°15'13.00"B - 25°09'12.00"A (Τζημα 12, πίν. 1 και 4). Το συγκεκριμένο ασβεστολιθικό χρώμα είναι πιθανό να αναμειγνυόταν στο μινωικό κεραμικό εργαστήριο της θέσης με τους πλαστικούς πηλούς του Σχηματισμού Βιάννου, οι οποίοι μπορεί να μεταφέρονταν εκεί από την περιοχή νότια ή δυτικά του Γιούχτα (πίν. 3). Εντούτοις, δεν αποκλείεται, κατά τη μινωική εποχή, να υπήρχαν κοιτάσματα πηλών στην περιοχή, τα οποία,

προσωπική επικοινωνία). Στους πρόσφατους χρόνους, στην περιοχή είχε εγκατασταθεί χωματερή που εξυπηρετούσε την περιοχή των Αρχανών, η οποία, στη συνέχεια, διαμορφώθηκε εκ νέου, με την απομάκρυνση των απορριμμάτων και την επίχωση της πλαγιάς (Γιώργος Τιτάκης 2019: προσωπική επικοινωνία).

²¹⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5. Στο σημείο εντοπίστηκε, επίσης, ΜΜΙ - ΜΜΙΙ κεραμική MacGillivray 1987: 276. Το τοπωνύμιο «Μπαντουράκι» ή «Μαντουράκι», πιθανώς, δεν προέρχεται από το τυχόν παρόμοιο όνομα του ιδιοκτήτη του ελαιώνα, αλλά μάλλον από το «μαντούρα» - «μαντουράκι» - «παντούρα» - «μπαντούρα» - «μπαντουράκι», όπως ονομάζεται η κρητική, καλαμμένα φλογέρα με μονό γλωσίδι, ενδεχομένως, είτε επειδή ο άνεμος «σφύριζε» σαν φλογέρα περνώντας μέσα από τα στενά του Κνωσανού φαραγγιού, η είσοδος του οποίου βρισκόταν λίγο νοτιότερα (πίν. 1), είτε επειδή στον Καίρατο ποταμό, ο οποίος διέσχιζε το φαράγγι (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.ι. και υποσημείωση 47), υπήρχαν καλάμια από τα οποία κατασκευάζονταν οι κρητικές φλογέρες.

²¹⁸ MacGillivray 1987: 276. Ευχαριστώ θερμά τον Δρα Α. MacGillivray που με καθοδήγησε ως προς τον εντοπισμό του εν λόγω κεραμικού κλιβάνου. Επισημαίνεται, ότι ο χώρος έχει υποστεί αλλοιώσεις, ενδεχομένως λόγω παράνομης καλλιέργειας μετά από τη διενέργεια της αυτοψίας και επιφανειακής συλλογής της κεραμικής από κλιμάκιο της ΚΓ΄ Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηρακλείου.

²¹⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.ι. και υποσημείωση 47.

²²⁰ Αντιθέτως, κεραμική δεν εντοπίστηκε κατά μήκος του κεντρικού οδικού άξονα Συλάμου - Αρχανών, νοτιότερα και βορειότερα του εν λόγω χωμάτινου δρόμου.

²²¹ MacGillivray 1987: 276.

όμως, εξαντλήθηκαν²²². Σε κάθε περίπτωση, η μεταφορά των κεραμικών προϊόντων του εν λόγω κεραμικού εργαστηρίου στην περιοχή της Κνωσού θα ήταν σχετικά εύκολη υπόθεση μέσω του Καίρατου ποταμού, στην περίπτωση που αυτός ήταν, εκείνη την περίοδο, πλωτός, καθώς έρεε προς την Κνωσό²²³.

Τζημα 13: θέση «Χωστά»:

Έρευνα πεδίου διενεργήθηκε στη θέση Χωστά, στις ανατολικές παρυφές του Γιούχτα²²⁴ (πίν. 1), η οποία ανήκει στον Σχηματισμό Αγίας Βαρβάρας (πίν. 3). Στην περιοχή, εντοπίζεται ρέμα που λειτουργεί ως αποδέκτης των νερών της βροχής, του χιονιού και των φυσικών πηγών της περιοχής, το οποίο απορρέει στον ποταμό Καίρατο, ο οποίος πηγάζει στις Αρχάνες²²⁵. Στη θέση, δεν εντοπίστηκε λεπτοφυής πηλός καλής ποιότητας, παρά μόνο τραχύ πηλόχωμα ανοιχτού καστανού χρώματος. Παρόλα αυτά, έγινε δειγματοληψία ιζήματος από τον χώρο, καθώς, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, οι μινωικές συνταγές πηλού ενδέχεται να περιείχαν ένα μέρος τραχύτερου, ασβεστολιθικού ιζήματος, το οποίο αύξανε την ανθεκτικότητα των κεραμικών προϊόντων²²⁶. Το δείγμα ιζήματος λήφθηκε στο σημείο με συντεταγμένες 35°13'42.67"B - 25°9'1.88"A (Τζημα 13, πίν. 1 και 4), σε μία πλαγιά του εν λόγω ρέματος, στην οποία, επίσης, εντοπίστηκαν κεραμικά όστρακα, τα οποία είχαν πιθανώς παρασυρθεί από το νερό από υψηλότερα επίπεδα εδάφους.

3.7.γ. Κόκκινα ιζήματα

Κόκκινοι, λατερικοί πηλοί, οι οποίοι ήταν κατάλληλοι για την κατασκευή των μινωικών μαγειρικών κεραμικών σκευών²²⁷, δεν εντοπίζονται στην περιοχή του όρους Γιούχτα²²⁸. Εντούτοις, μικρή ποσότητα λεπτόκοκκου, κόκκινου χρώματος

²²² Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζημα 11: βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα (δυτικά από το Φουρνί)».

²²³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.i. και υποσημείωση 47.

²²⁴ Βλ. πίν. 1. Στη θέση αυτή, στο χαμηλότερο σημείο του ρέματος, εντοπίζεται η εκκλησία «Αη Γιάννης ο Χωστός».

²²⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.β.i. και υποσημείωση 47.

²²⁶ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

²²⁷ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.α.iii. και υποσημείωση 39, σχετικά με το ότι οι κόκκινοι πηλοί που χρησιμοποιούνταν για τα μινωικά μαγειρικά αγγεία είχαν συνήθως προέλευση από αλλουβιακές (δηλαδή, ποταμολιμναίες) αποθέσεις, καθώς αυτοί περιείχαν άμμο, η οποία καθιστούσε τα αγγεία περισσότερο ανθεκτικά.

²²⁸ Αντίθετα, ο Day (1989: 144) υποστηρίζει ότι πηγές κόκκινου πηλού εντοπίζονται στην περιοχή.

εντοπίστηκε, κατά τη διεξαγωγή της γεωλογικής έρευνας πεδίου από τη γράφουσα, στις πλαγιές του Γιούχτα, στα ακόλουθα σημεία: α. στο μονοπάτι το οποίο οδηγεί στο μινωικό ιερό κορυφής του όρους, β. στο μονοπάτι το οποίο οδηγεί στην εκκλησία του Αφέντη Χριστού, στην κορυφή του όρους, γ. στο μονοπάτι το οποίο οδηγεί στη σπηλιά «Χωστό Νερό», στη δυτική πλαγιά του όρους, δ. στη νότια και ανατολική πλαγιά του νότιου άκρου του όρους. Επισημαίνεται, ότι κατά τη μινωική εποχή δεν αποκλείεται να εντοπίζονταν μεγαλύτερες ποσότητες κόκκινου ιζήματος στην περιοχή του Γιούχτα, οι οποίες, όμως, θα μπορούσαν να είχαν εξαντληθεί στην περίπτωση που έγινε επαναλαμβανόμενη χρήση τους για την κατασκευή μαγειρικών σκευών (ενδεχομένως σε ανάμειξη με άλλα ιζήματα²²⁹). Αντίθετα, στην περίπτωση που η ποσότητα του κόκκινου ιζήματος ήταν εξίσου μικρή κατά τη μινωική εποχή, αυτό πιθανώς θα σήμαινε ότι δεν χρησιμοποιούνταν στη μινωική αγγειοπλαστική, χωρίς, βέβαια να αποκλειόταν η χρήση του ως βαφή στη διακόσμηση των μινωικών αγγείων. Πράγματι, πειράματα τα οποία διεξήχθησαν από τη γράφουσα, κατά τα οποία χρησιμοποιήθηκε κόκκινο ίζημα από τις πλαγιές του Γιούχτα ως βαφή σε μικρά κεραμικά κύπελλα κατασκευασμένα με γκρι πηλό από την περιοχή νότια του Βαθυπέτρου, έδειξαν ότι το συγκεκριμένο ίζημα είχε κατάλληλη συμπεριφορά στη χρήση του ως βαφή. Τα ίδια πειράματα έδειξαν, ότι το κόκκινο ίζημα παρέμενε κόκκινο σε οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, ενώ αποκτούσε μαύρο χρώμα σε αναγωγικές συνθήκες²³⁰.

3.7.δ. Προετοιμασία των ληφθέντων δειγμάτων ιζημάτων για πετρογραφική ανάλυση

3.7.δ.ι. Κατασκευή μπρικετών:

Από τα συνολικά 13 ληφθέντα δείγματα ιζημάτων της περιοχής του όρους Γιούχτα, κατασκευάστηκαν 14 μπρικέτες διαστάσεων 4-6 επί 3 εκ., με στόχο να διενεργηθεί η όπτησή τους σε κλίβανο και να είναι δυνατή η προετοιμασία λεπτών

²²⁹ Hejn κ.α. 2004α: 254. Οι Quinn και Day (2007β: 788) επισημαίνουν, ότι τυχόν εντοπισμός μικρο-απολιθωμάτων στους κόκκινους, μινωικούς, μαγειρικούς πηλούς θα υποδείκνυε την ανάμειξη κόκκινου ιζήματος με ασβεστολιθικό πηλό της Νεογενούς περιόδου (όπως του Σχηματισμού Φοινικιάς), ο οποίος περιέχει μικρο-απολιθώματα (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.6.).

²³⁰ Ευχαριστώ θερμά τον συντηρητή αρχαιοτήτων και ερασιτέχνη αγγειοπλάστη Γιάννη Ρογδάκη, ο οποίος έψησε τα εν λόγω αγγεία σε πειραματικό φούρνο, κατασκευασμένο από τον ίδιο και τον πατέρα του, Νίκο Ρογδάκη, στην περιοχή του οικισμού Αμπελούζου, στη Μεσαρά Κρήτης.

τομών, με στόχο αυτές να συγκριθούν πετρογραφικά με τις λεπτές τομές των επιλεγέντων κεραμικών δειγμάτων από το Βαθύπετρο²³¹. Κατά την προετοιμασία των γεωλογικών δειγμάτων σε μπρικέτες²³², τα ιζήματα δεν ομογενοποιήθηκαν μηχανικά, για να μην γίνει σύνθλιψη των φυσικών εγκλεισμάτων που αυτά τυχόν περιείχαν. Οι μεγαλύτερες πέτρες και οι ρίζες που εμπεριέχονταν αφαιρέθηκαν χειρονακτικά και όχι με κόσκινο, ώστε να αποφευχθεί η αφαίρεση μικρότερων εγκλεισμάτων που θα μπορούσαν να είναι καίριας σημασίας για τον πετρογραφικό χαρακτηρισμό του ιζήματος. Εν συνεχεία, στο κάθε δείγμα προστέθηκε νερό για να δημιουργηθεί λάσπη. Μετέπειτα, τα δείγματα αφέθηκαν για περίπου 3 μέρες, ώστε να ομογενοποιηθούν, με περιστασιακό ανακάτεμα. Σβώλοι ιζήματος, οι οποίοι δεν διαλύθηκαν μέσα στο νερό, ομογενοποιήθηκαν χειρονακτικά. Όταν τα δείγματα είχαν πια κατασταλάξει, το νερό το οποίο βρισκόταν πάνω από την επιφάνεια του ιζήματος αφαιρέθηκε. Στη συνέχεια, αφέθηκαν να στεγνώσουν, ώστε να φτάσουν στον επιθυμητό βαθμό πλαστικότητας για να είναι δυνατή η χειρονακτική κατασκευή μπρικετών από αυτά. Στην περίπτωση που γεωλογικά δείγματα προετοιμάστηκαν με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με αυτόν που αναφέρθηκε παραπάνω, αυτός αναφέρεται στην περιγραφή προετοιμασίας του συγκεκριμένου δείγματος (βλ. παρακάτω). Επισημαίνεται, ότι το Ίζημα 14 κατασκευάστηκε αναμειγνύοντας το Ίζημα 1 και το Ίζημα 2 σε αναλογία 50% το καθένα και, κατόπιν, κοσκινίζοντάς το σε υγρό κόσκινο 3 χιλιοστών.

3.7.δ.ii. Καταγραφή των χαρακτηριστικών των δειγμάτων ιζημάτων:

1. Γενικά

Παρακάτω αναφέρονται τα χαρακτηριστικά τα οποία καταγράφηκαν κατά την προετοιμασία των δειγμάτων ιζημάτων από την περιοχή του όρους Γιούχτα (**πίν. 1**) σε μπρικέτες, πριν την όπτησή τους, τα οποία υποδεικνύουν την ποιότητα και την καταλληλότητά τους για την αγγειοπλαστική. Επισημαίνεται, ότι ο υπολογισμός της εκάστοτε βαθμίδας των εν λόγω χαρακτηριστικών διενεργήθηκε με βάση τη σύγκριση μεταξύ των ιζημάτων και την υποκειμενική αντίληψη της γράφουσας και δεν υπόκεινται σε κάποια αντικειμενική κλίμακα μέτρησης. Πρόκειται, δηλαδή για μία

²³¹ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.8.α.

²³² Ευχαριστώ θερμά τη Δρα Ε. Νοδάρου (Εργαστήριο W. A. MacDonald, INSTAP SCEC), για την καθοδήγηση κατά την προετοιμασία των γεωλογικών δειγμάτων σε μπρικέτες. Σχετικά με τον τρόπο προετοιμασίας γεωλογικών μπρικετών, βλ., επίσης, Stamataki 2000: 10.

προσπάθεια αναπαράστασης της νοητικής διεργασίας ενός αγγειοπλάστη στην προσπάθειά του να επιλέξει κατάλληλα ιζήματα για αγγειοπλαστική. Τα καταγραφέντα χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα:

- Είδος ιζήματος (με βάση την κοκκομετρία του - **πίν. 2**): πηλός / πηλόχωμα / χώμα.
- Λεπτότητα ιζήματος (με βάση την κοκκομετρία του - **πίν. 2**): πολύ υψηλή / υψηλή / μέση / χαμηλή / πολύ χαμηλή.
- Χρώμα: με βάση τον χρωματικό πίνακα *Munsell Soil Color Charts 2000* (βλ. **πίν. 4** για το χρώμα των μπρικετών πριν και μετά την όπτησή τους).
- Πλαστικότητα: πολύ υψηλή / υψηλή / μέση / χαμηλή / πολύ χαμηλή.
- Βαθμός κολλώδους: πολύ υψηλός / υψηλός / μέσος/χαμηλός / πολύ χαμηλός.
- Υδατοστεγανότητα: πολύ υψηλή / υψηλή / μέση / χαμηλή / πολύ χαμηλή.
- Υδατοδιαλυτότητα: πολύ υψηλή / υψηλή / μέση / χαμηλή / πολύ χαμηλή.
- Κατακράτηση υγρασίας: πολύ υψηλή / υψηλή / μέση / χαμηλή / πολύ χαμηλή.
- Σβώλοι πηλού διατηρούμενοι μέσα στο διάλυμα: κανένας / ελάχιστοι / λίγοι / αρκετοί· πολύ μικρού μεγέθους / μικρού μεγέθους / μέσου μεγέθους / μεγάλου μεγέθους.
- Εγκλείσματα:
 - α. Πέτρες: καμία / ελάχιστες / λίγες / αρκετές· πολύ μικρού / μικρού / μέσου / μεγάλου μεγέθους.
 - β. Ρίζες: καμία / ελάχιστες / λίγες / αρκετές.

2. Περιγραφή των δειγμάτων ιζημάτων

Ιζημα 1: περιοχή αμέσως νότια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου:

- Είδος ιζήματος: πηλός.
- Λεπτότητα ιζήματος: υψηλή.
- Χρώμα: ανάμεσα σε Gley 1 8/1 και 7/1 ανοιχτόχρωμο πρασινωπό γκρι.
- Πλαστικότητα: πολύ υψηλή.
- Βαθμός κολλώδους: υψηλός.
- Υδατοστεγανότητα: υψηλή.
- Υδατοδιαλυτότητα: υψηλή.
- Κατακράτηση υγρασίας: υψηλή.
- Σβώλοι πηλού: λίγοι, έως μικρού μεγέθους.

- Εγκλείσματα: καμία πέτρα, ελάχιστες ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 1 (**πίν. 1**) πρόκειται για λεπτοφυή, γκρι, πλαστικό πηλό του Σχηματισμού Βιάννου (**πίν. 3**). Το συγκεκριμένο ίζημα αναμείχθηκε με το Ίζημα 2 από την περιοχή αμέσως βόρεια του Βαθυπέτρου, το οποίο πρόκειται για ασβεστολιθικό πηλόχωμα του Σχηματισμού Σχοινιά (**πίν. 3**), δημιουργώντας το Ίζημα 14²³³, με στόχο να συγκριθεί η σύστασή του σε σχέση με τη σύσταση της κεραμικής από το κτηριακό συγκρότημα, η οποία ενδέχεται να κατασκευάστηκε με ανάμιξη παρόμοιων ιζημάτων με αυτά από τα οποία δημιουργήθηκε το Ίζημα 14: ενός πλαστικού, λεπτοφυούς ιζήματος, όπως είναι το Ίζημα 1, πιθανώς παρόμοιου με το πιθαρόχωμα ή κοκκινόχωμα ή κουμουλέ, το οποίο χρησιμοποιούνταν ως το ένα από τα δύο μέρη της συνταγής για την κατασκευή των παραδοσιακών, κρητικών πιθαριών, και ενός ασβεστολιθικού ιζήματος, όπως είναι το Ίζημα 2, πιθανώς παρόμοιου με τη λεπίδα, η οποία χρησιμοποιούνταν ως το δεύτερο μέρος της συνταγής για την κατασκευή των παραδοσιακών, κρητικών πιθαριών²³⁴.

Ίζημα 2: περιοχή αμέσως βόρεια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου:

Είδος ιζήματος: πηλόχωμα.

Λεπτότητα ιζήματος: μέση.

Χρώμα: ανάμεσα σε 5Υ 8/2, χλωμό κίτρινο και 7/2 ανοιχτόχρωμο γκρι.

Πλαστικότητα: μέση προς υψηλή.

Βαθμός κολλώδους: μέσος.

Υδατοστεγανότητα: μέση.

Υδατοδιαλυτότητα: μέση.

Κατακράτηση υγρασίας: μέση προς χαμηλή.

Σβώλοι πηλού: αρκετοί, έως μέσου μεγέθους.

Εγκλείσματα: αρκετές πέτρες έως μικρού μεγέθους, λίγες ρίζες.

²³³ Βλ. παρακάτω «Ίζημα 2: περιοχή αμέσως βόρεια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου» και «Ίζημα 14: περιοχή αμέσως νότια και βόρεια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου».

²³⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 2 (**πίν. 1**) πρόκειται για ασβεστολιθικό ίζημα του Σχηματισμού Σχοινιά (**πίν. 3**), ίσως παρόμοιο της λεπίδας, η οποία χρησιμοποιούνταν στην κατασκευή των παραδοσιακών κρητικών πιθαριών σε ανάμειξη με έναν πλαστικό πηλό²³⁵. Αναμείχθηκε με το Ίζημα 1 για να δημιουργηθεί το Ίζημα 14²³⁶.

Ίζημα 3: περιοχή νοτιοδυτικά του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (πρώην αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε.):

Είδος ιζήματος: πηλός.

Λεπτότητα ιζήματος: μέση.

Χρώμα: ανάμεσα σε Gley 1 8/1 και 7/1 ανοιχτόχρωμο πρασινωπό γκρι.

Πλαστικότητα: υψηλή.

Βαθμός κολλώδους: υψηλός.

Υδατοστεγανότητα: υψηλή προς μέση.

Υδατοδιαλυτότητα: υψηλή.

Κατακράτηση υγρασίας: υψηλή.

Σβώλοι πηλού: λίγοι, έως μικρού μεγέθους.

Εγκλείσματα: λίγες πέτρες πολύ μικρού μεγέθους, ελάχιστες ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 3 (**πίν. 1**) πρόκειται για ίζημα του Σχηματισμού Βιάννου (**πίν. 3**).

Ίζημα 4: Καλόλακκος (νότια του όρους Γιούχτα):

Είδος ιζήματος: πηλόχωμα.

Λεπτότητα ιζήματος: υψηλή.

Χρώμα: ανάμεσα σε 5Y 8/2 χλωμό κίτρινο και 7/2 ανοιχτόχρωμο γκρι.

Πλαστικότητα: υψηλή.

Βαθμός κολλώδους: υψηλός.

Υδατοστεγανότητα: μέση.

Υδατοδιαλυτότητα: υψηλή.

²³⁵ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

²³⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω «Ίζημα 1: περιοχή αμέσως νότια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου».

Κατακράτηση υγρασίας: υψηλή.

Σβώλοι πηλού: λίγοι, έως μικρού μεγέθους.

Εγκλείσματα: λίγες πέτρες έως πολύ μικρού μεγέθους, ελάχιστες ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 4 (**πίν. 1**) πρόκειται για ίζημα του Σχηματισμού Βιάννου (**πίν. 3**).

Ίζημα 5: Φράγμα Χαλαυριανού χειμάρρου (νότια του όρους Γιούχτα):

Είδος ιζήματος: πηλός.

Λεπτότητα ιζήματος: πολύ υψηλή.

Χρώμα: Gley 2 6/1 μπλε-γκρι.

Πλαστικότητα: πολύ υψηλή.

Βαθμός κολλώδους: πολύ υψηλός.

Υδατοστεγανότητα: πολύ υψηλή.

Υδατοδιαλυτότητα: πολύ υψηλή.

Κατακράτηση υγρασίας: πολύ υψηλή.

Σβώλοι πηλού: ελάχιστοι, έως μικρού μεγέθους.

Εγκλείσματα: καμία πέτρα ή ρίζα.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 5 (**πίν. 1**) Πρόκειται για ίζημα του Σχηματισμού Βιάννου (**πίν. 3**).

Ίζημα 6: περιοχή Προφήτη Ηλία:

Είδος ιζήματος: πηλός.

Λεπτότητα ιζήματος: μέση.

Χρώμα: ανάμεσα σε Gley 1 7/1 ανοιχτόχρωμο πρασινωπό γκρι και 6/1 πρασινωπό γκρι.

Πλαστικότητα: μέση.

Βαθμός κολλώδους: μέσος.

Υδατοστεγανότητα: μέση.

Υδατοδιαλυτότητα: μέση.

Κατακράτηση υγρασίας: μέση.

Σβώλοι πηλού: λίγοι, έως μικρού μεγέθους.

Εγκλείσματα: λίγες πέτρες έως πολύ μικρού μεγέθους, ελάχιστες ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 6 (**πίν. 1**) πρόκειται για ίζημα του Σχηματισμού Βιάννου (**πίν. 3**).

Ίζημα 7: περιοχή Προφήτη Ηλία:

Είδος ιζήματος: πηλόχωμα.

Λεπτότητα ιζήματος: μέση.

Χρώμα: ανάμεσα σε Gley 1 8/1 και 7/1 ανοιχτόχρωμο πρασινωπό γκρι.

Πλαστικότητα: υψηλή.

Βαθμός κολλώδους: μέσος προς χαμηλός.

Υδατοστεγανότητα: χαμηλή.

Υδατοδιαλυτότητα: υψηλή.

Κατακράτηση υγρασίας: χαμηλή.

Σβώλοι πηλού: αρκετοί, πολύ μικρού μεγέθους.

Εγκλείσματα: 2 πέτρες μεγάλου μεγέθους, ελάχιστες ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 7 (**πίν. 1**) πρόκειται για ίζημα το οποίο προέρχεται από το σημείο συνάντησης του Σχηματισμού Βιάννου (άργιλοι) με το Σχηματισμό Ηλία (ασβεστόλιθοι χωρίς απολιθώματα) - **πίν. 3**. Οι πέτρες που εμπεριέχονταν στο ίζημα ήταν μέσης σκληρότητας, άσπρου και πρασινωπού χρώματος (πρόκειται πιθανώς για ασβεστόλιθους). Το ίζημα θεωρήθηκε αρχικά χονδρόκοκκο και μέσης πλαστικότητας και, ως τέτοιο, θεωρήθηκε ότι ήταν παρόμοιο της λεπίδας η οποία χρησιμοποιούνταν σε ανάμειξη με έναν περισσότερο λεπτοφυή και πλαστικό πηλό για την κατασκευή των παραδοσιακών πιθαριών της Κρήτης²³⁷. Εντούτοις, το συγκεκριμένο ίζημα αποδείχθηκε ότι είναι υψηλότερης πλαστικότητας από ό,τι είχε θεωρηθεί αρχικά.

²³⁷ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

Ίζημα 8: λόφος «Γιουχτάκι», δυτικά του όρους Γιούχτα:

Είδος ιζήματος: πηλόχωμα.

Λεπτότητα ιζήματος: μέση.

Χρώμα: ανάμεσα σε 5Y 8/2 χλωμό κίτρινο, και 7/2 ανοιχτόχρωμο γκρι.

Πλαστικότητα: μέση προς χαμηλή.

Βαθμός κολλώδους: μέσος προς χαμηλός.

Υδατοστεγανότητα: χαμηλή.

Υδατοδιαλυτότητα: χαμηλή.

Κατακράτηση υγρασίας: μέση.

Σβώλοι πηλού: λίγοι, μέσου μεγέθους.

Εγκλείσματα: ελάχιστες πέτρες έως μικρού μεγέθους, λίγες ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 4 (**πίν. 1**) πρόκειται για ίζημα του Σχηματισμού Βιάννου (**πίν. 3**).

Ίζημα 9: αργιλορυχείο Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., Άγιος Σύλλας:

Είδος ιζήματος: πηλός.

Λεπτότητα ιζήματος: υψηλή.

Χρώμα: Gley 1 7/1 ανοιχτόχρωμο πρασινωπό γκρι.

Πλαστικότητα: πολύ υψηλή.

Βαθμός κολλώδους: μέσος προς χαμηλός.

Υδατοστεγανότητα: μέση προς υψηλή.

Υδατοδιαλυτότητα: υψηλή.

Κατακράτηση υγρασίας: υψηλή.

Σβώλοι πηλού: αρκετοί, μέσου μεγέθους.

Εγκλείσματα: λίγες πέτρες έως μεγάλου μεγέθους, λίγες ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 9 (**πίν. 1**) πρόκειται για ίζημα του Σχηματισμού Βιάννου (**πίν. 3**).

Ϊζημα 10: δυτική πλευρά του βόρειου άκρου του όρους Γιούχτα:

Είδος ιζήματος: πηλόχωμα.

Λεπτότητα ιζήματος: μέση.

Χρώμα: 5Y 8/2 χλωμό κίτρινο.

Πλαστικότητα: μέση προς χαμηλή.

Βαθμός κολλώδους: μέσος προς χαμηλός.

Υδατοστεγανότητα: χαμηλή.

Υδατοδιαλυτότητα: υψηλή.

Κατακράτηση υγρασίας: μέση προς χαμηλή.

Σβώλοι πηλού: λίγοι, έως μέσου μεγέθους.

Εγκλείσματα: αρκετές πέτρες έως μέσου μεγέθους, αρκετές ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Ϊζημα 10 (**πίν. 1**) πρόκειται για ασβεστολιθικό ιζημα του Σχηματισμού Αγίας Βαρβάρας (**πίν. 3**) με χαμηλό βαθμό πλαστικότητας, ίσως παρόμοιο της λεπίδας, το οποίο χρησιμοποιούνταν στην κατασκευή των παραδοσιακών κρητικών πιθαριών σε ανάμειξη με ένα λεπτοφυή, πλαστικό πηλό²³⁸.

Ϊζημα 11: βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα (δυτικά από το Φουρνί):

Είδος ιζήματος: πηλόχωμα.

Λεπτότητα ιζήματος: μέση.

Χρώμα: 2.5Y 8/4 και 7/4 χλωμό κίτρινο.

Πλαστικότητα: μέση προς υψηλή.

Βαθμός κολλώδους: μέσος προς χαμηλός.

Υδατοστεγανότητα: χαμηλή.

Υδατοδιαλυτότητα: μέση.

Κατακράτηση υγρασίας: μέση.

Σβώλοι πηλού: αρκετοί, έως μέσου μεγέθους.

Εγκλείσματα: αρκετές πέτρες έως μικρού μεγέθους, λίγες ρίζες.

²³⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 11 (**πίν. 1**) συλλέχθηκε στο σημείο συνάντησης του Σχηματισμού Βιάννου με τον φλύσχη στα νότια, όπως και με το Σχηματισμό της Αγίας Βαρβάρας και του Αμπελούζου στα ανατολικά (**πίν. 3**). Όπως το Ίζημα 10, ενδέχεται να πρόκειται για ίζημα παρόμοιο της λεπίδας, η οποία χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή των παραδοσιακών κρητικών πιθαριών σε ανάμειξη με ένα λεπτοφυή, πλαστικό πηλό²³⁹.

Ίζημα 12: θέση «Μπαντουράκι» (νοτιοανατολικά από τα Ανεμόσπηλια):

Είδος ιζήματος: χόμα.

Λεπτότητα ιζήματος: υψηλή.

Χρώμα: 2.5Y 8/4 και 7/4 γλωμό κίτρινο.

Πλαστικότητα: μέση προς χαμηλή.

Βαθμός κολλώδους: χαμηλός.

Υδατοστεγανότητα: πολύ χαμηλή.

Υδατοδιαλυτότητα: υψηλή.

Κατακράτηση υγρασίας: χαμηλή.

Σβώλοι πηλού: λίγοι, μικρού έως μεγάλου μεγέθους.

Εγκλείσματα: αρκετές πέτρες έως μεγάλου μεγέθους, αρκετές ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Ίζημα 12 (**πίν. 1**) πρόκειται για ασβεστολιθικό ίζημα του Σχηματισμού Βιάννου (**πίν. 3**) με χαμηλό βαθμό πλαστικότητας, ίσως παρόμοιο της λεπίδας, η οποία χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή των παραδοσιακών κρητικών πιθαριών σε ανάμειξη με ένα λεπτοφυή, πλαστικό πηλό²⁴⁰. Περιείχε αρκετές μεγάλες και σκληρές πέτρες (πιθανώς ασβεστόλιθοι) λευκο-γκρί χρώματος και κάποιους σκληρούς σβώλους πηλού, εγκλείσματα από τα οποία κάποια θρυμματίστηκαν και προστέθηκαν ξανά στο δείγμα.

²³⁹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

²⁴⁰ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

Τζημα 13: θέση «Χωστά»:

Είδος ιζήματος: πηλόχωμα.

Λεπτότητα ιζήματος: χαμηλή.

Χρώμα: ανάμεσα σε 2.5Y 8/3 και 7/3 χλωμό κίτρινο.

Πλαστικότητα: μέση.

Βαθμός κολλώδους: χαμηλός.

Υδατοστεγανότητα: πολύ χαμηλή.

Υδατοδιαλυτότητα: μέση.

Κατακράτηση υγρασίας: μέση.

Σβώλοι πηλού: λίγοι, έως μέσου μεγέθους.

Εγκλείσματα: αρκετές πέτρες έως μεγάλου μεγέθους, ελάχιστες ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Για το Τζημα 13 (**πίν. 1**) ισχύουν οι παρατηρήσεις που αναφέρονται παραπάνω, αναφορικά με το Τζημα 12, με τη διαφορά ότι το συγκεκριμένο δείγμα προέρχεται από τον Σχηματισμό Αγίας Βαρβάρας (**πίν. 3**).

Τζημα 14: περιοχή αμέσως νότια και βόρεια του YMI Βαθυπέτρου:

Είδος ιζήματος: πηλόχωμα.

Λεπτότητα ιζήματος: μέση.

Χρώμα: ανάμεσα σε 5Y 8/2, χλωμό κίτρινο και 7/2 ανοιχτόχρωμο γκρι.

Πλαστικότητα: υψηλή προς μέση.

Βαθμός κολλώδους: μέσος.

Υδατοστεγανότητα: μέση.

Υδατοδιαλυτότητα: υψηλή προς μέση.

Κατακράτηση υγρασίας: υψηλή προς μέση.

Σβώλοι πηλού στο διάλυμα: λίγοι, έως μικρού μεγέθους.

Εγκλείσματα: λίγες πέτρες έως μικρού μεγέθους, λίγες ρίζες.

Παρατηρήσεις:

Το Τζημα 14 (**πίν. 1**) είναι ανάμειξη σε ποσοστό 50% του Ιζήματος 1 (λεπτοφυής, πλαστικός, γκρι πηλός) και 50% του Ιζήματος 2 (ασβεστολιθικό

πηλόχωμα) του Σχηματισμού Βιάννου (πίν. 3)²⁴¹, και είναι κοσκινισμένο σε υγρό κόσκινο των 3 χιλιοστών. Θεωρείται ότι η συγκεκριμένη ανάμειξη ιζημάτων ίσως αντιστοιχεί σε παρόμοια συνταγή κεραμικής ύλης η οποία χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή της κεραμικής του ΥΜΙ Βαθυπέτρου²⁴². Τα χαρακτηριστικά του νεοσυσταθέντος μείγματος ήταν ενδιάμεσα ως προς χαρακτηριστικά των δύο ιζημάτων από τα οποία προήλθε.

3. Τελικές παρατηρήσεις και συμπεράσματα

Συγκρίνοντας τα 14 συλλεχθέντα δείγματα ιζημάτων από την περιοχή του όρους Γιούχτα (πίν. 1), το καταλληλότερο ίζημα για την αγγειοπλαστική αποδείχθηκε το Ίζημα 3, το οποίο συλλέχθηκε 300 μέτρα νοτιοδυτικά του Βαθυπέτρου, από τους πηλούς καλής ποιότητας που εντοπίζονται στον χώρο. Το Ίζημα 14, το οποίο προήλθε από ανάμειξη του, ιδιαιτέρως πλαστικού και λεπτοφυσού, γκρι Ιζήματος 1 της περιοχής αμέσως νότια του κτηριακού συγκροτήματος και του, λιγότερο πλαστικού, γκρι ασβεστολιθικού Ιζήματος 2 της περιοχής αμέσως βόρεια του συγκροτήματος, αποδείχθηκε, επίσης, κατάλληλο για την αγγειοπλαστική. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει, ότι παρόμοια συνταγή ανάμειξης ιζημάτων μπορεί να χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή της κεραμικής από τον υπό εξέταση αρχαιολογικό χώρο²⁴³. Μία ακόμα πηγή ενός, ιδιαιτέρως λεπτοφυσού, πλαστικού, μπλε-γκρι πηλού εντοπίζεται σε μεγαλύτερη απόσταση νοτιοδυτικά του συγκροτήματος, στο Φράγμα του Χαλαυριανού χειμάρρου (Ίζημα 5), αλλά δεν θεωρείται πιθανό να χρησιμοποιούνταν αυτούσιος στην κεραμική παραγωγή. Σημειώνεται, ότι όλες οι παραπάνω πηγές πηλού εντοπίζονται στον γεωλογικό Σχηματισμό Βιάννου της Νεογενούς περιόδου (πίν. 3).

Το Ίζημα 4 (κοιλιάδα Καλόλακκου) και τα Ιζήματα 6 και 7 (περιοχή Προφήτη Ηλία) αποδείχθηκαν να έχουν σχετικά καλή αγγειοπλαστική συμπεριφορά, ενώ το Ίζημα 8 (λόφος «Γιουχτάκι») και το Ίζημα 9 (αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., Άγιος Σύλλας) αποδείχθηκαν λιγότερο κατάλληλα για αγγειοπλαστική από ό,τι είχε αρχικά

²⁴¹ Βλ. παραπάνω, «Ίζημα 1: περιοχή αμέσως νότια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου» και «Ίζημα 2: περιοχή αμέσως βόρεια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου».

²⁴² Για σχετικά σχόλια, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

²⁴³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

θεωρηθεί (ίσως λόγω εξάντλησης των αποθεμάτων σε λεπτοφυή πηλό καλής ποιότητας²⁴⁴).

Το Ίζημα 2 (περιοχή αμέσως βόρεια του ΥΜΙ Βαθυπέτρου), το Ίζημα 10 (δυτική πλευρά του βόρειου άκρου του όρους Γιούχτα), το Ίζημα 11 (βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα, δυτικά από το Φουρνί), το Ίζημα 12 (θέση «Μπαντουράκι», νοτιοανατολικά από τα Ανεμόσπηλια) και το Ίζημα 13 (θέση «Χωστά», ανατολικά του όρους Γιούχτα) ανήκουν στην κατηγορία των μη πλαστικών, ασβεστολιθικών ιζημάτων, τα οποία ενδέχεται να χρησιμοποιούνταν ως το ένα μέρος της συνταγής των μινωικών κεραμικών υλών. Τα εν λόγω ιζήματα είναι παρόμοια της λεπίδας, η οποία αναμειγνύονταν στην κατασκευή των παραδοσιακών πιθαριών στην Κρήτη μαζί με το πιθαρόχωμα / κοκκινόχωμα / κουμουλέ²⁴⁵. Στην περίπτωση του ΜΜΠβ - ΥΜΙα κεραμικού εργαστηρίου στη θέση Μπαντουράκι, το οποίο βρίσκεται σε περιοχή τέτοιου είδους ασβεστολιθικού ιζήματος (από όπου συλλέχθηκε το Ίζημα 12), ενδέχεται να χρησιμοποιούνταν, εκτός από το ντόπιο ιζημα, πλαστικός πηλός από τον Σχηματισμό Βιάννου από την περιοχή νότια ή δυτικά του Γιούχτα (πίν. 3) ως το δεύτερο μέρος της συνταγής των κεραμικών προϊόντων του εργαστηρίου²⁴⁶. Πιθανολογείται ότι η ενδεχόμενη μεταφορά των κεραμικών προϊόντων του εν λόγω εργαστηρίου στην περιοχή της Κνωσού θα ήταν σχετικά εύκολη υπόθεση, στην περίπτωση που αυτή γινόταν μέσω του Καίρατου ποταμού, εάν αυτός ήταν, εκείνη την περίοδο, πλωτός²⁴⁷.

Τέλος, παρατηρήθηκε ότι τα ασβεστολιθικά ιζήματα, πιθανώς λόγω των ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων που αυτά περιείχαν, στέγνωσαν πιο γρήγορα, ενώ οι πλαστικοί πηλοί διατηρούσαν την υγρασία για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, λόγω του υψηλότερου βαθμού υδατοστεγανότητας που τους χαρακτήριζε.

²⁴⁴ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 3.2, 3.5. και 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 9: αργιλορυχείο της Α.Κ.Ε.Κ. Α.Ε., Άγιος Σύλλας».

²⁴⁵ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

²⁴⁶ Εκτός εάν στη θέση του εργαστηρίου υπήρχαν παλαιότερα πηγές πλαστικών πηλών, οι οποίοι έχουν πια εξαλειφθεί. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 11: βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα (δυτικά από το Φουρνί)».

²⁴⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 11: βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα (δυτικά από το Φουρνί)».

3.7.δ.iii. *Επεξεργασία των μπρικετών των δειγμάτων των ιζημάτων μετά την κατασκευή τους και προετοιμασία των πετρογραφικών λεπτών τομών:*

Μετά την κατασκευή τους, οι μπρικέτες των δειγμάτων των ιζημάτων από την περιοχή του Γιούχτα αφέθηκαν σε σκιερό μέρος για να στεγνώσουν πλήρως (για περίπου μία εβδομάδα). Στη συνέχεια, ψήθηκαν στον κλίβανο του Εργαστηρίου W. A. MacDonald του Ινστιτούτου Μελέτης Προϊστορικού Αιγαίου Ανατολικής Κρήτης (INSTAP SEC)²⁴⁸, σε σταθερή θερμοκρασία 850°C και σε οξειδωτικές συνθήκες. Επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες συνθήκες και θερμοκρασία όπτησης, ώστε οι πετρογραφικές λεπτές τομές των μπρικετών να είναι συγκρίσιμες με τις λεπτές τομές των επιλεγέντων αγγείων για πετρογραφική ανάλυση από το Βαθύπετρο²⁴⁹, τα οποία, στην πλειονότητά τους, ψήθηκαν σε οξειδωτικές συνθήκες και σε θερμοκρασία μικρότερη των 1000°C²⁵⁰. Η διαδικασία όπτησης των γεωλογικών μπρικετών ήταν η ακόλουθη²⁵¹: α. κατά τις πρώτες 3 ώρες της όπτησης η θερμοκρασία έφτασε σταδιακά τους 250°C· β. κατά τις επόμενες 2,5 ώρες αυτή έφτασε τους 550°C· γ. κατά τις επόμενες 1,5 ώρες έφτασε τους 850°C· δ. κατόπιν, ο κλίβανος έσβησε και ανοίχθηκε, όταν η θερμοκρασία έπεσε σταδιακά στους 30°C.

Τα χρώματα των 14 γεωλογικών μπρικετών μετά την όπτηση, με βάση τον χρωματικό πίνακα *Munsell Soil Color Charts 2000*, ήταν τα ακόλουθα (βλ. **πίν. 4**):

- Ίζημα 1: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/3 και 8/4 ρόδινο.
- Ίζημα 2: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5YR 7/6 ρόδινο και 7/6 κοκκινωπό κίτρινο.
- Ίζημα 3: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 8/6 κοκκινωπό κίτρινο.
- Ίζημα 4: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 και 7/4 ρόδινο.
- Ίζημα 5: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5YR: 8/3 και 7/3 ρόδινο.
- Ίζημα 6: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5 YR 8/3 ρόδινο και 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό.
- Ίζημα 7: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5YR: 7/4 ρόδινο, και 7/6 κοκκινωπό κίτρινο.

²⁴⁸ Μοντέλου MK 0,182, της εταιρείας Μπόνης Α.Ε.Β.Ε.

²⁴⁹ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.8.

²⁵⁰ Η προϊστορική κεραμική ψηνόταν σε θερμοκρασία χαμηλότερη των 1000 βαθμών Κελσίου (Rye 1981: 25).

²⁵¹ Νοδάρου 2017: προσωπική επικοινωνία.

- Ίζημα 8: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5 YR 8/4 ρόδινο και 8/6 κοκκινωπό κίτρινο.
- Ίζημα 9: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 και 7/4 ρόδινο.
- Ίζημα 10: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο, και 8/6, κοκκινωπό κίτρινο.
- Ίζημα 11: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5YR 7/4 ρόδινο, και 7/6 κοκκινωπό κίτρινο.
- Ίζημα 12: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5YR 6/6 και 6/8 κοκκινωπό κίτρινο.
- Ίζημα 13: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 - 8/4 πολύ χλωμό· επισημαίνεται, ότι η συγκεκριμένη μπρικέτα φέρει ερυθρά νέφη όπτησης χρώματος ανάμεσα σε 5YR 8/4 και 7/4 ρόδινο, τα οποία οφείλονται στην ύπαρξη ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων ή / και αλάτων στο ίζημα²⁵² και όχι στη διαφοροποίηση των συνθηκών όπτησης μέσα στον κλίβανο, καθώς αυτές ήταν σταθερές²⁵³.
- Ίζημα 14: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 και 7/4 ρόδινο.

Μετά την ολοκλήρωση της όπτησης, από κάθε μπρικέτα των 14 δειγμάτων ίζημάτων αποκόπηκε ένα μικρό τμήμα, το οποίο εμποτίστηκε εν κενώ σε εποξική ρητίνη, ώστε να στερεοποιηθεί. Στη συνέχεια, από τα τμήματα αυτά προετοιμάστηκαν πετρογραφικές λεπτές τομές στο Εργαστήριο W. A. MacDonald του INSTAP SCEC, ώστε να συγκριθούν με τις πετρογραφικές λεπτές τομές της επιλεγμένης κεραμικής από το κτηριακό συγκρότημα²⁵⁴.

Τόσο οι ψημένες όσο και οι άψητες μπρικέτες των ληφθέντων δειγμάτων ίζημάτων από την περιοχή του Γιούχτα παρέμειναν άθικτες μετά την κατασκευή τους για μεγάλο χρονικό διάστημα, μεγαλύτερο τους έτους. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι πρόκειται για ιδιαίτερος ανθεκτικά ιζήματα, κατάλληλα για την αγγειοπλαστική. Εντούτοις, οι ψημένες μπρικέτες των ίζημάτων αποδείχθηκαν αρκετά εύθρυπτες κατά την προετοιμασία των πετρογραφικών λεπτών τομών. Τα δύο αυτά, οξύμωρα στοιχεία (ανθεκτικότητα / ευθρυπτότητα) των ψημένων γεωλογικών μπρικετών υποδηλώνουν, ότι τα ιζήματα από τα οποία προήλθαν, αν και διατηρούν τη

²⁵² Βλ. Rye 1981: 120. Αυτό αποδεικνύεται, άλλωστε, από την πετρογραφική εξέταση του εν λόγω ιζήματος (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.10.).

²⁵³ Για ένα παράδειγμα αγγείου από το Βαθύπετρο που φέρει παρόμοια νέφη όπτησης, βλ. τη λεπτομερή τεχνολογική περιγραφή του μεγάλου ημισφαιρικού κυπέλλου με πρόχυση και κάθετη λαβή ΒΑΘ_0033 (Τόμος ΙΙΙ, κεφάλαιο 5.1.α., σελ. 70-75).

²⁵⁴ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.8.

συνεκτικότητά τους, πιθανώς επειδή έχουν χαμηλή περιεκτικότητα σε ασβεστολιθικά συστατικά και άλατα²⁵⁵, ενδέχεται να είναι περισσότερο αμμώδη (δηλαδή έχουν μεγαλύτερη κοκκομετρία - βλ. πίν. 2) σε σχέση με άλλα ιζήματα και, για αυτό τον λόγο, θρυμματίζονται με σχετική ευκολία όταν υποστούν μηχανική επεξεργασία.

3.8. Λήψη κεραμικών δειγμάτων από το ΥΜΙ Βαθύπετρο και προετοιμασία πετρογραφικών λεπτών τομών

3.8.α. Δειγματοληψία κεραμικής

Συνολικά, επιλέχθηκαν 45 δείγματα αγγείων από το ΥΜΙ Βαθύπετρο (βλ. πίν. 5), για να συγκριθούν πετρογραφικώς²⁵⁶ με τα συλλεχθέντα δείγματα των ιζημάτων από την περιοχή του Γιούχτα²⁵⁷, με βάση το πλαίσιο έρευνας, όπως αυτό περιγράφεται παραπάνω, στο υποκεφάλαιο 3.1. Η επιλογή των δειγμάτων αγγείων έγινε ανάμεσα στα διαφορετικά είδη των κεραμικών υλών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, τα οποία εντοπίστηκαν μέσω λεπτομερούς μακροσκοπικής εξέτασης, με χρήση μεγεθυντικών φακών χειρός (μεγέθυνσης μέχρι επί 10 φορές) και οπτικού μικροσκοπίου (μεγέθυνσης μέχρι επί 40 φορές)²⁵⁸, όπως και με χρήση ψηφιακού μικροσκοπίου (μεγέθυνσης μέχρι επί 200 φορές)²⁵⁹. Διευκρινίζεται ότι με βάση τη μακροσκοπική αυτή εξέταση διαπιστώθηκε ότι οι κεραμικές ύλες των αγγείων διαφόρων ειδών και μεγεθών από το συγκρότημα είναι παρόμοιες μεταξύ τους και ότι για την τραχύτερη εκδοχή τους είναι πιθανό να χρησιμοποιήθηκε ως βάση η συνταγή της κεραμικής ύλης των λεπτοφυέστερων αγγείων²⁶⁰. Στα πλαίσια της μακροσκοπικής εξέτασης των κεραμικών υλών, συνολικά 104 αντιπροσωπευτικά

²⁵⁵ Αυτό ισχύει ακόμα και για το δείγμα Ιζήματος 13, το οποίο βρέθηκε να είναι περισσότερο ασβεστολιθικό, με βάση τα νέφη όπτησης που εντοπίστηκαν στην επιφάνειά του (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.δ.ii.). Σχετικά με παραδείγματα μπρικετών γεωλογικών ιζημάτων, οι οποίες θρυμματίστηκαν πολύ σύντομα μετά την όπτησή τους λόγω της υψηλής περιεκτικότητάς τους σε ασβεστολιθικά συστατικά και άλατα, βλ. Stamataki 2000: 70 (προέλευση δειγμάτων: η περιοχή Γουβών, στη βορειοκεντρική παράλια περιοχή της Κρήτης).

²⁵⁶ Επισημαίνεται, ότι η σχετική άδεια χορηγήθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού.

²⁵⁷ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.

²⁵⁸ Για τον σκοπό αυτό, μου επιτράπηκε να χρησιμοποιήσω το οπτικό μικροσκόπιο (μοντέλου Olympus) του Στρωματογραφικού Μουσείου Κνωσού της Βρετανικής Σχολής Αθηνών.

²⁵⁹ Χρησιμοποιήθηκε το μικροσκόπιο Aven Mighty Scope (ιδιοκτησία της γράφουσας). Σημειώνεται, ότι με τη χρήση της λειτουργίας των φωτογραφικών λήψεων του συγκεκριμένου μικροσκοπίου, επιπλέον, αποτυπώθηκε φωτογραφικά, σε μεγάλη μεγέθυνση, η σύσταση της κεραμικής ύλης των αγγείων.

²⁶⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.11. «Δομή παρουσίας των κεραμικών τεχνολογικών στοιχείων».

δείγματα μελετήθηκαν και περιγράφηκαν μακροσκοπικά²⁶¹, προερχόμενα από ολόκληρα ή σχεδόν ολόκληρα αγγεία, από αγγεία που σώζουν ολόκληρο ή σχεδόν ολόκληρο προφίλ, αλλά και από ομάδες οστράκων²⁶². Σημειώνεται ότι τα 45 επιλεγμένα κεραμικά δείγματα φέρουν τους αριθμούς που τους δόθηκαν κατά την αρχική μακροσκοπική εξέταση των κεραμικών υλών (εύρος αριθμών δειγμάτων: 1-104, ίσο με τον αριθμό των καταγραφέντων, μακροσκοπικά, κεραμικών υλών - βλ. **πίν. 5**: στήλη με τίτλο «Αρ. δείγμ.»). Η λήψη των 45 κεραμικών δειγμάτων διενεργήθηκε κάθετα ως προς τα τοιχώματα του αγγείου, σε διάφορες κατευθύνσεις ως προς τη βάση, με χρήση τρυπανιού²⁶³.

Τα 45 επιλεγμένα κεραμικά δείγματα ανήκουν σε διαφορετικά είδη και τύπους αγγείων διαφόρων μεγεθών και προέρχονται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας και της Νότιας Πτέρυγας του συγκροτήματος. Επιπροσθέτως, ένα δείγμα προέρχεται από τη χρονική περίοδο της αρχικής φάσης θεμελίωσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμός δείγματος: 93) και ένα δεύτερο δείγμα (αρ. δείγμ. 87) ίσως πρόκειται για προϊόν κάθαρσης μετά από καταστροφή στο τέλος της αρχικής ή της τελικής φάσης του συγκροτήματος (εντούτοις, προερχόμενο από στρώμα τελικής χρήσης)²⁶⁴. Παρακάτω, παρατίθεται η λίστα των 45 κεραμικών δειγμάτων ανά είδος αγγείου, τα οποία καταγράφονται στον σχετικό πίνακα (**πίν. 5**), όπου αναφέρεται, επίσης, η ονομασία του είδους της κεραμικής ύλης το οποίο επιβεβαιώθηκε πετρογραφικά²⁶⁵:

- Επτά (7) δείγματα από μεγάλα, ημισφαιρικά κύπελλα με πρόχυση, κάθετη λαβή και απλή, στενούμενη βάση, ολόβαφα ή με διακόσμηση, με προέλευση από τα

²⁶¹ Η μακροσκοπική περιγραφή των κεραμικών υλών των 104 επιλεγμένων δειγμάτων αγγείων βασίστηκε στη μεθοδολογία συνοπτικής καταγραφής, η οποία προτείνεται από τους Orton κ.α. 1993: 231-242. Αυτή περιλαμβάνεται στη λεπτομερή τεχνολογική περιγραφή των αγγείων, στον Τόμο III της παρούσας εργασίας (εφόσον το αγγείο από το οποίο το δείγμα προήλθε επιλέχθηκε για να περιγραφεί πλήρως τεχνολογικά - σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2 υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος»).

²⁶² Σημειώνεται ότι, συχνά, στο ίδιο είδος κεραμικής ύλης από το Βαθύπετρο εντοπίζονται περισσότερες διαφορές μέσω της μακροσκοπικής εξέτασης από ό,τι μέσω της πετρογραφικής εξέτασης. Αυτό οφείλεται, ενδεχομένως, στο γεγονός ότι περισσότερα δείγματα (104 συνολικά) εξετάστηκαν μακροσκοπικά σε σχέση με τα δείγματα που εξετάστηκαν πετρογραφικά (45 συνολικά). Εντούτοις, ακόμα και ανάμεσα στα πετρογραφικά δείγματα που ανήκουν στο ίδιο είδος κεραμικής ύλης εντοπίζονται υπο-ομάδες (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.11.).

²⁶³ Μοντέλο Dremel 3000. Η λήψη των κεραμικών δειγμάτων διενεργήθηκε από τον συντηρητή του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, Γιάννη Ρογδάκη, σε συνεργασία με τη γράφουσα. Ευχαριστώ θερμά τη Δρα Ε. Νοδάρου (INSTAP SCEC), η οποία μας καθοδήγησε σε όσα αφορούν στον τρόπο δειγματοληψίας.

²⁶⁴ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα».

²⁶⁵ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαια 3.9., 3.11.

στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (Χώρος 9;) του συγκροτήματος (αριθμοί δειγμάτων: 52, 51, 89, 50, 53, 90, 20).

- Οκτώ (8) δείγματα από κύπελλα Βαφειού, ολόβαφα ή με διακόσμηση, με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας και του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας (αριθμοί δειγμάτων: 83, 91, 7, 8, 79, 84, 9, 86).

- Τρία (3) δείγματα από τροπιδωτά κύπελλα με κάθετη λαβή, ολόβαφα, με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμοί δειγμάτων: 4, 3, 92).

- Τρία (3) δείγματα από ολόβαφα, άωτα κωνικά κύπελλα: α. ένα (1) δείγμα από μεγάλο κωνικό κύπελλο με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμός δείγματος: 33)· δύο (2) δείγματα από παρόμοιο τύπο κωνικού αγγείου μικρότερου μεγέθους, το πρώτο με προέλευση από τον Αποθέτη Θεμελίωσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμός δείγματος: 93) και το δεύτερο από τα στρώματα της τελικής καταστροφής του Νότιου Διαδρόμου της Νότιας Πτέρυγας (αριθμός δείγματος: 88).

- Τέσσερα (4) δείγματα από άωτα, ολόβαφα, ημισφαιρικά κύπελλα με στενούμενη, απλή βάση: α. δύο (2) δείγματα με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμοί δειγμάτων: 94, 96)· β. δύο (2) δείγματα με προέλευση από το βορειοδυτικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας (αριθμοί δειγμάτων: 95, 87): το 87 ίσως πρόκειται για προϊόν κάθαρσης μετά από καταστροφή στο τέλος της αρχικής ή της τελικής φάσης του συγκροτήματος (εντούτοις, προερχόμενο από στρώμα τελικής χρήσης).

- Τέσσερα (2) δείγματα από μεγάλα, ημισφαιρικά κύπελλα χωρίς λαβή, με στενούμενη, δισκοειδή, λοξότμητη βάση και διακόσμηση, με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμοί δειγμάτων: 54, 98, 74, 75).

- Ένα (1) δείγμα από ημισφαιρικά, άωτα κύπελλα με απλή, στενούμενη βάση, ελάχιστα έξω νεύον χείλος και διακόσμηση, με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμός δείγματος: 97).

- Δύο (2) δείγματα από τάλαρους (δηλαδή, λεκάνες που μιμούνται την καλαθοπλεκτική²⁶⁶) με διακόσμηση, με προέλευση από τα στρώματα της τελικής

²⁶⁶ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.6., υποσημείωση 323.

φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος (αριθμοί δειγμάτων: 99, 100).

- Πέντε (5) δείγματα από προχυτικά αγγεία μέσου μεγέθους (μία ραμφόστομη και δύο πρόχειλες πρόχους, όπως και ένας γεφυρόστομος σκύφος) με διακόσμηση, άβαφα ή με ίχνη βαφής, τέσσερα με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμοί δειγμάτων: 78, 11, 102, 70) και ένα με πιθανή προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας (Μικρή Κεντρική Αποθήκη, Χώρος 41-42, αριθμός δείγματος: 101).

- Δύο (2) δείγματα από αμφορείς μεγάλου μεγέθους, με διακόσμηση, με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμοί δειγμάτων: 68, 103).

- Ένα (1) δείγμα από κάδο μεγάλου μεγέθους, χωρίς ίχνη βαφής, με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμός δείγματος: 29).

- Δύο (2) δείγματα από πιθάρια με πλαστική ή ανάγλυφη διακόσμηση, με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμοί δειγμάτων: 37, 104).

- Τρία (3) δείγματα από μαγειρικά σκεύη μέσου μεγέθους, χωρίς ίχνη βαφής, με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας (αριθμοί δειγμάτων: 43, 42, 40).

3.8.β. Προετοιμασία πετρογραφικών λεπτών τομών

Η προετοιμασία των πετρογραφικών λεπτών τομών από τα 45 ληφθέντα κεραμικά δείγματα διενεργήθηκε από την ομάδα του Εργαστηρίου W. A. MacDonald του Ινστιτούτου Μελέτης Προϊστορικού Αιγαίου Ανατολικής Κρήτης (INSTAP SCEC). Εντούτοις, η εν λόγω εργασία αποδείχθηκε δύσκολη, λόγω του εύθρυπτου χαρακτήρα του κεραμικού υλικού. Για αυτό τον λόγο, δεν κατέστη τελικά δυνατό να παραχθούν λεπτές τομές από δύο κεραμικά δείγματα, από το δείγμα με αρ. 84 (BAΘ_0093, κύπελλο Βαφειού²⁶⁷) και από το δείγμα με αρ. 102 (AMH 226_12, ευρύστομη πρόχους). Ο εύθρυπτος χαρακτήρας των κεραμικών δειγμάτων ενδέχεται

²⁶⁷ Το οποίο είναι ψημένο, εν μέρει, σε αναγωγικές συνθήκες όπτησης και διαθέτει γκρι κεραμική ύλη στο σπάσιμο.

να οφείλεται είτε στον εύθρυπτο χαρακτήρα των πρώτων υλών (στην περίπτωση που, για παράδειγμα, πρόκειται για κεραμική κατασκευασμένη με ντόπια ιζήματα της περιοχής του Γιούχτα, τα οποία αποδείχθηκαν ότι θρυμματίζονται με σχετική ευκολία όταν υποστούν κάποια μηχανική επεξεργασία²⁶⁸) είτε / και στη χρήση οξέος κατά την αρχική συντήρηση της κεραμικής από τον ανασκαφέα²⁶⁹.

3.9. Τρόπος εξέτασης και περιγραφής των πετρογραφικών δειγμάτων των γεωλογικών ιζημάτων από την περιοχή του όρους Γιούχτα και της κεραμικής από το ΥΜΙ Βαθύπετρο

Η εξέταση των πετρογραφικών λεπτών τομών των δειγμάτων των ιζημάτων από την περιοχή του όρους Γιούχτα και της κεραμικής από το Βαθύπετρο διενεργήθηκε με τη χρήση του πολωτικού μικροσκοπίου Leitz Laborlux 11Pol S του Εργαστηρίου W. A. MacDonald του Ινστιτούτου Μελέτης Προϊστορικού Αιγαίου Ανατολικής Κρήτης (INSTAP SCEC)²⁷⁰. Η εν λόγω πετρογραφική εξέταση διεξάχθηκε από τη γράφουσα, λόγω σχετικής ειδίκευσής της²⁷¹. Οι πετρογραφικές περιγραφές των ομάδων των γεωλογικών και κεραμικών λεπτών τομών, οι οποίες ακολουθούν, είναι συνοπτικές και περιλαμβάνουν τα εξής στοιχεία²⁷²: α. το χρώμα του αργιλικού υπόβαθρου (σημειώνοντας εάν πρόκειται για οπτικά ενεργό ή ανενεργό, το οποίο είναι ενδεικτικό όπτησης, αντιστοίχως, σε υψηλές ή χαμηλές θερμοκρασίες)²⁷³. β. τα εγκλείσματα: είδος, σκληρότητα, χρώμα, συχνότητα, μέγεθος, κοινό μέγεθος (συνήθως, όταν η συχνότητα είναι μεγαλύτερη του 2%), ταξινόμηση και κατανομή (συνήθως, όταν η συχνότητα είναι μεγαλύτερη του 2%), σφαιρικότητα, καμπυλότητα. γ. τα κενά: συχνότητα, μέγεθος, κοινό μέγεθος

²⁶⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.δ.iii.

²⁶⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος» και υποσημείωση 267.

²⁷⁰ Χρησιμοποιώντας φακούς μεγέθυνσης επί 4, επί 10, επί 40 και επί 50. Η λήψη των ψηφιακών εικόνων των πετρογραφικών λεπτών τομών (βλ. πίν. 6-8) διενεργήθηκε με το μικροσκόπιο Leica DMLP.

²⁷¹ Βλ. Stamataki 2000.

²⁷² Οι συνοπτικές αυτές πετρογραφικές περιγραφές βασίστηκαν στο λεπτομερές σύστημα περιγραφής κεραμικών πετρογραφικών τομών που αναπτύχθηκε από τον Whitbread (1995: 379-388).

²⁷³ Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό αναφέρεται, επίσης, στην περιγραφή των αργιλικών εγκλεισμάτων των εξετασθέντων λεπτών τομών των ιζημάτων και της κεραμικής, καθώς τα συγκεκριμένα εγκλείσματα συμπεριφέρονται όπως η κεραμική ύλη, λόγω του ότι αποτελούνται, παρομοίως, από αργιλικό υλικό, το οποίο έχει υποστεί όπτηση.

(συνήθως, όταν η συχνότητα είναι μεγαλύτερη του 2%), ταξινόμηση και κατανομή (συνήθως, όταν η συχνότητα είναι μεγαλύτερη του 2%), σφαιρικότητα, καμπυλότητα.

3.10. Πετρογραφικές ομάδες των γεωλογικών ιζημάτων της περιοχής του όρους Γιούχτα

3.10.α. Γενικά

Τα 14 πετρογραφικά δείγματα των ιζημάτων που συλλέχθηκαν από την περιοχή του όρους Γιούχτα (πίν. 1, πίν. 4) κατηγοριοποιήθηκαν σε μία κοινή πετρογραφική ομάδα, στον **Γεωλογικό Λεπτοφυή Πηλό 1**. Εντούτοις, κατέστη δυνατή η κατηγοριοποίηση των δειγμάτων σε πετρογραφικές υπο-ομάδες, λόγω μικρών διαφορών που εντοπίστηκαν, όπως αυτές περιγράφονται παρακάτω.

3.10.β. Γεωλογικός Λεπτοφυής Πηλός 1

1. Γενικά

Τα 14 πετρογραφικά δείγματα ιζημάτων από την περιοχή του Γιούχτα κατατάσσονται στον Γεωλογικό Λεπτοφυή Πηλό 1 με σειρά τραχύτητας (από το περισσότερο λεπτοφυές προς το πιο τραχύ) ως ακολούθως: 5, 1, 3, 14, 4, 7, 2, 9, 6, 8, 11, 10, 12, 13 (πίν. 6).

2. Περιγραφή

Αργιλικό υπόβαθρο: οπτικά ανενεργό, χρώμα: ανοιχτό καστανο-κόκκινο ή καστανο-κίτρινο²⁷⁴.

Εγκλείσματα:

1. Αργιλόλιθος (ή αργιλικά συσσωματώματα)²⁷⁵ χαμηλού βαθμού σχιστότητας: μαλακός, οπτικά ανενεργός²⁷⁶, καστανο-κόκκινου χρώματος, συχνότητας 5-20%,

²⁷⁴ Σχετικά με το χρώμα των 14 γεωλογικών μπρικετών μετά την όπτησή τους, με βάση τον χρωματικό πίνακα Munsell Soil Color Charts 2000, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.δ.iii.

²⁷⁵ Βλ. Μπαλτατζής 1980: 35, Pellant 1992: 233 και παραπάνω, υποσημείωση 40.

μεγέθους ≤ 4 χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, καλής ταξινόμησης και κατανομής, υψηλής έως χαμηλής σφαιρικότητας, στρογγυλής καμπυλότητας.

2. Ιλυόλιθος²⁷⁷ χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης: μαλακός, συχνότητας $\leq 2\%$, μεγέθους ≤ 5 χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, πολύ χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, υπο-γωνιαίας έως υπο-στρογγυλής καμπυλότητας· αποτελείται από κόκκους χαλαζία ή χαλαζίτη και κόκκινων αργιλικών συσσωματωμάτων μεγέθους $\leq 0,06$ χιλιοστών, εγκλείσματα τα οποία συνδέονται με αργιλικό υλικό.

3. Μικριτικός ασβεστόλιθος²⁷⁸: σκληρός, υπό-λευκου χρώματος, συχνότητας 1-20%, μεγέθους ≤ 7 χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, κακής ταξινόμησης και κατανομής, πολύ χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, υπο-γωνιαίας έως υπο-στρογγυλής καμπυλότητας.

4. Χαλαζίας²⁷⁹: πολύ σκληρός, λευκού χρώματος, συχνότητας 10-20%, μεγέθους $\leq 0,1$ χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, καλής ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, υπο-γωνιαίας έως υπο-στρογγυλής καμπυλότητας.

5. Χαλαζίτης²⁸⁰: πολύ σκληρός, λευκού χρώματος, συχνότητας 1%, μεγέθους ≤ 4 χιλιοστά, κοινό μέγεθος $\leq 0,1$ χιλιοστά, κακής ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, υπο-γωνιαίας έως υπο-στρογγυλής καμπυλότητας.

6. Κελύφη οστρακοειδών, πιθανώς γαστερόποδων²⁸¹ (μικρο-απολιθώματα): μαλακά, υπό-λευκου χρώματος, συχνότητας $<1\%$, μεγέθους $\leq 0,15$ χιλιοστά, πολύ χαμηλής σφαιρικότητας, πολύ στρογγυλής καμπυλότητας.

7. Κενά: συχνότητας 10%, διαφόρων μεγεθών, πολύ χαμηλής έως πολύ υψηλής σφαιρικότητας, πολύ στρογγυλής καμπυλότητας.

3. Σχόλια

Ενίοτε, στον Γεωλογικό Λεπτοφυή Πηλό 1, εντοπίζονται πολύ μικρού μεγέθους, έντονα κόκκινα εγκλείσματα, τα οποία πιθανώς πρόκειται για αργιλικά συσσωματώματα²⁸². Αυτό υποδεικνύει ότι το συγκεκριμένο ίζημα είναι

²⁷⁶ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 273.

²⁷⁷ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 41.

²⁷⁸ Μπαλτατζής 1980: 112.

²⁷⁹ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 12.

²⁸⁰ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 43.

²⁸¹ Βλ. Walker και Ward 2000: 115-134.

²⁸² Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 275.

πρωτογενές²⁸³, δηλαδή, ότι προέρχεται από πρωτογενή και όχι δευτερογενή απόθεση²⁸⁴.

Η κατηγοριοποίηση του Γεωλογικού Λεπτοφυούς Πηλού 1 σε υπο-ομάδες²⁸⁵, είναι η ακόλουθη:

1. Το Ίζημα 5 είναι το πιο λεπτοφύες δείγμα, στο οποίο εντοπίζεται ελάχιστος αργιλόλιθος χαμηλού βαθμού σχιστότητας και ελάχιστος χαλαζίας / χαλαζίτης (**πίν. 6: εικ. 1**).
2. Τα Ίζήματα 4 και 7 (με σειρά αύξουσας συχνότητας) περιέχουν μεγαλύτερη ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας σε σχέση με τα άλλα δείγματα (**πίν. 6: εικ. 2**).
3. Τα Ίζήματα 6, 8, 10, 13 (με σειρά αύξουσας συχνότητας) περιέχουν μεγαλύτερη ποσότητα μικριτικού ασβεστόλιθου (**πίν. 6: εικ. 3-4**).
4. Τα Ίζήματα 9 και 2 (με σειρά αύξουσας συχνότητας) περιέχουν ίση ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας και μικριτικού ασβεστόλιθου (**πίν. 6: εικ. 5**).
5. Τα Ίζήματα 1, 3, 14 (με σειρά αύξουσας συχνότητας) περιέχουν ίση ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας, μικριτικού ασβεστόλιθου και χαλαζία (**πίν. 6: εικ. 6-7**).
6. Το Ίζημα 12 περιέχει ίση ποσότητα ασβεστόλιθου και χαλαζία (**πίν. 6: εικ. 8**).
7. Το Ίζημα 11 περιέχει ίση ποσότητα μικριτικού ασβεστόλιθου, χαλαζία και ιλυόλιθου χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης (**πίν. 6: εικ. 9**).
8. Τα Ίζήματα 1, 2, 3, και 13 περιέχουν κελύφη οστρακοειδών (μικρο-απολιθωμάτων), πιθανώς γαστερόποδων (**πίν. 6: εικ. 4-6**, κυρίως **εικ. 4β**, δεξιά, δείγμα 13).

3.11. Πετρογραφικές κεραμικές ομάδες από το ΥΜΙ Βαθύπετρο

3.11.α. Γενικά

Οι 43 πετρογραφικές λεπτές τομές αγγείων από το Βαθύπετρο (υπενθυμίζεται ότι από τα 2 από τα 45 ληφθέντα κεραμικά δείγματα δεν παράχθηκε λεπτή τομή - βλ.

²⁸³ Νοδάρου 2018: προσωπική επικοινωνία.

²⁸⁴ Rice 1987: 36-37.

²⁸⁵ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.10.β.

παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.8.β.) κατηγοριοποιήθηκαν σε 4 ομάδες: στον **Λεπτοφυή Πηλό 1**, στον **Πολύ Τραχύ Πηλό 1**, στον **Τραχύ Πηλό 1**, στον **Μέσο Τραχύ Πηλό 1**, όπως και στους μαγειρικούς πηλούς **Τραχύ Πηλό 2** και **Μέσο Τραχύ Πηλό 2**.

3.11.β. Λεπτοφυής Πηλός 1

1. Γενικά

Τα λεπτοφυή κεραμικά δείγματα από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, συνολικά 32 σε αριθμό (αριθμοί δειγμάτων: 3, 4, 7, 8, 9, 20, 33, 50, 51, 52, 53, 54, 74, 75, 78, 79, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100), κατατάχθηκαν στον **Λεπτοφυή Πηλό 1** (πίν. 7). Τα εν λόγω δείγματα κατηγοριοποιήθηκαν σε υποομάδες, καθώς παρουσίασαν πετρογραφικές διαφοροποιήσεις.

2. Περιγραφή

Αργιλικό υπόβαθρο: οπτικά μέσο ενεργό, κυρίως, όμως, ανενεργό, χρώμα: ανοιχτό καστανο-κόκκινο, ανοιχτόχρωμο καστανο-κίτρινο.

Εγκλείσματα:

1. Αργιλόλιθος (ή αργιλικά συσσωματώματα)²⁸⁶ χαμηλού βαθμού σχιστότητας: μαλακός, οπτικά ανενεργός, καστανο-κόκκινου χρώματος, συχνότητας 1% - 20%, μεγέθους $\leq 1,5$ χιλιοστά (με εξαίρεση τον εντοπισμό ενός μεγαλύτερου εγκλείσματος μεγέθους 1 εκ. στα κεραμικά δείγματα 90 και 95), χωρίς κοινό μέγεθος, κακής ταξινόμησης και κατανομής, πολύ υψηλής έως πολύ χαμηλής σφαιρικότητας (κυρίως υψηλής σφαιρικότητας), στρογγυλής καμπυλότητας, πιθανώς φυσικά βρισκόμενος στον πηλό.

2. Ιλυόλιθος²⁸⁷ χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης: μαλακός, συχνότητας 0,5% - 2%, μεγέθους ≤ 2 χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, στρογγυλής καμπυλότητας, πιθανώς φυσικά βρισκόμενος στον πηλό.

²⁸⁶ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 275.

²⁸⁷ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 41.

3. Χαλαζίας / Χαλαζίτης²⁸⁸: πολύ σκληρός, λευκού χρώματος, συχνότητας 0,5% - 20%, μεγέθους $\leq 0,05$ χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, καλής ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, υπο-γωνιαίας έως υπο-στρόγγυλης καμπυλότητας, πιθανώς φυσικά βρισκόμενος στον πηλό.

4. Κενά: συχνότητας 2%, μεγέθους ≤ 1 χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, κακής ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, στρογγυλής καμπυλότητας, ενίοτε με έντονα όρια (στοιχείο το οποίο ίσως είναι ενδεικτικού του ότι τα κενά αυτά δημιουργήθηκαν από εγκλείσματα που φθάρηκαν ή έπεσαν).

3. Σχόλια

Ο εν λόγω πηλός είναι ψημένος σε υψηλή θερμοκρασία, καθώς το αργιλικό υπόβαθρο είναι, κατά κύριο λόγο, μη ενεργό οπτικά.

Ενίοτε, στον Λεπτοφυή Πηλό 1, όπως στον Γεωλογικό Λεπτοφυή Πηλό 1²⁸⁹, εντοπίζονται πολύ μικρού μεγέθους, έντονα κόκκινα εγκλείσματα, τα οποία πιθανώς πρόκειται για αργιλικά συσσωματώματα²⁹⁰. Αυτό υποδεικνύει, ότι η εν λόγω κεραμική ύλη προετοιμάστηκε με πρωτογενή ιζήματα²⁹¹, δηλαδή με ιζήματα πρωτογενούς και όχι δευτερογενούς απόθεσης²⁹².

Ο Λεπτοφυής Πηλός 1 κατηγοριοποιείται στις ακόλουθες υπο-ομάδες με βάση μικρές πετρογραφικές διαφορές που εντοπίζονται σε αυτόν:

1. Στην υπο-ομάδα των κεραμικών δειγμάτων με αριθμό 50, 78, 9, 90, 53, 95, 93, 83, 54 (με σειρά αύξουσας συχνότητας), στην οποία εντοπίζεται κυρίως αργιλόλιθος χαμηλού βαθμού σχιστότητας: συγκεκριμένα, στο δείγμα 50 ο αργιλόλιθος χαμηλού βαθμού σχιστότητας εντοπίζεται κατά 20%, στο δείγμα 78 κατά 10%, στα δείγματα 9, 90, 53 και 95 κατά 5%, στα δείγματα 93 και 83 κατά 2% και στο δείγμα 54 κατά 1% (**πίν. 7: εικ. 1**).

²⁸⁸ Λόγω της λεπτότητας της κεραμικής ύλης και του μικρού μεγέθους του χαλαζία, δεν κατέστη δυνατό να γίνει διαχωρισμός ανάμεσα στα δύο είδη εγκλεισμάτων (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημειώσεις 12 και 43).

²⁸⁹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.10.β.

²⁹⁰ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 275.

²⁹¹ Νοδάρου 2018: προσωπική επικοινωνία.

²⁹² Όπως θεωρείται ότι είναι ο Γεωλογικός Λεπτοφυής Πηλός 1 (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.10.β και υποσημείωση 284).

2. Στην υπο-ομάδα των κεραμικών δειγμάτων με αριθμό 88 και 3 (με σειρά αύξουσας συχνότητας), στην οποία εντοπίζεται ιλυόλιθος χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης (πίν. 7: εικ. 2).
3. Στην υπο-ομάδα του κεραμικού δείγματος με αριθμό 20, στην οποία εντοπίζεται περισσότερος χαλαζίας (πίν. 7: εικ. 3).
4. Στην υπο-ομάδα των κεραμικών δειγμάτων με αριθμό 4, 7, 8, 33, 51, 52, 74, 75, 79, 86, 87, 89, 91, 92, 94, 96, 97, 98, 99, 100, στην οποία περιέχεται ίση ποσότητα αργιλόλιθων χαμηλού βαθμού σχιστότητας και χαλαζία (πίν. 7: εικ. 4).

Τα δείγματα του Λεπτοφυούς Πηλού 1 είναι ιδιαιτέρως λεπτοφυή, εκτός από εκείνα που περιέχουν μεγαλύτερες ποσότητες αργιλόλιθων χαμηλού βαθμού σχιστότητας. Το κεραμικό δείγμα 98 έχει αργιλικό υπόστρωμα χρώματος πολύ ανοιχτόχρωμου καστανο-κίτρινου, το οποίο υποδηλώνει ότι ψήθηκε σε υψηλότερες θερμοκρασίες σε σχέση με τα υπόλοιπα λεπτοφυή δείγματα²⁹³. Το κεραμικό δείγμα 20, το οποίο περιέχει περισσότερο χαλαζία, είναι, όπως το κεραμικό δείγμα 98, ανοιχτό καστανο-κίτρινο σε χρώμα, αλλά, επιπροσθέτως, το υλικό του είναι ιδιαίτερα σαθρό. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι το ίζημα από το οποίο κατασκευάστηκε ήταν επίσης σαθρό, ή / και στη χρήση οξέως κατά την αρχική συντήρηση της κεραμικής²⁹⁴. Τέλος, επισημαίνεται, ότι το κεραμικό δείγμα 78 ανήκει σε ένα γεφυρόστομο σκύφο (BAΘ_0084²⁹⁵), ο οποίος, αν και πρόκειται για αγγείο μέσου μεγέθους, έχει κατασκευαστεί με το συγκεκριμένο είδος, λεπτοφυούς κεραμικής ύλης.

Η πετρογραφική εξέταση δεν εντόπισε ασβεστόλιθο στην υπό εξέταση κεραμική ύλη, εντούτοις, η μακροσκοπική εξέταση που διεξάχθηκε από τη γράφουσα επιβεβαίωσε την ύπαρξή του, κυρίως στην επιφάνεια των αγγείων, έχοντας συχνά προκαλέσει απολέπιση των τοιχωμάτων και τη δημιουργία κρατήρων, λόγω της διόγκωσής του, έχοντας απορροφήσει υγρασία από το περιβάλλον²⁹⁶.

²⁹³ Νοδάρου 2018: προσωπική επικοινωνία.

²⁹⁴ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.8.β.

²⁹⁵ Σχετικά, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.2.γ.

²⁹⁶ Σχετικά, βλ. Τόμο III, αναφορικά με τις λεπτομερείς μακροσκοπικές περιγραφές του εν λόγω είδους κεραμικής ύλης των επιλεγέντων αγγείων από το Βαθύπετρο, όπως και παραπάνω, υποσημειώσεις 261 και 262. Για σχετική συζήτηση, βλ., επίσης, Rye 1981: 114, Rice 1987: 98 και για ένα αρχαιολογικό παράδειγμα, β. Stamatakis 2000: 70-72.

3.11.γ. Πολύ Τραχύς Πηλός 1

1. Γενικά

Συνολικά, 2 κεραμικά δείγματα ανήκουν σε αυτό το είδος κεραμικής ύλης: τα δείγματα με τους αριθμούς 104, 37 (πίν. 8: εικ. 1-2).

2. Περιγραφή

Αργιλικό υπόβαθρο: οπτικά κυρίως ανενεργό (κατά τόπους, μέσο ενεργό)· χρώμα: ανοιχτόχρωμο καστανο-κόκκινο και ανοιχτόχρωμο καστανο-κίτρινο.

Εγκλείσματα:

1. Σχιστολιθικός ιλυόλιθος χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης²⁹⁷: μαλακός, συχνότητας 5% - 10%, μεγέθους ≤ 4 χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής σφαιρικότητας, υπο-γωνιαίας έως υπο-στρόγγυλης καμπυλότητας· αποτελείται από κόκκους (ενίοτε μεγαλύτερου μεγέθους, έως 0,06 χιλιοστά) χαλαζία, χαλαζίτη και σπάνιων, κοκκινωπών, αργιλικών συσσωματωμάτων²⁹⁸, οι οποίοι ακολουθούν συγκεκριμένη κατεύθυνση λόγω του χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης και της μέσης σχιστότητας που παρουσιάζει το έγκλεισμα· οι κόκκοι του εγκλείσματος συνδέονται με αργιλικό υλικό, το χρώμα του οποίου εναλλάσσεται ανάμεσα σε καστανο-κόκκινο και γκρι χρώμα, καθώς αυτό συμπεριφέρεται, κατά την όπτηση, όπως η κεραμική ύλη²⁹⁹.

2. Αργιλόλιθος (ή αργιλικά συσσωματώματα)³⁰⁰ χαμηλού βαθμού σχιστότητας: μαλακός, οπτικά ανενεργός, καστανο-κόκκινου χρώματος, συχνότητας 1% - 5%, μεγέθους $\leq 0,75$ χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτρια ταξινόμησης και κατανομής, υψηλής έως χαμηλής σφαιρικότητας, στρογγυλής καμπυλότητας, φυσικά βρισκόμενος στον πηλό.

²⁹⁷ Σχετικά με τον ιλυόλιθο και τον σχιστολιθικό ιλυόλιθο, βλ. παραπάνω, υποσημειώσεις 41 και 42, ενώ σχετικά με τον αργιλικό σχιστόλιθο, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 36.

²⁹⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 3.10.β. και 3.11.β., σχετικά με την ύπαρξη πολύ μικρού μεγέθους κοκκινωπών, αργιλικών συσσωματωμάτων, αντιστοίχως, στον Γεωλογικό Λεπτοφυή Πηλό 1 και στον κεραμικό Λεπτοφυή Πηλό 1.

²⁹⁹ Νοδάρου 2018: προσωπική επικοινωνία.

³⁰⁰ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 275.

3. Χαλαζιάς³⁰¹: πολύ σκληρός, λευκού χρώματος, συχνότητας 2 - 5%, μεγέθους $\leq 0,1$ χιλιοστά, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, υπο-γωνιαίας έως υπο-στρόγγυλης καμπυλότητας, βρισκόμενος φυσικά στον πηλό.
4. Χαλαζίτης³⁰²: πολύ σκληρός, λευκού χρώματος, συχνότητας 1%, μεγέθους $\leq 0,6$ χιλιοστά, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, υπο-γωνιαίας έως υπο-στρόγγυλης καμπυλότητας, φυσικά βρισκόμενος στον πηλό.
5. Κενά: συχνότητας 2%, μεγέθους $\leq 1,5$ χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, στρογγυλής καμπυλότητας, ενίοτε με έντονα όρια γκρι χρώματος (στοιχείο το οποίο ίσως είναι ένδειξη ότι τα κενά αυτά δημιουργήθηκαν από εγκλείσματα που φθάρηκαν ή έπεσαν).

3. Σχόλια

Ο εν λόγω πηλός είναι ψημένος σε υψηλή θερμοκρασία, καθώς το αργιλικό υπόβαθρο είναι οπτικά κυρίως μη ενεργό.

Ο σχιστολιθικός ιλυόλιθος χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης είναι πρόσμειξη την οποία έσπασαν και πρόσθεσαν στον πηλό, πιθανώς χωρίς κοσκίνισμα (για αυτό τον λόγο δεν υπάρχει κοινό μέγεθος). Εντούτοις, καθώς το συγκεκριμένο έγκλεισμα είναι μαλακό, έχει ενίοτε υπο-στρόγγυλη και όχι για γωνιαία ή υπο-γωνιαία καμπυλότητα, η οποία, συνήθως, χαρακτηρίζει τα σπασμένα πετρώματα / ορυκτά.

Σχετικά με την ύπαρξη ασβεστόλιθου, ο οποίος εντοπίστηκε κυρίως μακροσκοπικά στην υπό εξέταση κεραμική ύλη, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με τον Λεπτοφυή Πηλό 1 (υποκεφάλαιο 3.11.β.).

3.11.δ. Τραχύς Πηλός 1

1. Γενικά

Συνολικά, 4 κεραμικά δείγματα ανήκουν σε αυτό το είδος κεραμικής ύλης: τα δείγματα με τους αριθμούς 29, 103, 68, 70 (πίν. 8: εικ. 3-4).

³⁰¹ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 12.

³⁰² Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 43.

2. Περιγραφή

Αργιλικό υπόβαθρο: οπτικά μέσο ενεργό, κυρίως, όμως, ανενεργό, χρώμα: ανοιχτό καστανο-κόκκινο, ανοιχτόχρωμο καστανο-κίτρινο.

Εγκλείσματα: όπως στον Πολύ Τραχύ Πηλό 1, όμως σε μικρότερο μέγεθος ή / και συχνότητα, ως ακολούθως:

- Σχιστολιθικός ιλυόλιθος χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης: συχνότητας 5% - 10%, μεγέθους $\leq 1,5$ χιλιοστά.
- Αργιλόλιθος (ή αργιλικά συσσωματώματα) χαμηλού βαθμού σχιστότητας: συχνότητας 0,5% - 2%, μεγέθους $\leq 0,6$ χιλιοστά.
- Χαλαζιάς: συχνότητας 2%, μεγέθους $\leq 0,1$ χιλιοστά.
- Χαλαζίτης: συχνότητας 1%, μεγέθους 0,6 χιλιοστά.
- Κενά: συχνότητας 2%, μεγέθους $\leq 1,5$ χιλιοστά.

3. Σχόλια

Σχετικά με την ύπαρξη ασβεστόλιθου, ο οποίος εντοπίστηκε κυρίως μακροσκοπικά στην υπό εξέταση κεραμική ύλη, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με τον Λεπτοφυή Πηλό 1 (υποκεφάλαιο 3.11.β.).

3.11.ε. Μέσος Τραχύς Πηλός 1

1. Γενικά

Συνολικά, 2 κεραμικά δείγματα ανήκουν σε αυτό το είδος κεραμικής ύλης: τα δείγματα με τους αριθμούς 11, 101 (**πίν. 8: εικ. 5-6**).

2. Περιγραφή

Αργιλικό υπόβαθρο: οπτικά ανενεργό, χρώμα: ανοιχτό καστανο-κόκκινο, ανοιχτόχρωμο καστανο-κίτρινο.

Εγκλείσματα: όπως στον Πολύ Τραχύ Πηλό 1, όμως σε μικρότερο μέγεθος ή / και συχνότητα, ως ακολούθως:

- Σχιστολιθικός ιλυόλιθος χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης: συχνότητας 5%, μεγέθους $\leq 1,35$ χιλιοστά.
- Αργιλόλιθος (ή αργιλικά συσσωματώματα) χαμηλού βαθμού σχιστότητας (ή αργιλικά συσσωματώματα): συχνότητας 1%, μεγέθους $\leq 0,05$ χιλιοστά.
- Χαλαζίας: συχνότητας 1%, μεγέθους $\leq 0,05$ χιλιοστά.
- Κενά: συχνότητας 1%, μεγέθους $\leq 0,15$ χιλιοστά.

3. Σχόλια

Σχετικά με την ύπαρξη ασβεστόλιθου, ο οποίος εντοπίστηκε κυρίως μακροσκοπικά στην υπό εξέταση κεραμική ύλη, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με τον Λεπτοφυή Πηλό 1 (υποκεφάλαιο 3.11.β.).

3.11.στ. Τραχύς Πηλός 2 - Μαγειρικός

1. Γενικά

Συνολικά, 2 κεραμικά δείγματα ανήκουν σε αυτό το είδος κεραμικής ύλης: τα δείγματα με τους αριθμούς 40, 42 (πίν. 8: εικ. 7-8).

2. Περιγραφή

Αργιλικό υπόβαθρο: οπτικά ανενεργό, χρώμα: σκούρο κόκκινο.

Εγκλείσματα:

1. Φυλλίτης³⁰³: μαλακός, συχνότητας 10%, μεγέθους ≤ 4 χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, πολύ χαμηλής έως μέσης σφαιρικότητας (κυρίως χαμηλής σφαιρικότητας), πολύ στρόγγυλης έως υπο-στρόγγυλης καμπυλότητας, χαμηλής έως μέσης μεταμόρφωσης και έντονης

³⁰³ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 42.

σχιστότητας· αποτελείται από κόκκους χαλαζία / χαλαζίτη, βιοτίτη και ελάχιστου μοσχοβίτη, μεγέθους $\leq 0,1$ χιλιοστά.

2. Χαλαζίας³⁰⁴: πολύ σκληρός, λευκού χρώματος, συχνότητας 5%, μεγέθους $\leq 1,75$ χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, υπο-στρογγυλής έως πολύ γωνιαίας καμπυλότητας.

3. Χαλαζίτη³⁰⁵: πολύ σκληρός, λευκού χρώματος, συχνότητας 5%, μεγέθους $\leq 1,5$ χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, υπο-στρογγυλής έως υπο-γωνιαίας καμπυλότητας (αποτελείται από κόκκους χαλαζία μεγέθους $\leq 0,015$ χιλιοστά), ενίοτε χαμηλής μεταμόρφωσης.

4. Κενά: συχνότητας 3%, μεγέθους $\leq 1,5$ χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, στρογγυλής καμπυλότητας.

3. Σχόλια

Η υπό εξέταση κεραμική ύλη είναι ψημένη σε υψηλή θερμοκρασία, καθώς το αργιλικό υπόβαθρο είναι οπτικά μη ενεργό. Θεωρείται ότι ο φυλλίτης, ο χαλαζίας και ο χαλαζίτης είναι άμμος / χαλίκι (βλ. **πίν. 2**) ποταμολιμναίας ή θαλάσσιας προέλευσης (λόγω της υψηλής καμπυλότητάς τους), τα οποία ίσως έχουν προστεθεί (πρόκειται, δηλαδή, για προσμείξεις), αν και δεν αποκλείεται να είναι φυσικά ευρισκόμενα στο εν λόγω είδος αργίλου³⁰⁶.

3.11.ζ. Μέσος Τραχύς Πηλός 2 - Μαγειρικός

1. Γενικά

Μόνο ένα κεραμικό δείγμα ανήκει σε αυτό το είδος της κεραμικής ύλης: το δείγμα με αριθμό 43 (**πίν. 8: εικ. 9**).

³⁰⁴ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 12.

³⁰⁵ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 43.

³⁰⁶ Βλ. Hein κ.α. 2004α: 254.

2. Περιγραφή

Αργιλικό υπόβαθρο: οπτικά ανενεργό, σκούρο κόκκινο.

Εγκλείσματα: όπως στον Τραχύ Πηλό 2 (Μαγειρικός), όμως σε μικρότερο μέγεθος ή / και συχνότητα, ως ακολούθως:

1. Φυλλίτης: μαλακός, συχνότητας 2%, μεγέθους $\leq 0,15$ χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, πολύ στρογγυλής έως υπο-στρόγγυλης καμπυλότητας, χαμηλής έως μέσης μεταμόρφωσης και έντονης σχιστότητας.
2. Χαλαζίας / Χαλαζίτης³⁰⁷: πολύ σκληρός, λευκού χρώματος, συχνότητας 5 - 10%, μεγέθους $\leq 0,05$ χιλιοστά, χωρίς κοινό μέγεθος, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, χαμηλής έως μέσης σφαιρικότητας (κυρίως μέσης σφαιρικότητας), υπο-στρόγγυλης έως γωνιαίας καμπυλότητας.
3. Κενά: συχνότητας 3%, μεγέθους ≤ 3 χιλιοστά, μέτριας ταξινόμησης και κατανομής, πολύ χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας, στρόγγυλης σφαιρικότητας.

3. Σχόλια

Η εν λόγω κεραμική ύλη είναι ψημένη σε υψηλή θερμοκρασία, καθώς το αργιλικό υπόβαθρο είναι οπτικά μη ενεργό.

3.12. Σύγκριση των πετρογραφικών ομάδων της κεραμικής από το ΥΜΙ Βαθύπετρο με αυτές των γεωλογικών ιζημάτων της περιοχής του όρους Γιούχτα

Ανακεφαλαιώνοντας, με βάση τις πετρογραφικές αναλύσεις των παραπάνω υποκεφαλαίων 3.10. και 3.11., τα 13 συλλεχθέντα δείγματα ιζημάτων από την περιοχή του όρους Γιούχτα (πίν. 1, πίν. 4 - ένα 14ο δείγμα προήλθε από ανάμειξη ιζημάτων) κατατάχθηκαν στον ίδιο, λεπτοφυή, Γεωλογικό Λεπτοφυή Πηλό 1 (πίν. 6), στον οποίο, όμως, εντοπίζονται πετρογραφικές υπο-ομάδες. Αφετέρου, τα 45 επιλεγμένα κεραμικά δείγματα από το ΥΜΙ Βαθύπετρο κατηγοριοποιήθηκαν ως

³⁰⁷ Δεν κατέστη δυνατό να γίνει διαχωρισμός ανάμεσα στα δύο είδη εγκλεισμάτων (βλ. παραπάνω, υποσημειώσεις 12 και 43).

ακολουθώς: σε ένα λεπτοφυές είδος κεραμικής ύλης (Λεπτοφυής Πηλός 1 - **πίν. 7**), στο οποίο, επίσης, εντοπίζονται πετρογραφικές υπο-ομάδες, σε τρία τραχύτερα είδη κεραμικής ύλης (Πολύ Τραχύς Πηλός 1, Τραχύς Πηλός 1, Μέσος Τραχύς Πηλός 1 - **πίν. 8: εικ. 1-6**) και σε δύο είδη κεραμικής ύλης μαγειρικών αγγείων (Τραχύς Πηλός 2, Μέσος Τραχύς Πηλός 2 - **πίν. 8: εικ. 7-9**).

Συγκρίνοντας τα δείγματα των κεραμικών υλών των μη μαγειρικών αγγείων από το Βαθύπετρο με τα δείγματα των συλλεχθέντων ιζημάτων από την περιοχή του Γιούχτα, εντοπίζεται πετρογραφική ομοιότητα, βάσει της οποίας θα μπορούσε να υποστηριχθεί, ότι τα μη μαγειρικά αγγεία από το κτηριακό συγκρότημα κατασκευάστηκαν με ντόπια ιζήματα³⁰⁸. Συγκεκριμένα, εντοπίζεται ομοιότητα μεταξύ των εγκλείσμάτων του αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας και του ιλυόλιθου χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης, τα οποία εντοπίζονται φυσικά τόσο στις λεπτοφυείς και τραχείς κεραμικές ύλες των μη μαγειρικών αγγείων από το συγκρότημα, όσο και στα ιζήματα της περιοχής του Γιούχτα. Τα εν λόγω εγκλείσματα, τόσο στα κεραμικά όσο και στα γεωλογικά δείγματα, συνίστανται από παρόμοιο αργιλικό, καστανο-κόκκινο συνδετικό υλικό³⁰⁹, το οποίο έχει γκρι χρώμα στα εγκλείσματα των γεωλογικών δειγμάτων, πριν την όπτησή τους³¹⁰. Επιπροσθέτως, η ύπαρξη, τόσο στις λεπτοφυείς και στις τραχύτερες κεραμικές ύλες των μη μαγειρικών αγγείων από το συγκρότημα, όσο και στα δείγματα ιζημάτων από την περιοχή του Γιούχτα, πολύ μικρών αργιλικών συσσωματωμάτων έντονου κόκκινου χρώματος υποδηλώνει εξίσου την κατασκευή των εν λόγω κεραμικών υλών με τα πρωτογενή ιζήματα της περιοχής του Γιούχτα³¹¹. Τέλος, οι προαναφερθείσες ομοιότητες μεταξύ των λεπτοφυών κεραμικών υλών και του υπόβαθρου των τραχύτερων κεραμικών υλών των μη μαγειρικών αγγείων από το συγκρότημα υποδεικνύουν ότι ως βάση για τις δεύτερες ενδέχεται να χρησιμοποιήθηκε η συνταγή των πρώτων.

Καταλληλότερο ίζημα για την αγγειοπλαστική ανάμεσα στα εξετασθέντα δείγματα ιζημάτων από την περιοχή του Γιούχτα αποδείχθηκε το Ίζημα 3 (**πίν. 1 και πίν. 4, πίν. 6: εικ. 6**), το οποίο συλλέχθηκε 300 μέτρα νοτιοδυτικά του Βαθυπέτρου, στον Σχηματισμό Βιάννου (**πίν. 3**). Κατάλληλο για την αγγειοπλαστική αποδείχθηκε,

³⁰⁸ Εντούτοις, δεν αποκλείεται τα μη μαγειρικά αγγεία από το Βαθύπετρο να κατασκευάστηκαν με ιζήματα άλλης περιοχής παρόμοιας γεωλογίας.

³⁰⁹ Τα εγκλείσματα αυτά συμπεριφέρονται όπως η κεραμική ύλη, καθώς αποτελούνται, παρομοίως, από αργιλικό υλικό που έχει υποστεί όπτηση (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 273).

³¹⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.δ.ii.

³¹¹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 3.10.β., 3.11.β. και 3.11.γ.

επίσης, το Ίζημα 14 (**πίν. 1** και **πίν. 4, πίν. 6: εικ. 7**), το οποίο προήλθε από ανάμειξη του ιδιαιτέρως πλαστικού και λεπτοφυούς, γκρι Ιζήματος 1 (**πίν. 1** και **πίν. 4, πίν. 6: εικ. 6**) από την περιοχή αμέσως νότια του κτηριακού συγκροτήματος, στον Σχηματισμό Βιάννου (**πίν. 3**) και του λιγότερο πλαστικού, γκρι, ασβεστολιθικού Ιζήματος 2 (**πίν. 1** και **πίν. 4, πίν. 6: εικ. 5**) από την περιοχή αμέσως βόρεια του συγκροτήματος, στον Σχηματισμό Σχοινιά (**πίν. 3**)³¹². Στα προαναφερθέντα Ιζήματα 1, 2 και 3 εντοπίστηκε ασβεστόλιθος και κελύφη οστρακοειδών (απολιθώματα), εγκλείσματα τα οποία δεν εντοπίστηκαν, πετρογραφικά τουλάχιστον, στα κεραμικά δείγματα από το Βαθύπετρο, στοιχείο το οποίο αρχικά δύναται να υποδηλώσει τη μη προέλευση των εν λόγω κεραμικών δειγμάτων από τα συγκεκριμένα ιζήματα. Εντούτοις, μακροσκοπικά, διαπιστώθηκε η ύπαρξη μικρής ποσότητας ασβεστόλιθου στην επιφάνεια των αγγείων από το συγκρότημα³¹³. Τα παραπάνω στοιχεία, όπως και το γεγονός ότι στο Ίζημα 14, το οποίο κοσκινίστηκε σε υγρό κόσκινο 3 χιλιοστών, εντοπίστηκε ασβεστόλιθος, αλλά όχι απολιθώματα (τα οποία εντοπίζονται στα Ιζήματα 1 και 2, από τα οποία το εν λόγω δείγμα προήλθε), υποδεικνύει ότι με περαιτέρω επεξεργασία, όπως κοσκίνισμα (αλλά και καθίζηση³¹⁴), συγκεκριμένα εγκλείσματα μπορεί να απομακρύνονται τμηματικά ή ολοκληρωτικά από τα ιζήματα³¹⁵. Συμπεραίνεται, οπότε, ότι η χρήση των Ιζημάτων 1, 2 ή 3 στην κατασκευή της κεραμικής του Βαθυπέτρου είναι πιθανή, μετά από επεξεργασία, καθώς τα απολιθώματα που υπήρχαν στα υπό εξέταση ιζήματα μπορεί να απομακρύνθηκαν με επεξεργασία. Το ίδιο υποδεικνύεται από το γεγονός ότι το Ίζημα 14, το οποίο περιέχει ίση ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας, μικριτικού ασβεστόλιθου και χαλαζία, έχει παρόμοια πετρογραφική σύσταση με το κεραμικό δείγμα 8 (BAΘ_0026, κύπελλο Βαφειού, **πίν. 7: εικ. 4**) και το κεραμικό δείγμα 51 (BAΘ_0041, μεγάλο ημισφαιρικό κύπελλο με πρόχυση και κάθετη λαβή, **πίν. 7: εικ. 4**) του Λεπτοφυούς Πηλού 1, τα οποία περιέχουν ίση ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας και χαλαζία, στα οποία πετρογραφικά δεν εντοπίζεται ασβεστόλιθος (εντούτοις, ασβεστόλιθος εντοπίζεται μόνο μέσω μακροσκοπικής εξέτασης κυρίως στην επιφάνεια των αγγείων)³¹⁶.

³¹² Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.δ.ii.

³¹³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 3.11.β., 3.11.γ., 3.11.δ., 3.11.ε.

³¹⁴ Rye 1981: 37.

³¹⁵ Το στοιχείο αυτό πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, όταν εξετάζεται η προέλευση των ιζημάτων από τα οποία προετοιμάστηκαν οι κεραμικές ύλες με βάση την εύρεση απολιθωμάτων σε αυτά (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.6., Quinn 1999: 55-69 και Hein κ.α. 2004β: 358).

³¹⁶ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.11.β.

Η υπο-ομάδα του Λεπτοφυούς Πηλού 1, η οποία περιέχει μεγαλύτερη ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας (κεραμικά δείγματα 50, 78, 9, 90, 53, 95, 93, 83, 54, με σειρά αύξουσας συχνότητας, βλ. **πίν. 7: εικ. 1**), ενδέχεται να κατασκευάστηκε με τα παρόμοια, πετρογραφικώς, Ιζήματα 2, 4, 5, 9 (**πίν. 1, πίν. 6: εικ. 1-2, 5**) από την περιοχή νότια και δυτικά του Γιούχτα. Πιο συγκεκριμένα, τα εν λόγω κεραμικά δείγματα είναι πιθανό να κατασκευάστηκαν με τα Ιζήματα 2, 4, 5, χωρίς ιδιαίτερη επεξεργασία, τα οποία προέρχονται από την Κοιλάδα του Καλόλακκου νότια του Γιούχτα και νοτιοδυτικά του Βαθυπέτρου (**πίν. 1, πίν. 6: εικ. 1-2**), όπου εντοπίζονται σημαντικές πηγές πηλού που περιέχουν αργιλόλιθο χαμηλού βαθμού σχιστότητας.

Το κεραμικό δείγμα 20 του Λεπτοφυούς Πηλού 1 το οποίο περιέχει μεγαλύτερη ποσότητα χαλαζία (**πίν. 7: εικ. 3**) είναι πιθανό να κατασκευάστηκε με τα Ιζήματα 10, 11, 12, 13 από την περιοχή αμέσως ανατολικά ή βόρεια του Γιούχτα (**πίν. 1**). Το συγκεκριμένο κεραμικό δείγμα δεν περιέχει ασβεστόλιθο ο οποίος εντοπίζεται στα εν λόγω ιζήματα (**πίν. 6: εικ. 4, 8-9**). Εντούτοις, είναι πιθανό, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το μεγαλύτερο μέρος του ασβεστόλιθου (όπως, άλλωστε, και των απολιθωμάτων που περιέχει το Ίζημα 13) να απομακρύνθηκε με περαιτέρω επεξεργασία (κοσκίνισμα ή / και καθίζηση). Η ίδια επεξεργασία θα μπορούσε να είχε ακολουθηθεί κατά την προετοιμασία των Ιζημάτων 6 και 8, τα οποία προέρχονται από την περιοχή νότια και δυτικά του Γιούχτα (**πίν. 1**) και τα οποία περιέχουν ασβεστόλιθο (**πίν. 6: εικ. 3**), στην περίπτωση που αυτά είχαν χρησιμοποιηθεί στην κατασκευή της κεραμικής από το συγκρότημα.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, συμπεραίνεται ότι για την κατασκευή της μη μαγειρικής κεραμικής από το Βαθύπετρο είναι πιθανότερο να χρησιμοποιήθηκαν τα ιζήματα που βρίσκονται νοτιοδυτικά του συγκροτήματος, στην κοιλάδα του Καλόλακκου, ενδεχομένως σχεδόν αυτούσια. Δεν αποκλείεται, όμως, να χρησιμοποιήθηκαν ιζήματα πλησίον του κτηριακού συγκροτήματος, από την περιοχή αμέσως νότια ή βόρεια από τη θέση του, ή 300 μέτρα νοτιοδυτικότερα, με περαιτέρω επεξεργασία, όπως κοσκίνισμα ή / και καθίζηση. Ιζήματα με προέλευση από την περιοχή δυτικά του Γιούχτα είναι, επίσης, πιθανή, καθώς παλαιότερα εκεί εντοπιζόταν άργιλος καλής ποιότητας³¹⁷. Χρήση ιζήματος από την περιοχή ανατολικά ή βόρεια του Γιούχτα, με περαιτέρω επεξεργασία είναι, επίσης, πιθανή. Ανάμειξη

³¹⁷ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Ίζημα 11: βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα (δυτικά από το Φουρνί)».

διαφορετικών ιζημάτων ή διαφορετικών στρωμάτων διαφορετικής κοκκομετρίας της ίδιας πηγής ιζήματος³¹⁸ είναι, παρομοίως, πιθανή για την κατασκευή των αγγείων από το συγκρότημα.

Ο σχιστολιθικός ιλυόλιθος, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε ως πρόσμειξη στους τραχείς, μη μαγειρικούς κεραμικούς πηλούς από το Βαθύπετρο (στον Πολύ Τραχύ Πηλό 1, στον Τραχύ Πηλό 1 και στο Μέσο Τραχύ Πηλό 1), έχει παρόμοια σύσταση με τα εγκλείσματα του αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας και του ιλυόλιθου χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης, τα οποία εντοπίζονται τόσο στους κεραμικούς πηλούς από το κτηριακό συγκρότημα όσο και στα δείγματα ιζημάτων από την περιοχή του Γιούχτα³¹⁹. Τα τρία αυτά είδη εγκλεισμάτων συνδέονται με αργιλικό υλικό παρόμοιας σύστασης³²⁰, ενώ η διαφορά η οποία εντοπίζεται μεταξύ τους αφορά στο διαφορετικό μέγεθος των κόκκων και στο διαφορετικό βαθμό μεταμόρφωσης / σχιστότητας των εν λόγω πετρωμάτων. Η προαναφερθείσα ομοιότητα μεταξύ των τριών ειδών εγκλεισμάτων υποδηλώνει ότι ο σχιστολιθικός ιλυόλιθος προέρχεται, ενδεχομένως, όπως ο αργιλόλιθος χαμηλού βαθμού σχιστότητας και ο ιλυόλιθος χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης, από την περιοχή του Γιούχτα. Πράγματι, στη δυτική πλευρά του βόρειου άκρου του Γιούχτα (στο σημείο με συντεταγμένες 35°15'31.75"B - 25°08'37.85"A), εντοπίστηκε σχιστολιθικός ιλυόλιθος γκρι χρώματος (στην αρχική του μορφή, πριν την όπτηση, **πίν. 9: εικ. 1**), μέσω της έρευνας πεδίου που διεξάχθηκε από τη γράφουσα³²¹. Συμπεραίνεται, οπότε, ότι είναι πιθανό οι συνταγές των τραχέων, μη μαγειρικών, κεραμικών πηλών από το Βαθύπετρο να προετοιμάστηκαν, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, χρησιμοποιώντας ως βάση τη συνταγή του Λεπτοφυούς Πηλού 1, ο οποίος προετοιμάστηκε με ιζήματα από την περιοχή νότια ή / και δυτικά του Γιούχτα (αυτούσια ή με ανάμειξη αυτών και πιθανώς με περαιτέρω επεξεργασία, όπως κοσκίνισμα ή / και καθίζηση), προσθέτοντας σπασμένο σχιστολιθικό ιλυόλιθο από το βόρειο άκρο του όρους, με στόχο να αυξηθεί η ανθεκτικότητα του κεραμικού υλικού. Το ότι το παραπάνω μπορεί να ισχύει

³¹⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.2.

³¹⁹ Βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

³²⁰ Το αργιλικό συνδετικό υλικό του σχιστολιθικού ιλυόλιθου, το οποίο συμπεριφέρεται ως άργιλος, αποκτά γκρι ή σκούρο καστανο-κόκκινο χρώμα κατά την όπτηση, ανάλογα με τις συνθήκες όπτησης. Σχετικά με το καστανο-κόκκινο χρώμα του συνδετικού υλικού του αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας και του ιλυόλιθου χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης στα κεραμικά και γεωλογικά δείγματα μετά την όπτηση, βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, όπως και τα υποκεφάλαια 3.9. (υποσημείωση 273), 3.10.β., 3.11.β., 3.11.γ., 3.11.δ., 3.11.ε. και πίν. 6-8. Για το γκρι χρώμα του αργιλικού συνδετικού υλικού του σχιστολιθικού ιλυόλιθου πριν την όπτηση, βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

³²¹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζήμα 10: δυτική πλευρά του βόρειου άκρου του όρους Γιούχτα» και πίν. 1.

υποδηλώνεται από το γεγονός ότι το παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο του Μανώλη Μαθιουδάκη, το οποίο είχε εγκατασταθεί στις βόρειες παρυφές του Γιούχτα, πλησίον του σημείου όπου εντοπίστηκε η εν λόγω πηγή σχιστολιθικού ιλυόλιθου, χρησιμοποιούσε σχιστόλιθο ως πρόσμειξη στα παραδοσιακά πιθάρια που αυτό κατασκεύαζε³²². Η προετοιμασία των τραχύτερων κεραμικών υλών από το συγκρότημα με ντόπια ιζήματα και προσμείξεις της περιοχής του Γιούχτα υποδεικνύεται, επίσης, από τα αποτελέσματα των πετρογραφικών αναλύσεων άλλων μελετητών³²³, σύμφωνα με τα οποία, ιλυόλιθος και αργιλικά συσσωματώματα εντοπίζονται, παρομοίως, σε μινωικά πιθάρια από άλλες αρχαιολογικές θέσεις στην περιοχή του Γιούχτα: σε ΥΜΙ πιθάρια από τις Αρχάνες (Τουρκογειτονιά)³²⁴, στο 1/3 των δειγμάτων ΥΜΙ πύθων από το μινωικό ιερό κορυφής Γιούχτα και σε ένα δείγμα πύθων από το μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί³²⁵.

Οι κόκκινες κεραμικές ύλες μαγειρικών αγγείων από το Βαθύπετρο, πιθανώς, δεν προέρχονται από ντόπια ιζήματα της περιοχής του Γιούχτα, καθώς ελάχιστες ποσότητες λατερικών, κόκκινων ιζημάτων εντοπίζονται στον χώρο³²⁶. Τα εγκλείσματα του φυλλίτη και του χαλαζία / χαλαζίτη τα οποία εντοπίζονται στις εν λόγω μαγειρικές κεραμικές ύλες, χαρακτηρίζονται από υψηλή καμπυλότητα, η οποία οφείλεται σε φυσική φθορά. Το στοιχείο αυτό υποδηλώνει ότι τα εν λόγω εγκλείσματα είναι άμμος / χαλίκι ποταμολιμναίας (δηλαδή αλλουβιακής) ή θαλάσσιας προέλευσης, τα οποία είτε προστέθηκαν στην πηλόμαζα (πιθανώς μετά από κοσκίνισμα), είτε υπήρχαν φυσικά στο ίζημα από το οποίο η πηλόμαζα προετοιμάστηκε³²⁷. Στην κοιλάδα του Καλόλακκου, όπου έρεε ο Χαλαυριανός Χείμαρρος κατά τους καλοκαιρινούς, κυρίως, μήνες, δεν εντοπίστηκαν κόκκινα ιζήματα ούτε άμμος / χαλίκι της προαναφερθείσας σύστασης, κατά την έρευνα πεδίου η οποία διεξάχθηκε από τη γράφουσα³²⁸. Αντίθετα, στην παράλια περιοχή της Αγίας Πελαγίας, σε απόσταση 35 περίπου χιλιομέτρων βορειοδυτικά του Γιούχτα, εντοπίζεται θαλάσσια άμμος / χαλίκι το οποίο συνίσταται από πράσινο σχιστόλιθο (φυλλίτη) και χαλαζία / χαλαζίτη, εγκλείσματα τα οποία ανήκουν στο τεκτονικό

³²² Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5., όπως και Day 1988: 503 (εικ. 1: παραδοσιακός κλίβανος 1. και 2.), 506, Day 1989: 143 (εικ. 1: παραδοσιακός κλίβανος 1. και 2.), 144.

³²³ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.6.

³²⁴ Day 1989: 145.

³²⁵ Day 1989: 145.

³²⁶ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.4.α.iii. (ειδικά υποσημείωση 39), 3.7.γ. και Hein κ.α. 2004α. Για μία αντίθετη άποψη, βλ. Day 1988: 504.

³²⁷ Βλ. Hein κ.α. 2004α και παραπάνω, υποσημείωση 39.

³²⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.7. και, πίν. 1.

κάλυμμα φυλλιτικής - χαλαζιτικής σειράς της περιοχής³²⁹. Επιτόπια έρευνα που διεξάχθηκε από τη γράφουσα στην παράλια περιοχή της Ψαρομούρας στην Αγία Πελαγία (δυτικά της πόλης του Ηρακλείου), επιβεβαίωσε την ύπαρξη πράσινου σχιστόλιθου (φυλλίτη) και χαλαζία / χαλαζίτη σε βράχια (πίν. 9: εικ. 2-3), αλλά και στη θαλάσσια άμμο / χαλίκι της περιοχής (πίν. 9: εικ. 4). Τα προαναφερθέντα πετρώματα και ορυκτά της εξετασθείσας περιοχής, πράγματι, φέρουν ομοιότητες μακροσκοπικά (αλλά χωρίς να έχει διενεργηθεί όπτηση αυτών) με τις αντίστοιχες προσμείξεις των τραχέων μαγειρικών κεραμικών υλών από το Βαθύπετρο. Εντούτοις, είναι αβέβαιο, εάν τα εγκλείσματα των μαγειρικών κεραμικών υλών από το συγκρότημα είναι φυσικά βρισκόμενα σε κόκκινα ιζήματα της περιοχής της Αγίας Πελαγίας, τα οποία έχουν, πιθανώς, προέλευση από αλλουβιακές αποθέσεις³³⁰ (των οποίων η ύπαρξη στην περιοχή, ωστόσο, δεν έχει επιβεβαιωθεί³³¹) ή για θαλάσσια άμμο / χαλίκι της περιοχής της Αγίας Πελαγίας, που χρησιμοποιήθηκε ως πρόσμειξη σε κόκκινα, αλλουβιακά ή μη, ιζήματα της ίδιας περιοχής (ή, ενδεχομένως, άλλης, κοντινής σε αυτή περιοχής³³²). Παρόλα αυτά, είναι πιθανότερο ότι ισχύει η τελευταία από τις παραπάνω υποθέσεις, καθώς η χρήση θαλάσσιας άμμου / χαλικιού ως πρόσμειξη σε κεραμικούς πηλούς είχε υιοθετηθεί ως τεχνολογική πρακτική κατά την υστερομινωική περίοδο³³³. Επισημαίνεται, ότι τεκτονικό κάλυμμα φυλλιτικής - χαλαζιτικής σειράς εντοπίζεται, επίσης, στην περιοχή του Μοχού³³⁴, σε απόσταση 50 χιλιομέτρων βορειοανατολικά του Γιούχτα. Επιπλέον, κόκκινα ιζήματα κατάλληλα για αγγειοπλαστική εντοπίζονται σε πιο κοντινή απόσταση, 20 χιλιόμετρα από τις Αρχάνες προς ανατολικά, στον οικισμό των παραδοσιακών αγγειοπλαστών στο Θραψανό, τα οποία, όμως, δεν αναφέρεται ότι περιέχουν φυλλίτη³³⁵. Στην ΥΜΠΒ συνοικία των αγγειοπλαστών στις Γούβες, στα βορειοκεντρικά παράλια της Κρήτης, 32 χιλιόμετρα βορειοανατολικά των Αρχανών, εντοπίζεται θαλάσσια άμμος που περιέχει σχιστόλιθο, όχι όμως, συγκεκριμένα φυλλίτη. Κόκκινα ιζήματα, όχι

³²⁹ Με βάση τον γεωλογικό χάρτη του φύλλου «Ηράκλειο» του Ιδρύματος Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.).

³³⁰ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 39.

³³¹ Οι Hein κ.α. 2004α, οι οποίοι διενήργησαν δειγματοληψία και ανάλυση κόκκινων αλλουβιακών ιζημάτων από την κεντρική και ανατολική Κρήτη, δεν συνέλεξαν δείγμα ιζήματος από την περιοχή της Αγίας Πελαγίας, εντούτοις, αυτό δεν σημαίνει ότι ιζήματα του είδους δεν εντοπίζονται στην περιοχή.

³³² Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 5, σχετικά με την απόσταση ανάμεσα στα παραδοσιακά κεραμικά εργαστήρια και στις πηγές ιζημάτων και προσμείξεων που αυτά εκμεταλλεύονταν.

³³³ Stamataki 2000: 75, Κυριατζή 2000: προσωπική επικοινωνία.

³³⁴ Σχετικώς, βλ. τον γεωλογικό χάρτη του φύλλου «Μοχός» του Ιδρύματος Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.).

³³⁵ Hein κ.α. 2004α: 246-250.

απαραίτητα αλλουβιακών αποθέσεων, εντοπίστηκαν στην ευρύτερη περιοχή των Γουβών, όπως και κόκκινες, μαγειρικές, κεραμικές ύλες, προϊόντα της προαναφερθείσας ΥΜΙΙΒ συνοικίας κεραμικών εργαστηρίων, οι οποίες, όμως, είναι διαφορετικής πετρογραφικής σύστασης σε σχέση με τη σύσταση των κεραμικών μαγειρικών υλών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο³³⁶. Το γεγονός ότι πράσινος σχιστόλιθος, πιθανώς από την περιοχή της Αγίας Πελαγίας, χρησιμοποιήθηκε ως δάπεδο στη Βόρεια Πτέρυγα του συγκροτήματος, στον Χώρο 5³³⁷ (πίν. 9: εικ. 5-6) υποδεικνύει ότι, τουλάχιστον τα εγκλείσματα, αν όχι οι κόκκινες κεραμικές ύλες των μαγειρικών αγγείων του Βαθυπέτρου προέρχονται από την περιοχή της Αγίας Πελαγίας, καθώς υποδηλώνει την επαφή που διατηρούσαν οι δύο θέσεις³³⁸. Εντούτοις, το ερώτημα της προέλευσης των ιζημάτων και τυχόν προσμείξεων που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή της μαγειρικής κεραμικής από το συγκρότημα είναι απαραίτητο να διερευνηθεί περαιτέρω μέσω επιτόπιας έρευνας, κατά την οποία θα διενεργηθεί σχετική δειγματοληψία ιζημάτων και πιθανών προσμείξεων, ώστε αυτά να συγκριθούν με τις μαγειρικές κεραμικές ύλες από το κτηριακό συγκρότημα.

3.13. Σύγκριση των κεραμικών υλών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο και των γεωλογικών ιζημάτων της περιοχής του όρους Γιούχτα με κεραμικές ύλες της περιοχής της Κνωσού

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, τα δείγματα της κεραμικής από το ΥΜΙ Βαθύπετρο και των ιζημάτων από την περιοχή του Γιούχτα³³⁹ συγκρίθηκαν μακροσκοπικά με μη μαγειρική κεραμική από τη νεοανακτορική (κυρίως ΥΜΙ) από την Κνωσό, η οποία ανήκει στη συλλογή του Στρωματογραφικού Μουσείου της Βρετανικής Σχολής στην Κνωσό. Στα σχετικά συμπεράσματα, τα οποία αναφέρονται παρακάτω, συμπεριλήφθηκαν τα αποτελέσματα των πετρογραφικών αναλύσεων της κεραμικής από την Κνωσό άλλων ερευνητών³⁴⁰.

³³⁶ Stamataki 2000. Επισημαίνεται, ότι οι Hein κ.α. 2004α: 246, 253 ανέλυσαν δείγματα κόκκινων, αλλουβιακών πηλών από τις κοντινές στις Γούβες περιοχές του «Aquasplash» και Μαλιών, των οποίων, όμως, αναφέρεται, κυρίως, η χημική σύσταση.

³³⁷ Βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

³³⁸ Σημειώνεται, ότι πράσινος σχιστόλιθος, με πιθανή προέλευση επίσης από την περιοχή της Αγίας Πελαγίας, χρησιμοποιήθηκε ως δάπεδο στο κοντινό ΜΜΙΙΙ Αλωνάκι, στο όρος Γιούχτα (Karetso 2013: 72, 73, εικ. 7.3, 74, 76, εικ. 7.8, 77, 89, Karetso και Mathioudaki 2012: 86).

³³⁹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 3.10 και 3.11.

³⁴⁰ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.6. και παρακάτω, υποκεφάλαιο 3.13.

Κατά τη σχετική, μακροσκοπική εξέταση, εντοπίστηκαν σημαντικές διαφορές σε όσα αφορούν τόσο στη σύσταση, όσο και στον τρόπο όπτησης των κεραμικών υλών των δύο προαναφερθεισών θέσεων, όπως και σημαντικές τεχνολογικές διαφορές σε όσα αφορούν στην επεξεργασία της επιφάνειας και στον τρόπο εκτέλεσης του ίδιου είδους διακόσμησης. Εντούτοις, ανάμεσα στα ΥΜΙ πιθάρια από την Κνωσό³⁴¹ και στις τραχύτερες, μη μαγειρικές ύλες από το ΥΜΙ Βαθύπετρο³⁴² υπάρχουν κάποιες πετρογραφικές ομοιότητες, καθώς εντοπίζεται από κοινού ιλυόλιθος και αργιλούχα εγκλείσματα, όπως επίσης σχιστόλιθος και χαλαζίας ή χαλαζίτης. Τα συγκεκριμένα εγκλείσματα υπάρχουν, παρομοίως, στα ιζήματα της περιοχής του Γιούχτα³⁴³, όπως και σε γεωλογικά πετρώματα της ίδιας περιοχής, τα οποία ενδέχεται να χρησιμοποιήθηκαν ως προσμείξεις στη συνταγή των τραχύτερων κεραμικών υλών του κτηριακού συγκροτήματος³⁴⁴. Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι, παρόλη την τεχνολογική διαφοροποίηση των δύο υπό σύγκριση κεραμικών συνόλων, ιζήματα από την περιοχή του Γιούχτα δεν αποκλείεται να είχαν χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή των μινωικών, μη μαγειρικών αγγείων της περιοχής της Κνωσού. Όπως έχει ήδη αναφερθεί³⁴⁵, ο Day³⁴⁶ υποστήριξε ότι η μινωική κεραμική του ανακτόρου της Κνωσού συνδέεται γεωλογικά με την περιοχή του Γιούχτα, ενώ δεν συνδέεται με τις μάργες οι οποίες εντοπίζονται γύρω από το ανάκτορο, τις οποίες θεώρησε ακατάλληλες για αγγειοπλαστική. Εντούτοις, η μελέτη του Quinn³⁴⁷ απέδειξε ότι, τουλάχιστον ένα μέρος των ιζημάτων που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των μινωικών, μη μαγειρικών αγγείων από την Κνωσό προέρχονται από τις εν λόγω μάργες, τα οποία, όμως, είναι πιθανό ότι αναμειγνύονταν με άλλα ιζήματα, πιθανώς από την περιοχή του Γιούχτα³⁴⁸.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, συμπεραίνεται ότι οι τεχνολογικές διαφορές που εντοπίστηκαν κατά τη μακροσκοπική σύγκριση της νεοανακτορικής (κυρίως ΥΜΙ) κεραμικής από την περιοχή της Κνωσού με την κεραμική από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, σε όσα αφορούν στις συνταγές και στον τρόπο όπτησης της κεραμικής, όσο και γενικότερα σε άλλες πτυχές της κεραμικής τεχνολογίας, υποδεικνύουν ότι τα

³⁴¹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.6. και Day 1988: 506 και Day 1989: 145.

³⁴² Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.11.

³⁴³ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.10.

³⁴⁴ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.13.

³⁴⁵ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.6.

³⁴⁶ Day 1989: 146.

³⁴⁷ Quinn 1999: 399-400.

³⁴⁸ Hein κ.α. 2004β: 381.

κεραμικά σύνολα από τις δύο θέσεις πιθανώς κατασκευάστηκαν σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια. Αυτό, βέβαια, δεν αποκλείει την πιθανότητα ιζήματα από την περιοχή του Γιούχτα να χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των νεοανακτορικών αγγείων της περιοχής της Κνωσού, είτε από κεραμικά εργαστήρια τα οποία είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή του όρους³⁴⁹, είτε από κεραμικά εργαστήρια τα οποία είχαν εγκατασταθεί πλησίον του ανακτόρου της Κνωσού³⁵⁰. Αναφορικά με τις κόκκινες, μαγειρικές ύλες από το μινωικό ιερό κορυφής του Γιούχτα³⁵¹, αυτές είναι πιθανό ότι κατασκευάστηκαν με ιζήματα της περιοχής της Αγίας Πελαγίας, καθώς είναι παρόμοιας σύστασης (λόγω του ότι εμπεριέχουν φυλλίτη) και παρόμοιας όπτησης σε σχέση με τις μαγειρικές, κεραμικές ύλες από το ΥΜΙ Βαθύπετρο³⁵².

3.14. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα

Μέσω της πετρογραφικής εξέτασης των μη μαγειρικών, λεπτοφυών και τραχύτερων, καστανο-κόκκινων και καστανο-κίτρινων κεραμικών υλών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο (πίν. 5), όπως αυτή περιγράφηκε στο παρόν κεφάλαιο, αποδείχθηκε ότι η πλειονότητα των εν λόγω κεραμικών υλών ψήθηκε σε οξειδωτικές συνθήκες, σε σχετικά υψηλή θερμοκρασία (καθώς το αργιλικό υπόβαθρο ήταν, κυρίως, οπτικά ανενεργό) και ότι αυτοί συνίσταντο, κατά κύριο λόγο, από ιλυόλιθο και αργιλικά συσσωματώματα (πίν. 7-8). Καθώς η πετρογραφική σύσταση των εξετασθέντων κεραμικών υλών από το κτηριακό συγκρότημα παρουσιάζει ομοιότητες με τα συλλεχθέντα για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας δείγματα ιζημάτων πρωτογενούς απόθεσης από την περιοχή του Γιούχτα (πίν. 1, 6), θεωρείται πιθανό ότι τα αγγεία από το συγκρότημα προετοιμάστηκαν με τα συγκεκριμένα ιζήματα, τα οποία ενδέχεται να προήλθαν από την περιοχή νότια ή / και δυτικά του όρους³⁵³. Τα ντόπια

³⁴⁹ Όπως, ενδεχομένως, στη θέση «Μπαντουράκι», στη βορειοανατολική πλαγιά του Γιούχτα - βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 3.5. και 3.7.β. «Λήψη ιζημάτων - Τζημα 11: βορειοανατολική πλαγιά του όρους Γιούχτα (δυτικά από το Φουρνί)» και «Τζημα 12: θέση 'Μπαντουράκι' (νοτιοανατολικά από τα Ανεμόσπηλια)».

³⁵⁰ Όπως, ενδεχομένως, στο Στρωματογραφικό Μουσείο της Βρετανικής Σχολής στην Κνωσό (βλ. Warren 1980-1981: 75-79).

³⁵¹ Υπενθυμίζεται, ότι μαγειρική κεραμική από την περιοχή της Κνωσού δεν εξετάστηκε στα πλαίσια της παρούσας μελέτης.

³⁵² Σχετικά με την πιθανή προέλευση των ιζημάτων που χρησιμοποιήθηκαν για τις μαγειρικές, κεραμικές ύλες του Βαθύπετρου από την περιοχή της Αγίας Πελαγίας, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.12.

³⁵³ Δεν αποκλείεται, όμως, η κεραμική από το Βαθύπετρο να κατασκευάστηκε με παρόμοια ιζήματα που εντοπίζονταν εκτός της περιοχής του Γιούχτα (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.6. σχετικά με τη μελέτη των Hein κ.α. 2004β).

ιζήματα που ίσως χρησιμοποιήθηκαν στις κεραμικές συνταγές του Βαθύπετρου μπορεί να αναμειγνύονταν (με ανάμειξη διαφορετικών ιζημάτων ή διαφορετικών στρωμάτων του ίδιου ιζήματος) και να υπέστησαν περαιτέρω επεξεργασία, όπως κοσκίνισμα ή / και καθίζηση, με στόχο την απομάκρυνση των μεγαλύτερων εγκλεισμάτων. Επισημαίνεται, ότι στα πετρογραφικά δείγματα της μη μαγειρικής κεραμικής από το συγκρότημα και των ιζημάτων της περιοχής του Γιούχτα δεν εντοπίζεται άμεσα φυλλίτης ή άλλα συγγενικά μεταμορφικά εγκλείσματα, η ύπαρξη των οποίων αναφέρεται σε παλαιότερες πετρογραφικές αναλύσεις της περιοχής³⁵⁴. Σε όσα αφορούν στις τραχύτερες κεραμικές ύλες, αυτές ενδέχεται να προετοιμάστηκαν έχοντας ως βάση τη συνταγή της λεπτοφυούς, κεραμικής ύλης από το συγκρότημα (Λεπτοφυής Πηλός 1, **πίν. 5, 7**), προσθέτοντας σε αυτήν σπασμένο σχιστολιθικό ιλυόλιθο, ίσως προερχόμενο από το βόρειο άκρο του Γιούχτα. Αντιθέτως, οι κόκκινες, μαγειρικές κεραμικές ύλες ενδέχεται να εισήχθησαν στο συγκρότημα από την περιοχή της Αγίας Πελαγίας, καθώς περιείχαν, μάλλον ως πρόσμειξη, θαλάσσια άμμο / χαλίκι που περιείχε φυλλίτη και χαλαζία / χαλαζίτη, πετρώματα και ορυκτά τα οποία εντοπίζονται στη θαλάσσια άμμο / χαλίκι της παράλιας περιοχής της Αγίας Πελαγίας (βλ. παρακάτω).

Με βάση την προαναφερθείσα πετρογραφική ομοιότητα ανάμεσα στις μη μαγειρικές κεραμικές ύλες (λεπτοφυείς και τραχύτερες) από το Βαθύπετρο και στα ιζήματα και πετρώματα της περιοχής του Γιούχτα, όπως αυτή περιγράφηκε παραπάνω, στο υποκεφάλαιο 3.12, αλλά και με βάση το πλαίσιο σκέψης, όπως αυτό αναλύεται παραπάνω, στο υποκεφάλαιο 3.1., συμπεραίνεται ότι η μη μαγειρική κεραμική από το συγκρότημα είναι πιθανό ότι κατασκευάστηκε στην περιοχή του Γιούχτα, κυρίως νότια ή / και δυτικά του όρους. Εντούτοις, η εντοπισμένη πετρογραφική ομοιότητα ανάμεσα στην κεραμική από το συγκρότημα και τα ντόπια ιζήματα δεν υποδηλώνει απαραίτητα την κατασκευή της στο ίδιο νεοανακτορικό κεραμικό εργαστήριο της περιοχής του Γιούχτα, όπως, π.χ., αυτό που εντοπίστηκε στο Βαθύπετρο ή στο ΜΜΠΒ - ΥΜΙα Μπαντουράκι³⁵⁵. Ο λόγος για τον οποίο θεωρείται ότι αυτό ισχύει είναι ότι διαφορετικά νεοανακτορικά κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα (είτε μόνιμα, είτε προσωρινά που είχαν ιδρυθεί από μετακινούμενες αγγειοπλαστικές ομάδες³⁵⁶) μπορεί να χρησιμοποιούσαν την ίδια

³⁵⁴ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.6.

³⁵⁵ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5.

³⁵⁶ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 6 και υποκεφάλαιο 3.2.

πηγή ή τις παρόμοιες πηγές της περιοχής του όρους, ακολουθώντας την ίδια τεχνολογική παράδοση, σε όσα αφορούν στις συνταγές και στον τρόπο όπτησης των κεραμικών υλών. Ούτε, όμως, οι μικρές πετρογραφικές διαφορές που εντοπίστηκαν, κυρίως ανάμεσα στα αγγεία της λεπτοφυούς κεραμικής ύλης από το συγκρότημα (Λεπτοφυής Πηλός 1), υποδηλώνουν απαραίτητα την προετοιμασία τους σε διαφορετικά νεοανακτορικά κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα. Και αυτό γιατί το ίδιο κεραμικό εργαστήριο είναι δυνατό να χρησιμοποιούσε ιζήματα από διαφορετικά σημεία της υπό εξέταση περιοχής, ανάμεσα στα οποία, όπως αποδείχθηκε εδώ, εντοπίστηκαν μικρές μόνο πετρογραφικές διαφορές. Τα πιθάρια από το συγκρότημα, η κατασκευή των οποίων απαιτούσε εξειδικευμένες ικανότητες και γνώσεις, είναι πιθανότερο ότι δημιουργήθηκαν από αγγειοπλάστες που είχαν εξειδικευτεί στην κατασκευή του συγκεκριμένου είδους αγγείων³⁵⁷. Οι εξειδικευμένοι αυτοί αγγειοπλάστες ενδέχεται να ήταν πλανόδιοι και να μετακινούνταν στην περιοχή του Γιούχτα, όπως και σε άλλες περιοχές της Κρήτης, για να καλύψουν τις ανάγκες των κατοίκων της εκάστοτε περιοχής σε πιθάρια, καθώς το συγκεκριμένο είδος αγγείου, λόγω του μεγάλου μεγέθους του, ήταν δύσκολο να μετακινηθεί (τουλάχιστον από ξηρά)³⁵⁸. Σε όσα αφορούν στους αγγειοπλάστες οι οποίοι κατασκεύαζαν τα μαγειρικά σκεύη από το συγκρότημα, αυτοί μπορεί να ήταν είτε μετακινούμενοι³⁵⁹, είτε απασχολούμενοι σε σταθερές αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις, πιθανώς της Αγίας Πελαγίας ή της ευρύτερης περιοχής³⁶⁰, καθώς τα μαγειρικά σκεύη ήταν πιο εύκολο, λόγω του μικρότερου μεγέθους τους, να μετακινηθούν. Επιπροσθέτως, είναι πιθανό ότι επρόκειτο για αγγειοπλάστες που εξειδικεύονταν μόνο στην κατασκευή μαγειρικών σκευών, όπως ίσως συνέβαινε με τους αγγειοπλάστες που κατασκεύαζαν τα νεοανακτορικά πιθάρια³⁶¹.

Βάσει παλαιότερων πετρογραφικών αναλύσεων, εντοπίστηκαν ομοιότητες μεταξύ των μη μαγειρικών κεραμικών υλών από άλλες μινωικές θέσεις στην περιοχή του Γιούχτα, όπως από το μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί, τις ΥΜΙΒ Αρχάνες (Τουρκογειτονιά) και την υστερομινωική Λύκαστο. Σημαντικό ποσοστό της μη

³⁵⁷ Christakis 1996, Christakis 2005: 3-4, Robinson 2018.

³⁵⁸ Σχετικά, βλ. επίσης, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5.

³⁵⁹ Αναφορικά με τη σχετική γνώμη της Robinson 2018, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5.

³⁶⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 331.

³⁶¹ Οι αγγειοπλάστες των νεοανακτορικών πιθαρών και των μαγειρικών σκευών, αν και πιθανώς επρόκειτο για δύο διαφορετικές ομάδες τεχνιτών, ενδέχεται να χρησιμοποιούσαν την ίδια κατασκευαστική τεχνική, τη συνδυαστική τεχνική κουλούρων - τροχού (για σχετική συζήτηση, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5.). Σημειώνεται, ότι δεν έχει αποδειχθεί εάν οι δύο ομάδες αγγειοπλαστών κατασκεύαζαν και άλλα είδη αγγείων.

μαγειρικής κεραμικής από τις προαναφερθείσες θέσεις κατασκευαζόταν με ιζήματα που περιείχαν ιλυόλιθο και αργιλικά συσσωματώματα, εγκλείσματα που εντοπίζονται τόσο στους μη μαγειρικούς κεραμικούς πηλούς από το Βαθύπετρο, όσο και στα ιζήματα της περιοχής του Γιούχτα. Συμπεραίνεται, οπότε, ότι τουλάχιστον μέρος της κεραμικής από τις εν λόγω θέσεις πιθανώς κατασκευάστηκε με ιζήματα από την περιοχή του Γιούχτα, όπως ισχύει για την κεραμική από το Βαθύπετρο. Εντούτοις, διαφορές οι οποίες εντοπίστηκαν τόσο στη σύσταση, όσο και στον τρόπο όπτησης ανάμεσα στις κεραμικές ύλες των προαναφερθέντων, μη μαγειρικών, κεραμικών συνόλων από την περιοχή του Γιούχτα, υποδεικνύει την ύπαρξη διαφορετικών τεχνολογικών παραδόσεων και, ενδεχομένως, διαφορετικών κεραμικών εργαστηρίων στην εν λόγω περιοχή. Σε όσα αφορούν στη μη μαγειρική κεραμική από τη νεοανακτορική, κυρίως ΥΜΙ, Κνωσό, η ύπαρξη σημαντικών τεχνολογικών διαφορών μεταξύ αυτής και της κεραμικής από το Βαθύπετρο, επιπροσθέτως των εντοπισμένων πετρογραφικών διαφορών³⁶², υποδηλώνει την κατασκευή της κεραμικής από τις δύο θέσεις σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια. Συγκεκριμένα, τα κεραμικά εργαστήρια που κατασκεύασαν τη μη μαγειρική κεραμική από τη νεοανακτορική Κνωσό ενδέχεται να ήταν εγκατεστημένα στην περιοχή του Γιούχτα, όπως για παράδειγμα, στη θέση ΜΜΠΒ - ΥΜΙα Μπαντουράκι³⁶³, ή / και στην περιοχή της Κνωσού, όπως για παράδειγμα, στη θέση των ΥΜΙβ κλιβάνων του Στρωματογραφικού Μουσείου της Βρετανικής Σχολής³⁶⁴. Τέλος, οι κόκκινες, μαγειρικές ύλες από τις προαναφερθείσες θέσεις της περιοχής του Γιούχτα είναι πιθανό ότι εισήχθησαν από κεραμικά εργαστήρια της περιοχής της Αγίας Πελαγίας, όπως άλλωστε ισχύει για το Βαθύπετρο³⁶⁵.

Στο σύνολό τους, τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στο παρόν κεφάλαιο υποστηρίζουν την εκδοχή ότι πολυάριθμα κεραμικά εργαστήρια (μόνιμα ή προσωρινά, δηλαδή μετακινούμενα) λειτουργούσαν κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην περιοχή του Γιούχτα, κατασκευάζοντας μη μαγειρική κεραμική διαφόρων μεγεθών. Συνοψίζοντας, τα βασικότερα από τα εν λόγω στοιχεία είναι τα ακόλουθα:

α. ο εντοπισμός διαφορών όσον αφορά στην τεχνολογία των κεραμικών υλών (σύσταση και τρόπος όπτησης) των μη μαγειρικών, κεραμικών συνόλων από διαφορετικές νεοανακτορικές θέσεις στην περιοχή του Γιούχτα· β. ο εντοπισμός

³⁶² Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 3.6. και 3.13.

³⁶³ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5.

³⁶⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 96.

³⁶⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, όπως και υποκεφάλαιο 3.12., σελ. 204.

σημαντικού αριθμού νεοανακτορικών κεραμικών εργαστηρίων και κεραμικών δίσκων στην ίδια περιοχή³⁶⁶. γ. η ύπαρξη παραδοσιακών και σύγχρονων κεραμικών εργαστηρίων και αργιλορυχείων στην ίδια περιοχή. δ. η ύπαρξη κατάλληλων ιζημάτων για αγγειοπλαστική στην περιοχή του όρους. Τα νεοανακτορικά αυτά κεραμικά εργαστήρια ενδέχεται να προμήθευαν με μη μαγειρική κεραμική διαφόρων μεγεθών τις νεοανακτορικές θέσεις της περιοχής του Γιούχτα και, ενδεχομένως, τις νεοανακτορικές θέσεις πιο μακρινών περιοχών, όπως της περιοχής της Κνωσού.

Με βάση την πετρογραφική εξέταση των κεραμικών υλών από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, το παραπάνω αρχικό συμπέρασμα, δηλαδή ότι πολυάριθμα κεραμικά εργαστήρια ενδέχεται να λειτουργούσαν κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην περιοχή του Γιούχτα, δεν κατέστη δυνατό να επαληθευτεί, λόγω του ότι αποδείχθηκε ομοιογένεια των κεραμικών υλών, τόσο ανά είδος αγγείου, όσο και ανάμεσα σε διαφορετικά είδη αγγείων του ίδιου βαθμού τραχύτητας (βλ. **πίν. 5**). Η λεπτομερής τεχνολογική εξέταση της κεραμικής από το συγκρότημα, η οποία διεξάγεται στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, έχει στόχο τη διερεύνηση του παραπάνω αρχικού συμπεράσματος, όπως και τη διερεύνηση της οργάνωσης της κεραμικής παραγωγής, της χρονολόγησης, της λειτουργίας και του ρόλου του συγκροτήματος στη νεοανακτορική κοινωνία³⁶⁷. Επισημαίνεται, ότι η πιθανή προέλευση της κεραμικής του συγκροτήματος από διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα θα είναι δυνατό να επαληθευτεί μόνο μέσω του εντοπισμού τεχνολογικής διαφορετικότητας ανάμεσα στα παραδείγματα αγγείων που ανήκουν στο ίδιο είδος, με την προϋπόθεση ότι αυτά προέρχονται από ένα στενό, χρονικά, στρωματογραφικό ορίζοντα (όπως ισχύει για το Βαθύπετρο)³⁶⁸. Αυτό θα επιτευχθεί με βάση την εξέταση, εκτός της κεραμικής ύλης, των λοιπών τεχνολογικών στοιχείων των αγγείων, τα οποία θα καθορίσουν τους διαφορετικούς τεχνολογικούς τύπους, ο καθένας εκ των οποίων ενδέχεται να είχε παραχθεί σε ένα συγκεκριμένο κεραμικό εργαστήριο³⁶⁹. Τα εν λόγω επιπρόσθετα τεχνολογικά στοιχεία που είναι απαραίτητα να εξεταστούν με βάση τα παραπάνω αφορούν στην κατασκευή, στη μορφολογία, στην επεξεργασία της επιφάνειας και στη διακόσμηση των επιλεγέντων αγγείων από

³⁶⁶ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 3.5.

³⁶⁷ Σχετικά με τους στόχους της παρούσας εργασίας, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαια 1.1. και 1.9. και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.1.

³⁶⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7.β. και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ι.

³⁶⁹ Η μεθοδολογία σύμφωνα με την οποία προτείνεται να γίνει αυτό, περιγράφεται στο κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6. «Κεραμική τεχνολογική τυπολογία».

το Βαθύπετρο³⁷⁰ ανά είδος αγγείου, τεχνολογική ανάλυση η οποία παρουσιάζεται παρακάτω³⁷¹, στο κεφάλαιο 4 (αγγεία μέσου μεγέθους) και στο κεφάλαιο 5 (αγγεία μικρού μεγέθους).

³⁷⁰ Σχετικά με τον τρόπο επιλογής του κεραμικού δείγματος από το ΥΜΙ Βαθύπετρο, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος».

³⁷¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.11. «Δομή παρουσίασης των κεραμικών τεχνολογικών στοιχείων».

Κεφάλαιο 4.

Αγγεία μέσου μεγέθους

4.1. Κύπελλα μεγάλων διαστάσεων

4.1.α. Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

(Τόμος II, σελ. 44-50: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος III, σελ. 1-6: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

4.1.α.ι. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Το αγγείο με αριθμό καταλόγου AMH Π10028 είναι το μοναδικό αγγείο που ανήκει στον Τύπο 1 του είδους τελετουργικών κυπέλλων μεγάλων διαστάσεων, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα, συστελλόμενο, έξω νεύον, επίπεδο χείλος, κάθετη, ταινιωτή λαβή κατά πολύ υπερέχουσα του χείλους και απλή βάση. Πρόκειται για ένα μέσο λεπτοφυές αγγείο που έχει υποστεί ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Σώζεται κατά 80% και είναι συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%. Οι κύριες διαστάσεις του είναι: διάμετρος χείλους 20,5 εκ. - 20,7 εκ., διάμετρος βάσης 9,7 εκ., ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 9,7 εκ. - 9,9 εκ., μέγιστο ύψος αγγείου 12,3 εκ. Επισημαίνεται, ότι η πρόσφυση της λαβής του αγγείου επικολλήθηκε στην άνω επιφάνεια του επίπεδου χείλους, ενώ στην πλευρά της πρόσφυσης που έχει πρόσοψη στο εσωτερικό του αγγείου, σε θέση ψηλότερα του χείλους, εντοπίζεται μία πήλινη, πλαστική, δισκοειδής απόφυση με κυρτή άνω επιφάνεια, με διάμετρο περιφέρειας 0,8 εκ. (**πίν. αγγείου: εικ. 11**).

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Το αγγείο κατασκευάστηκε με τροχοποίητο τρόπο, εξολοκλήρου ή εν μέρει, ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, λόγω του

μέσου μεγέθους του (συγκεκριμένα, ενδεχομένως, με τη Μέθοδο 3)¹. Λειάνθηκε τμηματικά εξωτερικά και πιθανώς εσωτερικά (μέχρι τα 2/3 του ύψους του κυρίως σώματός του) με σκληρό εργαλείο. Ψήθηκε σε οξειδωτικές συνθήκες όπτησης.

3. Διακόσμηση

Το αγγείο διαθέτει κόκκινη διακόσμηση πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα εξωτερικά, εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης (η βαφή έχει υποστεί μερική φθορά). Η κάτω επιφάνεια της βάσης φέρει δεξιόστροφη σπείρα, χωρίς οφθαλμό, η οποία συνεχίζει μέχρι το 1/3 του ύψους των εξωτερικών τοιχωμάτων του αγγείου. Στο ανώτερο τμήμα του κυρίως σώματός του, εντοπίζονται επτά, λεπτές, οριζόντιες και παράλληλες κυματοειδείς γραμμές, σχηματισμένες με τρόπο βιαστικό και αφαιρετικό. Ακόμα ψηλότερα, εντοπίζεται κόκκινη, γραπτή, πλατιά ταινία, η οποία καλύπτει το χείλος, τόσο στην εξωτερική όσο και στην άνω επιφάνειά του, αλλά και ενίοτε, την ψηλότερη από τις προαναφερθείσες κυματοειδείς γραμμές. Εσωτερικά, η διακόσμηση ακολουθεί παρόμοιο σχηματισμό. Η λαβή είναι ολόβαφη, ενώ η περιοχή γύρω από την έκφυσή της, στον ώμο του αγγείου, διακοσμείται με συμπαγές ημικόκλιο.

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Η κεραμική ύλη είναι λεπτοφυής, παρόμοια του Λεπτοφυούς Πηλού 1, ο οποίος πιθανώς προετοιμάστηκε με ιζήματα από την περιοχή νότια ή / και δυτικά του όρους Γιούχτα².

¹ Σχετικά με το ότι τα νεοανακτορικά αγγεία μέσου μεγέθους είναι πιθανό ότι κατασκευάζονταν με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.5. «Οργάνωση της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη» και 2.8.β. «Τροχοποίητες (εν μέρει ή εξολοκλήρου) βάσεις αγγείων»: 2.8.β.1. «Γενικά». Το γεγονός ότι ένα δεύτερο τελετουργικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων που βρέθηκε στο Βαθύπετρο, το ΑΜΗ Π10032 (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 4.1.α.1. «Χρήση και σημασία»), ένα κύπελλο Βαφειού, αποδείχθηκε σχεδόν με βεβαιότητα, μετά από εξέταση της γράφουσας, ότι κατασκευάστηκε με την εν λόγω συνδυαστική τεχνική (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), μάλλον επιβεβαιώνει τη συγκεκριμένη υπόθεση.

² Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.14. «Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα».

4.1.α.ii. *Μορφολογικές, διακοσμητικές, κατασκευαστικές και χρονολογικές παρατηρήσεις:*

1. «Μεταλλικά» στοιχεία

Η πήλινη, πλαστική, δισκοειδής απόφυση με κυρτή άνω επιφάνεια, η οποία εντοπίζεται στην κατά πολύ υπερέχουσα του χείλους πρόσφυση της λαβής του ΑΜΗ Π10028 (στην πλευρά που έχει πρόσωση στο εσωτερικό του αγγείου), θεωρήθηκε, αρχικά, ότι επρόκειτο για απομίμηση μεταλλικού ήλου. Διευκρινίζεται, ότι ο μεταλλικός ήλος τοποθετείται στο σημείο όπου η λαβή ενώνεται με το χείλος των μεταλλικών αγγείων (στην περίπτωση που αυτή αποτελεί διαφορετικό φύλλο μετάλλου σε σχέση με το κυρίως σώμα του αγγείου), ώστε να στερεωθεί σε αυτό (για ένα παράδειγμα μεταλλικών ήλων οι οποίοι στερεώνουν τη λαβή στο κυρίως σώμα του αγγείου, βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 17, 28**)³. Εντούτοις, η θέση της εν λόγω απόφυσης ψηλότερα του χείλους και όχι πάνω σε αυτό, θέτει σε αμφισβήτηση την παραπάνω θεώρηση. Μετά από σχετική έρευνα, αποδείχθηκε ότι παρόμοιες αποφύσεις εντοπίζονται στις λαβές διάφορων ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙΙΙ μεταλλικών αγγείων, όπως, για παράδειγμα, σε μία ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙα χάλκινη πρόχου από τον τάφο «Chieftain's Grave» στο νεκροταφείο Ζάφερ Παπούρα στην Κνωσό⁴, σε μία ΥΜΙα χάλκινη πρόχου από το «Basement Cell by Stepped Portico» στο ανάκτορο της Κνωσού⁵ (**πίν. αγγείου: εικ. 16**) και σε μία ΥΜΙΙΙα1 χάλκινη πρόχου από τα Χανιά⁶ (**πίν. αγγείου: εικ. 17**· η συγκεκριμένη απόφυση, η οποία έχει κυκλική περιφέρεια διαμέτρου 0,6 εκ. και κυρτή άνω επιφάνεια, ύψους 0,3 εκ., τοποθετήθηκε πολύ κοντά στους δύο χάλκινους ήλους, με τους οποίους στερεώθηκε η λαβή στο χείλος της πρόχου). Η εξήγηση που δόθηκε από την Clarke για την ύπαρξη της μεταλλικής αυτής απόφυσης είναι ότι διευκόλυνε τη διαχείριση του μεταλλικού αγγείου από τη λαβή του, κατά την εκροή / έκχυση του υγρού περιεχομένου του⁷. Αντιθέτως, η Davis χαρακτηρίζει τις αποφύσεις στις προσφύσεις των λαβών των μινωικών μεταλλικών αγγείων ως αμιγώς

³ Furumark 1941α: 94, Mountjoy 1993: 41 (εικ. 50). Βλ. Clarke 2013: 25-28, εικ. 2.16-2.18, σχετικά με τα είδη των λαβών που φέρουν τα μεταλλικά αγγεία.

⁴ Evans 1928: 636, εικ. 400.

⁵ Evans 1928: 631-632, εικ. 395, Matthäus 1980: 10, 200, πίν. 36, αρ. 301.

⁶ Clarke 2013: 130, εικ. 7.20.

⁷ Clarke 2013: 130 (η μελετήτρια διευκρινίζει, ότι η υπό εξέταση μεταλλική απόφυση δεν είναι ήλος, δηλαδή, καρφί, αλλά «προεξοχή», «knob»).

διακοσμητικές, όταν συνυπάρχουν με ήλους⁸, γνώμη με την οποία δεν συντάσσεται η γράφουσα⁹. Η ορθότητα της χρηστικής ερμηνείας των μεταλλικών αποφύσεων μάλλον επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι αυτές εντοπίζονται, κατά κανόνα, στη λαβή προχυτικών μεταλλικών αγγείων, κατά τη χρήση των οποίων ήταν επιθυμητή η αποφυγή της ολίσθησης της λαβής. Επισημαίνεται, ότι η τεχνολογική προέλευση του συγκεκριμένου μεταλλικού στοιχείου είναι μινωική, καθώς μόνο οι μινωίτες μεταλλουργοί προσέθεταν απόφυση στην πρόσφυση της λαβής, ψηλότερα των δύο ήλων, με τους οποίους στερεωνόταν η λαβή στο χείλος των μεταλλικών αγγείων. Αντιθέτως, οι μυκηναίοι μεταλλουργοί τοποθετούσαν μόνο τους δύο μεταλλικούς ήλους¹⁰. Αξίζει να σημειωθεί ότι η κυρτή επιφάνεια στους μεταλλικούς ήλους ή αποφύσεις, η οποία χαρακτηρίζει την απόφυση της λαβής του ΑΜΗ Π10028, είναι, επίσης, μινωικό χαρακτηριστικό¹¹, καθώς οι μυκηναίοι μεταλλουργοί κατασκεύαζαν μόνο επίπεδους μεταλλικούς ήλους (σύμφωνα με τη Davis, λόγω περιορισμένης τεχνικής δεξιότητας)¹².

Σε σχετική βιβλιογραφική έρευνα δεν εντοπίστηκαν παραδείγματα μινωικών κεραμικών αγγείων που φέρουν με βεβαιότητα απομίμηση της προαναφερθείσας μεταλλικής απόφυσης στη λαβή τους, όπως φέρει το ΑΜΗ Π10028. Εντούτοις, παρακάτω αναφέρονται παραδείγματα απομιμήσεων μεταλλικών ήλων σε λαβές μινωικών κεραμικών αγγείων, καθώς αυτές είναι πιθανό ότι χρησιμοποιήθηκαν την ίδια χρονική περίοδο με τις απομιμήσεις μεταλλικής απόφυσης. Οι απομιμήσεις μεταλλικών ήλων στα κεραμικά αγγεία εντοπίζονται, κατά κανόνα, στο σημείο όπου η λαβή επικολλάται στο χείλος, καθώς οι μεταλλικοί ήλοι χρησιμοποιούνταν στα πρότυπα μεταλλικά αγγεία για να στερεώνουν τα δύο αντίστοιχα τμήματα. Ήδη, στη ΜΜΙβ - ΜΜΙα περίοδο, απομιμήσεις μεταλλικών ήλων τοποθετούνταν στην πρόσφυση των λαβών προχυτικών κεραμικών αγγείων από τα μινωικά ανάκτορα της Κνωσού και της Φαιστού¹³. Κατά τη ΜΜΙΙβ - ΥΜΙΙ, περίοδο, οι απομιμήσεις μεταλλικών ήλων εντοπίζονται, κυρίως, στην πρόσφυση κάθετων, ταινιωτών λαβών προχυτικών ή / και σπονδικών αγγείων, πιθανώς, τελετουργικής χρήσης, όπως

⁸ Davis 1977: 330.

⁹ Σχετικά, βλ. παρακάτω, στο υποκεφάλαιο 4.1.α.ι. «Χρήση και σημασία».

¹⁰ Davis 1977: 330.

¹¹ Για δύο παραδείγματα μεταλλικών αποφύσεων με κυρτή άνω επιφάνεια σε λαβές μεταλλικών μινωικών αγγείων, βλ. παραπάνω στο κείμενο, σε αναφορά με την ΥΜΙα χάλκινη πρόχου από το «Basement Cell by Stepped Portico» στο ανάκτορο της Κνωσού και την ΥΜΙΙα1 χάλκινη πρόχου από τα Χανιά.

¹² Davis 1977: 329.

¹³ McCullough 2014: 105, 502 (πίν. 2).

πρόχων και μεγάλων ημισφαιρικών κυπέλλων. Παραδείγματα περιλαμβάνουν μία ΜΜΙΙΒ - ΥΜΙα πρόχου από τον λακκοειδή Τάφο VI στις Μυκήνες¹⁴, ένα ΥΜΙα μεγάλο ημισφαιρικό κύπελλο από τον Κομμό¹⁵, μία ΥΜΙα / ΥΜΙβ πρόχου - κρατήρα από το ανακτορικό κτήριο Αρχανών¹⁶, μία ΥΜΙβ πρόχου από το ανάκτορο της Κνωσού¹⁷, μία ΥΜΙβ πρόχου από ανασκαφή σε οικόπεδο στο Μπουγάδα Μετόχι¹⁸, μία ΥΜΙβ πρόχου με απομίμηση ήλου σε σχήμα κοχυλίου από τον Πόρο¹⁹, μία ΥΜΙβ πρόχου από το Παλαίκαστρο²⁰, μία δεύτερη ΥΜΙβ πρόχου από το Παλαίκαστρο²¹, δύο ΥΜΙ (β;) μόνωτα, ψηλά κύπελλα με πόδι²², όπως και διάφορες ΥΜΙΙ πρόχους από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη²³. Συνοψίζοντας, η χρήση απομιμήσεων μεταλλικών ήλων στα μινωικά κεραμικά αγγεία ξεκίνησε τη ΜΜΙβ περίοδο, δεν εντοπίζεται κατά τη ΜΜΙβ - ΜΜΙΙα περίοδο, ενώ εντοπίζεται ξανά κατά τη ΜΜΙΙβ - ΥΜΙΙ περίοδο. Σημειώνεται, ότι στα προαναφερθέντα παραδείγματα μινωικών κεραμικών αγγείων δεν εντοπίζονται, παράλληλα με την απομίμηση του μεταλλικού ήλου ή της μεταλλικής απόφυσης στην πρόσφυση της λαβής, απομιμήσεις του μεταλλικού ήλου ο οποίος στερεώνει την έκφυση της λαβής στο κυρίως σώμα του μεταλλικού αγγείου²⁴. Αυτό μπορεί να συμβαίνει για δύο λόγους: α. επειδή η απομίμηση μεταλλικού ήλου στην πρόσφυση της λαβής των κεραμικών αγγείων ίσως είχε, επιπλέον, έναν χρηστικό ρόλο, όπως είχε η απόφυση στην πρόσφυση της λαβής των μεταλλικών αγγείων, δηλαδή την αποφυγή της ολίσθησης του αγγείου κατά την εκροή / έκχυση του υγρού περιεχομένου του· β. επειδή η έκφυση της λαβής δεν

¹⁴ Evans 1928: 486, εικ. 293.

¹⁵ Van der Moortel 1997: 88, 995, εικ. 12, αρ. C7510 (διαστάσεις αγγείου: ύψος 20,3 εκ., διάμετρος χείλους 19 εκ., διάμετρος βάσης 7,8 εκ.).

¹⁶ Sakellarakis και Sakellarakí 1997: 430 (εικ. 399, 5ο σχέδιο στην κάτω σειρά), 434 (εικ. 408, το μεσαίο αγγείο) - βλ. υποσημείωση 86 του κεφαλαίου 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.ιγ. «Χρονολόγηση», σχετικά με τη χρονολόγηση της τελικής φάσης του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου. Το συγκεκριμένο αγγείο εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, στην Αίθουσα ΙΙΙ (προθήκη 42, ενότητα «Ανακτορικό Κτήριο Αρχανών - Ανάκτορο Ζάκρου»). Στην ίδια προθήκη εντοπίζεται και μία δεύτερη ΥΜΙα / ΥΜΙβ πρόχους - κρατήρας με απομίμηση απόφυσης / ήλου στην πρόσφυση της λαβής, από τη Ζάκρο (το αγγείο φέρει ανάγλυφα αστρικά σύμβολα στο κυρίως σώμα του).

¹⁷ Evans 1928: 509, εικ. 312.

¹⁸ Rethemiotakis και Warren 2014: 48, εικ. 3.12., αρ. 234.

¹⁹ Μανδαλάκη 2015: 45.

²⁰ Μανδαλάκη 2015: 56.

²¹ Δημοπούλου 2015: 158.

²² Πλάτων 1971: 216-217, πίν. 264α.

²³ Popham 1984: πίν. 153.6-7.

²⁴ McCullough 2014: 108. Μόνη εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα φαίνεται να αποτελεί το παράδειγμα μίας κάθετης, υπερέχουσας του χείλους, ταινιωτής λαβής σχήματος τελικού «ς» (σχετικά με αυτό το είδος λαβών, βλ. παρακάτω στο κείμενο), η οποία φέρει απομιμήσεις τριών μεταλλικών ήλων στην πρόσφυσή της, όπως και απομίμηση μεταλλικού ήλου στα εσωτερικά τοιχώματά της, στο σημείο στερέωσής της έκφυσης της λαβής στο κυρίως σώμα ενός ΜΜΙ - ΜΜΙΙ αγγείου από τη Συνοικία Γ, βορειοδυτικά του μινωικού ανακτόρου των Μαλίων (Matthäus 1980: πίν. 76, αρ. 10 - κάτω).

στερεωνόταν πάντα με ήλο στο κυρίως σώμα του πρότυπου μεταλλικού αγγείου (για μερικά τέτοια παραδείγματα, βλ. πίν. αγγείου: εικ. 22, 26: «a», 27).

Στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν είναι δυνατό να διευκρινιστεί αν οι λαβές των μινωικών κεραμικών αγγείων φέρουν στην πρόσφυσή τους απομίμηση μεταλλικού ήλου ή μεταλλικής απόφυσης. Αυτό συμβαίνει, επειδή η τοποθέτησή τους δεν είναι ακριβώς πάνω στο χείλος (στην περίπτωση απομιμήσεων μεταλλικών ήλων) ή πολύ ψηλότερα από αυτό (στην περίπτωση απομιμήσεων μεταλλικών αποφύσεων), αλλά, πολύ συχνά, βρίσκεται σε οριακή επαφή με αυτό. Για παράδειγμα, αυτό συμβαίνει σε διάφορα ΥΜΙβ τελετουργικά κύπελλα - ρυτά από τη Βόρεια Οικία στο Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού²⁵. Η προαναφερθείσα δυσκολία επιτείνεται από το γεγονός ότι, συνήθως, μία μόνο απομίμηση μεταλλικού ήλου ή απόφυσης τοποθετείται στην πρόσφυση των κεραμικών λαβών, καθώς μόνο στην περίπτωση που θα εντοπιζόνταν στην ίδια κεραμική λαβή δύο ή τρεις απομιμήσεις των εν λόγω μεταλλικών στοιχείων, θα ήταν δυνατό να γίνει ο διαχωρισμός ανάμεσα σε κάθε είδος (ήλος ή απόφυση), με βάση τη διάταξή τους²⁶. Η αβέβαιη θέση και ο μονός αριθμός των απομιμήσεων των μεταλλικών αυτών στοιχείων στα κεραμικά αγγεία πιθανώς οφείλεται στο ότι η κεραμική απόδοση δεν αντιγράφει το μεταλλικό πρότυπο με ακρίβεια, αλλά κάποια μεμονωμένα στοιχεία του, τα οποία με την πάροδο του χρόνου υπόκεινται σε τροποποιήσεις και σε περισσότερο ελεύθερες αποδόσεις του μεταλλικού προτύπου²⁷. Εντούτοις, θεωρείται ότι η λαβή του αγγείου ΑΜΗ Π10028 είναι πιθανότερο να φέρει απομίμηση μεταλλικής απόφυσης, καθώς αυτή εντοπίζεται σαφώς ψηλότερα του χείλους²⁸.

Η McCullough διευκρινίζει ότι στην περίπτωση που η κεραμική λαβή, είτε ταινιωτή είτε κυκλικής εγκάρσιας τομής, φέρει απομίμηση μεταλλικού ήλου - απόφυσης²⁹, τότε αυτή με βεβαιότητα αντιγράφει μεταλλικά πρότυπα³⁰. Η μελετήτρια

²⁵ Warren 1980-1981: 82-84, εικ. 27-28, 30, 33-34. Εντούτοις, ο ανασκαφέας αναφέρει ότι τα εν λόγω ΥΜΙβ κύπελλα - ρυτά φέρουν στις λαβές τους απομιμήσεις μεταλλικών ήλων.

²⁶ Για ένα παράδειγμα λαβής μεταλλικού αγγείου που φέρει δύο ήλους και μία απόφυση, βλ. την ΥΜΙΠα1 χάλκινη πρόχου από τα Χανιά, η οποία αναφέρθηκε παραπάνω στο κείμενο (πίν. ΑΜΗ Π10028: εικ. 17).

²⁷ Σχετικά, βλ. παρακάτω, τμήμα «4. Συμπεράσματα» και υποσημείωση 138.

²⁸ Το γεγονός ότι η λαβή του ΑΜΗ Π10028 μάλλον δεν φέρει απομίμηση μεταλλικού ήλου, ίσως οφείλεται στο ότι αντιγράφει μεταλλική λαβή που κατασκευάστηκε μαζί με το κυρίως σώμα του μεταλλικού αγγείου στο οποίο ανήκει, από ένα ενιαίο φύλλο μετάλλου (σχετικά, βλ. Clarke 2013: 25, εικ. 2.16), περίπτωση κατά την οποία δεν απαιτούνταν χάλκινοι ήλοι για τη στερέωσή της στο χείλος του αγγείου (σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο).

²⁹ Επισημαίνεται, ότι η μελετήτρια δεν διακρίνει ανάμεσα στις απομιμήσεις μεταλλικών ήλων και αποφύσεων, αλλά αναφέρεται και στα δύο είδη με τον κοινό όρο «tivets».

αναφέρει ότι το πιο κοινό είδος απομίμησης μεταλλικής λαβής στα κεραμικά αγγεία είναι η ταινιωτή λαβή, η οποία, στην πραγματικότητα, αντιγράφει μία μεταλλική λωρίδα. Ειδικότερα, η κάθετη ταινιωτή λαβή που φέρει το ΑΜΗ Π10028, η οποία είναι, επιπλέον, σχήματος τελικού «ς», αποτελεί με βεβαιότητα απομίμηση μεταλλικής λαβής. Αυτό θεωρείται ότι ισχύει, καθώς οι μεταλλικές λαβές, λόγω της ελαστικότητας του υλικού τους, αποκτούν αναπόφευκτα τέτοιο σχήμα, όταν ο τεχνίτης τις λυγίζει για να προσαρτηθούν στο χείλος και στο κυρίως σώμα των μεταλλικών αγγείων³¹. Συγκεκριμένα, η λαβή του ΑΜΗ Π10028, η οποία προσφύεται κάθετα στο χείλος του αγγείου και υπερέχει κατά πολύ αυτού είναι πολύ κοντά μορφολογικά με το πρώτο από τα τρία είδη των ΥΕΙ - ΥΕΙΙα1 (περίοδος η οποία ταυτίζεται χρονικά με την ΥΜΙα - ΥΜΙΙα1 περίοδο) μυκηναϊκών, κάθετων, υπερεχουσών του χείλους, ταινιωτών, «μεταλλικών» λαβών σχήματος τελικού «ς» της κεραμικής τυπολογίας του Furumark³² (σχετικά, βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 18**)³³.

Η Mountjoy τοποθετεί την έναρξη της ενσωμάτωσης των μεταλλικών στοιχείων στα κεραμικά αγγεία στην Κρήτη στην ΥΜΙβ περίοδο και στον μυκηναϊκό χώρο στη σύγχρονη της τελευταίας ΥΕΙΙα περίοδο (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 19** σε αναφορά με τα «μεταλλικά» στοιχεία τα οποία εντοπίζονται στη μυκηναϊκή κεραμική)³⁴. Η μελετήτρια επισημαίνει, ότι η ΥΕΙΙα ανακτορική μυκηναϊκή κεραμική παράδοση επηρεάστηκε από την ΥΜΙβ ανακτορική κεραμική παράδοση³⁵, η οποία

³⁰ McCullough 2014: 133, 135. Παρομοίως, ο Furumark (1941α: 90) υποστηρίζει ότι οι ταινιωτές λαβές και οι λαβές κυκλικής εγκάρσιας τομής των μεταλλικών αγγείων αποτέλεσαν τα πρότυπα για τις λαβές των κεραμικών αγγείων.

³¹ Furumark 1941α: 92.

³² Furumark 1941α: 91, εικ. 24. Βλ. Clarke 2013: 25-28, εικ. 2.16-2.18, σχετικά με τα είδη των λαβών που φέρουν τα μεταλλικά αγγεία. Επισημαίνονται τα ακόλουθα: α. δεν αποτελούν όλες οι κεραμικές, ταινιωτές λαβές απομίμησης μεταλλικών λαβών (Furumark 1941α: 90)· β. οι «μεταλλικές» λαβές στα κεραμικά αγγεία μπορεί να είναι και οριζόντιες (Furumark 1941α: 90)· γ. οι λαβές στα μεταλλικά αγγεία μπορεί να είναι, όπως αναφέρθηκε παραπάνω στο κείμενο, κυκλικές σε εγκάρσια τομή (για δύο παραδείγματα, βλ. Davis 1977: 102-106, εικ. 76 και 78)· δ. σε κάποιες περιπτώσεις, η κεραμική «μεταλλική» λαβή σχήματος τελικού «ς» έχει σχεδόν κυκλικό σχήμα σε διαμήκη άξονα (βλ. Furumark 1941α: 91, εικ. 24, το μεσαίο από τα τρία είδη της κατηγορίας «μεταλλικής» λαβής σχήματος τελικού «ς» - πίν. ΑΜΗ Π10028: εικ. 18· σχετικά, βλ., επίσης, McCullough 2014: 219, 555, πίν. 35).

³³ Σημειώνεται, ότι οι κάθετες, ταινιωτές, «μεταλλικές» λαβές, όχι απαραίτητα υπερέχουσες του χείλους ή σχήματος τελικού «ς», εντοπίζονται σε κεραμικά αγγεία στον ελλαδικό χώρο και την Κρήτη ήδη από τη ΜΜΙΙβ - ΥΜΙα περίοδο, όπως επιβεβαιώνει το παράδειγμα μίας ΜΜΙΙβ - ΥΜΙα πρόχου από τον λακκοειδή Τάφο VI στις Μυκήνες (Evans 1928: 486, εικ. 293). Σύμφωνα με τη McCullough (2014: 3, 133-134, 502, πίν. 2.), οι λαβές του συγκεκριμένου είδους χρησιμοποιούνταν στα μινωικά κεραμικά αγγεία ακόμα παλαιότερα, από τη ΜΜΙβ περίοδο. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, συμπεραίνεται ότι η χρήση των εν λόγω λαβών συνεχίστηκε χωρίς διακοπή από τη ΜΜΙβ έως την ΥΜΙβ περίοδο.

³⁴ Mountjoy 1993: 31, 38, 41.

³⁵ Αντιθέτως, η ΥΕΙΙα οικιακή μυκηναϊκή κεραμική παράδοση είχε ελλαδικές επιρροές (Mountjoy 1993: 38).

πρώτη υιοθέτησε «μεταλλικά» στοιχεία³⁶, λόγω της άνθησης της μεταλλουργίας στην Κρήτη κατά την ΥΜΙ περίοδο³⁷. Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι, σε γενικές γραμμές, υπάρχει χρονολογική αντιστοιχία ανάμεσα στα «μεταλλικά» στοιχεία των υστερομινωικών και των μυκηναϊκών κεραμικών αγγείων. Εντούτοις, όσον αφορά στις «μεταλλικές», κατά πολύ υπερέχουσες του χείλους, κάθετες, ταινιωτές λαβές, σχήματος τελικού «ς», ο Furumark³⁸ διαφωνεί με τη Mountjoy υποστηρίζοντας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ότι οι εν λόγω λαβές εντοπίζονται σε μυκηναϊκά κεραμικά αγγεία στον ελλαδικό χώρο νωρίτερα της ΥΕIIα περιόδου και συγκεκριμένα κατά τη Μυκηναϊκή I περίοδο, δηλαδή με την έναρξη της ΥΕI περιόδου (η οποία είναι σύγχρονη της ΥΜIα περιόδου)³⁹ και μέχρι τη Μυκηναϊκή IIIα1 περίοδο, δηλαδή μέχρι την ΥΕIIIα1 περίοδο (η οποία είναι σύγχρονη της ΥΜIIIα1 περιόδου)⁴⁰. Παρόλα αυτά, η ενσωμάτωση απομιμήσεων μεταλλικών ήλων, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αλλά και άλλων μεταλλικών στοιχείων στα μινωικά κεραμικά αγγεία ξεκίνησε πολύ νωρίτερα, κατά τη ΜΜIβ περίοδο⁴¹. Συγκεκριμένα, όμως, όσον αφορά στη μινωική Κρήτη, το είδος της κάθετης «μεταλλικής» λαβής του είδους που φέρει το ΑΜΗ Π10028, το οποίο προσφύεται καθέτως πάνω σε έξω νεύον, επίπεδο χείλος⁴², του οποίου υπερέχει, συχνά κατά πολύ, εντοπίζεται σε ολιγάριθμα κεραμικά αγγεία από την ΥΜIβ περίοδο⁴³. Νεοανακτορικά παραδείγματα κεραμικών αγγείων

³⁶ Mountjoy 2008: 13. Εκτός από τα ΥΕIIα μυκηναϊκά «μεταλλικά» κεραμικά αγγεία, η μορφολογία των οποίων επηρεάστηκε από τα μινωικά «μεταλλικά» κεραμικά αγγεία, η Mountjoy, αναφέρει ότι στον ελλαδικό χώρο εντοπίζονται «μεταλλικά» κεραμικά αγγεία τα οποία ήταν είτε αυτούσιες μινωικές εισαγωγές από την Κρήτη, είτε κατασκευές μινωιτών τεχνιτών που εργάζονταν στον ελλαδικό χώρο (Mountjoy 1993: 38).

³⁷ Mountjoy 1993: 38.

³⁸ Furumark 1941a: 92.

³⁹ Το εν λόγω είδος λαβής εντοπίζεται, για παράδειγμα, σε μία ΥΕI μυκηναϊκή χρυσή πρόχου από τον λακκοειδή τάφο III των Μυκηνών (Davis 1977: 237-238, εικ. 186, Furumark 1941β: 40) και σε ένα ΥΕI μυκηναϊκό μεταλλικό κρατήρα, ένα ΥΜIβ κεραμικό παράλληλο του οποίου (συγκεκριμένα ένα ΥΜIβ ρυτό) εντοπίστηκε στον Βασιλικό Δρόμο της Κνωσού (βλ. Davis 1977: 161-162, εικ. 126-127, Hood 2011: 163 εικ. 28, 165, αρ. P138, όπως και πίν. ΑΜΗ Π10028: εικ. 20). Παρόμοιος ΥΜIβ κεραμικός κρατήρας εντοπίστηκε στις ανασκαφές του Στρωματογραφικού Μουσείου Κνωσού (Warren 1980-1981: 83, εικ. 31).

⁴⁰ Άλλωστε, η Mountjoy (1993: 34) αναφέρει ότι ο πλαστικός και εσωτερικά κούφιος δακτύλιος των ΥΕI κυπέλλων Βαφειού είναι αντίγραφο των ΥΜIα μεταλλικών κυπέλλων Βαφειού, συμφωνώντας έμμεσα, με αυτό τον τρόπο, ότι κάποια μεταλλικά χαρακτηριστικά εντοπίζονται στην κεραμική νωρίτερα της ΥΕIIα και, αντιστοίχως, ΥΜIβ περιόδου.

⁴¹ McCullough 2014.

⁴² Η McCullough (2014: 116, 118) επισημαίνει, ότι μόνο όταν ένα κεραμικό αγγείο φέρει επιπλέον «μεταλλικά» χαρακτηριστικά, εκτός από το επίπεδο χείλος, μπορεί να θεωρηθεί «μεταλλικό», καθώς τα μεταλλικά πρότυπα αγγεία φέρουν και άλλα είδη χειλέων, εκτός από το επίπεδο χείλος (σχετικά, βλ. Clarke 2013: 24, εικ. 2.15).

⁴³ Βλ. Niemeier 1980: 54 (εικ. 30.5 και 30.8). Πριν την ΥΜIβ περίοδο, οι κάθετες, υπερέχουσες, ταινιωτές, «μεταλλικές» λαβές των κεραμικών αγγείων προσφύονταν, κατά κύριο λόγο, στα πλαϊνά τοιχώματα ευθέων ή έξω νευόντων χειλέων και όχι πάνω στο χείλος (για μερικά παραδείγματα, βλ. McCullough 2014: 522-576, πίν. 2-56). Στη σπάνια περίπτωση που οι προωμότερες αυτές λαβές

που φέρουν λαβή του συγκεκριμένου είδους είναι τα ΥΜΙβ ρυτά από το Δωμάτιο 58 των Γουρνιών (πολλά από τα οποία φέρουν, επιπλέον, αυλάκωση κατά μήκος της λαβής, όπως και «μεταλλικούς» ήλους)⁴⁴, μία ΥΜΙβ πρόχους από το ανάκτορο της Κνωσού (η οποία φέρει, επιπλέον, «μεταλλικό» ήλο / απόφυση στη λαβή)⁴⁵, ένας ΥΜΙβ κρατήρας - ρυτό από το ανάκτορο της Κνωσού (ο οποίος φέρει, επιπλέον, αυλάκωση στη λαβή, βλ. πίν. αγγείου: εικ. 20)⁴⁶ και ένας παρόμοιος του προαναφερθέντος ΥΜΙβ κρατήρας από τις ανασκαφές στο Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού⁴⁷.

Εκτός από την κάθετη, ταινιωτή λαβή, σχήματος τελικού «ς», η οποία φέρει απομίμηση μεταλλικού ήλου / απόφυσης, υπάρχει ένα επιπλέον τεχνολογικό χαρακτηριστικό το οποίο, σύμφωνα με τη McCullough, αποδεικνύει τη «μεταλλικότητα» των κεραμικών αγγείων: η ανάγλυφη νεύρωση στη λαβή τους⁴⁸, όπως ισχύει στην περίπτωση της λαβής του ΑΜΗ Π10028. Ο Furumark⁴⁹ επισημαίνει, ότι η κεραμική λαβή που φέρει είτε «μεταλλική» νεύρωση, είτε, αντιστοίχως, «μεταλλική» αυλάκωση, εντοπίζεται στην πλειονότητα των μυκηναϊκών κεραμικών πιθαμοφορέων της Μυκηναϊκής Ια - ΙΙβ περιόδου (δηλαδή, της αντίστοιχης, χρονολογικά, ΥΕΙα - ΥΕΙβ περιόδου, που είναι σύγχρονη της ΥΜΙβ - ΥΜΙΙ περιόδου). Η Mountjoy⁵⁰ εντοπίζει τη «μεταλλική» νεύρωση, επιπροσθέτως, σε

προσφύονταν στο χείλος, αυτό συνήθως δεν ήταν επίπεδο, ενώ στην περίπτωση που το χείλος ήταν επίπεδο, η λαβή είτε δεν ήταν σχήματος τελικού «ς», είτε δεν ήταν υπερέχουσα του χείλους (για μερικά παραδείγματα, βλ. McCullough 2014: 532, πίν. 12.4, 540, πίν. 20.8, 572, πίν. 52.17, Sakellarakis και Sakellarakis 1997: 284-285, εικ. 233, Evans 1928: 486, εικ. 293). Η μόνη εξαίρεση στον παραπάνω κανόνα είναι η κάθετη, υπερέχουσα, ταινιωτή, «μεταλλική» λαβή σχήματος τελικού «ς», η οποία προσφύεται στο έξω νεύον, επίπεδο χείλος ενός ΜΜΙ - ΜΜΙΙ κεραμικού αγγείου από τη Συνοικία Γ, βορειοδυτικά του ανακτόρου των Μαλίων (Matthäus 1980: πίν. 76, αρ. 10 - κάτω).

⁴⁴ Hawes κ.α. 1908: 40, 60, πίν. VII (αρ. 25-29, 31-32), Betancourt 1985: 184-186 (εικ. 100: Α, Γ, Δ). Τα εν λόγω ρυτά χρονολογούνται από τους Hawes κ.α. και τον Betancourt στην ΥΜΙα, ενώ είναι παρόμοια με ένα ΥΜΙα ρυτό από τη Θήρα (Marinatos 1999β: 31, πίν. 64) και ένα εισηγμένο στη Θήρα, κρητικό, ΥΜΙα ρυτό (Marinatos 1999β: 31, πίν. 63). Εντούτοις, ο Πλάτων (2014: 233), χρονολογεί συγκεκριμένα είδη αγγείων που εντοπίζονται ως κρητικές εισαγωγές στην τελική φάση της μινωικής Θήρας (πριν την έκρηξη του ηφαιστείου), στην ΥΜΙβ περίοδο, προτείνοντας ότι «..η καταστροφή της Θήρας θα έπρεπε να μεταχρονολογηθεί της περιόδου που αντιπροσωπεύουν τα μέχρι σήμερα δημοσιευμένα κρητικά ΥΜΙα σύνολα» (σχετικά, βλ. Platon 2011: 612, Πλάτων 2011). Στην ίδια κατεύθυνση, η Γεροντάκου (2011: 223) υποστηρίζει ότι η κεραμική από το δωμάτιο 58 των Γουρνιών είναι παρόμοια με την ΥΜΙβ κεραμική από τη Ζάκρο. Παρομοίως, ο Luce (1978) επισημαίνει τα ΥΜΙβ στοιχεία του υλικού πολιτισμού της Εποχής του Χαλκού στη Θήρα.

⁴⁵ Evans 1928: 509 (εικ. 312).

⁴⁶ Hood 2011: 163 (εικ. 28), 165, P138 .

⁴⁷ Warren 1980-1981: 83, εικ. 31.

⁴⁸ McCullough 2014: 413-414.

⁴⁹ Furumark 1941α: 90.

⁵⁰ Mountjoy 1993: 38, 41 (εικ. 50).

λαβές άλλων ειδών ΥΕIIα μυκηναϊκών κεραμικών αγγείων⁵¹. Διευκρινίζεται, ότι η αυλάκωση στις λαβές των μεταλλικών αγγείων ήταν μυκηναϊκό τεχνολογικό χαρακτηριστικό και σχηματίζονταν, καθώς τοποθετούνταν μεταλλικό σύρμα κατά μήκος των δύο ακριανών πλευρών της λαβής, με στόχο την ενδυνάμωσή της⁵². Αντίθετα, η νεύρωση στις λαβές των μεταλλικών αγγείων ήταν μινωικό τεχνολογικό χαρακτηριστικό⁵³, το οποίο, όπως υποστηρίζεται από κάποιους μελετητές, είχε, κυρίως, διακοσμητικό χαρακτήρα⁵⁴, αν και δεν αποκλείεται να είχε, παράλληλα, χρηστικό ρόλο⁵⁵. Η μεταφορά του μεταλλικού χαρακτηριστικού της νεύρωσης ή / και της αυλάκωσης στις λαβές των μινωικών κεραμικών αγγείων είχε ως αποτέλεσμα η λαβή να φέρει⁵⁶: α. είτε μόνο μία κεντρική αυλάκωση, β. είτε μόνο μία κεντρική νεύρωση, γ. είτε τρεις νευρώσεις (μία σε κάθε ακριανή πλευρά της λαβής και μία επιπλέον στο κέντρο της), οι οποίες δημιουργούσαν, επιπλέον, δύο ενδιάμεσες αυλακώσεις. Καθώς η ταινιωτή λαβή με ανάγλυφη νεύρωση θεωρήθηκε ότι είναι ένα

⁵¹ Ο Furumark (1941α: 90, 92) επισημαίνει, ότι, αργότερα, κατά τη Μυκηναϊκή IIβ - IIIα2 περίοδο, (δηλαδή κατά την αντίστοιχη της ΥΕIIβ - IIIα2 περίοδο, η οποία είναι σύγχρονη της περιόδου του τέλους της ΥΜI έως την ΥΜIIIα2 περίοδο), η νεύρωση στις λαβές των κεραμικών αγγείων αποκτά πιο ήπιο προφίλ. Την αμέσως επόμενη περίοδο, τη Μυκηναϊκή IIIβ (δηλαδή κατά την ΥΕIIIβ και ΥΜIIIβ περίοδο), η επιφάνεια της λαβής γίνεται πλέον επίπεδη και το σημείο όπου υπήρχε η νεύρωση αφήνεται άβαφο, ως μνήμη της προγενέστερης υπάρχουσας νεύρωσης ή αυλάκωσης.

⁵² Davis 1977: 126-127, 328, Mountjoy 1993: 38, McCullough 2014: 103, 134.

⁵³ Η νεύρωση στις ταινιωτές, μεταλλικές λαβές (σχετικά, βλ. Clarke 2013: 25, εικ. 2.16d) εντοπίζεται σε διάφορα είδη μεταλλικών αγγείων από τη ΜΜIIIβ περίοδο στην Κρήτη, όπως σε ΜΜIIIβ μεταλλικά αγγεία από το «North West Treasure House» του ανακτόρου της Κνωσού, τα οποία, όμως, εντοπίστηκαν μέσα σε ΥΜIα στρώμα καταστροφής (Evans 1928: 637-659, εικ. 402-404, εικ. 409, Matthäus 1980: 7-9, 178, πίν. 31: 252), σε ΥΜIα μεταλλικά αγγεία από το «Basement Cell by Stepped Portico» του ανακτόρου της Κνωσού (Evans 1928: 631-632, Matthäus 1980: 10, 200, πίν. 36, αρ. 301), σε ΥΜIα μεταλλικά αγγεία από τον τάφο «Tomb of the Tripod Hearth» στην Κνωσό (Evans 1928: 634-637), σε μία ΥΜIα μεταλλική πρόχου από τη Θήρα (Matthäus 1980: 178, πίν. 31, αρ. 253), σε μία ΥΜI μεταλλική λεκάνη από τα Μάλια (Matthäus 1980: 11-12, 211, πίν. 40, αρ. 327), σε μία ΥΜII μεταλλική λεκάνη από την Ανεξερευνητή Έπαυλη (Catling 1984: 210-211, πίν. 203.1.), σε μία ΥΜIII μεταλλική λεκάνη από το Πισκοκέφαλο (Matthäus 1980: 207, τύπος 32a, αρ. 311, πίν. 37.311), όπως και στις οριζόντιες λαβές μία χάλκινης τριποδικής χύτρας (Matthäus 1980: 108, πίν. 10, αρ. 72) και στην κάθετη λαβή μίας μεταλλικής πρόχου από τον ΥΜII - ΥΜIIIα1 τάφο στο νεκροταφείο Ζάφερ Παπούρα, στην Κνωσό (Matthäus 1980: 108, 172, πίν. 10: 72, πίν. 30, αρ. 242). Στον ελλαδικό χώρο, η νεύρωση εντοπίζεται, παρομοίως, σε μεταλλικά αγγεία, όπως στη λαβή ενός ΥΕIIα ασημένιου κύπελλου από το Βαφείο (Davis 1977: 260-263, εικ. 206-207), σε διάφορα, μεταγενέστερα, χρυσά και ασημένια κύπελλα από τη Μιδέα (Davis 1977: 267-273, 276-280, 286-288, εικ. 214-221, εικ. 224-227, εικ. 232-233), σε ένα ΥΕII - ΥΕIIIα ασημένιο κύπελλο από τις Μυκήνες (Davis 1977: 296-297, εικ. 241-242) και σε μία ΥΕII χάλκινη λεκάνη, μινωικής τεχνολογίας, η οποία ανακαλύφθηκε το 2015 σε ένα λακκοειδή τάφο στον Άνω Εγκλιανό, πλησίον του μυκηναϊκού ανακτόρου του Νέστορος (https://magazine.uc.edu/editors_picks/recent_features/warrior_tomb.html).

⁵⁴ Davis 1977: 114, 158, 328-331, McCullough 2014: 133.

⁵⁵ Η νεύρωση στις λαβές των μεταλλικών αγγείων μπορεί να χρησίμευε στην ενίσχυση των λαβών (όπως, ενδεχομένως, χρησίμευε η αυλάκωση που τυχόν εντοπιζόταν σε αυτές) ή στη μείωση της ολισθηρότητας (παρόμοιο χρηστικό ρόλο είχε, επίσης, η απόφυση στην πρόσφυση των κάθετων μεταλλικών λαβών - σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο), ειδικότερα των οριζόντιων λαβών (βλ. Matthäus 1980: 108, πίν. 10, αρ. 72, για ένα παράδειγμα χάλκινης τριποδικής χύτρας με οριζόντιες λαβές οι οποίες φέρουν νεύρωση).

⁵⁶ McCullough 2014: 133-134.

σημαντικό και χρονολογήσιμο «μεταλλικό» στοιχείο των μινωικών κεραμικών αγγείων, αυτό αποφασίστηκε να διερευνηθεί περαιτέρω παρακάτω.

Η Davis επισημαίνει, ότι, ήδη, από την εποχή των πρώτων μινωικών ανακτόρων, ένα είδος ανάγλυφης νεύρωσης εντοπίζεται στις λαβές των κεραμικών αγγείων, όπως, για παράδειγμα, στη λαβή ενός προχυτικού αγγείου από τη Φαιστό, η οποία φέρει, επιπροσθέτως, «μεταλλικούς» ήλους⁵⁷. Η McCullough διευκρινίζει ότι η νεύρωση στις κεραμικές λαβές εντοπίζεται σπάνια και αναφέρει μόνο δύο ΜΜΙ / ΜΜΙΙ παραδείγματα, κάθετων, υπερεχουσών του χείλους, ταινιωτών κεραμικών λαβών, σχήματος τελικού «ς» από τη Συνοικία Γ, βορειοδυτικά του μινωικού ανακτόρου των Μαλίων, οι οποίες φέρουν, αντιστοίχως, τρεις και τέσσερις νευρώσεις, όπως και «μεταλλικούς» ήλους⁵⁸. Αργότερα, η ανάγλυφη νεύρωση εντοπίζεται σε κάθετες, ταινιωτές, «μεταλλικές» λαβές διάφορων ΜΜΙΙα κυπέλλων Βαφειού⁵⁹ και στην κάθετη, κυκλική σε εγκάρσια τομή λαβή μίας ΜΜΙΙΙ πρόχου από τη Θήρα⁶⁰. Κατά τη ΜΜΙΙΙβ και ΥΜΙα περίοδο, η «μεταλλική» νεύρωση δεν εντοπίζεται στην Κρήτη, παρά μόνο αργότερα, από την ΥΜΙβ περίοδο⁶¹, σε ολιγάριθμες, κάθετες, ταινιωτές λαβές κεραμικών αγγείων, κυρίως πρόχων και σπονδικών αγγείων μέσου μεγέθους. Παραδείγματα περιλαμβάνουν μία ΥΜΙβ πρόχειλη πρόχου⁶² και ένα ΥΜΙβ κύπελλο - ρυτό από το Νίρου Χάνι⁶³, μία ΥΜΙβ ραμφόστομη πρόχου η οποία εισήχθηκε στην Πύλο⁶⁴, ένα ΥΜΙβ τετράωτο αμφορέα από τις ανασκαφές βόρεια του Βασιλικού Δρόμου στην Κνωσό⁶⁵, μία ΥΜΙΙ ραμφόστομη πρόχου από τις ανασκαφές στο Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού (βλ. πίν. αγγείου: εικ. 21)⁶⁶, μία ΥΜΙΙ πρόχου από την Ανεξερευνήτη Έπαυλη⁶⁷ και

⁵⁷ Davis 1977: 113 (υποσημείωση 317).

⁵⁸ McCullough 2014: 134, Matthäus 1980: πίν. 76, αρ. 10.

⁵⁹ Catling κ.α. 1979: 26, εικ. 18.95, πίν. 3j.

⁶⁰ Marinatos 1999γ: 29, πίν. 43c. Νεύρωση εντοπίζεται, επίσης, στη λαβή μίας μεσοελλαδικής πρόχου από τη Λέρνα (Caskey 1956: 270, εικ. 18, Davis 1977: 113, υποσημείωση 317), το οποίο αποδεικνύει ότι το συγκεκριμένο «μεταλλικό» χαρακτηριστικό εντοπίζεται σε λαβές κεραμικών αγγείων στον ελλαδικό χώρο, ήδη, από τη μεσοελλαδική εποχή.

⁶¹ Ταυτόχρονα, δηλαδή, με τον εντοπισμό της νεύρωσης στις λαβές των προαναφερθέντων ΥΕΙΙα μυκηναϊκών κεραμικών πιθαμοφόρων και άλλων ειδών μυκηναϊκών κεραμικών αγγείων (σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο).

⁶² Σακελλαράκη 2011: 170, πίν. 131.1, αρ. K160 (η λαβή του αγγείου φέρει, επιπροσθέτως, «μεταλλικούς» ήλους).

⁶³ Σακελλαράκη 2011: 172, πίν. 137.1, αρ. K176 (η λαβή του αγγείου φέρει, επιπροσθέτως, «μεταλλικούς» ήλους).

⁶⁴ Mountjoy 2008: 14-15.

⁶⁵ Hood 1962: 260-261, εικ. 10-11, Hood 2011: 172, 174 (εικ. 53).

⁶⁶ Warren 1982-1983: 68 (εικ. 16), 84 (εικ. 64).

⁶⁷ Popham 1984: πίν. 153.4.

μία ΥΜΙΙΒ πρόχου από τον Τάφο των Αποστόλων στο Ρέθυμνο⁶⁸. Ανακεφαλαιώνοντας, η ανάγλυφη νεύρωση εντοπίζεται σπάνια σε λαβές μινωικών κεραμικών αγγείων κατά τη διάρκεια της ΜΜΙ / ΜΜΙΙ - ΜΜΙΙα περιόδου, με πιθανή απουσία της κατά τη ΜΜΙΙΒ - ΥΜΙα περίοδο, ενώ επανεμφανίζεται αργότερα, στην ΥΜΙΒ περίοδο, σε κάθετες, ταινιωτές λαβές, κυρίως πρόχων και σπονδικών αγγείων μέσου μεγέθους.

Σχετικά με το «μεταλλικό» χαρακτηριστικό της αυλάκωσης στις λαβές των κεραμικών αγγείων, αν και αυτό δεν εντοπίζεται στη λαβή του ΑΜΗ Π10028, αναφέρεται εδώ, καθώς εντοπίζεται στην πλειονότητα των μυκηναϊκών κεραμικών πιθαμοφόρων της ΥΕΙα - ΥΕΙβ περιόδου, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, παράλληλα με τη «μεταλλική» νεύρωση, την οποία φέρει η λαβή του ΑΜΗ Π10028. Παραδείγματα κεραμικών λαβών που φέρουν μόνο αυλάκωση εντοπίζονται στην Κρήτη, αρχικά, σε οριζόντιες λαβές κεραμικών αγγείων από το ανάκτορο της Κνωσού και της Φαιστού κατά τη ΜΜΙΒ - ΜΜΙΙα περίοδο⁶⁹. Αργότερα, κατά τη ΜΜΙΙΒ και ΥΜΙα περίοδο, αυλακώσεις εντοπίζονται στις οριζόντιες λαβές γεφυρόστομων σκύφων, όπως, για παράδειγμα, σε ένα ΜΜΙΙ γεφυρόστομο σκύφο από τις ανασκαφές στα σπίτια στον λόφο δυτικά του ανακτόρου της Κνωσού⁷⁰, σε ένα ΜΜΙΙβ γεφυρόστομο σκύφο από τη Ζάκρο⁷¹, σε μία ΜΜΙΙβ / ΜΜΙΙβ - ΥΜΙα βαθειά λεκάνη⁷² και σε ένα ΜΜΙΙβ / ΜΜΙΙβ - ΥΜΙα γεφυρόστομο σκύφο από τις ανασκαφές στο Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού⁷³. Σε κάθετες, ταινιωτές λαβές, όμως, η αυλάκωση εντοπίζεται μόνο από την ΥΜΙα περίοδο, όπως, για παράδειγμα, σε διάφορα ΥΜΙβ ρυτά από τα Γουρνιά⁷⁴, σε ένα ΥΜΙα / ΥΜΙβ ρυτό από τις ανασκαφές στα μινωικά σπίτια στον λόφο δυτικά του ανακτόρου της Κνωσού⁷⁵, σε ένα ΥΜΙα ρυτό⁷⁶ και σε ένα ΥΜΙα πυξιδόσχημο αγγείο⁷⁷ από τη Θήρα⁷⁸, σε μία

⁶⁸ Gavrilakis 1994: 37, εικ. 5-6.

⁶⁹ McCullough 2014: 133-134, 527 (πίν. 7.7), 534 (πίν. 14.15), 581.

⁷⁰ Catling κ.α. 1979: 29, εικ. 19.112.

⁷¹ Γεροντάκου 2011: 172, 302, πίν. 56.Μ20.

⁷² Warren 1991: 323, 326, πίν. 77.Β, MacDonald 2004: 241.

⁷³ Warren 1991: 322, 326, εικ. 7G, πίν. 77.Ι, MacDonald 2004: 241.

⁷⁴ Hawes κ.α. 1908: 40, 60, πίν. VII (αρ. 25-29, 31-32), Betancourt 1985: 184-186, εικ. 100 (Α, Γ, Δ)-πολλές από τις λαβές των ρυτών αυτών φέρουν, επίσης, «μεταλλικούς» ήλους. Σχετικά με τη χρονολόγηση της κεραμικής από τα Γουρνιά στην ΥΜΙα ή ΥΜΙβ περίοδο, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 44.

⁷⁵ Catling κ.α. 1979: 52, εικ. 37.261, πίν. 74.d.

⁷⁶ Marinatos 1999β: 31, πίν. 64, Mantzourani 1985: 306, 358, εικ. 34, πίν. 82 (η λαβή φέρει, επιπροσθέτως, τρεις «μεταλλικούς» ήλους).

⁷⁷ Marinatos 1999α: πίν. 80.c, Mantzourani 1985: 310-311, 365, εικ. 41, πίν. 92.

⁷⁸ Σχετικά με τη χρονολόγηση της κεραμικής από τη Θήρα στην ΥΜΙα ή ΥΜΙβ περίοδο, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 44.

ΥΜΙβ ραμφόστομη πρόχου από τη Ψείρα⁷⁹, σε ένα ΥΜΙβ πιθαμοφρέα από την Τύλισο⁸⁰ και σε διάφορους ΥΜΠ πιθαμοφρέες από την Ανεξερευνητή Έπαυλη⁸¹. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, συμπεραίνεται ότι, αν και η «μεταλλική» αυλάκωση εντοπίζεται σε λαβές μινωικών αγγείων από τη ΜΜΙβ περίοδο μέχρι (τουλάχιστον) και την ΥΜΠ περίοδο⁸², σε κάθετες, ταινιωτές λαβές, εντοπίζεται μόνο από την ΥΜΙα / ΥΜΙβ περίοδο. Δηλαδή, εμφανίζεται πολύ κοντά χρονικά σε σχέση με την επανεμφάνιση, κατά την ΥΜΙβ περίοδο, της «μεταλλικής» νεύρωσης, παρομοίως, σε κάθετες, ταινιωτές λαβές μινωικών κεραμικών αγγείων (κυρίως πρόχων και σπονδικών αγγείων μέσου μεγέθους).

Τα στοιχεία που παρατέθηκαν παραπάνω, στο τμήμα «1. 'Μεταλλικά' στοιχεία» και που αφορούν στη Νεοανακτορική περίοδο συνοψίζονται ως ακολούθως: α. οι απομιμήσεις μεταλλικών ήλων / αποφύσεων εντοπίζονται κατά τη ΜΜΙβ - ΥΜΠ περίοδο στην πρόσφυση κάθετων, ταινιωτών λαβών προχυτικών ή / και σπονδικών κεραμικών αγγείων· β. η κάθετη, ταινιωτή, «μεταλλική» λαβή, η οποία προσφύεται καθέτως πάνω στο έξω νεύον, επίπεδο χείλος των μινωικών κεραμικών αγγείων, του οποίου υπερέχει κατά πολύ, υιοθετήθηκε, πιθανότατα, από την ΥΜΙβ περίοδο· γ. η ανάγλυφη νεύρωση στη λαβή είναι απομίμηση μινωικού μεταλλικού στοιχείου και επανεμφανίζεται από την ΥΜΙβ περίοδο αποκλειστικά σε κάθετες, ταινιωτές λαβές, κυρίως πρόχων και σπονδικών αγγείων μέσου μεγέθους· δ. η αυλάκωση στη λαβή είναι μυκηναϊκό μεταλλικό στοιχείο, το οποίο εντοπίζεται σε κάθετες, ταινιωτές λαβές κεραμικών αγγείων, από την ΥΜΙα / ΥΜΙβ περίοδο, σχεδόν ταυτόχρονα, δηλαδή με την επανεμφάνιση κατά την ΥΜΙβ περίοδο της προαναφερθείσας «μεταλλικής» νεύρωσης σε κάθετες, ταινιωτές λαβές μινωικών κεραμικών αγγείων. Λαμβάνοντας υπόψη τα δύο προαναφερθέντα, υστερότερα «μεταλλικά» χαρακτηριστικά του ΑΜΗ Π10028, δηλαδή την κάθετη, ταινιωτή λαβή σχήματος τελικού «ς», η οποία προσφύεται καθέτως πάνω στο επίπεδο χείλος του αγγείου, του οποίου υπερέχει κατά πολύ, όπως και τη «μεταλλική» νεύρωση η οποία εντοπίζεται κατά μήκος της λαβής του, μπορούμε να τοποθετήσουμε το υπό εξέταση αγγείο χρονολογικά, με ασφάλεια, στην ΥΜΙβ περίοδο. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία που παρατίθενται ακολούθως (στα

⁷⁹ Floyd 1996: 496, εικ. 48.

⁸⁰ Evans 1928: 427 (εικ. 248).

⁸¹ Popham 1984: πίν. 68-69.

⁸² Επισημαίνεται, ότι αυλάκωση εντοπίζεται, επίσης, στις λαβές λίθινων αγγείων, όπως στις οριζόντιες, ταινιωτές λαβές ενός ΥΜΙ λίθινου αγγείου από τις ανασκαφές στα σπίτια στον λόφο δυτικά του ανακτόρου της Κνωσού (Catling κ.α. 1979: 56, 58, εικ. 41.2, πίν. 13.α).

τμήματα κειμένου «2. Παράλληλα μεταλλικά αγγεία» και «3. Παράλληλα κεραμικά αγγεία»).

2. Παράλληλα μεταλλικά αγγεία

Σε όσα αφορούν, γενικά στη μορφολογία του ΑΜΗ Π10028, παρόμοια, αλλά όχι πανομοιότυπα, μεταλλικά (κυρίως χάλκινα) αγγεία εντοπίζονται από τη ΜΜΙΙΒ μέχρι και την ΥΜΙΙΙ περίοδο, τόσο στην Κρήτη όσο και στον μυκηναϊκό χώρο. Πρόκειται για κύπελλα μικρού μεγέθους και για αβαθείς λεκάνες μικρού ή μέσου μεγέθους. Τα μεταλλικά αυτά αγγεία είναι, ως επί το πλείστον, ανοικτά, με κυρτά τοιχώματα⁸³, τα οποία φέρουν, κατά κύριο λόγο, δακτυλιόσχημη βάση⁸⁴, διάφορα είδη χειλέων⁸⁵ και κάθετη, υπερέχουσα του χείλους, ταινιωτή λαβή, η οποία αποτελεί ενιαίο ή ξεχωριστό τμήμα σε σχέση με το κυρίως σώμα του αγγείου. Στην τελευταία περίπτωση, η λαβή προσφύεται στο χείλος του αγγείου και καταλήγει στο κυρίως σώμα του, με ή χωρίς στερέωση σε αυτό⁸⁶.

Η πλησιέστερη μορφολογικά στο ΑΜΗ Π10028 (αν και μικρότερου μεγέθους) ειδική κατηγορία⁸⁷ μινωικών μεταλλικών κυπέλλων εντοπίζεται τη ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙΙΙ περίοδο⁸⁸ και φέρει ημισφαιρικό σώμα και ταινιωτή λαβή. Σε αυτήν ανήκει μία στενότερα οριζόμενη ειδική κατηγορία μεταλλικών κυπέλλων με στενούμενη βάση που δεν φέρουν διακόσμηση⁸⁹, αντιπροσωπευτικά παραδείγματα της οποίας είναι ένα ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙ χάλκινο κύπελλο από τον Τάφο 9 του Μόχλου (πίν. αγγείου: **εικ. 22**)⁹⁰ και ένα ΥΜΙ - ΙΙα χάλκινο κύπελλο άγνωστης προέλευσης (πίν. αγγείου: **εικ. 23**)⁹¹. Στην ειδική κατηγορία μινωικών μεταλλικών κυπέλλων που φέρουν ημισφαιρικό σώμα και ταινιωτή λαβή ανήκει, επίσης, μία δεύτερη, στενότερα

⁸³ Σημειώνεται ότι, σε κάποιες περιπτώσεις, τα τοιχώματα των εν λόγω μεταλλικών αγγείων είναι ελάχιστα τροπιδωτά.

⁸⁴ Βλ. Clarke 2013: 29 (εικ. 2.21) σε αναφορά με τα είδη των δακτυλιόσχημων βάσεων που διαθέτουν τα μινωικά μεταλλικά αγγεία (σπανιότερα, αυτά διαθέτουν απλές μεταλλικές βάσεις - βλ. παρακάτω στο κείμενο και πίν. ΑΜΗ Π10028: **εικ. 25** για δύο παραδείγματα).

⁸⁵ Βλ. Clarke 2013: 24 (εικ. 2.15), σε αναφορά με τα είδη των χειλέων (διακοσμημένα ή μη) που διαθέτουν τα μινωικά μεταλλικά αγγεία.

⁸⁶ Βλ. Clarke 2013: 25 (εικ. 2.16), σε αναφορά με τα είδη των λαβών που διαθέτουν τα μινωικά μεταλλικά αγγεία.

⁸⁷ Σχετικά με τον ορισμό της «ειδικής κατηγορίας αγγείων», βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6. «Κεραμική τεχνολογική τυπολογία»: 2.6.α. «Μεθοδολογία ταξινόμησης κεραμικών αγγείων».

⁸⁸ Clarke 2013: 19, Mountjoy 1993: 57.

⁸⁹ Matthäus 1980: ειδική κατηγορία 33, αρ. 338-340, 219-221, πίν. 41, Clarke 2013: 18-19, **εικ. 2.9α**.

⁹⁰ Matthäus 1980: αρ. 338, 219, πίν. 41, Clarke 2012: 13, **εικ. 1c**, Clarke 2013: 18-19, **εικ. 2.9α**, Davis 1977: 67-69, **εικ. 51**.

⁹¹ Clarke 2013: 19, 134-135.

οριζόμενη, ειδική κατηγορία χάλκινου κυπέλλου μεγαλύτερων διαστάσεων με απλή βάση από τον ΥΜΙΙα1 Τάφο 4 στο νεκροταφείο Σελλόπουλο στην Κνωσό⁹². Επίσης, εντοπίζεται μία τρίτη, στενότερα οριζόμενη, ειδική κατηγορία χάλκινων κυπέλλων με πρόχυση και επίπεδο, διακοσμημένο χείλος, δύο ΥΕΙ παραδείγματα της οποίας έχουν ανακτηθεί από τους λακκοειδείς τάφους ΙΙΙ (αρ. 341) και ΙV ή V (αρ. 342), αντιστοίχως, των Μυκηνών, με πολύ μικρό ύψος σώματος και λαβή η οποία αποτελεί ξεχωριστό τμήμα σε σχέση με το σώμα του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 24**)⁹³. Παρόμοια μεταλλικά αγγεία με τις προαναφερθείσες κατηγορίες χάλκινων κυπέλλων εντοπίζονται σε χρυσό και ασήμι⁹⁴, όπως, για παράδειγμα, ένα ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙ⁹⁵ / ΥΜΙΙ⁹⁶ ασημένιο κύπελλο από το Ταφικό Κτήριο 3 στο Φουρνί Αρχανών⁹⁷, το οποίο διαθέτει απλή βάση και λαβή η οποία αποτελεί ενιαίο φύλλο μετάλλου με το κυρίως σώμα του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 25**).

Τα πλησιέστερα παραδείγματα μεταλλικών αβαθών λεκανών, σε όσα αφορούν τόσο στη μορφολογία όσο και στο μέγεθος του ΑΜΗ Π0028, χρονολογούνται στην ΥΜΙ περίοδο, με κάποια παραδείγματα να χρονολογούνται υστερότερα, στην ΥΜΙΙ - ΥΜΙΙΙ περίοδο⁹⁸ και κάποια άλλα παραδείγματα νωρίτερα, στη ΜΜΙΙΒ περίοδο (**πίν. αγγείου: εικ. 26-28**)⁹⁹. Πρόκειται για μεταλλικά αγγεία μέσου κυρίως μεγέθους, με διάμετρο σώματος από 26 εκ. έως 39 εκ. και ύψος από 4,5 εκ. έως 9,5 εκ., με κυρτά ή ελάχιστα τροπιδωτά τοιχώματα, με στενούμενη βάση και υπερέχουσα του χείλους, πλατιά, ταινιωτή λαβή, η οποία προσφύεται στο χείλος και εκφύεται από τη μέση περίπου του ύψους του κυρίως σώματος. Οι εν λόγω λεκάνες κατηγοριοποιούνται από τον Matthäus σε τέσσερις κατηγορίες (32Α, 32Β, 32C, 32D, 32E)¹⁰⁰, παραδείγματα των οποίων εντοπίζονται τόσο σε χαλκό όσο και σε πολύτιμα

⁹² Popham και Catling 1974: 235 (εικ. 22.33).

⁹³ Διαστάσεις: ύψος σώματος έως 3,5 εκ., διάμετρος χείλους έως 12,4 εκ., διάμετρος βάσης έως 5 εκ. (Matthäus 1980: κατηγορία 34, αρ. 341-342, 222-224, πίν. 41, 80).

⁹⁴ Clarke 2013: 18.

⁹⁵ Η συγκεκριμένη χρονολόγηση προτείνεται από τους Sakellarakis και Sakellarakí (1997: 605, εικ. 636, 607) και τον Σακελλαράκη (1968α: 180-183, πίν. 152β, 153γ).

⁹⁶ Η συγκεκριμένη χρονολόγηση προτείνεται από τη Davis 1977: 110-111, εικ. 86.

⁹⁷ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 194-198, Sakellarakis και Sakellarakí 1997: 605 (εικ. 636: στο σχέδιο δεν δίνεται κλίμακα ή οι διαστάσεις του αγγείου), 607, Ορλάνδος 1967: 141, 143 (εικ. 167), Σακελλαράκης 1968α: 180-183, πίν. 152β, 153γ.

⁹⁸ Catling 1984: 210-211.

⁹⁹ Σύμφωνα με τη McCullough (2014: 220, 529, πίν. 9), οι εν λόγω μεταλλικές αβαθείς λεκάνες ενδέχεται να χρονολογούνται πολύ νωρίτερα, στη ΜΜΙΙΒ - ΜΜΙΙΙα περίοδο, με βάση την ύπαρξη πιθανών κεραμικών αντιγράφων τους τη συγκεκριμένη περίοδο.

¹⁰⁰ Matthäus 1980: ειδικές κατηγορίες 32Α - 32Ε, αρ. 308-331, 207-213, πίν. 37-41. Σχετικά, βλ., επίσης, Clarke 2013: 18, εικ. 2.8, 132-134, η οποία ακολουθεί την κατηγοριοποίηση του Matthäus.

μέταλλα¹⁰¹. Ο Catling¹⁰² απλούστευσε την κατηγοριοποίηση του Matthäus και όρισε τρεις γενικότερες κατηγορίες μεταλλικών λεκανών: α. η πρώτη κατηγορία (κατηγορία 3A του Matthäus) περιλαμβάνει λεκάνες των οποίων το σώμα αποτελεί μαζί με τη λαβή τους ενιαίο τμήμα μετάλλου, β. η δεύτερη κατηγορία (κατηγορίες 3B, 3C και 3D του Matthäus) περιλαμβάνει λεκάνες των οποίων το σώμα αποτελεί διαφορετικό τμήμα μετάλλου σε σχέση με τη λαβή τους και γ. η τρίτη κατηγορία (κατηγορία 3E του Matthäus) περιλαμβάνει λεκάνες που φέρουν διακόσμηση (**πίν. αγγείου: εικ. 26**)¹⁰³. Στην κατηγορία 3A του Matthäus (δηλαδή, στην πρώτη κατηγορία του Catling) ανήκει μία ΥΜΙα χάλκινη λεκάνη από το «Basement Cell by Stepped Portico» του ανακτόρου της Κνωσού¹⁰⁴, μία ΥΜΙβ χάλκινη λεκάνη από το Παλαίικαστρο¹⁰⁵, μία ΥΜΙΙ χάλκινη λεκάνη από το Πισκοκέφαλο, η οποία φέρει λαβή με νεύρωση (**πίν. αγγείου: εικ. 26 - «α», 27**)¹⁰⁶ και μία χάλκινη λεκάνη από τον ΥΜΙΙα1 Τάφο 4 στο νεκροταφείο του Σελλόπουλου στην Κνωσό¹⁰⁷. Μία χάλκινη λεκάνη της κατηγορίας 32B του Matthäus (δηλαδή, της δεύτερης κατηγορίας του Catling) που διαθέτει, παρομοίως, κάθετη λαβή με νεύρωση εντοπίστηκε στα ΥΜΙΙ στρώματα της Ανεξερεύνητης Έπαυλης¹⁰⁸, της οποίας, όμως, η κατασκευή χρονολογείται από τον Catling στην ΥΜΙ περίοδο (**πίν. αγγείου: εικ. 28**)¹⁰⁹. Τέλος, στην κατηγορία 3E του Matthäus (δηλαδή, στην τρίτη κατηγορία του Catling) ανήκει μία ΥΜΙ / ΥΜΙβ χάλκινη λεκάνη από τον Μόχλο, η οποία διαθέτει διακοσμημένο χείλος και λαβή (**πίν. αγγείου: εικ. 26c**)¹¹⁰, ενώ στις κατηγορίες 3A και 3E του Matthäus ανήκουν διάφορες χάλκινες λεκάνες από το ΥΜΙα στρώμα καταστροφής στο «North West Treasure House» του ανακτόρου της Κνωσού, οι οποίες, όμως, χρονολογούνται, κατασκευαστικά, στη ΜΜΙΙβ περίοδο¹¹¹.

¹⁰¹ Clarke 2013: 18.

¹⁰² Catling 1984: 210.

¹⁰³ Catling 1984: 210, Clarke 2013: 18.

¹⁰⁴ Evans 1928: 631-632, Matthäus 1980: 10, 200, πίν. 36, αρ. 301.

¹⁰⁵ Ύψος σώματος 5,3 εκ. - 7,5 εκ., διάμετρος χείλους 23,5 εκ. - 25 εκ., διάμετρος βάσης 12 εκ. - 13 εκ. (Clarke 2013: 133-34).

¹⁰⁶ Ύψος σώματος 7 εκ. - 7,7 εκ., διάμετρος χείλους 33 εκ., διάμετρος βάσης 15 εκ. - 16 εκ. (Matthäus 1980: αρ. 311, 207, πίν. 37, Clarke 2013: 18, εικ. 2.8a, 132).

¹⁰⁷ Popham και Catling 1974: 235 (εικ. 23.27), Matthäus 1980: 207, πίν. 38, αρ. 312, Alberti 2004: πίν. 116.29.

¹⁰⁸ Catling 1984: 210-211, πίν. 203.1.

¹⁰⁹ Catling 1984: 211.

¹¹⁰ Ύψος σώματος 5,8 εκ. - 6,9 εκ., διάμετρος χείλους 34,6 εκ., διάμετρος βάσης 16 εκ. (Matthäus 1980: αρ. 328, 211-212, πίν. 40, Clarke 2013: 18, εικ. 2.8c, Seager 1909: 286-288, Davis 1977: 67-69, εικ. 51).

¹¹¹ Evans 1928: 637-659, εικ. 402-404, 643 (εικ. 409), Matthäus 1980: 207-211, πίν. 37 (αρ. 309), πίν. 39 (αρ. 324-326).

Εξετάζοντας τα παραπάνω παραδείγματα νεοανακτορικών και υστερομινωικών ημισφαιρικών ή τροπιδωτών μεταλλικών λεκανών και κυπέλλων, συμπεραίνεται ότι, σε όσα αφορούν στο μέγεθος και τη μορφολογία, το ΑΜΗ Π10028 έχει μάλλον υιοθετήσει τεχνολογικά στοιχεία και των δύο κατηγοριών μεταλλικών αγγείων. Σε όσα αφορούν στο μέγεθος, το ΑΜΗ Π10028 ανήκει στην κατηγορία μέσου μεγέθους, όπως οι περισσότερες νεοανακτορικές και υστερομινωικές αβαθείς μεταλλικές λεκάνες. Συγκεκριμένα, έχει διάμετρο χείλους ίση ή λίγο μικρότερη σε σχέση με τη διάμετρο του χείλους των μεταλλικών λεκανών και διάμετρο βάσης ίση περίπου με τη διάμετρο βάσης των μεταλλικών λεκανών και την ίδια αναλογία διαμέτρου βάσης προς διάμετρο χείλους με αυτές, η οποία υπολογίζεται σε 1:2. Παρόλα αυτά, το ΑΜΗ Π10028 έχει μεγαλύτερο ύψος σώματος σε σχέση με τις μεταλλικές λεκάνες, με αναλογία ύψους σώματος προς διάμετρο βάσης 1:1 και αναλογία ύψους σώματος προς διάμετρο χείλους 1:2 (οι αντίστοιχες αναλογίες στις μεταλλικές λεκάνες είναι 1:2 και 1:4). Συγκριτικά με τα νεοανακτορικά και υστερομινωικά μεταλλικά κύπελλα, το ΑΜΗ Π10028 είναι μεγαλύτερο, καθώς διαθέτει διπλάσια διάμετρο βάσης. Ωστόσο, το υπό εξέταση αγγείο παρουσιάζει παρόμοιες λοιπές αναλογίες με τα μεταλλικά κύπελλα, συμπεριλαμβανομένων της αναλογίας διαμέτρου βάσης προς ύψος σώματος αγγείου (1:1) και της αναλογίας ύψους σώματος αγγείου προς διάμετρο χείλους (1:2). Θεωρείται, ότι η γενική μορφολογία του κυρίως σώματος του ΑΜΗ Π10028 είναι πιο κοντά στη μορφολογία του κυρίως σώματος των εν λόγω μεταλλικών κυπέλλων και λιγότερο στη μορφολογία του αβαθούς σώματος των εν λόγω μεταλλικών λεκανών. Η κατά πολύ υπερέχουσα του χείλους, κάθετη, ταινιωτή λαβή, σχήματος τελικού «ς», όπως και το ημισφαιρικό σώμα και η απλή βάση του ΑΜΗ Π10028 είναι μορφολογικά χαρακτηριστικά τα οποία εντοπίζονται, από κοινού, στις νεοανακτορικές - υστερομινωικές μεταλλικές λεκάνες και κύπελλα.

3. Παράλληλα κεραμικά αγγεία

Αναφορικά με τα κεραμικά αγγεία, υπάρχει ένα ΥΜΙΒ ημισφαιρικό αγγείο μέσου μεγέθους το οποίο είναι παρόμοιο του ΑΜΗ Π10028, με προέλευση από τις ανασκαφές βόρεια και νότια του Βασιλικού Δρόμου της Κνωσού (**πίν. αγγείου: εικ.**

29)¹¹². Αυτό φέρει όμο στα 2/3 του ύψους του ημισφαιρικού σώματός του (ενώ το σώμα του χαμηλότερα του ώμου έχει σχεδόν κωνικό σχήμα), έξω νεύον, επίπεδο χείλος, μη σωζόμενη, απλή βάση και «μεταλλική», ταινιωτή λαβή, σχήματος τελικού «ς», η οποία φέρει ήπια αυλάκωση κατά μήκος και απομίμηση μεταλλικού ήλου στο σημείο ένωσης της με το χείλος¹¹³. Οι διαστάσεις του αγγείου από την Κνωσό είναι, επίσης, ανάλογες των διαστάσεων του ΑΜΗ Π10028: έχει διάμετρο χείλους περίπου 20 εκ. και σωζόμενο ύψος περίπου 10 εκ.¹¹⁴ και η κατά προσέγγιση περιφέρεια της βάσης του είναι 10 εκ.¹¹⁵. Εντούτοις, διευκρινίζεται, ότι η «μεταλλική» λαβή του εν λόγω αγγείου δεν ανήκει σε κανένα από τα τρία προαναφερθέντα ΥΕΙ - ΥΕΙΠα1 είδη «μεταλλικών» λαβών της κατηγοριοποίησης του Furumark (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 18**, στο κόκκινο πλαίσιο)¹¹⁶, καθώς αυτή υπερέχει ελάχιστα του χείλους. Σημειώνεται, ότι η μείωση του πλάτους της λαβής του αγγείου από την Κνωσό και του ΑΜΗ Π10028 λίγο πριν την προσάρτησή της στο κυρίως σώμα αποτελεί κεραμικό και όχι μεταλλικό τεχνολογικό στοιχείο¹¹⁷.

Εκτός των κοινών προαναφερθέντων μορφολογικών στοιχείων, το ΑΜΗ Π10028 και το αγγείο από την Κνωσό φέρουν, επίσης, παρόμοιο θέμα γραπτής διακόσμησης στην εξωτερική τους επιφάνεια: επάλληλες, οριζόντιες, κυματοειδείς γραμμές στο μέσο καθ' ύψος τμήμα του κυρίως σώματός τους, ταινίες στο κατώτερο τμήμα τους και οριζόντια ταινία που καλύπτει το χείλος εξωτερικά, εσωτερικά και στην πάνω επιφάνειά του. Εντούτοις, εντοπίζονται κάποιες διαφορές στη διακόσμηση των δύο συγκριθέντων αγγείων. Στο μέσο καθ' ύψος τμήμα του σώματος του αγγείου από την Κνωσό εντοπίζεται μόνο μία κυματοειδής γραμμή πολύ μεγάλου πλάτους, ενώ στο αντίστοιχο τμήμα του ΑΜΗ Π10028 εντοπίζονται πολυάριθμες, λεπτότερες κυματοειδείς γραμμές. Επιπροσθέτως, η λαβή του αγγείου από την Κνωσό διακοσμείται με γραπτές, οριζόντιες ταινίες, ενώ η λαβή του ΑΜΗ Π10028 είναι ολόβαφη. Εσωτερικά του αγγείου από την Κνωσό εντοπίζονται κηλίδες και καταλοιβάδες βαφής σε ακανόνιστο σχηματισμό, ενώ το ΑΜΗ Π10028 φέρει

¹¹² Hood 2011: 157, εικ. 6 (αρ. P200).

¹¹³ Σχετικά με τα «μεταλλικά» χαρακτηριστικά που μπορεί να φέρουν τα μινωικά κεραμικά αγγεία, βλ. παραπάνω, τμήμα κειμένου «1. 'Μεταλλικά' στοιχεία».

¹¹⁴ Το κυρίως σώμα του αγγείου σώζεται από το χείλος μέχρι λίγο πριν το ξεκίνημα της βάσης, η οποία δεν σώζεται.

¹¹⁵ Επισημαίνεται, ότι οι διαστάσεις του αγγείου από την Κνωσό υπολογίστηκαν κατά προσέγγιση με βάση την κλίμακα (1:3), που εντοπίζεται στη σχετική δημοσίευση (Hood 2011: 157, εικ. 6, αρ. P200).

¹¹⁶ Furumark 1941a: 91, εικ. 24· σχετικά, βλ. παραπάνω, τμήμα κειμένου «1. 'Μεταλλικά' στοιχεία».

¹¹⁷ Σχετικά, βλ. τη λεπτομερή τεχνολογική περιγραφή του ΑΜΗ Π10028 στον Τόμο ΙΙΙ, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α.: σελ. 2 - 6 και συγκεκριμένα την υποσημείωση 2.

εσωτερικά παρόμοια διακόσμηση με την εξωτερική του επιφάνεια. Διευκρινίζεται, ότι οι διακοσμητικές, κυματοειδείς, γραπτές γραμμές που διαθέτουν τα δύο αγγεία δεν αποτελούν ασφαλές κριτήριο για τη συγκεκριμένη χρονολογική τους ένταξη, καθώς οι εν λόγω γραμμές εντοπίζονται εξίσου σε ΜΜΜΙΙΒ - ΥΜΙ¹¹⁸ και ΥΜΙα¹¹⁹ κεραμικά σύνολα. Εντούτοις, το γεγονός ότι πρόκειται για αφαιρετικές, μη συμμετρικές, λιτές και γρήγορες στην εκτέλεσή τους κυματοειδείς γραμμές είναι στοιχείο το οποίο τα κατατάσσει στην ΥΜΙβ περίοδο¹²⁰.

Αν και δεν εντοπίστηκε άλλο κεραμικό αγγείο παρόμοιο του ΑΜΗ Π10028, ο τονισμένος ώμος του, ο οποίος εντοπίζεται στα 2/3 του ύψους κυρίως σώματός του, καθώς και το κωνικό σχήμα του χαμηλότερα του ώμου, είναι στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν πολυάριθμα ΥΜΙβ ημισφαιρικά κύπελλα και λεκάνες¹²¹, όπως και διάφορα ΥΜΙ ημισφαιρικά μόνωτα κύπελλα με πρόχυση¹²² και ΥΜΙ κεραμικές ημισφαιρικές λεκάνες¹²³ και κύλικες¹²⁴ από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη. Αντιθέτως, τα ΥΜΙα κεραμικά ημισφαιρικά κύπελλα και λεκάνες φέρουν πιο ομοιογενές ημισφαιρικό σώμα, χωρίς έντονη γωνίωση στον ώμο¹²⁵. Ακόμα, όμως, και στην περίπτωση που αυτά φέρουν γωνίωση, αυτή εντοπίζεται χαμηλότερα, στο 1/3 του ύψους του κυρίως σώματός τους, λίγο ψηλότερα της βάσης, όπως συμβαίνει σε διάφορα ΥΜΙα μικρά κύπελλα από τον Κομμό¹²⁶. Το βύθισμα αυτό (ειδικά στο

¹¹⁸ Για ένα ΜΜΜΙΙβ - ΥΜΙ παράδειγμα λεκάνης με κυματοειδή διακόσμηση, βλ. Warren 1991: 326 (εικ. 7G).

¹¹⁹ Ένα παράδειγμα ΥΜΙα λεκάνης με πυκνή, κυματοειδή διακόσμηση έχει εντοπιστεί στο ανάκτορο του Γαλατά, (Rethemiotakis και Christakis 2011: 212, 214, εικ. 11) - εντούτοις κάποιοι μελετητές έχουν προτείνει μεταγενέστερη χρονολόγηση, στην ΥΜΙβ περίοδο, για το συγκεκριμένο αγγείο. Άλλα ΥΜΙα παραδείγματα κεραμικής με διακόσμηση κυματοειδών γραμμών έχουν εντοπιστεί στο Κτήριο 4 στο Φουρνί Αρχανών (Δεληγιάννη 1995: 45) και στον Κατσαμπά (Daux 1958: 788, 789, εικ. 22).

¹²⁰ Van der Moortel 1997: 625-626, Σαπουνά - Σακελλαράκη 1988-1989: 47, Betancourt 1985: 192.

¹²¹ Η Van der Moortel (1997: 621) κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα. Για μερικά παραδείγματα, βλ.: Barnard και Brogan 2011: 438 (εικ. 10: τα δύο πρώτα αγγεία της δεύτερης σειράς), 442 (εικ. 14), 446 (εικ. 16), 447 (εικ. 19), Barnard και Brogan 2003: 47 (εικ. 6-8), Betancourt 2011: 411 (εικ. 8, 10), Brogan κ.α. 2011: 575 (εικ. 4), 576 (εικ. 5-13), Catling κ.α. 1979: 52 (εικ. 37: 257), Chatzi - Vallianou 2011: 349-352 (εικ. 5-8), 357 (εικ. 12), Dimopoulou - Rethemiotaki 2004: 370 (εικ. 31.10), 372 (εικ. 31.16), Hemingway κ.α. 2011: 519 (εικ. 5), 523 (εικ. 7d), 527 (εικ. 11b-d, εικ. 11g), 530 (εικ. 14d), 540 (εικ. 4b, εικ. 5), Hood 2011: 162 (εικ. 5), Mantzourani 2011: 296 (εικ. 8-9), Platon 2011: 602 (εικ. 14-15), 608 (εικ. 36), Puglisi 2011: 284 (εικ. 19), 286 (εικ. 22), Rethemiotakis και Christakis 2011: 224 (εικ. 31), Rutter 2011α: 143 (εικ. 2), Rutter 2011β: 309 (εικ. 2), 315 (εικ. 8), 320 (εικ. 14), 321 (εικ. 15), Sakellarakis και Sakellarakis 1997: 436 (εικ. 411), 437 (εικ. 413), Vokotopoulos 2011: 567, εικ. 17, 570, εικ. 19, Warren 2011: 188-189, 192, Σαπουνά - Σακελλαράκη 1988-1989: πίν. 24, εικ. 32.

¹²² Porpham 1984: πίν. 50-51.

¹²³ Porpham 1984: πίν. 52-53.

¹²⁴ Porpham 1984: πίν. 54-58, πίν. 92d.

¹²⁵ Για μερικά παραδείγματα, βλ. Barnard και Brogan 2011: 429 (εικ. 2), Hatzaki 2007α, Hatzaki 2007β, Rutter 2011α: 143 (εικ. 1), Warren 1991.

¹²⁶ Van der Moortel 1997: 88, 995 (εικ. 12: αγγεία με αριθμούς καταλόγου C1073, C1078 και C7510). Η μελετήτρια περιγράφει τα σώματα των ΥΜΙα μικρών κυπέλλων από τον Κομμό που παρουσιάζουν γωνίωση κοντά στη βάση τους ως «sharply turning lower bodies ending in deeply undercut bases».

κύπελλο με αριθμό καταλόγου C7510) είναι παρόμοιο με την «κοιλιά» που φέρει το σώμα ενός πιθαμοφόρα από το ΥΜΙ Βαθύπετρο (με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Α221_2), ο οποίος είναι κατασκευασμένος με χρήση της τεχνικής των κουλουρών¹²⁷, στοιχείο το οποίο, ενδεχομένως, υποδεικνύει την χρήση της ίδιας τεχνικής των κουλουρών, σε συνδυασμό με την περιστροφική κίνηση του κεραμικού τροχού, για την κατασκευή των προαναφερθέντων κυπέλλων από τον Κομμό. Η Van der Moortel υποστηρίζει ότι ο εντοπισμός της γωνίωσης από το 1/3 στα 2/3 του ύψους του κυρίως σώματος των ΥΜΙβ αγγείων οφείλεται στην αλλαγή προτιμήσεων ή / και στη μεγαλύτερη ικανότητα του αγγειοπλάστη, ο οποίος κατάφερε τελικά να αποφύγει το βύθισμα του σώματος των αγγείων κατά την κατασκευή ή κατά το στέγνωμά τους¹²⁸. Συμφωνώντας σε ένα βαθμό με την προαναφερθείσα μελετήτρια, προτείνεται ότι ο έντονος ώμος στα 2/3 του ύψους του ΑΜΗ Π10028 οφείλεται στην πιο επιδέξια χρήση της (τουλάχιστον εν μέρει) περιστροφικής κίνησης του κεραμικού τροχού¹²⁹, τεχνολογική πρόοδος η οποία, σύμφωνα με τα παραπάνω, επιτεύχθηκε κατά την ΥΜΙβ περίοδο¹³⁰. Συγκρίνοντας το ΑΜΗ Π10028 με τις προαναφερθείσες κατηγορίες υστερομινωικών κεραμικών αγγείων, συμπεραίνεται, επίσης, ότι είναι μεγαλύτερο σε σχέση με τα ΥΜΙβ - ΥΜΙΙ κεραμικά ημισφαιρικά κύπελλα και μικρότερο σε σχέση με τις ΥΜΙβ - ΥΜΙΙ κεραμικές ημισφαιρικές λεκάνες, ενώ φέρει, όπως τα περισσότερα από τα εν λόγω αγγεία, συστελλόμενο στόμιο. Επιπρόσθετες διαφορές που εντοπίζονται ανάμεσα στο ΑΜΗ Π10028 και στις παραπάνω κατηγορίες ΥΜΙβ / ΥΜΙΙ κεραμικών αγγείων είναι οι ακόλουθες: α. η μεγαλύτερη αναλογία της διαμέτρου της βάσης του προς τη διάμετρο του χείλους του (1:2)¹³¹. β. η μεγαλύτερη αναλογία της διαμέτρου της βάσης του προς το ύψος του κυρίως σώματός του (1:1)¹³². γ. η μικρότερη αναλογία του ύψους του κυρίως σώματός του προς τη διάμετρο του χείλους του (1:2)¹³³.

¹²⁷ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5. «Οργάνωση της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη».

¹²⁸ Van de Moortel 1997: 428.

¹²⁹ Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του ΑΜΗ Π10028, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.1.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη - 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας» και τη λεπτομερή τεχνολογική περιγραφή του αγγείου στον Τόμο ΙΙΙ, σελ. 2 - 6.

¹³⁰ Σχετικά, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α. «Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία» - 5.1.α.ι. «Χρονολόγηση».

¹³¹ Στα ΥΜΙβ - ΥΜΙΙ κεραμικά ημισφαιρικά κύπελλα και λεκάνες, η αντίστοιχη αναλογία είναι, κατά προσέγγιση, 1:3.

¹³² Στα ΥΜΙβ - ΥΜΙΙ κεραμικά ημισφαιρικά κύπελλα και λεκάνες, η αντίστοιχη αναλογία είναι, κατά προσέγγιση, 1:2.

¹³³ Στα ΥΜΙβ - ΥΜΙΙ κεραμικά ημισφαιρικά κύπελλα και λεκάνες, η αντίστοιχη αναλογία είναι, κατά προσέγγιση, 1:≤1,5.

4. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, το ΑΜΗ Π10028 συνδυάζει μορφολογικά χαρακτηριστικά τα οποία ανήκουν τόσο στις νεοανακτορικές - υστερομινωκές και μυκηναϊκές μεταλλικές λεκάνες και κύπελλα, όσο και στις ΥΜΙβ - ΥΜΠ κεραμικές ημισφαιρικές λεκάνες και κύπελλα. Αποτελεί, δηλαδή, όπως το παρόμοιό του ΥΜΙβ αγγείο από την Κνωσό (πίν. αγγείου: εικ. 29), μια ενδιάμεση εκδοχή των προαναφερθεισών κατηγοριών αγγείων. Συγκεκριμένα: α. φέρει τις ίδιες περίπου αναλογίες με τα νεοανακτορικά - υστερομινωικά μεταλλικά κύπελλα, συμπεριλαμβανομένης της αναλογίας της διαμέτρου της βάσης προς το ύψος του κυρίως σώματος του αγγείου (1:1) και της αναλογίας του ύψους του κυρίως σώματος προς τη διάμετρο του χείλους (1:2), αλλά είναι μεγαλύτερο από αυτά· β. διαθέτει τις ίδιες περίπου διαστάσεις διαμέτρου βάσης και χείλους σε σχέση με τις νεοανακτορικές - υστερομινωικές μεταλλικές, αβαθείς, ανοικτές λεκάνες (όπως και σε σχέση με τα νεοανακτορικά - υστερομινωικά μεταλλικά κύπελλα), με αναλογία 1:2, αλλά έχει μεγαλύτερο ύψος κυρίως σώματος, με αναλογία ύψους κυρίως σώματος προς διάμετρο βάσης 1:1 και αναλογία ύψους κυρίως σώματος προς διάμετρο χείλους 1:2¹³⁴. Επιπροσθέτως, το ΑΜΗ Π10028 αντιγράφει την ταινιωτή λαβή πολυάριθμων ΥΜΙβ και υστερότερων μεταλλικών λεκανών και κυπέλλων, η οποία υπερέχει κατά πολύ του επίπεδου χείλους (στο οποίο προσφύεται σε κάθετο άξονα) και φέρει μινωική διαμήκη «μεταλλική» νεύρωση και «μεταλλική» απόφυση (και όχι απομίμηση μεταλλικού ήλου) στην πρόσφυσή της. Εντούτοις, το ΑΜΗ Π10028 διαφέρει σε σχέση με τις παραπάνω μεταλλικές λεκάνες και κύπελλα, καθώς, ενώ τα μεταλλικά πρότυπα είναι, ως επί το πλείστον, ανοικτά αγγεία, το ΑΜΗ Π10028 είναι ένα αγγείο με συστελλόμενο στόμιο, όπως είναι τα παράλληλά του ΥΜΙβ - ΥΜΠ κεραμικά ημισφαιρικά κύπελλα και λεκάνες. Επισημαίνεται, ότι ο έντονος ώμος στα 2/3 του ύψους του κυρίως σώματος του ΑΜΗ Π10028, όπως και του παράλληλού του ΥΜΙβ αγγείου από την Κνωσό, είναι κεραμικό στοιχείο¹³⁵ και ένδειξη της επιδέξιας, εν μέρει ή εξολοκλήρου, χρήσης του κεραμικού τροχού, η οποία χρονολογείται στην

¹³⁴ Οι αντίστοιχες αναλογίες στις υστερομινωικές μεταλλικές λεκάνες είναι 1:2 και 1:4.

¹³⁵ Αντιθέτως, οι νεοανακτορικές - υστερομινωικές μεταλλικές λεκάνες και κύπελλα παρουσιάζουν τροπιδωπή στο 1/3 του ύψους του κυρίως σώματός τους (σχετικά, βλ. παραπάνω, τμήμα κειμένου «2. Παράλληλα μεταλλικά αγγεία» και πίν. αγγείου: εικ. 23-30).

ΥΜΙΒ περίοδο¹³⁶. Τα παραπάνω στοιχεία υποδεικνύουν τη χρονολογική ένταξη του ΑΜΗ Π10028 όχι νωρίτερα της ΥΜΙΒ περιόδου¹³⁷, ερμηνεία που ίσως ενισχύεται με βάση το γεγονός ότι αυτό διακοσμείται με αφαιρετικές, κυματοειδείς γραμμές. Το γεγονός ότι το υπό εξέταση αγγείο από ΥΜΙ Βαθύπετρο είναι ένας συγκερασμός μεταλλικών και κεραμικών στοιχείων μάλλον επιβεβαιώνει τη χρονολόγησή του στο τέλος της Νεοανακτορικής περιόδου, πολύ υστερότερα, δηλαδή, της αρχικής εμφάνισης των πρότυπων του μεταλλικών ημισφαιρικών κυπέλλων και λεκανών κατά τη ΜΜΙΙΒ περίοδο¹³⁸.

4.1.α.iii. Προέλευση:

Το ΑΜΗ Π10028 ταυτίζεται με την περιγραφή του Μαρινάτου της «λεκάνης» που βρέθηκε το 1951 μαζί με άωτα κύπελλα στο ανώτερο στρώμα του Αποθέτη Θεμελίωσης του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (κεφάλαιο 1, πίν. 3: Χώρος 13)¹³⁹. Αυτό επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι δεν εντοπίστηκε άλλο παρόμοιο αγγείο ανάμεσα στα αγγεία που συντηρήθηκαν υπό την επίβλεψη του ανασκαφέα (ή στα αγγεία που συντηρήθηκαν ή εξετάστηκαν από τη γράφουσα¹⁴⁰). Λόγω της συγκεκριμένης, σημαντικής προέλευσής του, είχε επιλεγεί, άλλωστε, για να εκτεθεί στην παλαιά

¹³⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, τμήμα κειμένου «3. Παράλληλα κεραμικά αγγεία». Επισημαίνεται, ότι κεραμικό στοιχείο αποτελεί, επίσης, η μείωση του πλάτους της λαβής των δύο αγγείων πριν την προσάρτησή της στο κυρίως σώμα (σχετικά, βλ. το προαναφερθέν τμήμα κειμένου).

¹³⁷ Η προτεινόμενη χρονολόγηση του ΑΜΗ Π10028 στην ΥΜΙΒ περίοδο θα μπορούσε ίσως να επιβεβαιωθεί, αν αποδειχθεί, μέσω της ακτινογραφικής εξέτασής του, ότι είναι εξολοκλήρου και όχι εν μέρει τροχοποίητο (δηλαδή, ότι κατασκευάστηκε με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού), όπως προτείνεται εδώ, καθώς, με βάση τα συμπεράσματα της μελέτης της Jeffra (2011, 2013), είναι πιθανό η κατασκευή αγγείων μικρού και μέσου μεγέθους αποκλειστικά στον κεραμικό τροχό να ξεκίνησε την ΥΜΙΒ περίοδο (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5.). Εντούτοις, δεν αποκλείεται η συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού να είχε συνεχιστεί στην ΥΜΙΒ περίοδο και για τα αγγεία των μεγεθών αυτών.

¹³⁸ Η μεταφορά των μεταλλικών μορφολογικών χαρακτηριστικών στα κεραμικά αγγεία λάμβανε χώρα, συνήθως, ταυτόχρονα ή λίγο αργότερα από την αρχική εμφάνιση των μεταλλικών προτύπων (McCullough 2014: 404-405, 408-409) και όχι πάντα με τον ίδιο τρόπο απόδοσης σε κάθε περίπτωση αντιγραφής (McCullough 2014: 405-409). Η McCullough (2014: 38-39, 71-79, 478) εντοπίζει τρία στάδια τα οποία αφορούν στη διαδικασία μεταφοράς των μεταλλικών στοιχείων στα κεραμικά αγγεία, η χρονική διάρκεια των οποίων δεν είναι συγκεκριμένη ή προβλέψιμη: α. το στάδιο της απομίμησης («imitation»), κατά το οποίο το κεραμικό αγγείο αντιγράφει πιστά το μεταλλικό πρότυπο· β. το στάδιο της προσαρμογής («close adaptation»), κατά το οποίο το κεραμικό αγγείο δεν αντιγράφει το μεταλλικό του πρότυπο με ακρίβεια· γ. το στάδιο της ελεύθερης απόδοσης («derivation»), κατά το οποίο το κεραμικό αγγείο δεν κάνει αναφορά σε ένα συγκεκριμένο μεταλλικό πρότυπο, καθώς πρόκειται πλέον, εξαιτίας της παρόδου του χρόνου, για ένα συγκερασμό και ελεύθερη απόδοση μεταλλικών και κεραμικών στοιχείων (McCullough 2014: 413-414, 478-483).

¹³⁹ Μαρινάτος 1952α: 259 (Σχέδιο, Χώρος 2), 260, Driessen και Sakellarakis 1997: 65 (εικ. 3, Χώρος 13). Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

¹⁴⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος».

έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου¹⁴¹, μαζί με έξι ακόμα αγγεία από το συγκρότημα (πίν. αγγείου: εικ. 30)¹⁴². Το αγγείο βρίσκεται πλέον εγκιβωτισμένο στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου.

4.1.α.ιv. Χρήση και σημασία:

Η «μεταλλική» απόφυση στην πρόσφυση της λαβής του ΑΜΗ Π10028, σε θέση λίγο ψηλότερα του χείλους, θεωρείται ότι είχε τοποθετηθεί, εκτός από το για να προσδώσει «μεταλλικό» και οπότε σπουδαιότερο χαρακτήρα στο αγγείο (σχετικά, βλ. παρακάτω), για την ασφαλέστερη διαχείρισή του, δηλαδή, για να μην ολισθαίνει κατά την εκροή / έκχυση του υγρού περιεχομένου του¹⁴³. Η προτεινόμενη χρήση του για την εκροή / έκχυση υγρών επιβεβαιώνεται από τα ακόλουθα στοιχεία: α. στα νεοανακτορικά - υστερομινωικά μεταλλικά αγγεία, οι αποφύσεις εντοπίζονται μόνο σε πρόχους, δηλαδή σε αμιγώς προχυτικά αγγεία που χρησιμοποιούνταν για την εκροή / έκχυση υγρών¹⁴⁴. β. στα νεοανακτορικά - υστερομινωικά κεραμικά αγγεία, οι απομιμήσεις ήλων / αποφύσεων εντοπίζονται, κυρίως, στις λαβές προχυτικών ή / και σπονδικών αγγείων, όπως σε πρόχους, σε κύπελλα - ρυτά και σε μεγάλα ημισφαιρικά κύπελλα, τα οποία χρησιμοποιούνταν για τη σπονδική εκροή / έκχυση υγρών ή / και για πόση (αναφορικά με τα κύπελλα) κατά τη διάρκεια τελετουργικών συμβάντων¹⁴⁵. γ. ο χρηστικός ρόλος των απομιμήσεων μεταλλικών ήλων / αποφύσεων στην πρόσφυση της λαβής νεοανακτορικών - υστερομινωικών κεραμικών αγγείων υποδηλώνεται από τα ακόλουθα¹⁴⁶: i. στα νεοανακτορικά - υστερομινωικά κεραμικά αγγεία που φέρουν πρόχυση / προχολή και τρεις λαβές, τα εν λόγω «μεταλλικά» στοιχεία τοποθετούνται, συνήθως, στην πρόσφυση της λαβής που βρίσκεται αντιδιαμετρικά της πρόχυσης / προχολής και όχι στην πρόσφυση των λαβών που

¹⁴¹ Στην Αίθουσα VII, στο μεσαίο ράφι της Προθήκης 90 (σχετικά, βλ. Βασιλάκης 2001: 124).

¹⁴² Βλ. Παπαδάκη 2014: 36, σχετικά με τα είδη αγγείων που εντοπίζονται στους μινωικούς αποθέτες. Σχετικά με το ποια αντικείμενα από το ΥΜΙ Βαθύπετρο εκτίθενται στην τωρινή έκθεση του ΑΜΗ, βλ. κεφάλαιο 1, υποσημείωση 306.

¹⁴³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.1.α.ii. «Μορφολογικές, διακοσμητικές, κατασκευαστικές και χρονολογικές παρατηρήσεις - 1. 'Μεταλλικά' στοιχεία».

¹⁴⁴ Clarke 2013: 130, εικ. 7.20. Σχετικά, βλ. το υποκεφάλαιο που αναφέρεται στην προηγούμενη υποσημείωση.

¹⁴⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.1.α.ii. «Μορφολογικές, διακοσμητικές, κατασκευαστικές και χρονολογικές παρατηρήσεις - 2. Παράλληλα μεταλλικά αγγεία».

¹⁴⁶ Αντίθετα, η McCullough (2014: 105-106, 502, πίν. 3) υποστηρίζει ότι οι απομιμήσεις μεταλλικών ήλων (τους οποίους δεν διαχωρίζει από τις αποφύσεις - σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 29) στην πρόσφυση των λαβών μινωικών κεραμικών αγγείων είχαν μόνο συμβολικό ρόλο, ενώ η Davis χαρακτηρίζει τις αποφύσεις στην πρόσφυση των λαβών μυκηναϊκών μεταλλικών αγγείων ως αμιγώς διακοσμητικές (σχετικά, βλ. παραπάνω, «1. 'Μεταλλικά' στοιχεία» και υποσημείωση 8).

εντοπίζονται δεξιά και αριστερά αυτής¹⁴⁷. ii. στα νεοανακτορικά - υστερομινωικά κεραμικά αγγεία που φέρουν απομίμηση μεταλλικού ήλου / απόφυσης στην πρόσφυση της λαβής τους, συνήθως, δεν εντοπίζεται η απομίμηση του μεταλλικού ήλου ο οποίος στερεώνει την έκφυση της λαβής στο κυρίως σώμα του μεταλλικού αγγείου¹⁴⁸. Διευκρινίζεται, ότι η νεύρωση στη λαβή του AMH Π10028 μπορεί, επίσης, να χρησίμευε στη μείωση της ολισθηρότητας, όπως, πιθανώς, ίσχυε στα μεταλλικά πρότυπα αγγεία¹⁴⁹.

Το ότι το AMH Π10028 προοριζόταν για υγρά, επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι φέρει βαθύ σώμα με έντονο ώμο στα 2/3 του ύψους του και συστελλόμενο χείλος, χαρακτηριστικά τα οποία προσδίδονται σε ένα αγγείο με στόχο να συγκρατεί υγρά στο εσωτερικό του με επιτυχία. Εντούτοις, θεωρείται ότι αυτό δεν χρησιμοποιήθηκε για τη μακροπρόθεσμη αποθήκευση ή τη μεταφορά υγρών, καθώς δεν πρόκειται για ένα κλειστό αγγείο, σχήμα το οποίο θα ανταποκρινόταν σε μια τέτοιου είδους χρήση. Με βάση τα στοιχεία που παρατέθηκαν παραπάνω, προτείνεται ότι το AMH Π10028 χρησιμοποιούνταν για την εκροή υγρών μέσα σε κάποιο άλλο αγγείο ή / και για την έκχυση υγρών σε επιφάνειες κατά τη διάρκεια συμβάντων που είχαν σπονδικό - τελετουργικό χαρακτήρα. Το γεγονός ότι το υπό εξέταση αγγείο δεν φέρει πρόχυση, δεν αναιρεί την προχυτική του ιδιότητα, καθώς το έξω νεύον, επίπεδο χείλος του διευκόλυνε την εκροή υγρών. Ο σπονδικός - τελετουργικός χαρακτήρας του επιβεβαιώνεται από το ότι βρέθηκε στον Αποθέτη Θεμελίωσης του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, όπου πιθανώς χρησιμοποιήθηκε στις τελετουργικές, υγρές σπονδές που έλαβαν χώρα εκεί σε ένα και μοναδικό συμβάν¹⁵⁰. Με βάση το στοιχείο ότι οι απομιμήσεις μεταλλικών αποφύσεων στην πρόσφυση νεοανακτορικών - υστερομινωικών κεραμικών λαβών εντοπίζονται μόνο σε πρόχους και κύπελλα με προχυτική - σπονδική ιδιότητα και όχι σε λεκάνες¹⁵¹, όπως και λαμβάνοντας υπόψη

¹⁴⁷ Σχετικά, βλ. τα παραδείγματα μινωικών κεραμικών αγγείων που αναφέρονται στη McCullough 2014. Επισημαίνεται, ότι οι λαβές εκατέρωθεν της πρόχυσης ή προχολής των μεταλλικών πρότυπων αγγείων έφεραν ήλο στην πρόσφυσή τους, μόνο στην περίπτωση που αυτές είχαν κατασκευαστεί από διαφορετικό φύλλο μετάλλου σε σχέση με το φύλλο μετάλλου που χρησιμοποιήθηκε για το κυρίως σώμα του αγγείου (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 28).

¹⁴⁸ Εκτός αν η έκφυση της λαβής των μεταλλικών προτύπων του AMH Π10028 δεν στερεωνόταν με ήλο στο κυρίως σώμα του αγγείου (σχετικά, βλ. παραπάνω, τμήμα «1. 'Μεταλλικά' στοιχεία» και πίν. AMH Π10028: εικ. 22, 26 - «a», 27).

¹⁴⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, τμήμα «1. 'Μεταλλικά' στοιχεία» και συγκεκριμένα υποσημείωση 55.

¹⁵⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

¹⁵¹ Διευκρινίζεται, ότι δεν έχουν εντοπιστεί κεραμικές ή μεταλλικές, νεοανακτορικές ή μυκηναϊκές λεκάνες που φέρουν είτε απόφυση στην πρόσφυση της λαβής τους, είτε πρόχυση / προχολή. Για αυτό τον λόγο, θεωρείται ότι οι λεκάνες αυτές δεν χρησιμοποιούνταν για την εκροή / έκχυση υγρών, αλλά για τη

ότι το σχήμα του ΑΜΗ Π10028 δεν αντιστοιχεί με βεβαιότητα σε πρόχου, αλλά φέρει μορφολογικά στοιχεία μεταλλικών και κεραμικών λεκανών και κυπέλλων, προτείνεται ότι είναι πιθανότερο να πρόκειται για ένα τελετουργικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων (μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους), το οποίο χρησιμοποιούνταν, παράλληλα, τόσο για ομαδική πόση, όσο και για τη διενέργεια τελετουργικών υγρών σπονδών. Η προτεινόμενη αυτή χρήση επιβεβαιώνεται από τον εντοπισμό ενός δεύτερου τελετουργικού κυπέλλου μεγάλων διαστάσεων (μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους), συγκεκριμένα ενός κυπέλλου Βαφειού, στην Αποθήκη των Πίθων του συγκροτήματος (κεφάλαιο 1, πίν. 3: Χώρος 10), με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π10032¹⁵².

Το τελετουργικό - σπονδικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων ΑΜΗ Π10028 χρονολογείται στο τέλος της Νεοανακτορικής περιόδου¹⁵³. Ο «μεταλλικός» χαρακτήρας του, ο οποίος χρονολογείται συγκεκριμένα στην ΥΜΙΒ περίοδο¹⁵⁴, θεωρείται ότι είχε στόχο να επιδείξει, να εδραιώσει ή να ενισχύσει την κοινωνική θέση του χρήστη ή των χρηστών του κυπέλλου, όπως και να εξαιρεί τη σημαντικότητα των γεγονότων κατά τη διάρκεια των οποίων αυτό χρησιμοποιήθηκε. Αυτό υποστηρίζεται με βάση τα συμπεράσματα της μελέτης της McCullough, σύμφωνα με τα οποία, τα ΜΜΙΒ - ΜΜΙΙα κεραμικά αντίγραφα μεταλλικών αγγείων από το ανάκτορο της Κνωσού και της Φαιστού¹⁵⁵ χρησιμοποιούνταν από ομάδες ατόμων με ανταγωνιστικό τρόπο κατά τη διάρκεια τελετουργικών - συμποσιακών περιστάσεων, με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής ιεραρχίας¹⁵⁶. Η μελετήτρια υποστήριξε την παραπάνω υπόθεση, λόγω του ότι τα πρότυπα μεταλλικά αγγεία των εν λόγω κεραμικών αντιγράφων χρησιμοποιούνταν, παρομοίως, κατά τη διάρκεια τελετουργιών και συμποσίων από τις ισχυρότερες ομάδες της μινωικής κοινωνίας, οι οποίες είχαν πρόσβαση στα πολύτιμα και δυσεύρετα μέταλλα (όπως ο χρυσός, το

βραχοπρόθεσμη μεταφορά ή / και αποθήκευση υγρών ή στερεών. Σύμφωνα με τη McCullough (2014: 63-65, 453-458, 466-469), οι μεταλλικές, νεοανακτορικές και μυκηναϊκές, αβαθείς λεκάνες χρησιμοποιούνταν για το πλύσιμο των χεριών πριν από κάποια τελετουργία ή συμπόσιο.

¹⁵² Το εν λόγω αγγείο εκτίθετο, όπως το ΑΜΗ Π10028, στην παλιά έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου (σχετικά, παραπάνω, υποσημειώσεις 141 και 142 και Τόμο ΙΙ, σελ. 44-50, πίν. ΑΜΗ Π10028: εικ. 30, δεύτερο αγγείο από αριστερά).

¹⁵³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.1.α.ii. «Μορφολογικές, διακοσμητικές, κατασκευαστικές και χρονολογικές παρατηρήσεις - 4. Συμπεράσματα».

¹⁵⁴ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

¹⁵⁵ McCullough 2014: 469-472.

¹⁵⁶ McCullough 2014: 63-65, 466-478, 489. Η McCullough (2014: 63-64) επισημαίνει, ότι στόχος των τελετουργικών - συμποσιακών αυτών περιστάσεων δεν ήταν η καταστολή, αλλά η ενίσχυση της ιεραρχίας της μινωικής κοινωνίας.

ασήμι και ο χαλκός), σε μία προσπάθεια ενίσχυσης της κοινωνικής τους θέσης¹⁵⁷. Εντούτοις, στην περίπτωση του ΑΜΗ Π10028, η προσπάθεια αυτή είχε μάλλον μέτρια επιτυχία, καθώς πρόκειται για ένα μέσο λεπτοφύες αγγείο, κατά τη χρήση του οποίου είναι πιθανότερο ότι δημιουργήθηκαν μέτριες εντυπώσεις.

Συνοψίζοντας, το «μεταλλικό» αγγείο ΑΜΗ Π10028 είναι ένα τελετουργικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων που χρησιμοποιήθηκε για την ομαδική πόση και τη σπονδική εκροή υγρών μέσα σε άλλα δοχεία, ή / και τη σπονδική έκχυση υγρών σε επιφάνειες, κατά τη διάρκεια τελετουργικών, συμποσιακών συμβάντων που έλαβαν χώρα στον Αποθήτη Θεμελίωσης (Χώρος 13) κατά την ίδρυση του Βαθυπέτρου, σε ένα μεμονωμένο επεισόδιο, στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνει τη χρονολόγηση όλων των αρχιτεκτονικών και λειτουργικών φάσεων του συγκροτήματος αποκλειστικά στην ΥΜΙβ περίοδο¹⁵⁸. Προτείνεται ότι οι χρήστες του κυπέλλου είχαν στόχο να εξάρουν τη σημαντικότητα και τον συμβολισμό του εν λόγω μεμονωμένου τελετουργικού - συμποσιακού γεγονότος και να επιδείξουν, να εδραιώσουν ή να ενδυναμώσουν τη θρησκευτική, οικονομική ή / και πολιτική τους θέση στη νεοανακτορική μινωική κοινωνία.

¹⁵⁷ McCullough 2014: 103-104, 486.

¹⁵⁸ Σχετικά με την αρχική πρόταση για χρονολόγηση του Βαθυπέτρου στην ΥΜΙα ή / και στην ΥΜΙβ περίοδο, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7. και συγκεκριμένα το υποκεφάλαιο 1.7.β.

4.2. Προχυτικά αγγεία

4.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

(Τόμος II, σελ. 54-62: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 63-64: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 7-24: τεχνολογική περιγραφή αγγείων)

4.2.α.ι. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Στη συγκεκριμένη κατηγορία αγγείων εντοπίστηκαν τέσσερις (4) ραμφόστομες πρόχοι (BAΘ_0061, BAΘ_0066, BAΘ_0067, BAΘ_0056· ΔΔΑ: 0,1) που ανήκουν στο ίδιο είδος αγγείου (Είδος 1), στο οποίο περιλαμβάνονται κλειστά, λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή ή αβέβαιου είδους βάση. Οι διαστάσεις της καλύτερα σωζόμενης πρόχου (BAΘ_0061) είναι οι ακόλουθες:

- Μέγιστο ύψος (στο τελείωμα της πρόχησης): 27 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 5,9 εκ.
- Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας κυρίως σώματος (στον ώμο του): 19,2 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 7,9 εκ.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Όπως έχει ήδη επισημανθεί¹⁵⁹, τα αγγεία μεγαλύτερου μεγέθους κατά την Νεοανακτορική εποχή δεν ήταν εξολοκλήρου τροχοποίητα, αλλά κατασκευάζονταν με τη χρήση άλλων τεχνικών, όπως ήταν, κυρίως, η συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός, ότι ο ελεύθερα περιστρεφόμενος κεραμικός δίσκος Τύπου 3C, ο οποίος χρησιμοποιούνταν κατά τη Νεοανακτορική εποχή (τέσσερα παραδείγματα εντοπίστηκαν στο ΥΜΙ Βαθύπετρο) ήταν πιθανώς

¹⁵⁹ Βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.5 και 2.8.β.ι.

κατάλληλος για την εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή μόνο αγγείων μικρού μεγέθους¹⁶⁰. Πράγματι, οι υπό εξέταση ραμφόστομες πρόχοι μέσου μεγέθους δεν κατασκευάστηκαν εξολοκλήρου πάνω στον τροχό, αλλά με τμηματική κατασκευή, σύμφωνα με τους παρακάτω τρόπους: α. το κυρίως σώμα μέχρι πριν το λαιμό του σχεδόν ολόκληρου σωζόμενου αγγείου BAΘ_0061 κατασκευάστηκε πιθανώς με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, σύμφωνα με την οποία το κυρίως σώμα του αγγείου σχηματίζεται αρχικά με κουλούρες και στη συνέχεια τυγχάνει επεξεργασίας πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό για να αποκτήσει την τελική του μορφή· β. το τμήμα λαιμός - στόμιο - πρόχυση σχηματίστηκε: i. είτε με επικόλληση του χειροποίητου τμήματος στόμιο - ραμφόστομη πρόχυση πάνω στον λαιμό, ο οποίος κατασκευάστηκε με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (με την τροχοποίηση είτε πολλαπλών κουλουρών σε σταθερό ύψος, είτε μίας κουλούρας, ανεβάζοντάς τη σε ψηλότερο σημείο) πάνω στο ημίωπο, κυρίως σώμα του αγγείου (BAΘ_0061, BAΘ_0066)· ii. είτε με κατασκευή ολόκληρου του τμήματος λαιμός - στόμιο - ραμφόστομη πρόχυση με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (με την τροχοποίηση πολλαπλών κουλουρών) πάνω στο ημίωπο, κυρίως σώμα του αγγείου (BAΘ_0067)· iii. είτε με κατασκευή του τμήματος λαιμός - στόμιο - ραμφόστομη πρόχυση αρχικά εξολοκλήρου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, εν συνεχεία με αποκοπή και αφαίρεση της βάσης του και επικόλληση του ανώτερου τμήματός του πάνω στο ημίωπο, κυρίως σώμα του αγγείου (BAΘ_0056).

Στη βάση του ξεχωριστά κατασκευασμένου λαιμού των υπό εξέταση ραμφόστομων πρόχων μέσου μεγέθους εντοπίζεται ανάγλυφος δακτύλιος. Παρόμοιοι δακτύλιοι, οι οποίοι είχαν πρακτικό, ενισχυτικό ρόλο, τα λεγόμενα «ζωνάρια» (δηλαδή κουλούρα - πλαστική ζώνη), τοποθετούνταν στα σημεία ένωσης των κουλουρών με τις οποίες κατασκευάζονταν τα παραδοσιακά πιθάρια στην Κρήτη και γενικότερα στην Ελλάδα¹⁶¹, με στόχο να αυξηθεί η αντοχή των τοιχωμάτων τους και να καλυφθούν τυχόν εσοχές - ρωγμές στα σημεία ένωσης των κουλουρών. Εντούτοις, στις υπό εξέταση πρόχους η ύπαρξη του εν λόγω δακτυλίου δεν στόχευε στην αποτελεσματικότερη συγκόλληση του λαιμού με το κατώτερο σώμα του αγγείου,

¹⁶⁰ Διευκρινίζεται, ότι, σύμφωνα με τη Jeffra (2013: 13), η εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή μικρότερων αγγείων δεν είχε υιοθετηθεί ως τεχνική μέχρι το τέλος της ΥΜΙα περιόδου.

¹⁶¹ Για παραδείγματα κατασκευής παραδοσιακών πιθαριών με χρήση «ζωναριού» από τη Θεσσαλία, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 112 (εικ. 16) και από την Κρήτη, βλ. Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 51 (εικ. 7), 52 (εικ. 10), 53 (εικ. 15).

καθώς ο δακτύλιος: α. είναι ανάγλυφος και όχι πλαστικός· β. βρίσκεται συνήθως ψηλότερα του σημείου ένωσης των προαναφερθέντων τμημάτων του αγγείου (εκτός από την περίπτωση του ΒΑΘ_0056). Με βάση τα παραπάνω, θεωρείται ότι ο ανάγλυφος δακτύλιος στη βάση του λαιμού των υπό εξέταση ραμφόστομων πρόχων είχε κυρίως συμβολικό - διακοσμητικό χαρακτήρα και αποτελούσε ίχνος προγενέστερης τεχνολογικής παράδοσης, κατά την οποία δεν ήταν δυνατή η συγκόλληση διαφορετικών τμημάτων ενός αγγείου επιτυχώς με χρήση μόνο της περιστροφικής κίνησης του κεραμικού τροχού¹⁶². Αντιθέτως, η μεγαλύτερη ταχύτητα και ακρίβεια του τεχνολογικά πιο προηγμένου κεραμικού τροχού τύπου 3C, ο οποίος πιθανώς χρησιμοποιήθηκε εν μέρει για την κατασκευή των υπό εξέταση πρόχων, επέτρεπε την αποτελεσματική ένωση των διαφορετικών τμημάτων του αγγείου, χωρίς να είναι απαραίτητη η επιπλέον στήριξή τους με πλαστικό δακτύλιο¹⁶³. Επισημαίνεται, ότι η Mountjoy εντοπίζει τον εν λόγω ανάγλυφο δακτύλιο, κυρίως, σε ΥΜΙΒ κεραμικές πρόχους και τον αποδίδει σε απομίμηση μεταλλικών αγγείων, στα οποία υπήρχε παρόμοιος μεταλλικός δακτύλιος για τη στήριξη των ξεχωριστά κατασκευασμένων τμημάτων (κυρίως σώμα και λαιμός) των μεταλλικών αγγείων¹⁶⁴. Πράγματι, τυχόν επιρροές από τη μεταλλική τεχνολογία στην κατασκευή κεραμικών αγγείων δεν πρέπει να αποκλείονται, εντούτοις, επιρροές από προηγούμενες παραδόσεις της τεχνολογικής παράδοσης της ίδιας ύλης, δηλαδή της κεραμικής ύλης, θεωρείται ότι ήταν ισχυρότερες¹⁶⁵.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατασκευή της λαβής ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής του αγγείου ΒΑΘ_0061, η οποία σχηματίστηκε χρησιμοποιώντας επίμηκες, λεπτό αντικείμενο, επίσης ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής (ίσως λεπτό ξύλο ή καλάμι), γύρω από το οποίο τυλίχθηκε λεπτό, ορθογώνιο σώμα πηλόμαζας για να σχηματιστεί ο επιμήκης και αρχικά ευθύς (πριν την επικόλλησή του στο αγγείο) άξονας της λαβής. Εν συνεχεία, το προαναφερθέν αντικείμενο αφαιρέθηκε πριν την επικόλληση της λαβής στο κυρίως σώμα του αγγείου, αφήνοντας στη θέση του οπή

¹⁶² Δεν συμφωνούμε με τη McCullough (2014: 111), η οποία υποστηρίζει ότι η ύπαρξη πλαστικού δακτυλίου στα κεραμικά αγγεία δεν είχε, αρχικώς τουλάχιστον, πρακτικό λόγο ύπαρξης.

¹⁶³ Βλ. παραπάνω στο κείμενο.

¹⁶⁴ Mountjoy 1993: 40 (εικ. 49), 41 (εικ. 50), βλ., επίσης, Palio 2011: 112 (εικ. 2). Για σχετικά σχόλια, βλ. McCullough 2014: 111, όπως και παρακάτω, υποκεφάλαιο 4.2.a.iv. «Χρονολόγηση» και την τεχνολογική περιγραφή τις πρόχου ΒΑΘ_0066 στον Τόμο III: σελ. 13-17.

¹⁶⁵ Επισημαίνεται, ότι η ανάγλυφη ή πλαστική ζώνη στη βάση του λαιμού των κεραμικών πρόχων εντοπίζεται ήδη από τη Μεσομινωική περίοδο (McCullough 2014: 112 και πίν. 5, αρ. 2-5). Για σχετικά παραδείγματα, βλ. τη ΜΜΙΒ ραμφόστομη πρόχου από το ανάκτορο της Φαιστού (Betancourt 1985: πίν. 10: Ε) και τις δύο ΜΜΙΙ πρόχειλες πρόχους από το ανάκτορο της Κνωσού (Betancourt 1985: πίν. 13.Ι, 14.Β).

αντιστοίχου μορφής (δηλαδή, ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής). Σημειώνεται, ότι δεν αποκλείεται το συγκεκριμένο αντικείμενο να εισήλθε στον αρχικά ευθύ, διαμήκη άξονα της λαβής μετά την κατασκευή της, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο την εν λόγω οπή.

Καθαρισμός διενεργήθηκε, ενδεχομένως, στην εξωτερική επιφάνεια των ΒΑΘ_0061 και ΒΑΘ_0066.

3. Διακόσμηση

Οι υπό εξέταση ραμφόστομες πρόχοι είτε είναι ολόβαφες κόκκινες ή μαύρες, είτε φέρουν εξωτερικά κόκκινη διακόσμηση με σπείρες και ταινίες και, εσωτερικά του χείλους, ενίοτε, οριζόντια ταινία και κάθετη καταλοιβάδα βαφής.

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Οι τρεις διαφορετικοί τύποι των υπό εξέταση ραμφόστομων πρόχων μέσου μεγέθους κατασκευάστηκαν με χρήση παρόμοιου είδους και όπτησης κεραμικής ύλης, τον Μέσο Τραχύ Πηλό 1, ο οποίος πιθανώς παραγόταν από κεραμικό εργαστήριο ή κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα χρησιμοποιώντας τοπικά ιζήματα και προσμείξεις¹⁶⁶. Επισημαίνεται, ότι από το ΒΑΘ_0061 έγινε λήψη ενός δείγματος για πετρογραφική ανάλυση (αριθμός πετρογραφικού δείγματος: 11).

Στην περίπτωση κόκκινου χρώματος βαφής, οι συνθήκες όπτησης ήταν οξειδωτικές, ενώ στην περίπτωση μαύρου χρώματος βαφής, οι συνθήκες όπτησης ήταν οξειδωτικές, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης.

4.2.α.ii. *Συζήτηση επί των τύπων:*

Οι τέσσερις υπό εξέταση ραμφόστομες πρόχοι μέσου μεγέθους κατηγοριοποιήθηκαν στους Τύπους 1, 2 και 3 με βάση τη διαφορετική μορφολογία του τμήματος λαιμός - χείλος - ραμφόστομη πρόχωση, εφόσον το συγκεκριμένο τμήμα είναι το μόνο που σώζεται σε όλες τις πρόχους. Εν συνεχεία, η αρχική αυτή

¹⁶⁶ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.11.ε., 3.12, 3.14.

τυπολογική κατηγοριοποίηση επιβεβαιώθηκε με βάση τον διαφορετικό τρόπο κατασκευής του συγκεκριμένου τμήματος των αγγείων¹⁶⁷, ο οποίος υποδηλώνει διαφορετικές ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις και, συνεπώς, διαφορετικούς τύπους¹⁶⁸.

Διευκρινίζεται ότι το διαφορετικό, ολόβαφο χρώμα (μαύρο, κόκκινο) ή η ύπαρξη γραπτής διακόσμησης δεν λήφθηκε υπόψη για την κατηγοριοποίηση των υπό εξέταση πρόχων σε τύπους, καθώς θεωρείται ότι το ίδιο κεραμικό εργαστήριο είναι πιθανό να παρήγαγε αγγεία του ίδιου είδους με ολόβαφη επιφάνεια διαφόρων χρωμάτων ή / και με γραπτή διακόσμηση διαφόρων ειδών¹⁶⁹.

Οι κεραμικές ύλες των υπό εξέταση πρόχων ανήκουν στο ίδιο είδος, στο Μέσο Τραχύ Πηλό 1, οπότε το συγκεκριμένο τεχνολογικό στοιχείο δεν χρησιμοποιήθηκε για την κατηγοριοποίησή τους σε τύπους. Παρομοίως, η τεχνολογία κατασκευής της κάθετης λαβής τους δεν λήφθηκε υπόψη στην τυπολογική κατηγοριοποίηση, καθώς αυτή σώζεται σε ικανό βαθμό μόνο στην περίπτωση του ΒΑΘ_0061.

4.2.α.iii. Προέλευση:

Οι τέσσερις υπό εξέταση ραμφόστομες πρόχοι προέρχονται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»)¹⁷⁰.

4.2.α.iv. Χρονολόγηση:

Στην περιοχή του όρους Γιούχτα, στα ΥΜΙ (πιθανώς ΥΜΙβ¹⁷¹) στρώματα της τελικής καταστροφής του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών (Τουρκογειτονιά), εντοπίστηκε ένα παράδειγμα παρόμοιο με το υπό εξέταση είδος ραμφόστομης

¹⁶⁷ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.i. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

¹⁶⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.i. «Γενικά».

¹⁶⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι».

¹⁷⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

¹⁷¹ Βλ. υποσημείωση 86 του κεφαλαίου 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.iv. «Χρονολόγηση», σχετικά με τη χρονολόγηση της τελικής φάσης του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου.

πρόχου, το οποίο φέρει ανάγλυφο δακτύλιο στη βάση του λαιμού¹⁷². Στο κοντινό ΥΜΙα Κτήριο 4 στο μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί εντοπίστηκε, επίσης, το εν λόγω είδος αγγείου, σε μικρότερο, όμως, μέγεθος¹⁷³. Στην περιοχή της Κνωσού, ένα παρόμοιο παράδειγμα εντοπίστηκε στα στρώματα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στον Βασιλικό Δρόμο στην Κνωσό, το οποίο φέρει απλή βάση και ανάγλυφο δακτύλιο στη βάση του λαιμού¹⁷⁴. Στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στο Νίρου Χάνι εντοπίστηκαν πολυάριθμα παρόμοια παραδείγματα¹⁷⁵, όπως, επίσης, στα ΥΜΙβ στρώματα της Νότιας Οικίας στην Κνωσό¹⁷⁶ και στα ΥΜΙβ στρώματα οικοπέδου σε οικόπεδο στο Μπουγάδα Μετόχι στην Κνωσό¹⁷⁷.

Η Mountjoy, η οποία απεικονίζει σχεδιαστικά τη μορφολογική εξέλιξη της κεραμικής ραμφόστομης πρόχου κατά τη διάρκεια της μινωικής εποχής, επισημαίνει ότι κατά την ΥΜΙβ περίοδο το εν λόγω είδος αγγείου διαθέτει τεχνολογικά στοιχεία που αποτελούν απομιμήσεις στοιχείων μεταλλικών αγγείων, όπως είναι, για παράδειγμα, ο δακτύλιος στη βάση του λαιμού¹⁷⁸ και η δακτυλιόσχημη βάση¹⁷⁹. Εντούτοις, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η ανάγλυφη ή πλαστική ζώνη στη βάση του λαιμού κεραμικών πρόχων εντοπίζεται ήδη από τη Μεσομινωική περίοδο¹⁸⁰. Σε κάθε περίπτωση, η ΥΜΙβ χρονολόγηση των υπό εξέταση πρόχων επιβεβαιώνεται, εκτός από τα «μεταλλικά» τους στοιχεία, και από τα ακόλουθα στοιχεία: α. από το γεγονός ότι το τμήμα λαιμός - στόμιο - πρόχωση του ΒΑΘ_0056 κατασκευάστηκε, πιθανώς, εξολοκλήρου τροχοποίητα, τεχνική η οποία θεωρείται ότι υιοθετήθηκε μετά το τέλος της ΥΜΙα περιόδου¹⁸¹. β. με βάση τη χρονολόγηση των προαναφερθέντων, παρόμοιων παραδειγμάτων του υπό εξέταση είδους αγγείων, κυρίως, στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου.

¹⁷² Sakellarakis και Sakellarakis 1997: 445 (εικ. 426).

¹⁷³ Δεληγιάννη 1995: Τόμος 2, σελ. 33 (αρ. 78), σελ. 129 (εικ. 119: το αγγείο στα δεξιά).

¹⁷⁴ Hood 2011: 166, εικ. 33: 61 P9.

¹⁷⁵ Σακελλαράκη 2011: Τόμος 2, πίν. 104-108.

¹⁷⁶ Mountjoy 2003: 90 (εικ. 4.17: αρ. 228-235).

¹⁷⁷ Rethemiotakis και Warren 2014: 48 (εικ. 3.12: D3.233, D3.234).

¹⁷⁸ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

¹⁷⁹ Mountjoy 1993: 40 (εικ. 49), 41 (εικ. 50), βλ., επίσης, Palio 2011: 112 (εικ. 2).

¹⁸⁰ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 165 και υποκεφάλαιο 4.2.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη - 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

¹⁸¹ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 160.

4.2.α.ν. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής:

Τα κοινά τεχνολογικά χαρακτηριστικά των τεσσάρων υπό εξέταση ραμφόστομων πρόχων μέσου μεγέθους ακολουθούν παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Πρόκειται για λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία που είτε είναι ολόβαφα κόκκινα ή μαύρα, είτε διαθέτουν διακόσμηση με σπείρες και ζώνες στην εξωτερική τους επιφάνεια, τα οποία έχουν κατασκευαστεί από δεξιότεχνες και έμπειρους αγγειοπλάστες χρησιμοποιώντας παρόμοια συνταγή κεραμικής ύλης με παρόμοιο τρόπο όπτησης.

Συγκεκριμένα, όμως, οι τέσσερις υπό εξέταση πρόχοι ακολουθούν τρεις διαφορετικές ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις με βάση τον εντοπισμό τριών διαφορετικών τεχνολογικών τύπων, οι οποίοι διαφέρουν τόσο στη μορφολογία όσο και στην τεχνική που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή του τμήματος λαιμός - στόμιο - πρόχυση. Οι διαφορετικοί αυτοί τεχνολογικοί τύποι είχαν παραχθεί μάλλον από διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια στα στενότερα χρονικά όρια του τέλους της ΥΜΙβ περιόδου, οπότε αυτοί χρονολογούνται. Θεωρείται απίθανο να είχαν παραχθεί στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου¹⁸², καθώς η τεχνική κατασκευής, η οποία ήταν διαφορετική και στους τρεις τύπους, είναι τεχνολογική παράμετρος που παραμένει σταθερή στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο κατά τη διάρκεια μεγάλων χρονικών περιόδων¹⁸³. Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι οι τρεις τύποι ραμφόστομων πρόχων μέσου μεγέθους είναι πιθανό να είχαν παραχθεί από αντίστοιχο αριθμό κεραμικών εργαστηρίων.

4.2.α.νι. Χρήση και σημασία:

Οι τέσσερις υπό εξέταση ραμφόστομες πρόχοι μέσου μεγέθους χρησιμοποιούνταν για να περιέχουν, τουλάχιστον κατά την αρχική τους χρήση, υγρά, όπως υποδεικνύει το γεγονός ότι πρόκειται για κλειστά αγγεία, χαρακτηριστικό το οποίο προσδίδεται σε ένα αγγείο το οποίο επιθυμείται να συγκρατεί στο εσωτερικό

¹⁸² Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ι. «Γενικά».

¹⁸³ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.2. και 2.6 (και συγκεκριμένα, το υποκεφάλαιο 2.6.β.ι. «Γενικά»), όπως και Jeffra 2013, σύμφωνα με την οποία η χειροποίητη τεχνική και οι διάφορες μέθοδοι της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού διαδέχονται η μία την άλλη με πολύ αργό ρυθμό κατά τη διάρκεια της ΜΜΙβ - ΥΜΙα περιόδου.

του υγρά με επιτυχία. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω πρόχοι χρησιμοποιούνταν για τη σύντομη μεταφορά και για την προσφορά - εκροή (μέσα σε άλλα δοχεία) υγρών, κατά τη διάρκεια ιδιωτικών ή κοσμικών συμβάντων κατανάλωσης ποτού και πιθανώς φαγητού¹⁸⁴. Η χρήση τους πιθανώς δεν είχε ως στόχο τη μετάδοση κάποιου σημαντικού κοινωνικού μηνύματος, με εξαίρεση ίσως τις πρόχους ΒΑΘ_0061 και ΒΑΘ_0066, η χρήση των οποίων, λόγω της προσεγγισμένης κατασκευής τους, ενδέχεται να είχε κάποια ιδιαίτερη κοινωνική σημασία.

4.2.β. Γεφυρόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

(Τόμος II, σελ. 67-68: ατομικός πίνακας αγγείου ΒΑΘ_0065, Τόμος III, σελ. 24-27: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

4.2.β.i. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Η μόνη γεφυρόστομη πρόχους του είδους, με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0065 (Είδος 1), είναι κλειστό αγγείο, μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, με χαμηλό, φαρδύ λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα και γεφυρόστομη πρόχυση, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και αβέβαιο είδος βάσης (πιθανώς απλή). Οι διαστάσεις της είναι οι ακόλουθες (ΔΔΑ: 0):

- Ύψος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (26 εκ. κατά προσέγγιση).
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 11,5 εκ.
- Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας κυρίως σώματος (στον ώμο του): 21,6 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: δεν σώζεται.

¹⁸⁴ Σχετικά, βλ. το κείμενο αναφορικά με τις μικρές ραμφόστομες πρόχους (κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.vi. «Χρήση και σημασία»).

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Το ΒΑΘ_0065 κατασκευάστηκε εξολοκλήρου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3¹⁸⁵), ενώ η γεφυρόστομη προχοή και η κάθετη (μη σωζόμενη) λαβή είναι χειροποίητα, ξεχωριστά τμήματα, τα οποία επικολλήθηκαν στο σώμα του αγγείου.

3. Διακόσμηση

Το αγγείο φέρει ίχνη βαφής εξωτερικά (είναι πιθανώς ολόβαφο μαύρο) και ίχνη βαφής εσωτερικά του λαιμού (πιθανώς πρόκειται για διακοσμητική ταινία μεγάλου πλάτους).

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Η υπό εξέταση γεφυρόστομη πρόχους κατασκευάστηκε με τον Τραχύ Πηλό 1, ο οποίος πιθανώς παράχθηκε σε κεραμικό εργαστήριο της περιοχής του Γιούχτα, χρησιμοποιώντας τοπικά ιζήματα και προσμείξεις¹⁸⁶. Από το ΒΑΘ_0065 έγινε λήψη ενός δείγματος για πετρογραφική ανάλυση (αριθμός πετρογραφικού δείγματος: 70).

Ο συνθήκες όπτησης του αγγείου ήταν οξειδωτικές, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης για την επίτευξη του μαύρου χρώματος.

4.2.β.ii. Συζήτηση επί των τύπων:

Καθώς μόνο μία γεφυρόστομη πρόχους μέσου μεγέθους εντοπίστηκε, ορίστηκε μόνο ένας τύπος, ο Τύπος 1.

¹⁸⁵ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

¹⁸⁶ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.11.δ., 3.12, 3.14.

4.2.β.iii. Προέλευση:

Η υπό εξέταση γεφυρόστομη πρόχους προέρχεται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»)¹⁸⁷.

4.2.β.iv. Χρονολόγηση:

Στην περιοχή του όρους Γιούχτα, στα ΥΜΙ (πιθανώς ΥΜΙβ¹⁸⁸) στρώματα της τελικής καταστροφής του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών (Τουρκογειτονιά)¹⁸⁹, όπως και στο στρώμα τελικής καταστροφής πιθανώς από τον όροφο του ίδιου κτηρίου της ίδιας περιόδου¹⁹⁰ εντοπίστηκαν δύο παραδείγματα παρόμοια με το υπό εξέταση είδος γεφυρόστομης πρόχου. Ένα επιπλέον παράδειγμα εντοπίστηκε στο κοντινό ΥΜΙα Κτήριο 4 στο μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί¹⁹¹. Στην περιοχή της Κνωσού, ένα παρόμοιο παράδειγμα εντοπίστηκε στα στρώματα ΥΜΙβ τελικής καταστροφής στον Βασιλικό Δρόμο¹⁹². Στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στο Νίρου Χάνι¹⁹³, στη μινωική αγροικία στον Σκινιά¹⁹⁴ και στη Φαιστό¹⁹⁵, επίσης, εντοπίστηκαν παραδείγματα του εν λόγω είδους αγγείου. Συμπεραίνεται, ότι η υπό εξέταση γεφυρόστομη πρόχους πιθανώς χρονολογείται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου.

¹⁸⁷ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

¹⁸⁸ Βλ. υποσημείωση 86 του κεφαλαίου 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.iv. «Χρονολόγηση», σχετικά με τη χρονολόγηση της τελικής φάσης του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου.

¹⁸⁹ Sakellarakis και Sakellarakis 1997: 434 (εικ. 408: το αγγείο στα δεξιά).

¹⁹⁰ Σακελλαράκης 1968β: 560, πίν. 707α (η πρόχους στη μέση της κάτω σειράς).

¹⁹¹ Δεληγιάννη 1995: Τόμος II, σελ. 33, αρ. 80, 129, εικ. 119 (το αγγείο στα αριστερά).

¹⁹² Hood 2011: 167, εικ. 35: 61 P125.

¹⁹³ Σακελλαράκη 2011: Τόμος II, πίν. 109-110.

¹⁹⁴ Βλ. Mandalaki 2011: 386 (εικ. 21). Επισημαίνεται, ότι η αγροικία στον Σκινιά είχε μόνο μία φάση χρήσης στην ΥΜΙβ περίοδο, η οποία τελείωσε με καταστροφή από σεισμό και πυρκαγιά.

¹⁹⁵ Palio 2011: 200 (εικ. 6).

4.2.β.ν. Χρήση και σημασία:

Αναφορικά με τη χρήση των γεφυρόστομων πρόχων μέσου μεγέθους ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με τις ραμφόστομες πρόχους μέσου μεγέθους¹⁹⁶.

4.2.γ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

(Τόμος II, σελ. 71-75: ατομικοί πίνακες αγγείων και σελ. 76: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 27-34: τεχνολογική περιγραφή αγγείων)

4.2.γ.ι. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Δύο (2) παραδείγματα σχεδόν ολόκληρων γεφυρόστομων σκύφων με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους (αριθμοί καταλόγου: AMH ΒΓ28_Π25819, ΒΑΘ_0084· ΔΔΑ: 2) κατηγοριοποιήθηκαν στο Είδος 1, το οποίο περιγράφεται ως εξής: γεφυρόστομοι σκύφοι, κλειστά, λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με χαμηλό, ευρύ λαιμό και έξω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με γεφυρόσχημη προχολή και δύο οριζόντιες, ελάχιστα υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή ή δακτυλιόσχημη, ελάχιστα στενούμενη, βάση. Οι διαστάσεις του καλύτερα σωζόμενου παραδείγματος (AMH ΒΓ28_Π25819) είναι οι ακόλουθες:

- Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 19,5 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 12,2 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 7,9 εκ.

¹⁹⁶ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.vi. «Χρήση και σημασία».

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Οι υπό εξέταση γεφυρόστομοι σκύφοι κατασκευάστηκαν με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3¹⁹⁷), ενώ φέρουν χειροποίητες λαβές και χειροποίητη προχολή, η οποία επικολλήθηκε στον ώμο και τον λαιμό του ημίωπου αγγείου, γύρω από οπή που δημιουργήθηκε στον ώμο του¹⁹⁸. Η βάση του AMH ΒΓ28_Π25819 είναι είτε χειροποίητη, είτε κατασκευασμένη με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), ενώ η βάση του ΒΑΘ_0084 είναι πιθανώς εξολοκλήρου τροχοποίητη, κατασκευασμένη πάνω σε αριστερόστροφο κεραμικό τροχό. Στα άβαφα τμήματά του ΒΑΘ_0084 διενεργήθηκε καθαρισμός και τμηματική λείανση, ενώ στην εξωτερική του επιφάνεια διενεργήθηκε επίθεση λευκο-κίτρινου επιχρίσματος μέσω εμβάπτισης / έκχυσης ή με μαλακό μέσο.

3. Διακόσμηση

Οι υπό εξέταση γεφυρόστομοι σκύφοι ανήκουν στις ακόλουθες κατηγορίες διακόσμησης:

- Ολόβαφα μαύρα εξωτερικά, με καταλοιβάδες μαύρης βαφής στο κατώτερο τμήμα του κυρίως σώματός τους, με μαύρη ζώνη εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό (AMH ΒΓ28_Π25819).
- Με μαύρη διακόσμηση εξωτερικά επάλληλων οριζόντιων ταινιών και ζώνες με κυματοειδείς γραμμές, πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα πιθανώς μόνο εξωτερικά, με άβαφο εσωτερικό (ΒΑΘ_0084).

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Οι υπό γεφυρόστομοι σκύφοι μέσου κατασκευάστηκαν με κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας ή με τον Λεπτοφυή Πηλό 1. Από το ΒΑΘ_0084 έγινε λήψη ενός δείγματος για πετρογραφική ανάλυση (αριθμός πετρογραφικού δείγματος: 78). Ο Λεπτοφυής Πηλός 1 παράχθηκε από κεραμικό εργαστήριο ή κεραμικά εργαστήρια

¹⁹⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α. «Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους»: 4.2.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

¹⁹⁸ Σχετικά, βλ. την τεχνολογική περιγραφή του AMH ΒΓ28_Π25819, Τόμος ΙΙΙ, σελ. 27-30.

της περιοχής του Γιούχτα με τοπικές γεωλογικές πρώτες ύλες¹⁹⁹. Ο συνθήκες όπτησης των σκύφων ήταν οξειδωτικές, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της βαφής.

4.2.γ.ii. Συζήτηση επί των τύπων:

Οι υπό εξέταση γεφυρόστομοι σκύφοι κατηγοριοποιήθηκαν στον Τύπο 1 (ΑΜΗ ΒΓ28_Π25819) και στον Τύπο 2 (ΒΑΘ_0028), οι οποίοι διαφοροποιήθηκαν λόγω της διαφορετικής μορφολογίας της βάσης (αντιστοίχως, απλή και ελάχιστα στενούμενη, δισκοειδής) και της προχοής τους (βλ. **Τόμο ΙΙ, σελ. 71-72: πίν. ΑΜΗ ΒΓ28_Π25819: εικ. 1, 3-4 και σελ. 79-80: πίν. ΒΑΘ_0028: εικ. 2, 11-14**), αλλά, κυρίως, λόγω του διαφορετικού τρόπου κατασκευής τους: α. η βάση και το κατώτερο τμήμα του κυρίως σώματος του ΑΜΗ ΒΓ28_Π25819 κατασκευάστηκε είτε χειρονακτικά, είτε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), ενώ το ανώτερο τμήμα του σώματος του κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3)· η βάση και το κατώτερο τμήμα του κυρίως σώματος του ΒΑΘ_0084 κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, ενώ το υπολειπόμενο σώμα του αγγείου σχηματίστηκε πάνω στην ημίνωπη τροχοποίητη βάση (η οποία είχε, ενδεχομένως, στερεωθεί πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό με νωπά τμήματα πηλόμαζας), με χρήση της συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3).

Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, σχετικά με τις ραμφόστομες πρόχους μέσου μεγέθους²⁰⁰, το ολόβαφο χρώμα (μαύρο ή κόκκινο) ή η ύπαρξη γραπτής διακόσμησης δεν λαμβάνεται υπόψη για την κατηγοριοποίηση των αγγείων σε τύπους, καθώς θεωρείται ότι το ίδιο κεραμικό εργαστήριο είναι πιθανό να παρήγαγε αγγεία του ίδιου είδους με ολόβαφη επιφάνεια διαφόρων χρωμάτων ή / και με γραπτή διακόσμηση διαφόρων ειδών²⁰¹. Ο πιθανός καθαρισμός και η επίθεση λευκο-κίτρινου επιχρίσματος στην εξωτερική επιφάνεια του γραπτού αγγείου ΒΑΘ_0084 δεν αποτελεί τεχνολογικό στοιχείο τυπολογικής διαφοροποίησης σε σχέση με το ολόβαφο

¹⁹⁹ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.11.β., 3.12, 3.14.

²⁰⁰ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων».

²⁰¹ Βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι».

αγγείο AMH ΒΓ28_Π25819, καθώς τα συγκεκριμένα τεχνολογικά χαρακτηριστικά συνοδεύουν τη γραπτή διακόσμηση, η οποία, όπως αναφέρεται παραπάνω, μπορεί να συνυπάρχει με την ολόβαφη διακόσμηση στην παράδοση του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου.

4.2.γ.iii. Προέλευση:

Ο γεφυρόστομος σκύφος AMH ΒΓ28_Π25819 προέρχεται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης είτε της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10, 9, 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος νότια αυτού), είτε του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας, πιθανώς των ισόγειων Χώρων 40 και 41-42 («Αποθήκη Ληνού», «Μικρή Κεντρική Αποθήκη»). Ο γεφυρόστομος σκύφος ΒΑΘ_0084 προέρχεται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας, πιθανώς του ισόγειου ή / και του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10, καθώς εντοπίζεται ανασκαφική ένδειξη προέλευσης με μολύβι στην επιφάνεια έδρασης «Β.Α.Γ.», η οποία μάλλον αναφέρεται στη βορειοανατολική γωνία της Αποθήκης των Πίθων.

4.2.γ.iv. Χρονολόγηση:

Στο κεραμικό σύνολο της τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου του Βόρειου Κτηρίου δυτικά του Στρωματογραφικού Μουσείου (Αγγλική Αρχαιολογική Σχολή) στην Κνωσό εντοπίστηκε ένας γεφυρόστομος σκύφος παρόμοιος με τα υπό εξέταση αγγεία²⁰². Στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στο Νίρου Χάνι, επίσης, εντοπίστηκαν αρκετά παρόμοια παραδείγματα²⁰³. Επιπροσθέτως, η δισκοειδής βάση του ΒΑΘ_0084 ενδέχεται να είναι απομίμηση των δισκοειδών βάσεων των ΥΜΙβ μεταλλικών αγγείων²⁰⁴. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία,

²⁰² Warren 1980-1981: 78, εικ. 10.

²⁰³ Σακελλαράκη 2011: Τόμος II, πίν. 129-130.

²⁰⁴ Mountjoy 1993: 31, 38, 41. Σχετικά, βλ. υποκεφάλαιο 4.1.α. «Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους»: 4.1.α.ii. «Μορφολογικές, διακοσμητικές, κατασκευαστικές και χρονολογικές παρατηρήσεις: 1. 'Μεταλλικά' στοιχεία» και συγκεκριμένα σελ. 220-221, όπως και Τόμο III, πίν. AMH Π10028, σελ. 47: εικ. 19, σε αναφορά με τα ΥΜΙβ «μεταλλικά» στοιχεία τα οποία εντοπίζονται στη μυκηναϊκή κεραμική.

προτείνεται ότι οι υπό εξέταση γεφυρόστομοι σκύφοι χρονολογούνται στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου.

4.2.γ.ν. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής:

Τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά των δύο υπό εξέταση γεφυρόστομων σκύφων μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους ακολουθούν παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Το ανώτερο σώμα τους είναι κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3) και φέρουν χειροποίητες λαβές και χειροποίητη προχοή. Είναι λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία, ολόβαφα μαύρα εξωτερικά ή φέρουν εξωτερικά μαύρη, γραπτή διακόσμηση επάλληλων οριζόντιων ταινιών και ζώνες με κυματοειδείς γραμμές πάνω σε λευκοκίτρινο επίχρισμα. Έχουν κατασκευαστεί με παρόμοιες συνταγές κεραμικής ύλης μέσης τραχύτητας ή με τον Λεπτοφυή Πηλό 1 και έχουν ψηθεί με παρόμοιο τρόπο όπτησης, αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα. Η κατασκευή τους απαιτούσε αγγειοπλαστική δεξιοτεχνία και εμπειρία.

Οι ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις τις οποίες αντιπροσωπεύουν οι συνολικά δύο τύποι των γεφυρόστομων σκύφων μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους ενδέχεται να κατασκευάστηκαν σε τουλάχιστον δύο διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου. Το ισχύον της παραπάνω υπόθεσης υποδηλώνεται από το γεγονός ότι η βάση των Τύπων 1 και 2 έχει κατασκευαστεί με διαφορετική τεχνική (η βάση του Τύπου 1 - ΑΜΗ ΒΓ28_Π25819 - κατασκευάστηκε είτε χειρονακτικά είτε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3, ενώ η βάση του Τύπου 2 - ΒΑΘ_0084 - κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό). Ο λόγος για τον οποίο προτείνεται αυτό είναι ότι η κατασκευαστική τεχνική είναι μια σταθερή παράμετρος της αγγειοπλαστικής παράδοσης που δύσκολα αλλάζει στα πλαίσια του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου και κατά τη διάρκεια στενότερων χρονικών περιόδων, όπως είναι η ΥΜΙΒ περίοδος²⁰⁵.

²⁰⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.ν. και υποσημείωση 183.

4.2.γ.vi. Χρήση και σημασία:

Οι δύο υπό εξέταση γεφυρόστομοι σκύφοι μέσου μεγέθους (όπως και οι προαναφερθείσες ραμφόστομες πρόχοι μέσου μεγέθους²⁰⁶), χρησιμοποιούνταν για να περιέχουν, τουλάχιστον κατά την αρχική τους χρήση, υγρά, όπως υποδεικνύει το γεγονός ότι πρόκειται για κλειστά αγγεία, χαρακτηριστικό το οποίο προσδίδεται σε ένα αγγείο το οποίο επιθυμείται να συγκρατεί στο εσωτερικό του υγρά με επιτυχία. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω σκύφοι χρησιμοποιούνταν για σύντομη μεταφορά και για προσφορά - εκροή (μέσα σε άλλα δοχεία) υγρών κατά τη διάρκεια ιδιωτικών ή κοσμικών συμβάντων κατανάλωσης ποτού ή φαγητού (καθώς δεν αποκλείεται να περιείχαν φαγητό σε ρευστή μορφή, όπως σούπες. Άλλωστε, ο χαμηλός, ευρύς λαιμός τους θα επέτρεπε το περιστασιακό ανακάτεμα της υγρής τροφής που αυτά τυχόν περιείχαν). Η χρήση του AMH ΒΓ28_Π25819 πιθανώς δεν είχε ως στόχο τη μετάδοση κάποιου σημαντικού κοινωνικού μηνύματος, ενώ το ΒΑΘ_0084, εξαιτίας του λεπτοφυούς του χαρακτήρα, ενδέχεται να είχε κάποια ιδιαίτερη κοινωνική σημασία.

4.2.δ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

(Τόμος II, σελ. 79-83: ατομικοί πίνακες αγγείων και σελ. 84-85: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 34-43: τεχνολογική περιγραφή αγγείων)

4.2.δ.i. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Έξι (6) παραδείγματα τμηματικά σωζόμενων γεφυρόστομων σκύφων με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους (αριθμοί καταλόγου: ΒΑΘ_0028, Σχ. 170_10, Σχ. 171_10, Σχ. 169_10, ΒΑΘ_0100, Σχ. 172_10· ΔΔΑ: 0) κατηγοριοποιήθηκαν στο Είδος 1, το οποίο περιγράφεται ως εξής: γεφυρόστομοι σκύφοι, κλειστά, λεπτοφυή αγγεία μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω

²⁰⁶ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.vi. «Χρήση και σημασία».

νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχολή, με δύο οριζόντιες, υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και με (κυρίως) απλή βάση. Οι διαστάσεις του καλύτερα σωζόμενου παραδείγματος (BAΘ_0028) είναι οι ακόλουθες:

- Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (μέγιστο σωζόμενο: 15,9 εκ.).
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 10,3 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: δεν σώζεται.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Οι υπό εξέταση γεφυρόστομοι σκύφοι κατασκευάστηκαν, εν μέρει (στο ανώτερο τμήμα τους) ή εξολοκλήρου, με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3²⁰⁷), ενώ φέρουν χειροποίητες λαβές και χειροποίητη προχολή, η οποία επικολλήθηκε στον ώμο του ημίωπου αγγείου, γύρω από οπή που δημιουργήθηκε σε αυτόν²⁰⁸. Σε κάποιες περιπτώσεις, στην εξωτερική επιφάνεια των αγγείων διενεργήθηκε καθαρισμός (όπως στο Σχ. 170_10), τμηματική λείανση (όπως στα άβαφα τμήματά του BAΘ_0028), ενώ πιθανώς διενεργήθηκε επίθεση λευκοκίτρινου επιχρίσματος στην εξωτερική επιφάνεια της πλειοψηφίας των υπό εξέταση αγγείων που φέρουν γραπτή διακόσμηση (συγκεκριμένα, στα ακόλουθα: Σχ. 170_10, Σχ. 171_10, Σχ. 169_10, BAΘ_0100, Σχ. 172_10).

3. Διακόσμηση

Οι υπό εξέταση γεφυρόστομοι σκύφοι ανήκουν στις ακόλουθες κατηγορίες διακόσμησης:

- Πιθανώς ολόβαφα μαύρα αγγεία εξωτερικά, με άβαφο εσωτερικό (Σχ. 172_10).
- Με μαύρη διακόσμηση εξωτερικά οριζόντιων ταινιών και ζώνη με σπείρες, συνήθως πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με άβαφο εσωτερικό (BAΘ_0028, Σχ. 169_10: φέρει ταινία εσωτερικά του χείλους).

²⁰⁷ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α. «Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους»: 4.2.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

²⁰⁸ Σχετικά, βλ. την τεχνολογική περιγραφή του AMH ΒΓ28_Π25819, Τόμος III, σελ. 27-30.

- Με κόκκινη διακόσμηση εξωτερικά οριζόντιων ταινιών και ζώνη με σπείρες πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με άβαφο εσωτερικό (Σχ. 170_10 και 171_10: φέρουν ταινία εσωτερικά του χείλους, ΒΑΘ_0100).

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Οι γεφυρόστομοι σκύφοι μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους κατασκευάστηκαν στην πλειονότητά τους με αβέβαιο είδος λεπτοφυούς κεραμικής ύλης και, στην περίπτωση του ΒΑΘ_0028, με τον Λεπτοφυή Πηλό 1, από τον οποίο έγινε λήψη ενός δείγματος για πετρογραφική ανάλυση (αριθμός πετρογραφικού δείγματος 49). Ο Λεπτοφυής Πηλός 1 παράχθηκε από κεραμικό εργαστήριο ή κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα με τοπικά ιζήματα²⁰⁹. Ο συνθήκες όπτησης των υπό εξέταση αγγείων ήταν είτε οξειδωτικές για την επίτευξη του κόκκινου χρώματος της βαφής, είτε οξειδωτικές, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της βαφής.

4.2.δ.ii. *Συζήτηση επί των τύπων:*

Οι τρεις από τους έξι γεφυρόστομους σκύφους μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους κατηγοριοποιήθηκαν στον Τύπο 1 (ΒΑΘ_0028) και στον Τύπο 2 (Παράδειγμα α' - Σχ. 170_10 - και Παράδειγμα β' - Σχ. 171_10²¹⁰), οι οποίοι διαφοροποιήθηκαν με βάση τα ακόλουθα στοιχεία, τα οποία υποδεικνύουν διαφορετικές ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις²¹¹: α. η κεραμική ύλη του Τύπου 2 (είδος: Λεπτοφυής Πηλός 1) ενδέχεται είναι διαφορετική σε σχέση με την κεραμική ύλη του Τύπου 1, λόγω του ότι η πρώτη είναι πολύ σαθρή και περισσότερο κιτρινωπή· β. έχει πιθανώς διενεργηθεί τμηματική λείανση στα άβαφα τμήματα της εξωτερικής επιφάνειας μόνο του Τύπου 1.

Τα άλλα τρία παραδείγματα γεφυρόστομων σκύφων κατηγοριοποιήθηκαν στους ακαθόριστους τύπους (Παράδειγμα α', β', γ' - αντιστοίχως: Σχ. 169_10,

²⁰⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.11.β., 3.12, 3.14.

²¹⁰ Επισημαίνεται, ότι τα Παραδείγματα α' και β' του Τύπου 2 είναι σχεδόν πανομοιότυπα, οπότε θα μπορούσαν να ανήκουν είτε στο ίδιο αγγείο, είτε σε πανομοιότυπα αγγεία του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου.

²¹¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι»: 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι».

BAΘ_0100, 172_10), καθώς, λόγω ελλειπών τεχνολογικών στοιχείων, δεν ήταν δυνατό να κατηγοριοποιηθούν στους ήδη γνωστούς Τύπους 1 και 2 ή σε νέους, διακριτούς τύπους. Με βάση την εξέταση του σωζόμενου ανώτερου τμήματός τους, επίσης, δεν ήταν δυνατό να διαφοροποιηθούν σε υπο-τύπους²¹², για τους παρακάτω λόγους: α. το σωζόμενο τμήμα τους, πιθανώς, κατασκευάστηκε με την ίδια Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού· β. φέρουν είτε παρόμοια γραπτή διακόσμηση (κόκκινη ή μαύρη διακόσμηση οριζόντιων ταινιών και ζώνη με σπείρες εξωτερικά, πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με άβαφο εσωτερικό, ενίοτε, με ταινία εσωτερικά του χείλους), η οποία δεν είναι βέβαιο ότι έχει εκτελεστεί με διαφορετικό τρόπο σε κάθε αγγείο, είτε ολόβαφη μαύρη διακόσμηση εξωτερικά, με άβαφο εσωτερικό (βλ. Σχ. 172_10), η οποία δεν μπορεί να διακριθεί τυπολογικά από την προαναφερθείσα γραπτή διακόσμηση²¹³.

4.2.δ.iii. Προέλευση:

Οι πέντε υπό εξέταση γεφυρόστομοι σκύφοι μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους προέρχονται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εξαίρεση αποτελεί ο γεφυρόστομος σκύφος BAΘ_0028, ο οποίος έχει προέλευση το 2ο ανασκαφικό στρώμα του Αποθέτη Θεμελίωσης (Χώρος 13), ο οποίος ανήκει στην αρχική φάση της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου²¹⁴.

4.2.δ.iv. Χρονολόγηση:

Στην περιοχή του όρους Γιούχτα, στα ΥΜΙ (πιθανώς ΥΜΙβ²¹⁵) στρώματα τελικής καταστροφής του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών (Τουρκογειτονιά) εντοπίστηκε ένα παράδειγμα παρόμοιο με το υπό εξέταση είδος γεφυρόστομου

²¹² Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.iii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί υπο-τύποι».

²¹³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.γ. «Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους»: 4.2.γ.ii. «Συζήτηση επί των τύπων».

²¹⁴ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαια 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα» και 1.7. «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις».

²¹⁵ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 171.

σκύφου²¹⁶. Αντιθέτως, κανένα παρόμοιο παράδειγμα δεν εντοπίστηκε στο κοντινό ΥΜΙα Κτήριο 4 στο μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί²¹⁷. Στην περιοχή της Κνωσού, ένα παρόμοιο παράδειγμα εντοπίστηκε στα ΥΜΙβ στρώματα τελικής καταστροφής του Βασιλικού Δρόμου της Κνωσού²¹⁸. Στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στο Νίρου Χάνι, εντοπίστηκαν πολυάριθμα παραδείγματα παρόμοιων γεφυρόστομων σκύφων²¹⁹. Στα στρώματα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στη μινωική αγροικία στον Σκινιά, επίσης, εντοπίστηκαν παραδείγματα του είδους²²⁰. Με βάση τα παραπάνω, είναι πιθανό ότι οι υπό εξέταση γεφυρόστομοι σκύφοι μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους χρονολογούνται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, συμπεριλαμβανομένου του γεφυρόστομου σκύφου που προέρχεται από τον Αποθέτη Θεμελίωσης της Βόρειας Πτέρυγας του ΥΜΙ Βαθυπέτρου. Επιβεβαιώνεται, δηλαδή, με αυτόν τον τρόπο, η χρονολόγηση του Αποθέτη Θεμελίωσης, ο οποίος ανήκει στην αρχική φάση του συγκροτήματος, στην ΥΜΙβ περίοδο, η οποία είχε προταθεί με τη χρονολόγηση του τελετουργικού κυπέλλου μεγάλων διαστάσεων που είχε εντοπιστεί σε αυτόν²²¹.

4.2.δ.ν. *Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής:*

Τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά των έξι υπό εξέταση γεφυρόστομων σκύφων μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους ακολουθούν παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Το ανώτερο σώμα τους είναι κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3) και φέρουν χειροποίητες λαβές και χειροποίητη προχοή. Είναι λεπτοφυή αγγεία, είτε ολόβαφα μαύρα εξωτερικά, είτε φέρουν κόκκινη ή μαύρη, γραπτή διακόσμηση (οριζόντιων ταινιών και ζώνη με σπείρες, συνήθως πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα), με άβαφο εσωτερικό (ενίοτε, με οριζόντια ταινία εσωτερικά του χείλους). Έχουν ψηθεί με

²¹⁶ Sakellarakis και Sakellarakis 1997: 434 (εικ. 408: το αγγείο στα αριστερά).

²¹⁷ Δεληγιάννη 1995: Τόμος II, σελ. 47-49.

²¹⁸ Hood 2011: 166, εικ. 33: 61 P88.

²¹⁹ Σακελλαράκη 2011: Τόμος II, πίν. 116-128.

²²⁰ Mandalaki 2011: 386 (εικ. 22-24). Επισημαίνεται, ότι η αγροικία στον Σκινιά είχε μόνο μία φάση χρήσης στην ΥΜΙβ περίοδο, η οποία τελείωσε με καταστροφή από σεισμό και πυρκαγιά.

²²¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α. «Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους»: 4.1.α.ii. «Μορφολογικές, διακοσμητικές, κατασκευαστικές και χρονολογικές παρατηρήσεις: 4. Συμπεράσματα».

παρόμοιο τρόπο όπτησης, αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα. Η κατασκευή τους απαιτούσε αγγειοπλαστική δεξιοτεχνία και εμπειρία.

Οι ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις τις οποίες αντιπροσωπεύουν οι συνολικά δύο τύποι των υπό εξέταση γεφυρόστομων σκύφων θεωρείται ότι κατασκευάστηκαν σε δύο διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια, καθώς αυτοί προέρχονται από τον στενό, χρονικά και γεωγραφικά, στρωματογραφικό ορίζοντα, του τέλους της ΥΜΙβ περιόδου στο Βαθύπετρο²²².

4.2.δ.vi. Χρήση και σημασία:

Σχετικά με τη χρήση των υπό εξέταση γεφυρόστομων σκύφων μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, ισχύουν αυτά που αναφέρονται παραπάνω, στο υποκεφάλαιο 4.2.γ.vi. (σε αναφορά με τους γεφυρόστομους σκύφους μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους). Η μόνη διαφορά που εντοπίζεται είναι ότι οι γεφυρόστομοι σκύφοι μικρού υπο-μεγέθους ίσως χρησιμοποιούνταν για σύντομη μεταφορά και για προσφορά - εκροή (μέσα σε άλλα δοχεία) υγρών, κατά τη διάρκεια ιδιωτικών ή κοσμικών συμβάντων κατανάλωσης ποτού ή φαγητού, ενδεχομένως, τελετουργικού χαρακτήρα, με βάση το γεγονός ότι ο γεφυρόστομος σκύφος ΒΑΘ_0028 βρέθηκε στον τελετουργικό Αποθέτη Θεμελίωσης του Βαθυπέτρου²²³.

²²² Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι»: 2.6.β.i. «Γενικά» και 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι».

²²³ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα».

4.2.ε. Ευρύστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

(Τόμος II, σελ. 88-89: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος III, σελ. 43-46: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

4.2.ε.ι. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Στη συγκεκριμένη κατηγορία αγγείων εντοπίστηκε μόνο ένα είδος αγγείων (Είδος 1), το οποίο περιλαμβάνει ευρύστομες πρόχους, λεπτοφυή ή μέσα λεπτοφυή αγγεία μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα χωρίς λαιμό, με συστελλόμενο, ελάχιστα έσω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα και ευρύστομη πρόχυση, με πιθανώς κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και απλή βάση. Οι διαστάσεις του μοναδικού σωζόμενου παραδείγματος αγγείου (BAΘ_0060) είναι οι ακόλουθες (ΔΔΑ: 1):

- Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (18,5 εκ. κατά προσέγγιση).
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους: μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 15 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 6,6 εκ.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Το μοναδικό παράδειγμα του υπό εξέταση είδους, το αγγείο BAΘ_0061, κατασκευάστηκε πιθανώς με τη Μέθοδο 3, της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού²²⁴ (με αβέβαιο τρόπο κατασκευής της βάσης).

3. Διακόσμηση

Είναι αβέβαιο εάν το αγγείο έφερε βαφή, λόγω της μεγάλης φθοράς που έχει υποστεί η επιφάνειά του.

²²⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α. «Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους»: 4.2.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Η υπό εξέταση ευρύστομη πρόχους έχει κατασκευαστεί με κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, ενδεχομένως με τον Μέσο Τραχύ Πηλό 1, ο οποίος πιθανώς παράχθηκε από κεραμικό εργαστήριο ή κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα, χρησιμοποιώντας τοπικά ιζήματα και προσμείξεις²²⁵.

4.2.ε.ii. *Συζήτηση επί των τύπων:*

Καθώς ένα μόνο παράδειγμα του είδους εντοπίστηκε, αυτό κατατάχθηκε στον Τύπο 1.

4.2.ε.iii. *Προέλευση:*

Η υπό εξέταση ευρύστομη πρόχους προέρχεται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς του ισογείου ή / και του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της «Αποθήκης των Πίθων» (Χώρος 10).

4.2.ε.iv. *Χρονολόγηση:*

Στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στο Νίρου Χάνι εντοπίστηκαν πολυάριθμα παραδείγματα παρόμοια με την υπό εξέταση ευρύστομη πρόχου, τα οποία, όμως, φέρουν ψηλό λαιμό²²⁶. Στα στρώματα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στη μινωική αγροικία στον Σκινιά εντοπίστηκε ένα παράδειγμα του είδους, επίσης με ψηλό λαιμό, το οποίο φέρει παρόμοιο, έντονο ανάγλυφο οριζόντιων ραβδώσεων και αυλακώσεων στην εξωτερική του επιφάνεια²²⁷, ενδεικτικό της χρήσης της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού.

²²⁵ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.11.ε., 3.12, 3.14.

²²⁶ Σακελλαράκη 2011: Τόμος II, πίν. 111-115.

²²⁷ Mandalaki 2011: 386 (εικ. 25). Επισημαίνεται, ότι η αγροικία στον Σκινιά είχε μόνο μία φάση χρήσης στην ΥΜΙβ περίοδο, η οποία τελείωσε με καταστροφή από σεισμό και πυρκαγιά.

4.2.ε.ν. Χρήση και σημασία:

Σχετικά με τη χρήση και τη σημασία του υπό εξέταση αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με τις ραμφόστομες πρόχους μέσου μεγέθους²²⁸. Θεωρείται ότι δεν υπήρχε στόχος μετάδοσης κάποιου σημαντικού κοινωνικού μηνύματος κατά τη χρήση του αγγείου, λόγω του χρηστικού του χαρακτήρα, χωρίς, όμως, να αποκλείεται ότι αυτό χρησιμοποιούνταν σε ιδιαίτερες κοινωνικές περιστάσεις.

4.2.στ. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

(Τόμος II, σελ. 92-102: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 103-105: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 46-56: τεχνολογική περιγραφή αγγείων)

4.2.στ.ι. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Στη συγκεκριμένη κατηγορία αγγείων εντοπίστηκε μόνο ένα είδος αγγείων (Είδος 1), το οποίο περιλαμβάνει έξι (6) παραδείγματα πρόχειλων πρόχων που είναι κλειστά, μέσα λεπτοφυή, μέσα τραχιά ή τραχιά αγγεία, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απίοσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον (σε κάποιες περιπτώσεις σχεδόν επίπεδο) χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ταινιωτή ή σχεδόν ταινιωτή, προέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση (αριθμοί καταλόγου: AMH A220_95, AMH ΒΓ28_Π25814, AMH A226_12, AMH A226_13, AMH A230_15, AMH A228_10· ΔΑΑ: 5). Οι διαστάσεις των καλύτερα σωζόμενων παραδειγμάτων του εν λόγω είδους αγγείων (μη περιλαμβανομένων των γύψινων αποκαταστάσεων) κυμαίνονται ως ακολούθως:

- Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 21-28,4 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 8,2-8,9 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 4,6-7,8 εκ.

²²⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.vi. «Χρήση και σημασία».

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασία της επιφάνειας

Το κυρίως σώμα των υπό εξέταση πρόχειλων πρόχων κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού. Συγκεκριμένα, θεωρείται ότι πιθανώς χρησιμοποιήθηκε η Μέθοδος 3 της προαναφερθείσας συνδυαστικής τεχνικής, σύμφωνα με την οποία το σώμα του αγγείου σχηματίζεται αρχικά ολοκληρωτικά με κουλούρες και στη συνέχεια λαμβάνει επεξεργασία πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, για να πάρει την τελική του μορφή²²⁹. Εντούτοις, διαπιστώθηκε ότι ακολουθήθηκαν διαφορετικοί τρόποι τροχοποίησης του ενιαίου σώματος των κουλουρών που αποτέλεσαν το κυρίως σώμα του αγγείου, οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι: α. τα αγγεία AMH A220_95 και AMH ΒΓ28_Π25814, κατασκευάστηκαν με τροχοποίηση των κουλουρών με ανοδική κατεύθυνση, όπως υποδεικνύει η ύπαρξη επιπρόσθετων ραβδώσεων στην εξωτερική επιφάνεια των αγγείων, εντοπίσιμες ενδιάμεσα στις ραβδώσεις και στις αυλακώσεις που δημιουργούν, αντιστοίχως, οι κουλούρες και τα σημεία στα οποία αυτές ενώνονται (επισημαίνεται, ότι το αρχικό σχήμα των κουλουρών και των ενώσεων των κουλουρών έχει αλλοιωθεί σε μεγάλο βαθμό, λόγω της ενέργειας της ανοδικής τροχοποίησης)²³⁰. β. όσον αφορά στα λοιπά αγγεία του είδους, το ενιαίο σώμα των κουλουρών έτυχε επεξεργασίας πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό με κινήσεις των χεριών σε οριζόντιο άξονα και, κυρίως, στα σημεία ένωσης των κουλουρών, ενέργεια η οποία είχε ως αποτέλεσμα το σχήμα των κουλουρών να μη μεταβληθεί πολύ από το αρχικό τους σχήμα και η επιφάνεια του αγγείου να διατηρήσει το έντονο υψομετρικό ανάγλυφο των επάλληλων ραβδώσεων και αυλακώσεων²³¹.

Η κάθετη, ταινιωτή λαβή της πρόχειλης πρόχου AMH A226_12 φέρει πλατιά αυλάκωση στον κατά μήκος άξονά της, κυρτή αριστερή πλευρά και, αντιστοίχως, κοίλη δεξιά πλευρά. Το συγκεκριμένο σχήμα δημιουργήθηκε όταν ο τεχνίτης έπιασε τη νωπή λαβή με το χέρι του, πιθανώς όταν αυτή είχε ήδη επικολληθεί στο σώμα του αγγείου, αποτυπώνοντας σε αυτή το εσωτερικό του χεριού του. Ενδεχομένως, η

²²⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή των ραμφόστομων πρόχων μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους (υποκεφάλαιο 4.2.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας»).

²³⁰ Σχετικά, βλ. τη λεπτομερή τεχνολογική περιγραφή της πρόχειλης πρόχου AMH A220_95 (Τόμος ΙΙΙ, κεφάλαιο 4: σελ. 46-48).

²³¹ Σχετικά, βλ. τη λεπτομερή τεχνολογική περιγραφή της πρόχειλης πρόχου AMH A226_12 (Τόμος ΙΙΙ, κεφάλαιο 4: σελ. 50-52).

συγκεκριμένη ενέργεια ήταν σκόπιμη, η οποία στόχευε στην κατασκευή λαβής με εργονομικό σχήμα, ώστε αυτή να είναι πρακτικότερη κατά τη χρήση της πρόχου.

Στην εξωτερική επιφάνεια των υπό εξέταση πρόχειλων πρόχων πιθανώς δεν διενεργήθηκε καθαρισμός με υγρό, μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό (με εξαίρεση, ίσως, το AMH ΒΓ28_Π25814 και το AMH Α230_15), ούτε επίθεση λευκο-κίτρινου επιχρίσματος.

3. Διακόσμηση

Οι υπό εξέταση πρόχειλες πρόχοι εξωτερικά φέρουν είτε διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων, είτε είναι άβαφες, ενώ το εσωτερικό τους είναι πάντα άβαφο (ενδεχομένως, με καταλοιβάδες).

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Η κεραμική ύλη των υπό εξέταση πρόχειλων πρόχων είναι μέσης τραχύτητας και πιθανώς πρόκειται για τον Μέσο Τραχύ Πηλό 1. Το AMH Α228_10 κατασκευάστηκε με βεβαιότητα με τον Μέσο Τραχύ Πηλό 1, από τον οποίο διενεργήθηκε λήψη και ανάλυση πετρογραφικού δείγματος (με αριθμό 101)²³². Από το αγγείο AMH Α226_12 διενεργήθηκε, επίσης, λήψη δείγματος (με αριθμό 102), δεν κατέστη, όμως, δυνατό να παραχθεί από αυτό πετρογραφική, λεπτή τομή²³³. Ο Μέσος Τραχύς Πηλός 1 πιθανώς παράγονταν από κεραμικό εργαστήριο ή κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα, με τοπικά ιζήματα και προσμείξεις²³⁴.

Ο συνθήκες όπτησης των υπό εξέταση αγγείων ήταν οξειδωτικές για τα πιθανώς άβαφα αγγεία, ενώ για τα αγγεία που έφεραν καταλοιβάδες μαύρης βαφής οι συνθήκες ήταν οξειδωτικές, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της βαφής.

²³² Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.ε.

²³³ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.β.

²³⁴ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.11.ε., 3.12, 3.14.

4.2.στ.ii. Συζήτηση επί των τύπων:

Τα συνολικά έξι παραδείγματα των υπό εξέταση πρόχειλων πρόχων μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους κατηγοριοποιήθηκαν σε τύπους με βάση: α. τον ειδικότερο τρόπο τροχοποίησης των κουλουρών που αποτέλεσαν το κυρίως σώμα τους, β. τη μορφολογία του χείλους, του λαιμού και της λαβής και γ. το μέγεθός τους.

Τα αγγεία AMH A220_95 και AMH ΒΓ28_Π25814 κατηγοριοποιήθηκαν αρχικά στην ίδια ομάδα λόγω του διαφορετικού τρόπου χρήσης της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού για την κατασκευή τους σε σχέση με τα υπόλοιπα αγγεία²³⁵. Εν συνεχεία, το AMH A220_95 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με το AMH ΒΓ28_Π25814 (Τύποι 1 και 2, αντιστοίχως), καθώς: α. το AMH ΒΓ28_Π25814 έχει μεγαλύτερη διάμετρο μέγιστης περιφέρειας σώματος· β. η πρόσφυση της λαβής έχει επικολληθεί με διαφορετικό τρόπο στα δύο αγγεία (η έκφυση έχει ενσωματωθεί στο χείλος του AMH A220_95 - βλ. **Τόμο II, σελ. 93: πίν. αγγείου: εικ. 5** - ενώ αυτή παραμένει εμφανής στο AMH ΒΓ28_Π25814 - βλ. **Τόμο II, σελ. 94: πίν. αγγείου: εικ. 2**)· γ. το AMH ΒΓ28_Π25814 έχει ψηλότερο λαιμό και πιο επίπεδο, έξω νεύον χείλος²³⁶. Το ότι το AMH A220_95 φέρει μικρές προσφύσεις πηλού στον ώμο του, στην πλευρά αντιδιαμετρικά της λαβής, δεν λήφθηκε υπόψη ως στοιχείο τυπολογικού διαχωρισμού, καθώς η χρήση των εν λόγω προσφύσεων είναι αβέβαιη²³⁷. Επιπροσθέτως, το γεγονός ότι το AMH A220_95 φέρει μάλλον γραπτή διακόσμηση καταλοιβάδων εξωτερικά, ενώ το ΒΓ28_Π25814 είναι πιθανώς άβαφο, παρομοίως δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη ως στοιχείο τυπολογικού διαχωρισμού, καθώς δεν αποκλείεται το ίδιο κεραμικό εργαστήριο να παρήγαγε αγγεία του ίδιου είδους είτε άβαφα είτε με γραπτή διακόσμηση²³⁸.

²³⁵ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.στ.i. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασία της επιφάνειας».

²³⁶ Επισημαίνεται, ότι η ύπαρξη των εν λόγω μορφολογικών διαφορών δεν υποδεικνύει απαραίτητα διαφορετική ειδική τεχνολογική παράδοση και, ενδεχομένως, διαφορετικό κεραμικό εργαστήριο (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι»: 2.6.β.i. «Γενικά» και 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι»). Είναι πιθανό στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο να παράγονταν αγγεία του ίδιου είδους με κάποιες μορφολογικές διαφορές, π.χ. λόγω πειραματισμού, λόγω λάθους, ή λόγω αλλαγής των τεχνιτών - βοηθών του αγγειοπλάστη, οι οποίοι μπορεί να εκτελούσαν τα δευτερεύοντα τεχνολογικά καθήκοντα με διαφορετικούς τρόπους (όπως, π.χ. την επικόλληση των λαβών στα παραδείγματα αγγείων του ίδιου είδους). Εντούτοις, καθώς εντοπίζονται αρκετές μορφολογικές διαφορές ανάμεσα στο AMH A220_95 και στο AMH ΒΓ28_Π25814, θεωρήθηκε τελικά πιθανότερο αυτά να είχαν παραχθεί σύμφωνα με διαφορετικές ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις (και, ενδεχομένως, σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια).

²³⁷ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 4.2.στ.vi. «Χρήση και σημασία».

²³⁸ Βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι», όπως και παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων» (σε αναφορά με τις ραμφόστομες πρόχους).

Το AMH A226_12 κατηγοριοποιήθηκε σε διαφορετικό τύπο, τον Τύπο 3, καθώς σε σχέση με τους προαναφερθέντες Τύπους 1 και 2: α. έχει κατασκευαστεί με διαφορετικό τρόπο χρήσης της μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού²³⁹. β. έχει ψηλότερο λαιμό και έξω νεύον (και όχι σχεδόν επίπεδο) χείλος· γ. έχει μορφοποιημένη, πλατύτερη ταινιωτή λαβή²⁴⁰. Το αγγείο AMH A226_13, το οποίο έχει κατασκευαστεί με παρόμοιο τρόπο σε σχέση με το AMH A226_12, έχει μεγαλύτερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος (επισημαίνεται, ότι το μεγαλύτερο τμήμα του λαιμού - χείλους του αγγείου πρόκειται για λανθασμένη αποκατάσταση με γύψο) σε σχέση με το AMH A226_12, όπως και λιγότερο μορφοποιημένη λαβή σχεδόν ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής σε σχέση με τη μορφοποιημένη, πλατύτερη, ταινιωτή λαβή του AMH A226_12. Το AMH A226_13, τελικώς, διαφοροποιήθηκε τυπολογικά από το AMH A226_12 και κατατάχθηκε στον Τύπο 4, καθώς θεωρήθηκε ότι, ενώ οι μικρές διαφορές που αφορούν στο ύψος του κυρίως σώματός του θα μπορούσαν να είχαν παραχθεί σύμφωνα με την ίδια ειδική τεχνολογική παράδοση του Τύπου 3 στον οποίο ανήκει το AMH A226_12 (και, ενδεχομένως, στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο), η ιδιαίτερη μορφολογία της λαβής του AMH 226_12 είναι πιθανώς προϊόν διαφορετικής ειδικής τεχνολογικής παράδοσης σε σχέση με τη λαβή του AMH A226_13²⁴¹.

Τα AMH A230_15 και AMH A228_10 κατηγοριοποιήθηκαν στους ακαθόριστους τύπους λόγω ελλিপών τεχνολογικών στοιχείων (Παράδειγμα α' και β'). Ενδεχομένως, το AMH A230_15 θα μπορούσε να ανήκει στον Τύπο 3 ή 4, ενώ το AMH A228_10 στον Τύπο 1 ή 2, λόγω του παρόμοιου τρόπου χρήσης της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού²⁴².

²³⁹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.στ.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασία της επιφάνειας».

²⁴⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.στ.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας». Η ιδιαίτερη μορφολογία της λαβής του AMH A226_12 θεωρείται ότι οφείλεται σε σκόπιμη τεχνολογική επιλογή, η οποία στόχευε στην κατασκευή λαβής με εργονομικό σχήμα, ώστε αυτή να είναι πρακτικότερη κατά το χειρισμό του αγγείου. Ως εκ τούτου, η λαβή του αγγείου θεωρείται ότι κατασκευάστηκε σύμφωνα με μία συγκεκριμένη ειδική τεχνολογική παράδοση και, ενδεχομένως, σε ένα συγκεκριμένο κεραμικό εργαστήριο (για ένα αντίστοιχο παράδειγμα λαβής με ιδιαίτερη μορφολογία από το ΥΜΙ Βαθύπετρο και ένα αντίστοιχο εθνογραφικό παράδειγμα από τις Μαργαρίτες, βλ. Τόμο ΙΙ, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α. «Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία», ΒΑΘ_0034, σελ. 122: εικ. 10-11). Με βάση τα παραπάνω, το υπό εξέταση τεχνολογικό χαρακτηριστικό θεωρήθηκε ότι αποτελεί στοιχείο τυπολογικού διαχωρισμού.

²⁴¹ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

²⁴² Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.στ.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

4.2.στ.iii. Προέλευση:

Οι υπό εξέταση πρόχειλες πρόχοι προέρχονται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10, 9, 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος νότια αυτού), της Βόρειας Πτέρυγας και των πιθανώς ισόγειων Χώρων 40 ή / και 41-42 («Αποθήκη Ληνού» και «Μικρή Κεντρική Αποθήκη») του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας. Συγκεκριμένα, δύο πρόχειλες πρόχοι (ΑΜΗ Α226_12 - Τύπος 3 - και ΑΜΗ Α230_15 - ακαθόριστος τύπος) προέρχονται μέσα από πιθάρια της Αποθήκης των Πίθων (το ΑΜΗ Α226_12 - Τύπος 3 - προέρχεται με βεβαιότητα από το πιθάρι με αριθμό 4 - αριθμηση ανασκαφεία)²⁴³, ενώ άλλες δύο (ΑΜΗ Α220_95 - Τύπος 1 - και ΑΜΗ Α228_10 - ακαθόριστος τύπος) μάλλον προέρχονται από τα στρώματα τελικής χρήσης των Χώρων 41-42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη») του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας²⁴⁴.

4.2.στ.iv. Χρονολόγηση:

Ο Μαρινάτος αναφέρει ότι αγγεία παρόμοια με τις υπό εξέταση πρόχειλες πρόχους μέσου μεγέθους, όπως και με τις ραμφόστομες και πρόχειλες πρόχους μικρού μεγέθους που εξετάζονται στο κεφάλαιο 5 και που χρονολογούνται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου²⁴⁵, εντοπίστηκαν στα στρώματα τελικής χρήσης, τόσο της Αποθήκης των Πίθων της Βόρειας Πτέρυγας, όσο και της Μικρής Κεντρικής Αποθήκης του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου²⁴⁶. Σύμφωνα με τον ανασκαφεία, το συγκεκριμένο στοιχείο υποδηλώνει, ότι η τελική χρήση των δύο αυτών χώρων του συγκροτήματος ήταν ταυτόχρονη. Επιπροσθέτως, όμως, επιβεβαιώνει τη χρονολόγηση των υπό εξέταση πρόχειλων πρόχων μέσου μεγέθους στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, η οποία είχε υποδειχθεί με βάση το αχλαδόσχημο σχήμα και τον τεταμένο ώμο του κυρίως σώματός τους²⁴⁷. Σημειώνεται, ότι οι έντονες, επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις που εντοπίζονται στην επιφάνειά τους, οι οποίες είναι χαρακτηριστικές της χρήσης της

²⁴³ Βλ. Μαρινάτος 1955: 604 (εικ. 16).

²⁴⁴ Η ΑΜΗ Α220_95 είναι πιθανώς αυτή που βρέθηκε πάνω στο δάπεδο, δίπλα στον δυτικό τοίχο του Χώρου 42 (βλ. Μαρινάτος 1952α: 270, εικ. 10).

²⁴⁵ Βλ. κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.

²⁴⁶ Βλ. Μαρινάτος 1955: 604 (εικ. 16) και Μαρινάτος 1952α: 270 (εικ. 10).

²⁴⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α.ii., σελ. 232-233.

συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, εντοπίζονται σε τριποδικές χύτρες με προέλευση από τα ΥΜΙβ στρώματα τελικής καταστροφής του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών (Τουρκογειτονιά)²⁴⁸.

4.2.στ.ν. *Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής:*

Τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά των έξι υπό εξέταση πρόχειλων πρόχων μέσου μεγέθους που προέρχονται τόσο από τη Βόρεια όσο και από τη Νότια Πτέρυγα του ΥΜΙ Βαθυπέτρου είναι παρόμοια (όπως, άλλωστε, αναφέρει ο Μαρινάτος²⁴⁹), καθώς αυτές ακολουθούν κοινή γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση: α. το σώμα τους είναι κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3)· β. είναι μέσα λεπτοφυή, μέσα τραχιά ή τραχιά αγγεία, με παρόμοια μορφολογία, με εξαίρεση το έξω νεύον ή σχεδόν επίπεδο χείλος, τον χαμηλό ή τον ελάχιστο ψηλότερο λαιμό και την ταινιωτή ή την ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής λαβή· γ. εξωτερικά είναι είτε άβαφα, είτε φέρουν διακόσμηση καταλοιβάδων βαφής και άβαφο εσωτερικό· δ. έχουν κατασκευαστεί με παρόμοια κεραμική συνταγή (πιθανώς με τον Μέσο Τραχύ Πηλό 1) και έχουν ψηθεί με παρόμοιο τρόπο όπτησης (οξειδωτικό για τα άβαφα αγγεία - αρχικά οξειδωτικό και κατόπιν με μετατροπή των συνθηκών όπτησης σε αναγωγικές για την επίτευξη της μαύρης βαφής)· ε. η κατασκευή τους απαιτούσε αγγειοπλαστική δεξιοτεχνία και εμπειρία.

Οι πρόχειλες πρόχοι μέσου μεγέθους κατηγοριοποιήθηκαν σε τέσσερις τύπους (Τύποι 1-4), όπως και σε δύο ακαθόριστους τύπους λόγω ελλিপών τεχνολογικών στοιχείων (Παράδειγμα α' και β'). Οι ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις τις οποίες αντιπροσωπεύουν οι τέσσερις διακριτοί τύποι ενδέχεται να υιοθετήθηκαν από τουλάχιστον τέσσερα διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα, καθώς ανήκουν στα στενότερα χρονικά όρια του τέλους της ΥΜΙβ περιόδου. Το παραπάνω συμπέρασμα ισχύει στην περίπτωση που διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια δεν παρήγαγαν τον ίδιο τύπο του υπό εξέταση είδους αγγείου, όπως και στην περίπτωση που το ίδιο κεραμικό εργαστήριο δεν παρήγαγε διαφορετικούς

²⁴⁸ Sakellarakis και Sakellarakis 1997: 432 (εικ. 405). Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 171.

²⁴⁹ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 246.

τύπους του ίδιου είδους, π.χ. λόγω πειραματισμού, λάθους ή διαφοροποίησης της πελατειακής ζήτησης κατά τη διάρκεια του τέλους της ΥΜΙβ περιόδου²⁵⁰.

4.2.στ.vi. Χρήση και σημασία:

Σχετικά με τη χρήση των υπό εξέταση πρόχειλων πρόχων μέσου μεγέθους, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω για τις ραμφόστομες πρόχους μέσου μεγέθους²⁵¹. Κατά τη χρήση τους θεωρείται ότι δεν υπήρχε στόχος μετάδοσης κάποιου ιδιαίτερου κοινωνικού μηνύματος, με εξαίρεση ίσως τις πρόχους ΑΜΗ Α220_95 και ΑΜΗ ΒΓ28_Π25814, η χρήση των οποίων, λόγω της προσεγγμένης κατασκευής τους, ενδέχεται να είχε κάποια ιδιαίτερη σημασία. Ο ρόλος των προσφύσεων στον ώμο του ΑΜΗ Α220_95 είναι αβέβαιος. Η πρόχειρη κατασκευή τους υποδηλώνει ότι ίσως δεν πρόκειται για διακοσμητικά στοιχεία, αλλά για στοιχεία που φέρουν κάποιο πρακτικό μήνυμα (όπως, π.χ., το είδος ή την ποσότητα του περιεχομένου της πρόχου)²⁵².

4.2.ζ. Τεχνολογική ανακεφαλαίωση και τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τη χρήση και σημασία των προχυτικών αγγείων μέσου μεγέθους

Τα τέσσερα (4) παραδείγματα ραμφόστομων πρόχων μέσου υπο-μεγέθους, το μοναδικό (1) παράδειγμα γεφυρόστομης πρόχου μέσου υπο-μεγέθους, τα δύο (2) παραδείγματα γεφυρόστομων σκύφων μέσου υπο-μεγέθους, τα έξι (6) παραδείγματα γεφυρόστομων σκύφων μικρού υπο-μεγέθους, το μοναδικό (1) παράδειγμα ευρύστομης πρόχου μικρού υπο-μεγέθους και τα έξι (6) παραδείγματα πρόχειλων πρόχων μικρού υπο-μεγέθους από το Βαθύπετρο που εξετάστηκαν τεχνολογικά παραπάνω είναι μέσου μεγέθους, κλειστά ή με συστελλόμενο χείλος, λεπτοφυή, μέσης τραχύτητας ή τραχιά αγγεία. Κατασκευάστηκαν από δεξιοτέχνες αγγειοπλάστες στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, πιθανώς σε κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα, τα οποία ακολουθούσαν παρόμοια γενική τεχνολογική παράδοση: υιοθετήθηκε η συνδυαστική κατασκευαστική τεχνική κουλουρών - τροχού

²⁵⁰ Βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι»: 2.6.β.ι. «Γενικά».

²⁵¹ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.vi. «Χρήση και σημασία».

²⁵² Σχετικά με παρόμοιες προσφύσεις που εντοπίζονται στα εξωτερικά τοιχώματα των ραμφόστομων πρόχων μικρού μεγέθους ΑΜΗ ΒΓ28_25815 και ΑΜΗ ΒΓ28_25816, βλ. κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.vi. «Χρήση και σημασία».

(πιθανώς η Μέθοδος 3) για το κυρίως σώμα των αγγείων, με χειροποίητη ή τροχοποίητη κατασκευή κάποιων τμημάτων τους, χρησιμοποιώντας συνταγές κεραμικών υλών είτε μέσης τραχύτητας (ενδεχομένως, τον Μέσο Τραχύ Πηλό 1), είτε τον Τραχύ Πηλό 1, είτε τον Λεπτοφυή Πηλό 1²⁵³. Τα εν λόγω είδη προχυτικών αγγείων προέρχονται από τα στρώματα της τελικής χρήσης του συγκροτήματος και συγκεκριμένα του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 8 (χώρος νότια του χώρου «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»), του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου») ή / και του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας, όπως και πιθανώς του ισόγειου Χώρου 40 («Αποθήκη Ληνού») ²⁵⁴ ή / και των ισόγειων Χώρων 41-42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη») του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας²⁵⁵. Εξαιρέση αποτελεί ο γεφυρόστομος σκύφος μικρού υπο-μεγέθους με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0028, ο οποίος έχει προέλευση τον Αποθέτη Θεμελίωσης (Χώρος 13) της αρχικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας. Με τη χρονολόγηση όλων των υπό εξέταση προχυτικών αγγείων στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, χρονολογούνται στην ίδια περίοδο, τα στρώματα τελικής χρήσης των προαναφερθέντων χώρων της Βόρειας Πτέρυγας και του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας. Ταυτόχρονα, επιβεβαιώνεται η χρονολόγηση της θεμελίωσης του συγκροτήματος με την ίδρυση του Αποθέτη Θεμελίωσης στη Βόρεια Πτέρυγα στην ίδια περίοδο, όπως είχε προταθεί με τη χρονολόγηση του τελετουργικού κυπέλου μεγάλων διαστάσεων με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π10028²⁵⁶, επιβεβαιώνοντας ότι η αρχική φάση και η τελική φάση του Βαθυπέτρου τοποθετούνται χρονικά στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου.

Οι τρεις τύποι των ραμφόστομων πρόχων μέσου υπο-μεγέθους, ο μοναδικός τύπος της γεφυρόστομης πρόχου μέσου υπο-μεγέθους, οι δύο τύποι των γεφυρόστομων σκύφων μέσου υπο-μεγέθους, οι δύο τύποι των γεφυρόστομων σκύφων μικρού υπο-μεγέθους, ο μοναδικός τύπος της ευρύστομης πρόχου μικρού υπο-μεγέθους και οι τέσσερις τύποι των πρόχειλων πρόχων μικρού υπο-μεγέθους αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον τέσσερις διαφορετικές ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις²⁵⁷. Στο παραπάνω άθροισμα δεν συνυπολογίστηκε το σύνολο των

²⁵³ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3.

²⁵⁴ Σχετικά με το αν ο Χώρος 40 ήταν ισόγειος ή έφερε όροφο, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ.ii. «Βορειοδυτικό τμήμα», σελ. 38-39.

²⁵⁵ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία».

²⁵⁶ Βλ. κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α.iv. «Χρήση και σημασία».

²⁵⁷ Σχετικά, βλ. σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι».

τεχνολογικών τύπων που εντοπίζονται σε όλα τα είδη όλων των υπο-μεγεθών των ειδικών κατηγοριών προχυτικών αγγείων από το Βαθύπετρο (δηλαδή, της ειδικής κατηγορίας των πρόχων με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή και της ειδικής κατηγορίας των σκύφων με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές)²⁵⁸, καθώς στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο είναι δυνατό να παράγονταν διαφορετικά υπο-μεγέθη του ίδιου είδους αγγείου, όπως και διαφορετικές ειδικές κατηγορίες αγγείων. Για αυτό τον λόγο, εδώ λήφθηκε υπόψη μόνο ο μέγιστος αριθμός τεχνολογικών τύπων που εντοπίστηκαν στο ίδιο είδος και στο ίδιο υπο-μέγεθος σε μία συγκεκριμένη ειδική κατηγορία προχυτικών αγγείων, δηλαδή στο είδος των πρόχειλων πρόχων μικρού υπο-μεγέθους με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή. Λόγω του ότι οι υπό εξέταση πρόχοι και σκύφοι χρονολογούνται, στο σύνολό τους, στα στενότερα χρονικά πλαίσια του τέλους της ΥΜΙβ περιόδου, είναι πιθανό οι τέσσερις αυτές ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις να υιοθετήθηκαν σε τουλάχιστον τέσσερα διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα²⁵⁹.

Το γεγονός ότι τα υπό εξέταση προχυτικά αγγεία μέσου μεγέθους κατασκευάστηκαν σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια υποδεικνύει, ενδεχομένως, ότι ο τελικός τόπος προορισμού τους ήταν το συγκρότημα του Βαθύπέτρου (είτε μέσω των διαχειριστών του, είτε μέσω τρίτων διαμεσολαβητών - διακομιστών), το οποίο, οπότε, δεν αποτέλεσε χώρο προσωρινής αποθήκευσης για μεταφορά και χρήση των αγγείων σε άλλη θέση²⁶⁰. Με βάση τα παραπάνω και λαμβάνοντας υπόψη ότι η αρχική χρήση των υπό εξέταση προχυτικών αγγείων ήταν για να περιέχουν υγρά, συμπεραίνεται ότι αυτά μεταφέρθηκαν στο συγκρότημα, πιθανώς ως δώρα ή ως αντικείμενα ανταλλαγής, είτε γεμάτα με υγρό προϊόν για επιτόπου χρήση, είτε άδεια, με στόχο να χρησιμοποιηθούν εκεί μελλοντικά. Επισημαίνεται, ότι τα διαφορετικά είδη και υπο-μεγέθη των προχυτικών αγγείων μέσου μεγέθους περιείχαν είτε διαφορετικά υγρά, είτε το ίδιο υγρό σε διαφορετικές ποσότητες, είτε το ίδιο υγρό το οποίο προορίζονταν για διαφορετικές χρήσεις. Οι προσφύσεις στον ώμο της πρόχειλης πρόχου AMH A220_95 θεωρείται ότι δεν ήταν διακοσμητικές, αλλά ότι

²⁵⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6. «Κεραμική τεχνολογική τυπολογία»: 2.6.α. «Μεθοδολογία ταξινόμησης κεραμικών αγγείων» και συγκεκριμένα σελ. 92-93.

²⁵⁹ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 257.

²⁶⁰ Στην περίπτωση που το Βαθύπετρο είχε αποτελέσει χώρο προσωρινής αποθήκευσης των υπό εξέταση ΥΜΙβ προχυτικών αγγείων για μεταφορά και χρήση τους σε άλλη μινωική εγκατάσταση, θα ήταν αναμενόμενο αυτά να είχαν παραχθεί στο κεραμικό εργαστήριο που εντοπίστηκε στο συγκρότημα (βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4) ή στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο της περιοχής του Γιούχτα και όχι σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια της ίδιας περιοχής, όπως υποδηλώνει το γεγονός ότι τα αγγεία ανήκουν σε διαφορετικούς τεχνολογικούς τύπους.

μάλλον επρόκειτο για στοιχεία που έφεραν κάποιο πρακτικό μήνυμα (όπως, π.χ., το είδος ή την ποσότητα του περιεχομένου του αγγείου).

Τα υπό εξέταση προχυτικά αγγεία πιθανώς χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια ιδιωτικών (ενδεχομένως, καθημερινών) ή κοσμικών συμβάντων, ενίοτε τελετουργικού χαρακτήρα, για τη σύντομη μεταφορά και για την προσφορά - εκροή (μέσα σε άλλα δοχεία) υγρών, όπως ποτού, λαδιού ή ρευστής τροφής (το τελευταίο ισχύει στην περίπτωση των γεφυρόστομων σκύφων μέσου υπο-μεγέθους). Ειδικότερα, στην περίπτωση που αυτά χρησιμοποιούνταν ταυτόχρονα με τα πολυάριθμα ημισφαιρικά κύπελλα που εντοπίστηκαν στο στρώμα τελικής χρήσης των Χώρων 8, 9 και 10 του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 5), αυτό θα υποδείκνυε, συγκεκριμένα, τη χρήση τους κατά τη διάρκεια κοσμικών συγκεντρώσεων. Αυτές πιθανώς περιελάμβαναν συμπόσια (δηλαδή συμβάντα κατά τη διάρκεια των οποίων καταναλώνονταν ποτό και φαγητό) ή / και τελετουργίες, στην περίπτωση που τα προχυτικά αγγεία χρησιμοποιούνταν ταυτόχρονα με τα τελετουργικά κύπελλα²⁶¹ και τις μικρές πρόχους που πιθανώς περιείχαν λάδι²⁶² με προέλευση τα στρώματα ης τελικής χρήσης του Βαθυπέτρου, ή στην περίπτωση που τα ίδια τα προχυτικά αγγεία χρησιμοποιήθηκαν ως τελετουργικά. Συγκεκριμένα, ο γεφυρόστομος σκύφος μικρού υπο-μεγέθους ΒΑΘ_0028, ο οποίος βρέθηκε στον Αποθήτη Θεμελίωσης (Χώρος 13) της εγκατάστασης, είναι πιθανό ότι χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια τελετουργικών δραστηριοτήτων στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, οι οποίες σχετίζονταν με την ίδρυση της Βόρειας Πτέρυγας²⁶³. Εντούτοις, ακόμα και στην περίπτωση που τα υπόλοιπα προχυτικά αγγεία είχαν χρησιμοποιηθεί, παρομοίως, σε σημαντικές κοσμικο-τελετουργικές συγκεντρώσεις, ο μέσος τραχύς χαρακτήρας και η μη ιδιαίτερη διακόσμηση των τραχύτερων παραδειγμάτων ανάμεσα σε αυτά υποδεικνύει ότι αυτά είχαν μάλλον πρακτικό χαρακτήρα και ότι οι χρήστες τους δεν στόχευαν να εξάρουν τη σημαντικότητα, να επιδείξουν την κοινωνική τους θέση ή να μεταδώσουν κάποιο ιδιαίτερο κοινωνικό ή πολιτικό μήνυμα. Εξάιρεση σε αυτό αποτελούν, ενδεχομένως, τα διακοσμημένα και περισσότερο προσεγμένα είδη προχυτικών αγγείων, όπως είναι οι ραμφόστομες πρόχοι και οι γεφυρόστομοι σκύφοι μικρού υπο-μεγέθους.

²⁶¹ Σχετικώς, βλ. κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α. «Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία».

²⁶² Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.2.

²⁶³ Βλ. Μαρινάτος 1952α: 258-261, Παπαδάκη 2014: 361-364 και κεφάλαιο 1.7 «Αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις».

Κεφάλαιο 5.

Αγγεία μικρού μεγέθους

5.1. Κύπελλα

5.1.α. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

(Τόμος II, σελ. 110-150: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 151-157: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 57-115: τεχνολογική περιγραφή αγγείων)

5.1.α.ι. Τεχνολογική σύννοση:

1. Μορφολογία

Εντοπίστηκε ένα είδος αγγείου (Είδος 1) στην συγκεκριμένη κατηγορία, στο οποίο ανήκουν δεκαεννέα (19) κύπελλα¹. Πρόκειται για ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, κάθετη, μη προέχουσα ή ελάχιστα προέχουσα του χείλους λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη ή ελάχιστα στενούμενη βάση με κοίλη, ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη κάτω επιφάνεια. Η μορφολογία των αγγείων δεν είναι συμμετρική², τα οποία είναι, σε γενικές γραμμές, κατασκευασμένα με τρόπο βιαστικό και αμελή.

Σε όσα αφορούν στη μορφολογία, το υπό εξέταση είδος κυπέλλου χαρακτηρίζεται από ελλειψοειδή περιφέρεια χείλους, στην οποία εντοπίζονται δύο κύριες διαμέτροι: α. η μέγιστη διάμετρος, η οποία ακολουθεί τη φορά πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου (η οποία δημιουργήθηκε για τη διευκόλυνση της εκροής, μέσω της πρόχυσης, του πιθανώς υγρού περιεχομένου του κυπέλλου), με καταγεγραμμένες μετρήσεις από 11 εκ. έως 14 εκ.· β. η ελάχιστη διάμετρος, η οποία ακολουθεί τη

¹ Επισημαίνεται, ότι από τα 19 συνολικά εξετασθέντα κύπελλα του είδους, μόνο ένα, το AMH 226, συντηρήθηκε κατά τις αρχικές εργασίες συντήρησης που διεξήχθησαν υπό την επίβλεψη του ανασκαφέα (βλ. τεχνολογική περιγραφή αγγείου, Τόμος III, σελ. 114-115). Τα λοιπά 18 κύπελλα συντηρήθηκαν στα πλαίσια της παρούσας μελέτης (η εργασία της διαλογής και της εύρεσης των συνανηκόντων οστράκων διεξάχθηκε από τη γράφουσα). Ο πολύ μικρός αριθμός κυπέλλων του υπό εξέταση είδους που συντηρήθηκαν από τον ανασκαφέα θεωρείται ότι οφείλεται στον μεγάλο βαθμό δυσκολίας εύρεσης, συναρμολόγησης, στερέωσης και συγκόλλησης των συνανηκόντων οστράκων.

² Με εξαίρεση, ίσως, το κύπελλο ΒΑΘ_0029.

φορά λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής, με καταγεγραμμένες μετρήσεις από 9,9 εκ. έως 13,5 εκ.³. Το μέγιστο ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος στα καλύτερα σωζόμενα αγγεία έχει καταγεγραμμένες μετρήσεις από 8,1 εκ. έως 11,9 εκ. Αντίστοιχα, το ελάχιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος έχει καταγεγραμμένες μετρήσεις από 7,8 έως 10,8 εκ. Η διάμετρος της μέγιστης περιφέρειας του κυρίως σώματος εντοπίζεται στον ώμο του αγγείου, ο οποίος βρίσκεται στα 2/3 του ύψους του σώματος και δεν σχηματίζει έντονη γωνίωση με το υπόλοιπο σώμα, με καταγεγραμμένες μετρήσεις από 10,3 εκ. έως 13,6 εκ. Η περιφέρεια της βάσης έχει συνήθως ελάχιστα ελλειψοειδές σχήμα, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις είναι κυκλική, με μέγιστη διάμετρο από 3,3 εκ. έως και 5,6 εκ. Η αναλογία της μέγιστης διαμέτρου της περιφέρειας του χείλους προς το μέγιστο ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος υπολογίζεται από 1:1,3 έως 1:1,5.

Η κάθετη λαβή θεωρείται ότι σκόπιμα τοποθετήθηκε σε ελάχιστα διαγώνιο άξονα (από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς τα αριστερά), καθώς αυτή θα είχε αρχικά επικολληθεί νωπή σε διαγώνιο άξονα ακόμα μεγαλύτερης κλίσης, κάτι που θα ήταν εμφανές στον τεχνίτη (οπότε, εάν πράγματι επρόκειτο για λάθος, ο τεχνίτης θα είχε τη δυνατότητα να το διορθώσει)⁴. Η πρόσφυση της λαβής στα συγκεκριμένα κύπελλα επικολλάται είτε λίγο χαμηλότερα του χείλους, είτε στο ύψος του χείλους (κάποιες φορές προέχοντας του χείλους), ενώ η έκφυση της λαβής επικολλάται συνήθως λίγο χαμηλότερα του ώμου (και σπανιότερα πάνω στον ώμο). Ο ελάχιστος διαγώνιος άξονας της κάθετης λαβής των υπό εξέταση κυπέλλων στόχευε στην ασφαλέστερη διαχείρισή τους κατά την έκχυση / εκροή του πιθανώς υγρού περιεχομένου τους μέσω της πρόχυσης⁵, αφού διατηρούσε τη λαβή και τα χέρια του χειριστή του κυπέλλου⁶ σε περισσότερο οριζόντια θέση (σε σχέση με τη θέση που αυτά θα είχαν κατά τη χρήση του κυπέλλου, στην περίπτωση που η λαβή είχε κάθετο άξονα).

³ Ο αγγειοπλάστης, μετά την τροχοποίηση του κυπέλλου, άσκησε πίεση στα ανώτερα τοιχώματά του προς το εσωτερικό τους, ώστε η περιφέρεια χείλους να αποκτήσει τη μεγαλύτερη διάμετρό της στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου, δημιουργώντας, με αυτόν τον τρόπο, ελλειψοειδές στόμιο.

⁴ Όταν μία λαβή, μετά το στέγνωμα του αγγείου, έχει διαγώνιο διαμήκη άξονα, αυτό σημαίνει ότι, κατά την αρχική της επικόλληση πάνω στο αγγείο, αυτή θα είχε ακόμα διαγώνιο άξονα μεγαλύτερης κλίσης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι κατά το στέγνωμα η λαβή μετακινείται από την αρχική της θέση, λόγω της συρρίκνωσης του πηλού, σε μία περισσότερο κάθετη θέση. Επισημαίνεται, ότι, αν στόχος του τεχνίτη ήταν ο διαμήκης άξονας της λαβής να ήταν εντελώς κάθετος μετά το στέγνωμα, η νωπή λαβή θα είχε επικολληθεί σε ελάχιστα - και όχι σε έντονα - διαγώνιο άξονα στο κυρίως σώμα του αγγείου (Θεονόμφη Γενετζάκη, αγγειοπλάστης, Αρχάνες, 2016: προσωπική επικοινωνία).

⁵ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.α.vi. «Χρήση και σημασία».

⁶ Ο χειρισμός του κυπέλλου γινόταν, πιθανώς, και με τα δυο χέρια (βλ. παρακάτω υποκεφάλαιο 5.1.α.vi. «Χρήση και σημασία»).

Επισημαίνεται, ότι η κατεύθυνση του άξονα της ελάχιστης και της μέγιστης διαμέτρου της περιφέρειας της βάσης, στην περίπτωση περιφέρειας βάσης ελλειψοειδούς σχήματος θεωρείται ότι δεν ήταν αποτέλεσμα σκόπιμης ενέργειας του αγγειοπλάστη, όπως ήταν η ελλειψοειδής περιφέρεια του χείλους (βλ. παραπάνω). Οπότε, τυχόν ταύτιση της κατεύθυνσης του άξονα της ελάχιστης ή της μέγιστης διαμέτρου της περιφέρειας της βάσης, αντιστοίχως, με την κατεύθυνση του άξονα της ελάχιστης ή της μέγιστης διαμέτρου της ελλειψοειδούς περιφέρειας του χείλους θεωρείται τυχαίο γεγονός. Η ελάχιστη κοίλη επιφάνεια έδρασης που εντοπίζεται στα κύπελλα με αριθμούς καταλόγου BAΘ_0073, BAΘ_0034, Σχ. 91_10, BAΘ_0029 και BAΘ_0039 μπορεί να οφείλεται στους ακόλουθους λόγους: α. σε προσθήκη περισσότερης του δέοντος ποσότητας νερού, είτε κατά την προετοιμασία πηλόμαζας ίδιας προέλευσης και συνταγής, είτε κατά την κατασκευή μεμονωμένων αγγείων του ίδιου τύπου, και στις δύο περιπτώσεις λόγω βιασύνης, αμέλειας ή έλλειψης εμπειρίας του ίδιου αγγειοπλάστη (οπότε, δεν υποδεικνύεται διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση)· ή β. σε διαφορετικό, περισσότερο σαθρό είδος πηλού, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε σε διαφορετικούς τύπους αγγείων του ίδιου είδους, γεγονός το οποίο ανάγκασε τον χειριστή να τα υποβαστάξει από την επιφάνεια έδρασης και όχι μόνο από τα τοιχώματά τους⁷ (σε αυτή την περίπτωση υποδεικνύεται διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση)· ή / και γ. στο ότι η βάση του αγγείου κατασκευάστηκε πάνω σε κεραμικό δίσκο που έφερε, αντιστοίχως, κυρτή άνω επιφάνεια (το οποίο δεν υποδεικνύει πάντα διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση και διαφορετικό κεραμικό εργαστήριο⁸). Η εντονότερα κοίλη επιφάνεια έδρασης των κυπέλλων BAΘ_0041 και BAΘ_0031 ήταν πιθανώς σκόπιμα σχηματισμένη ως τέτοια για διακοσμητικούς ή χρηστικούς λόγους (π.χ. για αποτελεσματικότερο στοίβαγμα των κυπέλλων του ίδιου είδους και τύπου), κάτι που υποδεικνύει διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Τα υπό εξέταση κύπελλα ήταν τροχοποίητα, εξολοκλήρου ή εν μέρει, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλούρων - τροχού, ενδεχομένως με τη Μέθοδο

⁷ Ελένη Κανγαλάκη, αγγειοπλάστης, Μαργαρίτες, 2016: προσωπική επικοινωνία.

⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.8.β.ii. και 2.8.β.iv.

3⁹. Στις περισσότερες περιπτώσεις δεν μπορεί να αποδειχθεί ποια από τις δύο τεχνικές, η εξολοκλήρου ή η εν μέρει τροχοποίητη τεχνική, χρησιμοποιήθηκε. Εντούτοις, ίχνη που εντοπίζονται κυρίως στο εσωτερικό των κυπέλλων υποδεικνύουν ότι η Μέθοδος 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού μπορεί να είχε χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή τους. Αυτά είναι τα ακόλουθα: α. οι επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις, οι οποίες πιθανώς αντιπροσωπεύουν το σώμα των κουλουρών και αυλακώσεις - εσοχές, οι οποίες μπορεί να πρόκειται για τα σημεία ένωσης των κουλουρών¹⁰. β. οι επιπρόσθετες, ενδιάμεσες ραβδώσεις και αυλακώσεις - εσοχές, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίηση των κουλουρών που σχημάτισαν το σώμα του αγγείου ασκώντας ασύμμετρη πίεση, ώστε να αποφευχθεί η κατάρρευση των τελευταίων¹¹. γ. λοιπά, δευτερεύοντα ίχνη, τα οποία αναφέρονται στην τεχνολογική περιγραφή των κυπέλλων (Τόμος III, κεφάλαιο 5).

Αναφορικά με την επεξεργασία της επιφάνειας των υπό εξέταση κυπέλλων, βλ. αμέσως παρακάτω.

3. Διακόσμηση

Τα διαφορετικά είδη διακόσμησης τα οποία εντοπίζονται στα υπό εξέταση κύπελλα είναι τα ακόλουθα:

- Ολόβαφη μέσω εμβάπτισης / έκχυσης.
- Ολόβαφη με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση καταλοιβάδων εσωτερικά μέσω έκχυσης / τμηματικής εμβάπτισης.
- Διακόσμηση με μικρές καταλοιβάδες μέσω πιτσιλίσματος.
- Γραπτή διακόσμηση που περιλαμβάνει οριζόντιες ταινίες.

Τα υπό εξέταση κύπελλα κατηγοριοποιούνται στα παραπάνω είδη διακόσμησης ως ακολούθως:

⁹ Για σχετική συζήτηση, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.5. και 2.8.β.ι. Σχετικά με την εν λόγω μέθοδο και τεχνική, βλ. κεφάλαιο 4, υποκεφάλαια 4.1.α.ι. (συγκεκριμένα υποσημείωση 1) και 4.2.α.ι., όπως και την τεχνολογική περιγραφή των προχυτικών αγγείων μέσου μεγέθους (Τόμος III, κεφάλαιο 4) και του κυπέλλου του υπό εξέταση είδους με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0041 (Τόμος III, κεφάλαιο 5, σελ. 57-62).

¹⁰ Το εν λόγω κυματοειδές ανάγλυφο των τοιχωμάτων των κυπέλλων θεωρείται ότι δεν οφείλεται στην ασύμμετρη πίεση που θα μπορούσε να είχε ασκηθεί κατά την τροχοποίησή τους λόγω βιασύνης ή / και αμέλειας και με βεβαιότητα δεν οφείλεται στη χαμηλή ταχύτητα του τροχού (Courty και Roux 1995: 30, Van de Moortel 2001: 106).

¹¹ Roux και Courty 1998: 751 (πίν. 3), 752-753, Jeffra 2011: 122-124, 149, Jeffra 2013: 7.

- Οχτώ (8) ολόβαφα μαύρα κύπελλα (BAΘ_0041, BAΘ_0039, BAΘ_0032, BAΘ_0081, BAΘ_0033, BAΘ_0034, BAΘ_0073, BAΘ_0035).
- Τέσσερα (4) ολόβαφα κόκκινα κύπελλα (Σχ. 91_10, BAΘ_0029, BAΘ_0036, BAΘ_0038).
- Ένα (1) ολόβαφο κύπελλο αβέβαιου χρώματος βαφής (ΑΜΗ 226_8).
- Δύο (2) ολόβαφα μαύρα κύπελλα με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση καταλοιβάδων εσωτερικά (BAΘ_0027, BAΘ_0040).
- Ένα (1) κύπελλο με διακόσμηση μικρών καταλοιβάδων μαύρης βαφής εξωτερικά και πάνω στη λαβή και με τυχαίο σχηματισμό μικρών κηλίδων μαύρης βαφής εσωτερικά, χωρίς βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης (BAΘ_0031).
- Ένα (1) κύπελλο άβαφο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη μαύρης (;) βαφής εσωτερικά (BAΘ_0039).
- Ένα (1) κύπελλο με ίχνη μαύρης βαφής εσωτερικά και εξωτερικά και πάνω στη λαβή (;), αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης (BAΘ_0037).
- Ένα (1) κύπελλο με μαύρη διακόσμηση εξωτερικά, με ίχνη βαφής εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης (BAΘ_0103).

Σε όσα αφορούν στα προαναφερθέντα ολόβαφα κύπελλα, αυτά επικαλύφθηκαν με βαφή πιθανότατα μέσω έκχυσης / εμβάπτισης, καθώς δεν εντοπίζονται ίχνη από χρήση πινέλου ή άλλου μαλακού μέσου (π.χ. σφουγγαριού). Στα ολόβαφα αγγεία με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση καταλοιβάδων εσωτερικά (βλ. BAΘ_0027, BAΘ_0040), η επίθεση της βαφής διενεργήθηκε α. είτε μέσω έκχυσης, β. είτε μέσω τμηματικής εμβάπτισης με το αγγείο σε πλάγια θέση και, εν συνεχεία, αυτό αφέθηκε να στεγνώσει σε όρθια θέση, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα οι καταλοιβάδες της βαφής να τρέξουν σε κάθετο άξονα. Το κύπελλο BAΘ_0031 διακοσμήθηκε πιτσιλώντας τη βαφή¹² με το αγγείο τοποθετημένο μάλλον σε πλάγια θέση, σχηματίζοντας με αυτόν τον τρόπο μικρές, οριζόντιες, επιμήκεις καταλοιβάδες στο εξωτερικό του και, ταυτόχρονα, τυχαίες κηλίδες στο εσωτερικό του. Το BAΘ_0103 διακοσμήθηκε εξωτερικά με οριζόντια ταινία γύρω από τη βάση του με χρήση πινέλου¹³. Υπενθυμίζεται ότι τα ολόβαφα μαύρα ή κόκκινα αγγεία μέσω εμβάπτισης / έκχυσης διαφοροποιούνται τυπολογικά

¹² Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ιγ. «Χρονολόγηση», σχετικά με την παρόμοια διακόσμηση «Jackson Pollock».

¹³ Από τρίχες ζώου, φυτικές ίνες, φτερά ή πούπουλα (Κυριατζή 2000: 64).

σε σχέση με τα παρόμοιου είδους διακόσμησης ολόβαφα μαύρα αγγεία που φέρουν ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και διακόσμηση καταλοιβάδων εσωτερικά μέσω έκχυσης / τμηματικής εμβάπτισης. Ο λόγος για αυτό είναι ότι στόχος στην πρώτη περίπτωση ήταν το αγγείο να καλυφθεί εξολοκλήρου με τη βαφή, ενώ στη δεύτερη κατηγορία στόχος ήταν να δημιουργηθούν διακοσμητικές καταλοιβάδες στην εσωτερική του επιφάνεια (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii., σελ. 102-104).

Η βαφή η οποία χρησιμοποιήθηκε για τη διακόσμηση του υπό εξέταση είδους κυπέλλων ήταν στιλπνή στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- Ολόβαφα κόκκινα αγγεία:
 - Σχ. 91_10
 - BAΘ_0029
 - BAΘ_0036
 - BAΘ_0038
- Ολόβαφα μαύρα αγγεία:
 - BAΘ_0032
 - BAΘ_0081
 - BAΘ_0034
 - BAΘ_0035
- Ολόβαφα μαύρα αγγεία με ερυθρά νέφη όπτησης:
 - BAΘ_0033
- Ολόβαφα μαύρα με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση καταλοιβάδων εσωτερικά:
 - BAΘ_0027
 - BAΘ_0040

Επισημαίνεται, ότι στα ακόλουθα κύπελλα η στιλπνότητα της βαφής είναι αβέβαιη (πιθανότατα λόγω μεγάλης φθοράς και όχι λόγω της διαφορετικής σύστασής της):

- Ολόβαφα μαύρα:
 - BAΘ_0041
 - BAΘ_0073
- Ολόβαφα μαύρα με ερυθρά νέφη όπτησης:

- BAΘ_0039
- Με διακόσμηση μικρών καταλοιβάδων μαύρης βαφής εξωτερικά:
 - BAΘ_0031
- Με διακόσμηση μαύρης ταινίας εξωτερικά:
 - BAΘ_0103
- Με ίχνη μαύρης βαφής εσωτερικά ή / και εξωτερικά:
 - BAΘ_0030
 - BAΘ_0037
- Ολόβαφα με αβέβαιο χρώμα βαφής:
 - AMH A226_8

Σύμφωνα με τις παραπάνω παρατηρήσεις, είναι εμφανές ότι στα υπό εξέταση κύπελλα επικρατούν οι ολόβαφοι (κυρίως μαύροι) τύποι, οι οποίοι, ως επί το πλείστον, δεν φέρουν λείανση (με εξαίρεση το ολόβαφο BAΘ_0033). Ακολούθως, επικρατέστεροι είναι οι τύποι που φέρουν καταλοιβάδες μαύρης βαφής, οι οποίοι, συνήθως, έχουν λειανθεί μόνο στο άβαφο, εσωτερικό τμήμα της επιφάνειά τους (με εξαίρεση το ολόβαφο BAΘ_0027), με ημιτελή και βιαστικό τρόπο. Ολιγάριθμες είναι οι περιπτώσεις των ολόβαφων κόκκινων αγγείων και των αγγείων που φέρουν γραπτή διακόσμηση (μόνο το BAΘ_0103 τα αντιπροσωπεύει). Σημειώνεται, ότι τα λίγα κύπελλα που φέρουν ελάχιστα ίχνη βαφής είναι, επίσης, συνήθως, τμηματικά λειασμένα.

Οι ερυθρές βαφές του υπό εξέταση είδους κυπέλλου είναι σιδηρούχες, όπως πιθανότατα είναι οι μαύρες βαφές των κυπέλλων με στιλπνή επιφάνεια και οι μαύρες ή καστανές βαφές με ερυθρά «νέφη όπτησης»¹⁴. Οι βαφές που χρησιμοποιήθηκαν στα εν λόγω κύπελλα αποτελούσαν, ενδεχομένως, ένα διάλυμα σε νερό λεπτόκοκκης αργίλου, η οποία περιείχε φυσικές χρωστικές ενώσεις σιδήρου ή ήταν τεχνητά εμπλουτισμένη με κάποιο κονιοποιημένο σιδηρούχο ορυκτό υλικό (όπως ώχρα)¹⁵. Οι σιδηρούχες, αργλικές αυτές βαφές αποκτούσαν στιλπνή επιφάνεια (χωρίς επιπρόσθετη λείανση) κόκκινου χρώματος στην περίπτωση που η όπτηση του αγγείου διεξαγόταν σε οξειδωτικές συνθήκες και μαύρου χρώματος στην περίπτωση που η

¹⁴ Κυριατζή: 2000: 62-67 (βλ. ειδικά σελ. 67).

¹⁵ Κυριατζή: 2000: 65.

όπτηση διεξαγόταν σε αναγωγικές συνθήκες¹⁶. Στην περίπτωση που η όπτηση των κυπέλλων με σιδηρούχα βαφή διενεργούνταν σε ατελώς οξειδωτική ή ατελώς αναγωγική ατμόσφαιρα (δηλαδή σε ατμόσφαιρα μη πλήρους οξείδωσης του σιδήρου), αυτά αποκτούσαν καστανό χρώμα. Στην περίπτωση βαφής με χαμηλό βαθμό στιλπνότητας, θεωρείται ότι αυτό οφειλόταν είτε στη φθορά της κατά την εναπόθεση των κυπέλλων στο χρώμα είτε / και στον τρόπο συντήρησης των κυπέλλων¹⁷. Είναι λιγότερο πιθανό η θαμπή βαφή να οφειλόταν στη διαφορετική σύσταση μίας, ενδεχομένως, μαγγανιούχας βαφής (αν και μια μαύρη, σιδηρούχα βαφή μπορεί, επίσης, σε μερικές περιπτώσεις, να έχει θαμπή εμφάνιση)¹⁸.

Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι τα κύπελλα του υπό εξέταση είδους φέρουν στην πλειονότητά τους σιδηρούχα βαφή, της οποίας το τελικό χρωματικό αποτέλεσμα (μαύρο, κόκκινο ή καστανό, με ή χωρίς ερυθρά νέφη όπτησης), εξαρτιόταν, κυρίως, από τις συνθήκες όπτησης μέσα στον κλίβανο (σχετικά, βλ., επίσης, κεφάλαιο 2, υποσημείωση 172). Κατά τη γεωλογική έρευνα πεδίου στην περιοχή του Γιούχτα η οποία διεξάχθηκε από τη γράφουσα στα πλαίσια της παρούσας μελέτης εντοπίστηκε κοντά στο ΥΜΙ Βαθύπετρο μικρή ποσότητα κόκκινου, σιδηρούχου χρώματος, το οποίο θα μπορούσε να είχε χρησιμοποιηθεί ως βαφή¹⁹. Σε αυτό το στάδιο, όμως, χωρίς τη διεξαγωγή χημικών αναλύσεων και μικροσκοπικής μελέτης των βαφών με ηλεκτρονικό μικροσκόπιο²⁰, δεν μπορεί να υποστηριχθεί αν οι σιδηρούχες βαφές που χρησιμοποιήθηκαν στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου ήταν ντόπιας προέλευσης ή ήταν εισηγμένες από άλλη περιοχή.

Η βαφή απλωνόταν σε στεγνή επιφάνεια πριν την όπτηση του αγγείου για να απορροφηθεί γρήγορα και ομοιόμορφα²¹. Ενίοτε, οι βαφές στιλβώνονταν για να

¹⁶ Κυριατζή: 2000: 65, 67. Σημειώνεται, ότι στις βαφές ενδέχεται να προσετίθετο κάποιο οργανικό συνδετικό υλικό, το οποίο διευκόλυνε την εφαρμογή και το «δέσιμό» της με την επιφάνεια του κεραμικού, όπως εκκρίματα ή αποστάγματα φυτών, π.χ. mescal και yucca (Κυριατζή 2000: 64).

¹⁷ Βλ. Μαρινάτος 1955: 603-604, σχετικά με το ότι κατά τις αρχικές εργασίες καθαρισμού της κεραμικής από το ΥΜΙ Βαθύπετρο χρησιμοποιήθηκε μεγάλη ποσότητα οξέως, η οποία έφθειρε όχι μόνο τη βαφή των αγγείων, αλλά και τα τοιχώματά τους, έχοντας ως αποτέλεσμα αυτά να απολεπίζονται.

¹⁸ Κυριατζή: 2000: 66.

¹⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.7.γ. «Κόκκινα ιζήματα».

²⁰ Κυριατζή: 2000: 95-96.

²¹ Rye 1981: 24, Κυριατζή 2000: 63. Εάν η βαφή προσετίθετο σε ήδη ψημένο αγγείο, θα κατέληγε να είναι πολύ ασταθής, το οποίο δεν ισχύει στην περίπτωση των βαφών των υπό εξέταση κυπέλλων, καθώς αυτές αποδείχθηκαν, μέσω της παρούσας μελέτης, ότι ήταν αρκετά σταθερές. Εντούτοις, ο Μαρινάτος (1955: 603-604) παρατήρησε ότι, κατά την αρχική συντήρηση των αγγείων από το ΥΜΙ Βαθύπετρο με χρήση μόνο νερού, οι βαφές ξεπλένονταν, το οποίο απέδωσε στην ημιτελή όπτηση των αγγείων.

αποκτήσουν στιλπνή επιφάνεια²². Εντούτοις, αυτό δεν φαίνεται να ίσχυε για τα υπό εξέταση κύπελλα, καθώς δεν εντοπίστηκαν ίχνη λείανσης της βαφής, οπότε είναι πιθανότερο η στιλπνή της επιφάνεια να οφείλεται στη σιδηρούχα σύστασή της, όπως αναφέρεται παραπάνω στο κείμενο. Η στιλπνότητα της βαφής χωρίς τη διενέργεια λείανσης επιβεβαιώνει την όπτηση των εν λόγω κυπέλλων σε θερμοκρασία μέχρι 900°C, καθώς σε υψηλότερες θερμοκρασίες, η βαφή θα έχανε τη στιλπνότητά της²³.

Τέλος, είναι αβέβαιο αν η βαφή αφηνόταν να στεγνώσει πριν την όπτηση του κυπέλλου ή αν η όπτηση διενεργούνταν αμέσως μετά την επίθεση της βαφής. Σε κάθε περίπτωση, η λεπτή στρώση της βαφής που προσετίθετο στην επιφάνεια του στεγνού αγγείου δεν θα χρειαζόταν μεγάλο χρονικό διάστημα για να στεγνώσει και θα είχε σίγουρα ολοκληρωθεί μέχρι την έναρξη της όπτησης.

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Τα 19 παραδείγματα των κυπέλλων του υπό εξέταση είδους ανήκουν στο ίδιο είδος κεραμικής ύλης, στον Λεπτοφυή Πηλό 1, ο οποίος πιθανώς παράχθηκε από κεραμικό εργαστήριο ή κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα χρησιμοποιώντας ντόπιες γεωλογικές πρώτες ύλες²⁴. Έγινε λήψη δείγματος για πετρογραφική ανάλυση λήφθηκε στα ακόλουθα αγγεία:

- ΒΑΘ_0041 (πετρογραφικό δείγμα 51)
- ΒΑΘ_0039 (πετρογραφικό δείγμα 52)
- ΒΑΘ_0029 (πετρογραφικό δείγμα 89)
- ΒΑΘ_0027 (πετρογραφικό δείγμα 90)
- ΒΑΘ_0031 (πετρογραφικό δείγμα 50)
- ΒΑΘ_0037 (πετρογραφικό δείγμα 53)
- ΒΑΘ_0103 (πετρογραφικό δείγμα 20)

Αν και όλα τα υπό εξέταση κύπελλα έχουν κατασκευαστεί με το ίδιο είδος λεπτοφυούς κεραμικής ύλης, παρόλα αυτά πετρογραφικές διαφορές εντοπίζονται μεταξύ τους²⁵. Μία από αυτές είναι ότι το πετρογραφικό δείγμα 20, στο οποίο εντοπίζεται περισσότερος χαλαζίας, είναι ιδιαίτερα σαθρό. Αυτό μπορεί να οφείλεται

²² Rice 1987: 150, Κυριατζή 2000: 65.

²³ Κυριατζή 2000: 65.

²⁴ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β. «Λεπτοφυής Πηλός 1».

²⁵ Όπως επισημαίνεται στο κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β. «Λεπτοφυής Πηλός 1: 3. Σχόλια».

στο ότι το ίζημα από το οποίο κατασκευάστηκε ήταν επίσης σαθρό, κάτι που θα υποδήλωνε διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση²⁶. Τα πετρογραφικά δείγματα 90, 50 και 53 ανήκουν στην ίδια πετρογραφική υπο-ομάδα, στην οποία εντοπίζεται αργιλόλιθος χαμηλού βαθμού σχιστότητας, το πετρογραφικό δείγμα 89 περιέχει ίση ποσότητα αργιλόλιθων χαμηλού βαθμού σχιστότητας και χαλαζία, ενώ στην πετρογραφική υπο-ομάδα στην οποία ανήκουν τα πετρογραφικά δείγματα 51, 52, 89 περιέχεται ίση ποσότητα αργιλόλιθων χαμηλού βαθμού σχιστότητας και χαλαζία.

Η όπτηση των υπό εξέταση κυπέλλων διενεργήθηκε: α. σε οξειδωτικές συνθήκες, όσον αφορά στα άβαφα και στα ολόβαφα κόκκινα κύπελλα· β. σε αρχικά οξειδωτικές συνθήκες, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, όσον αφορά στα ολόβαφα μαύρα κύπελλα και στα κύπελλα με μαύρη διακόσμηση· γ. σε ατελώς οξειδωτική ή ατελώς αναγωγική ατμόσφαιρα, όσον αφορά στα ολόβαφα κύπελλα με καστανό χρώμα και στα κύπελλα με διακόσμηση καστανού χρώματος.

Στην εξωτερική υπο-επιφάνεια του κυπέλλου ΒΑΘ_0033²⁷ εντοπίζεται ερυθρό νέφος όπτησης, αποτέλεσμα της ύπαρξης ασβεστολιθικών ορυκτών και αλάτων στην κεραμική ύλη (σε συνδυασμό ίσως με τις διαφοροποιημένες συνθήκες όπτησης μέσα στον κλίβανο)²⁸.

Επισημαίνεται, ότι μέσω της πετρογραφικής εξέτασης της κεραμικής ύλης των προαναφερθέντων πετρογραφικών δειγμάτων δεν εντοπίστηκε ασβεστόλιθος. Εντούτοις, το έγκλεισμα αυτό εντοπίστηκε μέσω της μακροσκοπικής εξέτασης των κεραμικών υλών, κυρίως στην επιφάνεια των αγγείων, έχοντας συχνά προκαλέσει απολέπιση των τοιχωμάτων τους, λόγω της διόγκωσης που αυτό υπέστη μέσω της απορρόφησης υγρασίας από το περιβάλλον²⁹.

²⁶ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6. Επισημαίνεται, ότι η σαθρότητα του εν λόγω δείγματος δεν αποκλείεται να οφείλεται στη χρήση οξέως κατά τη αρχική συντήρηση του αγγείου από τον ανασκαφέα (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 17).

²⁷ Βλ. την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0033, στον Τόμο ΙΙΙ, κεφάλαιο 5, σελ. 70-75.

²⁸ Βλ. Rye 1981: 120 και κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.7.δ.iii., αναφορικά με ένα γεωλογικό δείγμα που συλλέχθηκε από την περιοχή του Γιούχτα (Ίζημα 13), το οποίο παρουσιάζει παρόμοια νέφη όπτησης.

²⁹ Σχετικά, βλ. Τόμο ΙΙΙ, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α., σχετικά με τις τεχνολογικές περιγραφές των κεραμικών υλών των υπό εξέταση κυπέλλων. Για σχετική συζήτηση, βλ. Rye 1981: 114, Rice 1987: 98 και για ένα αρχαιολογικό παράδειγμα, β. Stamataki 2000: 70-72.

5.1.α.ii. Συζήτηση επί των τύπων:

1. Γενικά

Η κατηγοριοποίηση των κυπέλλων του υπό εξέταση είδους σε τύπους διενεργήθηκε, αρχικά, λαμβάνοντας υπόψη τους διαφορετικούς τρόπους εκτέλεσης του ίδιου είδους διακόσμησης που αυτά έφεραν, καθώς θεωρήθηκε ότι είναι ενδεικτικοί διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης³⁰. Επισημαίνεται, ότι το διαφορετικό χρώμα (μαύρο, κόκκινο) των ολόβαφων αγγείων ή η ύπαρξη γραπτής διακόσμησης δεν λήφθηκε υπόψη για την κατηγοριοποίηση των υπό εξέταση κυπέλλων σε τύπους, καθώς θεωρείται ότι το ίδιο κεραμικό εργαστήριο μπορεί να παράγαγε αγγεία του ίδιου είδους με διαφορετικό χρώμα ολόβαφης βαφής³¹ ή και με γραπτή διακόσμηση³². Με βάση το παραπάνω σκεπτικό, τα ολόβαφα μαύρα ή κόκκινα αγγεία (μέσω εμβάπτισης / έκχυσης) διαφοροποιούνται από τα ολόβαφα αγγεία με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση καταλοιβάδων εσωτερικά (μέσω έκχυσης / τμηματικής εμβάπτισης), καθώς, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω³³, στόχος του τεχνίτη, σε αναφορά με την πρώτη κατηγορία αγγείων, ήταν το αγγείο να καλυφθεί εξολοκλήρου με τη βαφή, ενώ, σε αναφορά με τη δεύτερη κατηγορία αγγείων, στόχος ήταν να δημιουργηθούν διακοσμητικές καταλοιβάδες, κυρίως στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου. Το μοναδικό κύπελλο που φέρει γραπτή διακόσμηση, το ΒΑΘ_0103, όπως και τα κύπελλα που φέρουν μικρές καταλοιβάδες βαφής δεν διαφοροποιούνται τυπολογικά σε σχέση με τα προαναφερθέντα είδη διακόσμησης, καθώς δεν θεωρείται απίθανο το ίδιο κεραμικό εργαστήριο να παράγαγε διαφορετικά είδη διακόσμησης με διαφορετική επεξεργασία της επιφάνειας. Οπότε μόνο στην περίπτωση που διαφορετική επεξεργασία της επιφάνειας εντοπιστεί σε αγγεία που φέρουν το ίδιο

³⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι». Αυτό επιβεβαιώθηκε από τον εντοπισμό επιπλέον τεχνολογικών διαφορών ανάμεσα στα κύπελλα που φέρουν διακόσμηση του ίδιου είδους (βλ. παρακάτω στο κείμενο).

³¹ Το αληθές της υπόθεσης αυτής υποδηλώνεται από το γεγονός ότι η ίδια σιδηρούχα βαφή μπορεί να αποκτά μαύρο ή κόκκινο χρώμα, αναλόγως των συνθηκών όπτησης, όπως αναφέρεται παραπάνω στο κείμενο και στο κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii: το ερυθρό χρώμα δημιουργείται σε οξειδωτικές συνθήκες όπτησης και το μαύρο σε αναγωγικές συνθήκες όπτησης, ενώ σε ατελώς οξειδωτική ή αναγωγική ατμόσφαιρα, δηλαδή σε συνθήκες μη πλήρους οξείδωσης του σιδήρου, δημιουργούνται καστανά χρώματα (Jones 1986: 762, Κυριατζή 2000: 62-67).

³² Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.6.β.i. και 2.6.β.ii.

³³ Στο υποκεφάλαιο 5.1.α.i. «Τεχνολογική σύνοψη: 3. Διακόσμηση».

είδος διακόσμησης, αυτή μπορεί να θεωρηθεί τεχνολογικό στοιχείο που διαφοροποιεί τυπολογικά τα αγγεία³⁴.

Ο περαιτέρω διαχωρισμός των κυπέλλων του είδους, τα οποία έφεραν το ίδιο είδος διακόσμησης (ανεξαρτήτου χρώματος), αλλά και διαφορετικά είδη διακόσμησης (με βάση τα παραπάνω) σε τύπους διενεργήθηκε με βάση τις λοιπές τεχνολογικές διαφορές που εντοπίστηκαν, σύμφωνα με τη μεθοδολογική προσέγγιση που προτείνεται στο κεφάλαιο 2. Οι εν λόγω διαφορές μπορούν να αφορούν α. στην επεξεργασία της επιφάνειας ή στην ύπαρξη ή όχι επιχρίσματος στο ίδιο είδος διακόσμησης, β. στα μορφολογικά χαρακτηριστικά και γ. στον ειδικότερο τρόπο κατασκευής των αγγείων. Οι κεραμικές ύλες των κυπέλλων δεν ελήφθησαν υπόψη για την τυπολογική κατηγοριοποίηση, λόγω του ότι αυτές ανήκουν στο ίδιο είδος, στον Λεπτοφυή Πηλό 1.

2. Διακριτοί τύποι

Ολόβαφα μαύρα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 1: ΒΑΘ_0041 (Σχ. 101β_14)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 110-111: ατομικός πίνακας αγγείου)

Τα κύρια χαρακτηριστικά τα οποία διαφοροποιούν το ΒΑΘ_0041 σε σχέση με τα λοιπά αγγεία του είδους είναι τα ακόλουθα: α. η έντονη γωνίωση την οποία σχηματίζει ο ώμος του ως προς το κατώτερο σώμα του· β. η ισχυρά κοίλη επιφάνεια έδρασης (και η αντιστοίχως ισχυρά κυρτή εσωτερική επιφάνεια της βάσης), η οποία πιθανώς σχηματίστηκε σκόπιμα, για διακοσμητικούς ή χρηστικούς λόγους (π.χ. για αποτελεσματικότερο στοίβαγμα των κυπέλλων του ίδιου είδους και τύπου), στοιχείο το οποίο υποδεικνύει διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση³⁵. γ. το μεγαλύτερο ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος· δ. η μεγάλη υψομετρική

³⁴ Για ένα παράδειγμα, βλ. παρακάτω, τη συζήτηση επί του Τύπου 5.

³⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, το υποκεφάλαιο 5.1.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 1. Μορφολογία». Με βεβαιότητα, η ισχυρά κοίλη κάτω επιφάνεια του ΒΑΘ_0031 δεν δημιουργήθηκε λόγω του διαφορετικού είδους κεραμικής ύλης, η σαθρότητα του οποίου μπορεί να ανάγκασε τον χειριστή να υποβαστάξει το νωπό ή ημίνωπο αγγείο από την επιφάνεια έδρασης, κατά τη διαχείρισή του ή κατά τη μεταφορά του μετά την ολοκλήρωση της κατασκευής του, καθώς αυτό ανήκει, όπως όλα τα κύπελλα του είδους, στο ίδιο είδος κεραμικής ύλης, τον Λεπτοφυή Πηλό 1.

διαφορά του μπροστινού τμήματος του κυρίως σώματος, το οποίο φέρει την πρόχυση, σε σχέση με το πίσω τμήμα του· ε. το ελαφρώς διογκωμένο χείλος.

Επισημαίνεται, ότι τα ακόλουθα τεχνολογικά στοιχεία του υπό εξέταση κυπέλλου δεν είναι απαραίτητα ενδεικτικά διαφορετικής ειδικής τεχνολογικής παράδοσης: α. η μεγαλύτερη διάμετρος της περιφέρειας της πρόσφυσης της λαβής· β. η ύπαρξη επιμηκών, λεπτών, αβαθών αυλακώσεων στον κατά μήκος άξονα της λαβής, ειδικότερα στην πεπλατυσμένη πλευρά της. Αυτά πρόκειται για δευτερεύοντα τεχνολογικά στοιχεία τα οποία δεν υποδεικνύουν απαραίτητα διαφορετικό τεχνολογικό τύπο³⁶, καθώς η λαβή στην οποία εντοπίζονται θα μπορούσε να είχε κατασκευαστεί από διαφορετικό τεχνίτη και όχι από τον ίδιο τον αγγειοπλάστη, μέσω του οποίου εκφραζόταν, κατά κύριο λόγο, η εκάστοτε ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση.

Τύπος 2: ΒΑΘ_0039 (Σχ. 100_10)

(Τόμος II, σελ. 112-113: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το ΒΑΘ_0039 είναι μόνο λίγο μικρότερο σε σχέση με τον ολόβαφο Τύπο 1, εντούτοις κατηγοριοποιήθηκε ως διαφορετικός τύπος, λόγω των ακόλουθων τεχνολογικών στοιχείων: α. του λιγότερο έντονου ώμου του, β. του μικρότερου ύψους κυρίως σώματος μέχρι το χείλος και της μικρότερης υψομετρικής διαφοράς που εντοπίζεται ανάμεσα στο μπροστινό και το πίσω τμήμα του αγγείου (ως προς το σχέδιο), γ. του μη διογκωμένου χείλους του, δ. της ελάχιστα κοίλης επιφάνεια έδρασης (σε αντίθεση με την ισχυρά κοίλη επιφάνεια έδρασης του Τύπου 1.

Τύπος 3: ΒΑΘ_0032 (Σχ. 84_10)

(Τόμος III: σελ. 114-115: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το ΒΑΘ_0032 έχει περίπου το ίδιο μέγεθος με τους προαναφερθέντες ολόβαφους Τύπους 1 και 2. Θεωρήθηκε, όμως, διαφορετικός τύπος σε σχέση με τον Τύπο 1, καθώς δεν διαθέτει έντονο ώμο και διογκωμένο χείλος. Σε σχέση με τον Τύπο 2, το ΒΑΘ_0032 διαφοροποιήθηκε λόγω του σκόπιμα σχηματισμένου ψηλού λαιμού του και του εντονότερα έξω νεύοντος χείλους του. Ο συντελεστής

³⁶ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.iii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί υπο-τύποι».

μεταβλητότητας επί τοις εκατό³⁷ της σωζόμενης διαμέτρου της περιφέρειας της βάσης του κυπέλλου, η οποία έχει κατά προσέγγιση μέτρηση 5,5 εκ., σε σχέση με τη μέγιστη διάμετρο της περιφέρειας της βάσης του Τύπου 2, η οποία έχει μέτρηση 5,1 εκ., υπολογίζεται σε 3,78%, σύμφωνα με τους παρακάτω υπολογισμούς:

$$CV = \sigma/\mu:$$

$$\mu: (5,1 + 5,5) / 2 = 10,6 / 2 = 5,3$$

$$\sigma: (5,1 - 5,3)^2 = (-0,2)^2 = 0,04$$

$$(5,5 - 5,3)^2 = 0,2^2 = 0,04$$

$$(0,04 + 0,04) / 2 = 0,08 / 2 = 0,04$$

$$\sqrt{0,04} = 0,2 - \text{Τετραγωνική ρίζα του } 0,04 = 0,2$$

$$CV = (0,2 / 5,3) = 0,037735$$

$$0,037735 \times 100\% = 3,7735\%$$

Εντούτοις, όπως έχει ήδη επισημανθεί³⁸, δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο όριο στις μετρήσεις της ίδιας διάστασης αγγείων του ίδιου είδους και, αντιστοίχως, στον συντελεστή μεταβλητότητάς τους, το οποίο μπορεί να υποδηλώνει διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση.

Τύπος 4: ΒΑΘ_0081 (Σχ. 90_10)

(Τόμος ΙΙΙ, σελ. 116: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το ΒΑΘ_0081 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τον Τύπο 1 για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, σε αναφορά με τον Τύπο 2 (με μόνη εξαίρεση το ότι το ΒΑΘ_0081 έχει επίπεδη επιφάνεια έδρασης και όχι ελάχιστα κοίλη). Σημειώνεται, ότι εντοπίζεται μία σημαντική μετρική διαφορά ανάμεσα στις διαμέτρους της περιφέρειας της βάσης του ΒΑΘ_0081 (4,4 εκ.) και του Τύπου 1 (5

³⁷ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.8.α. «Μορφολογική και μετρική τυποποίηση των αγγείων».

³⁸ Σχετικά βλ. στον ίδιο Τόμο, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.8.α., αλλά και παρακάτω, στο τμήμα «5. Συζήτηση επί των μετρικών διαφορών μεταξύ όμοιων διαστάσεων των κυπέλλων».

εκ.), η οποία, όμως, όπως αναφέρθηκε αμέσως παραπάνω, δεν υποδηλώνει απαραίτητα διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση³⁹.

Στο ΒΑΘ_0081 δεν εντοπίζονται σημαντικές διαφορές σε όσα αφορούν στο μέγεθος και τις διαστάσεις σε σχέση με τους Τύπους 2 και 3, εκτός σε όσα αφορούν στη διάσταση της διαμέτρου της περιφέρειας της βάσης, όπου εκεί εντοπίζονται μεγαλύτερες διαφορές:

- Η μέγιστη διάμετρος της περιφέρειας της βάσης του ΒΑΘ_0081 έχει μέτρηση 4,4 εκ. και, αντιστοίχως, η ελάχιστη διάμετρος έχει μέτρηση 4,3 εκ. (με 100% σωζόμενη περιφέρεια βάσης).
- Η μέγιστη διάμετρος της περιφέρειας της βάσης του Τύπου 2 έχει μέτρηση 5,1 εκ. και, αντιστοίχως, η ελάχιστη διάμετρος έχει μέτρηση 5 εκ. (με 100% σωζόμενη περιφέρεια βάσης).
- Η κατά προσέγγιση διάμετρος της περιφέρειας της βάσης του Τύπου 3 είναι 5,5 εκ. (με την περιφέρεια της βάσης να σώζεται σε πολύ μικρό ποσοστό).

Τελικά, το ΒΑΘ_0081 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τον Τύπο 3, λόγω του σκόπιμα σχηματισμένου ψηλού λαιμού του Τύπου 3, όπως και σε σχέση με τους Τύπους 1, 2 και 3, λόγω του ότι το έξω νεύον χείλος του ΒΑΘ_0081 σχηματίζει έντονη γωνίωση με τα εσωτερικά τοιχώματα του αγγείου. Επιπροσθέτως, ενώ η στιλπνή μαύρη βαφή του ΒΑΘ_0081 είναι σιδηρούχα, όπως είναι η μαύρη βαφή του Τύπου 2 και του Τύπου 3⁴⁰, το ΒΑΘ_0081 θεωρήθηκε ότι ανήκει σε διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση, καθώς η μαύρη βαφή του είναι ιδιαίτερος στιλπνή, χαρακτηριστικό που υποδεικνύει είτε διαφορετική προέλευση και ποιότητα της βαφής, είτε διαφορετική προετοιμασία ή / και όπτηση της ίδιας βαφής⁴¹.

Τύπος 5: ΒΑΘ_0033 (Σχ. 85_10)

(Τόμος ΙΙ: σελ. 117-120: ατομικός πίνακας αγγείου)

Τα δυο κύρια χαρακτηριστικά τα οποία διαφοροποίησαν το ΒΑΘ_0033 σε σχέση με τους προηγούμενους ολόβαφους Τύπους 1, 2, 3 και 4 (αλλά και σε σχέση με

³⁹ Βλ. παραπάνω, τη συζήτηση σχετικά με τον Τύπο 3 (ΒΑΘ_0032).

⁴⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 3. Διακόσμηση».

⁴¹ Σημειώνεται, ότι, καθώς τα υπό εξέταση κύπελλα προέρχονται από το ίδιο αρχαιολογικό στρώμα, η ιδιαίτερη στιλπνή βαφή του ΒΑΘ_0081 δεν οφείλεται στην καλύτερη διατήρησή της λόγω ευνοϊκότερων ταφονομικών συνθηκών.

τους όλους τους επόμενους τύπους) ήταν: α. η ύπαρξη, ίσως για χρηστικούς λόγους, της σκόπιμα σχηματισμένης κοιλότητας στην άνω επίπεδη επιφάνεια της λαβής, κοντά στην πρόσφυσή της· β. η τμηματική λείανση που εντοπίζεται στην εξωτερική ολόβαφη επιφάνεια. Επιπροσθέτως, το γεγονός ότι το ΒΑΘ_0033 είναι μικρότερο σε μέγεθος σε σχέση με τους προαναφερθέντες τύπους και διαθέτει περισσότερο συστελλόμενο χείλος, είναι στοιχεία που, επίσης, το διαχωρίζουν τυπολογικά.

Συγκεκριμένα, σε σχέση με τον Τύπο 1 το ΒΑΘ_0033 θεωρήθηκε διαφορετικός τύπος για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση σχετικά με τον Τύπο 2 (με εξαίρεση ότι το ΒΑΘ_0033 έχει σχεδόν επίπεδη επιφάνεια έδρασης). Η λεπτότερη πρόσφυση της λαβής του ΒΑΘ_0033 (η οποία προέχει περισσότερο του χείλους από ό,τι η λαβή του Τύπου 1), όπως και ο λεπτότερος κύριος άξονας και λεπτότερη έκφυση της λαβής του, η οποία επικολλήθηκε στον ώμο του αγγείου (αντιθέτως, η έκφυση του Τύπου 1 επικολλήθηκε χαμηλότερα του ώμου), είναι στοιχεία που ενδέχεται να υποδεικνύουν διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Αυτό θα μπορούσε να ισχύει στην περίπτωση που η λαβή είχε κατασκευαστεί και επικολληθεί από τον αγγειοπλάστη, ο οποίος είναι ο κύριος φορέας της παράδοσης ενός συγκεκριμένου κεραμικού εργαστηρίου, και όχι από κάποιο βοηθό, ο οποίος, ενδεχομένως, ακολουθούσε, εντός του ίδιου εργαστηρίου, κάπως διαφοροποιημένο τρόπο κατασκευής και επικόλλησης των λαβών του εν λόγω είδους κυπέλλου (δημιουργώντας, δηλαδή, κεραμικούς υπο-τύπους)⁴².

Παρομοίως, το ΒΑΘ_0033 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τον Τύπο 3 λόγω του ότι το ΒΑΘ_0033 δεν χαρακτηρίζεται από ψηλό λαιμό και δεν διαθέτει ένα τόσο έντονα έξω νεύον χείλος, όπως ο Τύπος 3. Το ΒΑΘ_0033 θεωρήθηκε, επίσης, διαφορετικός τύπος σε σχέση με τον Τύπο 4, καθώς το έξω νεύον χείλος του Τύπου 4 διαθέτει σκόπιμα σχηματισμένη έντονη γωνίωση με τα εσωτερικά τοιχώματά του, όπως και καθώς η μαύρη βαφή του Τύπου 4 είναι ιδιαίτερη στιλπνή σε σχέση με τη μαύρη βαφή του ΒΑΘ_0033, χαρακτηριστικό το οποίο υποδεικνύει διαφορετική προέλευση των δύο βαφών.

⁴² Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι». Βέβαια, ακόμα και αν η λαβή είχε κατασκευαστεί από έναν βοηθό, η τεχνολογία της θα μπορούσε να υποδεικνύει διαφορετικό τύπο, στην περίπτωση που ο βοηθός αυτός ανήκε σε διαφορετικό κεραμικό εργαστήριο το οποίο ακολουθούσε διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση.

Τύπος 6: ΒΑΘ_0034 (Σχ. 86_10)

(Τόμος ΙΙ: σελ. 121-122: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το ολόβαφο ΒΑΘ_0034 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τον ολόβαφο Τύπο 1, για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, σε αναφορά με τον Τύπο 2. Επισημαίνεται, ότι τα ακόλουθα στοιχεία μπορεί να αποτελούν ενδείξεις της διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης του ΒΑΘ_0034 σε σχέση με τον Τύπο 1, στην περίπτωση που η λαβή των δύο κυπέλλων κατασκευάστηκε από τον αγγειοπλάστη (και όχι από κάποιον βοηθό - σχετικά, βλ. παραπάνω, σε αναφορά με τον Τύπο 5): α. η μεγάλη διάμετρος της περιφέρειας της πρόσφυσης της λαβής του Τύπου 1 (η μεγαλύτερη ανάμεσα σε όλα τα αγγεία του είδους)· β. οι επιμήκεις, λεπτές, αβαθείς αυλακώσεις στον κατά μήκος άξονα της λαβής του Τύπου 1, ειδικότερα στην πεπλατυσμένη της πλευρά (το ΒΑΘ_0034 διαθέτει λαβή με γωνιώδεις πλευρές, οι οποίες, όμως, δεν παρουσιάζουν παρόμοια ίχνη)· γ. το γεγονός ότι η λαβή του ΒΑΘ_0034 έχει επικολληθεί λίγο χαμηλότερα του χείλους και όχι πάνω σε αυτό, όπως ισχύει για τον Τύπο 1· δ. το γεγονός ότι η λαβή του ΒΑΘ_0034 δεν προέχει του χείλους, όπως ισχύει για τον Τύπο 1.

Το ΒΑΘ_0034, το οποίο φέρει ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, δεν διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τον ολόβαφο Τύπο 2, ο οποίος, επίσης, διαθέτει ελάχιστη κοίλη επιφάνεια έδρασης, ούτε με τους Τύπους 4 και 5, οι οποίοι διαθέτουν επίπεδη επιφάνεια έδρασης (ο Τύπος 3 δεν σώζει τη βάση του σε μεγάλο βαθμό, οπότε δεν χρησιμοποιήθηκε στη συγκεκριμένη σύγκριση). Ο λόγος για αυτό είναι ότι, τόσο οι βάσεις με επίπεδη επιφάνεια έδρασης, όσο και οι βάσεις με ελάχιστη κοίλη επιφάνεια έδρασης μπορεί να είχαν σχηματιστεί από τον ίδιο αγγειοπλάστη, είτε λόγω βιασύνης / αμέλειας ή έλλειψης εμπειρίας, είτε σε κεραμικό δίσκο του ίδιο κεραμικού εργαστηρίου που αρχικά διέθετε κυρτή άνω επιφάνεια (η οποία μετατράπηκε σε επίπεδη με την πάροδο του χρόνου λόγω φθοράς)⁴³. Εντούτοις, το ΒΑΘ_0034 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τους Τύπους 2, 3, 4 και 5 για τους ακόλουθους λόγους:

- Ο Τύπος 2 έχει μεγαλύτερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος, λιγότερο κυρτό προφίλ και λιγότερο στιλπνή (μαύρη) βαφή σε σχέση με το ΒΑΘ_0034.

⁴³ Σχετικά βλ. παραπάνω υποκεφάλαιο 5.1.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 1. Μορφολογία».

- Ο Τύπος 3 έχει μεγαλύτερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος, μεγαλύτερη κατά προσέγγιση διάμετρο περιφέρειας βάσης, σκόπιμα σχηματοποιημένο ψηλό λαιμό, εντονότερα έξω νεύον χείλος και λιγότερο στιλπνή μαύρη βαφή σε σχέση με το ΒΑΘ_0034.
- Ο Τύπος 4 έχει έξω νεύον χείλος που σχηματίζει γωνίωση με τα εσωτερικά τοιχώματα του αγγείου· επίσης, φέρει στιλπνότερη μαύρη βαφή, χαρακτηριστικό το οποίο ενδέχεται να υποδεικνύει διαφορετική προέλευση και ποιότητα της βαφής, είτε, ενδεχομένως, διαφορετική τεχνολογία παρασκευής ή / και όπτησης της ίδιας βαφής.
- Ο ολόβαφος μαύρος Τύπος 5, αν και έχει παρόμοιο ημισφαιρικό προφίλ με το ολόβαφο μαύρο ΒΑΘ_0034, είναι μικρότερου μεγέθους και διαθέτει μία σκόπιμα σχηματισμένη (πιθανώς για χρηστικούς λόγους) κοιλότητα στην άνω, επίπεδη επιφάνεια της λαβής, κοντά στην πρόσφυσή της, όπως και τμηματική λείανση στην ανώτερη εσωτερική και εξωτερική επιφάνειά του και εσωτερικά του χείλους.

Επισημαίνεται, ότι η συμμετρικά σχηματισμένη τριγωνική πρόσφυση της λαβής του ΒΑΘ_0034, η οποία δεν εντοπίζεται σε κανένα άλλο κύπελλο του είδους, ενδέχεται να υποδεικνύει διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση, στην περίπτωση που αυτή αποτελούσε αντιπροσωπευτικό τεχνολογικό χαρακτηριστικό ενός συγκεκριμένου κεραμικού εργαστηρίου⁴⁴. Μία ανάλογη πρακτική εντοπίζεται στο παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο του αγγειοπλάστη Κωνσταντίνου Γαλλιού στις Μαργαρίτες Κρήτης, ο οποίος δίνει σκόπιμα στην έκφυση της λαβής των παραδοσιακών πιθαριών που κατασκευάζει ένα ιδιαιτέρως προσεγμένο τριγωνικό σχήμα, παρόμοιο με το σχήμα της έκφυσης του ΒΑΘ_0034. Το παραπάνω χαρακτηριστικό, όπως υποστηρίζει ο εν λόγω αγγειοπλάστης, αποτελεί το σήμα - κατατεθέν του εργαστηρίου του⁴⁵.

Τύπος 15: ΒΑΘ_0073 (Σχ. 71_10)

(Τόμος ΙΙ: σελ. 123: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το λιγότερο έντονο ημισφαιρικό προφίλ και η μη ύπαρξη ώμου στο κυρίως σώμα του ΒΑΘ_0073 είναι τα χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούν σε σχέση με τα

⁴⁴ Αυτό θα ίσχυε ακόμα και στην περίπτωση που κάποιος βοηθός επικόλλησε τη λαβή στο εν λόγω κύπελλο και όχι ο ίδιος ο αγγειοπλάστης, καθώς πρόκειται για στοιχείο που πιθανώς εκφράζει διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση (σχετικά, βλ. παραπάνω, τη συζήτηση αναφορικά με τον Τύπο 5 και υποσημείωση 42).

⁴⁵ Κωνσταντίνος Γαλλιός 2015: προσωπική επικοινωνία (βλ. πίν. ΒΑΘ_0034, Τόμος ΙΙ, σελ. 121-122).

μέχρι τώρα εξετασθέντα ολόβαφα κύπελλα του είδους. Καθώς, όμως, τα κύπελλα του είδους, λόγω της λεπτότητάς τους και του βιαστικού τρόπου τροχοποίησής τους, συνήθως δεν έχουν ομοιόμορφο σχήμα, τα προαναφερθέντα μορφολογικά στοιχεία δεν θεωρήθηκαν καθοριστικά για την κατάταξη του ΒΑΘ_0073 σε διαφορετικό τύπο. Το ίδιο ισχύει για τα ακόλουθα τεχνολογικά στοιχεία: α. το κύπελλο διαθέτει ένα από τα χαμηλότερα ύψη κυρίως σώματος μέχρι το χείλος (7,8 εκ.) ανάμεσα στα κύπελλα του είδους (ο Τύπος 7 - βλ. παρακάτω - σώζει το χαμηλότερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος, στα 7,6 εκ.⁴⁶)· β. οι μεγαλύτερες αποκλίσεις της διαμέτρου της περιφέρειας της βάσης του ΒΑΘ_0073, με μέτρηση 4,6 εκ., εντοπίζονται σε σχέση με τη διάμετρο της περιφέρειας της βάσης του Τύπου 11, με μέτρηση 5,6 εκ., όπως και σε σχέση με τη διάμετρο της περιφέρειας της βάσης του Σχ. 91_10, με μέτρηση 3,3 εκ. Τελικά, το ολόβαφο ΒΑΘ_0073 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τους μέχρι τώρα εξετασθέντες ολόβαφους τύπους κυπέλλων, ως ακολούθως:

- από τον Τύπο 1 για τους λόγους που αναφέρονται στη συζήτηση του Τύπου 1 (εκτός από τις διαφορές που αφορούν στη λαβή, καθώς το ΒΑΘ_0073 δεν σώζει τη λαβή του), όπως και λόγω του πολύ μεγαλύτερου μεγέθους του Τύπου 1.
- από τον Τύπο 2, καθώς αυτός έχει πολύ μεγαλύτερο μέγεθος.
- από τον Τύπο 3, καθώς αυτός έχει α. σκόπιμα σχηματισμένο ψηλό λαιμό, β. εντονότερα έξω νεύον χείλος, γ. πολύ μεγαλύτερο μέγεθος.
- από τον Τύπο 4, καθώς αυτός έχει χείλος που σχηματίζει γωνίωση με τα εσωτερικά τοιχώματα του κυπέλλου.
- από τον ολόβαφο Τύπο 5, καθώς αυτός: α. παρουσιάζει μία πιθανώς σκόπιμα σχηματισμένη (ίσως για χρηστικούς λόγους) κοιλότητα στην άνω, επίπεδη επιφάνεια της λαβής, κοντά στην πρόσφυσή της, β. ενδέχεται να έχει λειανθεί τμηματικά στην ανώτερη εσωτερική και εξωτερική του επιφάνεια, με μαλακό μέσο τραχιάς υφής, με κινήσεις διαγώνιας κατεύθυνσης (ενώ το ολόβαφο ΒΑΘ_0073 δεν έχει υποστεί λείανση).
- από τον Τύπο 6, καθώς αυτός διαθέτει περισσότερο στιλπνή (μαύρη) βαφή.

Επισημαίνεται, ότι, αν και το ΒΑΘ_0073 έχει παρόμοιες διαστάσεις με αυτές των άωτων ημισφαιρικών κυπέλλων που παρουσιάζουν επάλληλες ραβδώσεις και αυλακώσεις στην εξωτερική τους επιφάνεια⁴⁷, δεν ήταν δυνατό να καταταχθεί στο

⁴⁶ Σχετικά, βλ. Τόμο II, σελ. 156-157, «Συγκριτικός πίνακας κύριων διαστάσεων».

⁴⁷ Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.

συγκεκριμένο είδος αγγείων, καθώς αυτό έχει έξω νεύον χείλος, το οποίο δεν εντοπίζεται στα προαναφερθέντα άωτα κύπελλα.

Ολόβαφα κόκκινα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 7: Σχ. 91_10:

(Τόμος II: σελ. 124-125: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το ολόβαφο αγγείο Σχ. 91_10 δεν διαφοροποιείται τυπολογικά σε σχέση με τους προαναφερθέντες ολόβαφους μαύρους τύπους με βάση το διαφορετικό, κόκκινο χρώμα της ολόβαφης διακόσμησής του, καθώς, όπως έχει ήδη επισημανθεί παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, το ίδιο κεραμικό εργαστήριο είναι πιθανό να παρήγαγε ολόβαφα αγγεία, τόσο με κόκκινο χρώμα, όσο και με μαύρο χρώμα⁴⁸. Παρομοίως, η ελάχιστη κοίλη επιφάνεια έδρασης του Σχ. 91_10 δεν λήφθηκε υπόψη ως στοιχείο ενδεικτικό διαφορετικής τεχνολογικής παράδοσης⁴⁹. Εντούτοις, το μικρότερο μέγεθος και τα πολύ λεπτά τοιχώματα του Σχ. 91_10 το διαφοροποιούν τυπολογικά σε σχέση με τα λοιπά κύπελλα του είδους. Συγκεκριμένα, το Σχ. 91_10 θεωρήθηκε διαφορετικός τύπος σε σχέση με τον ολόβαφο Τύπο 1 για τους ίδιους λόγους που ο Τύπος 2 θεωρήθηκε διαφορετικός τύπος σε σχέση με τον Τύπο 1⁵⁰. Το Σχ. 91_10 θεωρήθηκε, επίσης, διαφορετικός τύπος σε σχέση με τους Τύπους 2 έως 6 και τον Τύπο 15, για τους ακόλουθους λόγους:

- Ο Τύπος 2 έχει μεγαλύτερο μέγεθος.
- Ο Τύπος 3 έχει σκόπιμα σχηματισμένο ψηλό λαιμό και περισσότερο έξω νεύον χείλος.
- Ο Τύπος 4 έχει έξω νεύον χείλος που σχηματίζει εσωτερικά έντονη γωνίωση με τα εσωτερικά τοιχώματα του κυπέλλου.
- Ο Τύπος 5 φέρει μία σκόπιμα σχηματισμένη (ίσως, για χρηστικούς λόγους) κοιλότητα στην άνω, επίπεδη επιφάνεια της λαβής, κοντά στην έκφυσή της· επίσης, ο ολόβαφος Τύπος 5 έχει λειανθεί τμηματικά, στην ανώτερη εσωτερική και εξωτερική του επιφάνεια, όπως και εσωτερικά του χείλους (αντίθετα, το ολόβαφο Σχ. 91_10 δεν έχει υποστεί λείανση).

⁴⁸ Υπενθυμίζεται, ότι η σιδηρούχα βαφή που χρησιμοποιήθηκε στα υπό εξέταση κύπελλα αποκτούσε μαύρο ή κόκκινο χρώμα ανάλογα με τις συνθήκες όπτησης (Κυριατζή 2000: 66-67).

⁴⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, το υποκεφάλαιο 5.1.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 1. Μορφολογία».

⁵⁰ Βλ. σχετική συζήτηση παραπάνω.

- Ο Τύπος 6 διαθέτει διαμήκη άξονα λαβής με τριγωνική έκφυση (σχηματισμένη με εργαλείο), η οποία δεν εντοπίζεται σε κανένα άλλο τύπο.
- Ο Τύπος 15 είναι μεγαλύτερος σε μέγεθος και είναι πιθανό ότι έχει ψηθεί σε χαμηλότερη θερμοκρασία, καθώς το ανοιχτό χρώμα και η σκληρότητα της κεραμικής ύλης του Σχ. 91_10 υποδηλώνουν ότι αυτό έχει ψηθεί σε ψηλότερη θερμοκρασία.

Επιπροσθέτως, ανάμεσα στο Σχ. 91_10 και τους Τύπους 1, 5 και 6 οι οποίοι σώζουν τη λαβή τους, εντοπίζονται οι ακόλουθες διαφορές: α. το Σχ. 91_10 διαθέτει 1. στον διαμήκη άξονα της λαβής επιμήκη, λεπτή ράβδωση στην επιφάνεια, 2. πρόσφυση λαβής που δεν προέχει του χείλους και 3. έκφυση λαβής που επικολλάται χαμηλότερα του ώμου· β. ο Τύπος 1 διαθέτει: 1. άξονα λαβής που χαρακτηρίζεται από λεπτές, αβαθείς αυλακώσεις, ειδικότερα στην πεπλατυσμένη, κάθετη πλευρά του, 2. έκφυση λαβής που προέχει ελάχιστα του χείλους, 3. πρόσφυση λαβής που επικολλήθηκε χαμηλότερα του ώμου· γ. ο Τύπος 5 διαθέτει 1. λεπτότερη πρόσφυση λαβής που προέχει περισσότερο του χείλους (σε σχέση με την πρόσφυση της λαβής του Τύπου 1), 2. λεπτότερο άξονα λαβής, 3. λεπτότερη έκφυση λαβής επικολλημένη στον ώμο του αγγείου· δ. ο Τύπος 6 διαθέτει: 1. άξονα λαβής με γωνιώδεις πλευρές, 2. πρόσφυση λαβής που δεν προέχει του χείλους και 3. έκφυση λαβής που επικολλήθηκε χαμηλότερα του ώμου. Εντούτοις, οι προαναφερθείσες μικρές μορφολογικές διαφορές δεν είναι απαραίτητα ενδεικτικές διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης, καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι υπό εξέταση λαβές μπορεί να κατασκευάστηκαν και να επικολλήθηκαν από κάποιο βοηθό και όχι από τον ίδιο τον αγγειοπλάστη, μέσω του οποίου εκφραζόταν η εκάστοτε ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση⁵¹.

Τύπος 8: ΒΑΘ_0029 (Σχ. 95_10)

(Τόμος II: σελ. 126-129: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το ΒΑΘ_0029 διαφοροποιήθηκε σε σχέση τους προαναφερθέντες ολόβαφους μαύρους ή κόκκινους τύπους, αρχικά, λόγω του ότι είναι το πιο προσεγμένο, μορφολογικά, κύπελλο του είδους. Συγκεκριμένα, όμως, το ΒΑΘ_0029 διαφοροποιήθηκε σε σχέση με τον Τύπο 1, για τους επιπλέον λόγους που αναφέρονται παραπάνω, σε αναφορά με τον Τύπο 1. Επιπροσθέτως, το ΒΑΘ_0029

⁵¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, συζήτηση σχετικά με τον Τύπο 5 και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι».

διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τους Τύπους 3 έως 7 για τους ακόλουθους λόγους (επισημαίνεται, ότι σε σχέση με τον Τύπο 2 δεν εντοπίζονται επιπρόσθετες διαφορές):

- Ο Τύπος 3 έχει σκόπιμα σχηματισμένο ψηλό λαιμό και εντονότερα έξω νεύον χείλος.
- Ο Τύπος 4 έχει έξω νεύον χείλος το οποίο δημιουργεί έντονη γωνίωση με τα εσωτερικά τοιχώματα του κυρίως σώματός του.
- Ο Τύπος 5 φέρει: α. σκόπιμα σχηματισμένη (ίσως, για χρηστικούς λόγους) κοιλότητα στην άνω, επίπεδη επιφάνεια της λαβής, κοντά στην πρόσφυσή της (επίσης, η έκφυση της λαβής του επικολλείται πάνω στον ώμο του κυρίως σώματος και όχι χαμηλότερα αυτού, όπως συμβαίνει στο ΒΑΘ_0029)· β. τμηματική λείανση στην εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια του κυπέλλου.
- Ο Τύπος 6 φέρει άξονα λαβής με γωνιώδεις πλευρές και έκφυση λαβής τριγωνικού σχήματος σχηματισμένη με εργαλείο, η οποία δεν εντοπίζεται σε κανένα τύπο.
- Ο Τύπος 7 είναι μικρότερος σε μέγεθος και διαθέτει πολύ λεπτά τοιχώματα.

Επισημαίνεται ότι, η έκφυση τριγωνικού σχήματος της λαβής του ΒΑΘ_0029 έχει σχηματιστεί με γυμνά χέρια και όχι με χρήση κάποιου σκληρού εργαλείου, όπως ισχύει στην περίπτωση του Τύπου 6. Εντούτοις, το συγκεκριμένο στοιχείο θεωρείται ότι δεν είναι ενδεικτικό διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης, καθώς δεν προσδίδει κάποιο ιδιαίτερο χαρακτήρα στο κύπελλο, όπως προσδίδει η ιδιαίτερα προσεγμένη τριγωνική πρόσφυση της λαβής του Τύπου 6⁵².

Ολόβαφα μαύρα με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εσωτερικά:

Τύπος 9: ΒΑΘ_0027 (Σχ. 94_10)

(Τόμος ΙΙ: σελ. 130-131: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το ΒΑΘ_0027 ανήκει σε διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση σε σχέση με τους προαναφερθέντες τύπους που φέρουν ολόβαφη διακόσμηση εσωτερικά και εξωτερικά. Ο λόγος για τον οποίο θεωρείται ότι αυτό ισχύει είναι ότι, στην περίπτωση του ΒΑΘ_0027, στόχος ήταν το αγγείο να καλυφθεί εξωτερικά

⁵² Βλ. παραπάνω, τη συζήτηση σχετικά με τον Τύπο 6 (ΒΑΘ_0034).

εξολοκλήρου με βαφή - αν και, λόγω βιασύνης ή αμέλειας, κάποια τμήματα της εξωτερικής του επιφάνειας παρέμειναν άβαφα - ενώ, στο εσωτερικό του, στόχος ήταν να σχηματιστεί διακόσμηση μαύρων καταλοιβιάδων και όχι να καλυφθεί η επιφάνεια εξολοκλήρου με βαφή, όπως ισχύει για τους μέχρι τώρα εξετασθέντες ολόβαφους τύπους. Τα οριζόντια ίχνη χρήσης μαλακού ή σκληρού, νωπού μέσου είτε κατά τον αρχικό σχηματισμό του τμήματος χείλος - λαιμός του ΒΑΘ_0027, είτε κατά τη λείανσή του σε νωπό αγγείο, επίσης, πιθανώς υποδεικνύουν διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση⁵³.

Εκτός των παραπάνω στοιχείων, επιπλέον τεχνολογικές διαφορές εντοπίστηκαν μεταξύ του ΒΑΘ_0027 και των μέχρι τώρα εξετασθέντων τύπων, οι οποίες το διαχωρίζουν τυπολογικά. Το ΒΑΘ_0027 θεωρήθηκε διαφορετικός τύπος σε σχέση με τον Τύπο 1 για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, σε αναφορά με τον Τύπο 2 (με εξαίρεση ότι το ΒΑΘ_0027 έχει σχεδόν επίπεδη επιφάνεια έδρασης). Σε όσα αφορούν στη σύγκριση των λαβών του ΒΑΘ_0027 και του Τύπου 1, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση του Τύπου 6 (επισημαίνεται, ότι η λαβή του ΒΑΘ_0027 διαθέτει: α. επιφάνεια χωρίς γωνιώδεις πλευρές και αβαθείς αυλακώσεις και β. έκφυση διαφορετικού σχήματος και με διαφορετικό τρόπο επικόλλησής της στο σώμα του κυπέλλου, συγκριτικά με την έκφυση του Τύπου 1. Σε σχέση με τους ολόβαφους μαύρους ή κόκκινους Τύπους 3 έως 7, το ΒΑΘ_0027 διαφοροποιήθηκε βάσει των στοιχείων που αναφέρονται παραπάνω, σε αναφορά με τον Τύπο 8. Το ΒΑΘ_0027 διαφοροποιήθηκε σε σχέση με τον Τύπο 8, καθώς αυτός είναι περισσότερο προσεγμένος και μορφολογικά ομοιόμορφος.

Επισημαίνεται, ότι ο χαρακτηριστικός τρόπος επικόλλησης της έκφυσης της λαβής στο κυρίως σώμα του ΒΑΘ_0027, πιθανώς πιέζοντας με το ένα δάκτυλο του χεριού (το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να τη χωρίσει σε δύο τμήματα), όπως και οι λοιπές τεχνολογικές διαφορές που εντοπίζονται ανάμεσα στη λαβή του ΒΑΘ_0027 και στις σωζόμενες λαβές των μέχρι τώρα εξετασθέντων κυπέλλων του είδους (δηλαδή, των Τύπων 1, 5, 7, 8, με εξαίρεση, ίσως, την τριγωνική πρόσφυση του Τύπου 6 - βλ. παραπάνω), θα μπορούσαν να υποδείξουν διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση, μόνο στην περίπτωση που ο ίδιος ο αγγειοπλάστης (και όχι

⁵³ Παράβαλε τα παρόμοια ίχνη που εντοπίζονται στο ΒΑΘ_0033 (Τύπος 5 - βλ. παραπάνω και Τόμο ΙΙΙ, κεφάλαιο 5, σελ. 70-75).

κάποιος άλλος τεχνίτης ή βοηθός) κατασκεύαζε και επικολλούσε τις λαβές των κυπέλλων⁵⁴.

Τύπος 10: ΒΑΘ_0040 (Σχ. 99β_14)

(Τόμος ΙΙ: σελ. 132-133: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το ΒΑΘ_0040 κατηγοριοποιήθηκε στην ίδια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση με τον Τύπο 9, καθώς φέρουν ίδιο είδος διακόσμησης: είναι ολόβαφα μαύρα με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εσωτερικά. Τελικά, το ΒΑΘ_0040 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τον Τύπο 9, με βάση τα ακόλουθα τεχνολογικά στοιχεία του: α. την ύπαρξη τριών οριζόντιων, διακοσμητικών εγχαράξεων εξωτερικά τους χείλους, για τον σχηματισμό των οποίων χρησιμοποιήθηκε αιχμηρό, σκληρό μέσο· β. την ύπαρξη εσωτερικά, στο ύψος του λαιμού, γωνιώδους επιφάνειας με δύο σημεία ακμών· γ. τη διενέργεια λείανσης με σκληρό μέσο στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, στο άβαφο τμήμα του⁵⁵. δ. την ύπαρξη παράλληλων, οριζόντιων, λεπτών ραβδώσεων και αυλακώσεων έντονου υψομετρικού ανάγλυφου εσωτερικά του χείλους του Τύπου 9, οι οποίες φέρουν βαφή και οι οποίες πιθανώς δημιουργήθηκαν με κάποιο μαλακό, τραχύ μέσο κατά τον σχηματισμό ή επεξεργασία της νωπής επιφάνειας του χείλους.

Διευκρινίζεται ότι οι προαναφερθείσες οριζόντιες, διακοσμητικές εγχαράξεις εξωτερικά τους χείλους και η γωνιώδης εσωτερική επιφάνεια του λαιμού του ΒΑΘ_0040 είναι στοιχεία που το διαφοροποιούν τυπολογικά, επίσης, σε σχέση με τους μέχρι τώρα εξετασθέντες ολόβαφους Τύπους 1 έως 8 και 15. Επιπροσθέτως, το ΒΑΘ_0040 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τον Τύπο 1 για τους λόγους που αναλύονται παραπάνω, στη συζήτηση επί του Τύπου 1, εκτός από αυτούς που αφορούν στη λαβή και στη βάση (καθώς τα συγκεκριμένα μέρη του αγγείου δεν

⁵⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, συζήτηση σχετικά με τον Τύπο 5 και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι».

⁵⁵ Το τεχνολογικό χαρακτηριστικό της λείανσης το οποίο εντοπίζεται στο ΒΑΘ_0040 δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο για την τυπολογική κατηγοριοποίησή του συγκριτικά με τα ολόβαφα κύπελλα του είδους, τα οποία, κατά κύριο λόγο, δεν φέρουν λείανση, καθώς το ΒΑΘ_0040 εσωτερικά δεν είναι ολόβαφο, αλλά φέρει διακόσμηση καταλοιβάδων. Όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, στο υποκεφάλαιο 5.1.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά», ένα διαφορετικό είδος διακόσμησης είναι δυνατό να συνοδεύεται από διαφορετική επεξεργασία της επιφάνειας στα πλαίσια της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης. Μόνο στην περίπτωση που διαφορετική επεξεργασία της επιφάνειας εντοπιστεί σε αγγεία του ίδιου είδους που φέρουν το ίδιο είδος διακόσμησης, αυτό μπορεί να ληφθεί υπόψη ως τεχνολογικό στοιχείο το οποίο διαφοροποιεί τυπολογικά τα αγγεία (για ένα τέτοιο παράδειγμα, βλ. παραπάνω, τη συζήτηση επί του ολόβαφου Τύπου 5).

σώζονται στο ΒΑΘ_0040, αλλά και λόγω του ότι οι μικρές αυτές διαφορές που αφορούν στη μορφολογία της λαβής δεν είναι απαραίτητα ενδεικτικές διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης⁵⁶). Σε σχέση με τους Τύπους 2 έως 8 και 15, το ΒΑΘ_0040 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά για τους επιπλέον ακόλουθους λόγους:

- Ο Τύπος 3 έχει σκόπιμα σχηματισμένο ψηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος με εντονότερη κλίση.
- Ο Τύπος 4 έχει χείλος που σχηματίζει γωνίωση με τα εσωτερικά τοιχώματα του κυρίως σώματος (αντίθετα, το χείλος του ΒΑΘ_0040 φέρει εσωτερικά, στο ύψος του λαιμού, δύο ακμές γωνίωσης).
- Ο Τύπος 7 είναι μικρότερος σε μέγεθος και διαθέτει λεπτότερα τοιχώματα.
- Ο Τύπος 8 έχει το ίδιο περίπου μέγεθος με το ΒΑΘ_0040, αλλά είναι περισσότερο προσεγμένο και μορφολογικά ομοιόμορφο αγγείο.

Επισημαίνεται, ότι ο ολόβαφος Τύπος 5 ενδέχεται να έχει λειανθεί τμηματικά με μαλακό μέσο σε ημίνωπο πηλό, στην ανώτερη εσωτερική και εξωτερική επιφάνειά του, όπως και εσωτερικά του χείλους, ενώ το διακοσμημένο εσωτερικά με καταλοιβάδες ΒΑΘ_0040 λειάνθηκε με σκληρό εργαλείο μόνο εσωτερικά, στην κατώτερη, άβαφη επιφάνειά του. Η παραπάνω, όμως, διαφορά δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την τυπολογική διαφοροποίηση των δύο κυπέλλων, καθώς αυτά φέρουν διαφορετικά είδη διακόσμησης⁵⁷.

Με διακόσμηση μικρών καταλοιβάδων μαύρης βαφής εξωτερικά και πάνω στη λαβή και με τυχαίο σχηματισμό μικρών κηλίδων μαύρης βαφής εσωτερικά, χωρίς βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 11 (ΒΑΘ_0031):

Το ΒΑΘ_0031 έχει διαφορετική διακόσμηση σε σχέση με τους μέχρι τώρα εξετασθέντες ολόβαφους τύπους και τους τύπους που φέρουν εσωτερικά διακόσμηση καταλοιβάδων (Τύποι 1 έως 10 και Τύπος 15), καθώς φέρει μικρές καταλοιβάδες μαύρης βαφής εξωτερικά και πάνω στη λαβή (χωρίς βαφή στην επιφάνεια έδρασης),

⁵⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, συζήτηση σχετικά με τον Τύπο 5 και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι».

⁵⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά».

τυχαίο σχηματισμό κηλίδων μαύρης βαφής εσωτερικά και λείανση εξωτερικά (εξαιρουμένου του τμήματος του χείλους και της βάσης), πιθανώς με χρήση μαλακού μέσου. Η συγκεκριμένη διαφορά, όμως, δεν λήφθηκε υπόψη για την τυπολογική του κατηγοριοποίηση, καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι δυνατό στα πλαίσια της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης να παράγονται διαφορετικά είδη διακοσμήσεων⁵⁸. Η ισχυρά κοίλη επιφάνεια έδρασης του ΒΑΘ_0031, η οποία ανασηκώνεται κατά 0,2 εκ. από την επιφάνεια έδρασης, ενδέχεται να υποδεικνύει διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση σε σχέση με τους Τύπους 2 έως 10, οι οποίοι δεν διαθέτουν ισχυρά κοίλη επιφάνεια έδρασης (εξαιρείται ο Τύπος 1, ο οποίος, επίσης, έχει κοίλη επιφάνεια έδρασης), στην περίπτωση που αυτή σχηματίστηκε σκόπιμα, για διακοσμητικούς ή χρηστικούς λόγους⁵⁹.

Τα στοιχεία που ήταν τελικά καθοριστικά για την τυπολογική διαφοροποίηση του ΒΑΘ_0031 είναι τα ακόλουθα: α. η διάμετρος της περιφέρειας της βάσης του, η οποία φέρει τη μεγαλύτερη μέτρηση ανάμεσα στα υπό εξέταση κύπελλα του είδους· β. η διάμετρος της περιφέρειας του χείλους στον άξονα πρόχυση - πίσω πλευρά αγγείου, η οποία φέρει τη μικρότερη μέτρηση ανάμεσα στα υπό εξέταση κύπελλα του είδους· γ. η μέτρηση του μέγιστου πλάτους του κυρίως σώματος (στον ώμο), η οποία φέρει μία από τις μικρότερες μετρήσεις ανάμεσα στα υπό εξέταση κύπελλα του είδους.

Επιπροσθέτως, το ΒΑΘ_0031 θεωρήθηκε διαφοροποιήθηκε τυπολογικά συγκεκριμένα: α. σε σχέση με τον Τύπο 1, για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση επί του Τύπου 1 (εξαιρουμένων των διαφορών που αφορούν στην τεχνολογία της λαβής, καθώς αυτή δεν σώζεται στο ΒΑΘ_0031)· β. σε σχέση με τον Τύπο 2, λόγω του μεγαλύτερου μεγέθους του δεύτερου· γ. σε σχέση με τον Τύπο 15, καθώς ο τελευταίος έχει λιγότερο ημισφαιρικό προφίλ και λιγότερο έξω νεύον χείλος.

Επιπροσθέτως, το ΒΑΘ_0031 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τους Τύπους 3 έως 7 για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση επί του Τύπου 8, όπως, επίσης, σε σχέση με τους Τύπους 8 έως 10 για τους ακόλουθους λόγους:

- Ο Τύπος 8 έχει το ίδιο περίπου μέγεθος με το ΒΑΘ_0031, όμως, ο πρώτος είναι περισσότερο προσεγμένο και μορφολογικά ομοιόμορφο αγγείο.

⁵⁸ Σχετικά, βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

⁵⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, τη συζήτηση επί του Τύπου 1 και την υποσημείωση 35.

- Ο Τύπος 9 φέρει εσωτερικά του χείλους και του λαιμού οριζόντιες, λεπτές, παράλληλες ραβδώσεις και αυλακώσεις έντονου υψομετρικού ανάγλυφου και λείας επιφάνειας που φέρουν ίχνη βαφής, οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανώς με τη χρήση μαλακού ή σκληρού, νωπού μέσου κατά τον αρχικό σχηματισμό του χείλους - λαιμού ή κατά τη λείανση του νωπού αγγείου⁶⁰.
- Ο Τύπος 10 φέρει: α. τρεις οριζόντιες, διακοσμητικές εγχαραζίες εξωτερικά του χείλους σχηματισμένες με σκληρό, αιχμηρό μέσο και β. γωνιώδη επιφάνεια με δύο σημεία ακμών εσωτερικά, στο ύψος του λαιμού.

Άβαφα εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη μαύρης (:) βαφής εσωτερικά:

Τύπος 12 (BAΘ_0030):

Το BAΘ_0030 φέρει διαφορετικό είδος διακόσμησης σε σχέση με τους προαναφερθέντες Τύπους 1 έως 10 και 15: είναι πιθανώς άβαφο εξωτερικά, ενώ εσωτερικά φέρει διακόσμηση μικρών κηλίδων / καταλοιβάδων βαφής και έχει λειασμένη εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια (με χρήση υγρού, μαλακού μέσου). Το κύπελλο, όμως, δεν διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τους προαναφερθέντες τύπους με βάση τη διακόσμηση, καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, θεωρείται ότι είναι δυνατό να παράγονται διαφορετικά είδη αγγείων στα πλαίσια της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης⁶¹. Τα τεχνολογικά στοιχεία τα οποία διαφοροποιούν τυπολογικά το BAΘ_0030 σε σχέση με τους μέχρι τώρα εξετασθέντες Τύπους 1 έως 10 και 15, είναι: α. το πολύ μικρό μέγεθός του (είναι το μικρότερο κύπελλο μετά τον Τύπο 7), β. τα χονδρά τοιχώματά του, γ. ο πολύ στενός λαιμός του. Εκτός από τους παραπάνω λόγους, το BAΘ_0030 θεωρήθηκε διαφορετικός τύπος σε σχέση με τους Τύπους 1 και 3 έως 10, για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση επί του Τύπου 11. Σε σχέση με τον Τύπο 11, με τον οποίο ενδέχεται να έχει παρόμοια (αλλά, όχι ίδια) διακόσμηση με κηλίδες βαφής, εντοπίζονται οι ακόλουθες διαφορές: α. ο Τύπος 11 έχει πιθανώς λειανθεί με μαλακό μέσο εξωτερικά, στο μέσο καθ' ύψος τμήμα του και, ίσως, εσωτερικά με υγρό, μαλακό μέσο, ενώ το BAΘ_0030 λειάνθηκε εσωτερικά και εξωτερικά με μαλακό μέσο· β. ο Τύπος 11 φέρει

⁶⁰ Παράβαλε τα παρόμοια, αλλά διαφορετικής τεχνολογίας ίχνη του Τύπου 5 (BAΘ_0033).

⁶¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά».

ισχυρά κοίλη επιφάνεια έδρασης, η οποία ενδέχεται να σχηματίστηκε για διακοσμητικούς ή χρηστικούς λόγους⁶².

Με ίχνη μαύρης βαφής εσωτερικά και εξωτερικά και πάνω στη λαβή (;), αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 13 (BAΘ_0037):

Το BAΘ_0037 φέρει κάποια πιθανά ίχνη μαύρης βαφής εσωτερικά και εξωτερικά (και πάνω στη λαβή, αβέβαια η ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης), όπως και λείανση στην κατώτερη εξωτερική και εσωτερική επιφάνειά του. Με βεβαιότητα δεν πρόκειται για ένα ολόβαφο αγγείο. Εντούτοις, δεν είναι δυνατό να διαχωριστεί τυπολογικά σε σχέση με τους προαναφερθέντες ολόβαφους Τύπους 1 έως 10 και 15, καθώς, στα πλαίσια της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης θεωρείται πιθανό να παράγονται διαφορετικά είδη διακοσμήσεων⁶³. Τελικά, το BAΘ_0037 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τους Τύπους 1 και 3 έως 10, βάσει των τεχνολογικών διαφορών που αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση σχετικά με τον Τύπο 11. Σε σχέση με τον Τύπο 2, το BAΘ_0037 διαφοροποιήθηκε, καθώς έχει μεγαλύτερο μέγεθος, ενώ σε σχέση με τον Τύπο 15, γιατί έχει λιγότερο ημισφαιρικό προφίλ και λιγότερο έξω νεύον χείλος (σε τέτοιο βαθμό που δεν θεωρείται ότι οι συγκεκριμένες διαφορές οφείλονται σε ανομοιομορφία του ίδιου τύπου αγγείου). Σε σχέση με τους Τύπους 11 και 12, οι οποίοι φέρουν διακόσμηση καταλοιβάδων / κηλίδων βαφής, το BAΘ_0031 δεν μπορεί να διαφοροποιηθεί λαμβάνοντας υπόψη μόνο συγκεκριμένο χαρακτηριστικό, καθώς, λόγω της σχεδόν ολικής φθοράς της βαφής του, είναι πιθανό αυτό είτε να έφερε διακόσμηση μικρών καταλοιβάδων βαφής εξωτερικά και τυχαίο σχηματισμό κηλίδων βαφής εσωτερικά, όπως ο Τύπος 11, είτε να ήταν άβαφο εξωτερικά με ίχνη βαφής εσωτερικά, όπως ο Τύπος 12. Εντούτοις, σε σχέση με τους Τύπους 11 και 12, το BAΘ_0037 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά, με βάση τα ακόλουθα τεχνολογικά στοιχεία:

- από τον Τύπο 11, καθώς αυτός: α. έχει πιθανώς λειανθεί εξωτερικά με μαλακό μέσο, στο μέσο καθ' ύψος τμήμα του και ίσως εσωτερικά με υγρό, μαλακό μέσο, ενώ

⁶² Σχετικά, βλ. παραπάνω, τη συζήτηση επί του Τύπου 1 και την υποσημείωση 35 και τη συζήτηση επί του Τύπου 11.

⁶³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά».

το ΒΑΘ_0037 λειάνθηκε τόσο εξωτερικά, στο κατώτερο τμήμα του με υγρό, μαλακό μέσο λεπτής υφής, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία οριζόντιων, λεπτών ιχνών, όσο και εσωτερικά, στο κατώτερο τμήμα του, με σκληρό, μικρό εργαλείο, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μικρών, οριζόντιων, ελλειψοειδών εδρών⁶⁴, β. φέρει ισχυρά κοίλη επιφάνεια έδρασης, η οποία ενδέχεται να σχηματίστηκε για διακοσμητικούς ή χρηστικούς λόγους⁶⁵.

- από τον Τύπο 12, καθώς αυτός: α. έχει λειανθεί εξωτερικά και εσωτερικά με χρήση υγρού, μαλακού μέσου (ενώ το ΒΑΘ_0037 λειάνθηκε με διαφορετικό τρόπο - βλ. παραπάνω), β. είναι μικρότερος σε μέγεθος, γ. έχει τοιχώματα με μεγαλύτερο πλάτος, δ. φέρει στενότερο λαιμό.

Με μαύρη διακόσμηση εξωτερικά με οριζόντια ταινία, με ίχνη βαφής εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 14 (ΒΑΘ_0103):

Το ΒΑΘ_0103 φέρει μαύρη διακόσμηση εξωτερικά με οριζόντια ταινία και ίχνη βαφής εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, το οποίο πρόκειται για διαφορετικό είδος διακόσμησης σε σχέση με αυτό που φέρουν όλοι οι προαναφερθέντες τύποι, είτε ολόβαφοι (με ή χωρίς καταλοιβάδες), είτε με μικρές καταλοιβάδες ή κηλίδες βαφής. Εντούτοις, δεν διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με αυτούς τους τύπους, καθώς στα πλαίσια της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης θεωρείται ότι είναι δυνατό να παράγονται διαφορετικά είδη διακοσμήσεων⁶⁶. Ούτε, όμως, σε σχέση με τον Τύπο 13 μπορεί το ΒΑΘ_0103 να διακριθεί με βάση μόνο τη διακόσμηση, λόγω της σχεδόν ολικής φθοράς της βαφής του πρώτου.

Τελικά, το ΒΑΘ_0103 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά σε σχέση με τον Τύπο 1 για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση επί του Τύπου 1. Σε σχέση με τον Τύπο 2, το ΒΑΘ_0103, επίσης, διαφοροποιήθηκε τυπολογικά, γιατί έχει μικρότερο μέγεθος και έχει κατασκευαστεί από ιδιαίτερα σαθρή κεραμική ύλη

⁶⁴ Επισημαίνεται, ότι δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι η λείανση διενεργήθηκε μόνο στο άβαφο τμήμα της επιφάνειας του ΒΑΘ_0037 (όπως, π.χ. συμβαίνει στον Τύπο 10 - ΒΑΘ_0040· βλ. παραπάνω στο κείμενο), καθώς η βαφή του δεν σώζεται σε ικανό βαθμό.

⁶⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, τη συζήτηση επί του Τύπου 1 και την υποσημείωση 35 και τη συζήτηση επί του Τύπου 11.

⁶⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά».

ανοιχτού καστανο-κίτρινου χρώματος. Σε σχέση με τον Τύπο 15, το ΒΑΘ_0103 διαφοροποιήθηκε τυπολογικά, γιατί έχει λιγότερο ημισφαιρικό προφίλ και λιγότερο έξω νεύον χείλος (σε βαθμό που δεν θεωρείται ότι αυτές οι διαφορές οφείλονται σε ανομοιομορφία που αφορά στον ίδιο τύπο κυπέλλου).

Σε σχέση με τους Τύπους 3 έως 10, το ΒΑΘ_0103 διαφοροποιήθηκε για τους επιπλέον λόγους που αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση επί του Τύπου 11. Σε σχέση με τον Τύπο 13, το ΒΑΘ_0103 διαφοροποιήθηκε γιατί έχει μεγαλύτερο μέγεθος και περισσότερο ημισφαιρικό προφίλ (σε τέτοιο βαθμό που δεν θεωρείται ότι οι εν λόγω διαφορές οφείλονται σε ανομοιομορφία που αφορά στον ίδιο τύπο αγγείου). Σε σχέση με τους Τύπους 11 και 12, το ΒΑΘ_0103 διαφοροποιήθηκε ως ακολούθως:

- Σε σχέση με τον Τύπο 11, γιατί το ΒΑΘ_0103 φέρει ισχυρά κοίλη επιφάνεια έδρασης, η οποία ενδέχεται να σχηματίστηκε για διακοσμητικούς ή χρηστικούς λόγους⁶⁷.
- Σε σχέση με τον Τύπο 12, γιατί το ΒΑΘ_0103 φέρει τοιχώματα με μεγαλύτερο πλάτος και πολύ στενό λαιμό⁶⁸.

Επισημαίνεται, ότι η ιδιαίτερα λεπτή λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής του ΒΑΘ_0103 (παρόμοια της οποίας δεν εντοπίζεται στους λοιπούς τύπους τους είδους που σώζουν τη λαβή τους, δηλαδή στους Τύπους 1, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13) θα μπορούσε να είναι ενδεικτική διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης, στην περίπτωση που αυτή είχε κατασκευαστεί και επικολληθεί από τον αγγειοπλάστη και όχι από κάποιο βοηθό, ο οποίος, ενδεχομένως, ακολουθούσε κάπως διαφοροποιημένο τρόπο κατασκευής και επικόλλησης των λαβών των κυπέλλων του υπό εξέταση είδους (δημιουργώντας, με αυτό τον τρόπο, τεχνολογικούς υπο-τύπους)⁶⁹.

⁶⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, τη συζήτηση επί του Τύπου 1 και την υποσημείωση 35 και τη συζήτηση επί του Τύπου 11.

⁶⁸ Αναφορικά με την επεξεργασία της επιφάνειας, δεν μπορεί να γίνει σύγκριση μεταξύ του Τύπου 12 και του ΒΑΘ_0103, καθώς το δεύτερο αγγείο έχει υποστεί μεγάλη φθορά επιφάνειας.

⁶⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι».

3. Ακαθόριστοι τύποι (λόγω μη διακριτών τεχνολογικών στοιχείων)

Ολόβαφα μαύρα ή κόκκινα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0035 (Σχ. 87_10), Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0036 (Σχ. 88_10),

Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0038 (Σχ. 102β_14)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 143-149: ατομικοί πίνακες αγγείων)

Τα ολόβαφα ΒΑΘ_0035, ΒΑΘ_0036 και ΒΑΘ_0038 αρχικά διαφοροποιήθηκαν τυπολογικά σε σχέση με τους ολόβαφους με ίχνη καταλοιβάδων Τύπους 9 και 10, καθώς τα δύο τελευταία αγγεία θεωρείται ότι φέρουν διαφορετική εκτέλεση του ίδιου είδους διακόσμησης, στοιχείο που υποδηλώνει διαφορετικές ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις. Σε σχέση με τους ολόβαφους Τύπους 1 έως 8 και 15, τα ΒΑΘ_0035, ΒΑΘ_0036 και ΒΑΘ_0038 δεν διαφοροποιήθηκαν τυπολογικά με βάση τη διακόσμησή τους, καθώς φέρουν ίδιο είδος διακόσμησης, ούτε, όμως με τους Τύπους 11 έως 14, οι οποίοι φέρουν διαφορετική διακόσμηση καταλοιβάδων / κηλίδων, καθώς αυτή θεωρείται πιθανό να δημιουργήθηκε στα πλαίσια της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης⁷⁰.

Τελικά, τα ΒΑΘ_0035, ΒΑΘ_0036 και ΒΑΘ_0038 διαφοροποιήθηκαν τυπολογικά σε σχέση με τον Τύπο 1, για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση επί του Τύπου 1, σε σχέση με τον Τύπο 2, λόγω του μεγαλύτερου μεγέθους του τελευταίου και σε σχέση με τους Τύπους 3 έως 10 και 15, για τους λόγους που αναφέρονται παραπάνω, στη συζήτηση επί του Τύπου 11. Σε σχέση με τον Τύπο 11, τα ΒΑΘ_0035, ΒΑΘ_0036 και ΒΑΘ_0038 διαφοροποιήθηκαν, γιατί ο Τύπος 11 φέρει ισχυρά κοίλη επιφάνεια έδρασης, η οποία ενδέχεται να σχηματίστηκε για διακοσμητικούς ή χρηστικούς λόγους⁷¹. Τα ΒΑΘ_0035, ΒΑΘ_0036 και ΒΑΘ_0038 διαφοροποιήθηκαν, επίσης:

- Σε σχέση με τον Τύπο 12, γιατί αυτός φέρει τοιχώματα με μεγαλύτερο πλάτος και πολύ στενό λαιμό.
- Σε σχέση με τον Τύπο 14, γιατί αυτός έχει κατασκευαστεί από σαθρή, κίτρινη κεραμική ύλη.

⁷⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά».

⁷¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, τη συζήτηση επί του Τύπου 1 και την υποσημείωση 35 και τη συζήτηση επί του Τύπου 11.

Εντούτοις, το ΒΑΘ_ 0035 και το ΒΑΘ_ 0036 δεν μπορούν να διαφοροποιηθούν τυπολογικά σε σχέση με τον Τύπο 13⁷², ούτε, όμως, μεταξύ τους, για αυτό τον λόγο κατατάχθηκαν στους ακαθόριστους τύπους, λόγω μη διακριτών τεχνολογικών στοιχείων. Επισημαίνεται, ότι α. η ανομοιομορφία στο ύψος μέχρι το χείλος του κυρίως σώματος του ΒΑΘ_0036, β. το λεπτότερο και λιγότερο ομοιόμορφο χείλος του ΒΑΘ_0036, γ. η μικρότερη διάμετρος της περιφέρειας της βάσης του ΒΑΘ_0035, δ. το μικρότερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος του ΒΑΘ_0035 και ε. η λεπτότερη λαβή του ΒΑΘ_0035 (η οποία προσφύεται χαμηλότερα του χείλους και όχι στο χείλος, όπως συμβαίνει στο ΒΑΘ_0036), δεν αποτελούν τεχνολογικά χαρακτηριστικά τα οποία είναι με βεβαιότητα ενδεικτικά διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης. Ενδεχόμενη απροσεξία ή / και βιασύνη του ίδιου αγγειοπλάστη ή τεχνίτη θα μπορούσε να είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των προαναφερθεισών, μικρών διαφορών στην κατασκευή αγγείων του ίδιου είδους και τύπου.

4. Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Ολόβαφο αβέβαιου χρώματος, αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α226_8

(Τόμος ΙΙ, σελ. 150: ατομικός πίνακας αγγείου)

Το γεγονός ότι τα τεχνολογικά στοιχεία του ΑΜΗ Α226_8 δεν σώζονται σε ικανό βαθμό, όπως και το ότι η κατάσταση συντήρησης και διατήρησής του είναι προβληματική, επέβαλε το συγκεκριμένο κύπελλο να καταταχθεί στην κατηγορία αγγείων που δεν σώζουν επαρκώς τα τεχνολογικά τους χαρακτηριστικά.

5. Συζήτηση επί των μετρικών διαφορών μεταξύ όμοιων διαστάσεων των κυπέλλων

Η μετρική διαφορά μεταξύ όμοιων διαστάσεων των διακριτών τύπων του υπό εξέταση είδους κυπέλλου υπολογίστηκε επί τοις εκατό σε σχέση με την ελάχιστη τιμή της εκάστοτε εξεταζόμενης διάστασης. Για κάποιες από τις διαστάσεις υπολογίστηκε

⁷² Οι διαφορές που εντοπίζονται στις λαβές των δύο αγγείων δεν υποδεικνύουν απαραίτητα διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση (βλ. παραπάνω στο ίδιο υποκεφάλαιο).

ο συντελεστής διακύμανσης (Coefficient of Variation - CV - ή Relative Standard Deviation - RSD) επί τοις εκατό, ο οποίος ισούται με την αναλογία της τυπικής απόκλισης (σ) προς το μέσο των τιμών (μ) της εξετασθείσας διάστασης: $CV = \sigma/\mu$ (x 100%)⁷³. Η παρούσα συγκριτική εξέταση έχει στόχο να προσδιορίσει α. την κλίμακα μέσα στην οποία κυμαίνονται οι μετρικές διαφορές όμοιων διαστάσεων ανάμεσα στους διαφορετικούς τύπους των κυπέλλων του είδους· β. να διευκρινίσει εάν οι εντοπισμένες μετρικές διαφορές, υπολογισμένες είτε σε απλό ποσοστό επί τοις εκατό, είτε σε σχέση με το συντελεστή διακύμανσης (CV) επί τοις εκατό, είναι δυνατό να υποδείξουν διαφορετικούς κεραμικούς τύπους αγγείων (δηλαδή διαφορετικές ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις), χωρίς να είναι απαραίτητη η εξέταση επιπλέον τεχνολογικών παραμέτρων. Στους σχετικούς υπολογισμούς δεν συμπεριλήφθησαν οι διαστάσεις που δεν σώζονται σε ικανό βαθμό, λόγω της αυξημένης πιθανότητας ποσοστού λάθους που υπάρχει σε αναφορά με αυτές. Επισημαίνεται, ότι στην περίπτωση που το σχετικό αποτέλεσμα είναι δεκαδικός αριθμός, αυτός στρογγυλοποιείται σε ακέραιο αριθμό, λαμβάνοντας υπόψη τα δύο πρώτα δεκαδικά ψηφία. Η σχετική σύγκριση διενεργήθηκε με βάση τις μετρήσεις των ακόλουθων διαστάσεων, οι οποίες αναγράφονται στον συγκριτικό πίνακα κύριων διαστάσεων του υπό εξέταση είδους κυπέλλων⁷⁴:

- Διάμετρος περιφέρειας χείλους με άξονα πρόχυση - πίσω πλευρά του αγγείου.
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους με άξονα λαβή - απέναντι πλευρά του αγγείου.
- Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος.
- Ελάχιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος.
- Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος στον ώμο.
- Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας βάσης.
- Ελάχιστη διάμετρος περιφέρειας βάσης.

Σε όσα αφορούν στη διάσταση της διαμέτρου της περιφέρειας του χείλους με άξονα πρόχυση - πίσω πλευρά του αγγείου, λάβαμε υπόψη ως 100% την ελάχιστη μέτρηση 11 εκ. του BAΘ_0031. Συγκρινόμενη με αυτή, οι υπόλοιπες μετρήσεις της ίδιας διάστασης ήταν μεγαλύτερες κατά 20% για τη μέτρηση 13,2 εκ. του BAΘ_0033, κατά 26% για τη μέτρηση 13,9 εκ. του BAΘ_0039 και κατά 27% για τη μέτρηση 14 εκ. του BAΘ_0032.

⁷³ Σχετικά, βλ. Eerkens 2000 και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.8.α., σελ. 112-114.

⁷⁴ Βλ. Τόμο II, κεφάλαιο 5, σελ. 156-157.

Σε όσα αφορούν στη διάσταση της διαμέτρου της περιφέρειας του χείλους με άξονα λαβή - απέναντι πλευρά του αγγείου, λάβαμε υπόψη ως 100% την ελάχιστη μέτρηση 9,9 εκ. του ΒΑΘ_0030. Συγκρινόμενη με αυτή, οι υπόλοιπες μετρήσεις της ίδιας διάστασης ήταν μεγαλύτερες κατά 3% για τη μέτρηση 10,2 εκ. του Σχ. 91_10, κατά 13% για τη μέτρηση 11,2 εκ. του ΒΑΘ_0033, κατά 26% για τη μέτρηση 12,5 εκ. του ΒΑΘ_0037, κατά 28% για τη μέτρηση 12,7 εκ. του ΒΑΘ_0039, κατά 29% για τη μέτρηση 12,8 εκ. του ΒΑΘ_0041 και κατά 31% για τη μέτρηση 13 εκ. του ΒΑΘ_0040.

Η διάμετρος της περιφέρειας του χείλους με άξονα λαβή - απέναντι πλευρά του αγγείου και η αντίστοιχη διάμετρος της περιφέρειας του χείλους με άξονα πρόχυση - πίσω πλευρά του αγγείου του ίδιου κυπέλλου θεωρούνται διαφορετικά είδη διαστάσεων. Ο λόγος για αυτό είναι ότι στην περιφέρεια του χείλους δόθηκε σκόπιμα (και όχι από λάθος) ελλειψοειδές και όχι κυκλικό σχήμα. Αν και η μετρική σύγκριση, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι απαραίτητο να διενεργείται μεταξύ όμοιων διαστάσεων, υπολογίστηκε η διαφορά ανάμεσα στις δύο αυτές διαφορετικές διαμέτρους της περιφέρειας του χείλους στο ίδιο κύπελλο, καθώς θεωρήθηκε ότι θα είχε ενδιαφέρον να γνωρίζουμε τη μετρική κλίμακα μέσα στην οποία κυμαίνεται η συγκεκριμένη διαφοροποίηση, η οποία ενδέχεται να είναι ενδεικτική διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης ανάμεσα στα διαφορετικά κύπελλα. Οι σχετικές διαφορές υπολογίστηκαν επί τοις εκατό, ως ακολούθως:

- 9% για τις μετρήσεις 12,7 εκ. και 13,9 εκ. του ΒΑΘ_0039 (Τύπος 2).
- 7% για τις μετρήσεις 13 εκ. και 14 εκ. του ΒΑΘ_0032 (Τύπος 3).
- 15% για τις μετρήσεις 11,2 εκ. και 13,2 εκ. του ΒΑΘ_0033 (Τύπος 5).
- 10% για τις μετρήσεις 12,6 εκ. και 14 εκ. του ΒΑΘ_0034 (Τύπος 6).
- 12% για τις μετρήσεις 12,5 εκ. και 14,2 εκ. του ΒΑΘ_0029 (Τύπος 7).

Με βάση τους παραπάνω υπολογισμούς, γίνεται εμφανές ότι εντοπίζονται σημαντικές μετρικές διαφορές ανάμεσα στα παραδείγματα του υπό εξέταση είδους κυπέλλου, οι οποίες, ενίοτε, ίσως υποδηλώνουν διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση.

Σε όσα αφορούν στη διάσταση του μέγιστου και του ελάχιστου ύψους του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος ανάμεσα σε διαφορετικά κύπελλα, λάβαμε υπόψη τις μετρήσεις των κυπέλλων στα οποία α. η περιφέρεια του χείλους σώζεται σε ποσοστό ίσο του ή μεγαλύτερο του 70% και β. το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος σώζεται στο σύνολό του, ώστε να είναι δυνατό να εντοπιστούν πιθανές διακυμάνσεις

στη συγκεκριμένη διάσταση. Σε όσα αφορούν στη διάσταση του μέγιστου ύψους του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος, λάβαμε υπόψη ως 100% την ελάχιστη μέτρηση 8,8 εκ. του ΒΑΘ_0033, συγκρινόμενη με την οποία οι υπόλοιπες μετρήσεις της ίδιας διάστασης ήταν μεγαλύτερες κατά 24% για τη μέτρηση 10,9 εκ. του ΒΑΘ_0039 και 35% για τη μέτρηση 11,9 εκ. του ΒΑΘ_0041. Σε αναφορά με τις παραπάνω μετρήσεις υπολογίστηκε, επιπροσθέτως, ο συντελεστής διακύμανσης επί τοις εκατό (CV) με μέτρηση 12,25% ως ακολούθως:

$$CV = \sigma/\mu \text{ (x 100\%)}$$

$$\mu: \quad (8,8 + 10,9 + 11,9) / 3 = 31,6 / 3 = 10,53$$

$$\sigma: \quad (8,8 - 10,53)^2 = (-1,73)^2 = 2,99$$

$$(10,9 - 10,53)^2 = 0,37^2 = 0,14$$

$$(11,9 - 10,53)^2 = 1,37^2 = 1,88$$

$$(2,99 + 0,14 + 1,88) / 3 = 5,01 / 3 = 1,67$$

$$\text{Τετραγωνική ρίζα του } 1,67 = 1,29$$

$$CV = (1,29 / 10,53) = 0,1225$$

$$0,1225 \times 100\% = 12,25\%$$

Σε όσα αφορούν στη διάσταση του ελάχιστου σωζόμενου ύψους του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος, λάβαμε υπόψη ως το 100% την ελάχιστη μέτρηση 8,2 εκ. του ΒΑΘ_0033, συγκρινόμενη με την οποία οι υπόλοιπες μετρήσεις της ίδιας διάστασης ήταν μεγαλύτερες κατά 28% για τη μέτρηση 10,5 εκ. του ΒΑΘ_0039 και κατά 32% για τη μέτρηση 10,8 εκ. του ΒΑΘ_0041. Οι διαφορές ανάμεσα στο ελάχιστο και στο μέγιστο σωζόμενο ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος του ίδιου κυπέλλου είναι οι ακόλουθες: 4% για τις μετρήσεις 10,5 εκ. και 10,9 εκ. του ΒΑΘ_0039, 7% για τις μετρήσεις 8,2 εκ. και 8,8 εκ. του ΒΑΘ_0033 και 10% για τις μετρήσεις 10,8 εκ. και 11,9 εκ. του ΒΑΘ_0041.

Σε όσα αφορούν στη διάσταση του μέγιστου πλάτους στον ώμο του κυρίως σώματος⁷⁵, λάβαμε υπόψη ως το 100% την ελάχιστη μέτρηση 10,2 εκ. του Σχ. 91_10.

⁷⁵ Το οποίο υπολογίστηκε στον άξονα λαβή - πλευρά του αγγείου, αντιδιαμετρικά της λαβής.

Συγκρινόμενη με αυτή, οι υπόλοιπες μετρήσεις της ίδιας διάστασης ήταν μεγαλύτερες κατά 1% για τη μέτρηση 10,3 εκ. του BAΘ_0032, κατά 12% για τη μέτρηση 11,4 εκ. του BAΘ_0030, κατά 12% για τη μέτρηση 11,5 εκ. του BAΘ_0031, κατά 23% για τη μέτρηση 12,5 εκ. του BAΘ_0033, κατά 26% για τη μέτρηση 12,9 εκ. του BAΘ_0037, κατά 27% για τη μέτρηση 13 εκ. του BAΘ_0081, κατά 30% για τη μέτρηση 13,3 εκ. του BAΘ_0040, κατά 32% για τη μέτρηση 13,5 εκ. του BAΘ_0039 και κατά 33% για τη μέτρηση 13,6 εκ. του BAΘ_0041.

Σε όσα αφορούν στη διάσταση της μέγιστης διαμέτρου της περιφέρειας της βάσης, λάβαμε υπόψη ως το 100% την ελάχιστη μέτρηση 4,4 εκ. του BAΘ_0081. Συγκρινόμενη με αυτή, οι υπόλοιπες μετρήσεις της ίδιας διάστασης ήταν μεγαλύτερες κατά 11% για τη μέτρηση 4,9 εκ. του BAΘ_0033, κατά 16% για τη μέτρηση 5,1 εκ. του BAΘ_0039 και κατά 27% για τη μέτρηση 5,6 εκ. του BAΘ_0031.

Σε όσα αφορούν στη διάσταση της ελάχιστης διαμέτρου της περιφέρειας της βάσης, λάβαμε υπόψη ως το 100% την ελάχιστη μέτρηση 4,3 εκ. του BAΘ_0081. Συγκρινόμενη με αυτή, οι υπόλοιπες μετρήσεις της ίδιας διάστασης ήταν μεγαλύτερες κατά 5% για τη μέτρηση 4,5 εκ. του BAΘ_0033, κατά 16% για τη μέτρηση 5 εκ. του BAΘ_0039 και κατά 30% για τη μέτρηση 5,6 εκ. του BAΘ_0031.

Οι διαφορές ανάμεσα στην ελάχιστη και στη μέγιστη διάμετρο της περιφέρειας της βάσης του ίδιου κυπέλλου είναι οι ακόλουθες: 2% για τις μετρήσεις 4,4 εκ. και 4,3 εκ. του BAΘ_0081, 9% για τις μετρήσεις 4,9 εκ. και 4,5 εκ. του BAΘ_0033, 9% για τις μετρήσεις 4,9 εκ. και 4,8 εκ. του BAΘ_0034, 2% για τις μετρήσεις 5,1 εκ. και 5 εκ. του BAΘ_0030 και BAΘ_0039 και 0% για τις μετρήσεις 5,6 εκ. και 5,6 εκ. του BAΘ_0031⁷⁶.

Με βάση τους παραπάνω υπολογισμούς, συμπεραίνεται ότι οι μετρικές διαφορές ανάμεσα στις ίδιες διαστάσεις των διαφορετικών τύπων του υπό εξέταση είδους κυπέλλου φτάνουν μέχρι 35% και αφορούν στο ύψος του κυρίως σώματος του αγγείου, με συντελεστή διακύμανσης επί τοις εκατό που φτάνει μέχρι 12,25%. Η προαναφερθείσα μέγιστη τιμή του συντελεστή διακύμανσης επί τοις εκατό είναι τριπλάσια της τιμής του 4% - 5% του συντελεστή διακύμανσης της κλίμακας την οποία ορίζει ο Eerkens, ως τη μέγιστη τιμή διαφοροποίησης ανάμεσα στα προϊόντα

⁷⁶ Επισημαίνεται, ότι η κατεύθυνση του άξονα της μέγιστης και της ελάχιστης διαμέτρου της περιφέρειας βάσης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω στο ίδιο υποκεφάλαιο, είναι τυχαία, δηλαδή, δεν είναι αποτέλεσμα σκόπιμης ενέργειας του αγγειοπλάστη, όπως, αντιθέτως, είναι η κατεύθυνση των αξόνων της μέγιστης διαμέτρου της περιφέρειας του χείλους (πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου) και της ελάχιστης διαμέτρου της περιφέρειας του χείλους (λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής).

παραγωγής του ανθρώπου με βάση ένα μοντέλο⁷⁷. Οι μικρότερες μετρικές διαφορές ανάμεσα στις ίδιες διαστάσεις των διαφορετικών τύπων του υπό εξέταση είδους κύπελλου εντοπίστηκαν, αντιστοίχως, στη μέγιστη και στην ελάχιστη διάμετρο της περιφέρειας της βάσης. Αντιθέτως, όσον αφορά στο ίδιο κύπελλο, οι μικρότερες μετρικές διαφορές εντοπίζονται στο ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος, όπως και στις διαμέτρους του χείλους και της βάσης.

Η μεγάλη κλίμακα στην οποία κυμαίνεται η μετρική διαφοροποίηση όμοιων διαστάσεων ανάμεσα στους εντοπισθέντες, διαφορετικούς τύπους του υπό εξέταση είδους κύπελλου υποδεικνύει ότι δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο όριο στις μετρήσεις όμοιων διαστάσεων των αγγείων, το οποίο μπορεί να υποδηλώνει ένα διαφορετικό τεχνολογικό τύπο⁷⁸. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα επιβεβαιώνει τη χρησιμότητα της μεθοδολογίας τεχνολογικής ανάλυσης της κεραμικής που προτείνεται στην παρούσα μελέτη⁷⁹. Σύμφωνα με αυτή, η διαφοροποίηση σε επίπεδο ειδικών κεραμικών τεχνολογικών κεραμικών παραδόσεων και κεραμικών τύπων (και, ενδεχομένως, σε επίπεδο κεραμικών εργαστηρίων) είναι απαραίτητο να βασίζεται στη συστηματική διερεύνηση και καταγραφή, συνολικά, των κυριότερων τεχνολογικών χαρακτηριστικών των κεραμικών αγγείων, δηλαδή αυτών που αφορούν στην κατασκευή, τη μορφολογία, την επεξεργασία της επιφάνειας, τη διακόσμηση και την κεραμική ύλη.

5.1.α.iii. Προέλευση:

Συνολικά, δεκαέξι (16) από τα δεκαεννέα (19) κύπελλα του υπό εξέταση είδους, και συγκεκριμένα οι δεκατρείς (13) από τους δεκαπέντε (15) διακριτούς τύπους και οι τρεις (3) ακαθόριστοι τύποι, προέρχονται από το στρώμα της τελικής φάσης χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, πιθανώς από το ισόγειο ή τον όροφο (αν υπήρχε) του Χώρου 9⁸⁰. Ενδεχομένως, τα κύπελλα θα μπορούσαν

⁷⁷ Στο πείραμα του Eerkens, η αναπαραγωγή των προϊόντων διενεργήθηκε σε χαρτί με ψαλίδι (Eerkens 2000: 667). Εντούτοις, ο μελετητής υποστηρίζει ότι στην προϊστορική, λίθινη παραγωγή, ο συντελεστής διακύμανσης ενδέχεται να είχε τιμή 5 έως 10 φορές μεγαλύτερη από την προτεινόμενη μέτρηση των 4% - 5% (Eerkens 2000: 667), η οποία υπολογίστηκε λαμβάνοντας υπόψη τα προϊόντα παραγωγής τόσο του ίδιου τεχνίτη, όσο και διαφορετικών τεχνιτών.

⁷⁸ Σχετικά, βλ., επίσης, ίδιο τόμο, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.8.α. «Μορφολογική και μετρική τυποποίηση των αγγείων».

⁷⁹ Βλ. κεφάλαιο 2.

⁸⁰ Βλ. Τόμο II, κεφάλαιο 1, πίν. 3. Η ανασκαφή δεν προχώρησε κάτω από το δάπεδο στον Χώρο 9, οπότε τα 16 κύπελλα προέρχονται από το δάπεδο ή κάποιο ράφι / ερμάριο του ισόγειου ή του ορόφου

αρχικά να προέρχονται από το ισόγειο ή τον όροφο (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»)⁸¹, ο οποίος βρίσκεται βόρεια του Χώρου 9, στην περίπτωση που το κτίσμα του Χώρου 10 κατέρρευσε σε διαγώνιο άξονα, με κατεύθυνση προς τα νότια (δηλαδή μέσα στον Χώρο 9). Παρομοίως, τα αγγεία θα μπορούσαν να προέρχονται από το ισόγειο ή τον όροφο (αν υπήρχε) του Χώρου 8, ο οποίος βρίσκεται νότια του Χώρου 9, στην περίπτωση που το κτίσμα του Χώρου 8 κατέρρευσε σε διαγώνιο άξονα με κατεύθυνση προς τα βόρεια, δηλαδή μέσα στον Χώρο 9.

Δύο από τους διακριτούς τύπους των 19 κυπέλλων του υπό εξέταση είδους προέρχονται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης του ισογείου ή του ορόφου (εάν υπήρχε) του Χώρου 10, δηλαδή της «Αποθήκης των Πίθων», με βάση τις ασφαλείς ανασκαφικές ενδείξεις που εντοπίζονται πάνω σε αυτά. Στην περίπτωση που τα εν λόγω κύπελλα είχαν προέλευση από το ισόγειο του συγκεκριμένου χώρου, αυτά ενδέχεται: α. να είχαν αποθηκευτεί είτε μέσα σε κάποιο από τα πιθάρια τα οποία ήταν τοποθετημένα στο δάπεδο του χώρου· β. να προήλθαν από ράφια / ερμάρια των τοίχων του χώρου (από τα οποία μπορεί να έπεσαν κατά την κατάρρευση των κτισμάτων του χώρου, κάποια από αυτά καταλήγοντας μέσα στα πιθάρια του χώρου⁸²)· γ. να φυλάσσονταν στον χώρο σε καλάθια ή σε άλλα δοχεία από φθαρτό υλικό· δ. να είχαν τοποθετηθεί απευθείας πάνω στο δάπεδο του χώρου. Εντούτοις, δεν αποκλείεται τα κύπελλα να προήλθαν από το ισόγειο ή τον όροφο (εάν υπήρχε) του Χώρου 9, στην περίπτωση που τα κτίσματα του εν λόγω χώρου κατέρρευσαν σε διαγώνιο άξονα με κατεύθυνση προς τα βόρεια, δηλαδή μέσα στον Χώρο 10⁸³. Το AMH A226_8, αγγείο ακαθόριστου τύπου ενδέχεται να προέρχεται, παρομοίως, από τον Χώρο 10.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, τα υπό εξέταση κύπελλα είδους προέρχονται από το στρώμα της τελικής φάσης χρήσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 και του Χώρου 10, με ενδεχόμενη αρχική προέλευσή τους από το ισόγειο ή

(εάν υπήρχε) του εν λόγω χώρου (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»).

⁸¹ Στον Χώρο 10, όπως στον Χώρο 9 (βλ. προηγούμενη υποσημείωση), η ανασκαφή δεν προχώρησε κάτω από το επίπεδο του δαπέδου.

⁸² Για ένα παράδειγμα, βλ. Μαρινάτος 1951β: 106 (εικ. 7).

⁸³ Βορειότερα, ο Χώρος 13 (στο δυτικό άκρο του οποίου εντοπίζεται ο Αποθέτης Θεμελίωσης της κεντρικής πτέρυγας του Βαθυπέτρου) ήταν διάδρομος, ενώ ο ακόμα βορειότερος Χώρος 19 θεωρείται ότι ήταν, επίσης, ανοιχτός χώρος (πιθανώς βεράντα - βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.). Συμπεραίνεται, οπότε, ότι δεν υπήρχαν κτίσματα στους εν λόγω χώρους, τα οποία θα μπορούσαν να είχαν καταρρεύσει προς τα νότια, μέσα στον Χώρο 10.

τον όροφο (αν υπήρχε) του Χώρου 8, στην περίπτωση που το κτίσμα του εν λόγω χώρου κατέρρευσε σε διαγώνιο άξονα με κατεύθυνση προς τα βόρεια (δηλαδή, μέσα στους Χώρους 9 και 10).

5.1.α.ιv. Χρονολόγηση:

Στην περιοχή περιφερικά του όρους Γιούχτα, στο στρώμα της τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών (Τουρκογειτονιά), πεσμένα πιθανώς από τον όροφο του κτηρίου, ανευρέθηκαν δύο πανομοιότυπα, ολόβαφα παραδείγματα κυπέλλων⁸⁴ τα οποία ανήκουν στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου. Στον συγκεκριμένο χώρο και στρώμα, εντοπίστηκαν αγγεία διαφόρων ειδών σωζόμενα σχεδόν ολόκληρα, πολλά από τα οποία έφεραν διακόσμηση Θαλάσσιου Ρυθμού⁸⁵. Στον κάτω όροφο (ενδεχομένως το ισόγειο) του ίδιου ΥΜΙβ κτηρίου δεν αναφέρεται στις σχετικές δημοσιεύσεις να έχουν εντοπιστεί κύπελλα του υπό εξέταση είδους⁸⁶. Ένα ακόμα κύπελλο του υπό εξέταση είδους εντοπίστηκε στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου του Χώρου 17 στο ανακτορικό κτήριο των Αρχανών, προερχόμενο, ενδεχομένως, από τον όροφο του κτηρίου, το οποίο εξωτερικά φέρει διακόσμηση του Εναλλασσόμενου Ρυθμού της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης: α. κρεμάμενα από το χείλος στικτά ημικύκλια, β. ζώνη στα 2/3 του ανώτερου εξωτερικού τμήματός του με κρινοπάπυρα και θαλάσσιες ανεμώνες, γ. τρεις λεπτές, ολόβαφες, οριζόντιες, πιθανώς, σπειροειδείς ταινίες και μία ταινία μεγαλύτερου πλάτους γύρω τη βάση του⁸⁷. Το συγκεκριμένο

⁸⁴ Σακελλαράκης 1968β: 560, πίν. 707α (τα δύο κύπελλα κάτω δεξιά).

⁸⁵ Σαπουνά - Σακελλαράκη 1988-1989.

⁸⁶ Επισημαίνεται, ότι στο ισόγειο του ανακτορικού κτηρίου Αρχανών οι ανασκαφείς δεν είχαν αρχικά εντοπίσει κεραμική διακοσμημένη με Θαλάσσιο Ρυθμό, παρά μόνο κεραμική που έφερε Φυτικό Ρυθμό και σχέδια της Βασικής Παράδοσης της ΥΜΙβ περιόδου (Σαπουνά - Σακελλαράκη 1988-1989), η οποία, όμως, συνεχίζει χωρίς σημαντικές αλλαγές από την ΥΜΙα περίοδο στην ΥΜΙβ περίοδο (Betancourt 1985: 192-196). Για αυτό τον λόγο, θεωρήθηκε αρχικά ότι το ισόγειο του χώρου ανήκε σε ένα άλλο, ΥΜΙα κτήριο (Μυλωνάς 1985: 102). Το γεγονός, όμως, ότι στα στρώματα καταστροφής του δαπέδου του ισόγειου χώρου της αποθήκης των πύλων του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών (Χώρος 32) ανευρέθηκαν 5 κεραμικά αλάβαστρα με διακόσμηση της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης, όπως και το γεγονός ότι στα δάπεδα του ισόγειου του Χώρου 4 του ίδιου κτηρίου ανευρέθηκε κεραμική τόσο της Βασικής Παράδοσης, όσο και της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης (Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1992: 312-317), όπως και μεγάλος αριθμός μικροαντικειμένων από ελεφαντόδοντο, φαγεντιανή και ημιπολύτιμες πέτρες (Πετράκος 1990: 142-147, Πετράκος 2001: 97-98), επιβεβαιώνει τη χρονολόγηση της τελικής φάσης του ισόγειου του ανακτορικού κτηρίου, επίσης, στην ΥΜΙβ περίοδο, αποδεικνύοντας ότι το ισόγειο και ο όροφος ανήκουν στο ίδιο ΥΜΙβ κτήριο.

⁸⁷ Σαπουνά - Σακελλαράκη 1988-1989: 46 και πίν. 24 (εικ. 33), Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1991: 55 (εικ. 32 το αγγείο πίσω αριστερά), Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 436 (εικ. 411: το τέταρτο αγγείο στη πάνω σειρά, από αριστερά).

κύπελλο είναι πανομοιότυπο με ένα δεύτερο κύπελλο που βρέθηκε στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου του βόρειου τμήματος του Βασιλικού Δρόμου του ανακτόρου της Κνωσού⁸⁸, όπως και με ένα τρίτο κύπελλο με προέλευση από το στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου, πιθανώς, του Κτηρίου Β της Ζάκρου⁸⁹. Τα παραπάνω στοιχεία πιθανώς καθιστούν τα εν λόγω στρώματα της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου του ανακτορικού κτηρίου Αρχανών, του Βασιλικού Δρόμου της Κνωσού και της Ζάκρου χρονικά ταυτόχρονα. Στο ΥΜΙβ ανακτορικό κτήριο των Αρχανών εντοπίζεται, επίσης, ένα ακόμα κύπελλο, πανομοιότυπο μορφολογικά του προαναφερθέντος κυπέλλου από τον ίδιο χώρο, το οποίο φέρει παρόμοια διακόσμηση, στη θέση, όμως, των κρεμάμενων από το χείλος στικτών ημικυκλίων, φέρει μία οριζόντια σειρά με στικτά σημεία κάτω από το χείλος⁹⁰. Επισημαίνεται, ότι, γενικότερα, η ΥΜΙβ κεραμική Φυτικού και Θαλάσσιου Ρυθμού από το ανακτορικό κτήριο των Αρχανών έχει παράλληλα στην ΥΜΙβ κεραμική από τον Βασιλικό Δρόμο της Κνωσού⁹¹, όπως και στην ΥΜΙΙ κεραμική από το ανάκτορο της Κνωσού. Για παράδειγμα, μία ραμφοστόμη πρόχους από το ΥΜΙβ ανακτορικό κτήριο των Αρχανών είναι πολύ κοντά μορφολογικά και διακοσμητικά με μία ΥΜΙΙ πρόχου από το ανάκτορο της Κνωσού, όπως και με μία δεύτερη πρόχου από το ΥΜΙβ Νίρου Χάνι⁹². Επιπροσθέτως, η ΥΜΙβ, λεπτοφυής κεραμική από τον Χώρο 17 στο ανακτορικό κτήριο των Αρχανών έχει παράλληλα στην κεραμική από το στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στο Στρωματογραφικό Μουσείο στην Κνωσό⁹³. Τα παραπάνω στοιχεία υποδηλώνουν ότι η ΥΜΙβ τελική καταστροφή του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών είναι ταυτόχρονη με την ΥΜΙβ τελική καταστροφή στο ανάκτορο της Κνωσού, στο Στρωματογραφικό Μουσείο στην Κνωσό και στο Νίρου Χάνι, τοποθετώντας τις εν λόγω καταστροφές λίγο πριν την έναρξη της ΥΜΙΙ περιόδου.

Στο μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί στην περιοχή των Αρχανών, αρχαιολογικά στρώματα τα οποία έχουν χρονολογηθεί στην ΥΜΙ περίοδο εντοπίζονται στο Κτήριο 4, το οποίο έχει χρονολογηθεί συγκεκριμένα στην ΥΜΙα

⁸⁸ Hood 2011: 158 (εικ. 14: 61 P26), Rutter 2011β: 341 - βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο (ειδικά, σε αναφορά με τη διακόσμηση κρινοπατύρων - «Waz Lilies»).

⁸⁹ Platon 2011: 604 (εικ. 22.α) - βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

⁹⁰ Βλ. Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 437 (εικ. 413: το τελευταίο αγγείο στα δεξιά, στην πάνω σειρά), 438 (εικ. 416: το αγγείο στα δεξιά).

⁹¹ Hood 2011: 163-164.

⁹² Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 436 (εικ. 411: το τελευταίο αγγείο στα δεξιά, στη μεσαία σειρά), 445 (εικ. 426).

⁹³ Warren 1994: 61.

περίοδο⁹⁴. Στα συγκεκριμένα στρώματα δεν ανευρέθηκαν ημισφαιρικά κύπελλα του εξεταζόμενου είδους, παρά μόνο κύπελλα μέσου υπο-μεγέθους στην κατηγορία των μικρών αγγείων, με ύψος κυρίως σώματος από 3 μέχρι 5 εκ. και διάμετρο περιφέρειας χείλους μέχρι 5 εκ.⁹⁵. Άλλα αρχαιολογικά στρώματα από το Φουρνί χρονολογήσιμα στην ΥΜΙ, είναι τα ΥΜΙα στρώματα του Θολωτού Τάφου Β', όπου ανευρέθηκε ελάχιστη ΥΜΙβ κεραμική, ανάμεσα στην οποία και μία τραχιά γεφυρόστομη πρόχους⁹⁶. Το Κτήριο 3 στο Φουρνί χρησιμοποιήθηκε από τη ΜΜΙα έως τη Μετανακτορική περίοδο, ενώ ο Ευαγγέλου⁹⁷ υποστηρίζει ότι η χρήση του κατά τη Νεοανακτορική περίοδο παραμένει αβέβαιη, καθώς θεωρεί ότι αυτή εικάζεται⁹⁸ παρά αποδεικνύεται από τα ευρήματα⁹⁹. Στο Κτήριο 17 εντοπίστηκαν ΥΜΙα αποθέσεις κεραμικής από καθαρισμούς άλλων χώρων, ίσως του Θολωτού Τάφου Β'¹⁰⁰. Το Κτήριο 20, επίσης, χρησιμοποιήθηκε κατά τη ΜΜΙΙβ - ΥΜΙα περίοδο¹⁰¹. Συνοψίζοντας τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι το Κτήριο 4, ο Θολωτός Τάφος Β', οι αποθέσεις κεραμικής στο Κτήριο 17 και το Κτήριο 20, αποτελούν ίσως τα μοναδικά δείγματα ΥΜΙ χρήσης στο νεοανακτορικό Φουρνί. Εντούτοις, παραδείγματα του υπό εξέταση είδους κυπέλλου δεν εντοπίστηκαν στους συγκεκριμένους χώρους. Η δραστηριότητα στο Φουρνί διακόπτεται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου¹⁰² και καθ' όλη τη διάρκεια της ΥΜΙΙ περιόδου και ξεκινάει εκ νέου την ΥΜΙΙα περίοδο¹⁰³, όπως, δηλαδή, συμβαίνει και στις Αρχάνες¹⁰⁴.

Στο στρώμα της τελικής καταστροφής από φωτιά της ΥΜΙβ περιόδου του ορόφου ενός κτηρίου στο βόρειο τμήμα του Βασιλικού Δρόμου στην Κνωσό¹⁰⁵, εντοπίστηκε μεγάλος αριθμός ημισφαιρικών κυπέλλων του υπό εξέταση είδους, τα

⁹⁴ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 223-227.

⁹⁵ Δεληγιάννη 1995: Τόμος 1, σελ. 220 και Τόμος 2, σελ. 49 (βλ. το είδος ημισφαιρικού κυπέλλου αριστερά στον πίνακα).

⁹⁶ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 437 (εικ. 413). Η χρήση του Θολωτού Τάφου Β' διακόπτεται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου και καθ' όλη τη διάρκεια της ΥΜΙΙ περιόδου, ενώ γίνεται εκ νέου χρήση του στην ΥΜΙΙα περίοδο (Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 169-170, 177, 229, Ευαγγέλου 2009: 66-67), όπως δηλαδή συμβαίνει, γενικότερα, στο μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί (βλ. παρακάτω στο κείμενο).

⁹⁷ Ευαγγέλου 2009: 67.

⁹⁸ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 198, 430.

⁹⁹ Εντούτοις, ένα λίθινο ρυτό από τον χώρο χρονολογείται στην Υστερομινωική περίοδο (Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 579 - βλ. εικ. 588).

¹⁰⁰ Ευαγγέλου 2009: 67, Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 229-230 (βλ. σελ. 229, εικ. 179, στην οποία απεικονίζεται μεγάλος αριθμός κωνικών κυπέλλων).

¹⁰¹ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 220-221, Ευαγγέλου 2009: 67.

¹⁰² Ευαγγέλου 2009: 68. Ο μελετητής ισχυρίζεται ότι στο Φουρνί, την ΥΜΙβ περίοδο, δεν γίνονταν ταφές, παρά μόνο αποθέσεις υλικών προσφορών χαμηλής ποιότητας.

¹⁰³ Σακελλαράκης και Σακελλαράκης 1997: 169-170, 177, 229, Ευαγγέλου 2009: 66-67.

¹⁰⁴ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 450.

¹⁰⁵ Rutter 2011β: 341, Hood 2011: 153.

οποία αποτελούν, σύμφωνα με τους ανασκαφείς, το πιο κοινό είδος κυπέλλων από τη συγκεκριμένη ανασκαφή¹⁰⁶. Τα εν λόγω κύπελλα έφεραν τις ακόλουθες διακοσμήσεις: α. ολόβαφη διακόσμηση με διάφορες αποχρώσεις κόκκινου και μαύρου χρώματος, ή β. εξωτερικά ολόβαφη διακόσμηση με άβαφο εσωτερικό, ή γ. κόκκινη ή μαύρη διακόσμηση εξωτερικά σε ανοικτό βάθος και ολόβαφο εσωτερικό. Ένα παράδειγμα κυπέλλου του είδους φέρει εξωτερικά διακόσμηση του Εναλλασσόμενου Ρυθμού της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης¹⁰⁷ (η οποία εμφανίστηκε στην ύστερη φάση της ΥΜΙΒ περιόδου, δηλαδή κατά τη χρονική φάση που προηγήθηκε της τελικής φάσης της ΥΜΙΒ περιόδου, σύμφωνα με την υποδιαίρεση του Rutter της ΥΜΙΒ περιόδου¹⁰⁸): ζώνη στα 2/3 του ανώτερου τμήματος του σώματος του κυπέλλου με κρινοπάπυρα¹⁰⁹ και θαλάσσιες ανεμώνες, κρεμάμενα από το χείλος στικτά ημικύκλια, όπως και τέσσερις επάλληλες, οριζόντιες ταινίες στο κατώτερο τμήμα του, πιθανώς, σε σπειροειδή διάταξη. Παρόμοιο του προαναφερθέντος κυπέλλου εντοπίστηκε στα ΥΜΙΒ στρώματα τελικής καταστροφής του ανακτορικού κτηρίου στις Αρχάνες και του αρχαιολογικού χώρου της Ζάκρου¹¹⁰, γεγονός το οποίο καθιστά τα τρία εν λόγω ΥΜΙΒ στρώματα καταστροφής, δηλαδή στο ανακτορικό κτήριο Αρχανών, στον Βασιλικό Δρόμο της Κνωσού και στη Ζάκρο, πιθανώς ταυτόχρονα και χρονολογούμενα στην τελική φάση της ΥΜΙΒ περιόδου. Επιπρόσθετα στοιχεία τα οποία επιβεβαιώνουν τη χρονολογική τοποθέτηση του στρώματος καταστροφής από τον Βασιλικό Δρόμο της Κνωσού στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου είναι η εύρεση ειδωλίου άνδρα από ελεφαντοστό, παρόμοιο του οποίου εντοπίστηκε στο ΥΜΙΒ στρώμα καταστροφής στο Παλαίικαστρο¹¹¹.

Στο ανάκτορο της Κνωσού, όπου ο MacDonald αναγνωρίζει μία μόνο φάση στην ΥΜΙΒ περίοδο η οποία έληξε με καταστροφή¹¹², στην Οικία δυτικά της Νοτιο-δυτικής Οικίας, εντοπίστηκε ΥΜΙΒ στρώμα από το οποίο προήλθαν παραδείγματα

¹⁰⁶ Hood 2011: 158 (εικ. 14: 61 P1, 61 P26, εικ. 15-16), 159, Hood 1962: 260 (εικ. 6), 261. Ο Hood υποστηρίζει ότι τα εν λόγω κύπελλα χρησιμοποιούνταν για πόση από δεξιόχειρες (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαια 5.1.α.νι. «Χρήση και σημασία»).

¹⁰⁷ Βλ. Hood 2011: 158 (εικ. 14: 61 P1, 61 P26), 159), Hood 1962: 260 (εικ. 6), 261. Η λαβή του εν λόγω κυπέλλου δεν είναι εμφανής στις εικόνες, ίσως επειδή δεν σώζεται, όπως δεν σώζεται η πρόχυσή του.

¹⁰⁸ Rutter 2011β: 314 (σχετικά, βλ. παρακάτω, υποσημείωση 210).

¹⁰⁹ Η διακόσμηση είναι του τύπου «Waz Lilies», δηλαδή, ένας συνδυασμός κρίνων και παπύρων η οποία πιθανώς χρησιμοποιούνταν ως έμβλημα ηγεσίας και θρησκευτικότητας (Kristiansen και Larsson 2005: 84-86, Evans 1928: 473, 483, Marinatos 2010: 120-121). Επισημαίνεται, ότι οι κρίνοι στη μινωική εικονογραφία σχετιζόνταν με θεές της μινωικής θρησκείας (βλ. Marinatos 1993: 151-152).

¹¹⁰ Βλ. παραπάνω και παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

¹¹¹ Hood 2011: 156.

¹¹² MacDonald 2011: 452.

του υπό εξέταση είδος κυπέλλου. Πρόκειται για μεγάλα, βαθιά ημισφαιρικά κύπελλα, με ελάχιστα στενούμενη βάση, με πρόχυση και κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής (με περιφέρεια μεγάλης διαμέτρου), εκφυόμενη από το χείλος και προσφυόμενη στο σημείο λίγο χαμηλότερα του ώμου, η οποία έχει άξονα με ελάχιστα διαγώνια κλίση (100 μοίρες ως προς το χείλος). Ο MacDonald θεώρησε ότι η ύπαρξη του χαρακτηριστικού της διαγώνιας λαβής στόχευε στο να διευκολυνθεί η έκχυση ή εκροή του υγρού περιεχομένου του κυπέλλου και όχι η πόση¹¹³, όπως ισχυρίζονται η Σακελλαράκη και ο Hood¹¹⁴. Τα εν λόγω κύπελλα είχαν κιτρινωπή, λεπτοφυή κεραμική ύλη και ήταν είτε ολόβαφα, είτε έφεραν διακόσμηση σκοτεινού επί ανοικτού, π.χ. με σπείρες ή με θέματα της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης ή διακόσμηση «Jackson Pollock»¹¹⁵.

Η Mountjoy, στη μελέτη της σχετικά με το ΥΜΙΒ κεραμικό σύνολο της Νότιας Οικίας στην Κνωσό, παρουσιάζει μία κατηγορία μεγάλου ημισφαιρικού κυπέλλου παρόμοιου με το υπό εξέταση είδος κυπέλλου από το Βαθύπετρο, το οποίο φέρει λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής (χωρίς, όμως, να έχει επιβεβαιωθεί αν έφερε πρόχυση), παραδείγματα του οποίου έφεραν διάφορες διακοσμήσεις της ΥΜΙΒ περιόδου, όπως και ΥΜΙ διακόσμηση τύπου «Jackson Pollock»¹¹⁶. Η μελετήτρια επισημαίνει, ότι μία παρόμοια με την προαναφερθείσα κατηγορία ημισφαιρικού κυπέλλου, η οποία φέρει λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής, αλλά και πρόχυση, εντοπίζεται την ΥΜΙΙ περίοδο¹¹⁷. Αναφέρει, επίσης, ότι στην ΥΜΙΒ περίοδο εντοπίζονται διάφορα ημισφαιρικά κύπελλα διαφόρων μεγεθών με πρόχυση, παρόμοια με το υπό εξέταση είδος κυπέλλου, τα οποία, όμως, φέρουν αβέβαιο είδος βάσης και λαβής¹¹⁸. Σημειώνει, επιπροσθέτως, ότι στα ΥΜΙα κεραμικά σύνολα εντοπίζεται ένα είδος μεγάλου ημισφαιρικού κυπέλλου με λεπτά τοιχώματα,

¹¹³ MacDonald 2011: 455 και 456 (βλ. εικ. 7: P1821, για ένα συγκεκριμένο παράδειγμα κυπέλλου του είδους με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης).

¹¹⁴ Βλ. παραπάνω και παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, σχετικά με παράλληλα κύπελλα από τον Βασιλικό Δρόμο της Κνωσού και το Νίρου Χάνι, όπως και παρακάτω, το υποκεφάλαιο 5.1.α.vi. «Χρήση και σημασία».

¹¹⁵ MacDonald 2011: 455. Σχετικά με τη διακόσμηση «Jackson Pollock», βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, σε αναφορά με παράλληλα κύπελλα από τη Νότια Οικία του ανακτόρου της Κνωσού και από το Στρωματογραφικό Μουσείο στην Κνωσό.

¹¹⁶ Mountjoy 2003: 97-98 (βλ., συγκεκριμένα, τα κύπελλα με αριθμό 314 και 329 στη σελ. 98, εικ. 4.21 - το με αρ. 329 κύπελλο φέρει διακόσμηση «Jackson Pollock»). Σχετικά με την εν λόγω διακόσμηση, βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο. Σχετικά με παράλληλα κύπελλα από την Οικία δυτικά της Νοτιο-δυτικής Οικίας στο ανάκτορο της Κνωσού, βλ. παραπάνω, ενώ από το Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού, βλ. παρακάτω.

¹¹⁷ Mountjoy 2003: 117-118 (βλ. ειδικά σελ. 118, εικ. 430: 480). Σχετικά με ΥΜΙΙ παραδείγματα του εν λόγω είδους, βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, σε αναφορά με την Ανεξερεύνητη Έπαυλη.

¹¹⁸ Mountjoy 2003: 100-101, 102 (εικ. 4.23: 357-369).

αντίστοιχο των προαναφερθεισών κατηγοριών αγγείων, το οποίο, όμως, διαθέτει ταινιωτή λαβή, ενώ δεν αναφέρεται αν διέθετε πρόχυση¹¹⁹. Ο MacDonald επιβεβαιώνει την ύπαρξη ενός είδους ημισφαιρικού κυπέλλου παρόμοιου με το προαναφερθέν, το οποίο διαθέτει ταινιωτή λαβή και πρόχυση, κατά την ΥΜΙα περίοδο¹²⁰ στο ανάκτορο της Κνωσού¹²¹. Κατά την ΥΜΙβ περίοδο, μεγάλα, ημισφαιρικά κύπελλα με απλή βάση, πρόχυση και ταινιωτή λαβή δεν αναφέρονται από τη Mountjoy να έχουν αναβρεθεί στη Νότια Οικία¹²². Εντούτοις, η μελετήτρια επισημαίνει, ότι την ΥΜΙβ περίοδο εμφανίζεται ένα νέο, «μεταλλικό» είδος ημισφαιρικού κυπέλλου με ψηλό λαιμό, έντονα έξω νεύον χείλος και δισκοειδή βάση, το οποίο έφερε ταινιωτή λαβή, αλλά χωρίς να διευκρινίζεται αν έφερε πρόχυση¹²³. Συνοψίζοντας τα παραπάνω, συμπεραίνονται τα ακόλουθα: α. αν και το υπό εξέταση είδος κυπέλλου από το ΥΜΙ Βαθύπετρο δεν εντοπίζεται με βεβαιότητα στη Νότια Οικία στην Κνωσό (καθώς το παρόμοιο είδος κυπέλλου που έχει αναβρεθεί εκεί δεν είναι βέβαιο ότι φέρει πρόχυση), εντούτοις, αυτό εντοπίζεται κατά την ΥΜΙΙ περίοδο στην Κρήτη· β. κατά την ΥΜΙα περίοδο εντοπίζεται ένα είδος κυπέλλου αντίστοιχο του υπό εξέταση είδους από το Βαθύπετρο, πιθανώς μικρότερου μεγέθους, με ταινιωτή λαβή και πρόχυση· γ. κατά την ΥΜΙβ περίοδο εμφανίζεται ένα νέο είδος «μεταλλικού» κυπέλλου με ταινιωτή λαβή, ψηλό λαιμό, έξω νεύον χείλος και δισκοειδή βάση, το οποίο, όμως, δεν είναι βέβαιο ότι διέθετε πρόχυση.

Ο Warren¹²⁴, με βάση τη μελέτη του κεραμικού συνόλου από το στρώμα της τελικής, ΥΜΙβ καταστροφής του Βόρειου Κτηρίου δυτικά του Στρωματογραφικού Μουσείου της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Κνωσό, συμφώνησε με τον

¹¹⁹ Mountjoy 2003: 71, 72 (εικ. 4.9).

¹²⁰ MacDonald 2011: 455 (υποσημείωση 16).

¹²¹ Βλ. Popham 1977: πίν. 30e-f για μερικά παραδείγματα του εν λόγω είδους κυπέλλου, τα οποία διακοσμούνται εξωτερικά με συνεχόμενες σπείρες στο κεντρικό τμήμα τους και με ταινίες στο χείλος και στο κατώτερο τμήμα τους.

¹²² Mountjoy 2003: 97.

¹²³ Mountjoy 2003: 99 (εικ. 4.22: 353-356), 100. Για ένα πιθανό παράδειγμα «μεταλλικού» κυπέλλου με πρόχυση, βλ. MacDonald 2011: 456 (εικ. 7: 140), ενώ για ένα δεύτερο παράδειγμα από τον όροφο του Χώρου 17 του ΥΜΙβ ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών, βλ. Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1991: 55 (εικ. 32: το αγγείο πίσω δεξιά, όπως και, ενδεχομένως, το αγγείο στη μέση της ίδιας σειράς) και Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 436 (εικ. 411: το τρίτο αγγείο στην πάνω σειρά, από αριστερά), 437 (εικ. 413: τα δύο αγγεία στην αρχή και στο τέλος της κάτω σειράς, όπως και το αγγείο στη μέση της πάνω σειράς): για ένα τρίτο, πιθανό παράδειγμα «μεταλλικού» κυπέλλου, μεγαλύτερου ίσως μεγέθους και αβέβαιο είδους βάσης, από τις οικίες της Ακρόπολης στην Κνωσό, βλ. Catling κ.α. 1979: 51, 52 (εικ. 37: 257). Το εν λόγω είδος «μεταλλικού» κυπέλλου, αντιστοιχεί, σε ένα βαθμό, μορφολογικά με τη «μεταλλικό», τελετουργικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων με έξω νεύον, επίπεδο χείλος και κάθετη, ταινιωτή λαβή από τον Αποθέτη Θεμελίωσης του ΥΜΙ Βαθύπετρου, το οποίο, όμως, διαθέτει απλή βάση (βλ. κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α.).

¹²⁴ Warren 2011.

McDonald¹²⁵ σχετικά με το ότι υπήρχε μόνο μία χρονική φάση κατά την ΥΜΙΒ περίοδο στην Κνωσό, η οποία έληξε με καταστροφή. Στο συγκεκριμένο στρώμα της τελικής, ΥΜΙΒ καταστροφής εντοπίστηκαν ημισφαιρικά κύπελλα μεγάλου μεγέθους, παρόμοια με τα υπό εξέταση κύπελλα από το Βαθύπετρο, τα οποία έφεραν πρόχυση, ελάχιστα στενούμενη βάση, κάθετη λαβή και διάφορες διακοσμήσεις¹²⁶. Ανάμεσα σε αυτά, τα κύπελλα τα οποία είναι παρόμοια μορφολογικά με τα κύπελλα από το Βαθύπετρο, με (όχι πάντα σωζόμενη) λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής, είναι τα ακόλουθα¹²⁷:

1. P1053: ολόβαφο εσωτερικά, με διακόσμηση εξωτερικά, σωζόμενο ύψος: 8,6 εκ.
2. P1055: ολόβαφο εσωτερικά, με διακόσμηση εξωτερικά, σωζόμενο ύψος: 7,6 εκ.
3. P1056: ολόβαφο εσωτερικά, με διακόσμηση εξωτερικά, ύψος: 8,2 εκ.
4. P1057: ολόβαφο εσωτερικά, με διακόσμηση εξωτερικά, ύψος: 8,6 εκ.
5. P1058: ολόβαφο εσωτερικά, με διακόσμηση εξωτερικά, σωζόμενο ύψος: 7,55 εκ.
6. P1058A: ολόβαφο εσωτερικά, με διακόσμηση εξωτερικά, ύψος: 8,4 εκ.
7. P1059: ολόβαφο εσωτερικά, με διακόσμηση εξωτερικά, ύψος: 10,4 εκ.
8. P1063: άβαφο (:), ύψος: 9,4 εκ.
9. P1281: ολόβαφο, ύψος: 8,8 εκ.
10. P1282: ολόβαφο, ύψος: 8,9 εκ.
11. P1284: ολόβαφο εσωτερικά, με διακόσμηση εξωτερικά, ύψος: 8,5 εκ.
12. P1287: ολόβαφο εξωτερικά, με καταλοιβάδες στο εσωτερικό του, ύψος: 8,9 εκ.

Το ύψος του κυρίως σώματος των κυπέλλων αυτών και γενικότερα το μέγεθός τους είναι παρόμοιο με αυτό των εξεταζόμενων κυπέλλων από το Βαθύπετρο. Σε όσα αφορούν στη διακόσμηση, μόνο δύο από τα δώδεκα προαναφερθέντα κύπελλα είναι ολόβαφα (ενώ, δεκατρία από τα δεκαεννέα παραδείγματα του είδους από το κτηριακό συγκρότημα είναι ολόβαφα), ένα είναι ολόβαφο εξωτερικά, ενώ φέρει καταλοιβάδες στο εσωτερικό του (όπως τα αγγεία με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0027, ΒΑΘ_0040 από το συγκρότημα), ενώ τα περισσότερα, οκτώ από τα δώδεκα παραδείγματα, είναι ολόβαφα εσωτερικά και φέρουν διακόσμηση εξωτερικά (όπως το αγγείο με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0103 από το συγκρότημα). Επισημαίνεται, ότι στο ΥΜΙΒ κεραμικό

¹²⁵ MacDonald 2011: 452 (βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, τη συζήτηση σχετικά με τη Νοτιοδυτική Οικία στο ανάκτορο της Κνωσού).

¹²⁶ Ο Warren (2011: 191) υποστηρίζει ότι το εν λόγω είδος κυπέλλου χρησιμοποιούνταν για πόση από δεξιόχειρες (για σχετική συζήτηση, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.α.vi. «Χρήση και σημασία»).

¹²⁷ Warren 2011: 189 (εικ. 5).

σύνολο από το Στρωματογραφικό Μουσείο εντοπίζεται η ΥΜΙ διακόσμηση «Jackson Pollock», η οποία χαρακτηρίζεται από κηλίδες βαφής που καλύπτουν την επιφάνεια του αγγείου σε μορφή άμορφης μάζας («blobs») ή στιγμάτων («flecks»). Συγκεκριμένα, το εν λόγω διακοσμητικό θέμα εντοπίζεται σε ένα ημισφαιρικό κύπελλο από το Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού, το οποίο φαίνεται να ανήκει στο εξεταζόμενο είδος¹²⁸. Ο Warren αναφέρει ότι οι κηλίδες της εν λόγω διακόσμησης είναι πυκνότερες κατά την ΥΜΙβ περίοδο σε σχέση με την ΥΜΙα περίοδο, οπότεν εμφανίζεται για πρώτη φορά το συγκεκριμένο διακοσμητικό θέμα¹²⁹. Η διακόσμηση μικρών καταλοιβιάδων βαφής στο κύπελλο ΒΑΘ_0031 από το ΥΜΙ Βαθύπετρο θυμίζει τη διακόσμηση «Jackson Pollock», εντούτοις, δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα ότι αυτή ανήκει στο συγκεκριμένο είδος διακόσμησης, καθώς η βαφή έχει φθαρεί σε μεγάλο βαθμό. Επισημαίνεται, ότι ο Warren θεωρεί ότι η διακόσμηση των κρεμάμενων από το χείλος ημικυκλίων η οποία εντοπίζεται στο ΥΜΙβ κεραμικό σύνολο του Βόρειου Κτηρίου δυτικά του Στρωματογραφικού Μουσείου, αλλά και γενικότερα στην περιοχή της ΥΜΙβ Κνωσού, όπως και στις ΥΜΙ Αρχάνες, την ΥΜΙβ Τύλισο και το ΥΜΙβ Νίρου Χάνι, προέρχεται από ταυτόχρονες καταστροφές της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στη βορειοκεντρική Κρήτη¹³⁰. Ο Rutter, ενώ υποστηρίζει ότι, στην υστερότερη φάση της ΥΜΙβ περιόδου, πριν την τελική της φάση, σύμφωνα με τη χρονική υποδιαίρεση που προτείνει ο ίδιος¹³¹, κάνει την εμφάνισή της η Ειδική Ανακτορική Παράδοση στην κεραμική διακόσμηση, αναφέρει ότι η διακόσμηση με τα κρεμάμενα από το χείλος ημικύκλια, η οποία ανήκει στην εν λόγω παράδοση, εντοπίζεται μόνο σε κύπελλα από τα στρώματα της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στον Κομμό¹³², όπως και σε αγγεία της ΥΜΙΙ περιόδου¹³³, στοιχείο το οποίο παραπέμπει σε χρονολόγηση της συγκεκριμένης διακόσμησης στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου και υστερότερα. Ο Palio κατηγοριοποιεί τα ΥΜΙβ ημισφαιρικά κύπελλα από το Βόρειο Κτήριο του Στρωματογραφικού Μουσείου Κνωσού σε δύο ομάδες: α. στην ομάδα των ημισφαιρικών κυπέλλων με

¹²⁸ Warren 1996: πίν. 13α (η λαβή του εν λόγω κυπέλλου φαίνεται να είναι ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και όχι ταινιωτή).

¹²⁹ Warren 1996: 48. Ο Warren προτείνει ότι το συγκεκριμένο διακοσμητικό θέμα, το οποίο εντοπίζεται μόνο κατά την ΥΜΙ περίοδο, μμείται τις φλέβες των λίθινων αγγείων (Warren 1996: 47-48 και πίν. 10-11). Βλ., επίσης, συζήτηση παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, σε αναφορά με τον εντοπισμό της εν λόγω διακόσμησης στην κεραμική από την Οικία δυτικά της Νοτιο-δυτικής Οικίας και από τη Νότια Οικία στην Κνωσό.

¹³⁰ Warren 2011: 194.

¹³¹ Rutter 2011β: 314.

¹³² Rutter 2011β: 319 (εικ. 13).

¹³³ Betancourt 1985: 231 (εικ. 119: Z, N).

ψηλό χείλος, τα οποία χρονολογεί κυρίως στην ΥΜΙβ περίοδο, αλλά τα οποία θεωρεί ότι θα μπορούσαν να εντοπιστούν και στην ΥΜΙα περίοδο, και β. στην ομάδα των ημισφαιρικών κυπέλλων με χαμηλότερο, ελάχιστα έξω νεύον χείλος, τα οποία θεωρεί ότι ανήκουν στη χρονική φάση λίγο πριν την έναρξη της ΥΜΙΙ περιόδου¹³⁴. Ο Palio, όμως, κάνει διάκριση ανάμεσα στις δύο προαναφερθείσες ομάδες ημισφαιρικών κυπέλλων, χωρίς να λάβει υπόψη επιπρόσθετα μορφολογικά χαρακτηριστικά, όπως το είδος της λαβής ή την ύπαρξη πρόχυσης στο χείλος, βάσει των οποίων τα εν λόγω κύπελλα θα μπορούσαν να διακριθούν σε συγκεκριμένα είδη και όχι σε γενικές κεραμικές κατηγορίες¹³⁵. Τέλος, σημειώνεται ότι στα αντίστοιχα ΜΜΙΙβ - ΥΜΙ¹³⁶ και ΥΜΙ (α;)¹³⁷ κεραμικά σύνολα από το Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού δεν εντοπίζονται κύπελλα του υπό εξέταση είδους.

Σε οικόπεδο στο Μπουγάδα Μετόχι στην Κνωσό, σε ΥΜΙβ στρώμα, εντοπίστηκε ένα μεγάλο, ημισφαιρικό κύπελλο με ολόβαφο εσωτερικό που φέρει εξωτερικά διακόσμηση της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης, με πρόχυση και (μη σωζόμενη) κάθετη λαβή, το οποίο ανήκει, ενδεχομένως, στο εξεταζόμενο είδος κυπέλλου από το Βαθύπετρο¹³⁸. Δυτικότερα, στο ΥΜΙ (ΥΜΙα;) στρώμα των Οικιών στον λόφο της Ακρόπολης στην Κνωσό δεν εντοπίζονται κύπελλα του υπό εξέταση είδους¹³⁹.

Τα προαναφερθέντα ΥΜΙβ μεγάλα κύπελλα με πρόχυση και λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής από την περιοχή των Αρχανών και της Κνωσού, τα οποία ανήκουν στο υπό εξέταση είδος κυπέλλων από το Βαθύπετρο, είναι πολύ κοντά μορφολογικά σε αντίστοιχα ΥΜΙΙ κύπελλα από την Ανεξερευνητή Έπαυλη στην Κνωσό¹⁴⁰, τα οποία κατηγοριοποιούνται σε δύο ομάδες: α. στα διακοσμημένα κύπελλα, με διάμετρο περιφέρειας χείλους 14 - 15 εκ. και ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 8 - 9 εκ.¹⁴¹, τα οποία έχουν μεγαλύτερη διάμετρο χείλους και μικρότερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος σε σχέση με τα παραδείγματα του

¹³⁴ Palio 2011: 197.

¹³⁵ Palio 2011: 197.

¹³⁶ Warren 1991: 329-330. Ένα παράδειγμα κυπέλλου παρόμοιο με το υπό εξέταση είδος από το Βαθύπετρο, το οποίο, όμως, δεν φέρει πρόχυση, απεικονίζεται στη σελ. 329, εικ. 10.Ι, ενώ στο ίδιο ΜΜΙΙβ - ΥΜΙ κεραμικό σύνολο εντοπίζονται και άλλα κύπελλα, παρόμοια με το υπό εξέταση είδος, διάφορων μεγεθών, τα οποία φέρουν ταινιωτή λαβή, αλλά όχι πρόχυση (Warren 1991: 329, εικ. 10 και πίν. 79.Φ).

¹³⁷ Warren 1980-1981: 74-75.

¹³⁸ Rethemiotakis και Warren 2014: 48 (εικ. 3.12: 241), πίν. 29.α.

¹³⁹ Catling κ.α. 1979.

¹⁴⁰ Popham 1984: 160-161.

¹⁴¹ Βλ. Popham 1984: πίν. 50, πίν. 147 (εκτός από τα με αρ. 2, 4 και 5 αγγείων), πίν. 156 (1), πίν. 157 (α, β).

Βαθυπέτρου· β. στα ολόβαφα, βαθύτερα και με σφαιρικότερο σώμα κύπελλα, για τα οποία δεν δίνονται διαστάσεις¹⁴², τα οποία είναι πιο κοντά μορφολογικά στα κύπελλα του ΥΜΙ Βαθυπέτρου. Στην ΥΜΠ Ανεξερεύνητη Έπαυλη εντοπίζονται, επιπλέον, διάφορα άλλα είδη ημισφαιρικών κυπέλλων διαφόρων μεγεθών με λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής ή με ταινιωτή λαβή, με ή χωρίς πρόχυση¹⁴³, τα οποία συνεχίζουν μέσα στην ΥΜΠα1 περίοδο και διαθέτουν ταινιωτή λαβή¹⁴⁴. Προγενέστερα, κατά τη ΜΜΠ / ΥΜΙα περίοδο, τα ημισφαιρικά κύπελλα από την εν λόγω θέση δεν είχαν πρόχυση, αλλά, κυρίως, μικρότερο μέγεθος, ταινιωτή λαβή και τροπίδωση στο σώμα τους¹⁴⁵ η οποία δεν εντοπιζόταν ψηλά, στον ώμο, αλλά χαμηλότερα, στο 1/3 του ύψους του κυρίως σώματός τους¹⁴⁶.

Πολυάριθμα, ολόβαφα παραδείγματα του υπό εξέταση είδους κυπέλλου εντοπίστηκαν στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στον Πόρο, στο οικόπεδο Λιούνη. Έχει προταθεί, ότι τα συγκεκριμένα κύπελλα υπερβαίνουν χρονικά την ΥΜΙβ περίοδο¹⁴⁷, ανήκοντας πιθανώς σε μία μεταβατική ΥΜΙβ - ΥΜΠ περίοδο, με βάση τη μορφολογική τους ομοιότητα με αντίστοιχα ΥΜΠ κύπελλα του ίδιου είδους από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη¹⁴⁸.

Μεγάλα ημισφαιρικά κύπελλα εντοπίζονται στο στρώμα καταστροφής μετά από σεισμό στο μινωικό μέγαρο στο Νίρου Χάνι, το οποίο χρονολογείται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, με βάση την εύρεση σε αυτό κεραμικής της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης, κυρίως, όμως, της Βασικής Παράδοσης¹⁴⁹. Επιπροσθέτως, η εύρεση στο εν λόγω στρώμα καταστροφής μίας ραμφόστομης πρόχου, η οποία είναι πολύ κοντά μορφολογικά και διακοσμητικά τόσο με μία πρόχου από τα στρώματα του τέλους της ΥΜΙβ περιόδου του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών, όσο και με δεύτερη, ΥΜΠ πρόχου από το ανάκτορο της Κνωσού¹⁵⁰, επιβεβαιώνει τη χρονολόγηση του στρώματος τελικής καταστροφής στο Νίρου Χάνι στο τέλος της

¹⁴² Βλ. Porpham 1984: πίν. 81 (a), πίν. 102 (j), πίν. 160 (1).

¹⁴³ Βλ. Porpham 1984: 160-161, πίν. 51 (a-d, f), πίν. 147 (2), πίν. 156 (2, 4).

¹⁴⁴ Βλ. Porpham 1984: 160-161, πίν. 172 (1-2, 4-6, 8).

¹⁴⁵ Βλ. Porpham 1984: 155-156, πίν. 128 (c, d), πίν. 132 (b), πίν. 141.

¹⁴⁶ Βλ. τη σχετική παρατήρηση της Van de Moortel παρακάτω, σε αναφορά με τα ΜΜΠ / ΥΜΙα και ΥΜΙβ κύπελλα από τον Κομμό.

¹⁴⁷ Banou 2011: 504 (βλ. εικ. 2b στη σελ. 502 - και όχι την εικ. 4b, όπως αναφέρεται), 505.

¹⁴⁸ Porpham 1984: πίν. 81 (βλ. παραπάνω στο κείμενο).

¹⁴⁹ Σακελλαράκη 2011:146-149, 297. Σχετικά με τη Βασική και την Ειδική Ανακτορική Παράδοση της ΥΜΙβ περιόδου, βλ. Betancourt 1985: 192-196, όπως και παραπάνω, τη συζήτηση σχετικά με την κεραμική από το Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού.

¹⁵⁰ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 436 (εικ. 411: το τελευταίο αγγείο, στα δεξιά, στη μεσαία σειρά), 445 (εικ. 426). Βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, αναφορικά με παράλληλα κύπελλα από το ανακτορικό κτήριο των Αρχανών και το ανάκτορο της Κνωσού.

ΥΜΙΒ περιόδου, λίγο πριν την έναρξη της ΥΜΠ περιόδου. Από το εν λόγω σύνολο μεγάλων κυπέλλων, εννέα ανήκουν με βεβαιότητα στο υπό εξέταση είδος¹⁵¹, τέσσερα από τα οποία είναι ολόβαφα μαύρα ή πορτοκαλέρυθρα (Κ44 έως Κ47¹⁵²) και είναι παρόμοια τόσο με τα αντίστοιχου είδους ολόβαφα κύπελλα από το Βαθύπετρο, όσο και με παρόμοια ΥΜΠ ολόβαφα κύπελλα, όπως, για παράδειγμα, αυτά από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη¹⁵³. Τα υπόλοιπα πέντε κύπελλα του υπό εξέταση είδους από το Νίρου Χάνι (Κ41 - Κ43, Κ48, Κ49¹⁵⁴) έχουν ολόβαφο εσωτερικό, ενώ εξωτερικά φέρουν ΥΜΙΒ διακόσμηση με θέματα της Βασικής Παράδοσης, αλλά και της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης, όπως διπλά ή τριπλά ημικύκλια κρεμάμενα από το χείλος, διπλή σειρά στιγμών και άνθη παπύρου εναλλασσόμενα με τρικάμπυλα τόξα κάτω από το χείλος (Εναλασσόμενος Ρυθμός)¹⁵⁵. Το τελευταίο θέμα αποδίδεται στον Ζωγράφο των Κυπέλλων των Παπύρων, προϊόντα του οποίου εντοπίζονται στην Κνωσό, στις Αρχάνες και στη Ζάκρο¹⁵⁶. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω¹⁵⁷, η διακόσμηση με κρεμάμενα από το χείλος ημικύκλια χρονολογείται στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου, ενώ ο Warren, ο οποίος συμφωνεί με την προτεινόμενη αυτή χρονολόγηση του εν λόγω είδους διακόσμησης, υποστηρίζει ότι αυτή προέρχεται από ταυτόχρονες καταστροφές της τελικής φάσης της ΥΜΙΒ περιόδου στη βορειοκεντρική Κρήτη, όπως στις Αρχάνες, στην Τύλισο, στο Νίρου Χάνι και στην Κνωσό¹⁵⁸. Τα διακοσμημένα ΥΜΙΒ ημισφαιρικά κύπελλα του υπό εξέταση είδους από το Νίρου Χάνι με το ολόβαφο εσωτερικό είναι παρόμοια με αντίστοιχα ΥΜΙΒ διακοσμημένα ημισφαιρικά κύπελλα από τον Μόγλο¹⁵⁹, με τη διαφορά ότι τα τελευταία έφεραν συνήθως ταινιωτό εσωτερικό¹⁶⁰. Οι δύο προαναφερθείσες ομάδες κυπέλλων από το Νίρου Χάνι (τα ολόβαφα κύπελλα και τα κύπελλα που φέρουν διακόσμηση) έχουν ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 6,2 εκ. - 9,2 εκ. και

¹⁵¹ Σακελλαράκη 2011: πίν. 87-90.

¹⁵² Σακελλαράκη 2011: πίν. 88-90.

¹⁵³ Σακελλαράκη 2011: 110: σύγκρινε ειδικά το ΥΜΙΒ ημισφαιρικό κύπελλο με αριθμό καταλόγου Κ46 από το Νίρου Χάνι (Σακελλαράκη 2011: 155 και πίν. 89) με το ΥΜΠ ημισφαιρικό κύπελλο με αριθμό καταλόγου Ν3 από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη (Porham 1984: 71 -N3- και πίν. 81α). Σχετικά με παράλληλα κύπελλα από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη στην Κνωσό, βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

¹⁵⁴ Σακελλαράκη 2011: πίν. 87-90.

¹⁵⁵ Βλ. Σακελλαράκη 2011: πίν. 87.1 (Κ41).

¹⁵⁶ Σακελλαράκη 2011: 109-111.

¹⁵⁷ Στη συζήτηση σχετικά με παράλληλα κύπελλα από το Στρωματογραφικό Μουσείο Κνωσού.

¹⁵⁸ Warren 2011: 194.

¹⁵⁹ Barnard και Brogan 2003: 107-109 (βλ. παρακάτω).

¹⁶⁰ Σακελλαράκη 2011: 110.

διάμετρο περιφέρειας χείλους 7,6 εκ. - 13 εκ.¹⁶¹. Η Σακελλαράκη αναφέρει ότι τα εν λόγω κύπελλα έχουν, σε γενικές γραμμές, μικρότερη διάμετρο περιφέρειας χείλους σε σχέση με τα αντίστοιχα ημισφαιρικά κύπελλα του Μόχλου και σχεδόν ίδια διάμετρο με εκείνα της Ψείρας¹⁶². Συγκεκριμένα, τα διακοσμημένα κύπελλα (K41 - K43, K48, K49¹⁶³) έχουν ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 8,5 εκ. - 9,2 εκ. και διάμετρο περιφέρειας χείλους στα 11,5 εκ., με μόνο ένα παράδειγμα (K49) να είναι μικρότερο σε μέγεθος, με ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 6,2 εκ. και διάμετρο περιφέρειας χείλους 7,6 εκ., ενώ ένα δεύτερο παράδειγμα (K48) παρουσιάζει μεγαλύτερη διάμετρο περιφέρειας χείλους στα 13 εκ. (με ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος στα 9 εκ.). Αντίστοιχα, τα ολόβαφα κύπελλα του είδους από το Νίρου Χάνι (K44 - K47) έχουν ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 8,7 εκ. - 9,2 εκ. και διάμετρο περιφέρειας χείλους 11 εκ. - 11,5 εκ. Σε σχέση με τα κύπελλα του είδους από το Βαθύπετρο, τα οποία έχουν ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 8,1 εκ. - 11,9 εκ. και μέγιστη διάμετρο περιφέρειας χείλους 11 εκ. - 14 εκ., τα κύπελλα των δύο ομάδων από το Νίρου Χάνι έχουν μικρότερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος και μικρότερη διάμετρο περιφέρειας χείλους, όπως και συνολικά μικρότερο μέγεθος. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουμε όταν συγκρίνουμε τα ολόβαφα κύπελλα του είδους από το Νίρου Χάνι (K44 - K47) με τα αντίστοιχα ολόβαφα κύπελλα από το Βαθύπετρο, τα οποία έχουν ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 7,6 εκ. - 11,9 εκ. και μέγιστη διάμετρο περιφέρειας χείλους 13,2 εκ. - 14 εκ.¹⁶⁴. Επιπροσθέτως, αν και τα συγκεκριμένα κύπελλα από το Νίρου Χάνι διαθέτουν κάθετη λαβή, δεν είναι βέβαιο ότι αυτή έχει πάντα ελάχιστο διαγώνιο διαμήκη άξονα, όπως ισχύει για τα κύπελλα του είδους που από το κτηριακό συγκρότημα¹⁶⁵.

Στο νεοανακτορικό κεραμικό σύνολο από την Τύλισο ανευρέθηκαν πολυάριθμα ημισφαιρικά κύπελλα διάφορων μεγεθών και ειδών, τόσο με ταινιωτή λαβή όσο και με λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής, ολόβαφα ή με διακόσμηση¹⁶⁶. Ανάμεσα σε αυτά εντοπίζεται ένα παράδειγμα το οποίο ενδέχεται να

¹⁶¹ Σακελλαράκη 2011: 109, 154-155. Σημειώνεται, ότι είναι αβέβαιο αν οι συγκεκριμένες μετρήσεις αφορούν στις μεγαλύτερες διαμέτρους της περιφέρειας του χείλους στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα αγγείου.

¹⁶² Σακελλαράκη 2011: 110.

¹⁶³ Σακελλαράκη 2011: 109, 154-155, πίν. 87-90.

¹⁶⁴ Επίσης, τα μη ολόβαφα κύπελλα του είδους από το Νίρου Χάνι έχουν περίπου το ίδιο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος με τα αντίστοιχα ολόβαφα κύπελλα του είδους από το Βαθύπετρο, αλλά μικρότερες μέγιστες διαμέτρους περιφέρειας χείλους.

¹⁶⁵ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.α.νι. «Χρήση και σημασία».

¹⁶⁶ Χατζηδάκις 1912: 208, εικ. 13.

ανήκει στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου, το οποίο φέρει πυκνή, ΥΜΙβ διακόσμηση ερυθρού χρώματος τύπου «Jackson Pollock»¹⁶⁷, εντούτοις, δεν διευκρινίζεται αν αυτό είχε πρόχυση¹⁶⁸. Μεγάλος αριθμός κυπέλλων παρόμοιων με το προαναφερθέν κύπελλο βρέθηκαν στοιβαγμένα το ένα μέσα στο άλλο σε μία γωνία του Δωματίου 4 του Δυτικού Οικοδομήματος της Τυλίσου¹⁶⁹. Πολλά από αυτά ήταν ολόβαφα κόκκινα ή ολόβαφα σκουρότερου ή σχεδόν μαύρου χρώματος. Ένα παράδειγμα φέρει κρεμάμενα από το χείλος ημικύκλια¹⁷⁰, διακόσμηση ανάλογης αυτής ενός κυπέλλου με προέλευση από τα στρώματα της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στον Κομμό¹⁷¹, όπως και αγγείων της ΥΜΙΙ περιόδου¹⁷², στοιχείο το οποίο παραπέμπει σε χρονολόγηση του κυπέλλου μέσα στην ΥΜΙβ περίοδο και μάλιστα προς το τέλος αυτής¹⁷³. Επισημαίνεται, ότι ο ανασκαφέας θεώρησε ότι η τελική καταστροφή της περιόδου ΙΙ της Τυλίσου, από την οποία, πιθανώς, προέρχονται τα προαναφερθέντα παραδείγματα κυπέλλων, ήταν ταυτόχρονη με την (ΥΜΙβ) καταστροφή στο Νίρου Χάνι, στο Παλαίικαστρο, στα Γουρνιά, στη Ψείρα και στην Αγία Τριάδα¹⁷⁴. Εντούτοις, τα σχετικά, τελικά χρονολογικά συμπεράσματα είναι απαραίτητο να συναχθούν με προσοχή, καθώς, όπως αναφέρει ο ανασκαφέας, εντοπίζεται ανάμειξη των ΥΜΙ στρωμάτων της Τυλίσου τόσο με τα στρώματα της μεταγενέστερης ΥΜΙΙΙ περιόδου¹⁷⁵, όσο και με στρώματα της προγενέστερης, Μεσομινωικής περιόδου¹⁷⁶.

Αναφορικά με τη μινωική αγροικία στη Ζώμινθο, το υπό εξέταση είδος κυπέλλου δεν εντοπίζεται στο ΥΜΙ (α;) κεραμικό εργαστήριο που εντοπίστηκε στον χώρο¹⁷⁷.

Η Van de Moortel συγκαταλέγει τα ημισφαιρικά κύπελλα με κάθετη λαβή από την ανασκαφή στον Κομμό (νότια Κρήτη), στη γενική κατηγορία «teacups»¹⁷⁸, η

¹⁶⁷ Ο πυκνός σχηματισμός της διακόσμησης «Jackson Pollock» παραπέμπει σε χρονολόγηση στην ΥΜΙβ περίοδο (βλ. παραπάνω, σε σχέση με παράλληλα κύπελλα του υπό εξέταση είδους από το Στρωματογραφικό Μουσείο στην Κνωσό).

¹⁶⁸ Χατζηδάκις 1912: 208, εικ. 13.δ', 209. Ο ανασκαφέας επισημαίνει, ότι η διακόσμηση «Jackson Pollock» στα υστερομινωικά κύπελλα της Τυλίσου προστεθεί πάνω σε λειασμένη επιφάνεια (Χατζηδάκις 1912: 207).

¹⁶⁹ Χατζηδάκις 1912: 208.

¹⁷⁰ Χατζηδάκις 1912: 208 (εικ. 13.θ).

¹⁷¹ Rutter 2011β: 319, εικ. 13.356.

¹⁷² Betancourt 1985: 231 (εικ. 119: Z, N).

¹⁷³ Βλ. παραπάνω, συζήτηση σχετικά με το ανακτορικό κτήριο των Αρχανών, τον Βασιλικό Δρόμο στην Κνωσό, το Στρωματογραφικό Μουσείου Κνωσού και το Νίρου Χάνι.

¹⁷⁴ Hazzidakis 1934: 111-112.

¹⁷⁵ Δεν υπάρχουν στοιχεία χρήσης του χώρου της Τυλίσου κατά την ΥΜΙΙ περιόδο (Χατζηδάκις 1912: 199, Hazzidakis 1921: 11).

¹⁷⁶ Χατζηδάκις 1912: 199, Hazzidakis 1921: 11-12.

¹⁷⁷ Traunmüller 2008 και 2011.

¹⁷⁸ Van de Moortel 1997: 997 (εικ. 14), 998 (εικ. 15).

οποία περιλαμβάνει διαφορετικά είδη κυπέλλων, όπως, π.χ., με διαφορετικά είδη κάθετων λαβών (ταινιωτές ή με κυκλική / ελλειψοειδή εγκάρσια τομή), με στενούμενη ή μη στενούμενη βάση. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τα συγκεκριμένα κύπελλα δεν σώζουν τα μορφολογικά τους χαρακτηριστικά σε μεγάλο ποσοστό, καθιστά δύσκολο τον εντοπισμό, ανάμεσα σε αυτά, κυπέλλων που ανήκουν με βεβαιότητα στο υπό εξέταση είδος από το Βαθύπετρο. Εντούτοις, ένα παρεμφερές είδος κυπέλλου με πρόχυση, το οποίο, όμως, δεν σώζει τη λαβή του, εντοπίστηκε στο ΥΜΙβ στρώμα του δαπέδου της Οικίας X («House X») του Κομμού. Το συγκεκριμένο κύπελλο είναι εσωτερικά ολόβαφο, ενώ εξωτερικά φέρει διακόσμηση από μικρού μεγέθους, συνεχόμενες σπείρες, όπως και ταινίες στο χείλος και στο κατώτερο τμήμα του κυρίως σώματός του¹⁷⁹. Ένα κύπελλο πανομοιότυπο του προαναφερθέντος, με πρόχυση και αβέβαιο είδος λαβής, ίσως δημιουργία του ίδιου αγγειοπλάστη και ζωγράφου, βρέθηκε στο στρώμα της τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στο βόρειο τμήμα του Βασιλικού Δρόμου στην Κνωσό¹⁸⁰. Ένα ακόμα ημισφαιρικό κύπελλο με αριθμό καταλόγου C2754 από τον Κομμό, το οποίο φαίνεται να ανήκει στο υπό εξέταση είδος, φέρει λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής, αν και στο σχέδιο δεν απεικονίζεται η πρόχυση και στο κείμενο της δημοσίευσης δεν δίνονται οι διαστάσεις του¹⁸¹. Τα ΥΜΙβ κύπελλα με αριθμούς καταλόγου C9041 και C2747 από τον Κομμό ενδέχεται, επίσης, να ανήκουν στο υπό εξέταση είδος, αν και δεν σώζεται η λαβή τους και δεν αναφέρεται αν αυτά διέθεταν πρόχυση¹⁸². Επιπροσθέτως, τα κύπελλα με αριθμούς καταλόγου C9366, C206, C7917¹⁸³ είναι παρόμοια με το υπό εξέταση είδος κυπέλλου, αν και, επίσης, δεν είναι βέβαιο ότι διέθεταν πρόχυση. Από τα προαναφερθέντα κύπελλα, η Van de Moortel περιγράφει το κύπελλο C9366 ως έχον ταινιωτή λαβή¹⁸⁴, ενώ ο Rutter το παρουσιάζει σχεδιαστικά με λαβή πιθανώς κυκλικής / ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής¹⁸⁵. Παρά τις προαναφερθείσες μορφολογικές αβεβαιότητες οι οποίες εντοπίζονται στα εν λόγω ημισφαιρικά κύπελλα με κάθετη λαβή από τον Κομμό, η Van de Moortel κάνει την εύστοχη παρατήρηση ότι στην ΥΜΙβ Μεσαρά και την ΥΜΙβ Κνωσό, το σχήμα των

¹⁷⁹ Van de Moortel 1997: 603, 1066 (εικ. 83: C9653) και Van de Moortel σε Brogan και Hallager 2011: 646.

¹⁸⁰ Van de Moortel 1997: 602-603.

¹⁸¹ Van de Moortel 1997: 93-94, 997 (εικ. 14).

¹⁸² Van de Moortel 1997: 93-94, 997 (εικ. 14), 998 (εικ. 15).

¹⁸³ Van de Moortel 1997: 997 (εικ. 14).

¹⁸⁴ Van de Moortel 1997: 94.

¹⁸⁵ Rutter 2011β: 318 (εικ. 12: X2:7/4).

ημισφαιρικών κυπέλλων διαφοροποιείται σε σχέση με τις προηγούμενες ΜΜΠ και ΥΜΙα περιόδους, καθώς αποκτά περισσότερο αχλαδόσχημο, επιμηκυμένο προφίλ. Η μελετήτρια προτείνει ότι η συγκεκριμένη μορφολογική αλλαγή οφείλεται σε αλλαγή γούστου ή / και μεγαλύτερης ικανότητας του αγγειοπλάστη, ο οποίος καταφέρνει να αποφύγει το βούλιαγμα του κυρίως σώματος του αγγείου εξαιτίας του βάρους της πληόμαζας κατά την τροχοποίησή της¹⁸⁶. Η μελέτη του Rutter αναφορικά με το κεραμικό σύνολο από τον Κομμό διαφωτίζει περαιτέρω τον μορφολογικό χαρακτήρα των ΥΜΙβ ημισφαιρικών κυπέλλων από την εν λόγω θέση¹⁸⁷. Εντούτοις, και σε αυτή την περίπτωση, διαφορετικά είδη κυπέλλων φαίνεται ότι συγκαταλέγονται στην ίδια ομάδα. Ανάμεσα στα ΥΜΙβ ημισφαιρικά κύπελλα τα οποία αναφέρει ο Rutter από τον Κομμό, το μόνο που ενδέχεται να ανήκει στο εξεταζόμενο είδος είναι το C9366 (ή X2:7/4), στο οποίο έχει γίνει αναφορά παραπάνω¹⁸⁸, ενώ το μόνο βέβαιο παράδειγμα του είδους με πρόχυση και λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής είναι το X3N:3/13 από την Οικία X¹⁸⁹.

Μεγάλα, ημισφαιρικά κύπελλα με πρόχυση και κάθετη λαβή κυκλικής / ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής, τα οποία ανήκουν στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου, εντοπίστηκαν στα στρώματα της τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στη μινωική αγροικία στα Πιτσίδα¹⁹⁰ και στον Σκινιά¹⁹¹. Στην έπαυλη του Μακρυγιαλού, η οποία χρονολογείται στην ΥΜΙβ περίοδο και η οποία έληξε, επίσης, με καταστροφή, εντοπίστηκε ένα κύπελλο του είδους, το οποίο έφερε εξωτερικά διακόσμηση στικτών ημικυκλίων κρεμάμενων από το χείλος¹⁹².

Στα Γουρνιά (βορειοανατολική Κρήτη), εντοπίστηκαν νεοανακτορικά ημισφαιρικά κύπελλα διαφόρων ειδών και μεγεθών¹⁹³, όμως, στις σχετικές

¹⁸⁶ Van de Moortel 1997: 428. Για σχετική συζήτηση, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ν.

¹⁸⁷ Rutter 2011β: 318 (εικ. 12), 319 (εικ. 13).

¹⁸⁸ Βλ. Rutter 2011β: 319 (εικ. 12) και παραπάνω, υποσημείωση 183.

¹⁸⁹ Rutter 2011β: 319 (εικ. 12). Γενικότερα, ο Rutter κατηγοριοποιεί το σύνολο των νεοανακτορικών ημισφαιρικών κυπέλλων σε δύο ομάδες, οι οποίες αφορούν τόσο σε διαφορετικά είδη κυπέλλων, όσο και σε διαφορετικά υπο-μεγέθη: η πρώτη ομάδα αφορά στα ημισφαιρικά κύπελλα με λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και η δεύτερη ομάδα αφορά στα ημισφαιρικά κύπελλα με ταινιωτή λαβή (Rutter 2011α: 140).

¹⁹⁰ Για ένα ολόβαφο παράδειγμα, βλ. Chatzi-Vallianou 2011: 349 (εικ. 5: PIT.VII.A18) και για ένα δεύτερο, πιθανό παράδειγμα με ΥΜΙβ διακόσμηση εξωτερικά και άβαφο εσωτερικό, βλ. Chatzi-Vallianou 2011: 351 (εικ. 7: PITT.VII.A1).

¹⁹¹ Βλ. Mandalaki 2011: 388 (εικ. 27, 28, 33, 34), 389 για αρκετά παραδείγματα με ΥΜΙβ διακόσμηση. Σημειώνεται, ότι η αγροικία στον Σκινιά είχε μόνο μία φάση χρήσης στην ΥΜΙβ περίοδο, η οποία τελείωσε με καταστροφή από σεισμό και πυρκαγιά.

¹⁹² Mantzourani 2011: 295 (εικ. 6: το αγγείο πάνω δεξιά). Σχετικά με αυτό το είδος διακόσμησης, βλ. παραπάνω, τη συζήτηση σχετικά με το ΥΜΙβ Νίρου Χάνι.

¹⁹³ Hawes κ.α. 1908: σελ. 40 και πίν. 7 (αριθμός 20: κύπελλο μεγάλου μεγέθους με λαβή κυκλικής / ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής, διακοσμημένο εσωτερικά με ταινίες και κυματιστές γραμμές,

δημοσιεύσεις¹⁹⁴ δεν είναι διαθέσιμες λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τις μορφολογικές μεταβολές των εν λόγω κυπέλλων στην πάροδο του χρόνου¹⁹⁵, ούτε εντοπίζονται με βεβαιότητα κύπελλα του υπό εξέταση είδους από το Βαθύπετρο. Εντούτοις, σημειώνεται ότι τα περισσότερα αγγεία από τα Γουρνιά προέρχονται από το τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, οπότε ο μινωικός οικισμός εγκαταλείφθηκε¹⁹⁶.

Στην ΥΜΙα - ΥΜΙβ Οικία II.1 στον Πετρά παραδείγματα των ημισφαιρικών κυπέλλων του υπό εξέταση είδους δεν αναφέρονται να εντοπίζονται¹⁹⁷.

Στα στρώματα της τελικής καταστροφής στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου στο κεραμικό εργαστήριο της Συνοικίας των Τεχνιτών και στην αγροικία στο Χαλινομούρι στον Μόχλο εντοπίστηκαν συνολικά 45, τμηματικά σωζόμενα, μεγάλα ημισφαιρικά κύπελλα, παρόμοια με το υπό εξέταση είδος, τα ονομαζόμενα «*rounded cups*», από τα οποία 23 έχουν καταλογογραφηθεί¹⁹⁸. Τα εν λόγω ημισφαιρικά κύπελλα από τον Μόχλο κατηγοριοποιούνται από τους μελετητές σε τρεις ομάδες, με βάση τη μέθοδο επίθεσης της βαφής στην επιφάνειά τους: α. στα ολόβαφα κύπελλα, μέσω εμβάπτισης· β. στα κύπελλα με διακόσμηση καταλοιβάδων, μέσω εμβάπτισης· γ. στα περισσότερο λεπτοφυή κύπελλα, τα οποία είναι είτε ολόβαφα, είτε διακοσμημένα εσωτερικά με ταινίες, ενώ εξωτερικά φέρουν ταινία στο χείλος και ένα μοτίβο στο κεντρικό τμήμα του κυρίως σώματός τους, όπως και 3-4 πλατύτερες ζώνες στο χαμηλότερο τμήμα του σώματος¹⁹⁹. Τα κύπελλα των τριών προαναφερθεισών ομάδων διαθέτουν κάθετη ταινιωτή λαβή ή λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και σπανιότερα κυκλικής εγκάρσιας τομής, έξω νεύον χείλος και απλή ή ελάχιστα στενούμενη βάση. Αυτά έχουν ύψος κυρίως σώματος (μέχρι το

ενδεχομένως, ολόβαφο εξωτερικά), σελ. 42 και πίν. 8 (αριθμός 8: κύπελλο μικρού μεγέθους, διακοσμημένο εξωτερικά με σπείρες και ταινίες και λαβή αβέβαιου είδους· αριθμός 29: κύπελλο μεγάλου μεγέθους με ταινιωτή λαβή, εξωτερικά με δικτυωτή διακόσμηση της ΥΜΙβ περιόδου), σελ. 44 και πίν. 9 (αριθμός 3: κύπελλο μεγάλου μεγέθους με διακοσμητική απόφυση στην πλευρά του χείλους αντιδιαμετρικά της λαβής, το οποίο φέρει γραπτή διακόσμηση εξωτερικά με κισσό και οριζόντιες ταινίες· αριθμός 20: κύπελλο μεγάλου μεγέθους με ταινιωτή λαβή και τμήμα - σουρωτήρι στο ύψος του χείλους).

¹⁹⁴ Hawes κ.α. 1908, Betancourt και Silverman 1991, Betancourt 1983.

¹⁹⁵ Barnard και Brogan 2003: 46-47.

¹⁹⁶ Betancourt 1979: 165-166.

¹⁹⁷ Tsiropoulou και Alberti 2011.

¹⁹⁸ Τα εν λόγω κύπελλα εντοπίστηκαν μαζί με μεγάλο αριθμό κωνικών κυπέλλων και άωτων ημισφαιρικών κυπέλλων με στενούμενη βάση, τα ονομαζόμενα «*ogival cups*» (τα τελευταία διαφέρουν σε σχέση με τα υπό εξέταση ημισφαιρικά κύπελλα στο ότι έχουν χαμηλότερο, ευρύτερο και σφαιρικότερο σώμα και δεν φέρουν λαβή - Barnard και Brogan 2003: 45, εικ. 6 και 8, πίν. 7-8).

¹⁹⁹ Barnard και Brogan 2003: 46.

χειλός) 7 εκ. - 9 εκ., διάμετρο περιφέρειας χείλους 12 εκ. - 16 εκ.²⁰⁰ και διάμετρο περιφέρειας βάσης 4 εκ. - 5 εκ.²⁰¹. Συγκρίνοντας τα εν λόγω κύπελλα με τα κύπελλα του είδους από το Βαθύπετρο (τα οποία έχουν ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 8,1 εκ. - 11,9 εκ. και διάμετρο περιφέρειας χείλους 11 εκ. - 14 εκ.), γίνεται εμφανές ότι τα κύπελλα από το συγκρότημα έχουν μεγαλύτερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος και μικρότερη διάμετρο χείλους. Η ομάδα των ολόβαφων κυπέλλων του είδους από τον Μόχλο, και συγκεκριμένα τα κύπελλα με αριθμό καταλόγου IB205, IB206, IB210 για τα οποία δίνονται οι σχετικές διαστάσεις²⁰², έχουν ύψος σώματος μέχρι το χείλος 7 εκ. - 8,8 εκ. και διάμετρο περιφέρειας χείλους 12,2 εκ. - 14,5 εκ., ενώ τα αντίστοιχα ολόβαφα κύπελλα από το Βαθύπετρο έχουν ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος 7,8 εκ. - 11,9 εκ. και μέγιστη διάμετρο περιφέρειας χείλους 13,2 εκ. - 14 εκ. Από τα παραπάνω στοιχεία συμπεραίνεται, ότι τα αντίστοιχα κύπελλα από το κτηριακό συγκρότημα έχουν μεγαλύτερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος και περίπου την ίδια διάμετρο περιφέρειας χείλους με αυτά από τον Μόχλο. Η Σακελλαράκη αναφέρει ότι τα κύπελλα του είδους από το Νίρου Χάνι έχουν, σε γενικές γραμμές, μικρότερη διάμετρο περιφέρειας χείλους σε σχέση με τα αντίστοιχα ημισφαιρικά κύπελλα από τον Μόχλο²⁰³. Εντούτοις, το γεγονός ότι το προαναφερθέν σύνολο μεγάλων ημισφαιρικών κυπέλλων από τον Μόχλο φέρει δύο διαφορετικά είδη λαβής (ταινιωτές ή κυκλικής / ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής) και όχι πάντα πρόχυση στο χείλος, υποδεικνύει ότι πρόκειται ένα σύνολο διαφορετικών ειδών μεγάλων ημισφαιρικών κυπέλλων με κάθετη λαβή, τα οποία ομαδοποιήθηκαν από τους μελετητές στην ίδια γενική κατηγορία. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία και εξετάζοντας με προσοχή τα δημοσιευμένα σχέδια και τις εικόνες των εν λόγω ημισφαιρικών κυπέλλων, όπως και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι αυτά είναι τμηματικά σωζόμενα, επιβεβαιώνεται το συμπέρασμα ότι η πλειονότητα των εν λόγω κυπέλλων από τον Μόχλο δεν είναι βέβαιο ότι ανήκουν στο υπό εξέταση είδος από το Βαθύπετρο, καθώς σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι γνωστό αν αυτά φέρουν πρόχυση ή / και κάθετη λαβή κυκλικής / ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής²⁰⁴. Ακόμα και στην

²⁰⁰ Σημειώνεται, ότι είναι αβέβαιο αν οι συγκεκριμένες μετρήσεις αφορούν στις μεγαλύτερες διαμέτρους της περιφέρειας του χείλους στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα αγγείου, ή στις μικρότερες διαμέτρους της περιφέρειας του χείλους λαβή - απέναντι πλευρά.

²⁰¹ Barnard και Brogan 2003: 46.

²⁰² Barnard και Brogan 2003: 48, εικ. 6 και 8, πίν. 7.

²⁰³ Σακελλαράκη 2011: 110, 154-155. Βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο.

²⁰⁴ Για παράδειγμα (Barnard και Brogan 2003: εικ. 6-8, πίν. 7-8), το αγγείο με αριθμό καταλόγου IB.199 έχει ισχυρά στενούμενη βάση, αλλά δεν σώζει τη λαβή του· τα αγγεία με αριθμό καταλόγου IB.200 και IB.202 δεν είναι βέβαιο ότι διέθεταν πρόχυση· το αγγείο με αριθμό καταλόγου IB.201

περίπτωση που τα εν λόγω κύπελλα διαθέτουν πρόχυση, πολλές φορές δεν είναι γνωστό το είδος της κάθετης λαβής που είχαν. Οπότε δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα ότι ανήκουν στο υπό εξέταση είδος, ειδικά όταν δεν έχει αποσαφηνιστεί εάν κατά την ΥΜΙβ περίοδο υπήρχε ή όχι, ταυτόχρονα με το υπό εξέταση είδος κυπέλλου, ένα διαφορετικό είδος μεγάλων ημισφαιρικών κυπέλλων με απλή βάση και με πρόχυση, τα οποία έφεραν ταινιωτή κάθετη λαβή²⁰⁵. Συμπεραίνεται ότι, από το σύνολο των δημοσιευμένων ημισφαιρικών κυπέλλων από το ΥΜΙβ κεραμικό εργαστήριο της Συνοικίας των Τεχνιτών και από την αγροικία στο Χαλινομούρι στον Μόγλο ενδέχεται να ανήκουν στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου μόνο τα κύπελλα με αριθμούς καταλόγου IB.203 (με διακόσμηση της Βασικής Παράδοσης), IB.216 (άβαφο ή με φθαρμένη διακόσμηση) και ίσως το IB.217 (με διακόσμηση της Βασικής Παράδοσης) και το IB.218 (με διακόσμηση καταλοιβάδων)²⁰⁶.

Στο νεοανακτορικό (ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙβ) κεντρικό κτήριο της Πλατείας στον μινωικό οικισμό στο νησάκι του Μόγλου, εντοπίστηκε ομάδα μεγάλων ημισφαιρικών κυπέλλων παρόμοια με το υπό εξέταση είδος, με ελάχιστα στενούμενη ή απλή βάση, έξω νεύον χείλος και κάθετη, ταινιωτή λαβή ή λαβή κυκλικής / ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής, τα οποία ενίοτε φέρουν πρόχυση. Τα εν λόγω κύπελλα έχουν διάμετρο περιφέρειας χείλους κατά την πρώιμη Νεοανακτορική περίοδο 9 εκ. - 14 εκ. (συνήθως, όμως, 11 - 12 εκ.) και στην τελική Νεοανακτορική περίοδο 15 εκ. - 17 εκ. (συνήθως, όμως, 12 - 14 εκ.), με το ύψος του κυρίως σώματός τους να μειώνεται με την πάροδο του χρόνου, καταλήγοντας στο χαμηλότερο και πιο διευρυμένο ημισφαιρικό κύπελλο της ΥΜΙΙ περιόδου²⁰⁷. Εντούτοις, ανάμεσα στα εν λόγω κύπελλα δεν εντοπίζονται παραδείγματα τα οποία ανήκουν με βεβαιότητα στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου από το Βαθύπετρο²⁰⁸.

σώζει μόνο τη βάση του και τμήμα του κυρίως σώματός του· τα αγγεία με αριθμούς καταλόγου IB.203 (η κάθετη λαβή του οποίου έχει ελάχιστο διαγώνιο άξονα - Barnard και Brogan 2003: 48), IB.204 και IB.207 δεν είναι βέβαιο ότι διέθεταν πρόχυση· τα αγγεία με αριθμούς καταλόγου IB.205 και IB.208 δεν σώζουν τη λαβή και την πρόχυση· το αγγείο με αριθμό καταλόγου IB.206 δεν είναι βέβαιο ότι διέθετε πρόχυση· το αγγείο με αριθμό καταλόγου IB.209 δεν σώζει την πρόχυση, τη λαβή και τη βάση του· το αγγείο με αριθμό καταλόγου IB.210 δεν σώζει τη λαβή και τη βάση του.

²⁰⁵ Με βάση τα μέχρι τώρα συλλεχθέντα στοιχεία, είναι πιθανό ότι ημισφαιρικά κύπελλα με πρόχυση και κάθετη, ταινιωτή λαβή εντοπίζονται μόνο στην ΥΜΙα και όχι στην ΥΜΙβ περίοδο (σχετικώς, βλ. παραπάνω στο ίδιο υποκεφάλαιο αναφορικά με τη Νότια Οικία στην Κνωσό).

²⁰⁶ Barnard και Brogan 2003: 48, εικ. 6 και 8, πίν. 7.

²⁰⁷ Barnard 2001: 330 (βλ. παραπάνω, συζήτηση σχετικά με την Ανεξερεύνητη Έπαυλη).

²⁰⁸ Barnard 2001.

Σε όσα αφορούν στον οικισμό στο νησί της Ψείρας, σύμφωνα με τον Betancourt, εντοπίστηκαν δύο φάσεις στην ΥΜΙΒ περίοδο²⁰⁹: α. η πρώιμη φάση, η οποία τελείωσε με βίαιη καταστροφή του οικισμού από φωτιά μετά από σύληση, από την οποία προήλθε κεραμική παρόμοια με αυτή των Γουρνιών· β. η τελική φάση, κατά τη διάρκεια της οποίας οι κάτοικοι του οικισμού έζησαν στα ερείπιά του, προμηθευόμενοι κεραμική από το κεραμικό εργαστήριο της Συνοικίας των Τεχνιτών στον Μόγλο²¹⁰, η οποία, μορφολογικά, είναι πολύ διαφορετική συγκριτικά με την κεραμική της προηγούμενης φάσης²¹¹. Στην πρώιμη φάση της ΥΜΙΒ περιόδου στον οικισμό της Ψείρας, εντοπίζονται μεγάλα ημισφαιρικά κύπελλα, τα οποία αποτελούσαν το κύριο είδος αγγείου πόσης της περιόδου, με διακόσμηση σκούρου επί ανοιχτού και διάμετρο περιφέρειας χείλους 9 εκ. - 12 εκ., χωρίς, όμως, να αναφέρεται ή να απεικονίζεται το είδος της λαβής τους και χωρίς να διευκρινίζεται εάν αυτά διέθεταν πρόχυση²¹². Τα εν λόγω κύπελλα ήταν γρήγορης κατασκευής, καθώς τη συγκεκριμένο περίοδο αυτό που ενδιέφερε, σύμφωνα με τον Betancourt, ήταν η ποσότητα και όχι η ποιότητα της παραγωγής²¹³. Εντούτοις, τα κύπελλα αυτά, πιθανώς, δεν ανήκουν στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου από το Βαθύπετρο²¹⁴. Από το στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙΒ περιόδου του Κτηρίου της Πλατείας στον οικισμό της Ψείρας προήλθαν ημισφαιρικά κύπελλα, τα οποία κατηγοριοποιήθηκαν στην ίδια ομάδα, αν και ανήκαν σε διαφορετικά είδη²¹⁵. Στο συγκεκριμένο κεραμικό σύνολο δεν εντοπίζονται κύπελλα που ανήκουν στο υπό εξέταση είδος, παρά μόνο ολιγάριθμα, λεπτοφυή, διακοσμημένα, ημισφαιρικά

²⁰⁹ Betancourt 2011: 401, 403.

²¹⁰ Βλ. παραπάνω στο ίδιο υποκεφάλαιο, σε αναφορά με τον ΥΜΙΒ Μόγλο (το κεραμικό εργαστήριο της Συνοικίας των Τεχνιτών, την αγροικία στο Χαλινομούρι και τον οικισμό στο νησάκι του Μόγλου). Ο Rutter (2011β: 340-341, πίν. 4) τοποθετεί την καταστροφή της πόλης της Ψείρας στο τέλος της ύστερης φάσης (Late Phase) της ΥΜΙΒ περιόδου, σύμφωνα με τη χρονική υποδιαίρεση της ΥΜΙΒ περιόδου που ο ίδιος προτείνει, η οποία είναι η ακόλουθη: «Early Phase - Developed Phase - Late Phase - Final Phase». Στο τέλος της επόμενης περιόδου, δηλαδή της ΥΜΙΒ τελικής (Final Phase), σύμφωνα με τη χρονική υποδιαίρεση του Rutter (αλλά και του Betancourt - βλ. Betancourt 2011), έλαβε χώρα η καταστροφή της Συνοικίας των Τεχνιτών στον Μόγλο (Rutter 2011β: 340-341, πίν. 4). Μετέπειτα, την ΥΜΙΒ περίοδο, δεν έγινε επανακατοίκηση του νησιού της Ψείρας, παρά μόνο αργότερα, κατά την ΥΜΙΠγ περίοδο (Floyd 1996: 359).

²¹¹ Βλ. Betancourt (2011: 412), σχετικά με τις διαφορές που εντοπίζονται ανάμεσα στην κεραμική της πρώιμης και της τελικής φάσης της ΥΜΙΒ περιόδου στη Ψείρα.

²¹² Betancourt 2011: 409.

²¹³ Betancourt 2011: 406.

²¹⁴ Betancourt 2011: 406 (εικ. 4: αρ. 75-84), 409 (εικ. 6: αριθμός ΒΥ 15, ΒS/ΒV 77), 410 (εικ. 7: βλ. πάνω σειρά αγγείων).

²¹⁵ Floyd 1996: 231-233. Κατά την καταστροφή αυτή, η οποία θεωρείται από τον Floyd ότι δεν επήλθε από πυρκαγιά, το Κτήριο της Πλατείας στη Ψείρα ήταν σχεδόν άδειο από κινητά ευρήματα, είτε επειδή οι διαχειριστές του τα αφαίρεσαν, όταν το εγκατέλειψαν, είτε επειδή αυτό συλήθηκε (Floyd 1996: 358-359).

κύπελλα, πιθανώς μέσου μεγέθους, τα οποία φέρουν έξω νεύον χείλος (πιθανώς χωρίς πρόχυση), με πολύ στενούμενη βάση και κάθετη λαβή, η οποία είναι, ενίοτε, ταινιωτή²¹⁶. Ούτε, όμως, σε άλλα τμήματα του οικισμού της Ψείρας κατά την τελική φάση της ΥΜΙβ περιόδου εντοπίζεται το υπό εξέταση είδος κυπέλλου²¹⁷. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, συμπεραίνεται, ότι στον οικισμό της Ψείρας κατά την ΥΜΙβ περίοδο, τόσο κατά την πρόιμη φάση, κατά τη διάρκεια της οποίας η κεραμική ήταν παρόμοια με αυτή των Γουρνιών, όσο και κατά την τελική φάση, κατά τη διάρκεια της οποίας η κεραμική πιθανώς εισαγόταν από το κεραμικό εργαστήριο της Συνοικίας Τεχνιτών στον Μόγλο²¹⁸, δεν εντοπίζονται με βεβαιότητα κύπελλα του υπό εξέταση είδους από το Βαθύπετρο.

Στα βορειοανατολικά παράλια της Κρήτης, στο στρώμα της τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου της Οικίας Ε («Maison E»)²¹⁹ στα Μάλια, εντοπίστηκε ένα μεγάλο, διακοσμημένο κύπελλο το οποίο ανήκει στο υπό εξέταση είδος, με χαμηλό, διευρυμένο, σφαιρικό σώμα και λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής²²⁰, το οποίο είναι πολύ κοντά, σε όσα αφορούν στη μορφολογία και τη διακόσμηση, με αντίστοιχα ΥΜΙβ κύπελλα από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη στην Κνωσό²²¹.

Ανατολικότερα, στο στρώμα μεγάλης καταστροφής (από φωτιά) της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στο Σίσι εντοπίζεται το υπό εξέταση είδος μεγάλου ημισφαιρικού κυπέλλου με πρόχυση και λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής²²². Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στη βίλα του Προφήτη Ηλία στον Πραισό, εντοπίστηκε ένα ΥΜΙβ κύπελλο μεγάλου μεγέθους, παρόμοιο με το υπό εξέταση είδος, με λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής, το οποίο φέρει εξωτερικά διακόσμηση, χωρίς, όμως, να είναι βέβαιο, όμως, αν έφερε πρόχυση²²³. Στον ΥΜΙβ

²¹⁶ Βλ. Floyd 1996: 492 (εικ. 23), 493 (εικ. 26-27), 517 (εικ. 154-155). Ο Floyd προτείνει ότι τα συγκεκριμένα κύπελλα δεν κατασκευάστηκαν στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο, ως αγγεία της ίδιας σειράς, καθώς θεωρεί ότι έχουν διακοσμηθεί από διαφορετικό ζωγράφο (Floyd 1996: 233-234).

²¹⁷ Betancourt 2011: 410, 411 (εικ. 8: αριθμός AF 357), Betancourt και Davaras (επιμ.) 2009, Betancourt και Davaras (επιμ.) 1999, Betancourt και Davaras (επιμ.) 1998, Betancourt και Davaras (επιμ.) 1995, Banou 1992.

²¹⁸ Σχετικά, βλ. παραπάνω.

²¹⁹ Pelon 1970: 169.

²²⁰ Pelon 1970: 84 (αρ. 111), πίν. 16 (αρ. 111).

²²¹ Βλ. παραπάνω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, σχετικά με την Ανεξερεύνητη Έπαυλη στην Κνωσό.

²²² Langohr κ.α. 2018: 314, εικ. 6.2.10.j, 315.

²²³ Platon 1997: 199 (εικ. 27: 12359).

Παπαδιόκαμπο²²⁴ και στο ΥΜΙΒ Παλαίικαστρο²²⁵ το εξεταζόμενο είδος κυπέλλου δεν αναφέρεται να εντοπίζεται.

Σε όσα αφορούν στη Ζάκρο, ο Πλάτων υποστηρίζει ότι η μεταβατική ΜΜΙΙΒ - ΥΜΙα περίοδος αντιστοιχεί στην ΥΜΙα περίοδο της περιοχής της Κνωσού²²⁶. Η αμέσως επόμενη φάση που εντοπίζεται στη Ζάκρο είναι η ΥΜΙΒ, κατά τη διάρκεια της οποίας έλαβαν χώρα δύο καταστροφές οι οποίες θεωρείται ότι δεν είχαν μεγάλη χρονικά απόκλιση²²⁷. Συγκεκριμένα, ο Πλάτων προτείνει ότι οι πρωιμότερες καταστροφές στο Παλαίικαστρο, στον Μόχλο και στη Ψείρα αντιστοιχούν με την πρωιμότερη από τις δύο καταστροφές της ΥΜΙΒ περιόδου στη Ζάκρο²²⁸. Στο στρώμα καταστροφής της ΥΜΙΒ τελικής φάσης της Ανατολικής Οικίας στη Ζάκρο εντοπίστηκε ένα μεγάλο ημισφαιρικό κύπελλο με πρόχυση και (μη σωζόμενη) λαβή κυκλικής / ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής που ανήκει στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου από το Βαθύπετρο, το οποίο φέρει διακόσμηση παπύρων του Εναλλασσόμενου Ρυθμού της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης²²⁹. Η συγκεκριμένη διακόσμηση είναι πανομοιότυπη με ένα μορφολογικά παρόμοιο, αλλά μικρότερο κύπελλο (το οποίο, όμως, είναι αβέβαιο αν διέθετε πρόχυση) από το ΥΜΙΒ στρώμα καταστροφής του κεραμικού κλιβάνου των ανασκαφών δυτικά του Στρωματογραφικού Μουσείου στην Κνωσό²³⁰. Πανομοιότυπο του τελευταίου, σε όσα αφορούν στη μορφολογία και στη διακόσμηση, εντοπίστηκε στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙΒ περιόδου στο βόρειο τμήμα του Βασιλικού Δρόμου στην Κνωσό²³¹. Ένα δεύτερο ημισφαιρικό κύπελλο που πιθανώς ανήκει στο υπό εξέταση είδος, το οποίο φέρει διακόσμηση του Εναλλασσόμενου Ρυθμού της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης (με κρινοπάπυρα - «Waz Lilies»), εντοπίστηκε στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙΒ περιόδου της Οικίας Β στη Ζάκρο²³². Πανομοιότυπο του προαναφερθέντος κυπέλλου, ενδεχομένως δημιουργίας του ίδιου αγγειοπλάστη και ζωγράφου, βρέθηκε στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙΒ περιόδου στο

²²⁴ Brogan κ.α. 2011.

²²⁵ Hemingway κ.α. 2011, Collar και Knappett 2008, MacGillivray κ.α. 2007.

²²⁶ Platon 2011: 596.

²²⁷ Platon 2011.

²²⁸ Ο Πλάτων (Πλάτων 2011) υποστηρίζει ότι οι δύο ΥΜΙΒ καταστροφές στο ανάκτορο της Ζάκρου οφείλονται σε δραστηριότητα του ηφαιστείου της Θήρας, η δεύτερη εκ των οποίων συμπίπτει χρονικά με την τελική έκρηξη του ηφαιστείου (βλ. σχετική συζήτηση στο κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.8.).

²²⁹ Platon 2011: 599 (εικ. 3α).

²³⁰ Warren 1980-1981: 78 (εικ. 12). Βλ. συζήτηση παραπάνω στο ίδιο υποκεφάλαιο, σχετικά με το Στρωματογραφικό Μουσείο στην Κνωσό.

²³¹ Warren 1977: πίν. 544a. Για άλλα παράλληλα, βλ. Müller 1997: 397-399, πίν. 78-79.

²³² Platon 2011: 604 (εικ. 22.α).

βόρειο τμήμα του Βασιλικού Δρόμου στην Κνωσό²³³, όπως και σε ένα αντίστοιχο, χρονολογικά, στρώμα στο ανακτορικό κτήριο στις Αρχάνες²³⁴. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, συμπεραίνεται ότι η τελική καταστροφή της Ζάκρου στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου είναι πιθανώς ταυτόχρονη με την καταστροφή στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου στο Στρωματογραφικό Μουσείο και στον Βασιλικό Δρόμο στην Κνωσό, όπως και στο ανακτορικό κτήριο των Αρχανών.

Μικρός αριθμός ημισφαιρικών κυπέλλων εντοπίστηκαν στην ΥΜΙΒ βίλα στο Νεροκούρου, κάποια από τα οποία ενδέχεται να ανήκουν στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου από το κτηριακό συγκρότημα²³⁵.

Κατά την παραπάνω προσπάθεια χρονολόγησης του υπό εξέταση είδους μεγάλων ημισφαιρικών κυπέλλων με κάθετη (ελάχιστα διαγώνιου άξονα) λαβή και πρόχυση από το Βαθύπετρο, συγκρίνοντάς τα με παρόμοια κύπελλα από άλλες νεοανακτορικές θέσεις, οι σημαντικότερες δυσκολίες οι οποίες εντοπίστηκαν ήταν οι ακόλουθες: α. τα ήδη δημοσιευμένα νεοανακτορικά κεραμικά σύνολα ήταν ομαδοποιημένα, κατά κύριο λόγο, στην γενική κατηγορία των ημισφαιρικών κυπέλλων με κάθετη λαβή, χωρίς να έχει διενεργηθεί περαιτέρω ομαδοποίησή τους σε συγκεκριμένα είδη κυπέλλων²³⁶. β. σπάνια διενεργείται ολοκληρωμένη σχεδιαστική αναπαράσταση των δημοσιευμένων ημισφαιρικών κυπέλλων (τα οποία, συνήθως, είναι μόνο τμηματικά σωζόμενα)²³⁷. Εντούτοις, παραδείγματα του υπό εξέταση είδους κυπέλλου με μικρές μόνο διαφοροποιήσεις ως προς τις διαστάσεις τους ανάμεσα στα διαφορετικά γεωγραφικά σημεία εύρεσής τους, εντοπίζονται με ασφάλεια στις ακόλουθες νεοανακτορικές θέσεις:

- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙΒ περιόδου του ορόφου του ανακτορικού κτηρίου στην Τουρκογειτονιά, Αρχάνες: αρκετά κύπελλα· είτε ολόβαφα,

²³³ Platon 2011: 604 (εικ. 22.β), 605, Hood 2011: 158 (εικ. 14: 61 P1, 61 P26, εικ. 15-16), 159, Hood 1962: 260 (εικ. 6), 261.

²³⁴ Σαπουνά - Σακελλαράκη 1988-1989: 46 και πίν. 24 (εικ. 33), Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1991: 55 (εικ. 32: το αγγείο πίσω αριστερά), Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 436 (εικ. 411: το αγγείο πάνω δεξιά, το τέταρτο στη σειρά). Ένα δεύτερο, πανομοιότυπο κύπελλο, το οποίο φέρει οριζόντια σειρά στικτών σημείων γύρω από το χείλος, αντί για κρεμάμενα από το χείλος στικτά ημικύκλια, εντοπίστηκε, επίσης, στο ανακτορικό κτήριο Αρχανών - βλ. Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 436 (εικ. 411: το τέταρτο αγγείο στην πάνω σειρά), 437 (εικ. 413: το τελευταίο αγγείο στην πάνω σειρά), 438 (εικ. 416: το αγγείο στα δεξιά).

²³⁵ Kanta 2011: 616 (εικ. 2.a-d).

²³⁶ Στην εν λόγω κατηγοριοποίηση περιστασιακά μόνο λαμβάνονταν υπόψη επιπλέον μορφολογικά στοιχεία (όπως το υπο-μέγεθος του κυπέλλου και σπανιότερα το είδος της λαβής και η ύπαρξη πρόχυσης), τα οποία είναι απαραίτητα για την ταξινόμηση των κυπέλλων σε συγκεκριμένα είδη.

²³⁷ Θεωρούμε ότι αυτό οφείλεται είτε στην αβεβαιότητα σχετικά με το είδος του κυπέλλου, είτε σε σχεδιαστική παράλειψη.

είτε με διακόσμηση της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης εξωτερικά, με ολόβαφο εσωτερικό.

- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στο βόρειο τμήμα του Βασιλικού Δρόμου στην Κνωσό: το πιο κοινό είδος κυπέλλων από την ανασκαφή· είτε ολόβαφα με αποχρώσεις κόκκινου έως μαύρου χρώματος, είτε ολόβαφα εξωτερικά με άβαφο εσωτερικό, είτε με κόκκινη και μαύρη διακόσμηση εξωτερικά σε ανοικτή επιφάνεια - π.χ. της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης - και με ολόβαφο εσωτερικό.

- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου της Οικίας δυτικά της Νοτιο-δυτικής Οικίας στην Κνωσό: λίγα παραδείγματα· είτε ολόβαφα, είτε με διακόσμηση εξωτερικά σκοτεινού επί ανοικτού, π.χ. με σπείρες ή με θέματα της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης, είτε με διακόσμηση τύπου «Jackson Pollock».

- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου του Βόρειου Κτηρίου δυτικά του Στρωματογραφικού Μουσείου της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Κνωσό: κυρίως με διακόσμηση της ΥΜΙβ περιόδου εξωτερικά και με ολόβαφο εσωτερικό· μικρός αριθμός ολόβαφων κυπέλλων ή εξωτερικά ολόβαφων και με καταλοιβάδες στο εσωτερικό τους - παρόμοιων με τα αγγεία ΒΑΘ_0027, ΒΑΘ_0040 από το Βαθύπετρο - ή με διακόσμηση τύπου «Jackson Pollock».

- Στην ΥΜΙΙ Ανεξερευνήτη Έπαυλη στην Κνωσό: δύο ομάδες κυπέλλων του είδους:
α. τα κύπελλα της πρώτης ομάδας φέρουν γραπτή διακόσμηση και έχουν μεγαλύτερη διάμετρο χείλους και μικρότερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος σε σχέση με τα κύπελλα του είδους από το Βαθύπετρο· β. τα κύπελλα της δεύτερης ομάδας είναι μονόχρωμα, βαθύτερα και σφαιρικότερα και είναι πιο κοντά μορφολογικά και διακοσμητικά στα κύπελλα του είδους από το κτηριακό συγκρότημα.

- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στον Πόρο, στο οικόπεδο Λιούνη: πολυάριθμα, ολόβαφα παραδείγματα.

- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στο Νίρου Χάνι: είτε ολόβαφα μαύρα, καστανά ή πορτοκαλέρυθρα παραδείγματα, τα οποία πολύ κοντά μορφολογικά και διακοσμητικά στα κύπελλα του είδους από το Βαθύπετρο, είτε με διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο εσωτερικό.

- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου της μινωικής αγροικίας στα Πιτσίδια: ένα ολόβαφο παράδειγμα και ένα παράδειγμα εξωτερικά με ΥΜΙβ διακόσμηση και άβαφο εσωτερικό.

- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου από πυρκαγιά μετά από σεισμό στην αγροικία στον Σκινιά: αρκετά παραδείγματα με ΥΜΙβ διακόσμηση εξωτερικά.
- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στην έπαυλη του Μακρυγιαλού: ένα παράδειγμα με εξωτερική διακόσμηση στικτών ημικυκλίων κρεμάμενων από το χείλος.
- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στην Οικία Ε στα Μάλια: ένα παράδειγμα με διακόσμηση, παρόμοιο με τα ΥΜΙΙ κύπελλα από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη στην Κνωσό.
- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου του κεραμικού εργαστηρίου στη Συνοικία των Τεχνιτών και της ΥΜΙβ αγροικίας στο Χαλινομούρι στον Μόγλο: είναι πιθανό να εντοπίζονται κάποια παραδείγματα.
- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου της βίλας του Προφήτη Ηλία στον Πραισό: εντοπίζεται ένα πιθανό παράδειγμα, το οποίο φέρει διακόσμηση εξωτερικά.
- Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στη Ζάκρο: δύο παραδείγματα με διακόσμηση του Εναλλασσόμενου Ρυθμού της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης.

Συνοψίζοντας, τα ημισφαιρικά κύπελλα του υπό εξέταση είδους που εντοπίστηκαν σε διάφορες νεοανακτορικές θέσεις στην Κρήτη φέρουν τις ακόλουθες διακοσμήσεις: α. ολόβαφη, β. της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης της ΥΜΙβ περιόδου, γ. καταλοιβάδων, όπως και δ. διακόσμηση τύπου «Jackson Pollock» της ΥΜΙ (κυρίως ΥΜΙβ) περιόδου. Τα κύπελλα αυτά χρονολογούνται στην τελική φάση της ΥΜΙβ περιόδου και προέρχονται κυρίως από στρώματα καταστροφών. Σε όσα αφορούν στη βορειοκεντρική Κρήτη, οι τελικές καταστροφές της ΥΜΙβ περιόδου στο βόρειο τμήμα του Βασιλικού Δρόμου και στο Στρωματογραφικό Μουσείο στην Κνωσό, στο ανακτορικό κτήριο στις Αρχάνες και στο Νίρου Χάνι ενδέχεται να ήταν ταυτόχρονες²³⁸. Επισημαίνεται, ότι είναι πιθανό τα προαναφερθέντα στρώματα της

²³⁸ Η Φώτου (Fotou 2015) θεωρεί ότι οι ΥΜΙβ καταστροφές κτηρίων ήταν ταυτόχρονες. Εντούτοις, πολλοί μελετητές δεν συμφωνούν με αυτή την άποψη (παράβαλε τις απόψεις που παρατίθενται στους Brogan και Hallager - επιμ. - 2011). Ο MacDonald (2017: 351) υποστηρίζει ότι οι καταστροφές που έλαβαν χώρα στη βόρεια Κρήτη κατά την ΥΜΙβ περίοδο ήταν ταυτόχρονες και ότι η μελέτη του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών είναι καίρια, σε όσα αφορούν στην επαλήθευση της συγκεκριμένης υπόθεσης. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, ο Warren θεωρεί ότι η διακόσμηση κρεμάμενων από το χείλος ημικυκλίων της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης από τις Αρχάνες, την Κνωσό, την

τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου να ήταν ταυτόχρονα με τη δεύτερη και τελική από τις δύο κοντινές, χρονικά, ΥΜΙβ καταστροφές στη Ζάκρο, με βάση την εύρεση κοινών ειδών αγγείων και διακοσμητικών θεμάτων, ενώ οι πρωιμότερες ΥΜΙβ καταστροφές στο Παλαίκαστρο, στον Μόγλο και στη Ψείρα να ήταν ταυτόχρονες με την πρωιμότερη από τις δύο ΥΜΙβ καταστροφές στη Ζάκρο²³⁹. Σημειώνεται, ότι στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στο Νίρου Χάνι ανεβρέθηκε μία ραμφόστομη πρόχους η οποία είναι πολύ κοντά μορφολογικά και διακοσμητικά σε μία πρόχου από το στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στο ανακτορικό κτήριο των Αρχανών²⁴⁰. Το ότι οι δύο αυτές πρόχοι είναι παρόμοιες με μία τρίτη πρόχου από το ΥΜΙΙ ανάκτορο της Κνωσού²⁴¹, επιβεβαιώνει τη χρονολόγηση των παραπάνω καταστροφών στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, τοποθετώντας τις, συγκεκριμένα, λίγο πριν την έναρξη της ΥΜΙΙ περιόδου. Τον ύστερο, χρονικά, ΥΜΙβ χαρακτήρα του υπό εξέταση είδους κυπέλλου υποδεικνύει το γεγονός ότι αυτό συνεχίζει μέσα στην ΥΜΙΙ περίοδο, όπως στην Ανεξερεύνητη Έπαυλη²⁴², ως το μεγάλο, ολόβαφο, σφαιρικότερο και βαθύτερο είδος κυπέλλου από τον χώρο.

Έχει ήδη γίνει αναφορά παραπάνω στην παρατήρηση της Van de Moortel²⁴³ σχετικά με το ότι στην ΥΜΙβ Μεσαρά και την ΥΜΙβ Κνωσό (όπως και σε άλλες ΥΜΙβ θέσεις²⁴⁴) το σχήμα των ημισφαιρικών κυπέλλων διαφοροποιείται σε σχέση με την προηγούμενη, ΥΜΙα περίοδο, καθώς αυτά αποκτούν, πλέον, πιο αχλαδόσχημο, επιμηκυμένο σχήμα, με έντονο ώμο στα 2/3 του ύψους του κυρίως σώματός τους. Η συγκεκριμένη αλλαγή αποδίδεται σε αλλαγή γούστου ή / και (πιθανότερα) σε μεγαλύτερη ικανότητα του αγγειοπλάστη στη χρήση του κεραμικού τροχού, ο οποίος καταφέρνει, κατά την τροχοποίηση, να αποφύγει το «βούλιαγμα» (τροπίδωση) του σώματος των κυπέλλων, το οποίο στις πρωιμότερες ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙα περιόδους

Τύλισο και το Νίρου Χάνι προέρχεται από ταυτόχρονες καταστροφές της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου (Warren 2011: 194).

²³⁹ Πλάτων 2011, Platon 2011.

²⁴⁰ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 436 (εικ. 411: το τελευταίο αγγείο, στα δεξιά, στη μεσαία σειρά), 445 (εικ. 426). Βλ. παραπάνω, σε αναφορά με το ανακτορικό κτήριο των Αρχανών.

²⁴¹ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 436 (εικ. 411: το τελευταίο αγγείο, στα δεξιά, στη μεσαία σειρά), 445 (εικ. 426). Βλ. παραπάνω, σχετικά με παράλληλα αγγεία από την Κνωσό.

²⁴² Barnard 2001: 330.

²⁴³ Βλ. παραπάνω στο ίδιο υποκεφάλαιο, σε αναφορά με τον Κομμό.

²⁴⁴ Βλ. Betancourt 2011: 411 (εικ. 8, 10), όπου απεικονίζονται ημισφαιρικά κύπελλα, τα ονομαζόμενα «orbital cups», από την τελική φάση της ΥΜΙβ περιόδου στην Ψείρα, τα οποία φέρουν έντονο ώμο στο 2/3 του ύψους του κυρίως σώματός τους.

εντοπιζόταν στο 1/3 του ύψους τους²⁴⁵. Διευκρινίζεται ότι ο έντονος ώμος που εντοπίζεται ψηλά στο σώμα των ΥΜΙβ κυπέλλων δεν αποτελεί στοιχείο χρονολόγησής τους στην πρώιμη ή στην τελική φάση της ΥΜΙβ περιόδου, καθώς αυτός χαρακτηρίζει ημισφαιρικά κύπελλα και των δύο χρονικών φάσεων.

Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι τα υπό εξέταση μεγάλα κύπελλα που προέρχονται από την τελική φάση χώρων του Βαθυπέτρου, με το βαθύ σώμα, την ομαλή τροπιδώση στο σώμα στα 2/3 του ύψους του, το οποίο είναι παρόμοιο τόσο με αντίστοιχα μεγάλα, ολόβαφα κύπελλα από το στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου σε διάφορες θέσεις, όσο και με τα αντίστοιχα μεγάλα, ολόβαφα, βαθύτερα κύπελλα του είδους από την ΥΜΙΙ Ανεξερεύνητη Έπαυλη, χρονολογείται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, λίγο πριν την έναρξη της ΥΜΙΙ περιόδου.

Διευκρινίζεται, τέλος, ότι το γεγονός ότι το υπό εξέταση είδος κυπέλλου δεν εντοπίζεται στο στρώμα της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στους οικισμούς του Μόχλου και της Ψείρας, ενώ, αντιθέτως, εντοπίζεται στην αγροικία στο Χαλινομούρι και στο κεραμικό εργαστήριο της Συνοικίας των Τεχνιτών στον Μόχλο, όπου πιθανώς αυτό παραγόταν (και ενώ το εν λόγω κεραμικό εργαστήριο τροφοδοτούσε με κεραμική άλλων ειδών τον οικισμό της Ψείρας κατά την ίδια περίοδο), μπορεί να υποδηλώνει: α. είτε ότι τα συγκεκριμένα κύπελλα χρησιμοποιούνταν στους εν λόγω οικισμούς, αλλά είχαν απομακρυνθεί από αυτούς πριν την τελική καταστροφή τους, β. είτε ότι διαφορετικά είδη αγγείων χρησιμοποιούνταν στους εν λόγω οικισμούς για τις ίδιες δραστηριότητες²⁴⁶, γ. είτε, πιθανότερα, ότι οι δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονταν με τα υπό εξέταση κύπελλα²⁴⁷ δεν διεξάγονταν στους εν λόγω οικισμούς, παρά μόνο στην ΥΜΙβ αγροικία στο Χαλινομούρι. Το παραπάνω συμπέρασμα, ότι δηλαδή το υπό εξέταση είδος κυπέλλου εντοπίζεται μόνο στην αγροικία και όχι στους οικισμούς του Μόχλου και της Ψείρας συμβαδίζει με το γενικότερο συμπέρασμα, με βάση τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν εδώ, ότι αυτό δεν εντοπίζεται σε μινωικούς οικισμούς, αλλά σε μινωικά κέντρα (περιφερειακά ή μη), όπως στην Κνωσό, στις Αρχάνες, στο Νίρου Χάνι, στα Μάλια, στα Πιτσίδα, στον Σκινιά, στον Μακρυγιαλό, στη Ζάκρο, στον Προφήτη Ηλία ή σε σημαντικά κτήρια κοντά σε μινωικά κέντρα, όπως στην περίπτωση του ανακτόρου της Κνωσού και της Ζάκρου.

²⁴⁵ Van de Moortel 1997: 428. Βλ., επίσης, παραπάνω στο ίδιο υποκεφάλαιο, σχετικά με την Ανεξερεύνητη Έπαυλη στην Κνωσό και τον Κομμό.

²⁴⁶ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαια 5.1.α.vi. και 5.1.α.vii.

²⁴⁷ Βλ. την προηγούμενη υποσημείωση.

5.1.α.ν. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής:

Τα γενικά κοινά τεχνολογικά χαρακτηριστικά των συνολικά 19 παραδειγμάτων του υπό εξέταση είδους μεγάλων ημισφαιρικών κυπέλλων με πρόχυση και κάθετη λαβή υποδεικνύουν ότι αυτά δημιουργήθηκαν ακολουθώντας παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Τα γενικά αυτά κοινά τεχνολογικά χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα:

- Τροχοποίητη κατασκευή (εξολοκλήρου ή εν μέρει, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, ενδεχομένως, με χρήση της Μεθόδου 3).
- Λεπτοφυής χαρακτήρας (λεπτά τοιχώματα, λεπτοφυής κεραμική ύλη).
- Ελάχιστα διαγώνιος άξονας της κάθετης λαβής.
- Ελλειψοειδής περιφέρεια χείλους (με περιφέρεια χείλους μέγιστης διαμέτρου στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα αγγείου).
- Ύπαρξη πρόχυσης στο χείλος.
- Κυρίως στενούμενη ή ελάχιστα στενούμενη βάση με επίπεδη ή ελάχιστα κοίλη ή κοίλη επιφάνεια έδρασης.
- Κατά πλειονότητα ολόβαφη διακόσμηση με πιθανώς σιδηρούχα βαφή (με ολιγάριθμα μόνο παραδείγματα διακόσμησης με καταλοιβάδες, με πιτσίλισμα και γραπτής διακόσμησης).
- Όπτηση κυρίως σε οξειδωτικές συνθήκες, ενίοτε με μετατροπή των συνθηκών πριν την ολοκλήρωση της όπτησης σε αναγωγικές συνθήκες για την επίτευξη του μαύρου χρώματος βαφής (ή, σπανιότερα, σε ατελώς οξειδωτική ή αναγωγική ατμόσφαιρα για την επίτευξη των καστανών χρωμάτων).
- Παρόμοιες συνταγές κεραμικών υλών.

Εντούτοις, όπως επισημάνθηκε παραπάνω στο υποκεφάλαιο 5.1.α.ι., μεταξύ των εξετασθέντων κυπέλλων του είδους εντοπίζονται: α. από μικρές έως πολύ μεγάλες μετρικές διαφορές σε όσα αφορούν στις διαστάσεις τους· β. μικρές μορφολογικές ανομοιομορφίες σε όσα αφορούν στο ίδιο κύπελλο.

Τα υπό εξέταση κύπελλα απαιτούσαν για την κατασκευή τους δεξιότητες, δηλαδή εμπειρία, επάρκεια και «ταλέντο»²⁴⁸. Εντούτοις, αυτά κατασκευάστηκαν, σε

²⁴⁸ Costin και Hagstrum 1995: 623.

γενικές γραμμές, με σχετικά χαμηλή επένδυση εργασίας, δηλαδή με τρόπο βιαστικό και απρόσεκτο, ο οποίος ευθύνεται για τις μορφολογικές ασυμμετρίες που εντοπίζονται²⁴⁹. Σε βιασύνη ή / και απροσεξία κατά την τροχοποίηση και όχι σε έλλειψη δεξιοτήτων οφείλονται, επίσης: 1. η ύπαρξη στην επιφάνεια των κυπέλλων: α. δακτυλικών αποτυπωμάτων και ιχνών από τη χρήση είτε των γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη, είτε μαλακού μέσου (π.χ. σφουγγαριού), β. μικρών τμημάτων πηλομαζας, τα οποία αποκολλήθηκαν κατά την τροχοποίηση του κυπέλλου και επικολλήθηκαν μετέπειτα, εκ νέου, πάνω στην επιφάνειά του²⁵⁰, γ. ανομοιομορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού²⁵¹. 2. η δημιουργία μη κυκλικών περιφερειών βάσεων²⁵². 3. το μη σταθερό ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος των κυπέλλων. 4. η ανομοιομορφία που εντοπίζεται στην επιφάνεια έδρασης, η οποία οφείλεται στον βιαστικό χειρισμό κατά την αποκόλληση του κυπέλλου από τον κεραμικό δίσκο ή / και λόγω του ότι τα κύπελλα αφέθηκαν σε τραχιά επιφάνεια για να στεγνώσουν. 6. η ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, η οποία εντοπίζεται στα 5 από τα 14 αγγεία του είδους που σώζουν τη βάση τους, η οποία δημιουργήθηκε (στην περίπτωση που αυτή δεν οφείλεται σε διαφορετικό, περισσότερο σαθρό είδος πηλόμαζας) λόγω της χρήσης περισσότερης του δέοντος ποσότητας νερού κατά την προετοιμασία της πηλόμαζας ή κατά την κατασκευή των κυπέλλων²⁵³. Όπως επισημαίνει, άλλωστε, και ο Betancourt, φαίνεται ότι αυτό που ενδιέφερε κατά την ΥΜΙΒ περίοδο ήταν η αύξηση της κεραμικής παραγωγής και όχι η ποιότητα των κεραμικών προϊόντων²⁵⁴. Ο υψηλός βαθμός της τεχνολογικής τυποποίησης των υπό εξέταση κυπέλλων, σε συνδυασμό με τον βιαστικό τρόπο κατασκευής τους, είναι ίσως ενδεικτικά της μαζικής παραγωγής τους, πιθανώς λόγω αυξημένης ζήτησης. Εντούτοις, υπενθυμίζεται ότι ο υψηλός βαθμός της κεραμικής τυποποίησης δεν εξαρτάται μόνο από τη μαζική παραγωγή (δηλαδή, από την εντατικοποίηση της παραγωγής), ή από τον υψηλό βαθμό ζήτησης, ή από τον υψηλό βαθμό της εξειδίκευσης, αλλά από πολλούς άλλους παράγοντες²⁵⁵.

²⁴⁹ Μόνη εξαίρεση αποτελεί το ομοιομορφο μορφολογικά κύπελλο ΒΑΘ_0029.

²⁵⁰ Courty και Roux 1995: 29.

²⁵¹ Οι οποίες σχηματίστηκαν κατά την τροχοποίηση του αγγείου ή κατά τη μετέπειτα διαχείρισή του.

²⁵² Hruby 2014: 52.

²⁵³ Υπενθυμίζεται, ότι στην περίπτωση των κυπέλλων ΒΑΘ_0041 (Τύπος 1) και ΒΑΘ_0031 (Τύπος 11), η εντονότερα κοίλη επιφάνεια έδρασης θεωρείται ότι σχηματίστηκε σκόπιμα για διακοσμητικούς ή χρηστικούς λόγους.

²⁵⁴ Betancourt 2011: 406-407 (εικ. 4: αρ. 75-84), 411.

²⁵⁵ Βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.8.α. «Μορφολογική και μετρική τυποποίηση των αγγείων».

Οι ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις τις οποίες αντιπροσωπεύουν οι 15 διακριτοί τύποι των 19 συνολικά κυπέλλων του υπό εξέταση είδους που προέρχονται από την τελική φάση χρήσης χώρων του Βαθυπέτρου, ενδέχεται να υιοθετήθηκαν από τουλάχιστον 15 διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια, μόνιμα ή προσωρινά, της περιοχής του Γιούχτα, στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου²⁵⁶. Το συμπέρασμα αυτό βασίστηκε στο γενικότερο θεώρημα ότι η κεραμική παραγωγή κατά την ΥΜΙ περίοδο ήταν εξειδικευμένη και διενεργούνταν από οργανωμένα κεραμικά εργαστήρια που υιοθετούσαν και αναπαρήγαν μία συγκεκριμένη ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση, η οποία επαναλαμβανόταν στα αγγεία του ίδιου είδους που αυτά κατασκεύαζαν²⁵⁷. Το παραπάνω συμπέρασμα είναι δυνατό να ισχύει στην περίπτωση που, επιπλέον, ισχύουν τα ακόλουθα: α. διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια (πιθανώς κοντινά) δεν παρήγαγαν πανομοιότυπους τύπους του υπό εξέταση είδους κυπέλλου· β. το ίδιο κεραμικό εργαστήριο δεν παρήγαγε διαφορετικούς τύπους του υπό εξέταση είδους κυπέλλου κατά τη χρονική φάση του τέλους της ΥΜΙβ περιόδου, όπως, π.χ., λόγω πειραματισμού ή λάθους.

5.1.α.vi. Χρήση και σημασία:

Τα εξετασθέντα, μεγάλα, ημισφαιρικά κύπελλα με πρόχυση και κάθετη λαβή από το ΥΜΙ Βαθύπετρο χρησιμοποιούνταν για να περιέχουν υγρά κατά την προοριζόμενη χρήση τους, αλλά και, πιθανώς, κατά την τελική χρήση τους (καθώς αυτές μάλλον ταυτίζονταν)²⁵⁸. Αυτό υποδεικνύεται από το γεγονός ότι διαθέτουν συστελλόμενο χείλος, χαρακτηριστικό το οποίο προσδίδεται σε ένα αγγείο το οποίο επιθυμείται να συγκρατεί στο εσωτερικό του υγρά με επιτυχία. Επιπροσθέτως, η ύπαρξη πρόχυσης στο χείλος των κυπέλλων υποδηλώνει την προχυτική τους ιδιότητα. Η Σακελλαράκη υποστηρίζει²⁵⁹, συμφωνώντας με τον Hood²⁶⁰, ότι το γεγονός ότι η πρόχυση των εν λόγω κυπέλλων εντοπίζεται σε σημείο του χείλους που βρίσκεται σε ορθή γωνία ως προς την κάθετη λαβή τους, υποδεικνύει ότι αυτά χρησιμοποιούνταν για ατομική πόση από δεξιόχειρες²⁶¹. Με την άποψη της Σακελλαράκη και του Hood

²⁵⁶ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι».

²⁵⁷ Βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι»: 2.6.β.i. «Γενικά».

²⁵⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποσημείωση 20.

²⁵⁹ Σακελλαράκη 2011: 109.

²⁶⁰ Hood 2011: 159.

²⁶¹ Hood 2011: 159.

συμφωνεί ο Warren²⁶². Αντίθετα, ο MacDonald προτείνει ότι τα κύπελλα χρησιμοποιούνταν, κυρίως, για έκχυση / εκροή υγρών²⁶³. Πράγματι, δεν είναι σύνηθες τα κύπελλα πόσης να φέρουν πρόχυση, καθώς η πόση διενεργείται, συνήθως, μέσω του χείλους και όχι μέσω της πρόχυσης. Αν κάποιος προσπαθούσε να πιει από την πρόχυση ενός μεγάλου κυπέλλου, το αποτέλεσμα θα ήταν μάλλον ατυχές, καθώς ποσότητα πολύ μεγαλύτερη από αυτή που θα μπορούσαν να διαχειριστούν τα χείλη του θα έρεε μέσω αυτής. Εντούτοις, δεν αποκλείεται τα υπό εξέταση κύπελλα να χρησιμοποιούνταν, παράλληλα, για πόση (ενδεχομένως, μέσω άλλου τμήματος του στόμιού του), ατομική ή ομαδική (όπως υποδεικνύει το μεγάλο μεγέθός του). Ο Rutter υποστηρίζει ότι παρόμοια ΥΜΙ ημισφαιρικά κύπελλα πόσης ακόμα μεγαλύτερου μεγέθους (μέσου μεγέθους), με περιφέρεια διαμέτρου χείλους 15 εκ. έως 19 εκ. και ταινιωτή λαβή ή λαβή κυκλικής / ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής (τα οποία δεν διευκρινίζεται αν έφεραν πρόχυση), από τη Μεσαρά (π.χ. από τον Κομμό), την Κνωσό και το Παλαίκαстро, χρησιμοποιούνταν για πόση. Εντούτοις, ο μελετητής διευκρινίζει ότι η συγκεκριμένη χρήση τους δεν ήταν πρακτική εξαιτίας του μεγάλου μεγέθους τους, βάσει του οποίου ο χειριστής τους είχε ως κύριο στόχο να εξάρει τη σημαντικότητα ή / και να επιδείξει την κοινωνική θέση του, κατά τη διάρκεια κοινωνικών συγκεντρώσεων²⁶⁴. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, σε μεταγενέστερη φάση στον Κομμό, κατά την ΥΜΙΙ περίοδο, τα μεγάλα αυτά κύπελλα βρέθηκαν αποθηκευμένα μαζί με αμφορείς, πρόχους και προχοίσκες²⁶⁵, στοιχείο στο οποίο βασίστηκε ο Rutter για να προτείνει ότι ίσως χρησιμοποιούνταν για τη μίξη κρασιού σε ειδικές περιστάσεις, κατά τη διάρκεια των οποίων γινόταν κατανάλωση αλκοολούχων ποτών²⁶⁶.

Επισημαίνεται, ότι το μεγάλο μέγεθος και βάρος των υπό εξέταση κυπέλλων από το Βαθύπετρο, επιπροσθέτως του βάρους του υγρού περιεχομένου τους, θα καθιστούσε δύσκολη τη διαχείρισή τους μόνο με το ένα χέρι (είτε το δεξί, είτε το αριστερό). Είναι, λοιπόν, πιθανό ότι αυτά υποβαστάζονταν και με τα δύο χέρια κατά τη χρήση τους, ως ακολούθως: α. κατά την έκχυση / εκροή του υγρού περιεχομένου τους: το αριστερό χέρι υποβάσταζε τη λαβή και το δεξί χέρι υποβάσταζε την πλευρά

²⁶² Warren 2011: 191.

²⁶³ MacDonald 2011: 455. Σημειώνεται, ότι η εκροή υγρών γινόταν μέσα σε κάποιο άλλο αγγείο και η έκχυση υγρών γινόταν σε επιφάνειες κατά τη διάρκεια συμβάντων που είχαν σπονδικό - τελετουργικό χαρακτήρα.

²⁶⁴ Rutter 2011α.

²⁶⁵ Rutter 2011α: 144-145.

²⁶⁶ Rutter 2011α: 146.

του αγγείου αντιδιαμετρικά της λαβής, με την πρόχυση να βρίσκεται μακριά από τον χειριστή· β. κατά την πόση: το δεξί χέρι υποβάσταζε τη λαβή και το αριστερό χέρι υποβάσταζε την πλευρά του αγγείου αντιδιαμετρικά της λαβής, με την πρόχυση να βρίσκεται προς την πλευρά του χειριστή (στην περίπτωση που η πόση γινόταν μέσω της πρόχυσης και όχι μέσω κάποιου άλλου τμήματος του στόμιου). Ο ελάχιστος διαγώνιος άξονας της κάθετης λαβής των κυπέλλων (ο οποίος έχει κατεύθυνση από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς τα αριστερά)²⁶⁷ θεωρείται ότι υποβοηθούσε στην ασφαλέστερη διαχείριση των κυπέλλων κατά την έκχυση / εκροή του υγρού περιεχομένου τους²⁶⁸, καθώς διατηρούσε τη λαβή και τα χέρια του χρήστη σε περισσότερο οριζόντια θέση. Η ύπαρξη της επίπεδης άνω επιφάνειας που φέρει ελλειψοειδή κοιλότητα κοντά στην πρόσφυση της λαβής του ολόβαφου μαύρου Τύπου 5 (BAΘ_0033) αποτελεί ένα σκόπιμα σχηματισμένο τεχνολογικό χαρακτηριστικό, το οποίο ίσως χρησίμευε στη μείωση της ολισθηρότητας κατά την εκροή, έκχυση ή πόση του υγρού περιεχομένου του κυπέλλου²⁶⁹. Αποφύσεις (και όχι κοιλότητες) αντίστοιχης χρησιμότητας εντοπίζονται σε λαβές προχυτικών ή / και σπονδικών κεραμικών αγγείων, οι οποίες ίσως επρόκειτο για απομιμήσεις αποφύσεων που εντοπίζονται στις λαβές μεταλλικών προχυτικών αγγείων, η ύπαρξη των οποίων, παρομοίως, στόχευε στη διευκόλυνση της διαχείρισης των μεταλλικών αγγείων κατά την έκχυση / εκροή του υγρού περιεχομένου τους²⁷⁰.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι τα υπό εξέταση μεγάλα κύπελλα με πρόχυση και κάθετη λαβή προορίζονταν κυρίως για την έκχυση (πάνω σε επιφάνειες κατά τη διάρκεια σπονδών) ή εκροή (μέσα σε άλλα δοχεία) υγρών, όπως υποδεικνύει η ύπαρξη πρόχυσης στο χείλος τους, αν και δεν αποκλείεται η χρήση τους για πόση (ατομική ή ομαδική) ή / και για την προετοιμασία - μίξη αλκοολούχων υγρών²⁷¹. Θεωρείται ότι οι χρήστες τους είχαν στόχο να εξάρουν τη σημαντικότητα και να επιδείξουν, να ενισχύσουν ή να εδραιώσουν την κοινωνική τους θέση, πιθανώς κατά τη διάρκεια σημαντικών κοινωνικών, συμποσιακών, συμβολικών, τελετουργικών συγκεντρώσεων.

²⁶⁷ Σημειώνεται, ότι το υπό εξέταση είδος κυπέλλων από το ΥΜΙΒ Νίρου Χάνι δεν φαίνεται να έφερε πάντα λαβή με ελάχιστο διαγώνιο άξονα ως προς τη βάση (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ιγ. «Χρονολόγηση»).

²⁶⁸ MacDonald 2011: 455.

²⁶⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ιι. «Συζήτηση επί των τύπων».

²⁷⁰ Clarke 2013: 130. Βλ., επίσης, παρόμοια απόφυση στην έκχυση της λαβής του κεραμικού τελετουργικού κεραμικού κυπέλλου μεγάλων διαστάσεων με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π10028 από τον Αποθέτη Θεμελίωσης του ΥΜΙ Βαθυπέτρου (βλ. κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α.ιι.).

²⁷¹ Rutter 2011α: 144-145.

5.1.α.vii. *Τεχνολογική ανακεφαλαίωση και τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τη χρήση και σημασία των μεγάλων ημισφαιρικών κυπέλλων με κάθετη λαβή και πρόχυση:*

Τα 19 παραδείγματα του υπό εξέταση είδους μεγάλων κυπέλλων από το ΥΜΙ Βαθύπετρο κατηγοριοποιούνται σε δεκαπέντε (15) διακριτούς τύπους, σε τρεις (3) ακαθόριστους τύπους λόγω των μη διακριτών τεχνολογικών τους στοιχείων και σε ένα (1) ακαθόριστο τύπο λόγω ελλειπών τεχνολογικών στοιχείων. Πρόκειται για ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, κάθετη, μη προέχουσα ή ελάχιστα προέχουσα του χείλους λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη ή ελάχιστα στενούμενη βάση με κοίλη, ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη κάτω επιφάνεια. Φέρουν, στην πλειοψηφία τους, ολόβαφη διακόσμηση, κυρίως μαύρου, αλλά και κόκκινου ή καστανού χρώματος, πιθανώς σιδηρούχας βαφής (στιλπνής στα καλύτερα σωζόμενα παραδείγματα), με ή χωρίς ερυθρά νέφη όπτησης. Ολιγάριθμα παραδείγματα φέρουν είτε διακόσμηση με καταλοιβάδες / πιτσιλίσματα βαφής, είτε γραπτή διακόσμηση. Τα κύπελλα αυτά κατασκευάστηκαν από δεξιότεχνες αγγειοπλάστες, πάνω στον τροχό (εξολοκλήρου ή εν μέρει, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλούρων - τροχού, ενδεχομένως με τη Μέθοδο 3), με κάπως βιαστικό και αμελή τρόπο, όπως υποδεικνύει η γενική ανομοιομορφία στη μορφολογία τους και η ημιτελής και τμηματική επεξεργασία της, συνήθως, άβαφης επιφάνειάς τους.

Τα υπό εξέταση κύπελλα προέρχονται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης του ισογείου ή / και του ορόφου (εάν υπήρχε) των εφαπτόμενων Χώρων 9 και 10, στους οποίους, πιθανώς, αυτά παρέμεναν αποθηκευμένα, ή του Χώρου 8 (ο οποίος βρίσκεται νότια του Χώρου 9 - βλ. Τόμο II, κεφάλαιο 1, πίν. 3), αν το κτίσμα του χώρου είχε διαγώνιο άξονα πτώσης κατά την κατάρρευσή του, με κατεύθυνση προς το βορρά. Οι τρεις προαναφερθέντες εφαπτόμενοι χώροι πιθανώς ταυτίζονταν χρονολογικά στην τελική φάση χρήσης τους (αν και εφαπτόμενοι χώροι κτηρίων δεν χρησιμοποιούνται πάντα ταυτόχρονα). Θεωρείται, πάντως, ότι στην περίπτωση που υπήρχε χρονική διαφορά στη χρήση των τριών εν λόγω χώρων, αυτή δεν θα ήταν σημαντική, με βάση τη χρονολόγηση των υπό εξέταση κυπέλλων που προέρχονται από αυτούς στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, λίγο πριν την έναρξη της ΥΜΙΙ

περιόδου²⁷². Το παραπάνω συμπέρασμα επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι όλες οι αρχιτεκτονικές και λειτουργικές φάσεις του Βαθυπέτρου, δηλαδή, τόσο η αρχική και τυχόν ενδιάμεσες φάσεις του, οι οποίες έληξαν με μερική ή ολοκληρωτική καταστροφή του συγκροτήματος λόγω σεισμικής δόνησης ή δονήσεων, όσο και η τελική του φάση, η οποία έληξε σύντομα μετά την αρχική, με την τελική καταστροφή ή / και εγκατάλειψη του συγκροτήματος, χρονολογούνται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, λαμβάνοντας υπόψη, επιπλέον, τη χρονολόγηση του Αποθέτη Θεμελίωσης του Βαθυπέτρου στη συγκεκριμένη περίοδο²⁷³.

Με βάση τα παραπάνω, οι συνολικά δεκαπέντε (15) εντοπισμένοι κεραμικοί τύποι του υπό εξέταση είδους κυπέλλου, οι οποίοι χρονολογούνται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου και λίγο πριν την έναρξη της ΥΜΠ περιόδου, υποδηλώνουν γεωγραφική και όχι χρονολογική διαφοροποίηση²⁷⁴. Δηλαδή, οι κεραμικοί αυτοί τύποι οι οποίοι αντιπροσωπεύουν διαφορετικές ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις, είναι πιθανώς προϊόν διαφορετικών κεραμικών εργαστηρίων, ίσως αντίστοιχου αριθμού, τα οποία λειτούργησαν παράλληλα. Η μακροσκοπική μελέτη των κεραμικών υλών των κυπέλλων έδειξε ότι, αν και αυτά ήταν τεχνολογικά διαφορετικά, είχαν κατασκευαστεί ακολουθώντας παρόμοιες, λεπτοφυείς κεραμικές συνταγές και παρόμοιο τρόπο όπτησης. Η πετρογραφική εξέταση που διεξάχθηκε²⁷⁵ επιβεβαίωσε το παραπάνω συμπέρασμα και έδειξε, επιπλέον, ότι οι πολυάριθμοι κεραμικοί αυτοί τύποι κατασκευάστηκαν με ντόπιες γεωλογικές πρώτες ύλες της περιοχής του Γιούχτα, με προέλευση, κυρίως, από την περιοχή νότια και δυτικά του όρους, όπου μεγάλες ποσότητες αργίλου εντοπίζονται ακόμα και σήμερα. Τα παραπάνω στοιχεία υποδεικνύουν την ύπαρξη πολυάριθμων κεραμικών εργαστηρίων σε κοντινή απόσταση από το Βαθύπετρο, τα οποία ακολουθούσαν παρόμοια τεχνολογική παράδοση σε όσα αφορούν στον τρόπο επιλογής, προετοιμασίας και όπτησης των κεραμικών υλών. Είναι πιθανότερο ότι τα κεραμικά αυτά εργαστήρια δεν ήταν κάτω από την άμεση επιρροή και ολοκληρωτική εξουσία της διοίκησης των κοντινών μινωικών κέντρων στο Βαθύπετρο, στις Αρχάνες και στην Κνωσό, αλλά ότι λειτουργούσαν, τουλάχιστον σε ένα βαθμό, ανεξάρτητα από αυτά. Το παραπάνω θεωρείται ότι ισχύει, τόσο επειδή ο αριθμός των εν λόγω εργαστηρίων ήταν μεγάλος,

²⁷² Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ιγ. «Χρονολόγηση».

²⁷³ Βλ. κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α.ιγ. «Χρήση και σημασία», σχετικά με τη χρονολόγηση του μεγάλου τελετουργικού κυπέλου με αριθμό καταλόγου ΑΜΗ Π10028 από τον Αποθέτη Θεμελίωσης στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου.

²⁷⁴ Βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι και υπο-τύποι».

²⁷⁵ Βλ. κεφάλαιο 3.

οπότε θα ήταν μάλλον απίθανο μόνο ένα κέντρο ή και τα τρία προαναφερθέντα κέντρα να τα διαχειρίζονταν, όσο και επειδή η πλειονότητα των εγκαταστάσεων των κεραμικών αυτών εργαστηρίων εντοπιζόταν εκτός των ορίων των μινωικών αυτών κέντρων²⁷⁶ (με εξαίρεση το πιθανό κεραμικό εργαστήριο που εντοπίστηκε στον Χώρο 60 του Βαθυπέτρου - βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.δ.iv.).

Τα εν λόγω μεγάλα, προχυτικά κύπελλα προορίζονταν, κυρίως, για την έκχυση υγρών (μέσα σε άλλα δοχεία) ή για την εκροή υγρών σε επιφάνειες (κατά τη διάρκεια σπονδών), όπως υποδεικνύουν τα ακόλουθα τεχνολογικά χαρακτηριστικά τους: η ύπαρξη πρόχυσης, η κάθετη λαβή ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα (η οποία σε μία περίπτωση φέρει κοιλότητα στην πρόσφυσή της, πιθανώς για τη μείωση της ολισθηρότητας κατά τη χρήση του κυπέλλου), η οποία χρησίμευε στο να ισορροπεί το υποβασταζόμενο με τα δύο χέρια κύπελλο σε περισσότερο οριζόντια θέση κατά την έκχυση / εκροή του υγρού του περιεχομένου του κυπέλλου μέσω της πρόχυσης. Εντούτοις, η χρήση των κυπέλλων για την προετοιμασία (ίσως ανάμειξη) υγρών (ενδεχομένως, αλκοολούχων), όπως και για πόση (ατομική ή ομαδική) δεν αποκλείεται. Επιπροσθέτως, ο λεπτοφυής χαρακτήρας τους και το μεγάλο μέγεθός τους υποδηλώνει τη χρήση τους για μη καθημερινούς και χρηστικούς σκοπούς, ενδεχομένως σε ειδικές κοινωνικές περιστάσεις - συναθροίσεις, κατά τη διάρκεια των οποίων γινόταν κατανάλωση αλκοολούχων ποτών²⁷⁷. Αυτές είχαν στόχο να εξάρουν τη σηματικότητα και να επιδείξουν, να ενισχύσουν ή να εδραιώσουν την κοινωνική θέση του χρήστη ή των χρηστών των κυπέλλων. Το γεγονός ότι παραδείγματα κυπέλλων του συγκεκριμένου είδους εντοπίζονται, κυρίως, σε στρώματα μινωικών κέντρων, περιφερειακών ή μη²⁷⁸, συμβαδίζει με το παραπάνω συμπέρασμα της συμβολικής τους χρήσης. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση που το καθένα από αυτά ή συνολικά όλα τα υπό εξέταση κύπελλα χρησιμοποιήθηκαν στο Βαθύπετρο ταυτόχρονα με τα λοιπά ημισφαιρικά κύπελλα και τις πρόχους που ανευρέθηκαν στο

²⁷⁶ Σύμφωνα με τη Hilditch (2015-2016: 91), είναι σύνθητες φαινόμενο κατά τη μυκηναϊκή και, γενικότερα, κατά την Πρωτοϊστορική εποχή στον ελλαδικό χώρο να εντοπίζονται διαφορετικές τοπικές κεραμικές παραδόσεις σε ένα συγκεκριμένο στρωματογραφικό ορίζοντα θρησκευτικών κέντρων (όπως, ίσως, υπήρξε, το ΥΜΙ Βαθύπετρο - σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.2., όπως και 1.4.γ. σχετικά με το «τριμερές ιερό» του συγκροτήματος), λόγω της επαναλαμβανόμενης απόθεσης από τις γύρω περιοχές στις συγκεκριμένες θέσεις, καθιστώντας τις, με αυτόν τον τρόπο, κατάλληλες για τη διερεύνηση της τοπικής αλληλεπίδρασης και της θέσης και ρόλου που είχε το θρησκευτικό κέντρο σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή στην οποία αυτό ανήκε.

²⁷⁷ Rutter 2011α: 146.

²⁷⁸ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.iv. «Χρονολόγηση».

ίδιο στρώμα της τελικής χρήσης των Χώρων 8, 9 και 10 του συγκροτήματος²⁷⁹, όπως και με τις μικρές πρόχειλες πρόχους που πιθανώς περιείχαν λάδι για τελετουργική χρήση με προέλευση από τα στρώματα τελικής χρήσης του συγκροτήματος²⁸⁰, θα ενίσχυε το αληθές της υπόθεσης ότι οι σημαντικές κοινωνικές περιστάσεις στις οποίες τα υπό εξέταση κύπελλα χρησιμοποιούνταν αποτελούσαν μέρος κοσμικών συγκεντρώσεων, κατά τη διάρκεια των οποίων λάμβαναν χώρα συμποσία, δηλαδή συμβάντα στα οποία γινόταν κατανάλωση αλκοολούχων ποτών και φαγητού, όπως και τελετουργικές, συμβολικές πράξεις.

Με βάση τα ανωτέρω στοιχεία, προτείνεται ότι οι πιθανές ερμηνείες της χρήσης και της σημασίας των υπό εξέταση κυπέλλων είναι οι ακόλουθες τρεις. Α. Οι διαχειριστές του Βαθύπετρου προμηθεύτηκαν τα υπό εξέταση κύπελλα στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, σταδιακά ή συνολικά, από διαφορετικά ΥΜΙβ κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του όρους Γιούχτα, για να χρησιμοποιηθούν στο συγκρότημα, κατά τη διάρκεια ενός ή περισσότερων επεισοδίων κοσμικών, τελετουργικών συγκεντρώσεων και συμποσίων, στα οποία θεωρείται ότι έλαβε μέρος σημαντικός αριθμός συμμετεχόντων (στην περίπτωση που το σύνολο των άωτων κωνικών και ημισφαιρικών κυπέλλων και πρόχων που βρέθηκαν στον ίδιο στρωματογραφικό ορίζοντα του συγκροτήματος χρησιμοποιήθηκαν ταυτόχρονα με αυτά). Β. Επισκέπτες στο Βαθύπετρο, στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, οι οποίοι προμηθεύτηκαν τα εν λόγω κύπελλα από διαφορετικά ΥΜΙβ κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του όρους Γιούχτα, τα μετέφεραν στο συγκρότημα, σταδιακά ή συνολικά, για τους ακόλουθους λόγους: 1. ως προσφορά, για να τα χρησιμοποιήσουν οι ίδιοι ή άλλοι στο συγκρότημα, όπως περιγράφεται στην Α. περίπτωση· 2. για να τα ανταλλάξουν με προϊόντα (κεραμικά ή άλλου είδους) παραγωγής του συγκροτήματος και, εν συνεχεία, τα κύπελλα χρησιμοποιήθηκαν, όπως περιγράφεται στην Α. περίπτωση (σε αυτή την περίπτωση, το Βαθύπετρο στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, τουλάχιστον στην αρχική του φάση, θα ήταν ένα κέντρο στο οποίο διενεργούνταν η ανταλλαγή κεραμικών και άλλων προϊόντων). Γ. Οι διαχειριστές του Βαθύπετρου, στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, είτε προμηθεύτηκαν τα κύπελλα οι ίδιοι ή μέσω διαμεσολαβητών, είτε τρίτοι τα μετέφεραν στο συγκρότημα από διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια της ίδιας περιόδου της περιοχής του Γιούχτα, σταδιακά ή συνολικά, και στη συνέχεια (ενδεχομένως μετά από προσωρινή αποθήκευσή τους στον χώρο του συγκροτήματος

²⁷⁹ Σχετικά, βλ. παρακάτω, στο ίδιο κεφάλαιο.

²⁸⁰ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.2. «Προχυντικά αγγεία».

και πιθανώς χωρίς να γίνει χρήση αυτών): α. οι διαχειριστές του Βαθυπέτρου τα αντάλλαξαν ξανά, ή, β. έχοντας διακομιστικό ρόλο, τα μετέφεραν σε άλλα μινωικά περιφερειακά κέντρα για χρήση αυτών. Η περίπτωση Γ. θεωρείται λιγότερο πιθανό να ίσχυε, καθώς θα ήταν αναμενόμενο τα υπό εξέταση κύπελλα να είχαν κατασκευαστεί στο ίδιο ΥΜΙΒ κεραμικό εργαστήριο της περιοχής του Γιούχτα (ενδεχομένως αυτό του Βαθυπέτρου), θα ανήκαν, δηλαδή, στον ίδιο κεραμικό τύπο, κάτι που, όμως, όπως έχει ήδη διευκρινιστεί, δεν ισχύει²⁸¹. Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι το Βαθύπετρο δεν αποτέλεσε χώρο προσωρινής αποθήκευσης για μεταφορά και χρήση των υπό εξέταση κυπέλλων σε άλλο χώρο, αλλά, σύμφωνα με την Α. ή Β. περίπτωση, είναι πιθανό ότι αυτά βρέθηκαν στο συγκρότημα μέσω ανταλλαγών ή μέσω των διαχειριστών του συγκροτήματος, και μετέπειτα αυτά χρησιμοποιήθηκαν και αποθηκεύτηκαν στο κτηριακό συγκρότημα (ή, τουλάχιστον, αποθηκεύτηκαν εκεί με στόχο να χρησιμοποιηθούν μελλοντικά). Δηλαδή, το κτηριακό συγκρότημα, στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου, εκτός από βιοτεχνικό - εργαστηριακό κέντρο²⁸², είναι πιθανό ότι υπήρξε ένα κέντρο συνάντησης ή / και συναλλαγών (εμπορικών ή άλλων), το οποίο οργάνωνε ή επέτρεπε να οργανώνονται στον χώρο του, σε διαφορετικά επεισόδια ή σε ένα μεμονωμένο επεισόδιο, ειδικές κοινωνικές περιστάσεις και μαζώξεις, οι οποίες περιελάμβαναν συμποσιακά τελετουργικά δρώμενα κοσμικού χαρακτήρα.

²⁸¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ν. «Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής».

²⁸² Βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.2.

5.1.β. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

(Τόμος II, σελ. 160-166: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 167-168: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 116-131: τεχνολογική περιγραφή αγγείων)

5.1.β.i. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Εντοπίστηκε ένα είδος (Είδος 1) στη συγκεκριμένη κατηγορία αγγείων, στο οποίο ανήκουν έξι (6) ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα χωρίς λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, συνήθως λοξότμητη βάση, με ελάχιστα κοίλη, επίπεδη ή ελάχιστα κυρτή επιφάνεια έδρασης. Οι αριθμοί καταλόγου των εν λόγω κυπέλλων είναι οι ακόλουθοι: AMH Π10033, AMH A220_109, ΒΑΘ_0042, ΒΑΘ_0045, ΒΑΘ_0080, ΒΑΘ_0079. Πρόκειται για κύπελλα κατασκευασμένα επιμελώς και με ομοιόμορφο τρόπο (με εξαίρεση, ίσως, το ΒΑΘ_0042, το οποίο φέρει ελλειψοειδές στόμιο). Οι κύριες διαστάσεις τους κυμαίνονται ως ακολούθως:

- Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 7,7 εκ. - 8,7 εκ.
- Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας χείλους: 11,1 εκ. - 12,7 εκ.
- Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας βάσης: 3,5 εκ. - 4,3 εκ.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Τα υπό εξέταση κύπελλα είναι τροχοποίητα (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, ίσως της Μεθόδου 3²⁸³). Στην εσωτερική επιφάνεια του ΒΑΘ_0042 εντοπίζονται μικρά τμήματα πηλόμαζας (βλ. **Τόμο II, σελ.: 163: πίν. αγγείου: εικ. 9**), τα οποία πιθανώς σύρθηκαν, επειδή οι

²⁸³ Αναφορικά με την εν λόγω τεχνική και μέθοδο, βλ. την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0080 (Τόμος III, κεφάλαιο 5: σελ. 126-129 και υποσημείωση 164), των προχυτικών αγγείων μέσου μεγέθους (βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.2.α.), του μεγάλου ημισφαιρικού κυπέλου με πρόχυση και κάθετη λαβή ΒΑΘ_0041 (Τόμος III, κεφάλαιο 5.: σελ. 57-62) και της μικρής ραμφόστομης πρόχου ΑΜΗ Α226_10 (Τόμος III, κεφάλαιο 5: σελ. 179-185). Για σχετική συζήτηση, βλ., επίσης, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5. «Οργάνωση της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη».

κουλούρες, από τις οποίες το κυρίως σώμα του κυπέλλου μπορεί να είχε αρχικά σχηματιστεί, έφεραν διαφορετικά επίπεδα υγρασίας²⁸⁴. Επιπροσθέτως, στο ίδιο κύπελλο, αλλά και σε άλλα του είδους, εντοπίζονται κενά τα οποία δημιουργήθηκαν λόγω φθοράς των ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων, ή / και λόγω της χαμηλής πλαστικότητας της πηλόμαζας, ή / και λόγω της μη αποτελεσματικής ομογενοποίησης των κουλουρών, από τις οποίες είχε αρχικά σχηματιστεί το αγγείο. Παρομοίως, οι ραβδώσεις και οι αυλακώσεις που εντοπίζονται στην εσωτερική επιφάνεια των κυπέλλων (όπως στο ΒΑΘ_0080 και στο ΒΑΘ_0079) ενδέχεται να είναι αποτέλεσμα της χρήσης της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού και συγκεκριμένα της Μεθόδου 3²⁸⁵. Στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν μπορεί να αποδειχθεί ποια από τις δύο τεχνικές, εξολοκλήρου ή εν μέρει κατασκευή πάνω στον κεραμικό τροχό, χρησιμοποιήθηκε. Σημειώνεται, ότι δεν αποκλείεται η βάση των κυπέλλων να είναι εξολοκλήρου τροχοποίητη, καθώς στην εσωτερική της επιφάνεια συχνά εντοπίζεται κεντρικός κώνος (στοιχείο που είναι ενδεικτικό της τροχοποίητης κατασκευής²⁸⁶), ενώ το υπόλοιπο σώμα να έχει κατασκευαστεί με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού. Η λοξότμητη, δισκοειδής βάση των κυπέλλων σχηματίστηκε με σκληρό (πιθανώς στεγνό) εργαλείο σε ημίνωπο αγγείο, σε ανάστροφη θέση, πιθανώς πάνω σε αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό, με εξαίρεση το ΒΑΘ_0042, το οποίο φέρει σχηματοποιημένη δισκοειδή βάση, η οποία περιγράφεται από μία απλή, οριζόντια εγχάραξη.

Λευκο-κίτρινο επίχρισμα προστέθηκε σε όλη την εξωτερική και εσωτερική επιφάνεια των κυπέλλων, όταν αυτή ήταν στεγνή για καλύτερα αποτελέσματα²⁸⁷, ενδεχομένως, μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης. Μετά την επίθεση του επιχρίσματος (και πριν την επίθεση της διακόσμησης) διενεργήθηκε καθαρισμός τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας των κυπέλλων με υγρό, μαλακό μέσο, ενδεχομένως πάνω στον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό²⁸⁸. Αυτό προτείνεται με βάση τον εντοπισμό λεπτών, οριζόντιων ίχνων, τα οποία είναι παρόμοια με τα ίχνη της τροχοποίησης. Εναλλακτικά, τα συγκεκριμένα ίχνη είναι δυνατό να δημιουργήθηκαν κατά την επίθεση του επιχρίσματος με μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό και όχι

²⁸⁴ Jeffra 2011: 129, εικ. 6.23 («pimpled surface»). Διευκρινίζεται, ότι δεν πρόκειται για μικρά τμήματα πηλόμαζας τα οποία αποκολλούνται από το σώμα του αγγείου εξαιτίας της γρήγορης τροχοποίησης (σχετικά, βλ. Courty και Roux 1995: 28, 30 - «clay barbs»).

²⁸⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 283.

²⁸⁶ Berg 2020: 3η και 4η σελίδα.

²⁸⁷ Rye 1981: 24, Κυριατζή 2000: 63. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποσημείωση 171.

²⁸⁸ Για ένα παρόμοιο παράδειγμα, βλ. Roux 2017: εικ. 4.

μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης, χωρίς, δηλαδή, να έχει διενεργηθεί, προηγουμένως, καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας των αγγείων. Λόγω του καθαρισμού της επιφάνειας ή / και της πιθανής επίθεσης του επιχρίσματος με μαλακό μέσο, συνήθως δεν εντοπίζονται ίχνη τα οποία δημιουργούνται στην επιφάνεια του αγγείου κατά την τροχοποίησή του ή κατά τη διαχείρισή του μετά την τροχοποίηση, όπως υδαρείς, ανομοιόμορφες συγκεντρώσεις αρχικά υδαρούς πηλού, δακτυλικά αποτυπώματα και εγχαράξεις. Εξωτερικά, στον ώμο είναι συνήθως εμφανείς οριζόντιες έδρες μικρής έκτασης με ανομοιόμορφα σύνορα, οι οποίες ενδέχεται να δημιουργήθηκαν κατά τη λείανση του συγκεκριμένου τμήματος (αφού αυτό είχε στεγνώσει περαιτέρω), με χρήση στεγνού ή υγρού, μαλακού ή, πιθανότερα, σκληρού μέσου²⁸⁹.

3. Διακόσμηση

Τα είδη διακόσμησης που εντοπίστηκαν στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου είναι τα ακόλουθα:

- Κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά (καλάμια ή φυτά αβέβαιου είδους) και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με άβαφη επιφάνεια έδρασης, πάνω σε λευκό-κίτρινο επίχρισμα, με καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας και ενίοτε με τμηματική λείανση στον ώμο του αγγείου.
- Μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου²⁹⁰, γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, ενίοτε με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης πάνω σε λευκό-κίτρινο επίχρισμα, με καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας και, ενίοτε, με τμηματική λείανση στον ώμο του αγγείου.

Η επίθεση της βαφής, η οποία είναι ιδιαίτερη στιλπνή, διενεργήθηκε πριν την όπτηση, σε στεγνή επιφάνεια για καλύτερα αποτελέσματα²⁹¹. Συγκεκριμένα, στο ολόβαφο εσωτερικό του αγγείου, η βαφή προστέθηκε είτε με χρήση κάποιου μαλακού μέσου (όπως με χρήση πινέλου από τρίχες ζώου, φυτικές ίνες, φτερά, πούπουλα²⁹², ή με χρήση σφουγγαριού), είτε μέσω έκχυσης (βλ. συγκεκριμένα, τα ίχνη «τρεξίματος» της βαφής στο ΒΑΘ_0042). Εξωτερικά, η γραπτή διακόσμηση προστέθηκε με χρήση πινέλου.

²⁸⁹ Για παρόμοια παραδείγματα, βλ. Roux 2017: εικ. 4.

²⁹⁰ Σχετικά με την εν λόγω διακόσμηση, βλ. Betancourt 1985: 110, 163-165.

²⁹¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 287.

²⁹² Κυριατζή 2000: 64.

Η φυτική διακόσμηση αποτελείται, συνήθως, από μία λεπτή, γραπτή ταινία εξωτερικά του χείλους (η ύπαρξη της οποίας, όμως, δεν επιβεβαιώνεται σε όλες τις περιπτώσεις, ενώ το ΒΑΘ_0042 με βεβαιότητα δεν φέρει γραπτή ταινία στο χείλος), κάτω από την οποία εντοπίζεται ζώνη με ελάχιστα καμπυλωτούς μίσχους καλαμιών ή άλλων φυτών (βλ. ΒΑΘ_0045). Οι μίσχοι αυτοί φέρουν φύλλα (πέντε φύλλα, σε όσα αφορούν στα καλάμια και τέσσερα φύλλα, σε όσα αφορούν στο άγνωστο είδος φυτού που απεικονίζεται στο ΒΑΘ_0045) και εκτείνονται σε όλο το ύψος του αγγείου, σε διαγώνιο άξονα ως προς τη βάση (με κλίση προς τα αριστερά σε όσα αφορούν στα καλάμια και κλίση στα δεξιά, σε όσα αφορούν στο άγνωστο είδος φυτού), ενώ εκφύονται από μία δεύτερη ταινία η οποία περιβάλλει εξωτερικά τη βάση. Η εν λόγω ταινία (όπως η γραπτή διακόσμηση στο σύνολό της) φαίνεται ότι σχεδιάστηκε με το αγγείο σε ανάστροφη θέση πάνω σε αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό, καθώς, ενίοτε, εντοπίζεται, από λάθος, τμήμα βαφής στην επιφάνεια έδρασης.

Το δεύτερο είδος διακόσμησης που εντοπίζεται στο υπό εξέταση είδος κυπέλλων αποτελείται από δύο μαύρες, γραπτές ταινίες γύρω από τη βάση και τον ώμο του αγγείου. Αυτές σχεδιάστηκαν με το αγγείο σε ανάστροφη θέση πάνω σε αργά περιστρεφόμενο τροχό, καθώς, ενίοτε, η ταινία εξωτερικά της βάσης συνεχίζει στην επιφάνεια έδρασης ως γραπτός δακτύλιος. Ανάμεσα στις δύο εν λόγω ταινίες εντοπίζεται διακοσμητικό σχέδιο Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, μαύρης βαφής, το οποίο αποτελείται από επάλληλες, ελάχιστα καμπυλωτές, λεπτές, κυματιστές γραμμές. Αυτές προστέθηκαν, παρομοίως, με το αγγείο σε ανάστροφη θέση πάνω σε αργά περιστρεφόμενο τροχό, καθώς φαίνεται ότι, με αυτό τον τρόπο, ο ζωγράφος θα έλεγχε περισσότερο τις κινήσεις του, ξεκινώντας πρώτα από το πιο δύσκολο, στενότερο, κατώτερο τμήμα του αγγείου. Ψηλότερα της ταινίας που εντοπίζεται στον ώμο του αγγείου, εντοπίζεται μία σειρά από μαύρους, γραπτούς δίσκους.

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Τα παραδείγματα των κυπέλλων του υπό εξέταση είδους ανήκουν πιθανώς στο ίδιο είδος κεραμικής ύλης, στον Λεπτοφυή Πηλό 1, ο οποίος έχει προταθεί ότι παράχθηκε από κεραμικό εργαστήριο ή κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα, τα οποία χρησιμοποιούσαν ντόπιες πηγές αργίλων και ιζημάτων, όπως και

παρόμοιες συνταγές κεραμικών πηλών²⁹³. Δείγμα για πετρογραφική ανάλυση λήφθηκε από τα ακόλουθα αγγεία:

- AMH A220_109 (πετρογραφικό δείγμα 98).
- BAΘ_0042 (πετρογραφικό δείγμα 54).
- BAΘ_0080 (πετρογραφικό δείγμα 74).
- BAΘ_0079 (πετρογραφικό δείγμα 75).

Αν και τα υπό εξέταση κύπελλα, στο σύνολό τους, κατασκευάστηκαν με παρόμοιες κεραμικές συνταγές, πετρογραφικές διαφορές εντοπίζονται μεταξύ των κεραμικών υλών τους. Τα πετρογραφικά δείγματα 74, 75 και 98 ανήκουν στην ίδια πετρογραφική υπο-ομάδα του Λεπτοφυή Πηλού 1, στην οποία περιέχεται ίση ποσότητα αργιλόλιθων χαμηλού βαθμού σχιστότητας και χαλαζία. Παρομοίως, στην πετρογραφική υπο-ομάδα στην οποία ανήκει το πετρογραφικό δείγμα 54 εντοπίζεται, κυρίως, αργιλόλιθος χαμηλού βαθμού σχιστότητας²⁹⁴. Επισημαίνεται, ότι μέσω της εξέτασης των πετρογραφικών δειγμάτων δεν εντοπίστηκε ασβεστόλιθος. Εντούτοις, το συγκεκριμένο έγκλεισμα εντοπίστηκε μέσω της μακροσκοπικής εξέτασης των κεραμικών υλών, κυρίως στην επιφάνεια των αγγείων, έχοντας συχνά προκαλέσει απολέπιση των τοιχωμάτων τους λόγω της διόγκωσης που υπέστη ο ασβεστόλιθος, έχοντας απορροφήσει υγρασία από το περιβάλλον²⁹⁵. Σημειώνεται, ότι το γεγονός ότι η κεραμική ύλη του κυπέλλου AMH A220_109 είναι αρκετά σαθρή οφείλεται είτε στο ότι αγγείο βρέθηκε σε φωτιά μετά την όπτησή του, είτε στο ότι χρησιμοποιήθηκε μεγάλη ποσότητα οξέος κατά την αρχική συντήρησή του²⁹⁶.

Η όπτηση των κυπέλλων διενεργήθηκε: α. σε οξειδωτικές συνθήκες, σε όσα αφορούν στα κύπελλα με κόκκινη βαφή· β. σε οξειδωτικές συνθήκες με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, σε όσα αφορούν κύπελλα με κόκκινη βαφή.

²⁹³ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β. «Λεπτοφυής Πηλός 1».

²⁹⁴ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β. «Λεπτοφυής Πηλός 1: 3. Σχόλια».

²⁹⁵ Σχετικά, βλ. τις τεχνολογικές περιγραφές των κεραμικών υλών των υπό εξέταση κυπέλλων στον Τόμο III, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.β. Για σχετική συζήτηση, βλ. Rye 1981: 114, Rice 1987: 98 και για ένα αρχαιολογικό παράδειγμα, β. Stamataki 2000: 70-72.

²⁹⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 2, υποσημείωση 267.

5.1.β.ii. Συζήτηση επί των τύπων:

1. Γενικά

Οι κεραμικές ύλες δεν ελήφθησαν υπόψη για την τυπολογική κατηγοριοποίηση των υπό εξέταση κυπέλλων, καθώς αυτές ανήκουν στο ίδιο είδος, στον Λεπτοφυή Πηλό 1. Τα διαφορετικά είδη διακόσμησης και το διαφορετικό χρώμα του ίδιου είδους διακόσμησης, επίσης, δεν λήφθηκαν υπόψη για την τυπολογική κατηγοριοποίηση, ακολουθώντας όσα αναφέρονται στο υποκεφάλαιο 5.1.α.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά». Ο τυπολογικός διαχωρισμός των κυπέλλων τελικά διενεργήθηκε με βάση τις λοιπές τεχνολογικές διαφορές που εντοπίστηκαν και που αφορούν στα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους, στον ειδικότερο τρόπο κατασκευής τους και στην επεξεργασία της επιφάνειάς τους, σύμφωνα με τη μεθοδολογική προσέγγιση που προτείνεται στο κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.

Επισημαίνεται, ότι η ελάχιστη κοίλη επιφάνεια έδρασης των αγγείων δεν αποτελεί τεχνολογικό χαρακτηριστικό που είναι ενδεικτικό διαφορετικού κεραμικού τύπου, διαφορετικής ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης, ή, ενδεχομένως, διαφορετικού κεραμικού εργαστηρίου²⁹⁷.

2. Διακριτοί τύποι

Με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με άβαφη επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 1

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΑΜΗ Π10033

(Τόμος II, σελ. 160: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος III, σελ. 1136-137: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

²⁹⁷ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.8.β.iv.

Το ΑΜΗ Π10033 κατηγοριοποιήθηκε στον Τύπο 1 (Υπο-τύπος α', Παράδειγμα α') με βάση το περισσότερο αχλαδόσχημο σχήμα του κυρίως σώματός του σε σχέση με τα λοιπά κύπελλα του είδους. Σημειώνεται, ότι ο έντονος ώμος του εντοπίζεται στα 2/3 του ύψους του κυρίως σώματος²⁹⁸. Πρόκειται για ένα επιμελώς κατασκευασμένο κύπελλο με ομοιογενές ύψος σώματος μέχρι το χείλος (δηλαδή, η περιφέρεια του χείλους του ακολουθεί οριζόντιο άξονα), ενώ το ελάχιστο ελλειψοειδές σχήμα του στόμιού του σχηματίστηκε, ενδεχομένως, κατά τη διαχείρισή του μετά την κατασκευή του.

Παράδειγμα β': ΑΜΗ Α220_109

(Τόμος ΙΙ, σελ. 161: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος ΙΙΙ, σελ. 120-121: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

Το ΑΜΗ Α220_109, κατηγοριοποιήθηκε στον Τύπο 1, καθώς είναι παρόμοιο μορφολογικά και διακοσμητικά με το κύπελλο ΑΜΗ Π10033 (βλ. παραπάνω). Συγκεκριμένα, κατηγοριοποιήθηκε ως Παράδειγμα β' του ίδιου Υπο-τύπου α', καθώς θεωρήθηκε πιθανό ότι κατασκευάστηκε από τον ίδιο αγγειοπλάστη ή από την ίδια ομάδα τεχνιτών η οποία ακολουθούσε την ίδια ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση (ενδεχομένως στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο)²⁹⁹. Εντούτοις, επισημαίνονται τα ακόλουθα: α. λόγω της κακής διατήρησης της επιφάνειας του ΑΜΗ Α220_109, δεν μπορεί να αποδειχθεί με βεβαιότητα ότι διενεργήθηκε λείανση στον ώμο του, όπως ισχύει για το ΑΜΗ Π10033· β. ενδέχεται να είχε μικρότερο ύψος κυρίως σώματος σε σχέση με το ΑΜΗ Π10033³⁰⁰· γ. διαθέτει μεγαλύτερη περιφέρεια βάσης και μικρότερη περιφέρεια χείλους σε σύγκριση με το ΑΜΗ Π10033.

Τύπος 2: ΒΑΘ_0042 (Σχ. 97_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 162-163: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος ΙΙΙ, σελ. 121-124: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

Το κύπελλο ΒΑΘ_0042 κατηγοριοποιήθηκε στον Τύπο 2, επειδή η δισκοειδής του βάση είναι σχηματοποιημένη, καθώς αναπαρίσταται από μία απλή οριζόντια

²⁹⁸ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ι. «Χρονολόγηση», σελ. 325-326.

²⁹⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ι. και 2.6.β.ιιι.

³⁰⁰ Το συγκεκριμένο συμπέρασμα πρέπει να ληφθεί υπόψη με επιφύλαξη, καθώς το ΑΜΗ Α220_109 έχει εν μέρει αποκατασταθεί με γύψο.

εγγάραξη, δηλαδή, δεν έχει σχηματιστεί με ανάγλυφο τρόπο με χρήση σκληρού εργαλείου, όπως ισχύει για τα λοιπά παραδείγματα των κυπέλλων του υπό εξέταση είδους. Επιπρόσθετες διαφορές που υπάρχουν είναι ότι δεν εντοπίζεται διακοσμητική ταινία εξωτερικά του χείλους (ενώ φέρει το ίδιο είδος διακόσμησης με τα προαναφερθέντα κύπελλα) και ότι έχει έντονα ελλειψοειδές στόμιο, το οποίο οφείλεται είτε σε βιασύνη - απροσεξία, είτε σε μία προσπάθεια να δημιουργηθεί πρόχυση (η τελευταία εκδοχή είναι λιγότερο πιθανή).

Τύπος 3: ΒΑΘ_0045 (Σχ. 110_10)

(Τόμος II, σελ. 164: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος III, σελ. 124-125: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

Ενώ τα τρία προαναφερθέντα κύπελλα (ΑΜΗ Π10033, ΑΜΗ Α220_109 και ΒΑΘ_0042) φέρουν φυτική διακόσμηση καλαμιών, η φυτική διακόσμηση του ΒΑΘ_0045 διαφέρει, καθώς στο κυρίως σώμα του απεικονίζονται φυτά αβέβαιου είδους με άνθος. Οι μίσχοι των φυτών αυτών ακολουθούν αντίθετο διαγώνιο άξονα σε σχέση με τους μίσχους των καλαμιών των παραπάνω κυπέλλων, δηλαδή προς τα δεξιά και όχι προς τα αριστερά. Εντούτοις, η διαφορετική διακόσμηση ανάμεσα σε κύπελλα του ίδιου είδους (είναι διαφορετική γιατί απεικονίζονται διαφορετικά φυτά) δεν αποτελεί στοιχείο τυπολογικής διαφοροποίησης, όπως επισημαίνεται παραπάνω, στο τμήμα «1. Γενικά», επειδή δεν αποκλείεται το ίδιο κεραμικό εργαστήριο να παρήγαγε διαφορετικά είδη διακόσμησης.

Το τεχνολογικό στοιχείο που τελικά διαφοροποίησε τυπολογικά το ΒΑΘ_0045 είναι ότι στον ώμο του, πιθανώς, δεν διενεργήθηκε λείανση, όπως ισχύει για τους Τύπους 1 και 2, με τους οποίους φέρει παρόμοια (αλλά όχι ίδια) γραπτή, φυτική διακόσμηση³⁰¹. Το σφαιρικότερο σώμα, τα λεπτότερα τοιχώματα και το λιγότερο έξω νεύον χείλος του, επίσης, είναι τεχνολογικά στοιχεία που το διαφοροποιούν τυπολογικά (η βάση δεν σώζεται).

³⁰¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii. «Κεραμικοί τεχνολογικοί τύποι», σελ. 104.

Με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, ενίοτε με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 4.

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0080 (Σχ. 78_10)

(Τόμος II, σελ. 165: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος III, σελ. 126-129: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

Το ΒΑΘ_0080 δεν φέρει φυτική διακόσμηση, όπως ισχύει για τα προεξετασθέντα κύπελλα, αλλά διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου. Εντούτοις, όπως επισημαίνεται παραπάνω, στο τμήμα «1. Γενικά», δεν αποκλείεται, στα πλαίσια της ίδιας ειδικής κεραμικής τεχνολογικής παράδοσης, να παράγονταν διαφορετικά είδη διακόσμησης³⁰². Οπότε, το συγκεκριμένο κύπελλο δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε διαφορετικό τύπο με βάση το συγκεκριμένο στοιχείο. Το υπό εξέταση κύπελλο, τελικά, διαφοροποιήθηκε τυπολογικά ως Παράδειγμα α΄ του Τύπου 4 (Υπο-τύπος α΄), επειδή είναι μικρότερου μεγέθους, φέρει λιγότερο έξω νεύον χείλος και επειδή εντοπίζεται μικρότερη μετρική διαφορά ανάμεσα στις διαμέτρους της περιφέρειας της βάσης και της περιφέρειας του σώματος στον ώμο, σε σχέση με τα προαναφερθέντα κύπελλα του είδους.

Παράδειγμα β΄: ΒΑΘ_0079 (Σχ. 76_10)

(Τόμος II, σελ. 166: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος III, σελ. 129-131: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

Το ΒΑΘ_0079 κατηγοριοποιήθηκε στον Τύπο 4 ως Παράδειγμα β΄ (Υπο-τύπος α΄), καθώς δεν εντοπίζονται σημαντικές τεχνολογικές διαφορές σε σύγκριση με το ΒΑΘ_0080. Το γεγονός ότι η γραπτή ταινία στον ώμο του ΒΑΘ_0079 έχει χωριστεί σε τρεις μικρότερες ταινίες θεωρείται ότι οφείλεται σε βιασύνη ή απροσεξία

³⁰² Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.i. και 2.6.β.ii.

και όχι σε διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Ούτε, όμως, η μη ύπαρξη διακοσμητικής ταινίας στην επιφάνεια έδρασης του κύπελλου αποτελεί κριτήριο τυπολογικού διαχωρισμού, καθώς αυτή ενδέχεται α. είτε να μη σώζεται, β. είτε να μην είχε προστεθεί λόγω βιασύνης ή αμέλειας³⁰³.

5.1.β.iii. Προέλευση:

Τέσσερα (4) από τα συνολικά έξι (6) κύπελλα του είδους προέρχονται από τα στρώματα της τελικής χρήσης της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10) της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου³⁰⁴: δύο (2) κύπελλα (BAΘ_0080, BAΘ_0079) προέρχονται μέσα από το πιθάρι με αριθμό 7 («Π7») και ένα (1) κύπελλο (ΑΜΗ Π10033) μέσα από το πιθάρι με αριθμό 11 («Π11») του χώρου (αρίθμηση ανασκαφεία)³⁰⁵, είτε όντας αποθηκευμένα μέσα σε αυτά³⁰⁶, είτε έχοντας πέσει μέσα σε αυτά από τον όροφο του χώρου (αν υπήρχε), μετά την κατάρρευσή του³⁰⁷, ενώ για ένα (1) ακόμα κύπελλο (ΑΜΗ Α220_109) δεν δίνεται συγκεκριμένο σημείο εύρεσης μέσα στην Αποθήκη των Πίθων³⁰⁸. Δύο (2) ακόμα κύπελλα (BAΘ_0042, BAΘ_0045) προέρχονται από τα στρώματα της τελικής χρήσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νότια της Αποθήκης των Πίθων³⁰⁹. Δεν αποκλείεται, βέβαια, τα δύο τελευταία κύπελλα να προέρχονται από τα στρώματα της τελικής χρήσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) της Αποθήκης των Πίθων (βλ. παραπάνω), ο οποίος βρίσκεται βόρεια του Χώρου 9, στην περίπτωση που τα κτίσματα της αποθήκης είχαν διαγώνιο άξονα πτώσης κατά την κατάρρευσή τους, με κατεύθυνση

³⁰³ Στην περίπτωση που η μη ύπαρξη διακοσμητικής ταινίας στην επιφάνεια έδρασης του υπό εξέταση κύπελλου οφείλεται στο ότι η διακόσμηση προστέθηκε από τον ίδιο ή άλλο ζωγράφο του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου (ή διαφορετικού κεραμικού εργαστηρίου που ακολουθούσε την ίδια κεραμική τεχνολογική παράδοση), ο οποίος διαφοροποίησε σε μικρό βαθμό το διακοσμητικό σχέδιο στοχευμένα, για κάποιο συγκεκριμένο λόγο (και όχι λόγω βιασύνης ή αμέλειας), τότε το κύπελλο θα ανήκε σε διαφορετικό υπο-τύπο (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.iii.).

³⁰⁴ Βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»: σελ. 22-26 και Τόμο II, κεφάλαιο 1: πίν. 3.

³⁰⁵ Σχετικά με το ότι εντοπίστηκαν, συνολικά, δεκαέξι (16) πιθάρια μέσα στην Αποθήκη των Πίθων, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»: σελ. 22.

³⁰⁶ Για ένα παράδειγμα στοιβαγμένων μέσα σε πιθάρια κύπελλων από την Οικία Ν του Παλαικάστρου, βλ. Hemingway κ.α. 2011: 516 (εικ. 3).

³⁰⁷ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»: σελ. 25-26.

³⁰⁸ Το εν λόγω κύπελλο μπορεί να προέρχεται από το δάπεδο ή από κάποιο ράφι / ερμάριο του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε).

³⁰⁹ Η ανασκαφή δεν προχώρησε κάτω από το επίπεδο του δαπέδου στον Χώρο 9, οπότε τα κύπελλα προέρχονται από το δάπεδο ή από κάποιο ράφι / ερμάριο του ισογείου ή του ορόφου - αν υπήρχε (Μαρινάτος 1951α: 242 - σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»: σελ. 27-28).

προς τα νότια (δηλαδή μέσα τον Χώρο 9), ή, ενδεχομένως, του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 8, ο οποίος βρίσκεται νότια του Χώρου 9, στην περίπτωση που τα κτίσματα του Χώρου 8 είχαν διαγώνιο άξονα πτώσης κατά την κατάρρευσή τους, με κατεύθυνση προς τα βόρεια (δηλαδή μέσα τον Χώρο 9).

5.1.γ. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

(Τόμος II, σελ. 171-175: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 176-177: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 131-137: τεχνολογική περιγραφή αγγείων)

5.1.γ.ι. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Εντοπίστηκε ένα είδος (Είδος 1) στη συγκεκριμένη κατηγορία αγγείων, στο οποίο ανήκουν πέντε (5) ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα χωρίς λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση με ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Οι αριθμοί καταλόγου των κυπέλλων είναι οι AMH ΒΓ28_Π25807, AMH ΒΓ28_Π25809, ΒΑΘ_0077, AMH ΒΓ28_Π25808, AMH ΒΓ28_Π10033.

Τα υπό εξέταση κύπελλα διαφοροποιούνται σε σχέση με τα προεξετασθέντα κύπελλα μεγάλου υπο-μεγέθους (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.β.), καθώς δεν είναι κατασκευασμένα επιμελώς: έχουν ανομοιόμορφο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος και φέρουν ελλειψοειδές στόμιο, στο οποίο εντοπίζονται δύο κύριες διαμέτροι. Το τελευταίο χαρακτηριστικό οφείλεται, πιθανώς, στο ότι το στόμιο πιάστηκε κατά τη μεταφορά του αγγείου. Δηλαδή, δεν είναι αποτέλεσμα προσπάθειας για δημιουργία πρόχυσης, όπως ισχύει για το είδος μεγάλου προχυτικού κυπέλλου με κάθετη λαβή που αναφέρεται παραπάνω, στο υποκεφάλαιο 5.1.α. Τα παραπάνω στοιχεία υποδηλώνουν ότι τα υπό εξέταση κύπελλα κατασκευάστηκαν με βιασύνη, κάτι το οποίο, ενδεχομένως, ήταν αποτέλεσμα της επιτακτικής ανάγκης αυτά να παραχθούν σε ταχείς ρυθμούς. Επιπροσθέτως, αυτά διαθέτουν μικρότερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος σε σχέση με τα προαναφερθέντα κύπελλα, ενώ έχουν παρόμοια

διάμετρο περιφέρειας χείλους και βάσης (στη μέγιστη μέτρησή της) σε σχέση με αυτά³¹⁰. Οι κύριες διαστάσεις τους κυμαίνονται ως ακολούθως:

- Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 6,5 εκ. - 6,9 εκ.
- Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας χείλους: 10,2 εκ. - 11,9 εκ.
- Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας βάσης: 3,2 εκ. - 4,2 εκ.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Τα υπό εξέταση κύπελλα είναι τροχοποίητα (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, ίσως της Μεθόδου 3³¹¹). Όπως ισχύει για τα μεγαλύτερα κύπελλα της ίδιας κατηγορίας (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.β.), προστέθηκε λευκό-κίτρινο επίχρισμα σε όλη την εξωτερική και εσωτερική επιφάνειά τους, όταν αυτή ήταν στεγνή για καλύτερα αποτελέσματα, ίσως μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης. Εντούτοις, μετά την επίθεση του επιχρίσματος (και πριν την επίθεση της διακόσμησης) δεν διενεργήθηκε καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου (με εξαίρεση ίσως το AMH ΒΓ28_Π10033), όπως ισχύει για τα μεγαλύτερα κύπελλα της ίδιας κατηγορίας.

3. Διακόσμηση

Εντοπίστηκαν τα ακόλουθα είδη διακόσμησης στο συγκεκριμένο είδος κυπέλλου, τα οποία είναι παρόμοια με τα είδη που εντοπίστηκαν στο προεξετασθέν είδος κυπέλου (βλ. υποκεφάλαιο 5.1.β.):

- Μαύρη ή κόκκινη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης, πάνω σε λευκό-κίτρινο επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό της επιφάνειας.
- Κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με άβαφη επιφάνεια έδρασης, πάνω σε λευκό-κίτρινο επίχρισμα, με καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας.

³¹⁰ Βλ. Τόμο II, υποκεφάλαια 5.1.β. και 5.1.γ., σελ. 168 και 177: Συγκριτικοί πίνακες κύριων διαστάσεων.

³¹¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 283 και υποκεφάλαιο 5.1.β.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

Σε όσα αφορούν στα εν λόγω είδη διακόσμησης, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με τα μεγαλύτερα κύπελλα της ίδιας κατηγορίας (βλ. υποκεφάλαιο 5.1.β.i. «Τεχνολογική σύνοψη: 3. Διακόσμηση»), με εξαίρεση ότι δεν εντοπίζεται γραπτή ταινία εξωτερικά του χείλους των υπό εξέταση κυπέλλων.

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Τα υπό εξέταση κύπελλα ανήκουν, στο σύνολό τους, στο ίδιο είδος κεραμικής ύλης, στον Λεπτοφυή Πηλό 1, ο οποίος έχει προταθεί ότι παράχθηκε από κεραμικό εργαστήριο ή κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα με χρήση ντόπιων γεωλογικών πρώτων υλών³¹². Δείγμα για πετρογραφική ανάλυση λήφθηκε από το ΒΑΘ_0077 (πετρογραφικό δείγμα 97).

Η όπτηση των υπό εξέταση κυπέλλων διενεργήθηκε: α. σε οξειδωτικές συνθήκες, σε όσα αφορούν στα κύπελλα με κόκκινη βαφή· β. σε οξειδωτικές συνθήκες, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, σε όσα αφορούν στα κύπελλα με μαύρη βαφή.

5.1.γ.ii. *Συζήτηση επί των τύπων:*

1. Γενικά

Σχετικά με την κατηγοριοποίηση των υπό εξέταση κυπέλλων σε τεχνολογικούς τύπους, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στο υποκεφάλαιο 5.1.β.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά».

2. Διακριτοί τύποι

Τύπος 1

Υπο-τύπος α'

³¹² Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β. «Λεπτοφυής Πηλός 1».

Με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α': AMH ΒΓ28_Π25807, Παράδειγμα β': AMH ΒΓ28_Π25809, Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0077, Παράδειγμα δ': AMH ΒΓ28_Π25808
(Τόμος II, σελ. 171-174: ατομικοί πίνακες αγγείων, Τόμος III, σελ. 131-136: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

Τα τέσσερα αγγεία του είδους ανήκουν στον ίδιο Τύπο 1 και Υπο-τύπο α', καθώς δεν εντοπίζονται σημαντικές τεχνολογικές διαφορές μεταξύ τους.

Τύπος 2

Υπο-τύπος α'

Με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με άβαφη επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α': AMH ΒΓ28_Π10033
(Τόμος II, σελ. 175: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος III, σελ. 136-137: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

Το κύπελλο AMH ΒΓ28_Π10033 φέρει διαφορετική, φυτική διακόσμηση σε σχέση με τα προεξετασθέντα κύπελλα του ίδιου είδους, η οποία πλαισιώνεται από δύο οριζόντιες ταινίες εξωτερικά του χείλους και της βάσης. Εντούτοις, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, στο τμήμα «1. Γενικά», το συγκεκριμένο στοιχείο δεν διαφοροποιεί τυπολογικά τα κύπελλα. Το βασικό τεχνολογικό χαρακτηριστικό βάσει του οποίου κατατάχθηκε το εν λόγω κύπελλο σε διαφορετικό τύπο είναι το μικρότερο μέγεθός του και ειδικότερα η μικρότερη διάμετρος της περιφέρειας του κυρίως σώματος, του χείλους και της βάσης του, αν και έχει περίπου το ίδιο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος με τα λοιπά κύπελλα του είδους.

5.1.γ.iii. Προέλευση:

Τα συνολικά πέντε (5) κύπελλα του υπό εξέταση είδους προέρχονται, στο σύνολό τους, από τα στρώματα της τελικής χρήσης της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10) της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου³¹³. Συγκεκριμένα, τρία (3) κύπελλα προέρχονται μέσα από τα πιθάρια που εντοπίστηκαν στον εν λόγω χώρο³¹⁴: δύο (2) κύπελλα (ΑΜΗ ΒΓ28_Π25808, ΑΜΗ ΒΓ28_Π25809) βρέθηκαν στο πιθάρι με αριθμό 7 («Π7») και ένα (1) ακόμα κύπελλο (ΑΜΗ ΒΓ28_Π10033) βρέθηκε στο πιθάρι με αριθμό 11 («Π11») - αρίθμηση ανασκαφέα. Τα τρία αυτά κύπελλα είτε ήταν αποθηκευμένα μέσα στα πιθάρια³¹⁵, είτε είχαν πέσει μέσα σε αυτά από τον όροφο του χώρου (αν υπήρχε), μετά την κατάρρευσή του³¹⁶. Ένα (1) κύπελλο του είδους (ΑΜΗ ΒΓ28_Π25807) εντοπίστηκε ανάμεσα στα πιθάρια με αριθμό 14 και 16, ενώ για ένα (1) ακόμα κύπελλο (ΒΑΘ_0077) δεν δίνεται συγκεκριμένο σημείο εύρεσης μέσα στην Αποθήκη των Πίθων. Τα δύο τελευταία κύπελλα βρέθηκαν εκεί από το δάπεδο ή από κάποιο ράφι / ερμάριο του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε).

5.1.δ. Συζήτηση σχετικά με τα λεπτοφυή κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, μεγάλου και μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

5.1.δ.i. Χρονολόγηση:

Στο στρώμα τελικής καταστροφής του Βασιλικού Δρόμου στην Κνωσό εντοπίστηκε ένα κύπελλο παρόμοιο με το μεγάλο υπο-μεγέθους υπό εξέταση είδος κυπέλλου. Αυτό φέρει ζώνη φυτικής διακόσμησης εξωτερικά ανάμεσα σε δύο οριζόντιες ταινίες στο χείλος και στη βάση, όπως και ολόβαφο εσωτερικό³¹⁷. Επιπροσθέτως, το μέσου υπο-μεγέθους υπό εξέταση είδος κυπέλλου με φυτική διακόσμηση και απλή στενούμενη βάση εντοπίστηκε στο ΥΜΙα στρώμα της Νότιας Οικίας στην Κνωσό³¹⁸. Στο ΥΜΙβ στρώμα του ίδιου κτηρίου³¹⁹ εντοπίστηκαν

³¹³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 304.

³¹⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 305.

³¹⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 306.

³¹⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 307.

³¹⁷ Hood 2011: 158 (εικ. 9: 61 P613), 159 (σημειώνεται, ότι δεν αναφέρονται οι διαστάσεις του συγκεκριμένου κυπέλλου).

³¹⁸ Mountjoy 2003: 73 (εικ. 4.10: 133-134), 74.

³¹⁹ Mountjoy 2003: 101, 102 (εικ. 4.23: 370-377).

παραδείγματα τόσο του μέσου όσο και του μεγάλου υπο-μεγέθους κυπέλλου, τα οποία έφεραν, παρομοίως, φυτική διακόσμηση και (αντιστοίχως, ανά μέγεθος) απλή στενούμενη ή δισκοειδή βάση. Παρόλο που τα μέσου υπο-μεγέθους υπό εξέταση κύπελλα από τη Νότια Οικία έχουν χρονολογηθεί τόσο στην ΥΜΙα, όσο και στην ΥΜΙβ περίοδο, το ότι δεν εντοπίζονται σημαντικές μορφολογικές και διακοσμητικές διαφορές ανάμεσα στα παραδείγματα των δύο περιόδων υποδηλώνει ότι αυτά κατασκευάστηκαν με μικρή χρονική απόκλιση. Επιπροσθέτως, στο στρώμα της τελικής ΥΜΙβ καταστροφής του Βόρειου Κτηρίου δυτικά του Στρωματογραφικού Μουσείου της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Κνωσό εντοπίστηκε το μέσου υπο-μεγέθους είδος κυπέλλου με φυτική διακόσμηση και απλή βάση³²⁰.

Στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στον Πόρο, στο οικόπεδο Λιούνη, εντοπίστηκαν αρκετά παραδείγματα των δύο υπο-μεγεθών: του μέσου υπο-μεγέθους με απλή στενούμενη βάση³²¹ και του μεγάλου υπο-μεγέθους με φυτική διακόσμηση και δισκοειδή βάση³²². Επίσης, στην Τύλισο ανευρέθηκαν παραδείγματα κυπέλλων του μεγάλου υπο-μεγέθους³²³.

Στη βορειοανατολική Κρήτη, στα Γουρνιά, εντοπίστηκαν νεοανακτορικά κύπελλα του μέσου υπο-μεγέθους, με φυτική διακόσμηση και απλή στενούμενη βάση³²⁴. Σημειώνεται, ότι η πλειοψηφία των αγγείων από τα Γουρνιά χρονολογούνται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, οπότε ο οικισμός εγκαταλείφθηκε³²⁵.

Στον Μόγλο, παραδείγματα των δύο υπό εξέταση ειδών κυπέλλων με έντονα αχλαδόσχημο σχήμα, τα λεγόμενα «ogivals», εντοπίστηκαν στο στρώμα τελικής καταστροφής στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου στο κεραμικό εργαστήριο της Συνοικίας των Τεχνιτών, στην αγροικία στο Χαλινομούρι και στο Block C στον μινωικό οικισμό στο νησάκι του Μόγλου³²⁶. Τα εν λόγω ΥΜΙβ κύπελλα από τον Μόγλο κατηγοριοποιούνται σε δύο μεγέθη: στα κύπελλα που διαθέτουν διάμετρο περιφέρειας χείλους 13 εκ. και στα κύπελλα που διαθέτουν διάμετρο περιφέρειας

³²⁰ Warren 1980-1981: 89 (εικ. 53).

³²¹ Banou 2011: 502 (εικ. 2c).

³²² Banou 2011: 502 (εικ. 2d).

³²³ Χατζηδάκης 1912: 207 (εικ. 12: βλ. τα δύο κύπελλα με αριθμό 12.β και 12.ζ.).

³²⁴ Hawes κ.α. 1908: πίν. 7 (αρ. 12).

³²⁵ Betancourt 1979: 165-166.

³²⁶ Barnard και Brogan 2011: 431, 443 (εικ. 5), 444 (και εικ. 16), Barnard και Brogan 2003: 42-45, εικ. 4-5, πίν. 6, Barnard 2001: 325. Οι ανασκαφείς υποστηρίζουν ότι στον Μόγλο εντοπίζεται ένα πρωιμότερο, παρόμοιο είδος κυπέλλου την ΥΜΙα περίοδο, χωρίς, όμως, να χαρακτηρίζεται από αχλαδόσχημο σχήμα (Barnard και Brogan 2011: 431, εικ. 4, Barnard και Brogan 2003: 43, Barnard 2001: 325).

χειλούς 10 εκ.³²⁷. Τα δύο μεγέθη έχουν διάμετρο περιφέρειας βάσης από 3,5 εκ. έως 4,2 εκ. και ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος από 6,6 εκ. έως 7,2 εκ.³²⁸, ενώ τα περισσότερα είναι μονόχρωμα ή φέρουν εξωτερικά διακοσμητική ταινία στο χείλος και καταλοιβάδες στο υπόλοιπο σώμα τους, οι οποίες δημιουργήθηκαν μέσω της ανάστροφης εμβάπτισης του χείλους στη βαφή και την μετέπειτα τοποθέτηση του κυπέλλου σε όρθια θέση³²⁹.

Στην τελική, ΥΜΙβ φάση του οικισμού στη νησίδα Ψείρα³³⁰, κατά τη διάρκεια της οποίας οι κάτοικοι έζησαν στα ερείπια του οικισμού προμηθευόμενοι κεραμική από το κεραμικό εργαστήριο στη Συνοικία των Τεχνιτών στον Μόγλο³³¹ (βλ. παραπάνω), εντοπίζονται κύπελλα τόσο του μεγάλου όσο και του μέσου υπο-μεγέθους³³².

Τα κύπελλα των δύο υπό εξέταση υπο-μεγεθών εντοπίζονται, επίσης, σε διάφορες άλλες θέσεις στην ανατολική Κρήτη, κυρίως της ΥΜΙβ περιόδου, αν και εντοπίζονται και στη μεταγενέστερη, ΥΜΙΙ περίοδο³³³. Στο ΥΜΙβ στρώμα της Οικίας Π.1 στον Πετρά εντοπίστηκαν πολυάριθμα παραδείγματα παρόμοια με τα μέσου υπο-μεγέθους κύπελλα, τα οποία είτε είναι μονόχρωμα, είτε φέρουν ταινία εξωτερικά του χείλους ή / και καταλοιβάδες βαφής³³⁴. Τα δύο υπό εξέταση είδη κυπέλλων δεν εντοπίζονται στην ΥΜΙα περίοδο στο Παλαίκαστρο³³⁵, ενώ στα ΥΜΙβ στρώματα του χώρου εντοπίζονται παραδείγματα πιθανώς του μεγαλύτερου υπο-μεγέθους (τα οποία, όμως, δεν είναι βέβαιο αν φέρουν απλή στενούμενη ή δισκοειδή βάση)³³⁶. Στον ΥΜΙβ Παπαδιόκαμπο³³⁷ εντοπίζονται παραδείγματα και των δύο υπο-μεγεθών με απλή στενούμενη βάση, τα οποία είναι ολόβαφα ή φέρουν ταινία στο χείλος και καταλοιβάδες στο σώμα. Κύπελλα και των δύο υπο-μεγεθών, κυρίως μονόχρωμα ή με

³²⁷ Barnard και Brogan 2011: 444. Επισημαίνεται, ότι τα υπό εξέταση κύπελλα από το Βαθύπετρο κατηγοριοποιούνται σε δύο διαφορετικά υπο-μεγέθη, τα οποία διαφέρουν, κυρίως, σε όσα αφορούν στο ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος και όχι σε όσα αφορούν στη διάμετρο της περιφέρειας του χείλους (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 5.1.β.ι. και 5.1.γ.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 1. Μορφολογία» και Τόμο II, υποκεφάλαια 5.1.β. και 5.1.γ., σελ. 168 και 177: Συγκριτικοί πίνακες κύριων διαστάσεων).

³²⁸ Barnard και Brogan 2003: 43 (είναι δηλαδή χαμηλότερα από τα κύπελλα του είδους από το Βαθύπετρο - βλ. Τόμο II, σελ. 168 και 177: Συγκριτικοί πίνακες κύριων διαστάσεων).

³²⁹ Barnard και Brogan 2011: 444.

³³⁰ Betancourt 2011: 401, 403.

³³¹ Η κεραμική αυτή, μορφολογικά, είναι πολύ διαφορετική σε σχέση με την κεραμική της προηγούμενης περιόδου από τον ίδιο χώρο (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ιγ.).

³³² Betancourt 2011: 411 (εικ. 10: βλ. το πρώτο και το δεύτερο κύπελλο από δεξιά, στην κάτω σειρά).

³³³ Barnard και Brogan 2003: 44.

³³⁴ Tsiropoulou και Alberti 2011: 472 (εικ. 9.γ-τ, t-y), 473.

³³⁵ Van de Moortel 2011: 531, 541 (υποσημείωση 43).

³³⁶ Hemingway κ.α. 2011: 516 (εικ. 3), 519 (εικ. 5c-d), 527 (εικ. 11b-c), 530 (εικ. 14d).

³³⁷ Brogan κ.α. 2011: 575 (εικ. 4), 576 (εικ. 5-10), 577.

ταινία στο χείλος και καταλοιβάδες στο σώμα ή άβαφα, εντοπίστηκαν, παρομοίως, στο κτηριακό συγκρότημα του «Φυλακίου της θάλασσας» στις Καρούμες Σητείας³³⁸. Στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στο ανάκτορο της Ζάκρου, επίσης, εντοπίζεται το μεγάλο υπο-μεγέθους είδος κύπελλου³³⁹.

Τέλος, σημειώνεται, ότι κύπελλα των δύο υπό εξέταση ειδών δεν εντοπίζονται, με βάση τα δημοσιευμένα στοιχεία, στους ακόλουθους χώρους: α. στο ΥΜΙ (ΥΜΙα ή ΥΜΙβ;) στρώμα των Οικιών στο λόφο της Ακρόπολης στην Κνωσό³⁴⁰. β. στο ΥΜΙα Κτήριο 4³⁴¹ στο μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί³⁴², στην περιοχή των Αρχανών· γ. στο ΥΜΙβ στρώμα καταστροφής από πυρκαγιά μετά από σεισμό στο μινωικό μέγαρο στο Νίρου Χάνι³⁴³. δ. στη νεοανακτορική νοτιοκεντρική Κρήτη³⁴⁴.

Συνοψίζοντας, τα υπό εξέταση κύπελλα του μεγάλου και του μέσου υπο-μεγέθους χρονολογούνται κυρίως στην ΥΜΙβ περίοδο, της οποίας τα παραδείγματα μεγάλου υπο-μεγέθους θεωρούνται ορόσημο³⁴⁵. Αυτά διαφοροποιούνται από πρωιμότερα, παρόμοια κύπελλα³⁴⁶, καθώς είναι μεγαλύτερα σε μέγεθος και φέρουν αχλαδόσχημο σχήμα, με τον ώμο του κυρίως σώματός τους να εντοπίζεται στα 2/3 του ύψους του³⁴⁷. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και το γεγονός ότι τα υπό εξέταση κύπελλα είναι πολύ κοντά μορφολογικά σε ΥΜΠ κύπελλα αντίστοιχων υπο-μεγεθών από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη στην Κνωσό³⁴⁸ και από την ανατολική Κρήτη³⁴⁹, συμπεραίνεται ότι είναι πιθανό αυτά να κατασκευάστηκαν προς το τέλος της ΥΜΙβ περιόδου.

5.1.δ.ii. *Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής:*

Τα κοινά τεχνολογικά των συνολικά έντεκα (11) παραδειγμάτων των δύο υπό εξέταση ειδών κυπέλλων ακολουθούν παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική

³³⁸ Vokotopoulos 2011: 565-567 (εικ. 17), 568-570 (εικ. 19a-d).

³³⁹ Platon 2011: 602 (εικ. 15), 604 (εικ. 18).

³⁴⁰ Catling κ.α. 1979: 45 (εικ. 31: 227), 52 (εικ. 37: 254).

³⁴¹ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 223-227.

³⁴² Δεληγιάννη 1995: Τόμος 2, σελ. 47-49.

³⁴³ Στο Νίρου Χάνι εντοπίζονται μόνο τα «άωτα ωσειδή κύπελλα» (Σακελλαράκη 2011, Τόμος II: εικ. 83-86.1. Σχετικά, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.).

³⁴⁴ Van der Moortel 1997.

³⁴⁵ Kanta 2011: 617.

³⁴⁶ Σχετικά, βλ. Popham 1984: πίν. 141 (5).

³⁴⁷ Για μία διεξοδική συζήτηση επί του θέματος, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ιγ.

³⁴⁸ Popham 1984: πίν. 51 (i, j, k), 59 (d-i).

³⁴⁹ Barnard και Brogan 2003: 44.

παράδοση. Αυτό υποδεικνύουν τα κοινά τεχνολογικά τους στοιχεία, τα οποία είναι τα ακόλουθα:

- Η (εν μέρει η εξολοκλήρου) τροχοποίηση κατασκευή τους.
- Ο λεπτοφυής χαρακτήρας τους.
- Η παρόμοια μορφολογία τους.
- Η παρόμοια διακόσμηση (φυτική και διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου).
- Ο παρόμοιος τρόπος όπτησης: σε οξειδωτικές συνθήκες για την επίτευξη του κόκκινου χρώματος της διακόσμησης, ή αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της διακόσμησης.
- Οι παρόμοιες συνταγές των λεπτοφυών κεραμικών υλών τους.

Επισημαίνεται, ότι η κατασκευή των κυπέλλων μεγάλου υπο-μεγέθους είναι πιο προσεγμένη σε σχέση με την κατασκευή των κυπέλλων των μέσου υπο-μεγέθους. Αυτό ισχύει καθώς τα πρώτα κύπελλα είναι μορφολογικά πιο ομοιόμορφα, έχουν υποστεί καθαρισμό και, συνήθως, έχουν λειανθεί στον ώμο. Οπότε απαιτούσαν περισσότερη δεξιοτεχνία (εμπειρία, επάρκεια και «ταλέντο»³⁵⁰) ή / και επένδυση χρόνου και προσοχή για την κατασκευή τους. Αντιθέτως, τα μικρότερα κύπελλα κατασκευάστηκαν με βιασύνη - απροσεξία ή / και σε περισσότερο ταχείς ρυθμούς, όπως υποδεικνύει το ανομοιόμορφο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος, η ελλειψοειδής περιφέρεια του στομίου και της βάσης τους και η μη επεξεργασία της επιφάνειάς τους.

Οι ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις τις οποίες αντιπροσωπεύουν οι τέσσερις (4) τύποι των κυπέλλων μεγάλου υπο-μεγέθους και οι δύο (2) τύποι των κυπέλλων μέσου υπο-μεγέθους ακολουθήθηκαν σε τουλάχιστον τέσσερα (4) κεραμικά εργαστήρια στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου (ένα εκ των οποίων δεν αποκλείεται να είναι αυτό που μάλλον λειτούργησε στη Νότια Πτέρυγα του Βαθυπέτρου)³⁵¹. Αυτό προτείνεται, καθώς το ίδιο κεραμικό εργαστήριο είναι δυνατό να παράγει κύπελλα παρόμοιων ή διαφορετικών ειδών σε διαφορετικά μεγέθη και υπο-μεγέθη, με διαφορετική προοριζόμενη χρήση (η οποία καθορίζει τα μορφολογικά

³⁵⁰ Costin και Hagstrum 1995: 623.

³⁵¹ Σχετικά με το σε ποιες περιπτώσεις η ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση μπορεί να αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο κεραμικό εργαστήριο, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.6.β.i. και 2.6.β.ii. Σχετικά με τη χρονολόγηση των κυπέλλων στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο.

χαρακτηριστικά των αγγείων³⁵²). Το γεγονός ότι οι κεραμικές ύλες των υπό εξέταση κυπέλλων πιθανώς προετοιμάστηκαν με ντόπιες γεωλογικές πρώτες ύλες της περιοχής του Γιούχτα³⁵³ υποδεικνύει ότι τα τέσσερα προτεινόμενα ΥΜΙβ κεραμικά εργαστήρια λειτούργησαν στη συγκεκριμένη περιοχή.

5.1.δ.iii. Χρήση και σημασία:

Τα έντεκα (11) κύπελλα των δύο υπό εξέταση παρόμοιων ειδών διαφορετικών υπο-μεγεθών (μέσου και μεγάλου) χρησιμοποιούνταν για να περιέχουν υγρά, τουλάχιστον κατά την προοριζόμενη χρήση τους³⁵⁴. Αυτό υποδεικνύεται από το γεγονός ότι φέρουν συστελλόμενο στόμιο, χαρακτηριστικό το οποίο προσδίδεται σε ένα αγγείο το οποίο επιθυμείται να συγκρατεί στο εσωτερικό του υγρά με επιτυχία. Συγκεκριμένα, τα εν λόγω κύπελλα πιθανώς χρησιμοποιούνταν για πόση, είτε ατομική (ενδεχομένως, σε όσα αφορούν στα κύπελλα μέσου υπο-μεγέθους), είτε ομαδική (ενδεχομένως, σε όσα αφορούν στα κύπελλα μεγάλου υπο-μεγέθους). Επιπροσθέτως, τα κύπελλα μέσου υπο-μεγέθους δεν αποκλείεται να χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά και την κατανάλωση στερεάς τροφής ή για τη μεταφορά άλλων υλικών (π.χ. υλικών που χρησιμοποιούνταν για τελετουργικούς σκοπούς).

Ο λεπτοφυής χαρακτήρας και η προσεγμένη κατασκευή των κυπέλλων μεγάλου υπο-μεγέθους υποδηλώνει τη χρήση τους για συμβολικούς σκοπούς, από άτομα που πιθανώς είχαν στόχο να ενισχύσουν ή / και να επιδείξουν την κοινωνική, οικονομική, πολιτική ή θρησκευτική τους θέση. Τα κύπελλα μέσου υπο-μεγέθους χρησιμοποιούνταν στο ίδιο ή σε διαφορετικά συμβάντα σε σχέση με τα κύπελλα μεγάλου υπο-μεγέθους, είτε από τα ίδια, «ισχυρά» άτομα, αλλά για περισσότερο πρακτικούς σκοπούς, χωρίς δηλαδή να υπάρχει κάποιος συμβολισμός κατά τη χρήση τους, είτε από άτομα που δεν κατείχαν «ισχυρή» κοινωνική θέση.

Μέσα στα πιθάρια της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10) εντοπίστηκαν συνολικά τρία (3) κύπελλα μεγάλου υπο-μεγέθους και τρία (3) κύπελλα μέσου υπο-μεγέθους των δύο υπό εξέταση ειδών, ως ακολούθως: α. ένα (1) κύπελλο μέσου υπο-

³⁵² Σχετικά, βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.α.

³⁵³ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 5.1.β.ι. και 5.1.γ.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών πηλών».

³⁵⁴ Δηλαδή κατά τη χρήση για την οποία αυτά είχαν αρχικά κατασκευαστεί και όχι κατά μία δευτερεύουσα χρήση, την οποία μπορεί, τελικά, να είχαν. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποσημείωση 20.

μεγέθους (ΑΜΗ ΒΓ28_Π10033) και ένα (1) κύπελλο μεγάλου υπο-μεγέθους (ΑΜΗ Π10033) με κόκκινη, φυτική διακόσμηση καλαμιών εντοπίστηκαν μέσα στο πιθάρι «Π11» (σημειώνεται, ότι αυτά φέρουν πολύ παρόμοιο σχέδιο, με τα πέντε φύλλα των μίσχων των καλαμιών να απεικονίζονται με σχεδόν πανομοιότυπο τρόπο³⁵⁵). β. δύο κύπελλα μέσου υπο-μεγέθους (ΒΓ28_Π25809, ΑΜΗ ΒΓ28_Π25808: Τύπος 1) και δύο κύπελλα μεγάλου υπο-μεγέθους (ΒΑΘ_0080, ΒΑΘ_0079: Τύπος 4), τα οποία ανήκουν ανά υπο-μέγεθος (και ανά είδος κυπέλλου) στον ίδιο τύπο και φέρουν παρόμοια, μαύρη και κόκκινη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, εντοπίστηκαν μέσα στο πιθάρι «Π17» (σημειώνεται, ότι τα δύο κύπελλα μέσου υπο-μεγέθους φέρουν διακόσμηση τόσο με κόκκινη, όσο και με μαύρη βαφή, ενώ τα δύο κύπελλα μεγάλου υπο-μεγέθους φέρουν διακόσμηση μόνο με μαύρη βαφή). Με βάση τα παραπάνω, προτείνεται ότι τα δύο κύπελλα με φυτική διακόσμηση μεγάλου και μέσου υπο-μεγέθους και τα τέσσερα κύπελλα με διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, επίσης, μεγάλου και μέσου υπο-μεγέθους, ήταν αποθηκευμένα ανά είδος διακόσμησης (και όχι ανά υπο-μέγεθος) μέσα στα πιθάρια της Αποθήκης των Πίθων, πιθανώς για ευκολότερο εντοπισμό³⁵⁶, με στόχο να χρησιμοποιηθούν για διαφορετικό σκοπό και συμβολισμό ανά είδος διακόσμησης, όπως και ανά υπο-μέγεθος (σχετικά βλ. προηγούμενη παράγραφο), κατά τη διάρκεια του ίδιου ή διαφορετικών συμβάντων³⁵⁷.

³⁵⁵ Βλ. Τόμο ΙΙ, πίν. ΑΜΗ Π10033, σελ. 160 και πίν. ΑΜΗ ΒΓ28_Π10033, σελ. 175. Η ομοιότητα στη διακόσμηση υποδηλώνει ότι τα δύο εν λόγω κύπελλα διαφορετικών υπο-μεγεθών είναι πιθανό να είχαν κατασκευαστεί στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο της περιοχής του Γιούχτα (ενδεχομένως, στο εργαστήριο που βρέθηκε στο Βαθύπετρο), στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου (σχετικά, βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο 5.1.δ.ii.).

³⁵⁶ Οπότε, τα εν λόγω κύπελλα δεν είναι πιθανό να είχαν πέσει από τον όροφο του χώρου (αν υπήρχε). Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»: σελ. 25-26.

³⁵⁷ Εντούτοις, δεν αποκλείεται τα εν λόγω κύπελλα να αποθηκεύονταν στα πιθάρια ανά είδος διακόσμησης μόνο για ευκολότερο εντοπισμό και οι δύο διακοσμήσεις να χρησιμοποιούνταν για παρόμοιο σκοπό και συμβολισμό, τουλάχιστον σε όσα αφορούν στο ίδιο υπο-μέγεθος κυπέλλου (σχετικά, βλ. προηγούμενη παράγραφο).

5.1.ε. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

(Τόμος II, σελ. 180-191: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 192-194: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 138-151: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

5.1.ε.ι. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Εντοπίστηκε ένα είδος (Είδος 1) στη συγκεκριμένη κατηγορία αγγείων, το οποίο περιλαμβάνει ημισφαιρικά κύπελλα μέσης τραχύτητας, χωρίς λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έσω νεύον ή ευθύ, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Εξετάστηκαν τεχνολογικά έντεκα (11) κύπελλα με τους ακόλουθους αριθμούς καταλόγου: BAΘ_0013 (Σχ. 142_10), BAΘ_0008 (Σχ. 138_10), BAΘ_0014 (Σχ. 137_10), BAΘ_0078 (Σχ. 73_10), BAΘ_0007 (Σχ. 139_10), BAΘ_0005 (Σχ. 144_10), BAΘ_0009 (Σχ. 141_10), BAΘ_0004 (Σχ. 140_10), BAΘ_0012 (Σχ. 134_10), BAΘ_0002 (Σχ. 136_10) και BAΘ_0010 (Σχ. 143_10).

Το υπό εξέταση είδος κυπέλλου δεν φέρει επίχρισμα και γραπτή διακόσμηση, όπως ισχύει για το προεξετασθέν, παρόμοιο είδος λεπτοφυών κυπέλλων μέσου υπο-μεγέθους (βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.γ.), εντούτοις, αυτό δεν αποτέλεσε κριτήριο για την κατάταξη του πρώτου σε διαφορετικό είδος (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 5.1.α.ι. - 1. και 5.1.β.ii. - 1.). Σε σχέση με το προαναφερθέν λεπτοφύες είδος κυπέλλων, το υπό εξέταση είδος διαφοροποιείται, καθώς περιλαμβάνει μέσης τραχύτητας κύπελλα, τα οποία φέρουν μεγαλύτερο πλάτος τοιχωμάτων και επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις - εσοχές στην εξωτερική τους επιφάνεια (σχετικά, βλ. παρακάτω, τμήμα κειμένου 2.). Όπως συμβαίνει με το παρόμοιο, λεπτοφύες είδος, τα κύπελλα μέσης τραχύτητας έχουν ανομοιόμορφο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος, διαθέτουν ελλειψοειδές στόμιο και, συνήθως, ελλειψοειδή περιφέρεια βάσης (σημειώνεται, ότι και τα δύο είδη έχουν παρόμοιες διαστάσεις³⁵⁸). Αυτό υποδηλώνει ότι κατασκευάστηκαν με βιασύνη και με μικρή επένδυση εργασίας, κάτι το οποίο ήταν, ενδεχομένως, αποτέλεσμα της επιτακτικής

³⁵⁸ Βλ. Τόμο II, υποκεφάλαια 5.1.γ. και 5.1.ε., σελ. 168 και 194: Συγκριτικοί πίνακες κύριων διαστάσεων.

ανάγκης να παραχθούν σε ταχείς ρυθμούς ή / και σε μεγάλες ποσότητες. Οι κύριες διαστάσεις τους κυμαίνονται ως ακολούθως:

- Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 6,2 εκ. - 7,7 εκ.
- Ελάχιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 5,9 εκ. - 7,3 εκ.
- Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας χείλους: 9,8 εκ. - 12 εκ.
- Ελάχιστη διάμετρος περιφέρειας χείλους: 9,5 εκ. - 11.3 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 3,2 εκ. - 5,2 εκ.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Τα υπό εξέταση κύπελλα είναι τροχοποίητα (πάνω σε αριστερόστροφο κεραμικό τροχό), εξολοκλήρου ή εν μέρει, ενδεχομένως με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (ίσως της Μεθόδου 3)³⁵⁹. Στην εξωτερική τους επιφάνεια, εντοπίζονται επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις - εσοχές, οι οποίες πιθανώς πρόκειται για τις ημιτελώς επιπεδοποιημένες κουλούρες από τις οποίες το κυρίως σώμα των κυπέλλων μπορεί να είχε αρχικά σχηματιστεί, όπως και για τις ενώσεις των κουλουρών αυτών³⁶⁰. Θεωρείται λιγότερο πιθανό οι ραβδώσεις και αυλακώσεις να έχουν δημιουργηθεί λόγω της εσκεμμένης, ασύμμετρης πίεσης που άσκησε ο αγγειοπλάστης κατά την εξολοκλήρου τροχοποίηση του σώματος των κυπέλλων³⁶¹. Η κύρτωση («βούλιαγμα», τροπιδώση) που εντοπίζεται στο 1/3 του ύψους του Τύπου 3 ενδέχεται να οφείλεται στη μη επιτυχή τροχοποίηση των κουλουρών αυτών (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ii.). Επιπροσθέτως, στο στόμιο του Τύπου 1 (βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ii.) υπάρχει υπερυψωμένο τμήμα, χαμηλότερα του οποίου εντοπίζεται, ενίοτε, οριζόντια εγχάραξη, δύο στοιχεία τα οποία, επίσης, είναι ενδεικτικά της μη επιτυχούς ομογενοποίησης των εν λόγω κουλουρών κατά την τελική τους επεξεργασία πάνω στον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό. Στην εσωτερική επιφάνεια των αγγείων, εντοπίζεται δεξιόστροφη, συμμετρική σπείρα, η οποία ξεκινά από το κέντρο της βάσης και καταλήγει στο χείλος. Αυτή

³⁵⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.β.i. - 2. και συγκεκριμένα υποσημείωση 283.

³⁶⁰ Σημειώνεται, ότι δεν εντοπίζονται επιπρόσθετες, ενδιάμεσες ραβδώσεις και αυλακώσεις - εσοχές, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίηση των κουλουρών του σώματος του αγγείου ασκώντας ασύμμετρη πίεση, ώστε να αποφευχθεί η κατάρρευση των τελευταίων (σχετικά, βλ., παραπάνω, υποσημείωση 11). Αυτό θεωρείται ότι οφείλεται στο ότι οι κουλούρες τροχοποιήθηκαν κυρίως σε οριζόντιο άξονα και όχι ακολουθώντας διαγώνια, ανοδική πορεία (σύγκρισε με τα ίχνη στο εσωτερικό των μεγάλων, ημισφαιρικών κυπέλλων με πρόχυση και κάθετη λαβή - βλ. υποκεφάλαιο 5.1.α.i. - 2.).

³⁶¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 10.

σχηματίστηκε είτε κατά την εξολοκλήρου τροχοποίηση κατασκευή τους, είτε κατά την τελική τροχοποίηση του αρχικώς κατασκευασμένου με κουλούρες κυρίως σώματός τους. Κατά τη δημιουργία της σπείρας ίσως χρησιμοποιήθηκε σκληρό εργαλείο (ή τα νύχια των χεριών του αγγειοπλάστη), καθώς αυτή φέρει γωνιώδεις κορυφώσεις ή / και εγχαράξεις.

Στην επιφάνεια των κυπέλλων εντοπίζονται τα ακόλουθα ίχνη: α. μικρά τμήματα αρχικά υδαρούς πηλόμαζας, τα οποία πιθανώς σύρθηκαν, επειδή οι κουλούρες, από τις οποίες το κυρίως σώμα των αγγείων ενδέχεται να είχε αρχικά σχηματιστεί, έφεραν διαφορετικά επίπεδα υγρασίας³⁶². β. κενά τα οποία δημιουργήθηκαν είτε λόγω της φθοράς των ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων της κεραμικής ύλης³⁶³, είτε / και λόγω της χαμηλής πλαστικότητας της πηλόμαζας, είτε / και λόγω της μη αποτελεσματικής ομογενοποίησης των εν λόγω κουλουρών. Η επιφάνεια δεν έχει λειανθεί, όπως υποδεικνύει ο εντοπισμός σε αυτή: α. των προαναφερθέντων, μικρών τμημάτων πηλόμαζας· β. ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού· γ. ισχνών, κυρίως οριζόντιων, ιχνών, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίηση με γυμνά χέρια ή με τη χρήση νωπού σφουγγαριού· δ. δακτυλικών αποτυπωμάτων.

3. Διακόσμηση

Στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου εντοπίστηκαν τα ακόλουθα είδη διακόσμησης:

- Ολόβαφη κόκκινη και στην επιφάνεια έδρασης: οκτώ (8) παραδείγματα.
- Ολόβαφη μαύρη και στην επιφάνεια έδρασης: τρία (3) παραδείγματα.

Η επίθεση της βαφής διενεργήθηκε, πιθανώς, μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης, σε στεγνή επιφάνεια για καλύτερα αποτελέσματα³⁶⁴. Δεν αποκλείεται να έγινε χρήση της ίδιας σιδηρούχας βαφής, η οποία αποκτά κόκκινο ή μαύρο χρώμα, ανάλογα με τον τρόπο όπτησης του αγγείου³⁶⁵.

³⁶² Jeffra 2011: 129, εικ. 6.23 («rimpled surface»). Διευκρινίζεται, ότι δεν πρόκειται για τα μικρά τμήματα πηλού που αποκολλούνται από το σώμα του αγγείου, εξαιτίας της γρήγορης τροχοποίησης (σχετικά, βλ. Courty και Roux 1995: 28, 30 - «clay barbs»).

³⁶³ Σχετικά, βλ. παρακάτω, τμήμα κειμένου 4. και την τεχνολογική λεπτομερή περιγραφή των αγγείων στον Τόμο III, σελ. 138-151.

³⁶⁴ Rye 1981: 24, Κυριατζή 2000: 63.

³⁶⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.ι. - 3.

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Η κεραμική ύλη των υπό εξέταση κυπέλλων ανήκει πιθανώς στον Λεπτοφυή Πηλό 1, ο οποίος έχει προταθεί ότι παράχθηκε από ένα ή περισσότερα κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα με χρήση ντόπιων γεωλογικών πρώτων υλών³⁶⁶. Έγινε λήψη δείγματος για πετρογραφική ανάλυση από το ΒΑΘ_0007 (πετρογραφικό δείγμα 96), αλλά και από τα κύπελλα με αριθμούς καταλόγου ΒΑΘ_0104 (πετρογραφικό δείγμα 87), ΑΜΗ Α223_5α (πετρογραφικό δείγμα 94), ΑΜΗ Α228_3α (πετρογραφικό δείγμα 95)³⁶⁷, τα οποία δεν περιγράφονται τεχνολογικά λεπτομερώς εδώ.

Η όπτηση των κυπέλλων διενεργήθηκε: α. σε οξειδωτικές συνθήκες, σε όσα αφορούν στα κύπελλα με κόκκινη βαφή· β. σε οξειδωτικές συνθήκες, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, σε όσα αφορούν στα κύπελλα με μαύρη βαφή.

5.1.ε.ii. Συζήτηση επί των τύπων:

1. Γενικά

Σχετικά με την κατηγοριοποίηση των υπό εξέταση κυπέλλων σε τεχνολογικούς τύπους, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στα υποκεφάλαια 5.1.α.i. και 5.1.β.ii. «Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά».

2. Διακριτοί τύποι

Τύπος 1

Ολόβαφα κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0013 (Σχ. 142_10), Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0008 (Σχ. 138_10),
Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0014 (Σχ. 137_10), Παράδειγμα δ': ΒΑΘ_0078 (Σχ. 73_10),
Παράδειγμα ε': ΒΑΘ_0007 (Σχ. 139_10), Παράδειγμα στ': ΒΑΘ_0005 (Σχ. 144_10)

³⁶⁶ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β.

³⁶⁷ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.α. και πίν. 5.

(Τόμος II, σελ. 180-186: ατομικοί πίνακες αγγείων, Τόμος III, σελ. 138-145: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

Τα έξι (6) υπό εξέταση κύπελλα ανήκουν στον ολόβαφο κόκκινο Τύπο 1, εντούτοις, δεν είναι βέβαιο ότι ανήκουν στον ίδιο υπο-τύπο (το ίδιο ισχύει και για τους Τύπους 2 και 3 - βλ. παρακάτω)³⁶⁸. Είναι μεγαλύτερα συγκριτικά με τα κύπελλα των Τύπων 2 και 3, καθώς φέρουν μεγαλύτερη διάμετρο περιφέρειας χείλους και βάσης και μεγαλύτερο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος³⁶⁹. Επίσης, στην εξωτερική τους επιφάνεια εντοπίζονται επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις έντονου υψομετρικού ανάγλυφου (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ι. - 2.), οι οποίες θεωρείται ότι ήταν σκόπιμο να είναι εμφανείς. Στο στόμιο όλων των παραδειγμάτων του Τύπου 1 εντοπίζεται υπερυψωμένο τμήμα, ενώ σε χαμηλότερο επίπεδο, στην περίπτωση του ΒΑΘ_0013 και του ΒΑΘ_0008, εντοπίζεται οριζόντια εγχάραξη (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ι. - 2.). Σημειώνεται, ότι, καθώς το στόμιο δεν σώζεται εξολοκλήρου στα κύπελλα των Τύπων 2 και 3, τα δύο προαναφερθέντα τεχνολογικά στοιχεία δεν λήφθηκαν υπόψη για την τυπολογική κατηγοριοποίηση. Το εντονότερο υψομετρικό ανάγλυφο της δεξιόστροφης σπείρας στο εσωτερικό του Τύπου 1, η οποία, επιπλέον, φέρει γωνιώδες κορυφώσεις ή / και εγχαράξεις (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ι. - 2.), δεν πρόκειται για τεχνολογικά στοιχεία τα οποία, με βεβαιότητα, υποδηλώνουν μία συγκεκριμένη ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση και τεχνολογικό τύπο³⁷⁰. Παρομοίως, οι διαφορετικοί τρόποι αποκόλλησης από τον περιστρεφόμενο τροχό της βάσης των κυπέλλων δεν υποδηλώνουν με βεβαιότητα διαφορετικό αγγειοπλάστη ή / και διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση, για τους ακόλουθους λόγους: α. ο ίδιος αγγειοπλάστης είναι πιθανό να αποκολλά τα αγγεία από τον κεραμικό δίσκο με διαφορετικούς τρόπους (αν και, συνήθως, ακολουθεί ένα συγκεκριμένο, επαναλαμβανόμενο τρόπο³⁷¹). β. το συγκεκριμένο βήμα θα μπορούσε να είχε πραγματοποιηθεί από ένα βοηθό ή ένα άλλο αγγειοπλάστη του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου, ο οποίος ακολουθούσε τον δικό του τρόπο αποκόλλησης των αγγείων από τον τροχό· γ. τα ίχνη αποκόλλησης είναι

³⁶⁸ Σχετικά με τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά βάσει των οποίων αγγεία του ίδιου είδους και τύπου είναι δυνατό να διακριθούν σε υπο-τύπους, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.ii..

³⁶⁹ Βλ. τον συγκριτικό πίνακα κύριων διαστάσεων στον Τόμο II, σελ. 194.

³⁷⁰ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.iii.

³⁷¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.8.β.iii.

πιθανό να σβηστούν ή να μετατραπούν, είτε λόγω του χειρισμού της επιφάνειας έδρασης μετά την αποκοπή της βάσης από τον κεραμικό τροχό, είτε λόγω της τοποθέτησής της πάνω σε τραχιά επιφάνεια για να στεγνώσει (της οποίας αποκτά το αποτύπωμα).

Τύπος 2

Ολόβαφα κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0009 (Σχ. 141_10), Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0004 (Σχ. 140_10)
(Τόμος II, σελ. 187-188: ατομικοί πίνακες αγγείων, Τόμος III, σελ. 145-147: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

Ολόβαφα μαύρα και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0012 (Σχ. 134_10)
(Τόμος II, σελ. 189: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος III, σελ. 147-148: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

Τα τεχνολογικά στοιχεία τα οποία διακρίνουν και χαρακτηρίζουν τον ολόβαφο κόκκινο και μαύρο Τύπο 2 σε σχέση με τον Τύπο 1 είναι το μικρότερο μέγεθος του πρώτου και οι λιγότερο έντονου υψομετρικού ανάγλυφου οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις στην εξωτερική του επιφάνεια (οι οποίες, πιθανώς, δεν είναι αποτέλεσμα της σκόπιμης δημιουργίας ή διατήρησής τους, όπως ενδέχεται να ισχύει για τον Τύπο 1 - βλ. παραπάνω). Στο εσωτερικό των κυπέλλων του Τύπου 2 εντοπίζεται δεξιόστροφη σπείρα λιγότερο έντονου υψομετρικού ανάγλυφου, η οποία δεν φέρει γωνιώδεις κορυφώσεις ή / και εγχαραξίς, δύο στοιχεία τα οποία, όμως, δεν υποδηλώνουν, με βεβαιότητα, διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση και διαφορετικό τεχνολογικό τύπο³⁷². Τέλος, δεν εντοπίζεται υπερυψωμένο τμήμα στο στόμιο των παραδειγμάτων του Τύπου 2, όπως ισχύει για τα παραδείγματα του Τύπου 1, εντούτοις, το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος των παραδειγμάτων του Τύπου 2 είναι, παρομοίως, ανομοιογενές. Σε όσα αφορούν στα ίχνη αποκόλλησης

³⁷² Σχετικά, βλ. παραπάνω, σε αναφορά με τον Τύπο 1.

από τον κεραμικό τροχό που εντοπίζονται στην επιφάνεια έδρασης των κυπέλλων του Τύπου 2, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με τον Τύπο 1.

Τύπος 3

Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0002 (Σχ. 136_10), Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0010 (Σχ. 143_10)
(Τόμος II, σελ. 190-191: ατομικοί πίνακες αγγείων, Τόμος III, σελ. 149-151: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

Τα τεχνολογικά στοιχεία τα οποία διακρίνουν και χαρακτηρίζουν τον ολόβαφο μαύρο Τύπο 3 σε σύγκριση με τον Τύπο 1 είναι αυτά που αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με τον Τύπο 1, ενώ σε σύγκριση με τον Τύπο 2 η κύρια διαφορά είναι το μικρότερο μέγεθος του Τύπου 3. Η κοινή διαφορά που εντοπίζεται σε σχέση με τον Τύπο 1 και τον Τύπο 2 είναι η κύρτωση («βούλιαγμα» τροπιδώση) στο 1/3 του ύψους των κυπέλλων του Τύπου 3. Η συγκεκριμένη αστοχία μπορεί να οφείλεται: α. είτε στον μικρότερο βαθμό τεχνικής ικανότητας του αγγειοπλάστη σε όσα αφορούν στην τροχοποίηση των αρχικά κατασκευασμένων με κουλούρες κυπέλλων (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ι. - 2. και παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ι.ν.)· β. είτε σε στιγμιαίο λάθος (ενδεχομένως, λόγω βιασύνης ή / και απειρίας) ή σε απειρία του αγγειοπλάστη ή μέλους της αγγειοπλαστικής ομάδας, κατά την προετοιμασία της πηλόμαζας³⁷³, προσθέτοντας σε αυτήν περισσότερο νερό, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα αυτή να γίνει ασταθής και πολύ μαλακή. Και στις δύο προαναφερθείσες περιπτώσεις, με εξαίρεση την περίπτωση του στιγμιαίου λάθους, και λαμβάνοντας, επιπλέον, υπόψη το μικρότερο μέγεθος του Τύπου 3, υποδεικνύεται διαφορετική ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση, δηλαδή διαφορετικός τύπος.

³⁷³ Σημειώνεται, ότι οι πρώτες γεωλογικές πρώτες ύλες που χρησιμοποιήθηκαν για την προετοιμασία της κεραμικής ύλης του Τύπου 3 είναι παρόμοια με αυτές που χρησιμοποιήθηκαν για την προετοιμασία της κεραμικής ύλης του Τύπου 1 και 2 (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ι. - 2).

5.1.ε.iii. Προέλευση:

Τα συνολικά έντεκα (11) κύπελλα του υπό εξέταση είδους προέρχονται από τα στρώματα τελικής χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου (πιθανότερα του τέλους της αρχικής και όχι της τελικής φάσης του συγκροτήματος³⁷⁴). Συγκεκριμένα, το ΒΑΘ_0078 έχει πιθανή προέλευση το ισόγειο ή τον όροφο (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων) και τα λοιπά δέκα (10) κύπελλα έχουν πιθανή προέλευση το ισόγειο ή τον όροφο (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

5.1.ε.iv. Χρονολόγηση:

Στο ΥΜΙβ στρώμα καταστροφής από πυρκαγιά μετά από σεισμό στο μινωικό μέγαρο στο Νίρου Χάνι εντοπίζονται παρόμοια κύπελλα με εκείνα του υπό εξέταση είδους (κυρίως του Τύπου 1 και 2), τα λεγόμενα «άωτα ωοειδή κύπελλα»³⁷⁵, τα οποία, ενίοτε, φέρουν μικρότερο στόμιο³⁷⁶. Στο ΥΜΙα στρώμα του Μόχλου εντοπίζονται παρόμοια παραδείγματα με εκείνα των Τύπων 1 και 2³⁷⁷. Στο ΥΜΙβ στρώμα της Οικίας ΙΙ.1 στον Πετρά, επίσης, εντοπίστηκαν παρόμοια, άβαφα παραδείγματα³⁷⁸. Μονόχρωμα παραδείγματα εντοπίστηκαν στο ΥΜΙβ - ΥΜΙΙ στρώμα του κτηριακού συγκροτήματος του «Φυλακίου της θάλασσας» στις Καρούμες Σητείας³⁷⁹, ενώ στον Κομμό παρόμοια παραδείγματα εντοπίζονται στην πρώιμη ΥΜΙα περίοδο³⁸⁰, στην ύστερη ΥΜΙα περίοδο³⁸¹, στην τελική ΥΜΙα περίοδο³⁸² και στην ΥΜΙβ περίοδο³⁸³.

Συμπεραίνεται, ότι το υπό εξέταση είδος κυπέλλων εντοπίζεται τόσο στην ΥΜΙα περίοδο, όσο και στην ΥΜΙβ - ΥΜΙΙ περίοδο. Εντούτοις, ο ώμος που εντοπίζεται στα 2/3 του ύψους του κυρίως σώματος των περισσότερο αχλαδόσχημων

³⁷⁴ Σημειώνεται, ότι η αρχική φάση και η τελική φάση του συγκροτήματος δεν απέχουν πολύ χρονικά μεταξύ τους (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.7., σελ. 63-64).

³⁷⁵ Σακελλαράκη 2011, Τόμος Ι: 106-108, 152-154, Τόμος ΙΙ: εικ. 83.3, 85.1-2.

³⁷⁶ Σακελλαράκη 2011, Τόμος Ι: 106-108, 152-154, Τόμος ΙΙ: εικ. 83.1-2, 84.1-3, 85.3.

³⁷⁷ Barnard και Brogan 2011: 429-431 (εικ. 4: P6049).

³⁷⁸ Tsiropoulou και Alberti 2011: 472 (εικ. 9.k-p), 474.

³⁷⁹ Vokotopoulos 2011: 569-570 (εικ. 19f).

³⁸⁰ Van der Moortel 1997: 51, 990 (εικ. 7: P, V, W). Επισημαίνεται, ότι η μελετήτρια συγκαταλέγει κωνικά και ημισφαιρικά (ή ωοειδή) κύπελλα στην ίδια κατηγορία (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.4, σελ. 74).

³⁸¹ Van der Moortel 1997: 57, 991 (εικ. 8: E, F, P, V).

³⁸² Van der Moortel 1997: 65, 992 (εικ. 9: F, P, Q).

³⁸³ Van der Moortel 1997: 71-79, 993 (εικ. 10: P, Q).

κυπέλλων των Τύπων 1 και 2 αποδίδεται στη μεγαλύτερη ικανότητα του αγγειοπλάστη κατά την ΥΜΙβ περίοδο, ο οποίος καταφέρνει να αποφύγει το «βούλιαγμα» (κύρτωση, τροπιδώση) των μικρών, ημισφαιρικών αυτών κυπέλλων κατά την τροχοποίησή τους³⁸⁴, είτε αυτά ήταν εξολοκλήρου τροχοποίητα, είτε είχαν αρχικά κατασκευαστεί με κουλούρες³⁸⁵. Αντίθετα, το «βούλιαγμα» που εντοπίζεται στο 1/3 του ύψους του κυρίως σώματος του Τύπου 3³⁸⁶ εντάσσει τα κύπελλα αυτά χρονολογικά στη ΜΜΙΙΙ / ΥΜΙα περίοδο, επειδή θεωρείται ενδεικτικό της μη επιτυχούς χρήσης του κεραμικού τροχού στην πρωιμότερη αυτή φάση της Νεοανακτορικής περιόδου³⁸⁷ (αλλά, ίσως, και της μη επιτυχούς προετοιμασίας της πηλόμαζας, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.iii.). Καθώς, όμως, τα παραδείγματα του Τύπου 3, όπως και τα αχλαδόσχημα παραδείγματα των Τύπων 1 και 2, βρέθηκαν στα στρώματα τελικής χρήσης του Βαθυπέτρου (πιθανώς του Χώρου 9), τα οποία τοποθετούνται χρονικά στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου³⁸⁸, το πιθανότερο είναι τα κύπελλα και των τριών τύπων να χρονολογούνται στην ίδια περίοδο. Διευκρινίζεται, ότι δεν είναι πιθανό ο Τύπος 3 να παράχθηκε κατά την πρωιμότερη, ΥΜΙα περίοδο και να μεταφέρθηκε μεταγενέστερα, την ΥΜΙβ περίοδο, στο Βαθύπετρο για χρήση, καθώς δεν πρόκειται για κύπελλα που φέρουν κάποιο ιδιαίτερο συμβολισμό, για τον οποίο θα μπορούσαν να είχαν φυλαχθεί, ως σημαντικά αγγεία, για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα. Οπότε, η προαναφερθείσα εντοπισμένη τεχνολογική διαφορά ανάμεσα στον Τύπο 3 και στους Τύπους 1 και 2, η οποία οφείλεται σε διαφορετικά επίπεδα τεχνολογικής ικανότητας των αγγειοπλαστών, υποδηλώνει την ύπαρξη κεραμικών εργαστηρίων τα οποία λειτούργησαν την ίδια περίοδο, αλλά σε διαφορετικά γεωγραφικά σημεία.

³⁸⁴ Σχετικά, βλ. Van de Moortel 1997: 428 και παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.iv., σελ. 336-337.

³⁸⁵ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.i. - 2.

³⁸⁶ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ii.

³⁸⁷ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 384.

³⁸⁸ Σχετικά με τη χρονολόγηση της αρχικής και της τελικής φάσης του Βαθυπέτρου στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, βλ. τα προηγούμενα υποκεφάλαια του κεφαλαίου 5. Σχετικά, βλ. επίσης, παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.iii. και υποσημείωση 374.

5.1.ε.ν. *Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής:*

Τα κοινά τεχνολογικά των συνολικά έντεκα (11) κυπέλλων του υπό εξέταση είδους ακολουθούν παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Αυτό υποδεικνύουν τα ακόλουθα, κοινά, τεχνολογικά τους στοιχεία:

- Η (εν μέρει η εξολοκλήρου) τροχοποίητη κατασκευή τους.
- Ο μέσος τραχύς χαρακτήρας τους.
- Η παρόμοια μορφολογία τους.
- Η ολόβαφη διακόσμηση (κόκκινη ή μαύρη).
- Ο παρόμοιος τρόπος όπτησης: σε οξειδωτικές συνθήκες για την επίτευξη του κόκκινου χρώματος της διακόσμησης, ή αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της διακόσμησης.
- Οι παρόμοιες συνταγές των λεπτοφυών κεραμικών υλών τους.

Οι ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις τις οποίες αντιπροσωπεύουν οι τρεις εντοπισμένοι τύποι (Τύπος 1, 2 και 3) ακολουθήθηκαν από τουλάχιστον τρία κεραμικά εργαστήρια, τα οποία δραστηριοποιούνταν στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου (το ένα εκ των οποίων δεν αποκλείεται να πρόκειται για το κεραμικό εργαστήριο που εντοπίστηκε στη Νότια Πτέρυγα του Βαθυπέτρου³⁸⁹)³⁹⁰, αποτελούμενα από αντίστοιχο αριθμό αγγειοπλαστών ή αγγειοπλαστικών ομάδων³⁹¹ που κατείχαν διαφορετικούς βαθμούς τεχνικής ικανότητας και εμπειρίας (ειδικά, σε όσα αφορούν στον Τύπο 3, κατείχαν μικρότερη τεχνική ικανότητα και εμπειρία). Το ότι είναι πιθανό οι κεραμικές ύλες των κυπέλλων να προετοιμάστηκαν με ντόπιες γεωλογικές πρώτες ύλες της περιοχής του Γιούχτα³⁹² υποδηλώνει ότι τα τρία προτεινόμενα κεραμικά εργαστήρια λειτούργησαν στη συγκεκριμένη περιοχή.

³⁸⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.δ.ιγ., σελ. 42-43.

³⁹⁰ Σχετικά με το σε ποιες περιπτώσεις μία ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση είναι πιθανό να αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο κεραμικό εργαστήριο, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.6.β.ι. και 2.6.β.ιι. Σχετικά με τη χρονολόγηση των υπό εξέταση κυπέλλων στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ιγ.

³⁹¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ι., σελ. 97-98.

³⁹² Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ι. - 4.

5.1.ε.vi. Χρήση και σημασία:

Τα κύπελλα του υπό εξέταση είδους χρησιμοποιούνταν για να περιέχουν υγρά, τουλάχιστον κατά την προοριζόμενη χρήση τους³⁹³. Αυτό υποδεικνύεται από το γεγονός ότι φέρουν συστελλόμενο στόμιο, χαρακτηριστικό το οποίο προσδίδεται σε ένα αγγείο το οποίο επιθυμείται να συγκρατεί στο εσωτερικό του υγρά με επιτυχία. Συγκεκριμένα, είναι πιθανό ότι χρησιμοποιούνταν για ατομική πόση. Εντούτοις, δεν αποκλείεται η χρήση τους για τη μεταφορά και την κατανάλωση στερεάς τροφής ή για τη μεταφορά άλλων υλικών (π.χ., υλικών που χρησιμοποιούνταν για τελετουργικούς σκοπούς). Σε κάθε περίπτωση, προτείνεται ότι τα κύπελλα δεν είχαν κάποια ιδιαίτερη συμβολική αξία.

³⁹³ Δηλαδή κατά τη χρήση για την οποία αυτά είχαν αρχικά κατασκευαστεί και όχι κατά μία δευτερεύουσα χρήση, την οποία τελικά μπορεί να είχαν. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποσημείωση 20.

5.1.στ. Κύπελλα με ευθεία τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

(Τόμος II, σελ. 197-216: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 217-221: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 152-178: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

5.1.στ.ι. *Τεχνολογική σύνοψη:*

1. Μορφολογία

Εντοπίστηκε ένα είδος (Είδος 1) στη συγκεκριμένη κατηγορία αγγείων, το οποίο περιλαμβάνει κυλινδροκωνικά, λεπτοφυή, ελάχιστα ανοιχτά κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με κάθετη, ταινιωτή λαβή, ευθύ ή ελάχιστα έξω νεύον χείλος, στενούμενο, ανάγλυφο δακτύλιο, λοξότμητη βάση και ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης (Κύπελλα Βαφειού). Εξετάστηκαν λεπτομερώς τεχνολογικά δεκατέσσερα (14) κύπελλα με τους ακόλουθους αριθμούς καταλόγου: ΒΑΘ_0022, ΒΑΘ_0024, ΒΑΘ_0085, ΒΑΘ_0021, ΒΑΘ_0091, ΒΑΘ_0089, ΒΑΘ_0050, ΒΑΘ_0051, ΒΑΘ_0096, ΒΑΘ_0026, Σχ. 173_10, ΒΑΘ_0093, ΒΑΘ_0090 και ΒΑΘ_0094. Τα υπό εξέταση κύπελλα παρουσιάζουν συμμετρική μορφολογία και προσεγμένη κατασκευή, στοιχεία που υποδηλώνουν ότι για τη δημιουργία τους επενδύθηκε σημαντική εργασία και χρόνος. Οι κύριες διαστάσεις τους κυμαίνονται ως ακολούθως:

- Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 8,8 εκ. - 9,1 εκ.
- Ελάχιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 7,5 εκ. - 8,6 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας στομίου: 9,2 εκ. - 12 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 5,5 εκ. - 7 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας ανάγλυφου δακτυλίου: 6,5 εκ. - 7,8 εκ.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Τα υπό εξέταση κύπελλα είναι τροχοποίητα (πάνω σε αριστερόστροφο κεραμικό τροχό), εξολοκλήρου ή εν μέρει, ενδεχομένως με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (ίσως της Μεθόδου 3)³⁹⁴. Οι οριζόντιες ή ελάχιστα

³⁹⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.β.ι. - 2. και υποσημείωση 283.

διαγώνιες αυλακώσεις - ραβδώσεις και εσοχές που εντοπίζονται, για παράδειγμα, στο εσωτερικό του BAΘ_0024 και του BAΘ_0093 υποδηλώνουν τη χρήση της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού³⁹⁵. Το γεγονός ότι ο ανάγλυφος δακτύλιος του BAΘ_0090 έσπασε κατά μήκος της κορύφωσής του (βλ. **Τόμο II, σελ. 215, πίν. αγγείου: εικ. 1-4**) υποδηλώνει ότι εκεί μπορεί να βρισκόταν το σημείο σύνδεσης δύο κουλουρών. Στο εσωτερικό των κυπέλλων συχνά εντοπίζεται δεξιόστροφη σπείρα, όπως και κώνος εσωτερικά της βάσης, τεχνολογικά στοιχεία τα οποία σχηματίστηκαν είτε λόγω της εξολοκλήρου τροχοποίησης κατασκευής τους, είτε λόγω της δευτερεύουσας επεξεργασίας στον περιστρεφόμενο τροχό του αρχικώς κατασκευασμένου με κουλούρες κυρίως σώματός τους. Στα κατώτερα, εσωτερικά τοιχώματα των BAΘ_0091 και BAΘ_0081 εντοπίζονται διαγώνια ίχνη (με κατεύθυνση από κάτω προς τα πάνω: από αριστερά προς τα δεξιά: ενδεικτικό της χρήσης αριστερόστροφου κεραμικού τροχού), μέσα στα οποία διατηρήθηκε καλύτερα η βαφή. Τα ίχνη αυτά, πιθανότατα, δημιουργήθηκαν κατά την προσπάθεια του αγγειοπλάστη να σχηματίσει τα εσωτερικά, κυρτά τοιχώματα της λοξότμητης βάσης, πιθανώς πάνω σε αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό. Στην επιφάνεια της έδρασης της πλειονότητας των κυπέλλων, εντοπίζονται ομόκεντρα, συνήθως ημικυκλικά, ίχνη που σχηματίστηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης από τον περιστρεφόμενο τροχό με νήμα.

Ο ανάγλυφος δακτύλιος των υπό εξέταση κυπέλλων κατασκευάστηκε κατά την τροχοποίηση του κυρίως σώματός τους και είναι είτε είναι κυρτός, στην περίπτωση που κατά τον σχηματισμό του χρησιμοποιήθηκαν τα γυμνά χέρια του αγγειοπλάστη (βλ. BAΘ_0022, BAΘ_0024), είτε παρουσιάζει γωνίωση, στην περίπτωση που χρησιμοποιήθηκε σκληρό εργαλείο ή τα νύχια των χεριών του αγγειοπλάστη (βλ. BAΘ_0085, BAΘ_0021, BAΘ_0091, BAΘ_0094). Η λοξότμητη βάση των κυπέλλων πιθανώς σχηματίστηκε κατά τον αρχικό σχηματισμό του νωπού, κυρίως σώματός τους σε όρθια θέση πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, ίσως με χρήση εργαλείου (βλ. BAΘ_0022, BAΘ_0024, BAΘ_0085, BAΘ_0091, BAΘ_0089). Ενίοτε, η βάση τελειοποιήθηκε - λειάνθηκε σε ημίωπη κατάσταση πηλού (βλ. BAΘ_0050, BAΘ_0051, BAΘ_0096, BAΘ_0026, Σχ. 173_10, BAΘ_0090), όπως υποδεικνύει ο εντοπισμός λείων εδρών ορθογώνιου και ελλειψοειδούς σχήματος, που ακολουθούν οριζόντιο ή ελάχιστα διαγώνιο άξονα ως προς την επιφάνεια έδρασης.

³⁹⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.ι.2.

Εντούτοις, δεν αποκλείεται η λοξότμητη βάση να σχηματίστηκε εξολοκλήρου με χρήση σκληρού εργαλείου σε ημίωπο αγγείο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, σε όρθια ή σε ανάστροφη θέση. Η ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης που εντοπίζεται σε πολλά παραδείγματα κυπέλλων, πιθανώς, δημιουργήθηκε κατά τη μεταφορά του νωπού αγγείου, μετά την κατασκευή του³⁹⁶.

Η εξωτερική επιφάνεια των κυπέλλων ενίοτε λειάνθηκε, σπάνια στα ολόβαφα παραδείγματα (βλ. BAΘ_0022, BAΘ_0024) και συχνότερα στα διακοσμημένα κύπελλα (τα οποία διαθέτουν, επιπλέον τελειοποιημένη - λειασμένη λοξότμητη βάση, βλ. παραπάνω· εξαίρεση αποτελούν τα BAΘ_0093 και BAΘ_0094, τα οποία δεν έχουν λειανθεί). Στην περίπτωση που η επιφάνεια δεν έχει λειανθεί, εντοπίζονται σε αυτή: α. οριζόντια, λεπτά ίχνη τροχοποίησης, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίηση με γυμνά χέρια ή με τη χρήση νωπού σφουγγαριού, β. ανομοιόμορφες συγκεντρώσεις αρχικά υδαρούς πηλού που δημιουργήθηκαν κατά τη διαχείριση του νωπού αγγείου μετά την ολοκλήρωση της κατασκευής του, γ. δακτυλικά αποτυπώματα. Επίσης, στην επιφάνεια πολύ συχνά εντοπίζονται κενά που δημιουργήθηκαν εξαιτίας της φθοράς των ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων της κεραμικής ύλης³⁹⁷ ή / και λόγω της γρήγορης τροχοποίησης.

3. Διακόσμηση

Στο υπό εξέταση είδος κυπέλλου εντοπίστηκαν τα ακόλουθα είδη διακόσμησης:

- Ολόβαφη κόκκινη και στην επιφάνεια έδρασης: δύο (2) παραδείγματα (BAΘ_0022, BAΘ_0024).
- Ολόβαφη μαύρη - κόκκινη και στην επιφάνεια έδρασης: δύο (2) παραδείγματα (BAΘ_0085, BAΘ_0021).
- Ολόβαφα μαύρα και στην επιφάνεια έδρασης: δύο (2) παραδείγματα (BAΘ_0091, BAΘ_0089).
- Κόκκινη, γραπτή διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής

³⁹⁶ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.8.β.iv.

³⁹⁷ Σχετικά, βλ. παρακάτω, στο ίδιο υποκεφάλαιο, τμήμα κειμένου 4. και την τεχνολογική λεπτομερή περιγραφή των αγγείων στον Τόμο III, σελ. 152-178.

στην επιφάνεια έδρασης: τρία (3) παραδείγματα (BAΘ_0050, BAΘ_0051, BAΘ_0096).

- Μαύρη, γραπτή διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης: τρία (3) παραδείγματα (BAΘ_0026, Σχ. 173_10, BAΘ_0093).

- Μαύρη, γραπτή διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με μαύρο δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης: ένα (1) παράδειγμα (BAΘ_0090).

- Μαύρη, γραπτή, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης: ένα (1) παράδειγμα (BAΘ_0094).

Η επίθεση της βαφής στα ολόβαφα τμήματα των αγγείων και στα ολόβαφα αγγεία διενεργήθηκε μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης, σε στεγνή επιφάνεια για καλύτερα αποτελέσματα³⁹⁸. Τα ίχνη καταλοιβάδων στη βαφή, όπως στο BAΘ_0093, BAΘ_0050 και BAΘ_0094, υποδεικνύουν ότι η βαφή προστέθηκε στο εσωτερικό του αγγείου, στη συνέχεια το αγγείο περιστράφηκε, ώστε η βαφή να καλύψει όλη την εσωτερική επιφάνεια και τελικά το κύπελλο τοποθετήθηκε ανάποδα, για να χυθεί η ποσότητα της βαφής που περίσσευε. Στα περισσότερα κύπελλα η βαφή έχει υποστεί μεγάλη φθορά. Σημειώνεται, ότι το χρώμα της βαφής στην επιφάνεια των BAΘ_0085 και BAΘ_0021 εναλλάσσεται ανάμεσα σε μαύρο και κόκκινο, στοιχείο που επιβεβαιώνει ότι η ίδια σιδηρούχα βαφή μπορεί να αποκτά μαύρο ή κόκκινο χρώμα, ανάλογα με τις συνθήκες όπτησης (βλ. παρακάτω)³⁹⁹.

Στα κύπελλα που φέρουν γραπτή διακόσμηση, το λευκο-κίτρινο επίχρισμα πιθανώς προστέθηκε σε ημίνωπο αγγείο μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης⁴⁰⁰, πριν προστεθεί η διακόσμηση με πινέλο. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω (βλ. τμήμα κειμένου 2.) σε όσα αφορούν στα ολόβαφα αγγεία, μόνο το BAΘ_0022 και το BAΘ_0024 έχουν πιθανώς λειανθεί εξωτερικά, ενώ ανάμεσα στα διακοσμημένα κύπελλα έχουν πιθανώς λειανθεί τα BAΘ_0050, BAΘ_0051, BAΘ_0096, BAΘ_0026, Σχ. 173_10 και BAΘ_0090 (με τελειοποίηση ή λείανση της λοξότμητης

³⁹⁸ Rye 1981: 24, Κυριατζή 2000: 63. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 5, υποσημείωση 21.

³⁹⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii., σελ. 102-103 και κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.i. «Τεχνολογική σύνοψη: 3. Διακόσμηση».

⁴⁰⁰ Σχετικά, βλ. Τόμο III, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α., υποσημείωση 8.

περιφέρειας της βάσης τους με εργαλείο), ενώ δεν λειάνθηκε το ΒΑΘ_0093 και το ΒΑΘ_00904.

Η πλειονότητα των υπό εξέταση κυπέλλων Βαφειού φέρουν διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά (και ολόβαφο εσωτερικό), πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, ως ακολούθως: 1. στο ανώτερο τμήμα τους φέρουν ζώνη οφθαλμωτών σπειρών ή σπειρών χωρίς οφθαλμό, αριστερόστροφων ή δεξιόστροφων, οι οποίες ενώνονται μεταξύ τους με κυματοειδή γραμμή (είναι αβέβαιο, όμως, αν οι σπείρες σχεδιάστηκαν με μία συνεχόμενη πινελιά ή με μη συνεχόμενες πινελιές που συνδέονται μόνο φαινομενικά). 2. χαμηλότερα στο σώμα του αγγείου, φέρουν δύο οριζόντιες, παράλληλες ταινίες, εκ των οποίων η πρώτη καλύπτει τον ανάγλυφο δακτύλιο και συνεχίζει χαμηλότερα και η δεύτερη καλύπτει το τμήμα του αγγείου γύρω από τη βάση. 3. σπανιότερα (βλ. ΒΑΘ_0093), εντοπίζεται τρίτη ταινία που καλύπτει το χείλος εξωτερικά και δακτύλιος (ή σπείρα που σώζεται εν μέρει) που κοσμεί την επιφάνεια έδρασης. Συχνά, εντοπίζονται ίχνη βαφής στο σωζόμενο τμήμα της λαβής, αλλά δεν είναι βέβαιο αν αυτή ήταν ολόβαφη ή διακοσμημένη.

Το ΒΑΘ_0094 είναι το μόνο παράδειγμα που φέρει λεπτή ταινία στο χείλος και ζώνη με φυτική διακόσμηση χαμηλότερα, αποτελούμενη από επάλληλα καλάμια που γέρνουν προς τα δεξιά, από τα οποία σώζεται ένας μίσχος με τέσσερα φύλλα. Τα καλάμια εκφύονται από μια μαύρη ταινία που ίσως αναπαριστά το χωμάτινο έδαφος, η οποία καλύπτει, εν μέρει, τον ανάγλυφο δακτύλιο.

Τέλος, σημειώνεται, ότι ο ανάγλυφος δακτύλιος των ΒΑΘ_0089 και Σχ. 173_10 οριοθετείται από δύο διακοσμητικές, οριζόντιες αυλακώσεις - εσοχές.

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Η κεραμική ύλη των υπό εξέταση κυπέλλων ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1, ο οποίος έχει προταθεί ότι παράχθηκε σε ένα ή περισσότερα κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα με χρήση ντόπιων γεωλογικών πρώτων υλών⁴⁰¹. Εξαιρέση αποτελεί η κεραμική ύλη του ΒΑΘ_0093, η μακροσκοπική εξέταση της οποίας έδειξε ότι δεν ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1. Αυτό, όμως, δεν επιβεβαιώθηκε πετρογραφικά, καθώς δεν επιτεύχθηκε η δημιουργία λεπτή τομής από το ληφθέν

⁴⁰¹ Βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β., όπως και τη λεπτομερή περιγραφή των κεραμικών υλών των κυπέλλων στον Τόμο ΙΙΙ, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.στ.

κεραμικό δείγμα⁴⁰². Εντούτοις, ο διαφορετικός τρόπος όπτησης της εν λόγω κεραμικής ύλης (βλ. αμέσως παρακάτω) επιβεβαιώνει ότι πρόκειται για διαφορετικό είδος. Σε αυτήν, εντοπίζονται πολυάριθμα ασβεστολιθικά εγκλείσματα (συμπεριλαμβανομένων κελυφών ασπόνδυλων ζώων) και πολυάριθμα, μαύρα, πολύ μαλακά εγκλείσματα αβέβαιου είδους, τα οποία έχουν φθαρεί στην επιφάνεια του κυπέλλου, δημιουργώντας κενά που συχνά περιβάλλονται από κρατήρες (βλ. **Τόμο II, σελ. 214, πίν. αγγείου: εικ. 4-5**).

Δείγμα για πετρογραφική ανάλυση λήφθηκε από τα ακόλουθα κύπελλα Βαφειού⁴⁰³:

- ΒΑΘ_0022 (πετρογραφικό δείγμα: 7).
- ΒΑΘ_0089 (πετρογραφικό δείγμα: 83).
- ΒΑΘ_0050 (πετρογραφικό δείγμα: 9).
- ΒΑΘ_0026 (πετρογραφικό δείγμα: 8).
- ΒΑΘ_0090 (πετρογραφικό δείγμα: 79).

Επιπλέον δείγματα λήφθηκαν από τα ακόλουθα κύπελλα Βαφειού, τα οποία δεν εξετάζονται εδώ αναλυτικά:

- ΒΑΘ_0096 (πετρογραφικό δείγμα: 86).
- ΑΜΗ Α220_100 (πετρογραφικό δείγμα: 91).

Οι συνθήκες όπτησης των υπό εξέταση κυπέλλων ήταν ως ακολούθως: α. στα κύπελλα με κόκκινη βαφή: οξειδωτικές συνθήκες όπτησης· β. στα κύπελλα με μαύρη - κόκκινη βαφή: αρχικά οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, κατά τη διάρκεια των οποίων δημιουργήθηκε το ανοιχτόχρωμο χρώμα της κεραμικής ύλης και το κόκκινο τμήμα της βαφής, ενώ στη συνέχεια οι συνθήκες μετατράπηκαν σε αναγωγικές για τη δημιουργία του μαύρου χρώματος της βαφής (κάτι που, όμως, δεν επιτεύχθηκε σε όλη την επιφάνεια του αγγείου, καθώς κατά τόπους διατηρήθηκε το κόκκινο χρώμα των αρχικά οξειδωτικών συνθηκών)· γ. στα κύπελλα με μαύρη βαφή: οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης· δ. στο ΒΑΘ_0093: πιθανότατα αναγωγικές συνθήκες για το μεγαλύτερο μέρος της όπτησης, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα το μαύρο χρώμα της βαφής και τον μη οξυγονωμένο, μαύρο πυρήνα των τοιχωμάτων (στο σπάσιμο του οστράκου), ενώ, λίγο πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, οι συνθήκες μετατράπηκαν

⁴⁰² Σχετικά, βλ. Τόμο I, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.β.

⁴⁰³ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.α. και πίν. 5.

σε οξειδωτικές, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα την επίτευξη των περισσότερο ανοιχτόχρωμων ακριών του πυρήνα (στο σπάσιμο του οστράκου) και του ανοιχτόχρωμου επιχρίσματος της επιφάνειας του κυπέλλου⁴⁰⁴ (βλ. **Τόμο II, σελ. 214, πίν. αγγείου: εικ. 4**).

5.1.στ.ii. *Συζήτηση επί των τύπων:*

1. Γενικά

Σχετικά με την κατηγοριοποίηση των υπό εξέταση κυπέλλων Βαφειού σε τεχνολογικούς τύπους, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στα υποκεφάλαια 5.1.α.ii. και 5.1.β.ii. («Συζήτηση επί των τύπων: 1. Γενικά»). Οι κεραμικές ύλες δεν λήφθησαν υπόψη για την τυπολογική κατηγοριοποίηση, καθώς αυτές ανήκουν στο ίδιο είδος, στον Λεπτοφυή Πηλό 1, με εξαίρεση την κεραμική ύλη του ΒΑΘ_0093, βάσει της διαφορετικότητας της οποίας το συγκεκριμένο κύπελλο κατηγοριοποιήθηκε σε διαφορετικό τύπο.

Σημειώνεται, ότι η μορφολογία της εσωτερικής επιφάνειας της βάσης, το πάχος των τοιχωμάτων του αγγείου κοντά στη βάση και το υψομετρικό ανάγλυφο της εσωτερικής επιφάνειας του κυρίως σώματος του τροχοποίητου (εν μέρει ή εξολοκλήρου) αγγείου δεν αποτελούν στοιχεία που είναι ενδεικτικά διαφορετικού τεχνολογικού τύπου αγγείου⁴⁰⁵. Αυτό ισχύει, καθώς ο ίδιος αγγειοπλάστης είναι δυνατό να «ανοίξει» και να «ανεβάσει» τη μάζα του πηλού πάνω στον κεραμικό τροχό με διαφορετικούς τρόπους, καταλήγοντας, όμως, στο ίδιο μορφολογικό αποτέλεσμα.

2. Διακριτοί τύποι

Ολόβαφα κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 1

Υπο-τύπος α'

⁴⁰⁴ Rye 1981: 115-118, Shepard 1976: 106, Κυριατζή 2000: 89, 93.

⁴⁰⁵ Βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.iii., σελ. 108.

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0022 (Σχ. 8_10)
(Τόμος ΙΙ, σελ. 197-198: ατομικός πίνακας αγγείου)

Τύπος 2

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0024 (Σχ. 6_10)
(Τόμος ΙΙ, σελ. 199-200: ατομικός πίνακας αγγείου)

Ολόβαφα μαύρα - κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 3

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0085 (Σχ. 147_10), Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0021 (Σχ. 7_10)
(Τόμος ΙΙ, σελ. 201-202: ατομικοί πίνακες αγγείων)

Οι Τύποι 1, 2 και 3 διαφοροποιούνται, καθώς, αν και διαθέτουν παρόμοιες διαστάσεις, έχουν διαφορετική μορφολογία κυρίως σώματος, λοξότμητης βάσης και έκφυσης της λαβής (το οποίο είναι το μόνο τμήμα της λαβής που σώζεται και στους τρεις τύπους). Σημειώνεται, ότι η διαφορετική μορφολογία της έκφυσης της λαβής, η οποία υποδηλώνει διαφορετικό τρόπο επικόλλησής της στο κυρίως σώμα του αγγείου, δεν υποδηλώνει πάντα διαφορετική κεραμική τεχνολογική παράδοση⁴⁰⁶. Ο κυρτός, ανάγλυφος δακτύλιος των Τύπων 1 και 2⁴⁰⁷ σχηματίστηκε κατά την τροχοποίηση του κυρίως σώματος του κυπέλλου με γυμνά χέρια, ενώ ο γωνιώδης δακτύλιος του Τύπου 3 σχηματίστηκε με τη χρήση σκληρού εργαλείου ή των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη. Οι Τύποι 1 και 2 ενδέχεται να λειάνθηκαν εξωτερικά, ενώ ο Τύπος 3 δεν έχει λειανθεί. Οι Τύποι 1 και 2 είναι ολόβαφοι κόκκινοι, ενώ ο Τύπος 3 είναι ολόβαφος μαύρος / κόκκινος. Εντούτοις, αυτό δεν αποτελεί κριτήριο τυπολογικής διαφοροποίησης, καθώς θεωρείται ότι το ίδιο κεραμικό εργαστήριο ήταν δυνατό να παράγει αγγεία του ίδιου είδους με διαφορετικά χρώματα ολόβαφης ή

⁴⁰⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii., σελ. 100, υποσημείωση 169.

⁴⁰⁷ Σημειώνεται, ότι στη σχεδιαστική απεικόνιση του ΒΑΘ_0022 (βλ. πίν. αγγείου) ο δακτύλιος αναπαρίσταται, εκ παραδρομής, με γωνιώδη κορύφωση.

γραπτής διακόσμησης⁴⁰⁸. Καθώς το κόκκινο και μαύρο χρώμα του Τύπου 3 μπορεί να οφείλεται είτε σε λάθος του ίδιου κεραμικού εργαστηρίου κατά την όπτηση, είτε σε εσκεμμένο, διαφορετικό τρόπο όπτησης άλλου κεραμικού εργαστηρίου, δεν λήφθηκε υπόψη ως κριτήριο τυπολογικής διαφοροποίησης. Σημειώνεται, τέλος, ότι τα Παραδείγματα α' και β' του Τύπου 3 δεν ανήκουν στο ίδιο αγγείο, λόγω του ότι διαθέτουν διαφορετική διάμετρο περιφέρειας δακτυλίου⁴⁰⁹.

Τύπος 4

BAΘ_0091 (Σχ. 149_10)

(Τόμος II, σελ. 205-206: ατομικός πίνακας αγγείου)

Τύπος 5

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': BAΘ_0089 (Σχ. 150_10)

(Τόμος II, σελ. 207: ατομικός πίνακας αγγείου)

Οι ολόβαφοι Τύποι 4 και 5, οι οποίοι δεν έχουν λειανθεί, είναι διαφορετικοί μορφολογικά συγκριτικά με τους λοιπούς τύπους, ειδικά σε όσα αφορούν στη μορφολογία και τον τρόπο κατασκευής του ανάγλυφου δακτυλίου, ο οποίος είναι γωνιώδης και περιβάλλεται από έντονες αυλακώσεις στον Τύπο 4, ενώ είναι πλατύς και κυρτός στον Τύπο 5. Ένα επιπλέον στοιχείο που διαφοροποιεί τους δύο τύπους είναι τα διαγώνια ίχνη που εντοπίζονται στα κατώτερα, εσωτερικά τοιχώματά τους, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την προσπάθεια του αγγειοπλάστη να σχηματίσει τα εσωτερικά, κυρτά τοιχώματα της λοξότμητης βάσης πάνω σε αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό (σχετικά, βλ. παραπάνω, τμήμα κειμένου 2.). Σημειώνεται, τέλος, ότι ο Τύπος 4 διαθέτει μεγαλύτερη περιφέρεια βάσης σε σχέση με τον Τύπο 5, στοιχείο που, επίσης, διαχωρίζει τυπολογικά τα δύο κύπελλα.

⁴⁰⁸ Σχετικά, βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.6.β.i. και 2.6.β.ii.

⁴⁰⁹ Καθώς, όμως, ο δακτύλιος του BAΘ_0021 σώζεται μόνο κατά 10%, η μέτρηση της διαμέτρου της περιφέρειάς του θα μπορούσε να είναι λανθασμένη (σημειώνεται, ότι μόνο όταν η περιφέρεια του κυρίως σώματος του αγγείου σώζεται $\geq 20\%$ θεωρείται δυνατή η έγκυρη μέτρησή της - βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.9, σελ. 121).

Με κόκκινη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 6

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0050 (Σχ. 14_10), Παράδειγμα β΄: ΒΑΘ_0051 (Σχ. 13_10)
(Τόμος ΙΙ, σελ. 208-209: ατομικοί πίνακες αγγείων)

Ο Τύπος 6 έχει περισσότερο στενούμενη βάση σε σχέση με τους Τύπους 1 και 3, ενώ διαφέρει συνολικά ως προς τη μορφολογία σε σχέση με τον Τύπο 2. Από τους Τύπους 4 και 5, όπως αναφέρεται παραπάνω, ο Τύπος 6 διαφέρει ως προς τον ανάγλυφο δακτύλιο. Τα Παραδείγματα α΄ και β΄ που ανήκουν στον Τύπο 6 δεν αποκλείεται να κατασκευάστηκαν είτε από τον ίδιο αγγειοπλάστη, είτε από διαφορετικούς αγγειοπλάστες που εργάζονταν με πολύ παρόμοιο τρόπο, με βάση τον πανομοιότυπο τρόπο τροχοποίησης του κυρίως σώματος (βλ. παρόμοια μορφολογία στο εσωτερικό των κυπέλλων).

Τύπος 7

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0096 (Σχ. 156_10)
(Τόμος ΙΙ, σελ. 210: ατομικός πίνακας αγγείου)

Ο Τύπος 7 είναι αρκετά μεγαλύτερος σε σχέση με τους λοιπούς τύπους, καθώς διαθέτει τη μεγαλύτερη περιφέρεια βάσης και ανάγλυφου δακτυλίου.

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 8

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0026 (Σχ. 9_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 211-212: ατομικός πίνακας αγγείου)

Στον Τύπο 8, ο ανάγλυφος δακτύλιος (ο οποίος είναι γωνιώδης, σε αντίθεση με τον κυρτό δακτύλιο των προαναφερθέντων διακοσμημένων τύπων) είναι στενότερος σε σύγκριση με τον δακτύλιο των υπόλοιπων τύπων.

Τύπος 9

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: Σχ. 173_10

(Τόμος ΙΙ, σελ. 213: ατομικός πίνακας αγγείου)

Ο Τύπος 9 (στον οποίο σώζεται μόνο μία δεξιόστροφη σπείρα της διακόσμησης) διαφοροποιήθηκε τυπολογικά, λόγω του ότι ο ανάγλυφος δακτύλιος οριοθετείται από δύο οριζόντιες εγχαράξεις (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 4-5**).

Τύπος 10

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0093 (Σχ. 154_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 214: ατομικός πίνακας αγγείου)

Στον Τύπο 10 σώζονται δύο αριστερόστροφες, διακοσμητικές σπείρες που δεν διαθέτουν οφθαλμό, στοιχείο που επιβεβαιώνει τη διαφορετική εκτέλεση του ίδιου είδους διακόσμησης των σπειρών. Το στοιχείο αυτό διαφοροποιεί τυπολογικά το

κύπελλο, καθώς παράχθηκε με βάση διαφορετική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Ο συγκεκριμένος τύπος διαφοροποιείται, επίσης, επειδή διαθέτει διαφορετικό είδος κεραμικής ύλης (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.στ.ι. - 4.), αλλά και επειδή δεν έχει λειανθεί, ενώ οι λοιποί διακοσμημένοι τύποι έχουν λειανθεί (με εξαίρεση το ΒΑΘ_0094 - βλ. παρακάτω). Τέλος, το ότι χείλος του κυπέλλου είναι ελάχιστα έξω νεύον και έχει σχηματιστεί προσεκτικά, ενδεχομένως με χρήση εργαλείου, επίσης, το διαφοροποιεί τυπολογικά (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 3**).

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, με μαύρο δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 11

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0090 (Σχ. 155_10)

(Τόμος II, σελ. 215: ατομικός πίνακας αγγείου)

Ο Τύπος 11 διαφοροποιείται τυπολογικά, λόγω του ότι ο δακτύλιός του οριοθετείται από αυλακώσεις πολύ ήπιου υψομετρικού ανάγλυφου και καθώς το τμήμα του αγγείου χαμηλότερα του δακτυλίου είναι στενότερο σε σχέση με τα άλλα κύπελλα του είδους. Σε όσα αφορούν στη διακόσμηση, το χείλος κοσμείται εξωτερικά με λεπτή ταινία, ενώ η κυματοειδής γραμμή που συνδέει τις τέσσερις οφθαλμοτέες, φαινομενικά δεξιόστροφες σπείρες καταλήγει σε σπειροειδή γραμμή, στο σημείο απέναντι από τη λαβή, δύο στοιχεία που δεν εντοπίζονται στα λοιπά, παρόμοια διακοσμημένα κύπελλα Βαφειού (βλ. **πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 1-4**)⁴¹⁰. Τέλος, σημειώνεται, ότι το γεγονός ότι η επιφάνεια έδρασης του Τύπου 11 διακοσμείται με δακτύλιο (ή με σπειροειδή γραμμή) δεν τον διαφοροποιεί σε σχέση με τα άλλα διακοσμημένα κύπελλα του είδους, καθώς αυτά, πιθανώς λόγω φθοράς, δεν σώζουν ίχνη βαφής στην επιφάνεια έδρασης.

⁴¹⁰ Εντούτοις, επισημαίνεται, ότι στα λοιπά κύπελλα δεν σώζεται η διακοσμητική ζώνη των σπειρών στο σύνολό της, ώστε να επιβεβαιωθεί ότι, πράγματι, δεν εντοπίζεται σε αυτά παρόμοια σπειροειδή απόληξη.

Με μαύρη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 12

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0094 (Σχ. 153_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 216: ατομικός πίνακας αγγείου)

Ο Τύπος 12 διαθέτει γωνιώδη ανάγλυφο δακτύλιο διαφορετικής μορφολογίας, ο οποίος δεν εντοπίζεται στα λοιπά υπό εξέταση κύπελλα. Επίσης, το γεγονός ότι το κύπελλο δεν έχει λειανθεί (όπως ισχύει για το διακοσμημένο κύπελλο ΒΑΘ_0093 - βλ. παραπάνω), επίσης, το διαφοροποιεί τυπολογικά.

5.1.στ.iii. Προέλευση:

Τα συνολικά δεκατέσσερα (14) κύπελλα του υπό εξέταση είδους προέρχονται από τα στρώματα της τελικής χρήσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Συγκεκριμένα: α. το ΒΑΘ_0085, ΒΑΘ_0091, ΒΑΘ_0096 ΒΑΘ_0090 και το ΒΑΘ_0094 έχουν προέλευση το ισόγειο ή τον όροφο (αν υπήρχε) της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10), ενώ κάποια εντοπίστηκαν μέσα σε πιθάρια της αποθήκης (φέρουν ενδείξεις «Α.Π.», «Π7» και «Π11»): β. το ΒΑΘ_0089, το Σχ. 173_10 και το ΒΑΘ_0093 έχουν πιθανή προέλευση την Αποθήκη των Πίθων· γ. τα λοιπά έξι (6) κύπελλα έχουν πιθανή προέλευση το ισόγειο ή τον όροφο (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων.

Το ΒΑΘ_0026 ενδέχεται να φέρει ίχνη καύσης εσωτερικά της βάσης, στην επιφάνεια έδρασης και στο σπάσιμο των οστράκων (βλ. **Τόμο ΙΙ, σελ. 211-212, πίν. αγγείου: εικ. 1, 3**), κάτι που μπορεί να σημαίνει ότι βρέθηκε σε φωτιά ή σε στρώμα τέφρας, πριν ή μετά το σπάσιμό του. Σχετικά με την πιθανότητα καταστροφής του Χώρου 8 από φωτιά, ο οποίος εφάπτεται του Χώρου 9, στον οποίο βρέθηκε το υπό εξέταση κύπελλο, βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 1, σελ. 28-30, ενώ σχετικά με την πιθανή καταστροφή του Βαθυπέτρου από σεισμό, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.δ.iii. «Νότιος Διάδρομος», σελ. 40-41.

5.1.στ.ιν. Χρονολόγηση:

Τα κύπελλα Βαφειού εντοπίζονται στην Κρήτη από τη ΜΜΙα περίοδο⁴¹¹ έως και την ΥΜΙα περίοδο, ενώ έχει τεθεί το ερώτημα εάν αυτά συνεχίζουν μέσα στην ΥΜΙβ περίοδο⁴¹².

Σε οικόπεδο στο Μπουγάδα Μετόχι στην Κνωσό, σε ΜΜΙα στρώμα, εντοπίστηκε ένα κύπελλο του είδους⁴¹³. Παραδείγματα με διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου εντοπίζονται στα ΜΜΙβ - ΥΜΙα στρώματα της Νότιας Οικίας στην Κνωσό⁴¹⁴ και στα αντίστοιχα ΥΜΙα στρώματα του ίδιου χώρου με διάφορες διακοσμήσεις, όπως με διακόσμηση γραπτών ταινιών και δίσκων⁴¹⁵. Παράλληλα των προαναφερθέντων εντοπίζονται στο ΜΜΙ στρώμα του «Deposit D» των Οικιών στον λόφο της Ακρόπολης στην Κνωσό⁴¹⁶, στο ΜΜΙ - ΥΜΙα στρώμα της Ανεξερεύνητης Έπαυλης στην Κνωσό⁴¹⁷ (τα τελευταία φέρουν διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου και σπειροειδή γραμμή στη επιφάνεια έδρασης)⁴¹⁸ και στο πρώιμο ΥΜΙα στρώμα των Βορειοανατολικών Αποθηκών του ανακτόρου της Κνωσού («Magazine of the Tripod»)⁴¹⁹. Στο ΥΜΙα στρώμα σε πηγάδι στους Γυψάδες («Gypsades Well») στην Κνωσό βρέθηκαν δύο παραδείγματα με διακόσμηση σπειρών και ταινιών⁴²⁰. Στο στρώμα της τελικής ΥΜΙβ καταστροφής του Βόρειου Κτηρίου δυτικά του Στρωματογραφικού Μουσείου της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Κνωσό δεν εντοπίστηκε το υπό εξέταση είδος⁴²¹, ενώ, αντιθέτως, εντοπίστηκε στα ΜΜΙβ - ΥΜΙα και ΥΜΙ (α;) ⁴²² κεραμικά σύνολα από τον ίδιο χώρο⁴²³.

Στην περιοχή του όρους Γιούχτα, στο στρώμα της τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών (Τουρκογειτονιά)

⁴¹¹ Girella 2010: 173, Levi 1976: πίν. 212 (r, s, t), Hatzaki 2007a: 165.

⁴¹² Kanta 2011: 621.

⁴¹³ Rethemiotakis και Warren 2014: 31 (εικ. 3.7: αρ. 135), 33, πίν. 17c (δεξιά), 33.

⁴¹⁴ Mountjoy 2003: 54, 55 (εικ. 4.1: 8-10).

⁴¹⁵ Mountjoy 2003: 73 (εικ. 4.10:141-143), 75. Σημειώνεται, ότι οι διακοσμητικοί γραπτοί δίσκοι εντοπίζονται, παρομοίως, σε ΥΜΙβ, άωτα, ημισφαιρικά κύπελλα με στενούμενη, δισκοειδή βάση του Βαθυπέτρου (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.β.).

⁴¹⁶ Catling κ.α. 1979: 40, 41 (V. 186).

⁴¹⁷ Popham 1984: πίν. 128 (α), πίν. 142.12-14.

⁴¹⁸ Popham 1984: 156.

⁴¹⁹ Popham 1977: 187, εικ. 1B, 193-194, πίν. 21 (b, d-f).

⁴²⁰ Popham 1967: 339, πίν. 76 (d-e), Macdonald 2004: 249.

⁴²¹ Warren 2011.

⁴²² Warren 1980-1981: 74 (εικ. 5), 75.

⁴²³ Warren 1991: 328 (εικ. 9j-1), 330.

εντοπίστηκαν κάποια παραδείγματα διακοσμημένα με Πτυχωτό Ρυθμό Χελωνίου⁴²⁴. Αντίθετα, στο κοντινό ΥΜΙα Κτήριο 4 στο μινωικό νεκροταφείο στο Φουρνί⁴²⁵ δεν ανευρέθησαν κύπελλα του υπό εξέταση είδους⁴²⁶.

Στα στρώματα της ύστερης φάσης του ΥΜΙα Κομμού εντοπίστηκαν κύπελλα Βαφειού⁴²⁷. Στο στρώμα καταστροφής της ΥΜΙβ τελικής φάσης της Οικίας Β στη Ζάκρο εντοπίστηκε ένα παράδειγμα που φέρει σπείρες χωρίς οφθαλμό και ταινίες, παρόμοιο με τα παραδείγματα του Βαθυπέτρου⁴²⁸. Ο Πλάτων⁴²⁹ αναφέρει, ότι η εύρεση του συγκεκριμένου κυπέλλου έρχεται σε αντίθεση με τον ισχυρισμό του Niemeier ότι το κύπελλο Βαφειού δεν συνεχίζει μέσα στην ΥΜΙβ περίοδο⁴³⁰.

Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι τα κύπελλα Βαφειού εντοπίζονται τόσο στην ΥΜΙα όσο και στην ΥΜΙβ περίοδο, αλλά σε ολιγάριθμες νεοανακτορικές θέσεις⁴³¹. Με βάση τη χρονολόγηση του μεγάλου, τελετουργικού κυπέλλου από τον Αποθέτη Θεμελίωσης του Βαθυπέτρου στην ΥΜΙβ περίοδο⁴³², τα υπό εξέταση κύπελλα τοποθετούνται χρονολογικά στην ΥΜΙβ, καθώς θεωρείται μάλλον απίθανο να είχαν παραχθεί σε πρωιμότερη φάση και να είχαν μεταφερθεί για χρήση σε μεταγενέστερη φάση στο κτηριακό συγκρότημα.

⁴²⁴ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 430 (εικ. 399: πάνω σειρά, τέταρτο αγγείο από δεξιά). Σχετικά με τη χρονολόγηση της τελικής φάσης του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών στην ΥΜΙβ περίοδο, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.α.iv., υποσημείωση 86.

⁴²⁵ Σακελλαράκης και Σακελλαράκη 1997: 223-227.

⁴²⁶ Δεληγιάννη 1995: Τόμος 2, σελ. 47.

⁴²⁷ Van de Moortel 1997: 109-110, 1003 (εικ. 20: C9678, C9754).

⁴²⁸ Platon 2011: 604 (εικ. 21).

⁴²⁹ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

⁴³⁰ Niemeier 1980: 42, 45.

⁴³¹ Π.χ. δεν αναφέρεται να εντοπίζονται στις ακόλουθες θέσεις: στο ΥΜΙβ στρώμα της Οικίας δυτικά της Νοτιο-Δυτικής Οικίας στην Κνωσό (MacDonald 2011), στο στρώμα της τελικής ΥΜΙβ καταστροφής από φωτιά του ορόφου κτηρίου στο βόρειο τμήμα του Βασιλικού Δρόμου στην Κνωσό (Rutter 2011β, Hood 2011), στο στρώμα τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στον Πόρο, στο οικόπεδο Λιούνη (Βανου 2011), στο ΥΜΙβ στρώμα καταστροφής μετά από σεισμό στο μινωικό μέγαρο στο Νίρου Χάνι (Σακελλαράκη 2011), στο νεοανακτορικό κεραμικό σύνολο από την Τύλισο (Χατζηδάκης 1912), στο ΥΜΙ (α.) κεραμικό εργαστήριο της αγροικίας στη Ζώμινθο (Traunmüller 2008, 2011), στο στρώμα τελικής ΥΜΙβ καταστροφής στη μινωική αγροικία στα Πιτσίδα (Chatzi - Vallianou 2011) και στον Σκινιά (Mandalaki 2011), στην ΥΜΙβ έπαυλη του Μακρυγιαλού (Mantzourani 2011), στα νεοανακτορικά Γουρνιά (Hawes κ.α. 1908, Betancourt και Silverman 1991, Betancourt 1983, 1979), στην ΥΜΙα - ΥΜΙβ Οικία ΙΙ.1 στον Πετρά, στον νεοανακτορικό Μόγλο (Barnard και Brogan 2003, 2011, Barnard 2001), στο νησί της Ψείρας (Betancourt 2011, Floyd 1996, Betancourt και Davaras, επιμ., 2009, Betancourt και Davaras, επιμ., 1999, Betancourt και Davaras, επιμ., 1998, Betancourt και Davaras, επιμ., 1995, Βανου 1992), στο στρώμα της τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου της Οικίας Ε («Maison E») στα Μάλια (Pelon 1970), στο στρώμα μεγάλης καταστροφής (από φωτιά) της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στο Σίσι (Langohr κ.α. 2018), στο στρώμα καταστροφής της τελικής φάσης της ΥΜΙβ περιόδου στη βίλα του Προφήτη Ηλία στην Πραισό (Platon 1997), στον ΥΜΙβ Παπαδιόκαμπο (Brogan κ.α. 2011), στο ΥΜΙβ Παλαίκαστρο (Hemingway κ.α. 2011, Collar και Knappett 2008, MacGillivray κ.α. 2007), στην ΥΜΙβ βίλα στο Νεροκούρου (Kanta 2011), στο ΥΜΙβ - ΥΜΙΙ στρώμα του κτηριακού συγκροτήματος του «Φυλακίου της θάλασσας» στις Καρούμες Σητείας (Vokotopoulos 2011).

⁴³² Σχετικά, βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α.ii.

5.1.στ.ν. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής:

Τα κοινά τεχνολογικά χαρακτηριστικά των δεκατεσσάρων (14) υπό εξέταση κυπέλλων Βαφειού ακολουθούν παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Αυτό υποδεικνύουν τα ακόλουθα κοινά τεχνολογικά τους στοιχεία:

- Η (εν μέρει η εξολοκλήρου) τροχοποίητη κατασκευή τους.
- Ο λεπτοφυής χαρακτήρας τους.
- Η παρόμοια μορφολογία τους.
- Η παρόμοια ολόβαφη ή γραπτή διακόσμησή τους (κόκκινη ή μαύρη).
- Ο παρόμοιος τρόπος όπτησής τους (με εξαίρεση το ΒΑΘ_0093).
- Οι παρόμοιες κεραμικές ύλες τους, οι οποίες ανήκουν στον Λεπτοφυή Πηλό 1 (με εξαίρεση το ΒΑΘ_0093).

Οι ειδικές κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις που αντιπροσωπεύουν οι δώδεκα (12) εντοπισμένοι Τύποι 1 έως 12 θεωρείται ότι υιοθετήθηκαν από τουλάχιστον δώδεκα κεραμικά εργαστήρια που δραστηριοποιούνταν στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου (το ένα εκ των οποίων δεν αποκλείεται να ήταν το κεραμικό εργαστήριο της Νότιας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου⁴³³)⁴³⁴. Σε αυτά, απασχολούνταν αντίστοιχος αριθμός αγγειοπλαστών (αν ένα μόνος αγγειοπλάστης απασχολούνταν σε αυτά) ή αγγειοπλαστικών ομάδων⁴³⁵, οι οποίοι κατείχαν περίπου τον ίδιο βαθμό τεχνικής ικανότητας και εμπειρίας. Το γεγονός ότι οι κεραμικές ύλες των έντεκα (11) κυπέλλων (με εξαίρεση το ΒΑΘ_0093) ενδέχεται να προετοιμάστηκαν με ντόπιες γεωλογικές πρώτες ύλες της περιοχής του Γιούχτα⁴³⁶ υποδεικνύει ότι τα έντεκα αυτά κεραμικά εργαστήρια που τα κατασκεύαζαν λειτούργησαν στη συγκεκριμένη περιοχή. Το ότι το είδος της κεραμικής ύλης του ΒΑΘ_0093 δεν ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1 και το ότι το εν λόγω κύπελλο παρουσιάζει διαφορετική εκτέλεση της διακόσμησης με σπείρες και διαφορετικό τρόπο όπτησης (σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.στ.ii.) είναι στοιχεία που υποδεικνύουν ότι δεν αποκλείεται αυτό να είχε εισαχθεί στο Βαθύπετρο από κεραμικό εργαστήριο άλλης περιοχής. Παρόλα

⁴³³ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.δ.iv., σελ. 42-43.

⁴³⁴ Σχετικά με το σε ποιες περιπτώσεις μία ειδική κεραμική τεχνολογική παράδοση είναι πιθανό να αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο κεραμικό εργαστήριο, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.6.β.i. και 2.6.β.ii. Σχετικά με τη χρονολόγηση των υπό εξέταση κυπέλλων στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.iv.

⁴³⁵ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.i., σελ. 97-98.

⁴³⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.1.ε.i. - 4.

αυτά, δεν αποκλείεται να είχε παραχθεί σε κεραμικό εργαστήριο της περιοχής του Γιούχτα, το οποίο, όμως, είχε υιοθετήσει πολύ διαφορετική κεραμική παράδοση σε σχέση με τα άλλα εργαστήρια που λειτουργούσαν στην περιοχή παράγοντας κύπελλα Βαφειού.

5.1.στ.vi. Χρήση και σημασία:

Τα κύπελλα του υπό εξέταση είδους χρησιμοποιούνταν για να περιέχουν υγρά, τουλάχιστον κατά την προοριζόμενη χρήση τους⁴³⁷, αν και δεν φέρουν συστελλόμενο στόμιο (χαρακτηριστικό το οποίο προσδίδεται σε ένα αγγείο το οποίο επιθυμείται να συγκρατεί στο εσωτερικό του υγρά), αλλά ελάχιστα ανοιχτό στόμιο. Συγκεκριμένα, είναι πιθανό ότι χρησιμοποιούνταν για ατομική πόση, ενδεχομένως, σε σχέση με τον μεγάλο αριθμό πρόχων και άωτων κωνικών και ημισφαιρικών κυπέλλων που εντοπίστηκαν στο στρώμα της τελικής χρήσης των Χώρων 8, 9 και 10 του Βαθυπέτρου, πιθανώς κατά τη διάρκεια τελετουργικών συμποσίων ή / και σπονδικών συμβάντων⁴³⁸. Η προτεινόμενη αυτή χρήση τους ενισχύεται από τον εντοπισμό ενός τελετουργικού κυπέλλου Βαφειού μεγάλων διαστάσεων (μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους) στην Αποθήκη των Πίθων του συγκροτήματος (βλ. **Τόμο II, κεφάλαιο 1, πίν. 3: Χώρος 10**), με αριθμό καταλόγου AMH Π10032⁴³⁹. Με βάση το γεγονός ότι, γενικότερα, τα κύπελλα Βαφειού εντοπίζονται σε λίγους νεοανακτορικούς χώρους στην Κρήτη, προτείνεται ότι η χρήση τους ήταν εξειδικευμένη. Δηλαδή, θεωρείται ότι μπορεί να χρησιμοποιούνταν είτε από συγκεκριμένα άτομα που κατείχαν ξεχωριστή κοινωνική θέση, είτε κατά τη διάρκεια τελετουργικών, συμποσιακών και σπονδικών συμβάντων, με στόχο να προσδώσουν έναν ιδιαίτερο, διακριτό συμβολισμό.

⁴³⁷ Δηλαδή κατά τη χρήση για την οποία αυτά είχαν αρχικά κατασκευαστεί και όχι κατά μία δευτερεύουσα χρήση, την οποία τελικά μπορεί να είχαν. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποσημείωση 20.

⁴³⁸ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 5.1.α. έως 5.1.ε.

⁴³⁹ Το εν λόγω αγγείο εκτίθετο στην παλιά έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου (σχετικά, παραπάνω, κεφάλαιο 1, υποσημείωση 306, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α.iii., υποσημείωση 141, υποκεφάλαιο 4.1.α.iv. και Τόμο II, κεφάλαιο 4, σελ. 44-50, πίν. AMH Π10028: εικ. 30: το δεύτερο αγγείο από αριστερά).

5.2. Προχυτικά αγγεία

5.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους

(Τόμος II, σελ. 225-228, 231-234: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 229, 235: συγκριτικοί πίνακες αγγείων, Τόμος III, σελ. 179-191: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

5.2.α.ι. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Οι 5 υπό εξέταση μικρές, ραμφόστομες πρόχοι είναι κλειστά αγγεία με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή και περιλαμβάνουν τα ακόλουθα δύο είδη:

Είδος 1: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή ή αβέβαιου είδους λαβή και ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση: τρία (3) αγγεία με αριθμούς καταλόγου AMH A226_10, AMH A230_48, AMH A226_9.

(Τόμος II, σελ. 225-228: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 229: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 179-188: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

Είδος 2: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς ολόβαφα μαύρα ή άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα στενούμενη, δισκοειδή βάση: δύο (2) αγγεία με αριθμούς καταλόγου AMH ΒΓ28_25815 και AMH ΒΓ28_25816.

(Τόμος II, σελ. 231-234: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 235: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 188-191: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

Οι διαστάσεις των ραμφόστομων πρόχων των δύο ειδών είναι οι ακόλουθες:

- Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 15 εκ. - 17,5 εκ. (κατά προσέγγιση).
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 1,6 εκ. - 2,6 εκ.

- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 3,2 εκ. - 4,6 εκ.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Το κυρίως σώμα των υπό εξέταση μικρών, ραμφόστομων πρόχων των δύο ειδών (με ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση και ταινιωτή λαβή - ή λαβή αβέβαιου είδους - ή με στενούμενη, δισκοειδή βάση και λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής) κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Σχετικά με την τεχνολογική περιγραφή του τρόπου κατασκευής των εν λόγω αγγείων, βλ. την τεχνολογική περιγραφή του AMH A226_10 (Τόμος III: σελ. 179-185). Επισημαίνεται, ότι στην επιφάνεια κάποιων ραμφόστομων πρόχων είναι περισσότερο εμφανείς οι ραβδώσεις - αυλακώσεις της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (όπως στην πρόχου AMH A226_10).

Η ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, η οποία εντοπίζεται σε όλα τα παραδείγματα των μικρών, ραμφόστομων πρόχων, δημιουργήθηκε πιθανώς κατά τη μεταφορά του νωπού αγγείου, όταν αυτό υποβαστάχτηκε από το συγκεκριμένο τμήμα. Αυτό θα ίσχυε μόνο στην περίπτωση που το αγγείο δεν είχε αφηθεί να στεγνώσει πάνω στον κεραμικό τροχό, για να αποκολληθεί αυτόματα από αυτόν λόγω της ύπαρξης πολυάριθμων και μεγάλου μεγέθους προσμείξεων και κενών αέρων στη βάση του (σχετικά, βλ. την τεχνολογική περιγραφή του AMH A226_10, Τόμος III: σελ. 179-185). Μία άλλη εξήγηση είναι η κοίλη επιφάνεια έδρασης να δημιουργήθηκε, επειδή αυτή τοποθετήθηκε πάνω σε κεραμικό δίσκο με ελάχιστα κυρτή επιφάνεια.

Η κάθετη λαβή επικολλήθηκε στο χείλος και στον ώμο των αγγείων, αφού το αγγείο είχε εν μέρει στεγνώσει, ενώ η δισκοειδής βάση του είδους με τη λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής ενδέχεται να τελειοποιήθηκε με σκληρό μέσο.

3. Διακόσμηση

Το AMH ΒΓ28_25815 είναι το μοναδικό παράδειγμα των υπό εξέταση μικρών, ραμφόστομων πρόχων, το οποίο είναι ολόβαφο μαύρο εξωτερικά (με αβέβαιο τρόπο επίθεσης της βαφής). Οι υπόλοιπες πρόχοι των δύο ειδών είναι

πιθανώς άβαφες, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφα μαύρα ή κόκκινα αγγεία, τα οποία υπέστησαν ολοκληρωτική φθορά της βαφής.

Επισημαίνεται, ότι το είδος της πρόχου με στενούμενη, δισκοειδή βάση (Παραδείγματα α' και β') φέρει στα εξωτερικά του τοιχώματα, στο ύψος του ώμου, τρεις ομάδες τριών μικρών τμημάτων πηλού ελλειψοειδούς σχήματος, χαμηλότερα της πρόχουσης, όπως και δεξιά και αριστερά της λαβής, σε ίση απόσταση μεταξύ τους. Οι εν λόγω μικρές προσφύσεις πηλού επικολλήθηκαν στην επιφάνεια του αγγείου, πιθανώς, όταν η βαφή είχε ήδη προστεθεί, καθώς οι ίδιες δεν φαίνεται να φέρουν βαφή. Η πρόχειρη κατασκευή τους υποδηλώνει ότι δεν πρόκειται για διακοσμητικά στοιχεία⁴⁴⁰.

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Οι κεραμικές ύλες των υπό εξέταση μικρών, ραμφόστομων πρόχων δεν λήφθηκαν υπόψη για την κατηγοριοποίηση τους σε τύπους, καθώς δεν ήταν δυνατό να εξεταστούν σε φρέσκο σπάσιμο, ώστε να ταυτιστούν με κάποιο συγκεκριμένο, γνωστό είδος. Θεωρείται πάντως, ότι αυτές ανήκουν στον Μέσο Τραχύ Πηλό 1, ο οποίος πιθανώς παράχθηκε από κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα με χρήση τοπικών ιζημάτων και προσμείξεων⁴⁴¹.

Οι συνθήκες όπτησης ήταν οξειδωτικές για τα πιθανώς άβαφα αγγεία, ενώ για το ολόβαφο μαύρο AMH ΒΓ28_25815 ήταν αρχικά οξειδωτικές, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της βαφής.

5.2.α.ii. *Συζήτηση επί των τύπων:*

Ο Τύπος 1 των υπό εξέταση μικρών, ραμφόστομων πρόχων του είδους με ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση και ταινιωτή λαβή (ή με αβέβαιο είδος λαβής) είναι μεγαλύτερος σε σχέση με τον Τύπο 2 του ίδιου είδους, όπως και σε σχέση με τον Τύπο 1 του είδους με στενούμενη, δισκοειδή βάση και λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής. Ο Αβέβαιος Τύπος 1 του είδους με ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση, λόγω

⁴⁴⁰ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.2.α.vi. «Χρήση και σημασία». Ο Μαρινάτος (1955: 604) παρομοιάζει τις εν λόγω προσφύσεις με «φυλλάκια».

⁴⁴¹ Βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.ε.

του μη έντονου ανάγλυφού του ενδέχεται να ανήκει στον Τύπο 2 του ίδιου είδους, ενώ με βεβαιότητα δεν ανήκει στον Τύπο 1, καθώς στην επιφάνεια του τελευταίου είναι ιδιαιτέρως εμφανείς οι ραβδώσεις και αυλακώσεις των κουλουρών με τις οποίες σχηματίστηκε το κυρίως σώμα του.

Οι μικρές, ραμφόστομες πρόχοι ΑΜΗ ΒΓ28_25815 και ΑΜΗ ΒΓ28_25816 του είδους με στενούμενη, δισκοειδή βάση κατηγοριοποιήθηκαν ως Παραδείγματα α' και β' του ίδιου τύπου (Τύπος 1) και υπο-τύπου (Υπο-τύπος α') λόγω της τεχνολογικής τους ομοιότητας. Εντούτοις, δεν ήταν δυνατό να συγκριθεί η μορφολογία της πρόχησης στα συγκεκριμένα αγγεία, καθώς αυτή πρόκειται για αποκατάσταση με γύψο. Επισημαίνεται, ότι η ύπαρξη ή όχι ολόβαφης μαύρης βαφής στο εν λόγω είδος δεν λήφθηκε υπόψη για την κατηγοριοποίηση των πρόχων σε τύπους, καθώς θεωρείται ότι, στο πλαίσιο της ίδιας ειδικής τεχνολογικής παράδοσης, θα ήταν δυνατό να παραχθούν αγγεία του ίδιου τύπου με διαφορετικό χρώμα ολόβαφης βαφής, ή άβαφα, ή με γραπτή διακόσμηση⁴⁴².

Στην επιφάνεια του Τύπου 1 του είδους με ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση είναι περισσότερο εμφανείς οι ραβδώσεις και αυλακώσεις της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (πιθανώς της Μεθόδου 3), σε σχέση με τον Τύπο 2 και τον Αβέβαιο Τύπο 1 του ίδιου είδους. Αυτό θεωρείται ότι μπορεί να οφείλεται: α. είτε σε στυλιστική επιλογή, β. είτε στο ότι ήταν επιθυμητή η ταχύτερη παραγωγή του συγκεκριμένου τύπου αγγείου, κάτι που δεν επέτρεψε να επενδυθεί χρόνος για την ομαλοποίηση της επιφάνειάς του. Με βάση τα παραπάνω, θεωρήθηκε ότι το συγκεκριμένο στοιχείο αποτελεί κριτήριο τυπολογικής κατηγοριοποίησης, καθώς και στις δύο προαναφερθείσες περιπτώσεις πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό το οποίο απορρέει από μία συγκεκριμένη ειδική τεχνολογική παράδοση (η οποία αφορά στην οργάνωση παραγωγής, πιθανώς, ενός συγκεκριμένου κεραμικού εργαστηρίου).

Ο ρόλος των επικολλημένων ομάδων μικρών προσφύσεων στον ώμο του Τύπου 1 του είδους με στενούμενη, δισκοειδή βάση είναι αβέβαιος⁴⁴³ και, ως εκ τούτου, το συγκεκριμένο στοιχείο δεν χρησιμοποιήθηκε για την κατηγοριοποίηση των πρόχων σε είδη ή σε τύπους.

⁴⁴² Το ίδιο δεν φαίνεται να ισχύει σε όσα αφορούν στους διαφορετικούς τρόπους εκτέλεσης της ολόβαφης βαφής και στους διαφορετικούς τρόπους εκτέλεσης του ίδιου είδους γραπτής διακόσμησης, καθώς αυτοί ενδέχεται να υποδεικνύουν διαφορετικές τεχνολογικές παραδόσεις (βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii.).

⁴⁴³ Βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 5.2.α.vi. «Χρήση και σημασία».

5.2.α.iii. Προέλευση:

Οι 5 μικρές, ραμφόστομες πρόχοι προέρχονται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου και, συγκεκριμένα, μέσα από τα πιθάρια της Αποθήκης των Πίθων: ένα παράδειγμα προέρχεται από το πιθάρι με αριθμό 17 (το είδος με απλή βάση, Τύπος 1: AMH A226_10), τρία παραδείγματα προέρχονται από το πιθάρι με αριθμό 10 (το είδος με απλή βάση, ακαθόριστος τύπος: AMH A226_9 και το είδος με δισκοειδή βάση: Τύπος 1, Υπο-τύπος α', Παράδειγμα α' και β': AMH ΒΓ28_25815, AMH ΒΓ28_25816) και ένα ακόμα παράδειγμα προέρχεται από το πιθάρι με αριθμό 1 (το είδος με απλή βάση, Τύπος 2: AMH A230_48) - αριθμηση ανασκαφεία. Θεωρείται ότι οι πρόχοι είτε αποθηκεύονταν μέσα στα προαναφερθέντα πιθάρια, είτε είχαν πέσει από τον όροφο (εάν υπήρχε) του Χώρου 10 μέσα σε αυτά⁴⁴⁴. Καθώς, όμως, τα δύο Παραδείγματα α' και β' του Τύπου 1 (Υπο-τύπος α') του είδους με στενούμενη, δισκοειδή βάση προέρχονται μέσα από το ίδιο πιθάρι με αριθμό 10, δεν αποκλείεται οι υπό εξέταση πρόχοι να αποθηκεύονταν μέσα στα πιθάρια ανά είδος (και ίσως ανά τύπο), πιθανώς για ευκολότερο εντοπισμό, με στόχο να χρησιμοποιηθούν για διαφορετικό σκοπό το κάθε είδος (και ίσως ο κάθε τύπος), κατά τη διάρκεια του ίδιου ή διαφορετικών συμβάντων.

5.2.α.iv. Χρονολόγηση:

Οι μικρές ραμφόστομες πρόχοι με στενούμενη, δισκοειδή βάση που ανήκουν στον ίδιο Τύπο 1 (AMH ΒΓ28_25815 και AMH ΒΓ28_25816) φέρουν τρεις ομάδες τριών επικολημένων προσφύσεων στον ώμο του κυρίως σώματός τους, οι οποίες θυμίζουν τις προσφύσεις στις ΥΜΙα πρόχους «nipple jugs» από τη Θήρα⁴⁴⁵. Οι εν λόγω πρόχοι από τη Θήρα, όμως, ανήκουν σε διαφορετικό είδος αγγείου, καθώς φέρουν ψηλότερο λαιμό, ενώ οι προσφύσεις τους εντοπίζονται ψηλότερα του ώμου, πριν το λαιμό, και είναι περίτεχνα μορφοποιημένες, σε αντίθεση με τις πρόχειρα μορφοποιημένες προσφύσεις των υπό εξέταση πρόχων από το Βαθύπετρο.

⁴⁴⁴ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4.γ. «Βόρεια Πτέρυγα»: σελ. 25-26.

⁴⁴⁵ Οι «nipple jugs» από τη Θήρα εντοπίζονται σπάνια στην Κρήτη ως εισηγμένες - σχετικά, βλ. Mantzourani 1985: 56-57, 329 (εικ. 5) και πίν. 16 (αριθμός καταλόγου 17).

Οι επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις που εντοπίζονται στην επιφάνεια κυρίως του AMH A226_10, οι οποίες είναι χαρακτηριστικές της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (πιθανώς της Μεθόδου 3), εντοπίζονται παρομοίως σε τριποδικές χύτρες από τα ΥΜΙΒ στρώματα τελικής καταστροφής του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών (Τουρκογειτονιά)⁴⁴⁶.

Ο Μαρινάτος υποστηρίζει, ότι παρόμοιες με τις υπό εξέταση, μικρές, ραμφόστομες πρόχους, όπως και παρόμοιες πρόχειλες πρόχοι μικρού και μέσου μεγέθους⁴⁴⁷, εντοπίστηκαν στα στρώματα τελικής χρήσης τόσο της Αποθήκης των Πίθων, όσο και της Μικρής Κεντρικής Αποθήκης. Αυτό υποδεικνύει, κατά τη γνώμη του ανασκαφέα, την ταυτόχρονη, τελική χρήση των δύο εν λόγω χώρων⁴⁴⁸ (η οποία χρονολογείται, σύμφωνα με τα μέχρι τώρα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης, στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου⁴⁴⁹). Θεωρείται λιγότερο πιθανό οι εν λόγω πρόχοι να κατασκευάστηκαν σε προγενέστερη χρονική περίοδο και να μεταφέρθηκαν για χρήση σε μεταγενέστερη φάση στο ΥΜΙΒ Βαθύπετρο.

5.2.α.ν. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της παραγωγής:

Τα κοινά τεχνολογικά χαρακτηριστικά των ειδικών κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων των 5 υπό εξέταση μικρών, ραμφόστομων πρόχων των δύο ειδών, τα οποία παρατίθενται παρακάτω, ανήκουν σε παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση:

- Η κατασκευή του κυρίως σώματος των αγγείων με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3.
- Ο μέσος τραχύς χαρακτήρας τους.
- Η παρόμοια μορφολογία του κυρίως σώματός τους.
- Η ολόβαφη ή η πιθανώς άβαφη επιφάνειά τους.
- Ο παρόμοιος χαρακτήρας του κεραμικού υλικού τους, το οποίο πιθανώς προετοιμάστηκε με ντόπια ιζήματα και προσμείξεις της περιοχής του Γιούχτα.
- Η όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες, ή σε αρχικά οξειδωτικές συνθήκες με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης.

⁴⁴⁶ Sakellarakis και Sakellarakis 1997: 432 (εικ. 405). Βλ. υποσημείωση 86 του κεφαλαίου 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.ιν., σχετικά με τη χρονολόγηση της τελικής καταστροφής του ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών στην ΥΜΙΒ περίοδο.

⁴⁴⁷ Μαρινάτος 1955: 604 (εικ. 16) και Μαρινάτος 1952: 270 (εικ. 10).

⁴⁴⁸ Βλ. Μαρινάτος 1955: 604 (εικ. 16) και Μαρινάτος 1952: 270 (εικ. 10).

⁴⁴⁹ Βλ. κεφάλαια 1, 4 και 5.

Η κατασκευή των υπό εξέταση πρόχων δεν ήταν ιδιαίτερα προσεγμένη, καθώς δεν διενεργήθηκε λείανση ή καθαρισμός της επιφάνειας, αν και η κατασκευή τους απαιτούσε δεξιοτεχνία, γνώση και εμπειρία.

Συγκεκριμένα, οι δύο τύποι στους οποίους ανήκουν οι μικρές, ραμφόστομες πρόχοι με ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση και ταινιωτή λαβή (ή με αβέβαιο είδος λαβής) κατασκευάστηκαν σύμφωνα με δύο διαφορετικές ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις. Αυτές ενδέχεται να είχαν υιοθετηθεί από το ίδιο κεραμικό εργαστήριο σε διαφορετικές χρονικές περιόδους ή από διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια της ίδιας περιόδου, τα οποία - και στις δύο περιπτώσεις - είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή του Γιούχτα. Η διάκριση των υπό εξέταση αγγείων σε διαφορετικούς τύπους υποδεικνύεται από τις σημαντικές τεχνολογικές διαφορές που εντοπίζονται μεταξύ τους: η διαφορετική διάμετρος περιφέρειας βάσης, το διαφορετικό μέγεθος και ο διαφορετικός βαθμός έντασης των ραβδώσεων και αυλακώσεων στην επιφάνειά τους (το οποίο θεωρείται ότι μπορεί να οφείλεται είτε σε στυλιστική επιλογή, είτε στο ότι ήταν επιθυμητή η ταχύτερη παραγωγή του τύπου με το κυματοειδές ανάγλυφο). Τα δύο παρόμοια παραδείγματα του Τύπου 1 του είδους της ραμφόστομης πρόχου με στενούμενη, δισκοειδή βάση και λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής κατασκευάστηκαν σύμφωνα με την ίδια ειδική τεχνολογική παράδοση, πιθανώς από το ίδιο κεραμικό εργαστήριο της περιοχής του Γιούχτα.

Καθώς οι υπό εξέταση μικρές, ραμφόστομες πρόχοι προέρχονται από τα στρώματα τελικής χρήσης της ΥΜΙβ περιόδου του Βαθυπέτρου, ανήκουν, δηλαδή, στην ίδια χρονική περίοδο, οι δύο ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις που αντιπροσωπεύονται από το καθένα από τα δύο είδη των υπό εξέταση πρόχων είναι πιθανότερο να είχαν παραχθεί, αντιστοίχως, από τουλάχιστον δύο κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα. Επισημαίνεται, ότι δεν αποκλείεται ο Τύπος 1 ή 2 του είδους με στενούμενη, απλή βάση να είχε παραχθεί στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο με τον Τύπο 1 του είδους πρόχου με στενούμενη, δισκοειδή βάση στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, καθώς τα δύο είδη ενδέχεται να είχαν διαφορετική αρχική χρήση. Το γεγονός ότι το Παράδειγμα α' (ΑΜΗ ΒΓ28_25815) είναι ολόβαφο μαύρο και το Παράδειγμα β' (ΑΜΗ ΒΓ28_25816) είναι πιθανώς άβαφο υποδηλώνει: α. είτε ότι στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο παράγονταν, ταυτόχρονα, άβαφα και ολόβαφα παραδείγματα του ίδιου είδους και τύπου πρόχων, β. είτε ότι οι φαινομενικά άβαφες πρόχοι ήταν στην πραγματικότητα ολόβαφες, των οποίων η βαφή φθάρηκε ολοκληρωτικά.

5.2.α.vi. Χρήση και σημασία:

Οι υπό εξέταση μικρές, ραμφόστομες πρόχοι χρησιμοποιούνταν για να περιέχουν, τουλάχιστον κατά την αρχική τους χρήση, υγρά, καθώς πρόκειται για κλειστά αγγεία, χαρακτηριστικό που προσδίδεται σε ένα αγγείο το οποίο επιθυμείται να συγκρατεί στο εσωτερικό του υγρά με επιτυχία. Συγκεκριμένα, αυτές χρησιμοποιούνταν για μεταφορά ή / και για προσφορά / έκχυση υγρών (καθώς έφεραν ραμφόστομη πρόχυση). Η μη προσεγμένη κατασκευή τους υποδεικνύει ότι σχετίζονταν με καθημερινή, πρακτική χρήση (π.χ. με το καθημερινό σερβίρισμα ή με τη μεταφορά υγρών, όπως ποτού). Ακόμα και στην περίπτωση που χρησιμοποιούνταν σε ειδικές κοινωνικές περιστάσεις, θεωρείται ότι κατά τη χρήση τους δεν υπήρχε στόχος για τη μετάδοση κάποιου σημαντικού κοινωνικού μηνύματος. Τα δύο διαφορετικά, αλλά παρόμοια στυλιστικά είδη μικρών, ραμφόστομων πρόχων (αυτό με στενούμενη, απλή βάση και ταινιωτή - ή αβέβαιου είδους - λαβή και αυτό με στενούμενη, δισκοειδή βάση και λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής) ενδέχεται να είχαν διαφορετική χρήση, ενώ μπορεί να είχαν παραχθεί στο ίδιο ή σε διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια, στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, στην περιοχή του Γιούχτα.

Ο ρόλος των τριών ομάδων τριών μικρών προσφύσεων πηλού στα εξωτερικά τοιχώματα - στο ύψος του ώμου - του Τύπου 2 του είδους με δισκοειδή βάση (ΑΜΗ ΒΓ28_25815 και ΑΜΗ ΒΓ28_25816) είναι αβέβαιος. Η πρόχειρη κατασκευή των προσφύσεων υποδηλώνει ότι ίσως δεν επρόκειτο για διακοσμητικά στοιχεία, αλλά για στοιχεία που έφεραν κάποιο πρακτικό μήνυμα (όπως, π.χ., το είδος ή την ποσότητα του περιεχομένου της πρόχου)⁴⁵⁰.

⁴⁵⁰ Σχετικά με τις παρόμοιες προσφύσεις που εντοπίζονται στον ώμο της πρόχειλης πρόχου μέσου μεγέθους ΑΜΗ Α220_95, βλ. κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.2.στ.vi.

5.2.β. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους

(Τόμος II, σελ. 238-241, 244, 246: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 242, 247: συγκριτικοί πίνακες αγγείων, Τόμος III, σελ. 192-201: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

5.2.β.i. Τεχνολογική σύνοψη:

1. Μορφολογία

Οι 5 υπό εξέταση μικρές, πρόχειλες πρόχοι είναι κλειστά αγγεία με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή και κατηγοριοποιούνται στα ακόλουθα τρία είδη:

Είδος 1: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, ολόβαφα μαύρα, καστανά, κόκκινα ή άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος (ενίοτε σχεδόν επίπεδο ή επίπεδο), με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή, ταινιωτή ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και στενούμενη, απλή ή σχεδόν δισκοειδή βάση: τρία (3) αγγεία με αριθμούς καταλόγου AMH ΒΓ28_25805, AMH A220_91, AMH A220_119.

(Τόμος II, σελ. 238-241: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 242: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 192-198: τεχνολογικές περιγραφές αγγείων)

Είδος 2: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, ολόβαφα μαύρα εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφα εσωτερικά, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους, ταινιωτή λαβή και στενούμενη, δισκοειδή βάση: ένα (1) αγγείο με αριθμό καταλόγου AMH A220_106.

(Τόμος II, σελ. 244: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 247: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 198-200: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

Είδος 3: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, απλή βάση: ένα (1) αγγείο με αριθμό καταλόγου AMH A226_11.

(Τόμος II, σελ. 246: ατομικός πίνακας αγγείου, σελ. 247: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος III, σελ. 200-201: τεχνολογική περιγραφή αγγείου)

Οι διαστάσεις των 5 προαναφερθεισών πρόχειλων πρόχων των εν λόγω τριών ειδών είναι οι ακόλουθες:

Είδος 1:

- Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 9 εκ. - 9,1 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 4,3 εκ. - 4,8 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 3,4 εκ. - 4 εκ.

Είδος 2 - Είδος 3:

- Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 12,6 εκ. - 16 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 4,5 εκ. - 5,4 εκ.
- Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 4 εκ. - 4,7 εκ.

2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας

Οι υπό εξέταση μικρές, πρόχειλες πρόχοι κατασκευάστηκαν πιθανώς εξολοκλήρου με τη Μέθοδο 3, της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Στις μικρές, πρόχειλες πρόχους μέσου υπο-μεγέθους δεν είναι εμφανείς οι επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις (οι οποίες πρόκειται για το σώμα των κουλουρών) και αυλακώσεις (οι οποίες πρόκειται για τα σημεία ένωσης δύο κουλουρών). Αυτό οφείλεται, επειδή, πιθανώς, η επιφάνεια των αγγείων εξομαλύνθηκε μέσω της τροχοποίησης (σχετικώς, βλ. Τόμο III, σελ. 192-194: τεχνολογική περιγραφή της πρόχειλης πρόχου AMH ΒΓ28_25805). Αντίθετα, στις μικρές, πρόχειλες πρόχους μεγάλου υπο-μεγέθους, οι ραβδώσεις και αυλακώσεις είναι εμφανείς (σχετικώς, βλ. Τόμο III, σελ. 198-200: τεχνολογική περιγραφή του AMH A220_106). Επισημαίνεται, ότι δεν διενεργήθηκε καθαρισμός ή λείανση της επιφάνειας των υπό εξέταση αγγείων.

Στην επιφάνεια έδρασης των μικρών πρόχειλων πρόχων μέσου υπο-μεγέθους εντοπίζονται ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα. Αντίστοιχα ίχνη δεν εντοπίζονται στις μικρές,

πρόχειλες πρόχους μεγάλου υπο-μεγέθους (σχετικά με τους διάφορους τρόπους αποκόλλησης των αγγείων μεγαλύτερου μεγέθους από τον περιστρεφόμενο τροχό, βλ. Τόμο III, σελ. 179-185: τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10).

Το σχήμα της δισκοειδούς βάσης του Είδους 2 των πρόχειλων πρόχων ενδέχεται να τελειοποιήθηκε με σκληρό μέσο. Η πρόσφυση της κάθετης λαβής του συγκεκριμένου είδους γίνεται στο χείλος - λαιμό του αγγείου, στρεβλώνοντας σκόπιμα, πιθανώς για στυλιστικούς λόγους, το σχήμα της περιφέρειας του χείλους.

3. Διακόσμηση

Τα υπό εξέταση αγγεία είναι είτε ολόβαφα μαύρα, καστανά ή κόκκινα, είτε άβαφα.

4. Προέλευση και τεχνολογία κεραμικών υλών

Σχετικά, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στο αντίστοιχο υποκεφάλαιο 5.2.α.i. - 4., σε αναφορά με τις μικρές, ραμφόστομες πρόχους. Επιπροσθέτως, επισημαίνεται, ότι σε όσα αφορούν στην πρόχειλη πρόχου AMH A220_91, η οποία είναι ολόβαφη με καστανή βαφή, οι συνθήκες όπτησης ήταν αρχικά οξειδωτικές, με μετατροπή των συνθηκών σε ατελώς αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης.

5.2.β.ii. *Συζήτηση επί των τύπων:*

Σε όσα αφορούν στην τυπολογική κατηγοριοποίηση των υπό εξέταση μικρών, πρόχειλων πρόχων, επισημαίνεται, ότι αυτές αρχικά κατηγοριοποιήθηκαν σε διαφορετικές ομάδες με βάση το υπο-μέγεθος στο οποίο ανήκαν: μέσου ή μεγάλου υπο-μεγέθους. Εν συνεχεία, οι ομάδες αυτές κατηγοριοποιήθηκαν περαιτέρω σε 3 είδη, όπως αναφέρθηκε παραπάνω (5.2.β.i. - 1.) και, μετέπειτα, σε τύπους (με βάση την ειδική τεχνολογική παράδοση που αντιπροσώπευαν): στους Τύπους 1 - 3, σε όσα αφορούν στις μικρές, πρόχειλες πρόχους μέσου υπο-μεγέθους (Είδος 1)· στον Τύπο 1, σε όσα αφορούν στις μικρές, πρόχειλες πρόχους μεγάλου υπο-μεγέθους με δισκοειδή βάση (Είδος 2)· στον Τύπο 1, σε όσα αφορούν στις μικρές πρόχειλες πρόχους μεγάλου υπο-μεγέθους με απλή βάση (Είδος 3). Επισημαίνεται, ότι η ύπαρξη ή όχι

ολόβαφης επιφάνειας, όπως και το χρώμα της βαφής, δεν λήφθηκαν υπόψη για την κατηγοριοποίηση των υπό εξέταση αγγείων σε τύπους⁴⁵¹.

Οι Τύποι 1, 2 και 3 των υπό εξέταση μικρών, πρόχειλων πρόχων μέσου υπο-μεγέθους (Είδος 1) εδραιώθηκαν με βάση τις μεταξύ τους μορφολογικές διαφορές⁴⁵², καθώς ο τρόπος κατασκευής τους είναι παρόμοιος:

- Ο Τύπος 1 (ολόβαφος μαύρος εξωτερικά και στην επιφάνεια έδρασης, πιθανώς άβαφος εσωτερικά) έχει έξω νεύον χείλος, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής (η οποία εκφύεται από τον λαιμό του αγγείου και προσφύεται στον ώμο του αγγείου με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με τον Τύπο 2) και στενούμενη, απλή βάση.
- Ο Τύπος 2 (ολόβαφος εξωτερικά και κάτω επιφάνεια έδρασης με καστανή βαφή, πιθανώς άβαφος εσωτερικά) έχει σχεδόν επίπεδο χείλος, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή (η οποία εκφύεται από το χείλος - λαιμό του αγγείου, έχοντας στρεβλώσει το σχήμα της περιφέρειας του χείλους και προσφύεται στον ώμο του αγγείου με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με τον Τύπο 1) και στενούμενη, σχεδόν δισκοειδή βάση.
- Ο Τύπος 3 (ολόβαφος κόκκινος εξωτερικά, πιθανώς άβαφος εσωτερικά) έχει επίπεδο χείλος και περισσότερο στενούμενη (σε σχέση με τον Τύπο 1), απλή βάση, ενώ η κατά πολύ υπερέχουσα του χείλους λαβή πρόκειται για λανθασμένη αποκατάσταση με γύψο.

Οι δύο μικρές, πρόχειλες πρόχοι μεγάλου υπο-μεγέθους κατηγοριοποιήθηκαν σε δύο διαφορετικά είδη (Είδος 2 και 3), επίσης, με βάση τις μεταξύ τους μορφολογικές διαφορές, καθώς ο τρόπος κατασκευής τους είναι παρόμοιος:

- Το 2ο είδος - Τύπος 1 (ολόβαφα μαύρα εξωτερικά και στην επιφάνεια έδρασης, πιθανώς άβαφα εσωτερικά) φέρει στενούμενη, δισκοειδή βάση, υπερέχουσα του χείλους, ταινιωτή λαβή (η έκφυση της οποίας έχει διαστρεβλώσει την αρχικώς κυκλική περιφέρεια του χείλους) και είναι μικρότερου μεγέθους σε σχέση με το Είδος 3 (βλ. παρακάτω).

⁴⁵¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.ii.

⁴⁵² Θεωρείται ότι οι μορφολογικές διαφορές ανάμεσα στους εν λόγω τύπους δεν οφείλονται σε βιασύνη, αλλά στην υιοθέτηση διαφορετικών ειδικών τεχνολογικών παραδόσεων, ειδικά σε όσα αφορούν στο επίπεδο χείλος του Τύπου 3 και στο έξω νεύον χείλος του Τύπου 1· κατά τα άλλα, οι δύο προαναφερθέντες τύποι φέρουν παρόμοια, στενούμενη απλή βάση, σε αντίθεση με τον Τύπο 2, ο οποίος φέρει δισκοειδή βάση.

- Το Είδος 3 - Τύπος 1 (άβαφο) φέρει στενούμενη, απλή βάση, λεπτότερη και λιγότερο υπερέχουσα του χείλους, ταινιωτή λαβή και είναι μεγαλύτερου μεγέθους σε σχέση με το Είδος 2.

5.2.β.iii. Προέλευση:

Οι πέντε μικρές, πρόχειλες πρόχοι προέρχονται από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης, είτε της κεντρικής, Βόρειας πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10 - 8 - 9 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος νότια αυτού), είτε του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη») του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας. Συγκεκριμένα, η πρόχους AMH A226_11 (3ο είδος) προέρχεται μέσα από το πιθάρι με αριθμό 4 (αρίθμηση ανασκαφεία), είτε όντας αποθηκευμένη μέσα σε αυτό είτε έχοντας πέσει από τον όροφο (εάν υπήρχε) του Χώρου 10 μέσα στο εν λόγω πιθάρι. Με βάση τη σχετική συζήτηση επί των μικρών ραμφόστομων πρόχων⁴⁵³, είναι πιθανότερο αυτή να βρισκόταν αποθηκευμένη στο συγκεκριμένο πιθάρι.

5.2.β.iv. Χρονολόγηση:

Η Mountjoy υποστηρίζει ότι το υπό εξέταση Είδος 1 μικρών, πρόχειλων πρόχων μέσου μεγέθους εντοπίζεται κατά τη μεταβατική ΜΜΙΙΒ - ΥΜΙα περίοδο, κατά την ΥΜΙα περίοδο, αλλά και κατά την ΥΜΙβ περίοδο⁴⁵⁴ και όχι μόνο κατά την ΥΜΙα περίοδο, όπως ισχυρίζεται ο Porpham⁴⁵⁵. Πράγματι, στην περιοχή της Κνωσού, παρόμοια παραδείγματα πρόχειλων πρόχων εντοπίστηκαν στα στρώματα ΥΜΙβ τελικής καταστροφής στον Βασιλικό Δρόμο του ανακτόρου της Κνωσού⁴⁵⁶, στο κεραμικό σύνολο από το στρώμα της τελικής ΥΜΙβ καταστροφής του Βόρειου Κτηρίου δυτικά του Στρωματογραφικού Μουσείου στην Κνωσό⁴⁵⁷ και στο στρώμα

⁴⁵³ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 4.2.α.iii.

⁴⁵⁴ Mountjoy 2003: 76 (σχετικά, βλ. επίσης, Trautmüller 2008: 254 και πίν. 13 - τα ονομαζόμενα στην αγγλική γλώσσα «milk jugs»).

⁴⁵⁵ Porpham 1984: 163.

⁴⁵⁶ Hood 2011: 168, εικ. 37.

⁴⁵⁷ Warren 1980-1981: 89, εικ. 52.

τελικής καταστροφής της ΥΜΙβ περιόδου στον Πόρο, στο οικόπεδο Λιούνη⁴⁵⁸. Η χρονολόγηση των υπό εξέταση πρόχων από το Βαθύπετρο συγκεκριμένα προς το τέλος της ΥΜΙβ περιόδου υποδεικνύεται από τα λοιπά στοιχεία που έχουν εξεταστεί μέχρι τώρα⁴⁵⁹. Την προτεινόμενη αυτή χρονολόγηση, ειδικά σε όσα αφορούν Είδος 2 και 3 των μικρών, πρόχειλων πρόχων μεγάλου υπο-μεγέθους, υποδηλώνει το αχλαδόσχημο σχήμα του κυρίως σώματός τους (βλ. ειδικά την πρόχου ΑΜΗ Α226_11)⁴⁶⁰.

5.2.β.ν. Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα σχετικά με την οργάνωση της παραγωγής:

Οι πέντε (5) υπό εξέταση μικρές, πρόχειλες πρόχοι ακολουθούν παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση. Αυτό υποδεικνύουν τα ακόλουθα, κοινά τεχνολογικά τους στοιχεία:

- Η κατασκευή τους με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3).
- Ο μέσος τραχύς χαρακτήρας τους.
- Η παρόμοια, σε γενικές γραμμές, μορφολογία τους (σε διαφορετικά, όμως, μεγέθη).
- Η ολόβαφη ή άβαφη επιφάνειά τους.
- Ο παρόμοιος τρόπος όπτησής τους: σε οξειδωτικές συνθήκες ή σε αρχικά οξειδωτικές συνθήκες, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές ή σε ατελώς αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης.

Η κατασκευή τους δεν ήταν ιδιαίτερα προσεγμένη, καθώς δεν διενεργήθηκε λείανση ή καθαρισμός της επιφάνειας και λόγω του ότι εντοπίζεται, τουλάχιστον στις μικρές πρόχους μέσου υπο-μεγέθους (Είδος 1), μορφολογική ανομοιομορφία. Εντούτοις, απαιτούσαν δεξιοτεχνία και εμπειρία για την κατασκευή τους, οπότε η μη προσεγμένη κατασκευή τους υποδηλώνει, ενδεχομένως, βιασύνη ή / και απροσεξία του αγγειοπλάστη.

Οι τρεις τύποι του Είδους 1 των μικρών, πρόχειλων πρόχων μέσου υπο-μεγέθους, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τρεις διαφορετικές ειδικές τεχνολογικές

⁴⁵⁸ Βανου 2011: 468 (εικ. 7: k-n).

⁴⁵⁹ Βλ. κεφάλαιο 1, 4 και 5. Θεωρείται λιγότερο πιθανό οι υπό εξέταση μικρές, πρόχειλες πρόχοι να προέρχονται από πρωιμότερη χρονική περίοδο και να μεταφέρθηκαν, μετέπειτα, χρήση στο ΥΜΙβ Βαθύπετρο.

⁴⁶⁰ Βλ. παραπάνω, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.2.στ.ιν. (πρόχειλες πρόχοι μέσου μεγέθους) και υποσημείωση 247.

παραδόσεις, ενδέχεται να κατασκευάστηκαν σε τρία διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα, λαμβάνοντας υπόψη ότι αυτές ανήκουν χρονολογικά πιθανώς στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου⁴⁶¹. Το Είδος 2 και το Είδος 3 των μικρών, πρόχειλων πρόχων μεγάλου υπο-μεγέθους ενδέχεται να κατασκευάστηκε είτε σε οποιοδήποτε από τα τρία προαναφερθέντα κεραμικά εργαστήρια, είτε σε ένα ή δύο άλλα κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα, της ίδιας περιόδου.

5.2.β.vi. Χρήση και σημασία:

Οι πέντε υπό εξέταση μικρές, πρόχειλες πρόχοι, όπως και οι μικρές, ραμφόστομες πρόχοι, χρησιμοποιούνταν για να περιέχουν, τουλάχιστον κατά την αρχική τους χρήση, υγρά, όπως υποδεικνύει το γεγονός ότι πρόκειται για κλειστά αγγεία, χαρακτηριστικό το οποίο προσδίδεται σε ένα αγγείο το οποίο επιθυμείται να συγκρατεί στο εσωτερικό του υγρά με επιτυχία. Συγκεκριμένα, οι πρόχοι χρησιμοποιούνταν για μεταφορά ή / και για προσφορά / έκχυση υγρών.

Η μη προσεγμένη κατασκευή τους υποδεικνύει ότι αυτές σχετίζονταν με καθημερινή, πρακτική χρήση, για παράδειγμα με το καθημερινό σερβίρισμα ή με τη μεταφορά υγρών, όπως ποτού ή λαδιού, σε όσα αφορούν στο Είδος 2 και 3 μικρών, πρόχειλων πρόχων μεγάλου υπο-μεγέθους, ή με την έκχυση ελαίων για καλλωπιστικούς ή για τελετουργικούς σκοπούς, σε όσα αφορούν στο Είδος 1 των μικρών, πρόχειλων πρόχων μέσου υπο-μεγέθους⁴⁶². Ακόμα και στην περίπτωση που οι υπό εξέταση πρόχειλες πρόχοι χρησιμοποιούνταν σε ειδικές κοινωνικές περιστάσεις, θεωρείται, ότι, κατά τη χρήση τους, δεν υπήρχε στόχος να μεταδοθεί κάποιο ιδιαίτερο κοινωνικό μήνυμα (με εξαίρεση ίσως το περισσότερο μορφολογικά προσεγμένο AMH A220_106 - Είδος 2).

Επισημαίνεται, ότι η ύπαρξη διαφορετικών υπο-μεγεθών και ειδών των μικρών, πρόχειλων πρόχων ενδέχεται να υποδεικνύει: α. διαφορετικό υγρό περιεχόμενο, β. διαφορετική ποσότητα του ίδιου υγρού περιεχομένου, ή γ. διαφορετική χρήση του ίδιου υγρού περιεχομένου.

⁴⁶¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποκεφάλαιο 5.2.β.iv.

⁴⁶² Το μικρό μέγεθος των εν λόγω πρόχων ενδέχεται να υποδηλώνει υγρό περιεχόμενο ιδιαίτερης αξίας (βλ. Πετράκος 2001: 100 και παρακάτω, υποσημείωση 468).

5.2.γ. Τεχνολογική ανακεφαλαίωση και τελικές παρατηρήσεις σχετικά με τη χρήση και σημασία των υπό εξέταση μικρών πρόχων

Οι υπό εξέταση πέντε μικρές, ραμφόστομες πρόχοι και οι πέντε μικρές, πρόχειλες πρόχοι είναι κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μέσου και μεγάλου υπο-μεγέθους. Πρόκειται είτε για άβαφα, είτε για ολόβαφα μαύρα, καστανά ή κόκκινα αγγεία, με ημισφαιρικό σώμα, χαμηλό λαιμό και κάθετη, μη υπερέχουσα ή υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή ή λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και στενούμενη, απλή ή δισκοειδή βάση.

Οι συνολικά δέκα (10) μικρές πρόχοι προέρχονται κυρίως από τα στρώματα της τελικής φάσης χρήσης του Βαθυπέτρου, συγκεκριμένα: είτε α. του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10) της Βόρειας Πτέρυγας, μεγάλος αριθμός εκ των οποίων προέρχεται μέσα από τα πιθάρια με αρ. 1, 4, 10 και 17 (αρίθμηση ανασκαφεία), πιθανώς όντας αποθηκευμένα σε αυτά ανά είδος, είτε β. του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη») του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας. Ο Μαρινάτος αναφέρει ότι παρόμοιες, μικρές, ραμφόστομες πρόχοι, όπως και παρόμοιες, πρόχειλες πρόχοι μικρού και μέσου μεγέθους εντοπίστηκαν στα στρώματα τελικής χρήσης τόσο της Αποθήκης των Πίθων, όσο και της Αποθήκης του Ληνού του κτηριακού συγκροτήματος⁴⁶³, ενώ μία παρόμοια πρόχειλη πρόχους εντοπίστηκε και στη Μικρή Κεντρική Αποθήκη⁴⁶⁴. Το στοιχείο αυτό υποδεικνύει, κατά τη γνώμη του ανασκαφεία, την ταυτόχρονη, τελική χρήση των χώρων της Αποθήκης των Πίθων και της Μικρής Κεντρικής Αποθήκης⁴⁶⁵, αλλά βέβαια και των παρακείμενων Χώρων 41-42, η οποία, χρονολογείται, σύμφωνα με τη χρονολόγηση των μικρών πρόχων⁴⁶⁶ και τα λοιπά στοιχεία που παρουσιάστηκαν στην παρούσα μελέτη, στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου⁴⁶⁷.

Οι υπό εξέταση, μικρές πρόχοι κατασκευάστηκαν από δεξιοτέχνες αγγειοπλάστες σύμφωνα με τη συνδυαστική κατασκευαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), ακολουθώντας παρόμοια γενική τεχνολογική παράδοση. Συγκεκριμένα, η μορφολογική ανομοιομορφία των μικρών, πρόχειλων

⁴⁶³ Μαρινάτος 1955: 604 (εικ. 16).

⁴⁶⁴ Μαρινάτος 1952: 270 (εικ. 10).

⁴⁶⁵ Μαρινάτος 1955: 604.

⁴⁶⁶ Βλ. παραπάνω, υποκεφάλαια 5.2.α.iv. και 5.2.β.iv.

⁴⁶⁷ Βλ. παραπάνω, κεφάλαια 1, 4 και 5.

πρόχων μέσου υπο-μεγέθους (Είδος 1) υποδεικνύει ότι αυτές κατασκευάστηκαν πιθανώς με τρόπο βιαστικό ή / και απρόσεκτο.

Οι συνολικά ένας και τρεις τύποι των δύο ειδών μικρών ραμφόστομων πρόχων και οι ένας και τρεις και ένας συν ένας τύποι των τριών ειδών μικρών πρόχειλων πρόχων αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον τρεις διαφορετικές ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις. Αυτό ισχύει, καθώς, σύμφωνα με μία συγκεκριμένη ειδική τεχνολογική παράδοση, ήταν δυνατό να παράγονταν περισσότερα από ένα διαφορετικά είδη μίας συγκεκριμένης ειδικής κατηγορίας πρόχων (π.χ. ραμφόστομων ή πρόχειλων πρόχων). Οι εν λόγω ειδικές τεχνολογικές παραδόσεις ενδέχεται να υιοθετήθηκαν σε τουλάχιστον τρία διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα, καθώς αυτές προέρχονται από τα στενότερα χρονικά πλαίσια του τέλους της ΥΜΙβ περιόδου⁴⁶⁸.

Το γεγονός ότι οι υπό εξέταση μικρές πρόχοι κατασκευάστηκαν πιθανώς σε περισσότερα από ένα κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, όπως και το γεγονός ότι τα περισσότερα από τα εν λόγω αγγεία ήταν πιθανώς αποθηκευμένα στα πιθάρια της Αποθήκης των Πίθων, υποδεικνύει ότι ο τελικός τόπος προορισμού τους, είτε μέσω των διαχειριστών του Βαθυπέτρου, είτε μέσω τρίτων διαμεσολαβητών, ήταν το Βαθύπετρο. Θεωρείται λιγότερο πιθανό το κτηριακό συγκρότημα να αποτέλεσε χώρο προσωρινής αποθήκευσης των μικρών πρόχων για μεταφορά και χρήση αυτών σε άλλο χώρο, καθώς σε αυτή την περίπτωση θα ήταν αναμενόμενο αυτές να είχαν παραχθεί είτε στον κλίβανο του Βαθυπέτρου, είτε οι διαχειριστές του Βαθυπέτρου ή οι διακομιστές τους να τις είχαν προμηθευτεί από το ίδιο κεραμικό εργαστήριο της περιοχής του Γιούχτα (και στις δύο προαναφερθείσες περιπτώσεις οι μικρές πρόχοι θα ανήκαν στον ίδιο τύπο). Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι το Βαθύπετρο δεν αποτέλεσε χώρο προσωρινής αποθήκευσης για μεταφορά και χρήση των μικρών πρόχων σε άλλο χώρο, αλλά είναι πιθανό ότι αυτές χρησιμοποιήθηκαν και αποθηκεύτηκαν στο κτηριακό συγκρότημα (ή, τουλάχιστον, υπήρχε στόχος αυτές να χρησιμοποιηθούν εκεί μελλοντικά).

Οι εν λόγω μικρές πρόχοι χρησιμοποιούνταν για να περιέχουν, τουλάχιστον κατά την αρχική τους χρήση, υγρά για μεταφορά ή / και για προσφορά / έκχυση. Ο μέσος τραχύς χαρακτήρας τους, η μη προσεγμένη μορφολογία τους και η λιτή διακόσμησή τους υποδεικνύει ότι αυτές πιθανώς σχετίζονταν με καθημερινή χρήση,

⁴⁶⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ι.

όπως για παράδειγμα με τη μεταφορά υγρών (ποτού ή λαδιού) ή με το καθημερινό σερβίρισμα ή έκχυση υγρών (ποτού ή λαδιού), κατά τη διάρκεια ιδιωτικών περιστάσεων κατανάλωσης φαγητού - ποτού. Συγκεκριμένα, οι μικρές πρόχειλες πρόχοι μέσου υπο-μεγέθους (Είδος 1) ενδέχεται να χρησιμοποιούνταν για την έκχυση ελαίων για ιδιωτικούς, αρωματικούς, καλλωπιστικούς ή ακόμα και για τελετουργικούς σκοπούς. Επισημαίνεται, ότι η ύπαρξη των τριών ομάδων τριών προσφύσεων στον ώμο του Είδους 2 των μικρών, ραμφόστομων πρόχων ενδέχεται να είχε πρακτικό ρόλο (π.χ. υποδηλώνοντας το είδος ή την ποσότητα του περιεχομένου της πρόχου), καθώς η πρόχειρη κατασκευή των προσφύσεων υποδεικνύει ότι αυτές δεν επρόκειτο για διακοσμητικά στοιχεία. Στην περίπτωση που οι εν λόγω μικρές πρόχοι είχαν χρησιμοποιηθεί ταυτόχρονα με τα μεγάλα, τελετουργικά, ημισφαιρικά κύπελλα με πρόχωση, τα οποία εντοπίστηκαν στο στρώμα της τελικής χρήσης των Χώρων 8 - 9 - 10 του Βαθυπέτρου⁴⁶⁹, αυτό θα υποδείκνυε τη χρήση τους κατά τη διάρκεια κοσμικών συγκεντρώσεων, οι οποίες περιελάμβαναν: α. συμπόσια όπου καταναλώνονταν ποτό ή / και λάδι (και οπότε, πιθανώς, φαγητό), ή / και β. τελετουργικές δραστηριότητες (ειδικότερα στην περίπτωση που οι μικρές, πρόχειλες πρόχοι του Είδους 1 περιείχαν λάδι για τελετουργικούς σκοπούς). Εντούτοις, η τραχύτητα των υπό εξέταση μικρών πρόχων υποδεικνύει ότι οι χρήστες τους δεν είχαν πρόθεση να εξάρουν τη σημαντικότητα ή να επιδείξουν την κοινωνική τους θέση, ακόμα και στην περίπτωση που αυτές χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια σημαντικών, κοινωνικών συμβάντων, ενδεχομένως θρησκευτικο-πολιτικής διάστασης. Τα διαφορετικά είδη και υπο-μεγέθη των μικρών ραμφόστομων και πρόχειλων πρόχων ενδέχεται να υποδεικνύουν είτε διαφορετικό υγρό περιεχόμενο, είτε διαφορετική ποσότητα του ίδιου υγρού περιεχομένου, είτε διαφορετική χρήση του ίδιου υγρού περιεχομένου.

Στην περίπτωση που οι μικρές πρόχοι είχαν μεταφερθεί στο Βαθύπετρο γεμάτες με υγρό προϊόν, είναι πιθανότερο αυτές να είχαν πρώτα χρησιμοποιηθεί και μετέπειτα να αποθηκεύτηκαν άδειες, σε πολλές περιπτώσεις, μέσα στα πιθάρια της Αποθήκης των Πίθων⁴⁷⁰. Στην περίπτωση που οι μικρές πρόχοι είχαν μεταφερθεί

⁴⁶⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, κεφάλαια 4 και 5.

⁴⁷⁰ Θεωρείται λιγότερο πιθανό μικρά αγγεία πλήρη με υγρό περιεχόμενο να αποθηκεύονταν μέσα σε πιθάρια. Βλ. Πετράκος 2001: 100-101, εικ. 118-120, σχετικά με παραδείγματα μικρών κυλινδρικών αμφορέων με ψηλό σώμα, οι οποίοι αποθηκεύονταν πάνω στο πάτωμα (και όχι μέσα στα πιθάρια) του Χώρου 33 (αποθήκη πίθων) του ΥΜΙβ ανακτορικού κτηρίου των Αρχανών, οι οποίοι περιείχαν υγρό ιδιαίτερης αξίας (το οποίο υποδηλώνεται από το μικρό τους μέγεθος) και οι οποίοι ήταν σφραγισμένοι με πώμα.

άδειες στο Βαθύπετρο, είναι πιθανότερο αυτές να μην χρησιμοποιήθηκαν αμέσως, αλλά να αποθηκεύτηκαν μέσα στα πιθάρια του κτηριακού συγκροτήματος, με στόχο να χρησιμοποιηθούν μελλοντικά, όπως περιγράφεται παραπάνω.

Κεφάλαιο 6.

Σύνοψη και τελικά συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της λειτουργίας και του ρόλου του Υστερομινωικού Ι κτηριακού συγκροτήματος του Βαθυπέτρου Αρχανών στην περιοχή του όρους Γιούχτα, η χρονολόγηση των λειτουργικών του φάσεων και η ανάδειξη πτυχών της οργάνωσής του, στο πλαίσιο των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών της νεοανακτορικής βορειοκεντρικής Κρήτης. Για την πραγματοποίηση του προαναφερθέντος στόχου επικεντρωθήκαμε στην εξέταση των πήλινων αγγείων, καθώς αυτά αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των κινητών ευρημάτων από το συγκρότημα. Σε αυτό το πλαίσιο εδραιώθηκε μία λεπτομερής κεραμική τεχνολογική τυπολογία, μέσω της συστηματικής διερεύνησης και καταγραφής των κυριότερων τεχνολογικών χαρακτηριστικών τους, αυτών που αφορούν στην κατασκευή, τη μορφολογία, την επεξεργασία της επιφάνειας, τη διακόσμηση και την κεραμική τους ύλη.

Με βάση την προαναφερθείσα μεθοδολογία κεραμικής τεχνολογικής εξέτασης και καταγραφής, διερευνήθηκαν, στο σύνολό τους, οι τεχνικές, οι μέθοδοι και, γενικότερα, οι διαδικασίες οι οποίες υιοθετήθηκαν για την κατασκευή των αγγείων από το Βαθύπετρο και τεκμηριώθηκαν οι κεραμικές τεχνολογικές παραδόσεις σύμφωνα με τις οποίες αυτά παράχθηκαν. Η προτεινόμενη κεραμική τυπολογία αποτέλεσε ένα αξιόπιστο εργαλείο χρονολόγησης, καθώς ο κάθε τεχνολογικός τύπος ενός είδους αγγείου αντιπροσωπεύει μία συγκεκριμένη, ειδική αγγειοπλαστική παράδοση, η οποία ανήκει σε μία συγκεκριμένη χρονολογική περίοδο. Τέλος, εξετάζοντας τη χρήση και τη σημασία των αγγείων διερευνήθηκε η χρήση, η λειτουργία και ο ρόλος του κτηριακού συγκροτήματος στις διαφορετικές αρχιτεκτονικές και λειτουργικές του φάσεις.

Στο κεφάλαιο 3 περιλήφθηκε η πετρογραφική ανάλυση των διαφόρων ειδών και μεγεθών αγγείων από το Βαθύπετρο και η σύγκρισή τους με κεραμική και γεωλογικά ιζήματα από την περιοχή του όρους Γιούχτα και τη βορειοκεντρική Κρήτη. Διερευνήθηκε η οργάνωση της κεραμικής παραγωγής σε επίπεδο τεχνολογίας των κεραμικών υλών, σε αναφορά με το είδος και την προέλευση των γεωλογικών πρώτων υλών, τον τρόπο προετοιμασίας της κεραμικής συνταγής, την τελική της σύσταση και τον τρόπο όπτησης των αγγείων. Παράλληλα, έγινε προσπάθεια

εντοπισμού της τοπικής και της εισηγμένης κεραμικής στο συγκρότημα και διερευνήθηκε η παραγωγή και η διακίνηση της κεραμικής στην περιοχή του Γιούχτα και στη βορειοκεντρική Κρήτη γενικότερα. Συγκεκριμένα, η πετρογραφική εξέταση των μη μαγειρικών, λεπτοφυών κεραμικών υλών από το Βαθύπετρο έδειξε ότι αυτές (με ελάχιστες εξαιρέσεις) προετοιμάστηκαν με ιζήματα που προήλθαν από την περιοχή νότια ή / και δυτικά του όρους. Οι τραχύτερες κεραμικές ύλες από το συγκρότημα ενδέχεται να προετοιμάστηκαν με βάση τη συνταγή της λεπτοφυούς κεραμικής ύλης, προσθέτοντας σε αυτήν σπασμένο σχιστολιθικό ιλυόλιθο προερχόμενο από το βόρειο άκρο του Γιούχτα. Αντιθέτως, οι κόκκινες, μαγειρικές κεραμικές ύλες είναι πιθανότερο ότι εισήχθηκαν στην εγκατάσταση από την παράλια περιοχή της Αγίας Πελαγίας, καθώς περιείχαν ποταμολιμναία ή θαλάσσια άμμο ή χαλίκι (ίσως ως πρόσμειξη) που περιείχε φυλλίτη και χαλαζία ή χαλαζίτη από την εν λόγω περιοχή. Τα πιθάρια που βρέθηκαν στο συγκρότημα, η κατασκευή των οποίων απαιτούσε εξειδικευμένες ικανότητες και γνώσεις, κατασκευάστηκαν μάλλον από ειδικευμένους αγγειοπλάστες. Αυτοί ήταν πιθανώς πλανόδιοι και μετακινούνταν στην περιοχή του Γιούχτα, όπως και σε άλλες περιοχές της Κρήτης, για να καλύψουν τις ανάγκες των κατοίκων της εκάστοτε περιοχής, καθώς το συγκεκριμένο είδος αγγείου, λόγω του μεγάλου μεγέθους του, ήταν δύσκολο να μετακινηθεί. Τα μαγειρικά σκεύη από το συγκρότημα κατασκευάστηκαν από αγγειοπλάστες που ήταν είτε μετακινούμενοι, είτε απασχολούμενοι σε σταθερές αγγειοπλαστικές εγκαταστάσεις, πιθανώς της ευρύτερης περιοχής της Αγίας Πελαγίας, καθώς θα ήταν πιο εύκολο, λόγω του μικρότερου μεγέθους τους, αυτά να μεταφερθούν στον τόπο κατανάλωσης. Επιπροσθέτως, είναι πιθανό ότι επρόκειτο για αγγειοπλάστες που εξειδικεύονταν μόνο στην κατασκευή μαγειρικών σκευών, όπως πιθανώς ίσχυε για τους αγγειοπλάστες που κατασκεύαζαν τα νεοανακτορικά πιθάρια.

Με βάση τα εθνογραφικά, αρχαιολογικά και γεωλογικά στοιχεία που παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο 3 υποδείχθηκε η ύπαρξη πολυάριθμων κεραμικών εργαστηρίων (μόνιμων ή προσωρινών, δηλαδή μετακινούμενων) στην περιοχή του Γιούχτα κατά τη Νεοανακτορική περίοδο, τα οποία παρήγαγαν μη μαγειρική κεραμική διαφόρων μεγεθών και μεγεθών. Τα αποτελέσματα της πετρογραφικής εξέτασης των κεραμικών υλών από το Βαθύπετρο δεν επιβεβαίωσαν το αρχικό αυτό συμπέρασμα, λόγω του ότι αποδείχθηκε η ομοιογένειά τους, τόσο ανά είδος αγγείου, όσο και ανάμεσα σε διαφορετικά είδη και μεγέθη αγγείων. Για αυτό τον λόγο, επιλέχθηκε να υιοθετηθεί η λεπτομερής τεχνολογική εξέταση των αγγείων από το

συγκρότημα, η οποία στόχευσε στη διερεύνηση του παραπάνω αρχικού συμπεράσματος. Η προέλευση των αγγείων του Βαθυπέτρου από διαφορετικά κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα θα ήταν δυνατό να επαληθευτεί μόνο βάσει της τεχνολογικής τους διαφορετικότητας, με τον εντοπισμό διαφορετικών τύπων ανάμεσα στα αγγεία του ίδιου είδους. Αυτό ισχύει, καθώς, στο σύνολό τους, οι εντοπισμένοι αυτοί διαφορετικοί τύποι θα προέρχονταν από τον στενό, χρονολογικά, στρωματογραφικό ορίζοντα του Βαθυπέτρου (βλ. κεφάλαιο 1), κάτι το οποίο θα υποδήλωνε γεωγραφική, και όχι χρονολογική, ποικιλότητα.

Για την παρούσα έρευνα επιλέχθηκαν συνολικά 86 αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους (προχυτικά αγγεία και κύπελλα μέσου και μικρού μεγέθους) σωζόμενα στο μεγαλύτερο τμήμα τους, ανάμεσα στα παλαιότερα συντηρημένα από τον ανασκαφέα αγγεία και στα αγγεία που πρόσφατα συντηρήθηκαν υπό την επίβλεψη της γράφουσας (βλ. κεφάλαιο 2). Σημειώνεται, ότι δεν επιλέχθηκαν μαγειρικά σκεύη, λόγω της προβληματικής κατάστασης διατήρησής τους, ούτε αγγεία μεγάλου και πολύ μεγάλου μεγέθους (εντούτοις, αυτά εξετάστηκαν πετρογραφικά - βλ. κεφάλαιο 3 - ενώ τα τελευταία εξετάζονται συνοπτικά στο κεφάλαιο 1). Η επιλεγμένη κεραμική προέρχεται από τα στρώματα της τελικής χρήσης των ακόλουθων χώρων του συγκροτήματος (βλ. Τόμο II, κεφάλαιο 1, πίν. 3): α. του ισογείου ή / και του ορόφου της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10) και των Χώρων 8-9 προς τα νότια στη Βόρεια Πτέρυγα· β. της Αποθήκης του Ληνού (Χώρος 40) και του όμορού της δωματίου (Χώροι 41-42) στο βορειοδυτικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας. Λίγα δείγματα προέρχονται από τον Αποθέτη Θεμελίωσης (Χώρος 13), δηλαδή από την έναρξη της αρχικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας. Τα αγγεία προέρχονται από τα δάπεδα, ή από ράφια / ερμάρια των χώρων, ή μέσα από πιθάρια.

Στα κεφάλαια 4 και 5 παρατίθεται η σύνοψη των τεχνολογικών τύπων των επιλεγμένων ειδών αγγείων από το συγκρότημα και τα συμπεράσματα σε αναφορά με τη χρονολόγηση, τη χρήση και τη σημασία τους, όπως και με την οργάνωση της κεραμικής παραγωγής. Με βάση τα συλλεχθέντα τεχνολογικά στοιχεία και τη σύγκριση των αγγείων από το Βαθύπετρο με αγγεία του ίδιου είδους από άλλες νεοανακτορικές θέσεις, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι τα υπό εξέταση αγγεία χρονολογούνται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου. Λαμβάνοντας υπόψη, επιπλέον, τα αρχιτεκτονικά και στρωματογραφικά συμπεράσματα του κεφαλαίου 1, συμπεράναμε ότι η Βόρεια και η Νότια Πτέρυγα χτίστηκαν ταυτόχρονα, κατά την αρχική φάση του συγκροτήματος, στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, με βάση το ίδιο αρχιτεκτονικό σχέδιο.

Το συγκρότημα χρησιμοποιήθηκε πριν ολοκληρωθεί (όπως υποδεικνύουν οι ημιτελείς πεσσοί στους Χώρους 3 και 10 - βλ. κεφάλαιο 1), κάτι το οποίο υποδηλώνει το πόσο επείγον ήταν αυτό να τεθεί σε λειτουργία. Στο τέλος της αρχικής φάσης, η εγκατάσταση επλήγη από μία ή περισσότερες σεισμικές δονήσεις. Αμέσως μετά, κατά τη διάρκεια της τελικής φάσης, διενεργήθηκαν εργασίες στερέωσης και επιδιόρθωσης στη Βόρεια Πτέρυγα και στο βορειοδυτικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας. Εντούτοις, δεν είναι βέβαιο ποιοι χώροι έστεκαν, ποιοι καταστράφηκαν και σε ποιους χώρους ολοκληρώθηκε η ανακαίνιση μετά την καταστροφή. Είναι πιθανό ότι ανακαινίστηκε η Αποθήκη του Ληνού, ενώ η Αποθήκη των Πίθων μάλλον παρέμεινε σε αχρηστία. Εργασίες επιδιόρθωσης στο ανατολικό τμήμα της Νότιας Πτέρυγας δεν φαίνεται να διενεργήθηκαν, είτε επειδή δεν θεωρήθηκε σκόπιμο αυτό να επισκευαστεί (ίσως λόγω του ότι ήταν ολοσχερώς καταστραμμένο, ή λόγω του ότι δεν υπήρχε ενδιαφέρον για την επισκευή του), είτε επειδή οι διαχειριστές του Βαθυπέτρου δεν πρόλαβαν να επεκτείνουν τις επισκευές σε εκείνο το τμήμα. Πριν την ολοκλήρωση των εργασιών αναστήλωσης, είτε έλαβε χώρα μία τελική, ισχυρή σεισμική δόνηση, η οποία κατέστρεψε το συγκρότημα ολοκληρωτικά και ανάγκασε τους ενοίκους του να το εγκαταλείψουν¹, είτε αυτό εγκαταλείφθηκε για άλλη, άγνωστη αιτία. Επισημαίνεται, ότι τα ευρήματα τα οποία προέρχονται από τα στρώματα τελικής χρήσης των χώρων της Βόρειας και της Νότιας Πτέρυγας, τα οποία χρονολογούνται στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου, δεν απέχουν χρονικά μεταξύ τους σημαντικά, στην περίπτωση που κάποιοι από αυτούς τους χώρους δεν χρησιμοποιήθηκαν εκ νέου στην τελική φάση, καθώς αυτή δεν διήρκεσε πολύ. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός, ότι οι εργασίες επιδιόρθωσης δεν ολοκληρώθηκαν και τα υποστυλωτικά έργα δεν απομακρύνθηκαν, ειδικότερα στην Αποθήκη του Ληνού (Χώρος 40), στην όμορή της Μικρή Κεντρική Αποθήκη (Χώροι 41-42) και στην Κεντρική Αίθουσα (Χώροι 24-25). Το παραπάνω επιβεβαιώνεται από την ομοιότητα των ραμφόστομων και πρόχειλων πρόχων μικρού

¹ Τα στοιχεία που υποδηλώνουν τη σεισμική καταστροφή ή καταστροφές είναι τα ακόλουθα: α. στην περίπτωση που το «κεκαυμένο» στρώμα στον Χώρο 8 (βλ. κεφάλαιο 1) επρόκειτο για δάπεδο (και όχι για στρώμα καταστροφής μετά από φωτιά, ενδεχομένως μετά από σεισμό, κάτι που, επίσης, θα ήταν ενδεικτικό καταστροφής), τα αγγεία που βρέθηκαν βυθισμένα μέσα σε αυτό θα αποτελούσαν απόδειξη του μεγάλου μεγέθους του σεισμού που έπληξε τον χώρο· β. οι δύο βάσεις άωτων κυπέλλων από τη Νότια Πτέρυγα, στην εσωτερική επιφάνεια των οποίων εντοπίστηκε προσκολλημένη λιθοποιημένη μάζα από χώμα, κονίαμα και θρύμματα οστράκων, είναι πιθανό αποτέλεσμα σφοδρού σεισμού, κατά τον οποίο τα κεραμικά και τα αρχιτεκτονικά υλικά της Νότιας Πτέρυγας ομογενοποιήθηκαν· γ. η ανισόπεδη θέση των πλακών του δαπέδου στην Αποθήκη του Ληνού (στις οποίες ενίοτε εντοπίζονται βαθύνσεις), όπως και ο εντοπισμός μίας σπασμένης πλάκας στο μέσο περίπου του ανατολικού τοίχου του χώρου είναι, επίσης, πιθανό αποτέλεσμα σφοδρής σεισμικής καταστροφής.

και μέσου μεγέθους που βρέθηκαν στους προαναφερθέντες χώρους². Σημειώνεται, ότι το γεγονός ότι έλαβαν χώρα εργασίες επιδιόρθωσης και αναστήλωσης υποδηλώνει ότι υπήρχε αισιοδοξία ότι δεν θα επέλθει άλλη καταστροφή, ή ότι οι δυσκολίες που είχαν ανακύψει ήταν αντιμετωπίσιμες³.

Με βάση τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι το ΥΜΙΒ Βαθύπετρο χτίστηκε λόγω κάποιας επείγουσας ανάγκης και ότι η ζωή του ήταν σύντομη. Τόσο η ίδρυσή του όσο και η εγκατάλειψή του ενδέχεται να σχετίζονται με τις σεισμικές δονήσεις και τη δραστηριότητα του ηφαιστείου της Θήρας. Στην περίπτωση που τελικά αποδειχθεί ότι η τελική έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας έλαβε χώρα πριν την ίδρυση του Βαθυπέτρου, θα μπορούσε να υποθεθεί, ενδεχομένως, ότι αυτή ήταν ο λόγος ή ένας από τους λόγους για την ίδρυσή του. Στην περίπτωση που η τελική εγκατάλειψη του συγκροτήματος και η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας ταυτιστούν χρονολογικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η έκρηξη του ηφαιστείου μπορεί να ήταν ο κύριος λόγος⁴ ή ένας από τους λόγους για την τελική εγκατάλειψή του. Ο δευτερεύοντες σεισμοί, που πιθανώς έπληξαν το συγκρότημα⁵, ενδέχεται να συνδέονται είτε με την προ-εκρηξιακή δραστηριότητα του ηφαιστείου της Θήρας, είτε με την περίοδο μετά την έκρηξη του ηφαιστείου, ανάλογα με το πότε αυτή τοποθετείται χρονικά σε σχέση με την ίδρυση του συγκροτήματος. Σημειώνεται, ότι στην εγκατάλειψη της θέσης δεν αποκλείεται να οδήγησε, επιπροσθέτως, η αστάθεια των αργολικών εδαφών της περιοχής, η οποία, στην κυριολεξία, μετακινεί τους τοίχους των κτηρίων, κάτι το οποίο παρατηρείται ακόμα και σήμερα (βλ. κεφάλαιο 1). Το ότι οι διαχειριστές του συγκροτήματος αποφάσισαν να χτίσουν το Βαθύπετρο πάνω σε ακατάλληλα εδάφη, σε κομβικό, όμως, σημείο πάνω στον κεντρικό δρόμο που οδηγεί από την Κνωσό στην πεδιάδα της Μεσαράς, είναι ενδεικτικό της επείγουσας κατάστασης που, ενδεχομένως, προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν, αλλά και τον σημαντικό ρόλο που είχε το συγκρότημα στην αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης.

Συμπερασματικά, οι δύο πτέρυγες του Βαθυπέτρου είναι πιθανό ότι χτίστηκαν ταυτόχρονα και βιαστικά για να αντιμετωπιστεί κάποια έκτακτη ανάγκη, η οποία ίσως

² Βλ. Μαρινάτος 1955: 604 (εικ. 16) και 1952: 270 (εικ. 10).

³ Πλάτων 2011: 277.

⁴ Όπως προτείνεται για το ΥΜΙΒ ανάκτορο Ζάκρου (βλ. Platon 2011).

⁵ Σημειώνεται, ότι η έντονη σεισμική δραστηριότητα που εκδηλώθηκε κατά το έτος 2021 στην περιοχή του Αρκαλοχωρίου, περίπου 20 χιλιόμετρα νότια του Γιούχτα, στην κεντρική Κρήτη, πλήγωσε εκ νέου το συγκρότημα του Βαθυπέτρου, προκαλώντας την εν μέρει κατάρρευση της Αποθήκης των Πίθων και ζημιές στο σύγχρονο κτήριο που εντοπίζεται νοτιοανατολικά του συγκροτήματος, εντός του αρχαιολογικού χώρου.

σχετίζεται με τη σεισμική δραστηριότητα και, γενικότερα, με την ενεργοποίηση του ηφαιστείου της Θήρας, καθώς χτίστηκαν σε ακατάλληλο έδαφος και χρησιμοποιήθηκαν πριν ολοκληρωθούν. Το γεγονός ότι το κέντρο είχε αυτοτελή δομή και πολύ-λειτουργική χρήση υποδηλώνει ότι μάλλον δεν αποτελούσε τμήμα κάποιου οικισμού. Κατά την αρχική φάση χρήσης του πληρούσε βιοτεχνικές και εργαστηριακές λειτουργίες (προετοιμασία κρασιού, λαδιού, φαγητού και βαφών, επεξεργασίας τροφής, ύφανση), ενώ είχε στην κατοχή του και σημαντικό αποθηκευτικό δυναμικό για την αποθήκευση του κρασιού που παραγόταν στην περιοχή (πιθανώς στην Αποθήκη του Ληνού) και των κεραμικών αγγείων (ενδεχομένως, σε κάποια από τα πιθάρια της Αποθήκη των Πίθων) που προήλθαν από τα κεραμικά εργαστήρια κυρίως της γύρω περιοχής. Είχε, επίσης, χρήση κατοικίας στον όροφο που πιθανώς υπήρχε πάνω από τους Χώρους 8-10 και πάνω από τους χώρους του νοτιοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας⁶. Με βάση την εύρεση τριών σφραγίδων, θεωρείται ότι η λειτουργία του Βαθυπέτρου ήταν, επίσης, διοικητική και αφορούσε στη διακίνηση προϊόντων παραγωγής του συγκροτήματος ή σε ανταλλαγές προϊόντων. Ενδεχομένως, αυτός μπορεί να ήταν ο λόγος για τον οποίο ιδρύθηκε πάνω στον κεντρικό δρόμο που οδηγούσε από την Κνωσό στην πεδιάδα της Μεσαράς. Στόχος της διακίνησης ή των ανταλλαγών των προϊόντων μπορεί να ήταν η κάλυψη των αναγκών των κατοίκων της περιοχής σε βασικά αγαθά, τα οποία δεν αποκλείεται να είχαν εκλείψει λόγω της καταστροφής που είχε επέλθει στη γεωργική παραγωγή, εξαιτίας της δραστηριότητας του ηφαιστείου της Θήρας (σεισμοί και εκπομπή επιβλαβών αερίων). Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η συμβολική - τελετουργική λειτουργία του κέντρου κατά τη διάρκεια συμποσιακών συμβάντων (βλ. παρακάτω), ίσως σε μια προσπάθεια των διαχειριστών του να ανατρέψουν τον επικείμενο κίνδυνο. Μετά την πιθανή καταστροφή από σεισμό, στο τέλος της αρχικής φάσης, το συγκρότημα δεν λειτούργησε σε κανονικό ρυθμό, αλλά σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης, οι οποίες περιλάμβαναν κυρίως βασική προετοιμασία φαγητού και, ενδεχομένως, τελετουργικές δραστηριότητες, οι οποίες, όμως, δεν είχαν την αίγλη και τον κοσμικό χαρακτήρα των προγενέστερων τελετουργικών συμποσίων.

Ο εντοπισμός πολυάριθμων τεχνολογικών τύπων ανάμεσα στα ΥΜΙΒ εξετασθέντα είδη προχυτικών αγγείων και κυπέλλων μικρού και μέσου μεγέθους από το Βαθύπετρο επιβεβαιώνει την προαναφερθείσα υπόθεση, η οποία είχε αρχικά

⁶ Ένα χρυσό σκουλαρίκι, πιθανώς κάποιου ενοίκου, βρέθηκε πεσμένο από τον όροφο που πιθανώς υπήρχε πάνω από τον Χώρο 53.

στηριχθεί σε εθνογραφικά, αρχαιολογικά και γεωλογικά στοιχεία, σχετικά με την ύπαρξη πολυάριθμων κεραμικών εργαστηρίων στην περιοχή του Γιούχτα, σε κοντινή απόσταση από το συγκρότημα. Τα κεραμικά αυτά εργαστήρια είναι πιθανότερο ότι δεν ήταν κάτω από την άμεση επιρροή και ολοκληρωτική εξουσία της διοίκησης των μινωικών κέντρων της βορειοκεντρικής Κρήτης στο Βαθύπετρο, στις Αρχάνες ή στην Κνωσό, αλλά ότι λειτουργούσαν, τουλάχιστον σε ένα βαθμό, ανεξάρτητα από αυτά. Το παραπάνω υποστηρίζεται, επειδή τα στοιχεία δείχνουν ότι ο αριθμός των εργαστηρίων αυτών ήταν σημαντικός, οπότε είναι απίθανο τα τρία προαναφερθέντα κέντρα (ταυτόχρονα ή το καθένα από αυτά ξεχωριστά) να τα διαχειρίζονταν, αλλά και επειδή η πλειονότητα των εγκαταστάσεων των πολυάριθμων αυτών εργαστηρίων δεν εντοπίζεται εντός των ορίων των εν λόγω μινωικών κέντρων (με εξαίρεση το κεραμικό εργαστήριο που πιθανώς λειτούργησε στον Χώρο 60 του Βαθυπέτρου). Τα κεραμικά αυτά εργαστήρια ακολουθούσαν παρόμοια γενική κεραμική τεχνολογική παράδοση, κάτι που υποδηλώνουν τα εξής κοινά τεχνολογικά στοιχεία των εξετασθέντων αγγείων από το συγκρότημα:

- Η (εν μέρει η εξολοκλήρου) τροχοποίητη κατασκευή τους.
- Ο παρόμοιος τρόπος επεξεργασίας της επιφάνειάς τους.
- Η παρόμοια ολόβαφη (ή σχεδόν ολόβαφη, με καταλοιβάδες), ή με πιτσίλισμα, ή γραπτή διακόσμησή τους (της Βασικής ή της Ειδικής Ανακτορικής Παράδοσης).
- Η χρήση παρόμοιων βαφών με διαφορετικά αποτελέσματα (κόκκινη, μαύρη ή καστανή).
- Οι παρόμοιες κεραμικές ύλες τους, σε αναφορά τόσο στην επιλογή των γεωλογικών πρώτων υλών από την περιοχή του όρους Γιούχτα, όσο και στην προετοιμασία και την όπτησή τους.

Σημειώνεται, ότι, κατά τη Νεοανακτορική περίοδο, οι αγγειοπλάστες έκαναν, επιτυχώς, χρήση του ελεύθερα περιστρεφόμενου, νεοανακτορικού, κεραμικού, αριστερόστροφου δίσκου Τύπου 3C, τρία παραδείγματα του οποίου εντοπίστηκαν στα στρώματα τελικής χρήσης της Κεντρικής Αίθουσας (Χώρος 24) και ένα παράδειγμα στον Χώρο 13 του Βαθυπέτρου. Αυτοί οι τροχοί πιθανώς χρησιμοποιούνταν στο κεραμικό εργαστήριο που πιθανώς λειτούργησε στον Χώρο 60 της Νότιας Πτέρυγας του συγκροτήματος, όπου δεν αποκλείεται να απασχολούνταν περισσότεροι του ενός αγγειοπλάστες, κατασκευάζοντας μη μαγειρικά αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους. Συγκεκριμένα, δεν αποκλείεται να κατασκεύαζαν τα άωτα ημισφαιρικά κύπελλα μέσης τραχύτητας μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με

έσω νεύον ή ευθύ, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, τα οποία παρουσιάζουν έντονες ραβδώσεις και αυλακώσεις στην εξωτερική τους επιφάνεια. Αυτό προτείνεται, καθώς η πλειονότητα των παραδειγμάτων του εν λόγω είδους κυπέλλων ανήκει σε ένα μόνο τεχνολογικό τύπο, δηλαδή στην ίδια ειδική τεχνολογική παράδοση, κάτι το οποίο υποδηλώνει ότι έχουν κατασκευαστεί στο ίδιο κεραμικό εργαστήριο. Είναι, δηλαδή, πιθανό ότι στο Βαθύπετρο κατασκεύαζαν τα απλά, άωτα, ημισφαιρικά κύπελλα πόσης, για να καλύψουν τις ανάγκες των συμποσίων που διοργανώνονταν στο συγκρότημα (βλ. παρακάτω). Σημειώνεται, ότι στα αγγεία μέσου μεγέθους από το συγκρότημα συνεχίστηκε η χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, είτε σε ολόκληρο το σώμα των αγγείων, είτε, ενδεχομένως, σε μικρότερα τμήματα του κυρίως σώματός τους, ενώ τα υπόλοιπα τμήματά τους είναι πιθανό ότι κατασκευάστηκαν με την εξολοκλήρου τροχοποίητη ή χειροποίητη τεχνική. Τα αγγεία μικρού μεγέθους δεν είναι βέβαιο ότι κατασκευάστηκαν με την εν λόγω συνδυαστική τεχνική, καθώς τα ίχνη της συχνά επικαλύπτονταν κατά την επεξεργασία της επιφάνειας. Εντούτοις, κάποια αγγεία φέρουν ανάλογα ίχνη, όπως είναι, για παράδειγμα, οι ραβδώσεις και οι αυλακώσεις στην εξωτερική επιφάνεια των προαναφερθέντων άωτων, ημισφαιρικών κυπέλλων. Περαιτέρω διερεύνηση μέσω επιστημονικών μεθόδων, όπως ακτινογράφισης, οπτικής και ηλεκτρονικής μικροσκοπίας ή ειδικευμένης πετρογραφικής εξέτασης μπορεί να βοηθήσει να καταλήξουμε σε τελικά συμπεράσματα σχετικά με τη μέθοδο κατασκευής των αγγείων μικρού μεγέθους, όπως και των αγγείων των λοιπών μεγεθών.

Η Roux, με βάση την εθνογραφική μελέτη της⁷, έδειξε πώς η εμφάνιση ενός καινούργιου είδους τυποποιημένου αγγείου σχετιζόταν με σημαντικές αλλαγές στην κοινωνία και συνοδευόταν με την κατάρρευση του προηγούμενου οικονομικού συστήματος. Κάτι παρόμοιο μπορεί να σήμαινε και η εμφάνιση των δύο νέων ειδών αγγείων στη νεοανακτορική Κρήτη, τα οποία εντοπίζονται στο Βαθύπετρο και τα οποία θεωρούνται ορόσημο της ΥΜΙβ περιόδου: α. τα ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, κάθετη, μη προέχουσα ή ελάχιστα προέχουσα του χείλους λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου

⁷ Η οποία αφορά σε ένα είδος ημισφαιρικού, κλειστού, άωτου αγγείου μέσου μεγέθους που χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά του νερού στην πόλη Τζοντχπούρ (Jodhpur) στο Ινδικό κρατίδιο του Ράτζασταν (Roux 2015).

διαμήκη άξονα και στενούμενη ή ελάχιστα στενούμενη βάση· β. τα ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα χωρίς λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο, χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, συνήθως λοξότμητη, βάση (βλ. κεφάλαιο 5). Είναι πιθανό, η παραγωγή των δύο αυτών ειδών αγγείων να ξεκίνησε εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών, ενδεχομένως, επειδή υπήρχε ανάγκη για τη διεξαγωγή ειδικών τελετουργιών, στις οποίες η πρόποση (ειδικά σε αναφορά με τα κύπελλα με τη δισκοειδή, στενούμενη βάση, η οποία σχημάτιζε ένα υποτυπώδες πόδι⁸), η πόση και, ενδεχομένως, η μίξη αλκοολούχων υγρών και το σερβίρισμά τους αποτελούσαν κεντρικούς άξονες σε συμπόσια που διοργανώνονταν, ίσως ως συμβολικές πράξεις εδραίωσης της κοινωνικής ισχύος των χρηστών των αγγείων αυτών.

Πράγματι, τα προαναφερθέντα είδη, δηλαδή τα ημισφαιρικά κύπελλα με πρόχυση και κάθετη λαβή και τα άωτα ημισφαιρικά κύπελλα με δισκοειδή, λοξότμητη βάση, αλλά και τα λοιπά, πολυάριθμα κύπελλα με ημισφαιρικά ή ευθέα τοιχώματα (π.χ. τα κύπελλα Βαφειού), είναι πιθανό ότι χρησιμοποιούνταν ταυτόχρονα με τα προχυτικά αγγεία μικρού και μέσου μεγέθους, στην αρχική φάση του συγκροτήματος, στο τέλος της ΥΜΙΒ περιόδου. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιούνταν κατά τη διάρκεια κοσμικών συγκεντρώσεων που περιελάμβαναν συμπόσια, δηλαδή, συμβάντα κατά τη διάρκεια των οποίων καταναλώνονταν ποτό και φαγητό και διεξάγονταν συμβολικές, σπονδικές και τελετουργικές δραστηριότητες. Στόχος των διοργανωτών των εν λόγω συμβάντων ήταν να εξάρουν και να επιδείξουν την κοινωνική τους θέση. Τα προαναφερθέντα είδη αγγείων είναι πιθανό ότι μεταφέρθηκαν στο συγκρότημα από διαφορετικά, ανεξάρτητα των μινωικών κέντρων, κεραμικά εργαστήρια της περιοχής του Γιούχτα (με εξαίρεση τα αγγεία που κατασκευάστηκαν στο κεραμικό εργαστήριο του Βαθυπέτρου), είτε μέσω τρίτων ως προσφορά (γεμάτα με προϊόν ή άδεια) ή μέσω ανταλλαγών, είτε μέσω των χειριστών του συγκροτήματος. Μετέπειτα, τα αγγεία χρησιμοποιήθηκαν και αποθηκεύθηκαν στο κτηριακό συγκρότημα, ή, τουλάχιστον, αποθηκεύθηκαν με στόχο να χρησιμοποιηθούν μελλοντικά. Δηλαδή, το Βαθύπετρο, στην αρχική και κύρια φάση του, εκτός από βιοτεχνικό - εργαστηριακό, αποθηκευτικό, διοικητικό και οικιστικό κέντρο, υπήρξε ένα κέντρο συνάντησης ή / και συναλλαγών (εμπορικών ή άλλων), το οποίο οργάνωνε ή επέτρεπε να οργανώνονται στον χώρο του, σε

⁸ Βλ. Πλάτων 2002: 17-18 («τελετουργία πρόποσης», «κύαθοι» - «κύλικες»).

διαφορετικά ή σε ένα μεμονωμένο επεισόδιο, ειδικές κοινωνικές περιστάσεις και συναθροίσεις, οι οποίες περιελάμβαναν συμποσιακά τελετουργικά δρώμενα κοσμικού χαρακτήρα με σημαντικό αριθμό συμμετεχόντων (στην περίπτωση που το σύνολο των αγγείων που βρέθηκαν στην εγκατάσταση χρησιμοποιήθηκαν ή χρησιμοποιούνταν ταυτόχρονα). Οι κοινωνικές αυτές συγκεντρώσεις είχαν ως πιθανό στόχο την ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών και την ενίσχυση ή επικύρωση κάποιας ανθρώπινης εξουσίας, ή την ενίσχυση της πίστης σε κάποια μεταφυσική δοξασία / οντότητα της θρησκείας⁹, ή ακόμα και τον κατευνασμό της, για παράδειγμα στην περίπτωση που αυτή θεωρούνταν ότι επηρέαζε αρνητικά τις ζωές των κατοίκων της περιοχής, ενδεχομένως, λόγω της δραστηριότητας του ηφαιστείου της Θήρας. Οι διαχειριστές του ΥΜΙβ Βαθυπέτρου είναι, δηλαδή, πολύ πιθανό ότι είχαν ισχυρή, εξέχουσα κοινωνική και θρησκευτική θέση, την οποία προσπαθούσαν να εξάρουν, επιδείξουν ή να διατηρήσουν μέσω των προαναφερθέντων τελετουργικών, σπονδικών συμποσίων. Η εξέχουσα αυτή τάξη είχε την οικονομική δυνατότητα διαχείρισης των αγαθών που καταναλώνονταν στα εν λόγω συμπόσια¹⁰ και τα οποία, δεν αποκλείεται, επιπλέον, να προσφέρονταν ως βοήθεια στους ενοίκους και περιοίκους τη δύσκολη αυτή περίοδο των φυσικών καταστροφών. Το παραπάνω στοιχείο, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι σε όλες τις προϊστορικές κοινωνίες η οικονομική εξουσία είχε αναπόσπαστα, εκτός από θρησκευτικό, και πολιτικό ρόλο¹¹, θα απέδιδε θρησκευτική αλλά και πολιτικο-οικονομική ισχύ στη διοίκηση του Βαθυπέτρου ή σε αυτούς που έλεγχαν τη λειτουργία του κτηριακού συγκροτήματος. Εντούτοις, δεν είναι δυνατό, με βάση τα μέχρι τώρα συλλεχθέντα στοιχεία, να προσδιοριστεί ο βαθμός της θρησκευτικής και πολιτικο-οικονομικής ισχύος του κτηριακού συγκροτήματος, όπως και ο βαθμός της αλληλεπίδρασης ή της εξάρτησής του σε σχέση με άλλα μινωικά κέντρα, περιφερειακά ή μη, της βορειοκεντρικής Κρήτης, όπως οι Αρχάνες και η Κνωσός, στο τέλος της ΥΜΙβ περιόδου.

⁹ Η θρησκεία είναι το παγιωμένο σύνολο αντιλήψεων και πρακτικών που αφορούν στη σχέση του ανθρώπου με μεταφυσικό φαινόμενα ή οντότητες, στα οποία απονέμεται λατρεία (<https://el.wiktionary.org/wiki/Θρησκεία>, <https://el.wiktionary.org/wiki/Θεός>).

¹⁰ Η οικονομία μπορεί να οριστεί ως το σύνολο των συνειδητών και συστηματικών ενεργειών των ανθρώπων, που διαβιούν σε κοινωνία, και περιλαμβάνει την παραγωγή, διανομή, ανταλλαγή και την κατανάλωση περιορισμένων σε ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών, από διαφορετικούς παράγοντες σε μια δεδομένη γεωγραφική τοποθεσία (<https://el.wikipedia.org/wiki/Οικονομία>).

¹¹ Fagan 1998: 179-181.

Βιβλιογραφία - Πηγές

- Adams, E., 2007, «Time and Chance: Unraveling Temporality in North-Central Neopalatial Crete», *American Journal of Archaeology* 111 (3): 391-421.
- Albero Santacreu, D., 2016, «Interpreting long-term use of raw materials in pottery production: An holistic perspective», *Journal of Archaeological Science. Reports*: 1-8.
- Albero Santacreu, D., 2014, *Materiality, Techniques and Society in Pottery Production*, Warsaw - Berlin, De Gruyter Open Ltd.
- Albero Santacreu, D., D. Javaloyas Molina και J. García Rosselló, 2015, «Playing with mud? An ethnoarchaeological approach to children's learning in Kusasi ceramic production», σε: M. Sánchez Romero, E. Alarcón García και G. Aranda Jiménez (επιμ.), *Children, identity and space*, The Society for the Study of Childhood in the Past Monograph Series 4, Oxford, Philadelphia, Oxbow Books: 88-104.
- Alberti, M. E., 2008, «Textile industry indicators in Minoan work areas: Problems of typology and interpretation», σε: C. Alfaro και L. Karali (επιμ.), *Vestidos, Textiles y Tintes: Estudios sobre la producción de bienes de consumo en la Antigüedad*, Actas del II Symposium Internacional sobre Textiles y Tintes del Mediterráneo en el mundo antiguo, Atenas, 24 al 26 de noviembre, 2005, Purpureae Vestes II, València, Universitat de València: 25-35.
- Alberti, L., 2004, *Οι νεκροπόλεις της Κνωσού κατά την Υστερομινωική II-IIIΑ1 περίοδο*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Αλεξίου, Στ., 1980, «Αρχαιότητες και Μνημεία Κεντρικής και Ανατολικής Κρήτης», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 29 (1973-1974), Μέρος Β' 3 - Χρονικά: 887-888.
- Αλεξίου, Στ., 1977, «Αρχαιότητες και Μνημεία Κεντρικής και Ανατολικής Κρήτης», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 27 (1972), Μέρος Β' 2 - Χρονικά: 623.
- Αλεξίου, Στ., 1975, «Αρχαιότητες και Μνημεία Κεντρικής και Ανατολικής Κρήτης», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 26 (1971), Μέρος Β' 2 - Χρονικά: 493.
- Αλεξίου, Στ., 1972, «Περί των μινωικών δεξαμενών καθαυμένων», *Κρητικά Χρονικά* 24: 414-434.
- Αλεξίου, Στ., 1965, «Κρήτη», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 18 (1963), Μέρος Β' 2 - Χρονικά: 314.
- Andreadaki - Vlaziaki, M., 2011, «LM IB pottery in Khandia. LM IB pottery: Relative chronology and regional differences», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 55-74.
- Apostolakou, St, Ph. Betancourt, Th. Brogan και D. Mylona, 2016, «Chryssi and Pefka: the production and use of purple dye on Crete in the Middle and Late Bronze Age», σε: J. Ortiz, C. Alfaro, L. Turell, and M. J. Martínez (επιμ.), 2016, *Textiles, Basketry and Dyes in the Ancient Mediterranean World. Textiles, Cestería y Tintes en*

el mundo mediterráneo antiguo, Proceedings of the 5th International Symposium on Textiles and Dyes in the Ancient Mediterranean World (Montserrat, 19-22 Μαρτίου 2014), *Purpureae Vestes V*, València, Universitat de València: 199-208.

Arnold, D. E., 1985, *Ceramic Theory and Cultural Process*, Cambridge, Cambridge University Press.

Åström, P., 2007, «The study of ancient fingerprints», *The Journal of Ancient Fingerprints* 1, ανακτήθηκε από <http://www.ancientfingerprints.org/journal.htm>, στις 7 Νοεμβρίου 2019: 2-3.

Åström, P., 1973, «Fingerprints on Middle and Late Minoan Pottery», σε: Γ. Κορμούλης και Μ. Μανούσακας (επιμ.), *Πεπραγμένα του Γ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ρέθυμνο, 18-23 Σεπτεμβρίου 1971), Γ. Μπαμπινιώτης (επιμ.), Τόμος Α, Ρέθυμνο, Δήμος Ρεθύμνης: 13.

Åström, P., 1972, «Finger-prints on Cypriote Bronze Age Pottery», σε: Ν. Β. Τωμαδάκης (επιμ.), *Πρακτικά του Πρώτου Διεθνούς Κυπρολογικού Συνεδρίου* (Λευκωσία, 14-19 Απριλίου 1969), Τόμος 1, Λευκωσία, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών: 1-3.

Åström, P., 1971, «P. Åström's Work on Prehistoric Fingerprints», *Time* (7 June).

Åström, P. και S. A. Eriksson, 1980, *Fingerprints and Archaeology*, Studies in Mediterranean Archaeology 28, Göteborg, Paul Åströms förlag.

Åström, P. και S. A. Eriksson, 1972, «Fingerprints and the Indo-Europeans in Greece», *Acta of the 2nd International Colloquium on Aegean Prehistory: The First Arrival of Indo-European Elements in Greece*, Athens, Ministry of Culture and Sciences, General Directorate of Antiquities: 72-75.

Baldacci, G., 2017, «Low-relief potters' marks and the Phaistos disc: a note on the 'comb' sign (N. 21)», *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente* (ASAtene) 95: 65-79.

Βαλλιάνος, Χρ. και Μ. Παδουβά, 1986, *Τα κρητικά αγγεία του 19ου και 20ού αιώνα*, Βόροι, Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας, Κέντρο Ερευνών.

Banou, E. S., 2011, «An introduction to the LM IB pottery from Poros: a response to Metaxia Tsiropoulou and Emanuela Alberti», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 499-506.

Banou, E. S., 2008, «Minoan 'Horns of Consecration' revisited: a symbol of sun-worship in palatial and post-palatial Crete?», *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 8 (1): 27-47.

Banou, E. S., 1992, *Pottery Groups from the West Side of Area A at Pseira, Crete*, Διδακτορική Διατριβή, University of Pennsylvania.

Barnard, K. A., 2001, *Transition, Production and Standardisation in Minoan Ceramics: a View from Neopalatial Mochlos*, Διδακτορική Διατριβή, University of Pennsylvania.

Barnard, K. A. και Th. M. Brogan, 2011, «Pottery of the late Neopalatial periods at Mochlos», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 427-449.

Barnard, K. A. και Th. M. Brogan, 2003, *Mochlos IB: Period III. Neopalatial Settlement on the Coast: The Artisans' Quarter and the Farmhouse at Chalinomouri. The Neopalatial Pottery*, Prehistory Monographs 8, Philadelphia, INSTAP Academic Press.

Βασιλάκης, Α., 2001, *Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου. Οδηγός του επισκέπτη*, Αθήνα, Εκδόσεις Αδάμ.

Belfiore, C. M., P. Mazzoleni, O. Palio, και A. Pezzino, 2011, «Studio petro-chimico di ceramiche tardo minoiche dall'edificio di Haghia Photinì (Festòs)», σε: F. Carinci, N. Cucuzza, P. Militello και O. Palio (επιμ.), *Κρήτης Μινωιδός: Tradizione e identità minoica tra produzione artigianale, pratiche cerimoniali e memoria del passato. Studi offerti a Vincenzo La Rosa per il Suo 70° compleanno*, Studi di Archeologia Cretese 10, Padova, Bottega d'Erasmus: 127-137.

Berg, I., 2020, «The Potter's Wheel», σε: C. Smith (επιμ.), *Encyclopedia of Global Archaeology*, Springer, Cham, https://doi.org/10.1007/978-3-319-51726-1_3443-1 (13 σελίδες).

Berg, I., 2018, «X-radiography and ceramics», σε: S. L. Lopez Varela (επιμ.), *The SAS Encyclopedia of Archaeological Sciences*, New York, Wiley.

Berg, I., 2015, «Potting skill and learning networks in Bronze Age Crete», σε: W. Gauss, G. Klebinder-Gauss, C. von Rüden (επιμ.), *The Transmission of Technical Knowledge in the Production of Ancient Mediterranean Pottery*, Proceedings of the International Conference at the Austrian Archaeological Institute at Athens 23rd - 25th November 2012, Österreichisches Archäologisches Institut Sonderchriften Band 54, Wien, Österreichisches Archäologisches Institut Wien: 17-34.

Berg, I., 2013, «The Potter's Wheel in Mycenaean Greece: A Reassessment», σε: G. Graziadio, R. Guglielmino, V. Lenuzza, και S. Vitale (επιμ.), *Φιλική Συναυλία: Studies in Mediterranean Archaeology for Mario Benzi*, British Archaeological Reports - International Series 2460, Oxford, Archaeopress: 113-121.

Berg, I., 2011α, «What's in a forming technique? An Investigation into Wheel-throwing and Wheel-coiling in Bronze Age Crete», *Old Potter's Almanack* 16 (2), Joint Letter of the Ceramic Petrology Group and the Prehistoric Ceramics Research Group, Heidelberg, University of Heidelberg: 9-12.

Berg, I., 2011β, «Exploring the Chaîne Opératoire of Ceramics through X-radiography», σε: S. Scarcella (επιμ.), *Archaeological Ceramics: A Review of Current Research*, British Archaeological Reports - International Series 2193, Oxford, Archaeopress: 57-63.

Berg, I., 2009, «X-radiography of Knossian Bronze Age vessels: Assessing our Knowledge of Primary Forming Techniques», *The Annual of the British School at Athens* 104: 137-173.

Berg, I., 2008, «Looking through Pots: Recent Advances in Ceramics X-radiography», *Journal of Archaeological Science* 35: 1177-1188.

Berg, I., 2006, «A Comparative Look at the Use of the Potter's Wheel in Bronze Age Greece», σε: Y. Kazazi και N. Papapetrou (επιμ.), *Πρακτικά: 2^ο Διεθνές Συνέδριο Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας - Proceedings: 2nd International Conference on Ancient Greek Technology*, Athens, Technical Chamber of Greece: 189-194.

Berg, I., 2004, «The Meanings of Standardisation: Conical Cups in the Late Bronze Age Aegean», *Antiquity* 78 (299): 74-85.

Berg, I και J. Ambers, 2017, «X-Radiography of archaeological ceramics», σε: A. Hunt (επιμ.), *Handbook of Archaeological Ceramic Analysis*, Oxford, Oxford University Press: 544-564.

Betancourt, Ph. P., 2011, «Pottery at Pseira in LM IB», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 401-412.

Betancourt, Ph. P., 2009, «Evidence from Pseira for the Santorini eruption», σε: J. Heinemeier, W. L. Friedrich, D. A., Warburton (επιμ.), *Time's Up! Dating the Minoan eruption of Santorini*, Acts of the Minoan Eruption Chronology Workshop, Sandbjerg, November 2007, Monographs of the Danish Institute at Athens 10, Athens: The Danish Institute at Athens: 101-105.

Betancourt, Ph. P., 1997, «Part I. The Definition of the Minoan Villa», σε: Ph. P. Betancourt και Marinatos N. «The Minoan Villa», Hägg (επιμ.) 1997: 91-98.

Betancourt, Ph., P., 1985, *Η Ιστορία της Μινωικής Κεραμικής*, Μετάφραση: Θεόδωρος Ηλιόπουλος, Αθήνα, Εκδόσεις Χιωτέλλη.

Betancourt, Ph. P., 1983, *Minoan Objects Excavated from Vasilike, Pseira, Sphoungaras, Priniatikos Pyrgos and Other Sites: The Cretan Collection in the University Museum, University of Pennsylvania, Vol. I*, Monograph 47, Philadelphia, University Museum.

Betancourt, Ph. P., 1979, «The Pottery Chronology: A Brief Sketch (Gournia)», *Temple University Aegean Symposium* 4: 165-168.

Betancourt, Ph. P. και C. Davaras (επιμ.), 2009, *Pseira X: The Excavation of Block AF*, Prehistory Monographs 28, Philadelphia, INSTAP Academic Press.

Betancourt, Ph. P. και C. Davaras (επιμ.), 1999, *Pseira IV: Minoan Buildings in Areas B, C, D, and F*, University Museum Monograph 105, Philadelphia, University of Pennsylvania.

Betancourt, Ph. P. και C. Davaras (επιμ.), 1998, *Pseira II: Building AC (the Shrine) and Other Buildings in Area A*, University Museum Monograph 94, Philadelphia, University of Pennsylvania.

Betancourt, Ph. P. και C. Davaras (επιμ.), 1995, *Pseira I: The Minoan Buildings on the West Side of Area A*, University Museum Monograph 9, Philadelphia, University of Pennsylvania, The University Museum.

Betancourt, Ph. P., P. Goldberg, R. Hope Simpson και C. J. Vitaliano, 1990, «Excavations at Pseira: The Evidence for the Thera Eruption», σε: Hardy και Renfrew (επιμ.) 1990: 96-99.

Betancourt, Ph. P., V. Karageorghis, R. Laffineur και W. - D. Niemeier (επιμ.), 1999, *Meletemata: Studies in Aegean Archaeology Presented to Malcolm H. Wiener as He Enters His 65th Year*, Aegaeum 20, Volume II, Liège, Université de Liège, Histoire de l' art et archéologie de la Grèce antique, Austin, University of Texas at Austin, Program in Aegean Scripts and Prehistory.

Betancourt, Ph. P. και Marinatos N., 1997, «The Minoan Villa», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 91-98.

Betancourt, Ph. P. και J. S. Silverman, 1991, *The Cretan Collection in the University Museum II. Pottery from Gournia*, Monograph 72, Philadelphia, University of Pennsylvania, University Museum.

Bietak, M., 2014, «Radiocarbon and the date of the Thera eruption», *Antiquity* 88 (339): 277-282.

Bicknell, P., 2000. «Late Minoan IB marine ware, the marine environment of the Aegean, and the Bronze Age eruption of the Thera volcano», σε: W. J. McGuire, D. R. Griffiths, P. L. Hancock και I. S. Stewart (επιμ.), *The Archaeology of Geological Catastrophes*, Geological Society Special Publication 171, London, The Geological Society: 95-103.

Blomberg, M. και G. Henriksson, 2005, «Orientations of the Late Bronze Age Villa Complex at Vathypetro in Crete», *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 5 (1): 51-61.

Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου, Μ., 2009, *Παραδοσιακή Κεραμική της Νεότερης Ελλάδας*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Boulotis, C., 1982, «Ein Grundungsdepositums im Minoischen Palast von Kato Zakros. Minoisch - Mykenische Bauopfer», *Archäologisches Korrespondenzblatt* 12, 153-166.

Branigan, K., Y. Papadatos, D. Wynn, 2002, «Fingerprints on Early Minoan pottery: a pilot study», *The Annual of the British School at Athens* 97: 49-53.

Brogan, Th. M., 2011, «Introduction», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 39-53.

Brogan, Th. M. και E. Hallager (επιμ.), 2011, *LM IB pottery: Relative chronology and regional differences*, Acts of a workshop held at the Danish Institute at Athens in collaboration with the INSTAP Study Center for East Crete (27-29 June 2007), Monographs of the Danish Institute at Athens 11 (1-2), Athens, The Danish Institute at Athens.

Brogan, Th. M., Chr. Sofianou και J. E. Morrison, 2011, «The LM IB pottery from Papadiokampos: a response to Leonidas Vokotopoulos», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 573-593.

Cadogan, G., 1997. «The Role of the Pyrgos Country House in Minoan Society», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 99-103.

Cadogan, G, 1992, «Vathypetro», σε: J. Myers, E. Wilson, E. Myers και G. Gerald (επιμ.), *The Aerial Atlas of Ancient Crete*, Berkeley, University of California Press: 282-285.

Cadogan, G., E. Hatzaki και A. Vasilakis (επιμ.), 2004, *Knossos: Palace, City, State*, Proceedings of the Conference in Herakleion organised by the British School at Athens and the 23rd Ephoreia of Prehistoric and Classical Antiquities of Herakleion, in November 2000, for the Centenary of Sir Arthur Evans's Excavations at Knossos, London, British School at Athens Studies 12.

Caloi, I., 2019 (μη δημοσιευμένη ανακοίνωση), «Identifying wheel-fashioned and wheel-thrown vases in Middle Minoan Crete. Coupling macroscopic analysis and experimental archaeology», *15th European Meeting on Ancient Ceramics*, Barcelona, 16-18 September 2019.

Caloi, I., 2011, «Le innovazioni tecnologiche nella Messarà: dal wheel-fashioning al wheel-throwing», σε: F. Carinci, N. Cucuzza, P. Militello και O. Palio (επιμ.), *Κρήτης Μινωιδός: Tradizione e identità minoica tra produzione artigianale, pratiche cerimoniali e memoria del passato. Studi offerti a Vincenzo La Rosa per il Suo 70° compleanno*, Studi di Archeologia Cretese 10, Padova, Bottega d'Erasmus: 87-102.

Caskey, J. L., 1956, «Lerne. Chronique des fouilles en Grèce en 1955», *Bulletin de Correspondance Hellénique* 80: 266-270.

Catling, H. W., 1984, «The Bronzes and Metalworking Equipment», σε: M. Popham, *The Minoan Unexplored Mansion at Knossos*, The British School of Archaeology at Athens, Supplementary Volume 17, Oxford, Thames and Hudson: 203-222.

Catling, E. A, H. W. Catling, D. Smyth, Gl. Jones και R. E. Jones, 1979, «Knossos 1975: MMIII and LMI Houses by the Acropolis», *The Annual of the British School at Athens* 74: 1-80.

Γεροντάκου, E. A., 2011, *Η Μεταβατική MMIIIβ-ΥΜΙα στην ανατολική Κρήτη: το παράδειγμα της Ζάκρου*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Chatzi - Vallianou, D., 2011, «LM IB pottery from the rural Villa of Pitsidia: a response to Jeremy Rutter», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 345-373.

Cherubini, P., T. Humbel, H. Beeckman, H. Gärtner, D. Mannes, Ch. Pearson, W. Schoch, R. Tognetti και S. Lev-Yadun, 2014, «The olive-branch dating of the Santorini eruption», *Antiquity* 88 (339): 267-273.

Choleva, M., 2020, «Travelling with the potter's wheel in the Early Bronze Age Aegean», *Annual of the British School at Athens*, <https://doi.org/10.1017/S0068245420000064>, 46 σελίδες.

Choleva, M., 2015, *L'apparition et la diffusion du tour de potier dans le monde égéen*, Διδακτορική Διατριβή, Paris, Paris I Panthéon Sorbonne.

Christakis, K., 2014, *The Sanctuary of Hermes and Aphrodite at Syme Viannou. Το ιερό του Ερμή και της Αφροδίτης στη Σύμη Βιάννου, Volume V: Potters' marks from Syme and other sites of Bronze Age Crete. Σημεία κεραμέων από τη Σύμη και άλλες θέσεις στην Κρήτη της Εποχής του Χαλκού*. Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 293, Αθήνα, Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.

Christakis, K., 2005, *Cretan Bronze Age Pithoi, Traditions and Trends in the Production and Consumption of Storage Containers in Bronze Age Crete*, Philadelphia, INSTAP Academic Press.

Christakis, K., 1999, *Minoan Pithoi and their Significance for the Household Subsistence Economy of Neopalatial Crete*, Διδακτορική Διατριβή, University of Bristol.

Christakis, K., 1996, «Craft Specialization in Minoan Crete: The Case for Itinerant Pithos Makers», *Aegean Archaeology Journal* 3: 63-74.

Clarke, Chr., 2013, *The Manufacture of Minoan Metal Vessels: Theory and Practice*, Uppsala, Åströms förlag.

Clarke, Chr., 2012, «Minoan Metal Vessel Manufacturing: Techniques and Technology», *Chronika* 2: 11-21.

Collar, A. και C. Knappett, 2008, «Unpublished Middle Minoan and Late Minoan Material from the 1962-3 Excavations at Palaikastro, East Crete (PK VIII)», *The Annual of the British School at Athens* 102: 153-217.

Costin, C. L., 1991, «Craft Specialization: Issues in Defining, Documenting, and Explaining the Organization of Production», *Archaeological Method and Theory* 3: 1-56.

Costin, C. L. και M. B. Hagstrum, 1995, «Standardisation, Labor Investment, Skill, and the Organisation of Ceramic Production in Late Prehispanic Highland Peru», *American Antiquity* 60 (4): 619-639.

Courty, M. A. και V. Roux, 1995, «Identification of Wheel Throwing on the basis of Ceramic Surface Features and Microfabrics», *Journal of Archaeological Science* 22: 17-50.

Creutzburg, N., 1977, *General geological map of Greece, Crete Island*, Athens, Institute of Geological and Mining Research.

Cunningham, T., 2011, «Response to Giorgos Rethemiotakis and Kostis Christakis», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 229-234.

Davis, E. N., 1977, *The Vapheio Cups and Aegean Gold and Silver Ware*, Outstanding Dissertations in the Fine Arts, Second Series, New York, Garland.

Davis, J. L. και H. B. Lewis, 1985, «Mechanization of Pottery Production: A Case Study from the Cycladic Islands», σε: A. B. Knapp και T. Stech (επιμ.), *Prehistoric Production and Exchange: The Aegean and Eastern Mediterranean*, UCLAMon (University of California at Los Angeles Monograph) 25: 79-92.

Daux, G., 1958, «Chronique de Fouilles», *Bulletin de Correspondance Hellénique* 82: 644-830.

Day, P. M., 2004, «Marriage and mobility: tradition and the dynamics of pottery production in twentieth century East Crete», σε: P. P. Betancourt, C. Davaras και R. Hope Simpson (επιμ.), *Pseira VIII: The Archaeological Survey of Pseira Island. Part I*, Prehistory Monographs 11, Philadelphia, Pennsylvania, INSTAP Academic Press: 105-142, 146-147.

Day, P. M., 1997, «Ceramic Exchange between Towns and Outlying Settlements in Neopalatial East Crete», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 219-218.

Day, P. M., 1991, *A Petrographic Approach to the Study of Pottery in Neopalatial East Crete*, Διδακτορική Διατριβή, University of Cambridge.

Day, P. M. 1989, «Technology and ethnography in petrographic studies of ceramics», σε: Y. Maniatis (επιμ.), *Archaeometry: Proceedings of the 25th International Symposium*, Amsterdam, Elsevier Science Publishers: 139-147.

Day, P. M., 1988, «The Production and Distribution of Storage Jars in Neopalatial Crete», σε: E. B. French και K. A. Wardle (επιμ.), *Problems in Greek Prehistory: Papers Presented at the Centenary Conference of the British School of Archaeology at Athens* (Manchester, April 1986), Bristol, Bristol Classical Press: 499-508.

Day, P. M., M. Relaki και E. W. Faber, 2006, «Pottery Making and Social Reproduction in the Bronze Age Mesara», σε: M. H. Wiener, J. L. Warner, J. Polonsky και E. E. Hayes (επιμ.), *Pottery and Society: The Impact of Recent Studies in Minoan Pottery*, Gold Medal Colloquium in Honor of Philip P. Betancourt, 104th Annual Meeting of the Archaeological Institute of America (New Orleans, Louisiana, 5 January 2003), Boston, Archaeological Institute of America: 22-72.

Day, P. M., D. Wilson και E. Kiriati, 1997, «Reassessing Specialization in Prepalatial Cretan Ceramic Production», σε: Laffineur και Betancourt (επιμ.) 1997: 275-289.

Δεληγιάννη, Ευφρ. - Ερ., 2006, «Το Κτήριο 4 στο Φουρνί Αρχανών. Ο ρόλος των 'κοσμικών' κτηρίων των μινωικών νεκροταφείων στην ταφική τελετουργία», σε: Ευγ. Ταμπακάκη και Αγ. Καλουτσάκης (επιμ.), *Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001), Τόμος Α2, Ηράκλειο, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών: 297-310.

Δεληγιάννη, Ευφρ. - Ερ., 1995, *Το κτήριο 4 του μινωικού νεκροταφείου στη θέση Φουρνί Αρχανών*, Διδακτορική Διατριβή (Τόμος Ι και ΙΙ), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Δημοπούλου, Ν., 2015, «Οι τέχνες», σε: Στ. Μανδαλάκη και Γ. Ρεθεμιωτάκης (επιμ.), 2015, *Μινωικός κόσμος: Ταξίδι στις απαρχές της Ευρώπης*, Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου: 151-198.

Δημοπούλου, Ν., 1995, αδημοσίευτη υπηρεσιακή αναφορά προς την ΚΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (ΕΠΚΑ), 29 Σεπτεμβρίου 1995, πηγή: Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηρακλείου.

Δημοπούλου, Ν., 1988, αδημοσίευτη υπηρεσιακή αναφορά προς την ΚΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (ΕΠΚΑ), 27 Μαΐου 1988, πηγή: Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηρακλείου.

Dietler, M. και I. Herbich, 1998, «Habitus, techniques, style: an intergrated approach to the social understanding of material culture and boundaries», σε: M. T. Stark (επιμ.), *The Archaeology of Social Boundaries*, Smithsonian Series in Archaeological Inquiry, Washington, Smithsonian Institution Press: 232-263.

Dimoroulou - Rethemiotaki, N., 2004, «Το επίνειο της Κνωσού στον Πόρο-Κατσαμπά», σε: Cadogan κ.α. 2004: 363-380.

Dobres, M.-A., 2000, *Technology and Social Agency*, Oxford, Malden, Massachusetts, Blackwell Publishers.

Doumas, C., 1990, «Archaeological Observations at Akrotiri Relating to the Volcanic Destruction», σε: Hardy και Renfrew (επιμ.) 1990: 48-50.

Driessen, J., 2019, «The Santorini Eruption. An Archaeological Investigation of its distal Impacts on Minoan Crete», *Quaternary International* 499: 195-202.

Driessen, J., 2013 (αδημοσ.), «The Troubled Island...15 years later», paper presented at the January 2013 Heidelberg meeting (26.1.2013) on the relations between Crete and Santorini, ανακτήθηκε από <https://uclouvain.academia.edu/JanDriessen>, στις 13 Μαΐου 2018.

Driessen, J., 2001, «Crisis Cults on Minoan Crete?», σε: R. Laffineur και R. Hägg (επιμ.), *Potnia: Deities and Religion in the Aegean Bronze Age*, Proceedings of the

8th International Aegean Conference (Göteborg, Göteborg University, 12-15 April 2000), Aegaeum 22, Liège, Université de Liège, Histoire de l' art et archéologie de la Grèce antique, Austin, University of Texas at Austin, Program in Aegean Scripts and Prehistory: 361-369.

Driessen, J. και C. F. MacDonald, 2000, «The eruption of the Santorini volcano and its effects on Minoan Crete», σε: W. J. McGuire, D. R. Griffiths, P. L. Hancock και I. S. Stewart (επιμ.), *The Archaeology of Geological Catastrophes*, Geological Society Special Publication 171, London, The Geological Society: 81-93.

Driessen, J. και C. F. Macdonald, 1997, *The Troubled Island: Minoan Crete before and after the Santorini Eruption*, Aegaeum 17, Liège, Université de Liège, Histoire de l' art et archéologie de la Grèce antique, Austin, University of Texas at Austin, Program in Aegean Scripts and Prehistory.

Driessen, J. και J. Sakellarakis, 1997, «The Vathpetro-complex: some observations on his architectural history and function», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 63-77.

Dunn, St., 2005, «From Juktas to Thera: people and their environment in Middle and Late Minoan Crete», σε: A. Dakouri - Hild και S. Sherratt (επιμ.), *Autochthon: Papers presented to O. T. P. K. Dickinson on the occasion of his retirement*, Institute of Classical Studies, University of London (9 November 2005), British Archaeological Reports - International Series 1432, Oxford, Archaeopress: 115-125.

Eerkens, J. W., 2000, «Practice Makes Within 5per cent of Perfect: Visual Perception, Motor Skills, and Memory in Artifact Variation», *Current Anthropology* 41: 663-668.

Eerkens, J. W. και R. L. Bettinger, 2001, «Techniques for Assessing Standardisation in Artifact Assemblages: Can we Scale Material Variability?», *American Antiquity* 66: 493-504.

Ericson, J. E. και E. G. Stickel, 1973, «A Proposed Classification System for Ceramics», *World Archaeology* 4 (3): 357-367.

Ευαγγέλου, Γ., 2009, *Πρακτικές ταφής κατά τη Νεοανακτορική, Τελική Ανακτορική και Μετανακτορική περίοδο στην Κεντρική Κρήτη*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Evans, A. J., 1928, *The Palace of Minos at Knossos*, Volume 2 (II), London, MacMillan and Co. Limited.

Evely, D., 2000, *Minoan Crafts: Tools and Techniques. An Introduction*, Studies in Mediterranean Archaeology, Volume XCII, Jonsered, Paul Åströms förlag.

Evely, D., 1988, «The Potters' Wheel in Minoan Crete», *The Annual of the British School at Athens* 83: 83-126.

Evely, D. και J. E. Morrison, 2010, «The Minoan Potter's Wheel: a Study in Experimental Archaeology», σε: P. Matthiae, F. Pinnock, L. Nigro, και N. Marchetti (επιμ.), *Proceedings of the 6th International Congress of the Archaeology of the*

Ancient Near East, 5 May - 10 May 2009, «Sapienza», Università di Roma, Volume 1, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag: 283-288.

Faber, E. W., V. Kilikoglou, P. M. Day και D. E. Wilson, 2002, «Technologies of Middle Minoan Polychrome Pottery: Traditions of Paste, Decoration and Firing», σε: V. Kilikoglou, A. Hein και Y. Maniatis (επιμ.), *Modern Trends in Scientific Studies on Ancient Ceramics*, Papers presented at the 5th European Meeting on Ancient Ceramics (Athens, 1999), Oxford, Archaeopress, British Archaeological Reports - International Series 1011: 129-141.

Fagan, B., 1998, *World Prehistory: a Brief Introduction*, New York, Longmann.

Floyd, Ch. R., 1996, *The Plateia Building at Pseira: Evidence for Regional Style, Social Ranking, and the LMIB Domestic Economy*, Διδακτορική Διατριβή, Temple University.

Folk, R. L., 1974, *Petrology of Sediment Rocks*, Austin, Texas, Hempphill Publishing Company.

Fotou, V., 2015, *Eléments d'architecture et fonctions des bâtiments néopalatiaux autres que les palais*, Σεμινάριο, Παρίσι, Laboratoire Archéorient, ανακτήθηκε από <https://archive.org/details/SeminaireVassoFotou30112015>, στις 21 Σεπτεμβρίου 2019.

Fotou, V., 2013, *Architecture néopalatiale en Crète. Les bâtiments en dehors des Palais et leurs fonctions*, Διδακτορική Διατριβή, Université de Paris I Panthéon - Sorbonne.

Fotou, V., 1997, «Èlèments d'analyse architecturale et la question des fonctions de trois bâtiments - 'villas': la Royal Villa, le 'Mégaron' de Nirou et le Mégaron de Sklavokambos», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 33-50.

Ford, J. A., 1953, «Measurements of some prehistoric design developments in the southeastern states». *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History* 44 (3): 313-384.

Franken, H. J., 1971, «Analysis of Methods of Pot making in Archaeology», *The Harvard Theological Review* 64 (2): 227-255.

Furumark, A., 1941α, *The Mycenaean Pottery. Analysis and Classification*, Stockholm, Humanistiska Fonden Långmanska Kulturfonden Monteliusfonden.

Furumark, A., 1941β, *The Chronology of the Mycenaean Pottery*, Stockholm, Humanistiska Fonden Monteliusfonden.

Gandon, E., V. Roux και T. Coyle, 2014, «Copying errors of potters from three cultures: Predictable directions for a so-called random phenomenon», *Journal of Anthropological Archaeology* 33: 99-107.

Gavrilakis, I., 1994, «Une Tombe du MMIB dans la Région de Réthymnon», σε: L. Roccheti (επιμ.), *Sybrita, la Valle di Amari fra Bronzo e Ferro*, Fascicolo Primo,

Ricerche Greco-Italiane in Creta Occidentale - II, Roma, CNR - Istituto per gli Studi Micenei ed Egeoanatolici: 31-57.

Gesell, G., C., 1985, *Town, Palace and House Cult in Minoan Crete*, Göteborg, Paul Åström förlag.

Gifford, J. C., 1960, «The Type-Variety Method of Ceramic Classification as an Indicator of Cultural Phenomena», *American Antiquity* 25 (3): 341-347.

Girella, L., 2010, «The Gold of Rhadamanthus: Ceramic Deposits and Wares Distribution at Phaistos and Ayia Triada during Middle Minoan III period», σε: B. Horejs, R. Jung και P. Pavúk (επιμ.), *Analysing Pottery: Processing - Classification - Publication*, *Studia Archaeologica et Medievalia* 10, Bratislava, Comenius University in Bratislava: 163-186.

Gosselain, O. P., 2000, «Materializing Identities: An African Perspective», *Journal of Archaeological Method and Theory* 7: 187-217.

Gosselain, O. P., 1998, «Social and Technical Identity in a Clay Crystal Ball», σε: M. T. Stark (επιμ.), *The Archaeology of Social Boundaries*, Smithsonian Series in Archaeological Inquiry, Washington, Smithsonian Institution Press: 78-106.

Gosselain, O. P., 1992, «Technology and Style: Potters and Pottery Among Bafia of Cameroon», *Man* (N. S.) 27 (3): 559-586.

Hägg, R. (επιμ.), 1997, *The Function of the Minoan "Villa"*, Proceedings of the Eighth International Symposium at the Swedish Institute at Athens (6-8 June 1992), Acta Instituti Atheniensis Regni Sueciae, series in 4°, 46, Svenska Institutet i Athen, Stockholm Paul Åströms förlag.

Hamilakis, Y., 1996, «Wine, Oil and the Dialectics of Power in Bronze Age Crete: a Review of the Evidence», *Oxford Journal of Archaeology* 15 (1): 1-32.

Hamilakis, Y., 1995, *Strategies for survival and strategies for domination: wine, oil and "social complexity" in Bronze Age Crete*, Διδακτορική Διατριβή, University of Sheffield.

Hamilakis, Y. και S. Sherratt, 2012, «Feasting and the consuming body in Bronze Age Crete and Early Iron Age Cyprus», σε C. Gerald, M. Iacovou, K. Kopaka και J. Whitley (επιμ.), *Parallel Lives: Ancient Island Societies in Crete and Cyprus*, Papers arising from the Conference in Nicosia organized by the British School at Athens, the University of Crete and the University of Cyprus, in November-December 2006, *British School at Athens Studies* 20, London, The British School at Athens: 187-207.

Hampe, R. και A. Winter, 1962, *Bei Töpfern und Töpferinnen in Kreta, Messenien und Zypern*, Mainz, Von Zabern.

Hansen Steily, A., 2000, *Bronzezeitliche Töpferwerkstätten in der Ägäis und in Westanatolien*, Διδακτορική Διατριβή, Universität Mannheim.

Hardy, D. A. και A. C. Renfrew (επιμ.), 1990, *Thera and the Aegean World III. Volume 3: Chronology*, Proceedings of the Third International Congress (Santorini, Greece, 3-9 September 1989), London, The Thera Foundation.

Hatzaki, E., 2011, «From LM IB Marine Style to LM II marine motifs. Stratigraphy, chronology and the social context of a ceramic transformation: a response to Maria Andreadaki-Vlazaki», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 75-87.

Hatzaki, E., 2007α, «Neopalatial (MMIIIB-LMIB): KS 178 Gypsades Well (Upper Deposit) and SEX North House Groups», σε: N. Momigliano (επιμ.), 2007, *Knossos Pottery Handbook: Neolithic And Bronze Age (Minoan)*, The British School at Athens Studies 14, London, The British School at Athens: 151-196.

Hatzaki, E., 2007β, «Ceramic Groups of Early Neopalatial Knossos in the Context of Crete and the South Aegean», σε: Fl. Felten, W. Gauss και R. Smetana (επιμ.), *Middle Helladic Pottery and Synchronisms*, Proceedings of the International Workshop Held at Salzburg (October 31st - November 2nd, 2004), Österreichische Akademie der Wissenschaften Denkschriften der Gesamtakademie 42, Ägina - Kolonna Forschungen und Ergebnisse 1, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften: 273-294.

Hawes, H. B., B. E. Williams, R. B. Seager και E. H. Hall, 1908, *Gournia, Vasiliki and Other Prehistoric Sites on the Isthmus of Hierapetra, Crete*, Philadelphia, The American Exploration Society, Free Museum of Science and Art.

Haysom M., 2010, «The double-axe: A contextual approach to the understanding of a Cretan symbol in the Neopalatial period», *Oxford Journal of Archaeology* 29: 35-55.

Hazzidakis, J., 1934, *Les Villas Minoennes de Tylissos*, Etudes Crétoises 3, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner.

Hazzidakis, J., 1921, *Tylissos à l'époque minoenne*, Étude de Préhistoire Crétoise, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner.

Hein, A., P. M. Day, M. A. Cau Ontiveros και V. Kilikoglou, 2004α, «Red clays from Central and Eastern Crete: geochemical and mineralogical properties in view of provenance studies on ancient ceramics», *Applied Clay Science* 24: 245-255.

Hein, A., P. M. Day, P. S. Quinn και V. Kilikoglou, 2004β, «The geochemical diversity of neogene clay deposits in Crete and its implications for provenance studies of Minoan pottery», *Archaeometry* 46 (3): 357-384.

Hemingway, S., J. A. MacGillivray και L. Hugh Sackett, 2011, «The LM IB Renaissance at postdiluvian Pre-Mycenaean Palaikastro», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 513-530.

Henrickson, E. F. και M. M. A. MacDonald, 1983, «Ceramic Form and Function: An Ethnographic Search and an Archeological Application», *American Anthropologist* 85 (3): 630-643.

Hilditch, J., 2015-2016, «Ceramic analysis in Greece», *Archaeological Reports* 62: 89-102.

Hilditch, J., 2014, «Analyzing technological standardization: revisiting the Minoan conical cup», σε: A. Kotsonas (επιμ.), *Understanding Standardisation and Variation in Mediterranean Ceramics mid 2nd to late 1st Millenium BC*, Leuven - Paris - Walpole, MA, Peeters: 25-38.

Hilditch, J., 2008, *Reconstruction of technological choice, social practice and networks of exchange from a ceramic perspective in the Middle Bronze Age Cyclades*, Διδακτορική Διατριβή, University of Exeter.

Hitchcock, L. A. και D. Preziosi, 1997, «The Knossos Unexplored Mansion and the ‘Villa-Annex Complex’», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 51-62.

Hood, S., 2011, «Knossos Royal Road: North, LM IB deposits», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 153-174.

Hood, S., 1997, «The Magico-Religious Background of the Minoan Villa», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 105-116.

Hood, S., 1983, «The ‘country house’ and Minoan society», σε: O. Krzyszkowska και L. Nixon (επιμ.), 1983, *Minoan Society*, Proceedings of the Cambridge Colloquium 1981, Bristol, Bristol Classical Press: 129-135.

Hood, S., 1962, «Sir Arthur Evans Vindicated: A Remarkable Discovery of Late Minoan IB Vases from Beside the Royal Road at Knossos», *The Illustrated London News* 17: 259-261.

Hruby, J., 2014, «Moving from ancient typology to an understanding of the causes of variability: a Mycenaean case study», σε: A. Kotsonas (επιμ.), *Understanding Standardisation and Variation in Mediterranean Ceramics mid 2nd to late 1st Millenium BC*, Leuven - Paris - Walpole, MA, Peeters: 49-58.

Hruby, J., 2011, «Ke-ra-me-u or Ke-ra-me-ja? Evidence for Sex, Age and Division of Labour among Mycenaean Ceramicists», σε: A. Brysbaert (επιμ.), *Tracing Prehistoric Social Networks through Technology: A Diachronic Perspective on the Aegean*, Routledge Studies in Archaeology 3, London and New York, Routledge: 89-105.

Hruby, J., 2006, *Feasting and Ceramics: A View From the Palace of Nestor at Pylos*, Διδακτορική Διατριβή, University of Cincinnati.

Jeffra C. D., 2015, «Experimenting wheel-coiling methods», *The Arkeotek Journal* 2, ανακτήθηκε από http://www.thearkeotekjournal.org/tdm/Arkeotek/fr/articles_originaux/3Jeffra.xml, στις 24 Νοεμβρίου 2020.

Jeffra, C. D., 2013, «A re-examination of early wheel potting in Crete», *Annual of the British School at Athens* 108: 31-49.

Jeffra, C. D., 2011, *The Archaeological Study of Innovation: An Experimental Approach to the Pottery Wheel in Bronze Age Crete and Cyprus*, Διδακτορική Διατριβή, University of Exeter.

Jones, R. E., 1986, *Greek and Cypriot Pottery: a Review of Scientific Studies*, Fitch Laboratory Occasional Paper 1, Athens, British School at Athens.

Jusseret, S. και M. Sintubin, 2012, «All That Rubble Leads to Trouble: Reassessing the Seismological Value of Archaeological Destruction Layers in Minoan Crete and Beyond», *Seismological Research Letters* 83 (4): 736-742.

Kanta, Ath., 2011, «A West Cretan response (Nerokourou) to Lefteris Platon and the LM IB pottery from Zakros», σε Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 613-622.

Kanta, Ath., 1980, *The Late Minoan Period in Crete. A Survey of Sites, Pottery and their Distribution*, Studies in Mediterranean Archaeology 58, Göteborg, Paul Åström förlag.

Karetsou, A., 2013, «The Middle Minoan III building at Alonaki, Juktas», σε: C. F. Macdonald και C. Knappett (επιμ.), *Intermezzo: Intermediacy and Regeneration in Middle Minoan III Palatial Crete*, British School at Athens Studies 21, London, The British School at Athens: 71-91.

Karetsou, A. και I. Mathioudaki, 2012, «The Middle Minoan III Building Complex at Alonaki, Juktas. Architectural observations and pottery analysis», *Creta Antiqua* 13: 83-107.

Keary, Ph., 1996, *The New Penguin Dictionary of Geology*, London, Penguin Books.

Kilikoglou, V., G. Vekinis, Y. Maniatis και P. M. Day, 1998, «Mechanical performance of quartz-tempered ceramics: Part I, Strength and toughness», *Archaeometry* 40 (2): 261-279.

Knappett, C., 2019, «Artistic and technological innovation in Minoan pottery», σε: Στ. Μανδαλάκη, *Δαίδαλος. Στα ίχνη του μυθικού τεχνίτη*, Κατάλογος Έκθεσης, 10 Μαΐου 2019 - 1 Μαρτίου 2020, Ηράκλειο, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου: 24-31.

Knappett, C., 2011, «Time, place and practice in the East Mesara: the case of Skinias. A response to Stella Mandalaki», σε Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 393-396.

Knappett, C., 2005, «Artworks and Artefacts: The Pottery from Quartier Mu, Malia», σε: Is. Bradfer - Burdet, B. Detournay και R. Laffineur (επιμ.), *Kris Technitis. L'Artisan Crétois: Recueil d' articles en l' honneur de Jean-Claude Poursat, publié à l' occasion des 40 ans de la découverte du Quartier Mu*, Aegaeum 26, Liège, Université de Liège, Histoire de l' art et archéologie de la Grèce antique, Austin, University of Texas at Austin, Program in Aegean Scripts and Prehistory: 109-118.

Knappett, C., 2004, «Technological innovation and social diversity at Middle Minoan Knossos», σε: Cadogan κ.α. (επιμ.) 2004: 257-266.

Knappett, C., 1999α, «Tradition and Innovation in Pottery Forming Technology: Wheel-Throwing at Middle Minoan Knossos», *The Annual of the British School at Athens* 94: 101-129.

Knappett, C., 1999β, «Can't Live Without Them: Producing and Consuming Minoan Conical Cups», σε: P. Betancourt, V. Karageorghis, R. Laffineur και W. Niemeier (επιμ.), *Meletemata: Studies in Aegean Archaeology Presented to Malcolm H. Wiener as He Enters His 65th Year*, Volume II, Liège, Université de Liège, Histoire de l' art et archéologie de la Grèce antique, Austin, University of Texas at Austin, Program in Aegean Scripts and Prehistory: 415-420.

Knappett, C., 1997, *Ceramic Production and Distribution in Protopalatial Crete: Technological, Economic and Social Perspectives*, Διδακτορική Διατριβή, University of Cambridge.

Kotsonas, A., 2014, «Standardization, variation, and the study of ceramics in the Mediterranean and beyond», σε: A. Kotsonas (επιμ.), *Understanding Standardisation and Variation in Mediterranean Ceramics mid 2nd to late 1st Millenium BC*, Leuven – Paris - Walpole, MA, Peeters: 7-23.

Krieger, A. D., 1944, «The Typological Concept», *American Antiquity* 9 (3): 271-288.

Kristiansen, Kr. και Th. B. Larsson, 2005, *The Rise of Bronze Age Society: Travels, Transmissions and Transformations*, Cambridge, Cambridge University Press.

Κυριατζή, Ε., 2000, *Κεραμική Τεχνολογία και Παραγωγή: η Κεραμική της Ύστερης Εποχής Χαλκού από την Τούμπα Θεσσαλονίκης*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Κυριατζή, Ε., P. Day και D. E. Wilson, 2000, «Διακίνηση της κεραμικής και κοινωνικοπολιτική οργάνωση: η γραπτή κεραμική τη ΠΜΠ και Ι περιόδου στην ανατολική Κρήτη», σε: Θεοχ. Δετοράκης και Αλ. Καλοκαιρινός (επιμ.), *Πεπραγμένα του Η' Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ηράκλειο, 9-14 Σεπτεμβρίου 1996), Τόμος Α3, Ηράκλειο, Εταιρεία Κρητικών και Ιστορικών Μελετών: 99-115.

Laffineur, R. και P. P. Betancourt (επιμ.), 1997, *TEHNI: Craftsmen, Craftswomen and Craftsmanship in the Aegean Bronze Age*, Proceedings of the 6th International Aegean Conference (Philadelphia, Temple University, 18-21 April 1996), *Aegaeum* 16, Liège, Université de Liège, Histoire de l' art et archéologie de la Grèce antique, Austin, University of Texas at Austin, Program in Aegean Scripts and Prehistory.

Langohr C., I. Mathioudaki και I. Caloi, 2018, «The Neopalatial ceramic sequence at Sissi, Crete: a 2017 perspective», σε: J. Driessen, M. Anastasiadou, I. Caloi, T. Claeys, S. Déderix, M. Devolder, S. Jusseret, C. Langohr, Q. Letesson, I. Mathioudaki, O. Mouthuy και A. Schmitt (επιμ.), *Excavations at Sissi IV. Preliminary Report on the 2015-2016 Campaigns, Aegis: rapports de fouilles 13*, Louvain-la-Neuve, Presses universitaires de Louvain: 303-353.

Lemonnier, P., 1976, «La description des chaînes opératoires: Contribution à l'analyse des systèmes techniques», *Techniques et Culture* 1: 100-151.

Λεμπέση, Α., 1972, «Ανασκαφικά έρευνα εις ανατολικήν Κρήτην», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1970*: 256-270.

Λεοντίδης, Α., 1996, «Αγγειοπλαστικά κέντρα και περιοδεύοντες τεχνίτες. Η περίπτωση των Μαργαριτών Μυλοποτάμου Ρεθύμνης», σε: Ε. Γαβριλάκη (επιμ.), *Κεραμικά Εργαστήρια από την Αρχαιότητα έως σήμερα*, Πρακτικά Ημερίδας (Μαργαρίτες, 30 Σεπτεμβρίου 1995), Ρέθυμνο, Ιστορική Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης: 69-77.

Leroi-Gourhan, A., 1964, *Le Geste et la Parole. Tome 1: Technique et Langage*, Paris, Albin Michel.

Letesson, Q., 2015, «Fire and the Holes: an Investigation of Low-Level. Meanings in the Minoan Built Environment», *Journal of Archaeological Method Theory* 22 (3): 713-750.

Letesson, Q., 2009, *Du phénotype au génotype: analyse de la syntaxe spatiale en architecture minoenne (MMIII B-MRIB)*, Aegis 2, Université Catholique de Louvain, Louvain-la-Neuve, Presses Universitaires de Louvain.

Letesson, Q., 2007, *Du phénotype au génotype: analyse de la syntaxe spatiale en architecture minoenne (MM III B - MR IB)*, Διδακτορική διατριβή, Université Catholique de Louvain.

Levi, D., 1976, *Festos e la civiltà minoica. Incunabula Graeca 60*, Edizioni dell'Ateneo, Roma.

Lewis, H. B., 1983. *The Manufacture of Early Mycenaean Pottery*, Διδακτορική Διατριβή, University of Minnesota.

Livingstone Smith, A. και A. Viseyrias, 2010, «Shaping Kabambian Pottery: Identification and Definition of Technical Features», *The Open Anthropology Journal* 3: 124-141.

Longacre, W. A., 1999, «Standardization and Specialization. What's the link?», σε: M. Skibo και G. M. Feinman (επιμ.), 1999, *Pottery and People. A Dynamic Interaction*, Salt Lake City, The University of Utah Press: 44-58.

Luce, J. V. 1978, «The Chronology of the LM I Destruction Horizons on Thera and Crete», σε: Chr. Doumas (επιμ.), *Thera and the Aegean World I*, Papers Presented at the Second International Scientific Congress (Santorini, Greece, August 1978), London, Thera and the Aegean World: 785-790.

Luce, J. V. και K. Bolton, 1976, «Thera and the Devastation of Minoan Crete: A New Interpretation of the Evidence», *American Journal of Archaeology* 80 (1): 9-18.

- MacDonald, C., 2017, «Chapter 13. Punctuation in palatial prehistory: earthquakes as the stratigraphical markers of the 18th-15th centuries BC in central Crete», σε: S. Jusseret και M. Sintubin (επιμ.), 2017, *Minoan Earthquakes. Breaking Myth through Interdisciplinary*, Studies in Archaeological Science, Leuven, Leuven University Press: 327- 358.
- MacDonald, C., 2011, «LM IB phases at Mochlos and the single phase of LM IB at Knossos: a response to Kellee Barnard & Thomas Brogan», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 451-456.
- MacDonald, C., 2004, «Ceramic and contextual confusion in the Old and the New Palace periods», σε: Cadogan κ.α. (επιμ.) 2004: 240-251.
- MacGillivray, J. A., 1997, «The Cretan countryside in the Old Palace Period», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 21-25.
- MacGillivray, J. A., 1987, «Pottery Workshops and the Old Palaces in Crete», σε: R. Hägg και N. Marinatos (επιμ.), *The Function of the Minoan Palaces*, Proceedings of the Fourth International Symposium at the Swedish Institute in Athens, 10-16 June, 1984, Stockholm, Swedish Institute in Athens, Series in 4°, 35: 273-279.
- MacGillivray, J. A., L. H. Sackett, J. M. Driessen, 2007, «Palaikastro: Two Late Minoan Wells», *The Annual of the British School at Athens*, Supplementary Volume 43, London, The British School at Athens.
- Μανδαλάκη, Στ., 2015, «Η δημιουργία και η εδραίωση του ανακτορικού συστήματος», σε: Στ. Μανδαλάκη και Γ. Ρεθεμιωτάκης (επιμ.), *Μινωικός κόσμος: Ταξίδι στις απαρχές της Ευρώπης*, Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου: 13-62.
- Mandalaki, St., 2011, «Pottery from the LM IB building at Skinias», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 379-391.
- Manem, S., 2008, *La culture des Duffaits*, Διδακτορική Διατριβή, Université Paris Nanterre.
- Manning, St. W., B. Kromer, M. Cremaschi, M. W. Dee, R. Friedrich, C. Griggs, C. S. Hadden, 2020, «Mediterranean radiocarbon offsets and calendar dates for prehistory», *Science Advances*, T. 6, No 12 (eaaz1096), <https://advances.sciencemag.org/content/6/12/eaaz1096>, 13 σελίδες.
- Mantzourani, E., 2011, «Makrygialos reloaded: the LM IB pottery: a response to Dario Puglisi», σε: Brogan και E. Hallager (επιμ.) 2011: 291-303.
- Mantzourani, E., 1985, *Pictorial pottery of the LMIA Period on Crete and Thera*, Διδακτορική Διατριβή, University of London.
- Mantzourani, E. και G. Vavouranakis, 2005, «Megalithic versus Status: The Architectural Design and Masonry of Exceptional Late Bronze Age I Buildings in East Crete», *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 5 (2): 35-48.

Mantzourani, E., G. Vavouranakis και Chr. Kanellopoulos, 2005, «The Klimataria-Manares Building Reconsidered», *American Journal of Archaeology* 109 (1): 743-776.

Μαρινάτος, Σπ., 1961, «Εργασίαι εν Βαθυπέτρω, Αρχάνες και Ιδαίω Άντρω», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1956*: 223-225.

Μαρινάτος, Σπ., 1960, «Ανασκαφαί εν Λυκάστω και Βαθυπέτρω Κρήτης», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1955*: 306-310.

Μαρινάτος, Σπ., 1956α, «Ανασκαφαί εν Βαθυπέτρω Κρήτης», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1953*: 298.

Μαρινάτος, Σπ., 1956β, αδημοσίευτο ημερολόγιο των ανασκαφών του Σπ. Μαρινάτου στην Κρήτη κατά την περίοδο 31 Ιουλίου - 29 Αυγούστου 1956, πηγή: Αρχείο της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας.

Μαρινάτος, Σπ., 1955, «Ανασκαφαί εν Βαθυπέτρω Κρήτης», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1952*: 592-610.

Μαρινάτος, Σπ., 1952α, «Ανασκαφή μεγάρου Βαθυπέτρου (Κρήτης)», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1951*: 258-272.

Μαρινάτος, Σπ., 1952β, η αρ. πρωτ. 4062/3.11.1952 αναφορά του Σπ. Μαρινάτου προς τη Διεύθυνση Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων σχετικά με τις ανασκαφές στο ΥΜΙ Βαθύπετρο, πηγή: Αρχείο Διεύθυνσης Εθνικού Αρχείου Μνημείων, Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού.

Μαρινάτος, Σπ., 1951α, «Το Μέγαρον Βαθυπέτρου», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1950*: 242-257.

Μαρινάτος, Σπ., 1951β, «Ανασκαφαί Βαθυπέτρου Αρχανών (Κρήτης)», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1949*: 100-109.

Μαρινάτος, Σπ., 1929, «Ανασκαφαί Νίρου Χάνι Κρήτης», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 1925-1926*: 141-147.

Marinatos, N., 2010, *Minoan Kingship and the Solar Goddess: A Near Eastern Koine*, Urbana, Chicago, Springfield, University of Illinois Press.

Marinatos, N., 1993, *Minoan Religion. Ritual, Image, and Symbol*, Columbia, University of South Carolina Press.

Marinatos, Sp., 1999α, *Excavations at Thera IV, 1970-1971 Season*, Athens, The Archaeological Society at Athens Library No 179.

Marinatos, Sp., 1999β, *Excavations at Thera V, 1970-1971 Season*, Athens, The Archaeological Society at Athens Library No 179.

Marinatos, Sp., 1999γ, *Excavations at Thera VI-VII, 1972-1973 Season*, Athens, The Archaeological Society at Athens Library No 180.

Marinatos, Sp. και M. Hirmer, 1960, *Crete and Mycenae*, London, Thames and Hudson.

Μαρωνίτης, Δ. Ν. (μετάφραση), 2006, *Όμηρος: Οδύσσεια*, Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Matthäus, H., 1980, *Die Bronzegefäße der kretisch-mykenischen Kultur*, *Prähistorische Bronzefunde* 1, Munich, Beck.

McCullough, T. J., 2014, *Metal to Clay: "Recovering" Middle Minoan Metal Vessels from Knossos and Phaistos through their Ceramic Skeuomorphs*, Διδακτορική Διατριβή, University of Pennsylvania.

McEnroe, J., 1982, «A typology of Minoan Neopalatial houses», *American Journal of Archaeology* 86: 3-19.

Mentesana, R., P. Day, V. Kilikoglou και S. Todaro, 2016, «United in our differences: The production and consumption of pottery at EM IB Phaistos, Crete», *Journal of Archaeological Science: Reports* 7: 489-498.

Michaelidis, P., 1993, «Potter's Workshops in Minoan Crete», *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* 32: 7-39.

Morrison, J. E., 2015, *The Art and Archaeology of Cooking: a Comparative Study of Late Minoan Cook-Pots from Mochlos and Papadiokambos*, Διδακτορική Διατριβή, University of Leicester.

Morrison, J. E., 2010, «A potter's note about the use of raw materials to produce Minoan cooking pots», *Kentro* 13: 6-11.

Morrison, J. E. και D. P. Park, 2007-2008, «Throwing Small Vessels in the LM IB Mochlos Potter's Pit», *Kentro* 10: 6-10.

Mountjoy, P. A., 2011, «Response to Philip P. Betancourt», σε: Brogan και Hallager (επιμ.): 413-423.

Mountjoy, P. A., 2008, *The Mycenaean and the Minoan Pottery*, The Johann Wolfgang Goethe University Collections, *Frankfurter Archäologische Schriften* 6, Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag: 13: 14-15.

Mountjoy, P. A., 2003, *Knossos: The South House*, The Annual of the British School at Athens, Supplementary Volume 34, London, The British School at Athens.

Mountjoy, P. A., 1993, *Mycenaean Pottery: An Introduction*. Oxford University Committee for Archaeology, Monograph No. 36, Oxford, Oxbow Books.

- Mountjoy, P. A., 1985, «Ritual Associations for LM I B Marine Style Vases», σε: P. Darcque και J. - C. Poursat (επιμ.), *L' Iconographie minoenne*, Actes de la table ronde d' Athènes (21-22 avril 1983), Bulletin de Correspondance Hellénique, Supplément 11, Athènes: École française d' Athènes, Paris, Diffusion de Boccard: 231-242.
- Mountjoy, P. A., 1984, «The Marine Style Pottery of LMIB/LHIIA: Towards a Corpus», *The Annual of the British School at Athens* 79: 161-219.
- Μπαλτατζής, Εμμ., 1980, *Αγγλο-Ελληνικό λεξικό ορυκτολογικών και πετρολογικών όρων*, Αθήνα, Επτάλοφος.
- Μπόνιας, Ι. Ζ., 1986, «Μινωικές επαύλεις», *Αρχαιολογικόν Δελτίο* 34 (1979), Μέρος Α' - Μελέτες: 43-55.
- Μπουλώτης, Χρ., 1985, «Μινωικοί αποθέτες θεμελίωσης», σε: Θ. Δετοράκης (επιμ.), *Πεπραγμένα του Ε' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Άγιος Νικόλαος, 25 Σεπτεμβρίου - 1 Οκτωβρίου 1981), Τόμος Α, Ηράκλειο, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών: 248-257.
- Μυλωνάς, Γ. Ε. 1985, «Αρχάνες», *Το Έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το 1984*: 102-106.
- Müller, N. S., 1997, *Kretische Tongefässe mit Meeresdekor: Entwicklung und Stellung innerhalb der Feinen Keramik von Spätminoisch I B auf Kreta*, Archäologische Forschungen 19, Berlin, Mann: 397-399.
- Müller, N. S., V. Kilikoglou, P. M. Day και G. Vekinis, 2014, «Thermal shock resistance of tempered archaeological ceramics», σε: M. Martín - Torres (επιμ.), *Craft and science: International perspectives on archaeological ceramics*, Doha, Qatar, Bloomsbury Qatar Foundation: 263-270.
- Müller, N. S., G. Vekinis και V. Kilikoglou, 2016, «Impact resistance of archaeological ceramics: the influence of firing and temper», *Journal of Archaeological Science: Reports* 7: 519-525.
- Niemeier, W.-D., 2011, «Closing comments» σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 627-628.
- Niemeier, W.-D. 1997, «The Origins of the Minoan 'Villa' System», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 15-19.
- Niemeier, W.-D., 1980, «Die Katastrophe von Thera und die Spätminoische Chronologie», *Jahrbuch Des Deutschen Archäologischen Instituts* 95: 1-76.
- Νικολακοπούλου, Ειρ., 2003, «Ακρωτήρι Θήρας. Η πόλη σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης», σε: Α. Βλαχόπουλος και Κ. Μπίρταχα (επιμ.), *Αργοναύτης: Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Χρίστο Γ. Ντούμα από τους μαθητές τους στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1980-2000)*, Αθήνα, Η Καθημερινή: 554-573.

Nikolakopoulou, Ir., 2011, «Remarks on storage and chronology in Late Cycladic I Akrotiri, Thera: a response to Kostis Christakis», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 255-262.

Nomikou, P., T. H. Druitt, C. Hübscher, T. A. Mather, M. Paulatto, L. M. Kalnins, K. Kelfoun, D. Papanikolaou, K. Bejelou, D. Lampridou, D. M. Pyle, S. Carey, A. B. Watts, B. Weiß και M. M. Parks, 2016, «Post-eruptive flooding of Santorini caldera and implications for tsunami generation», *Nature Communications* 7: <https://www.nature.com/articles/ncomms13332>.

Ορλάνδος, Κ. Γ., 1967, «Α΄. Ανασκαφαί: 18. Κρήτη (Αρχάνες) - Β΄. Αναστήλωσις και συντήρησις μνημείων: 9. Αρχάνες», *Το Έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το 1966*:135-143, 188.

Orton, C., P. Tyers και A. Vince, 1993, *Pottery in Archaeology*, Cambridge, Cambridge University Press.

Palio, O., 2011, «The final LM IB destruction at Knossos and at Phaistos: a response to Peter Warren», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 197-201.

Παπαδάκη, Χρ., 2014, *Αποθέτες κεραμικής: εννοιολογικός προσδιορισμός, τυπολογία και σημασία για τη λειτουργία της ζωής των κοινοτήτων, κατά τη 2^η χιλιετία π.Χ. στην Κρήτη*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Papadatos, Y. και K. Chalikias, 2019, «Minoan Land-Use Patterns and Landscape Transformation in the Mountains of the Ierapetra Area: The Building at Gaidourophas», σε: K. Chalikias και E. Oddo (επιμ.), *Exploring a Terra Incognita on Crete: Recent Research on Bronze Age Habitation in the Southern Ierapetra Isthmus*, Philadelphia, INSTAP Academic Press: 79-95.

Pearson, Ch., M. Salzera, L. Wackerd, P. Brewera, A. Sookdeod και P. Kuniholma, 2020, «Securing timelines in the ancient Mediterranean using multiproxy annual tree-ring data», *Proceedings of the National Academy of Sciences*, <https://doi.org/10.1073/pnas.1917445117>, σελ. 8410 - 8415.

Pellant, Chr., 1992, *Rocks and Minerals*, London, Dorling Kindersley.

Pelon, O., 1970, *Fouilles exécutées à Mallia. Exploration des maisons et quartiers d'habitation (1963-1966). III : Le Quartier E*, Études Crétoises 16, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner.

Πετράκος, Β. Χ., 2001, «Αρχάνες», *Το Έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το 2000*: 96-101.

Πετράκος, Β. Χ., 2000, «Αρχάνες», *Το Έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το 1999*: 81-87. [να αλλάξει και στο κείμενο από Σακελλαράκης]

Πετράκος, Β. Χ., 1990, «Αρχάνες», *Το Έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το 1989*: 141-147.

Πλάτων, Λ., 2014, «Ήταν οι Θηραίοι κεραμείς οι πρωτοπόροι δημιουργοί του κορμού του μινωικού ΥΜΙΒ σχηματολογίου; Παρατηρήσεις στην τυπολογία των πήλινων αγγείων από τον ΥΚΙ/ΥΜΙΑ οικισμό του Ακρωτηρίου», σε: Ε. Μαντζουράνη, Ν. Μαρινάτου (επιμ.), *Σπυρίδων Μαρινάτος 1901-1974. Η ζωή και η εποχή του, Ιστορήματα 4*, Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα: 223-242.

Πλάτων, Λ., 2011, «Το ανάκτορο και ο μινωικός οικισμός της Ζάκρου λίγες ώρες μόνο πριν από την μεγάλη καταστροφή», σε: Μ. Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη και Ε. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Πεπραγμένα του Ι' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Χανιά, 1-8 Οκτωβρίου 2006), Τόμος Α2, Χανιά, Φιλολογικός Σύλλογος «Ο Χρυσόστομος»: 439-460.

Πλάτων, Λ., 2002, «Τα μινωικά αγγεία και το κρασί», σε: Αικ. Κ. Μυλοποταμιτάκη (επιμ.), *Πρακτικά του Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου Οίνος Παλιός Ηδύποτος. Το Κρητικό Κρασί από τα Προϊστορικά ως τα Νεότερα Χρόνια*, Κουνάβοι, Δήμος «Ν. Καζαντζάκης», 24-26 Απριλίου 1998, Ηράκλειο, Υπουργείο Πολιτισμού, Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Κρήτης: 5-24.

Πλάτων, Λ., 2000, «Ανακτορικά χαρακτηριστικά στη μινωική οικιακή αρχιτεκτονική», σε: Θεοχ. Δετοράκης και Αλ. Καλοκαιρινός (επιμ.), *Πεπραγμένα του Η' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ηράκλειο, 9-14 Σεπτεμβρίου 1996), Τόμος Α3, Ηράκλειο, Εταιρεία Κρητικών και Ιστορικών Μελετών: 51-77.

Platon, L., 2011, «Zakros: one or two destructions around the end of the LM IB period», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 595-612.

Platon, L., 1997, «The Minoan 'Villa' in Eastern Crete. Riza, Akhladia and Prophetes Elias, Praissos: Two Different Specimens of One Category?», σε: R. Hägg (επιμ.) 1997: 187-202.

Πλάτων, Ν., 1971, «Ανασκαφή Ζάκρου», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1969*: 197-237.

Πλάτων, Ν., 1957, «Η αρχαιολογική κίνησης εν Κρήτη κατά το έτος 1957», *Κρητικά Χρονικά* 1957: 326-340.

Πλάτων, Ν., 1956, «Η αρχαιολογική κίνησης εν Κρήτη κατά το έτος 1956», *Κρητικά Χρονικά* 1956: 405-422.

Πλάτων, Ν., 1954, «Τα μινωικά οικιακά ιερά», *Κρητικά Χρονικά* 1954: 428-483.

Πλάτων, Ν., 1951, «Η αρχαιολογική κίνησης εν Κρήτη κατά το έτος 1951», *Κρητικά Χρονικά* 1951: 438-449.

Πλάτων, Ν., 1950, «Η αρχαιολογική κίνησης εν Κρήτη κατά το έτος 1950», *Κρητικά Χρονικά* 1950: 529-535.

Πλάτων, Ν., 1949, «Η αρχαιολογική κίνησης εν Κρήτη κατά το έτος 1949», *Κρητικά Χρονικά* 1949: 591-596.

Πλάτων, Ν., 1948, «Η αρχαιολογική κίνησης εν Κρήτη κατά το έτος 1948», *Κρητικά Χρονικά* 1948: 584-590.

Πλάτων, Ν. και Κ. Δαβάρας, 1960, «Η αρχαιολογική κίνησης εν Κρήτη κατά το έτος 1960», *Κρητικά Χρονικά* 1960: 504-527.

Platon, N. και I. Pini, 1984, *Iraklion, Archäologisches Museum. Die Siegel der Neupalastzeit*, Corpus der minoischen und mykenischen Siegel 2.III, Berlin, Mann.

Popham, M. R., 1984, *The Minoan Unexplored Mansion at Knossos* (με συμβολή των: J. H. Betts, M. Cameron, H. W. και E. A. Catling, D. Evely, R. A. Higgins, D. Smyth κ.α.), The British School of Archaeology at Athens, Supplementary Volume 17, Oxford, Thames and Hudson.

Popham, M. R., 1977, «Notes from Knossos, Part I», *The Annual of the British School at Athens* 72: 185-195.

Popham, M. R. και H.W. Catling, 1974, «Sellopoulo Tombs 3 and 4, Two Late Minoan Graves near Knossos», *The Annual of the British School at Athens* 69: 195-257.

Popham, M. R., 1967, «Late Minoan Pottery, a Summary», *The Annual of the British School at Athens* 62 : 337-351.

Poursat, J.-Cl., 1996, *Fouilles exécutées à Malia: Le quartier Mu III. Artisans minoens: Les maisons-ateliers du quartier Mu*, Études Crétoises 32, Athènes, École française d'Athènes.

Poursoulis, G., 2006, «Les Minoens face aux séismes: comportement fataliste ou détermination?», σε: Ευγ. Ταμπακάκη και Αγ. Καλουτσάκης (επιμ.), *Πεπραγμένα του 9' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001), Τόμος Α4, Ηράκλειο, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών: 363-377.

Puglisi, D., 2011, «From the end of LM IA to the end of LM IB: the pottery evidence from Hagia Triada», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 267-289.

Quinn, P. S., 1999, *Ceramic Micropalaeontology: the analysis of microfossils in archaeological ceramics with special reference to its application in the southern Aegean*, Διδακτορική Διατριβή, University of Sheffield.

Quinn, P. S. και P. M. Day 2007α, «Ceramic micropalaeontology: the analysis of microfossils in ancient ceramics», *Journal of Micropalaeontology* 26: 159-168.

Quinn, P. S. και P. M. Day 2007β, «Calcareous microfossils in Bronze Age Aegean Ceramics: Illuminating Technology and Provenance», *Archaeometry* 49: 775-793.

Rethemiotakis, G. και K. S. Christakis, 2011, «LM I pottery groups from the Palace and the town of Galatas, Padiada», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 205-227.

Rethemiotakis, G. και P. M. Warren, 2014, *Knossos. A Middle Minoan III Building in Bougadhia Metochi*, British School at Athens Studies 23.

Rice, P., 1987, *Pottery Analysis: a Sourcebook*, London, The University of Chicago Press.

Riley, J. A., 1984, «Pottery Analysis and the Reconstruction of Ancient Exchange Systems», σε: S. E. van der Leeuw και A. C. Pritchard (επιμ.), *The Many Dimensions of Pottery: Ceramics in Archaeology and Anthropology*, Amsterdam, Universiteit van Amsterdam: 55-78.

Riley, J. A., 1983, «The contribution of ceramic petrology to our understanding of Minoan society», σε: O. Krzyszkowska και L. Nixon (επιμ.), *Minoan Society*, Proceedings of the Cambridge Colloquium 1981, Bristol, Bristol Classical Press: 283-292.

Robinson, H. L., 2018, «Specialization in Pottery Production during the Minoan Palatial Era», σε: Ειρ. Γαβριλάκη, (επιμ.), *Πεπραγμένα του ΙΑ΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ρέθυμνο, 21-27 Οκτωβρίου 2011), Τόμος Α1.4, Ρέθυμνο, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης: 85-95.

Ρουσάκη, Μ. και Γ. Αναγνωστάκη, 2018, «Υστερομινωικός κεραμευτικός κλίβανος στον οικισμό Μπουγάδα Μετόχι στην Κνωσό. Μια πρώτη προσέγγιση», σε: Ειρ. Γαβριλάκη, (επιμ.), *Πεπραγμένα του ΙΑ΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ρέθυμνο, 21-27 Οκτωβρίου 2011), Τόμος Α1.4, Ρέθυμνο, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης: 129-137.

Roux V., 2017, «Smoothing and clay coating: reference collections for interpreting southern Levant Chalcolithic finishing techniques and surface treatments», *The Arkeotek Journal* 2 (2017), www.thearkeotekjournal.org.

Roux, V., 2016, «Ceramic manufacture: the chaîne opératoire approach», σε: A. Hunt (επιμ.), *Oxford Handbook of Archaeological Ceramic Analysis*, Oxford, Oxford University Press, <https://www.oxfordhandbooks.com>, 10.1093/oxfordhb/9780199681532.013.8, 17 σελίδες.

Roux, V., 2015, «Standardization of ceramic assemblages: transmission mechanisms and diffusion of morpho-functional traits across social boundaries», *Journal of Anthropological Archaeology* 40, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaa.2015.04.004>, 9 σελίδες.

Roux, V., 2011, «Anthropological interpretation of ceramic assemblages: foundations and implementations of technological analysis», σε: S. Scarcella (επιμ.), *Archaeological Ceramics: A Review of Current Research*, British Archaeological Reports - International Series 2193, Oxford, Archaeopress: 80-88.

Roux, V., 2003α, «A Dynamic Systems Framework for Studying Technological Change: Application to the Emergence of the Potter's Wheel in the Southern Levant», *Journal of Archaeological Method and Theory* 10 (1): 1-30.

- Roux, V., 2003β, «Ceramic Standardization and Intensity of Production: Quantifying Degrees of Specialization», *American Antiquity* 68 (4): 768-782.
- Roux, V. και D. Corbetta, 1989, *The Potter's Wheel. Craft Specialisation and Technical Competence*, Oxford, Oxford University Press and I.B.H. Publishing: 10-12.
- Roux, V. και M.-A. Courty, 2007, «Analyse techno-petrographique céramique et interprétation fonctionnelle des sites: un exemple d'application dans le Levant Sud chalcolithique», σε: A. Bain, J. Chabot και M. Mousette (επιμ.), *Recherches en archéométrie: la mesure du passé*, British Archaeological Reports - International Series 1700: 153-167.
- Roux, V. και M.-A. Courty, 2005, «Identifying social entities at a macro-regional level: Chalcolithic ceramics of South Levant as a case study», σε: D. Bosquet, A. Livingstone-Smith και R. Martineau (επιμ.), *Pottery Manufacturing Processes: Reconstruction and Interpretation*, Actes du XIVème Congrès de l'Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, British Archaeological Reports: 201-214.
- Roux, V. και M.-A. Courty, 1998, «Identification of Wheel-fashioning Methods: Technological Analysis of 4th-3rd Millennium BC Oriental Ceramics», *Journal of Archaeological Science* 25: 747-763.
- Rutkowski, B., 1986, *The Cult Places of the Aegean*, New Haven, Yale University Press.
- Rutter, J. B., 2011α, «Size matters... so what do giant semiglobular cups signify?», σε: F. Carinci, N. Cucuzza, P. Militello και O. Palio (επιμ.), *Κρήτης Μινωιδός: Tradizione e identità minoica tra produzione artigianale, pratiche cerimoniali e memoria del passato*, Studi offerti a Vincenzo La Rosa per il Suo 70ο compleanno, Studi di Archeologia Cretese 10, Padova, Bottega d'Erasmus: 139-149.
- Rutter, J. B., 2011β, «Late Minoan IB at Kommos: a sequence of at least three distinct stages», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 307-343.
- Rye, O. S., 1981, *Pottery Technology: Principles and Reconstruction*, Washington, Taraxacum.
- Σακελλαράκη, Ε., 1994, «Το ανακτορικό κτήριο στην Τουρκογειτονιά», *Αρχαιολογία* 53: 29-35.
- Σακελλαράκη, Μ., 2011, *Ο χαρακτήρας και η λειτουργία των νεοανακτορικών κτηρίων. Η περίπτωση του Νίρου Χάνι*, Διδακτορική Διατριβή (Τόμος Ι και ΙΙ), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Σακελλαράκης, Γ., 1984, «Αρχάνες», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 31 (1976), Μέρος Β' 2 - Χρονικά: 348-350, πίν. 272-273.

Σακελλαράκης, Γ., 1968α, «Ανασκαφή Αρχανών», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1966*: 174-184.

Σακελλαράκης, Γ., 1968β, «Αρχαιότητες και Μνημεία Κεντρικής και Ανατολικής Κρήτης», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 20 (1965), Μέρος Β' 3 - Χρονικά: 558-561.

Σακελλαράκης, Γ. και Ε. Σακελλαράκη, 2004, «Ανασκαφή Αρχανών», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 2001*: 131-132.

Σακελλαράκης, Γ. και Ε. Σακελλαράκη, 2003, «Ανασκαφή Αρχανών», *Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 2000*: 173-180.

Σακελλαράκης, Γ. και Ε. Σακελλαράκη, 1997, *Αρχάνες. Μια Νέα Ματιά στη Μινωική Κρήτη* I, Αθήνα, Εκδόσεις Άμμος, Ίδρυμα Ελένης Νάκου.

Σακελλαράκης, Γ. και Ε. Σακελλαράκη, 1992, «Ανασκαφή Αρχανών», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1989*: 304-326.

Σακελλαράκης, Γ. και Ε. Σακελλαράκη, 1991, *Κρήτη. Αρχάνες*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών.

Σακελλαράκης, Γ. και Ε. Σακελλαράκη, 1984, «Ανασκαφή Αρχανών», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1981*: 409-448.

Σακελλαράκης, Γ. και Ε. Σακελλαράκη, 1982, «Ανασκαφή Αρχανών», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας του έτους 1980*: 354-401.

Sakellarakis, Y. και E. Sakellaraki, 1997, *Archanes. Minoan Crete in a New Light*, Athens, Ammos Publication, Eleni Nakou Foundation.

Σαπουνά - Σακελλαράκη, Ε., 1988-1989, «Η κεραμική θαλάσσιου ρυθμού από τις Αρχάνες και η πιθανή ύπαρξη ενός τοπικού εργαστηρίου», *Κρητικά Χρονικά* 28-29: 28-52.

Sarpaki, A., 2009, «Harvest Rites and Corn Dollies in the Bronze Age Aegean», σε: A. L. D'Agata και A. Van de Moortel (επιμ.), *Archaeologies of Cult: Essays on Ritual and Cult in Crete in Honor of Geraldine C. Gesell*, Hesperia Supplement 42, Princeton, The American School of Classical Studies at Athens: 59-67.

Seager, R. B., 1909, «Excavations on the Island of Mochlos, Crete, in 1908», *American Journal of Archaeology* 13 (3): 273-303.

Schiffer, M. B., 1975, «Behavioral chain analysis: Activities, organization and the use of space», *Fieldiana Anthropology* 65: 10-174.

Schiffer, M. B. και J. M. Skibo, 1997, «The explanation of artifact variability», *American Antiquity* 62 (1): 27-50.

Shaw, J. W., 2001, «The Excavation and the Structure of the Kiln», σε: J. W. Shaw, W. Joseph, A. Van de Moortel, P. M. Day και V. Kilikoglou (επιμ.), *A LM IA*

Ceramic Kiln in South-Central Crete. Function and Pottery Production, Hesperia Supplement 30, Princeton, The American School of Classical Studies at Athens: 5-13, 15-24.

Shaw, J. W., 1978, «Evidence for the Minoan Tripartite Shrine», *American Journal of Archaeology* 82 (4): 429-448.

Shepard, A. O., 1976, *Ceramics for the Archaeologist*, Washington, Carnegie Institution of Washington.

Simandiraki, A., 2002, *Middle Minoan III Pottery from Building B of the Mount Juktas Peak Sanctuary, Crete, and a general re-assessment of the Middle Minoan III Period*, Διδακτορική Διατριβή, University of Bristol.

Sinopoli, C. M., 1991, *Approaches to Archeological Ceramics*, New York, London, Plenum Press.

Soressi, M. και J.-M. Geneste, 2011, «Special Issue: Reduction Sequence, Chaîne Opératoire, and Other Methods: The Epistemologies of Different Approaches to Lithic Analysis. The History and Efficacy of the Chaîne Opératoire Approach to Lithic Analysis: Studying Techniques to Reveal Past Societies in an Evolutionary Perspective». *PaleoAnthropology* 2011: 334-350.

Σταματάκη, Π., 2019α, «16. Υποστάτης κεραμεικού δίσκου», σε: Στ. Μανδαλάκη (επιμ.), *Δαίδαλος. Στα ίχνη του μυθικού τεχνίτη*, Κατάλογος Έκθεσης, 10 Μαΐου 2019 - 1 Μαρτίου 2020, Ηράκλειο, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου: 116.

Σταματάκη, Π., 2019β, «20. Κεραμεικός δίσκος (Επαυλη Βαθυπέτρου)», σε: Στ. Μανδαλάκη (επιμ.), *Δαίδαλος. Στα ίχνη του μυθικού τεχνίτη*, Κατάλογος Έκθεσης, 10 Μαΐου 2019 - 1 Μαρτίου 2020, Ηράκλειο, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου: 118. [να γίνει Σταματάκη 2019β στο κείμενο]

Stamatakis, P., 2000, *The Late Minoan IIIB Potters' Quarter at Gouves, Crete: A Preliminary Petrological and Technological Assessment*, Εργασία Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης (MA), University of Southampton.

Σπανάκης, Σ., 1964, *Κρήτη, Τουρισμός, Ιστορία, Αρχαιολογία*, Α΄ Τόμος, Ηράκλειο, Εκδόσεις Σφακιανός.

Tarling, D. H. και W. S. Downey, 1990, «Archaeomagnetic Results from Late Minoan Destruction Levels on Crete and the 'Minoan' Tephra on Thera», σε: Hardy και Renfrew (επιμ.) 1990: 146-159.

Tite, M. S., V. Kilikoglou και G. Vekinis, 2001, «Review article: Strength, toughness and thermal shock resistance of ancient ceramics, and their influence on technological choice», *Archaeometry* 43 (3): 301-324.

Tite, M. S., I. C. Freestone, N. D. Meeks και M. Bimson, 1982, «The use of scanning electron microscopy in the technological examination of ancient ceramics», σε: J.

Olin και A. Franklin (επιμ.), *Archaeological Ceramics*, Washington, Smithsonian Institution Press: 109-120.

Tixier, J., 1967, «Procédés d'analyse et questions de terminologie concernant l'étude des ensembles industriels du Paléolithique récent et de l'Épipaléolithique dans l'Afrique du Nord-Ouest», σε: J. D. Clark και W. Bishop (επιμ.), *Background to Evolution in Africa. Proceedings of a Symposium held at Burg-Wartenstein, Austria 1965 (Chicago)*, Chicago, London, The University of Chicago Press: 771-820.

Tsipopoulou, M. και M. E. Alberti, 2011, «LM IB Petras: the pottery from Room E in House II.1», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 463-498.

Tsipopoulou, M. και A. Papacostopoulou, 1997, «'Villas' and Villages in the Hinterland of Petras, Siteia», σε: Hägg (επιμ.) 1997: 203-214.

Traunmüller, S., 2011, «The LM I pottery from the ceramic workshop at Zominthos», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 93-107.

Traunmüller, S., 2008, *The Neopalatial Pottery from the Ceramic Workshop at Zominthos and Its Implications for Minoan Relative Chronology*, Διδακτορική Διατριβή, University of Heidelberg.

Vallianou, D., 1997, «The Potters' Quarter at LMIII Gouves», σε: Laffineur και Betancourt (επιμ.) 1997: 333-343.

Van der Leeuw, S. 1977, «Towards a study of the economics of pottery making», σε: B. Beek, R. Brant και W. Gruenman van Watteringe (επιμ.), *Ex Horreo*, Amsterdam, University of Amsterdam, Institut for Pre- and Proto-History: 68-76.

Van de Moortel, A., 2011, «LM IB ceramic phases at Palaikastro and Malia: a response to Seán Hemingway, J. Alexander MacGillivray, and L. Hugh Sackett», σε: Brogan και E. Hallager (επιμ.) 2011: 531-548.

Van de Moortel, A., 2001, «The Area around the Kiln, and the Pottery from the Kiln and the Kiln Dump», σε: J. W. Shaw, W. Joseph, A. Van de Moortel, P. M. Day και V. Kilikoglou (επιμ.), *A LM IA Ceramic Kiln in South-Central Crete. Function and Pottery Production*, Hesperia Supplement 30, Princeton, The American School of Classical Studies at Athens: 25-110.

Van de Moortel, A., 1997, *The Transition from the Protopalatial to the Neopalatial Society in South-Central Crete: A Ceramic Perspective*, Διδακτορική Διατριβή, Bryn Mawr College.

Van de Moortel, A. και P. Darcque, 2006, «Late Minoan I architectural phases and ceramic chronology at Malia», σε: Ευγ. Ταμπακάκη και Αγ. Καλουτσάκης (επιμ.), *Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001), Τόμος Α1, Ηράκλειο, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών: 177-188.

Vitaliano, Ch. J. και D. B. Vitaliano, 1974, «Volcanic Tephra on Crete», *American Journal of Archaeology* 78 (1): 19-24.

Vokotopoulos, L., 2011, «Between Palaikastro and Zakros: the pottery from the final Neopalatial horizon of the Sea Guard-House, Karoumes», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 553-572.

Voyatzoglou, M., 1984, «Thrapsano, Village of Jar Makers», σε: P. P. Betancourt, *East Cretan White-on-dark Ware*, Monograph 51, Philadelphia, University Museum: 130-142.

Walker, C. και D. Ward, 2000, *Fossils*, London, Dorling Kindersley Handbooks.

Warburton, D. A. (επιμ.), 2009, *Time's Up! Dating the Minoan Eruption of Santorini. Acts of the Minoan Eruption Chronology Workshop, Sandbjerg November 2007 initiated by Jan Heinemeier and Walter L. Friedrich*, Monographs of the Danish Institute at Athens 10, Athens, The Danish Institute at Athens.

Warren, P., 2011, «Late Minoan IB pottery from Knossos: Stratigraphical Museum Excavations, the North Building», σε: Brogan και Hallager (επιμ.) 2011: 183-195.

Warren, P., 2010, «The Absolute Chronology of the Aegean circa 2000 B.C.-1400 B.C. A Summary», σε: M. Walter (επιμ.), *Die Bedeutung der minoischen und mykenischen Glyptik*, VI. Internationales Siegel-Symposium aus Anlass des 50 jährigen Bestehens des CMS (Marburg, 9-12 Oktober 2008), Corpus der Minoischen und Mykenischen Siegel, Beiheft 8, Mainz am Rhein, Verlag Philipp von Zabern: 383-394.

Warren, P., 1999, «LM IA: Knossos, Thera, Gournia», σε: Betancourt κ.α. (επιμ.) 1999: 893-903.

Warren, P., 1996, «A New Minoan Decoration - the Jackson Pollock Style - and its Place in Minoan Art», σε: D. Evely, I. S. Lemos και S. Sherratt (επιμ.), *Minotaur and Centaur: Studies in the archaeology of Crete and Euboea presented to Mervyn Popham*, British Archaeological Reports - International Series 638. Oxford, Tempus Reparatum, Archaeological and Historical Associates Limited Tempus: 46-50.

Warren, P., 1994, «Κνωσός και Αρχάνες. Ευρύτερη περιοχή και κράτος στη μινωική Κρήτη», *Αρχαιολογία* 53: 57-62.

Warren, P., 1991, «A New Minoan Deposit from Knossos, c. 1600 B.C., and its Wider Relations», *The Annual of the British School at Athens* 86: 319-340.

Warren, P., 1982-1983, «Knossos: Stratigraphical Museum Excavations, 1978-1982. Part II», *Archaeological Reports* 29: 63-87.

Warren, P., 1980-1981, «Knossos: Stratigraphical Museum Excavations, 1978-1980. Part I», *Archaeological Reports* 27: 73-92.

Warren, P., 1977, «Knossos. Excavation in the area of the Royal Road», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 28 (1973), Μέρος Β' 2 - Χρονικά: 574-576.

Warren, P., 1969, *Minoan Stone Vases*, Cambridge, Cambridge Classical Studies. Cambridge University Press.

Warren, P. και H. Puchelt, 1990, «Stratified Pumice from Bronze Age Knossos», σε: Hardy και Renfrew (επιμ.) 1990: 71-81.

Watt, A., 1982, *Longman Illustrated Dictionary of Geology*, Longman, York Press.

Weingarten, J., 1990, «Three Upheavals in Minoan Sealing Administration: Evidence for Radical Change», σε: Th. G. Palaima (επιμ.), *Aegean Seals, Sealings and Administration*, Proceedings of the NEH-Dickson Conference of the Program in Aegean Scripts and Prehistory of the Department of Classics (University of Texas at Austin, January 11-13 1989), *Aegaeum* 5, Liège, Université de Liège: 105-120.

Wheat, J. B., J. C. Gifford και W. W. Wasley, 1958, «Ceramic Variety, Type Cluster, and Ceramic System in Southwestern Pottery Analysis», *American Antiquity* 24 (1): 34-47.

Whitbread, I. K., 1995, *Greek Transport Amphorae. A Petrological and Archaeological Study*, Fitch Laboratory Occasional Paper 4, British School at Athens, Exeter, The Short Run Press.

Whitelaw, T., P. M. Day, E. Kiriatzi, V. Kilikoglou και D. E. Wilson, 1997, «Ceramic Traditions at EM IIB Myrtos, Fournou Korifi», σε: Laffineur και Betancourt (επιμ.) 1997: 265-274.

Wilson, D. E. και P. M. Day, 1994, «Ceramic Regionalism in Prepalatial Central Crete: The Mesara Imports at EM I to EM II A Knossos (with a contribution by V. Kilikoglou)», *The Annual of the British School at Athens* 89: 1-87.

Wilson, A. L., 1976, «The Presence in Crete of Volcanic Ash from Thera», *American Journal of Archaeology* 80 (4): 19-24.

Xanthoudides, S., 1927, «Some Minoan Potter's Wheel Discs», σε: S. Casson (επιμ.), *Essays in Aegean Archaeology Presented to Sir Arthur Evans in Honour of his 75th Birthday*, Oxford, Clarendon Press: 111-128.

Χατζηδάκις, Ι., 1912, «Τύλισος μινωική», *Αρχαιολογική Εφημερίδα* 1912: 197-233.

Χολέβα, Μ., 2018, «Παράγοντας έναν τεχνίτη για τον τροχό στο προϊστορικό Αιγαίο της 3ης χιλιετίας π.Χ. Προς μια κοινωνική θεώρηση της τεχνικής πράξης», *Κρίση, Εξαμηνιαία Επιστημονική Θεώρηση*, Τεύχος 3ο, 2018/1: 53-95.

Χρηστάκης, Κ., 2006, «Μεταβολές του αποθηκευτικού δυναμικού των ανατόρων και η πολιτική οικονομία κατά την παλαιοανακτορική και νεοανακτορική περίοδο», σε: Ευγ. Ταμπακάκη και Αγ. Καλουτσάκης (επιμ.), *Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001), Τόμος Α2, Ηράκλειο, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών: 69-82.

Ψαροπούλου, Μπ. και Ν. Σημαντηράκης, 2007, *Θραψανό: Χωριό των αγγειοπλαστών*, Αθήνα, Κέντρο Μελέτης Νεότερης Κεραμικής, Δημοτική Επιχείρηση Ανάπτυξης Θραψανού.

Ψαροπούλου, Μπ., 1996, «Τα κεραμικά εργαστήρια των τελευταίων 100 ετών στην Κρήτη», σε: Ε. Γαβριλάκη, (επιμ.), 1996, *Κεραμικά Εργαστήρια από την Αρχαιότητα έως σήμερα*, Ρέθυμνο, Ιστορική Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης: 101-138.

Διαδικτυακές πηγές

https://el.wikipedia.org/wiki/Γεωλογικός_Χρόνος

<https://el.wikipedia.org/wiki/Διακύμανση>

<https://el.wikipedia.org/wiki/Όγκος>

<https://el.wikipedia.org/wiki/Οικονομία>

https://el.wikipedia.org/wiki/Τυπική_απόκλιση

<https://el.wiktionary.org/wiki/Θεός>

<https://el.wiktionary.org/wiki/Θρησκεία>

https://en.wikipedia.org/wiki/Coefficient_of_variation

https://en.wikipedia.org/wiki/Cow_dung

https://en.wikipedia.org/wiki/Geological_time_scale

https://en.wikipedia.org/wiki/Standard_deviation

https://magazine.uc.edu/editors_picks/recent_features/warrior_tomb.html

<http://www.akek.gr/1/index.php/2>

<http://www.ancientfingerprints.org>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

**Η μελέτη των κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων στο ΥΜΙ κτηριακό συγκρότημα του
Βαθυπέτρου Αρχανών ως μέσο διερεύνησης της κοινωνίας και της οικονομίας της νεοανακτορικής
βορειοκεντρικής Κρήτης**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Παρασκευή Σταματάκη

ΤΟΜΟΣ II:

Πίνακες

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ελευθέριος Πλάτων

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Βαβουρανάκης

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Ιωάννης Παπαδάτος

Αθήνα 2021

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ελευθέριος Πλάτων

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Βαβουρανάκης

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Ιωάννης Παπαδάτος

Επταμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ελευθέριος Πλάτων (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Βαβουρανάκης (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Ιωάννης Παπαδάτος (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Κωνσταντίνος Κοπανιάς (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Βασίλης Πετράκης (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Καθηγήτρια Ιφιγένεια Τουρναβίτου (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)

Μέλος: Καθηγητής Διαμαντής Παναγιωτόπουλος (Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης)

Αθήνα 2021

Περιεχόμενα

Τόμος II: Πίνακες

Περιεχόμενα	i.
Κεφάλαιο 1.	1
Πίνακας 1: Χρονολόγιο της Εποχής του Χαλκού στην Κρήτη	2
Πίνακας 2: Χάρτης με τις σημαντικότερες νεοανακτορικές θέσεις της μινωικής Κρήτης	3
Πίνακας 3: Κατόψεις του ΥΜΙ κτηριακού συγκροτήματος του Βαθυπέτρου	4
Πίνακας 4: Χώρος 13	6
Πίνακας 5: Χώρος 18	8
Πίνακας 6: Χώρος 10 - Χώρος 9	10
Πίνακας 7: Χώρος 40 («Αποθήκη Ληνού»): πιθάρια	12
Πίνακας 8: Χώρος 40 («Αποθήκη Ληνού»): σχέδια πιθαριών	13
Κεφάλαιο 3.	15
Πίνακας 1: Απόσπασμα Google Earth της περιοχής του όρους Γιούχτα	16
Πίνακας 2: Κοκκομετρία	17
Πίνακας 3α: Γεωλογικός χάρτης της περιοχής του όρους Γιούχτα	18
Πίνακας 3β: Υπόμνημα του γεωλογικού χάρτη του πίν. 3α.	19
Πίνακας 4: Οι 14 μπρικέτες των ιζημάτων που συλλέχθηκαν από την περιοχή του όρους Γιούχτα	20
Πίνακας 5: 45 κεραμικά δείγματα από το ΥΜΙ Βαθύπετρο για πετρογραφική ανάλυση	21
Πίνακας 6: Γεωλογικός Λεπτοφυής Πηλός 1	30
Πίνακας 7: Λεπτοφυής Πηλός 1	33
Πίνακας 8: Τραχείς Πηλοί	35
Πίνακας 9: Γεωλογικές πηγές εγκλεισμάτων και προσμείξεων των κεραμικών υλών του ΥΜΙ Βαθυπέτρου	38
Κεφάλαιο 4.	40
4.1. Κύπελλα μεγάλων διαστάσεων	41
4.1.α. Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	42
Είδος 1	43
Τύπος 1. ΑΜΗ Π10086	44
4.2. Προχυτικά αγγεία	51

4.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	52
Είδος 1	53
Τύπος 1	54
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0061 (Σχ. 117_10)	54
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0066 (Σχ. 118_10)	57
Τύπος 2. ΒΑΘ_0067 (Σχ. 122_10)	59
Τύπος 3. ΒΑΘ_0056 (Σχ. 59_10)	61
Συγκριτικός πίνακας	63
4.2.β. Γεφυρόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	65
Είδος 1	66
Τύπος 1. ΒΑΘ_0065 (Σχ. 113_10)	67
4.2.γ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	69
Είδος 1	70
Τύπος 1. ΑΜΗ ΒΓ28_Π25819	71
Τύπος 2. ΒΑΘ_0084 (Σχ. 79_10)	73
Συγκριτικός πίνακας	76
4.2.δ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	77
Είδος 1	78
Τύπος 1. ΒΑΘ_0028 (Σχ. 93_10)	79
Τύπος 2	81
Παράδειγμα α': Σχ. 170_10	81
Παράδειγμα β': Σχ. 171_10	81
Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλειπόν τεχνολογικών στοιχείων)	82
Παράδειγμα α': Σχ. 169_10	82
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0100 (Σχ. 168_10)	82
Παράδειγμα γ': Σχ. 172_10	83
Συγκριτικός πίνακας	84
4.2.ε. Ευρύστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	86
Είδος 1	87
Τύπος 1. ΒΑΘ_0060 (Σχ. 116_10)	88

4.2.στ. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο- μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους _____	90
Είδος 1 _____	91
Τύπος 1. AMH A220_95 _____	92
Τύπος 2. AMH ΒΓ28_Π25814 _____	94
Τύπος 3. AMH A226_12 _____	95
Τύπος 4. AMH A226_13 _____	97
Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλειπών τεχνολογικών στοιχείων) _____	99
Παράδειγμα α': AMH A230_15 _____	99
Παράδειγμα β': AMH A228_10 _____	101
Συγκριτικός πίνακας _____	103
Κεφάλαιο 5. _____	106
5.1. Κύπελλα _____	107
5.1.α. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο- μεγέθους στα μικρά αγγεία _____	108
Είδος 1 _____	109
Τύπος 1. ΒΑΘ_0041 (Σχ. 101β_14) _____	110
Τύπος 2. ΒΑΘ_0039 (Σχ. 100_10) _____	112
Τύπος 3 ΒΑΘ_0032 (Σχ. 84_10) _____	114
Τύπος 4. ΒΑΘ_0081 (Σχ. 90_10) _____	116
Τύπος 5. ΒΑΘ_0033 (Σχ. 85_10) _____	117
Τύπος 6. ΒΑΘ_0034 (Σχ. 86_10) _____	121
Τύπος 15. ΒΑΘ_0073 (Σχ. 71_10) _____	123
Τύπος 7. Σχ. 91_10 _____	124
Τύπος 8. ΒΑΘ_0029 (Σχ. 95_10) _____	126
Τύπος 9. ΒΑΘ_0027 (Σχ. 94_10) _____	130
Τύπος 10. ΒΑΘ_0040 (Σχ. 99β_14) _____	132
Τύπος 11. ΒΑΘ_0031 (Σχ. 92β_14) _____	134
Τύπος 12. ΒΑΘ_0030 (Σχ. 89_10) _____	138
Τύπος 13. ΒΑΘ_0037 (Σχ. 103_10) _____	140
Τύπος 14. ΒΑΘ_0103 (Σχ. 129_10) _____	142
Ακαθόριστοι τύποι (λόγω μη διακριτών τεχνολογικών στοιχείων) _____	143
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0035 (Σχ. 86_10) _____	143
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0036 (Σχ. 88_10) _____	145
Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0038 (Σχ. 102β_14) _____	148
Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλειπών τεχνολογικών στοιχείων) _____	150

Παράδειγμα α': AMH A226_8	150
Συγκριτικός πίνακας	151
5.1.β. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία	158
Είδος 1	159
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	160
Παράδειγμα α': AMH Π10033	160
Παράδειγμα β': AMH A220_109	161
Τύπος 2. ΒΑΘ_0042 (Σχ. 97_10)	162
Τύπος 3. ΒΑΘ_0045 (Σχ. 110_10)	164
Τύπος 4. Υπο-τύπος α'	165
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0080 (Σχ. 78_10)	165
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0079 (Σχ. 76_10)	166
Συγκριτικός πίνακας	167
5.1.γ. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία	169
Είδος 1	170
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	171
Παράδειγμα α': AMH ΒΓ28_Π25807	171
Παράδειγμα β': AMH ΒΓ28_Π25809	172
Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0077 (Σχ. 74_10)	173
Παράδειγμα δ': ΒΓ28_Π25808	174
Τύπος 2. Υπο-τύπος α'	175
Παράδειγμα α': AMH ΒΓ28_Π10033	175
Συγκριτικός πίνακας	176
5.1.ε. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία	178
Είδος 1	179
Τύπος 1	180
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0013 (Σχ. 142_10)	180
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0008 (Σχ. 138_10)	182
Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0014 (Σχ. 137_10)	183
Παράδειγμα δ': ΒΑΘ_0078 (Σχ. 73_10)	184
Παράδειγμα ε': ΒΑΘ_0007 (Σχ. 139_10)	185
Παράδειγμα στ': ΒΑΘ_0005 (Σχ. 144_10)	186
Τύπος 2	187

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0009 (Σχ. 141_10)	187
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0004 (Σχ. 140_10)	188
Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0012 (Σχ. 134_10)	189
Τύπος 3	190
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0002 (Σχ. 136_10)	190
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0010 (Σχ. 143_10)	191
Συγκριτικός πίνακας	192
5.1.στ. Κύπελλα με ευθεία τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία	195
Είδος 1	196
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	197
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0022 (Σχ. 8_10)	197
Τύπος 2. Υπο-τύπος α'	199
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0024 (Σχ. 6_10)	199
Τύπος 3. Υπο-τύπος α'	201
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0085 (Σχ. 147_10)	201
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0021 (Σχ. 7_10)	203
Τύπος 4. Υπο-τύπος α'	205
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0091 (Σχ. 149_10)	205
Τύπος 5. Υπο-τύπος α'	207
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0089 (Σχ. 150_10)	207
Τύπος 6. Υπο-τύπος α'	208
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0050 (Σχ. 14_10)	208
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0051 (Σχ. 13_10)	209
Τύπος 7. Υπο-τύπος α'	210
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0096 (Σχ. 156_10)	210
Τύπος 8. Υπο-τύπος α'	211
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0026 (Σχ. 9_10)	211
Τύπος 9. Υπο-τύπος α'	213
Παράδειγμα α': Σχ. 173_10	213
Τύπος 10. Υπο-τύπος α'	214
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0093 (Σχ. 154_10)	214
Τύπος 11. Υπο-τύπος α'	215
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0090 (Σχ. 155_10)	215
Τύπος 12. Υπο-τύπος α'	216
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0094 (Σχ. 153_10)	216

Συγκριτικός πίνακας	217
5.2. Προχυτικά αγγεία	222
5.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους	223
Είδος 1	224
Τύπος 1. Υπο-τύπος α΄	225
Παράδειγμα α΄: AMH A226_10	225
Τύπος 2. Υπο-τύπος α΄	226
Παράδειγμα α΄: AMH A230_48	226
Ακαθόριστοι τύποι λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων	228
Παράδειγμα α΄: AMH A226_9	228
Συγκριτικός πίνακας	229
Είδος 2	230
Τύπος 1. Υπο-τύπος α΄	231
Παράδειγμα α΄: AMH ΒΓ28_25815	231
Παράδειγμα β΄: AMH ΒΓ28_25816	233
Συγκριτικός πίνακας	235
5.2.β. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους	236
Είδος 1	237
Τύπος 1. Υπο-τύπος α΄	238
Παράδειγμα α΄: AMH ΒΓ28_25805	238
Τύπος 2. Υπο-τύπος α΄	240
Παράδειγμα α΄: AMH A220_91	240
Τύπος 3. Υπο-τύπος α΄	241
Παράδειγμα α΄: AMH A220_119	241
Συγκριτικός πίνακας	242
Είδος 2	243
Τύπος 1. Υπο-τύπος α΄	244
Παράδειγμα α΄: AMH A220_106	244
Είδος 3	245
Τύπος 1. Υπο-τύπος α΄	246
Παράδειγμα α΄: AMH A226_11	246
Συγκριτικός πίνακας. Είδος 2 - Είδος 3	247

Κεφάλαιο 1.

Πίνακας 1

Χρονολόγιο της Εποχής του Χαλκού στην Κρήτη¹

<u>Χρονικό διάστημα (π.Χ.)</u>	<u>Ονομασία (1)</u>	<u>Συντομογραφία</u>	<u>Ονομασία (2)</u>
3650 / 3500 - 3000 / 2900	Πρωτομινωική Ι	ΠΙ	Προανακτορική περίοδος
2900 - 2300 / 2150	Πρωτομινωική ΙΙ	ΠΙΙ	
2300 / 2150 - 2150 / 2025	Πρωτομινωική ΙΙΙ	ΠΙΙΙ	
2150 / 2025 - 1930 / 1900	Μεσομινωική Ια	ΜΜΙα	
1930 / 1900 - 1850	Μεσομινωική Ιβ	ΜΜΙβ	Παλαιοανακτορική περίοδος
1850 - 1780 / 1750	Μεσομινωική ΙΙΑ	ΜΜΙΙΑ	
1750 - 1700 / 1675	Μεσομινωική ΙΙβ	ΜΜΙΙβ	
1700 / 1675 - 1650 / 1640	Μεσομινωική ΙΙΙΑ	ΜΜΙΙΙΑ	
1650 / 1640 - 1600	Μεσομινωική ΙΙΙβ και Μεσομινωική ΙΙΙβ / Υστερομινωική Ια	ΜΜΙΙΙβ και ΜΜΙΙΙβ / ΥΜΙα	Νεοανακτορική περίοδος
1600 / 1580 - 1520 / 1510	Υστερομινωική Ια	ΥΜΙα	
1520 / 1510 - 1440 / 1430	Υστερομινωική Ιβ	ΥΜΙβ	
1440 / 1430 - 1390	Υστερομινωική ΙΙ	ΥΜΙΙ	Τελική Ανακτορική περίοδος
1390 - 1370 / 1360	Υστερομινωική ΙΙΙΑ1	ΥΜΙΙΙΑ1	
1370 / 1360 - 1340 / 1330	Υστερομινωική ΙΙΙΑ2	ΥΜΙΙΙΑ2	
1340 / 1330 - 1190 ±	Υστερομινωική ΙΙΙβ	ΥΜΙΙΙβ	Μετανακτορική περίοδος
1190 ± - 1070 ±	Υστερομινωική ΙΙΙγ	ΥΜΙΙΙγ	
1070 ± - μετά το 1015	Υπομινωική	-	-

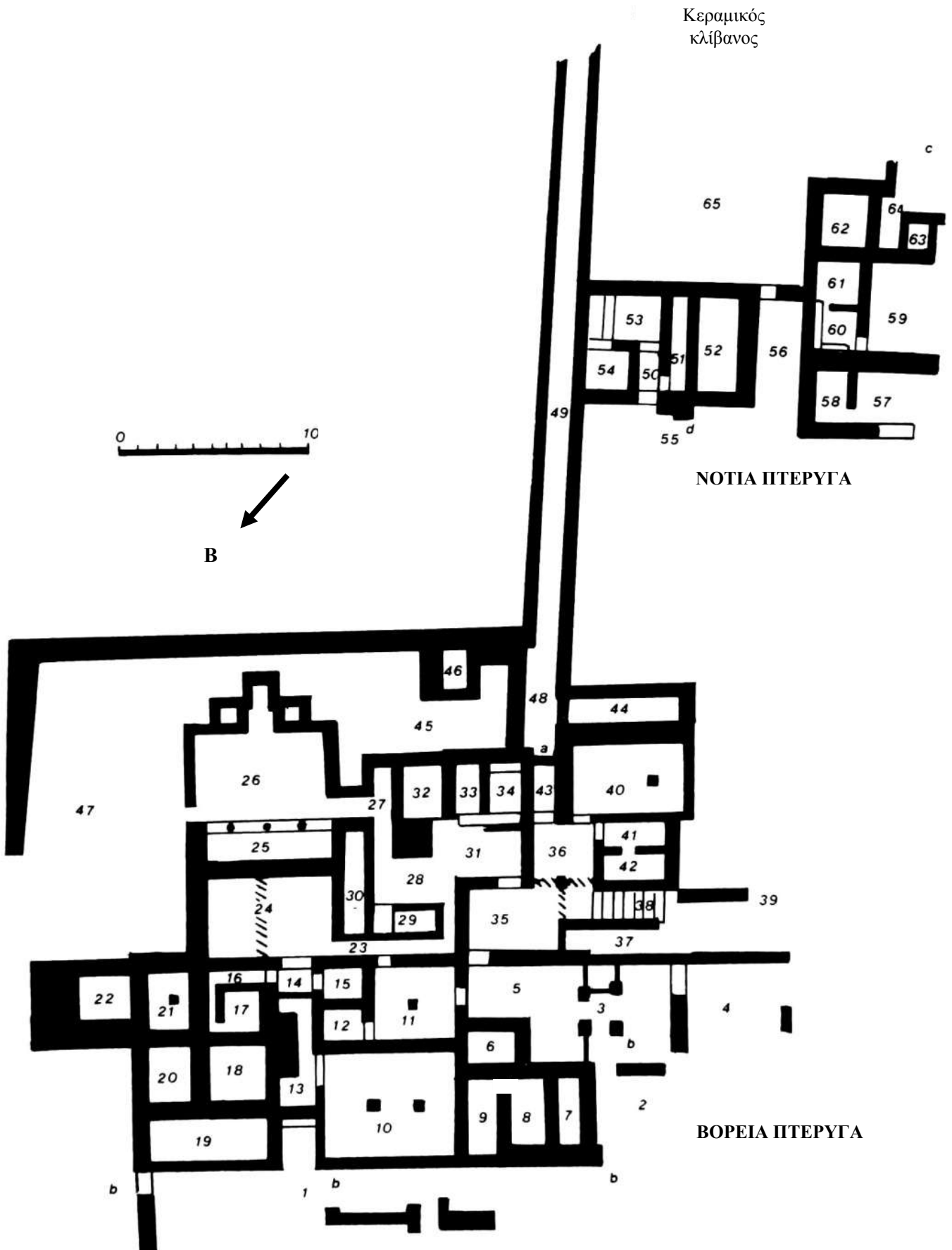
¹ Βασισμένο στο χρονολόγιο που παρατίθεται στον Warren 2010: 393, εικ. 3.

Πίνακας 2

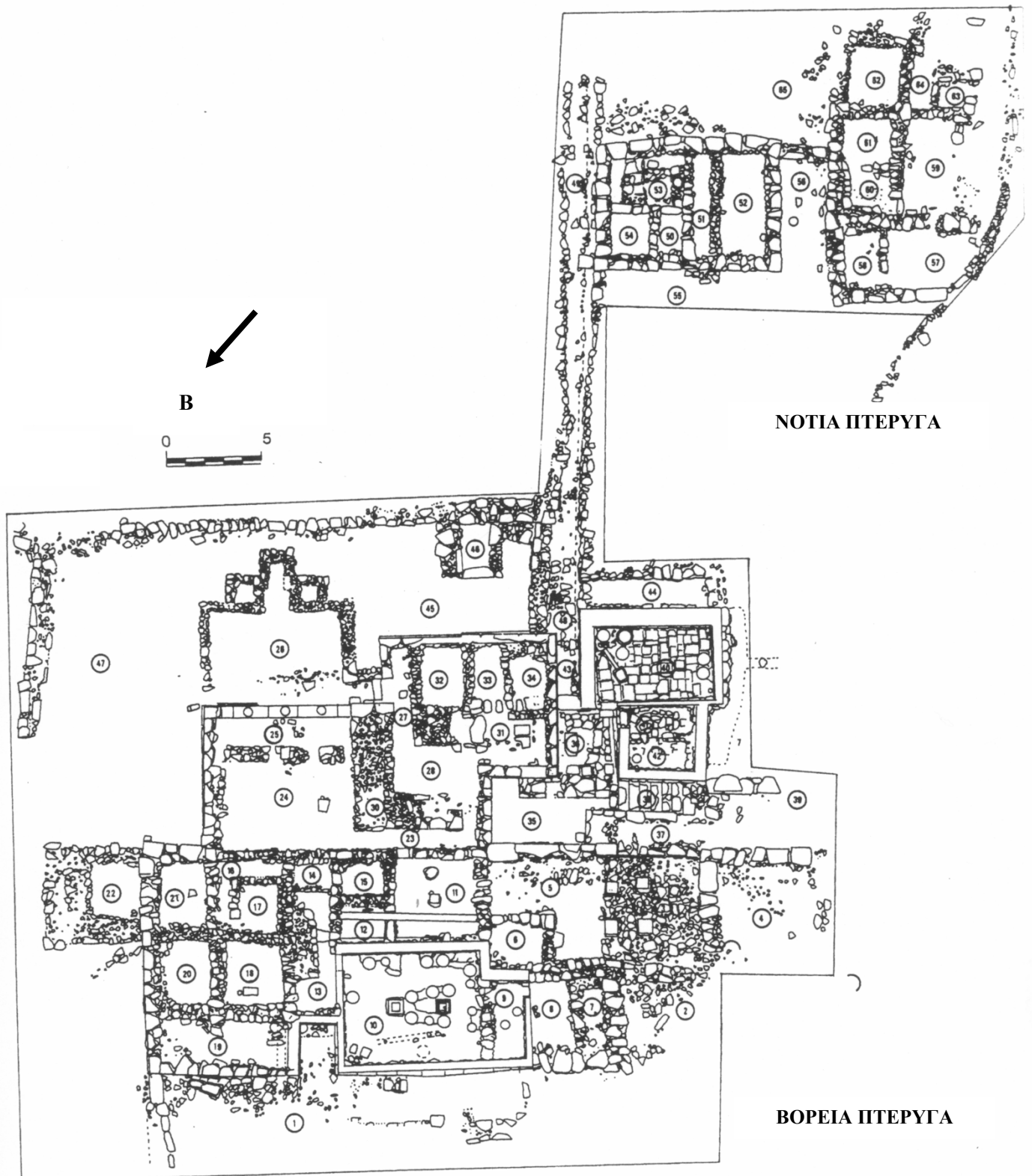
Χάρτης με τις σημαντικότερες νεοανακτορικές θέσεις της μινωικής Κρήτης.

Πίνακας 3

Σχέδιο 1: κάτοψη του ΥΜΙ κτηριακού συγκροτήματος του Βαθυπέτρου (κλίμακα σε μέτρα), προσαρμοσμένη από Driessen και Sakellarakis 1997: 65, εικ. 3, με διόρθωση της κατεύθυνσης του βορρά και με προσθήκη του ανοίγματος που εντοπίζεται ανάμεσα στους Χώρους 8 και 9.

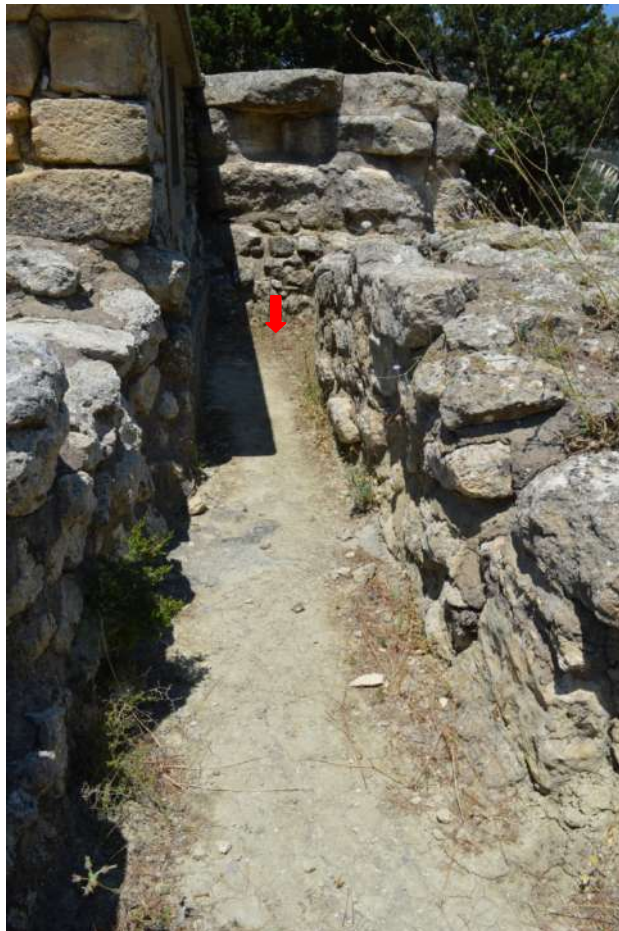
Σχέδιο 2: κάτοψη του ΥΜΙ κτηριακού συγκροτήματος του Βαθυπέτρου με αποτύπωση της λιθοδομής (κλίμακα σε μέτρα), προσαρμοσμένη από Driessen και Sakellarakis 1997: 66, εικ. 4, με διόρθωση της κατεύθυνσης του βορρά· απεικονίζεται ο αγωγός που βρίσκεται στους Χώρους 36, 40, 43, 48 και 49, όπως και ένας δεύτερος αγωγός ο οποίος ξεκινάει από τον Χώρο 13 και καταλήγει, μέσω του δυτικού τοίχου του Χώρου 19, στον Χώρο 1.

Πίνακας 4

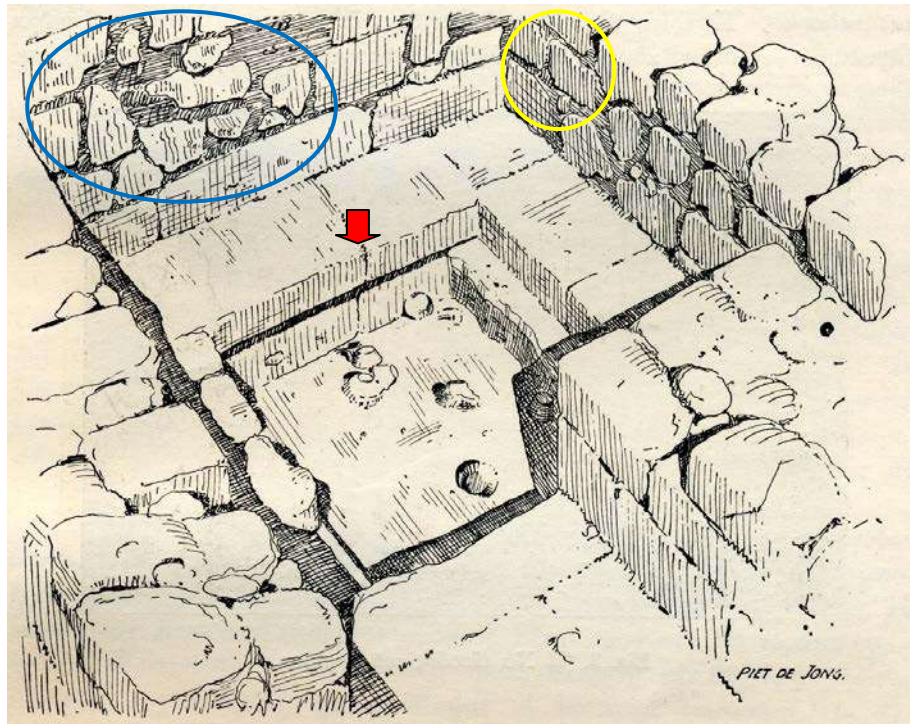
Χώρος 13

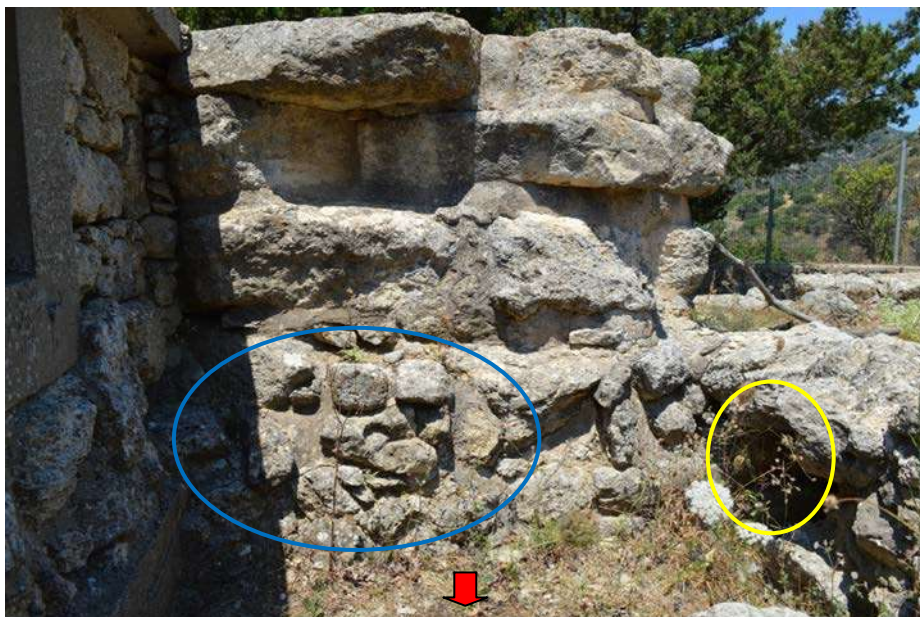
Εικ. 1: ο διάδρομος του Χώρου 13 (βλ. μπλε βέλος), ο οποίος οδηγεί στον «Αποθέτη Θεμελίωσης» (λήψη εικόνας: προς ανατολικά): στα αριστερά εντοπίζεται το ανακατασκευασμένο από τον ανασκαφέα κτήριο της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Εικ. 2: ο διάδρομος του Χώρου 13, ο οποίος οδηγεί στον «Αποθέτη Θεμελίωσης», η θέση του οποίου επισημαίνεται με κόκκινο βέλος, στο δυτικό τμήμα του διαδρόμου (λήψη εικόνας: προς ανατολικά).

Εικ. 3: σκίτσο δημιουργίας του Piet de Jong (Μαρινάτος 1952: 261, εικ. 2), στο οποίο απεικονίζεται το δυτικό τμήμα του Χώρου 13, με τον ανασκαμμένο λάκκο του «Αποθέτη Θεμελίωσης».

Εικ. 4: η παρούσα κατάσταση του δυτικού τμήματος του Χώρου 13.

Σύγκριση εικόνων 3 και 4:

Παρατηρήσεις: α. στο μπλε πλαίσιο περιλαμβάνεται το ίδιο τμήμα της λιθοδομής του δυτικού τοίχου του Χώρου 13 που επισημαίνεται με τον ίδιο τρόπο στην εικ. 3· β. στο κίτρινο πλαίσιο επισημαίνεται η θέση του ανοίγματος του αγωγού που εντοπίζεται κοντά στη δυτική γωνία του βόρειου τοίχου του Χώρου 13 (ο οποίος, για άγνωστο λόγο, δεν απεικονίζεται στο σκίτσο της εικ. 3)· στην εικ. 3 επισημαίνεται με κόκκινο βέλος το ανώτερο επίπεδο του λάκκου του Χώρου 13 και στην εικ. 4 το σημερινό επίπεδο του δαπέδου στον ίδιο χώρο.

Συμπεράσματα: α. το ανώτερο επίπεδο του λάκκου του Χώρου 13 (βλ. κόκκινο βέλος, εικ. 3) εντοπίζεται περίπου στην ίδια θέση με το σημερινό επίπεδο του δαπέδου στον ίδιο χώρο (βλ. κόκκινο βέλος, εικ. 4)· β. το ανώτερο επίπεδο του λάκκου του Χώρου 13 (βλ. κόκκινο βέλος, εικ. 3-4) εντοπίζεται σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με το άνοιγμα του αγωγού στη δυτική γωνία του βόρειου τοίχου του Χώρου 13 (βλ. κίτρινο πλαίσιο, εικ. 3-4), στοιχείο το οποίο αποδεικνύει, ότι ο λάκκος και ο αγωγός δεν ήταν δυνατό να αποτελούσαν συνδεδεμένα τμήματα αποχετευτικού συστήματος, το οποίο χρησιμοποιούνταν για την απορροή λυμάτων από τον λάκκο του Χώρου 13· β. ο λάκκος του Χώρου 13 δεν εντοπίζεται πλέον, καθώς έχει επιχωματωθεί.

Πίνακας 5

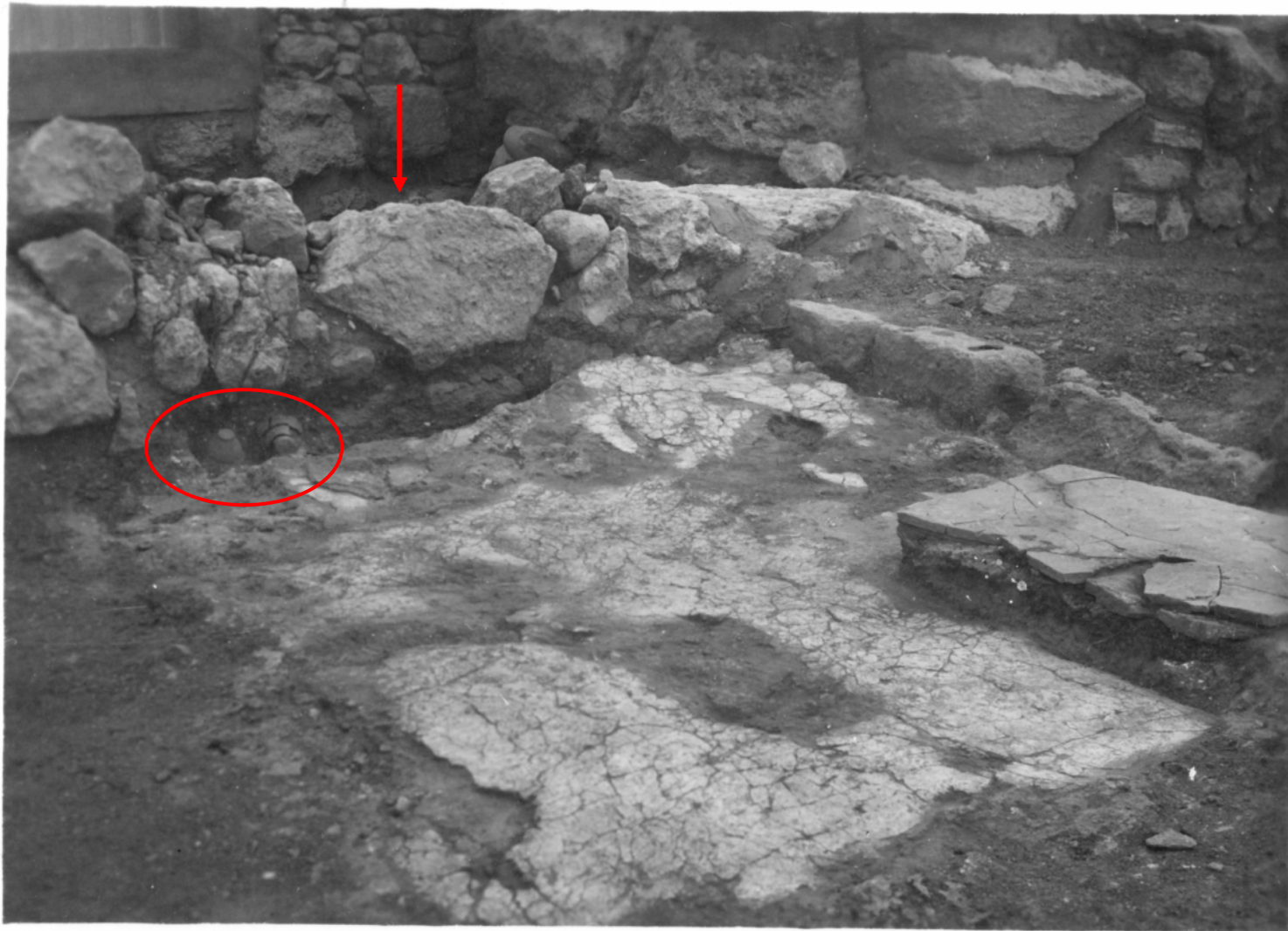
Χώρος 18

Εικ. 1: ο Χώρος 18, προς ανατολικά, με την πλάκα - βωμό να εντοπίζεται κοντά στον δυτικό τοίχο (βλ. κόκκινο βέλος).

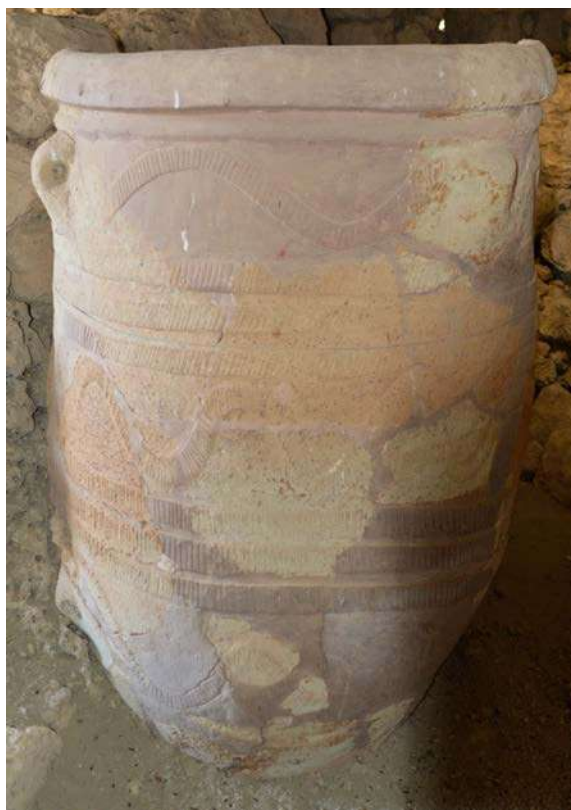

Εικ. 2: το νοτιοδυτικό τμήμα του Χώρου 18 με την ορθογώνια πλάκα - βωμό (στα δεξιά) και το σημερινό χωμάτινο δάπεδο· υποδεικνύεται νοτιότερα (στα αριστερά, με κόκκινο βέλος) η θέση του Χώρου 13, το δάπεδο του οποίου βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο (κατά περίπου ένα μέτρο) σε σχέση με το σημερινό, χωμάτινο δάπεδο του Χώρου 18.

Εικ. 3: φωτογραφία του έτους 1953 στην οποία απεικονίζεται το νοτιοδυτικό τμήμα του Χώρου 18, με την ορθογώνια πλάκα - βωμό στα δεξιά και το δάπεδο από κονίαμα· απεικονίζονται ανεστραμμένα άωτα κύπελλα στα θεμέλια του νότιου τοίχου (στο κόκκινο πλαίσιο), ενώ νοτιότερα υποδεικνύεται με κόκκινο βέλος η θέση του Χώρου 13, το δάπεδο του οποίου βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο (κατά περίπου ένα μέτρο)· συγκρίνοντας το επίπεδο του δαπέδου από κονίαμα σε σχέση με τη λιθοδομή και τη θέση της πλάκας στον Χώρο 18 στις εικ. 2 και 3, γίνεται εμφανές ότι το δάπεδο από κονίαμα βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με το σημερινό χωμάτινο δάπεδο του Χώρου 18, στοιχείο το οποίο υποδεικνύει ότι ο χώρος, πιθανώς, επιχωματώθηκε.

Πίνακας 6
Χώρος 10
(«Αποθήκη των Πίθων»)

Εικ. 1: πίθος με σχοινοειδή διακόσμηση στην Αποθήκη των Πίθων.

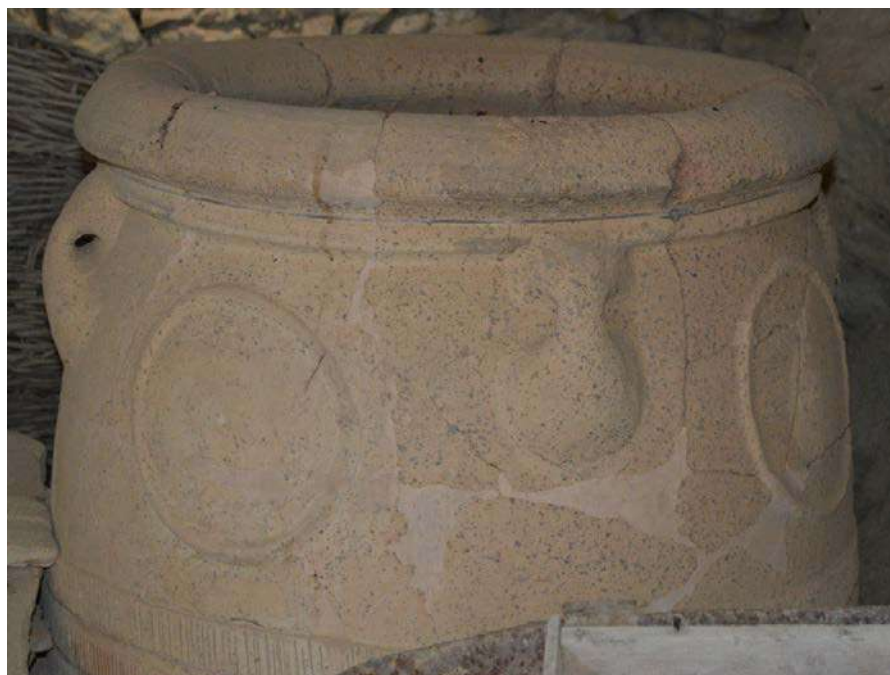
Εικ. 2 (αριστερά): ο νότιος πεσσός της Αποθήκης των Πίθων, πίσω και στα αριστερά του οποίου εντοπίζεται λίθινη κλίμακα 2 - 3 επιπέδων, η οποία οδηγεί στο ψηλότερο επίπεδο του δαπέδου του Χώρου 9.

Εικ. 3 (δεξιά): ο βόρειος πεσσός της Αποθήκης των Πίθων με τον κατώτερο, ημιτελώς επεξεργασμένο λίθο.

Εικ. 4: το σωζόμενο τμήμα του δαπέδου από πηλοκονίαμα στο βορειοδυτικό τμήμα της Αποθήκης των Πίθων, πάνω στο οποίο τοποθετήθηκαν τα πιθάρια του χώρου.

Χώρος 9
(νότια της «Αποθήκης των Πίθων»)

Εικ. 5: πίθος με ανάγλυφη διακόσμηση μεταλλίων και οκτάσχημες λαβές στον Χώρο 9.

Πίνακας 7

Χώρος 40 («Αποθήκη Ληνού»)¹: πιθάρια

Εικ. 1: τα δύο πιθάρια και η προχυτική λεκάνη («ληνός») στη βορειοανατολική γωνία του Χώρου 40.

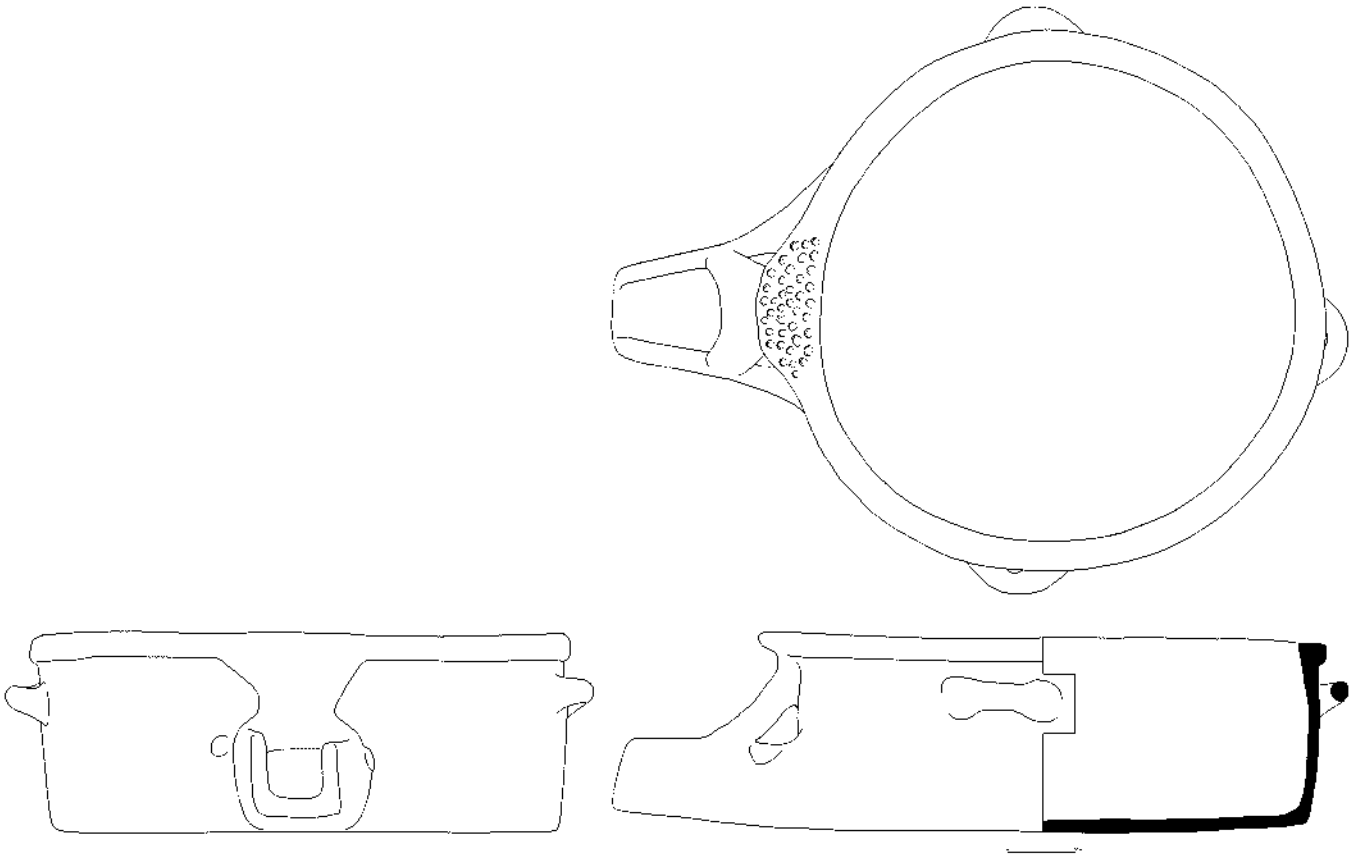

Εικ. 2: τα δύο πιθάρια, το πιθαράκι και ένα αγγείο μέσου μεγέθους που εντοπίζονται κατά μήκος του νότιου τοίχου του Χώρου 40.

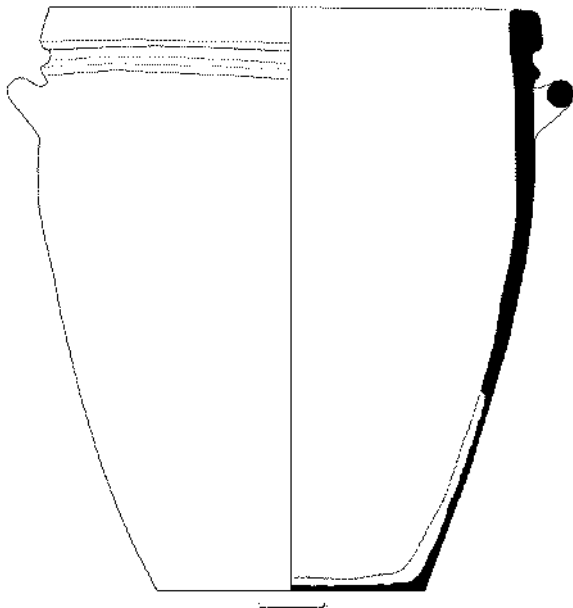
¹ Φωτογραφικές λήψεις: Doug Faulmann 2018 (INSTAP SCEC).

Πίνακας 8

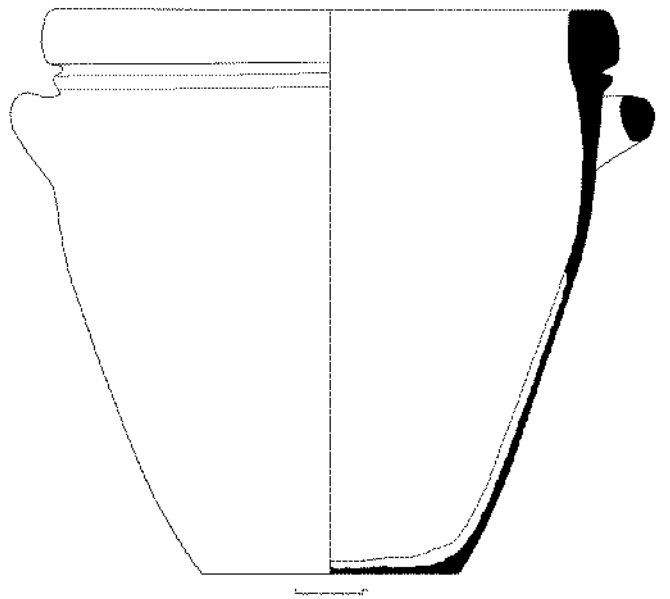
Χώρος 40 («Αποθήκη Ληνού»)¹: σχέδια πιθαριών

Εικ. 1: προχυτική λεκάνη («ληνός» - «πατητήρι»).

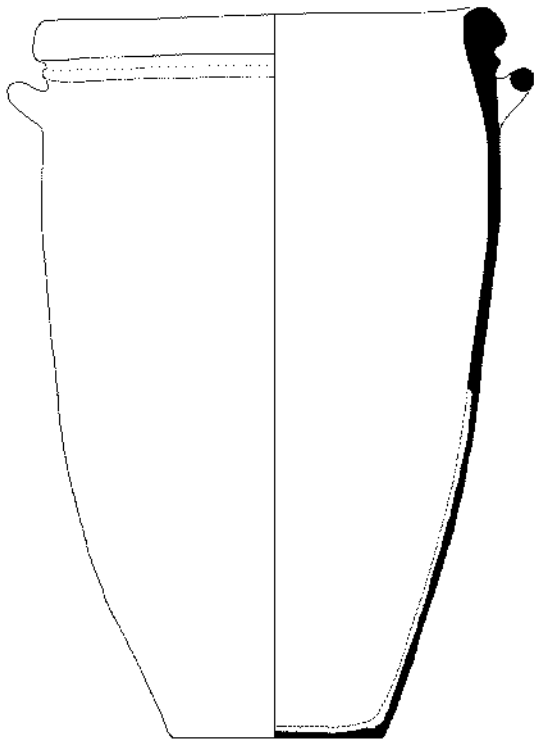

Εικ. 2: πίθος 1.

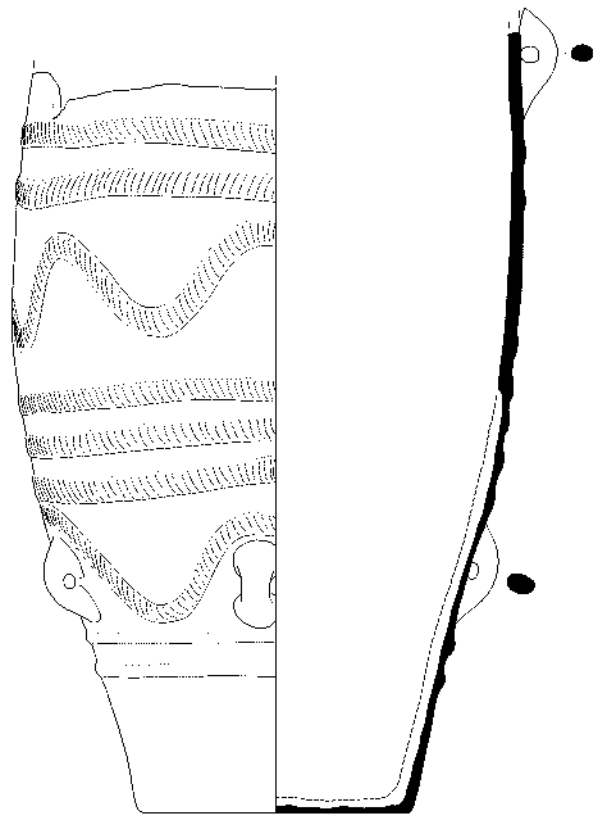

Εικ. 3: πίθος 2.

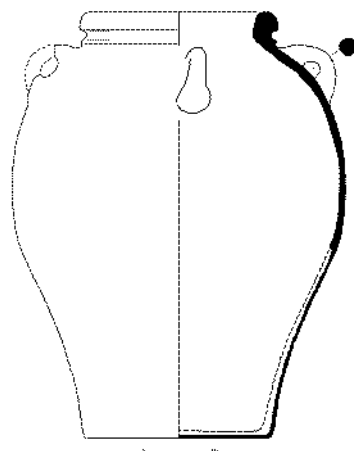
¹ Σχέδια: Doug Faulmann 2018 (INSTAP SCEC).

Εικ. 4: πίθος 3.

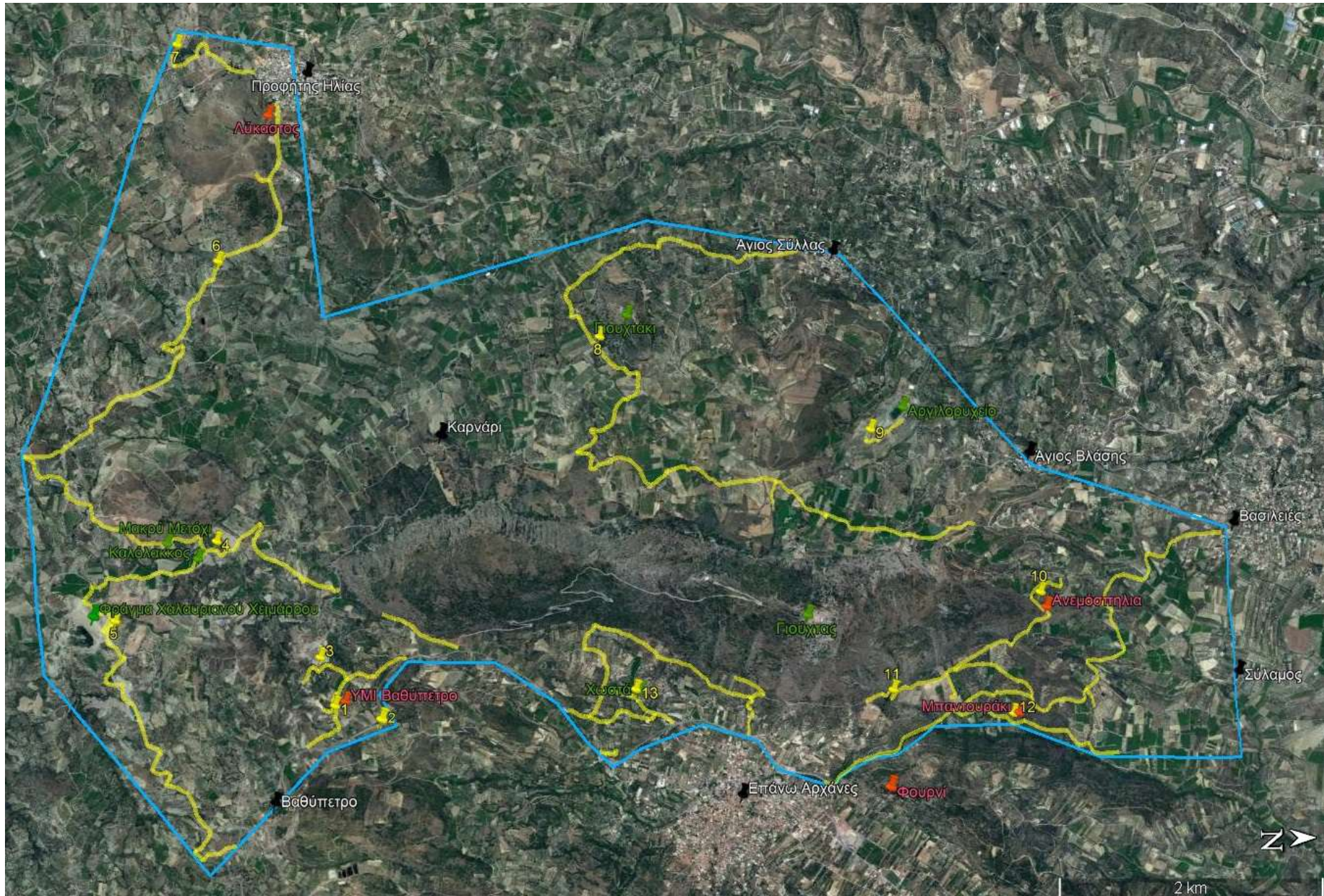
Εικ. 5: πίθος 4.

Εικ. 6: πιθαράκι 5.

Κεφάλαιο 3.

Πίνακας 1

Απόσπασμα Google Earth της περιοχής του όρους Γιούχτα, η οποία εξετάστηκε από τη γράφουσα για τις ανάγκες της γεωλογικής έρευνας πεδίου της παρούσας μελέτης (βλ. μπλε πολύγωνο· βορράς: «N»). Επισημαίνονται: α. οι κύριες διαδρομές που διανύθηκαν (κίτρινες γραμμές), β. οι θέσεις των δειγμάτων ιζημάτων που ελήφθησαν (αριθμοί 1-13, με κίτρινο χρώμα), γ. οι αναφερθείσες στο κείμενο αρχαιολογικές θέσεις (με κόκκινο χρώμα), δ. οι σύγχρονοι οικισμοί (με άσπρο χρώμα) και ε. οι λοιπές θέσεις (με πράσινο χρώμα).

Πίνακας 2

Κοκκομετρία: τα μεγέθη (σε χιλιοστά) των κόκκων από τους οποίους αποτελούνται τα χαλαρά, γεωλογικά ιζήματα (με βάση την κλίμακα του Wentworth¹).

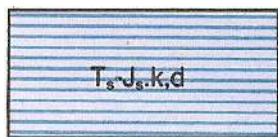
Μέγεθος κόκκων (χιλ.)	Ονομασία ιζήματος (ελληνική)	Ονομασία ιζήματος (αγγλική)
>256	Μεγάλος λίθος / πέτρα	Boulder
64-256	Λίθος / πέτρα	Cobble
32-64	Πολύ χονδρό χαλίκι / λατύπη - βότσαλο / κροκάλα	Breccia ή pebble
16-32	Χονδρό χαλίκι / λατύπη - βότσαλο / κροκάλα	Breccia ή pebble
8-16	Μεσαίο χαλίκι / λατύπη - βότσαλο / κροκάλα	Breccia ή pebble
4-8	Λεπτό χαλίκι / λατύπη - βότσαλο / κροκάλα	Breccia ή pebble
2-4	Πολύ λεπτό χαλίκι / λατύπη - βότσαλο / κροκάλα ή ψηφίδα	Granule
1-2	Πολύ χονδρή άμμος	Very coarse sand
0,5-1	Χονδρή άμμος	Coarse sand
0,25-0,5	Μεσαία άμμος	Medium sand
0,125-0,25	Λεπτή άμμος	Fine sand
0,0625-0,125	Πολύ λεπτή άμμος	Very fine sand
0,031-0,0625	Χονδρή λάσπη / ιλύς / χώμα	Coarse silt
0,0156-0,031	Μεσαία λάσπη / ιλύς / χώμα	Medium silt
0,0078-0,0156	Λεπτή λάσπη / ιλύς / χώμα	Fine silt
0,0039-0,0078	Πολύ λεπτή λάσπη / ιλύς / χώμα	Very fine silt
<0,0039	Πηλός / άργιλος	Clay
<0,001	Κολλοειδές	Colloid

¹ Βλ. Folk 1974: 25.

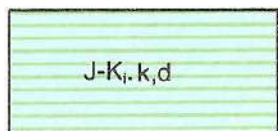
Πίνακας 3β

Υπόμνημα του γεωλογικού χάρτη του πίν. 3α.

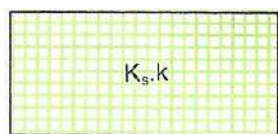
A. Προ-νεογενής γεωλογία (Παλαιογενούς, Κρητιδικής και Ιουρασικής περιόδου) της περιοχής του όρους Γιούχτα:

Ασβεστόλιθοι και δολομίτες

Ασβεστόλιθοι και δολομίτες

Ασβεστόλιθοι

Φλύσχης (αργιλικόι σχιστόλιθοι)

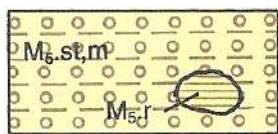
B. Νεογενής γεωλογία της περιοχής του όρους Γιούχτα:

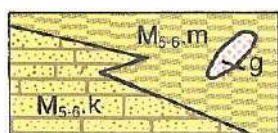
Σχηματισμός Βιάννου: ποταμολιμναίες άργιλοι, ψαμμίτες

Σχηματισμός Σχοινιά: θαλάσσιες άργιλοι με απολιθώματα

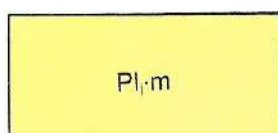
Σχηματισμός Αμπελούζου: θαλάσσια, υφάλμυρα και ποτάμια πετρώματα και ιζήματα (M₅-st,m) - χωρίς τις παρεμβολές υφάλων (M₅-r)

Σχηματισμός Αγίας Βαρβάρας: ασβεστόλιθοι (M₅-k), μάργες (M₅-m), γύψοι (g)

Σχηματισμός Ηλία: ασβεστόλιθοι χωρίς απολιθώματα

Σχηματισμός Φοινικιάς: μάργες, μαργαϊκοί ασβεστόλιθοι, ασβεστόλιθοι και άργιλοι

Πίνακας 4

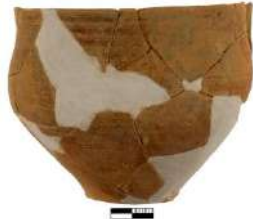

Οι 14 μπρικέτες των ιζημάτων που συλλέχθηκαν από την περιοχή του όρους Γιούχτα:

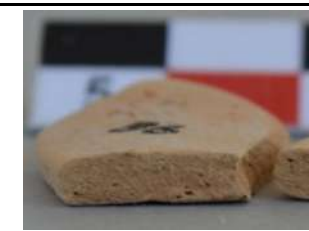

Πάνω μπρικέτα: μετά την όπτηση
Κάτω μπρικέτα: πριν την όπτηση
(διαστάσεις μπρικέτας: 4-6 εκ. επί 3 εκ.)

Πίνακας 5

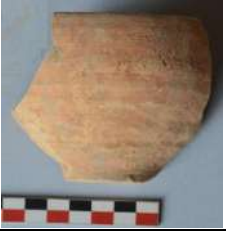

45 κεραμικά δείγματα από το ΥΜΙ Βαθύπετρο για πετρογραφική ανάλυση

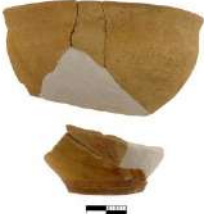

Είδος κεραμικής ύλης	Είδος αγγείου	Αριθμός καταλόγου	Τραχύτητα αγγείου	Αρ. δείγμ.	Κεραμικό δείγμα	Αγγείο προέλευσης	Σωζόμενο τμήμα (%)	Χώρος προέλευσης και φάση χρήσης
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, με πρόχυση, κάθετη λαβή και απλή, στενούμενη βάση, ολόβαφο μαύρο	BAΘ_0039	Λεπτοφύες	52			65% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, με πρόχυση, κάθετη λαβή και απλή, στενούμενη βάση, ολόβαφο μαύρο	BAΘ_0041	Λεπτοφύες	51			50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, με πρόχυση, κάθετη λαβή και απλή, στενούμενη βάση, ολόβαφο κόκκινο	BAΘ_0029	Λεπτοφύες	89			70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 30%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, με πρόχυση, κάθετη λαβή και απλή, στενούμενη βάση, με διακόσμηση μαύρων κηλίδων	BAΘ_0031	Λεπτοφύες	50			40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, με πρόχυση, κάθετη λαβή και απλή, στενούμενη βάση, με διακόσμηση μαύρων κηλίδων (:)	BAΘ_0037	Λεπτοφύες	53			20% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση

Είδος κεραμικής ύλης	Είδος αγγείου	Αριθμός καταλόγου	Τραχύτητα αγγείου	Αρ. δείγμ.	Κεραμικό δείγμα	Αγγείο προέλευσης	Σωζόμενο τμήμα (%)	Χώρος προέλευσης και φάση χρήσης
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, με πρόχυση, κάθετη λαβή και απλή, στενούμενη βάση, ολόβαφο μαύρο με ίχνη καταλοιβιάδων	BAΘ_0027	Λεπτοφυές	90			40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, με πρόχυση, κάθετη λαβή και απλή, στενούμενη βάση, με μαύρη διακόσμηση	BAΘ_0103	Λεπτοφυές	20			10%	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κύπελλο Βαφειού, ολόβαφο μαύρο	BAΘ_0089	Λεπτοφυές	83			25% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 2%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κύπελλο Βαφειού, ολόβαφο μαύρο	AMH A220_100	Λεπτοφυές	91			80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Νότια Πτέρυγα Βορειοδυτικό τμήμα (;) ("Δ. 11/18") Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κύπελλο Βαφειού, ολόβαφο κόκκινο	BAΘ_0022	Λεπτοφυές	7			70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 25%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση

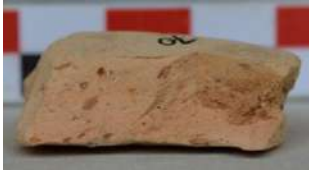

Είδος κεραμικής ύλης	Είδος αγγείου	Αριθμός καταλόγου	Τραχύτητα αγγείου	Αρ. δείγμ.	Κεραμικό δείγμα	Αγγείο προέλευσης	Σωζόμενο τμήμα (%)	Χώρος προέλευσης και φάση χρήσης
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κύπελλο Βαφειού, με μαύρη διακόσμηση	BAΘ_0026	Λεπτοφυές	8			40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κύπελλο Βαφειού, με μαύρη διακόσμηση	BAΘ_0090	Λεπτοφυές	79			85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10, "Π11") Τελική φάση
Λεπτοφυής (δεν ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1)	Κύπελλο Βαφειού, με μαύρη διακόσμηση	BAΘ_0093	Λεπτοφυές	84 (χωρίς λεπτή τομή)			20%	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κύπελλο Βαφειού, με κόκκινη διακόσμηση	BAΘ_0050	Λεπτοφυές	9			40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κύπελλο Βαφειού, με κόκκινη διακόσμηση	BAΘ_0096	Λεπτοφυές	86			55% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 0,5%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10, "Α.Π.") Τελική φάση

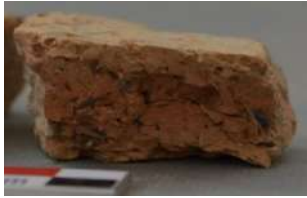

Είδος κεραμικής ύλης	Είδος αγγείου	Αριθμός καταλόγου	Τραχύτητα αγγείου	Αρ. δείγμ.	Κεραμικό δείγμα	Αγγείο προέλευσης	Σωζόμενο τμήμα (%)	Χώρος προέλευσης και φάση χρήσης
Λεπτοφυής Πηλός 1	Τροπιδωτό κύπελλο με κάθετη λαβή, ολόβαφο μαύρο	BAΘ_0017	Λεπτοφυές	4			40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Τροπιδωτό κύπελλο με κάθετη λαβή, ολόβαφο μαύρο	BAΘ_0016	Λεπτοφυές	3			70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Τροπιδωτό κύπελλο με κάθετη λαβή, ολόβαφο κόκκινο	AMH A220_86	Λεπτοφυές	92			80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%)	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κωνικό, άωτο κύπελλο, ολόβαφο μαύρο	BAΘ_0052	Μέσης τραχύτητας	33			70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 30%)	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κωνικό, άωτο κύπελλο, ολόβαφο κόκκινο	AMH A220_104	Μέσης τραχύτητας	93			75% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Βόρεια Πτέρυγα (Αποθέτης Θεμελίωσης) Έναρξη αρχικής φάσης

Είδος κεραμικής ύλης	Είδος αγγείου	Αριθμός καταλόγου	Τραχύτητα αγγείου	Αρ. δείγμ.	Κεραμικό δείγμα	Αγγείο προέλευσης	Σωζόμενο τμήμα (%)	Χώρος προέλευσης και φάση χρήσης
Λεπτοφυής Πηλός 1	Κωνικό, άωτο κύπελλο, ολόβαφο κόκκινο	-	Μέσης τραχύτητας	88			15%	Νότια Πτέρυγα (Νότιος Διάδρομος;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, άωτο κύπελλο, ολόβαφο κόκκινο	ΑΜΗ Α223_5α	Μέσης τραχύτητας	94	-		80%	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10, "ΠΙ9") Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, άωτο κύπελλο, ολόβαφο κόκκινο	ΑΜΗ Α228_3α	Μέσης τραχύτητας	95	-		50%	Νότια Πτέρυγα Βορειοδυτικό τμήμα (;) ("Δ11/18") Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, άωτο κύπελλο, ολόβαφο κόκκινο	ΒΑΘ_0104	Μέσης τραχύτητας	87			50%	Νότια Πτέρυγα Βορειοδυτικό τμήμα (Χώρος 44) Τελική φάση (;)
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, άωτο κύπελλο, ολόβαφο κόκκινο	ΒΑΘ_0007	Μέσης τραχύτητας	96			30%	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση

Είδος κεραμικής ύλης	Είδος αγγείου	Αριθμός καταλόγου	Τραχύτητα αγγείου	Αρ. δείγμ.	Κεραμικό δείγμα	Αγγείο προέλευσης	Σωζόμενο τμήμα (%)	Χώρος προέλευσης και φάση χρήσης
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, χωρίς λαβή, με δισκοειδή βάση και μαύρη διακόσμηση	BAΘ_0079	Λεπτοφυές	75			40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, χωρίς λαβή, με δισκοειδή βάση και μαύρη διακόσμηση	BAΘ_0080	Λεπτοφυές	74			50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό κύπελλο, χωρίς λαβή, με απλή βάση και μαύρη διακόσμηση	BAΘ_0077	Λεπτοφυές	97			35% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, χωρίς λαβή, με κόκκινη διακόσμηση	BAΘ_0042	Λεπτοφυές	54			50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Ημισφαιρικό, μεγάλο κύπελλο, χωρίς λαβή, με κόκκινη διακόσμηση	AMH A220_109	Λεπτοφυές	98			50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10) Τελική φάση

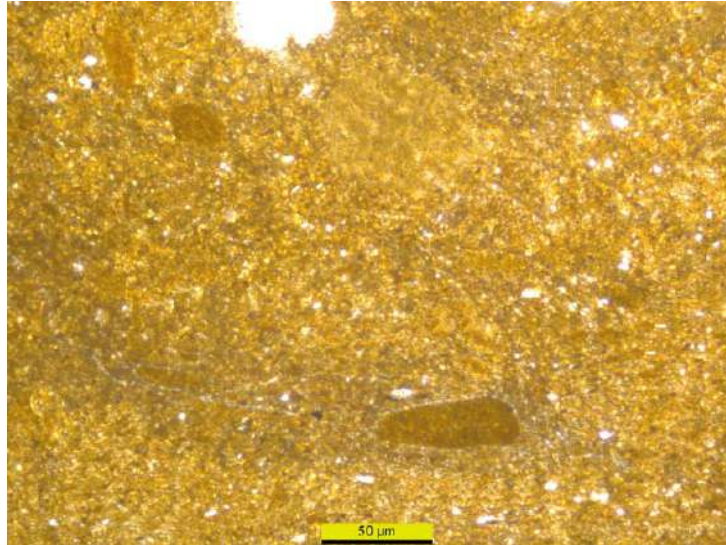
Είδος κεραμικής ύλης	Είδος αγγείου	Αριθμός καταλόγου	Τραχύτητα αγγείου	Αρ. δείγμ.	Κεραμικό δείγμα	Αγγείο προέλευσης	Σωζόμενο τμήμα (%)	Χώρος προέλευσης και φάση χρήσης
Λεπτοφυής Πηλός 1	Τάλαρος, με κόκκινο ολόβαφο χείλος, μέσου μεγέθους	ΑΜΗ Α220_93	Λεπτοφυές	99			60% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Τάλαρος, με κόκκινη διακόσμηση στο χείλος, μέσου μεγέθους	ΒΑΘ_0057	Λεπτοφυές	100		-	5%	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Λεπτοφυής Πηλός 1	Γεφυρόστομος σκύφος με μαύρη διακόσμηση, μέσου μεγέθους	ΒΑΘ_0084	Λεπτοφυές	78			70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10;) Τελική φάση
Μέσος Τραχύς Πηλός 1	Ραμφόστομη πρόχους με κόκκινη διακόσμηση, μέσου μεγέθους	ΒΑΘ_0061	Λεπτοφυές	11			60% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%)	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Μέσος Τραχύς Πηλός 1	Πρόχειλη πρόχους, χωρίς βαφή (;), μέσου μεγέθους	ΑΜΗ Α228_10	Μέσης τραχύτητας	101	-		40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%)	Νότια Πτέρυγα Βορειοδυτικό τμήμα (Χώρος 41-42;) Τελική φάση

Είδος κεραμικής ύλης	Είδος αγγείου	Αριθμός καταλόγου	Τραχύτητα αγγείου	Αρ. δείγμ.	Κεραμικό δείγμα	Αγγείο προέλευσης	Σωζόμενο τμήμα (%)	Χώρος προέλευσης και φάση χρήσης
Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (·)	Πρόχειλη πρόχους, με καταλοιβάδες μαύρης βαφής, μέσου μεγέθους	AMH A226_12	Τραχύ	102 (χωρίς λεπτή τομή)	-		90%	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 10) Τελική φάση
Τραχύς Πηλός 1	Γεφυρόστομη πρόχους, με ίχνη μαύρης βαφής, μέσου μεγέθους	BAΘ_0065	Τραχύ	70			20%	Βόρεια Πτέρυγα (Χώρος 9;) Τελική φάση
Τραχύς Πηλός 1	Αμφορέας, με μαύρη διακόσμηση, μεγάλου μεγέθους	BAΘ_0059	Μέσης τραχύτητας	68			40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%)	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Τραχύς Πηλός 1	Ευρύστομος αμφορέας, με μαύρη διακόσμηση (·), μεγάλου μεγέθους	AMH A221_1	Τραχύ	103			40%	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Τραχύς Πηλός 1	Κάδος, χωρίς ίχνη βαφής, μεγάλου μεγέθους	-	Μέσης τραχύτητας	29		-	1%	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση

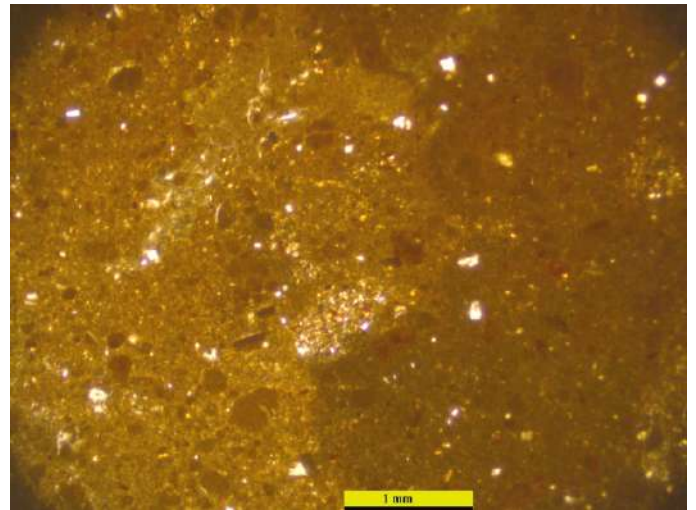
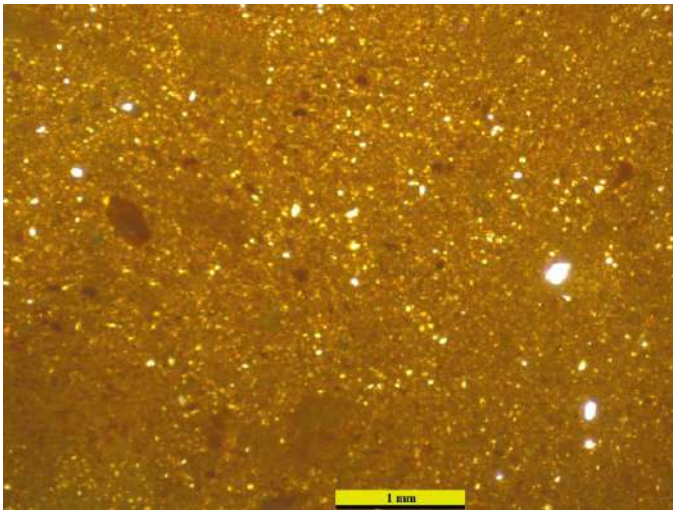
Είδος κεραμικής ύλης	Είδος αγγείου	Αριθμός καταλόγου	Τραχύτητα αγγείου	Αρ. δείγμ.	Κεραμικό δείγμα	Αγγείο προέλευσης	Σωζόμενο τμήμα (%)	Χώρος προέλευσης και φάση χρήσης
Πολύ Τραχύς Πηλός 1	Πιθάρι, χωρίς ίχνη βαφής, με πλαστική διακόσμηση, πολύ μεγάλου μεγέθους	-	Πολύ τραχύ	37		-	1%	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Πολύ Τραχύς Πηλός 1	Πιθάρι, χωρίς ίχνη βαφής, με ανάγλυφη διακόσμηση, πολύ μεγάλου μεγέθους	-	Πολύ τραχύ	104		-	5%	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Μέσος Τραχύς Πηλός 2	Μαγειρικό σκεύος, με λεπτά τοιχώματα, χωρίς ίχνη βαφής, μέσου μεγέθους	-	Τραχύ	43			15%	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Τραχύς Πηλός 2	Μαγειρικό σκεύος, χωρίς ίχνη βαφής, μέσου μεγέθους	-	Τραχύ	42		-	2%	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση
Τραχύς Πηλός 2	Μαγειρικό σκεύος, χωρίς ίχνη βαφής, μέσου μεγέθους	-	Πολύ Τραχύ	40		-	2%	Βόρεια Πτέρυγα Τελική φάση

Πίνακας 6

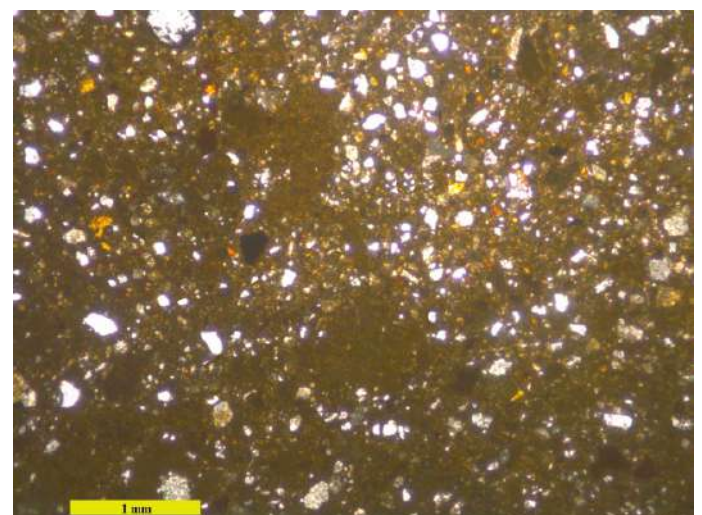
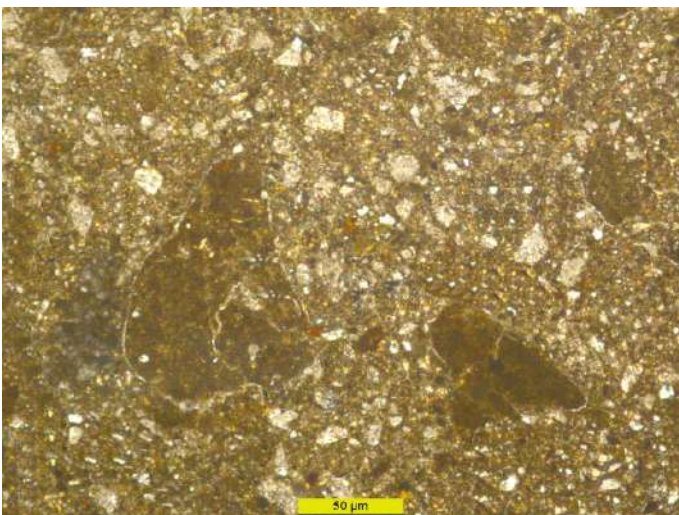
Γεωλογικός Λεπτοφυής Πηλός 1

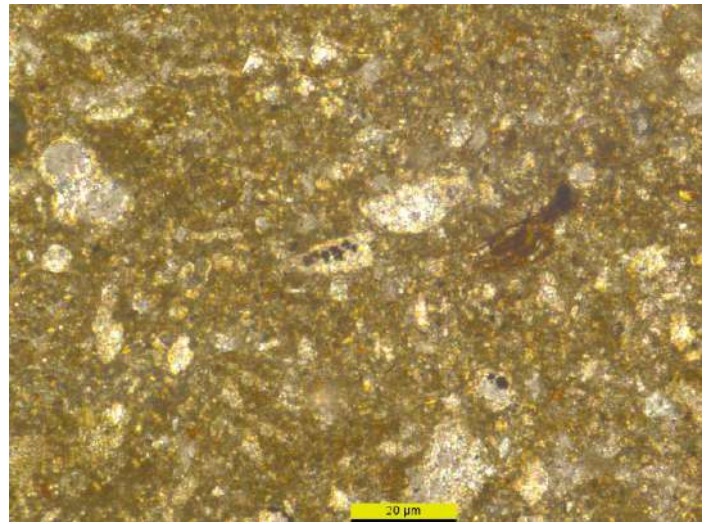
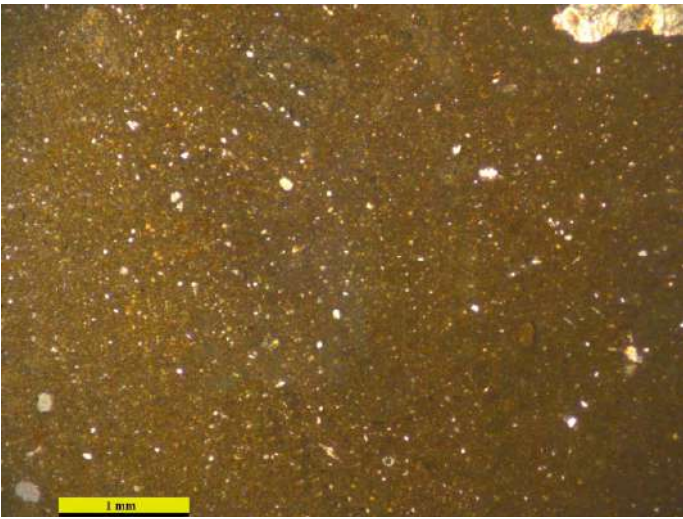
Εικ. 1: το ιδιαίτερα λεπτοφυές Ίζημα 5 περιέχει ελάχιστο αργιλόλιθο χαμηλού βαθμού σχιστότητας και μικρή ποσότητα χαλαζία / χαλαζίτη.

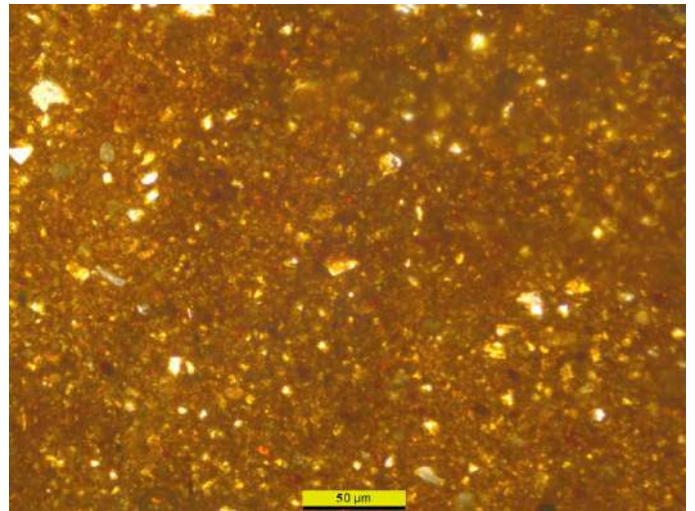
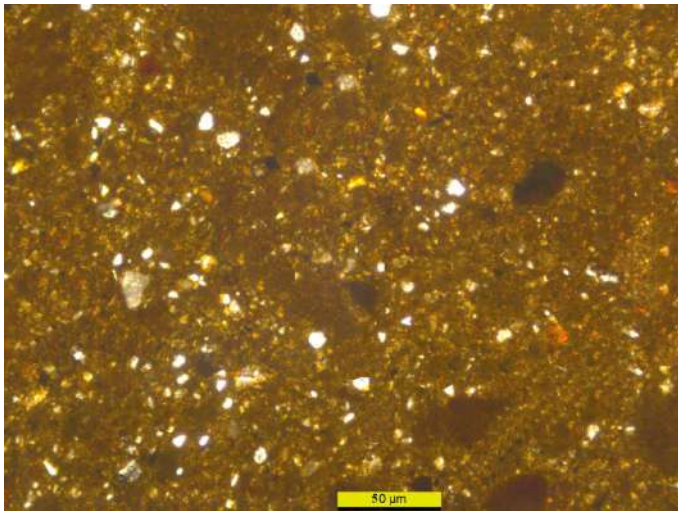
Εικ. 2α - 2β: τα Ίζήματα 4 (αριστερά) και 7 (δεξιά) περιέχουν μεγαλύτερη ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας.

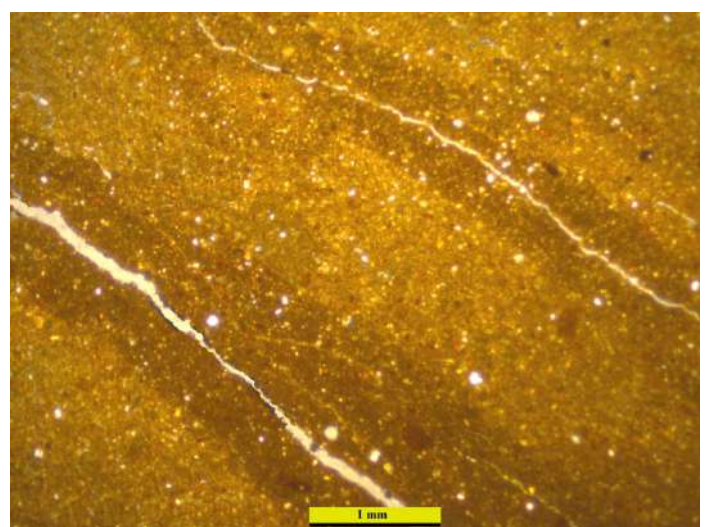
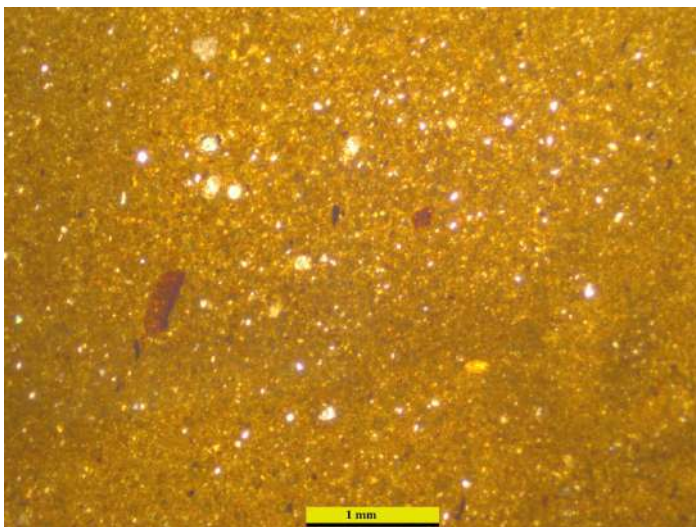
Εικ. 3α - 3β: τα Ίζήματα 6 (αριστερά) και 8 (δεξιά) περιέχουν μεγαλύτερη ποσότητα μικριτικού ασβεστόλιθου.

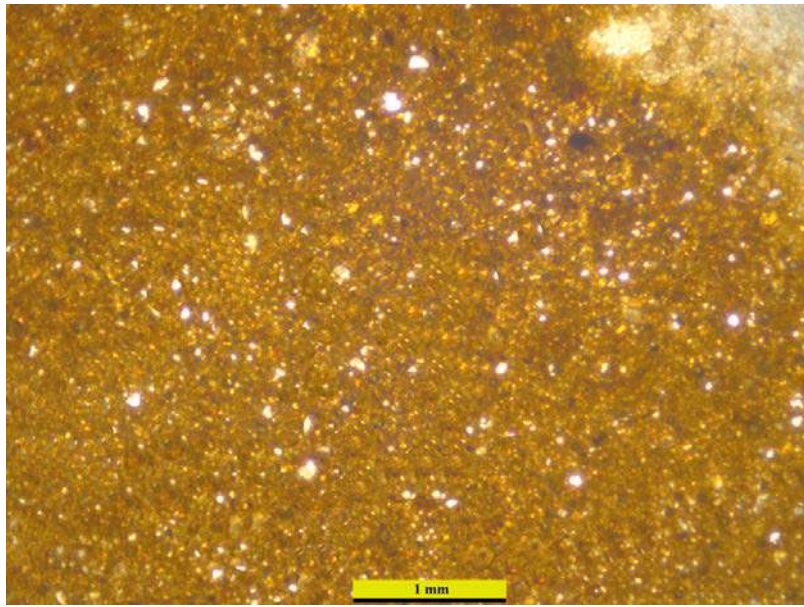
Εικ. 4α - 4β: τα Ιζήματα 10 (αριστερά) και 13 (δεξιά: είναι εμφανές κέλυφος οστρακοειδούς - πιθανώς γαστερόποδου) περιέχουν, όπως τα Ιζήματα 6 και 8 (εικ. 3), μεγαλύτερη ποσότητα μικριτικού ασβεστόλιθου.

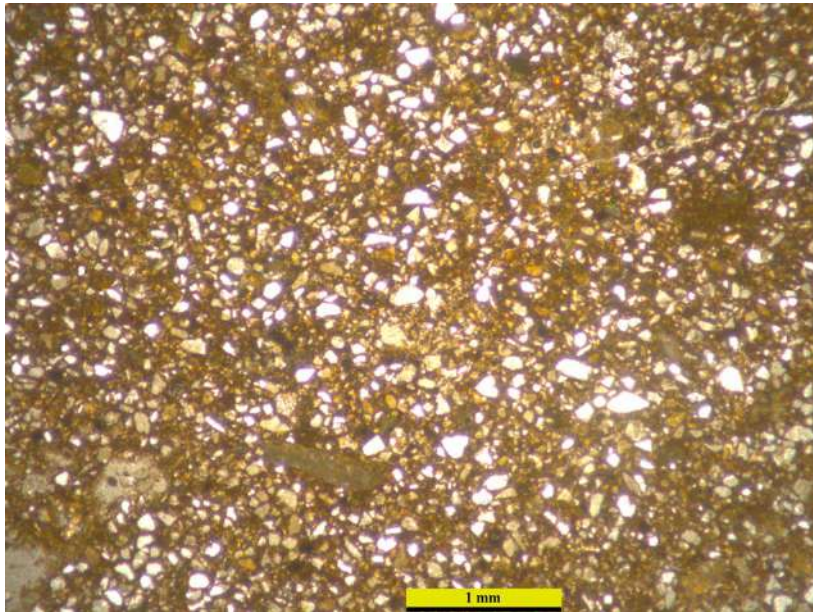
Εικ. 5α - 5β: τα Ιζήματα 9 (αριστερά) και 2 (δεξιά) περιέχουν ίση ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας και μικριτικού ασβεστόλιθου.

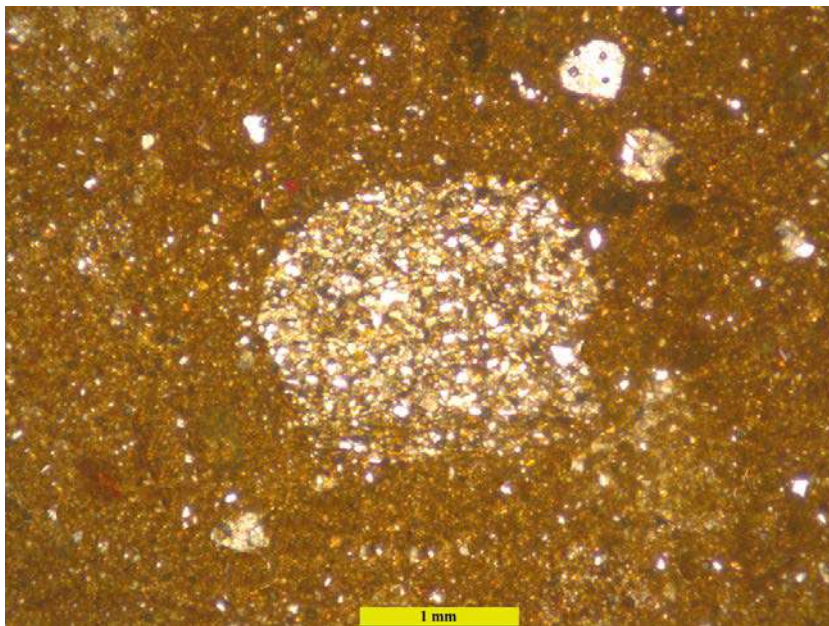
Εικ. 6α - 6β: τα Ιζήματα 1 (αριστερά) και 3 (δεξιά) περιέχουν ίση ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας, μικριτικού ασβεστόλιθου και χαλαζία.

Εικ. 7: το Ίζημα 14, το οποίο πρόκειται για ανάμειξη των δειγμάτων 1 και 2, περιέχει ίση ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας, μικριτικού ασβεστόλιθου και χαλαζία (όπως τα Ίζήματα 1 και 3 - εικ. 8).

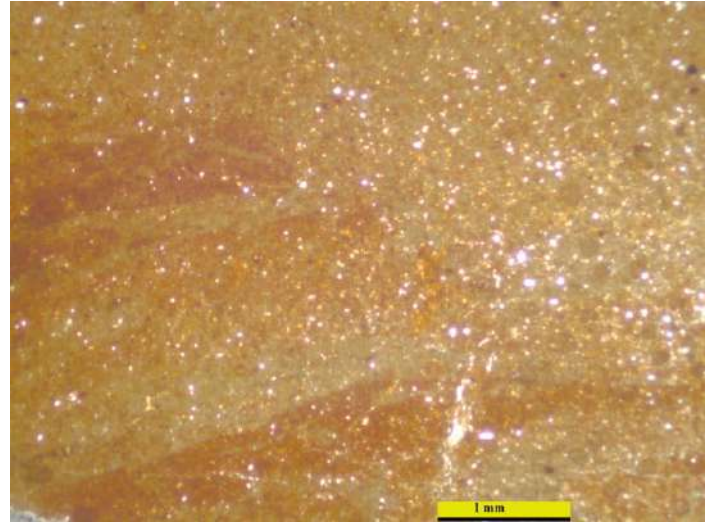
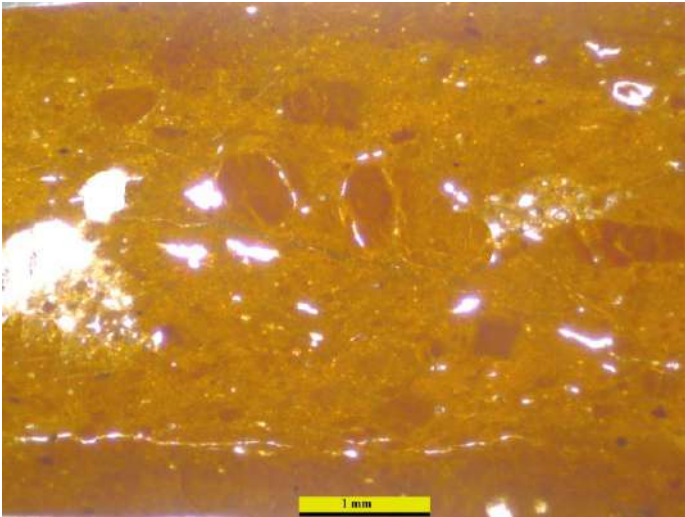
Εικ. 8: το Ίζημα 12 περιέχει ίση ποσότητα μικριτικού ασβεστόλιθου και χαλαζία.

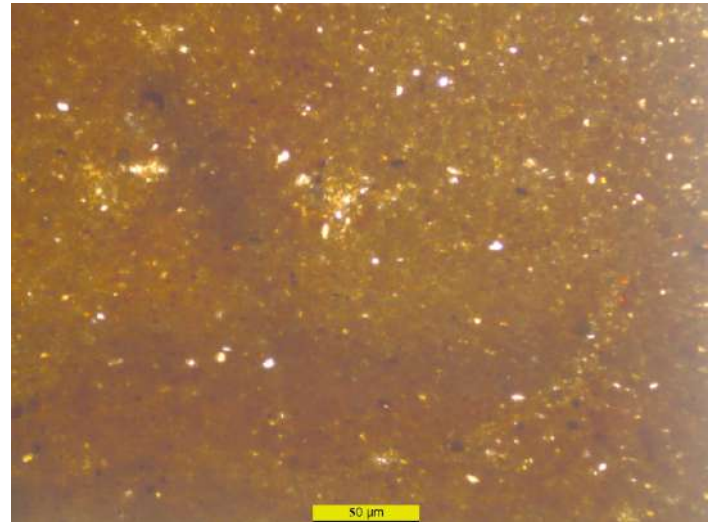
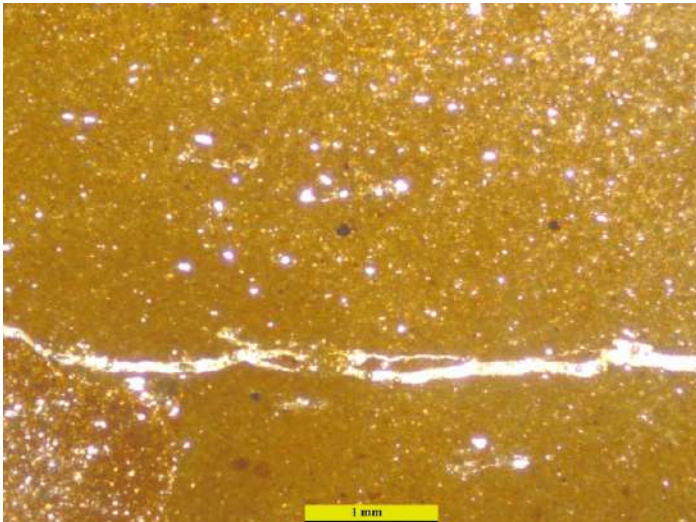
Εικ. 9: το Ίζημα 11 περιέχει ίση ποσότητα μικριτικού ασβεστόλιθου, χαλαζία και ιλύλιθου χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης.

Πίνακας 7

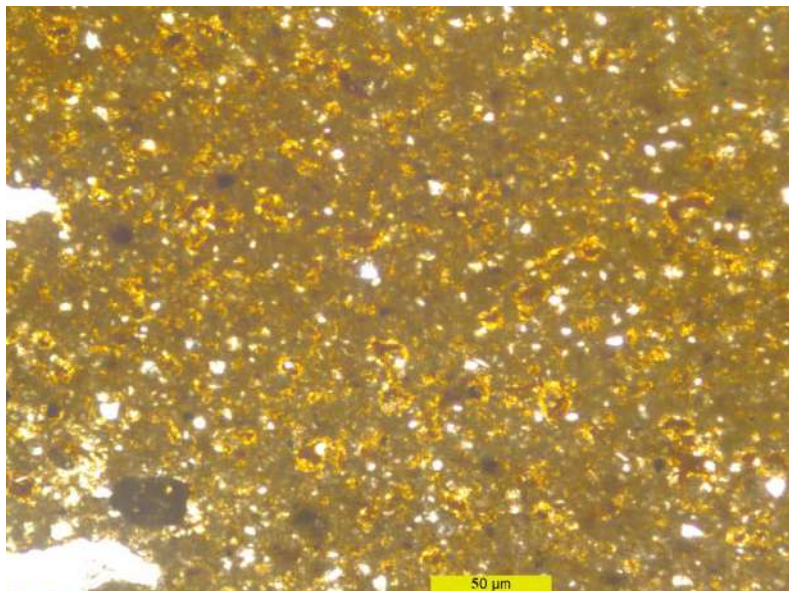
Λεπτοφυής Πηλός 1

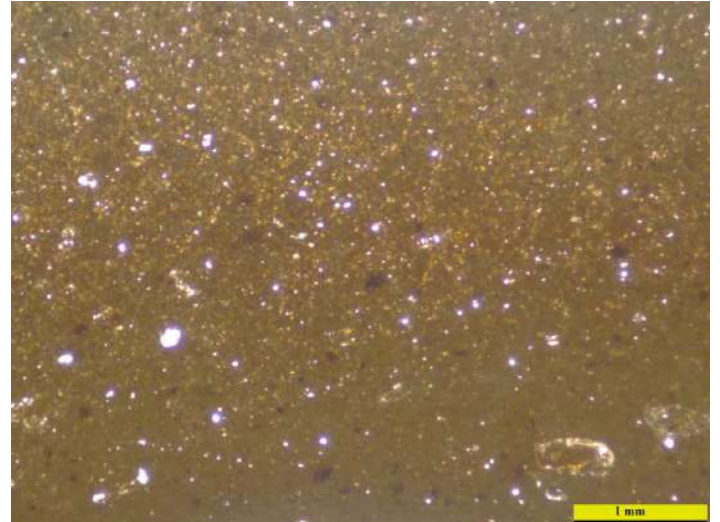
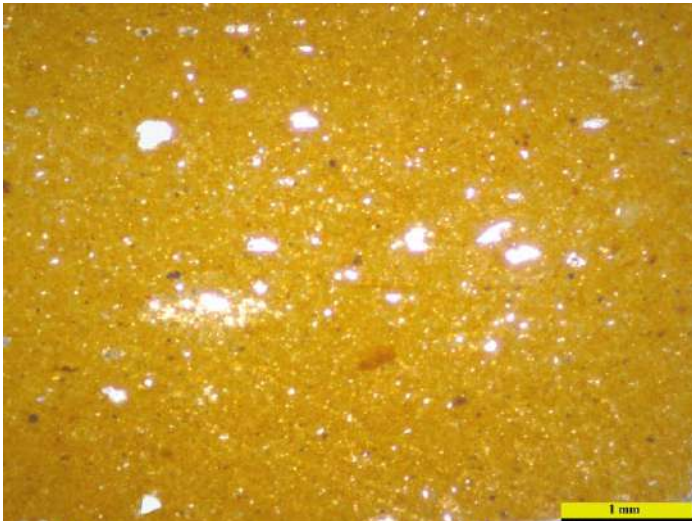
Εικ. 1α - 1β: η υπο-ομάδα η οποία περιέχει περισσότερο αργιλόλιθο χαμηλού βαθμού σχιστότητας: κεραμικά δείγματα 50 (αριστερά, με τη μεγαλύτερη συχνότητα, 20%) και 54 (δεξιά, με τη μικρότερη συχνότητα, 1%).

Εικ. 2α - 2β: τα κεραμικά δείγματα 88 (αριστερά) και 3 (δεξιά) περιέχουν ιλυόλιθο χαμηλού βαθμού μεταμόρφωσης.

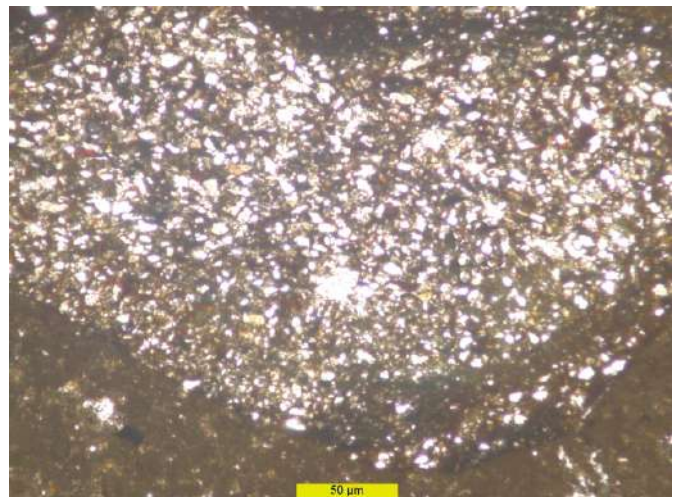
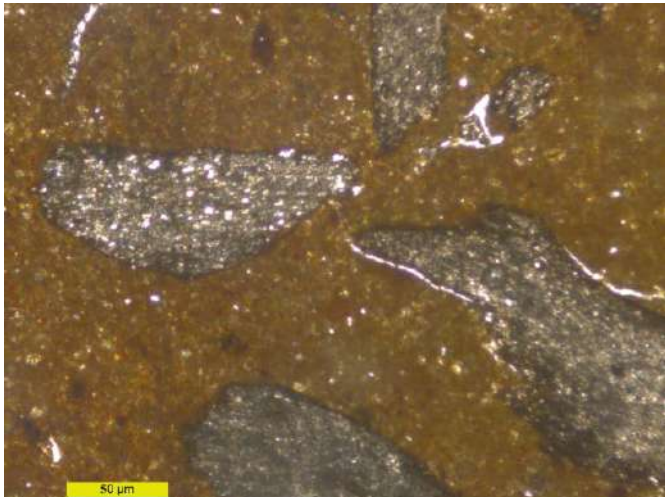
Εικ. 3: το κεραμικό δείγμα 20 περιέχει περισσότερο χαλαζία.

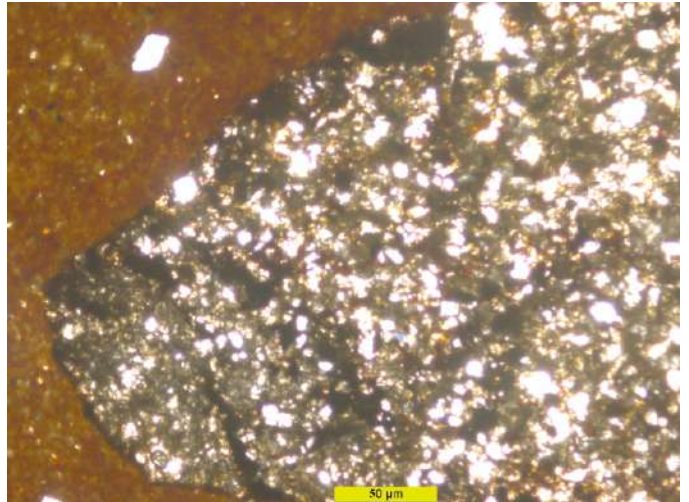
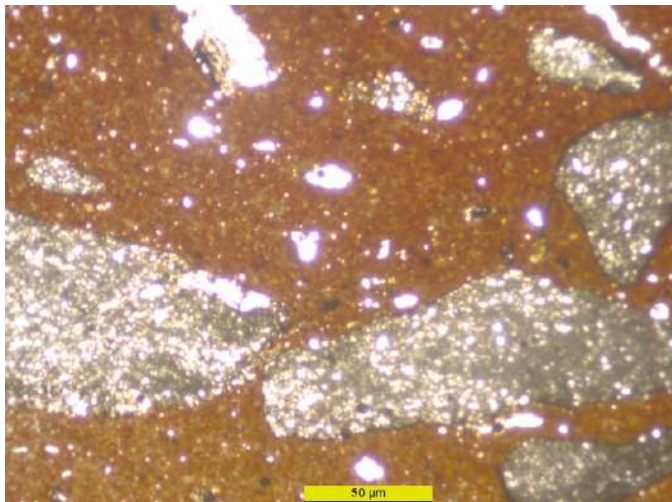
Εικ. 4α - 4β: η υπο-ομάδα η οποία περιέχει ίση ποσότητα αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας και χαλαζία: κεραμικά δείγματα 8 (αριστερά) και 51 (δεξιά).

Πίνακας 8: Τραχείς Πηλοί

Πολύ Τραχύς Πηλός 1:

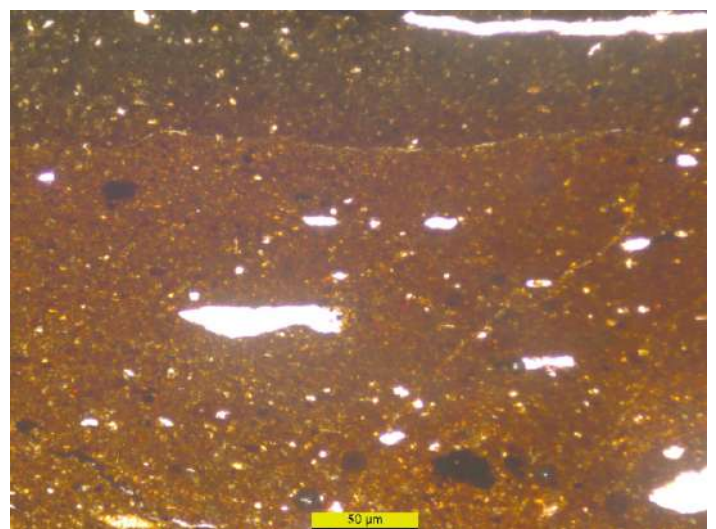
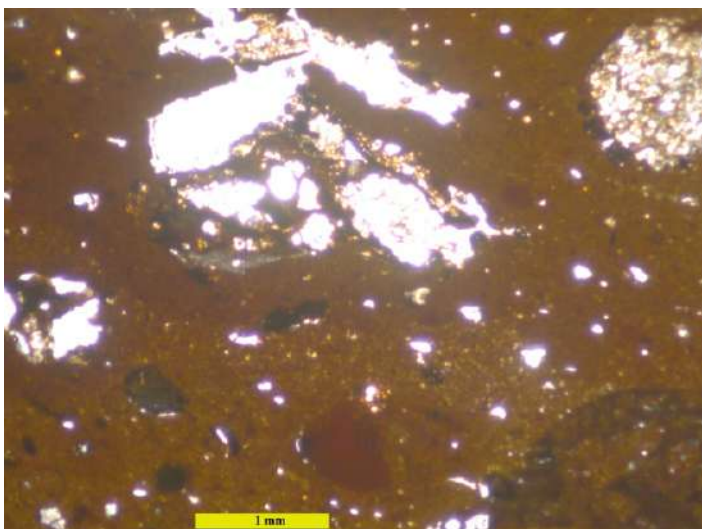

Εικ. 1α - 1β: κεραμικό δείγμα 37· το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης περιέχει, κυρίως, σχιστολιθικό ιλυόλιθο.

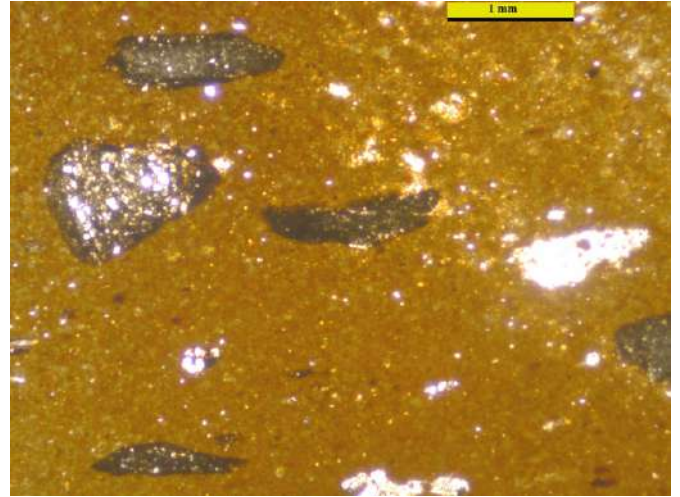
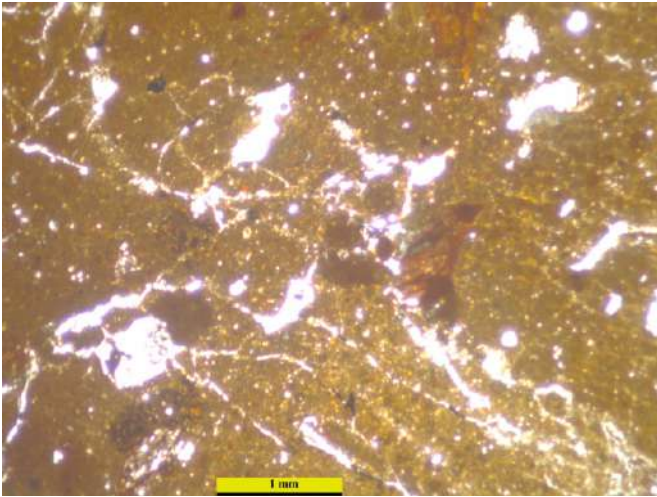

Εικ. 2α - 2β: κεραμικό δείγμα 104· το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης περιέχει, κυρίως, σχιστολιθικό ιλυόλιθο.

Τραχύς Πηλός 1:

Εικ. 3α - 3β: κεραμικά δείγματα 29 (αριστερά) και 68 (δεξιά)· το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης περιέχει, κυρίως, σχιστολιθικό ιλυόλιθο, ενώ στο δείγμα 29 (αριστερά: κάτω, στο κέντρο) εντοπίζεται ένα έγκλεισμα καστανο-κόκκινου αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας.

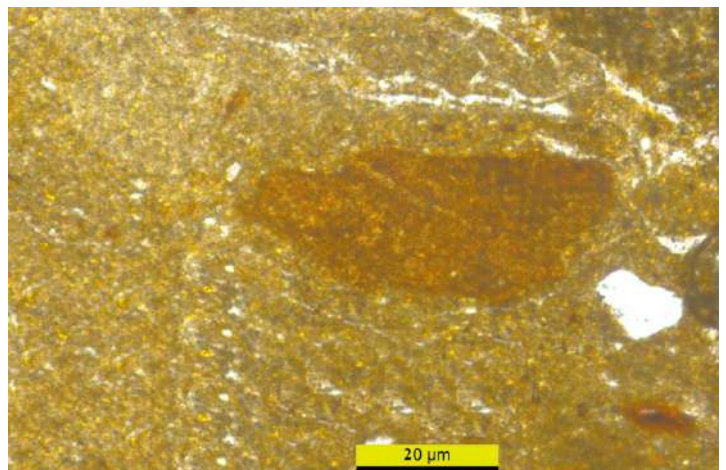
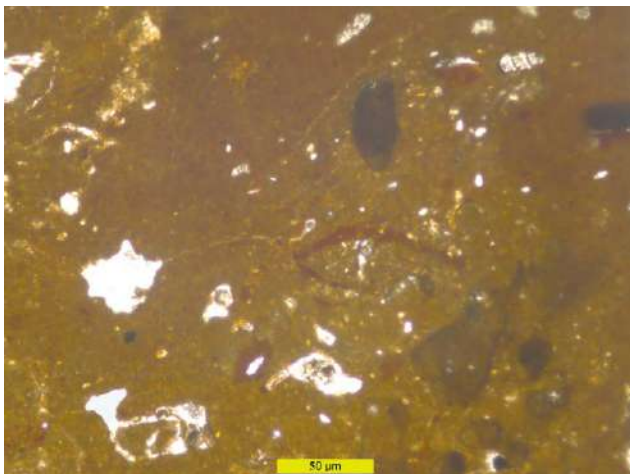

Εικ. 4α - 4β: κεραμικά δείγματα 70 (αριστερά) και 103 (δεξιά)· το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης περιέχει, κυρίως, σχιστολιθικό ιλυόλιθο, ενώ στο δείγμα 70 (αριστερά: στο κέντρο) εντοπίζονται εγκλείσματα καστανο-κόκκινου αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας.

Μέσος Τραχύς Πηλός 1:

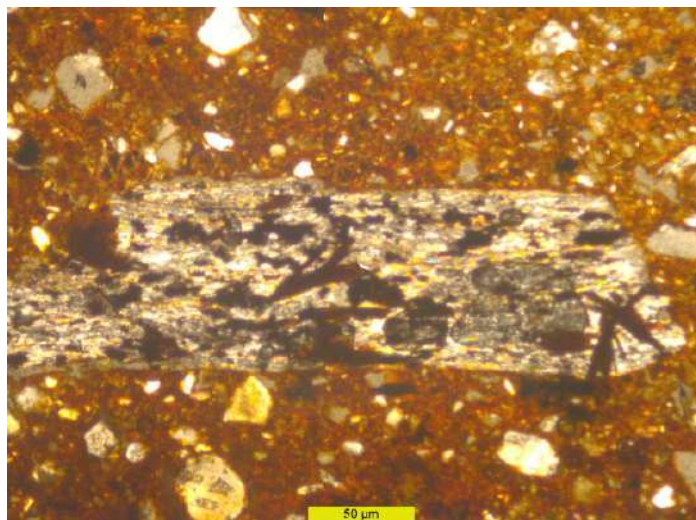
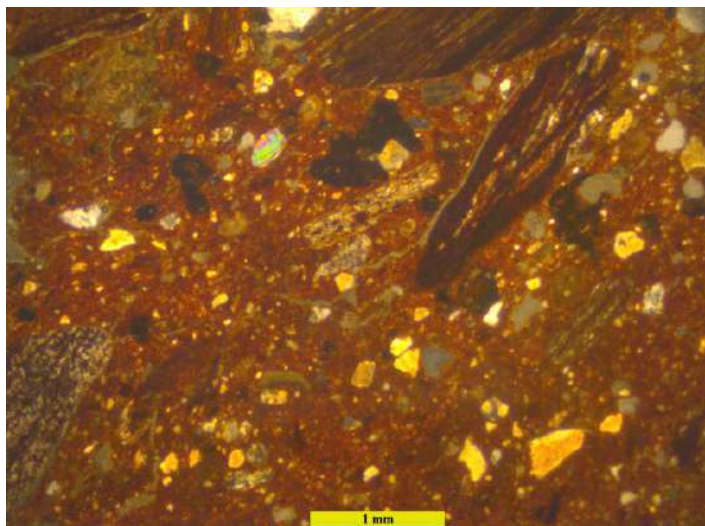

Εικ. 5α - 5β: κεραμικό δείγμα 11· το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης περιέχει σχιστολιθικό ιλυόλιθο.

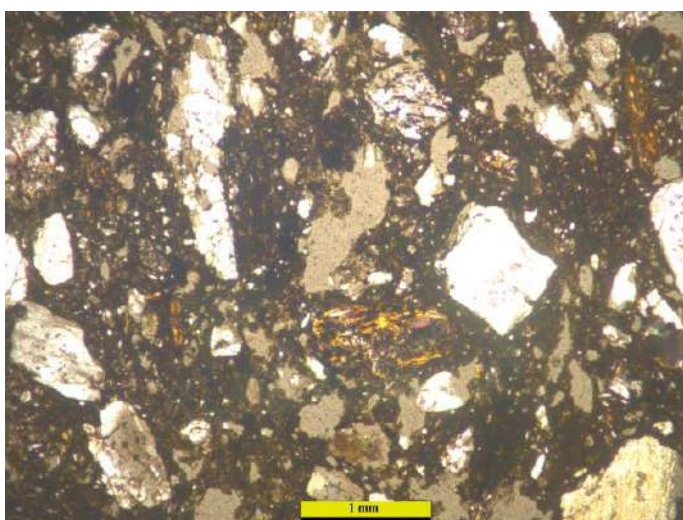
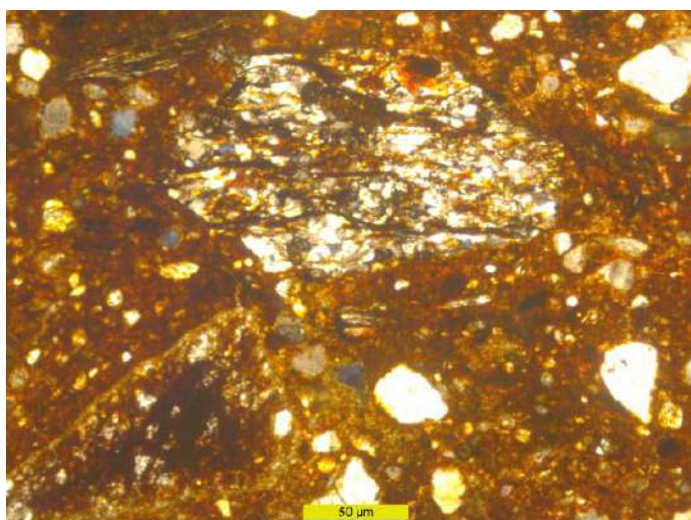

Εικ. 6α - 6β: κεραμικό δείγμα 101· το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης περιέχει σχιστολιθικό ιλυόλιθο, ενώ συχνά εντοπίζονται εγκλείσματα καστανο-κόκκινου αργιλόλιθου χαμηλού βαθμού σχιστότητας (δεξιά).

Τραχός Πηλός 2 - Μαγειρικός:

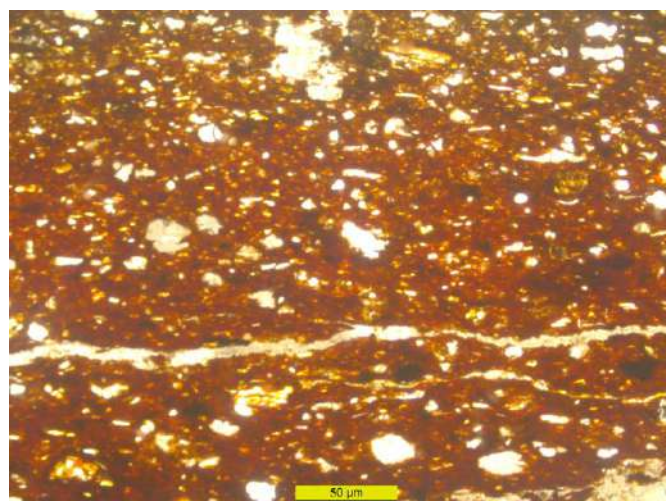
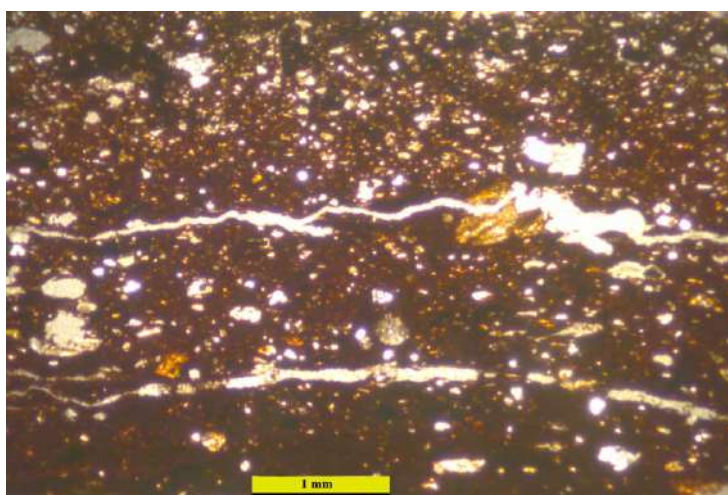

Εικ. 7: κεραμικό δείγμα 40· το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης περιέχει φυλλίτη και χαλαζία / χαλαζίτη.

Εικ. 8: κεραμικά δείγματα 40 (αριστερά) και 42 (δεξιά)· το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης περιέχει φυλλίτη και χαλαζία / χαλαζίτη.

Μέσος Τραχός Πηλός 2 - Μαγειρικός:

Εικ. 9: κεραμικό δείγμα 43· το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης περιέχει μικρή ποσότητα φυλλίτη και χαλαζία / χαλαζίτη.

Πίνακας 9

Γεωλογικές πηγές εγκλεισμάτων και προσμείξεων των κεραμικών υλών του ΥΜΙ Βαθυπέτρου

Εικ. 1: γκρι, σχιστολιθικός ιλύόλιθος εντοπίζεται στη δυτική πλευρά του βόρειου άκρου του όρους Γιούχτα.

Εικ. 2: η παραλία της Ψαρομούρας στην περιοχή της Αγίας Πελαγίας (δυτικά της πόλης του Ηρακλείου), όπου εντοπίζονται βράχια πράσινου σχιστόλιθου.

Εικ. 3: οι βραχώδεις πλαγιές στην παραλία της Ψαρομούρας (Αγία Πελαγία) συνίστανται από πράσινο σχιστόλιθο (φυλλίτη) και λευκό χαλαζία / χαλαζίτη.

Εικ. 4: θαλάσσια άμμος / χαλίκι (βλ. πίν. 2) από την παραλία της Ψαρομούρας (Αγία Πελαγία), η οποία αποτελείται κυρίως από πράσινο σχιστόλιθο (φυλλίτη) και λευκό χαλαζία / χαλαζίτη.

Εικ. 5-6: πράσινος σχιστόλιθος, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε ως δάπεδο στη Βόρεια Πτέρυγα του ΥΜΙ Βαθυπέτρου, με πιθανή προέλευση από την περιοχή της Αγίας Πελαγίας.

Κεφάλαιο 4.

4.1. Κύπελλα μεγάλων διαστάσεων

4.1.α. Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα, συστελλόμενο, έξω νεύον, επίπεδο χείλος, κάθετη, ταινιωτή λαβή υπερέχουσα του χείλους και απλή βάση.

Τύπος 1
ΑΜΗ Π10086

Τελετουργικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα, συστελλόμενο, έξω νεύον, επίπεδο χείλος (με γωνιώδες τελείωμα), κάθετη, ταινιωτή λαβή κατά πολύ υπερέχουσα του χείλους (με απόφυση στην πρόσφυσή της) και απλή βάση με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Φέρει κόκκινη διακόσμηση πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα εξωτερικά, εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Λειάνθηκε τμηματικά εξωτερικά και μάλλον εσωτερικά. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Μέσο λεπτοφύες αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Σώζεται κατά 80% και είναι συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%. Προέλευση: από τον Αποθέτη Θεμελίωσης (Χώρος 2) της αρχικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου.

Εικ. 1: Διαστάσεις αγγείου: διάμετρος χείλους 20,5 εκ. - 20,7 εκ., διάμετρος βάσης 9,7 εκ., ύψος μέχρι το χείλος 9,7 εκ. - 9,9 εκ., μέγιστο ύψος αγγείου 12,3 εκ. (πνευματική ιδιοκτησία: ΥΠΠΟΑ - Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου):

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Εικ. 8: Υποδεικνύεται με βέλη το οριζόντιο σπάσιμο στο μέσο (καθ' ύψος) τμήμα του αγγείου:

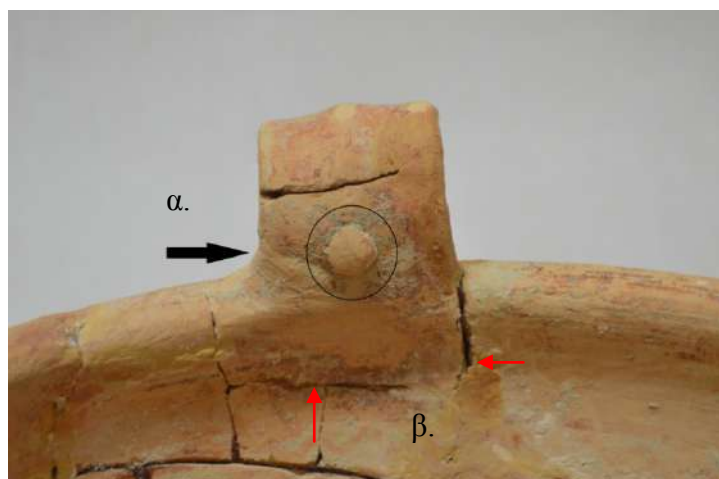
Εικ. 9: Υποδεικνύονται (με τις κυρτές, μαύρες γραμμές) τα ημικυκλικά, ομόκεντρα ίχνη στην κάτω επιφάνεια της βάσης, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό με χρήση νήματος:

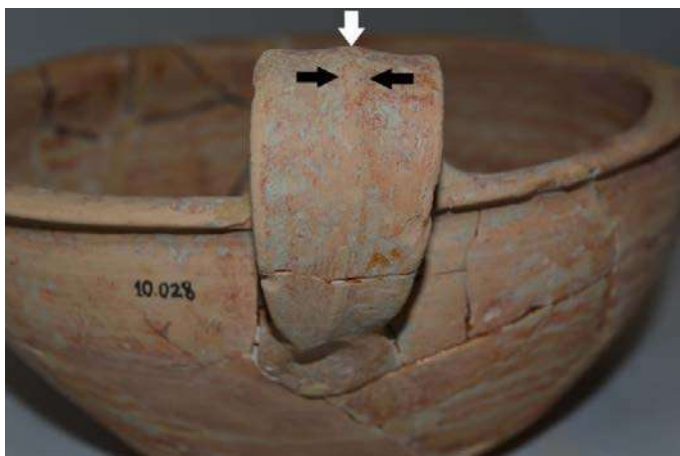
Εικ. 10: Ταινιωτή λαβή σχήματος τελικού «ς», προσφυόμενη στην άνω πλευρά του επίπεδου χείλους και εκφυόμενη από τον ώμο του αγγείου:

Εικ. 11: α. Η πλαστική, δισκοειδής απόφυση στην πλευρά της πρόσφυσης που έχει πρόσοψη στο εσωτερικό του αγγείου, σε θέση ψηλότερα του χείλους (στον μαύρο κύκλο). β. Το σπάσιμο τύπου «σκάλα» (επισήμανση με κόκκινα βέλη) υποδηλώνει χρήση κουλουρών για την κατασκευή του αγγείου:

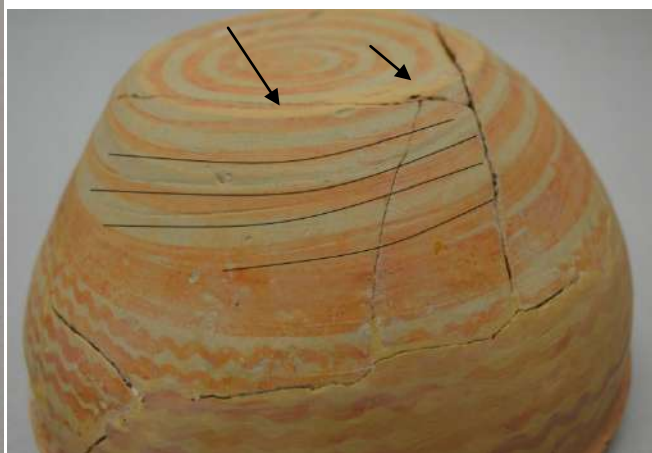
Εικ. 12: Η ανάγλυφη «νεύρωση» κατά μήκος της λαβής:

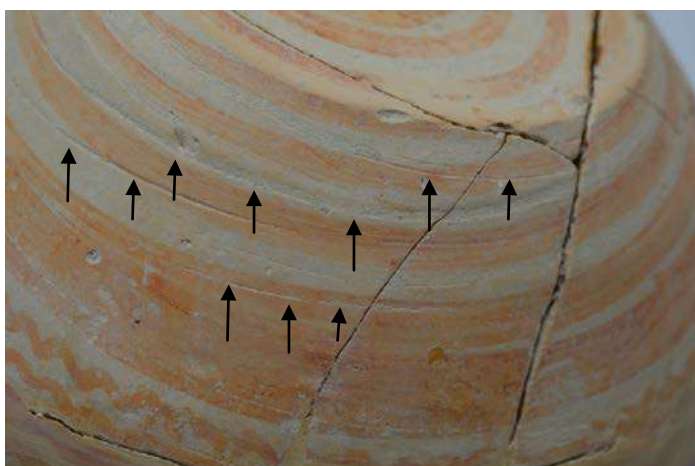
Εικ. 13: Η μείωση του πλάτους της λαβής, στο σημείο πριν την προσάρτησή της στον ώμο του αγγείου (βλ. βέλη):

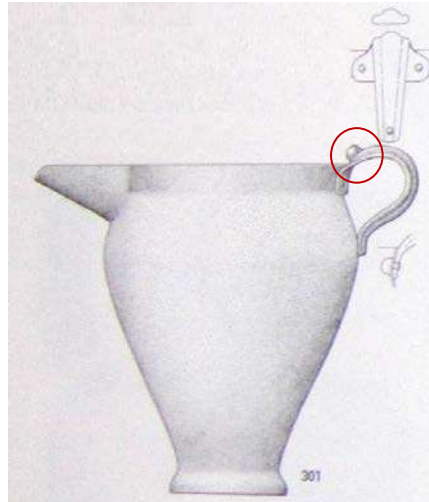
Εικ. 14: Υποδεικνύονται: α. με μαύρα βέλη, η θέση των επίπεδων εδρών στην περιφέρεια της βάσης, οι οποίες σχηματίστηκαν κατά τη λείανση του αγγείου με σκληρό μέσο (ίσως βότσαλο). β. με κυρτές, μαύρες γραμμές, οι ημικυκλικές εκδορές στο κατώτερο, εξωτερικό τμήμα του αγγείου, οι οποίες προκλήθηκαν, πιθανότατα, είτε από κάποιο αιχμηρό σημείο του σκληρού εργαλείου λείανσης, είτε από προσμίξεις οι οποίες παρασύρθηκαν κατά τη λείανση:

Εικ. 15: Υποδεικνύονται με μαύρα βέλη οι ημικυκλικές εκδορές που εντοπίζονται στο κατώτερο, εξωτερικό τμήμα του σώματος του αγγείου (σχετικά, βλ. παραπάνω, εικ. 14):

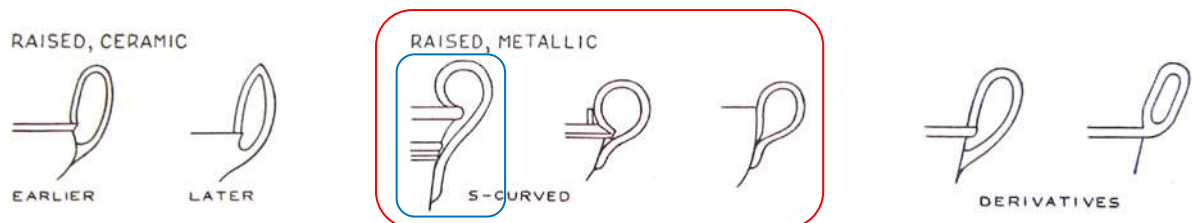
Εικ. 16: ΥΜΙα χάλκινη πρόχους από το «Basement Cell by Stepped Portico» στο ανάκτορο της Κνωσού, η οποία φέρει απομίμηση μεταλλικής απόφυσης στην πρόσφυση της λαβής, ψηλότερα του χείλους (βλ. κόκκινο κύκλο)-επιπλέον, τρεις μεταλλικοί ήλοι στερεώνουν τη λαβή στο κυρίως σώμα του αγγείου (Matthäus 1980: 10, 200, πίν. 36, αρ. 301):

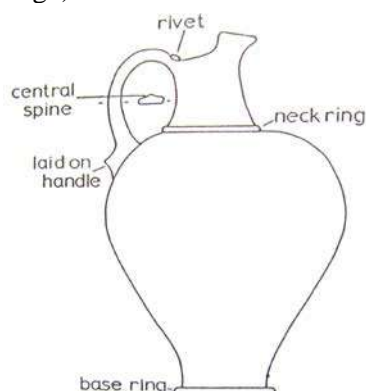
Εικ. 17: Η ανάγλυφη απόφυση στην πρόσφυση της λαβής μίας ΥΜΙΙα1 χάλκινης πρόχους από τα Χανιά (βλ. κύκλο με κόκκινο χρώμα), η οποία τοποθετήθηκε κοντά στους δύο χάλκινους ήλους (βλ. κύκλους με μαύρο χρώμα), με τους οποίους στερεώθηκε η λαβή στο χείλος του αγγείου (Clarke 2013: 130, εικ. 7.20):

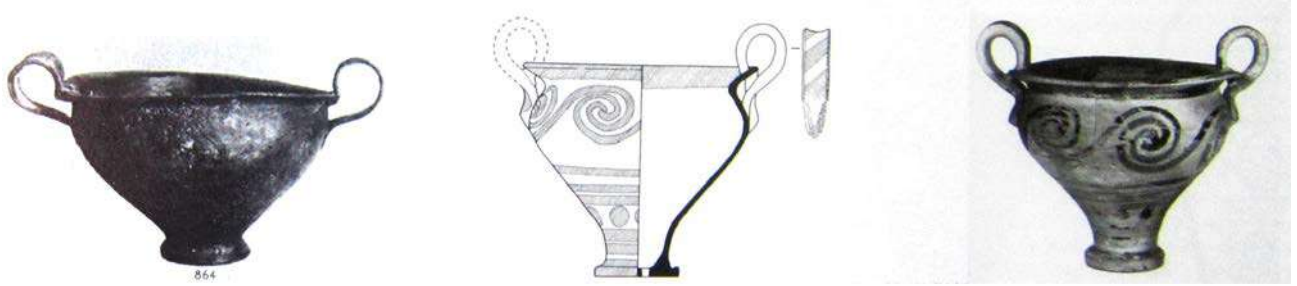
Εικ. 18: Τα τρία είδη των κάθετων, κατά πολύ υπερεχουσών του χείλους, ταινιωτών, «μεταλλικών» λαβών σχήματος τελικού «ς» των ΥΕΙ - ΥΕΙΙα1 (περίοδος που ταυτίζεται χρονικά με την ΥΜΙα - ΥΜΙΙα1 περίοδο) μυκηναϊκών κεραμικών αγγείων της τυπολογίας του Furumark περιλαμβάνονται στο κόκκινο πλαίσιο με την ένδειξη «raised, metallic, s-curved» (Furumark 1941α: 91, εικ. 24)· η λαβή του ΑΜΗ Π110028 ανήκει στο είδος της λαβής που βρίσκεται στο μπλε πλαίσιο:

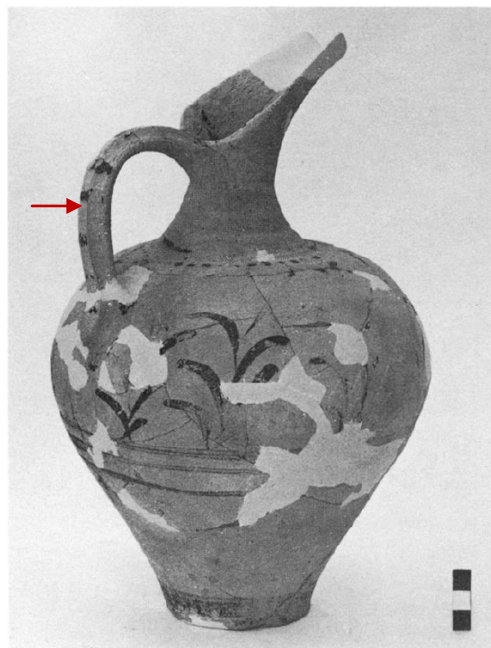
Εικ. 19: Τα ΥΜΙβ «μεταλλικά» στοιχεία των μυκηναϊκών κεραμικών αγγείων (Mountjoy 1993: 38, 41, εικ. 50): α. απόφυση στην πρόσφυση της λαβής («rivet»), β. διαμήκης νεύρωση («central spine»), γ. εξέχουσα έκφυση λαβής («laid on handle»), δ. δισκοειδής βάση («base ring»):

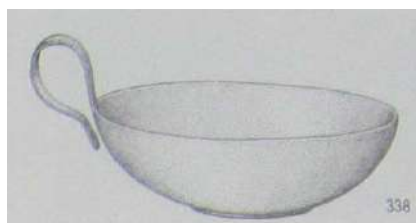
Εικ. 20: ΥΕΙ μυκηναϊκός μεταλλικός κρατήρας (αριστερά) που φέρει κάθετες, υπερέχουσες, ταινιωτές λαβές, σχήματος τελικού «ς» (Davis 1977: 161-162, εικ. 126-127) και ένα ΥΜΙβ κεραμικό παρόμοιο αγγείο (κρατήρας - ρυτό: στο κέντρο και δεξιά), το οποίο εντοπίστηκε στον Βασιλικό Δρόμο της Κνωσού (Hood 2011: 163, εικ. 28, 165, P138):

Εικ. 21: ΥΜΠ ραμφόστομη πρόχους από τις ανασκαφές στο Στραματογραφικό Μουσείο Κνωσού, η οποία φέρει νεύρωση (βλ. κόκκινο βέλος) κατά μήκος της κάθετης λαβής της (Warren 1982-1983: 68, εικ. 16, 84, εικ. 64):

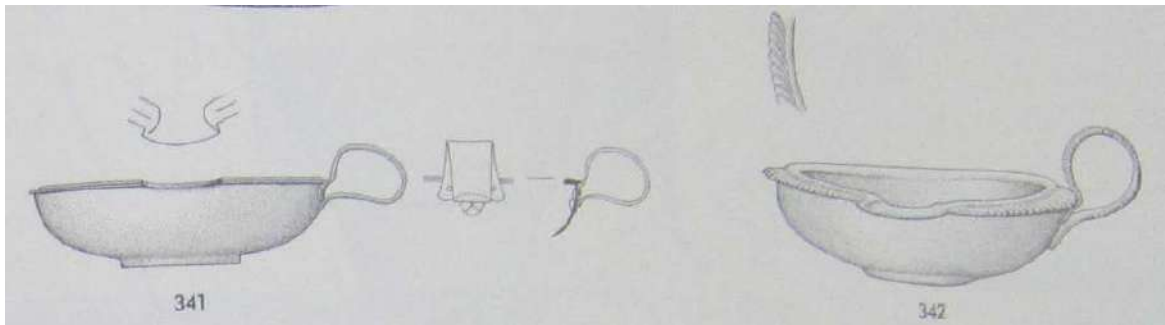
Εικ. 22: ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙ χάλκινο κύπελλο από τον Τάφο 9 του Μόχλου· ύψος κυρίως σώματος 3,6 εκ., διάμετρος χείλους 13,5 εκ. (Matthäus 1980: 219, κατηγορία 33, αρ. 338, πίν. 41, Clarke 2012: εικ. 1c, Clarke 2013: 18-19, εικ. 2.9a, Davis 1977: 67-69, εικ. 51):

Εικ. 23: ΥΜΙ - ΥΠΙα χάλκινο κύπελλο άγνωστης προέλευσης· ύψος κυρίως σώματος 5,2 εκ., διάμετρος χείλους 12,2 εκ. - 13,1 εκ., διάμετρος βάσης 5,5 εκ. (Clarke 2013: 134-135):

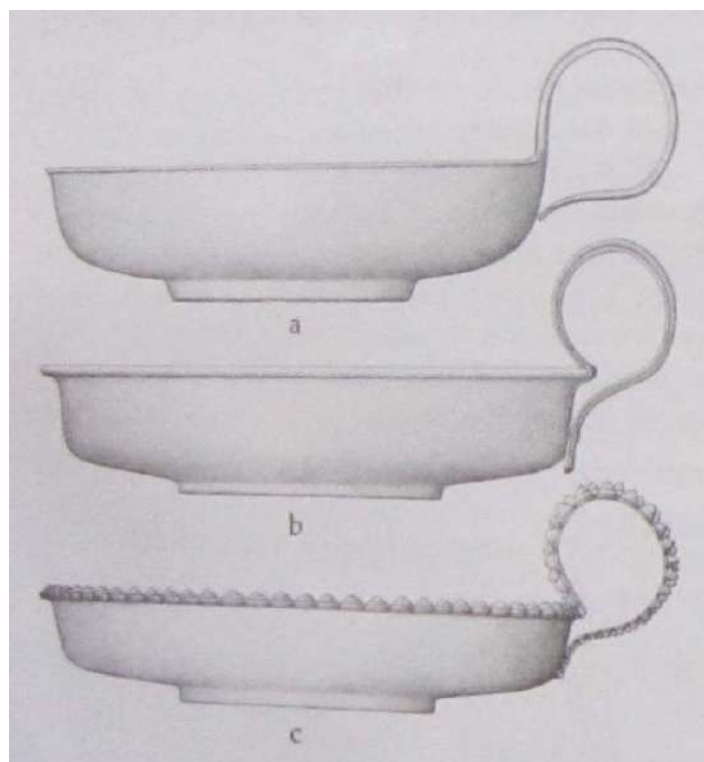
Εικ. 24: ΥΕΙ χάλκινα κύπελλα με πρόχυση και επίπεδο, διακοσμημένο χείλος από τους λακκοειδείς τάφους ΙΙΙ (αρ. 341) και ΙV ή V (αρ. 342), αντιστοίχως, των Μυκηνών, με πολύ μικρό ύψος σώματος και λαβή η οποία αποτελεί ξεχωριστό τμήμα σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα του αγγείου· ύψος σώματος έως 3,5 εκ., διάμετρος χείλους έως 12,4 εκ., διάμετρος βάσης έως 5 εκ. (Matthäus 1980: κατηγορία 34, αρ. 341-342, 222-224, πίν. 41, 80):

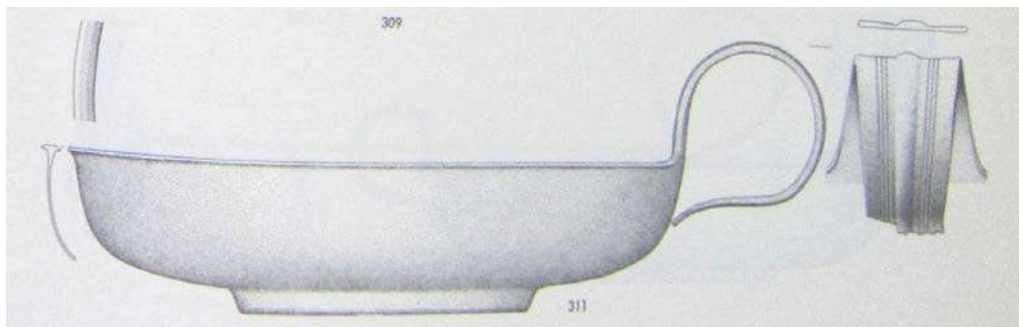
Εικ. 25: Το ΜΜΙΙΙ - ΥΜΙ / ΥΜΙΙ ασημένιο κύπελλο από το Ταφικό Κτήριο 3 στο Φουρνί Αρχανών (Sakellarakis και Sakellarakis 1997: 194-198, 605, εικ. 636: στο σχέδιο δεν δίνεται κλίμακα ή οι διαστάσεις του αγγείου, 607, Ορλάνδος 1967: 141, 143, εικ. 167, Σακελλαράκης 1968α: 180-183, πίν. 152β, 153γ):

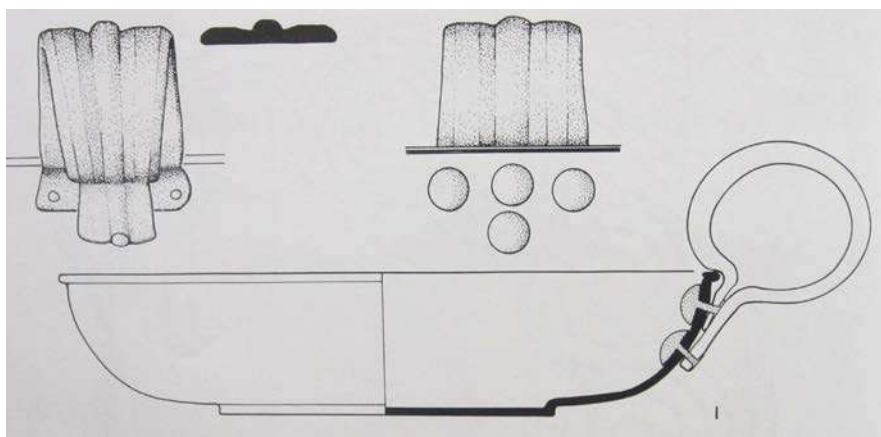
Εικ. 26: Το αγγείο «α» (κατηγορία 3Α του Matthäus) είναι μία ΥΜ (ΥΜΙΙΙ;) χάλκινη λεκάνη από το Πισκοκέφαλο (ύψος κυρίως σώματος: 7 εκ. - 7,7 εκ., διάμετρος χείλους 33 εκ., διάμετρος βάσης 15 εκ. - 16 εκ.)· το αγγείο «β» (κατηγορία 3D του Matthäus) είναι μία ΥΜ χάλκινη λεκάνη από την Κνωσό· το αγγείο «γ» (κατηγορία 3Ε του Matthäus) είναι μία ΥΜΙΒ χάλκινη λεκάνη από τον Μόγλο (ύψος κυρίως σώματος 5,8 εκ. - 6,9 εκ., διάμετρος χείλους 34,6 εκ., διάμετρος βάσης 16 εκ.)· σχετικά, βλ. Clarke 2013: 18, 132-134 και εικ. 2.8, Matthäus 1980: κατηγορίες 32Α - 32Ε, αρ. 308-331, 207-213, πίν. 37-41:

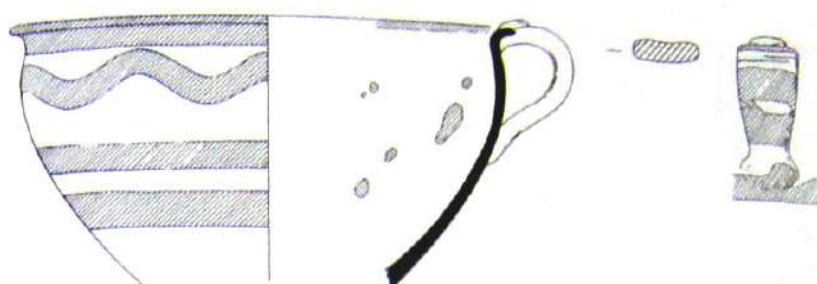
Εικ. 27: ΥΜΙΙΙ χάλκινη λεκάνη (κατηγορία 3Α του Matthäus) με νεύρωση στη λαβή από το Πισκοκέφαλο (ύψος κυρίως σώματος 7 εκ. - 7,7 εκ., διάμετρος χείλους 33 εκ., διάμετρος βάσης 15 εκ. - 16 εκ.)· σχετικά, βλ. Matthäus 1980: αρ. 311, 207, πίν. 37, Clarke 2013: 18, εικ. 2.8a, 132:

Εικ. 28: Χάλκινη λεκάνη (κατηγορία 32B του Matthäus) με νεύρωση στη λαβή, η οποία, αν και βρέθηκε στα ΥΜΙΙ στρώματα της Ανεξερεύνητης Έπαυλης, η κατασκευή της χρονολογείται από τον Catling στην ΥΜΙ εποχή (Catling 1984: 210-211 και πίν. 203.1)· η λαβή στερεώνεται με τέσσερις μεταλλικούς ήλους στο κυρίως σώμα του αγγείου:

Εικ. 29: ΥΜΙβ αγγείο μέσου μεγέθους από τις ανασκαφές βόρεια και νότια του Βασιλικού Δρόμου της Κνωσού (Hood 2011: 157, εικ. 6, αρ. Ρ200· οι κατά προσέγγιση διαστάσεις του οποίου είναι οι ακόλουθες: διάμετρος χείλους περίπου 20 εκ., σωζόμενο ύψος κυρίως σώματος περίπου 10 εκ.):

Εικ. 30: Το μεσαίο ράφι της Προθήκης 90 (Αίθουσα VII) της παλαιάς έκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, στο οποίο εκτίθεντο επτά κεραμικά αγγεία από το Βαθύπετρο (αναγράφονται οι αριθμοί καταλόγου του μουσείου), στα οποία περιλαμβάνονται τα δύο τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, το ΑΜΗ Π10028 και το ΑΜΗ Π10032 (πνευματική ιδιοκτησία: ΥΠΠΟΑ - Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου):

4.2. Προχυτικά αγγεία

4.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

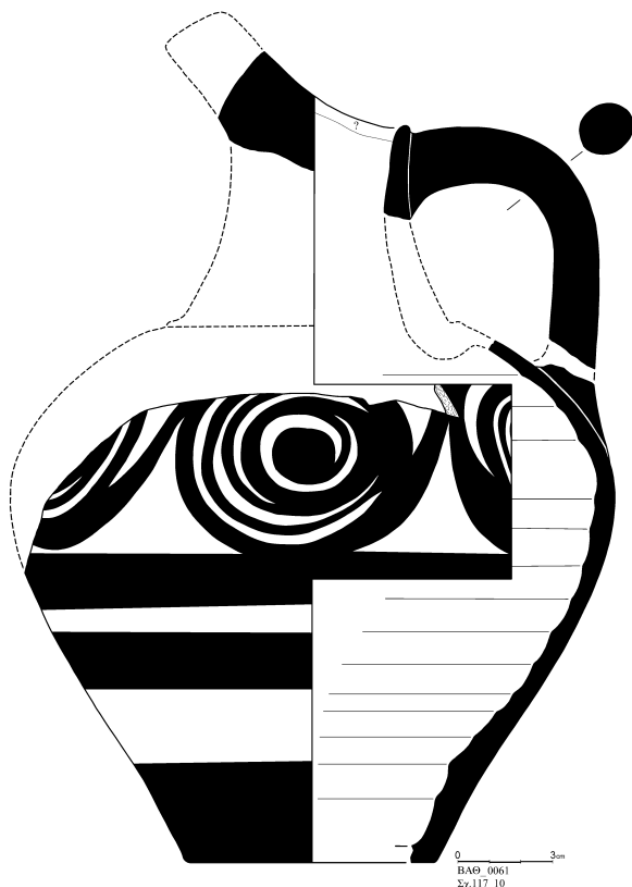
Είδος 1: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά, λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή ή αβέβαιου είδους βάση.

Τύπος 1

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0061 (Σχ. 117_10)

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό, λεπτοφύες αγγείο μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απίοσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση. Φέρει κόκκινη ταινία εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό, ενώ εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με ζώνη από εναλλασσόμενες, οφθαλμοσχημες σπείρες στον ώμο, ολόβαφο ανώτερο τμήμα και τρεις ταινίες στο κατώτερο τμήμα. Πιθανώς, διενεργήθηκε καθαρισμός ή / και λείανση της εξωτερικής επιφάνειας. Το κυρίως σώμα του αγγείου κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), ενώ το τμήμα ραμφόστομη πρόχυση - στόμιο ήταν μάλλον χειροποίητο και επικολλήθηκε πάνω στο μη σωζόμενο λαιμό. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 11). Σώζεται κατά 60% (και συμπληρωμένο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»)¹.

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

¹ Η ταινία εσωτερικά του χείλους είναι πιθανώς μεγαλύτερου πλάτους από ό,τι απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου.

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Εικ. 8:

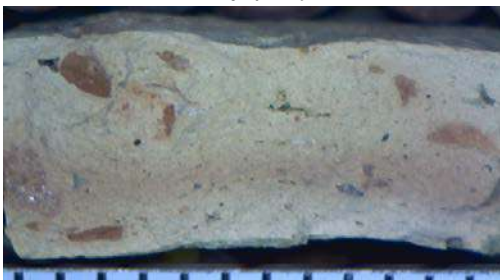
Εικ. 9:

Εικ. 10:

Εικ. 11:

Εικ. 12:

Εικ. 13:

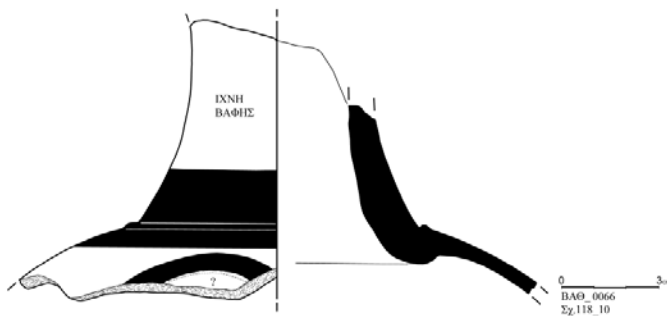
Τύπος 1

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0066 (Σχ. 118_10)

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό, λεπτοφυές αγγείο μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) και αβέβαιο είδος βάσης (μη σωζόμενη). Σώζεται ο λαιμός και μικρό τμήμα του σώματος. Ο λαιμός είναι άβαφος εσωτερικά, ενώ εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με οριζόντια ταινία στο κατώτερο τμήμα του (η οποία συνεχίζει χαμηλότερα, στο σώμα του αγγείου), όπως και ίχνη κόκκινης βαφής στο ανώτερο τμήμα του (ενδέχεται να πρόκειται για διακόσμηση αβέβαιου είδους, ίσως καλάμια). Το μικρό, σωζόμενο τμήμα του σώματος φέρει κόκκινη διακόσμηση εξωτερικά (πιθανώς ζώνη από εναλλασσόμενες σπείρες στον ώμο), όπως και ανάγλυφο δακτύλιο στη βάση του λαιμού. Πιθανώς, διενεργήθηκε καθαρισμός ή / και λείανση της εξωτερικής επιφάνειας. Ο λαιμός κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3) πάνω στο κατώτερο, κυρίως σώμα του αγγείου. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Ενδέχεται να ανήκει στη ραμφόστομη πρόχου ΒΑΘ_0061. Μέσος Τραχύς Πηλός 1. Σώζεται κατά 15%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

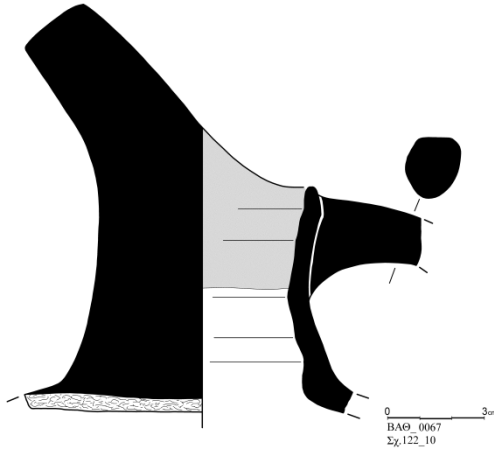
Εικ. 7:

Τύπος 2
BAΘ_0067 (Σχ. 122_10)

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και αβέβαιο είδος βάσης. Σώζεται ο λαιμός, το χείλος, η ραμφόσχημη πρόχυση και τμήμα της λαβής και του κυρίως σώματος. Εσωτερικά του χείλους, του λαιμού και της ραμφόσχημης πρόχυσης εντοπίζεται οριζόντια, διακοσμητική, κόκκινη ταινία μεγάλου πλάτους, ενώ εσωτερικά της πρόχυσης και κατά μήκος του λαιμού εντοπίζεται κάθετη καταλοιβάδα βαφής. Εξωτερικά, στο σωζόμενο τμήμα της, η επιφάνεια είναι ολόβαφη κόκκινη. Το τμήμα λαιμός - στόμιο - ραμφόσχημη πρόχυση κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και ελάχιστη φθορά βαφής. Μέσος Τραχύς Πηλός 1. Σώζεται κατά 20%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»).

Σχέδιο:

Εικ. 2:

Εικ. 1:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Fig. 5:

Fig. 6:

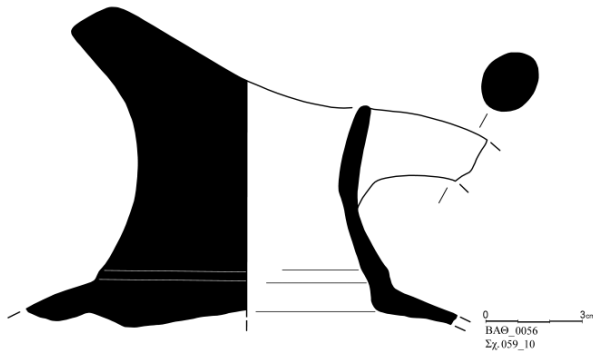
Fig. 7:

Τύπος 3
ΒΑΘ_0056 (Σχ. 59_10)

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και αβέβαιο είδος βάσης. Σώζεται ο λαιμός και τμήμα της ραμφόσχημης πρόχους, της λαβής και του σώματος. Εξωτερικά, στο σωζόμενο τμήμα του, το αγγείο είναι πιθανώς ολόβαφο μαύρο, ενώ εσωτερικά είναι άβαφο. Το τμήμα λαιμός - στόμιο - ραμφόσχημη πρόχυση κατασκευάστηκε εξολοκλήρου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό και κατόπιν επικολλήθηκε πάνω στο κυρίως σώμα του αγγείου (το οποίο κατασκευάστηκε, πιθανώς, με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Μέσος Τραχύς Πηλός 1. Σώζεται κατά 20% (συμπληρωμένο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»).

Σχέδιο:

Εικ. 2:

Εικ. 1:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Εικ. 8:

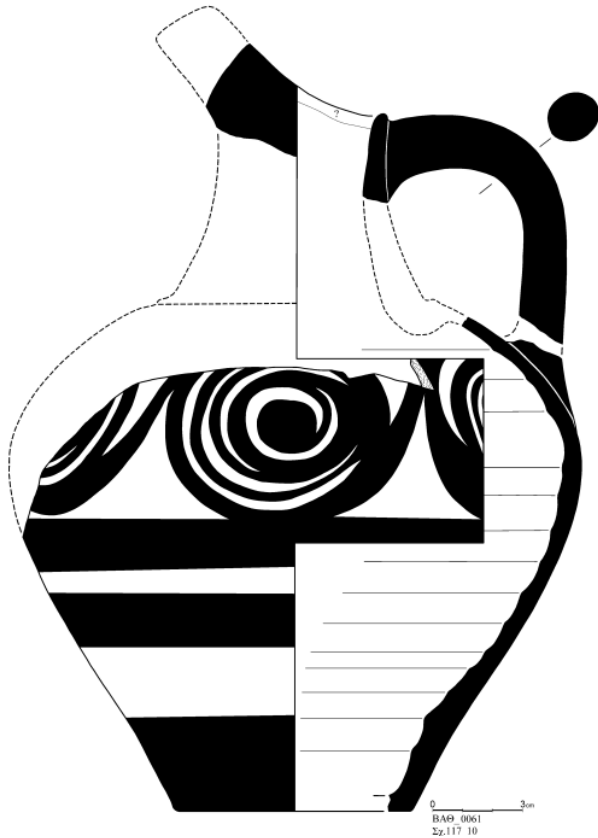

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά, λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή ή αβέβαιου είδους βάση.

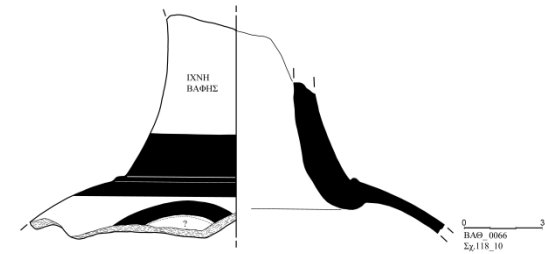
Τύπος 1

Παράδειγμα α΄:

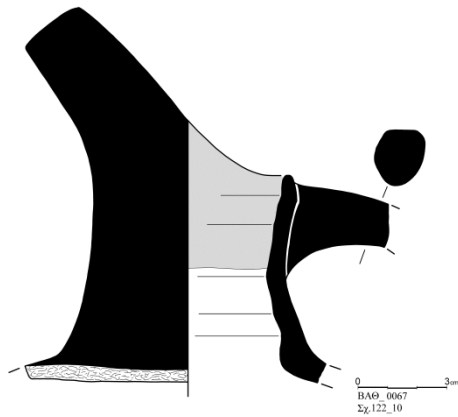
BAΘ_0061, Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (πετρ. δείγμα 11), ΔΔΑ: 0,1, με κόκκινη διακόσμηση σπειρών και ζωνών εξωτερικά, με ταινία εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό, με καθαρισμό / λείανση της εξωτερικής επιφάνειας, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;).

Παράδειγμα β΄:

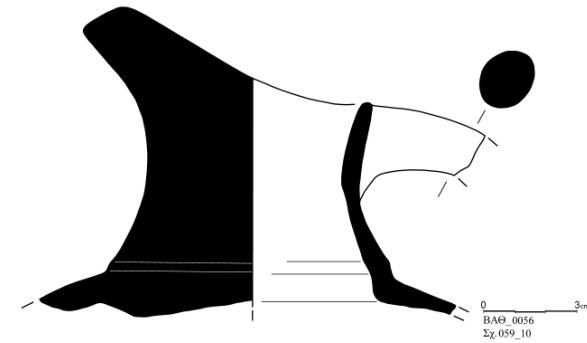
BAΘ_0066, Μέσος Τραχύς Πηλός 1, ΔΔΑ: 0, με κόκκινη διακόσμηση με σπείρες (;) και ζώνες εξωτερικά, με καθαρισμό της επιφάνειας, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;).

Τύπος 2

BAΘ_0067, Μέσος Τραχύς Πηλός 1, ΔΔΑ: 0,
ολόβαφο κόκκινο εξωτερικά, με κόκκινη ζώνη και καταλοιβάδα εσωτερικά,
χωρίς καθαρισμό / λείανση της επιφάνειας,
τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Τύπος 3

BAΘ_0056, Μέσος Τραχύς Πηλός 1, ΔΔΑ: 0,
ολόβαφο μαύρο εξωτερικά (:) και άβαφο εσωτερικά,
χωρίς καθαρισμό / λείανση της επιφάνειας,
τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

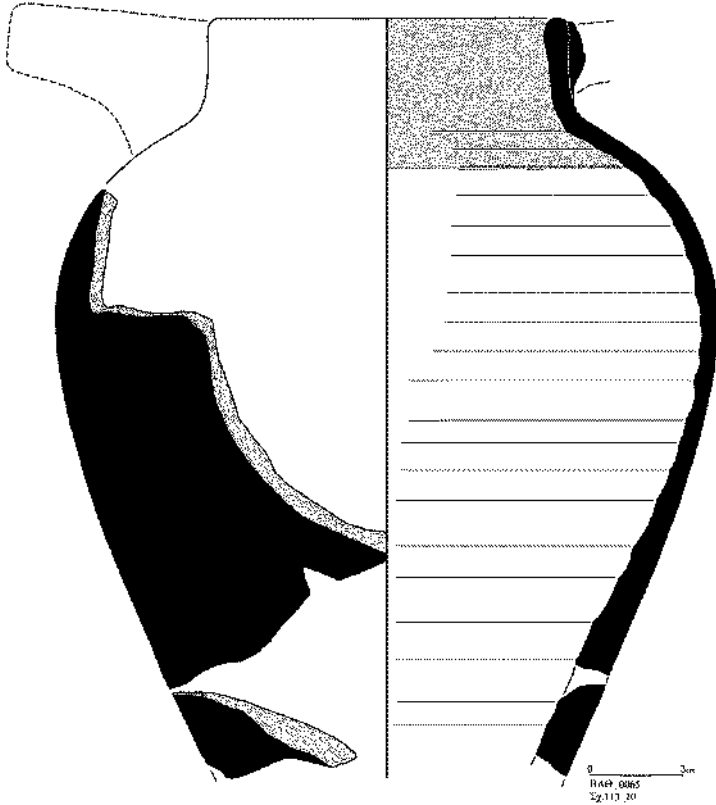
4.2.β. Γεφυρόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Γεφυρόστομες πρόχοι, κλειστά, μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με χαμηλό, φαρδύ λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα και γεφυρόσχημη προχόη, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και αβέβαιο είδος βάσης (πιθανώς απλή).

Τύπος 1
ΒΑΘ_0065 (Σχ. 113_10)

Γεφυρόστομη πρόχους, κλειστό, μέσης τραχύτητας αγγείο, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απίοσχημο σώμα, με χαμηλό, φαρδύ λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα και γεφυρόσχημη προχολή, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και αβέβαιο είδος βάσης (πιθανώς απλή). Φέρει ίχνη βαφής εξωτερικά (πιθανώς ολόβαφο μαύρο), με ίχνη βαφής εσωτερικά του λαιμού (πιθανώς με διακοσμητική ταινία μεγάλου πλάτους). Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Τραχύς Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 70). Σώζεται κατά 20%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

4.2.γ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Γεφυρόστομοι σκύφοι, κλειστά, λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με χαμηλό, ευρύ λαιμό και έξω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με γεφυρόσχημη προχολή και δύο οριζόντιες, ελάχιστα υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή ή δακτυλιόσχημη, ελάχιστα στενούμενη, βάση.

Τύπος 1
ΑΜΗ ΒΓ28_Π25819

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με χαμηλό, ευρύ λαιμό και έξω νεύον χείλους με ελλειψοειδές τελείωμα, με γεφυρόσχημη προχοή και δύο οριζόντιες, ελάχιστα υπερέχουσες του χείλους λαβές ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή, ελάχιστα στενούμενη βάση. Εξωτερικά είναι ολόβαφο μαύρο με καταλοιβάδες μαύρης βαφής στο κατώτερο τμήμα του. Φέρει ζώνη εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), ενδεχομένως με χειροποίητη βάση. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα είτε της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10, 9, 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος νότια αυτού), είτε της τελικής φάσης του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας, πιθανώς των Χώρων 40 και 41-42 («Αποθήκη Ληνού», «Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

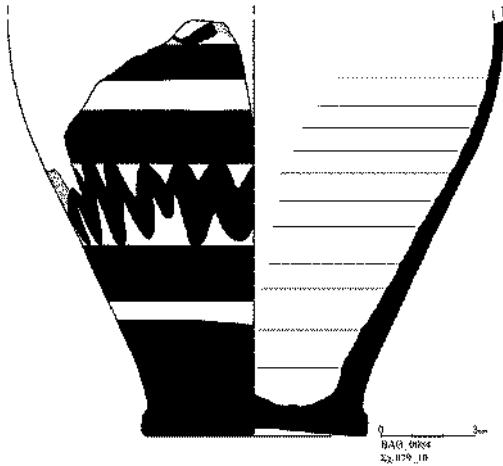
Εικ. 5:

Τύπος 2
ΒΑΘ_0084 (Σχ. 79_10)

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό, λεπτοφυές αγγείο, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απίοσχημο σώμα, με αβέβαιο είδος λαιμού και χείλους, με γεφυρόσχημη προχολή, με δύο οριζόντιες λαβές ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και δακτυλιόσχημη βάση με κοίλη επιφάνεια έδρασης. Φέρει μαύρη διακόσμηση εξωτερικά με επάλληλες οριζόντιες ταινίες και ζώνες με κυματοειδείς γραμμές πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα και άβαφο εσωτερικό. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), ενδεχομένως με τροχοποίητη βάση. Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 78). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης «Β.Α.Γ.» (πιθανώς: «βορειοανατολική γωνία» της Αποθήκης των Πίθων).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

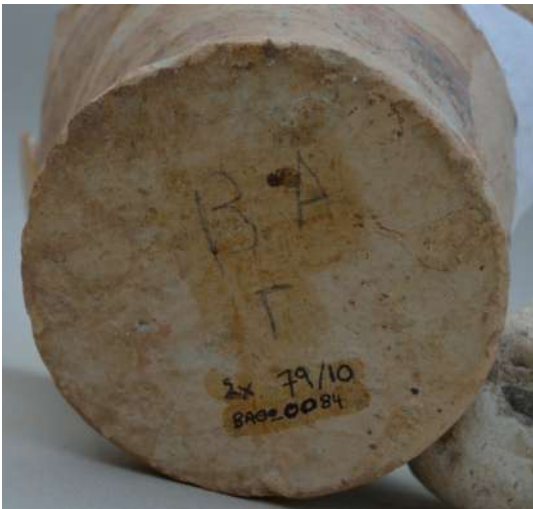
Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Εικ. 8:

Εικ. 9:

Εικ. 10:

Εικ. 11:

Εικ. 12:

Εικ. 13:

Εικ. 14:

Εικ. 15:

Συγκριτικός πίνακας:

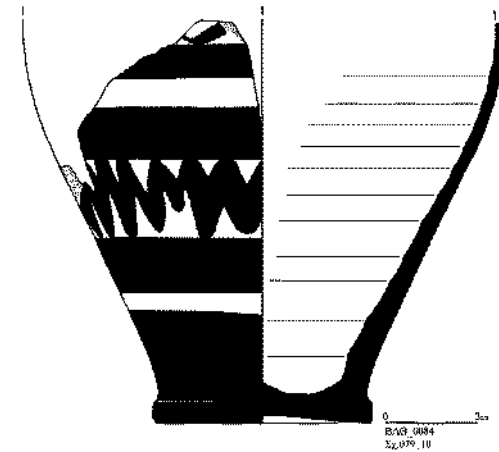
Είδος 1: Γεφυρόστομοι σκύφοι, κλειστά, λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με χαμηλό, ευρύ λαιμό και έξω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με γεφυρόσχημη προχολή και δύο οριζόντιες, ελάχιστα υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή ή δακτυλιοσχημη, ελάχιστα στενούμενη, βάση.

Τύπος 1

ΑΜΗ ΒΓ28_Π25819, εξωτερικά ολόβαφο μαύρο με καταλοιβάδες μαύρης βαφής στο κατώτερο τμήμα, με μαύρη ζώνη εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώροι 10, 8, 9 ή Νότια Πτέρυγα, Χώροι 40, 41-42

Τύπος 2

ΒΑΘ_0084, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση με επάλληλες οριζόντιες ταινίες και ζώνες με κυματοειδείς γραμμές πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με άβαφο εσωτερικό, ΔΔΑ: 1, Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 78), τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (:), «Β.Α.Γ.»

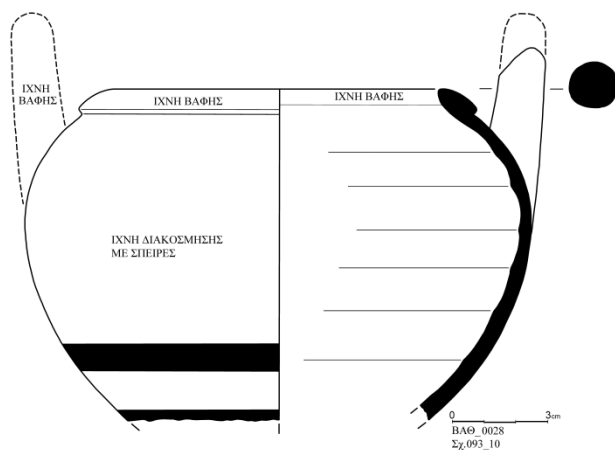
4.2.δ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Γεφυρόστομοι σκύφοι, κλειστά, λεπτοφυή αγγεία μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχολή, με δύο οριζόντιες, υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και με (κυρίως) απλή βάση.

Τύπος 1
ΒΑΘ_0028 (Σχ. 93_10)

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχολή, με δύο οριζόντιες, υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες (με τμηματική λείανση στα άβαφα τμήματά του) και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυές αγγείο, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 49). Σώζεται κατά 20%. Προέλευση: από το 2ο ανασκαφικό στρώμα του Αποθέτη Θεμελίωσης (Χώρος 13) της αρχικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου (εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι στα εσωτερικά τοιχώματα του αγγείου: «Ιερ... Θησαυροφυλ... 2... Στρώμ...»: δηλαδή, Ιερό Θησαυροφυλάκιο. 2ο Στρώμα).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

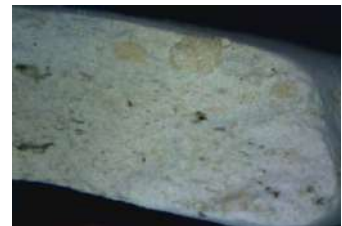
Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

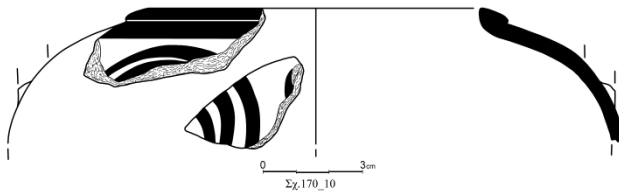

Τύπος 2

Παράδειγμα α': Σχ. 170_10

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχοή, με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειπσοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα (με τμηματικό καθαρισμό της επιφάνειας), ενώ εσωτερικά του χείλους φέρει ταινία¹ και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυές αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3), με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Σώζεται κατά 5%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

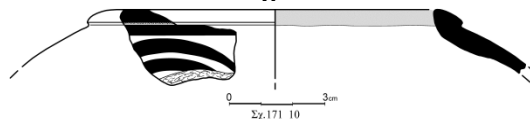
Εικ. 3:

Παράδειγμα β': Σχ. 171_10

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα, χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχοή (μη σωζόμενη), με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειπσοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, ενώ εσωτερικά του χείλους φέρει ταινία και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυές αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Σώζεται κατά 5%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

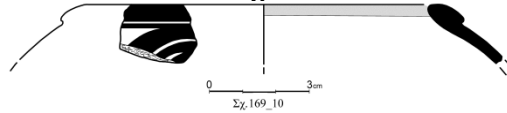
¹ Δεν απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου.

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Παράδειγμα α': Σχ. 169_10

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό και έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχοή, με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες (πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα), ταινία εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυές αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Σώζεται κατά 5%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

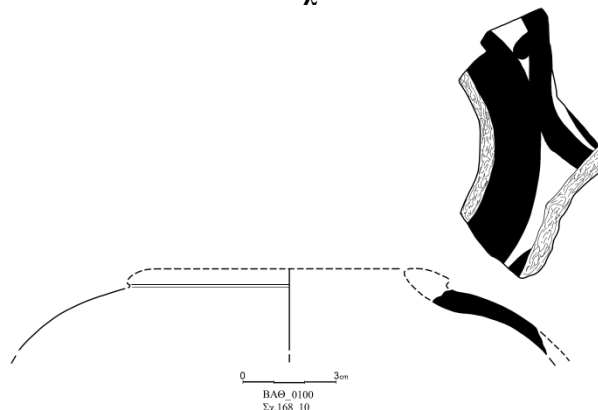
Εικ. 2:

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0100 (Σχ. 168_10)

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος (μη σωζόμενο), με γεφυρόσχημη προχοή (μη σωζόμενη), με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες, πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυές αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Σώζεται κατά 5%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

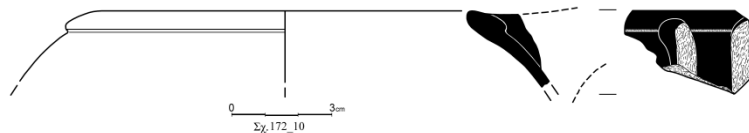
Εικ. 2:

Παράδειγμα γ': Σχ. 172_10

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχολή, με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει μαύρη βαφή (πιθανώς ολόβαφο) και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυές αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Σώζεται κατά 2%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

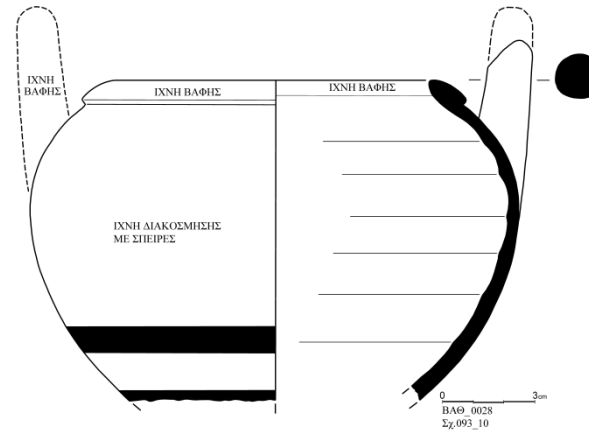
Εικ. 2:

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Γεφυρόστομοι σκύφοι, κλειστά, λεπτοφυή αγγεία μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχώη, με δύο οριζόντιες, υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και με (κυρίως) απλή βάση.

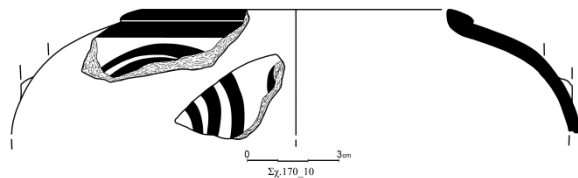
Τύπος 1

ΒΑΘ_0028, εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση οριζόντιων ταινιών και ζώνη με σπείρες, με τμηματική λείανση στα άβαφα τμήματα της επιφάνειας, με άβαφο εσωτερικό, Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα: 49), ΔΔΑ: 0, αρχική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 13 («Ιερ... Θησαυροφυλ... 2... Στρώμ...»)

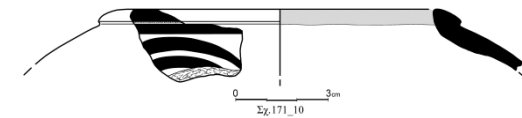
Τύπος 2

Παράδειγμα α΄:

Σχ. 170_10, εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση οριζόντιων ταινιών και ζώνη με σπείρες πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα (με τμηματικό καθαρισμό της εξωτερικής επιφάνειας), με άβαφο εσωτερικό και ταινία εσωτερικά του χείλους¹, κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα, ΔΔΑ: 0, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (:)

Παράδειγμα β΄:

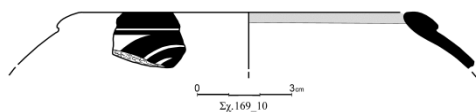

Σχ. 171_10, εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση οριζόντιων ταινιών και ζώνη με σπείρες πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, ενώ εσωτερικά του χείλους φέρει ταινία και άβαφο εσωτερικό, κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα, ΔΔΑ: 0, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (:)

¹ Δεν απεικονίζεται στο σχέδιο.

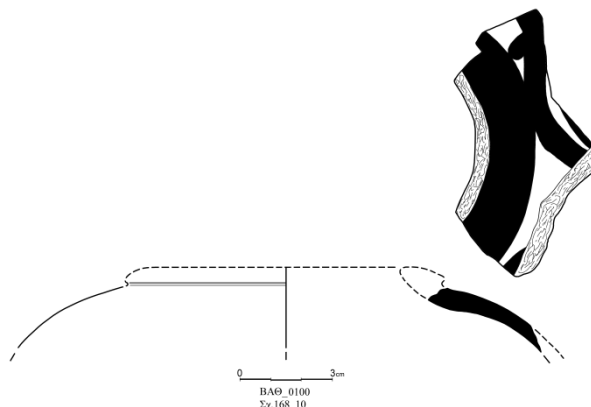
Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Παράδειγμα α΄:

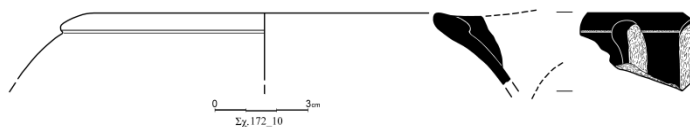
Σχ. 169_10, εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες, πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με ταινία εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό, κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα, ΔΔΑ: 0, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (;

Παράδειγμα β΄:

BAΘ_0100 (Σχ. 168_10), εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες, πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα και με άβαφο εσωτερικό, κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα, ΔΔΑ: 0, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (;

Παράδειγμα γ΄:

Σχ. 172_10, ολόβαφο μαύρο εξωτερικά (;

, με άβαφο εσωτερικό, τελική φάση κτηριακού συγκροτήματος, κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα, ΔΔΑ: 0, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (;

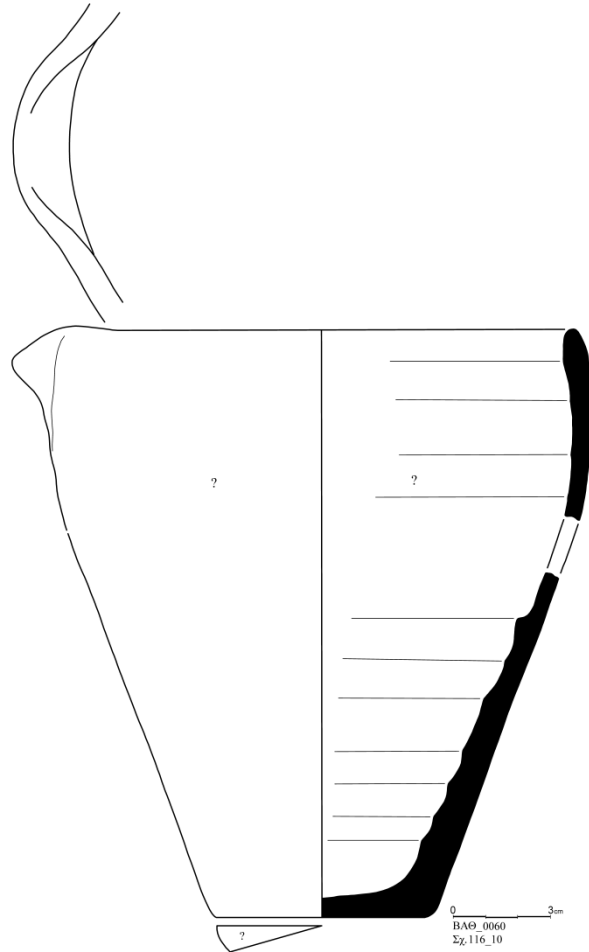
4.2.ε. Ευρύστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Ευρύστομες πρόχοι, λεπτοφυή ή μέσα λεπτοφυή αγγεία μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα χωρίς λαιμό, με συστελλόμενο, ελάχιστα έσω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα και ευρύστομη πρόχυση, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και απλή βάση.

Τύπος 1
ΒΑΘ_0060 (Σχ. 116_10)

Ευρύστομη πρόχους, αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα χωρίς λαιμό, με συστελλόμενο, ελάχιστα έσω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα και ευρύστομη πρόχυση, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσια τομής αβέβαιου σχήματος και απλή βάση. Μεγάλη φθορά επιφάνειας (αβέβαιο για ύπαρξη βαφής). Λεπτοφυές ή μέσης τραχύτητας αγγείο, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας (Μέσος τραχύς Πηλός 1;). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της «Αποθήκης των Πίθων» (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

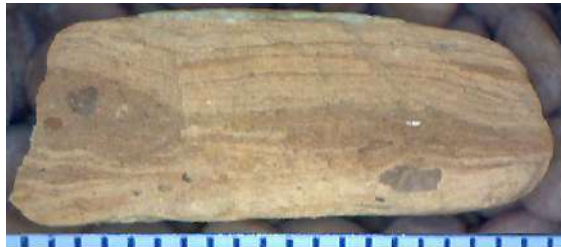
Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

4.2.ζ. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά, μέσα λεπτοφυή, μέσα τραχιά ή τραχιά αγγεία, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον (σε κάποιες περιπτώσεις σχεδόν επίπεδο) χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ταινιωτή ή σχεδόν ταινιωτή, προέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση.

Τύπος 1
ΑΜΗ Α220_95

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ταινιωτή, υπερέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Πιθανώς φέρει διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εξωτερικά και άβαφο εσωτερικό. Αγγείο μέσης τραχύτητας, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 98% (χωρίς συμπλήρωμα). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου Χώρου 41-42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»). Εντοπίζεται ένδειξη στην κάτω επιφάνεια της βάσης «Δωμ. 11/18» (δηλαδή, πιθανώς, από το Δωμάτιο 11/12 - αριθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Εικ. 8:

Τύπος 2
ΑΜΗ ΒΓ28_Π25814

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και απλή, μη σωζόμενη βάση. Πιθανώς άβαφο. Αγγείο μέσης τραχύτητας, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 55% (και συμπληρωμένο κατά 45%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του Βαθυπέτρου, είτε του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10, 9, 8 («Αποθήκη των Πίθων», Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και ο χώρος προς τα νότια) της Βόρειας Πτέρυγας, είτε των ισόγειων Χώρων 40, 41-42 («Αποθήκη Ληνού», «Μικρή Κεντρική Αποθήκη») της Νότιας Πτέρυγας.

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Τύπος 3
ΑΜΗ Α226_12

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ταινιωτή, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Με καταλοιβάδες μαύρης βαφής στην εξωτερική επιφάνεια και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με πιθανώς άβαφο ή με καταλοιβάδες εσωτερικό. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (;) - πετρογραφικό δείγμα: 102 (χωρίς λεπτή τομή). Σώζεται κατά 90%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης, «Π4» (δηλαδή, μέσα από το Πιθάρι με αρ. 4 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Εικ. 8:

Εικ. 9:

Εικ. 10:

Τύπος 4
ΑΜΗ Α226_13

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος (μη σωζόμενο), με κάθετη, σχεδόν ταινιωτή, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Πιθανώς άβαφο. Τραχύ αγγείο. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (:). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 30%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του Βαθυπέτρου, πιθανώς είτε του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας, είτε του ισογείου Χώρου 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη») της Νότιας Πτέρυγας. Εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης «12» (πιθανώς από τον Χώρο 12 ή από το πιθάρι με αριθμό 12 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία)¹.

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

¹ Επισημαίνεται, ότι η αποκατάσταση με γύψο του τμήματος χείλος - λαιμός είναι λανθασμένη: το χείλος και ο λαιμός είχαν πιθανώς μικρότερο ύψος, ενώ στο χείλος, στο σημείο απέναντι από τη λαβή, δεν εντοπιζονταν, στην αρχική μορφή του συγκεκριμένου είδους αγγείου, πρόχυση.

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Παράδειγμα α': AMH A230_15

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό (μη σωζόμενο) και έξω νεύον χείλος (μη σωζόμενο), με κάθετη, ταινιωτή λαβή (μη σωζόμενη) και απλή βάση με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Πιθανώς άβαφο εσωτερικά και εξωτερικά. Αγγείο μέσης τραχύτητας, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (:). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης «Π1;» (δηλαδή, μέσα από πιθάρι άγνωστης αρίθμησης - του ανασκαφέα - της Αποθήκης των Πίθων).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

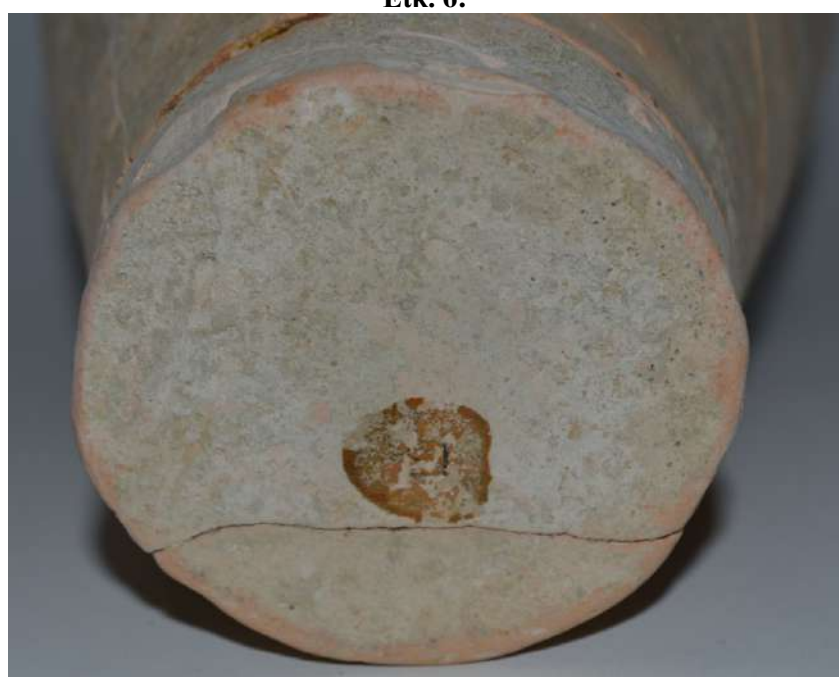
Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Παράδειγμα β': AMH A228_10

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απίοσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό (μη σωζόμενο) και έξω νεύον χείλος (μη σωζόμενο), με κάθετη, ταινιωτή λαβή (μη σωζόμενη) και απλή βάση με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Αβέβαια η ύπαρξη βαφής στην εξωτερική επιφάνεια, με άβαφο εσωτερικό. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 - πετρογραφικό δείγμα: 101. Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του Βαθυπέτρου, πιθανώς των ισόγειων Χώρων 41-42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη») του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας (εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης «Δ. 11/18» - αρίθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά, μέσα λεπτοφυή, μέσα τραχιά ή τραχιά αγγεία, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απίοσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον (σε κάποιες περιπτώσεις σχεδόν επίπεδο) χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ταινιωτή ή σχεδόν ταινιωτή, προέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση.

Τύπος 1

ΑΜΗ Α220_95, αγγείο μέσης τραχύτητας, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, πιθανώς με διακόσμηση μαύρων καταλοιβιάδων εξωτερικά και με άβαφο εσωτερικό, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Νότια Πτέρυγα, Χώρος 41-42 («Δωμ. 11/18»)

Τύπος 2

ΑΜΗ ΒΓ28_Π25814, αγγείο μέσης τραχύτητας, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, πιθανώς άβαφο, ΔΔΑ: 0, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 8, 9, 10, ή Νότια Πτέρυγα, Χώροι 40, 41-42

Τύπος 3

ΑΜΗ Α226_12, αγγείο μέσης τραχύτητας,
Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (;) - πετρογραφικό δείγμα 102 (χωρίς λεπτή τομή),
ΔΔΑ: 1, με καταλοιβάδες μαύρης βαφής στην εξωτερική επιφάνεια και στην κάτω
επιφάνεια της βάσης, με πιθανώς άβαφο εσωτερικό (ή με καταλοιβάδες;),
τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π4»)

Τύπος 4

ΑΜΗ Α226_13, τραχύ αγγείο, Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (;), ΔΔΑ: 1,
πιθανώς άβαφο, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 ή Νότια Πτέρυγα, Χώρος
42 («12»)

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Παράδειγμα α΄:

ΑΜΗ Α230_15, αγγείο μέσης τραχύτητας, Μέσος Τραχός Πηλός 1 (;),
ΔΔΑ: 1, πιθανώς άβαφο, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π;»)

Παράδειγμα β΄:

ΑΜΗ Α228_10, αγγείο μέσης τραχύτητας,
Μέσος Τραχός Πηλός 1, πετρογραφικό δείγμα 101, ΔΔΑ: 1,
αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην εξωτερική επιφάνεια, με άβαφο εσωτερικό,
τελική φάση, Νότια Πτέρυγα, Χώρος 41-42 (;) («Δ. 11/18»)

Κεφάλαιο 5.

5.1. Κύπελλα

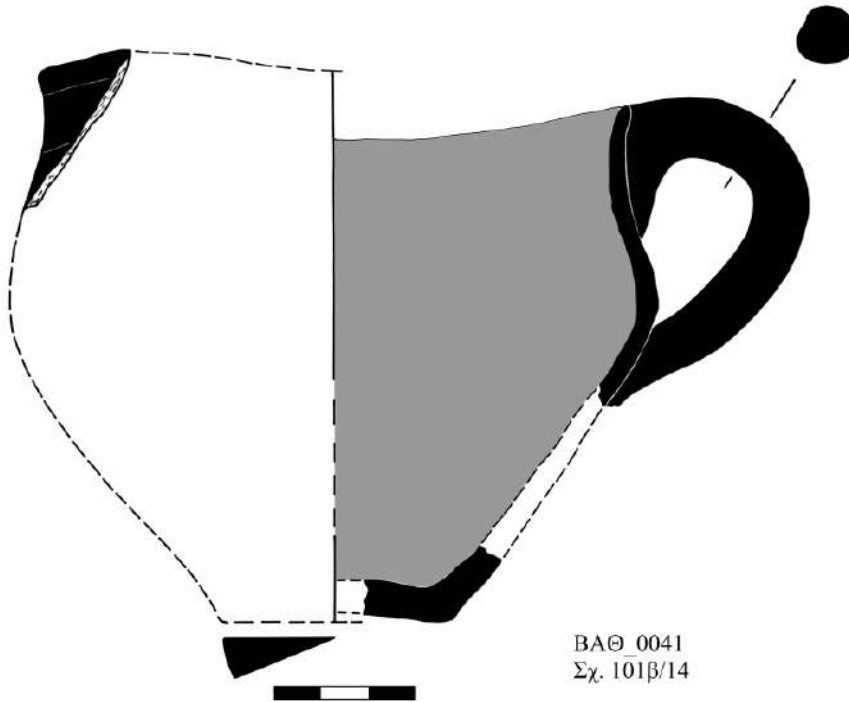
5.1.α. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

Είδος 1: Ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και πρόχυση, με κάθετη, μη προέχουσα ή ελάχιστα προέχουσα του χείλους λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη ή ελάχιστα στενούμενη βάση με κοίλη, ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης.

Τύπος 1
BAΘ_0041 (Σχ. 101β_14)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος, ελαφρώς διογκωμένο, με πρόχυση, με ελάχιστα προέχοντα του χείλους κάθετη λαβή ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και σχεδόν κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα στενούμενη βάση με έντονα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με αβέβαιη στιλπνότητα βαφής, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφύες αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφύης Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 51). Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 2:

Εικ. 1:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

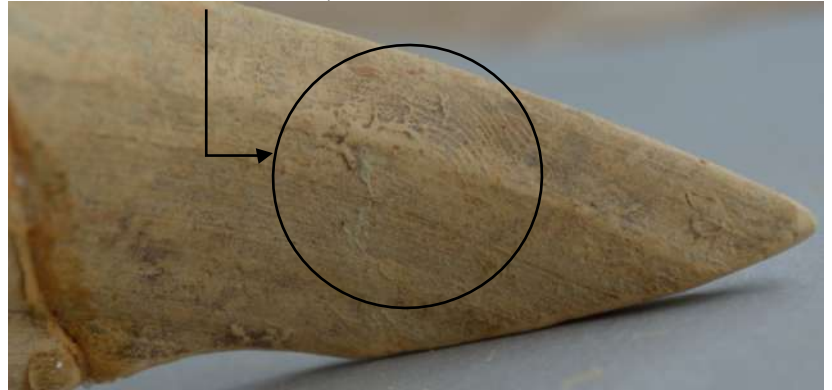
Εικ. 6: Ίχνη μαύρης, στιλπνής βαφής εντοπίζονται εσωτερικά της βάσης, όπου εντοπίζεται, επίσης, οριζόντια εσοχή πιθανώς στο σημείο ένωσης δύο κουλουρών (βλ. εικ. 6α: μπλε πλαίσιο), όπως και στην τραχιά, κάτω επιφάνεια της βάσης, η οποία είναι έντονα κοίλη προς το κέντρο της (βλ. εικ. 6β):

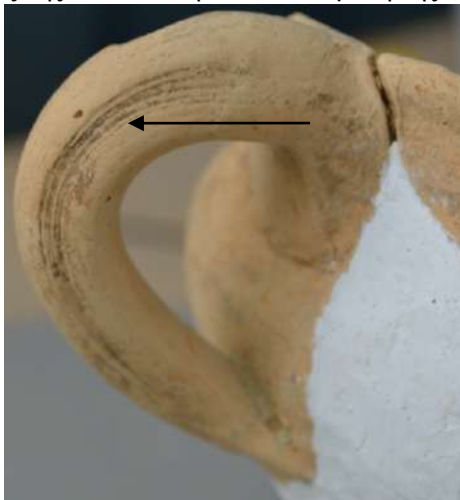
Εικ. 7: Η οριζόντια αυλάκωση στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, στο ύψος του λαιμού:

Εικ. 8: Εσωτερικά της πρόχυσης εντοπίζεται μεγάλο δακτυλικό αποτύπωμα:

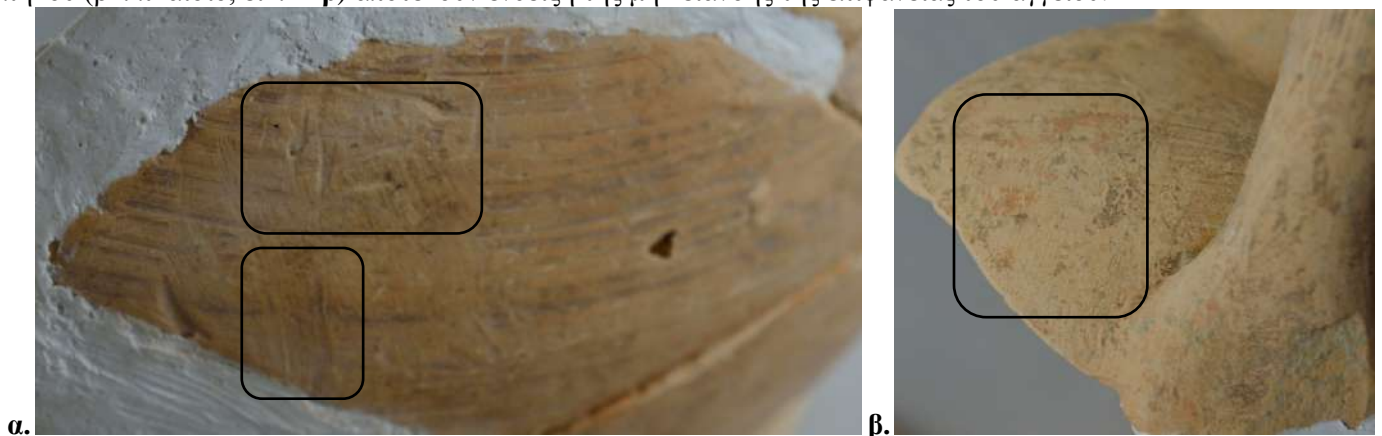
Εικ. 9: Η λαβή φέρει αβαθείς αυλακώσεις σε όλο το μήκος της, ειδικά στην πεπλατυσμένη της πλευρά:

Εικ. 10: Δύο τμήματα αποκόπηκαν από την επιφάνεια της πρόσφυσης της λαβής με χρήση αιχμηρού μέσου:

Εικ. 11: τα αβαθή, διαγώνια και κάθετα ίχνη στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (βλ. πλαίσια, εικ. 11α), τα οποία διακόπτουν τα ισχνά, οριζόντια ίχνη της τροχοποίησης, όπως και οι ανομοιόμορφες συγκεντρώσεις υδαρούς πηλού (βλ. πλαίσιο, εικ. 11β) αποτελούν ένδειξη της μη λείανσης της επιφάνειας του αγγείου:

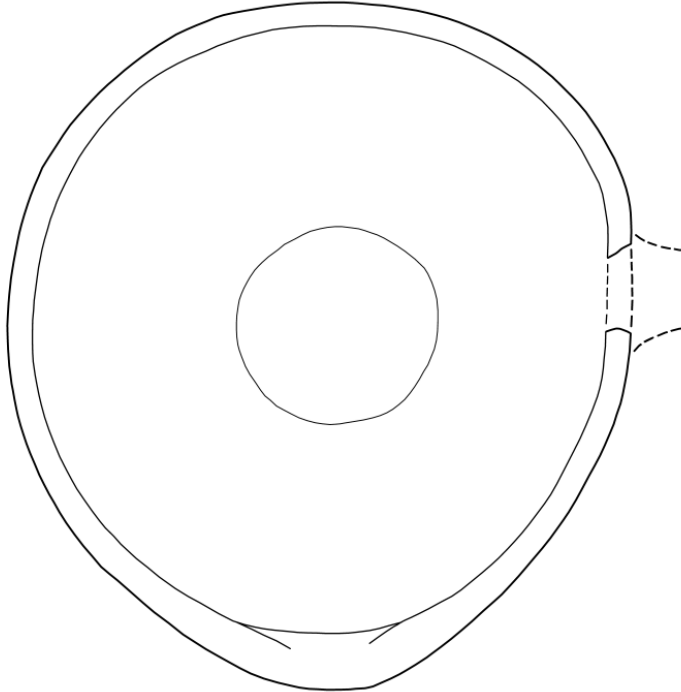

Τύπος 2

ΒΑΘ_0039 (Σχ. 100_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με (μη σωζόμενη) κάθετη λαβή ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους και διαγώνιου διαμήκη άξονα και με ελάχιστα στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο, πιθανώς μαύρο αγγείο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ερυθρά νέφη όπτησης και βαφή αβέβαιης στιλπνότητας, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Σώζεται κατά 65% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 52). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

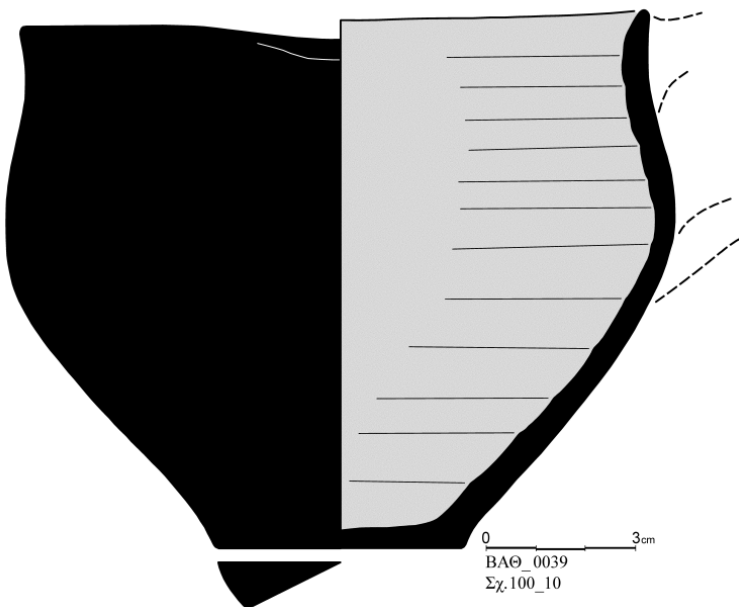

Εικ. 2:

Εικ. 1:

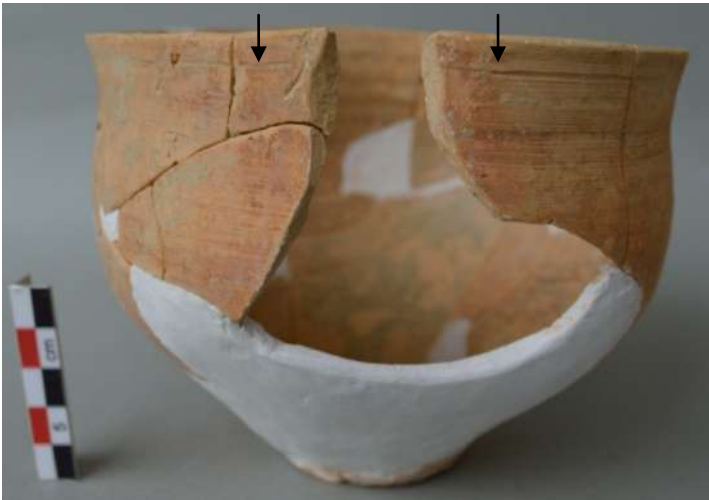
Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5: χαμηλότερα του χείλους (εσωτερικά και εξωτερικά) και παράλληλα με αυτό, εντοπίζεται οριζόντια εσοχή:

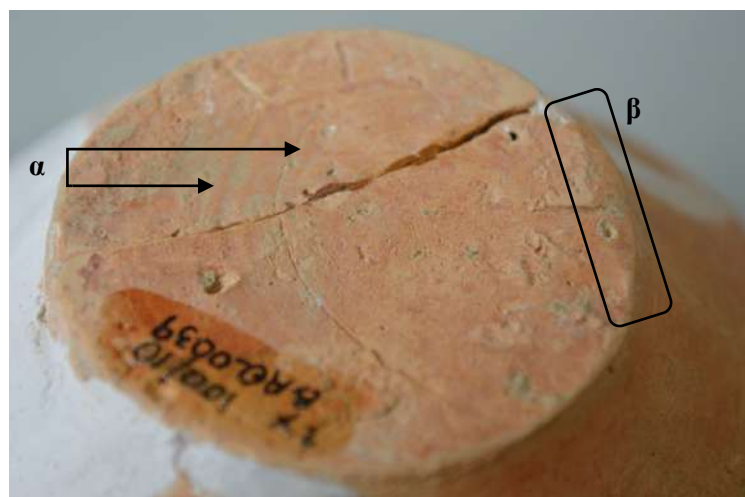
Εικ. 6: στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται κενά λόγω φθοράς θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων:

Εικ. 7: ερυθρά νέφη όπτησης εντοπίζονται στην πιθανώς μαύρη, σιδηρούχα βαφή:

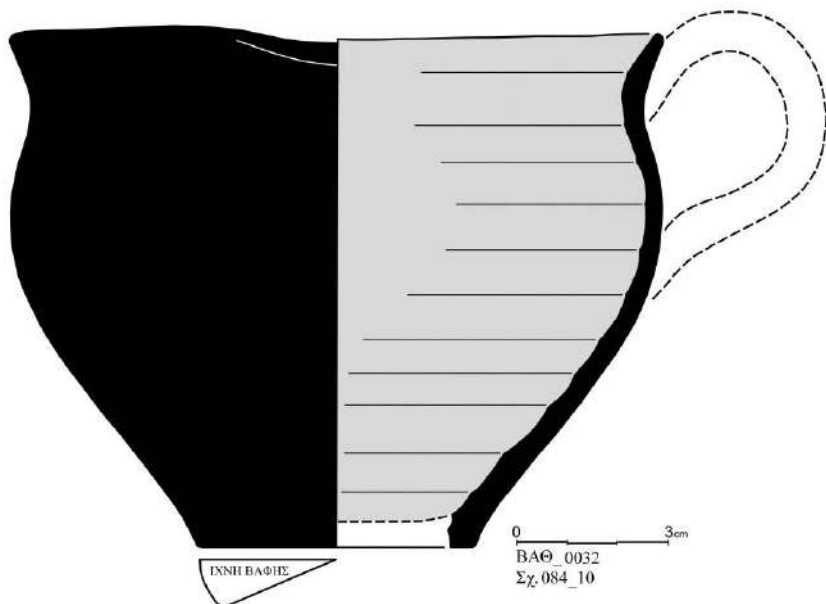
Εικ. 8: α. ημικυκλικά, ομόκεντρα ίχνη στην ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια της βάσης, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα· β. μικρό, αποκομμένο τμήμα στην περιφέρεια της βάσης, στο σημείο όπου το νήμα τραβήχτηκε απότομα κατά την έξοδό του από την επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 3
ΒΑΘ_0032 (Σχ. 84_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με (μη σωζόμενη) κάθετη λαβή ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με στενούμενη (μη σωζόμενη) βάση. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Το 10% της σωζόμενης επιφάνειας καλύπτεται με ίζημα. Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 44). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

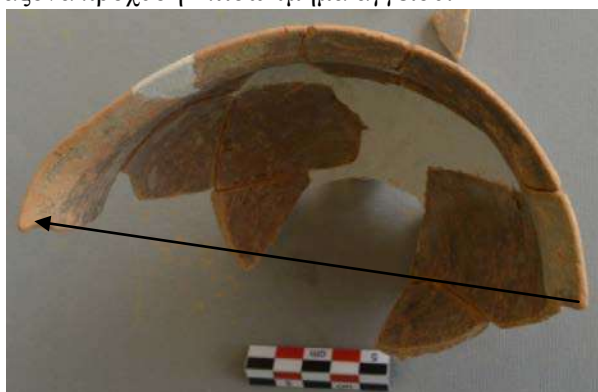
Σχέδιο:

Εικ. 2:

Εικ. 4: η περιφέρεια χείλους έχει ελλειψοειδές σχήμα, με τη μεγαλύτερη διάμετρό της να ακολουθεί τον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα αγγείου:

Εικ. 1:

Εικ. 3:

Εικ. 5: εξωτερικά, στο λαιμό, εντοπίζονται οριζόντιες ραβδώσεις χαμηλού ανάγλυφου:

Εικ. 6: **α.** το έξω νεύον χείλος εσωτερικά σχηματίζει γωνίωση με το κατώτερο σώμα του αγγείου· **β.** χαμηλού ανάγλυφου οριζόντιες ραβδώσεις, οι οποίες εναλλάσσονται με οριζόντιες αυλακώσεις και εσοχές, εντοπίζονται σε όλο το ύψος της εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου και οφείλονται, πιθανώς, στη χρήση της Μεθόδου 3 της τεχνικής κουλούρων - τροχού:

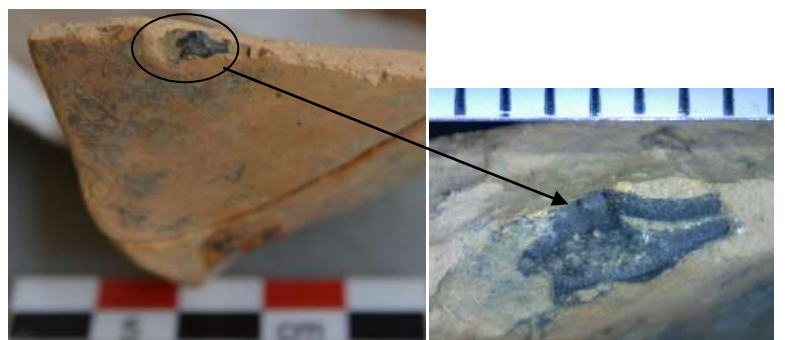
Εικ. 7: η μη λείανση της εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από την ύπαρξη: **α.** οριζόντιων, ισχνών ιχνών χαμηλού υψομετρικού ανάγλυφου και στρογγυλεμένου προφίλ, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίησή του, **β.** ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων υδαρούς πηλού, **γ.** δακτυλικών αποτυπωμάτων:

Εικ. 8: Λεπτοφυής Πηλός 1:

Εικ. 9: στην κεραμική ύλη εντοπίζεται ένα πολύ σκούρο πράσινο έγκλεισμα μέγιστης διάστασης 0,6 εκ., γωνιαίας καμπυλότητας και χαμηλής σφαιρικότητας:

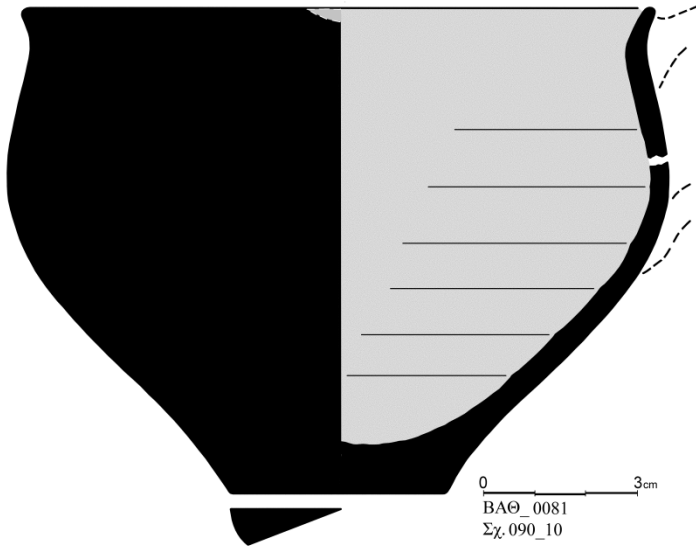

Τύπος 4

ΒΑΘ_0081 (Σχ. 90_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με (μη σωζόμενη) πρόχυση, με (μη σωζόμενη) κάθετη λαβή ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με στενούμενη βάση με επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ιδιαίτερα στιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο κατά 10%). Φέρει φθαρμένη ένδειξη με μολύβι στην κάτω επιφάνεια της βάσης «Α.Π.» (δηλαδή: «Αποθήκη Πίθων»). Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 73). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, του ισογείου ή ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων).

Σχέδιο:

Εικ. 2:

Εικ. 1:

Εικ. 3: Η τραχιά επιφάνεια έδρασης:

Εικ. 4: το χείλος (α.) σχηματίζει γωνιώση (β.) με το κατώτερο σώμα του αγγείου:

Εικ. 5: Λεπτοφυής Πηλός 1:

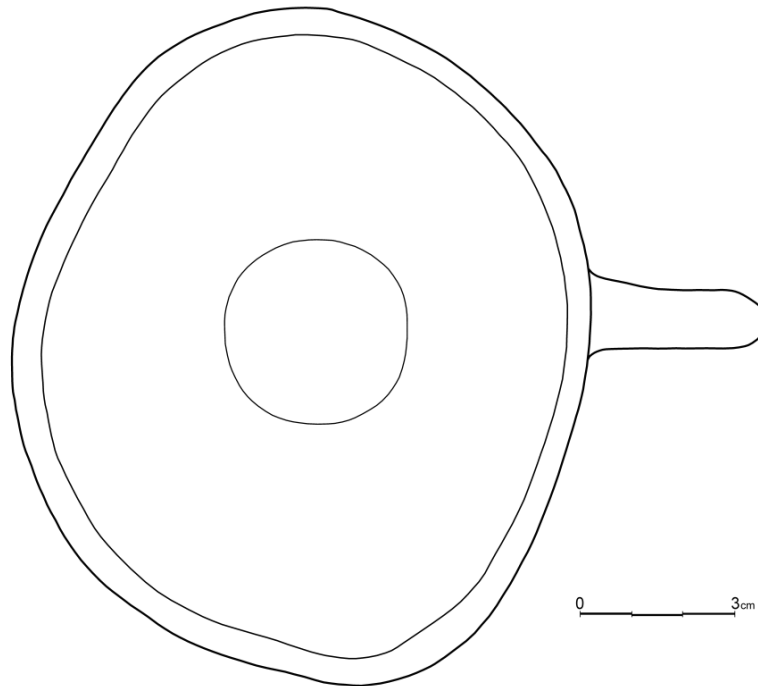
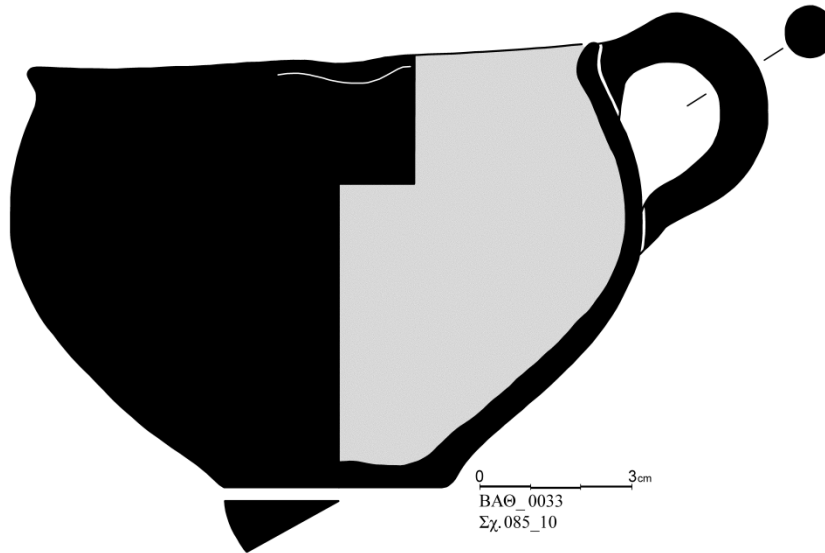

Τύπος 5

ΒΑΘ_0033 (Σχ. 85_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος, με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη βάση με σχεδόν επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή βαφή και ερυθρά νέφη όπτησης, με τμηματική λείανση εσωτερικά και εξωτερικά με μαλακό μέσο. Τροχοποίητο (εξολοκλήρου ή εν μέρει). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Το 10% της σωζόμενης επιφάνειας καλύπτεται με ίζημα. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

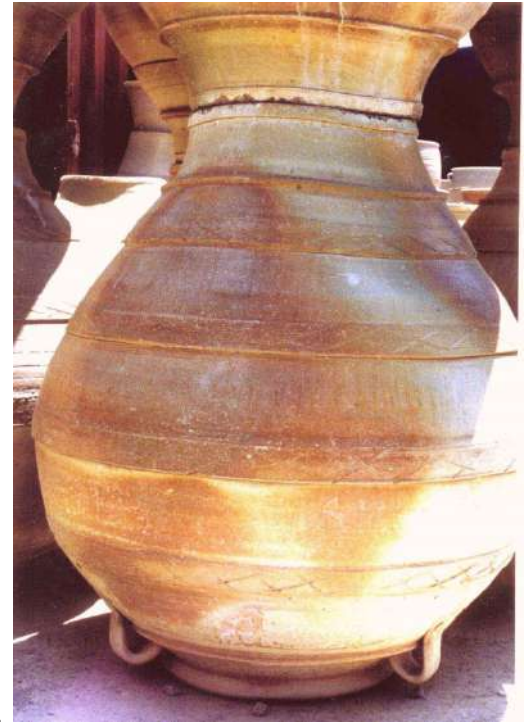
Εικ. 4:

Εικ. 5: **α.** τμήμα της εξωτερικής υπο-επιφάνειας του αγγείου φέρει ερυθρό νέφος όπτησης (βλ. πλαίσιο)· **β.** η εικόνα απεικονίζει παραδοσιακό πιθάρι στο Θρασσανό Κρήτης, το οποίο φέρει παρόμοια ερυθρά νέφη όπτησης (λήψη γράφουσας, 2000):

α.

β.

Εικ. 6: η άνω επιφάνεια της πρόσφυσης της λαβής, κοντά στο σημείο της ένωσής της με το χείλος, φέρει μία, πιθανώς σκόπιμα σχηματισμένη, ελλειψοειδή κοιλότητα (στο μπλε πλαίσιο), η ύπαρξης της οποίας στόχευε, ενδεχομένως, στη μείωση της ολισθηρότητας κατά την έκχυση του υγρού περιεχομένου του κυπέλλου· η εν λόγω κοιλότητα περιέχει μία δεύτερη, μικρότερη κυκλική κοιλότητα (στο κόκκινο πλαίσιο), μη σκόπιμα σχηματισμένη:

Εικ. 7: ο λανθασμένος χειρισμός κάποιου αιχμηρού εργαλείου (με το οποίο σχηματίστηκε η μεγάλη κοιλότητα στην άνω επιφάνεια της πρόσφυσης της λαβής - βλ. παραπάνω, **εικ. 6**) δημιούργησε τη λεπτή εγχάραξη στα πλαϊνά τοιχώματα της λαβής (**α.**), όπως και, ενδεχομένως, τις έδρες ελλειψοειδούς περιφέρειας και ελάχιστα κυρτής και λείας επιφάνειας, οι οποίες εντοπίζονται στον κάθετο άξονα της λαβής (**β.**):

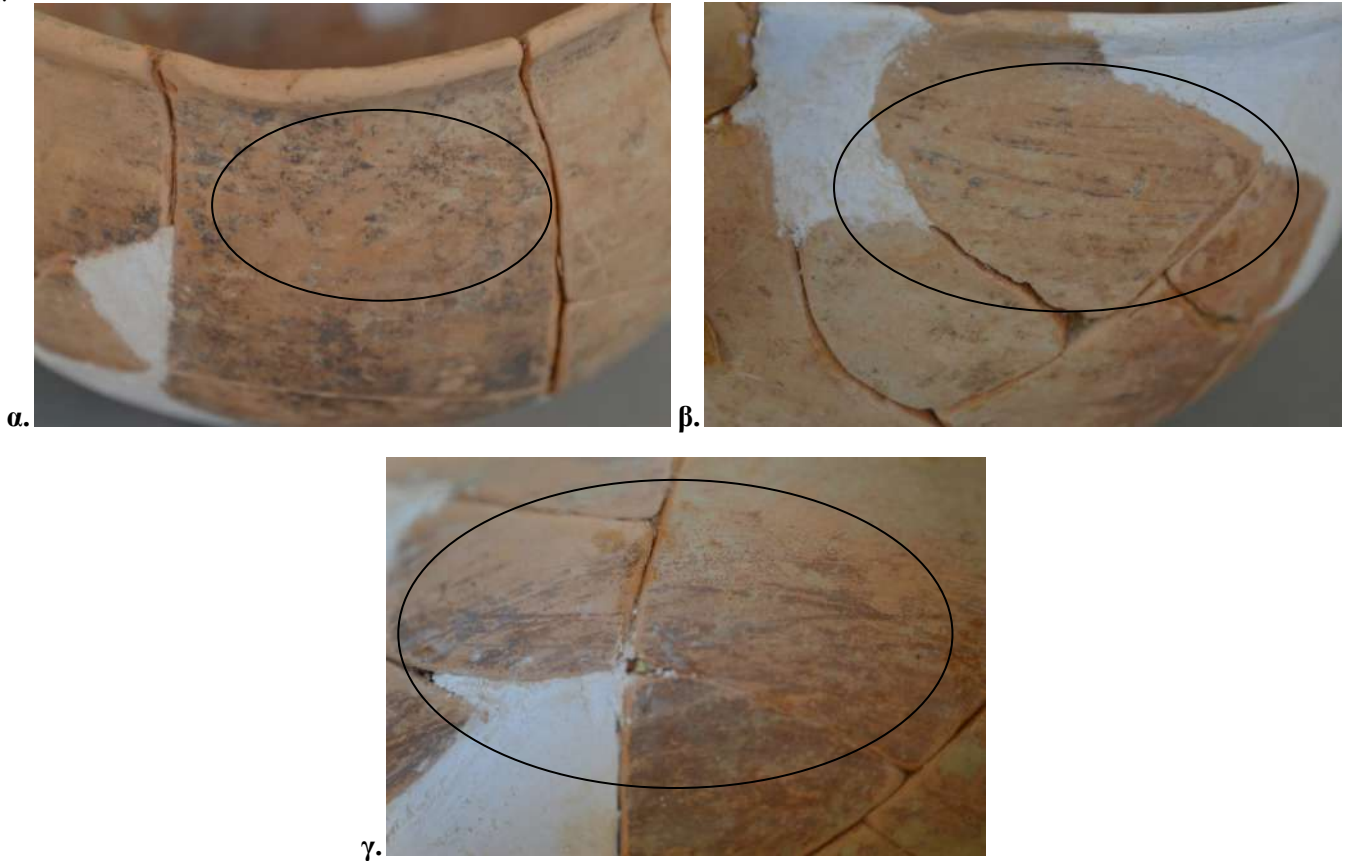

α.

β.

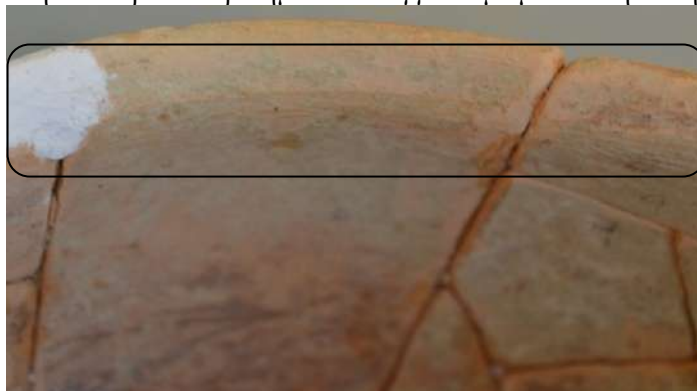
Εικ. 8: κατά τόπους, στην ανώτερη εξωτερική (α., β.) και εσωτερική (γ.) επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται λεπτές, διαγώνιες ή οριζόντιες εγχαράξεις με κοίλη επιφάνεια, μέσα στις οποίες ενίοτε διατηρείται καλύτερα η βαφή, οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανότατα με κάποιο μαλακό μέσο, ενδεχομένως σε μια προσπάθεια λείανσης του ημίωπου κυπέλλου:

Εικ. 9: στο μεγαλύτερο τμήμα της εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου είναι εμφανείς επάλληλες, οριζόντιες, χαμηλές κορυφώσεις και αβαθείς ραβδώσεις, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την αρχική τροχοποίηση του (το οποίο αποτελεί απόδειξη της μη λείανσής του, στα συγκεκριμένα σημεία):

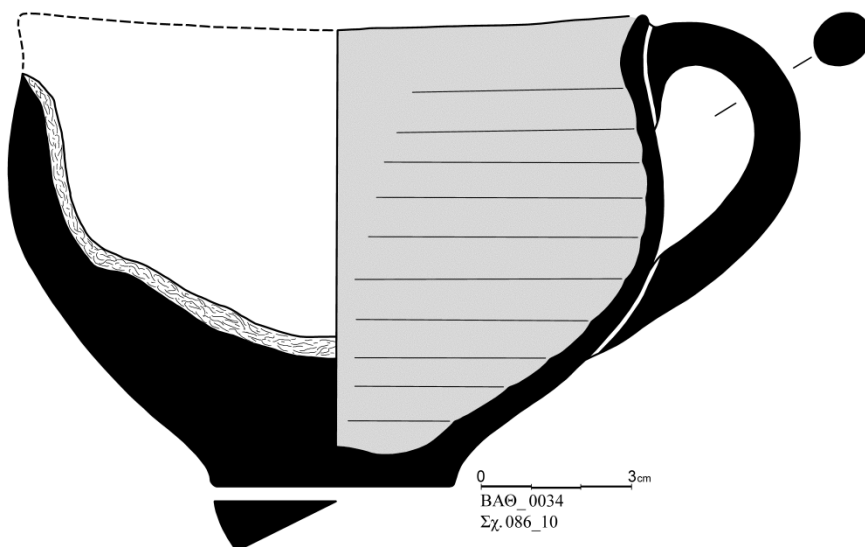
Εικ. 10: εσωτερικά του χείλους εντοπίζονται λεπτές, οριζόντιες αυλακώσεις και ραβδώσεις κυρτού προφίλ, οι οποίες δεν καλύπτονται με μαύρη βαφή και οι οποίες έχουν εντονότερο υψομετρικό προφίλ σε σχέση με τα προαναφερθέντα ίχνη καθαρισμού (βλ. **εικ. 8**) και τα ίχνη τροχοποίησης (βλ. **εικ. 9**): αυτές ενδέχεται να σχηματίστηκαν κατά τη λείανση του περισσότερο ημίωπου αγγείου με μαλακό ή σκληρό, νωπό ή στεγνό εργαλείο:

Τύπος 6
ΒΑΘ_0034 (Σχ. 86_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στυλνή επιφάνεια βαφής, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Σώζεται κατά 65% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Λεπτοφυής Πηλός 1 Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 2:

Εικ. 1:

Εικ. 3:

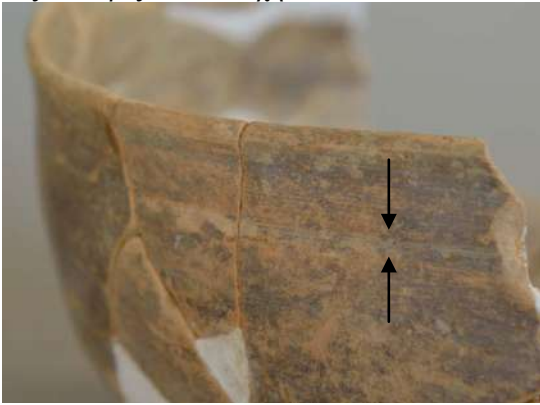
Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6: Λίγο χαμηλότερα (εξωτερικά) του χείλους, εντοπίζεται οριζόντια εσοχή:

Εικ. 7: Το χείλος εσωτερικά και οριζόντια εσοχή χαμηλότερα, στο ύψος του ώμου:

Εικ. 8: η πρόσφυση της λαβής έχει επικολληθεί χαμηλότερα του χείλους:

Εικ. 9: η λαβή παρουσιάζει γωνιώσεις καθ' όλο το μήκος της:

Εικ. 10: η έκφυση της λαβής επικολλήθηκε χαμηλότερα του ώμου του αγγείου με τη βοήθεια εργαλείου, δίνοντάς της συμμετρικό, τριγωνικό σχήμα:

Εικ. 11: ένα παρεμφερές παράδειγμα της λαβής της εικ. 10 είναι η τριγωνική λαβή η οποία αποτελεί σήμα - κατατεθέν των πιθαριών του κεραμικού εργαστηρίου του Κωνσταντίνου Γαλλιού στις Μαργαρίτες Κρήτης (λήψη γράφουσας, 2015):

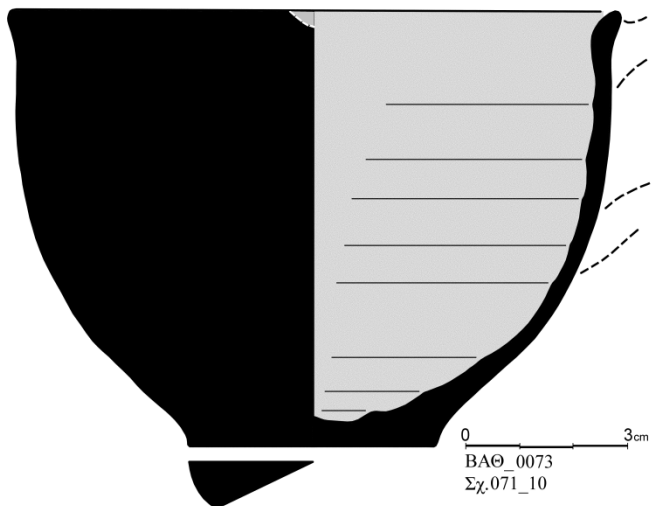
Εικ. 12: Λεπτοφυής Πηλός 1:

Τύπος 15
BAΘ_0073 (Σχ. 71_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, (μη σωζόμενη) προέχουσα ή μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με επιφάνεια βαφής αβέβαιης στιλπνότητας, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφύες αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφύης Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 72). Φέρει ένδειξη με μολύβι στην κάτω επιφάνεια της βάσης «Α.Π.» (δηλαδή: «Αποθήκη των Πίθων»). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων).

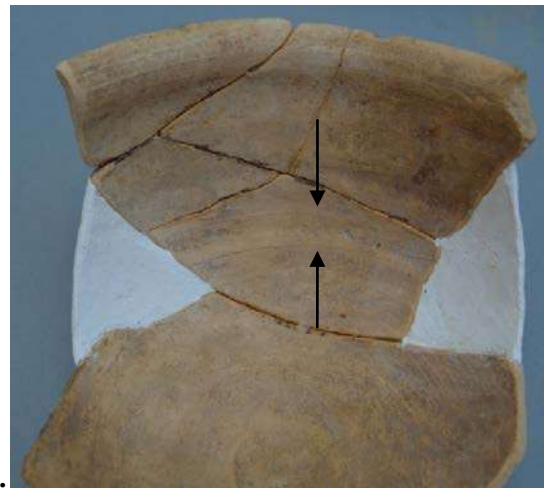
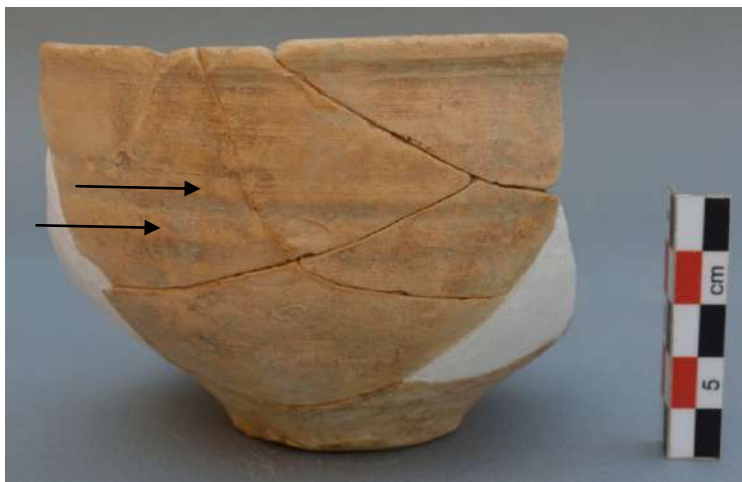
Σχέδιο:

Εικ. 1

Εικ. 2: **α.** εξωτερικά, εντοπίζονται οριζόντιες ραβδώσεις, οι οποίες, πιθανώς, αντιστοιχούν στο σώμα των κουλουρών, όσο και στην ενέργεια τροχοποίησής τους· **β.** εσωτερικά εντοπίζονται οριζόντιες εσοχές, οι οποίες, πιθανώς, αντιστοιχούν στις ενώσεις των κουλουρών:

Εικ. 3: η ανομοιόμορφη περιφέρεια της βάσης φέρει εγκοπή στο σημείο όπου ενώθηκαν οι δύο άκρες του νήματος με το οποίο το αγγείο αποκόπηκε από τον περιστρεφόμενο τροχό:

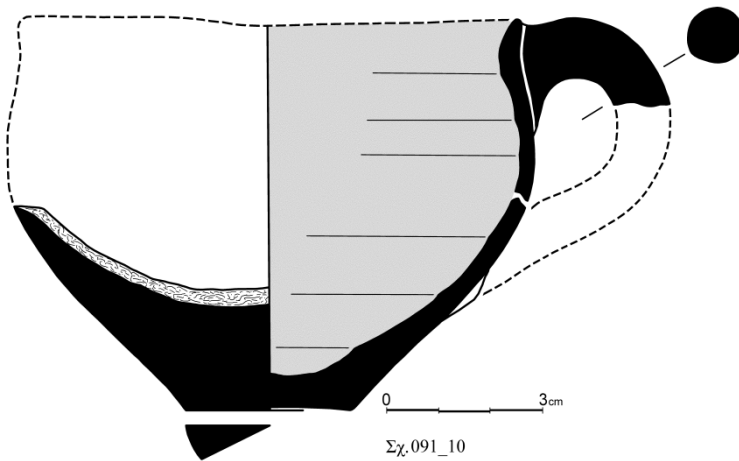
Εικ. 4: Λεπτοφύης Πηλός 1:

Τύπος 7
Σχ. 91_10

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και ελάχιστα στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ιδιαίτερα στιλπνή επιφάνεια βαφής, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Fig. 6:

Τύπος 8

ΒΑΘ_0029 (Σχ. 95_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή επιφάνεια βαφής, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 89). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

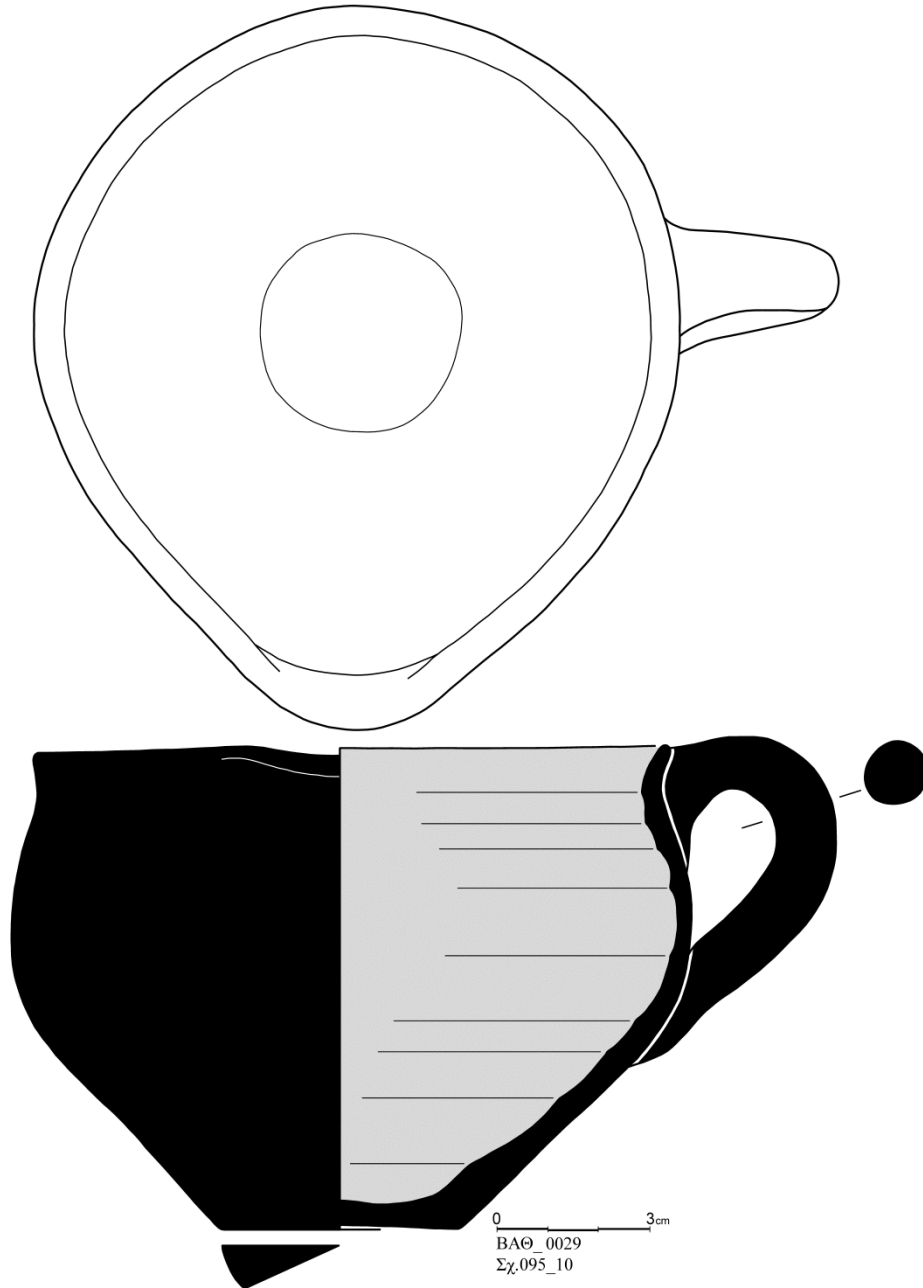

Fig. 1:

Fig. 2:

Fig. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

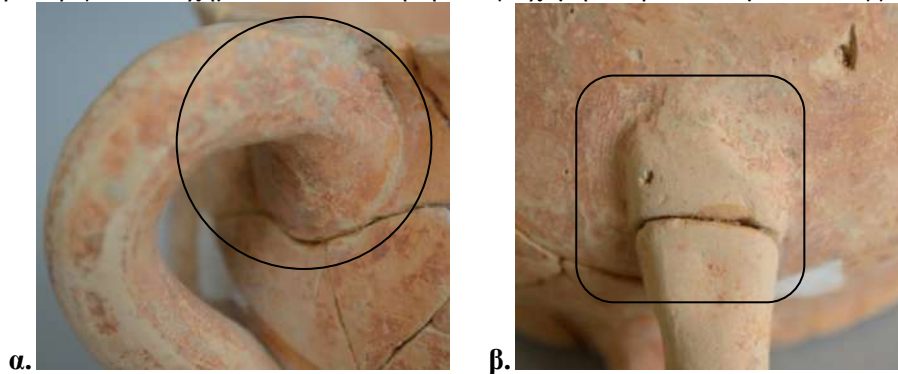
Εικ. 7:

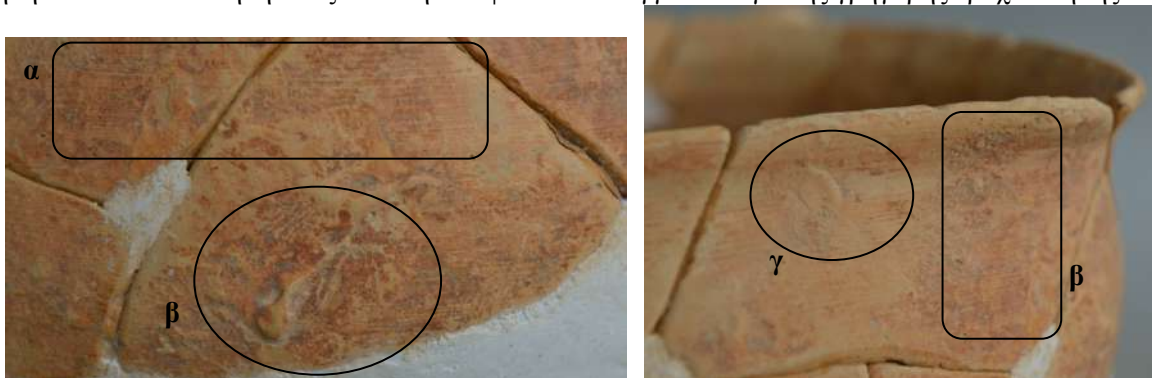
Εικ. 8: εντοπίζονται κενά στην επιφάνεια του αγγείου τα οποία δημιουργήθηκαν από τη φθορά διογκωμένων και θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων:

Εικ. 9: **α.** η πρόσφυση της λαβής έχει κυκλική περιφέρεια και επικολλήθηκε στο ύψος του χείλους· **β.** η έκφυση της λαβής έχει ασύμμετρο, τριγωνικό σχήμα και επικολλήθηκε λίγο χαμηλότερα του ώμου του αγγείου:

Εικ. 10: η μη λείανση της επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από την ύπαρξη: **α.** επάλληλων, λεπτών, οριζόντιων, ιχνών τροχοποίησης, **β.** ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων υδαρούς πηλού· **γ.** τμημάτων πηλού τα οποία αποκολλήθηκαν και επικολλήθηκαν ξανά στην επιφάνεια του αγγείου λόγω της γρήγορης τροχοποίησης:

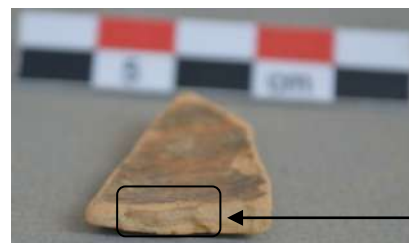
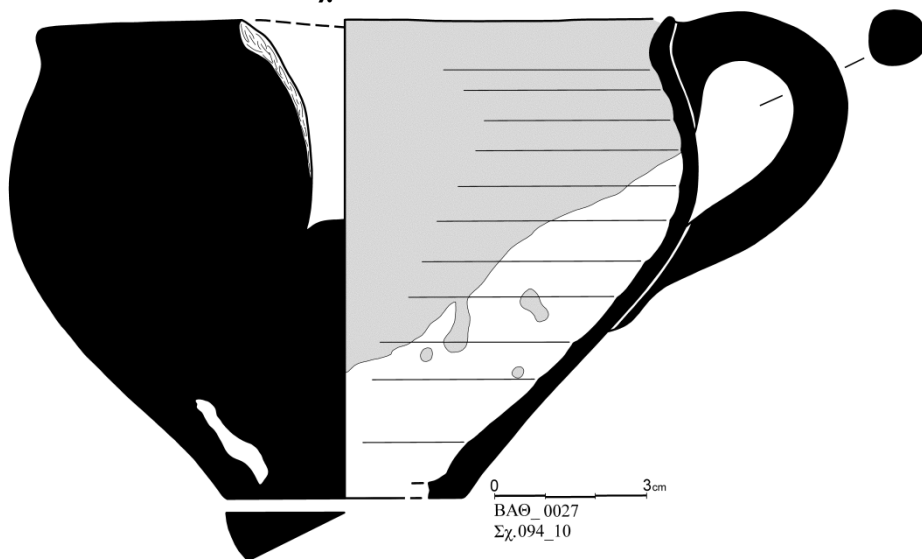
Εικ. 11: εσωτερικά του λαιμού του αγγείου εντοπίζονται οριζόντιες, επάλληλες ραβδώσεις, αυλακώσεις και εσοχές, ενδεικτικές της χρήσης της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλούρων - τροχού και των πιέσεων που ασκήθηκαν στο σημείο, στην προσπάθεια να σχηματιστεί το στενότερο τμήμα του λαιμού:

Τύπος 9
ΒΑΘ_0027 (Σχ. 94_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, με στενούμενη βάση με σχεδόν επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη καταλοιβιάδων εξωτερικά και με διακόσμηση καταλοιβιάδων εσωτερικά, με σιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές, αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 90). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1: Μεγάλο, σκούρο κόκκινο έγκλεισμα:

Εικ. 2:

Εικ. 4:

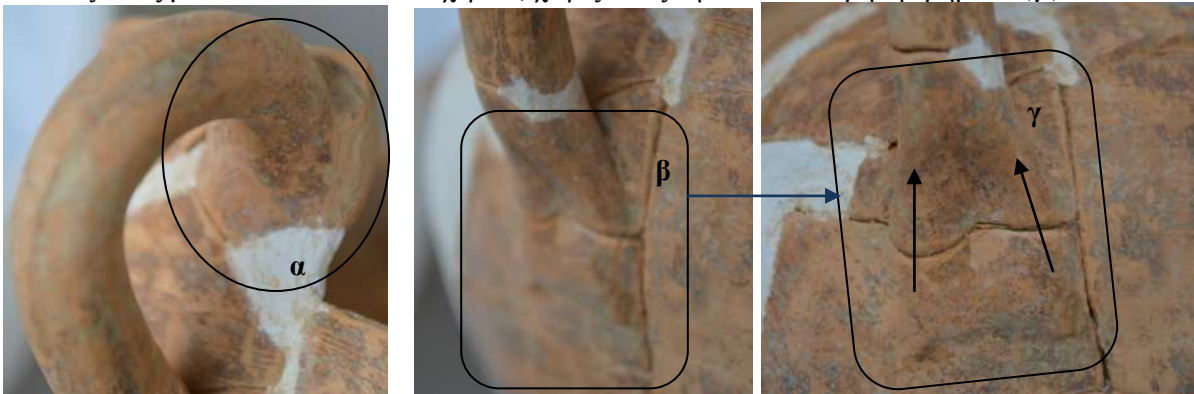

Εικ. 5:

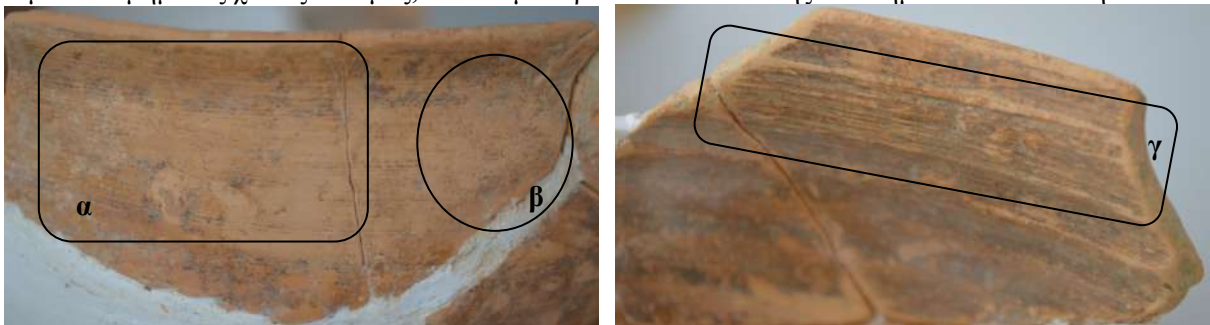

Εικ. 6:**Εικ. 7:**

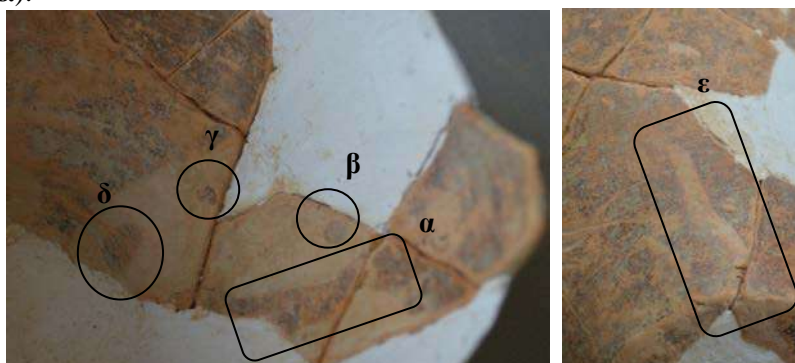
Εικ. 8: **α.** η κυκλικής περιφέρειας πρόσφυση της λαβής επικολλήθηκε λίγο χαμηλότερα του χείλους και προέχει ελάχιστα αυτού, ενώ **β.** η μεγάλου μήκους έκφυση της λαβής επικολλήθηκε λίγο χαμηλότερα του ώμου του αγγείου, πιθανότατα πιέζοντας με το ένα δάκτυλο του χεριού, χωρίζοντάς την σε δύο επιμήκη τμήματα (**γ.**):

Εικ. 9: η μη λείανση της εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από την ύπαρξη: **α.** λεπτών, επάλληλων, οριζόντιων ιχνών τροχοποίησης, **β.** δακτυλικών αποτυπωμάτων· **γ.** οριζόντιων, παράλληλων, λεπτών ραβδώσεων και αυλακώσεων (οι οποίες φέρουν ίχνη βαφής) έντονου υψομετρικού ανάγλυφου εσωτερικά του χείλους - λαιμού, οι οποίες υποδηλώνουν τη χρήση μαλακού / σκληρού, υγρού μέσου είτε κατά τον αρχικό σχηματισμό του τμήματος χείλος - λαιμός, είτε σε μία προσπάθεια λείανσης του σημείου σε νωπό πηλό:

Εικ. 10: η επίθεση της βαφής διενεργήθηκε με έκχυση / μερική εμβάπτιση, το οποίο υποδεικνύεται από την ύπαρξη στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου σκόπιμα σχηματισμένων, διακοσμητικών καταλοιβιάδων (**α., δ.**) και πιθανώς τυχαία σχηματισμένων κηλίδων βαφής (**β., γ.**), όπως και από την ύπαρξη άβαφων τμημάτων στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (**ε.**):

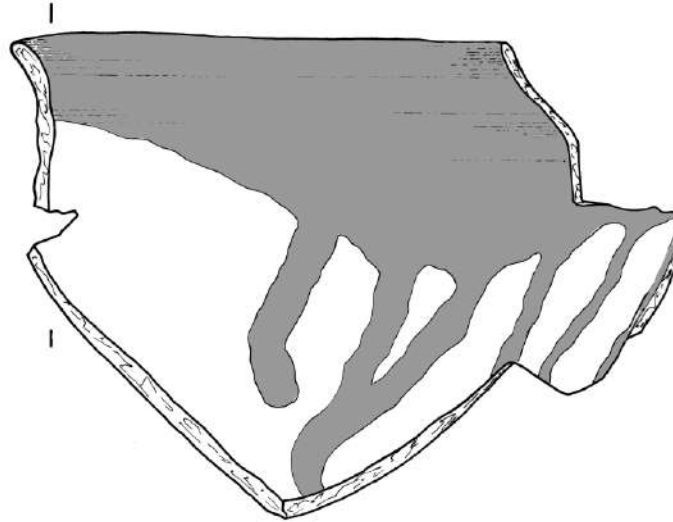

Τύπος 10

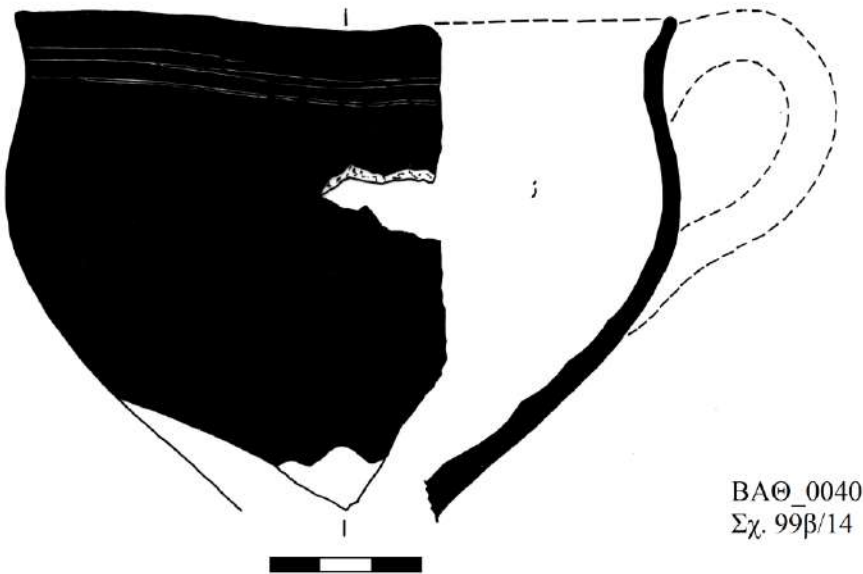
BAΘ_0040 (Σχ. 99β_14)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με (μη σωζόμενη) ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και στενούμενη βάση (μη σωζόμενη). Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εσωτερικά, με ιδιαίτερα στιλπνή βαφή, με λείανση εσωτερικά στα άβαφα τμήματα του αγγείου με σκληρό εργαλείο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και ελάχιστη φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρεια Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

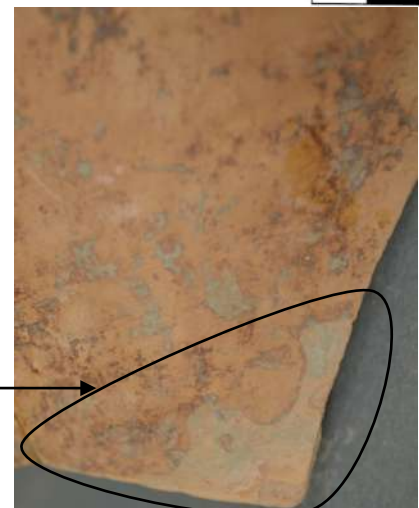

BAΘ_0040

Σχ. 99β/14

Εικ. 2: η καταλοιβάδα βαφής στο κατώτερο, εξωτερικό τμήμα του κυπέλλου:

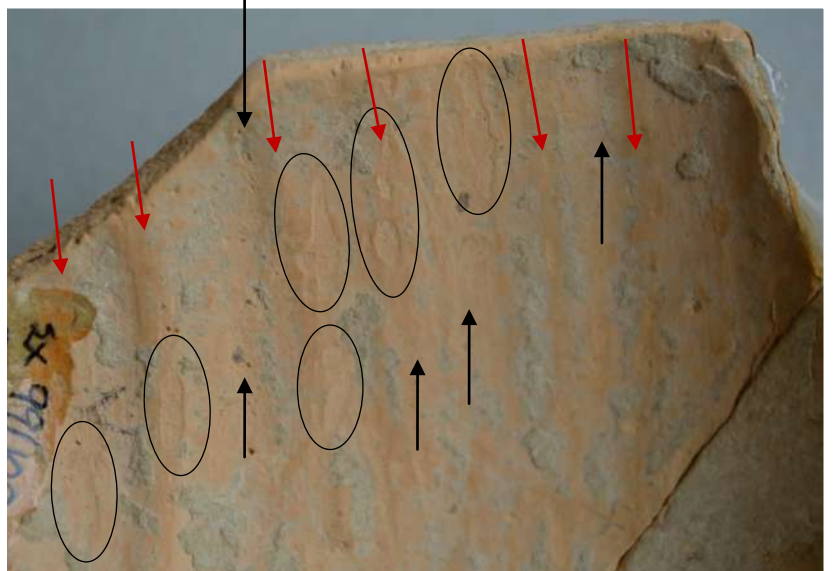
Εικ. 3: **α.** εξωτερικά, χαμηλότερα του χείλους, εντοπίζονται τρεις οριζόντιες, διακοσμητικές εγχαράξεις· **β.** σε όλη την εξωτερική επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται ραβδώσεις, οι οποίες αντανακλούν στην εσωτερική του επιφάνεια (βλ. **εικ. 5**) και οι οποίες σχηματίστηκαν λόγω της χρήσης της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού:

Εικ. 4: στο εσωτερικό του αγγείου εντοπίζονται σκόπιμα σχηματισμένες, διακοσμητικές καταλοιβάδες:

Εικ. 5: η ημιτελής λείανση του ημίωπου αγγείου στο εσωτερικό, άβαφο τμήμα του με χρήση σκληρού εργαλείου υποδεικνύεται από την ύπαρξη οριζόντιων, λειασμένων επιμηκών εδρών (βλ. μαύρα βέλη) και, αντιστοίχως, οριζόντιων, μη λειασμένων επιμηκών τμημάτων (βλ. πλαίσια). Σε όλη την έκταση της εσωτερικής του επιφάνειας εντοπίζονται οριζόντιες ραβδώσεις (βλ. κόκκινα βέλη) που αντανακλούν στην εξωτερική του επιφάνεια (βλ. **εικ. 3α.**), οι οποίες οφείλονται στον αρχικό σχηματισμό του αγγείου με κουλούρες:

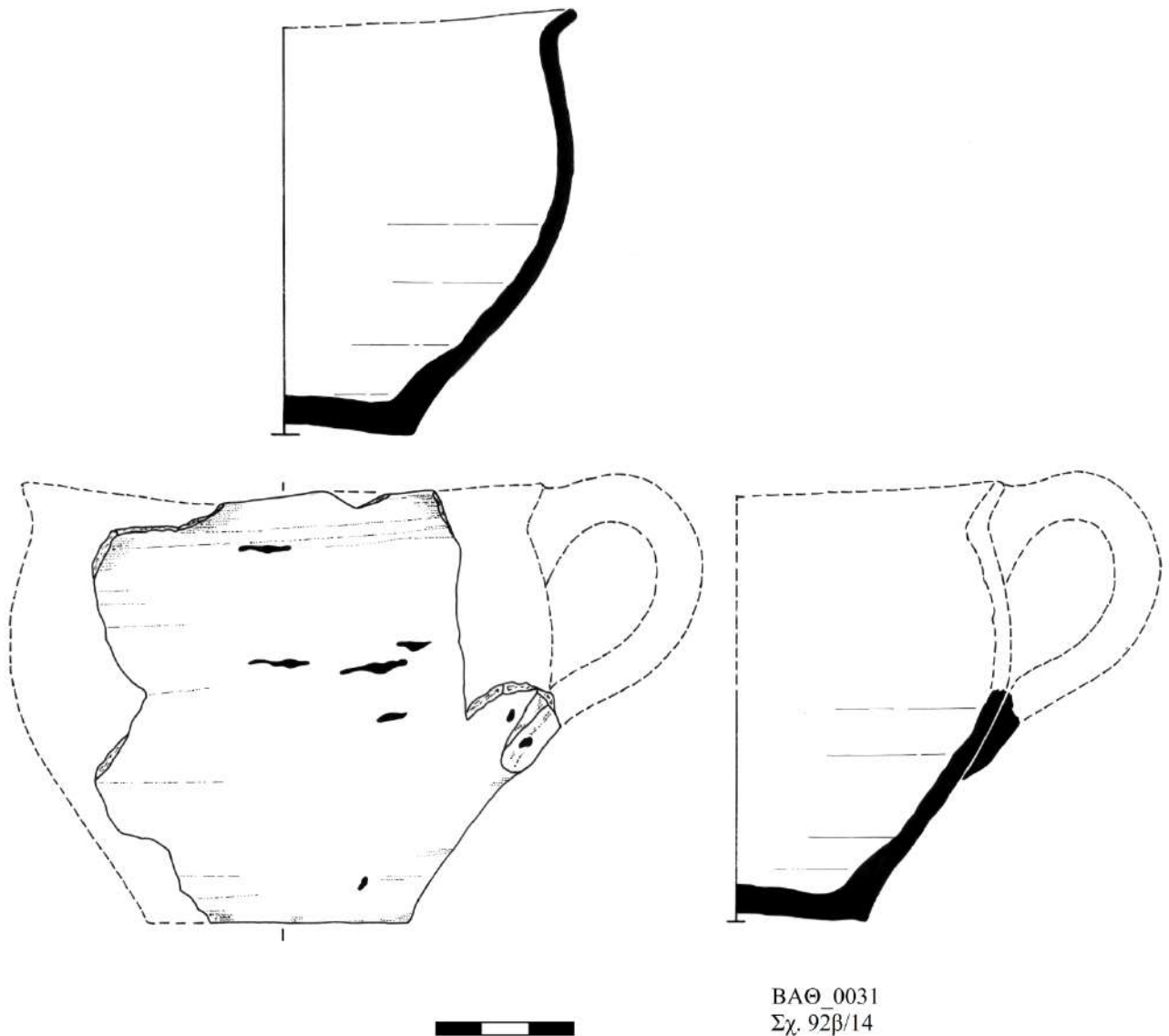

Τύπος 11

BAΘ_0031 (Σχ. 92β_14)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, μη σωζόμενη ελάχιστα προέχουσα ή μη προέχουσα του χείλους, κάθετη λαβή εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ελάχιστα στενούμενη βάση με κοίλη κάτω επιφάνεια. Με διακόσμηση μικρών καταλοιβιάδων μαύρης βαφής εξωτερικά και πάνω στη λαβή και με τυχαίο σχηματισμό μικρών κηλίδων μαύρης βαφής εσωτερικά, χωρίς βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Τμηματική λείανση εξωτερικά και εσωτερικά, πιθανώς με μαλακό μέσο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 50). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3: η πιθανώς λειασμένη εσωτερική επιφάνεια του αγγείου:

Εικ. 4: η επιφάνεια έδρασης:

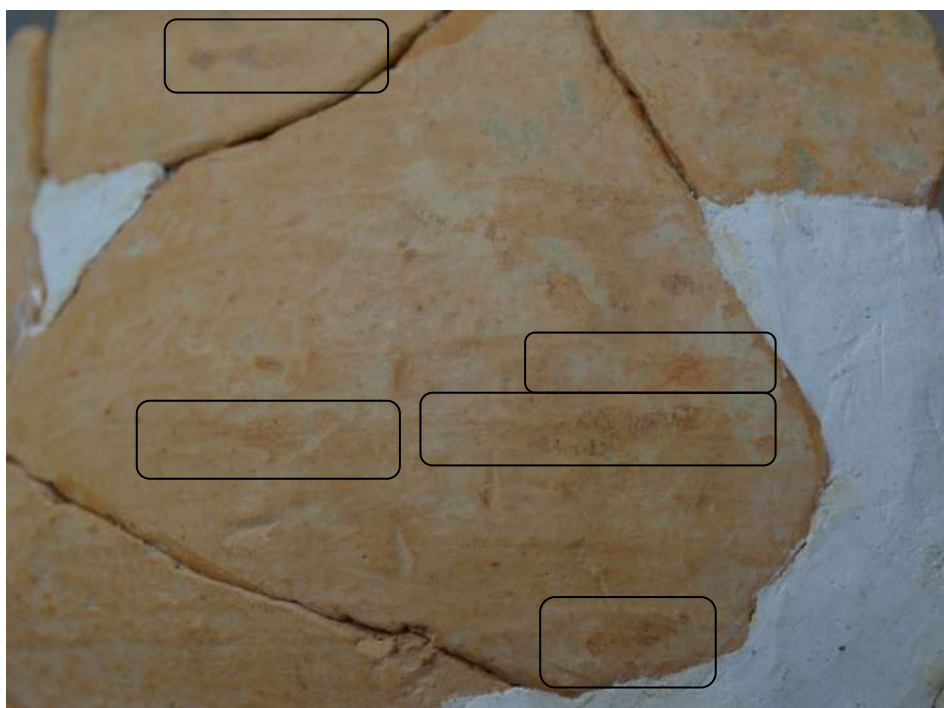
Εικ. 5: μικρή καταλοιβάδα βαφής πάνω στην έκφυση της λαβής:

Εικ. 6: το αγγείο έχει λειανθεί εξωτερικά, εκτός από το τμήμα του χείλους και της βάσης, με κάποιο μαλακό μέσο σε ημίωπο πηλό, όπως υποδεικνύει η ύπαρξη μικρής έκτασης οριζόντιων, επιμήκων εδρών με επίπεδη ή ελάχιστα κοίλη, λεία επιφάνεια και με ανομοιογενή σύνορα (βλ. ορθογώνια πλαίσια): ενδιάμεσα στα παραπάνω ίχνη εντοπίζονται, επιπλέον, αβαθείς, λεπτές, κοίλες αυλακώσεις - εγχαράξεις διαγώνιου άξονα, οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανότατα είτε από το προαναφερθέν μαλακό μέσο λείανσης, είτε από την ακμή κάποιου άλλου εργαλείου, σκληρού ή μαλακού (βλ. ελλειψοειδή πλαίσια):

Εικ. 7: στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται μικρές καταλοιβάδες βαφής οριζόντιου άξονα:

Εικ. 8: στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, εντοπίζονται ολιγάριθμες, μικρές κηλίδες βαφής:

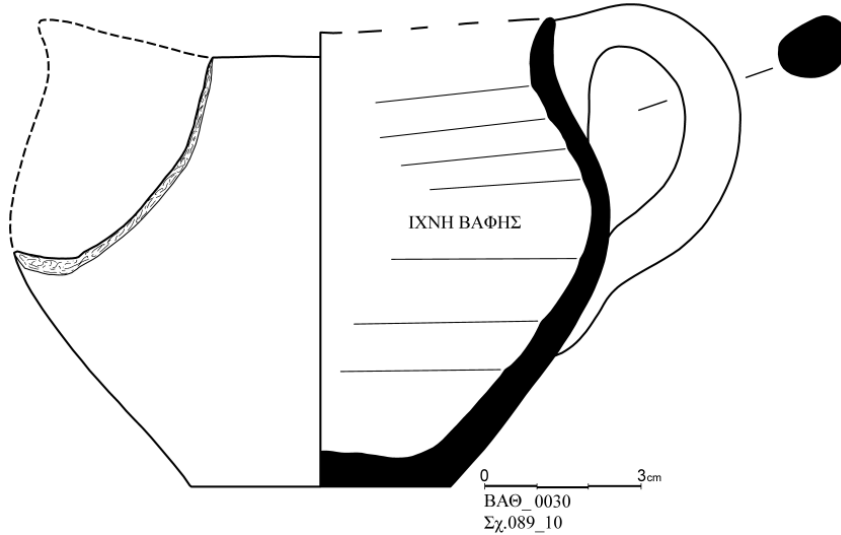
Εικ. 9: Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 50):

Τύπος 12
BAΘ_0030 (Σχ. 89_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προεξέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με στενούμενη βάση με σχεδόν επίπεδη κάτω επιφάνεια. Άβαφο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη μαύρης (;) βαφής εσωτερικά (αβέβαιης στιλπνότητας), με λείανση εσωτερικά και εξωτερικά με υγρό, μαλακό μέσο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και σχεδόν ολική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 45). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Εικ. 8: α. η πρόσφυση της λαβής τοποθετήθηκε στο ύψος του χείλους και προέχει ελάχιστα αυτού· β.-γ. η έκφυση της λαβής είναι ορθογώνιου σχήματος και επικολλήθηκε με ομοιόμορφο και επιδέξιο τρόπο αρκετά χαμηλότερα του ώμου του αγγείου:

α.

β.

γ.

Εικ. 9: το αγγείο φέρει ίχνη μαύρης (:) βαφής εσωτερικά, τα οποία είτε είναι υπολείμματα μαύρης διακόσμησης κηλίδων ή μικρών καταλοιβάδων, είτε πρόκειται για τυχαίο σχηματισμό:

Εικ. 10: α. σε όλη την εξωτερική και εσωτερική επιφάνειά του αγγείου εντοπίζονται οριζόντια, λεπτά, στιλπνά ίχνη χαμηλού υψομετρικού ανάγλυφου και στρογγυλεμένου προφίλ με ανομοιογενή σύνορα, τα οποία οφείλονται σε λείανση σε ημίωπο πηλό με υγρό, μαλακό μέσο, ίσως έχοντας επανατοποθετήσει το αγγείο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό· β. στην ίδια ενέργεια λείανσης, ίσως, οφείλονται οι οριζόντιες, επιμήκεις, πλατιές έδρες στο μέσο καθ' ύψος τμήμα της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου, οι οποίες σχηματίζουν γωνίωση μεταξύ τους:

α.

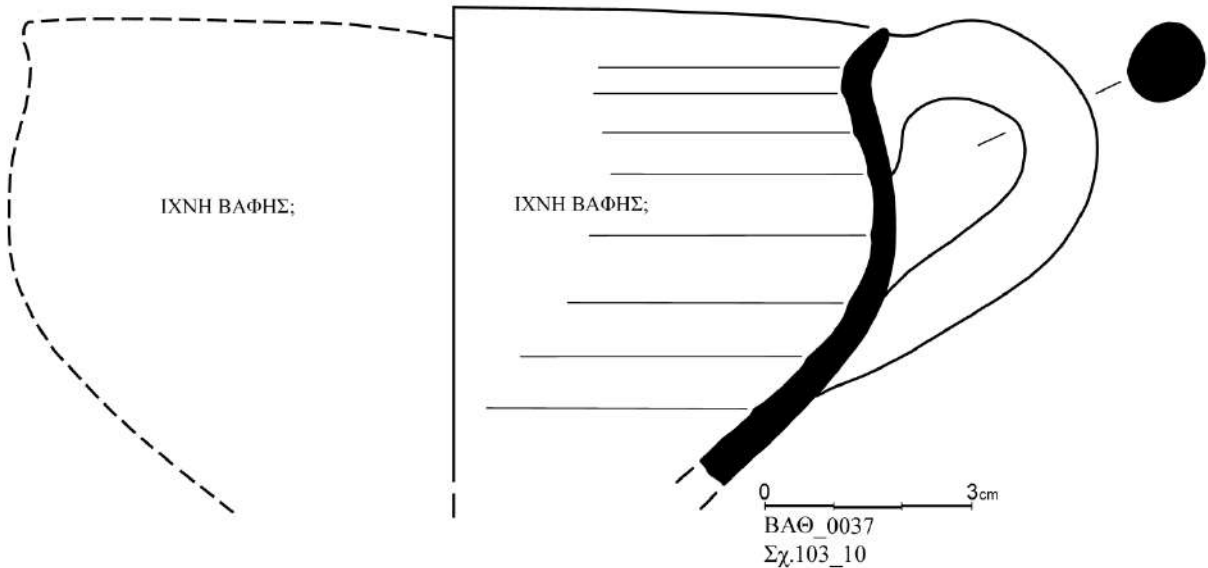
β.

Τύπος 13

ΒΑΘ_0037 (Σχ. 103_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή οβάλ εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με ελάχιστα στενούμενη, μη σωζόμενη βάση. Φέρει, πιθανώς, ίχνη μαύρης βαφής αβέβαιης στιλπνότητας εσωτερικά, εξωτερικά και πάνω στη λαβή (ίσως υπολείμματα διακόσμησης μαύρων κηλίδων ή καταλοιβάδων), με λείανση στο κατώτερο εξωτερικό και εσωτερικό τμήμα του με μαλακό και σκληρό μέσο, αντιστοίχως. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και σχεδόν ολική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 53). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

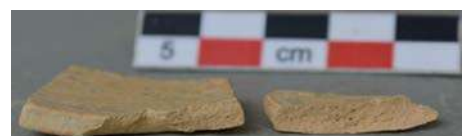
Εικ. 2:

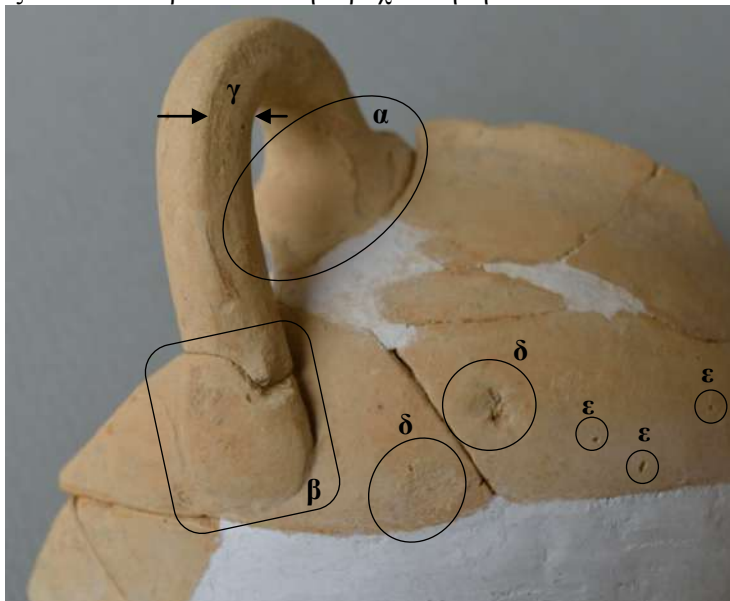
Εικ. 3:

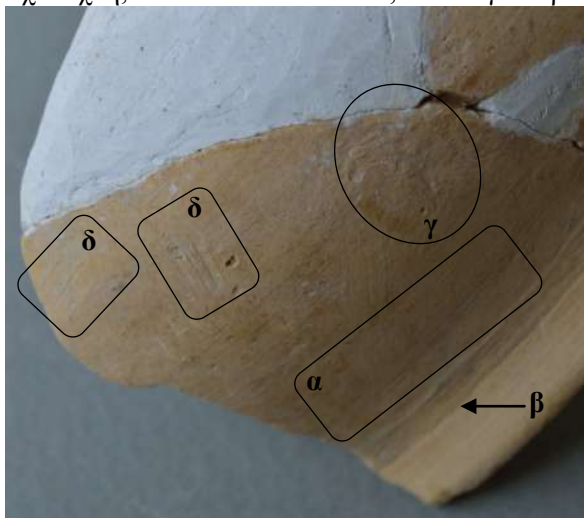
Εικ. 4: Λεπτοφυής Πηλός 1:

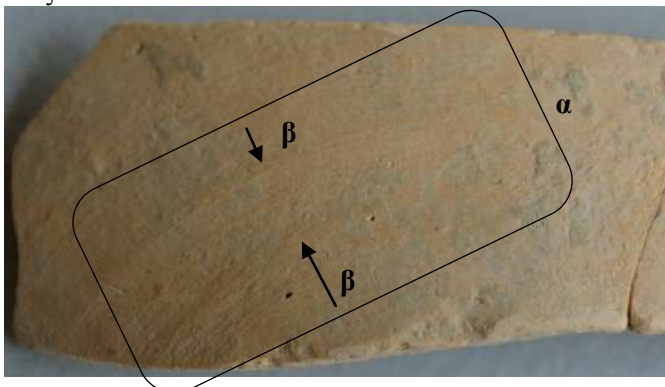
Εικ. 5: **α.** η πρόσφυση της λαβής έχει κυκλική περιφέρεια, ενώ **β.** η έκφυση της λαβής έχει ελλειψοειδή περιφέρεια. **γ.** η λαβή φέρει μία σχεδόν επίπεδη πλευρά, η αποτελεί το αποτύπωμα του εσωτερικού των δακτύλων των χεριών του τεχνίτη που τη σχημάτισε. Στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται κενά που οφείλονται: **δ.** στη φθορά των ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων και **ε.** στη χαμηλή πλαστικότητα της πηλόμαζας ή / και στη μη αποτελεσματική ομογενοποίησή του σώματος των κουλουρών κατά την τροχοποίηση:

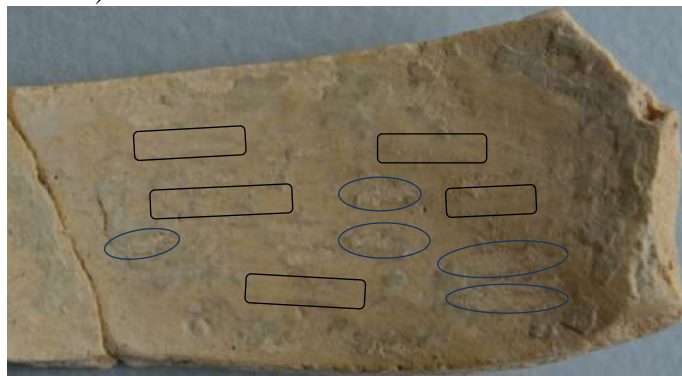
Εικ. 6: η μη λείανση στο ανώτερο εξωτερικό τμήμα του αγγείου αποδεικνύεται από: **α.** τα επάλληλα, οριζόντια, λεπτά ίχνη τροχοποίησης, **β.** την οριζόντια εγχάραξη εξωτερικά του χείλους, **γ.** τις ανομοιομορφες συγκεντρώσεις υδαρούς πηλού, **δ.** τα επάλληλα, ισχνά ίχνη, τα οποία ακολουθούν, ανά συγκέντρωση, διάφορες κατευθύνσεις:

Εικ. 7: εξωτερικά, στο κατώτερο τμήμα του αγγείου, η ημίωπη επιφάνεια λειάνθηκε με υγρό, μαλακό μέσο, καθώς εντοπίζονται: **α.** επάλληλα, οριζόντια, ισχνά, αλλά στιλπνά ίχνη χαμηλού υψομετρικού ανάγλυφου, με ανομοιογενή σύνορα, **β.** οριζόντιες, πλατιές έδρες που δημιουργούν γωνίωση μεταξύ τους:

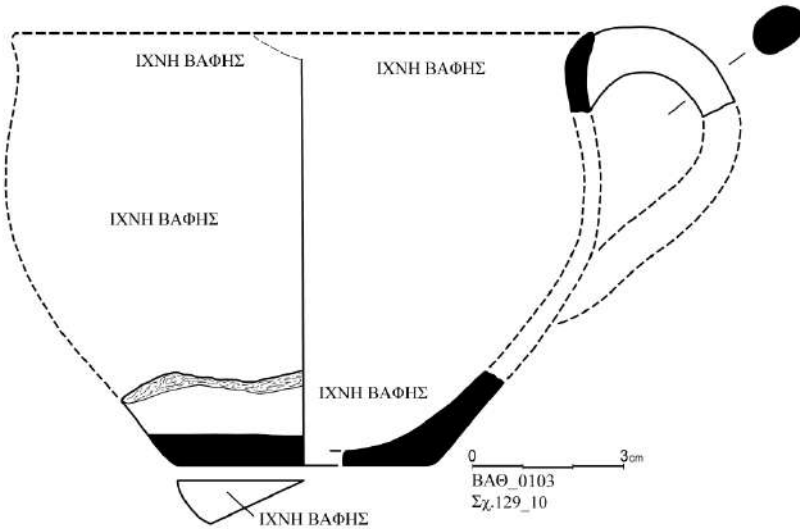
Εικ. 8: αντιστοίχως, εσωτερικά, στο κατώτερο τμήμα του αγγείου, η ημίωπη επιφάνεια λειάνθηκε με μικρό, σκληρό μέσο, καθώς εντοπίζονται μικρές, οριζόντιες, επιμήκεις, στιλπνές έδρες (στα ορθογώνια πλαίσια), ενώ ενδιάμεσα αυτών εντοπίζονται μη λειασμένα τμήματα παρόμοιου σχήματος και κατεύθυνσης (στα ελλειψοειδή πλαίσια):

Τύπος 14
ΒΑΘ_0103 (Σχ. 129_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και ελάχιστα στενούμενη βάση με αβέβαιο είδος κάτω επιφάνειας. Με μαύρη διακόσμηση εξωτερικά με οριζόντια ταινία, με ίχνη βαφής εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Στίλπνη επιφάνεια βαφής, πιθανώς χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφύες αγγείο, με μεγάλη φθορά επιφάνειας και σχεδόν ολική φθορά βαφής. Λεπτοφύης Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 20). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

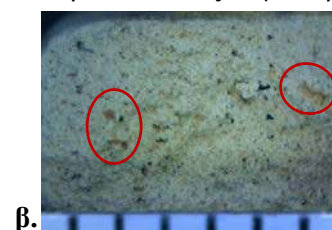
Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4: Λεπτοφύης Πηλός 1: χλωμός κίτρινος, σαθρός, πορώδης πηλός, ο οποίος περιέχει φυσικά, μαλακά, κοκκινωπά-κίτρινα προς κίτρινα ασβεστολιθικά εγκλείσματα ή / και ασβεστολιθικές συγκεντρώσεις:

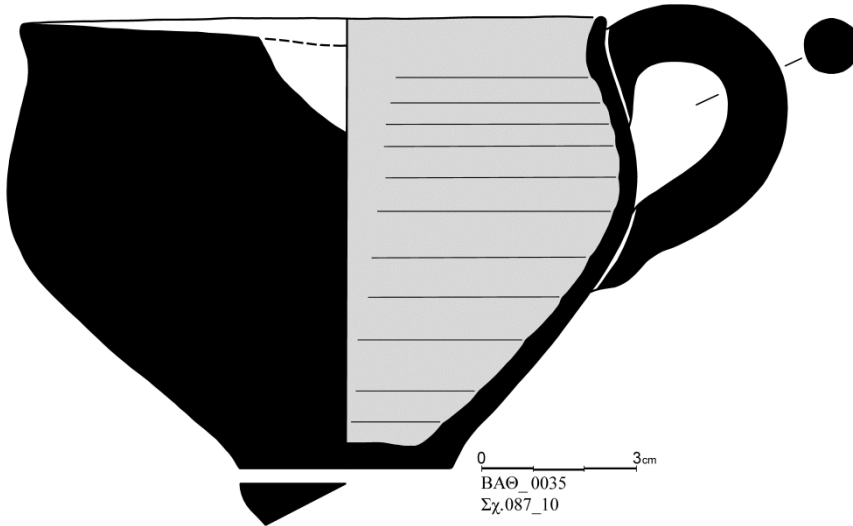

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω μη διακριτών τεχνολογικών στοιχείων)

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0035 (Σχ. 86_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με προέχουσα του χείλους λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και διαγώνιου διαμήκη άξονα και ελάχιστα στενούμενη βάση με επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στίλπνη βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

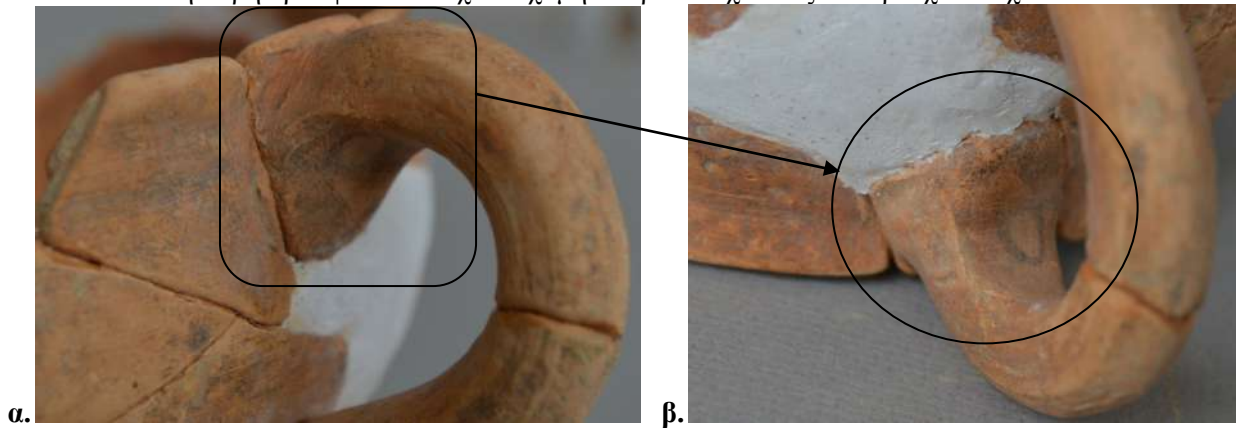
Εικ. 5:

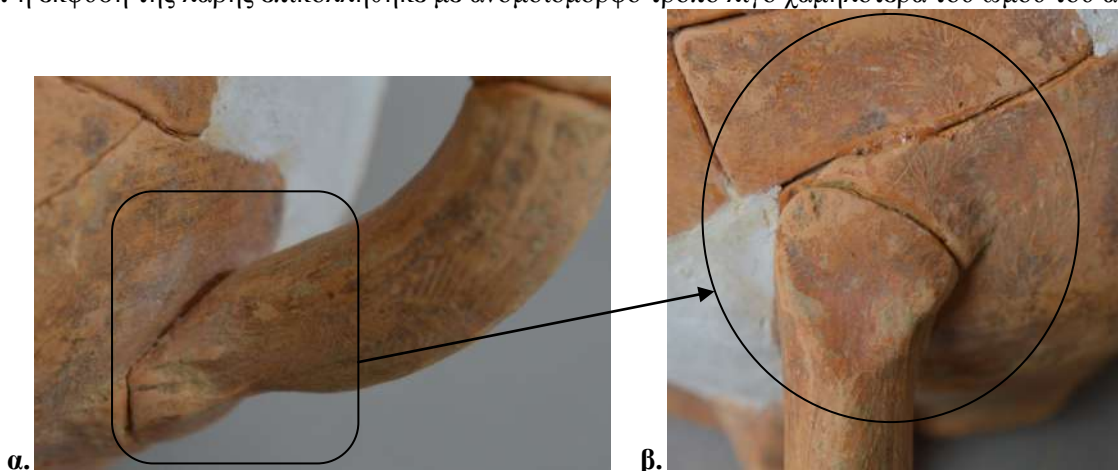
Εικ. 6: η μη λείανση της επιφάνειας του αγγείου υποδεικνύεται από: **α.** τη λεπτή εγχάραξη που εντοπίζεται παράλληλα του χείλους, **β.** τα οριζόντια, λεπτά ίχνη τροχοποίησης:

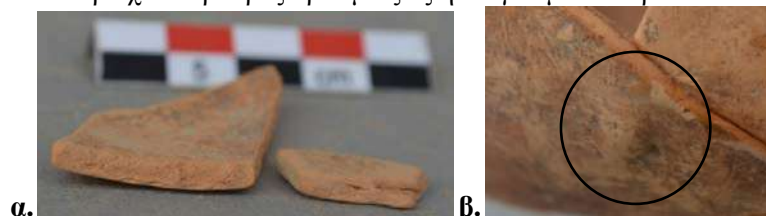
Εικ. 7: η λαβή προσφύεται ελάχιστα χαμηλότερα του χείλους και προέχει ελάχιστα αυτού:

Εικ. 8: η έκφυση της λαβής επικολλήθηκε με ανομοιόμορο τρόπο λίγο χαμηλότερα του ώμου του αγγείου:

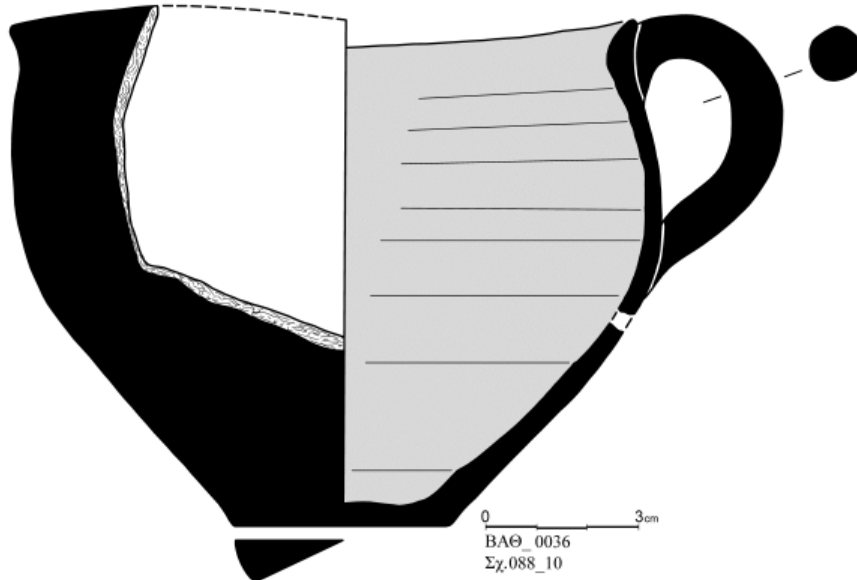
Εικ. 9: **α.** Λεπτοφύης Πηλός 1· **β.** στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται φουσκώματα (βλ. κυκλικό πλαίσιο), τα οποία ενδέχεται να περιέχουν ερυθρές προσμείξεις ή διογκωμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα:

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0036 (Σχ. 88_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή σχεδόν κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με ελάχιστα στενούμενη βάση με επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

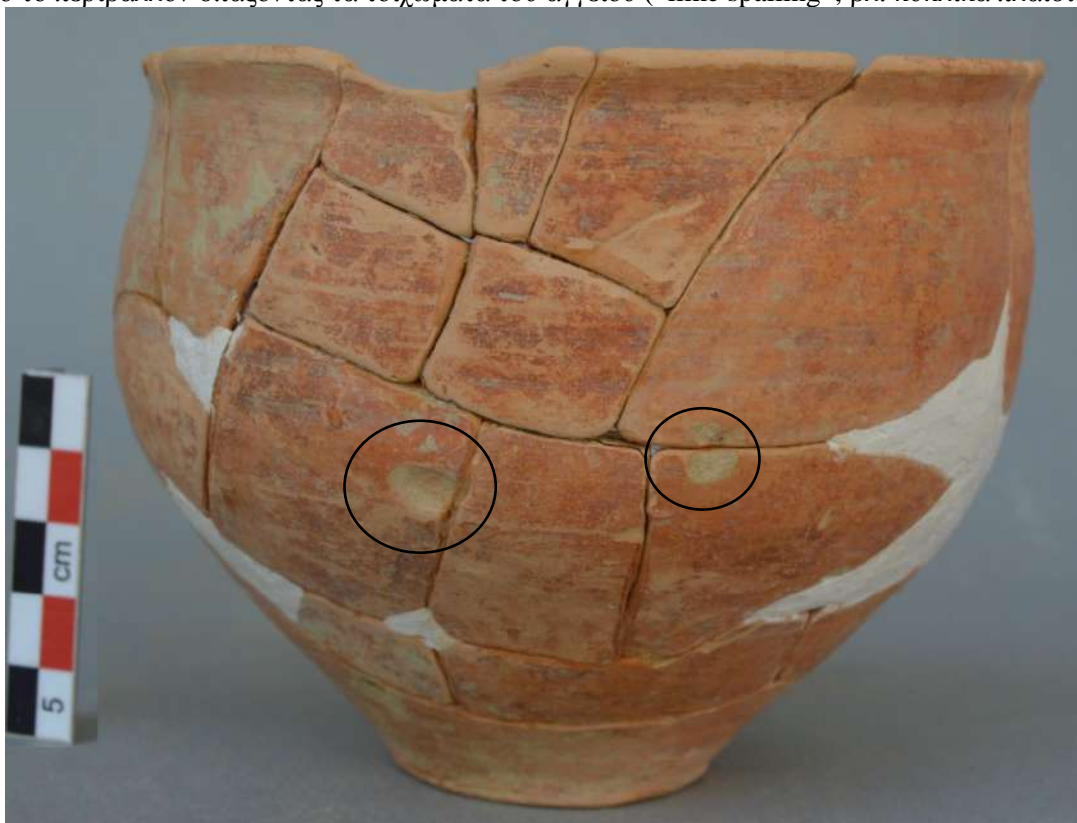
Εικ. 6. χαμηλότερα του ομοιόμορφου χείλους είναι εμφανή τα επάλληλα, οριζόντια ίχνη τροχοποίησης, ενδεικτικό της μη λείανσης της επιφάνειας του αγγείου:

Εικ. 7: λίγο χαμηλότερα του χείλους και παράλληλα με αυτό, εντοπίζεται οριζόντια, αβαθής εσοχή, η οποία ενδέχεται να οφείλεται στη χρήση των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη κατά τον σχηματισμό του χείλους:

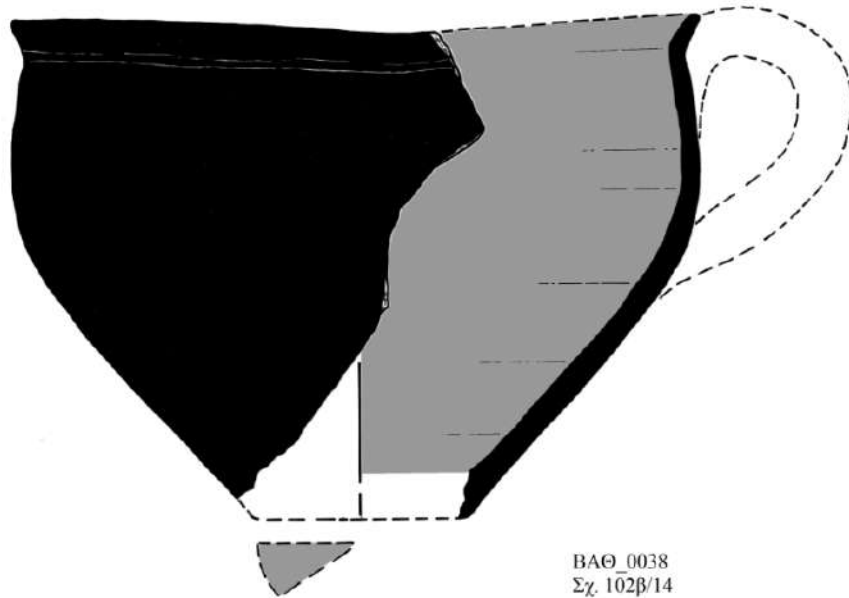
Εικ. 8: στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται κενά (σε συχνότητα 2%), τα οποία δημιουργήθηκαν πιθανώς από τη φθορά ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων· τα εν λόγω εγκλείσματα είχαν διογκωθεί λόγω της απορρόφησης υγρασίας από το περιβάλλον σπάζοντας τα τοιχώματα του αγγείου («lime spalling», βλ. κυκλικά πλαίσια):

Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0038 (Σχ. 102β_14)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, μη σωζόμενη, ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, με μη σωζόμενη, ελάχιστα στενούμενη βάση. Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στυλπή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη έως μερική φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυές Πηλός 1. Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυές Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σχέδιο:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Fig. 4:

Fig. 5:

Fig. 6:

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α226_8

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή εγκάρσιας τομής ελλειψοειδούς σχήματος και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη βάση. Ολόβαφο, αβέβαιου χρώματος, αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης, βαφή αβέβαιης στιλπνότητας, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφύες αγγείο, με μεγάλη φθορά επιφάνειας και σχεδόν ολική φθορά βαφής. Λεπτοφύης κεραμική ύλη αβέβαιου είδους. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη Πίθων»).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

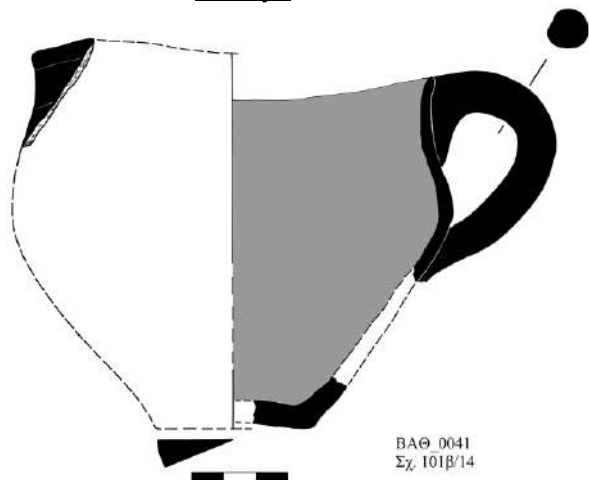

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και πρόχυση, με κάθετη, μη προέχουσα ή ελάχιστα προέχουσα του χείλους λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη ή ελάχιστα στενούμενη βάση με κοίλη, ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης.

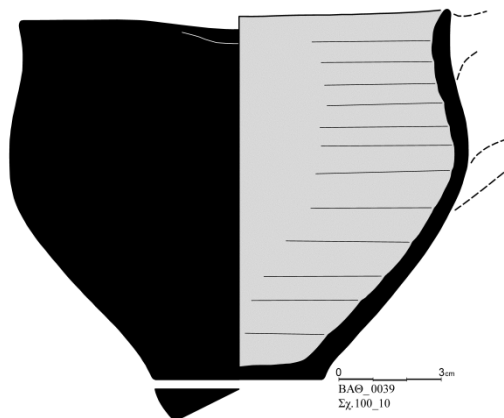
Ολόβαφα μαύρα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 1

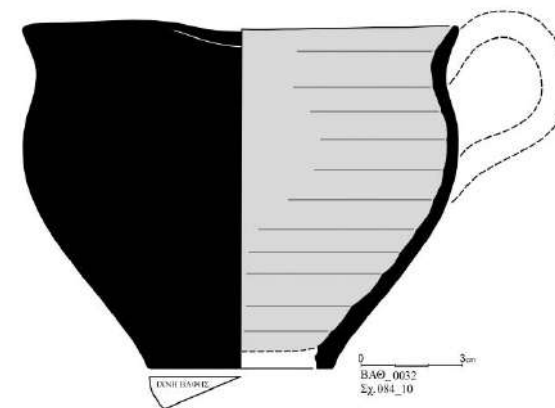
BAΘ_0041, Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρ. δείγμα 51), χωρίς λείανση, έντονα κοίλη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 0,4, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;)

Τύπος 2

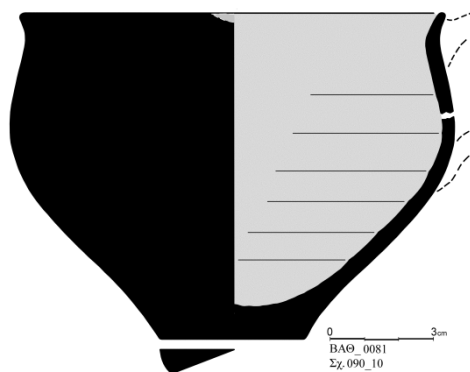
BAΘ_0039, Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρ. δείγμα 52), χωρίς λείανση, ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;)

Τύπος 3

BAΘ_0032, Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακρ. δείγμα 44), χωρίς λείανση, ΔΔΑ: 0,05, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;)

Τύπος 4

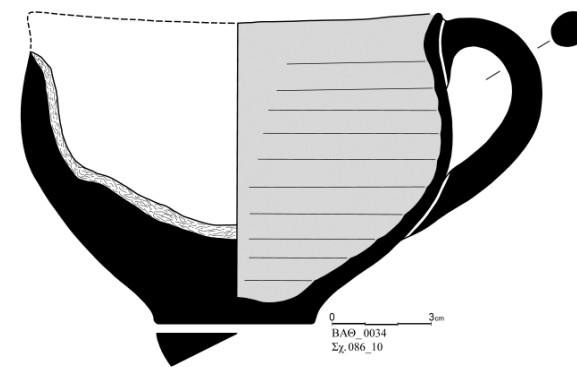
BAΘ_0081, Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακρ. δείγμα 73), χωρίς λείανση, επίπεδη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Α.Π.»)

Τύπος 5

BAΘ_0033, Λεπτοφυής Πηλός 1, τμηματική λείανση με μαλακό μέσο, σχεδόν επίπεδη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 0,65, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα Χώρος 9 (;)

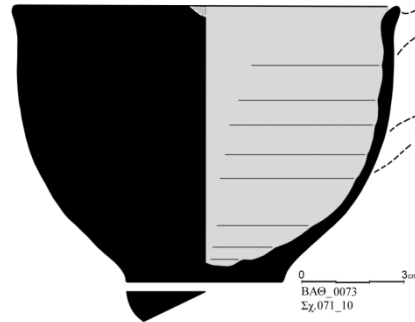
Τύπος 6

BAΘ_0034, Λεπτοφυής Πηλός 1, χωρίς λείανση, ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα Χώρος 9 (;)

Ολόβαφα μαύρα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

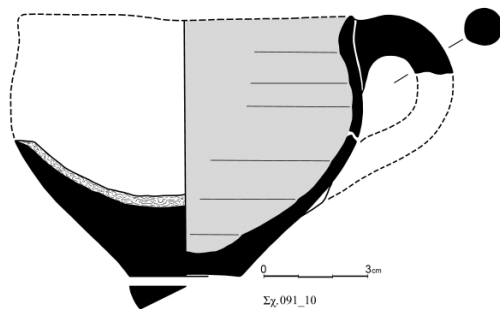
Τύπος 15

BAΘ_0073, Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακρ. δείγμα 72), χωρίς λείανση, ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Α.Π.»)

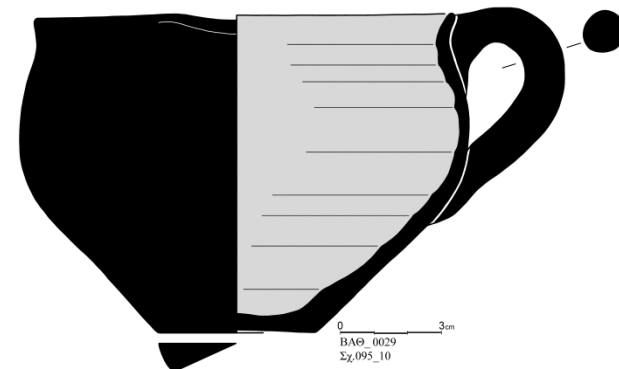
Ολόβαφα κόκκινα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 7

Σχ. 91_10, Λεπτοφυής Πηλός 1, χωρίς λείανση, ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;

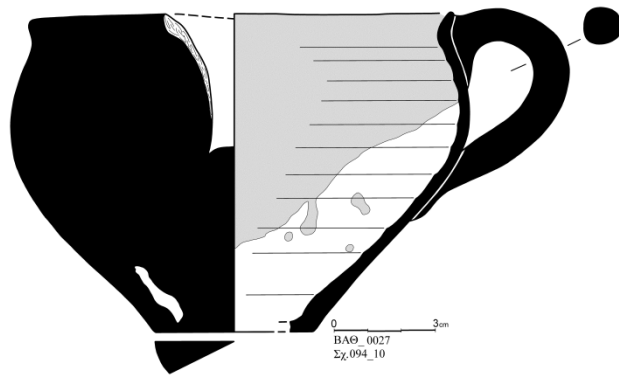
Τύπος 8

BAΘ_0029, Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρ. δείγμα 89), χωρίς λείανση, ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;

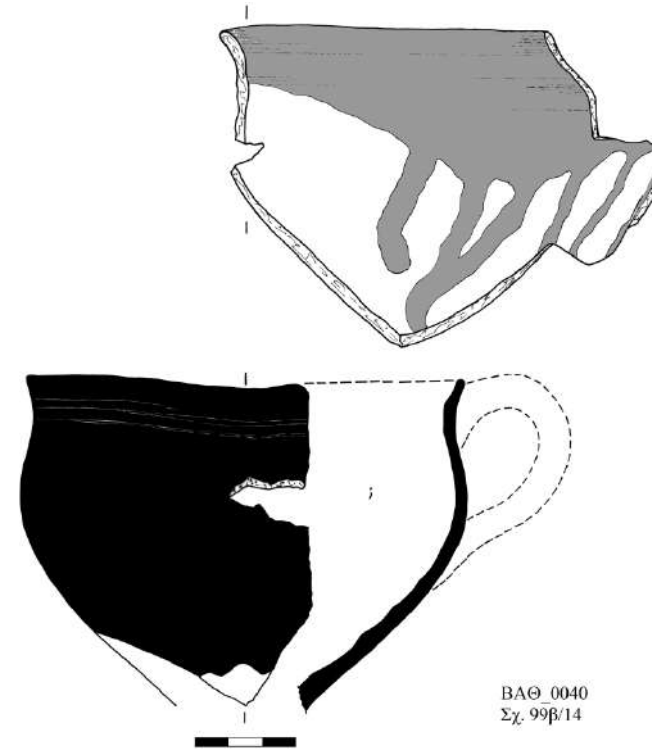
Ολόβαφα μαύρα με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εσωτερικά:

Τύπος 9

BAΘ_0027, Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρ. δείγμα 90), χωρίς λείανση, σχεδόν επίπεδη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 0,5, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;)

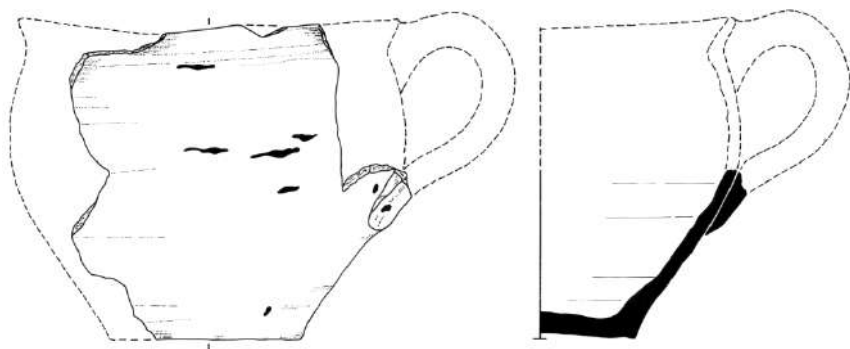
Τύπος 10

BAΘ_0040, Λεπτοφυής Πηλός 1, με λείανση εσωτερικά στο άβαφο τμήμα με σκληρό μέσο, ΔΔΑ: 0, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;)

Με διακόσμηση μικρών καταλοιβάδων μαύρης βαφής εξωτερικά και πάνω στη λαβή και με τυχαίο σχηματισμό μικρών κηλίδων μαύρης βαφής εσωτερικά, χωρίς βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 11

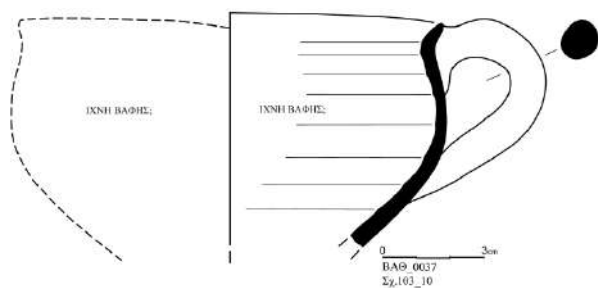

BAΘ_0031
Σχ. 92β/14

BAΘ_0031, Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρ. δείγμα 50), τμηματική λείανση εξωτερικά και εσωτερικά, πιθανώς με μαλακό μέσο, κοίλη κάτω επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 0,6, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Με ίχνη μαύρης βαφής εσωτερικά και εξωτερικά και πάνω στη λαβή (:), αβέβαια για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 13

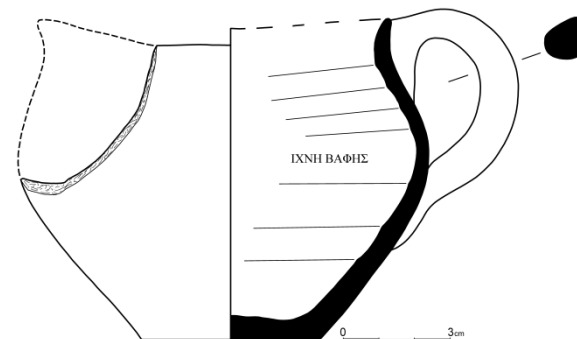

BAΘ_0037
Σχ.103_10

BAΘ_0037, Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρ. δείγμα 53), λείανση στο κατώτερο εξωτερικό και εσωτερικό τμήμα του, αντιστοίχως, με μαλακό και σκληρό μέσο, ΔΔΑ: 0, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Άβαφα εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη μαύρης (:) βαφής εσωτερικά:

Τύπος 12

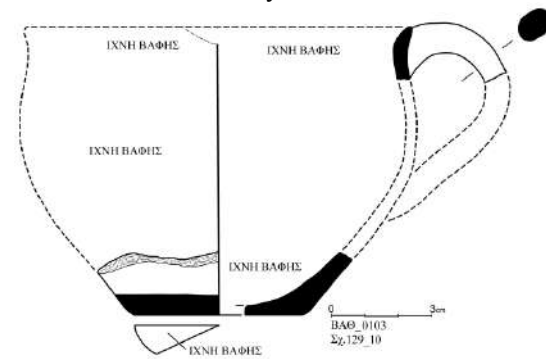

BAΘ_0030
Σχ.089_10

BAΘ_0030, Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακρ. δείγμα 45), με λείανση εσωτερικά και εξωτερικά με υγρό, μαλακό μέσο, σχεδόν επίπεδη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Με μαύρη διακόσμηση εξωτερικά με οριζόντια ταινία, με ίχνη βαφής εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 14

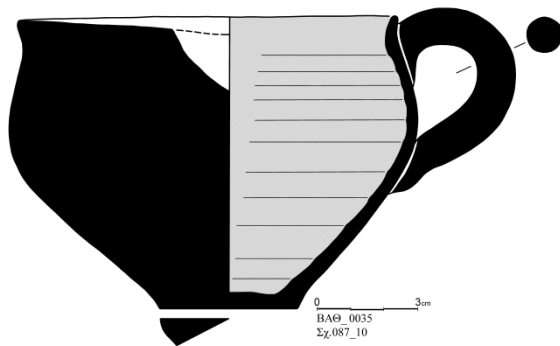
BAΘ_0103
Σχ.129_10

BAΘ_0103, Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρ. δείγμα 20), χωρίς λείανση (:), ΔΔΑ: 0,5, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω μη διακριτών τεχνολογικών στοιχείων)

Ολόβαφα μαύρα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

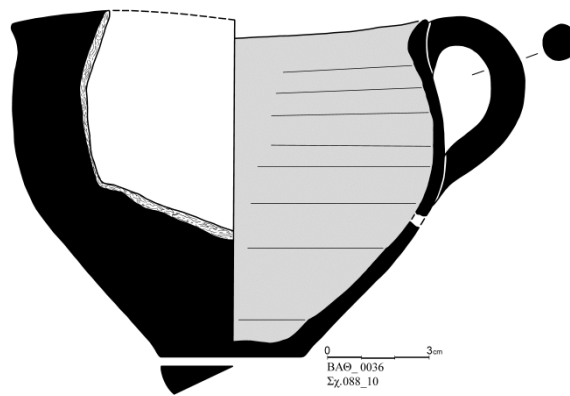
Παράδειγμα α΄:

BAΘ_0035, Λεπτοφυής Πηλός 1, χωρίς λείανση, επίπεδη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;)

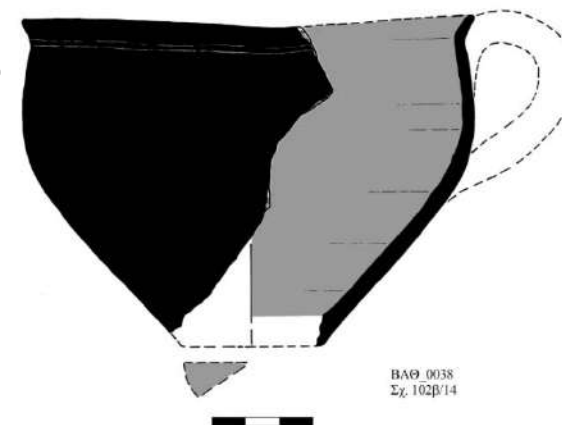
Ολόβαφα κόκκινα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Παράδειγμα β΄:

BAΘ_0036, Λεπτοφυής Πηλός 1, χωρίς λείανση, επίπεδη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 0,9, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;)

Παράδειγμα γ΄:

BAΘ_0038, Λεπτοφυής Πηλός 1, χωρίς λείανση, ΔΔΑ: 0,1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (;)

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Ολόβαφο αβέβαιου χρώματος, αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Παράδειγμα α΄:

AMH A226_8, λεπτοφυής κεραμική ύλη αβέβαιου είδους, χωρίς λείανση, ΔΔΑ: άγνωστος, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (;)

Συγκριτικός πίνακας κύριων διαστάσεων (σε εκατοστά)¹:

Τύπος / Παράδειγμα	Αρ. Καταλόγου / Σχεδίου	% περιφ. χείλους	Διάμ. περιφ. χείλους (πρόχωση - πίσω πλευρά του αγγείου)	Διάμ. περιφ. χείλους (λαβή - απέναντι πλευρά αγγείου)	Διαφορά μεταξύ των δύο διαμ. περιφ. χείλους	Διάμετρος περιφ. χείλους (άλλη)	Ύψος σώματος (μέγιστο)	Ύψος σώματος (ελάχιστο)	Διαφορά μεταξύ των δύο υψών σώματος ²	Μέγιστο πλάτος στον όμο	% περιφ. βάσης	Διάμετρος περιφέρειας βάσης (μέγιστη)	Διάμετρος περιφέρειας βάσης (ελάχιστη)	Διαφορά μεταξύ των δύο διαμ. περιφ. βάσης	Διάμ. περιφ. βάσης (άλλη)
<i>Διακριτοί τύποι αγγείων:</i>															
1	BAΘ_0041	90	-	12,8 (ελάχιστη σωζόμενη)	-	13 (μέγιστη σωζόμενη, διαγώνια προς το σχέδιο)	11,9 (μέγιστο σωζόμενο)	10,8 (ελάχιστο σωζόμενο)	10%	13,6	40%	-	-	-	5 (κατά προσέγγιση)
2	BAΘ_0039	92	13,9 (μέγιστη σωζόμενη)	12,7 (ελάχιστη σωζόμενη)	9%	-	10,9 (μέγιστο σωζόμενο)	10,5 (ελάχιστο σωζόμενο)	4%	13,5	100%	5,1	5	2%	-
3	BAΘ_0032	42	14 (μέγιστη κατά προσέγγιση)	13 (ελάχιστη κατά προσέγγιση)	7%	-	10,4 (μέγιστο σωζόμενο)	10,2 (ελάχιστο σωζόμενο)	-	10,3	5%	-	-	-	5,5 (κατά προσέγγιση)
4	BAΘ_0081	17	-	-	-	12,3 (κατά προσέγγιση)	9,5 (μη μετρήσιμο)	-	-	13	100%	4,4	4,3	2%	-
5	BAΘ_0033	70	13,2 (μέγιστη σωζόμενη)	11,2 (σωζόμενη)	15%	11 (ελάχιστη σωζόμενη, διαγώνια προς το σχέδιο)	8,8 (μέγιστο σωζόμενο)	8,2 (ελάχιστο σωζόμενο)	7%	12,5	90%	4,9 (μέγιστη σωζόμενη)	4,5 (ελάχιστη σωζόμενη)	9%	-
6	BAΘ_0034	35	14 (μέγιστη σωζόμενη)	12,6 (σωζόμενη)	12%	12,4 (ελάχιστη σωζόμενη, διαγώνια προς το σχέδιο)	9,7 (μέγιστο σωζόμενο)	9 (ελάχιστη σωζόμενη)	-	13,3	100%	4,9 (μέγιστη σωζόμενη)	4,8 (ελάχιστη σωζόμενη)	9%	-
15	BAΘ_0073	30 (45)	-	-	-	11,3 (κατά προσέγγιση)	8,1 (μέγιστο σωζόμενο)	7,8 (ελάχιστη σωζόμενη)	-	11	100%	4,6	4,6	0%	-
7	Σχ. 91/10	55	-	10,2 (ελάχιστη σωζόμενη)	-	12 εκ. (μέγιστη σωζόμενη, άγνωστης κατεύθυνσης)	7,6 εκ. (μη σωζόμενο)	-	-	10,2	100%	3,3	3,3	0%	-
8	BAΘ_0029	92	14,2 (μέγιστη σωζόμενη)	12,5 (ελάχιστη σωζόμενη)	13%	-	9,6 (μέγιστο σωζόμενο)	9,4 (ελάχιστη σωζόμενη)	-	13,4	100%	4,7	4,7	0%	-
9	BAΘ_0027	50	-	12,7 (μόνη σωζόμενη)	-	-	9,7 (μέγιστο σωζόμενο)	9,3 (ελάχιστο σωζόμενο)	-	13,6	50%	-	-	-	4,8 (μόνη σωζόμενη)
10	BAΘ_0040	25	-	13 (κατά προσέγγιση)	-	-	-	-	-	13,3	0%	-	-	-	-
11	BAΘ_0031	25	11 (κατά προσέγγιση)	-	-	-	9,7 (μέγιστο σωζόμενο)	9,2 (ελάχιστο σωζόμενο)	-	11,5	60%	5,6 (σωζόμενη)	-	0%	-

¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.9., σελ. 121.

2. Η εν λόγω μέτρηση υπολογίζεται μόνο στα αγγεία στα οποία η περιφέρεια του χείλους σώζεται σε ποσοστό ίσο ή μεγαλύτερο από 70%.

Τύπος / Παράδειγμα	Αρ. Καταλόγου / Σχεδίου	% περιφ. διαμ. χείλους	Διάμ. περιφ. χείλους (πρόχυση - πίσω πλευρά του αγγείου)	Διάμ. περιφ. χείλους (λαβή -απέναντι πλευρά αγγείου)	Διαφορά μεταξύ των δύο διαμ. περιφ. χείλους	Διάμετρος περιφ. χείλους (άλλη)	Ύψος σώματος (μέγιστο)	Ύψος σώματος (ελάχιστο)	Διαφορά μεταξύ των δύο υψών σώματος	Μέγιστο πλάτος στον όμο	% περιφ. διαμέτρου βάσης	Διάμετρος περιφέρειας βάσης (μέγιστη)	Διάμετρος περιφέρειας βάσης (ελάχιστη)	Διαφορά μεταξύ των δύο διαμ. περιφ. βάσης	Διάμ. περιφ. βάσης (άλλη)
<i>Διακριτοί τύποι αγγείων:</i>															
12	BAΘ_0030	40 και 20	-	9,9 (κατά προσέγγιση)	-	-	9,2 (μέγιστο σωζόμενο)	8,3 (ελάχιστο σωζόμενο)	-	11,4	100%	5,1	5	2%	-
13	BAΘ_0037	32	-	12,5 (ελάχιστη κατά προσέγγιση)	-	-	-	-	-	12,9	0%	-	-	-	-
14	BAΘ_0103	5	-	-	-	-	-	-	-	-	50%	-	-	-	5,2 (μόνη σωζόμενη)
<i>Ακαθόριστοι τύποι (λόγω μη διακριτών τεχνολογικών στοιχείων):</i>															
Παράδειγμα α'	BAΘ_0035	60	-	-	-	12 (μέγιστη σωζόμενη, διαγώνια προς το σχέδιο)	8,8 (μέγιστο σωζόμενο)	8,4 (ελάχιστα σωζόμενο)	-	12,3	100%	4,4 (μέγιστη σωζόμενη)	4,1 (ελάχιστα σωζόμενη)	9%	-
Παράδειγμα β'	BAΘ_0036	85	-	-	-	12,4 (μέγιστη σωζόμενη, διαγώνια προς το σχέδιο), 11,7 ελάχιστη σωζόμενη (διαγώνια προς το σχέδιο)	10,3 (μέγιστο σωζόμενο)	9,4 (ελάχιστα σωζόμενο)	-	12,6	90%	4,5 (μέγιστη σωζόμενη)	4,4 (ελάχιστα σωζόμενη)	10%	-
Παράδειγμα γ'	BAΘ_0038	30	14 (μέγιστη σωζόμενη)	13,5 (ελάχιστη σωζόμενη)	4%	-	9,8 (μέγιστο σωζόμενο)	9,3 (ελάχιστα σωζόμενο)	-	13,5	10%	-	-	-	4,3 (μη σωζόμενη)
<i>Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων):</i>															
Παράδειγμα α'	ΑΜΗ Α226_8	40	12,9 (μέγιστη σωζόμενη)	11,4 (ελάχιστη σωζόμενη διάμετρος)	-	-	8,1 (μέγιστο σωζόμενο)	;	-	-	100%	5	5	0%	-

5.1.β. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

Είδος 1: Ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα χωρίς λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, συνήθως λοξότμητη βάση, με ελάχιστα κοίλη, επίπεδη ή ελάχιστα κυρτή επιφάνεια έδρασης.

Τύπος 1

Υπο-τύπος α'- Παράδειγμα α': ΑΜΗ Π10033

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, λοξότμητη βάση, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας και τμηματική λείανση στον ώμο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π11» στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 11 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφέα).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα β': AMH A220_109

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, λοξότμητη βάση, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 98). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «1949» (το έτος της εύρεσής του) στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει την προέλευση του αγγείου από τον Χώρο 10.

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

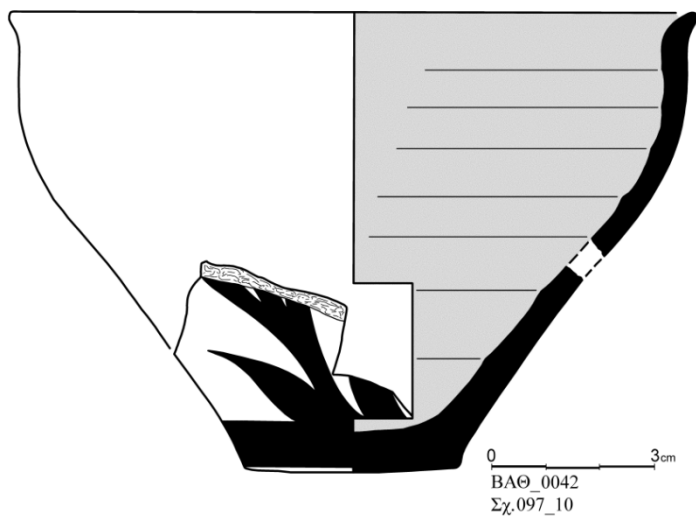

Εικ. 6:

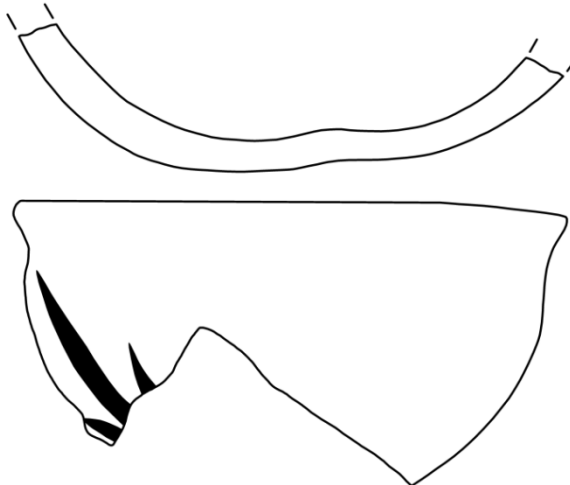

Τύπος 2
ΒΑΘ_0042 (Σχ. 97_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, σχηματοποιημένη δισκοειδή βάση, με ελάχιστα κυρτή επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στίλπνη βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας και τμηματική λείανση στον ώμο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 54). Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Εικ. 8:

Εικ. 9:

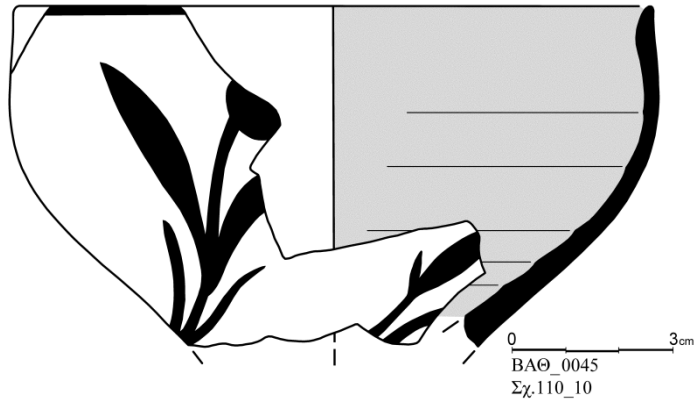

Εικ. 10:

Τύπος 3
ΒΑΘ_0045 (Σχ. 110_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη βάση (μη σωζόμενη), πιθανώς δισκοειδή. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 55). Σώζεται κατά 30% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

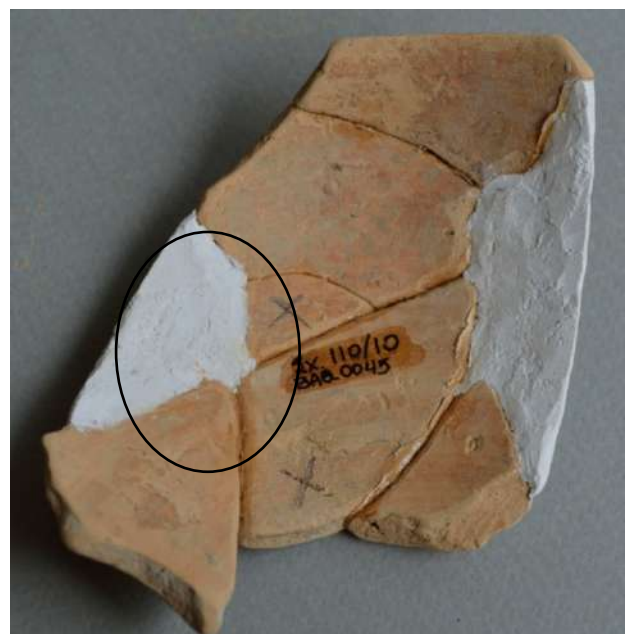

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

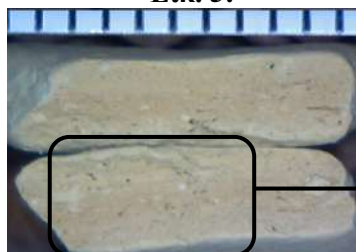
Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Τύπος 4

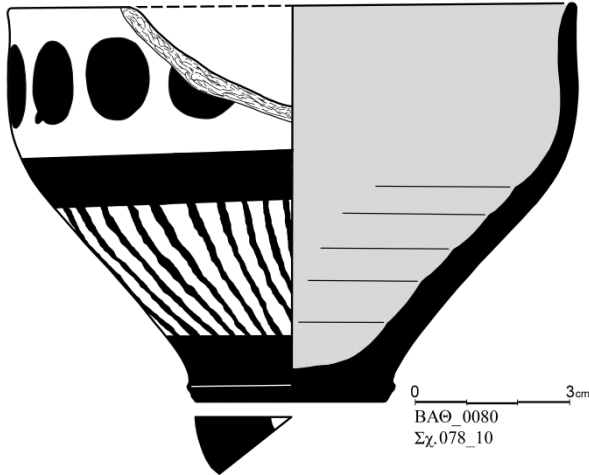
Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0080 (Σχ. 78_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, λοξότμητη βάση, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 74). Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π7» στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 7 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφέα).

Εικ. 1:

Εικ. 3:

Εικ. 2:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7 (κλίμακα σε χιλιοστά):

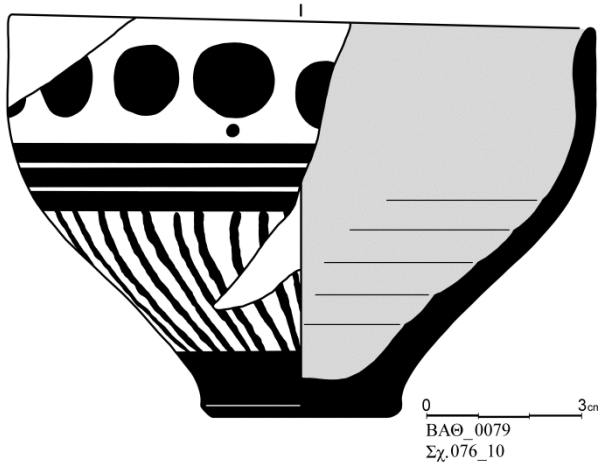

Τύπος 4

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0079 (Σχ. 76_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, λοξότμητη βάση, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφύες αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφύης πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 75). Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π7» στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 7 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφέα).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα χωρίς λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, συνήθως λοξότμητη βάση, με ελάχιστα κοίλη, επίπεδη ή ελάχιστα κυρτή επιφάνεια έδρασης.

Με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με άβαφη επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 1

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄:

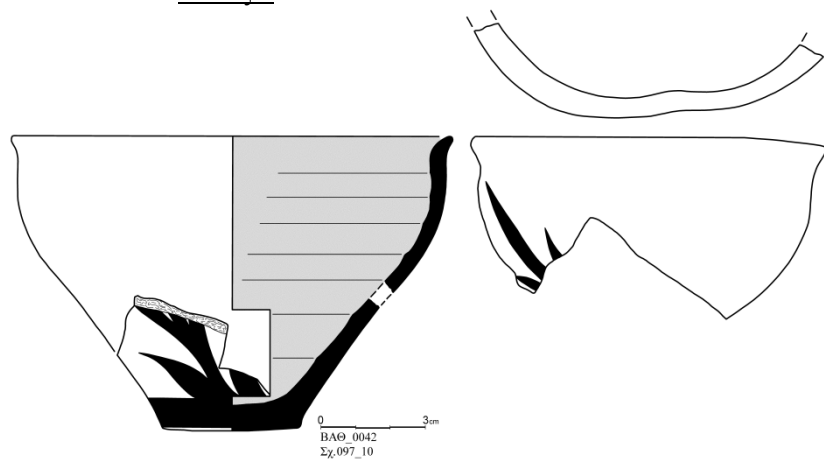
ΑΜΗ Π10033, λεπτοφύης κεραμική ύλη, φέρει επίχρυσμα, πιθανός καθαρισμός εξωτερικά, τμηματική λείανση στον ώμο, ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π11»)

Παράδειγμα β΄:

ΑΜΗ Α220_109, Λεπτοφύης πηλός 1 (πετρ. δείγμα 98), φέρει επίχρυσμα, πιθανός καθαρισμός εξωτερικά, αβέβαιο για λείανση στον ώμο, επίπεδη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («1949»)

Τύπος 2

ΒΑΘ_0042, Λεπτοφύης πηλός 1 (πετρ. δείγμα 54), φέρει επίχρυσμα, πιθανός καθαρισμός εξωτερικά, τμηματική λείανση στον ώμο, ελάχιστα κυρτή επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Τύπος 3

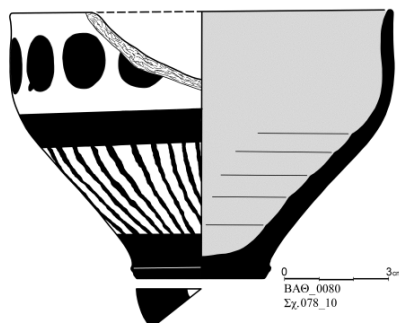
ΒΑΘ_0045, Λεπτοφύης πηλός 1 (μακρ. δείγμα 55), φέρει επίχρυσμα, πιθανός καθαρισμός εξωτερικά, αβέβαιο για λείανση στον ώμο, ΔΔΑ: 0, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, ενίοτε με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 4

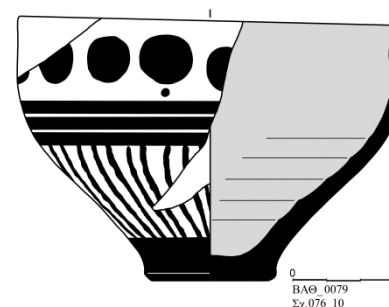
Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄:

ΒΑΘ_0080, Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρ. δείγμα 74), φέρει επίχρισμα, πιθανός καθαρισμός εξωτερικά, τμηματική λείανση στον ώμο, επίπεδη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π7»)

Παράδειγμα β΄:

ΒΑΘ_0079, Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρ. δείγμα 75), φέρει επίχρισμα, πιθανός καθαρισμός εξωτερικά, αβέβαιο για λείανση στον ώμο, επίπεδη επιφάνεια έδρασης, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π7»)

Συγκριτικός πίνακας κύριων διαστάσεων (σε εκατοστά)¹:

Τύπος	Αρ. καταλόγου	Ύψος σώματος	Ύψος σώματος (μέγιστο)	Ύψος σώματος (ελάχιστο)	Διάμ. περιφ. χείλους	Διάμ. περιφ. χείλους (μέγιστη)	Διάμ. περιφ. χείλους (ελάχιστη)	Διάμ. περιφ. βάσης	Διάμ. περιφ. βάσης (μέγιστη)	Διάμ. περιφ. βάσης (ελάχιστη)	Κεραμική ύλη	Πετρ. / μακρ. δείγμα
1 (Υπο-τύπος α΄ - Παρ. α΄)	ΑΜΗ Π10033	-	8,7	8,6	-	12	11,3	-	3,7	3,6	Λεπτοφυής	-
1 (Υπο-τύπος α΄ - Παρ. β΄)	ΑΜΗ Α220_109	7,4 (κατά προσέγγιση)	-	-	11 (κατά προσέγγιση)	-	-	4,3	-	-	Λεπτοφυής Πηλός 1	98
2	ΒΑΘ_0042	8,5 (κατά προσέγγιση)	-	-	12,7 (κατά προσέγγιση)	-	-	-	4,1	3,9	Λεπτοφυής Πηλός 1	54
3	ΒΑΘ_0045	-	-	-	12 (κατά προσέγγιση)	-	-	-	-	-	Λεπτοφυής Πηλός 1	55
4 (Υπο-τύπος α΄ - Παρ. α΄)	ΒΑΘ_0080	7,7 (σωζόμενο)	-	-	11,1 (κατά προσέγγιση)	-	-	3,7	-	-	Λεπτοφυής Πηλός 1	74
4 (Υπο-τύπος α΄ - Παρ. β΄)	ΒΑΘ_0079	-	7,7 (μέγιστο σωζόμενο)	7,5 (ελάχιστο σωζόμενο)	11,4 (κατά προσέγγιση)	-	-	3,5	-	-	Λεπτοφυής Πηλός 1	75

¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.9., σελ. 121.

5.1.γ. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

Είδος 1: Ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα χωρίς λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης.

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΑΜΗ ΒΓ28 Π25807

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό ή λείανση της επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «μεταξύ π. 14-16» στην επιφάνεια έδρασης, όπως και την ένδειξη «μεταξύ 14-6», στην εσωτερική του επιφάνεια, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μεταξύ των πίθων με αριθμό 14 και 16 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφέα).

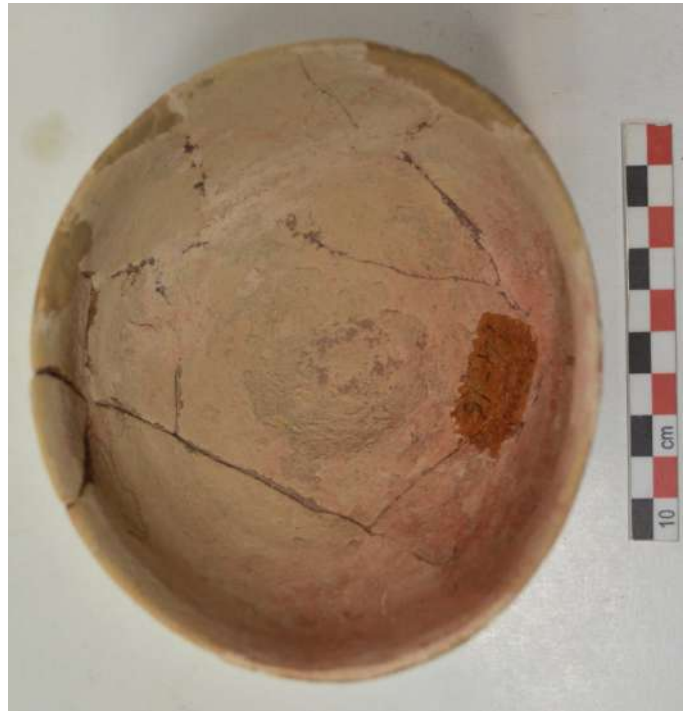
Εικ. 1:

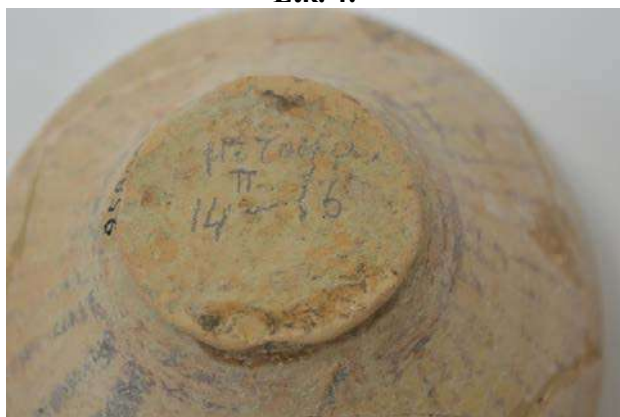
Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα β': AMH ΒΓ28 Π25809

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνειας έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό ή λείανση της επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π7» στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 7 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

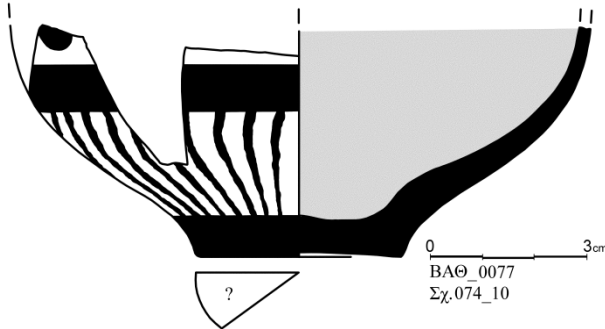

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0077 (Σχ. 74_10)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό ή λείανση της επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 97). Σώζεται κατά 35% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Α.Π.» στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε στον Χώρο 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα δ': AMH ΒΓ28 Π25808

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, εξωτερικά με κόκκινη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με κόκκινο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό ή λείανση της επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π7» στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 7 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

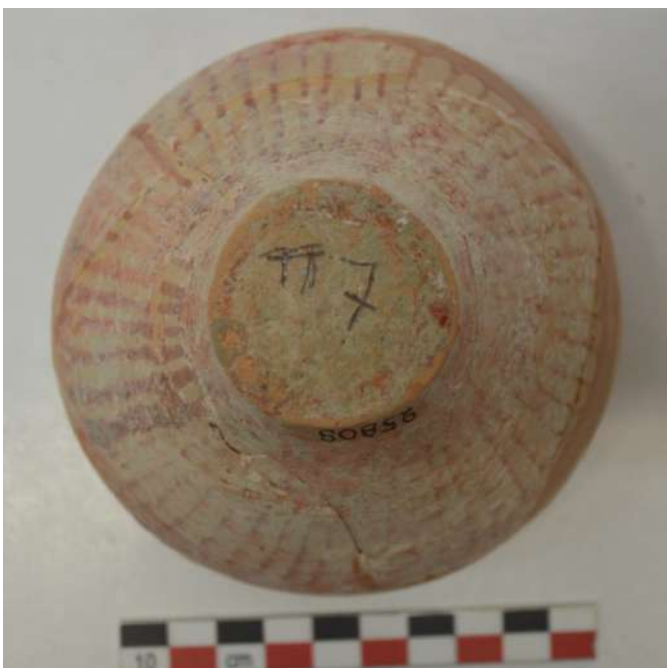
Εικ. 1:

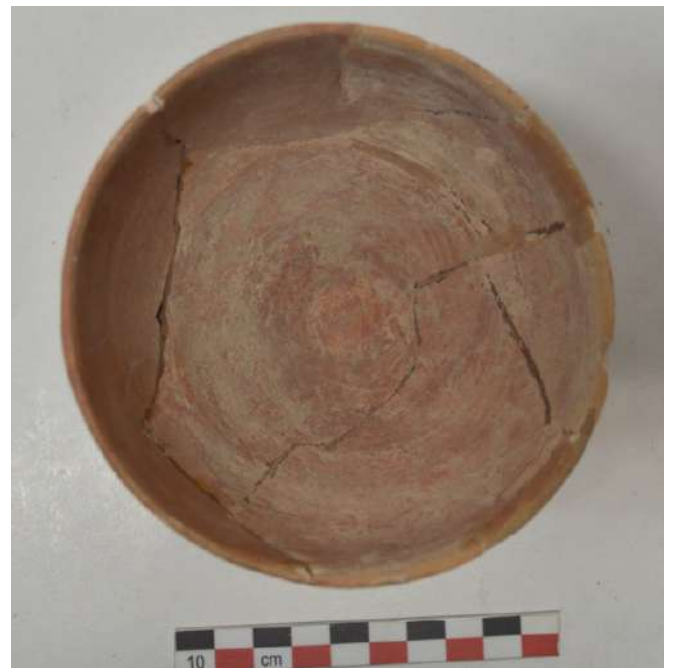
Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Τύπος 2

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': AMH ΒΓ28_Π10033

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π11» στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 11 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα χωρίς λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης.

Τύπος 1

Υπο-τύπος α΄

Με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α΄:

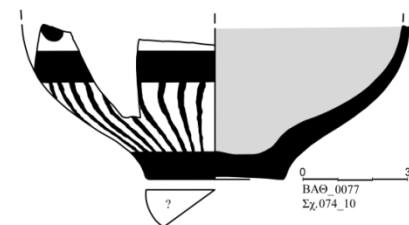
ΑΜΗ ΒΓ28_Π25807, λεπτοφυής κεραμική ύλη, φέρει επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό - λείανση της επιφάνειας, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («μεταξύ π. 14-16»)

Παράδειγμα β΄:

ΑΜΗ ΒΓ28_Π25809, λεπτοφυής κεραμική ύλη, φέρει επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό - λείανση της επιφάνειας, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π7»)

Παράδειγμα γ΄:

BAΘ_0077, Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρ. δείγμα 97), φέρει επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό - λείανση της επιφάνειας, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Α.Π.»)

Με κόκκινη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με κόκκινο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα δ΄:

ΑΜΗ ΒΓ28_Π25808, λεπτοφυής κεραμική ύλη, φέρει επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό - λείανση της επιφάνειας, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π7»)

Τύπος 2

Υπο-τύπος α΄

Με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με άβαφη επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α΄:

ΑΜΗ ΒΓ28_Π10033, λεπτοφύης κεραμική ύλη, φέρει επίχρυσμα, πιθανός καθαρισμός εξωτερικά, ΔΔΑ: 1, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π11»)

Συγκριτικός πίνακας κύριων διαστάσεων (σε εκατοστά)¹:

Τύπος	Αρ. καταλόγου	Ύψος κυρίως σώματος	Διάμ. περιφέρειας χείλους	Διάμ. περιφέρ. βάσης	Κεραμική ύλη	Πετρ. δείγμα
1 (Υπο-τύπος α΄ - Παρ. α΄)	ΑΜΗ ΒΓ28_Π25807	6,5 (μέγιστο σωζόμενο)	11,9 (μέγιστη σωζόμενη)	3,6 (μέγιστη)	Λεπτοφύης	-
1 (Υπο-τύπος α΄ - Παρ. β΄)	ΑΜΗ ΒΓ28_Π25809	6,9 (μέγιστο σωζόμενο)	12 (μόνη σωζόμενη)	4,2 (μέγιστη)	Λεπτοφύης	-
1 (Υπο-τύπος α΄ - Παρ. γ΄)	ΒΑΘ_0077	-	-	3,9	Λεπτοφύης Πηλός 1	97
1 (Υπο-τύπος α΄ - Παρ. δ΄)	ΑΜΗ ΒΓ28_Π25808	6,8 (μέγιστο σωζόμενο)	11,2 (μέγιστη σωζόμενη)	3,6 (μέγιστη)	Λεπτοφύης	-
2 (Υπο-τύπος α΄ - Παρ. α΄)	ΑΜΗ ΒΓ28_Π10033	6,5 (μέγιστο)	10,2 (μέγιστη σωζόμενη)	3,2 (μέγιστη)	Λεπτοφύης	-

¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.9., σελ. 121.

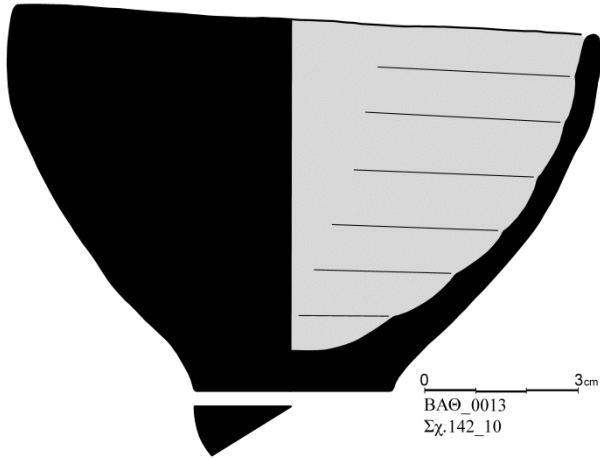
**5.1.ε. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-
μεγέθους στα μικρά αγγεία**

Είδος 1: Ημισφαιρικά κύπελλα μέσης τραχύτητας, χωρίς λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έσω νεύον ή ευθύ, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης.

Τύπος 1

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0013 (Σχ. 142_10)
Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

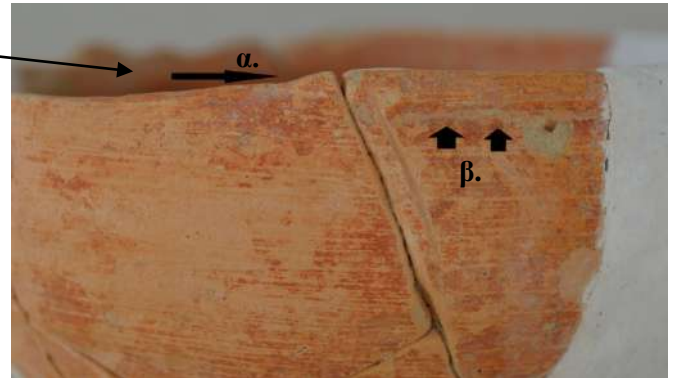
Εικ. 1:

Εικ. 2:

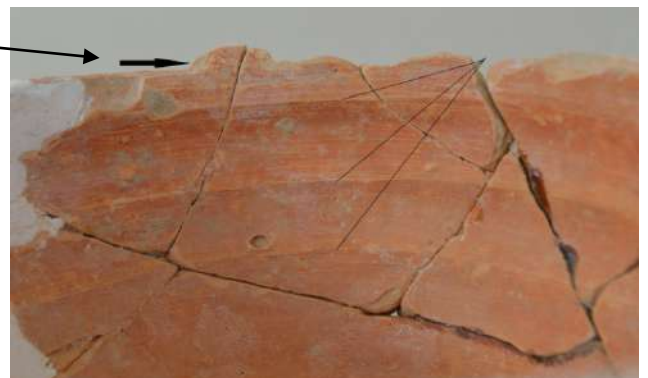
Εικ. 3:

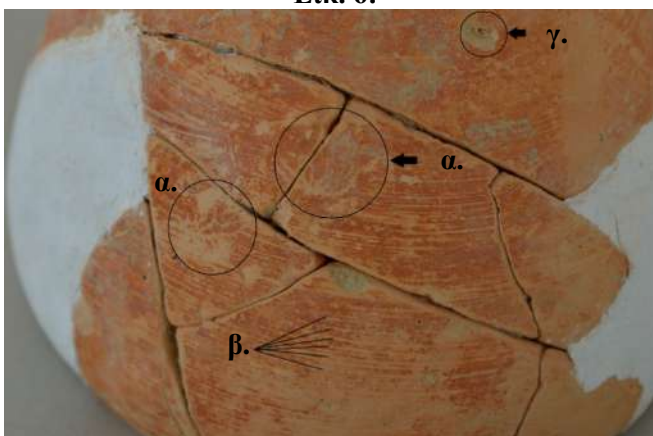
Εικ. 4:

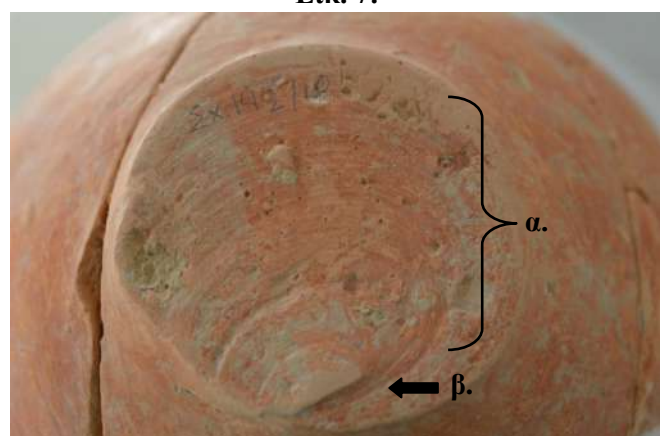
Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Ек. 8:

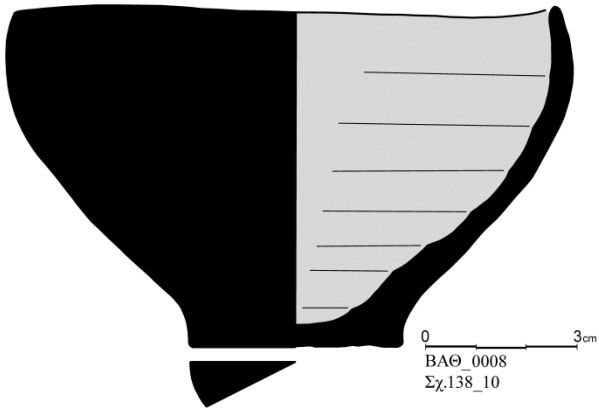
Ек. 9:

Τύπος 1

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0008 (Σχ. 138_10)
Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

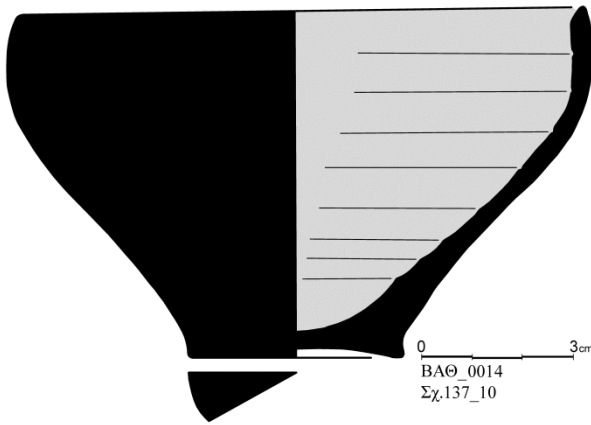
Εικ. 7:

Τύπος 1

Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0014 (Σχ. 137_10)
Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

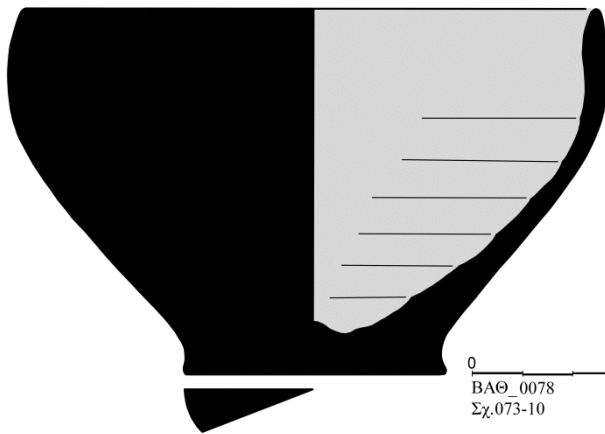

Εικ. 4:

Τύπος 1
Παράδειγμα δ': ΒΑΘ_0078 (Σχ. 73_10)
Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

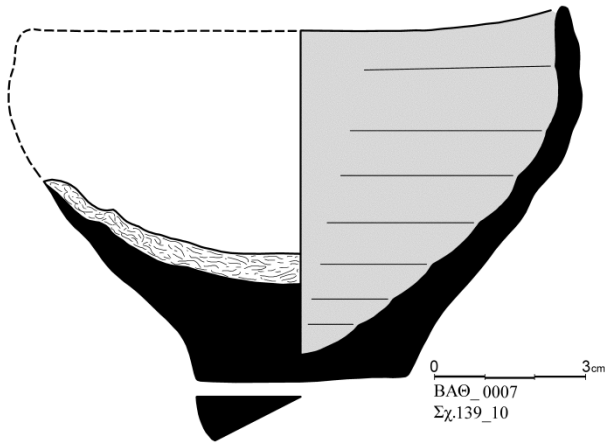
Εικ. 3:

Τύπος 1

Παράδειγμα ε': ΒΑΘ_0007 (Σχ. 139_10)
Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

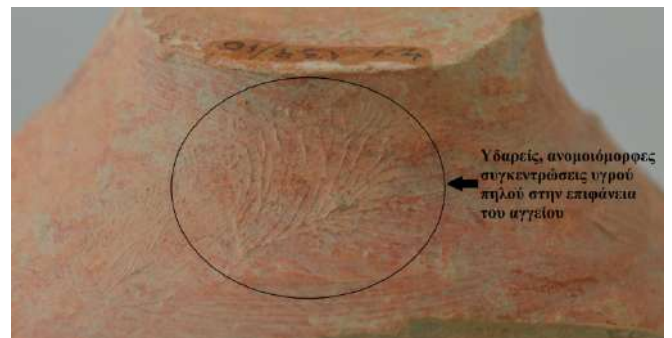
Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

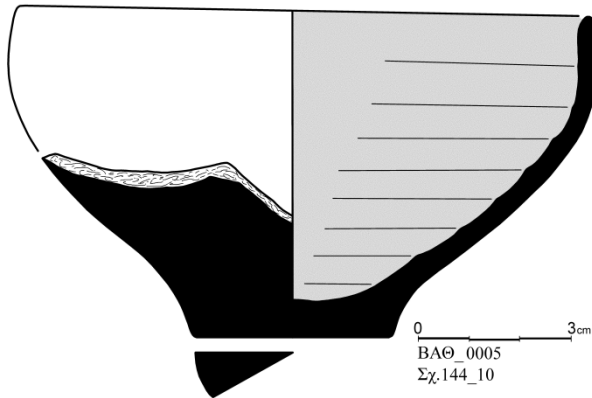

Εικ. 6:

Τύπος 1
Παράδειγμα στ': ΒΑΘ_0005 (Σχ. 144_10)
Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

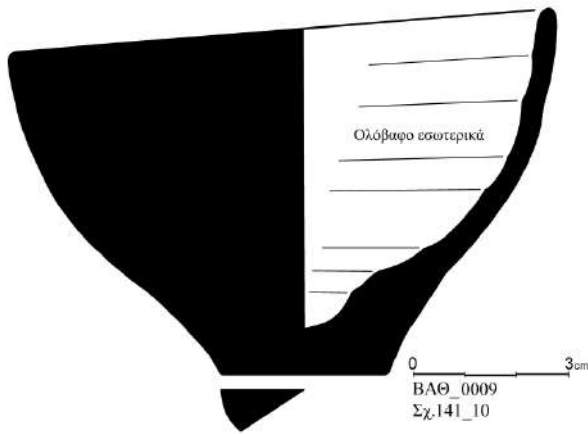
Εικ. 5:

Τύπος 2

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0009 (Σχ. 141_10)
Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

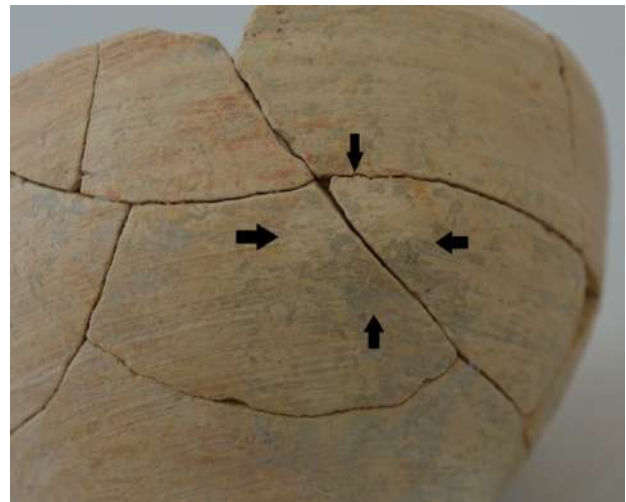
Εικ. 2:

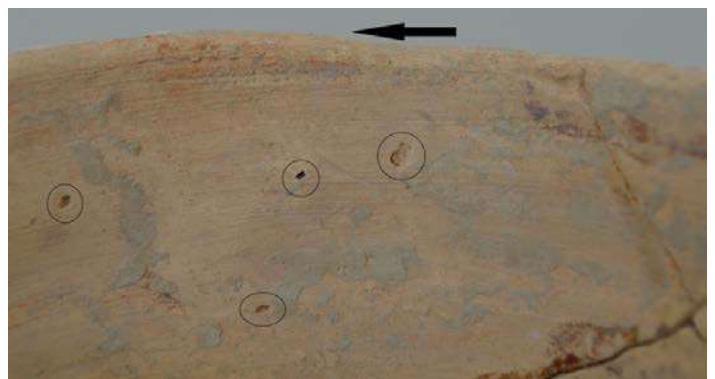
Εικ. 4:

Εικ. 3:

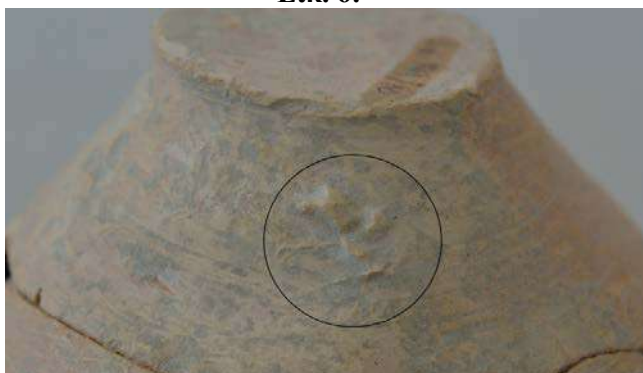
Εικ. 5:

Εικ. 7:

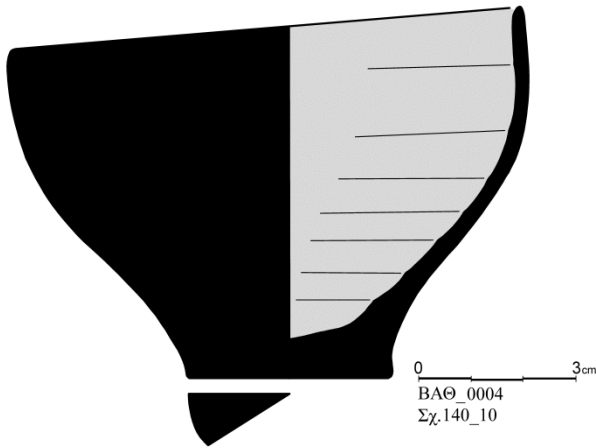

Εικ. 6:

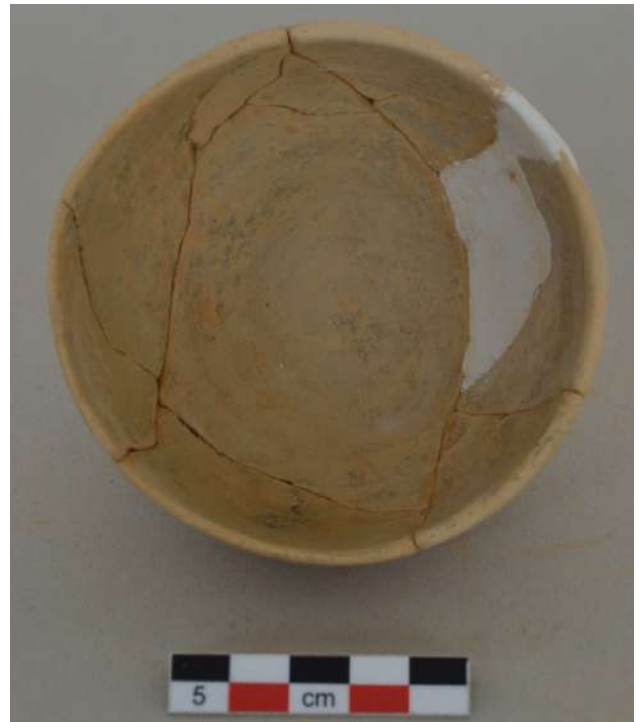
Τύπος 2
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0004 (Σχ. 140_10)
Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

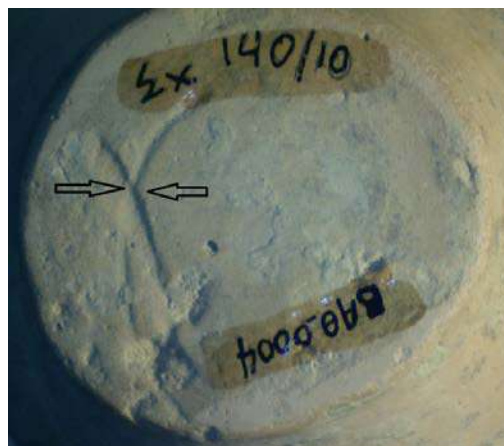

Εικ. 2:

Εικ. 3:

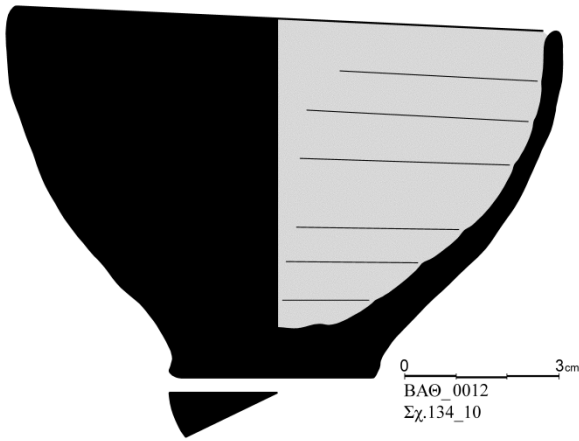
Εικ. 4:

Τύπος 2

Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0012 (Σχ. 134_10)
Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

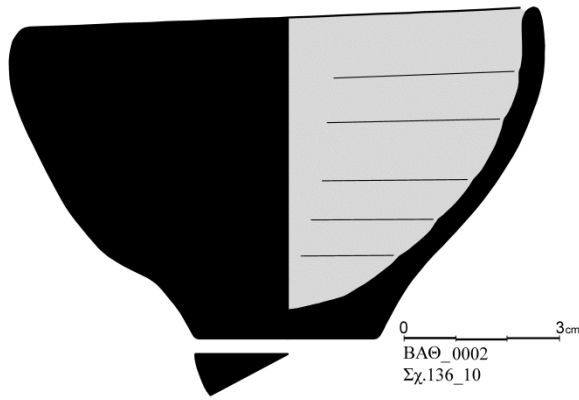
Εικ. 6:

Τύπος 3

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0002 (Σχ. 136_10)
Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

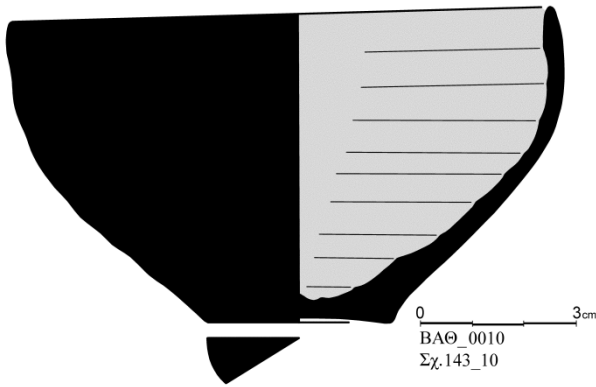
Εικ. 4:

Τύπος 3

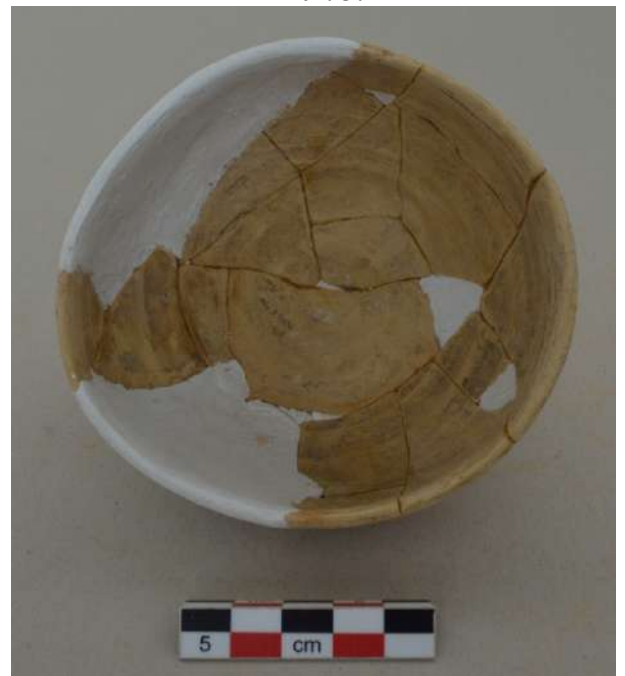
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0010 (Σχ. 143_10)
Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης:

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

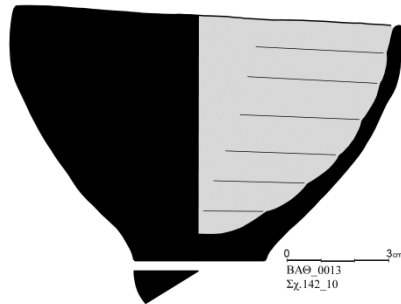
Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Ημισφαιρικά κύπελλα μέσης τραχύτητας, χωρίς λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έσω νεύον ή ευθύ, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης.

Τύπος 1

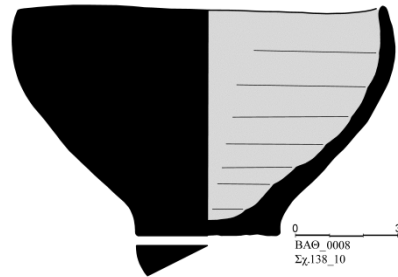
Ολόβαφα κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α΄:

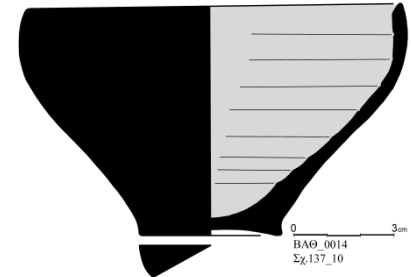
BAΘ_0013 (Σχ. 142_10)

Παράδειγμα β΄:

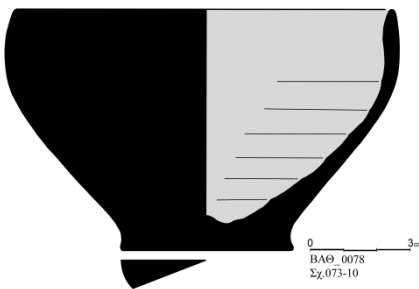
BAΘ_0008 (Σχ. 138_10)

Παράδειγμα γ΄:

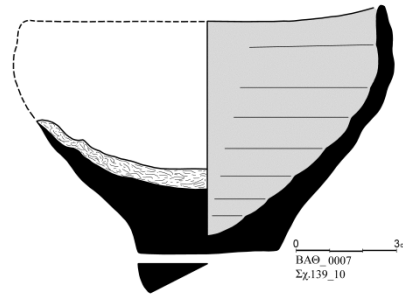
BAΘ_0014 (Σχ. 137_10)

Παράδειγμα δ΄:

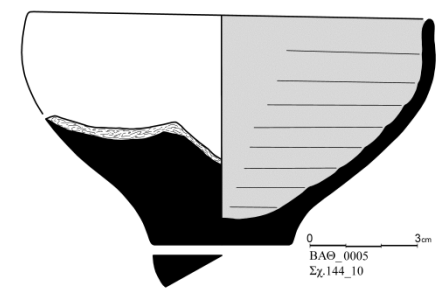
BAΘ_0078 (Σχ. 73_10)

Παράδειγμα ε΄:

BAΘ_0007 (Σχ. 139_10)

Παράδειγμα στ΄:

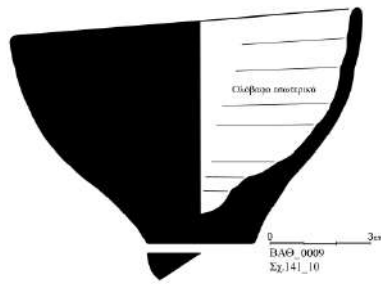

BAΘ_0005 (Σχ. 144_10)

Τύπος 2

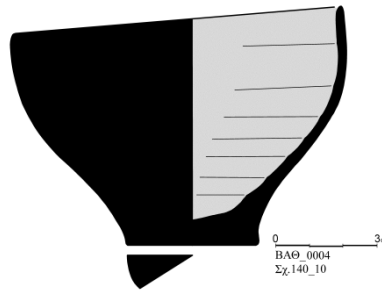
Ολόβαφα κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α΄:

BAΘ_0009 (Σχ. 141_10)

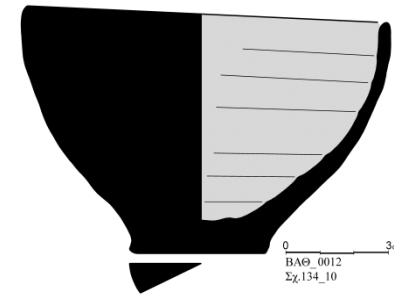
Παράδειγμα β΄:

BAΘ_0004 (Σχ. 140_10)

Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα γ΄:

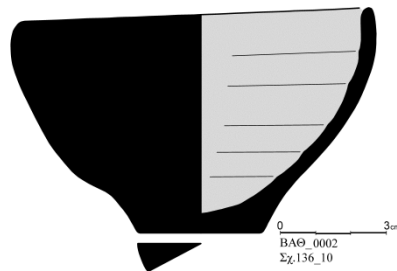

BAΘ_0012 (Σχ. 134_10)

Τύπος 3

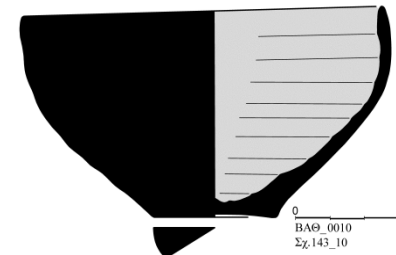
Ολόβαφα μαύρα και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α΄:

BAΘ_0002 (Σχ. 136_10)

Παράδειγμα β΄:

BAΘ_0010 (Σχ. 143_10)

Συγκριτικός πίνακας κύριων διαστάσεων των υπό εξέταση κυπέλλων (σε εκατοστά)¹:

Τύπος	Αρ. καταλόγου	Ύψος σώματος (α')	Ύψος σώματος (β')	Διάμ. περιφ. χείλους (α')	Διάμ. περιφ. χείλους (β')	Διάμ. περιφ. βάσης (α')	Διάμ. περιφ. βάσης (β')	Κεραμική ύλη
1 (Παρ. α')	BAΘ_0013	7,7 (μέγιστο σωζόμενο)	7 (ελάχιστο σωζόμενο)	11,4 (μέγιστη σωζόμενη)	10,5 (ελάχιστη σωζόμενη)	4,1 (μέγιστη)	3,9 (ελάχιστη)	Λεπτοφυής
1 (Παρ. β')	BAΘ_0008	7 (μέγιστο σωζόμενο)	6,4 (ελάχιστο σωζόμενο)	10,9 (μέγιστη σωζόμενη)	10,8 (ελάχιστη σωζόμενη)	4,2 (μέγιστη)	3,9 (ελάχιστη)	Λεπτοφυής
1 (Παρ. γ')	BAΘ_0014	7,1 (μέγιστο σωζόμενο)	7 (ελάχιστο σωζόμενο)	11,3 (μόνη σωζόμενη)	-	4,6 (μέγιστη σωζόμενη)	4,2 (ελάχιστη σωζόμενη)	Λεπτοφυής
1 (Παρ. δ')	BAΘ_0078	7,5 (μέγιστο σωζόμενο)	7,3 (ελάχιστο σωζόμενο)	11,5 (μέγιστη σωζόμενη)	11,3 (ελάχιστη σωζόμενη)	5,2	-	Λεπτοφυής
1 (Παρ. ε')	BAΘ_0007	7,3 (μέγιστο σωζόμενο)	6,6 (ελάχιστο σωζόμενο)	11,4 (κατά προσέγγιση)	-	4,2	-	Λεπτοφυής Πηλός 1
1 (Παρ. στ')	BAΘ_0005	7,1 (μέγιστο σωζόμενο)	6,4 (ελάχιστο σωζόμενο)	12 (κατά προσέγγιση)	-	4,1	-	Λεπτοφυής
2 (Παρ. α')	BAΘ_0009	7,1 (μέγιστο)	6,1 (ελάχιστο)	10,5 (μέγιστη)	9,9 (ελάχιστη)	3,2	-	Λεπτοφυής
2 (Παρ. β')	BAΘ_0004	7,1 (μέγιστο)	6,3 (ελάχιστο)	9,8 (μέγιστη)	9,5 (ελάχιστη)	3,9 (μέγιστη)	3,6 (ελάχιστη)	Λεπτοφυής
2 (Παρ. γ')	BAΘ_0012	7,3 (μέγιστο σωζόμενο)	6,8 (ελάχιστο σωζόμενο)	10,8 (μέγιστη σωζόμενη)	9,9 (ελάχιστη σωζόμενη)	4 (μέγιστη)	3,8 (ελάχιστη)	Λεπτοφυής
3 (Παρ. α')	BAΘ_0002	6,4 (μέγιστο σωζόμενο)	6 (ελάχιστο σωζόμενο)	10 (μέγιστη σωζόμενη)	9,6 (ελάχιστη σωζόμενη)	3,5 (μέγιστη)	3,4 (ελάχιστη)	Λεπτοφυής
3 (Παρ. β')	BAΘ_0010	6,2 (μέγιστο σωζόμενο)	5,9 (ελάχιστο σωζόμενο)	10,4 (μέγιστη σωζόμενη)	9,6 (ελάχιστη σωζόμενη)	4 (μέγιστη)	3,7 (ελάχιστη)	Λεπτοφυής

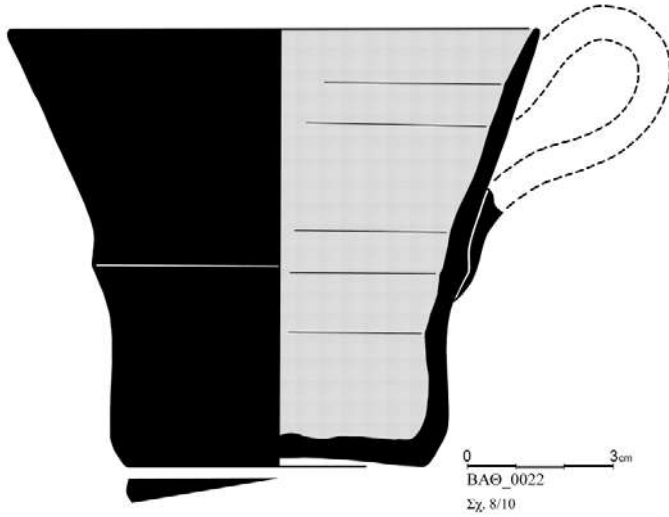
¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.9., σελ. 121.

5.1.στ. Κύπελλα με ευθέα τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

Είδος 1: Κυλινδροκωνικά, λεπτοφυή, ελάχιστα ανοιχτά κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με κάθετη, ταινιωτή λαβή, ευθύ ή ελάχιστα έξω νεύον χείλος, στενούμενο, ανάγλυφο δακτύλιο, λοξότμητη βάση και ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης (Κύπελλα Βαφειού).

Τύπος 1
Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0022 (Σχ. 8_10)
Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

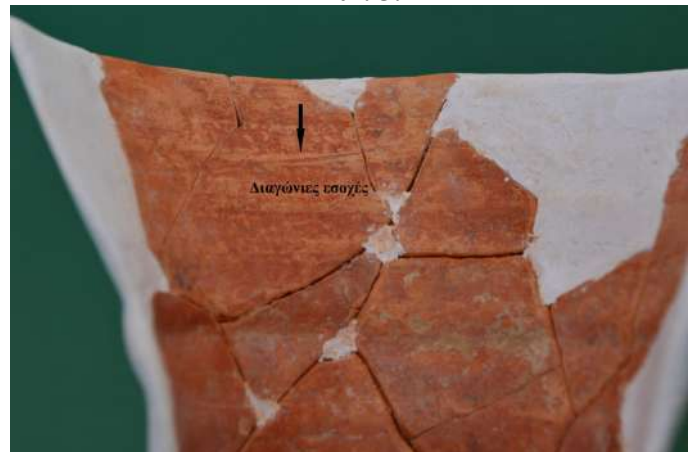
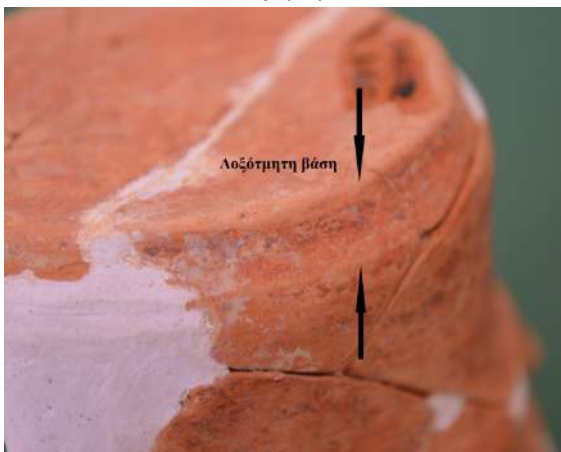
Εικ. 3:

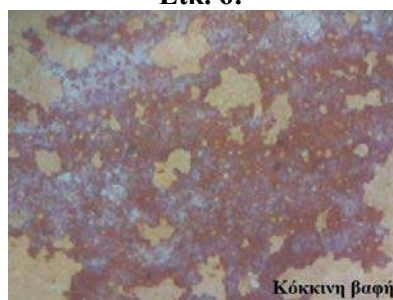
Εικ. 4:

Εικ. 5:

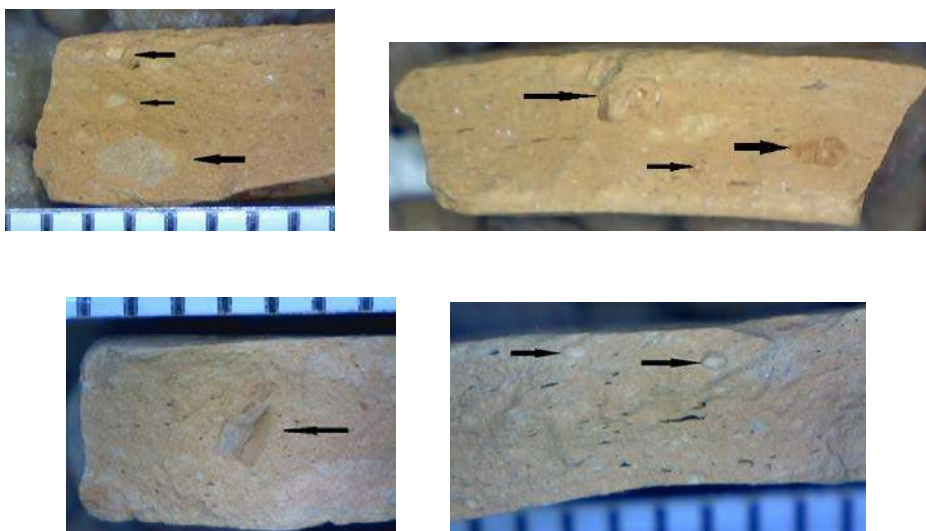
Εικ. 6:

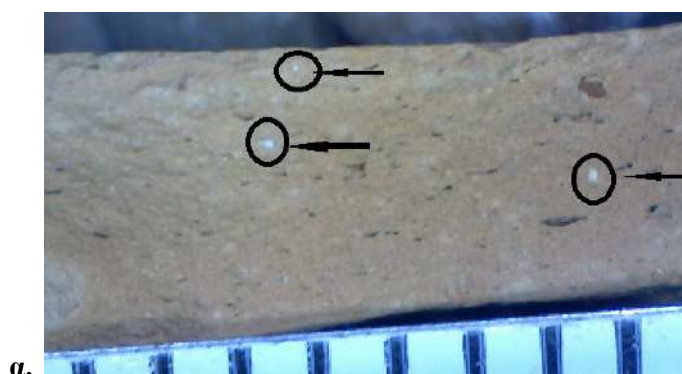
Εικ. 7: Λεπτοφύης Πηλός 1:

Εικ. 8: στην κεραμική ύλη εντοπίζονται κόκκινα εγκλείσματα:

Εικ. 9: στην κεραμική ύλη εντοπίζονται ασβεστολιθικά εγκλείσματα:

α.

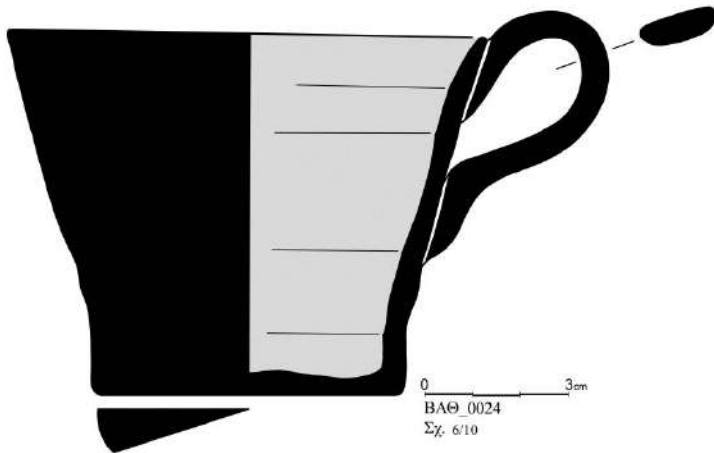
β.

Τύπος 2

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0024 (Σχ. 6_10)

Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

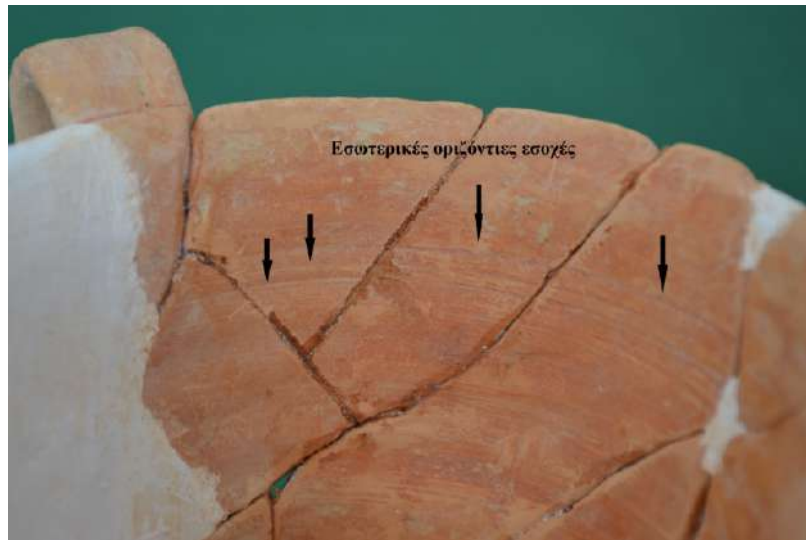
Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

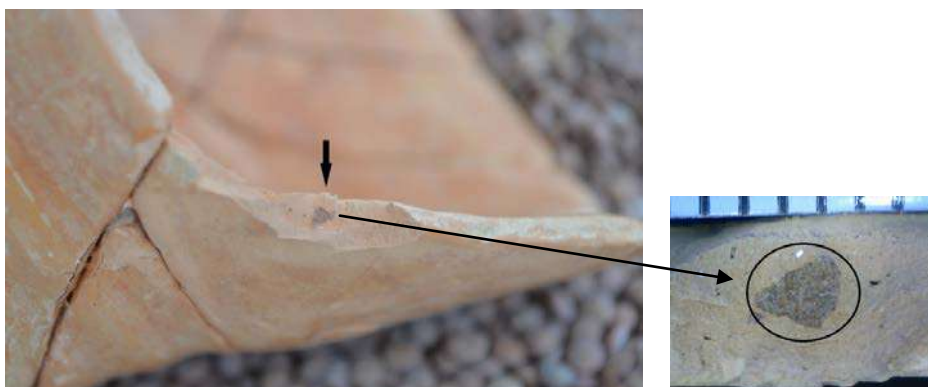
Εικ. 6:

Εικ. 7: Λεπτοφυής κεραμική ύλη (ίσως ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1):

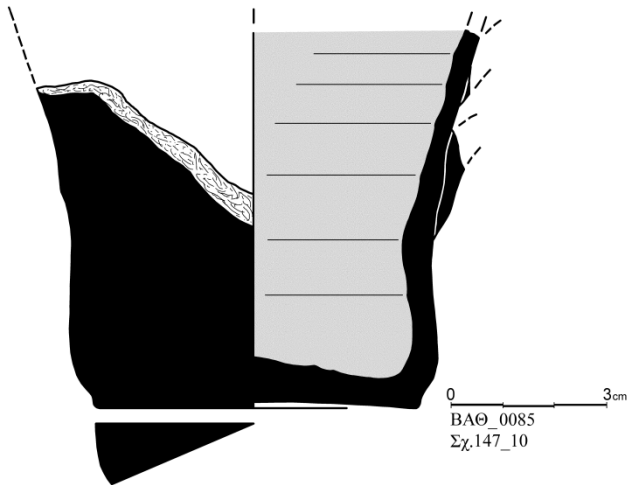
Εικ. 8: Στην κεραμική ύλη εντοπίζονται κόκκινα εγκλείσματα:

Τύπος 3

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0085 (Σχ. 147_10)
Ολόβαφο μαύρο - κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Εικ. 8: Λεπτοφύης κεραμική ύλη:

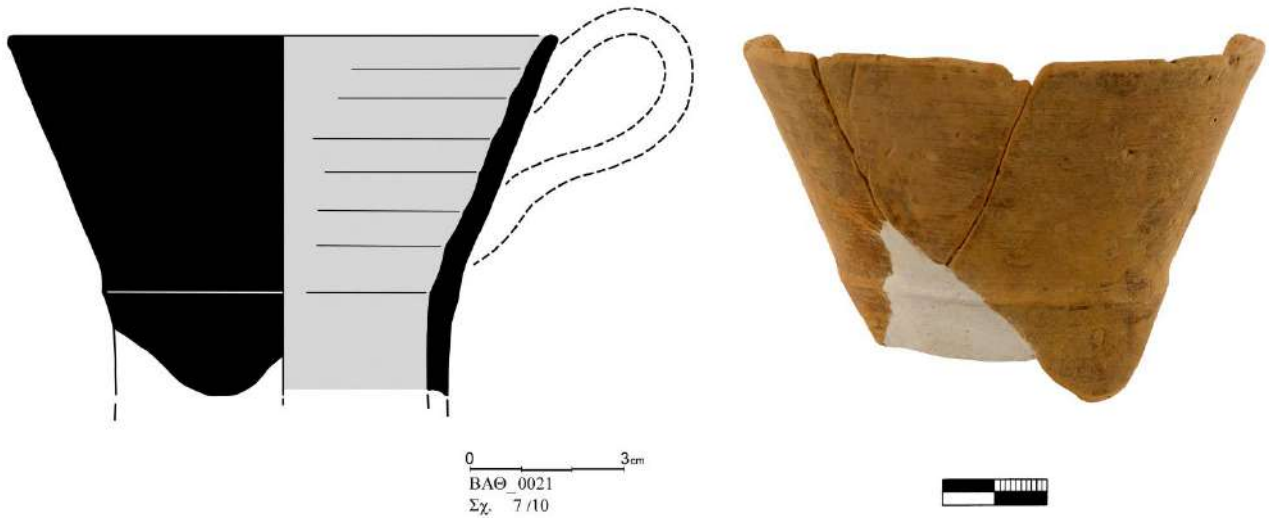

Τύπος 3

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0021 (Σχ. 7_10)

Ολόβαφο μαύρο - κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3: α. στη γωνιώδη κορύφωση του ανάγλυφου δακτυλίου εντοπίζεται οριζόντια εγχάραξη, στοιχείο που υποδεικνύει τη χρήση εργαλείου κατά τον σχηματισμό του· β. ανομοιομορφες συγκεντρώσεις αρχικά υδαρούς υγρού πηλού· γ. λεπτά, οριζόντια ίχνη τροποποίησης:

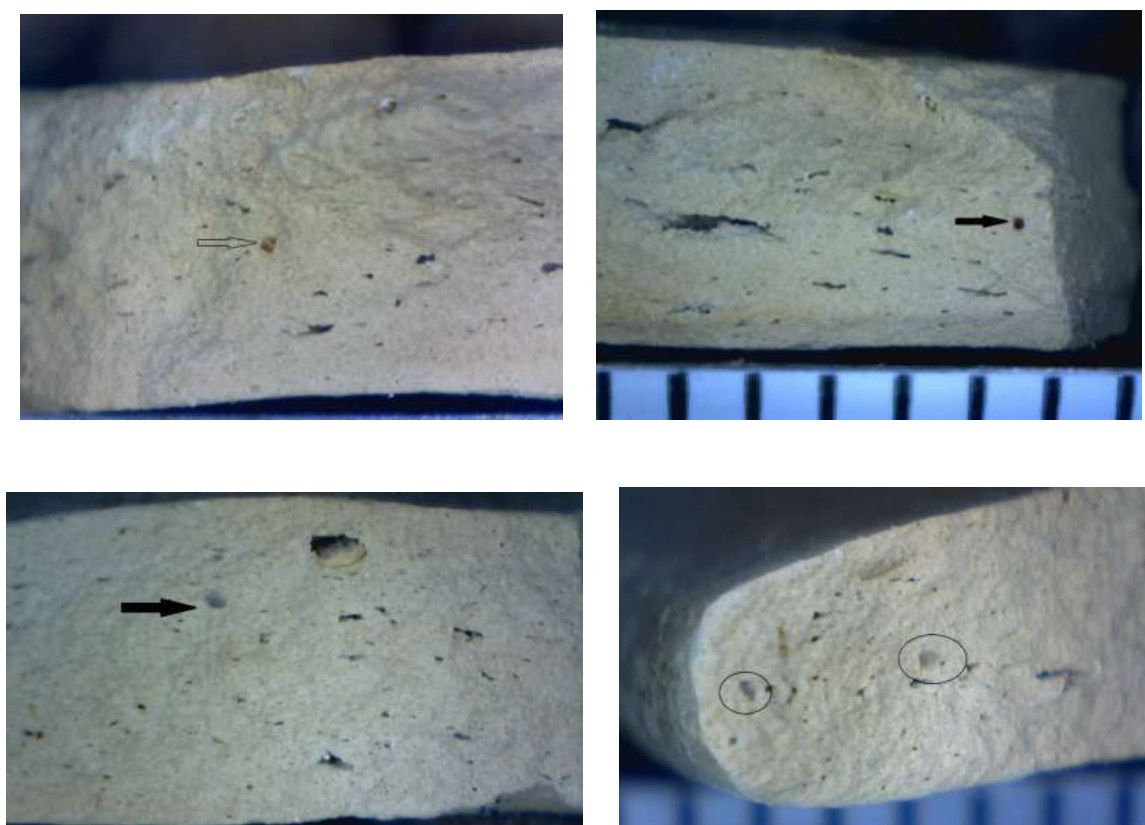

Κεραμική ύλη

Εικ. 4: ασβεστολιθικά εγκλείσματα (ίσως κελύφη):

Εικ. 5: μαύρα έως σκούρα καστανά εγκλείσματα:

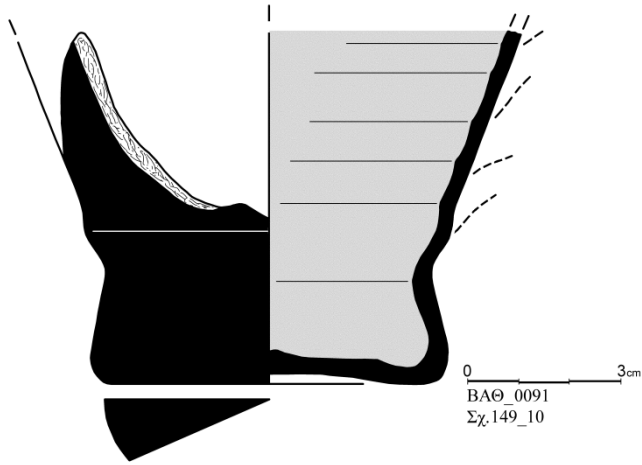

Εικ. 6: μεγάλο, μαλακό, φυσικό έγκλεισμα ιζηματογενούς προέλευσης:

Τύπος 4
Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0091 (Σχ. 149_10)
Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6: διαγώνια ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την προσπάθεια του αγγειοπλάστη να σχηματίσει τα εσωτερικά, κυρτά τοιχώματα της λοξότμητης βάσης, πάνω σε πιθανώς αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό:

Εικ. 7: στην κεραμική ύλη εντοπίζονται σπάνια, σκληρά εγκλείσματα κρυσταλλικής μορφής, άσπρου και γκριζού χρώματος (ίσως χαλαζίας):

Τύπος 5
Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0089 (Σχ. 150_10)
Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης

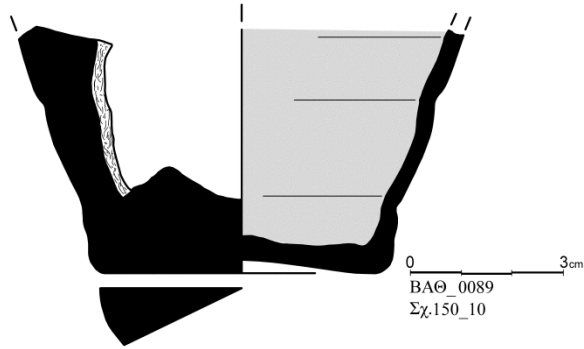
Εικ. 1:

Εικ. 3:

Εικ. 5:

Εικ. 2:

Εικ. 4:

Εικ. 6: στην κεραμική ύλη εντοπίζονται μαλακά, κίτρινα εγκλείσματα και ένα γκριζό εγκλείσμα αβέβαιου είδους:

Τύπος 6

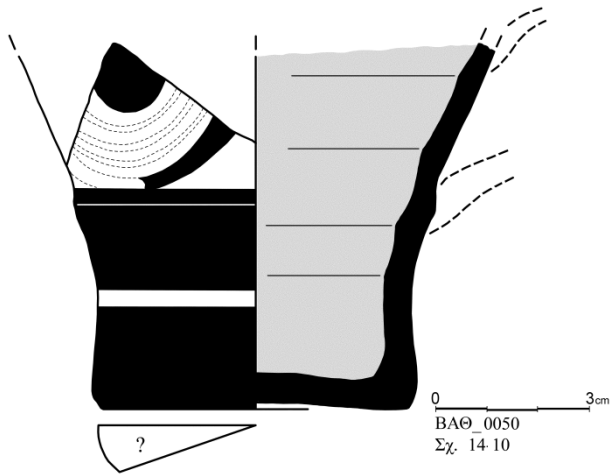
Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0050 (Σχ. 14_10)

Με κόκκινη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 3:

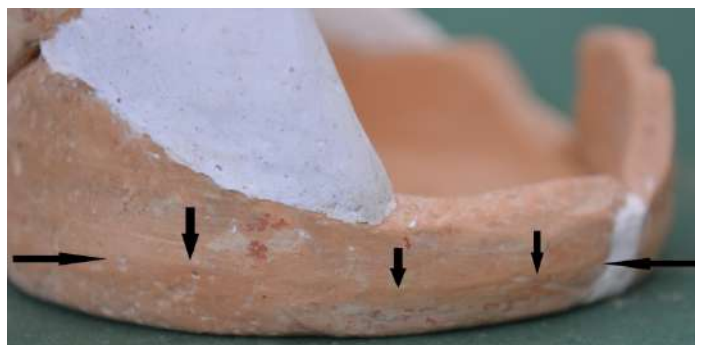
Εικ. 2:

Εικ. 4:

Εικ. 5: η ύπαρξη οριζόντιων λείων εδρών είναι ένδειξη της τελειοποίησης ή λείανσης της βάσης σε ημίνοπο αγγείο:

Εικ. 6: στην κεραμική ύλη εντοπίζονται ασβεστολιθικά εγκλείσματα και πόροι:

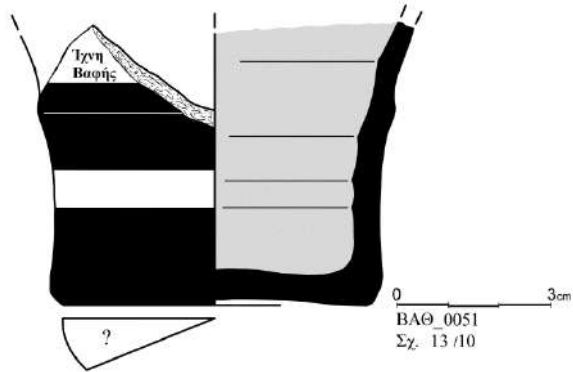

Τύπος 6

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0051 (Σχ. 13_10)

Με κόκκινη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

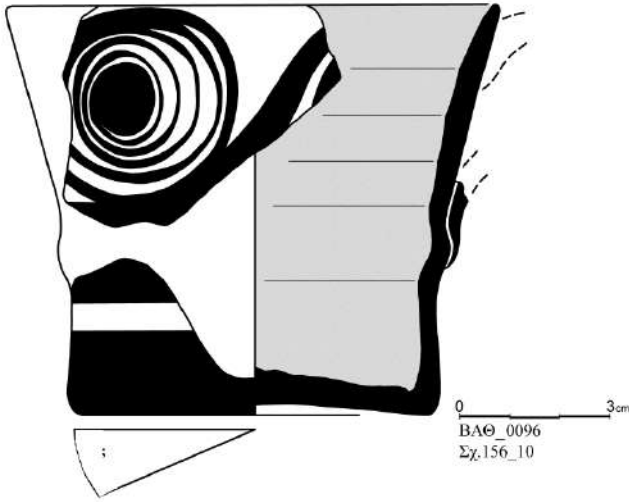

Τύπος 7

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0096 (Σχ. 156_10)

Με κόκκινη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

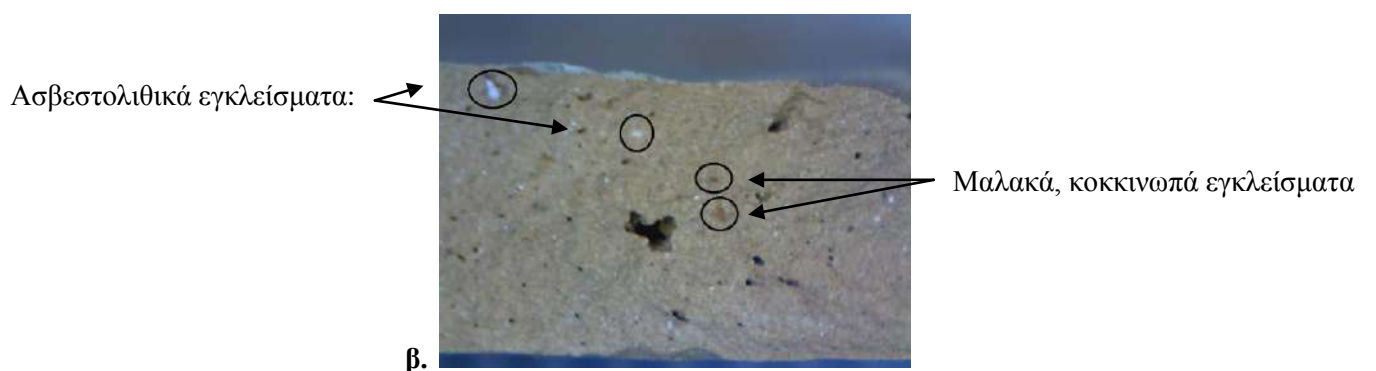
Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4: Λεπτοφύης κεραμική ύλη:

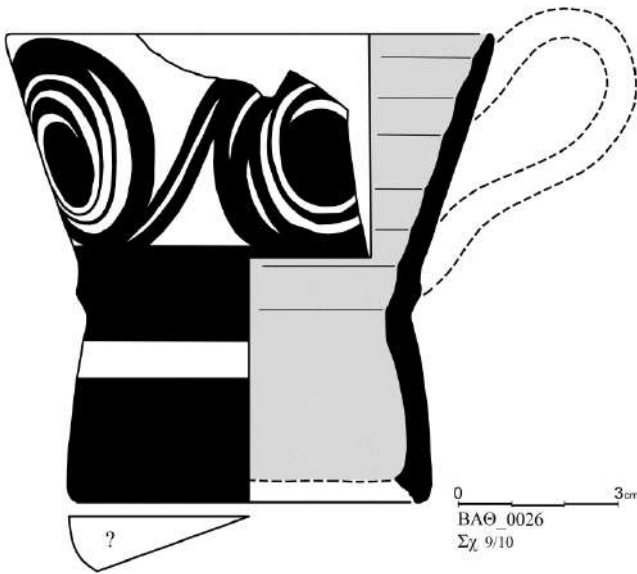

Τύπος 8

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0026 (Σχ. 9_10)

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης

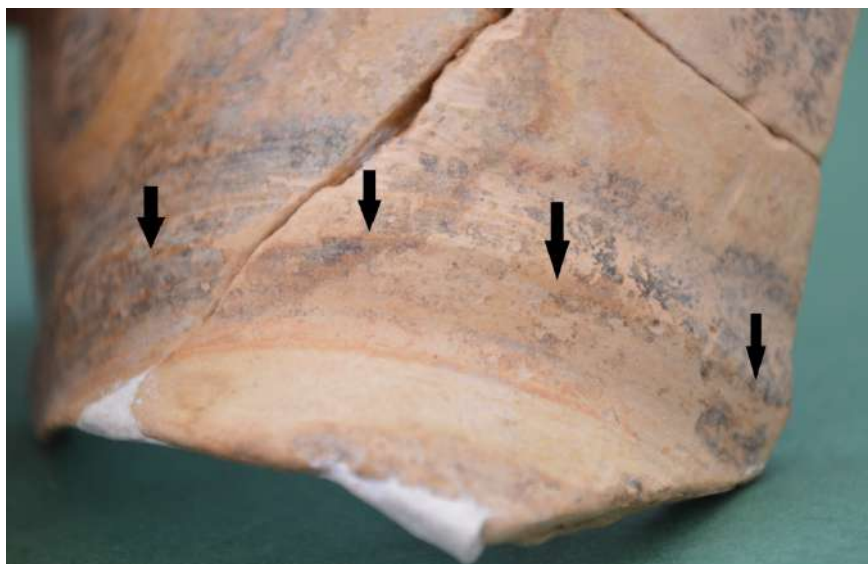
Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3: εντοπίζεται γωνιώδης κορύφωση στον ανάγλυφο δακτύλιο:

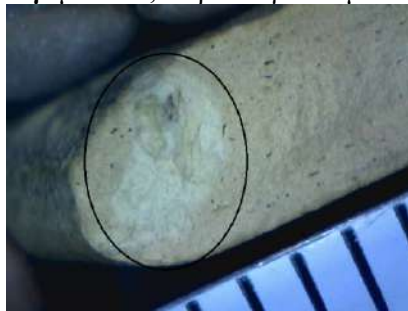
Εικ. 4: επίχρισμα και βαφή:

Εικ. 5: Λεπτοφυής κεραμική ύλη:

γ. μαλακό, κίτρινο έγκλεισμα:

δ. μαλακό, καστανό έγκλεισμα:

ε. σκληρό, καστανό έγκλεισμα:

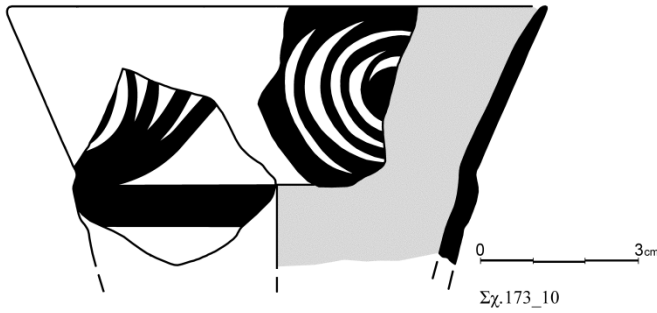

Τύπος 9

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': Σχ. 173_10

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

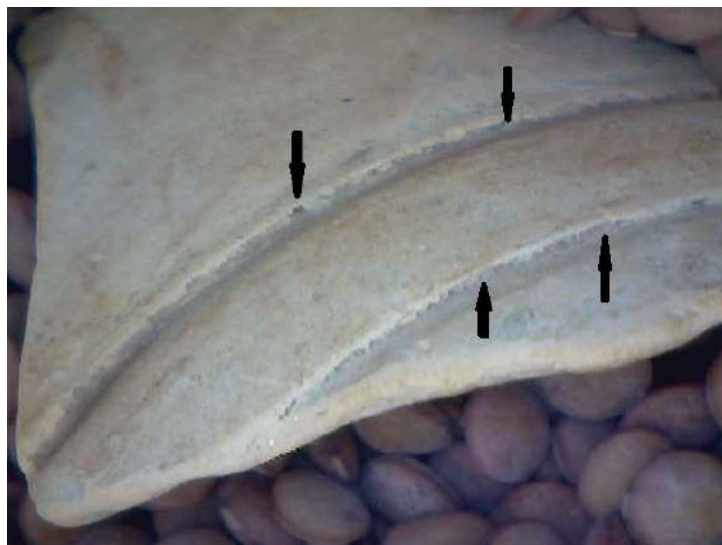
Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

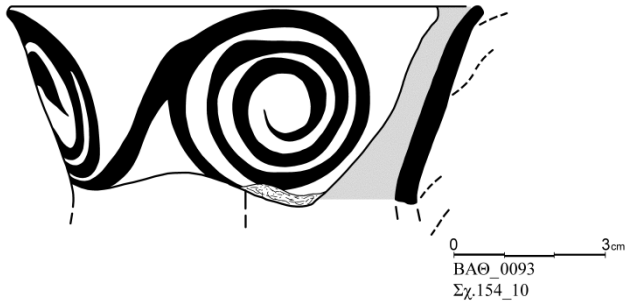

Τύπος 10

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0093 (Σχ. 154_10)

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Ίχνη καταλοιβάδων στη βαφή

Εικ. 3:

Εικ. 4: Λεπτοφυής κεραμική ύλη, η οποία δεν ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1· διαθέτει μη οξυγονωμένο πυρήνα και οξυγονωμένες άκριες στο σπάσιμο του οστράκου, ενώ εντοπίζονται πολυάριθμα ασβεστολιθικά εγκλείσματα (συμπεριλαμβανομένων κελύφων - βλ. κύκλους) και πολυάριθμα μαύρα, σφαιρικά, μαλακά εγκλείσματα αβέβαιοι είδους (τα οποία εντοπίζονται φθαρμένα στην επιφάνεια του αγγείου, δημιουργώντας πολύ μικρά, σφαιρικά κενά - βλ. παραπάνω, εικ. 3):

Εικ. 5: τμήμα κελύφους εντοπίζεται στην κεραμική ύλη, μεγέθους 0,4 εκ., το οποίο έχει σπάσει τα εξωτερικά τοιχώματα του αγγείου:

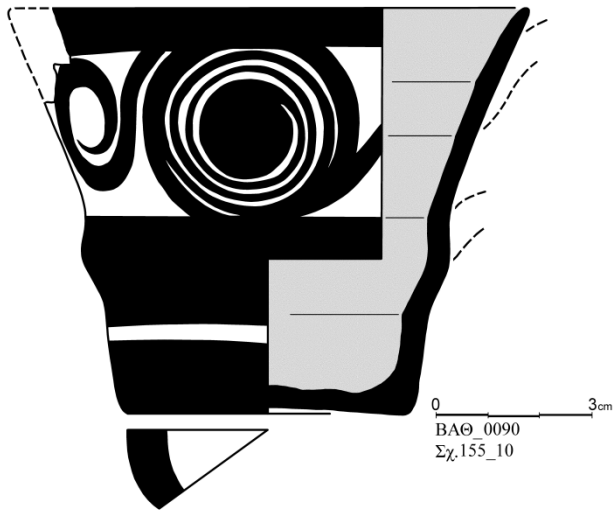

Τύπος 11

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0090 (Σχ. 155_10)

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, με μαύρο δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης

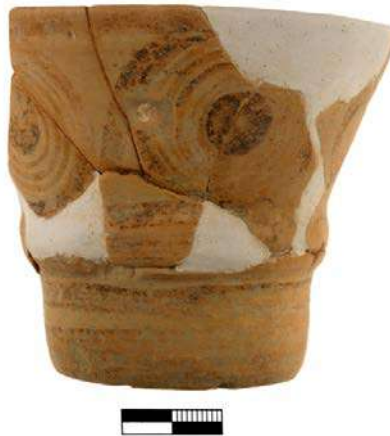
Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 9: στην κεραμική ύλη εντοπίζονται σκληρά, ασβεστολιθικά εγκλείσματα (ίσως κελύφη):

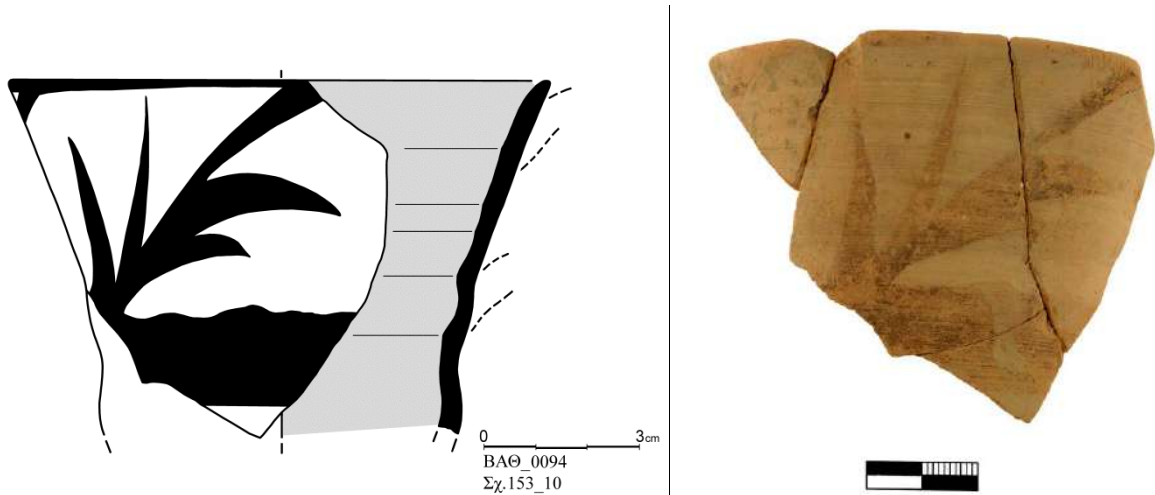

Τύπος 12

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0094 (Σχ. 153_10)

Με μαύρη, φντική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης

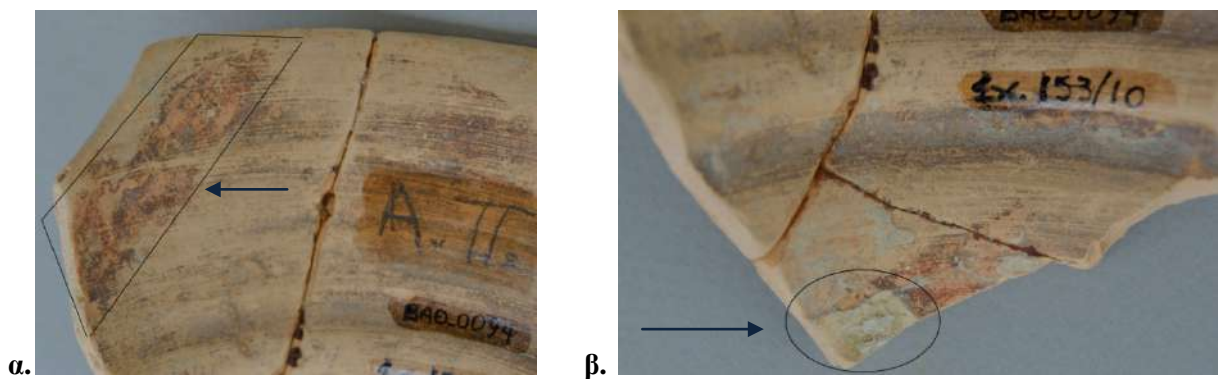
Εικ. 1:

Εικ. 2: εντοπίζονται οριζόντια ίχνη τροχοποίησης, ενδεικτικά της μη λείανσης της επιφάνειας του κυπέλλου:

Εικ. 3: στο ολόβαφο εσωτερικό του αγγείου εντοπίζονται: α. ίχνη καταλοιβάδων βαφής· β. μικρά, άβαφα τμήματα:

Εικ. 4: καθαρή, κίτρινη κεραμική ύλη, στην οποία εντοπίζονται σπάνια ασβεστολιθικά εγκλείσματα:

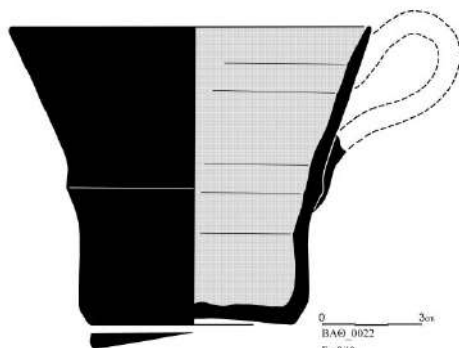

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Κυλινδροκωνικά, λεπτοφυή, ελάχιστα ανοιχτά κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με κάθετη, ταινιωτή λαβή, ευθύ ή ελάχιστα έξω νεύον χείλος, στενούμενο, ανάγλυφο δακτύλιο, λοξότμητη βάση και ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης (Κύπελλα Βαφειού).

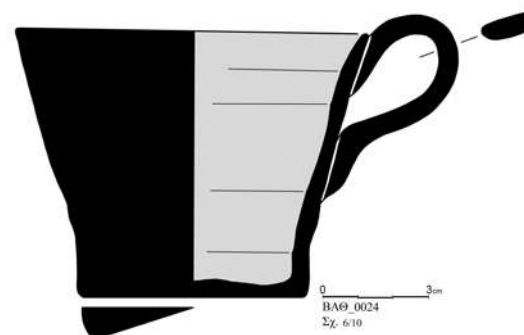
Ολόβαφα κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 1
Υπο-τύπος α΄
Παράδειγμα α΄:

BAΘ_0022, Λεπτοφυής Πηλός 1, πετρογρ. δείγμα: 7,
με λείανση εξωτερικά (:), τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

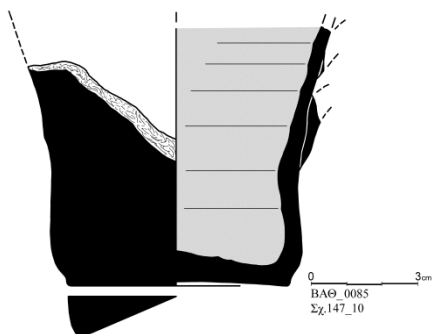
Τύπος 2
Υπο-τύπος α΄
Παράδειγμα α΄:

BAΘ_0024, λεπτοφυής κεραμική ύλη, μακροσκ. δείγματα: 17, 17α,
με λείανση εξωτερικά (:), τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Ολόβαφα μαύρα - κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

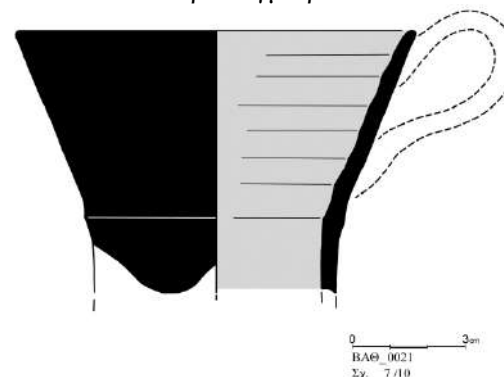
Παράδειγμα α΄:

BAΘ_0085, λεπτοφυής κεραμική ύλη, μακροσκ. δείγμα: 80,
χωρίς λείανση, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Α.Π.»)

Τύπος 3

Παράδειγμα β΄:

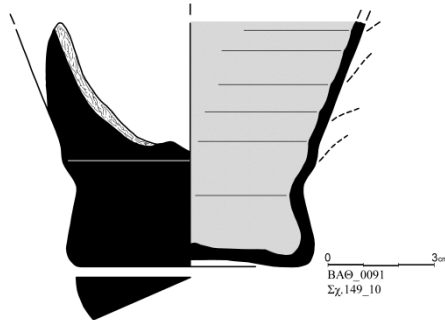

BAΘ_0021, λεπτοφυής κεραμική ύλη, μακροσκ. δείγμα: 6,
χωρίς λείανση, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Ολόβαφα μαύρα και στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 4

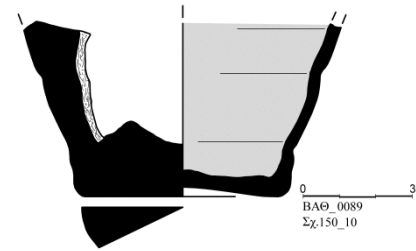
Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

BAΘ_0091, λεπτοφύης κεραμική ύλη, μακροσκ. δείγμα: 82, χωρίς λείανση, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π7»)

Τύπος 5

Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

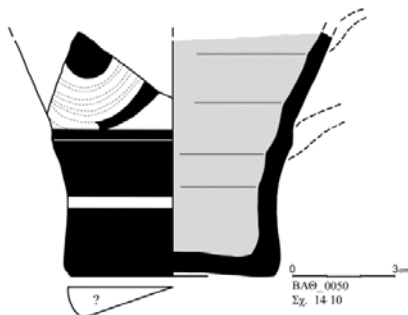
BAΘ_0089, Λεπτοφύης Πηλός 1, πετρογρ. δείγμα: 83, χωρίς λείανση, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (:)

Με κόκκινη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 6

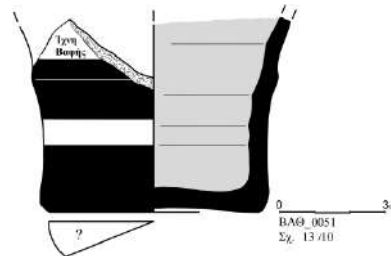
Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α':

BAΘ_0050, Λεπτοφύης Πηλός 1, πετρογρ. δείγμα: 9, φέρει επίχρισμα, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

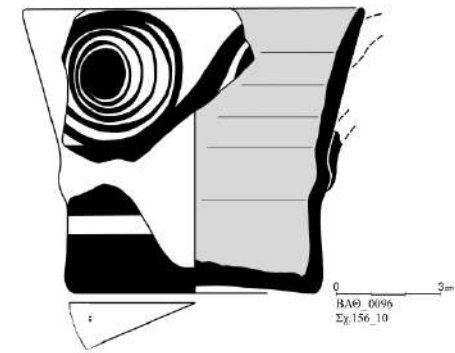
Παράδειγμα β':

BAΘ_0051, λεπτοφύης κεραμική ύλη, φέρει επίχρισμα, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Τύπος 7

Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

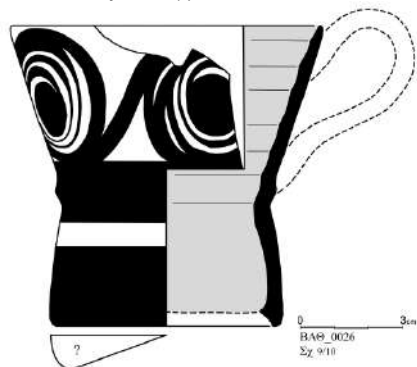

BAΘ_0096, Λεπτοφύης Πηλός 1, πετρογρ. δείγμα: 86, φέρει επίχρισμα, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Α.Π.»)

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 8

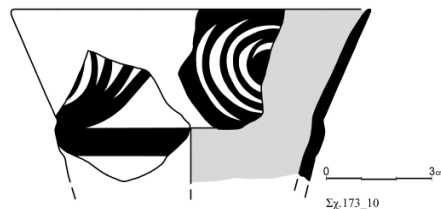
Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

BAΘ_0026, Λεπτοφυής Πηλός 1, πετρογρ. δείγμα: 8, φέρει επίχρισμα, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 9 (:)

Τύπος 9

Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

Σχ. 173_10, λεπτοφυής κεραμική ύλη, φέρει επίχρισμα, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (:)

Τύπος 10

Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

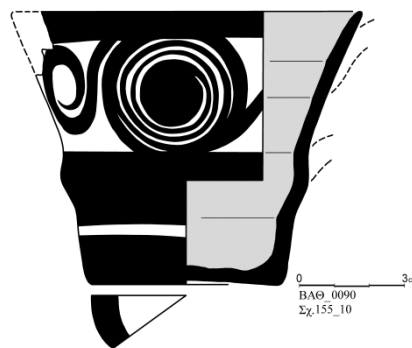

BAΘ_0093, λεπτοφυής κεραμική ύλη, πετρογρ. δείγμα: 84, φέρει επίχρισμα, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 (:)

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, με μαύρο δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 11

Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

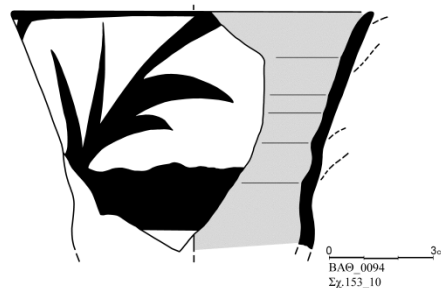

BAΘ_0090, Λεπτοφυής Πηλός 1, πετρογρ. δείγμα: 79, φέρει επίχρισμα, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Π11»)

Με μαύρη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 12

Παράδειγμα α':
Υπο-τύπος α'

BAΘ_0094, μακροσκ. δείγμα: 85, φέρει επίχρισμα, τελική φάση, Βόρεια Πτέρυγα, Χώρος 10 («Α.Π.»)

Συγκριτικός πίνακας κύριων διαστάσεων των υπό εξέταση κυπέλων (σε εκατοστά)¹:

Τύπος	Αρ. καταλόγου	Ύψος κυρίως σώματος (α')	Ύψος κυρίως σώματος (β')	Διάμ. περιφ. χείλους (α')	Διάμ. περιφ. χείλους (β')	Διάμ. περιφ. βάσης (α')	Διάμ. περιφ. βάσης (β')	Διάμ. περιφ. δακτυλίου	Κεραμική ύλη
1 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0022	9,1 (μέγιστο σωζόμενο)	8,6 (ελάχιστο σωζόμενο)	12 (κατά προσέγγιση)	-	6,2 (μέγιστη)	6,1 (ελάχιστη)	7,6 (κατά προσέγγιση)	Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογρ. δείγμα: 7)
2 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0024	7,7 (μέγιστο σωζόμενο)	7,5 (ελάχιστο σωζόμενο)	10,1 (κατά προσέγγιση)	-	6,5 (μέγιστη σωζόμενη)	6,4 (ελάχιστη σωζόμενη)	7,1 (κατά προσέγγιση)	Λεπτοφυής (μακροσκ. δείγματα: 17 και 17α)
3 (Παρ. α')	BAΘ_0085	μη σωζόμενο	μη σωζόμενο	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	6,2	-	7,4 (σωζόμενη)	Λεπτοφυής (μακροσκ. δείγμα: 80)
3 (Παρ. β')	BAΘ_0021	μη σωζόμενο	μη σωζόμενο	10,7 (κατά προσέγγιση)	-	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	6,8 (κατά προσέγγιση)	Λεπτοφυής (μακροσκ. δείγμα: 6)
4 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0091	μη σωζόμενο	μη σωζόμενο	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	6,3 (κατά προσέγγιση)	-	7,2 (σωζόμενη)	Λεπτοφυής (μακροσκ. δείγμα: 82)

¹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.9., σελ. 121.

Τύπος	Αρ. καταλόγου	Ύψος κυρίως σώματος (α')	Ύψος κυρίως σώματος (β')	Διάμ. περιφ. χείλους (α')	Διάμ. περιφ. χείλους (β')	Διάμ. περιφ. βάσης (α')	Διάμ. περιφ. βάσης (β')	Διάμ. περιφ. δακτυλίου	Κεραμική ύλη
5 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0089	μη σωζόμενο	μη σωζόμενο	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	5,5	-	7,6 (κατά προσέγγιση)	Λεπτοφύης Πηλός 1 (πετρογρ. δείγμα: 83)
6 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0050	μη σωζόμενο	μη σωζόμενο	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	6	-	7,1 (κατά προσέγγιση)	Λεπτοφύης Πηλός 1 (πετρογρ. δείγμα: 9)
6 (Υπο-τύπος α' - Παρ. β')	BAΘ_0051	μη σωζόμενο	μη σωζόμενο	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	6,1	-	7 (κατά προσέγγιση)	Λεπτοφύης
7 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0096	8,2 (σωζόμενο)	-	9,8 (κατά προσέγγιση)	-	7 (σωζόμενη)	-	7,8 (κατά προσέγγιση)	Λεπτοφύης (μακροσκ. δείγμα: 86)
8 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0026	8,8 (σωζόμενο)	-	9,2 (κατά προσέγγιση)	-	6,6 (κατά προσέγγιση)	-	6,5 (κατά προσέγγιση)	Λεπτοφύης Πηλός 1 (πετρογρ. δείγμα: 8)
9 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	Σχ. 173_10	μη σωζόμενο	μη σωζόμενο	10,3 (κατά προσέγγιση)	-	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	Λεπτοφύης
10 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0093	μη σωζόμενο	μη σωζόμενο	9,4 (κατά προσέγγιση)	-	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	Λεπτοφύης (πετρογρ. δείγμα: 84) - δεν ανήκει στον Λεπτοφύη Πηλό 1
11 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0090	7,9 (σωζόμενο)	-	10 (κατά προσέγγιση)	-	5,4	-	7 (μόνη σωζόμενη)	Λεπτοφύης Πηλός 1 (πετρογρ. δείγμα: 79)
12 (Υπο-τύπος α' - Παρ. α')	BAΘ_0094	μη σωζόμενο	μη σωζόμενο	10,5 (κατά προσέγγιση)	-	μη σωζόμενη	μη σωζόμενη	7,5 (σωζόμενη)	Λεπτοφύης (μακροσκ. δείγμα: 85)

5.2. Προχρητικά αγγεία

5.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους

Είδος 1: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή ή αβέβαιου είδους λαβή και ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση.

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': AMH A226_10

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και απλή βάση. Πιθανώς άβαφο, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφο μαύρο ή κόκκινο αγγείο με ολοκληρωτική φθορά βαφής. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι, στην κάτω επιφάνεια της βάσης, «17» (δηλαδή, πιθανώς, μέσα από το πιθάρι με αριθμό 17 της Αποθήκης των Πίθων - αριθμηση ανασκαφέα).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Τύπος 2

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': AMH A230_48

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή (μη σωζόμενη) και ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση. Πιθανώς άβαφο, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφο μαύρο ή κόκκινο αγγείο με ολοκληρωτική φθορά βαφής. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 90%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη στην κάτω επιφάνεια της βάσης με μολύβι «Π.1» (δηλαδή μέσα από το πιθάρι με αριθμό 1 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

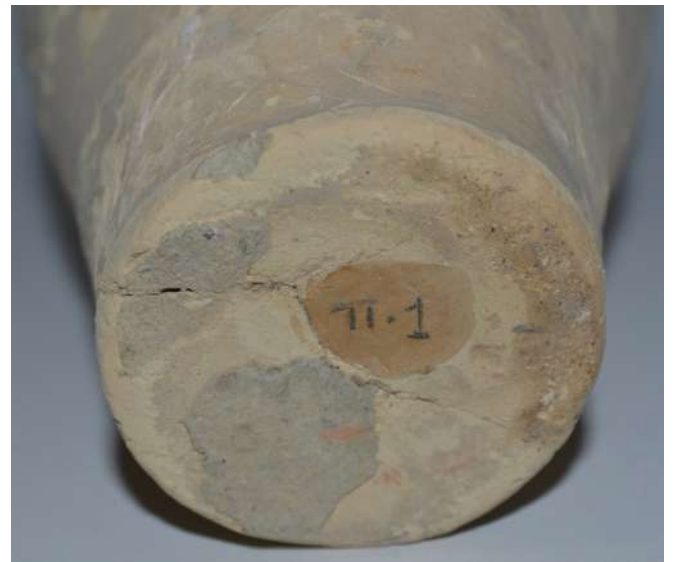
Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Ακαθόριστοι τύποι λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων:

Παράδειγμα α': AMH A226_9

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό (μη σωζόμενο) και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή (μη σωζόμενη) και ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση. Πιθανώς άβαφο, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφο μαύρο ή κόκκινο αγγείο με ολοκληρωτική φθορά βαφής. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 80%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι στην κάτω επιφάνεια της βάσης, «Π10» (δηλαδή μέσα από το πιθάρι με αριθμό 10 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή ή αβέβαιου είδους λαβή, και ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση.

Τύπος 1
Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

ΑΜΗ Α226_10, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, ΔΔΑ.: 1, πιθανώς άβαφο, τελική φάση, Χώρος 10 (;) - («17»)

Τύπος 2
Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

ΑΜΗ Α230_48, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, ΔΔΑ.: 1, πιθανώς άβαφο, τελική φάση, Χώρος 10 («Π.1»)

Ακαθόριστοι τύποι λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων:
Παράδειγμα α':

ΑΜΗ Α226_9, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, ΔΔΑ.: 1, πιθανώς άβαφο, τελική φάση, Χώρος 10 («Π10»)

Είδος 2: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς ολόβαφα μαύρα ή άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα στενούμενη, δισκοειδή βάση.

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': AMH ΒΓ28_25815

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή εγκάρσια τομής ελλειψοειδούς σχήματος και στενούμενη, δισκοειδή βάση. Πιθανώς, ολόβαφο μαύρο εξωτερικά. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι στην κάτω επιφάνεια της βάσης, «Π10» (δηλαδή μέσα από το πιθάρι με αριθμό 10 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Fig. 6:

Fig. 7:

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα β': ΑΜΗ ΒΓ28_25816

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή εγκάρσια τομής ελλειψοειδούς σχήματος (δεν σώζεται) και στενούμενη, σχεδόν δισκοειδή βάση. Πιθανώς άβαφο. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι στην κάτω επιφάνεια της βάσης, «Π10» (;) - δηλαδή, πιθανώς μέσα από το πιθάρι με αριθμό 10 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφέα.

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Εικ. 7:

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 2: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς ολόβαφα μαύρα ή άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα στενούμενη, δισκοειδή βάση.

Τύπος 1 Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄:

ΑΜΗ ΒΓ28_25815, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας,
ΔΔΑ: 1, πιθανώς ολόβαφο μαύρο εξωτερικά,
τελική φάση, Χώρος 10 («Π10»)

Παράδειγμα β΄:

ΑΜΗ ΒΓ28_25816, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας,
ΔΔΑ: 1, πιθανώς άβαφο,
τελική φάση, Χώρος 10 («Π10»);

5.2.β. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους

Είδος 1: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, ολόβαφα μαύρα, καστανά, κόκκινα ή άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος (ενίοτε σχεδόν επίπεδο ή επίπεδο), με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή, ταινιωτή ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και στενούμενη, απλή ή σχεδόν δισκοειδή βάση.

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': ΑΜΗ ΒΓ28_25805

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφο εσωτερικά. Κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 100%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10 - 9 - 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου») και χώρος νότια προς τα νότια), είτε του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Εικ. 6:

Τύπος 2

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': AMH A220_91

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, σχεδόν δισκοειδή βάση. Ολόβαφο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης με καστανή βαφή, πιθανώς άβαφο εσωτερικά. Κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 95% (και συμπληρωμένο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10 - 9 - 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος προς τα νότια), είτε του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Τύπος 3

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': AMH A220_119

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, επίπεδο χείλος, με κάθετη, μη σωζόμενη λαβή (πρόκειται για λανθασμένη αποκατάσταση με γύψο) και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο κόκκινο εξωτερικά, πιθανώς άβαφο εσωτερικά. Κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10 - 9 - 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος προς τα νότια), είτε του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 1: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, ολόβαφα μαύρα, καστανά, κόκκινα ή άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος (ενίοτε σχεδόν επίπεδο ή επίπεδο), με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή, ταινιωτή ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής, και στενούμενη, απλή ή σχεδόν δισκοειδή βάση.

Τύπος 1
Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

ΑΜΗ ΒΓ28_25805, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφο εσωτερικά, τελική φάση, Χώροι 8-9-10 ή 41-42 (:)

Τύπος 2
Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

ΑΜΗ Α220_91, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, ολόβαφο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης με καστανή βαφή, πιθανώς άβαφο εσωτερικά, τελική φάση, Χώροι 8-9-10 ή 41-42 (:)

Τύπος 3
Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

ΑΜΗ Α220_119, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, ολόβαφο κόκκινο εξωτερικά, πιθανώς άβαφο εσωτερικά, τελική φάση, Χώροι 8-9-10 ή 41-42 (:)

Είδος 2: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, ολόβαφα μαύρα εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφα εσωτερικά, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους, ταινιωτή λαβή και στενούμενη, δισκοειδή βάση.

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': AMH A220_106

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, δισκοειδή βάση. Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφο εσωτερικά. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 95%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10 - 9 - 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος προς τα νότια), είτε του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Εικ. 5:

Είδος 3: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, απλή βάση.

Τύπος 1

Υπο-τύπος α' - Παράδειγμα α': AMH A226_11

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, απλή βάση. Πιθανώς άβαφο. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 100%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος και συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι, στην κάτω επιφάνεια της βάσης, «Π4» (δηλαδή μέσα από το πιθάρι με αριθμό 4 - αρίθμηση ανασκαφεία).

Εικ. 1:

Εικ. 2:

Εικ. 3:

Εικ. 4:

Συγκριτικός πίνακας:

Είδος 2: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, ολόβαφα μαύρα εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφα εσωτερικά, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους, ταινιωτή λαβή και στενούμενη, δισκοειδή βάση.

Τύπος 1
Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

ΑΜΗ Α220_106, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφο εσωτερικά, τελική φάση, Χώροι 8-9-10 ή 41-42 (;)

Είδος 3: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, απλή βάση.

Τύπος 1
Υπο-τύπος α'
Παράδειγμα α':

ΑΜΗ Α226_11, κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας, άβαφο (;), τελική φάση, Χώροι 10 («Π4»)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

**Η μελέτη των κεραμικών τεχνολογικών παραδόσεων στο ΥΜΙ κτηριακό συγκρότημα του
Βαθυπέτρου Αρχανών ως μέσο διερεύνησης της κοινωνίας και της οικονομίας της νεοανακτορικής
βορειοκεντρικής Κρήτης**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Παρασκευή Σταματάκη

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ:

Παράρτημα: Τεχνολογικές περιγραφές αγγείων

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ελευθέριος Πλάτων

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Βαβουρανάκης

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Ιωάννης Παπαδάτος

Αθήνα 2021

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ελευθέριος Πλάτων

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Βαβουρανάκης

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Ιωάννης Παπαδάτος

Επταμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπων: Αναπλ. Καθηγητής Ελευθέριος Πλάτων (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Γεώργιος Βαβουρανάκης (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Ιωάννης Παπαδάτος (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Κωνσταντίνος Κοπανιάς (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Αναπλ. Καθηγητής Βασίλης Πετράκης (ΕΚΠΑ)

Μέλος: Καθηγήτρια Ιφιγένεια Τουρναβίτου (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)

Μέλος: Καθηγητής Διαμαντής Παναγιωτόπουλος (Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης)

Αθήνα 2021

Περιεχόμενα

Τόμος III: Παράρτημα: Τεχνολογικές περιγραφές αγγείων

Περιεχόμενα	i.
Κεφάλαιο 4. Αγγεία μέσου μεγέθους	1
4.1. Κύπελλα μεγάλων διαστάσεων	1
4.1.α. Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	1
Είδος 1	1
Τύπος 1. AMH Π10086	1
4.2. Προχυτικά αγγεία	7
4.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	7
Είδος 1	7
Τύπος 1	7
Παράδειγμα α': BAΘ_0061 (Σχ. 117_10)	7
Παράδειγμα β': BAΘ_0066 (Σχ. 118_10)	13
Τύπος 2. BAΘ_0067 (Σχ. 122_10)	17
Τύπος 3. BAΘ_0056 (Σχ. 59_10)	21
4.2.β. Γεφυρόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	24
Είδος 1	24
Τύπος 1. BAΘ_0065 (Σχ. 113_10)	24
4.2.γ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	27
Είδος 1	27
Τύπος 1. AMH ΒΓ28_Π25819	27
Τύπος 2. BAΘ_0084 (Σχ. 79_10)	30
4.2.δ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	34
Είδος 1	34
Τύπος 1. BAΘ_0028 (Σχ. 93_10)	34
Τύπος 2	36
Παράδειγμα α': Σχ. 170_10	36
Παράδειγμα β': Σχ. 171_10	38

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)	39
Παράδειγμα α': Σχ. 169_10	39
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0100 (Σχ. 168_10)	41
Παράδειγμα γ': Σχ. 172_10	42
4.2.ε. Ευρύστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο- μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	43
Είδος 1	43
Τύπος 1. ΒΑΘ_0060 (Σχ. 116_10)	43
4.2.στ. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο- μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους	46
Είδος 1	46
Τύπος 1. ΑΜΗ Α220_95	46
Τύπος 2. ΑΜΗ ΒΓ28_Π25814	49
Τύπος 3. ΑΜΗ Α226_12	50
Τύπος 4. ΑΜΗ Α226_13	52
Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)	54
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α230_15	54
Παράδειγμα β': ΑΜΗ Α228_10	55
Κεφάλαιο 5. Αγγεία μικρού μεγέθους	57
5.1. Κύπελλα	57
5.1.α. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο- μεγέθους στα μικρά αγγεία	57
Είδος 1	57
Τύπος 1. ΒΑΘ_0041 (Σχ. 101β_14)	57
Τύπος 2. ΒΑΘ_0039 (Σχ. 100_10)	62
Τύπος 3. ΒΑΘ_0032 (Σχ. 84_10)	65
Τύπος 4. ΒΑΘ_0081 (Σχ. 90_10)	68
Τύπος 5. ΒΑΘ_0033 (Σχ. 85_10)	70
Τύπος 6. ΒΑΘ_0034 (Σχ. 86_10)	75
Τύπος 15. ΒΑΘ_0073 (Σχ. 71_10)	78
Τύπος 7. Σχ. 91_10	81
Τύπος 8. ΒΑΘ_0029 (Σχ. 95_10)	83
Τύπος 9. ΒΑΘ_0027 (Σχ. 94_10)	86
Τύπος 10. ΒΑΘ_0040 (Σχ. 99β_14)	89
Τύπος 11. ΒΑΘ_0031 (Σχ. 92β_14)	93
Τύπος 12. ΒΑΘ_0030 (Σχ. 89_10)	97

Τύπος 13. ΒΑΘ_0037 (Σχ. 103_10)	100
Τύπος 14. ΒΑΘ_0103 (Σχ. 129_10)	104
Ακαθόριστοι τύποι (λόγω μη διακριτών τεχνολογικών στοιχείων)	106
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0035 (Σχ. 86_10)	106
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0036 (Σχ. 88_10)	109
Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0038 (Σχ. 102β_14)	112
Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλειπών τεχνολογικών στοιχείων)	114
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α226_8	114
5.1.β. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία	116
Είδος 1	116
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	116
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Π10033	116
Παράδειγμα β': ΑΜΗ Α220_109	120
Τύπος 2. ΒΑΘ_0042 (Σχ. 97_10)	121
Τύπος 3. ΒΑΘ_0045 (Σχ. 110_10)	124
Τύπος 4. Υπο-τύπος α'	126
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0080 (Σχ. 78_10)	126
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0079 (Σχ. 76_10)	129
5.1.γ. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία	131
Είδος 1	131
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	131
Παράδειγμα α': ΑΜΗ ΒΓ28_Π25807	132
Παράδειγμα β': ΑΜΗ ΒΓ28_Π25809	133
Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0077 (Σχ. 74_10)	134
Παράδειγμα δ': ΒΓ28_Π25808	135
Τύπος 2. Υπο-τύπος α'	136
Παράδειγμα α': ΑΜΗ ΒΓ28_Π10033	136
5.1.ε. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία	138
Είδος 1	138
Τύπος 1	138
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0013 (Σχ. 142_10)	138
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0008 (Σχ. 138_10)	141
Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0014 (Σχ. 137_10)	142

Παράδειγμα δ': ΒΑΘ_0078 (Σχ. 73_10) _____	143
Παράδειγμα ε': ΒΑΘ_0007 (Σχ. 139_10) _____	144
Παράδειγμα στ': ΒΑΘ_0005 (Σχ. 144_10) _____	144
Τύπος 2 _____	145
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0009 (Σχ. 141_10) _____	145
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0004 (Σχ. 140_10) _____	146
Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0012 (Σχ. 134_10) _____	147
Τύπος 3 _____	149
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0002 (Σχ. 136_10) _____	149
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0010 (Σχ. 143_10) _____	150
5.1.στ. Κύπελλα με ευθέα τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία _____	152
Είδος 1 _____	152
Τύπος 1. Υπο-τύπος α' _____	152
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0022 (Σχ. 8_10) _____	152
Τύπος 2. Υπο-τύπος α' _____	156
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0024 (Σχ. 6_10) _____	156
Τύπος 3. Υπο-τύπος α' _____	158
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0085 (Σχ. 147_10) _____	158
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0021 (Σχ. 7_10) _____	160
Τύπος 4. Υπο-τύπος α' _____	161
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0091 (Σχ. 149_10) _____	161
Τύπος 5. Υπο-τύπος α' _____	163
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0089 (Σχ. 150_10) _____	163
Τύπος 6. Υπο-τύπος α' _____	165
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0050 (Σχ. 14_10) _____	165
Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0051 (Σχ. 13_10) _____	167
Τύπος 7. Υπο-τύπος α' _____	168
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0096 (Σχ. 156_10) _____	168
Τύπος 8. Υπο-τύπος α' _____	170
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0026 (Σχ. 9_10) _____	170
Τύπος 9. Υπο-τύπος α' _____	172
Παράδειγμα α': Σχ. 173_10 _____	172
Τύπος 10. Υπο-τύπος α' _____	173
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0093 (Σχ. 154_10) _____	173
Τύπος 11. Υπο-τύπος α' _____	175

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0090 (Σχ. 155_10)	175
Τύπος 12. Υπο-τύπος α'	177
Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0094 (Σχ. 153_10)	177
5.2. Προχυτικά αγγεία	179
5.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους	179
Είδος 1	179
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	179
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α226_10	179
Τύπος 2. Υπο-τύπος α'	185
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α230_48	185
Ακαθόριστοι τύποι λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων	187
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α226_9	187
Είδος 2	188
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	188
Παράδειγμα α': ΑΜΗ ΒΓ28_25815	188
Παράδειγμα β': ΑΜΗ ΒΓ28_25816	190
5.2.β. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους	192
Είδος 1	192
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	192
Παράδειγμα α': ΑΜΗ ΒΓ28_25805	192
Τύπος 2. Υπο-τύπος α'	195
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α220_91	195
Τύπος 3. Υπο-τύπος α'	196
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α220_119	196
Είδος 2	198
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	198
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α220_106	198
Είδος 3	200
Τύπος 1. Υπο-τύπος α'	200
Παράδειγμα α': ΑΜΗ Α226_11	200

Κεφάλαιο 4.

Αγγεία μέσου μεγέθους

4.1. Κύπελλα μεγάλων διαστάσεων

4.1.α. Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Τελετουργικά κύπελλα μεγάλων διαστάσεων, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα, συστελλόμενο, έξω νεύον, επίπεδο χείλος, κάθετη, ταινιωτή λαβή υπερέχουσα του χείλους και απλή βάση.

Τύπος 1

ΑΜΗ Π10028

(Τόμος II: σελ. 44-50: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Τελετουργικό κύπελλο μεγάλων διαστάσεων, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα, συστελλόμενο, έξω νεύον, επίπεδο χείλος (με γωνιώδες τελείωμα), κάθετη, ταινιωτή λαβή κατά πολύ υπερέχουσα του χείλους (με απόφυση στην πρόσφυσή της) και απλή βάση με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Φέρει κόκκινη διακόσμηση πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα εξωτερικά, εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Λειάνθηκε τμηματικά εξωτερικά και μάλλον εσωτερικά. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Μέσο λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Σώζεται κατά 80% και είναι συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%. Προέλευση: από τον Αποθέτη Θεμελίωσης (Χώρος 2) της αρχικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου.

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). 31 συγκολλούμενα όστρακα από σώμα (80%), χείλος (60%), βάση (100%) και λαβή (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: ελάχιστα ελλειψοειδούς περιφέρειας, η οποία σώζεται κατά 60%, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 20,7 εκ. και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 20,5 εκ. Βάση: σώζεται το 60% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, η οποία έχει διάμετρο 9,7 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: έχει μικρή αυξομείωση, το μέγιστο σωζόμενο είναι 9,9 εκ. και το ελάχιστο σωζόμενο είναι 9,7 εκ. Το μέγιστο ύψος του αγγείου είναι 12,3 εκ., στο σημείο της λαβής. Μέγιστη διάμετρος κυρίως σώματος: 22,3 εκ., στον ώμο. Το σχήμα του σώματος από τη βάση μέχρι τον ώμο είναι σχεδόν κωνικό (**πίν. αγγείου: εικ. 1-5**). Το χείλος δεν έφερε πρόχυση στο σωζόμενο τμήμα του, δηλαδή, στην πλευρά του αγγείου που βρίσκεται αριστερά της λαβής και στην πλευρά αντιδιαμετρικά της λαβής. Παρομοίως, πιθανώς δεν έφερε πρόχυση στο μη σωζόμενο τμήμα του, δηλαδή, δεξιά της λαβής¹. Η λαβή είναι ταινιωτή, σε σχήμα τελικού «ς», έχει μέγιστο πλάτος 3,2 εκ. και φέρει ανάγλυφη διαμήκη «νεύρωση» (**πίν. αγγείου: εικ. 5, 12**). Η πρόσφυση της λαβής επικολλήθηκε στην άνω επιφάνεια του επίπεδου χείλους, του οποίου υπερέχει κατά πολύ (**πίν. αγγείου: εικ. 1-5, 10**). Στην πλευρά της πρόσφυσης που έχει πρόσοψη στο εσωτερικό του αγγείου, εντοπίζεται μία πλαστική, δισκοειδής απόφυση με κυρτή άνω επιφάνεια, με διάμετρο περιφέρειας 0,8 εκ., σε θέση ψηλότερα του χείλους (**πίν. αγγείου: εικ. 11**). Η έκφυση της λαβής προσαρτήθηκε στον ώμο του αγγείου με πίεση του χεριού, με χρήση πιθανώς του αντίχειρα (**πίν. αγγείου: εικ. 10**). Στη συνέχεια, ο αγγειοπλάστης ελάττωσε το πλάτος της λαβής στο σημείο λίγο ψηλότερα της έκφυσης, ασκώντας πίεση με χρήση των δύο δακτύλων του χεριού του (**πίν. αγγείου: εικ. 13**)². Ο κατά μήκος άξονας της λαβής είναι ελάχιστα διαγώνιος (με κατεύθυνση

¹ Αυτό θεωρείται ότι ισχύει, καθώς, με βάση τη μορφολογία των παρόμοιων ημισφαιρικών κυπέλλων που φέρουν πρόχυση και κάθετη λαβή (αγγεία μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία) από το Βαθύπετρο, η πρόχυση τοποθετείται, συνήθως, στην πλευρά που βρίσκεται αριστερά της λαβής (σχετικά, βλ. ίδιο Τόμο, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.).

² Η μείωση του πλάτους της λαβής λίγο πριν την προσάρτησή της στο κυρίως σώμα του αγγείου θεωρείται ότι είχε ως αρχικό στόχο την επιτυχή στερέωση της λαβής, καθώς η μείωση του όγκου του σώματός της και, παράλληλα, η αύξηση της πυκνότητας του υλικού της στο συγκεκριμένο σημείο, την καθιστούσε πιο σταθερή. Παρόλα αυτά, το συγκεκριμένο τεχνολογικό στοιχείο μπορεί να είχε, ταυτόχρονα, διακοσμητικό ρόλο. Είναι, άλλωστε, συνήθης τακτική των αγγειοπλαστών να δίνουν διακοσμητική χροιά σε ένα πρωτίστως τεχνολογικό χαρακτηριστικό. Για παράδειγμα, οι βαθιές αυλακώσεις που εντοπίζονται στο ανώτερο τμήμα των μεγάλων λαβών των παραδοσιακών κρητικών πιθαριών δημιουργούνται με στόχο να αποφευχθεί το σκάσιμο των λαβών κατά την όπτησή τους, εξαιτίας της παγίδευσης μεγάλης ποσότητας οξυγόνου στην πηλόμαζα. Παράλληλα, οι αυλακώσεις

από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά, **πίν. αγγείου: εικ. 5, 12-13**). Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη και, αντίστοιχα, η εσωτερική της πλευρά είναι ελάχιστα κυρτή, ενώ το μέγιστο ύψος της εσωτερικής της επιφάνειας εντοπίζεται στο κέντρο της βάσης (**πίν. αγγείου: εικ. 7, 9, 14**).

Το αγγείο φέρει διακόσμηση με κόκκινη βαφή εξωτερικά, εσωτερικά και στην επιφάνεια έδρασης, πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα (**πίν. αγγείου: εικ. 1-9, 12-15**). Το χρώμα της διακόσμησης αντιστοιχεί είτε σε μία από τις ακόλουθες αποχρώσεις του κόκκινου, είτε σε κόκκινο χρώμα το οποίο εναλλάσσεται ανάμεσα στις αποχρώσεις αυτές: 2.5YR 3/1, 3/2, 3/3, 3/4 ή σε 2.5/1, 2.5/2, 2.5/3, 2.5/4. Μερική φθορά βαφής. Χρώμα επιχρίματος: πιο ανοιχτόχρωμο από 7.5YR 8/3 ρόδινο. Η επιφάνεια έδρασης φέρει δεξιόστροφη σπείρα χωρίς οφθαλμό, η οποία συνεχίζει καλύπτοντας το 1/3 του ύψους των εξωτερικών τοιχωμάτων του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 14**). Η σπείρα αυτή σχηματίζει τέσσερις περιελίξεις, από τις οποίες η ψηλότερα ευρισκόμενη στα εξωτερικά τοιχώματα του αγγείου έχει το μεγαλύτερο πλάτος (**πίν. αγγείου: εικ. 1**). Στο ανώτερο τμήμα του κυρίως σώματος του αγγείου, εντοπίζονται επτά, λεπτές, οριζόντιες και παράλληλες κυματοειδείς γραμμές, σχηματισμένες με τρόπο βιαστικό και αφαιρετικό (**πίν. αγγείου: εικ. 1**). Ακόμα ψηλότερα, εντοπίζεται κόκκινη, γραπτή, πλατιά ταινία, η οποία καλύπτει το χείλος στην εξωτερική και στην άνω επιφάνειά του, όπως και, ενίοτε, τη ψηλότερη ευρισκόμενη από τις προαναφερθείσες κυματοειδείς γραμμές. Εσωτερικά, η διακόσμηση ακολουθεί παρόμοιο σχηματισμό, με τη διαφορά ότι οι περιελίξεις στο κατώτερο τμήμα του αγγείου και εσωτερικά της βάσης είναι λιγότερες σε αριθμό (**πίν. αγγείου: εικ. 6, 8**). Η λαβή είναι ολόβαφη, ενώ η περιοχή γύρω από την έκφυσή της, στον ώμο του αγγείου, διακοσμείται με συμπαγές ημικύκλιο διαμέτρου 8,5 εκ. (**πίν. αγγείου: εικ. 5, 13**).

Τροχοποίητο, εν μέρει ή εξολοκλήρου. Είναι αβέβαιο αν χρησιμοποιήθηκε η συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού σε αυτό το μέσου μεγέθους αγγείο (ενδεχομένως, η Μέθοδος 3)³, αν και υπάρχουν κάποια ίχνη τα οποία υποδηλώνουν ότι κάτι τέτοιο μπορεί να ισχύει: α. το σπάσιμο τύπου «σκάλας» στο σημείο του

αυτές διαμορφώνονται αισθητικά με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτελούν διακοσμητικά στοιχεία (Κ. Γαλλιός, *αγγειοπλάστης, Μαργαρίτες Ρεθύμνου*, 2015: προσωπική επικοινωνία: για ένα παράδειγμα, βλ. ίδιο τόμο, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α., σελ. 122, πίν. ΒΑΘ_0034: εικ. 11).

³ Σχετικά με το ότι τα μινωικά αγγεία μέσου μεγέθους είναι πιθανό ότι κατασκευάζονταν με την εν λόγω συνδυαστική τεχνική και συγκεκριμένα με τη Μέθοδο 3, βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.5. «Οργάνωση της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη» και 2.8.β. «Τροχοποίητες (εν μέρει ή εξολοκλήρου) βάσεις αγγείων»: 2.8.β.ι. «Γενικά».

κυρίως σώματος χαμηλότερα της πρόσφυσης της λαβής, το οποίο, ενδεχομένως, αντιπροσωπεύει το σημείο ένωσης δύο κουλουρών σε οριζόντιο άξονα, δηλαδή τοποθετούμενες η μία δίπλα στην άλλη, αλλά και σε κάθετο άξονα, δηλαδή τοποθετούμενες η μία πάνω στην άλλη (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 11**) · β. το οριζόντιο σπάσιμο το οποίο εντοπίζεται στο μέσο (καθ' ύψος) τμήμα του κυρίως σώματος του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 8**), στο σημείο όπου δύο κουλούρες ή δύο τμήματα της ίδιας κουλούρας (σε περίπτωση που η ίδια κουλούρα καταλήγει, ακολουθώντας σπειροειδή διάταξη, σε μεγαλύτερο ύψος στο σώμα του αγγείου) ενώνονται σε κάθετο άξονα, δηλαδή, η μία πάνω στην άλλη⁴. Η χρήση του κεραμικού τροχού επιβεβαιώνεται α. από τα ημικυκλικά, ομόκεντρα ίχνη που εντοπίζονται στην επιφάνεια έδρασης, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον εν κινήσει κεραμικό τροχό με χρήση νήματος (**πίν. αγγείου: εικ. 9**)· β. από τα οριζόντια, λεπτά ίχνη τα οποία εντοπίζονται στο ανώτερο τμήμα του αγγείου και συγκεκριμένα χαμηλότερα του χείλους, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την επεξεργασία του κυρίως σώματος του αγγείου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 1-5**, σχετικά, βλ. παρακάτω). Επισημαίνεται, ότι η κατεύθυνση περιστροφής του κεραμικού τροχού είναι αβέβαιη.

Το αγγείο λειάνθηκε, πιθανώς, με σκληρό μέσο (ίσως βότσαλο⁵), όπως υποδεικνύει η ύπαρξη επίπεδων εδρών, οι οποίες ακολουθούν οριζόντιο και ελάχιστα διαγώνιο άξονα, κυρίως στο κατώτερο και στο εξωτερικό, μέσο τμήμα του αγγείου, όπως και στην επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 14-15**). Η λείανση στην εξωτερική επιφάνεια διενεργήθηκε με το αγγείο τοποθετημένο σε ανάστροφη θέση, ξεκινώντας από την επιφάνεια έδρασης, συνεχίζοντας προς την περιφέρεια της βάσης και φτάνοντας μέχρι τα 2/3 του ύψους των εξωτερικών τοιχωμάτων του. Η ενέργεια της λείανσης στην επιφάνεια έδρασης δεν έσβησε εντελώς τα ημικυκλικά ίχνη τα οποία σχηματίστηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 7, 9**). Κατά τη λείανση, ο αγγειοπλάστης τελειοποίησε το σχήμα της περιφέρειας της βάσης, η οποία τελικά απέκτησε κυρτή (από την αρχικά γωνιώδη) επιφάνεια (**πίν. αγγείου: εικ. 14-15**). Στο κατώτερο τμήμα των εξωτερικών

⁴ Rye 1981: 68, εικ. 49.c. Σχετικά με τα σπασίματα του συγκεκριμένου είδους, βλ. παρακάτω, υποκεφάλαιο 4.2.α. «Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους» στον Τόμο I και III (και ειδικότερα την περιγραφή του αγγείου με αριθμό καταλόγου ΒΑΘ_0061).

⁵ Σύμφωνα με τον Μαρινάτο (1960: 310), «πλήθος τριπτήρων χαλίκων» βρέθηκαν στο πιθανό κεραμικό εργαστήριο του Χώρου 60 του Βαθυπέτρου (σχετικά, βλ. Τόμο I, κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.4. «Αρχιτεκτονική και στρωματογραφία»: 1.4.δ. «Νότια Πτέρυγα» - 1.4.δ.ιγ. «Ανατολικό τμήμα»).

τοιχωμάτων, στο σημείο αντιδιαμετρικά της λαβής, εντοπίζονται εκδορές οι οποίες ακολουθούν ημικυκλική, διαγώνια πορεία. Αυτές ξεκινούν από το ίδιο σημείο κοντά στην περιφέρεια της βάσης και κατευθύνονται από δεξιά προς αριστερά μέχρι περίπου το 1/3 του ύψους του αγγείου (πίν. αγγείου: εικ. 14-15). Οι εν λόγω εκδορές προκλήθηκαν, πιθανότατα, από κάποιο αιχμηρό σημείο του εργαλείου λείανσης ή από προσμείξεις οι οποίες παρασύρθηκαν κατά τη λείανση⁶. Η εσωτερική επιφάνεια του αγγείου λειάνθηκε με παρόμοιο τρόπο, με κινήσεις που είχαν κατεύθυνση από το εσωτερικό της βάσης προς το ανώτερο τμήμα του κυρίως σώματός του. Ο τεχνίτης δεν προχώρησε στη λείανση των ανώτερων εξωτερικών και εσωτερικών τοιχωμάτων του αγγείου. Αυτό υποδεικνύεται από την ύπαρξη λεπτών, οριζόντιων ιχνών τροχοποίησης στο συγκεκριμένο τμήμα του, κυρίως στο τμήμα όπου εντοπίζεται η οριζόντια, κόκκινη ταινία η οποία καλύπτει εξωτερικά το χείλος⁷. Τα εν λόγω ίχνη είναι απίθανο να δημιουργήθηκαν κατά την επάλειψη του λευκο-κίτρινου επιχρίσματος στην επιφάνεια του αγγείου με μαλακό μέσο (ενδεχομένως, πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό), καθώς η ενέργεια αυτή θα είχε δημιουργήσει παρόμοια, λεπτά και οριζόντια ίχνη, παρομοίως, στο κατώτερο λειασμένο τμήμα του, κάτι το οποίο δεν ισχύει. Το γεγονός ότι στην κοιλότητα των προαναφερθεισών εκδορών εντοπίζεται, παράλληλα, επίχρισμα και βαφή υποδηλώνει ότι η επίθεση του επιχρίσματος και της βαφής διενεργήθηκε μετά τη λείανση του αγγείου, κατά την εκτέλεση της οποίας σχηματίστηκαν οι εκδορές (πίν. αγγείου εικ. 14) - αν και αυτό δεν είναι απολύτως βέβαιο. Το επίχρισμα προστέθηκε στην επιφάνεια του αγγείου, όταν αυτό ήταν ημίωπο⁸, μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης. Θεωρείται ότι δεν

⁶ Σε κάθε περίπτωση, η κατεύθυνση των εκδορών αυτών υποδεικνύει τον άξονα των κινήσεων του τεχνίτη (Κυριατζή 2000: 61, 69, υποσημείωση 27). Επισημαίνεται, ότι οι εν λόγω εκδορές δεν πρόκειται για τα σημεία ένωσης κουλουρών (σχετικά, βλ. παραπάνω στο κείμενο), καθώς η μεταξύ τους απόσταση είναι μικρή (δηλαδή, δεν αντιστοιχεί στο, συνήθως, μεγαλύτερο πλάτος των κουλουρών) και μη σταθερή και ακολουθούν διαγώνια πορεία (ενώ οι κουλούρες ακολουθούν οριζόντια ή ελάχιστα διαγώνια πορεία). Οι εκδορές πιθανώς δεν δημιουργήθηκαν λόγω της απρόσεχτης χρήσης του νήματος που χρησιμοποιήθηκε κατά την αποκόλληση της βάσης του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό, αν και, σύμφωνα με τη φορά των ημικυκλικών, ομόκεντρων ιχνών αποκόλλησης που εντοπίζονται στην επιφάνεια έδρασης, το νήμα εισχώρησε στη βάση από την πλευρά του αγγείου στην οποία εντοπίζονται οι εκδορές, δηλαδή από την πλευρά αντιδιαμετρικά της λαβής (σύγκρισε στον πίν. αγγείου: εικ. 7, 9 και 14).

⁷ Ο αγγειοπλάστης, πιθανώς, δεν θεώρησε απαραίτητο να λειάνει το ανώτερο τμήμα του αγγείου, καθώς αυτό καλύπτεται από βαφή. Το ίδιο ισχύει, παρομοίως, για τα διακοσμημένα κύπελλα Βαφειού από το Βαθύπετρο, η επιφάνεια των οποίων έχει λειανθεί μόνο στα τμήματα που δεν φέρουν βαφή, ενώ, παρομοίως, τα ολόβαφα κύπελλα Βαφειού από το κτηριακό συγκρότημα δεν λειαινούνται σε κανένα τμήμα τους (σχετικά, βλ. ίδιο τόμο, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.στ.).

⁸ Το λευκο-κίτρινο επίχρισμα, το οποίο συνήθως καλύπτει όλο το αγγείο, είναι συνήθως άργιλος σε ρευστή μορφή, η οποία προστίθεται σε ημίωπο αγγείο, για να δέσει καλύτερα (Evely 2000: 290, 292, Κυριατζή 2000: 63-64).

χρησιμοποιήθηκε μαλακό μέσο για την επίθεση του επιχρίσματος, καθώς δεν εντοπίζονται λεπτά ίχνη τα οποία σχηματίζονται από μια τέτοια χρήση στα λειασμένα τμήματα του αγγείου, όπως επισημάνθηκε παραπάνω.

Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας: 7.5YR 8/4 ρόδινο. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τροχοποίητο τρόπο (εξολοκλήρου ή εν μέρει, ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού).
2. Αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα.
3. Στέγνωμα του αγγείου μέχρι αυτό να γίνει ημίνωπο.
4. Λείανση της εσωτερικής και εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου, όπως και της κάτω επιφάνειας της βάσης (με ταυτόχρονη τελειοποίηση του σχήματός της), πιθανώς, με σκληρό μέσο.
5. Πρόσθεση λευκο-κίτρινου επιχρίσματος σε ολόκληρο το αγγείο με εμβάπτιση ή έκχυση (ενδέχεται να είναι το προηγούμενο βήμα).
6. Σχηματισμός και προσάρτηση της λαβής.
7. Στέγνωμα της λαβής.
8. Επίθεση της γραπτής διακόσμησης και του ολόβαφου χρώματος στη λαβή με πινέλο.
9. Όπτηση του αγγείου σε οξειδωτικές συνθήκες.

4.2. Προχυτικά αγγεία

4.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά, λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή ή αβέβαιου είδους βάση.

(Τόμος II, σελ. 54-62: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 63-64: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 240-247: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

Παράδειγμα α': BAΘ_0061 (Σχ. 117_10)

(Τόμος II: σελ. 54-56: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό, λεπτοφυές αγγείο μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση. Φέρει κόκκινη ταινία εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό, ενώ εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με ζώνη από εναλλασσόμενες, οφθαλμόσχημες σπείρες στον ώμο, ολόβαφο ανώτερο τμήμα και τρεις ταινίες στο κατώτερο τμήμα. Πιθανώς, διενεργήθηκε καθαρισμός ή / και λείανση της εξωτερικής επιφάνειας. Το κυρίως σώμα του αγγείου κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), ενώ το τμήμα ραμφόστομη πρόχουση - στόμιο ήταν μάλλον χειροποίητο και επικολλήθηκε πάνω στο μη σωζόμενο λαιμό. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 11). Σώζεται κατά 60% (και συμπληρωμένο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της

Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 60% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%): 70 όστρακα (61 συγκολλούμενα) από χείλος (100%), πρόχυση (70%), σώμα (60%), λαβή (95%), βάση (10%). Ο λαιμός δεν σώζεται. ΔΔΑ: 0,1. Βάρος: 530 γρ. Στόμιο: σώζεται το 100% της ελλειψοειδούς περιφέρειάς του, η οποία έχει διάμετρο 5,9 εκ. Μέγιστο ύψος (κατά προσέγγιση): 27 εκ. (στο τελείωμα της πρόχυσης). Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας κυρίως σώματος: 19,2 εκ. (στον ώμο του σώματος). Βάση: με επίπεδη κάτω επιφάνεια, σώζεται το 10% του όλου και το 35% της οριζόντιας και σχεδόν κυκλικής περιφέρειάς της, η οποία έχει διάμετρο 7,9 εκ.

Βαφή: μεγάλη φθορά, στιλπνό χρώμα 2.5YR 2.5/1 κοκκινωπό μαύρο. Φέρει ταινία εσωτερικά του χείλους (πιθανώς μεγαλύτερου πλάτους από ό,τι απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου) και άβαφο εσωτερικό. Εξωτερικά, φέρει κόκκινη διακόσμηση: α. ζώνη από εναλλασσόμενες, πιθανώς αριστερόστροφες, οφθαλμόσχημες σπείρες στον ώμο, οι οποίες ενώνονται με μία (ίσως φαινομενικά) συνεχόμενη καμπύλη γραμμή, β. ολόβαφο ανώτερο τμήμα (λαιμός, χείλος, πρόχυση, λαβή), γ. τρεις ταινίες στο κατώτερο τμήμα. Από τις διακοσμητικές σπείρες σώζονται τμηματικά μόνο τρεις (**πίν. αγγείου: σχέδιο**). Η καλύτερα σωζόμενη σπείρα φέρει πέντε δακτυλίους. Το αγγείο δεν φέρει βαφή στην επιφάνεια έδρασης.

Το τμήμα του κυρίως σώματος του αγγείου από τη βάση μέχρι πριν το λαιμό κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (με αβέβαιη κατεύθυνση τροχού). Η χρήση της συγκεκριμένης τεχνικής υποδηλώνεται α. από την ύπαρξη οριζόντιων και κάθετων σπασιμάτων τύπου «σκάλα»⁹ β. από τις οριζόντιες ή σχεδόν οριζόντιες, λεπτές εσοχές που εντοπίζονται στο εσωτερικό του αγγείου, οι οποίες πιθανώς αντιπροσωπεύουν τα σημεία ένωσης των κουλουρών (**πίν. αγγείου: εικ. 5-6**) γ. από τα οριζόντια, λεπτά ίχνη τροχοποίησης στην επιφάνεια του αγγείου. Σε όσα αφορούν στις διάφορες μεθόδους της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών -

⁹ Τα οριζόντια σπασίματα και τα σπασίματα τύπου «σκάλα» εντοπίζονται, κυρίως, σε αγγεία τα οποία κατασκευάστηκαν, εν μέρει ή εξολοκλήρου, με την τεχνική των κουλουρών (Rye 1981: 68, εικ. 49.c.), ενώ τα σπειροειδή σπασίματα οφείλονται, συνήθως, σε εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή (Rye 1981: 75).

τροχού (Μέθοδοι 1 - 4), οι οποίες αναφέρονται από τους Courty και Roux¹⁰, είναι πιθανό, εξετάζοντας τα ίχνη στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου (πίν. αγγείου: **εικ. 5-6**), ότι για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε η Μέθοδος 3¹¹. Κατά τη χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου, το κυρίως σώμα του αγγείου κατασκευάζεται, συνήθως, είτε εξολοκλήρου εκτός τροχού, είτε πάνω σε ακινητοποιημένο τροχό και στη συνέχεια γίνεται η τελική του επεξεργασία μέσω της τροχοποίησης (η οποία αφορά στην ένωση των κουλουρών και στην τελική διαμόρφωση του σχήματός του)¹². Το στοιχείο που υποδεικνύει τη χρήση της προαναφερθείσας μεθόδου είναι ο εντοπισμός, ανάμεσα στις ραβδώσεις που δημιουργούν οι κουλούρες στο εσωτερικό του αγγείου, επιπρόσθετων, ενδιάμεσων ραβδώσεων, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίηση των κουλουρών ασκώντας ασύμμετρη πίεση, ώστε να αποφευχθεί η κατάρρευσή τους¹³.

Ο λαιμός της υπό εξέταση πρόχου δεν σώζεται, οπότε ο τρόπος κατασκευής της είναι αβέβαιος. Εξετάζοντας, όμως, το σωζόμενο λαιμό της παρόμοιας ραμφόστομης πρόχου ΒΑΘ_0066¹⁴ (ο οποίος ενδέχεται να ανήκει στην υπό εξέταση πρόχου - καθώς, όμως, αυτό είναι αβέβαιο, αποτέλεσε τελικά το Παράδειγμα β' του ίδιου Τύπου 1¹⁵), είναι πιθανό ο λαιμός του ΒΑΘ_0061 κατασκευάστηκε, όπως ο λαιμός του ΒΑΘ_0066, με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, δηλαδή με την τοποθέτηση κουλουρών πάνω στο ημίνωπο, κατώτερο, κυρίως σώμα του αγγείου, οι οποίες, στη συνέχεια, έλαβαν επεξεργασία μέσω της περιστροφικής κίνησης του κεραμικού τροχού.

Το ενιαίο τμήμα ραμφόστομη πρόχηση - στόμιο ήταν πιθανώς χειροποίητο και επικολλήθηκε πάνω στον λαιμό, αφού αυτός είχε στεγνώσει (είναι εμφανές το σημείο ένωσης των δύο μερών στο κατώτερο μέρος του τμήματος ραμφόστομη πρόχηση - στόμιο). Η κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τιμής εκφύεται από τον ώμο του αγγείου

¹⁰ Βλ. Courty και Roux 1995, Roux και Courty 1998, σχετικά βλ., επίσης, Jeffra 2011, 2013.

¹¹ Σχετικά με το ότι τα μινωικά αγγεία μέσου μεγέθους είναι πιθανό ότι κατασκευάζονταν με την εν λόγω συνδυαστική τεχνική (και συγκεκριμένα με τη Μέθοδο 3), βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαια 2.5. «Οργάνωση της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη» και 2.8.β. «Τροχοποίητες (εν μέρει ή εξολοκλήρου) βάσεις αγγείων»: 2.8.β.ι. «Γενικά». Βλ., επίσης, την τεχνολογική περιγραφή της μικρής ραμφόστομης πρόχου ΑΜΗ Α226_10 (Τόμος Ι, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185).

¹² Είναι πιθανό η τοποθέτηση των κουλουρών να διενεργήθηκε, εξ αρχής, πάνω σε ακινητοποιημένο κεραμικό τροχό (για ένα παρεμφερές, εθνογραφικό παράδειγμα, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 302-316).

¹³ Roux και Courty 1998: 751 (πίν. 3), 752-753, Jeffra 2011: 122-124, 149, Jeffra 2013: 7.

¹⁴ Βλ. παρακάτω στο κείμενο.

¹⁵ Επισημαίνεται, ότι λόγω της ομοιότητας των πρόχων ΒΑΘ_0061 και ΒΑΘ_0066, η σχεδιαστική αποκατάσταση του μη σωζόμενου λαιμού του ΒΑΘ_0061 διενεργήθηκε με βάση τη μορφολογία του λαιμού του ΒΑΘ_0066.

και προσφύεται στον λαιμό, λίγο χαμηλότερα του χείλους. Η λαβή φέρει διαμήκη οπή η οποία σχηματίστηκε πιθανώς με επίμηκες αντικείμενο κυκλικής διατομής (ίσως λεπτό ξύλο ή καλάμι), τυλίγοντας λεπτό, ορθογώνιο σώμα πηλόμαζας γύρω από αυτό, ώστε να σχηματιστεί ο επιμήκης και αρχικά ευθύς (πριν την επικόλλησή του στο αγγείο) άξονας της λαβής¹⁶. Ο συγκεκριμένος τρόπος κατασκευής της λαβής υποδεικνύεται από το γεγονός ότι η ένωση των μακρύτερων πλευρών του ορθογώνιου σώματος της εν λόγω πηλόμαζας δεν ήταν πλήρως επιτυχής, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί στο εσωτερικό της λαβής κενό τριγωνικού σχήματος (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 7-8**)¹⁷. Στη συνέχεια, το επίμηκες αντικείμενο μάλλον αφαιρέθηκε πριν την επικόλληση της λαβής στο αγγείο¹⁸. Η ύπαρξη της κατά μήκος οπής στη λαβή είχε ως πιθανό στόχο να αποφευχθεί τυχόν σκάσιμο κατά την όπτησή της, λόγω των έντονων πιέσεων που θα ασκούνταν κατά την εξάτμιση της υγρασίας της αρχικώς νωπής πηλόμαζας και την ταυτόχρονη συστολή της κεραμικής ύλης¹⁹.

Θεωρείται ότι η εξωτερική επιφάνεια του αγγείου καθαρίστηκε ή / και λειάνθηκε με μαλακό μέσο σε νωπό αγγείο, καθώς αυτή είναι λεία και δεν φέρει ίχνη, όπως ανομοιόμορφες συγκεντρώσεις αρχικώς υγρού πηλού ή δακτυλικά αποτυπώματα. Οι στενόμακρες έδρες μεγάλου πλάτους και ελάχιστα διαγώνιου άξονα, οι οποίες εντοπίζονται στην κατώτερη, εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 4**), τα όρια των οποίων δεν αντιστοιχούν με τα οριζόντια ή σχεδόν οριζόντια σημεία ένωσης των κουλουρών στο εσωτερικό του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 5-6**), πιθανώς δεν πρόκειται για τις προαναφερθείσες, ενδιάμεσες ραβδώσεις που δημιουργήθηκαν κατά τη χρήση της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Οι εν λόγω έδρες οφείλονται ίσως σε ενέργεια λειάνσης της επιφάνειας με σκληρό μέσο, πάνω σε νωπό ή ημίνωπο αγγείο²⁰. Στην εξωτερική, κατώτερη επιφάνεια του αγγείου (χαμηλότερα του ώμου), εντοπίζονται τρεις διαγώνιες, βαθιές εγχαράξεις, οι οποίες σχηματίστηκαν μάλλον λόγω αμελούς χρήσης

¹⁶ Επισημαίνεται, ότι στην πρόσφυση και στην έκφυση της λαβής δεν εντοπίζεται η εν λόγω οπή, πιθανώς λόγω του ότι αυτή «έκλεισε» κατά την επικόλληση των άκρων της λαβής στο σώμα του αγγείου.

¹⁷ Παρόλα αυτά, δεν αποκλείεται η διαμήκη, εσωτερική οπή της λαβής να σχηματίστηκε μετά την κατασκευή της λαβής, τρυπώντας τη κατά μήκος με επίμηκες αντικείμενο κυκλικής διατομής (ενδεχομένως, λεπτό ξύλο ή καλάμι).

¹⁸ Θεωρείται ότι το επίμηκες αντικείμενο δεν αφέρθηκε στη λαβή για να καεί κατά την όπτηση του αγγείου (ενέργεια η οποία μπορεί να μην άφηνε κατάλοιπα), καθώς σε αυτή την περίπτωση θα ήταν δύσκολο να καμφθεί ο αρχικά ευθύς, επιμήκης άξονας της λαβής κατά την επικόλλησή της στο σώμα του αγγείου, χωρίς το εν λόγω αντικείμενο να σπάσει, κάτι που θα είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή της λαβής.

¹⁹ Rice 1987: 65-71, 102, Rye 1981: 24-25.

²⁰ Σχετικά, βλ. Roux 2017.

κάποιου σκληρού εργαλείου, ενδεχομένως, του προαναφερθέντος εργαλείου λείανσης. Ο τρόπος αποκόλλησης του αγγείου από τον κεραμικό δίσκο είναι αβέβαιος, καθώς το μεγαλύτερο τμήμα της βάσης του δεν σώζεται²¹.

Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 11²²). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας και κίτρινου χρώματος, σκληρή, αμμώδης, με ανώμαλο σπάσιμο. Το εν λόγω είδος κεραμικής ύλης, σε συνδυασμό με τον πιθανό καθαρισμό / λείανση στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, δημιουργεί την, μάλλον λανθασμένη, εντύπωση ότι έχει προστεθεί επίχρυσμα. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας, όπως και ακριών στο σπάσιμο: 10YR 8/3 πολύ χλωμό καφέ. Το χρώμα του πυρήνα είναι πιο κοκκινωπό σε σχέση με τις άκριες και την επιφάνεια στο σπάσιμο του οστράκου: είτε 10 YR 7/4 πολύ χλωμό καστανό είτε ένα φάσμα χρωμάτων από 2.5YR 7/6 έως 2.5 YR 6/6 ανοιχτόχρωμο κόκκινο, κάτι που υποδεικνύει ότι περισσότερος χρόνος ήταν απαραίτητος για να ολοκληρωθεί η όπτηση του αγγείου. Η κεραμική ύλη περιέχει γκρι και κόκκινα εγκλείσματα, τα οποία είναι μαλακά, αδιαφανή (χωρίς έντονη αντανάκλαση του φωτός), με ανώμαλο σπάσιμο (**πίν. αγγείου: εικ. 9-13**). Το ότι τα γκρι και κόκκινα εγκλείσματα διαφορετικού χρώματος ανήκουν στο ίδιο είδος αποδεικνύεται από το γεγονός ότι τα δύο αυτά χρώματα εντοπίζονται ταυτόχρονα στο ίδιο έγκλεισμα (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 13**), κάτι που οφείλεται πιθανώς στη μη ολοκληρωμένη οξειδωση του εγκλείσματος κατά την όπτηση (το γκρι χρώμα είναι αποτέλεσμα μη πλήρους οξειδωσης, ενώ το κόκκινο χρώμα είναι αποτέλεσμα πλήρους οξειδωσης). Συγκεκριμένα, το παραπάνω είδος εγκλείσματος φέρει τα ακόλουθα χρώματα: Gley 2 6/1 γκρι-μπλε, Gley 2 4/1 (όλο το φάσμα) σκούρο γκρι-μπλε, 10R 5/6 - 5/8 - 4/6 - 4/8 κόκκινο, 2.5YR 6/8 ανοιχτόχρωμο κόκκινο, 2.5 YR 5/8 κόκκινο. Το μέγεθος του εν λόγω εγκλείσματος είναι $\leq 0,45$ εκ. και εντοπίζεται σε συχνότητα 10%. Είναι μέσης έως χαμηλής σφαιρικότητας, υπο-στρογγυλής έως υπο-γωνιαίας καμπυλότητας, κακής ταξινόμησης (σε αναφορά με το μέγεθος τους) και μέτριας κατανομής. Η κεραμική ύλη περιέχει, επιπροσθέτως, άσπρα, μαλακά, φυσικά, ασβεστολιθικά εγκλείσματα σε συχνότητα 0,5%, μεγέθους 0,1 εκ. - 0,215 εκ., πολύ στρογγυλής καμπυλότητας και υψηλής έως μέσης σφαιρικότητας (φακοειδούς έως σφαιρικού σχήματος). Τα ασβεστολιθικά εγκλείσματα ενίοτε διογκώνονται λόγω της

²¹ Σχετικά με τους διάφορους τρόπους αποκόλλησης αγγείων από τον κεραμικό τροχό, βλ. την τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφοστόμης πρόχου AMH A226_10 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185).

²² Βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.ε.

απορρόφησης υγρασίας από την ατμόσφαιρα, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα τα τοιχώματα του αγγείου να σπάσουν, δημιουργώντας μικρούς κρατήρες²³. Σε κάποιες περιπτώσεις, εντοπίζονται κενά στην επιφάνεια του αγγείου, λόγω της φθοράς των προαναφερθέντων, διογκωμένων, ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων (συχνότητας 0,5% και μεγέθους 0,06 εκ. έως 0,275 εκ.). Στην κεραμική ύλη εντοπίζονται, επίσης, κενά σε συχνότητα 20% και μεγέθους $\leq 0,120$ εκ., πολύ κακής ταξινόμησης και καλής κατανομής, πολύ στρογγυλής έως γωνιαίας καμπυλότητας και μέσης έως χαμηλής σφαιρικότητας.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου μέχρι πριν το λαιμό, με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3).
2. Στέγνωμα του αγγείου μέχρι αυτό να γίνει ημίωπο.
3. Σχηματισμός του λαιμού με αβέβαιο τρόπο (πιθανώς με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, πάνω στο ημίωπο, κατώτερο τμήμα του αγγείου).
4. Στέγνωμα του λαιμού του αγγείου.
5. Σχηματισμός του τμήματος ραμφόστομη πρόχυση - στόμιο χειρονακτικά και επικόλλησή του πάνω στον ημίωπο λαιμό του αγγείου.
6. Πιθανώς, καθαρισμός / λείανση της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου με υγρό, μαλακό ή / και σκληρό μέσο σε νωπό ή ημίωπο αγγείο (ενδέχεται να πρόκειται για ένα προηγούμενο βήμα ή για το επόμενο βήμα).
7. Αποκόλληση του αγγείου από τον κεραμικό δίσκο με αβέβαιο τρόπο.
8. Στέγνωμα του αγγείου.
9. Σχηματισμός της λαβής, χρησιμοποιώντας επίμηκες, λεπτό αντικείμενο (ίσως λεπτό ξύλο ή καλάμι) για τη δημιουργία οπής στον διαμήκη άξονά της.
10. Επικόλληση της πρόσφυσης της λαβής χαμηλότερα του χείλους του αγγείου και της έκφυσής της στον ώμο του αγγείου.
11. Επίθεση της εξωτερικής διακόσμησης και της ταινίας εσωτερικά του χείλους, με πινέλο²⁴.

²³ Rye 1981: 107.

²⁴ Στην προϊστορική κεραμική, η οποία ψήνεται σε κλιβάνους σε σχετικά χαμηλές θερμοκρασίες, 900-1000°C (σχετικά, βλ. Rice 159-160), η βαφή και το επίχρισμα προστίθενται σε στεγνή επιφάνεια, καθώς, σε διαφορετική περίπτωση, ο διαφορετικός βαθμός συρρίκνωσης κατά το στέγνωμα του νωπού αγγείου και της ήδη στεγνής βαφής ή επιχρίσματος (η λεπτή τους στρώση θα στέγνωνε σχεδόν άμεσα,

12. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

Παράδειγμα β' - ΒΑΘ_0066 (Σχ. 118_10)

(Τόμος II: σελ. 57-58: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό, λεπτοφυές αγγείο μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) και αβέβαιο είδος βάσης (μη σωζόμενη). Σώζεται ο λαιμός και μικρό τμήμα του σώματος. Ο λαιμός είναι άβαφος εσωτερικά, ενώ εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με οριζόντια ταινία στο κατώτερο τμήμα του (η οποία συνεχίζει χαμηλότερα, στο σώμα του αγγείου), όπως και ίχνη κόκκινης βαφής στο ανώτερο τμήμα του (ενδέχεται να πρόκειται για διακόσμηση αβέβαιου είδους, ίσως καλάμια). Το μικρό, σωζόμενο τμήμα του σώματος φέρει κόκκινη διακόσμηση εξωτερικά (πιθανώς ζώνη από εναλλασσόμενες σπείρες στον ώμο), όπως και ανάγλυφο δακτύλιο στη βάση του λαιμού. Πιθανώς, διενεργήθηκε καθαρισμός ή / και λείανση της εξωτερικής επιφάνειας. Ο λαιμός κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3) πάνω στο κατώτερο, κυρίως σώμα του αγγείου. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Ενδέχεται να ανήκει στη ραμφόστομη πρόχου ΒΑΘ_0061. Μέσος Τραχύς Πηλός 1. Σώζεται κατά 15%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 15%: 10 συγκολλούμενα όστρακα. Σώζεται μόνο ο λαιμός (95%) και μικρό τμήμα του σώματος (10%). ΔΔΑ: 0. Βάρος: 189 γρ. Λαιμός: μέγιστο

ούτως ή άλλως) θα είχε ως αποτέλεσμα τα τελευταία να παρουσιάσουν ρωγμές ή / και να απολεπιστούν (Κυριατζή 2000: 63). Σημειώνεται, ότι η βαφή μερικές φορές μπορεί να προστίθεται μετά την όπτηση (Κυριατζή 2000: 62-67), αλλά θεωρείται ότι αυτό δεν ίσχυε στην περίπτωση των αγγείων από το Βαθύπετρο.

ύψος: 6,3 εκ., με κυκλική περιφέρεια μέγιστης διαμέτρου 9 εκ. και ελάχιστης διαμέτρου 5,8 εκ. Ενδέχεται να ανήκει στη ραμφόστομη πρόχου ΒΑΘ_0061.

Ο λαιμός είναι άβαφος εσωτερικά (**πίν. αγγείου: εικ. 4**), ενώ εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με ταινία στο κατώτερο τμήμα του (η οποία συνεχίζει χαμηλότερα, στο σώμα του αγγείου - βλ. παρακάτω) και ίχνη κόκκινης βαφής στο ανώτερο τμήμα του (τα οποία ανήκουν πιθανώς σε διακόσμηση αβέβαιου είδους - ενδεχομένως, σε διακόσμηση με καλάμια - βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 2-3, 7**). Το κυρίως σώμα του αγγείου εξωτερικά φέρει ταινία στο ανώτερο τμήμα του (βλ. παραπάνω) και πιθανώς ζώνη από κόκκινες εναλλασσόμενες σπείρες στον ώμο του. Μεγάλη φθορά της βαφής (αρχικά στιλπνού) χρώματος: 10R 3/2 - 3/3 - 3/4 σκούρο κόκκινο.

Ο λαιμός κατασκευάστηκε ως ξεχωριστό τμήμα πάνω στο ημίωπο, κατώτερο σώμα του αγγείου, με την τοποθέτηση και τη μετέπειτα τροχοποίηση κουλουρών, πιθανώς με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού²⁵. Το όστρακο σώματος κάτω αριστερά στην **εικ. 6** (**πίν. αγγείου: βλ. τμήμα οστράκου σε μπλε κύκλο**) φέρει το αποτύπωμα του σημείου πάνω στο οποίο τοποθετήθηκε η πρώτη κουλούρα του λαιμού, η οποία προεξείχε κατά πολύ των εσωτερικών τοιχωμάτων του κυρίως σώματος του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 4** - βλ. μπλε βέλος). Το σώμα του αγγείου μέχρι πριν το λαιμό κατασκευάστηκε με αβέβαιο τρόπο, ίσως με την ίδια Μέθοδο 3. Στην εσωτερική επιφάνεια του λαιμού (**πίν. αγγείου: εικ. 4**) εντοπίζονται επάλληλες ραβδώσεις και αυλακώσεις, οι οποίες πιθανώς αντιστοιχούν στο σώμα των κουλουρών²⁶. Πάνω από τις προαναφερθείσες ραβδώσεις και αυλακώσεις, εσωτερικά του λαιμού, εντοπίζονται διαγώνιες, ισχνότερες ραβδώσεις (**πίν. αγγείου: εικ. 4-5**). Αυτές είναι αποτέλεσμα της πίεσης που δέχθηκε ο λαιμός προς το εσωτερικό του κατά την τελική του επεξεργασία²⁷, στοχεύοντας στη μείωση της περιφέρειάς του, στο επιθυμητό μέγεθος²⁸. Το ανώτερο μέρος του λαιμού ίσως

²⁵ Σχετικά με την εν λόγω τεχνική και μέθοδο, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0061. Επίσης, σχετικά με την κατασκευή του λαιμού ως ξεχωριστό τμήμα του αγγείου, βλ. Jeffra 2011: 126-128 («separate formation» και «later attachment of neck»).

²⁶ Ραβδώσεις και αυλακώσεις παρόμοιας μορφολογίας, σπειροειδούς, όμως, κατεύθυνσης, δημιουργούνται εξαιτίας της μη συμμετρικής πίεσης που τυχόν ασκείται στα τοιχώματα του αγγείου κατά την εξολοκλήρου τροχοποίησή του λόγω βιασύνης (και όχι λόγω της χαμηλής ταχύτητας του κεραμικού τροχού, σχετικά, βλ. Courty και Roux 1995: 30, Van de Moortel 2001: 106), ή εξαιτίας της τροχοποίησης των κουλουρών (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0061 και ειδικότερα την υποσημείωση 13). Για ένα εθνογραφικό παράδειγμα κατασκευής λαιμού παραδοσιακής λαίνας με σφαιρική βάση από τα Νοχιά Κισάμου στην Κρήτη με τροχοποίηση μίας μόνο κουλούρας η οποία τοποθετούνταν πάνω στο ημίωπο σώμα του αγγείου, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 213 (εικ. 34), 214 (εικ. 35-36), 27 (εικ. 41), 218 (εικ. 42-43).

²⁷ Jeffra 2011: 129-130 («torsional strain - rippling»), 136 (εικ. 6.35).

²⁸ Roux και Courty 1998: 750 («collaring operation»), Rye 1981: 75.

αποκόπηκε σε διαγώνιο άξονα (**πίν. αγγείου: εικ. 7**) για να σχηματιστεί η βάση πάνω στην οποία επικολλήθηκε το, αντιστοίχου μορφής (στο κατώτερο τελειώμά του), χειροποίητο τμήμα της ραμφόσχημης πρόχυσης²⁹.

Στη βάση του λαιμού, εξωτερικά, εντοπίζεται ένας οριζόντιος, ανάγλυφος δακτύλιος (**πίν. αγγείου: εικ. 2, 6-7**), ο οποίος σχηματίστηκε όταν το αγγείο ήταν νωπό, πιθανώς με τη βοήθεια της περιστροφικής κίνησης. Το συγκεκριμένο μορφολογικό στοιχείο είχε αρχικά πρακτικό χαρακτήρα: παρόμοιου είδους πλαστική ζώνη (δηλαδή κουλούρα πηλόμαζας η οποία επικολλούνταν πάνω στο αγγείο) - και όχι ανάγλυφη ζώνη - προσθέτονταν στα σημεία ένωσης των κουλουρών, με τις οποίες κατασκευάζονταν τα προϊστορικά πιθάρια στην Κρήτη, όπως και τα παραδοσιακά πιθάρια στην Ελλάδα³⁰. Η ύπαρξη των πλαστικών αυτών ζωνών στόχευε στην ενίσχυση των τοιχωμάτων και στην κάλυψη τυχόν υπαρχουσών εσοχών - ρωγμών λόγω της χρήσης των κουλουρών. Ο πρακτικός αυτός, όμως, λόγος δεν υφίσταται στην περίπτωση του λαιμού του ΒΑΘ_0066, καθώς η ζώνη είναι ανάγλυφη και όχι πλαστική και, κυρίως, επειδή αυτή βρίσκεται σε σημείο ψηλότερο του σημείου ένωσης των δύο τμημάτων του αγγείου (κυρίως σώμα - λαιμός). Η εν λόγω διακοσμητική, λοιπόν, ανάγλυφη ζώνη αποτελεί, μάλλον, ίχνος προγενέστερης παράδοσης, κατά την οποία η τεχνολογία δεν είχε αναπτυχθεί σε τέτοιο επίπεδο, ώστε να είναι δυνατή η συγκόλληση διαφορετικών τμημάτων του αγγείου, επιτυχώς, με χρήση μόνο του περιστρεφόμενου κεραμικού τροχού. Στην περίπτωση του υπό εξέταση αγγείου, η επιπρόσθετη υποστήριξη των ξεχωριστά κατασκευασμένων τμημάτων του δεν ήταν απαραίτητη, πιθανώς λόγω του τεχνολογικά πιο εξελιγμένου κεραμικού τροχού ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή του³¹, η ταχύτητα και ακρίβεια του οποίου επέτρεπε την αποτελεσματικότερη ένωση των επιμέρους τμημάτων του αγγείου.

Σε μετέπειτα στάδιο, ενδέχεται να διενεργήθηκε καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό με μαλακό, υγρό μέσο, το οποίο δημιούργησε ισχνά, οριζόντια ίχνη, παρόμοια με αυτά της τροχοποίησης (**πίν. αγγείου: εικ. 2-3, 7**). Η συγκεκριμένη ενέργεια έσβησε προγενέστερα ίχνη, τα οποία είχαν, ενδεχομένως, δημιουργηθεί κατά την τροχοποίηση ή κατά τη μετέπειτα

²⁹ Για ένα παρόμοιο παράδειγμα χειροποίητης ραμφόσχημης πρόχυσης, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0061.

³⁰ Το λεγόμενο «ζωνάρι». Για παραδείγματα παραδοσιακών πιθαριών με «ζωνάρι» από τη Θεσσαλία, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 112 (εικ. 16) και από την Κρήτη, βλ. Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 51 (εικ. 7), 52 (εικ. 10), 53 (εικ. 15).

³¹ Τύπου 3C, σχετικά, βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5.

διαχείριση του αγγείου (όπως ανομοιόμορφες συγκεντρώσεις αρχικά υγρού πηλού, δακτυλικά αποτυπώματα και εγχαράξεις από τη χρήση εργαλείων).

Μέσος Τραχύς Πηλός 1. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Κίτρινη, μέσης τραχύτητας, σκληρή, αμμώδης κεραμική ύλη, με ανώμαλο σπάσιμο, στην εξωτερική επιφάνεια της οποίας (σε συνδυασμό με τον καθαρισμό που διενεργήθηκε στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου) δημιουργείται η εντύπωση ότι έχει προστεθεί στρώμα επιχρίσματος. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό και 2.5Y 8/3 χλωμό κίτρινο. Το χρώμα του πυρήνα και των ακριών στο σπάσιμο του οστράκου είναι πιο κοκκινωπό σε σχέση με το χρώμα 7.5YR 8/4 ρόδινο που φέρει η επιφάνεια και η υπο-επιφάνεια. Στην κεραμική ύλη εντοπίζονται κόκκινα εγκλείσματα μεγέθους $\leq 0,6$ εκ., όπως και ασβεστολιθικά εγκλείσματα μεγέθους $\leq 0,09$ εκ., τα οποία είναι χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου είδους κεραμικής ύλης³². Στο σπάσιμο εντοπίζονται μεγάλα κενά, ενώ στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται κενά μεγέθους $< 0,1$ εκ., όπως και κενά από φθορά των διογκωμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων ($> 0,05$ εκ. - $0,1$ εκ.) σε συχνότητα 2%.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του κυρίως σώματος μέχρι πριν το λαιμό και του τμήματος ραμφόσχημη πρόχυση - στόμιο του υπό εξέταση αγγείου είναι πιθανώς παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του BAΘ_0061³³. Σε όσα αφορούν στην κατασκευή του λαιμού του BAΘ_0066, η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων είναι η ακόλουθη:

1. Σχηματισμός του λαιμού πιθανώς με την τοποθέτηση κουλουρών και τη μετέπειτα τροχοποίησή τους με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, πάνω στο κατώτερο, ημίωπο, κυρίως σώμα του αγγείου.
2. Σχηματισμός ανάγλυφης ζώνης εξωτερικά, στη βάση του λαιμού, σε ημίωπο αγγείο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό.
3. Στέγνωμα του αγγείου.
4. Καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου, πιθανώς πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό με μαλακό, υγρό μέσο.
5. Επίθεση της εξωτερικής διακόσμησης με πινέλο.

³² Σχετικώς, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του BAΘ_0061.

³³ Βλ. παραπάνω στο κείμενο.

6. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

Τύπος 2

BAΘ_0067 (Σχ. 122_10)

(Τόμος II: σελ. 59-60: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και αβέβαιο είδος βάσης. Σώζεται ο λαιμός, το χείλος, η ραμφόσχημη πρόχυση και τμήμα της λαβής και του κυρίως σώματος. Εσωτερικά του χείλους, του λαιμού και της ραμφόσχημης πρόχυσης εντοπίζεται οριζόντια, διακοσμητική, κόκκινη ταινία μεγάλου πλάτους, ενώ εσωτερικά της πρόχυσης και κατά μήκος του λαιμού εντοπίζεται κάθετη καταλοιβάδα βαφής. Εξωτερικά, στο σωζόμενο τμήμα της, η επιφάνεια είναι ολόβαφη κόκκινη. Το τμήμα λαιμός - στόμιο - ραμφόσχημη πρόχυση κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και ελάχιστη φθορά βαφής. Μέσος Τραχύς Πηλός 1. Σώζεται κατά 20%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 20%: 11 συγκολλούμενα όστρακα από λαιμό (98%), χείλος (95%), πρόχυση (90%), λαβή (20%) και σώμα (5%). ΔΔΑ: 0. Βάρος: 234 γρ. Χείλος: σώζεται το 95% της ελλειψοειδούς και μη οριζόντιας περιφέρειας αυτού, η οποία έχει μέγιστη διάμετρο 6,8 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο) και ελάχιστη διάμετρο 5,4 εκ. (κάθετα ως προς το σχέδιο). Λαιμός: ύψος 6,2 εκ. (μέχρι το χείλος), με κυκλική περιφέρεια μέγιστης διαμέτρου 9 εκ. και ελάχιστης διαμέτρου 6,6 εκ. (και οι δύο

μετρήσεις λήφθηκαν παράλληλα ως προς το σχέδιο του αγγείου). Ύψος τμήματος λαιμός - πρόχυση: 11,7 εκ.

Εξωτερικά, στο σωζόμενο τμήμα του, το αγγείο είναι ολόβαφο κόκκινο (**πίν. αγγείου: εικ. 1-3**). Εσωτερικά του χείλους, του λαιμού και της πρόχυσης εντοπίζεται οριζόντια, κόκκινη ταινία μεγάλου πλάτους, ενώ εσωτερικά και κατά μήκος της πρόχυσης εντοπίζεται καταλοιβάδα βαφής (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Χρώμα βαφής: εναλλάσσεται ανάμεσα σε 10R 4/6 κόκκινο και 10R3/6 σκούρο κόκκινο. Μερική φθορά βαφής. Μέθοδος επάλειψης της βαφής εξωτερικά: αβέβαια, είτε με έκχυση είτε με πινέλο. Μέθοδος δημιουργίας της οριζόντιας ταινίας εσωτερικά της πρόχυσης - λαιμού: είτε με ανάστροφη εμβάπτιση του τμήματος πρόχυσης - στόμιου μέσα στη βαφή, είτε με πινέλο. Σχηματισμός της κάθετης καταλοιβάδας εσωτερικά της πρόχυσης - λαιμού: είτε α. με την τοποθέτηση του αγγείου σε όρθια θέση μετά από ανάστροφη εμβάπτιση του τμήματος πρόχυσης - στόμιου σε βαφή (βλ. παραπάνω), κάτι που είχε ως αποτέλεσμα η βαφή να κυλίσει σε κάθετο άξονα, είτε β. εναποθέτοντας με τη βοήθεια πινέλου μεγάλη ποσότητα βαφής εσωτερικά, στο τελείωμα της πρόχυσης, ώστε μετέπειτα αυτή να κυλίσει καθέτως.

Ο λαιμός κατασκευάστηκε πιθανώς με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, δηλαδή με την τοποθέτηση κουλουρών πάνω στο ημίωπο, κυρίως σώμα του αγγείου, οι οποίες, στη συνέχεια, έλαβαν επεξεργασία μέσω της περιστροφικής κίνησης του τροχού³⁴. Στην εσωτερική επιφάνεια του λαιμού είναι εμφανή τα οριζόντια ίχνη της ένωσης των κουλουρών και οι ραβδώσεις του σώματος των κουλουρών (**πίν. αγγείου: εικ. 4-5**). Κατά την τροχοποίηση των κουλουρών δημιουργήθηκαν λεπτά, οριζόντια ίχνη³⁵, όπως και ίχνη εξώθησης ρευστού, υγρού πηλού στα σημεία ένωσης των κουλουρών (τα οποία ακολουθούν τον οριζόντιο άξονα των σημείων της ένωσης)³⁶. Στην εσωτερική επιφάνεια του λαιμού, εκτός από τις προαναφερθείσες, ραβδώσεις - αυλακώσεις, εντοπίζονται, επιπροσθέτως, ισχνές, οριζόντιες ραβδώσεις (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Αυτές ήταν πιθανώς αποτέλεσμα της πίεσης την οποία δέχθηκε ο λαιμός με κατεύθυνση από εξωτερικά προς εσωτερικά κατά την τελική επεξεργασία του πάνω στον τροχό, με

³⁴ Με παρόμοιο τρόπο κατασκευάστηκε ο λαιμός του ΒΑΘ_0066 (βλ. παραπάνω στο κείμενο). Το σώμα του υπό εξέταση αγγείου δεν σώζεται, πιθανώς, όμως, αυτό κατασκευάστηκε, επίσης, με χρήση της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0061).

³⁵ Jeffra 2011: 137-140: «fine - medium - stacked rilling» (στο υπό εξέταση αγγείο δημιουργήθηκαν πολλαπλά ίχνη τροχοποίησης - «stacked rilling»: Jeffra 2011: 139-140: εικ. 6.41, 6.42).

³⁶ Jeffra 2011: 121-122 («silp extrusion from seams»).

στόχο να μειωθεί η περιφέρειά του³⁷. Η πίεση που ασκήθηκε είχε ενίοτε ως αποτέλεσμα την επανεμφάνιση των οριζόντιων ιχνών ένωσης των κουλουρών³⁸. Η ραμφόσχημη πρόχυση θεωρείται ότι σχηματίστηκε με αποκοπή του ανώτερου άκρου του λαιμού στο επιθυμητό σχήμα και όχι με τράβηγμα του μετά την τροχοποίησή του, καθώς στην εσωτερική επιφάνεια της πρόχυσης εντοπίζονται αυτούσια τα προαναφερθέντα ίχνη της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (τα οποία, στην περίπτωση τραβήγματος, θα είχαν μεταβληθεί από την αρχική τους μορφή ή εξαλειφθεί).

Στο σημείο ένωσης του κυρίως σώματος του αγγείου με την κατώτερη κουλούρα του λαιμού εντοπίζεται κενό (**πίν. αγγείου: εικ. 7**), το οποίο σχηματίστηκε είτε λόγω της παγίδευσης αέρα κατά τη συγκόλληση των δύο αυτών τμημάτων του αγγείου, είτε πρόκειται για ημιτελές πλάσιμο της κατώτερης κουλούρας του λαιμού. Λίγο χαμηλότερα του λαιμού, εξωτερικά, στο σώμα του αγγείου, εντοπίζεται ένας οριζόντιος, ανάγλυφος δακτύλιος (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 3, 7**), ο οποίος σχηματίστηκε πιθανώς ενώ το αγγείο ήταν νωπό, πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό. Επισημαίνεται, ότι το συγκεκριμένο μορφολογικό στοιχείο, όπως έχει ήδη αναφερθεί³⁹, ενδέχεται να είχε αρχικά πρακτικό χαρακτήρα, στοχεύοντας στην καλύτερη σύνδεση των δύο μερών του αγγείου (κυρίως σώμα και λαιμού) και στην κάλυψη τυχόν εσοχών - ρωγμών στο σημείο ένωσης τους⁴⁰. Εντούτοις, ο πρακτικός ρόλος του εν λόγω «ζωναριού» δεν ισχύει στην περίπτωση του ΒΑΘ_0067, καθώς αυτό είναι ανάγλυφο και όχι πλαστικό, αλλά, κυρίως, επειδή βρίσκεται σε χαμηλότερο σημείο σε σχέση με το σημείο ένωσης των δύο προαναφερθέντων τμημάτων του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 7**).

Πιθανώς, δεν διενεργήθηκε καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 3**). Η πρόσφυση της λαβής επικολλήθηκε με πίεση στα τοιχώματα του αγγείου λίγο χαμηλότερα του χείλους, του οποίου δεν υπερέχει (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4**). Εσωτερικά, στο σημείο της πρόσφυσης της λαβής, εντοπίζεται ένα βαθούλωμα, το οποίο δημιουργήθηκε όταν το τοίχωμα του αγγείου δέχθηκε πίεση στο συγκεκριμένο σημείο κατά την επικόλληση της πρόσφυσης, με φορά από το

³⁷ Roux και Courty 1998: 750, «collaring operation». Σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0066.

³⁸ Σχετικά, βλ. την τεχνολογική περιγραφή της μικρής, πρόχειλης πρόχυσης ΑΜΗ ΒΓ28_25805 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.β.: σελ. 192-194).

³⁹ Βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0066.

⁴⁰ Σχετικά, βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

εσωτερικό προς το εξωτερικό του αγγείου. Δεν εντοπίζεται διαμήκης οπή στον κατά μήκος άξονα της λαβής, όπως ισχύει στην περίπτωση της λαβής του ΒΑΘ_0066⁴¹.

Μέσος Τραχύς Πηλός 1. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Κίτρινη, μέσης τραχύτητας, σκληρή, αμμώδης κεραμική ύλη, με ανώμαλο σπάσιμο. Χρώμα εξωτερικής επιφάνειας: άγνωστο (η επιφάνεια είναι ολόβαφη). Χρώμα εξωτερικής υπο-επιφάνειας: 5YR 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Χρώμα εσωτερικής επιφάνειας: άγνωστο, καθώς αυτή καλύπτεται με ιζήματα. Χρώμα εσωτερικής υπο-επιφάνειας: 5YR 7/6 κοκκινωπό κίτρινο. Χρώμα ακριών πυρήνα: 7.5YR 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Χρώμα πυρήνα: 2.5YR 6/4 ανοιχτόχρωμο κοκκινωπό καστανό. Υπάρχουν δύο μεγάλα, σφαιρικά κενά μεγέθους 1,5 εκ. και 2 εκ., τα οποία πιθανώς δημιουργήθηκαν εξαιτίας της αφαίρεσης των κόκκινων - γκρι εγκλεισμάτων που εντοπίζονται στο συγκεκριμένο είδος κεραμικής ύλης⁴².

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου, σε όσα αφορούν στο κυρίως σώμα του αγγείου, είναι πιθανώς παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0061⁴³. Σε όσα αφορούν στην κατασκευή του υπόλοιπου τμήματος του ΒΑΘ_0067, η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων είναι η ακόλουθη:

1. Σχηματισμός του λαιμού και του στόμιου με την τοποθέτηση κουλουρών και τη μετέπειτα τροχοποίησή τους πάνω στο ημίνωπο, κυρίως σώμα του αγγείου, με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), με πιθανή αποκοπή του ανώτερου τμήματος, ώστε να δημιουργηθεί η ραμφόσχημη πρόχυση.
2. Σχηματισμός ανάγλυφης ζώνης εξωτερικά, στη βάση του λαιμού, σε ημίνωπο αγγείο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό.
3. Σχηματισμός της λαβής και επικόλληση της πρόσφυσης της λαβής χαμηλότερα του στόμιου και της έκφυσης της λαβής στον ώμο του αγγείου.
4. Στέγνωμα του αγγείου.
5. Επίθεση α. της κόκκινης, ολόβαφης διακόσμησης εξωτερικά μέσω έκχυσης ή με πινέλο, β. της εσωτερικής, οριζόντιας, κόκκινης ταινίας μέσω ανάστροφης εμβάπτισης ή με πινέλο, β. της εσωτερικής, κάθετης καταλοιβάδας με βαφή που έτρεξε.

⁴¹ Βλ. παραπάνω στο κείμενο.

⁴² Σχετικώς, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0066.

⁴³ Βλ. παραπάνω στο κείμενο.

6. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

Τύπος 3

BAΘ_0056 (Σχ. 59_10)

(Τόμος II: σελ. 61-62: ατομικός πίνακας πίν. αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με ψηλό, στενό λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και αβέβαιο είδος βάσης. Σώζεται ο λαιμός και τμήμα της ραμφόσχημης πρόχυσης, της λαβής και του σώματος. Εξωτερικά, στο σωζόμενο τμήμα του, το αγγείο είναι πιθανώς ολόβαφο μαύρο, ενώ εσωτερικά είναι άβαφο. Το τμήμα λαιμός - στόμιο - ραμφόσχημη πρόχυση κατασκευάστηκε εξολοκλήρου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό και κατόπιν επικολλήθηκε πάνω στο κυρίως σώμα του αγγείου (το οποίο κατασκευάστηκε, πιθανώς, με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Μέσος Τραχύς Πηλός 1. Σώζεται κατά 20% (συμπληρωμένο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 20%: 6 συγκολλούμενα όστρακα από λαιμό (90%), χείλος (80%), πρόχυση (50%), λαβή (30%) και σώμα (5%). ΔΔΑ: 0. Βάρος: 158 γρ. Χείλος: σώζεται το 40% της κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 7,6 εκ. Λαιμός: ύψος 5,7 εκ. (μέχρι το χείλος), με κυκλική περιφέρεια μέγιστης διαμέτρου 9,1 εκ. και ελάχιστης διαμέτρου 6,9 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο). Ύψος λαιμού - πρόχυσης: 9,8 εκ.

Εξωτερικά, στο σωζόμενο τμήμα του, το αγγείο είναι πιθανώς ολόβαφο μαύρο, ενώ εσωτερικά είναι άβαφο. Μεγάλη φθορά βαφής. Μέθοδος επάλειψης της βαφής εξωτερικά: με έκχυση ή με πινέλο.

Το αγγείο είναι κατασκευασμένο με τη συγκόλληση ξεχωριστών, ημίωπων τμημάτων: του κατώτερου, κυρίως σώματος και του τμήματος λαιμός - πρόχυση - στόμιο⁴⁴. Το τμήμα λαιμός - πρόχυση - στόμιο κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου πάνω στον τροχό (στην εξωτερική του επιφάνεια εντοπίζονται λεπτά, οριζόντια ίχνη τροχοποίησης⁴⁵), ενδεχομένως, σε μορφή μικρού αγγείου με βάση, η οποία στη συνέχεια αποκόπηκε αφήνοντας το κάτω τμήμα του ανοιχτό, το οποίο αποτέλεσε το κάτω τμήμα του λαιμού⁴⁶. Επισημαίνεται, ότι η ραμφόσχημη πρόχυση σχηματίστηκε, πιθανώς, τραβώντας το σώμα του νωπού λαιμού ταυτόχρονα προς τα έξω και προς τα επάνω, εκτός εάν για το σχηματισμό της αποκόπηκε τμήμα του λαιμού, όπως ισχύει για το ΒΑΘ_0067⁴⁷. Το κυρίως σώμα του αγγείου κατασκευάστηκε με αβέβαιο τρόπο, αν και θεωρείται ότι για την κατασκευή του, τουλάχιστον εν μέρει, χρησιμοποιήθηκε ο περιστρεφόμενος τροχός, καθώς στην εξωτερική του επιφάνεια εντοπίζονται λεπτά, οριζόντια ίχνη τροχοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, θεωρείται ότι το κυρίως σώμα κατασκευάστηκε, πιθανώς, με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Επισημαίνεται, ότι το σώμα του αγγείου προχωρούσε μέχρι τη βάση του λαιμού, με την οποία ενώθηκε με ύγραση του σημείου ένωσης και με τα δύο τμήματα σε ημίωπη κατάσταση (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 6**). Θεωρείται ότι το χέρι του αγγειοπλάστη χωρούσε εσωτερικά του λαιμού, ώστε να διενεργηθεί η προαναφερθείσα ενέργεια συγκόλλησης των δύο

⁴⁴ Για ένα παράδειγμα κατασκευής παραδοσιακού πιθαρριού σε κεραμικό εργαστήριο στην Αττική με συγκόλληση δύο διαφορετικών, εξολοκλήρου τροχοποιητών τμημάτων, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 76-77. Σχετικά, βλ., επίσης, Jeffra 2011: 126-128 («separate formation» και «later attachment of neck»).

⁴⁵ Η εσωτερική επιφάνεια είναι πολύ φθαρμένη και, για αυτό το λόγο, δεν εντοπίζονται σε αυτή αντίστοιχα ίχνη τροχοποίησης.

⁴⁶ Για εθνογραφικά παραδείγματα κατά τα οποία αποκόπτεται, με παρόμοιο τρόπο, τμήμα από ένα τροχοποίητο κεραμικό σώμα με στόχο να σχηματιστεί από αυτό τελικά ένα αγγείο, βλ.: α. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 209-218, σε όσα αφορούν στη σφαιρική βάση παραδοσιακής λαίνας, η οποία κατασκευάζεται ανάστροφα πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό από ένα πήλινο σώμα το οποίο κλείνει στο χέιλος, σχηματίζοντας σφαιρική άνω επιφάνεια· εν συνεχεία, η επίπεδη, κάτω βάση του ημισφαιρικού σώματος αποκόπτεται και αυτό τοποθετείται ανάστροφα πάνω στον ακινητοποιημένο κεραμικό δίσκο, με τη σφαιρική βάση να σταθεροποιείται πάνω σε αυτόν με χρήση στηριγμάτων· τελικά, στο άνω, ανοιχτό τμήμα, όπου εντοπιζόταν, αρχικά, η επίπεδη βάση, επικολλάται κουλούρα πηλού, από την οποία σχηματίζεται με τροχοποίητο τρόπο ο λαιμός της λαίνας· β. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 261-262, σε όσα αφορούν στη σφαιρική βάση παραδοσιακού τσικαλιού, η οποία κατασκευάζεται αρχικά ανάστροφα πάνω στον τροχό σύμφωνα με το παραπάνω παράδειγμα (α.), ενώ στη συνέχεια αποκόπτεται η επίπεδη βάση, το ανοιχτό τμήμα της οποίας θα αποτελέσει τελικά το ανώτερο, ανοιχτό στόμιο του τσικαλιού.

⁴⁷ Βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0067.

ξεχωριστών τμημάτων. Εξωτερικά, στο σημείο της ένωσης σχηματίστηκε ένας οριζόντιος, ανάγλυφος δακτύλιος (**πίν. αγγείου: εικ. 7-8**), πιθανώς πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, σε αντίθεση με τα αγγεία BAΘ_0066 και BAΘ_0067⁴⁸, ο εν λόγω ανάγλυφος δακτύλιος ενδέχεται να αποσκοπούσε στο να καλύψει και να ενισχύσει το σημείο ένωσης των δύο ξεχωριστών τμημάτων του αγγείου, καθώς αυτός εντοπίζεται ακριβώς πάνω σε αυτό⁴⁹. Η πρόσφυση της λαβής επικολλήθηκε με πίεση στα τοιχώματα του αγγείου λίγο χαμηλότερα του χείλους, του οποίου δεν υπερέρχει (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**). Δεν είναι βέβαιο εάν διενεργήθηκε καθαρισμός - λείανση της εξωτερικής επιφάνειας.

Μέσος Τραχύς Πηλός 1. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό και 10YR 8/6 κίτρινο. Εντοπίζονται: α. κενά (από ημιτελές πλάσιμο;) μεγέθους $\leq 0,3$ εκ., στρογγυλής καμπυλότητας, με διαφορετικά είδη σφαιρικότητας και συχνότητας $< 2\%$. β. κόκκινα εγκλείσματα μεγέθους μέχρι 0,5 εκ.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του κυρίως σώματος του υπό εξέταση αγγείου είναι αβέβαιη (ίσως, όμως, είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του BAΘ_0061⁵⁰). Σε όσα αφορούν στην κατασκευή του τμήματος λαιμός - στόμιο - ραμφόσχημη πρόχυση, η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων είναι η ακόλουθη:

1. Σχηματισμός του τμήματος λαιμός - στόμιο - ραμφόσχημη πρόχυση πιθανώς πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό σε μορφή αγγείου, με μετέπειτα αποκοπή της επίπεδης βάσης, δημιουργώντας ανοιχτό κάτω τμήμα.
2. Στέγνωμα του προαναφερθέντος τμήματος.
3. Συγκόλληση των ημίνωπων τμημάτων του κυρίως σώματος του αγγείου και του λαιμού - στόμιου - ραμφόσχημης πρόχυσης με ύγρανση του σημείου ένωσης.
4. Σχηματισμός ανάγλυφης ζώνης εξωτερικά, στο σημείο ένωσης των προαναφερθέντων τμημάτων, πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό.
5. Σχηματισμός και επικόλληση της λαβής.

⁴⁸ Βλ. παραπάνω, την τεχνολογική ανάλυση του BAΘ_0066 και BAΘ_0067.

⁴⁹ Για περαιτέρω σχόλια, βλ., Τόμο I, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.2.α. «Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους»: 4.2.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 2. Τεχνολογία κατασκευής και επεξεργασίας της επιφάνειας».

⁵⁰ Βλ. παραπάνω στο κείμενο.

6. Επίθεση της ολόβαφης, μαύρης διακόσμησης εξωτερικά μέσω έκχυσης ή με πινέλο.

7. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα.

4.2.β. Γεφυρόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Γεφυρόστομες πρόχοι, κλειστά, μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με χαμηλό, φαρδύ λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα και γεφυρόσχημη προχολή, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και αβέβαιο είδος βάσης (πιθανώς απλή).

(Τόμος II, σελ. 67-68: ατομικός πίνακας αγγείου, Τόμος I, σελ. 247-250: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

BAΘ_0065 (Σχ. 113_10)

(Τόμος II: σελ. 67-68: ατομικός πίνακας)

Συνοπτική περιγραφή:

Γεφυρόστομη πρόχους, κλειστό, μέσης τραχύτητας αγγείο, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με χαμηλό, φαρδύ λαιμό, με ευθύ χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα και γεφυρόσχημη προχολή, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και αβέβαιο είδος βάσης (πιθανώς απλή). Φέρει ίχνη βαφής εξωτερικά (πιθανώς ολόβαφο μαύρο), με ίχνη βαφής εσωτερικά του λαιμού (πιθανώς με διακοσμητική ταινία μεγάλου πλάτους). Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Τραχύς Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 70). Σώζεται κατά 20%. Προέλευση: από τα στρώματα της

τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9 (Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 20%: 26 όστρακα (συγκολλούμενα κατά ομάδες των 4, των 3 και των 2 οστράκων) από λαιμό (10%), χείλος (17%), προχολή (50%) και σώμα (20%). Δεν σώζεται η λαβή και η βάση. ΔΔΑ: 0. Βάρος: 405 γρ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (26 εκ. κατά προσέγγιση). Χείλος: σώζεται το 17% της κυκλικής περιφέρειας, η οποία έχει διάμετρο 11,5 εκ. Λαιμός: ύψος 3,3 εκ. (μέχρι το χείλος), με κυκλική περιφέρεια μέγιστης διαμέτρου 11,5 εκ. και ελάχιστης διαμέτρου 11 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο). Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής.

Φέρει ίχνη βαφής εξωτερικά (πιθανώς ολόβαφο μαύρο), με ίχνη βαφής εσωτερικά του λαιμού (πιθανώς με διακοσμητική ταινία μεγάλου πλάτους) - **πίν. αγγείου: εικ. 1, 6-7**. Μέθοδος επάλειψης της βαφής εξωτερικά: αβέβαιη (μέσω εμβάπτισης ή μέσω έκχυσης ή με πινέλο). Μέθοδος επάλειψης της ταινίας εσωτερικά: είτε με ανάστροφη εμβάπτιση του χείλους μέσα στη βαφή, είτε με πινέλο. Αβέβαιη Munsell μέτρηση χρώματος.

Το αγγείο κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, καθώς στο εσωτερικό του (**πίν. αγγείου: εικ. 7**) εντοπίζονται σπασίματα τύπου «σκάλα» στα πιθανά σημεία ένωσης δύο κουλουρών⁵¹, παράλληλες, αβαθείς, οριζόντιες εσοχές, οι οποίες αντιπροσωπεύουν, ενδεχομένως, τα σημεία ένωσης δύο κουλουρών⁵², όπως και λεπτά, οριζόντια ίχνη τροχοποίησης. Συγκεκριμένα, είναι πιθανότερο για την κατασκευή του αγγείου να χρησιμοποιήθηκε η Μέθοδος 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού⁵³, καθώς στην εσωτερική του επιφάνεια εντοπίζεται (επιπροσθέτως των παραπάνω ιχνών) έντονο υψομετρικό ανάγλυφο επάλληλων αυλακώσεων και ραβδώσεων, το οποίο αποτελείται από τα ακόλουθα: α. από τις κύριες, οριζόντιες ραβδώσεις, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το σώμα των κουλουρών, β. από τις ενδιάμεσες ραβδώσεις που

⁵¹ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 9.

⁵² Roux και Courty 1998: 751 (πίν. 3), 752 (εικ. 2c).

⁵³ Σχετικά, βλ., παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή της ραμφόστομης πρόχου μέσου μεγέθους ΒΑΘ_0061, όπως και της μικρής ραμφόστομης πρόχου ΑΜΗ Α226_10 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185), αγγεία τα οποία κατασκευάστηκαν με την ίδια μέθοδο και τεχνική.

εντοπίζονται ακόμα και πάνω στις ραβδώσεις των κουλουρών και πάνω στις αυλακώσεις που δημιουργούνται ανάμεσα σε δύο κουλούρες, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την ταυτόχρονη τροχοποίηση όλων των κουλουρών που αποτέλεσαν το σώμα του αγγείου, με κινήσεις των χεριών ανοδικής πορείας⁵⁴. Η εξωτερική επιφάνεια του αγγείου είναι λεία, ενδεχομένως λόγω καθαρισμού ή / και λόγω φθοράς (**πίν. αγγείου: εικ. 6**). Τα δακτυλικά αποτυπώματα που εντοπίζονται σε αυτή μπορεί να δημιουργήθηκαν κατά τη διαχείριση του αγγείου μετά την κατασκευή του, το οποίο δεν αναιρεί μία πιθανή, πρωτότερη ενέργεια καθαρισμού της εξωτερικής επιφάνειας. Ο λαιμός είναι χαμηλός και φαρδύς (**πίν. αγγείου: εικ. 2**). Η προχοή είναι χειροποίητη (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 4, 6-7**) και επικολλήθηκε στο χείλος και στο λαιμό του ημίνωπου αγγείου (εντοπίζεται το σημείο συγκόλλησης των δύο αυτόνομων τμημάτων - βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 2-3**). Σε ημίνωπο αγγείο επικολλήθηκε και η λαβή. Ο τρόπος αποκόλλησης του αγγείου από τον κεραμικό δίσκο είναι αβέβαιος, καθώς το μεγαλύτερο τμήμα της βάσης του δεν σώζεται⁵⁵.

Τραχύς Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 70 - **πίν. αγγείου: εικ. 5**). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Χρώμα εξωτερικής υπο-επιφάνειας, εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: πιο ανοικτό και λευκό από 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό. Χρώμα ακριών πυρήνα στο σπάσιμο: 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό. Χρώμα κέντρου πυρήνα στο σπάσιμο: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 και 7.5YR 7/4 ρόδινο. Εντοπίζονται α. ένα λευκό, σκληρό έγκλεισμα, β. κόκκινο-γκρι εγκλείσματα σε συχνότητα 10%, μεγέθους $\leq 0,4$ εκ., γωνιώδους και υπο-γωνιώδους καμπυλότητας, μέτριας κατανομής, διάφορων σφαιρικοτήτων, τα οποία δεν ακολουθούν συγκεκριμένη κατεύθυνση. Στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται κενά (τα οποία οφείλονται, ενδεχομένως, στη γρήγορη τροχοποίηση του αγγείου), σε συχνότητα 1%, μεγέθους $\leq 0,3$ εκ., στρογγυλής έως πολύ στρογγυλής καμπυλότητας και μέσης έως υψηλής σφαιρικότητας. Δεν εντοπίζονται διογκωμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα ή κενά λόγω φθοράς αυτών.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του εν λόγω αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3).

⁵⁴ Οι ενδιάμεσες αυτές ραβδώσεις οφείλονται στην ασύμμετρη πίεση που δέχθηκαν τα τοιχώματα του αγγείου κατά την τροχοποίησή τους και σε καμία περίπτωση δεν οφείλονται στη χαμηλή ταχύτητα του κεραμική τροχού (Courty και Roux 1995: 30, Van de Moortel 2001: 106).

⁵⁵ Σχετικά βλ. παραπάνω, υποσημείωση 21.

2. Στέγνωμα του κυρίως σώματος του αγγείου, ώστε αυτό να γίνει ημίωπο.
3. Χειροποίητη κατασκευή της γεφυρόσχημης προχοής και της λαβής και επικόλληση αυτών στο σώμα του αγγείου.
4. Καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου (:).
5. Επίθεση της ολόβαφης διακόσμησης εξωτερικά, είτε μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης είτε με πινέλο, και της διακοσμητικής ταινίας εσωτερικά του χείλους με εμβάπτιση ή με πινέλο.
6. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών πριν την ολοκλήρωση της όπτησης σε αναγωγικές συνθήκες για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της βαφής.

4.2.γ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Γεφυρόστομοι σκύφοι, κλειστά, λεπτοφυή ή μέσης τραχύτητας αγγεία, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με χαμηλό, ευρύ λαιμό και έξω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με γεφυρόσχημη προχοή και δύο οριζόντιες, ελάχιστα υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή ή δακτυλιόσχημη, ελάχιστα στενούμενη, βάση.

(Τόμος II, σελ. 71-75: ατομικοί πίνακες αγγείων και σελ. 76: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 250-255: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

ΑΜΗ ΒΓ28_Π25819

(Τόμος II: σελ. 71-72: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με χαμηλό, ευρύ λαιμό και έξω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με γεφυρόσχημη προχοή και δύο οριζόντιες, ελάχιστα υπερέχουσες του χείλους λαβές ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής

και απλή, ελάχιστη στενούμενη βάση. Εξωτερικά είναι ολόβαφο μαύρο με καταλοιβάδες μαύρης βαφής στο κατώτερο τμήμα του. Φέρει ζώνη εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), ενδεχομένως με χειροποίητη βάση. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα είτε της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10, 9, 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος νότια αυτού), είτε της τελικής φάσης του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας, πιθανώς των Χώρων 40 και 41 - 42 («Αποθήκη Ληνού», «Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%): σώμα (80%), λαιμός (100%), χείλος (100%), προχοή (80%), λαβές (100%). ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 19,5 εκ. Χείλος: με σχεδόν κυκλική, μη οριζόντια περιφέρεια, διαμέτρου 12,2 εκ. Βάση: με σχεδόν κυκλική, μη οριζόντια περιφέρεια, διαμέτρου 7,9 εκ. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Αγγείο μέσης τραχύτητας.

Η εξωτερική επιφάνεια είναι ολόβαφη μαύρη, εκτός από το κατώτερο τμήμα της, στο οποίο εντοπίζονται καταλοιβάδες μαύρης βαφής (**πίν. αγγείου: εικ. 1-5**). Τρόπος επίθεσης βαφής εξωτερικά: μέσω έκχυσης / εμβάπτισης. Το αγγείο φέρει ζώνη εσωτερικά του χείλους (επίθεση: με πινέλο) και άβαφο εσωτερικό.

Ο μη εντοπισμός ιχνών αποκόλλησης του αγγείου από τον κεραμικό δίσκο με νήμα στην επιφάνεια έδρασης και το ανομοιόμορφο σχήμα της περιφέρειας της βάσης υποδηλώνουν ότι το τμήμα βάση - κατώτερο τμήμα του αγγείου ίσως ήταν χειροποίητο. Σε αυτή την περίπτωση, η χειροποίητη βάση θα είχε στερεωθεί στον κεραμικό δίσκο χρησιμοποιώντας τμήματα υγρής πηλόμαζας⁵⁶ και, εν συνεχεία, πάνω σε αυτή θα είχαν επικολληθεί οι κουλούρες για τον σχηματισμό του υπολειπόμενου τμήματος του αγγείου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη

⁵⁶ Σχετικά, βλ. την τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10, στον ίδιο τόμο, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185 (ειδικότερα τις υποσημειώσεις 212 και 222).

Μέθοδο 3 (βλ. παρακάτω)⁵⁷. Εντούτοις, δεν αποκλείεται ολόκληρο το αγγείο να είχε κατασκευαστεί με την προαναφερθείσα τεχνική και μέθοδο. Στην τελευταία εκδοχή, η μη ύπαρξη ίχνων αποκόλλησης στην επιφάνεια έδρασης θα υποδήλωνε την αυτόματη αποκόλληση της βάσης από τον τροχό, αφού αυτή είχε στεγνώσει, εξαιτίας των πολυάριθμων προσμείξεων και των κενών αέρα μεγάλου μεγέθους που εντοπίζονται στη μέσης τραχύτητας κεραμική ύλη της⁵⁸. Τα ίχνη στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου που υποδεικνύουν τη χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, τουλάχιστον σε αναφορά με το ανώτερο τμήμα του σώματός του, είναι τα ακόλουθα: α. οριζόντιες ραβδώσεις, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το σώμα των κουλουρών, β. οριζόντιες εσοχές ανάμεσα σε δύο κουλούρες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις ενώσεις των κουλουρών, γ. λεπτά, οριζόντια ίχνη, τα οποία σχηματίστηκαν λόγω της ενέργειας της τροχοποίησης. Επιπροσθέτως, η πιθανή χρήση συγκεκριμένα της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού υποδηλώνεται από τις πολυάριθμες, οριζόντιες ή σχεδόν οριζόντιες, ραβδώσεις που εντοπίζονται ενδιάμεσα και πάνω στις ραβδώσεις των κουλουρών, οι πρώτες εκ των οποίων δημιουργήθηκαν κατά την ταυτόχρονη τροχοποίηση όλων των κουλουρών του αγγείου με κινήσεις ανοδικής κατεύθυνσης⁵⁹.

Μετά την κατασκευή του, το κυρίως σώμα του αγγείου αφέθηκε να στεγνώσει και εν συνεχεία δημιουργήθηκε οπή κυκλικής διατομής στον ώμο, γύρω από την οποία επικολλήθηκε η γεφυρόσχημη προχοή, η οποία κατασκευάστηκε ως ξεχωριστό, χειροποίητο τμήμα. Τέλος, επικολλήθηκαν οι οριζόντιες λαβές στον ώμο του ημίνωπου αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4**). Η ύπαρξη δακτυλικών αποτυπωμάτων και αρχικώς υδαρών συγκεντρώσεων πηλού στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου υποδηλώνει ότι δεν διενεργήθηκε καθαρισμός.

Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν κατά τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή της βάσης και του κατώτερου τμήματος του σώματος του αγγείου είτε χειροποίητα, είτε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3).

⁵⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 53.

⁵⁸ Σχετικά βλ. παραπάνω, υποσημείωση 21.

⁵⁹ Jeffra 2011: 122-124, 149, 2013: 7, Roux και Courty 1998: 751 (πίν. 3).

2. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3).
3. Στέγνωμα του σώματος του αγγείου, ώστε αυτό να γίνει ημίωπο.
4. Χειροποίητος σχηματισμός και επικόλληση της γεφυρόσχημης προχοής στον λαιμό και τον ώμο του αγγείου, γύρω από οπή που δημιουργήθηκε στον ώμο του αγγείου, όπως και χειροποίητος σχηματισμός και επικόλληση των οριζόντιων λαβών στον ώμο του αγγείου.
5. Επίθεση της ολόβαφης διακόσμησης με δημιουργία καταλοιβάδων εξωτερικά μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης και της διακοσμητικής ταινίας εσωτερικά του χείλους με πινέλο.
6. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε να επιτευχθεί το μαύρο χρώμα της βαφής.

Τύπος 2

ΒΑΘ_0084 (Σχ. 79_10)⁶⁰

(Τόμος II: σελ. 73-75: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό, λεπτοφυές αγγείο, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα, με αβέβαιο είδος λαιμού και χείλους, με γεφυρόσχημη προχοή, με δύο οριζόντιες λαβές ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και δακτυλιόσχημη βάση με κοίλη επιφάνεια έδρασης. Φέρει μαύρη διακόσμηση εξωτερικά με επάλληλες οριζόντιες ταινίες και ζώνες με κυματοειδείς γραμμές πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα και άβαφο εσωτερικό. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), ενδεχομένως με τροχοποίητη βάση. Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 78). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν

⁶⁰ Σχεδιάστηκε μόνο το κυρίως σώμα του αγγείου, καθώς: α. δεν σώζεται το τμήμα λαιμός - χείλος, β. οι σωζόμενες λαβές και προχοή δεν ενώνονται με το σωζόμενο σώμα του αγγείου.

υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης «B.A.Γ.» (πιθανώς: «βορειοανατολική γωνία» της Αποθήκης των Πίθων).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80%: 34 όστρακα (συγκολλούμενα ανά ομάδες των 15 και 3 οστράκων) από προχοή (90%), σώμα (60%), λαβές (η πρώτη σώζεται κατά 100% και η δεύτερη κατά 30%) και βάση (100%). Δεν σώζεται ο λαιμός και το χείλος. ΔΔΑ: 1. Βάρος: 390 γρ. Βάση: με κυκλική, μη οριζόντια περιφέρεια μέγιστης διαμέτρου 7,3 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο) και ελάχιστης διαμέτρου 7 εκ. η (κάθετα ως προς το σχέδιο). Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: άγνωστο (το μέγιστο σωζόμενο ύψος μέχρι τον ώμο είναι 14,2 εκ.). Μέγιστη διάμετρος περιφέρειας κυρίως σώματος: 16 εκ. (στον ώμο). Διαστάσεις πρόχυσης: μήκος 4,7 εκ., πλάτος 3 εκ., ύψος 1,7 εκ. Διαστάσεις ολόκληρης λαβής: ύψος: 4,8 εκ., διάμετρος περιφέρειας εγκάρσιας τομής: 7 εκ. (μέγιστη) και 1,4 εκ. (ελάχιστη). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής.

Το αγγείο είναι άβαφο εσωτερικά (**πίν. αγγείου: εικ. 6-8**) και στην επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 5**), ενώ εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση χρώματος GLEY 1 2.5/ επάλληλων, οριζόντιων ταινιών και κυματοειδών γραμμών (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4**). Σώζονται τέσσερις μαύρες, οριζόντιες ταινίες. Ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη (από τη βάση) εντοπίζεται μία κυματοειδής γραμμή, ενώ ψηλότερα της τέταρτης ταινίας υπάρχει μία δεύτερη, διαφορετικής μορφής κυματοειδής γραμμή. Το ανομοιόμορφο πλάτος και σχήμα των εν λόγω ταινιών, όπως και η άνιση απόσταση μεταξύ τους, υποδηλώνουν τη βιαστική, χωρίς επιμέλεια επίθεσή τους. Στην επιφάνεια του κυρίως σώματος του αγγείου γύρω από τις ολόβαφες λαβές (**πίν. αγγείου: εικ. 10**) και την ολόβαφη προχοή (**πίν. αγγείου: εικ. 10**) εντοπίζονται άβαφα τμήματα. Μέθοδος επάλειψης της βαφής εξωτερικά: με μαλακό μέσο (πινέλο).

Η βάση του αγγείου κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου στον περιστρεφόμενο (αριστερόστροφο) κεραμικό τροχό. Στη συνέχεια, αφού αφέθηκε να στεγνώσει εν μέρει και να γίνει ημίωπη, είναι πιθανό ότι αυτή στερεώθηκε πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό με νωπά τμήματα πηλόμαζας και, στη συνέχεια, τοποθετήθηκαν πάνω σε αυτή οι κουλούρες που διαμόρφωσαν το υπολειπόμενο τμήμα του σώματος του αγγείου, σύμφωνα με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών -

τροχού (με την ίδια τεχνική κατασκευάστηκε, παρομοίως, το ανώτερο σώμα του γεφυρόστομου σκύφου AMH ΒΓ28_Π25819 - βλ. παραπάνω)⁶¹. Τον συγκεκριμένο τρόπο κατασκευής υποδηλώνει η ύπαρξη στην εσωτερική επιφάνεια της βάσης δεξιόστροφων, έντονου υψομετρικού ανάγλυφου σπειροειδών ίχνων τροχοποίησης (πίν. αγγείου: εικ. 6), ενώ σε ψηλότερο σημείο στα τοιχώματα του αγγείου εντοπίζεται το οριζόντιο σημείο ένωσης της τροχοποίητης, ημίωπης βάσης με την πρώτη κουλούρα η οποία τοποθετήθηκε πάνω σε αυτή (πίν. αγγείου: εικ. 8 - βλ. μπλε βέλος). Η χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού για την κατασκευή του ανώτερου σώματος του αγγείου επιβεβαιώνεται: α. από την ύπαρξη οριζόντιων σπασιμάτων και σπασμάτων τύπου «σκάλα» στα σημεία της ένωσης δύο κουλουρών, χαρακτηριστικά της τεχνικής των κουλουρών⁶² (πίν. αγγείου: εικ. 7-9· συγκεκριμένα, βλ. εικ. 9, στην οποία απεικονίζεται όστρακο που φέρει οριζόντιο σπάσιμο, στο σημείο ένωσης δύο κουλουρών)· β. από τα λεπτά ίχνη τροχοποίησης στην επιφάνεια του αγγείου. Εξετάζοντας τα ίχνη στην εσωτερική επιφάνεια του ΒΑΘ_0084 (πίν. αγγείου: εικ. 7-8), συμπεραίνεται ότι είναι πιθανότερο για την κατασκευή του ανώτερου σώματος του αγγείου να χρησιμοποιήθηκε η Μέθοδος 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού⁶³, με τη συγκόλληση και τελειοποίηση του σχήματος όλων των τοποθετημένων κουλουρών, ταυτόχρονα, πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό. Το στοιχείο που υποδηλώνει τη χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου είναι ο εντοπισμός, ανάμεσα στις ραβδώσεις των κουλουρών στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, επιπρόσθετων ραβδώσεων, οι οποίες δημιουργούνται κατά την τροχοποίηση των κουλουρών ασκώντας ασύμμετρη πίεση ώστε να αποφευχθεί η κατάρρευσή τους⁶⁴.

Η εξωτερική επιφάνεια του αγγείου είναι λεία και δεν εντοπίζονται σε αυτή ίχνη ένωσης των κουλουρών, λόγω περαιτέρω επεξεργασίας της πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό. Διενεργήθηκε επίθεση λευκο-κίτρινου επιχρίσματος, τουλάχιστον στο εξωτερικό του αγγείου, χρώματος πιο λευκού και ανοιχτόχρωμου από το χρώμα 10YR 8/3 πολύ γλωμό καστανό, πιθανώς μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης ή με μαλακό μέσο πάνω στο περιστρεφόμενο τροχό. Στα κατώτερα, εξωτερικά

⁶¹ Σχετικώς, βλ. στον ίδιο τόμο, σελ. 179-185, την τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10 και συγκεκριμένα την υποσημείωση 222 για ένα παράδειγμα κατασκευής παραδοσιακού κρητικού πιθαριού με παρόμοιο τρόπο.

⁶² Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 9.

⁶³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του γεφυρόστομου σκύφου AMH ΒΓ28_Π25819.

⁶⁴ Roux και Courty 1998: 751 (πίν. 3), 752-753, Jeffra 2011: 122-124, 149, Jeffra 2013: 7.

τοιχώματα του αγγείου εντοπίζονται ισχνές, διαγώνιες εσοχές μεγάλου μήκους (**πίν. αγγείου: εικ. 4**), οι οποίες φέρουν βαφή. Αυτές ενδέχεται να σχηματίστηκαν κατά τη χρήση του υγρού, μαλακού μέσου με το οποίο διενεργήθηκε ο καθαρισμός ή / και η επίθεση του επιχρίσματος στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου. Εξωτερικά, στην περιφέρεια της δακτυλιόσχημης βάσης (**πίν. αγγείου: εικ. 4**), όπως και στο κυρίως σώμα του αγγείου, εντοπίζονται ίχνη τα οποία είναι αβέβαιο αν οφείλονται στην ενέργεια της τροχοποίησης ή σε μετέπειτα καθαρισμό με υγρό, μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό. Οριζόντια, λεπτά ίχνη τροχοποίησης εντοπίζονται εσωτερικά του αγγείου, όπου εντοπίζονται, επιπροσθέτως, δακτυλικά αποτυπώματα (**πίν. αγγείου: εικ. 7-8**), η ύπαρξη των οποίων υποδηλώνει ότι η εσωτερική επιφάνεια του αγγείου δεν καθαρίστηκε.

Η γεφυρόσχημη προχοή είναι χειροποίητη (**πίν. αγγείου: εικ. 11-12**) και επικολλήθηκε με πίεση στον ημίνωπο λαιμό και ώμο του αγγείου (σημειώνεται, ότι στην προχοή, στο σημείο της επαφής της με το αγγείο, εντοπίζεται ανισόπεδη επιφάνεια - βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 13-14** - η οποία δημιουργήθηκε εσκεμμένα, με στόχο την επιτυχή της επικόλληση), γύρω από οπή που δημιουργήθηκε στο τοίχωμα του αγγείου. Οι δύο οριζόντιες λαβές επικολλήθηκαν στον ώμο του ημίνωπου αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 10**).

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 78 - **πίν. αγγείου: εικ. 15**). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Χρώμα εξωτερικής επιφάνειας: άγνωστο (φέρει βαφή ή / και επίχρισμα). Χρώμα εξωτερικής υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Χρώμα εσωτερικής επιφάνειας: πιο λευκό και ανοιχτόχρωμο από το 10YR 8/3 πολύ γλωμό καστανό. Χρώμα εσωτερικής επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 7.5YR 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Χρώμα ακριών πυρήνα: 10YR 8/4 πολύ γλωμό καστανό. Χρώμα κέντρου πυρήνα: 5YR 7/6 κοκκινωπό κίτρινο.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του σωζόμενου τμήματος του εν λόγω αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή της βάσης και του κατώτερου τμήματος του κυρίως σώματος του αγγείου, πιθανώς, εξολοκλήρου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό.
2. Στέγνωμα του προαναφερθέντος τμήματος του αγγείου, ώστε αυτό να γίνει ημίνωπο.
3. Κατασκευή του υπολειπόμενου κυρίως σώματος του αγγείου πάνω στην ημίνωπη βάση με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3),

ενδεχομένως στερεώνοντας τη βάση ξανά πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό με νωπά τμήματα πηλόμαζας.

4. Καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου με μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό (;) - ενδέχεται να πρόκειται για το επόμενο βήμα.

5. Στέγνωμα του αγγείου, ώστε αυτό να γίνει ημίνωπο.

6. Χειροποίητος σχηματισμός και επικόλληση της γεφυρόσχημης προχοής στον λαιμό και τον ώμο του αγγείου, γύρω από οπή που δημιουργήθηκε στον ώμο του αγγείου, όπως και χειροποίητος σχηματισμός και επικόλληση των οριζόντιων λαβών στον ώμο του αγγείου.

7. Περαιτέρω στέγνωμα του αγγείου, ώστε αυτό να γίνει ημίνωπο.

8. Επίθεση λευκο-κίτρινου επιχρίσματος μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης ή με μαλακό μέσο (πιθανώς μόνο στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου).

9. Επίθεση της διακόσμησης εξωτερικά με μαλακό μέσο (πινέλο).

10. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα.

4.2.δ. Γεφυρόστομοι σκύφοι, με κυρτά τοιχώματα και οριζόντιες λαβές, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Γεφυρόστομοι σκύφοι, κλειστά, λεπτοφυή αγγεία μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχοή, με δύο οριζόντιες, υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και με (κυρίως) απλή βάση.

(Τόμος II, σελ. 79-83: ατομικοί πίνακες αγγείων και σελ. 84-85: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 255-260: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

BAΘ_0028 (Σχ. 93_10)

(Τόμος II: σελ. 79-80: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχοή, με δύο οριζόντιες, υπερέχουσες του χείλους λαβές κυκλικής εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες (με τμηματική λείανση στα άβαφα τμήματά του) και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυές αγγείο, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 49). Σώζεται κατά 20%. Προέλευση: από το 2ο ανασκαφικό στρώμα του Αποθέτη Θεμελίωσης (Χώρος 13) της αρχικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου (εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι στα εσωτερικά τοιχώματα του αγγείου: «Ιερ... Θησαυροφυλ... 2... Στρώμ...»: δηλαδή, Ιερό Θησαυροφυλάκιο. 2ο Στρώμα).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 20%: 9 συγκολλούμενα όστρακα από σώμα (20%), χείλος (10%), λαβές (σώζεται το 30% της μίας λαβής). Δεν σώζεται η βάση και η προχοή. ΔΔΑ: 0. Βάρος: 54 γρ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (μέγιστο σωζόμενο: 15,9 εκ.). Περιφέρεια χείλους 10,3 εκ. Μερική φθορά επιφάνειας, μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυές αγγείο.

Φέρει εξωτερικά μαύρη διακόσμηση (τμηματικά σωζόμενη) με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες, όπως και άβαφο εσωτερικό (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**). Μέθοδος επίθεσης της βαφής: με πινέλο.

Το αγγείο κατασκευάστηκε πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, καθώς στην εσωτερική του επιφάνεια εντοπίζονται τα ακόλουθα: α. οριζόντια ίχνη τροχοποίησης· β. οριζόντιο σπάσιμο κοντά στο λαιμό, στο σημείο όπου πιθανώς ενώθηκαν δύο κουλούρες (**πίν. αγγείου: εικ. 2**)· γ. ραβδώσεις στο κατώτερο τμήμα του αγγείου που αντιστοιχούν στο σώμα των κουλουρών. Συγκεκριμένα, το αγγείο ενδέχεται να κατασκευάστηκε με τη Μέθοδο 3 της προαναφερθείσας τεχνικής⁶⁵.

⁶⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 53.

Κατά το σχηματισμό του χείλους, αυτό τραβήχτηκε προς τα έξω και εν συνεχεία διπλώθηκε (**πίν. αγγείου: εικ. 3**).

Μετά την κατασκευή του, το κυρίως σώμα του αγγείου αφέθηκε να στεγνώσει και κατόπιν επικολλήθηκαν οι οριζόντιες, υπερέχουσες του χείλους λαβές (**πίν. αγγείου: εικ. 1**) στον ώμο του και η γεφυρόσχημη προχολή (η οποία αποτελεί ξεχωριστό, χειροποίητο τμήμα) στο χείλος - ώμο. Πιθανώς, δεν διενεργήθηκε επίθεση επιχρίσματος στην επιφάνεια του αγγείου, ενώ μάλλον διενεργήθηκε λείανση στα τμήματα της επιφάνειας που δεν έφεραν βαφή, καθώς εκεί εντοπίζονται έδρες οριζόντιου και ελάχιστα διαγώνιου άξονα (**πίν. αγγείου: εικ. 4**).

Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 49 - **πίν. αγγείου: εικ. 5-7**). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό και 2.5Y 8/2 χλωμό κίτρινο. Κεραμική ύλη σαθρού χαρακτήρα. Περιέχει ασβεστολιθικά εγκλείσματα μεγέθους $\leq 0,3$ εκ., τα οποία συχνά έχουν πορτοκαλοκίτρινο ή ανοιχτό καστανό χρώμα. Σε αρκετές περιπτώσεις αυτά έχουν φθαρεί, αφήνοντας κενά στην επιφάνεια του αγγείου.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3).
2. Στέγνωμα του αγγείου, ώστε αυτό να γίνει ημίωπο.
3. Σχηματισμός και επικόλληση των οριζόντιων λαβών και της γεφυρόσχημης προχολής στο ημίωπο σώμα του αγγείου.
4. Επίθεση της διακόσμησης.
7. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε να επιτευχθεί το μαύρο χρώμα της βαφής.

Τύπος 2

Παράδειγμα α': Σχ. 170_10

(Τόμος II: σελ. 81: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχολή, με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες πάνω σε λευκοκίτρινο επίχρισμα (με τμηματικό καθαρισμό της επιφάνειας), ενώ εσωτερικά του χείλους φέρει ταινία και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφύες αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3), με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Σώζεται κατά 5%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 5%: 3 μη συγκολλούμενα όστρακα από σώμα (5%) και χείλος (12%). Δεν σώζεται η βάση, οι λαβές και η πρόχυση. ΔΔΑ: 0. Βάρος: 13 γρ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται. Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 10 εκ. (κατά προσέγγιση). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Λεπτοφύες αγγείο.

Φέρει εξωτερικά κόκκινη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες, ταινία εσωτερικά του χείλους⁶⁶ και άβαφο εσωτερικό (**πίν. αγγείου: εικ. 2-3**). Χρώμα βαφής: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 2.5YR 5/6, 5/8, 4/6 και 4/8 κόκκινο. Μέθοδος επίθεσης βαφής: με πινέλο.

Το αγγείο κατασκευάστηκε πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3)⁶⁷. Το χείλος κατά το σχηματισμό του τραβήχτηκε προς τα έξω και στη συνέχεια διπλώθηκε (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**). Μετά την κατασκευή του, το κυρίως σώμα του αγγείου αφέθηκε να στεγνώσει και κατόπιν επικολλήθηκαν οι οριζόντιες λαβές στον ώμο του (σώζεται το σημείο στο οποίο επικολλήθηκε η μία από τις δύο λαβές - **πίν. αγγείου: εικ. 1, 3**), όπως και η γεφυρόσχημη προχολή (η

⁶⁶ Δεν απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου.

⁶⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 53.

οποία αποτελεί ξεχωριστό, χειροποίητο τμήμα) στο τμήμα χείλος - ώμο. Είναι πιθανό ότι διενεργήθηκε τμηματικός καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας κοντά στα σημεία επικόλλησης των λαβών με μαλακό μέσο, η οποία δημιούργησε οριζόντια και κάθετα, λεπτά, παράλληλα ίχνη (πίν. αγγείου: εικ. 3). Το υπόλοιπο τμήμα της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου δεν έχει υποστεί λείανση, καθώς κατά τόπους εντοπίζονται δακτυλικά αποτυπώματα. Ενδεχομένως, η εξωτερική επιφάνεια του αγγείου επικαλύφθηκε με λευκο-κίτρινο επίχρισμα.

Κεραμική ύλη λεπτοφυσούς χαρακτήρα. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: ένα χρώμα πιο ανοικτό από 10YR 8/3 πολύ γλωμό καστανό.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίου σώματος του αγγείου, πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3).
2. Στέγνωμα του κυρίου σώματος του αγγείου, ώστε αυτό να γίνει ημίνωπο.
3. Επίθεση λευκο-κίτρινου επιχρίσματος στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου με αβέβαιο τρόπο (:).
4. Σχηματισμός και επικόλληση των οριζόντιων λαβών και της γεφυρόσχημης προχοής στο σώμα του αγγείου.
5. Τμηματικός καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας με μαλακό μέσο (κοντά στα σημεία επικόλλησης των λαβών).
6. Επίθεση της διακόσμησης.
7. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες για την επίτευξη του κόκκινου χρώματος της βαφής.

Παράδειγμα β': Σχ. 171_10

(Τόμος II: σελ. 81: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα, χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχοή (μη σωζόμενη), με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη).

Εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, ενώ εσωτερικά του χείλους φέρει ταινία και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυές αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Σώζεται κατά 5%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 5%: 2 μη συγκολλούμενα όστρακα από σώμα (5%) και χείλος (10%). Δεν σώζεται η βάση, οι λαβές και η προχολή. ΔΔΑ: 0. Βάρος: 6 γρ. Ύψος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται. Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 10 εκ. (κατά προσέγγιση). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυές αγγείο.

Σχετικά με τη διακόσμηση (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**), ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του Σχ. 170_10.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής και την επεξεργασία της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 1**) ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του Σχ. 170_10. Επισημαίνεται, όμως, ότι δεν σώζονται τα σημεία στα οποία επικολλήθηκαν οι λαβές και ότι στο σωζόμενο τμήμα του αγγείου δεν έχει γίνει καθαρισμός της επιφάνειας, καθώς εντοπίζονται δακτυλικά αποτυπώματα και υδαρές μάζες πηλού. Αυτό, βέβαια, δεν αποκλείει να είχε διενεργηθεί τμηματικός καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου, όπως έγινε στο Σχ. 170_10.

Κεραμική ύλη: ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του Σχ. 170_10.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του Σχ. 170_10, με εξαίρεση ότι δεν είναι βέβαιο ότι διενεργήθηκε τμηματικός καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου.

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Παράδειγμα α': Σχ. 169_10

(Τόμος II: σελ. 82: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό και έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχολή, με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες (πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα), ταινία εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφύες αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Σώζεται κατά 5%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 5%: 2 μη συγκολλούμενα όστρακα από σώμα (5%) και χείλος (20%). Δεν σώζεται η βάση, οι λαβές και η πρόχυση. ΔΔΑ: 0. Βάρος: 5 γρ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται. Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 10,5 εκ. (κατά προσέγγιση). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Λεπτοφύες αγγείο.

Εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση (αβέβαιης μέτρησης Munsell) με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες, ταινία εσωτερικά του χείλους, ενώ το εσωτερικό είναι άβαφο (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**). Μέθοδος επίθεσης βαφής: με πινέλο.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής και την επεξεργασία της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 1**) ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του Σχ. 171_10.

Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Χρώμα εξωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: ένα χρώμα πιο ανοικτό από 10YR 8/3 πολύ γλωμό καστανό. Χρώμα εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 και 8/4 πολύ γλωμό καστανό.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του Σχ. 171_10, με εξαίρεση ότι η όπτηση διενεργήθηκε αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της βαφής.

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0100 (Σχ. 168_10)

(Τόμος II: σελ. 82: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος (μη σωζόμενο), με γεφυρόσχημη προχολή (μη σωζόμενη), με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει κόκκινη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες, πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυές αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυούς χαρακτήρα. Σώζεται κατά 5%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 5%: 3 συγκολλούμενα όστρακα από το σώμα (5%). Δεν σώζεται η βάση, το χείλος, οι λαβές και η πρόχυση. ΔΔΑ: 0. Βάρος: 13 γρ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυές αγγείο.

Φέρει εξωτερικά κόκκινη διακόσμηση με οριζόντιες ταινίες και ζώνη με σπείρες, πιθανώς πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, ταινία εσωτερικά του χείλους και άβαφο εσωτερικό (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**). Μέθοδος επίθεσης της βαφής: με πινέλο. Χρώμα βαφής: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 2.5YR 7/8 και 6/8 ανοιχτόχρωμο κόκκινο.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής και την επεξεργασία της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 1**) ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του Σχ. 170_10. Επισημαίνεται, όμως, ότι δεν είναι βέβαιο ότι έχει διενεργηθεί καθαρισμός της επιφάνειας στο σωζόμενο τμήμα.

Κεραμική ύλη λεπτοφυσής χαρακτήρα. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 πολύ γλωμό καστανό και 8/4 πολύ γλωμό καστανό. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας: 7.5YR 8/6 κοκκινωπό κίτρινο.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του Σχ. 170_10, με εξαίρεση ότι δεν είναι βέβαιο ότι διενεργήθηκε καθαρισμός της επιφάνειας του αγγείου.

Παράδειγμα γ': Σχ. 172_10

(Τόμος II: σελ. 83: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Γεφυρόστομος σκύφος, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό σώμα χωρίς λαιμό, με έξω νεύον, διπλωμένο χείλος, με γεφυρόσχημη προχοή, με δύο οριζόντιες λαβές (μη σωζόμενες) κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και απλή βάση (μη σωζόμενη). Εξωτερικά φέρει μαύρη βαφή (πιθανώς ολόβαφο) και άβαφο εσωτερικό. Λεπτοφυσής αγγείο, κατασκευασμένο πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (Μέθοδος 3). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη λεπτοφυσής χαρακτήρα. Σώζεται κατά 2%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 2%: 1 όστρακο από σώμα - χείλος - πρόχυση. Δεν σώζεται η βάση. ΔΔΑ: 0. Βάρος: 6 γρ. Χείλος (10%): περιφέρεια διαμέτρου 11.5 εκ. Ύψος

κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Λεπτοφύες αγγείο.

Εξωτερικά φέρει μαύρη βαφή (είναι πιθανώς ολόβαφο) και άβαφο εσωτερικό. Χρώμα βαφής: GLEY 1 2.5/ μαύρο.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής και την επεξεργασία της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 1**) ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του Σχ. 170_10. Επισημαίνεται, όμως, ότι δεν είναι βέβαιο ότι έχει διενεργηθεί καθαρισμός της επιφάνειας στο σωζόμενο τμήμα.

Κεραμική ύλη λεπτοφύους χαρακτήρα. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας και εσωτερικής επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό και 8/4 πολύ χλωμό καστανό. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας: 7.5YR 8/6 κοκκινωπό κίτρινο.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του Σχ. 171_10, με εξαίρεση ότι η όπτηση διενεργήθηκε αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες, με μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της βαφής.

4.2.ε. Ευρύστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Ευρύστομες πρόχοι, λεπτοφυή ή μέσα λεπτοφυή αγγεία μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα χωρίς λαιμό, με συστελλόμενο, ελάχιστα έσω νεύον χείλος με ελλειψοειδούς τελείωμα και ευρύστομη πρόχυση, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και απλή βάση.

(Τόμος II, σελ. 43-45: τεχνολογική περιγραφή αγγείου, Τόμος I, σελ.: ατομικός πίνακας αγγείου)

Τύπος 1

ΒΑΘ_0060 (Σχ. 116_10)

(Τόμος II: σελ. 88-89: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ευρύστομη πρόχους, αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα χωρίς λαιμό, με συστελλόμενο, ελάχιστα έσω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα και ευρύστομη πρόχυση, με κάθετη λαβή (μη σωζόμενη) εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και απλή βάση. Μεγάλη φθορά επιφάνειας (αβέβαιο για ύπαρξη βαφής). Λεπτοφυές ή μέσης τραχύτητας αγγείο, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας (Μέσος τραχύς Πηλός 1;). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της «Αποθήκης των Πίθων» (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 20%): 51 όστρακα (29 συγκολλούμενα) από χείλος (60%), πρόχυση (100%), σώμα (50%) και βάση (100%). Δεν σώζεται η λαβή. ΔΔΑ: 1. Βάρος: 595 γρ. Ύψος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (18,5 εκ. κατά προσέγγιση). Χείλος: σώζεται το 60% της κυκλικής και οριζόντιας περιφέρειας, η οποία έχει μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 15 εκ. Βάση: σταθερή, με επίπεδη κάτω επιφάνεια, σώζεται το 100% της κυκλικής και οριζόντιας περιφέρειας, η οποία έχει διάμετρο 6,6 εκ. Είναι άγνωστο εάν το αγγείο έφερε βαφή, λόγω της μεγάλης φθοράς της επιφάνειάς του. Η κακή κατάσταση διατήρησής του οφείλεται πιθανώς στη χρήση μεγάλης ποσότητας οξέως κατά την αρχική συντήρησή του⁶⁸.

Το αγγείο κατασκευάστηκε, πιθανώς, εξολοκλήρου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, καθώς στην επιφάνειά του εντοπίζονται οριζόντια σπασίματα και σπασίματα τύπου «σκάλας», χαρακτηριστικά της τεχνικής των κουλουρών⁶⁹ (πίν. αγγείου: **εικ. 1-3**), όπως και λεπτά, οριζόντια ίχνη ενδεικτικά της τροχοποίητης κατασκευής. Εξετάζοντας την εσωτερική επιφάνεια του αγγείου (πίν. αγγείου: **εικ. 1**), συμπεραίνεται ότι είναι πιθανότερο για την κατασκευή του να

⁶⁸ Σχετικά, βλ. Τόμο I, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος» και συγκεκριμένα υποσημείωση 267.

⁶⁹ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 9.

χρησιμοποιήθηκε η Μέθοδος 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού⁷⁰, καθώς εντοπίζονται τα ακόλουθα ίχνη: α. έντονο υψομετρικό ανάγλυφο ραβδώσεων (οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις κουλούρες) και αυλακώσεων (οι οποίες εντοπίζονται ανάμεσα στις κουλούρες), β. παράλληλες, αβαθείς, οριζόντιες εσοχές (οι οποίες αντιπροσωπεύουν τα σημεία ένωσης των κουλουρών), γ. ραβδώσεις ανάμεσα και πάνω στα προαναφερθέντα ίχνη, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την ταυτόχρονη τροχοποίηση όλων των κουλουρών που αποτέλεσαν το σώμα του αγγείου⁷¹. Λόγω της μεγάλης φθοράς της επιφάνειας του αγγείου, το μεγαλύτερο ποσοστό των λεπτών, οριζόντιων ιχνών, τα οποία είναι ενδεικτικά της τροχοποίησης, δεν σώζεται (**πίν. αγγείου: εικ. 3**). Στην επιφάνεια έδρασης δεν εντοπίζονται ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον τροχό με νήμα, κάτι που ενδέχεται να οφείλεται είτε σε μη κατασκευή της βάσης πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, είτε σε τυχόν φθορά της επιφάνειας έδρασης⁷². Η λαβή δεν σώζεται και η πρόχυση έχει διαμορφωθεί στο ήδη υπάρχον, νωπό χείλος (**πίν. αγγείου: εικ. 3**).

Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας (**πίν. αγγείου: εικ. 4-7**). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Χρώμα εξωτερικής υπο-επιφάνειας: 2.5YR 6/8 ανοιχτό κόκκινο. Χρώμα εσωτερικής υπο-επιφάνειας: δύο χρώματα εντοπίζονται, το 2.5YR 6/8 ανοιχτό κόκκινο και το 2.5YR 5/8 κόκκινο. Χρώμα ακριών πυρήνα: 2.5YR 6/8 ανοιχτό κόκκινο. Χρώμα κέντρο πυρήνα: εντοπίζονται δύο χρώματα, το 2.5YR 6/8 ανοιχτό κόκκινο και το 2.5YR 5/8 κόκκινο. Στην κεραμική ύλη εντοπίζονται τα ακόλουθα: α. κόκκινα και γκρι εγκλείσματα σε συχνότητα 5%, μεγέθους $\leq 0,5$ εκ., β. διογκωμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα στην επιφάνεια, μεγέθους έως 0,4 εκ και σε συχνότητα 2%. Η κεραμική ύλη έχει αμμώδη υφή, η οποία οφείλεται πιθανώς στη φθορά που προκάλεσε η χρήση οξέως κατά την αρχική συντήρηση του αγγείου⁷³. Η χρήση οξέως προκάλεσε μάλλον τις χρωματικές διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται σε στρώσεις στο σπάσιμο του οστράκου (**πίν. αγγείου: εικ. 4-7**).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του σωζόμενου τμήματος του αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3 ή 4), με αβέβαιο τρόπο κατασκευής της βάσης.

⁷⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 53.

⁷¹ Roux και Courty 1998: 751, πίν. 3.

⁷² Σχετικά, βλ. επίσης, παραπάνω, υποσημείωση 21.

⁷³ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 68.

2. Διαμόρφωση της πρόχυσης στο νωπό χείλος του αγγείου.
3. Στέγνωμα του αγγείου, ώστε αυτό να γίνει ημίνωπο.
4. Σχηματισμός και επικόλληση της κάθετης λαβής.
5. Επίθεση της βαφής (;).
6. Όπτηση πιθανώς σε οξειδωτικές συνθήκες.

4.2.στ. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους

Είδος 1: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά, μέσα λεπτοφυή, μέσα τραχιά ή τραχιά αγγεία, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον (σε κάποιες περιπτώσεις σχεδόν επίπεδο) χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ταινιωτή ή σχεδόν ταινιωτή, προέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση.

(Τόμος II, σελ. 92-102: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 103-105: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 263-270: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

AMH A220_95

(Τόμος II: σελ. 92-93: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ταινιωτή, υπερέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Πιθανώς φέρει διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εξωτερικά και άβαφο εσωτερικό. Αγγείο μέσης τραχύτητας, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 98% (χωρίς συμπλήρωμα). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου Χώρου 41-42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»). Εντοπίζεται ένδειξη στην

κάτω επιφάνεια της βάσης «Δωμ. 11/18» (δηλαδή, πιθανώς, από το Δωμάτιο 11/12 - αριθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 98%: σώμα (100%), χείλος (98%), λαβή (100%) και βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: με κυκλική περιφέρεια διαμέτρου 8,9 εκ., η οποία ακολουθεί οριζόντια πορεία. Βάση: μέτρια σταθερή, με κυκλική περιφέρεια διαμέτρου 5,9 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 22 εκ. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής.

Φέρει πιθανώς διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εξωτερικά (εντοπίζεται τουλάχιστον μία καταλοιβάδα κατά μήκος της πλευράς του αγγείου που βρίσκεται αντιδιαμετρικά της λαβής) και άβαφο εσωτερικό. Μέθοδος επάλειψης της βαφής: με έκχυση. Μεγάλη φθορά βαφής.

Το κυρίως σώμα του αγγείου κατασκευάστηκε πιθανώς με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού. Η χρήση της εν λόγω τεχνικής υποδηλώνεται από την ύπαρξη οριζόντιων σπασιμάτων και σπασιμάτων τύπου «σκάλα» στα σημεία της ένωσης των κουλουρών, χαρακτηριστικά της τεχνικής των κουλουρών⁷⁴ (πίν. αγγείου: **εικ. 1-3**), όπως και από τα λεπτά, οριζόντια ίχνη, ενδεικτικά της τροχοποίησης κατασκευής. Το έντονο υψομετρικό ανάγλυφο της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου με τις εναλλασσόμενες, οριζόντιες αυλακώσεις και ραβδώσεις, όπως και με τις ενδιάμεσες ραβδώσεις οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την ταυτόχρονη τροχοποίηση όλων των κουλουρών του αγγείου με ανοδική πορεία, υποδηλώνουν τη χρήση της Μεθόδου 3 της προαναφερθείσας συνδυαστικής τεχνικής⁷⁵. Ο λαιμός και το στόμιο του αγγείου σχηματίστηκε με την τροχοποίηση των ψηλότερα τοποθετημένων κουλουρών του σώματος. Στην επιφάνεια έδρασης δεν εντοπίζονται ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον κεραμικό δίσκο με νήμα (πίν. αγγείου: **εικ. 6**). Εντούτοις, αυτό δεν υποδηλώνει απαραίτητα ότι η νωπή βάση δεν είχε επικολληθεί στον κεραμικό δίσκο για την επεξεργασία των κουλουρών του σώματος του αγγείου μέσω της τροχοποίησης, ούτε ότι επρόκειτο για ξεχωριστά κατασκευασμένη, μη τροχοποίητη βάση, η οποία είχε στερεωθεί στον κεραμικό δίσκο

⁷⁴ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 9.

⁷⁵ Roux και Courty 1998: 751, πίν. 3. Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 53.

με τμήματα υγρής πηλόμαζας⁷⁶. Στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται λεπτά, οριζόντια ίχνη τα οποία πιθανώς δημιουργήθηκαν λόγω της ενέργειας της τροχοποίησης των κουλουρών και όχι σε μετέπειτα καθαρισμό της εξωτερικής επιφάνειας με υγρό, μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό. Ο μη καθαρισμός της επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από τον εντοπισμό σε αυτή τμημάτων υδαρούς πηλού, τα οποία αποκολλήθηκαν από το σώμα του πηλού κατά την τροχοποίηση και επικόλληθηκαν ξανά στην επιφάνεια. Είναι αβέβαιο εάν διενεργήθηκε επίθεση επιχρίσματος στην επιφάνεια του αγγείου.

Μετά την κατασκευή του, το αγγείο αφέθηκε να στεγνώσει και εν συνεχεία επικόλληθηκε η κάθετη λαβή (**πίν. αγγείου: εικ. 1-3**) στο χείλος και στον ώμο του. Στην πλευρά η οποία βρίσκεται αντιδιαμετρικά της λαβής, στον ώμο του αγγείου, εντοπίζεται μία ομάδα δύο - τριών μικρών προσφύσεων πηλού, οι οποίες επικόλληθηκαν σε υγρή μορφή στην επιφάνεια του αγγείου πριν ή μετά την όπτησή του⁷⁷.

Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας κίτρινου χρώματος, η οποία, όμως, κοκκινίζει κατά τόπους. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Ενίοτε, εντοπίζονται διογκωμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3), με την ταυτόχρονη τροχοποίηση όλων των κουλουρών με ανοδική πορεία.
2. Σχηματισμός του λαιμού και του στόμιου του αγγείου με την τροχοποίηση των ψηλότερα τοποθετημένων κουλουρών του σώματος.
3. Στέγνωμα του σώματος του αγγείου, ώστε αυτό να γίνει ημίωπο.
4. Σχηματισμός και επικόλληση της κάθετης λαβής.
5. Επικόλληση της ομάδας των μικρών προσφύσεων στον ώμο του αγγείου.

⁷⁶ Σχετικά, όπως και σε αναφορά με τους διάφορους τρόπους αποκόλλησης της βάσης των αγγείων από τον κεραμικό τροχό, όπως και σε αναφορά με εθνογραφικά παραδείγματα ξεχωριστά κατασκευασμένων βάσεων αγγείων, βλ. την τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185 (ειδικότερα τις υποσημειώσεις 212 και 222).

⁷⁷ Σχετικά, βλ. παρακάτω, στον ίδιο τόμο, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α. «Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους» και στον Τόμο I, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.vi. «Χρήση και σημασία».

6. Επίθεση της διακόσμησης καταλοιβάδων στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου μέσω έκχυσης.

7. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές συνθήκες πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα.

Τύπος 2

ΑΜΗ ΒΓ28_Π25814

(Τόμος II: σελ. 94: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και απλή, μη σωζόμενη βάση. Πιθανώς άβαφο. Αγγείο μέσης τραχύτητας, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 55% (και συμπληρωμένο κατά 45%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του Βαθυπέτρου, είτε του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10, 9, 8 («Αποθήκη των Πίθων», Χώρος «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και ο χώρος προς τα νότια) της Βόρειας Πτέρυγας, είτε των ισόγειων Χώρων 40, 41-42 («Αποθήκη Ληνού», «Μικρή Κεντρική Αποθήκη») της Νότιας Πτέρυγας.

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 55% (συμπληρωμένο με γύψο κατά 45%): σώμα (55%), λαιμός (100%), χείλος (100%), λαβή (90%). Δεν σώζεται η βάση (πρόκειται για συμπλήρωμα με γύψο). ΔΔΑ: 0. Χείλος: κυκλική και οριζόντια περιφέρεια, με κατά προσέγγιση διάμετρο 8,2 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (κατά προσέγγιση: 21 εκ.). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Μέσο λεπτοφυές αγγείο. Πιθανώς άβαφο εσωτερικά και εξωτερικά (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**).

Ο τρόπος κατασκευής της βάσης είναι αβέβαιος, καθώς αυτή δεν σώζεται. Σε όσα αφορούν στην κατασκευή του ανώτερου σώματος του αγγείου, ισχύει ό,τι αναφέρεται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του AMH A220_95. Το σχήμα του τμήματος λαιμός - χείλος είναι ομοιόμορφο (**πίν. αγγείου: εικ. 3**). Επισημαίνεται, ότι τα λεπτά, οριζόντια ίχνη που εντοπίζονται στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**) δημιουργήθηκαν είτε λόγω της τροχοποίησης των κουλουρών ή / και λόγω καθαρισμού της εξωτερικής επιφάνειας με υγρό μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό. Μετά την κατασκευή του, το κυρίως σώμα του αγγείου αφέθηκε να στεγνώσει και εν συνεχεία επικολλήθηκε η κάθετη λαβή (**πίν. αγγείου: εικ. 1-3**), η οποία εκφύεται από τον ώμο του αγγείου και προσφύεται στο χείλος του. Είναι αβέβαιο αν έγινε επίθεση επιχρίσματος στην επιφάνεια του αγγείου.

Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας και κίτρινου χρώματος. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH A220_95 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση ότι στο AMH ΒΓ28_Π25814 ενδέχεται να διενεργήθηκε καθαρισμός της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου με υγρό, μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό και η όπτηση διενεργήθηκε πιθανώς μόνο σε οξειδωτικές συνθήκες.

Τύπος 3

AMH A226_12

(Τόμος II: σελ. 95-96: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος με ελλειψοειδές τελείωμα, με κάθετη, ταινιωτή, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Με καταλοιβάδες μαύρης βαφής στην εξωτερική επιφάνεια και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με πιθανώς άβαφο ή με καταλοιβάδες εσωτερικό. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Ελάχιστη

φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (;) - πετρογραφικό δείγμα: 102 (χωρίς λεπτή τομή). Σώζεται κατά 90%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης, «Π4» (δηλαδή, μέσα από το Πιθάρι με αρ. 4 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 90%: σώμα (100%), χείλος (90%), λαβή (100%) και βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: με ελλειψοειδή και μη οριζόντια περιφέρεια, διαμέτρου 8,9 εκ. Βάση: μέτρια σταθερή, με κυκλική, μη οριζόντια περιφέρεια διαμέτρου 5,7 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 22,4 εκ. Μερική φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Αγγείο μέσης τραχύτητας.

Φέρει καταλοιβάδες μαύρης, στιλπνής βαφής, οι οποίες καλύπτουν το 60% της εξωτερικής επιφάνειας και της επιφάνειας έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 7-8**) και πιθανώς άβαφο εσωτερικό (ή, ενδεχομένως, με καταλοιβάδες). Μέθοδος επίθεσης της βαφής: μέσω έκχυσης. Μεγάλη φθορά βαφής.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του υπό εξέταση αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-9**), ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του AMH A220_95 (βλ. παραπάνω), εκτός από τα ακόλουθα: α. το σχήμα των κουλουρών δεν έχει μεταβληθεί πολύ από το αρχικό (το οποίο θεωρείται σκόπιμο), καθώς η τροχοποίηση διενεργήθηκε σε οριζόντιο άξονα και κυρίως πάνω στα σημεία επαφής των κουλουρών, στοχεύοντας στην καλύτερη συγκόλλησή τους (εντούτοις, ο λαιμός και το στόμιο του αγγείου σχηματίστηκε με την τροχοποίηση των ψηλότερα τοποθετημένων κουλουρών του σώματος, όπως ισχύει, παρομοίως, για τα αγγεία που ανήκουν στους Τύπους 1 και 2)⁷⁸. β. στην πλευρά αντιδιαμετρικά της λαβής, στο ύψος του ώμου του αγγείου, δεν εντοπίζονται μικρές προσφύσεις πηλού, όπως συμβαίνει στο AMH A220_95 (βλ. παραπάνω). Στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται λεπτά, οριζόντια ίχνη, τα οποία οφείλονται μάλλον στην τροχοποίηση των κουλουρών και όχι σε μετέπειτα καθαρισμό της εξωτερικής επιφάνειας με υγρό, μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό. Η κάθετη λαβή

⁷⁸ Π.χ. στην περίπτωση της μικρής ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10 (σχετικά, βλ. στον ίδιο τόμο, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185).

(πίν. αγγείου: εικ. 1-7) φέρει πλατιά αυλάκωση στον κατά μήκος άξονά της, κυρτή επιφάνεια στην αριστερή της πλευρά και, αντιστοίχως, κοίλη επιφάνεια στη δεξιά της πλευρά (πίν. αγγείου: εικ. 2, 7). Το σχήμα αυτό, το οποίο, ενδεχομένως, είχε χρηστικό ρόλο, δημιουργήθηκε, όταν ο τεχνίτης έπιασε τη νωπή λαβή με το χέρι του, πιθανώς αφού αυτή είχε ήδη επικολληθεί στο σώμα του αγγείου, αποτυπώνοντας σε αυτή το εσωτερικό του χεριού του. Επρόκειτο πιθανώς για σκόπιμη τεχνολογική κίνηση, η οποία είχε στόχο την κατασκευή λαβής με εργονομικό σχήμα, ώστε να είναι πρακτικότερη κατά τη χρήση της πρόχου.

Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (;) - πετρογραφικό δείγμα: 102⁷⁹. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Κεραμική ύλη κίτρινου χρώματος. Εντοπίζονται πολυάριθμα, μαλακά, σκούρα κόκκινα εγκλείσματα, όπως και θρυμματισμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας, υπο-επιφάνειας και ακριών πυρήνα στο σπάσιμο: 7.5YR 8/4 ρόδινο. Χρώμα πυρήνα στο σπάσιμο: 7.5YR 8/6 κοκκινωπό κίτρινο.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH A220_95 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση τα ακόλουθα: α. το αγγείο έλαβε επεξεργασία μέσω της τροχοποίησης, κυρίως, στα σημεία επαφής των κουλουρών, σε οριζόντιο άξονα· β. η λαβή μορφοποιήθηκε περαιτέρω μετά την επικόλλησή της στο σώμα του αγγείου· γ. δεν επικολλήθηκαν μικρές προσφύσεις πηλού στον ώμο του σώματος του αγγείου.

Τύπος 4

AMH A226_13

(Τόμος II: σελ. 97-98: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος (μη σωζόμενο), με κάθετη, σχεδόν ταινιωτή, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή και απλή βάση

⁷⁹ Σημειώνεται, ότι τελικά δεν κατέστη δυνατό να παραχθεί λεπτή τομή από το συγκεκριμένο δείγμα (σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.β.).

με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Πιθανώς άβαφο. Τραχύ αγγείο. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (;). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 30%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του Βαθυπέτρου, πιθανώς είτε του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας, είτε του ισογείου Χώρου 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη») της Νότιας Πτέρυγας. Εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης «12» (πιθανώς από τον Χώρο 12 ή από το πιθάρι με αριθμό 12 της Αποθήκης των Πίθων - αριθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 30%): σώμα (70%), χείλος (20%), λαβή (100%) και βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: με ελλειψοειδή και μη οριζόντια περιφέρεια, διαμέτρου 8,6 εκ. Βάση: μέτρια σταθερή, με κυκλική, μη οριζόντια περιφέρεια διαμέτρου 7,8 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 28,4 εκ. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Πιθανώς άβαφο.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής και την επεξεργασία της επιφάνειας, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του ΑΜΗ Α226_12 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση ότι η λαβή του ΑΜΗ Α226_13 έχει σχεδόν ελλειψοειδές σχήμα εγκάρσιας τομής και έχει υποστεί μορφοποίηση σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με τη μορφοποιημένη, ταινιωτή λαβή του ΑΜΗ Α226_12 (**πίν. αγγείου: εικ. 1-3, 5**). Η εξωτερική επιφάνεια του αγγείου έχει υποστεί μεγάλη φθορά. Επισημαίνεται, ότι η αποκατάσταση με γύψο του τμήματος λαιμός - χείλος - πυραμιδοειδής πρόχυση είναι λανθασμένη, καθώς: α. το χείλος και ο λαιμός είχαν πιθανώς μικρότερο ύψος και β. σε αυτό το είδος αγγείου δεν εντοπίζεται πυραμιδοειδής πρόχυση (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 3, 5-6**).

Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας κίτρινου χρώματος, η οποία, όμως, κοκκινίζει κατά τόπους. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Εντοπίζονται τα κόκκινα εγκλείσματα, που εντοπίζονται, επίσης, στον Μέσο Τραχύ Πηλό 1.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΑΜΗ Α226_12 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση ότι έχει διενεργηθεί μορφοποίηση της λαβής υπό εξέταση αγγείου σε μικρότερο βαθμό.

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Παράδειγμα α': AMH A230_15

(Τόμος II: σελ. 99-100: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό (μη σωζόμενο) και έξω νεύον χείλος (μη σωζόμενο), με κάθετη, ταινιωτή λαβή (μη σωζόμενη) και απλή βάση με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Πιθανώς άβαφο εσωτερικά και εξωτερικά. Αγγείο μέσης τραχύτητας, κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (;). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης «Π;» (δηλαδή, μέσα από πιθάρι άγνωστης αρίθμησης - του ανασκαφέα - της Αποθήκης των Πίθων).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%): σώμα (70%) και βάση (100%). Δεν σώζεται το χείλος, ο λαιμός και η λαβή (πρόκειται για συμπλήρωμα με γύψο). ΔΔΑ: 1. Χείλος: με ελλειψοειδή, μη οριζόντια περιφέρεια, με κατά προσέγγιση διάμετρο 6 εκ. Βάση: μέτρια σταθερή, με κυκλική, μη οριζόντια περιφέρεια διαμέτρου 6,3 εκ. και με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 22 εκ. Μερική φθορά επιφάνειας. Τραχύ αγγείο. Πιθανώς άβαφο (**πίν. αγγείου: εικ. 1-6**).

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του υπό εξέταση αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-9**), ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του A220_95 (βλ. παραπάνω). Επισημαίνονται τα ακόλουθα: α. το τμήμα λαιμός - χείλος - λαβή δεν σώζεται (πρόκειται για αποκατάσταση με γύψο)· β. τα λεπτά, οριζόντια ίχνη τα οποία εντοπίζονται στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 5**) οφείλονται στη μετέπειτα τροχοποίηση των κουλουρών ή / και σε λείανση της

εξωτερικής επιφάνειας με υγρό μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό· γ. δεν έγινε επικόλληση μικρών προσφύσεων στον ώμο του αγγείου.

Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (;). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Κεραμική ύλη κίτρινου χρώματος, η οποία κοκκινίζει κατά τόπους. Εντοπίζονται μαλακά, σκούρα κόκκινα εγκλείσματα.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH A226_12 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση τις παραπάνω παρατηρήσεις σχετικά με τη μη ύπαρξη προσφύσεων στον ώμο του αγγείου και τα οριζόντια ίχνη στην επιφάνεια του αγγείου.

Παράδειγμα β': AMH A228_10

(Τόμος II: σελ. 101-102: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μικρού υπο-μεγέθους στα αγγεία μέσου μεγέθους, με απιόσχημο σώμα με χαμηλό λαιμό (μη σωζόμενο) και έξω νεύον χείλος (μη σωζόμενο), με κάθετη, ταινιωτή λαβή (μη σωζόμενη) και απλή βάση με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Αβέβαια η ύπαρξη βαφής στην εξωτερική επιφάνεια, με άβαφο εσωτερικό. Κατασκευασμένο με τη συνδυαστική τεχνική των κουλουρών - τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3). Μερική φθορά επιφάνειας. Μέσος Τραχύς Πηλός 1 - πετρογραφικό δείγμα: 101. Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του Βαθυπέτρου, πιθανώς των ισόγειων Χώρων 41-42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη») του βορειοδυτικού τμήματος της Νότιας Πτέρυγας (εντοπίζεται ένδειξη στην επιφάνεια έδρασης «Δ. 11/18» - αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 30% (συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%): σώμα (20%) και βάση (100%). Δεν σώζεται το χείλος, ο λαιμός και η λαβή. ΔΔΑ: 1. Βάση: μέτρια σταθερή, με κυκλική, μη οριζόντια περιφέρεια διαμέτρου 4,6 εκ., με επίπεδη

επιφάνεια έδρασης. Μερική φθορά επιφάνειας. Τραχύ αγγείο. Αβέβαια η ύπαρξη βαφής στην εξωτερική επιφάνεια, με άβαφο εσωτερικό.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του υπό εξέταση αγγείου και της επεξεργασίας της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 1-9**), ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του AMH A230_15, με την επιπλέον παρατήρηση ότι πιθανώς δεν έχει διενεργηθεί καθαρισμός της επιφάνειας του αγγείου.

Μέσος Τραχύς Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 101 - **πίν. αγγείου: εικ. 6**). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Κεραμική ύλη κίτρινου χρώματος, η οποία κοκκινίζει κατά τόπους. Εντοπίζονται μαλακά, σκούρα κόκκινα και μαύρα εγκλείσματα. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 8/6 κοκκινωπό κίτρινο.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH A230_15 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση το ότι πιθανώς δεν έχει διενεργηθεί καθαρισμός της επιφάνειας του αγγείου.

Κεφάλαιο 5.

Αγγεία μικρού μεγέθους

5.1. Κύπελλα

5.1.α. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

Είδος 1: Ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και πρόχυση, με κάθετη, μη προέχουσα ή ελάχιστα προέχουσα του χείλους λαβή κυκλικής ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη ή ελάχιστα στενούμενη βάση με κοίλη, ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης.

(Τόμος II, σελ. 110-150: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 151-157: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 274-347: συζήτηση επί των αγγείων)

Ολόβαφα μαύρα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 1

BAΘ_0041 (Σχ. 101β_14⁸⁰)

(Τόμος II: σελ. 110-111: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος, ελαφρώς διογκωμένο, με πρόχυση, με ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και σχεδόν κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα στενούμενη βάση με ισχυρά κοίλη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με αβέβαιη στιλπνότητα βαφής, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού).

⁸⁰ Σχεδιάστηκε από την Ισμήνη Παππού.

Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 51). Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%): 18 όστρακα (14 συγκολλούμενα) από χείλος (90%), σώμα (50%), βάση (40%), λαβή (95%) και πρόχυση (100%). Βάρος: 99 γρ. ΔΔΑ: 0,4. Χείλος: σώζεται το 90% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 13 εκ. (με άξονα ως προς το σχέδιο, από μπροστά προς τα πίσω: από αριστερά προς τα δεξιά) και με ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 12,8 εκ. (με άξονα παράλληλο ως προς το σχέδιο) - **πίν. αγγείου: εικ. 3**. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: χαρακτηρίζεται από σημαντικές αυξομειώσεις: το μέγιστο σωζόμενο ύψος είναι 11,9 εκ. (μπροστά αριστερά στο σχέδιο), το ελάχιστο σωζόμενο ύψος είναι 10,8 εκ. (πίσω δεξιά στο σχέδιο), ενώ στο σημείο απέναντι από τη λαβή το ύψος είναι 11,6 εκ. (**πίν. αγγείου: σχέδιο**). Η διάμετρος της μέγιστης περιφέρειας του κυρίως σώματος είναι 13,6 εκ., στον ώμο του αγγείου. Βάση: αβέβαιης σταθερότητας, σώζεται το 45% του όλου και το 40% της σχεδόν οριζόντιας και σχεδόν κυκλικής περιφέρειάς της, η οποία έχει μέγιστη κατά προσέγγιση διάμετρο 5 εκ. (με άξονα διαγώνια ως προς το σχέδιο: από μπροστά προς τα πίσω, από δεξιά προς τα αριστερά). Η βάση έχει ισχυρά κοίλη, τραχιά κάτω επιφάνεια, η οποία ανασηκώνεται κατά 0,1 εκ. από την επιφάνεια έδρασης, όπως και, αντιστοίχως, κυρτή εσωτερική επιφάνεια.

Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης (**πίν. αγγείου: εικ. 4, 6-8, 11**). Βαφή: 5YR 2.5/1 μαύρο, στιλπνό χρώμα, με μεγάλη φθορά. Τρόπος επίθεσης της βαφής: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση, καθώς δεν εντοπίζονται ίχνη από χρήση πινέλου ή άλλου μαλακού μέσου (π.χ. σφουγγαριού). Η βαφή πιθανώς προστίθετο σε στεγνή επιφάνεια για καλύτερα αποτελέσματα⁸¹.

Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού). Εντοπίζονται κάποια ίχνη τα οποία υποδεικνύουν ότι μπορεί να

⁸¹ Rye 1981: 24, Κυριατζή 2000: 63.

χρησιμοποιήθηκε η συνδυαστική κατασκευαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (ενδεχομένως, η Μέθοδος 3)⁸²: α. στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, λίγο χαμηλότερα του χείλους και ψηλότερα του ώμου, εντοπίζεται μικρή, οριζόντια αυλάκωση (**πίν. αγγείου: εικ. 7**), η οποία ενδέχεται να πρόκειται για το σημείο ένωσης δύο κουλουρών, καθώς μάλλον δεν οφείλεται σε ασύμμετρη πίεση που τυχόν ασκήθηκε στα τοιχώματα του αγγείου κατά την τροχοποίησή του (λόγω βιασύνης ή / και αμέλειας)⁸³. β εσωτερικά, στην ανώτερη επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται οριζόντιες ή σχεδόν οριζόντιες, λεπτές εσοχές, οι οποίες ενδέχεται να πρόκειται, παρομοίως, για τις ενώσεις κουλουρών (**πίν. αγγείου: εικ. 2**)⁸⁴. γ. οι προαναφερθείσες εσοχές στο ανώτερο, εσωτερικό τμήμα του αγγείου εναλλάσσονται με χαμηλές, οριζόντιες ή σχεδόν οριζόντιες ραβδώσεις, οι οποίες πιθανώς οφείλονται τόσο στο σώμα των κουλουρών, όσο και στην άσκηση ασύμμετρης πίεσης κατά την τροχοποίησή τους (η οποία μετακίνησε την πηλόμαζα προς τα επάνω), ώστε να αποφευχθεί η κατάρρευσή τους, (**πίν. αγγείου: εικ. 2**)⁸⁵. δ. στο εσωτερικό, κατώτερο τμήμα του αγγείου, κοντά στη βάση εντοπίζεται οριζόντια, μικρή εσοχή, η οποία ενδέχεται να πρόκειται για το σημείο ένωσης δύο κουλουρών (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 6α**)⁸⁶. Επισημαίνεται, ότι η πιθανή κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με χρήση κουλουρών μπορεί να έγινε είτε εκτός τροχού, με μετέπειτα μεταφορά και

⁸² Σχετικά με την συγκεκριμένη τεχνική και μέθοδο, βλ. την τεχνολογική περιγραφή των προχυτικών αγγείων μέσου μεγέθους (ίδιος τόμος: κεφάλαιο 4), όπως και παρακάτω, την τεχνολογική περιγραφή της μικρής ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185). Για σχετική συζήτηση, βλ., επίσης, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5. «Οργάνωση της κεραμικής παραγωγής κατά τη Νεοανακτορική περίοδο στην Κρήτη».

⁸³ Σημειώνεται, ότι, γενικότερα, το κυματοειδές ανάγλυφο των τοιχωμάτων των αγγείων, όταν αυτό δεν οφείλεται στον αρχικό σχηματισμό τους με κουλούρες, οφείλεται στην ασύμμετρη πίεση που ασκήθηκε στα τοιχώματά τους κατά την τροχοποίηση - δεν οφείλεται, δηλαδή, στη χαμηλή ταχύτητα του τροχού (Courty και Roux 1995: 30, Van de Moortel 2001: 106). Σχετικά, βλ. παρακάτω, την τεχνολογική περιγραφή της μικρής ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185) και της πρόχειλης πρόχου μέσου μεγέθους AMH A220_95 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 4: σελ. 46-49).

⁸⁴ Θεωρείται ότι τα συγκεκριμένα ίχνη δεν δημιουργήθηκαν λόγω της χρήσης των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη κατά την τροχοποίηση του αγγείου (αν και δεν αποκλείεται κάποια από αυτά να οφείλονται σε αυτό τον λόγο), ούτε, όμως, λόγω της χρήσης κάποιου σκληρού μέσου λείανσης, καθώς η λείανση διενεργείται, συνήθως, στην εξωτερική και όχι στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου.

⁸⁵ Βλ. Roux και Courty 1998: 751 (πίν. 3), 752 (εικ. 2c), 753, Jeffra 2011: 122-124, 149, Jeffra 2013: 7. Για παραδείγματα ημισφαιρικών κυπέλλων με παρόμοιο κυματοειδές ανάγλυφο ραβδώσεων, αυλακώσεων και εσοχών στο εσωτερικό τους, τα οποία είναι κατασκευασμένα με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, βλ. Jeffra 2011: 252-254 (αρ. 222-233, «rounded cups»: ΥΜΙα ημισφαιρικά κύπελλα από την Κνωσό), 259 (αρ. 339, «s-profile cup»: ΜΜΙβ ημισφαιρικά κύπελλα από τον Μύρτο Πύργο), 264 (αρ. 438, «rounded cup»: ΥΜΙα ημισφαιρικά κύπελλα από τον Μύρτο Πύργο).

⁸⁶ Για ένα παρόμοιο ίχνος το οποίο, όμως, ακολουθεί κάθετο άξονα, καθώς πρόκειται για το σημείο στο οποίο τελειώνει μία κουλούρα και αρχίζει μία δεύτερη, στο ίδιο ύψος, βλ. Jeffra 2011: 122 (εικ. 6.11, «coil termination»).

επικόλλησή του σε αυτόν με ύγρανση της κάτω επιφάνειας της βάσης, είτε, εξαρχής, πάνω στον ακινητοποιημένο τροχό.

Το γεγονός ότι το αγγείο χαρακτηρίζεται από μεγάλες αυξομειώσεις του ύψους μέχρι το χείλος υποδηλώνει τη βιαστική κατασκευή του (**πίν. αγγείου: σχέδιο**). Η πρόχυση σχηματίστηκε σπρώχνοντας το χείλος από μέσα προς τα έξω με το δάκτυλο, ενέργεια η οποία αποδεικνύεται από τον εντοπισμό δακτυλικού αποτυπώματος (πιθανώς του δείκτη) εσωτερικά της πρόχυσης (**πίν. αγγείου: εικ. 8**). Μετά την τροχοποίηση, ασκήθηκε πίεση στα ανώτερα τοιχώματα του αγγείου από έξω προς τα μέσα, ώστε ο άξονας της περιφέρειας του χείλους με κατεύθυνση πρόχυση - πίσω τμήμα να αποκτήσει τη μεγαλύτερη διάμετρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η περιφέρεια του χείλους να αποκτήσει ελλειψοειδές σχήμα, το οποίο υποβοηθούσε στην εκροή του υγρού περιεχομένου του κυπέλλου μέσω της πρόχυσης.

Η λαβή είναι ελάχιστα προέχουσα του χείλους, ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και σχεδόν κυκλικής εγκάρσιας τομής. Προσφύεται στο χείλος - λαιμό του αγγείου, φέρει πρόσφυση κυκλικής περιφέρειας η οποία έχει τη μεγαλύτερη διάμετρο ανάμεσα στις προσφύσεις των λαβών των κυπέλλων του είδους. Η μία πλευρά της λαβής είναι πεπλατυσμένη και φέρει λεπτές, αβαθείς, επιμήκειες εσοχές, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά τον σχηματισμό του διαμήκη άξονά της με γυμνά χέρια (**πίν. αγγείου: εικ. 9**). Η έκφυση της λαβής επικολλήθηκε χαμηλότερα του ώμου, ο οποίος έχει ισχυρή γωνίωση. Εσωτερικά, στο ύψος της έκφυσης της λαβής, η επιφάνεια των τοιχωμάτων του αγγείου είναι κοίλη, λόγω του ότι ασκήθηκε πίεση στο συγκεκριμένο σημείο από το εσωτερικό προς το εξωτερικό του αγγείου, στην προσπάθεια να επικολληθεί η έκφυση. Μικρό, τραπεζοειδές τμήμα αποκόπηκε στην εξωτερική επιφάνεια της έκφυσης, πιθανώς κατά λάθος, όταν αυτή ήταν νωπή, με χρήση αιχμηρού μέσου με πιθανώς τετράγωνη ακμή (**πίν. αγγείου: εικ. 10**). Ένα ακόμα μικρότερο, τριγωνικό, αποκομμένο τμήμα εντοπίζεται παραπλεύρως του προαναφερθέντος. Αυτό υποδηλώνει ότι το ίδιο εργαλείο χρησιμοποιήθηκε, για δεύτερη φορά, επίσης λανθασμένα, στο ίδιο σημείο (**πίν. αγγείου: εικ. 10**). Ο ελάχιστος διαγώνιος διαμήκης άξονας της κάθετης λαβής (με κατεύθυνση από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά), ο οποίος εντοπίζεται σε όλα τα αγγεία του είδους, θεωρείται ότι δημιουργήθηκε σκόπιμα για να διευκολύνει τη διαχείριση τους κατά την εκροή του υγρού περιεχομένου τους μέσω της πρόχυσης⁸⁷.

⁸⁷ Σχετικά, βλ. Τόμο I, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.vi. «Χρήση και σημασία».

Η επιφάνεια έδρασης του αγγείου είναι έντονα κοίλη, μορφολογικό στοιχείο το οποίο οφείλεται: α. είτε στη μη σταθερότητα του νωπού πηλού, όταν το αγγείο υποβαστάχτηκε από το συγκεκριμένο σημείο, κατά τη μεταφορά του μετά την κατασκευή του· β. είτε, πιθανότερα, σε σκόπιμη ενέργεια του αγγειοπλάστη για διακοσμητικούς λόγους ή για χρηστικούς λόγους, π.χ. για το αποτελεσματικότερο στοίβαγμα κυπέλλων του ίδιου είδους και τύπου. Η επιφάνεια έδρασης δεν φέρει ίχνη αποκόλλησης με νήμα και είναι ιδιαιτέρως τραχιά κοντά στην περιφέρειά της, ίσως λόγω του ότι είχε τοποθετηθεί σε, αντιστοίχως, τραχιά επιφάνεια για να στεγνώσει (επισημαίνεται, ότι μόνο το τμήμα κοντά στην περιφέρεια της επιφάνειας έδρασης ακουμπούσε στην επιφάνεια στην οποία αυτή στηριζόταν, καθώς το κεντρικό τμήμα της είναι κοίλο)⁸⁸.

Το αγγείο δεν έχει λειανθεί, όπως υποδεικνύουν τα ακόλουθα στοιχεία: 1. η ύπαρξη επάλληλων, οριζόντιων, ισχνών ιχνών χαμηλού και στρογγυλεμένου υψομετρικού ανάγλυφου (μικρές εξάρσεις και βυθίσεις στην επιφάνεια του αγγείου), τα οποία δημιουργήθηκαν πιθανότατα λόγω της χρήσης των γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη ή / και λόγω της χρήσης υγρού, μαλακού μέσου (π.χ. σφουγγαριού) κατά την τροχοποίηση του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 4, 11α**). 2. η ύπαρξη ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού, οι οποίες εντοπίζονται α. στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου και οι οποίες δημιουργήθηκαν, κυρίως, κατά τη διαχείρισή του μετά την τροχοποίησή του (**πίν. αγγείου: εικ. 11β**), β. στην έκφυση και στην πρόσφυση της λαβής, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την επικόλληση της λαβής στο σώμα του αγγείου· 3. το δακτυλικό αποτύπωμα, το οποίο εντοπίζεται στην εσωτερική επιφάνεια της πρόχυσης (**πίν. αγγείου: εικ. 8**). 4. τα αβαθή, διαγώνια και κάθετα, χαμηλού ανάγλυφου ίχνη, τα οποία εντοπίζονται, κυρίως, εξωτερικά, στον ώμο του αγγείου και τα οποία δημιουργήθηκαν από αβέβαιη αιτία (**πίν. αγγείου: εικ. 11α**).

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 51 - **πίν. αγγείου: εικ. 5**).

Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή αυτών σε αναγωγικές συνθήκες πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας

⁸⁸ Θεωρείται ότι ο τραχύς χαρακτήρας της περιφέρειας της επιφάνειας έδρασης δεν δημιουργήθηκε κατά την αποκοπή του αγγείου από τον τροχό, καθώς, σε αυτή την περίπτωση, θα ήταν αναμενόμενο το κεντρικό τμήμα της επιφάνειας έδρασης να είναι εξίσου τραχύ. Σχετικά με τους διάφορους τρόπους αποκόλλησης αγγείων από τον κεραμικό τροχό, βλ. παρακάτω, την τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185).

είναι 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό (και ερυθρότερο στον πυρήνα). Εντοπίζονται: 1. γκρι και καστανά εγκλείσματα, ενίοτε με στεφάνι (<0,01 εκ.). 2. μεγαλύτερα ασβεστολιθικά εγκλείσματα. 3. κενά στην επιφάνεια του αγγείου, τα οποία δημιουργήθηκαν: α. λόγω φθοράς των διογκωμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων (<1%, 0,2 εκ.) και β. λόγω χαμηλής πλαστικότητας της πηλόμαζας ή / και λόγω μη αποτελεσματικής ομογενοποίησης του σώματος των κουλουρών κατά την τροχοποίησή τους (<0,5%, <0,01 εκ.).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τροχοποίητο τρόπο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, με τη Μέθοδο 3).
2. Αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα.
3. Άσκηση πίεσης στα ανώτερα, εξωτερικά τοιχώματα του αγγείου (προς το εσωτερικό του), ώστε να δημιουργηθεί περιφέρεια χείλους ελλειψοειδούς σχήματος.
4. Δημιουργία της πρόχυσης στη μία από τις δύο πλευρές της ελλειψοειδούς περιφέρειας του χείλους οι οποίες φέρουν τη μικρότερη διάμετρο.
5. Στέγνωμα μέχρι το αγγείο να γίνει ημίωπο.
6. Σχηματισμός της κάθετης λαβής.
7. Προσάρτηση της κάθετης λαβής δεξιά της πρόχυσης, σε ελάχιστα διαγώνιο διαμήκη άξονα.
8. Επίθεση της βαφής με εμβάπτιση ή με έκχυση.
9. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετέπειτα μετατροπή αυτών σε αναγωγικές συνθήκες, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα.

Τύπος 2

BAΘ_0039 (Σχ. 100_10)

(Τόμος II: σελ. 112-113: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με (μη σωζόμενη) κάθετη λαβή

ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους και διαγώνιου διαμήκη άξονα και με ελάχιστα στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο, πιθανώς μαύρο αγγείο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ερυθρά νέφη όπτησης και βαφή αβέβαιης στιλπνότητας, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Σώζεται κατά 65% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 52). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 65% (και συμπληρωμένο κατά 20%): 33 όστρακα (32 συγκολλούμενα) από χείλος (92%), σώμα (70%) και βάση (100% του όλου και της περιφέρειας). Η λαβή δεν σώζεται. 179 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 92% της ελλειψοειδούς περιφέρειας (και συμπληρωμένο κατά 3%), με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 13,9 εκ. (στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα αγγείου) και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 12,7 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο). Η διάμετρος της μέγιστης περιφέρειας του κυρίως σώματος είναι 13,5 εκ., στον ώμο του αγγείου. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: χαρακτηρίζεται από μικρές αυξομειώσεις⁸⁹, με μέγιστο σωζόμενο ύψος 10,9 εκ. (κοντά στη λαβή) και ελάχιστο σωζόμενο ύψος 10,5 εκ. (στην πλευρά αντιδιαμετρικά της λαβής). Βάση: μέτρια σταθερή, σώζεται το 100% του όλου και της μη οριζόντιας και σχεδόν κυκλικής περιφέρειάς της, η οποία έχει μέγιστη διάμετρο 5,1 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο) και ελάχιστη διάμετρο 5 εκ. (στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα αγγείου). Ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης (ανασηκώνεται κατά περίπου 0,01 εκ.)⁹⁰ και σχεδόν επίπεδη εσωτερική επιφάνεια βάσης.

Ολόβαφο, πιθανώς μαύρο αγγείο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ερυθρά «νέφη όπτησης», ενδεικτικό του ότι η βαφή είναι σιδηρούχα⁹¹ (**πίν. αγγείου: εικ. 7**). Μεγάλη φθορά βαφής. Τρόπος επίθεσης της βαφής: πιθανότατα με εμβάπτιση

⁸⁹ Δεν απεικονίζονται στο σχέδιο του αγγείου (βλ. πίν. ΒΑΘ_0039).

⁹⁰ Δεν απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου (βλ. πίν. ΒΑΘ_0039).

⁹¹ Κυριατζή 2000: 65.

ή με έκχυση, καθώς δεν υπάρχουν εμφανή ίχνη από χρήση πινέλου ή άλλου μαλακού μέσου (π.χ. σφουγγαριού).

Τροχοποίητο, εν μέρει ή εξολοκλήρου (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού). Ενδέχεται να χρησιμοποιήθηκε η συνδυαστική κατασκευαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (η Μέθοδος 3· σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041). Σε αναφορά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας του χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Λόγω του βιαστικού σχηματισμού του, το ύψος μέχρι το χείλος χαρακτηρίζεται από μικρές αυξομειώσεις, με το μέγιστο ύψος να εντοπίζεται κοντά στη λαβή και το ελάχιστο ύψος να εντοπίζεται στην πλευρά που βρίσκεται αντιδιαμετρικά της λαβής. Χαμηλότερα και παράλληλα με το χείλος εσωτερικά και εξωτερικά, κατά το ήμισυ της περιφέρειας του, εντοπίζεται οριζόντια εσοχή, η οποία πιθανώς σχηματίστηκε από τα νύχια των δακτύλων του αγγειοπλάστη, όταν αυτός λύγισε τα δάκτυλά του προς τα τοιχώματα του αγγείου, στην προσπάθειά του να σχηματίσει το χείλος (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Παρόμοιες οριζόντιες εσοχές εντοπίζονται στην εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, κυρίως από τη μέση του ύψους του σώματός του μέχρι το χείλος, οι οποίες πιθανότατα πρόκειται για τις ενώσεις κουλουρών. Επίσης, η βάση φέρει σπάσιμο που ακολουθεί ευθεία πορεία (**πίν. αγγείου: εικ. 8**), στοιχείο το οποίο μπορεί να υποδηλώνει ότι αυτή δημιουργήθηκε από ένα ενιαίο τμήμα πηλόμαζας⁹² και, οπότε, ότι δεν ήταν τροχοποίητη. Το συγκεκριμένο στοιχείο, ενδεχομένως, επιβεβαιώνει τη χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού για την κατασκευή του κυπέλλου.

Η κάτω επιφάνεια της βάσης είναι ελάχιστα κοίλη. Σε αυτήν εντοπίζονται ημικυκλικά, ομόκεντρα ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα. Στο σημείο όπου το νήμα τραβήχτηκε από την επιφάνεια έδρασης, αποκόπηκε τμήμα της περιφέρειάς της (**πίν. αγγείου: εικ. 8β**). Τέλος, το ύψος της εσωτερικής επιφάνειας της βάσης αυξάνεται ομαλά από το κέντρο της προς τα τοιχώματα του αγγείου.

Η μη λείανση της εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από την ύπαρξη: α. επάλληλων, οριζόντιων, ισχνών ιχνών χαμηλού και στρογγυλεμένου υψομετρικού ανάγλυφου, αποτέλεσμα της ενέργειας της

⁹² Rye 1981: 66 (εικ. 46d).

τροχοποίησης, όπως και β. ανομοιομορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού (ειδικά εσωτερικά της πρόχυσης), οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά τη χρήση των γυμνών χεριών ή / και από τη χρήση υγρού σφουγγαριού κατά τη διαχείριση του αγγείου, κυρίως, μετά την τροχοποίησή του. Ενίοτε, στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται μικρά κενά (<0,25%, <0,01 εκ.), τα οποία, πιθανώς, οφείλονται στη χαμηλή πλαστικότητα της πηλόμαζας, ή / και στη μη αποτελεσματική ομογενοποίηση του σώματος των κουλουρών κατά την τροχοποίηση.

Λεπτοφυής Πηλός 1, πετρογραφικό δείγμα 52 (πίν. αγγείου: εικ. 4). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης και πιθανώς μετατροπή αυτών σε αναγωγικές συνθήκες πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό και 8/6 κίτρινο. Κιτρινωπή κεραμική ύλη που περιέχει ασβεστολιθικά εγκλείσματα γκρίζου χρώματος, το οποίο μάλλον οφείλεται στην ύπαρξη ακαθαρσιών. Στην επιφάνεια (πίν. αγγείου: εικ. 6) εντοπίζονται κενά λόγω φθοράς διογκωμένων και θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων (<0,5%)⁹³.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041.

Τύπος 3

ΒΑΘ_0032 (Σχ. 84_10)

(Τόμος III: σελ. 114-115: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με (μη σωζόμενη) κάθετη λαβή ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με στενούμενη (μη σωζόμενη) βάση. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της

⁹³ Τα εν λόγω ασβεστολιθικά εγκλείσματα διογκώθηκαν μετά την όπτησή τους λόγω της απορρόφησης υγρασίας από την ατμόσφαιρα, με αποτέλεσμα να σπάσουν τα τοιχώματα του αγγείου (Rye 1981: 114, «lime spalling»).

βάσης, με στιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Το 10% της σωζόμενης επιφάνειας καλύπτεται με ίζημα. Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 44). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο κατά 20%): 20 όστρακα (18 συγκολλούμενα), από χείλος (42%), πρόχυση (90%), σώμα (40%), βάση (5%). 94 γρ. ΔΔΑ: 0,05. Χείλος: σώζεται το 42% της περιφέρειας, η μέγιστη κατά προσέγγιση διάμετρος της οποίας είναι 14 εκ. (παράλληλα ως προς τον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου) και η ελάχιστη κατά προσέγγιση διάμετρος 13 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο - βλ. **πίν. αγγείου**). Το ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος χαρακτηρίζεται από αυξομειώσεις: το ελάχιστο σωζόμενο είναι 10,2 εκ. (στη λαβή, όπως και στην πλευρά που βρίσκεται αντιδιαμετρικά αυτής) και το μέγιστο σωζόμενο είναι 10,4 εκ. (κοντά στην πρόχυση). Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 12,9 εκ. (στον ώμο). Βάση: άγνωστης σταθερότητας, σώζεται μόνο το 5% του όλου και της κυκλικής της περιφέρειας, της οποίας, όμως, η διάμετρος υπολογίζεται κατά προσέγγιση στα 5,5 εκ., με βάση τον υπολογισμό της διαμέτρου της περιφέρειας του κυρίως σώματος στο σημείο κοντά στη βάση του αγγείου.

Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης. Μεγάλη φθορά βαφής (ειδικά στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου). Εντούτοις, στα καλύτερα σωζόμενα τμήματά της αυτή είναι ιδιαίτερα στιλπνή, το οποίο υποδεικνύει ότι ήταν σιδηρούχα⁹⁴. Τρόπος επίθεσης της βαφής: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση, καθώς δεν εντοπίζονται ίχνη χρήσης πινέλου ή άλλου μαλακού μέσου (π.χ. σφουγγαριού).

Τροχοποίητο, εν μέρει ή εξολοκλήρου (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού). Ενδέχεται να χρησιμοποιήθηκε η συνδυαστική κατασκευαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (η Μέθοδος 3· σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική

⁹⁴ Κυριατζή 2000: 65, 67.

περιγραφή του ΒΑΘ_0041). Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους (**πίν. αγγείου: εικ. 4**), ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Ο λαιμός του αγγείου είναι, σκοπίμως, περισσότερο τονισμένος σε σχέση με τον λαιμό των άλλων κυπέλλων του είδους. Στην εξωτερική επιφάνεια του λαιμού εντοπίζονται οριζόντιες, λεπτές ραβδώσεις χαμηλού ανάγλυφου (**πίν. αγγείου: εικ. 5**), οι οποίες σχηματίστηκαν, πιθανώς, όταν ο αγγειοπλάστης άσκησε ασύμμετρη πίεση στα τοιχώματα του αγγείου, στην προσπάθεια να επιμηκύνει τον λαιμό⁹⁵. Εντούτοις, δεν αποκλείεται να πρόκειται για τις ραβδώσεις που δημιουργούνται στην επιφάνεια του αγγείου λόγω της χρήσης των κουλουρών για την κατασκευή του. Το έξω νεύον χείλος, εσωτερικά, σχηματίζει γωνιώση με το κατώτερο, κυρίως σώμα (**πίν. αγγείου: εικ. 6α.**). Χαμηλού ανάγλυφου οριζόντιες ραβδώσεις, οι οποίες εναλλάσσονται με οριζόντιες αυλακώσεις και εσοχές, εντοπίζονται σε όλο το ύψος της εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου και οφείλονται, πιθανώς, στη χρήση της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών τροχού (**πίν. αγγείου: εικ. 6β**)⁹⁶.

Το κύπελλο δεν έχει λειανθεί, όπως υποδεικνύουν τα ακόλουθα: 1. η ύπαρξη επάλληλων, οριζόντιων, ισχνών ιχνών χαμηλού και στρογγυλεμένου υψομετρικού ανάγλυφου, τα οποία δημιουργήθηκαν πιθανότατα λόγω της χρήσης των γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη ή / και λόγω της χρήσης υγρού, μαλακού μέσου (π.χ. σφουγγαριού) κατά την τροχοποίηση του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 7α**). 2. η ύπαρξη ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων υδαρούς πηλού, οι οποίες εντοπίζονται στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου και μέχρι τη μέση του ύψους των τοιχωμάτων του, οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανότατα κατά τη διαχείρισή του μετά την τροχοποίησή του (**πίν. αγγείου: εικ. 7β**). 3. η ύπαρξη δακτυλικών αποτυπωμάτων και λεπτών, χαμηλού ανάγλυφου, ιχνών διαφόρων κατευθύνσεων στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου και μέχρι τη μέση του ύψους των τοιχωμάτων του, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά τη διαχείρισή του μετά την ολοκλήρωση της τροχοποίησης (**πίν. αγγείου: εικ. 7γ**). 4. η ύπαρξη μικρών τμημάτων πηλού κυρίως στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 6**), τα οποία σύρθηκαν στην επιφάνεια του αγγείου,

⁹⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 83.

⁹⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 85.

πιθανώς, λόγω του ότι οι κουλούρες από τις οποίες αυτό είχε αρχικά σχηματιστεί, είχαν διαφορετικά επίπεδα υγρασίας⁹⁷.

Λεπτοφυής Πηλός 1, μακροσκοπικό δείγμα 44 (πίν. αγγείου: **εικ. 8-9**). Λεπτοφυής, κίτρινη κεραμική ύλη, ψημένη σε οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, οι οποίες μετατράπηκαν σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας του κυπέλλου είναι 7.5YR 7/6 κοκκινωπό κίτρινο. Η κεραμική ύλη περιέχει, εκτός των άλλων εγκλεισμάτων, ένα πολύ σκούρο πράσινο (Gley 1 2.5/1) έγκλεισμα πολύ μεγάλου μεγέθους (μέγιστο μήκος: 0,6 εκ.), γωνιαίας καμπυλότητας και χαμηλής σφαιρικότητας (πίν. αγγείου: **εικ. 9**).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041.

Τύπος 4

ΒΑΘ_0081 (Σχ. 90_10)

(Τόμος III: σελ. 116: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με (μη σωζόμενη) πρόχυση, με (μη σωζόμενη) κάθετη λαβή ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με στενούμενη βάση με επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ιδιαίτερα στιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο κατά 10%). Φέρει φθαρμένη ένδειξη με μολύβι στην

⁹⁷ Jeffra 2011: 129, **εικ. 6.23** («rimpled surface»). Το ότι τα εν λόγω μικρά τμήματα πηλού δεν εντοπίζονται, αντιστοίχως, στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου σημαίνει, ενδεχομένως, ότι αυτή μπορεί να καθαρίστηκε με χρήση υγρού σφουγγαριού πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό (το οποίο δημιουργεί οριζόντια, λεπτά ίχνη, παρόμοια με αυτά που δημιουργούνται κατά τη χρήση των γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη). Διευκρινίζεται, ότι δεν πρόκειται για μικρά τμήματα πηλού τα οποία αποκολλούνται από το σώμα του αγγείου λόγω γρήγορης τροχοποίησης (σχετικά, βλ. Courty και Roux 1995: 28, 30 - «clay barbs»).

κάτω επιφάνεια της βάσης «Α.Π.» (δηλαδή: «Αποθήκη Πίθων»). Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 73). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, του ισογείου ή ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο κατά 10%): 8 όστρακα (5 συγκολλούμενα) από χείλος (17%), σώμα (40%), βάση (100%). 113 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 17% της περιφέρειάς του, η οποία έχει μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 12,3 εκ. (κατά προσέγγιση). Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (μη μετρήσιμο, αλλά υπολογίζεται, κατά προσέγγιση, στα 9,5 εκ.). Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 13 εκ. (στον ώμο). Βάση: σταθερή, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης, σώζεται το 100% του όλου και της ελάχιστα ελλειψοειδούς, οριζόντιας περιφέρειάς της, με μέγιστη διάμετρο 4,4 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο) και ελάχιστη διάμετρο 4,3 εκ. (κάθετα ως προς τη μέγιστη).

Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης. Χρώμα βαφής: Gley 1 2.5/ μαύρο (μερική φθορά). Η ιδιαίτερα στιλπνή επιφάνεια της βαφής υποδεικνύει ότι αυτή είναι σιδηρούχα⁹⁸. Τρόπος επίθεσης: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση, καθώς δεν υπάρχουν εμφανή ίχνη από χρήση πινέλου ή άλλου μαλακού μέσου.

Τροχοποίητο, εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Χρησιμοποιήθηκε αριστερόστροφος τροχός, καθώς εσωτερικά της βάσης εντοπίζεται δεξιόστροφη σπείρα χαμηλού ανάγλυφου, το ύψος της οποίας αυξομειώνεται από το κέντρο της βάσης προς τα τοιχώματα του αγγείου. Τα παράλληλα, λεπτά, χαμηλού ανάγλυφου ίχνη στην εξωτερική και εσωτερική επιφάνεια του αγγείου δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίησή του, είτε με γυμνά χέρια είτε με χρήση κάποιου μαλακού μέσου (π.χ. σφουγγαριού). Το έξω νεύον χείλος σχηματίζει έντονη γωνίωση με το κατώτερο σώμα του αγγείου, χαρακτηριστικό το οποίο θεωρείται ότι δόθηκε σκόπιμα από τον αγγειοπλάστη και δεν πρόκειται για τυχαίο σχηματισμό (**πίν. αγγείου: εικ. 4**). Δεν σώζονται εμφανή ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον τροχό

⁹⁸ Κυριατζή 2000: 65, 67.

με νήμα στην επιφάνεια έδρασης, η οποία είναι επίπεδη και τραχιά, καθώς αυτή τοποθετήθηκε, πιθανώς, σε αντιστοίχως τραχιά επιφάνεια για να στεγνώσει (**πίν. αγγείου: εικ. 3**).

Λεπτοφυής Πηλός 1, μακροσκοπικό δείγμα 73 (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Λεπτοφυής, κίτρινη κεραμική ύλη. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι πολύ χλωμό καφέ (10YR 8/4). Περιέχει πολύ μικρά, φυσικά, στρογγυλά, μαλακά, μαύρα εγκλείσματα σε συχνότητα 0,5%. Δεν εντοπίζονται κενά στην επιφάνεια του αγγείου.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων, τα οποία ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου, είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041.

Τύπος 5

ΒΑΘ_0033 (Σχ. 85_10)

(Τόμος II: σελ. 117-120: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος, με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη βάση με σχεδόν επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή βαφή και ερυθρά νέφη όπτησης, με τμηματική λείανση εσωτερικά και εξωτερικά με μαλακό μέσο. Τροχοποίητο (εξολοκλήρου ή εν μέρει). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Το 10% της σωζόμενης επιφάνειας καλύπτεται με ίζημα. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο κατά 20%): 36 συγκολλούμενα όστρακα από χείλος (70%), πρόχυση (100%), σώμα (80%), λαβή (100%), βάση (65%). 165 γρ. ΔΔΑ: 0,65. Χείλος: σώζεται το 70% της ελλειψοειδούς περιφέρειάς του, η οποία έχει μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 13,2 εκ. (με άξονα ως προς το σχέδιο: πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου), ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 11 εκ. (με διαγώνιο άξονα ως προς το σχέδιο) και με μέτρηση διαμέτρου παράλληλη ως προς το σχέδιο 11,2 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: χαρακτηρίζεται από μικρές αυξομειώσεις και δεν ακολουθεί οριζόντιο άξονα, με μέγιστο σωζόμενο ύψος 8,8 εκ. (στην πλευρά της λαβής) και ελάχιστο σωζόμενο ύψος 8,2 εκ. (στην πλευρά που βρίσκεται αντιδιαμετρικά της λαβής). Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 12,5 εκ. Η κάθετη λαβή σώζεται ολόκληρη, ακολουθεί ελάχιστα διαγώνιο άξονα (με κατεύθυνση από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά), είναι κυκλική σε εγκάρσια τομή και προέχει του χείλους κατά 0,5 εκ. Βάση: μέτριας σταθερότητας, με σχεδόν επίπεδη επιφάνεια έδρασης: σώζεται το 65% του όλου και το 90% της μη οριζόντιας και ελλειψοειδούς περιφέρειάς της, με ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 4,5 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο) και μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 4,9 εκ. (κάθετα προς τη μέγιστη).

Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης. Βαφή: μερική φθορά, το χρώμα εναλλάσσεται ανάμεσα σε 5YR 3/1 (πολύ σκούρο γκρι), 3/2 - 3/3 - 3/4 (σκούρο κοκκινωπό καστανό), 2.5/1 (μαύρο), 2.5/2 (σκούρο κοκκινωπό καστανό). Τα ερυθρότερα νέφη στη βαφή και η στιλπνή επιφάνεια της βαφής αποδεικνύουν ότι αυτή είναι σιδηρούχα⁹⁹. Τρόπος επίθεσης: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση, καθώς δεν υπάρχουν εμφανή ίχνη από χρήση πινέλου ή κάποιου άλλου μαλακού μέσο (π.χ. σφουγγαριού).

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του BAΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους (πίν. αγγείου: σχέδιο και εικ. 2) και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου άξονα (πίν. αγγείου: εικ. 3), ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το

⁹⁹ Βλ. Κυριατζή 2000: 67, 94 και Τόμο I, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii. Για δύο παρόμοια παραδείγματα με μαύρη, στιλπνή βαφή, βλ. παραπάνω, την περιγραφή του κυπέλλου BAΘ_0081, και παρακάτω, την περιγραφή του κυπέλλου BAΘ_0103.

BAΘ_0041. Η λαβή είναι ιδιαίτερα λεπτή, ειδικά στο σημείο της έκφυσής της από το κυρίως σώμα του αγγείου (πίν. αγγείου: εικ. 1-4, 6-7). Στην άνω επιφάνεια της πρόσφυσής της στο χείλος, εντοπίζεται ομοιόμορφη κοιλότητα ελλειψοειδούς σχήματος διαστάσεων 2 εκ. επί 1 εκ. (πίν. αγγείου: σχέδιο και εικ. 2, 6)¹⁰⁰. Η εν λόγω κοιλότητα φέρει ίχνη βαφής (πίν. αγγείου: εικ. 6), γεγονός το οποίο υποδεικνύει ότι αυτή σχηματίστηκε σκόπιμα, πριν την επίθεση της βαφής, πιθανώς όταν η λαβή ήταν ακόμα νωπή¹⁰¹, με χρήση κάποιου σκληρού και αιχμηρού εργαλείου. Αυτό υποδεικνύεται από την ύπαρξη λεπτής εγχάραξης στα πλαϊνά τοιχώματα της πρόσφυσης (πίν. αγγείου: εικ. 7α), η οποία σχηματίστηκε, πιθανώς, από λανθασμένο χειρισμό του εν λόγω εργαλείου. Η άνω επιφάνεια της λαβής στο συγκεκριμένο σημείο διαμορφώθηκε, ώστε να είναι επίπεδη (βλ. πίν. αγγείου: εικ. 7α), είτε χρησιμοποιώντας το προαναφερθέν εργαλείο, είτε με χρήση γυμνών χεριών. Πιθανότατα, από λάθος χειρισμό κάποιας πλατιάς ακμής του ίδιου εργαλείου, δημιουργήθηκαν, επιπροσθέτως, οι έδρες ελλειψοειδούς σχήματος και ελάχιστα κυρτής και λείας επιφάνειας, οι οποίες εντοπίζονται στον κάθετο άξονα της λαβής, η μεγαλύτερη διάσταση των οποίων ακολουθεί το διαμήκη άξονά της¹⁰² (πίν. αγγείου: εικ. 7β). Η ύπαρξη τόσο της επίπεδης, άνω επιφάνειας της πρόσφυσης της λαβής, όσο και της κοιλότητας που εντοπίζεται σε αυτή, στόχευε, πιθανώς, στη μείωση της ολισθηρότητας κατά τη διαχείριση του αγγείου από τη λαβή (κατά την εκροή του υγρού περιεχομένου του)¹⁰³. Εσωτερικά της προαναφερθείσας κοιλότητας εντοπίζεται μία δεύτερη, μικρότερη κυκλική κοιλότητα διαμέτρου περίπου 0,4 εκ.¹⁰⁴, η οποία δεν έφερε ίχνη βαφής. Αυτή ήταν, αρχικά, επικαλυμμένη με ίζημα¹⁰⁵ που συσσωρεύτηκε στο σημείο, πιθανώς, κατά την παραμονή του αγγείου στο χώμα (πίν. αγγείου: εικ. 6). Η δεύτερη κοιλότητα σχηματίστηκε: α. είτε σκόπιμα (για άγνωστο λόγο), ταυτόχρονα με τη μεγαλύτερη κοιλότητα, β. είτε τυχαίως, λόγω φθοράς / αποκόλλησης στο συγκεκριμένο σημείο κάποιου εγκλείσματος, γ. είτε λόγω της ύπαρξης εγκλωβισμένου αέρα στην πηλόμαζα. Σε όσα αφορούν στη βάση, αυτή δεν

¹⁰⁰ Δεν απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου (βλ. πίν. BAΘ_0033).

¹⁰¹ Θεωρείται ότι η εν λόγω κοιλότητα δεν δημιουργήθηκε λόγω σκασίματος του πηλού κατά την όπτηση του αγγείου εξαιτίας της ύπαρξης εγκλωβισμένου αέρα, ούτε, όμως, λόγω φθοράς ή αποκόλλησης κάποιου εγκλείσματος (σε αυτές τις περιπτώσεις δεν θα εντοπιζόταν βαφή στην κοιλότητα, ούτε αυτή θα είχε ομοιόμορφο σχήμα και λεία επιφάνεια).

¹⁰² Επισημαίνεται, ότι τα εν λόγω ίχνη δεν οφείλονται σε προσπάθεια λείανσης της λαβής.

¹⁰³ Σχετικά, βλ. Τόμο I, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.vi. «Χρήση και σημασία».

¹⁰⁴ Δεν απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου (βλ. πίν. BAΘ_0033).

¹⁰⁵ Το εν λόγω ίζημα αφαιρέθηκε κατά τη συντήρηση του αγγείου, η οποία διενεργήθηκε στα πλαίσια της παρούσας μελέτης (σχετικά, βλ. Τόμο I, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος»).

έχει ομοιογενές σχήμα, είναι μέτρια σταθερή, με σχεδόν επίπεδη και τραχιά επιφάνεια έδρασης και επίπεδη εσωτερική επιφάνεια. Οι μεγαλύτερες διαστάσεις της περιφέρειας του χείλους και της βάσης ακολουθούν τον ίδιο άξονα, με κατεύθυνση πρόχυση - πίσω τμήμα αγγείου, κάτι που θεωρείται ότι πρόκειται για τυχαίο γεγονός.

Κατά τύπους, στην ανώτερη εξωτερική (**πίν. αγγείου: εικ. 8γ**) και εσωτερική (**πίν. αγγείου: εικ. 8α - 8β**) επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται αβαθείς, ισχνές, διαγώνιες και οριζόντιες, επιμήκεις εγχαράξεις με κοίλη επιφάνεια, μέσα στις οποίες ενίοτε σώζεται καλύτερα η βαφή. Αυτές δημιουργήθηκαν πιθανότατα με χρήση κάποιου μαλακού, τραχέος μέσου (όπως ύφασμα, δέρμα, δέσμη από φύλλα¹⁰⁶), πιθανώς σε μια προσπάθεια καθαρισμού της επιφάνειας του ημίωπου αγγείου, καθώς τα όριά τους δεν είναι ομοιογενή, το οποίο υποδεικνύει πηλό με χαμηλό βαθμό πλαστικότητας. Τα προαναφερθέντα λεπτά ίχνη δεν ήταν αποτέλεσμα χρήσης κάποιου μαλακού μέσου κατά την επίθεση της βαφής (όπως πινέλου από τρίχες ζώου, φυτικών ινών, φτερών, πούπουλων¹⁰⁷ ή, ενδεχομένως, σφουγγαριού), καθώς, σε αυτή την περίπτωση, αυτά θα κάλυπταν εξολοκλήρου την εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια του αγγείου. Πρόκειται, λοιπόν, για τμηματικό καθαρισμό, ο οποίος διενεργήθηκε μόνο στα τμήματα της επιφάνειας τα οποία ήταν περισσότερο εμφανή και τα οποία θεωρήθηκε αναγκαίο να καθαριστούν από τυχόν αποτυπώματα, διάφορα ίχνη και τμήματα πηλού που είχαν επικολληθεί κατά την ενέργεια της τροχοποίησης (σχετικά, βλ. παραπάνω, την περιγραφή του ΒΑΘ_0032)¹⁰⁸. Επισημαίνεται, ότι σε μεγάλο τμήμα της εξωτερικής επιφάνειας (ειδικότερα κοντά στο χείλος) και της εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου είναι εμφανείς οι επάλληλες, οριζόντιες, χαμηλές ραβδώσεις και αβαθείς αυλακώσεις, οι οποίες σχηματίστηκαν κατά την τροχοποίηση (**πίν. αγγείου: εικ. 9**). Εσωτερικά του χείλους εντοπίζονται, επίσης, λεπτές, επάλληλες, οριζόντιες αυλακώσεις και ραβδώσεις κυρτού ανάγλυφου ιδιαίτερα ανομοιόμορφης μορφολογίας, οι οποίες φέρουν ίχνη μαύρης βαφής και έχουν εντονότερο υψομετρικό ανάγλυφο, σε σχέση με τα προαναφερθέντα ίχνη τροχοποίησης και καθαρισμού (**πίν. αγγείου: εικ. 10**). Αυτές, πιθανώς,

¹⁰⁶ Κυριατζή 2000: 61.

¹⁰⁷ Βλ. Κυριατζή 2000: 64.

¹⁰⁸ Σημειώνεται, ότι ο καθαρισμός της επιφάνειας των αγγείων στο παραδοσιακό κεραμικό εργαστήριο της Ε. Καυγαλάκη διενεργείται με υγρό σφουγγάρι, όταν τα αγγεία είναι σε ημίωπη κατάσταση (το οποίο έχει ως αποτέλεσμα ίχνη με ανομοιογενή σύνορα): επιπροσθέτως, στο ίδιο εργαστήριο, διενεργείται καθαρισμός της επιφάνειας έδρασης, η οποία «σβήνει» τα ίχνη ευθείας ή ελάχιστα ημικυκλικής κατεύθυνσης, τα οποία δημιουργούνται κατά τη χρήση νήματος για την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό (Ελένη Καυγαλάκη, αγγειοπλάστης, Μαργαρίτες, 2016: προσωπική επικοινωνία).

σχηματίστηκαν σε περισσότερο ημίωπο αγγείο, όπως υποδεικνύει η ανομοιόμορφη επιφάνειά τους, ίσως σε μια προσπάθεια λείανσης του συγκεκριμένου τμήματος, όμως, με διαφορετικό εργαλείο - σκληρό, ή μαλακό, νωπό ή στεγνό - σε σχέση με το εργαλείο που δημιούργησε τα ίχνη λείανσης στο υπόλοιπο, ανώτερο εσωτερικό και εξωτερικό τμήμα του αγγείου¹⁰⁹. Επισημαίνεται, ότι η λαβή δεν έχει λειανθεί, καθώς, εκτός από τη λεπτή εγχάραξη και τις προαναφερθείσες έδρες ελλειψοειδούς σχήματος τις οποίες αυτή φέρει στα τοιχώματά της (**πίν. αγγείου: εικ. 7α-β**), φέρει, επίσης, λεπτές και αβαθείς εγχαράξεις, οι οποίες ακολουθούν τον διαμήκη άξονα της λαβής και οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανότατα κατά τον αρχικό σχηματισμό της, καθώς ο αγγειοπλάστης επιμήκυνε την πηλόμαζα με επαναλαμβανόμενες κινήσεις (**πίν. αγγείου: εικ. 7α**). Η μη ολική λείανση της επιφάνειας του κυπέλλου αποδεικνύεται από την ύπαρξη: α. μικρών μαζών αρχικά υδαρούς πηλού στην εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, τα οποία αποκολλήθηκαν κατά την τροχοποίησή του και μετέπειτα επικολλήθηκαν εκ νέου στην επιφάνειά του¹¹⁰. β. ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, από τη βάση μέχρι τη μέση του ύψους του, οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανότατα από τη χρήση των βρεγμένων, γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη κατά τη διαχείριση του αγγείου, κυρίως, μετά την ολοκλήρωση της τροχοποίησής του.

Λεπτοφυής Πηλός 1. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, οι οποίες μετατράπηκαν πριν την ολοκλήρωση της όπτησης σε αναγωγικές, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Είναι εμφανείς κάποιες σκούρες κόκκινες προσμείξεις στην επιφάνεια έδρασης, όπως και στα τοιχώματα του αγγείου. Τμήμα της εξωτερικής υπο-επιφάνειας του αγγείου, σε σημείο όπου έχει φθαρεί η βαφή, φέρει ερυθρό νέφος όπτησης (χρώμα: πιο ανοιχτόχρωμο από το 2.5YR 7/8 ανοικτό κόκκινο, **πίν. αγγείου: εικ. 5α**), αποτέλεσμα της ύπαρξης ασβεστολιθικών ορυκτών ή / και αλάτων στην πηλόμαζα ή / και της κίνησης της φλόγας της φωτιάς και του αέρα μέσα στον

¹⁰⁹ Τα ίχνη που δημιουργούνται κατά τον καθαρισμό ή λείανση της νωπής επιφάνειας του αγγείου αποκτούν ομοιόμορφο σχήμα, καθώς υπάρχει μικρότερη τριβή, ενώ, αντίθετα, στην περίπτωση ενός ημίωπου ή στεγνού αγγείου, η μεγαλύτερη τριβή λόγω ύπαρξης λιγότερης ποσότητας υγρασίας μειώνει την πιθανότητα ομοιόμορφης κατανομής της μετακινούμενης πηλόμαζας (σχετικώς, βλ. Roux 2017).

¹¹⁰ Courty και Roux 1995: 29.

κλίβανο¹¹¹ (για ένα αντίστοιχο εθνογραφικό παράδειγμα, βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 5β**). Στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται: 1. διογκωμένα και θρυμματισμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα· 2. κενά, σε συχνότητα 5%, τα οποία δημιουργήθηκαν είτε λόγω φθοράς των διογκωμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων, είτε λόγω της χαμηλής πλαστικότητας της πηλόμαζας ή / και λόγω της μη αποτελεσματικής ομογενοποίησης της πηλόμαζας κατά την τροχοποίηση.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι πιθανώς παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο). Στην κατασκευή του ΒΑΘ_0033, όμως, εντοπίστηκαν, επιπλέον, τα ακόλουθα βήματα:

- Καθαρισμός της ανώτερης εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας του ημίνωπου αγγείου με μαλακό, τραχύ μέσο.
- Λείανση εσωτερικά του περισσότερο ημίνωπου χείλους με σκληρό ή μαλακό, νωπό ή στεγνό εργαλείο.
- Σχηματισμός της μεγαλύτερης κοιλότητας στην άνω επιφάνεια της πρόσφυσης της νωπής λαβής, κοντά στο χείλος, με σκληρό και αιχμηρό εργαλείο.

Τύπος 6

ΒΑΘ_0034 (Σχ. 86_10)

(Τόμος II: σελ. 121-122: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή επιφάνεια βαφής, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής

¹¹¹ Βλ. Rye 1981: 115, 120 και Τόμο I, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.7.δ.ii., αναφορικά με ένα γεωλογικό δείγμα, το οποίο συλλέχθηκε στην περιοχή του Γιούχτα (Ιζήμα 13) και το οποίο απέκτησε παρόμοια «νέφη» κατά την όπτησή του.

κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Σώζεται κατά 65% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Λεπτοφυής Πηλός 1 Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 65% (και συμπληρωμένο κατά 20%): 47 όστρακα (40 συγκολλούμενα) από χείλος (35%), σώμα (65%), λαβή (98%), βάση (100%). 160 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 35% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, η οποία έχει μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 14 εκ. (σε άξονα: πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου) και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 12,4 εκ. (σχεδόν κάθετα προς τη μέγιστη), ενώ η παράλληλη ως προς το σχέδιο διάμετρός της είναι 12,6 εκ. Το ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος χαρακτηρίζεται από αυξομειώσεις και ακολουθεί μη οριζόντιο άξονα: το μέγιστο σωζόμενο ύψος είναι 9,7 εκ. (στην πλευρά της λαβής), το ελάχιστο σωζόμενο ύψος είναι 9 εκ. (στο πίσω τμήμα του αγγείου, αντιδιαμετρικά της πρόχυσης). Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 13,3 εκ. (στον ώμο). Η λαβή σώζεται ολόκληρη, ακολουθεί ελάχιστα διαγώνιο άξονα (από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά), είναι ελλειψοειδή σε εγκάρσια τομή και δεν προέχει του χείλους. Βάση: μέτρια σταθερή, με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια¹¹², σώζεται το 100% του όλου και της οριζόντιας και σχεδόν κυκλικής περιφέρειας αυτής, με ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 4,8 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο) και μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 4,9 εκ. (κάθετα προς τη μέγιστη). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Το 15% της σωζόμενης επιφάνειας του αγγείου επικαλύπτεται με ίζημα.

Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης. Βαφή: 5Y 2.5/1 μαύρο, μερική φθορά. Η στιλπνή επιφάνεια της βαφής υποδεικνύει ότι αυτή είναι σιδηρούχα¹¹³, ενώ το μαύρο χρώμα δημιουργήθηκε όταν οι οξειδωτικές συνθήκες μετατράπηκαν σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης. Τρόπος επίθεσης της βαφής: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση, καθώς δεν υπάρχουν εμφανή ίχνη από χρήση πινέλου ή άλλου μαλακού μέσου.

¹¹² Δεν απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου (βλ. πίν. ΒΑΘ_0034).

¹¹³ Κυριατζί 2000: 65, 67.

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Κατά την προσπάθεια του αγγειοπλάστη να δημιουργηθεί η ελλειψοειδής περιφέρεια του χείλους, σε κάποια σημεία το χείλος ανασηκώθηκε υπέρ το δέον, με αποτέλεσμα να είναι κατά τόπους σχεδόν ευθύ και όχι έξω νεύον. Λίγο χαμηλότερα του χείλους, εντοπίζεται μία οριζόντια, λεπτή εσοχή, η οποία μπορεί να πρόκειται για το σημείο ένωσης δύο κουλουρών ή να δημιουργήθηκε από τη χρήση των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη (**πίν. αγγείου: εικ. 6**). Παρόμοιες εγχαράξεις εντοπίζονται κυρίως στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 7**). Η πρόσφυση της λαβής επικολλήθηκε με ομοιόμορφο τρόπο λίγο χαμηλότερα του χείλους (**πίν. αγγείου: εικ. 8**). Η λαβή παρουσιάζει γωνιώσεις καθ' όλο το μήκος της (**πίν. αγγείου: εικ. 8-9**), οι οποίες μάλλον αποτελούν το εσωτερικό αποτύπωμα του χεριού του τεχνίτη (συγκεκριμένα, της γωνίωσης που σχηματίζει ο αντίχειρας με την υπόλοιπη εσωτερική επιφάνεια του χεριού). Η έκφυση επικολλήθηκε χαμηλότερα του ώμου του σώματος με τη βοήθεια εργαλείου δίνοντάς της συμμετρικό, τριγωνικό σχήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 8, 10**). Ένα παρεμφερές παράδειγμα αποτελεί η τριγωνική λαβή στα παραδοσιακά πιθάρια κατασκευής του κεραμικού εργαστηρίου του Κωνσταντίνου Γαλλιού στις Μαργαρίτες Κρήτης (**πίν. αγγείου: εικ. 11**), στην οποία δίνεται σκόπιμα το συγκεκριμένο σχήμα για να αποτελεί το σήμα - κατατεθέν του εργαστηρίου¹¹⁴.

Η βάση είναι ομοιόμορφα σχηματισμένη. Έχει ελάχιστα κοίλη και τραχιά κάτω επιφάνεια που φέρει ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 1**). Εσωτερικά, φέρει κώνο στο κέντρο της (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου**). Η κάτω επιφάνεια της βάσης απέκτησε ελάχιστα κοίλο σχήμα πιθανότατα κατά τη μεταφορά του αγγείου από τον τροχό, καθώς ο αγγειοπλάστης πιθανώς το υποβάσταξε από εκεί (δεν οφείλεται, δηλαδή, σε σκόπιμη, διακοσμητική ενέργεια). Η μη λείανση της επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από την ύπαρξη επάλληλων, οριζόντιων ισχνών ίχνων στην εξωτερική και εσωτερική του επιφάνεια, αποτέλεσμα της τροχοποίησης του αγγείου. Οι άξονες των μεγαλύτερων διαστάσεων της περιφέρειας

¹¹⁴ Κωνσταντίνος Γαλλιός, αγγειοπλάστης, Μαργαρίτες, 2015: προσωπική επικοινωνία.

του χείλους και της βάσης είναι παράλληλοι (με κατεύθυνση: πρόχυση - πίσω τμήματος του αγγείου), το οποίο, όμως, πρόκειται, πιθανότατα, για τυχαίο γεγονός¹¹⁵.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πίν. αγγείου: εικ. 7). Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/3 και 8/4 ρόδινο. Εντοπίζονται κάποια ερυθρά και ασβεστολιθικά εγκλείσματα, όπως και κενά από παγιδευμένο αέρα λόγω ατελούς επεξεργασίας της πηλόμαζας. Στην επιφάνεια του αγγείου, εντοπίζονται φουσκώματα κατά συχνότητα 2%, τα οποία ενδέχεται να εσωκλείουν τα προαναφερθέντα ερυθρά εγκλείσματα, ή θρυμματισμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα, ή παγιδευμένο αέρα¹¹⁶.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο).

Τύπος 15

ΒΑΘ_0073 (Σχ. 71_10)

(Τόμος II: σελ. 123: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, (μη σωζόμενη) προέχουσα ή μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με επιφάνεια βαφής αβέβαιης στιλπνότητας, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής.

¹¹⁵ Όπως συμβαίνει στο ΒΑΘ_0033 (βλ. παραπάνω στο κείμενο).

¹¹⁶ Παρόμοια φουσκώματα εντοπίζονται, επίσης, στα τοιχώματα του ΒΑΘ_0035 και ΒΑΘ_0031 (βλ. παρακάτω).

Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 72). Φέρει ένδειξη με μολύβι στην κάτω επιφάνεια της βάσης «Α.Π.» (δηλαδή: «Αποθήκη των Πίθων»). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 60%: 9 όστρακα (6 συγκολλούμενα) από χείλος (45%), σώμα (50%), βάση (100%). 83 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 45% της ελλειψοειδούς περιφέρειας (συγκολλημένο κατά 30%), με κατά προσέγγιση διάμετρο 11,3 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: ακολουθεί καθοδική πορεία στο σωζόμενο τμήμα, με μέγιστο σωζόμενο ύψος 8,1 εκ. και ελάχιστο σωζόμενο ύψος 7,8 εκ. Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 11 εκ. Βάση: μέτρια σταθερή με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης¹¹⁷. Σώζεται το 100% του όλου και της κυκλικής και οριζόντιας περιφέρειας, με διάμετρο 4,6 εκ.

Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης. Χρώμα βαφής: Gley 1 2.5/ μαύρο, με μερική φθορά και κάποια ερυθρά νέφη όπτησης, ενδεικτικό του ότι η βαφή είναι σιδηρούχα¹¹⁸. Τρόπος επίθεσης: πιθανότατα με εμβάπτιση ή έκχυση, καθώς δεν υπάρχουν ίχνη από χρήση πινέλου ή άλλου μαλακού μέσου.

Τροχοποίητο (αριστερόστροφος τροχός), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Εσωτερικά του αγγείου εντοπίζονται οριζόντιες εσοχές, οι οποίες, πιθανώς, αντιστοιχούν στις ενώσεις μεταξύ των κουλουρών (**πίν. αγγείο: εικ. 2β**). Εξωτερικά, εντοπίζονται οριζόντιες ραβδώσεις, οι οποίες, πιθανώς, αντιστοιχούν στο σώμα των κουλουρών, όσο και στην ενέργεια της τροχοποίησής τους (**πίν. αγγείο: εικ. 2β**).

Εσωτερικά της βάσης εντοπίζεται δεξιόστροφη σπείρα χαμηλού ανάγλυφου και κυρτού υψομετρικού ανάγλυφου, της οποίας το ύψος αυξομειώνεται από το κέντρο της βάσης προς τα τοιχώματα (βλ. **πίν. αγγείου: σχέδιο**). Δεν σώζονται εμφανή ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον τροχό με νήμα στην επιφάνεια

¹¹⁷ Δεν απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου (βλ. πίν. ΒΑΘ_0073).

¹¹⁸ Κυριατζή 2000: 65, 67.

έδρασης, η οποία είναι τραχιά εξαιτίας του απρόσεκτου τρόπου αποκόλλησής της από τον τροχό ή / και λόγω του ότι τοποθετήθηκε σε τραχιά επιφάνεια για να στεγνώσει (**πίν. αγγείου: εικ. 3**). Η περιφέρεια της βάσης απέκτησε ανομοιόμορφο σχήμα λόγω του βιαστικού χειρισμού κατά την τροχοποίηση ή κατά την αποκόλληση της βάσης από τον τροχό. Αυτή φέρει εγκοπή στο σημείο όπου ενώθηκαν οι δύο άκριες του νήματος κατά την απομάκρυνσή τους από την επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 3**).

Το αγγείο δεν έχει λειανθεί, όπως υποδεικνύουν τα ακόλουθα στοιχεία: 1. η ύπαρξη επάλληλων, οριζόντιων, ισχνών ιχνών χαμηλού και στρογγυλεμένου υψομετρικού ανάγλυφου, τα οποία δημιουργήθηκαν πιθανότατα λόγω της χρήσης των γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη ή / και λόγω της χρήσης υγρού, μαλακού μέσου (π.χ. σφουγγαριού) κατά την τροχοποίηση του αγγείου. 2. η ύπαρξη ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού, δακτυλικών αποτυπωμάτων και συγκεντρώσεων λεπτών ιχνών στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (μέχρι τη μέση του ύψους του κυρίως σώματός του), οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανότατα από τη χρήση των γυμνών χεριών ή / και από τη χρήση υγρού σφουγγαριού κατά τη διαχείριση του αγγείου μετά την ολοκλήρωση της τροχοποίησής του.

Λεπτοφυής Πηλός 1, μακροσκοπικό δείγμα 72 (**πίν. αγγείου: εικ. 3**). Κίτρινος, λεπτοφυής πηλός. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι 10YR 8/3 (πολύ χλωμό καφέ). Περιέχει: 1. πολύ μικρά, φυσικά, στρογγυλά, μαλακά, μαύρα και πορτοκαλί εγκλείσματα (πιθανότατα ασβεστολιθικά κελύφη) σε συχνότητα 1%, όπως και 2. κενά στην επιφάνεια του αγγείου, συχνότητας 1%, $\leq 0,2$ εκ., με κοινό μέγεθος $\leq 0,01$ εκ., διαφόρων σφαιρικοτήτων, χωρίς συγκεκριμένη κατεύθυνση, στρογγυλής καμπυλότητας. Εντούτοις, σημειώνεται, ότι τα κενά αυτά είναι αβέβαιο ότι οφείλονται στη χαμηλή πλαστικότητα της πηλόμαζας, ή στη μη αποτελεσματική ομογενοποίηση του σώματος των κουλουρών κατά την τροχοποίηση, ή στη φθορά ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του BAΘ_0041.

Ολόβαφο κόκκινα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 7

Σχ. 91_10

(Τόμος II: σελ. 124-125: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και ελάχιστα στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ιδιαίτερα στιλπνή επιφάνεια βαφής, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 75%: 25 όστρακα (συγκολλούμενα κατά ομάδες των 11, 4 και 4 οστράκων) από χείλος (55%), σώμα (75%), λαβή (50%), βάση (100%). Η πρόχυση δεν σώζεται. 76 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 55% της πιθανότατα ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 12 εκ. (με άξονα άγνωστης κατεύθυνσης) και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 10,2 εκ. (με άξονα, πιθανώς, παράλληλο ως προς το σχέδιο, δηλαδή με κατεύθυνση λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής)¹¹⁹. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: μη σωζόμενο (κατά προσέγγιση:

¹¹⁹ Επισημαίνεται, ότι δεν σώζεται το τμήμα του χείλους στο μπροστινό μέρος του αγγείου το οποίο φέρει την πρόχυση, ώστε να υπολογισθεί με ακρίβεια η διάμετρος του χείλους στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου.

7,6 εκ.)¹²⁰. Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 10,2 εκ. (στον ώμο του αγγείου). Η λαβή ακολουθεί πιθανότατα διαγώνιο άξονα (από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά), είναι κυκλικής εγκάρσιας τομής και δεν προέχει του χείλους. Βάση: σταθερή, με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια, σώζεται το 100% του όλου και της σχεδόν οριζόντιας και κυκλικής περιφέρειάς της, η οποία έχει διάμετρο 3,3 εκ.

Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης. Βαφή: το χρώμα εναλλάσσεται ανάμεσα σε 10R 4/6 - 4/8 κόκκινο και 3/6 σκούρο κόκκινο. Η βαφή είναι σιδηρούχα, όπως υποδηλώνει το κόκκινο χρώμα της¹²¹ και έχει ιδιαίτερα στιλπνή επιφάνεια, η οποία έχει υποστεί μερική φθορά. Τρόπος επίθεσης βαφής: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση, καθώς δεν υπάρχουν εμφανή ίχνη από χρήση πινέλου ή άλλου μαλακού μέσου.

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του BAΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το BAΘ_0041. Η πρόσφυση της λαβής επικολλήθηκε λίγο χαμηλότερα του χείλους και βρίσκεται στο ίδιο ύψος με αυτό. Ο άξονας της λαβής φέρει μία επιμήκη, λεπτή ράβδωση στην επιφάνειά της (πίν. αγγείου: εικ. 4). Σώζεται τμήμα της έκφυσης της λαβής, το σχήμα της οποίας, πιθανώς, τελειοποιήθηκε με εργαλείο, μετά την επικόλλησή της στο σώμα του αγγείου. Η εξωτερική και εσωτερική επιφάνεια του αγγείου δεν έχει λειανθεί, όπως υποδεικνύει η ύπαρξη οριζόντιων ιχνών τροχοποίησης. Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη και αρκετά φθαρμένη, αν και σώζονται σε αυτή τα επάλληλα, ημικυκλικά, ομόκεντρα ίχνη τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα. Εσωτερικά, η βάση σχηματίζει χαμηλό κώνο στο κέντρο της.

Λεπτοφυής Πηλός 1. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Η εξωτερική και η εσωτερική υπο-επιφάνεια φέρει ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 και 7/4 ρόδινο. Το ανοιχτό χρώμα και η σκληρότητα της κεραμικής ύλης υποδηλώνουν ότι το κύπελλο έχει ψηθεί σε ψηλότερη θερμοκρασία σε σχέση με τα λοιπά κύπελλα του είδους. Εντοπίζονται ολιγάριθμα, σκούρα ερυθρά εγκλείσματα.

¹²⁰ Το σωζόμενο τμήμα του χείλους δεν ενώνει με το σωζόμενο τμήμα του σώματος και της βάσης, οπότε, το ύψος μέχρι το χείλος δεν είναι μετρήσιμο. Για αυτό τον λόγο, η σχεδιαστική αναπαράσταση του κυπέλλου, σε αναφορά με το ύψος, είναι κατά προσέγγιση.

¹²¹ Κυριατζή 2000: 66.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041, με μόνη διαφορά α. τον αβέβαιο τρόπο κατασκευής (εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο), β. τις οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, κατά τις οποίες η σιδηρούχα βαφή απέκτησε κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

Τύπος 8

ΒΑΘ_0029 (Σχ. 95_10)

(Τόμος II: σελ. 126-129: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, στενούμενη βάση με ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή επιφάνεια βαφής, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 89). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 30%): 56 όστρακα (39 συγκολλούμενα) από χείλος (92%), πρόχυση (100%), σώμα (80%), λαβή (98%), βάση (100% του όλου και της περιφέρειας). 194 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 92% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, η μέγιστη σωζόμενη διάμετρος της οποίας είναι 14,2 εκ. (με άξονα: πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου) και η ελάχιστη σωζόμενη διάμετρος είναι 12,5 εκ. (με άξονα παράλληλο ως προς το σχέδιο). Το ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος χαρακτηρίζεται από μικρές αυξομειώσεις: το μέγιστο

σωζόμενο είναι 9,6 εκ. (κοντά στη λαβή, όπως και στο πίσω τμήμα του αγγείου ως προς το σχέδιο) και το ελάχιστο σωζόμενο είναι 9,4 εκ. (στο υπόλοιπο, σωζόμενο τμήμα του αγγείου). Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 13,4 εκ. (στον ώμο). Η λαβή σώζεται κατά 98%, ακολουθεί ελάχιστα διαγώνιο άξονα (από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά), είναι σχεδόν κυκλικής εγκάρσιας τομής και προέχει του χείλους κατά 0,2 εκ. Βάση: μέτρια σταθερή, με ελάχιστα κοίλη έδρασης, σώζεται το 100% του όλου και της σχεδόν οριζόντιας και κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 4,7 εκ.

Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Το χρώμα της βαφής εναλλάσσεται ανάμεσα στα ακόλουθα χρώματα: 2.5YR 3/1 σκούρο κοκκινωπό γκρι, 3/2 σκούρο κόκκινο, 3/3 σκούρο κοκκινωπό καστανό, 2.5/1 κοκκινωπό μαύρο, 2.5/2 πολύ σκούρο κόκκινο, 2.5/3 σκούρο κοκκινωπό καστανό. Στιλπνή επιφάνεια βαφής με μερική φθορά. Τρόπος επίθεσης: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση και όχι με επάλειψη με πινέλο ή με κάποιο άλλο μαλακό μέσο, καθώς δεν εντοπίζονται ανάλογα ίχνη.

Τροχοποίητο, εν μέρει ή εξολοκλήρου (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού). Ενδέχεται να χρησιμοποιήθηκε η συνδυαστική κατασκευαστική τεχνική κουλουρών - τροχού (η Μέθοδος 3· σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041). Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041 (**πίν. αγγείου: εικ. 1-6**). Εσωτερικά του λαιμού, εντοπίζονται οριζόντιες, επάλληλες ραβδώσεις, αυλακώσεις και εσοχές (**πίν. αγγείου: εικ. 11**). Τα εν λόγω ίχνη ενδέχεται να οφείλονται στην τροχοποίηση του αρχικώς κατασκευασμένου με κουλούρες σώματος του αγγείου, με χρήση της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Αυτές έγιναν περισσότερο εμφανείς εσωτερικά του λαιμού, καθώς ο αγγειοπλάστης άσκησε πίεση από το εξωτερικό προς το εσωτερικό του αγγείου, στην προσπάθειά του να τον σχηματίσει¹²². Η κυκλικής περιφέρειας πρόσφυση της λαβής επικολλήθηκε στο ύψος του χείλους και εξέχει ελάχιστα αυτού (**πίν. αγγείου: εικ. 9α**), ενώ η έκφυση της λαβής, η οποία επικολλήθηκε λίγο χαμηλότερα του ώμου του αγγείου, έχει ασύμμετρο, τριγωνικό σχήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 9β**) λόγω του

¹²² Roux και Courty 1998: 750 («collaring operation»). Θεωρείται ότι τα συγκεκριμένα ίχνη δεν σχηματίστηκαν εξαιτίας της εξολοκλήρου τροχοποίησης κατασκευής του λαιμού (σχετικά, βλ. Rye 1981: 75).

βιαστικού ή / και αμελούς σχηματισμού της. Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη και φέρει ισχνά ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό με νήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 7**). Αντιστοίχως, η εσωτερική επιφάνεια της βάσης ανασηκώνεται προς το κέντρο της (**πίν. αγγείου: σχέδιο**).

Η μη λείανση της εξωτερικής και της εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από την ύπαρξη των ακόλουθων ίχνων: 1. των επάλληλων, οριζόντιων, λεπτών ίχνων τροχοποίησης (**πίν. αγγείου: εικ. 10α**). 2. των ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού, οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανότατα από τη χρήση των γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη ή / και από τη χρήση υγρού σφουγγαριού κατά τη διαχείριση του αγγείου, κυρίως, μετά την τροχοποίησή του (**πίν. αγγείου: εικ. 10β**). 3. των μικρών τμημάτων πηλόμαζας τα οποία αποκολλήθηκαν και επικολλήθηκαν εκ νέου στην επιφάνεια του αγγείου κατά την τροχοποίησή του (**πίν. αγγείου: εικ. 10β**)¹²³.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 89). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 και 8/4 πολύ γλωμό καστανό. Εντοπίστηκε ένα τουλάχιστον ερυθρό έγκλεισμα, το οποίο είναι χαρακτηριστικό του εν λόγω είδους της κεραμικής ύλης. Εντοπίζονται κενά μεγέθους μέχρι 0,2 εκ. και συχνότητας 2%, τα περισσότερα εκ των οποίων δημιουργήθηκαν πιθανότατα λόγω της φθοράς διογκωμένων και θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων (**πίν. αγγείου: εικ. 8**). Εντούτοις, δεν αποκλείεται ένα ποσοστό από αυτά να οφείλονται είτε σε αποκόλληση των προαναφερθέντων ερυθρών εγκλεισμάτων, είτε στη χαμηλή πλαστικότητα της πηλόμαζας, είτε στη μη αποτελεσματική ομογενοποίηση των κουλουρών κατά την τροχοποίησή τους.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041, με μόνη διαφορά τις οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, κατά τις οποίες η σιδηρούχα βαφή απέκτησε κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

¹²³ Courty και Roux 1995: 28, 30 («clay barbs»).

Ολόβαφα μαύρα με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εσωτερικά:

Τύπος 9

ΒΑΘ_0027 (Σχ. 94_10)

(Τόμος II: σελ. 130-131: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, με στενούμενη βάση με σχεδόν επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση καταλοιβάδων εσωτερικά, με στιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές, αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 90). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο κατά 20%): 34 όστρακα (22 συγκολλούμενα) από χείλος (50%), σώμα (35%), λαβή (98%), βάση (20% του όλου και 50% της περιφέρειας). Η πρόχυση δεν σώζεται, αν και είναι πιθανό κάποια από τα μη συγκολλούμενα όστρακα να ανήκουν σε αυτή. 82 γρ. ΔΔΑ: 0,5. Χείλος: σώζεται το 50% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με τη μόνη σωζόμενη διάμετρο να έχει μέτρηση 12,7 εκ. στον άξονα λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής (δηλαδή, στον

παράλληλο ως προς το σχέδιο άξονα)¹²⁴. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: στο σωζόμενο τμήμα του αγγείου, το ύψος χαρακτηρίζεται από μικρές αυξομειώσεις, με το μέγιστο σωζόμενο να έχει μέτρηση 9,5 εκ. (κοντά στη λαβή) και το ελάχιστο σωζόμενο 9,3 εκ. (στην πλευρά αντιδιαμετρικά της λαβής). Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 13,6 εκ. (στον ώμο). Η κάθετη λαβή σώζεται κατά 98%, ακολουθεί ελάχιστα διαγώνιο άξονα (από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά, **πίν. αγγείου: εικ. 3**), έχει σχεδόν κυκλική εγκάρσια τομή και προέχει του χείλους κατά 0,2 εκ. Βάση: πιθανώς σταθερή, με σχεδόν επίπεδη επιφάνεια έδρασης· σώζεται το 20% του όλου και το 50% της σχεδόν οριζόντιας και πιθανότατα κυκλικής της περιφέρειας, με μόνη σωζόμενη διάμετρο 4,8 εκ.

Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση καταλοιβάδων εσωτερικά. Βαφή: 5YR 2.5/1 μαύρο, μερική φθορά. Η στιλπνή επιφάνεια της βαφής στα καλύτερα σωζόμενα σημεία της υποδεικνύει ότι αυτή είναι σιδηρούχα¹²⁵. Τρόπος επίθεσης: πιθανότατα με έκχυση ή με μερική εμβάπτιση και όχι με πλήρη εμβάπτιση ή με κάποιο μαλακό μέσο (π.χ. σφουγγάρι), όπως υποδεικνύουν τα ακόλουθα στοιχεία: α. το μικρό, επίμηκες, άβαφο τμήμα στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 10ε**)· β. οι καταλοιβάδες βαφής στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, οι οποίες ακολουθούν αρχικά διαγώνιο άξονα και τελικά κατακόρυφη κατεύθυνση (**πίν. αγγείου: εικ. 10α, 10δ**)¹²⁶. γ. ο συμπτωματικός σχηματισμός μικρών κηλίδων βαφής στο εσωτερικό του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 10β, 10γ**). Σημειώνεται, ότι στην περίπτωση που είχε διενεργηθεί πλήρης εμβάπτιση του αγγείου στη βαφή, αυτό θα είχε καλυφθεί εξολοκλήρου από αυτή και δεν θα εντοπιζόνταν στην επιφάνειά του καταλοιβάδες. Σε κάθε περίπτωση, θεωρείται ότι στόχος ήταν το αγγείο να καλυφθεί εξολοκλήρου με τη βαφή στην εξωτερική του επιφάνεια (στην οποία περίπτωση, η ύπαρξη άβαφου τμήματος υποδηλώνει ότι η ενέργεια της έκχυσης ή εμβάπτισης δεν ήταν επιτυχής,

¹²⁴ Επισημαίνεται, ότι δεν σώζεται η πλευρά του χείλους που φέρει την πρόχυση στο μπροστινό τμήμα του αγγείου και η πλευρά του χείλους στο πίσω τμήμα του αγγείου, οπότε δεν είναι δυνατός ο υπολογισμός της διαμέτρου της περιφέρειας του χείλους στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου.

¹²⁵ Κυριατζή 2000: 65.

¹²⁶ Αυτό υποδηλώνει ότι κατά την έκχυση ή μερική εμβάπτιση το αγγείο υποβασταζόταν σε πλάγια θέση και στη συνέχεια τοποθετήθηκε σε όρθια θέση, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα οι καταλοιβάδες βαφής να ακολουθήσουν αρχικά διαγώνιο άξονα και τελικά κατακόρυφο άξονα.

καθώς δεν κάλυψε επιτυχώς ολοκληρωτικά την εξωτερική επιφάνεια¹²⁷), όπως και να δημιουργηθούν σκόπιμα διακοσμητικές καταλοιβάδες στην εσωτερική του επιφάνεια.

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041 (πίν. αγγείου: εικ. 2-4). Η πρόσφυση της λαβής, η οποία έχει κυκλική περιφέρεια, επικολλήθηκε λίγο χαμηλότερα του χείλους και προέχει ελάχιστα αυτού (πίν. αγγείου: εικ. 2, 6-7, 8α). Η έκφυση της λαβής επικολλήθηκε λίγο χαμηλότερα του ώμου του σώματος του αγγείου με χαρακτηριστικό τρόπο, πιέζοντας με το ένα δάκτυλο του χεριού (ίσως τον αντίχειρα), χωρίζοντάς την σε δύο επιμήκη τμήματα (πίν. αγγείου: εικ. 8β - 8γ). Η περιφέρεια της βάσης είναι οριζόντια και η επιφάνεια έδρασης, στο σωζόμενο τμήμα της, είναι σχεδόν επίπεδη, ενώ δεν φέρει ίχνη αποκόλλησης από τον περιστρεφόμενο τροχό με νήμα. Η μη λείανση της εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από την ύπαρξη λεπτών, επάλληλων, οριζόντιων ιχνών τροχοποίησης (πίν. αγγείου: εικ. 9α), όπως και δακτυλικών αποτυπωμάτων (πίν. αγγείου: εικ. 9β). Εσωτερικά του χείλους και του λαιμού, εντοπίζονται οριζόντιες, παράλληλες, λεπτές ραβδώσεις και αυλακώσεις έντονου υψομετρικού ανάγλυφου και λείας επιφάνειας οι οποίες φέρουν βαφή (πίν. αγγείου: εικ. 9γ). Η ύπαρξη των προαναφερθέντων ιχνών υποδεικνύει πιθανότατα τη χρήση κάποιου μαλακού ή σκληρού, υγρού μέσου εσωτερικά του αγγείου είτε κατά τον αρχικό σχηματισμό του χείλους και του λαιμού στον περιστρεφόμενο τροχό, είτε κατά τη λείανση της νωπής επιφάνειας πάνω σε περιστρεφόμενο τροχό χαμηλής ταχύτητας (λόγω του ότι αυτά έχουν ανομοιογενή όρια)¹²⁸. Διευκρινίζεται, ότι τα εν λόγω ίχνη, αν είχαν σχηματιστεί σε μεταγενέστερο στάδιο, δηλαδή σε ημίνωπο αγγείο, θα είχαν ακόμα περισσότερο ανομοιόμορφη

¹²⁷ Διευκρινίζεται, ότι το άβαφο τμήμα στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου θα ήταν, πριν την όπτηση, μεγαλύτερο σε έκταση, λόγω του ότι η βαφή έχει την τάση να «τρέχει» κατά το ψήσιμο, καλύπτοντας τελικά μεγαλύτερη επιφάνεια. Με βάση αυτό το στοιχείο, γίνεται αντιληπτό ότι το συγκεκριμένο άβαφο τμήμα του αγγείου θα ήταν άμεσα ορατό πριν την όπτηση, καθώς θα ήταν μεγαλύτερο σε έκταση, ενώ ο τεχνίτης φαίνεται ότι αποφάσισε να μην διορθώσει τη συγκεκριμένη ατέλεια, πιθανώς λόγω βιασύνης ή / και λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος (εκτός αν πρόκειται για διακοσμητικό στοιχείο, καθώς καταλοιβάδες βαφής εντοπίζονται και στο εσωτερικό του αγγείου).

¹²⁸ Για παρόμοια ίχνη διαφόρων υψομετρικών ανάγλυφων, τα οποία σχηματίστηκαν κατά τη λείανση νωπού αγγείου με νωπό δέρμα, βλ. Roux 2017: εικ. 13, ενώ με στεγνό βότσαλο ή οψιανό, βλ. Roux 2017: εικ. 20-21 και με νωπό οψιανό, βλ. Roux 2017: εικ. 31-32.

επιφάνεια, λόγω της χαμηλότερης πλαστικότητας του πηλού¹²⁹, ενώ, αν είχαν δημιουργηθεί κατά τη χρήση του αγγείου, μετά την όπτησή του, δεν θα έφεραν ίχνη βαφής.

Λεπτοφυής Πηλός 1, πετρογραφικό δείγμα 90 (**πίν. αγγείου: εικ. 1**). Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι 7.5YR 8/4 ρόδινο. Εντοπίζεται ένα μεγάλο μεγέθους (0,7 εκ.) σκούρο κόκκινο έγκλεισμα.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο), με μόνη διαφορά τα ακόλουθα βήμα:

- Επίθεση της μαύρης βαφής με έκχυση / μερική εμβάπτιση, με πιθανώς τυχαίο σχηματισμό καταλοιβάδων εξωτερικά και σκόπιμο σχηματισμό καταλοιβάδων εσωτερικά.

Τύπος 10

ΒΑΘ_0040 (Σχ. 99β_14)

(Τόμος II: σελ. 132-133: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με (μη σωζόμενη) ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και εγκάρσια τομής αβέβαιου σχήματος και στενούμενη βάση (μη σωζόμενη). Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εσωτερικά, με ιδιαίτερα στιλπνή βαφή, με λείανση εσωτερικά στα άβαφα τμήματα του αγγείου με σκληρό εργαλείο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της

¹²⁹ Για παρόμοια, ισχνά ίχνη, τα οποία σχηματίστηκαν κατά τη λείανση του ημίωπου αγγείου με μαλακό ή σκληρό, νωπό ή στεγνό εργαλείο, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0033.

συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και ελάχιστη φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρεια Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 30%: 8 συγκολλούμενα όστρακα από χείλος (25%), σώμα (50%) και πρόχυση (100%). Η λαβή και η βάση δεν σώζονται. 62 γρ. ΔΔΑ: 0. Χείλος: σώζεται το 25% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, η οποία έχει κατά προσέγγιση σωζόμενη διάμετρο 13 εκ. (με άξονα: λαβή - αντιδιαμετρικά αυτής πλευρά, δηλαδή παράλληλα ως προς το σχέδιο). Η διάμετρος της μέγιστης περιφέρειας του κυρίως σώματος του κυπέλλου είναι 13,3 εκ. (στον ώμο του αγγείου). Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: χαρακτηρίζεται από μικρές αυξομειώσεις, αλλά δεν σώζεται ακέραιο σε κανένα σημείο του αγγείου.

Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και αβέβαιο για βαφή στην επιφάνεια έδρασης, με ίχνη καταλοιβάδων εξωτερικά και με διακόσμηση μαύρων καταλοιβάδων εσωτερικά. Βαφή: 5YR 2.5/1 μαύρο, ελάχιστη φθορά. Η ιδιαίτερα στιλπνή επιφάνεια της βαφής στα καλύτερα σωζόμενα σημεία της υποδεικνύει ότι αυτή είναι σιδηρούχα¹³⁰. Τρόπος επίθεσης: με μερική έκχυση ή με μερική εμβάπτιση και όχι με εξολοκλήρου εμβάπτιση ή με χρήση κάποιου μαλακού μέσου (π.χ. με σφουγγάρι), όπως υποδεικνύουν τα ακόλουθα στοιχεία: α. η ύπαρξη άβαφων τμημάτων στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου¹³¹ (πίν. αγγείου: **εικ. 2**)· β. τον εντοπισμό καταλοιβάδων στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου (πίν. αγγείου: **εικ. 4**: οι καταλοιβάδες ακολουθούν αρχικά διαγώνιο άξονα και στη συνέχεια κατακόρυφο άξονα, πιθανότατα επειδή το αγγείο υποβασταζόταν σε πλάγια θέση κατά την έκχυση / μερική εμβάπτιση, ενώ, αμέσως μετά τοποθετήθηκε σε όρθια θέση, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα η βαφή να τρέξει σε κάθετο άξονα). Θεωρείται ότι πιθανός στόχος ήταν, όπως και στην περίπτωση του κυπέλου ΒΑΘ_0027 (βλ. παραπάνω), το αγγείο να καλυφθεί

¹³⁰ Κυριατζή 2000: 65.

¹³¹ Εντοπίζεται ένα άβαφο τμήμα μικρής έκτασης στο κατώτερο τμήμα του αγγείου, το οποίο πιθανώς είχε μεγαλύτερη έκταση πριν την όπτηση, καθώς η βαφή έχει την τάση να «τρέχει» κατά την όπτηση (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 127).

εξολοκλήρου με τη βαφή στην εξωτερική του επιφάνεια¹³² και να δημιουργηθούν διακοσμητικές καταλοιβάδες στην εξωτερική του επιφάνεια.

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Λόγω του βιαστικού σχηματισμού του κυπέλλου, το ύψος σώματος μέχρι το χείλος χαρακτηρίζεται από μικρές, ομαλές αυξομειώσεις. Εξωτερικά, παράλληλα προς το χείλος, εντοπίζονται τρεις διακοσμητικές, μη συμμετρικές εγχαράξεις, οι οποίες δεν εντοπίζονται καθ' όλο το μήκος της περιφέρειας του χείλους. Αυτές σχηματίστηκαν με κάποιο αιχμηρό, σκληρό μέσο, ενώ το αγγείο περιστρεφόταν στον τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 3α.**). Εσωτερικά και λίγο χαμηλότερα του χείλους, στο σημείο πριν αυτό γύρει προς τα έξω, στο ύψος του λαιμού, εντοπίζονται δύο γωνιώσεις, οι οποίες, λόγω της ελάχιστα κυρτής ενδιάμεσης επιφάνειάς τους, θεωρείται ότι σχηματίστηκαν με τη χρήση των γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη και όχι με κάποιο σκληρό μέσο (βλ. **πίν. αγγείου: σχέδιο**). Σε όλη την εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, εντοπίζονται οριζόντιες ραβδώσεις που αντανακλούν στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 3β, 4**), οι οποίες πιθανώς οφείλονται στον αρχικό σχηματισμό του αγγείου με κουλούρες (και όχι στη μη συμμετρική πίεση που ασκήθηκε στα τοιχώματά του κατά την κατασκευή του στον περιστρεφόμενο τροχό¹³³).

Το αγγείο λειάνθηκε εσωτερικά ενώ ήταν ακόμα ημίωπο, από τη μέση του ύψους του κυρίως σώματος μέχρι χαμηλότερα και μόνο στο τμήμα το οποίο δεν έφερε βαφή, με κάποιο σκληρό εργαλείο με επίπεδη ή ελάχιστα κυρτή, λεία επιφάνεια (ενδεχομένως με κάποιο βότσαλο - **πίν. αγγείου: εικ. 4-5**). Η εν λόγω ενέργεια λείανσης υποδεικνύεται από την ύπαρξη επιμήκων εδρών με επίπεδη ή ελάχιστα κοίλη, λεία επιφάνεια, όπως και αντίστοιχων ημιτελών επιμήκων τμημάτων, ανομοιόμορφης επιφάνειας¹³⁴ (**πίν. αγγείου: εικ. 5** - στα ελλειψοειδή πλαίσια). Οι εν λόγω λειασμένες έδρες και τα αντίστοιχα μη λειασμένα τμήματα ακολουθούν

¹³² Σε αυτή την περίπτωση, η ύπαρξη άβαφου τμήματος στην εξωτερική του επιφάνεια υποδηλώνει ότι η ενέργεια της έκχυσης ή εμβάπτισης δεν ήταν επιτυχής, καθώς δεν κάλυψε ολόκληρη την εξωτερική επιφάνεια του κυπέλλου.

¹³³ Βλ. Courty και Roux 1995: 30 και Van de Moortel 2001: 106. Σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041 και υποσημείωση 83.

¹³⁴ Για ένα παρόμοιο παράδειγμα λειασμένης επιφάνειας σε ημίωπο αγγείο με σκληρό εργαλείο, βλ. Rice 1987: 139, εικ. 5.13 και Roux 2017: εικ. 4.

οριζόντιο άξονα, γεγονός το οποίο υποδεικνύει ότι ο αγγειοπλάστης κίνησε το εργαλείο λείανσης παράλληλα ως προς την περιφέρεια του χείλους, πιθανώς κρατώντας το αγγείο σε πλάγια θέση. Λόγω του ότι η εσωτερική λείανση εντοπίζεται μόνο στο τμήμα το οποίο δεν έφερε βαφή, θεωρείται ότι η συγκεκριμένη ενέργεια έλαβε χώρα μετά την επίθεση της βαφής, καθώς φαίνεται ότι ο τεχνίτης είχε ως οδηγό τα όρια της βαμμένης επιφάνειας. Η μη λείανση της εξωτερικής και της ανώτερης εσωτερικής, βαμμένης επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται: 1. από την ύπαρξη λεπτών, επάλληλων, οριζόντιων ιχνών τροχοποίησης, τα οποία δημιουργήθηκαν πιθανότατα από τη χρήση των γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη ή / και από τη χρήση υγρού σφουγγαριού κατά την τροχοποίηση του αγγείου· 2. από την ύπαρξη μικρών τμημάτων πηλού στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, τα οποία σύρθηκαν στην επιφάνεια του αγγείου, πιθανώς, λόγω του ότι οι κουλούρες από τις οποίες αυτό είχε αρχικά σχηματιστεί, είχαν διαφορετικά επίπεδα υγρασίας¹³⁵.

Λεπτοφυής Πηλός 1. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο, ιδιαίτερος στιλπνό χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/3 ρόδινο και 10YR 8/3 πολύ γλωμό καστανό. Εντοπίζονται κενά στην επιφάνεια του αγγείου (<0,5%, <0,01 εκ.) λόγω της χαμηλής πλαστικότητας της πηλόμαζας ή / και λόγω της μη αποτελεσματικής ομογενοποίησης του σώματος των κουλουρών κατά την τροχοποίησή τους.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0027, με μόνη διαφορά ότι το συγκεκριμένο αγγείο είναι πιο πιθανό να κατασκευάστηκε με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού (βλ. παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0041).

¹³⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0032 και συγκεκριμένα, υποσημείωση 97.

Με διακόσμηση μικρών καταλοιβάδων μαύρης βαφής εξωτερικά και πάνω στη λαβή και με τυχαίο σχηματισμό μικρών κηλίδων μαύρης βαφής εσωτερικά, χωρίς βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 11

ΒΑΘ_0031 (Σχ. 92β_14¹³⁶)

(Τόμος II: σελ. 134-137: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, μη σωζόμενη ελάχιστα προέχουσα ή μη προέχουσα του χείλους, κάθετη λαβή εγκάρσιας τομής αβέβαιου σχήματος και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ελάχιστα στενούμενη βάση με κοίλη κάτω επιφάνεια. Με διακόσμηση μικρών καταλοιβάδων μαύρης βαφής εξωτερικά και πάνω στη λαβή και με τυχαίο σχηματισμό μικρών κηλίδων μαύρης βαφής εσωτερικά, χωρίς βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Τμηματική λείανση εξωτερικά και εσωτερικά, πιθανώς με μαλακό μέσο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 50). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο κατά 10%): 26 όστρακα (19 συγκολλούμενα) από χείλος (25%), πρόχυση (95%), σώμα (35%), λαβή (10%), βάση (70% του όλου και 60% της περιφέρειας). 99 γρ. ΔΔΑ: 0,6. Χείλος: σώζεται το 25% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, της οποίας η μόνη σωζόμενη, κατά προσέγγιση διάμετρος είναι 11 εκ. στον άξονα λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής, παράλληλα,

¹³⁶ Σχεδιάστηκε από την Ισμήνη Παλπού.

δηλαδή, ως προς το σχέδιο, ενώ η μέγιστη διάμετρος, η οποία είναι μη μετρήσιμη, ακολουθεί τον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: το μέγιστο σωζόμενο ύψος είναι 9,7 εκ., στο μπροστινό τμήμα του αγγείου, ενώ στο σημείο της πρόχυσης το ύψος είναι 9,1 εκ. Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 11,5 εκ. (στον ώμο του αγγείου). Σώζεται μόνο η έκφυση της λαβής, η οποία βρίσκεται χαμηλότερα του ώμου. Βάση: σταθερή, με κοίλη επιφάνεια έδρασης (η οποία ανασηκώνεται κατά 0,2 εκ. από την επιφάνεια έδρασης), σώζεται το 70% του όλου και το 60% της σχεδόν οριζόντιας και σχεδόν κυκλικής περιφέρειάς της, η οποία έχει σωζόμενη διάμετρο 5,6 εκ.

Με διακόσμηση μικρών, λεπτών καταλοιβάδων μαύρης βαφής εξωτερικά και πάνω στη λαβή¹³⁷, με συμπτωματικό σχηματισμό μικρών κηλίδων μαύρης βαφής εσωτερικά¹³⁸, χωρίς βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Μεγάλη φθορά βαφής, με αβέβαιη μέτρηση Munsell. Στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, συμπεριλαμβανομένης της έκφυσης της λαβής, οι καταλοιβάδες είναι μικρής έκτασης, επιμήκεις και ακολουθούν οριζόντιο άξονα, είναι δηλαδή παράλληλες ως προς την περιφέρεια του χείλους και της βάσης, πιθανότατα λόγω του ότι το αγγείο βρισκόταν σε πλάγια θέση κατά την έκχυση ή κατά το πιτσίλισμα της βαφής (πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 6-7). Στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, εντοπίζονται ολιγάριθμες, μικρές κηλίδες βαφής ελλειψοειδούς σχήματος, οι οποίες δεν ακολουθούν συγκεκριμένη κατεύθυνση (πίν. αγγείου: εικ. 3, 8) και οι οποίες σχηματίστηκαν, πιθανώς, συμπτωματικά, κατά τη δημιουργία των καταλοιβάδων της βαφής στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου.

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Το χείλος είναι περισσότερο έξω νεύον σε σχέση με τα υπόλοιπα αγγεία του είδους, έχει επίπεδη εσωτερική επιφάνεια και σχηματίζει έντονη γωνίωση με τα εσωτερικά τοιχώματα του κυρίως σώματος του αγγείου. Η πρόσφυση της λαβής έχει επικολληθεί χαμηλότερα του ώμου με άσκηση πίεσης χρησιμοποιώντας το ένα δάκτυλο του χεριού.

¹³⁷ Από τις οποίες ελάχιστες απεικονίζονται στο σχέδιο του αγγείου (βλ. πίν. ΒΑΘ_0031), καθώς οι περισσότερες δεν σώζονται σε ικανό βαθμό, ώστε να ήταν δυνατό να αναπαρασταθούν σχεδιαστικά.

¹³⁸ Οι κηλίδες στο εσωτερικό του αγγείου δεν απεικονίζονται στο σχέδιο του αγγείου (βλ. πίν. ΒΑΘ_0031).

Το αγγείο πιθανότατα δεν φέρει επίχρισμα, έχει, όμως, λειανθεί στο μέσο τμήμα της εξωτερικής του επιφάνειας (δηλαδή, εκτός από το τμήμα του χείλους και της βάσης). Η λείανση υποδεικνύεται από την ύπαρξη επιμήκων εδρών με επίπεδη ή ελάχιστα κοίλη, λεία επιφάνεια, οι οποίες έχουν ανομοιογενή όρια λόγω του χαμηλού βαθμού πλαστικότητας του μάλλον ημίνωπου, κατά τη διενέργεια της λείανσης, πηλού (**πίν. αγγείου: εικ. 6**). Οι εν λόγω έδρες ακολουθούν οριζόντιο άξονα, γεγονός το οποίο υποδεικνύει ότι ο αγγειοπλάστης κίνησε το εργαλείο λείανσης παράλληλα ως προς την περιφέρεια του χείλους και της βάσης, κρατώντας το αγγείο σε πλάγια θέση. Είναι πιθανότερο οι έδρες λείανσης να δημιουργήθηκαν με κάποιο μαλακό μέσο (π.χ. με ύφασμα, δέρμα¹³⁹, σφουγγάρι ή ακόμα και με τα ίδια τα χέρια του αγγειοπλάστη) και όχι με σκληρό εργαλείο (π.χ. με βότσαλο¹⁴⁰). Καθώς τα ίχνη λείανσης ακολουθούν άξονα παράλληλο ως προς τις μικρές καταλοιβάδες της μαύρης βαφής, οι οποίες διακοσμούν την εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, θεωρείται ότι, ενδεχομένως, κατά την εκτέλεση και των δύο αυτών τεχνολογικών βημάτων (τα οποία δεν αποκλείεται να ήταν συνεχόμενα), το αγγείο βρισκόταν σε πλάγια θέση. Επιπροσθέτως των προαναφερθέντων ιχνών λείανσης, εξωτερικά, στον ώμο του αγγείου, εντοπίζονται διαγώνιες, λεπτές, κοίλες, αβαθείς εσοχές, οι οποίες πιθανότατα δημιουργήθηκαν είτε από το προαναφερθέν μαλακό μέσο λείανσης, είτε από την ακμή κάποιου άλλου εργαλείου, σκληρού ή μαλακού (**πίν. αγγείου: εικ. 6 - ελλειψοειδή πλαίσια**)¹⁴¹. Εξωτερικά του χείλους και της βάσης, τα επάλληλα, οριζόντια, ισχνά ίχνη της τροχοποίησης αποδεικνύουν τη μη λείανση του κυπέλλου στα συγκεκριμένα τμήματα (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 6**, σε όσα αφορούν στην εξωτερική επιφάνεια του χείλους). Στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται ίχνη παρόμοια με τα λεπτά ίχνη τροχοποίησης, τα οποία, όμως, έχουν περισσότερο ανομοιόμορφα σύνορα και στιλπνή επιφάνεια, στοιχείο που ίσως υποδηλώνει ότι αυτά οφείλονται σε ενέργεια λείανσης με κάποιο υγρό, μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 3, 8**)¹⁴². Η επιφάνεια έδρασης είναι κοίλη και φέρει ισχνά, ομόκεντρα ίχνη λόγω της χρήσης νήματος για την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 4**), ενώ η εσωτερική

¹³⁹ Κυριατζή 2000: 61.

¹⁴⁰ Όπως πιθανότατα φαίνεται να ισχύει στην περίπτωση του ΒΑΘ_0040 (βλ. παραπάνω), του οποίου η λειασμένη επιφάνεια χαρακτηρίζεται από περισσότερο διακριτές έδρες μεγαλύτερης έκτασης με σαφέστερα όρια.

¹⁴¹ Παρόμοιες εσοχές εντοπίζονται στην εξωτερική επιφάνεια του ΒΑΘ_0033 (βλ. παραπάνω), οι οποίες οφείλονται, πιθανώς, σε μία προσπάθεια λείανσης του αγγείου.

¹⁴² Σύγκρινε με το ΒΑΘ_0034 παραπάνω και το ΒΑΘ_0031 και το ΒΑΘ_0030 παρακάτω.

επιφάνεια της βάσης χαρακτηρίζεται από ομαλές αυξομειώσεις ύψους (**πίν. αγγείου: εικ. 3, 8**).

Λεπτοφυής Πηλός 1, πετρογραφικό δείγμα 50 (**πίν. αγγείου: εικ. 9**). Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 10YR 8/4 πολύ γλωμό καστανό. Στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, εντοπίζονται ολιγάριθμα φουσκώματα σκουρότερου καστανού ή κόκκινου χρώματος σε σχέση με το χρώμα της επιφάνειας και της υπο-επιφάνειας. Αυτά είναι αβέβαιο αν πρόκειται για τα κοκκινωπά εγκλείσματα του υπό εξέταση είδους κεραμικής ύλης ή για σβώλους πηλού ή για άλλους άμορφους σχηματισμούς ή για παγιδευμένο αέρα¹⁴³.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο), με μόνη διαφορά τα ακόλουθα βήματα:

- Λείανση του μέσου καθ' ύψος τμήματος του ημίωπου σώματος του αγγείου με μαλακό μέσο, έχοντας τοποθετήσει το αγγείο σε πλάγια θέση.
- Επίθεση της διακόσμησης των μικρών, λεπτών καταλοιβάδων της μαύρης βαφής εξωτερικά και πάνω στη λαβή μέσω έκχυσης ή πιτσιλίσματος της βαφής, έχοντας τοποθετήσει το αγγείο σε πλάγια θέση, σχηματίζοντας, ταυτόχρονα, τυχαίες, μικρές κηλίδες βαφής στο εσωτερικό του αγγείου.

¹⁴³ Σχετικά, βλ. ΒΑΘ_0030 παρακάτω.

Άβαφα εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη μαύρης (;) βαφής εσωτερικά:

Τύπος 12

BAΘ_0030 (Σχ. 89_10)

(Τόμος II: σελ. 138-139: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προεξέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με στενούμενη βάση με σχεδόν επίπεδη κάτω επιφάνεια. Άβαφο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με ίχνη μαύρης (;) βαφής εσωτερικά (αβέβαιης στιλπνότητας), με λείανση εσωτερικά και εξωτερικά με υγρό, μαλακό μέσο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και σχεδόν ολική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 45). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 65% (και συμπληρωμένο κατά 20%): 18 όστρακα (11 συγκολλούμενα) από χείλος (60%: συγκολλούμενο τμηματικά κατά 40% και 20%), πρόχυση (100%), σώμα (45%), λαβή (100%), βάση (100% του όλου και της περιφέρειας). Βάρος: 144 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 60% της ελλειψοειδούς περιφέρειας (συγκολλούμενο τμηματικά, κατά 40% και 20%), η κατά προσέγγιση διάμετρος στον άξονα λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής (παράλληλα ως προς το σχέδιο) είναι 9,9 εκ., ενώ η μέγιστη διάμετρος, η οποία είναι μη μετρήσιμη, ακολουθεί τον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου. Το ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος χαρακτηρίζεται από σημαντικές αυξομειώσεις: το μέγιστο σωζόμενο

ύψος είναι 9,2 εκ. (στο πίσω τμήμα του αγγείου, κοντά στη λαβή) και το ελάχιστο σωζόμενο είναι 8,3 εκ. (στην πρόχυση). Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 11,4 εκ. (στον ώμο). Η κάθετη λαβή σώζεται κατά 100%, ακολουθεί ελάχιστα διαγώνιο άξονα (από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά), είναι ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και προέχει του χείλους κατά 0,1 εκ. Βάση: σταθερή, σώζεται το 100% του όλου και της σχεδόν οριζόντιας και σχεδόν κυκλικής περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 5,1 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο) και ελάχιστη διάμετρο 5 εκ. η (κάθετα ως προς το σχέδιο).

Εσωτερικά του αγγείου εντοπίζονται ίχνη μαύρης (:) βαφής (**πίν. αγγείου: εικ. 9**), ενώ η εξωτερική επιφάνεια και η κάτω επιφάνεια της βάσης είναι πιθανώς άβαφη (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4, 6, 9**). Το κύπελλο ενδέχεται να έφερε εσωτερικά μαύρες κηλίδες ή μικρές καταλοιβάδες βαφής, είτε σκόπιμα σχηματισμένες για διακοσμητικούς λόγους, είτε συμπτωματικά σχηματισμένες. Σχεδόν ολική φθορά της βαφής. Το ότι το συγκεκριμένο κύπελλο έφερε εσωτερικά μόνο κηλίδες βαφής και δεν ήταν ολόβαφο υποδηλώνεται από το ότι, κάτω από την επιφάνεια των ιζημάτων που είχαν επικολληθεί στην επιφάνεια του κυπέλλου¹⁴⁴, δεν εντοπίστηκαν ίχνη βαφής. Στην περίπτωση που οι εν λόγω κηλίδες ή καταλοιβάδες βαφής επρόκειτο για σκόπιμη διακόσμηση, αυτή θα είχε σχηματιστεί μέσω πιτσιλίσματος της βαφής πάνω στην επιφάνεια του αγγείου.

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Είναι το μικρότερο σε μέγεθος αγγείο του είδους μετά τον Τύπο 7 (Σχ. 91_10 - βλ. παραπάνω). Τα τοιχώματά του έχουν μεγαλύτερο πάχος σε σχέση με τα υπόλοιπα αγγεία του είδους, 0,8 - 0,9 εκ. περίπου (βλ. **πίν. αγγείου: σχέδιο**). Σε όλη την εξωτερική και εσωτερική επιφάνεια (αλλά όχι στην επιφάνεια έδρασης), εντοπίζονται λεπτά, οριζόντια, στιλπνά ίχνη χαμηλού και στρογγυλεμένου υψομετρικού ανάγλυφου, τα οποία έχουν ανομοιογενή σύνορα, λόγω του ότι αυτά σχηματίστηκαν όταν ο πηλός ήταν ημίνωπος, δηλαδή με χαμηλό βαθμό πλαστικότητας (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 10α**). Αυτά δημιουργήθηκαν πιθανότατα με κάποιο υγρό, μαλακό μέσο (π.χ. με ύφασμα, δέρμα, δέσμη από

¹⁴⁴ Κατά την παραμονή του αγγείου στο έδαφος.

φύλλα¹⁴⁵, σφουγγάρι ή ακόμα και με τα υγρά χέρια του αγγειοπλάστη), ίσως έχοντας επανατοποθετήσει το αγγείο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, με στόχο τη λείανση της επιφάνειάς του. Σε αυτή την τεχνολογική κίνηση οφείλεται πιθανώς το ότι στο μέσο καθ' ύψος τμήμα της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου εντοπίζονται οριζόντιες, επιμήκεις, πλατιές έδρες, οι οποίες σχηματίζουν μικρή γωνίωση μεταξύ τους (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 10β**). Η κάτω επιφάνεια της βάσης φέρει ολιγάριθμα, ισχνά, ομόκεντρα ίχνη από τη χρήση νήματος για την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό, ενώ είναι σχεδόν επίπεδη (**πίν. αγγείου: εικ. 6**) και λεία, στοιχείο το οποίο υποδεικνύει ότι αυτή ενδέχεται να είχε λειανθεί, όπως και το κυρίως σώμα του αγγείου στην εσωτερική και εξωτερική του επιφάνεια.

Η πρόσφυση της λαβής (η οποία έχει κυκλική περιφέρεια) τοποθετήθηκε στο ύψος του χείλους και προέχει ελάχιστα αυτού (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4, 8α**). Η έκφυση της λαβής έχει ορθογώνιο σχήμα και επικολλήθηκε με ομοιόμορφο και επιδέξιο τρόπο αρκετά χαμηλότερα του ώμου του κυπέλλου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4, 7, 8β. - 8γ.**). Ο διαμήκης άξονας της λαβής, ο οποίος έχει σχεδόν ελλειψοειδές σχήμα σε εγκάρσια τομή, φέρει τέσσερις πλευρές οι οποίες δημιουργούν κάθετη γωνία μεταξύ τους (**εικ. 1-4, 6-7, 8β - 8γ**). Οι κάθετες αυτές πλευρές δημιουργήθηκαν όταν ο αγγειοπλάστης επιμήκυνε με τα χέρια του την αρχικά ανεπεξέργαστη πηλόμαζα, περνώντας τη, επανειλημμένα, από τα ενωμένα δάκτυλα του δείκτη και του αντίχειρα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο άξονας της λαβής να είναι το αποτύπωμα των δύο αυτών ενωμένων δακτύλων του χεριού. Τα λεπτά, επιμήκη, στιλπνά ίχνη που εντοπίζονται στον κατά μήκος άξονα της λαβής (**πίν. αγγείου: εικ. 7-8**) δημιουργήθηκαν πιθανώς κατά τον αρχικό σχηματισμό της, αν και δεν αποκλείεται να οφείλονται σε λείανση της επιφάνειας της λαβής.

Λεπτοφυής Πηλός 1, μακροσκοπικό δείγμα 45 (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Εντοπίζονται: 1. ερυθρά εγκλείσματα (5%, πολύ στρογγυλεμένα έως στρογγυλά, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας), τα οποία είναι χαρακτηριστικά αυτού του είδους της κεραμικής ύλης· 2. κίτρινες και καστανές άμορφες συγκεντρώσεις ακαθόριστου χαρακτήρα· 3. Διογκωμένα και θρυμματισμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα στην επιφάνεια του αγγείου (<1%, <=0,2 εκ.)· 4.

¹⁴⁵ Κυριατζή 2000: 61.

πολυάριθμες, γυαλιστερές, πορτοκαλί, στρογγυλεμένες προεξοχές στην επιφάνεια του αγγείου, οι οποίες ενδέχεται να ανήκουν στα προαναφερθέντα ερυθρά εγκλείσματα. Εντοπίζονται κάποια κενά στην επιφάνεια του αγγείου (<0,5%, <=0,2 εκ.).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο), με μόνη διαφορά τα ακόλουθα βήματα:

- Λείανση της εσωτερικής και εξωτερικής, ημίνωπης επιφάνειας του αγγείου, όπως και της επιφάνειας έδρασης.
- Λείανση της ημίνωπης λαβής (:).
- Επίθεση της διακόσμησης μικρών κηλίδων ή καταλοιβιάδων βαφής μέσω πιτσιλίσματος (:).

Με ίχνη μαύρης βαφής εσωτερικά και εξωτερικά και πάνω στη λαβή (:), αβέβαια για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 13

ΒΑΘ_0037 (Σχ. 103_10)

(Τόμος II: σελ. 140-141: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με ελάχιστα στενούμενη, μη σωζόμενη βάση. Φέρει, πιθανώς, ίχνη μαύρης βαφής αβέβαιης στιλπνότητας εσωτερικά, εξωτερικά και πάνω στη λαβή (ίσως υπολείμματα διακόσμησης μαύρων κηλίδων ή καταλοιβιάδων), με λείανση στο κατώτερο εξωτερικό και εσωτερικό τμήμα του με μαλακό και σκληρό μέσο, αντιστοίχως. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και σχεδόν ολική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 53). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας

του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 20% (και συμπληρωμένο κατά 10%): 13 όστρακα (9 συγκολλημένα) από χείλος (30%), σώμα (30%) και λαβή (100%). Η βάση και η πρόχυση δεν σώζονται. Βάρος: 55 γρ. ΔΔΑ: 0. Χείλος: σώζεται το 32% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με ελάχιστη κατά προσέγγιση διάμετρο 12,5 εκ. (με άξονα στον λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής: παράλληλα ως προς το σχέδιο). Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται, αλλά το ύψος στο τμήμα του αγγείου πίσω δεξιά ως προς το σχέδιο είναι κατά 0,3 εκ. μεγαλύτερο σε σχέση με το ύψος στο μπροστινό τμήμα. Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 12,9 εκ. (στον ώμο). Λαβή: σώζεται ολόκληρη, με μέγιστη διάμετρο περιφέρειας εγκάρσιας τομής (η οποία εντοπίζεται ψηλά, στην πρόσφυση της λαβής) 1,1 εκ. και ύψος λαβής (σε κάθετο άξονα) 5,4 εκ.

Το αγγείο φέρει πιθανώς ίχνη μαύρης βαφής εσωτερικά και εξωτερικά και πάνω στη λαβή (αβέβαιο για βαφή στην επιφάνεια έδρασης, καθώς η βάση δεν σώζεται), τα οποία ενδέχεται να ανήκουν σε διακόσμηση μικρών κηλίδων ή καταλοιβάδων. Άγνωστη μέτρηση Munsell της βαφής λόγω της σχεδόν ολικής φθοράς της. Στην περίπτωση που πρόκειται για διακόσμηση, πιθανότερα διενεργήθηκε επίθεση αυτής στην επιφάνεια του αγγείου μέσω πιτσιλίσματος της βαφής.

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Το αγγείο δεν φέρει επίχρισμα και δεν έχει λειανθεί στο ανώτερο εξωτερικό τμήμα του, από την έκφυση της λαβής μέχρι και το χείλος. Το τελευταίο αποδεικνύεται από τα ακόλουθα στοιχεία (**πίν. αγγείου: εκ. 6α - 6δ**): α. τα επάλληλα, οριζόντια, ισχνά ίχνη χαμηλού υψομετρικού και στρογγυλεμένου ανάγλυφου (μικρές εξάρσεις και βυθίσεις στην επιφάνεια του αγγείου), τα οποία δημιουργήθηκαν πιθανότατα λόγω της χρήσης των γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη ή / και λόγω της χρήσης υγρού, μαλακού μέσου (π.χ.

σφουγγαριού)· β. την οριζόντια εγχάραξη εξωτερικά του χείλους, η οποία πιθανώς σχηματίστηκε από τα νύχια των δακτύλων του αγγειοπλάστη, όταν αυτός λύγισε τα δάκτυλά του προς τα τοιχώματα του αγγείου, στην προσπάθειά του να σχηματίσει το χείλος· γ. την ύπαρξη ανομοιομορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού· δ. την ύπαρξη συγκεντρώσεων λεπτών ιχνών, τα οποία ακολουθούν, ανά συγκέντρωση, διάφορες κατευθύνσεις και τα οποία δημιουργήθηκαν από τα δάκτυλα του αγγειοπλάστη κατά τη διαχείριση του κυρίως σώματος του αγγείου μετά την τροχοποίησή του, όπως και κατά την επικόλληση της έκφυσης και της πρόσφυσης της λαβής σε αυτό.

Αντίθετα, στο εξωτερικό τμήμα του αγγείου, χαμηλότερα της έκφυσης της λαβής και μέχρι λίγο πριν τη βάση (δηλαδή μέχρι το σημείο όπου σώζεται το αγγείο), εντοπίζονται επάλληλα, οριζόντια, ισχνά ίχνη με στιλπνά και ανομοιογενή σύνορα (**πίν. αγγείου: εικ. 7α**). Αυτά σχηματίστηκαν πιθανότατα με κάποιο υγρό, μαλακό μέσο λεπτής υφής (π.χ. με ύφασμα, δέρμα¹⁴⁶, σφουγγάρι ή ακόμα και με τα βρεγμένα χέρια του αγγειοπλάστη) σε ημίνωπο αγγείο, ίσως έχοντας επανατοποθετήσει το αγγείο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, σε μια προσπάθεια λείανσης της επιφάνειάς του. Σε αυτή την τεχνολογική κίνηση οφείλεται, πιθανώς, το γεγονός ότι στο συγκεκριμένο τμήμα εντοπίζονται οριζόντιες, πλατιές έδρες οι οποίες δημιουργούν μικρή γωνίωση μεταξύ τους (**πίν. αγγείου: εικ. 7β**). Αντίστοιχα, η εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, χαμηλότερα της έκφυσης της λαβής και μέχρι λίγο πριν τη βάση (δηλαδή μέχρι το σημείο όπου σώζεται το αγγείο), έχει, επίσης, λειανθεί με μικρό, σκληρό εργαλείο, όπως υποδεικνύει η ύπαρξη μικρών, οριζόντιων, επιμήκων, στιλπνών εδρών ελλειψοειδούς σχήματος, πλάτους περίπου 0,8 εκ. και μήκους 0,5 - 2 εκ., οι οποίες δημιουργήθηκαν με χρήση κάποιου σκληρού μέσου με επίπεδη ή κυρτή επιφάνεια (**πίν. αγγείου: εικ. 8**). Ενδιάμεσα στις προαναφερθείσες έδρες λείανσης, εντοπίζονται μη λειασμένα τμήματα παρόμοιου σχήματος και κατεύθυνσης, το οποίο μπορεί να οφείλεται σε βιασύνη, αμέλεια ή σε μη ύπαρξη ενδιαφέροντος (**πίν. αγγείου: εικ. 8**).

Η λαβή είναι ελάχιστα προέχουσα του χείλους, η πρόσφυση της οποίας επικολλήθηκε λίγο χαμηλότερα του χείλους και έχει κυκλική περιφέρεια, ενώ η έκφυσή της έχει ελλειψοειδή περιφέρεια και επικολλήθηκε λίγο χαμηλότερα του ώμου του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 5α - 5β**). Η μία πλευρά του κυρίως άξονα

¹⁴⁶ Κυριατζή 2000: 61.

της λαβής είναι σχεδόν επίπεδη και αποτελεί πιθανώς το αποτύπωμα του εσωτερικού του αντίχειρα του χεριού, λόγω του ότι ο αγγειοπλάστης για τον σχηματισμό της λαβής χρησιμοποίησε τον αντίχειρα και τον δείκτη του χεριού ενωμένους κατά το πλάσιμο της πηλόμαζας¹⁴⁷ (πίν. αγγείου: εικ. 5γ). Η λαβή επικολλήθηκε πιθανότατα μετά την ολοκλήρωση της λείανσης της κατώτερης εσωτερικής και εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου. Στην περίπτωση που η λαβή επικολλήθηκε πριν τη λείανση, οι συγκεντρώσεις αρχικά υδαρούς πηλού στην επιφάνεια της έκφυσης και της πρόσφυσής της, όπως και τα λεπτά, επιμήκη ίχνη στον κύριο άξονά της (πίν. αγγείου: εικ. 5α - 5β), υποδεικνύουν ότι αυτή εξαιρέθηκε της λείανσης.

Λεπτοφυής Πηλός 1, πετρογραφικό δείγμα 53 (πίν. αγγείου: εικ. 4). Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες και πιθανότατα μετατροπή αυτών σε αναγωγικές συνθήκες πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας αντιστοιχεί σε ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό και 2.5YR 8/3 χλωμό κίτρινο. Εντοπίζονται: 1. πολύ μικρά (<0,01 εκ.), γκρι και καστανά εγκλείσματα, 2. πορτοκαλί εγκλείσματα, 3. ασβεστολιθικά εγκλείσματα. Στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται: α. κενά από φθορά των διογκωμένων και θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων (<0,5%, <=0,2 εκ.)· β. κενά (<0,5%, <0,01 εκ.) που οφείλονται σε φθορά των προαναφερθέντων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων, όπως και στη χαμηλή πλαστικότητα της πηλόμαζας ή / και στη μη αποτελεσματική ομογενοποίηση του σώματος των κουλουρών κατά την τροχοποίηση.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο), με μόνη διαφορά τα ακόλουθα βήματα:

- Λείανση της ημίνωπης, κατώτερης εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου με μαλακό μέσο, όπως και της κατώτερης εξωτερικής επιφάνειας με σκληρό μέσο.
- Επίθεση της διακόσμησης μικρών κηλίδων ή καταλοιβάδων βαφής μέσω πιτσιλίσματος (;).

¹⁴⁷ Για έναν παρόμοιο σχηματισμό λαβής, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0030.

Με μαύρη διακόσμηση εξωτερικά με οριζόντια ταινία, με ίχνη βαφής εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Τύπος 14

ΒΑΘ_0103 (Σχ. 129_10)

(Τόμος II: σελ. 142: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και ελάχιστα στενούμενη βάση με αβέβαιο είδος κάτω επιφάνειας. Με μαύρη διακόσμηση εξωτερικά με οριζόντια ταινία, με ίχνη βαφής εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Στιλπνή επιφάνεια βαφής, πιθανώς χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μεγάλη φθορά επιφάνειας και σχεδόν ολική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 20). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 10%: 11 όστρακα (2 συγκολλούμενα) από χείλος (5%), πρόχυση (50%), σώμα (30%), βάση (50%), λαβή (90%). 27 γρ. ΔΔΑ: 0,5. Χείλος: σώζεται το 5% της περιφέρειας, η διάμετρος της οποίας είναι μη μετρήσιμη. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται. Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: δεν σώζεται. Βάση: σταθερή, με αβέβαιο είδος κάτω επιφάνειας· σώζεται το 50% του όλου και της περιφέρειάς της, η οποία είναι πιθανότατα κυκλική και ακολουθεί οριζόντιο άξονα, με μόνη σωζόμενη διάμετρο 5,2 εκ.

Με μαύρη διακόσμηση εξωτερικά, με ίχνη βαφής εσωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Χρώμα διακόσμησης: 5Y 2.5/1 μαύρο, μεγάλη φθορά, στιλπνή

βαφή. Σώζεται τμήμα οριζόντιας ταινίας εξωτερικά της περιφέρειας της βάσης (**πίν. αγγείου: εικ. 1**), όπως και ίχνη βαφής στο υπόλοιπο, σωζόμενο τμήμα του αγγείου, εξωτερικά και εσωτερικά. Τρόπος επίθεσης της διακόσμησης: πιθανότατα με πινέλο¹⁴⁸.

Τροχοποίητο, εν μέρει ή εξολοκλήρου (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού). Η λαβή είναι η λεπτότερη σωζόμενη λαβή ανάμεσα στα υπό εξέταση κύπελλα του είδους, με περιφέρεια εγκάρσιας τομής ελλειψοειδούς σχήματος (βλ. **πίν. αγγείου: σχέδιο**).

Λεπτοφυής Πηλός 1, πετρογραφικό δείγμα 20 (**πίν. αγγείου: εικ. 3-4**). Ασβεστολιθική, σαθρή, πορώδης κεραμική ύλη. Χρώμα επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: πιο ανοιχτόχρωμο από 2.5YR 8/4 χλωμό κίτρινο. Χρώμα πυρήνα οστράκου: χλωμό κίτρινο προς κίτρινο (ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5Y 8/4 και 5Y 8/6). Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα¹⁴⁹. Η κεραμική ύλη στο σπάσιμο έχει ανώμαλη επιφάνεια και αμμόδη υφή και δεν φέρει εμφανείς επιπρόσθετες προσμείξεις. Περιέχει φυσικά, μαλακά, αδιαφανή, κοκκινωπά-κίτρινα προς κίτρινα (ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 7/8 και 10YR 7/8) ασβεστολιθικά εγκλείσματα (πέτρες ή απολιθώματα) ή ασβεστολιθικές συγκεντρώσεις με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: συχνότητα 20%, μέγεθος $\leq 0,08$ εκ. (κοινό μέγεθος: $\leq 0,03$ εκ.), μέτρια ταξινόμηση (με σταδιακή και ομαλή αύξηση του μεγέθους), καλή κατανομή, στρογγυλή καμπυλότητα, υψηλή έως χαμηλή σφαιρικότητα, με αμβλεία αντανάκλασης του φωτός, με διάχυτα έως συγχωνευμένα όρια. Τα εν λόγω ασβεστολιθικά εγκλείσματα ή συγκεντρώσεις, στο 20% των περιπτώσεων, φέρουν στεφάνι χρώματος παρόμοιου με το χρώμα τους και σε ακτίνα (από τα όρια του εγκλείσματος) μέχρι 50% του μέγιστου μήκους του εγκλείσματος. Στο 5% των περιπτώσεων, αυτά έχουν υποστεί ολική φθορά, αφήνοντας πίσω τους κενά ή γεμίζοντας γειτονικούς πόρους της κεραμικής ύλης (δημιουργώντας, ενίοτε, την εντύπωση ότι πρόκειται για φυσικές ασβεστολιθικές συγκεντρώσεις στην κεραμική ύλη). Εντοπίζονται πόροι ή / και κενά στο σπάσιμο και στην επιφάνεια του αγγείου συχνότητας 30%, μεγέθους $\leq 0,1$ εκ. (κοινό μέγεθος $\leq 0,02$ εκ.), με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: μέτρια ταξινόμηση (με σταδιακή και ομαλή αύξηση του μεγέθους), καλή κατανομή, υψηλή έως χαμηλή σφαιρικότητα

¹⁴⁸ Από τρίχες ζώου, φυτικές ίνες, φτερά ή πούπουλα (Κυριατζή 2000: 64).

¹⁴⁹ Κυριατζή 2000: 65, 67.

(κοινή σφαιρικότητα: υψηλή), πολύ στρογγυλή έως υπο-γωνιαία καμπυλότητα (κοινή καμπυλότητα: στρογγυλή), φακοειδές, σφαιρικό ή ακανόνιστο σχήμα, με στεφάνι στο 5% των περιπτώσεων. Η σαθρότητα και η αποσύνθεση του υλικού της κεραμικής ύλης και της ασβεστοποίησης των ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων της οφείλεται πιθανώς στο ότι αυτή προετοιμάστηκε από ένα εξίσου σαθρό ίζημα (αν και δεν αποκλείεται να ευθύνεται για αυτό, τουλάχιστον εν μέρει, η χρήση οξέος κατά την αρχική συντήρηση της κεραμικής από τον ανασκαφέα¹⁵⁰).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο), με μόνη διαφορά την επίθεση της γραπτής διακόσμησης στην εξωτερική επιφάνεια του τελευταίου αγγείου.

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω μη διακριτών τεχνολογικών στοιχείων)

Ολόβαφα μαύρα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0035 (Σχ. 87_10)

(Τόμος II: σελ. 143-144: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, με προέχουσα του χείλους λαβή κυκλικής εγκάρσιας τομής και διαγώνιου διαμήκη άξονα και ελάχιστα στενούμενη βάση με επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας

¹⁵⁰ Βλ. Μαρινάτος 1955: 603-604 και κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.10. «Επιλογή και συντήρηση του κεραμικού δείγματος» (και συγκεκριμένα την υποσημείωση 267), σχετικά με το ότι κατά τις αρχικές εργασίες καθαρισμού της κεραμικής από το Βαθύπετρο χρησιμοποιήθηκε μεγάλη ποσότητα οξέος, η οποία έφθειρε όχι μόνο τη βαφή των αγγείων, αλλά και τα τοιχώματά τους, το οποίο είχε ως συνέπεια αυτά να απολεπίζονται.

Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο κατά 15%): 39 όστρακα (35 συγκολλούμενα) από χείλος (60%), σώμα (70%), λαβή (100%), βάση (100%). 93 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 60% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 12 εκ. (με κατεύθυνση από μπροστά προς τα πίσω και από αριστερά προς τα δεξιά: διαγώνια ως προς το σχέδιο) και με ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 11,2 εκ. (με κατεύθυνση από μπροστά προς τα πίσω και από δεξιά προς τα αριστερά: διαγώνια ως προς το σχέδιο)¹⁵¹. Το ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος δεν είναι σταθερό: η μεγαλύτερη σωζόμενη μέτρησή του εντοπίζεται στην πίσω πλευρά του αγγείου (ως προς το σχέδιο) και ακολουθεί φθίνουσα πορεία μέχρι την πρόχυση, στο μπροστινό τμήμα του αγγείου. Το μέγιστο σωζόμενο ύψος έχει μέτρηση 8,8 εκ. (κοντά στη λαβή) και το ελάχιστο σωζόμενο έχει μέτρηση 8,4 εκ. (κοντά στην πρόχυση). Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 12,3 εκ. (στον ώμο). Η κάθετη λαβή σώζεται ολόκληρη, ακολουθεί ελάχιστα διαγώνιο άξονα (με κατεύθυνση από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά), είναι κυκλική σε εγκάρσια τομή και προέχει του χείλους κατά 0,2 εκ. Βάση: σταθερή, με επίπεδη κάτω επιφάνεια, σώζεται το 100% του όλου και της σχεδόν οριζόντιας και ελλειψοειδούς περιφέρειάς της, με ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 4,1 εκ. (στον άξονα λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής, παράλληλα, δηλαδή, ως προς το σχέδιο) και μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 4,4 εκ. (κάθετα προς την ελάχιστη). Το 2% της σωζόμενης επιφάνειας του αγγείου καλύπτεται με ίζημα.

Ολόβαφο μαύρο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Βαφή: 5Y 2.5/1 μαύρη, μερική φθορά. Η στιλπνή επιφάνεια της βαφής υποδεικνύει ότι η βαφή είναι σιδηρούχα¹⁵². Τρόπος επίθεσης: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση, καθώς δεν εντοπίζονται εμφανή ίχνη από χρήση πινέλου ή κάποιου άλλου μαλακού μέσου.

¹⁵¹ Δεν σώζεται η πλευρά του χείλους στο πίσω τμήμα του αγγείου (ως προς το σχέδιο), όπως και η πλευρά στο μπροστινό τμήμα του αγγείου που έφερε την πρόχυση, ώστε να είναι δυνατό να υπολογισθεί με ακρίβεια η διάμετρος στον άξονα πίσω τμήμα αγγείου - πρόχυση.

¹⁵² Κυριατζή 2000: 65, 67. Για δύο παρόμοια παραδείγματα, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή των ΒΑΘ_0081, ΒΑΘ_0103.

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εν μέρει (σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του ΒΑΘ_0041) ή εξολοκλήρου. Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Οι μεγαλύτερες διάμετροι της περιφέρειας του χείλους και της βάσης ακολουθούν τη φορά του άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου, το οποίο πρόκειται, πιθανότατα, για τυχαίο γεγονός. Λίγο χαμηλότερα του χείλους, εντοπίζεται μία οριζόντια, λεπτή εγχάραξη (πίν. αγγείου: **εικ. 6α**), η οποία πιθανώς σχηματίστηκε από τα νύχια του αγγειοπλάστη, όταν αυτός λύγισε τα δάκτυλά του με κατεύθυνση προς τα τοιχώματα του αγγείου, στην προσπάθειά του σχηματίσει το χείλος (υποβαστάζοντας ταυτόχρονα τα εσωτερικά τοιχώματα του χείλους με το άλλο χέρι). Η λαβή προσφύεται ελάχιστα χαμηλότερα του χείλους, του οποίου προέχει κατά 0,2 εκ. (πίν. αγγείου: **εικ. 2-3, 7α - 7β**) και επικολλήθηκε με ανομοιόμορφο τρόπο λίγο χαμηλότερα του ώμου του αγγείου (πίν. αγγείου: **εικ. 8α - 8β**). Η λαβή έχει διάμετρο εγκάρσιας τομής κοντά στην έκφυση 1 εκ. Η βάση φέρει ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα, ενώ εσωτερικά, φέρει χαμηλό κώνο στο κέντρο της.

Η μη λείανση της εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από την ύπαρξη: 1. επάλληλων, οριζόντιων, λεπτών ιχνών τροχοποίησης (πίν. αγγείου: **εικ. 6β**), 2. μικρών μαζών αρχικά υδαρούς πηλού στην εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, τα οποία αποκολλήθηκαν κατά την τροχοποίησή του και μετέπειτα επικολλήθηκαν εκ νέου στην επιφάνειά του¹⁵³, 3. ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανότατα από τη χρήση των βρεγμένων, γυμνών χεριών του αγγειοπλάστη κατά τη διαχείριση του αγγείου, κυρίως, μετά την ολοκλήρωση της τροχοποίησής του.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πίν. αγγείου: **εικ. 9**). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης αρχικά και μετατροπή τους σε αναγωγικές συνθήκες πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Είναι εμφανείς κάποιες σκούρες ερυθρές προσμείξεις στα σπασίματα της κεραμικής ύλης. Στο 2% της επιφάνειας του

¹⁵³ Courty και Roux 1995: 29.

αγγείου εντοπίζονται φουσκώματα, τα οποία ενδέχεται να οφείλονται στην ύπαρξη κάποιας ερυθρής πρόσμειξης, χωρίς να αποκλείεται, όμως, αυτά να περιέχουν διογκωμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα¹⁵⁴.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο).

Ολόβαφα κόκκινα και στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0036 (Σχ. 88_10)

(Τόμος II: σελ. 145-147: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή σχεδόν κυκλικής εγκάρσιας τομής και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και με ελάχιστα στενούμενη βάση με επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο κατά 30%)¹⁵⁵: 43 όστρακα (36 συγκολλούμενα) από χείλος (85%), σώμα (70%), λαβή (100%), βάση (80% του όλου και 90% της περιφέρειας). Η πρόχυση δεν σώζεται. 100 γρ. ΔΔΑ: 0,9. Χείλος:

¹⁵⁴ Παρόμοια φουσκώματα εντοπίζονται στα τοιχώματα του ΒΑΘ_0034 (βλ. παραπάνω).

¹⁵⁵ Επισημαίνεται, ότι ανέκυσαν δυσκολίες κατά τη συγκόλληση του συνανηγόντων οστράκων του συγκεκριμένου αγγείου, καθώς οι επιφάνειές τους ήταν αρκετά φθαρμένες, με αποτέλεσμα η σχεδιαστική αναπαράσταση του αγγείου να είναι αβέβαιη.

σώζεται το 85% της πιθανώς ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους, με μέτρηση μέγιστης σωζόμενης διαμέτρου 12,4 εκ. (διαγώνια ως προς το σχέδιο) και ελάχιστης σωζόμενης διαμέτρου 11,7 εκ. (διαγώνια ως προς το σχέδιο, σε αντίθετη κατεύθυνση από τη μέγιστη)¹⁵⁶. Το ύψος μέχρι το χείλος χαρακτηρίζεται από αυξομειώσεις: το μέγιστο σωζόμενο έχει μέτρηση 10,3 εκ. (κοντά στην πρόχυση) και το ελάχιστο σωζόμενο 9,4 εκ. (στο πίσω τμήμα του αγγείου). Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 12,6 εκ. (στον ώμο). Η κάθετη λαβή σώζεται ολόκληρη, ακολουθεί ελάχιστα διαγώνιο άξονα (με κατεύθυνση από πάνω προς τα κάτω: από δεξιά προς αριστερά), είναι σχεδόν κυκλικής εγκάρσιας τομής και προέχει του χείλους κατά 0,1 εκ. Βάση: μέτρια σταθερή, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης, σώζεται το 80% του όλου και το 90% της σχεδόν οριζόντιας και σχεδόν κυκλικής περιφέρειάς της, με μέτρηση ελάχιστης σωζόμενης διαμέτρου 4,4 εκ. (στον άξονα λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής, δηλαδή παράλληλα ως προς το σχέδιο) και μέγιστης σωζόμενης διαμέτρου στα 4,5 εκ. (κάθετα προς τη μέγιστη). Το 5% της σωζόμενης επιφάνειας επικαλύπτεται με ίζημα.

Ολόβαφο κόκκινο και στην επιφάνεια έδρασης. Το χρώμα της βαφής εναλλάσσεται ανάμεσα στις ακόλουθες αποχρώσεις: 2.5YR 3/1 σκούρο κοκκινωπό γκρι - 3/2 σκούρο κόκκινο - 3/3, 3/4 σκούρο κοκκινωπό καστανό - 3/6 σκούρο κόκκινο - 2.5/1 κοκκινωπό μαύρο - 2.5/2 πολύ σκούρο κόκκινο - 2.5/3, 2.5/4 σκούρο κοκκινωπό καστανό. Η βαφή έχει υποστεί μερική φθορά. Εντούτοις, η στιλπνή της επιφάνεια στα καλύτερα σωζόμενα σημεία της και τα σκουρότερα νέφη όπτησης που εντοπίζονται σε αυτή υποδηλώνουν ότι είναι σιδηρούχα¹⁵⁷. Τρόπος επίθεσης: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση, καθώς δεν υπάρχουν εμφανή ίχνη από χρήση πινέλου.

Τροχοποίητο, εν μέρει ή εξολοκλήρου (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού). Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Η κάθετη λαβή εκφύεται από το χείλος, προέχει ελάχιστα αυτού και επικολλήθηκε με ανομοιόμορφο τρόπο στον ώμο του αγγείου, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία έκφυσης λαβής με ανομοιόμορφο σχήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 4, 7**). Λίγο χαμηλότερα του χείλους και

¹⁵⁶ Δεν σώζεται η πλευρά του χείλους που φέρει την πρόχυση στο μπροστινό τμήμα του αγγείου, ώστε να υπολογισθεί με ακρίβεια η διάμετρος στον άξονα πίσω τμήμα του αγγείου - πρόχυση (η οποία πρόκειται πιθανώς για τη μεγαλύτερη διάμετρο της περιφέρειας του χείλους).

¹⁵⁷ Κυριατζή 2000: 65.

παράλληλα με αυτό, εντοπίζεται οριζόντια, αβαθής εσοχή, η οποία είτε ενδέχεται να σχηματίστηκε από τη χρήση των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη, όταν λύγισε τα δάκτυλά του προς τα τοιχώματα του αγγείου κατά τον σχηματισμό του έξω νεύοντος χείλους (**πίν. αγγείου: εικ. 7**). Το χείλος έχει ομοιόμορφο σχήμα και μεγάλο πάχος, εντούτοις, το ύψος μέχρι το χείλος δεν είναι σταθερό, αλλά χαρακτηρίζεται από αυξομειώσεις, με το μεγαλύτερο ύψος να εντοπίζεται κοντά στην πρόχυση και το μικρότερο ύψος να εντοπίζεται (ως προς το σχέδιο) στο πίσω τμήμα του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 4, 6-8**). Η ανομοιομορφία αυτή οφείλεται, πιθανώς, στη χρήση κουλουρών για την αρχική κατασκευή του σώματος του αγγείου, αν και δεν αποκλείεται να οφείλεται στη βιαστική και αμελή τροχοποίηση του αγγείου. Η κάτω επιφάνεια της βάσης είναι επίπεδη και φθαρμένη και δεν εντοπίζονται σε αυτή ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον τροχό με νήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Το ύψος της εσωτερικής επιφάνειας της βάσης αυξάνεται ομαλά από την περιφέρεια της βάσης προς το κέντρο της (βλ. **πίν. αγγείου: σχέδιο**). Οι μεγαλύτερες διαστάσεις της διαμέτρου της περιφέρειας του χείλους και της βάσης ακολουθούν τη φορά του άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου, το οποίο μάλλον πρόκειται για συμπτωματικό γεγονός. Η μη λείανση της εξωτερικής και εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου αποδεικνύεται από την ύπαρξη επάλληλων, οριζόντιων ιχνών τροχοποίησης (χαμηλές ραβδώσεις και αβαθείς αυλακώσεις - **πίν. αγγείου: εικ. 6-8**).

Λεπτοφυής Πηλός 1. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Στην κεραμική ύλη, είναι εμφανείς ολιγάριθμες σκούρες ερυθρές προσμείξεις. Στο 2% της επιφάνειας του αγγείου εντοπίζονται κενά, τα οποία δημιουργήθηκαν πιθανώς από τη φθορά θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων. Τα εγκλείσματα αυτά, σε πρωτότερο στάδιο, είχαν διογκωθεί λόγω της απορρόφησης υγρασίας από το περιβάλλον σπάζοντας τα τοιχώματα του αγγείου¹⁵⁸ (**πίν. αγγείου: εικ. 8**).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου, είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του BAΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο), με μόνη διαφορά τις οξειδωτικές συνθήκες κατά την

¹⁵⁸ «Lime Spalling» (Rye 1981: 114).

όπτηση του τελευταίου, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0038 (Σχ. 102β_14¹⁵⁹)

(Τόμος II: σελ. 148-149: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, μη σωζόμενη, ελάχιστα ή μη προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, με μη σωζόμενη, ελάχιστα στενούμενη βάση. Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, με στιλπνή βαφή, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη έως μερική φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 30% (και συμπληρωμένο κατά 10%): 24 όστρακα (17 συγκολλούμενα) από χείλος (50%), πρόχυση (90%), σώμα (30%), βάση (15% του όλου και 10% της περιφέρειας). 87 γρ. ΔΔΑ: 0,1. Χείλος: σώζεται το 30% της ελλειψοειδούς περιφέρειας (και συμπληρωμένο κατά 20%), η μέγιστη σωζόμενη διάμετρος της οποίας είναι 14 εκ. (στον άξονα: πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου, κάθετα ως προς το σχέδιο) και η ελάχιστη σωζόμενη διάμετρος είναι 13,5 εκ. (στον άξονα λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής, δηλαδή παράλληλα ως προς το σχέδιο). Το ύψος μέχρι το χείλος μειώνεται σταδιακά στο σωζόμενο τμήμα του αγγείου από το πίσω τμήμα του (ως προς το σχέδιο) προς την πρόχυση: το μέγιστο σωζόμενο ύψος μέχρι το χείλος είναι 9,8 εκ. (στην πίσω, αριστερή πλευρά του αγγείου, όπως και στην

¹⁵⁹ Σχεδιάστηκε από την Ισμήνη Παλπού.

αριστερή πλευρά του αγγείου αντιδιαμετρικά της λαβής, ως προς το σχέδιο του αγγείου), ενώ το ελάχιστο κατά προσέγγιση ύψος είναι 9,3 εκ., στο σημείο της πρόχυσης. Διάμετρος μέγιστης περιφέρειας κυρίως σώματος: 13,5 εκ. (στον ώμο και στο χείλος του αγγείου). Η λαβή δεν σώζεται. Βάση: αβέβαιης σταθερότητας, μη σωζόμενης διαμέτρου, η οποία, όμως, υπολογίστηκε κατά προσέγγιση με βάση τη σχεδιαστική αναπαράσταση του αγγείου στα 4,3 εκ.

Ολόβαφο κόκκινο και στην κάτω επιφάνεια της βάσης. Βαφή: ένα χρώμα από ή ένα χρώμα που εναλλάσσεται ανάμεσα στις ακόλουθες αποχρώσεις: 10R 4/6 κόκκινο - 4/8 κόκκινο - 3/3 - 3/4 σκούρο κόκκινο - 3/6 σκούρο κόκκινο. Στιλπνή βαφή (μερική φθορά). Τρόπος επίθεσης: πιθανότατα με εμβάπτιση ή με έκχυση και όχι με επάλειψη, καθώς δεν εντοπίζονται εμφανή ίχνη από πινέλο ή από άλλο μαλακό μέσο.

Τροχοποίητο, εν μέρει ή εξολοκλήρου (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού). Τα οριζόντια σπάσιμο που εντοπίζεται λίγο ψηλότερα του ώμου ενδεχομένως μπορεί να πρόκειται για το σημείο ένωσης δύο κουλουρών (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 3, 5**). Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041. Το αγγείο δεν έχει λειανθεί.

Λεπτοφυής Πηλός 1. Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης. Το χρώμα της εξωτερικής και της εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι 7.5YR 8/4 ρόδινο. Στην κεραμική ύλη εντοπίζονται τα ακόλουθα: ένα μεγάλο, κόκκινο έγκλεισμα μέγιστης διάστασης 0,4 εκ.· β. κενά που δημιουργήθηκαν λόγω φθοράς θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων (<1%, <=0,2 εκ.). γ. κενά που δημιουργήθηκαν λόγω χαμηλής πλαστικότητας της πηλόμαζας ή / και λόγω μη αποτελεσματικής ομογενοποίησης του σώματος των κουλουρών κατά την τροχοποίηση (<0,5%, <0,01 εκ.).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου, είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0036 (βλ. παραπάνω).

Ακαθόριστοι τύποι (λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων)

Ολόβαφο, αβέβαιου χρώματος, αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης:

Παράδειγμα α' - AMH A226_8¹⁶⁰

(Τόμος III: σελ. 150: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος με πρόχυση, ελάχιστα προέχουσα του χείλους κάθετη λαβή εγκάρσιας τομής ελλειψοειδούς σχήματος και ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα και στενούμενη βάση. Ολόβαφο, αβέβαιου χρώματος, αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης, βαφή αβέβαιης στιλπνότητας, χωρίς λείανση. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μεγάλη φθορά επιφάνειας και σχεδόν ολική φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη αβέβαιου είδους. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη Πίθων»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο κατά 50%). ΔΔΑ: άγνωστος. Μέγιστο σωζόμενο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 8,1 εκ. Χείλος: σώζεται το 40% της ελλειψοειδούς περιφέρειας (και συμπληρωμένο κατά 60%), η οποία έχει μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 12,9 εκ. στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα του αγγείου, ενώ η ελάχιστη σωζόμενη διάμετρος είναι 11,4 εκ. στον άξονα λαβή - πλευρά αντιδιαμετρικά αυτής. Διάμετρος βάσης: 5 εκ.

Ολόβαφο, αβέβαιου χρώματος, αβέβαιο για βαφή στην κάτω επιφάνεια της βάσης, βαφή αβέβαιης στιλπνότητας.

¹⁶⁰ Επισημαίνεται, ότι το AMH A226_8 είναι το μοναδικό κύπελλο του είδους το οποίο συντηρήθηκε κατά τις αρχικές εργασίες συντήρησης κεραμικής του ανασκαφέα, Σπ. Μαρινάτου, γεγονός το οποίο θεωρείται ότι οφείλεται στο μεγάλο βαθμό δυσκολίας εύρεσης και συγκόλλησης των συνανηκόντων οστράκων του συγκεκριμένου είδους αγγείου.

Τροχοποίητο, εν μέρει ή εξολοκλήρου (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού). Σχετικά με τον σχηματισμό της ελλειψοειδούς περιφέρειας χείλους και της κάθετης λαβής ελάχιστα διαγώνιου διαμήκη άξονα, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0041.

Λεπτοφυής κεραμική ύλη αβέβαιου είδους. Αβέβαιες συνθήκες όπτησης.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0041 (είναι αβέβαιο, όμως, αν είναι εν μέρει ή εξολοκλήρου τροχοποίητο), με μόνη διαφορά τις αβέβαιες συνθήκες όπτησης.

5.1.β. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

Είδος 1: Ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα χωρίς λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, συνήθως λοξότμητη βάση, με ελάχιστα κοίλη, επίπεδη ή ελάχιστα κυρτή επιφάνεια έδρασης.

(Τόμος II, σελ. 160-166: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 167-168: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 348-358, 362-368: συζήτηση επί των αγγείων)

Με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με άβαφη επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 1

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: AMH Π10033¹⁶¹

(Τόμος II, σελ. 160: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, λοξότμητη βάση, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας και τμηματική λείανση στον ώμο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά

¹⁶¹ Το συγκεκριμένο αγγείο εκτίθετο στο μεσαίο ράφι της Προθήκης 90 της Αίθουσας VII της παλιάς έκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, μαζί με έξι ακόμα αγγεία (σχετικά, βλ. Τόμο II, κεφάλαιο 4, σελ. 50, πίν. AMH Π10028: εικ. 30).

15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π11» στην επιφάνεια έδρασης, το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 11 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%): 8 συγκολλούμενα όστρακα από χείλος (95%), σώμα (80%), βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 95% της ελάχιστα ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 12 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 11,3 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: σχεδόν σταθερό, η μέγιστη μέτρηση είναι 8,7 εκ. και η ελάχιστη 8,6 εκ. Η διάμετρος της μέγιστης περιφέρειας του κυρίως σώματος είναι 11,5 εκ., στον ώμο. Βάση: σταθερή, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, σώζεται το 100% του όλου και της σχεδόν οριζόντιας και σχεδόν κυκλικής περιφέρειάς της, η οποία έχει μέγιστη διάμετρο 3,7 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 3,6 εκ. Η επιφάνεια του αγγείου, η οποία έχει υποστεί ελάχιστη φθορά, καλύπτεται σε μεγάλο ποσοστό από ίζημα, ειδικά στο εσωτερικό του.

Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και άβαφη επιφάνεια έδρασης (πίν. αγγείου: **εικ. 1-3, 5-6**). Βαφή: στιλπνή, μερική φθορά, χρώμα 2.5YR 4/6 κόκκινο. Η επίθεση της βαφής διενεργήθηκε σε στεγνή επιφάνεια για καλύτερα αποτελέσματα¹⁶². Στο ολόβαφο εσωτερικό του αγγείου, η βαφή, η οποία εντοπίζεται μέχρι και το τελείωμα του χείλους, προστέθηκε είτε με χρήση κάποιου μαλακού μέσου (όπως πινέλου από τρίχες ζώου, φυτικών ινών, φτερών, πούπουλων¹⁶³ ή σφουγγαριού), είτε μέσω έκχυσης / εμβάπτισης. Εξωτερικά, το κύπελλο φέρει γραπτή διακόσμηση, η οποία προστέθηκε με χρήση πινέλου. Αυτή αποτελείται από μία λεπτή, κόκκινη, γραπτή ταινία εξωτερικά του χείλους (η ύπαρξη της οποίας, όμως, δεν έχει αποδειχθεί με βεβαιότητα), κάτω από την οποία εντοπίζεται ζώνη με τρεις ελάχιστα καμπυλωτούς μίσχους καλαμιών, οι οποίοι φέρουν πέντε φύλλα ο καθένας, εκτεινόμενοι σε όλο το ύψος του αγγείου, σε διαγώνιο άξονα ως προς τη βάση και με κλίση προς τα αριστερά. Οι μίσχοι εκφύονται

¹⁶² Rye 1981: 24, Κυριατζή 2000: 63. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 4, υποσημείωση 24.

¹⁶³ Κυριατζή 2000: 64.

από μία δεύτερη ταινία που περιβάλλει εξωτερικά τη βάση και το τμήμα του αγγείου ψηλότερα από αυτή. Η εν λόγω ταινία (όπως, πιθανώς, όλη η γραπτή διακόσμηση) θεωρείται ότι σχεδιάστηκε με το αγγείο σε ανάστροφη θέση, ίσως πάνω σε αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό. Αυτό προτείνεται με βάση τον εντοπισμό μίας πινελιάς η οποία, λόγω βιασύνης ή απροσεξίας, κάλυψε εν μέρει την επιφάνεια έδρασης του αγγείου. Η επίθεση της διακόσμησης διενεργήθηκε πάνω σε λευκοκίτρινο επίχρισμα πιο ανοιχτόχρωμου χρώματος από το ενδιάμεσο χρώμα 2.5Y 8/4 χλωμό κίτρινο - 2.5Y 8/6 κίτρινο.

Τροχοποίητο (με αβέβαιη κατεύθυνση του κεραμικού τροχού), εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, ίσως της Μεθόδου 3¹⁶⁴). Το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος του αγγείου είναι, γενικώς, σταθερό, δηλαδή η περιφέρεια του χείλους ακολουθεί σχεδόν οριζόντιο άξονα (**πίν. αγγείου: εικ. 1**). Η λοξότμητη, δισκοειδής βάση (**πίν. αγγείου: εικ. 2-3**) σχηματίστηκε με σκληρό (πιθανώς στεγνό) εργαλείο σε ημίωπο αγγείο, το οποίο ήταν ανεστραμμένο πάνω σε αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό. Η επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 3**) ενδέχεται να καθαρίστηκε, καθώς δεν εντοπίζονται ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό με χρήση νήματος. Το λευκο-κίτρινο επίχρισμα προστέθηκε σε όλη την εξωτερική και εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, όταν αυτή ήταν στεγνή για καλύτερα αποτελέσματα¹⁶⁵, ίσως μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης. Μετά την επίθεση του επιχρίσματος (και πριν την επίθεση της διακόσμησης) πιθανώς διενεργήθηκε καθαρισμός τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου με υγρό, μαλακό μέσο, ενδεχομένως πάνω στον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό¹⁶⁶. Αυτό προτείνεται με βάση τον εντοπισμό λεπτών, οριζόντιων ιχνών, τα οποία είναι παρόμοια με τα ίχνη της τροχοποίησης (**πίν. αγγείου: εικ. 5**: βλ. τμήμα κοντά στη βάση και **εικ. 6**: βλ. τμήμα κοντά στο χείλος). Εντούτοις, είναι πιθανό, ότι τα συγκεκριμένα ίχνη δημιουργήθηκαν κατά την επίθεση του επιχρίσματος με μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό και όχι μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης (βλ. παραπάνω). Λόγω

¹⁶⁴ Αναφορικά με την εν λόγω τεχνική και μέθοδο, βλ. την τεχνολογική περιγραφή των προχυτικών αγγείων μέσου μεγέθους (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.2.α.), όπως και την τεχνολογική περιγραφή του μεγάλου ημισφαιρικού κυπέλου με πρόχυση και κάθετη λαβή ΒΑΘ_0041 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.: σελ. 57-62) και της μικρής ραμφόστομης πρόχου ΑΜΗ Α226_10 (ίδιος τόμος, κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.2.α.: σελ. 179-185). Για σχετική συζήτηση, βλ., επίσης, Τόμο Ι, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.5.

¹⁶⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 162.

¹⁶⁶ Για ένα παρόμοιο παράδειγμα, βλ. Roux 2017: εικ. 4.

του πιθανού καθαρισμού της επιφάνειας ή της πιθανής επίθεσης του επιχρίσματος με μαλακό μέσο δεν εντοπίζονται ίχνη τα οποία δημιουργούνται στην επιφάνεια του αγγείου κατά την τροχοποίησή του ή κατά τη διαχείριση μετά την τροχοποίησή του, όπως ανομοιόμορφες συγκεντρώσεις αρχικά υδαρούς πηλού, δακτυλικά αποτυπώματα ή εγχαράξεις. Εξωτερικά, στον ώμο, είναι εμφανείς οριζόντιες έδρες μικρής έκτασης με ανομοιόμορφα σύνορα, οι οποίες ενδέχεται να δημιουργήθηκαν κατά τη λείανση του συγκεκριμένου τμήματος (αφού αυτό είχε στεγνώσει περαιτέρω), με χρήση στεγνού ή υγρού, μαλακού ή, πιθανότερα, σκληρού μέσου¹⁶⁷ (πίν. αγγείου: εικ. 6).

Κεραμική ύλη: λεπτοφυής, χωρίς εμφανείς προσμείξεις. Εντοπίζεται ένα διογκωμένο ασβεστολιθικό έγκλεισμα (ίσως κέλυφος) στην επιφάνεια του αγγείου. Οι συνθήκες όπτησης ήταν οξειδωτικές, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει στιλπνό, κόκκινο χρώμα.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος με τροχοποίητο τρόπο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ίσως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, με τη Μέθοδο 3).
2. Αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα.
3. Στέγνωμα μέχρι το αγγείο να γίνει ημίωπο.
4. Σχηματισμός της δισκοειδούς, λοξότμητης βάσης με σκληρό εργαλείο, με το αγγείο σε ανάστροφη θέση πάνω σε αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό.
5. Καθαρισμός τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας του ημίωπου αγγείου με υγρό, μαλακό μέσο (εκτός αν διενεργήθηκε μόνο επίθεση του επιχρίσματος με μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό και όχι μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης - βλ. επόμενο βήμα).
6. Επίθεση λευκο-κίτρινου επιχρίσματος σε όλη τη στεγνή επιφάνεια του αγγείου, μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης.
7. Περαιτέρω στέγνωμα του αγγείου.
8. Λείανση του ώμου του κυρίως σώματος με χρήση στεγνού ή υγρού, μαλακού ή, πιθανότερα, σκληρού μέσου.
9. Επίθεση της ολόβαφης διακόσμησης εσωτερικά με μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό ή μέσω έκχυσης / εμβάπτισης.

¹⁶⁷ Για παρόμοια παραδείγματα, βλ. Roux 2017: εικ. 4.

10. Επίθεση της γραπτής διακόσμησης εξωτερικά με πινέλο.
11. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

Παράδειγμα β': AMH A220_109

(Τόμος II, σελ. 161: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, λοξότμητη βάση, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκοκίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 98). Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «1949» (το έτος της εύρεσής του) στην επιφάνεια έδρασης, το οποίο επιβεβαιώνει την προέλευση του αγγείου από τον Χώρο 10¹⁶⁸.

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%): 22 όστρακα (8 συγκολλούμενα) από χείλος (60%), σώμα (80%), βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 60% της περιφέρειας (συγκολλούμενο τμηματικά), με κατά προσέγγιση διάμετρο 11 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: κατά προσέγγιση, 7,4 εκ.¹⁶⁹. Βάση: σταθερή, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης, σώζεται το 100% του όλου και της

¹⁶⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.5. «Χρονολόγιο ανασκαφικών και άλλων εργασιών στο ΥΜΙ Βαθύπετρο».

¹⁶⁹ Η συγκεκριμένη μέτρηση αναφέρεται με επιφύλαξη, καθώς το συγκεκριμένο τμήμα του αγγείου έχει, εν μέρει, αποκατασταθεί με γύψο.

σχεδόν οριζόντιας και σχεδόν κυκλικής περιφέρειάς της, η οποία έχει διάμετρο 4,3 εκ. Μερική φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής.

Αναφορικά με τη διακόσμηση, το επίχρισμα, τον τρόπο κατασκευής, τον καθαρισμό της επιφάνειας και τις συνθήκες όπτησης του αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΑΜΗ Π10033. Εντούτοις, δεν είναι βέβαιο ότι διενεργήθηκε λείανση εξωτερικά, στον ώμο του αγγείου, όπως πιθανώς ισχύει στην περίπτωση του ΑΜΗ Π10033, καθώς η επιφάνειά του έχει υποστεί μεγάλη φθορά. Σημειώνεται, ότι στην επιφάνεια έδρασης δεν εντοπίζονται με βεβαιότητα ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό με νήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 3**).

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 98 - **πίν. αγγείου: εικ. 6**). Η κεραμική ύλη είναι αρκετά σαθρή, κάτι το οποίο οφείλεται είτε στο ότι το αγγείο βρέθηκε σε φωτιά μετά την όπτησή του, είτε στο ότι χρησιμοποιήθηκε μεγάλη ποσότητα οξέος κατά την αρχική συντήρησή του¹⁷⁰.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΑΜΗ Π10033 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση ότι δεν είναι βέβαιο ότι διενεργήθηκε λείανση στον ώμο του αγγείου.

Τύπος 2

ΒΑΘ_0042 (Σχ. 97_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 162-163: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, σχηματοποιημένη δισκοειδή βάση, με ελάχιστα κυρτή επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας και τμηματική λείανση στον ώμο. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει

¹⁷⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 150.

(ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα 54). Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%): 9 όστρακα (συγκολλούμενα ανά ομάδες των τεσσάρων και των δύο οστράκων) από χείλος (38%), σώμα (30%) και βάση (98%). ΔΔΑ: 1. Βάρος: 55 γρ. Χείλος: σώζεται το 38% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, η οποία έχει κατά προσέγγιση διάμετρο 12,7 εκ. (στον άξονα πρόχυση - πίσω τμήμα αγγείου). Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (κατά προσέγγιση: 8,5 εκ.). Η διάμετρος της μέγιστης περιφέρειας του κυρίως σώματος είναι 12,7 εκ., στον ώμο. Βάση: ασταθής, με ελάχιστα κυρτή επιφάνεια έδρασης, από την οποία σώζεται το 98% του όλου και το 95% της μη οριζόντιας και ελλειψοειδούς περιφέρειάς της, η οποία έχει μέγιστη διάμετρο 4,1 εκ. (κάθετα ως προς το σχέδιο του αγγείου) και ελάχιστη σωζόμενη 3,9 εκ. (παράλληλα ως προς το σχέδιο αγγείου - βλ. **πίν. αγγείου**). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας.

Εσωτερικά, είναι μάλλον ολόβαφο, ενώ εξωτερικά φέρει κόκκινη, φυτική διακόσμηση (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 6**), η οποία είναι παρόμοια με τη διακόσμηση των κυπέλλων AMH Π10033 και AMH A220_109 (βλ. παραπάνω), με τη μόνη διαφορά ότι στο εν λόγω αγγείο, με βεβαιότητα, δεν εντοπίζεται ταινία εξωτερικά του χείλους. Βαφή: στιλπνή, μερική έως μεγάλη φθορά, με χρώμα το οποίο εναλλάσσεται ανάμεσα στα ακόλουθα: 10R 4/6, 10R 4/8 κόκκινο - 10R 3/1 σκούρο κοκκινωπό γκρι - 10R 3/2, 10R 3/3, 10R 3/4 - 10R 3/6 σκούρο κόκκινο - 10R 2.5/1 κοκκινωπό μαύρο - 2.5/2 πολύ σκούρο κόκκινο. Εσωτερικά, η βαφή, η οποία εντοπίζεται μέχρι το χείλος, προστέθηκε πιθανώς μέσω έκχυσης, καθώς είναι εμφανή ίχνη «τρεξίματος» σε αυτή, ενώ η εξωτερική διακόσμηση προστέθηκε με πινέλο.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής, το επίχρισμα, τον καθαρισμό της επιφάνειας, την τμηματική λείανση στον ώμο και τις συνθήκες όπτησης του αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το AMH Π10033. Σημειώνεται, ότι η λείανση εξωτερικά στον ώμο δημιούργησε κοίλες, επιμήκεις, οριζόντιες έδρες

πλάτους περίπου 0,1 εκ. (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 7-8**). Στην εσωτερική επιφάνεια εντοπίζονται μικρά τμήματα πηλού (**πίν. αγγείου: εικ. 9**), τα οποία σύρθηκαν, ίσως, επειδή οι κουλούρες, από τις οποίες το αγγείο μπορεί να είχε αρχικά σχηματιστεί, έφεραν διαφορετικά επίπεδα υγρασίας¹⁷¹. Η ελλειψοειδής περιφέρεια του χείλους σχηματίστηκε είτε λόγω βιασύνης - απροσεξίας, είτε σε μία προσπάθεια να δημιουργηθεί πρόχυση (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 5 και 9**), αν και η τελευταία υπόθεση είναι αβέβαιη¹⁷². Η βάση έχει ελάχιστα κυρτή επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 2, 6**), γεγονός το οποίο την καθιστά ασταθή. Ο σχηματισμός της οφείλεται είτε στην απρόσεκτη διαχείριση του αγγείου κατά την κατασκευή του ή κατά τη μεταφορά του, είτε στο ότι η βάση κατασκευάστηκε πάνω σε κεραμικό δίσκο ο οποίος έφερε στο κέντρο του, ελάχιστα κοίλη επιφάνεια¹⁷³. Το ύψος της εσωτερικής επιφάνειας της βάσης μειώνεται σταδιακά από το κέντρο της προς τα τοιχώματα του αγγείου. Στα εξωτερικά τοιχώματα της βάσης, σε ύψος 0,4 εκ. - 0,5 εκ., εντοπίζεται μία σχεδόν οριζόντια εσοχή η οποία καλύπτει το 40% της περιφέρειας (**πίν. αγγείου: εικ. 6**). Αυτή θεωρείται ότι σχηματίστηκε σε μία προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα σχηματοποιημένο είδος δισκοειδούς βάσης. Στην επιφάνεια έδρασης εντοπίζονται ισχνά, ημικυκλικά, ομόκεντρα ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου με νήμα από τον περιστρεφόμενο τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 2**). Στο κέντρο της επιφάνειας έδρασης εντοπίζεται, επίσης, μία δεύτερη, κυκλική εσοχή, η οποία, ενδεχομένως, αποτελεί αποτύπωμα είτε της επιφάνειας πάνω στην οποία το αγγείο αφέθηκε να στεγνώσει, είτε της άνω επιφάνειας του κεραμικού δίσκου πάνω στον οποίο η βάση του αγγείου κατασκευάστηκε¹⁷⁴.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 54 - **πίν. αγγείου: εικ. 3-4**). Κίτρινη κεραμική ύλη που περιέχει: α. ολιγάριθμα, ασβεστολιθικά, μαλακά, καστανά εγκλείσματα που φέρουν στεφάνι· β. ολιγάριθμα γκρι εγκλείσματα μέτριας σκληρότητας· γ. ολιγάριθμα, καστανο-κόκκινα, μαλακά, αργιλικά συσσωματώματα. Στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται θρυμματισμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα

¹⁷¹ Jeffra 2011: 129, εικ. 6.23 («pimpled surface»). Διευκρινίζεται, ότι δεν πρόκειται για τα μικρά τμήματα πηλόμαζας που αποκολλούνται από το σώμα του αγγείου λόγω της τροχοποίησης σε μεγάλη ταχύτητα (σχετικά, βλ. Courty και Roux 1995: 28, 30 - «clay barbs»).

¹⁷² Για παρόμοια παραδείγματα κυπέλλων που φέρουν πρόχυση στο χείλος, βλ. προηγούμενο υποκεφάλαιο 5.1.α. «Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, κάθετη λαβή και πρόχυση, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία».

¹⁷³ Σχετικά, βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.8.β., όπως και κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.β.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 1. Μορφολογία».

¹⁷⁴ Για ένα παράδειγμα κεραμικού δίσκου που πιθανώς φέρει μια τέτοια κυκλική εσοχή στην άνω επιφάνειά του, βλ. Evely 1988: 90 και πίν. 16 (κεραμικός δίσκος με αρ. 44, από την Αγία Τριάδα).

(<0,5%, <=0,2 εκ.), όπως και κενά τα οποία δημιουργήθηκαν λόγω φθοράς των εν λόγω εγκλεισμάτων, ή / και λόγω της χαμηλής πλαστικότητας της πηλόμαζας, ή / και λόγω της μη αποτελεσματικής ομογενοποίησης των κουλουρών, από τις οποίες το αγγείο μπορεί αρχικά να σχηματίστηκε (<0,5%, <0,01 εκ.). Χρώμα εξωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: εναλλάσσεται ανάμεσα στο ενδιάμεσο χρώμα 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό - 2.5Y 8/3 χλωμό κίτρινο και στο ενδιάμεσο χρώμα 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό - 2.5Y 8/4 χλωμό κίτρινο. Χρώμα εσωτερικής επιφάνειας και υπο-επιφάνειας: εναλλάσσεται ανάμεσα στο ενδιάμεσο χρώμα 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό - 2.5Y 8/3 χλωμό κίτρινο και στο ενδιάμεσο χρώμα 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό - 2.5Y 8/4 χλωμό κίτρινο. Χρώμα πυρήνα στο σπάσιμο: 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH Π110033 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση ότι η δισκοειδής βάση είναι σχηματοποιημένη, καθώς διακρίνεται από μία απλή, οριζόντια εγχάραξη.

Τύπος 3

BAΘ_0045 (Σχ. 110_10)

(Τόμος II, σελ. 164: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη βάση (μη σωζόμενη), πιθανώς δισκοειδή. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής Πηλός 1 (μακροσκοπικό δείγμα 55). Σώζεται κατά 30% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του

Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 30% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%): 7 όστρακα (6 συγκολλούμενα) από χείλος (10%) και σώμα (30%). ΔΔΑ: 0. Βάρος: 17 γρ. Χείλος: σώζεται το 10% της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 12 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται. Βάση: δεν σώζεται. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας.

Το αγγείο είναι εσωτερικά ολόβαφο, ενώ εξωτερικά φέρει κόκκινη, φυτική διακόσμηση (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**). Βαφή: μερική έως μεγάλη φθορά, με αβέβαιη Munsell μέτρηση. Η εξωτερική, φυτική διακόσμηση είναι διαφορετική σε σχέση με τη διακόσμηση των προεξετασθέντων κυπέλλων του είδους (βλ. παραπάνω), καθώς δεν απεικονίζονται καλάμια. Συγκεκριμένα, η διακόσμηση αποτελείται από μία λεπτή ταινία στο χείλος και φυτική διακόσμηση στο υπόλοιπο τμήμα του κυρίως σώματος, από την οποία σώζονται δύο ελάχιστα καμπυλωτοί μίσχοι. Αυτοί εκτείνονται σε όλο το ύψος του αγγείου, με διαγώνιο άξονα ως προς τη βάση και με κλίση προς τα δεξιά. Ο αριστερός μίσχος, ο οποίος είναι ο καλύτερα σωζόμενος, φέρει τέσσερα φύλλα και ένα άνθος αβέβαιου είδους.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής, το επίχρισμα, τον καθαρισμό της επιφάνειας και τις συνθήκες όπτησης του αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΑΜΗ Π10033, με εξαίρεση ότι δεν είναι βέβαιο ότι διενεργήθηκε τμηματική λείανση στον ώμο του αγγείου. Η ανομοιομορφή, αρχικά υδαρής συγκέντρωση πηλού η οποία εντοπίζεται εξωτερικά, χαμηλά στο σώμα, κοντά στη βάση (**πίν. αγγείου: εικ. 3**), σχηματίστηκε πιθανώς κατά τη διαχείριση του αγγείου μετά την κατασκευή του.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 55 - **πίν. αγγείου: εικ. 4-6**). Κίτρινη κεραμική ύλη με ολιγάριθμα, μικρά, μαλακά, μαύρα και ανοιχτόχρωμα καστανο-κόκκινα, όπως και ασβεστολιθικά, εγκλείσματα. Χρώμα εξωτερικής επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 και 8/4 πολύ χλωμό καστανό.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των

τεχνολογικών βημάτων του ΑΜΗ Π10033 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση ότι δεν εντοπίζεται τμηματική λείανση στον ώμο του αγγείου.

Με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου¹⁷⁵, γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, ενίοτε με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 4

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0080 (Σχ. 78_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 165: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, λοξότμητη βάση, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνειας έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 74). Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π7» στην επιφάνεια έδρασης, το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 7 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

¹⁷⁵ Σχετικά με την εν λόγω διακόσμηση, βλ. Betancourt 1985: 110, 163-165.

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 50% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%): 7 όστρακα (3 συγκολλούμενα) από χείλος (13%), σώμα (50%), βάση (100%). Βάρος: 56 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 13% της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 11,1 εκ. Σωζόμενο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 7,7 εκ. Μόνη σωζόμενη διάμετρος περιφέρειας κυρίως σώματος: 11,1 εκ., στον ώμο. Βάση: σταθερή, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης, σώζεται το 100% του όλου και της οριζόντιας και κυκλικής περιφέρειάς της, η οποία έχει διάμετρο 3,7 εκ.

Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 1-5**). Βαφή: στιλπνή, μερική έως μεγάλη φθορά, χρώμα GLEY 1 2.5/ μαύρο, το οποίο κοκκινίζει κατά τόπους (ενδεχομένως, λόγω φθοράς της βαφής), ειδικά στην επιφάνεια έδρασης, με χρώμα το οποίο εναλλάσσεται ανάμεσα σε 10R 6/8 ανοιχτόχρωμο κόκκινο και 10R 5/8 κόκκινο. Εξωτερικά εντοπίζονται δύο μαύρες, γραπτές ταινίες, γύρω από τη βάση και τον ώμο του αγγείου (η δεύτερη έχει πλάτος 1 εκ. περίπου). Αυτές σχεδιάστηκαν πιθανώς πάνω σε αργά περιστρεφόμενο τροχό, με το αγγείο σε ανάστροφη θέση, καθώς η κατώτερη ταινία συνεχίζει στην επιφάνεια έδρασης ως γραπτός δακτύλιος. Ανάμεσα στις δύο ταινίες εντοπίζεται διακοσμητικό σχέδιο Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, το οποίο αποτελείται από παράλληλες, ελάχιστα διαγώνιες ως προς τη βάση (από κάτω προς τα πάνω: από δεξιά προς τα αριστερά), ελάχιστα καμπυλωτές, λεπτές, κυματιστές γραμμές (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 4-5**), το πλάτος των οποίων κυμαίνεται από 0,15 εκ. έως 0,5 εκ. (**πίν. αγγείου: εικ. 2**). Θεωρείται ότι οι εν λόγω γραμμές προστέθηκαν με το αγγείο τοποθετημένο σε ανάστροφη θέση, ενδεχομένως πάνω σε αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό. Ψηλότερα της ταινίας του ώμου εντοπίζεται σειρά μαύρων, γραπτών δίσκων διαμέτρου 1,5 εκ., από τους οποίους δύο σώζονται ολόκληροι (από τον ένα δίσκο έτρεξε η βαφή - βλ. **πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου και εικ. 1**), ενώ ακόμα δύο είναι τμηματικά σωζόμενοι. Η διακόσμηση προστέθηκε πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα πιο ανοιχτόχρωμου χρώματος από το ενδιάμεσο χρώμα 2.5Y 8/4 χλωμό κίτρινο - 2.5Y 8/6 κίτρινο.

Αναφορικά με την ολόβαφη διακόσμηση στο εσωτερικό του αγγείου, το επίχρισμα, τον τρόπο κατασκευής και τον καθαρισμό της επιφάνειας ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΑΜΗ Π10033. Στον ώμο του αγγείου

εντοπίζονται δύο οριζόντιες, επιμήκεις έδρες πλάτους 0,8 εκ., οι οποίες καλύπτουν όλη την περιφέρεια του αγγείου στο συγκεκριμένο σημείο. Αυτές σχηματίζουν γωνίωση μεταξύ τους και πιθανώς σχηματίστηκαν σε μία προσπάθεια λείανσης του ώμου. Οι ραβδώσεις και αυλακώσεις που εντοπίζονται στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου ενδέχεται να οφείλονται στη χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού και συγκεκριμένα της Μεθόδου 3¹⁷⁶, ειδικότερα επειδή αυτές δεν ακολουθούν ομοιόμορφο, σπειροειδή σχηματισμό¹⁷⁷. Για τον σχηματισμό της λοξότμητης, δυσκοειδούς βάσης (πίν. αγγείου: **εικ. 1, 5**) χρησιμοποιήθηκε εργαλείο με ακμή, η λανθασμένη χρήση του οποίου δημιούργησε την οριζόντια εσοχή που καλύπτει, εν μέρει, την περιφέρεια της βάσης (πίν. αγγείου: **εικ. 5**). Η τελειοποίηση του σχήματος της βάσης συνεχίστηκε, ενδεχομένως, με το ίδιο εργαλείο στην επιφάνεια έδρασης (πίν. αγγείου: **εικ. 2, 5**). Εσωτερικά της βάσης εντοπίζεται κεντρικός κώνος (δεν απεικονίζεται στο σχέδιο του αγγείου), ενώ το ύψος της εσωτερικής επιφάνειας της βάσης αυξάνεται ομαλά από τον κώνο προς τα τοιχώματα του αγγείου. Η επιφάνεια έδρασης είναι επίπεδη και δεν φέρει ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό με νήμα.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 74 - πίν. αγγείου: **εικ. 6-7**). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, οι οποίες μετατράπηκαν σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει μαύρο, στιλπνό χρώμα. Το χρώμα της εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 8/6 κοκκινωπό κίτρινο, ενώ το χρώμα του πυρήνα στο σπάσιμο είναι ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 10YR 8/4 πολύ γλωμό καστανό. Η κεραμική ύλη είναι λεία στην αφή, μέσης σκληρότητας, με λεπτοφυές σπάσιμο, ενώ εντοπίζονται σε αυτή ολιγάριθμα, μαλακά, κόκκινα, φυσικά εγκλείσματα, τα οποία πρόκειται για αργιλόλιθο ή αργιλικά συσσωματώματα¹⁷⁸ (<0,5%, <= 0,15 εκ., πίν. αγγείου: **εικ. 6-7**). Στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, εντοπίζεται ένα θρυμματισμένο ασβεστολιθικό έγκλεισμα υψηλής σφαιρικότητας, διαμέτρου 0,15 εκ., το οποίο, έχοντας απορροφήσει υγρασία από το περιβάλλον, διογκώθηκε και έσπασε τα τοιχώματα του αγγείου, έχοντας ως αποτέλεσμα να δημιουργήσει κρατήρα διαμέτρου 0,2 εκ.¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 164.

¹⁷⁷ Σχετικά, βλ. Berg 2020: 3η σελίδα.

¹⁷⁸ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β. «Λεπτοφυής Πηλός 1: 3. Σχόλια».

¹⁷⁹ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β. «Λεπτοφυής Πηλός 1: 3. Σχόλια» (συγκεκριμένα, σελ. 193).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΑΜΗ Π110033 (βλ. παραπάνω), με μόνη εξαίρεση ότι οι οξειδωτικές συνθήκες όπτησης μετατράπηκαν σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα.

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0079 (Σχ. 76_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 166: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, δισκοειδή, λοξότμητη βάση, με επίπεδη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 75). Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π7» στην επιφάνεια έδρασης, το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 7 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%): 5 όστρακα (3 συγκολλούμενα) από χείλος (12%), σώμα (50%), βάση (40%). Βάρος: 64 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 12% της κυκλικής περιφέρειας, με κατά προσέγγιση μέτρηση 11,4 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: μέγιστη σωζόμενο 7,7 εκ. και ελάχιστη σωζόμενο 7,5 εκ. Η διάμετρος της μέγιστης περιφέρειας του κυρίως σώματος είναι κατά προσέγγιση 11,4 εκ., στον ώμο. Βάση: σταθερή, με επίπεδη

επιφάνεια έδρασης, σώζεται το 100% του όλου και της οριζόντιας και κυκλικής περιφέρειας, η οποία έχει διάμετρο 3,5 εκ.

Εσωτερικά είναι ολόβαφο μαύρο, ενώ εξωτερικά φέρει μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με άβαφη επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 1-5**). Βαφή: στιλπνή, μερική έως μεγάλη φθορά, χρώμα GLEY 1 2.5/ μαύρο. Σε όσα αφορούν στον τρόπο επίθεσης της εξωτερικής διακόσμησης, ισχύουν αυτά που αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0080, με εξαίρεση ότι η επιφάνεια έδρασης είναι άβαφη (εντούτοις, μικρό τμήμα βαφής εντοπίζεται σε αυτή, ίσως λόγω λανθασμένης κίνησης κατά την επίθεση της γραπτής ταινίας εξωτερικά, γύρω από τη βάση, με το αγγείο τοποθετημένο σε ανάστροφη θέση πάνω σε αργά περιστρεφόμενο τροχό). Η γραπτή ταινία στον ώμο έχει πλάτος 1,3 εκ. και έχει χωριστεί σε τρεις μικρότερες ταινίες, πιθανώς λόγω βιασύνης ή απροσεξίας (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου**). Το πλάτος των κυματιστών γραμμών του Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου κυμαίνεται ανάμεσα σε 0,4 εκ. και 0,1 εκ. Σε σημείο ψηλότερο της ταινίας του ώμου εντοπίζεται σειρά μαύρων, γραπτών δίσκων διαμέτρου 1,4 εκ. - 1,5 εκ., από τους οποίους δύο σώζονται ολόκληροι (από τον ένα δίσκο έτρεξε η βαφή - βλ. **πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου**), ενώ ακόμα δύο είναι τμηματικά σωζόμενοι. Η διακόσμηση προστέθηκε πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα χρώματος πιο ανοιχτόχρωμο από το 2.5Y 8/2 χλωμό κίτρινο.

Αναφορικά με την ολόβαφη διακόσμηση στο εσωτερικό του αγγείου, το επίχρισμα, τον τρόπο κατασκευής και τον καθαρισμό της επιφάνειας ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΑΜΗ Π10033, με εξαίρεση ότι δεν είναι βέβαιο ότι διενεργήθηκε τμηματική λείανση στον ώμο του αγγείου. Οι ραβδώσεις και αυλακώσεις που εντοπίζονται στην εσωτερική επιφάνεια οφείλονται πιθανώς στη χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού και συγκεκριμένα της Μεθόδου 3¹⁸⁰ (**πίν. αγγείου: εικ. 3, 5**). Εσωτερικά η βάση σχηματίζει κώνο στο κέντρο, ενώ το ύψος της υπόλοιπης επιφάνειας είναι σταθερό. Η επιφάνεια έδρασης είναι επίπεδη (**εικ. 2, 4**) και δεν εντοπίζονται σε αυτή ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό με νήμα (εντούτοις, εντοπίζονται κάποιες εκδορές).

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 74 - **πίν. αγγείου: εικ. 6**). Οξειδωτικές συνθήκες όπτησης, οι οποίες μετατράπηκαν σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Το

¹⁸⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 164 και 177.

χρώμα της εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας και του πυρήνα στο σπάσιμο του οστράκου είναι 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό. Η κεραμική ύλη είναι λεία στην αφή, με λεπτοφύες σπάσιμο. Περιέχει ολιγάριθμα γκρι, όπως και μαλακά, μαύρα και πορτοκαλί στρογγυλά εγκλείσματα. Στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται ολιγάριθμα κενά από φθορά διογκωμένων και θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων μέγιστης διάστασης 0,2 εκ. Σε ένα θραύσμα του αγγείου εντοπίζεται επίμηκες, παράλληλο προς τα τοιχώματα κενό, το οποίο μάλλον οφείλεται σε ύπαρξη αέρα λόγω ημιτελούς πλασίματος (**πίν. αγγείου: εικ. 6**).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΑΜΗ Π10033 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση ότι οι οξειδωτικές συνθήκες όπτησης μετατράπηκαν σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα.

5.1.γ. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, λεπτοφυή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

Είδος 1: Ημισφαιρικά, λεπτοφυή κύπελλα χωρίς λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση με ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης.

(Τόμος II, σελ. 171-175: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 176-177: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 358-368: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

Υπο-τύπος α'

Με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου¹⁸¹, γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

¹⁸¹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 175.

Παράδειγμα α': AMH ΒΓ28_Π25807

(Τόμος ΙΙ, σελ. 171: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνειας έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό ή λείανση της επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «μεταξύ π. 14-16» στην επιφάνεια έδρασης, όπως και την ένδειξη «μεταξύ 14-6», στην εσωτερική του επιφάνεια, το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μεταξύ των πίθων με αριθμό 14 και 16 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%): 11 συγκολλούμενα όστρακα από χείλος (80%), σώμα (80%), βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 80% της ελλειψοειδούς περιφέρειας (η οποία είναι, επιπλέον, συμπληρωμένη με γύψο κατά 20%). Μέγιστη σωζόμενη διάμετρος περιφέρειας χείλους: 11,9 εκ. Μέγιστο σωζόμενο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 6,5 εκ. Μέγιστη διάμετρος ελλειψοειδούς περιφέρειας βάσης: 3,6 εκ. Μερική φθορά επιφάνειας. Λεπτοφυής κεραμική ύλη.

Αναφορικά με την εξωτερική γραπτή διακόσμηση και τις συνθήκες όπτησης, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0080, με εξαίρεση ότι οι κυματιστές γραμμές είναι σχεδόν ευθείες και όχι ελάχιστα καμπυλωτές. Αναφορικά με την ολόβαφη διακόσμηση στο εσωτερικό του αγγείου, το επίχρισμα, τον τρόπο

κατασκευής και το είδος της κεραμικής ύλης, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΑΜΗ Π10033.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΒΑΘ_0080 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση ότι πιθανώς δεν διενεργήθηκε καθαρισμός - λείανσης της επιφάνειας του αγγείου.

Παράδειγμα β': ΑΜΗ ΒΓ28_Π25809

(Τόμος ΙΙ, σελ. 172: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό ή λείανση της επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π7» στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 7 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%): 9 συγκολλούμενα όστρακα από χείλος (60%), σώμα (60%) και βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 50% της ελλειψοειδούς περιφέρειας (η οποία είναι, επιπλέον, συμπληρωμένη με γύψο κατά 50%). Μόνη σωζόμενη διάμετρος περιφέρειας χείλους: 12 εκ. Μέγιστο σωζόμενο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 6,9 εκ. Μέγιστη διάμετρος της ελλειψοειδούς περιφέρειας βάσης: 4,2 εκ. Μερική φθορά επιφάνειας.

Αναφορικά με τη διακόσμηση, το επίχρισμα, τον τρόπο κατασκευής, την κεραμική ύλη και την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του υπό εξέταση κύπελλου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΑΜΗ ΒΓ28_Π25807.

Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0077 (Σχ. 74_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 173: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Ολόβαφο μαύρο εσωτερικά, εξωτερικά με μαύρη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με μαύρο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό ή λείανση της επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής πηλός Ι (πετρογραφικό δείγμα: 97). Σώζεται κατά 35% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Α.Π.» στην επιφάνεια έδρασης, το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε στον Χώρο 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 35% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%): 7 όστρακα (συγκολλούμενα ανά ομάδες των πέντε και των δύο οστράκων) από σώμα (30%) και βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Βάρος: 48 γρ. Χείλος: δεν σώζεται. Μέγιστη σωζόμενη διάμετρος περιφέρειας κυρίως σώματος: 11,2 εκ. Βάση: σταθερή, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, σώζεται το 100% του όλου και της κυκλικής και μη οριζόντιας περιφέρειάς της, με μέγιστη διάμετρο 3,9 εκ. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας.

Οι λεπτές, κυματιστές γραμμές του Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου είναι ελάχιστα καμπυλωτές, με πλάτος 0,1 εκ. έως 0,3 εκ. Το χρώμα του επιχρίσματος

πάνω στο οποίο προστέθηκε η διακόσμηση είναι πιο ανοιχτόχρωμο από το 2.5Y 8/2 χλωμό κίτρινο.

Η βάση είναι σταθερή και έχει ελάχιστα κοίλη, ομαλή επιφάνεια έδρασης η οποία δεν φέρει ίχνη αποκόλλησης από τον περιστρεφόμενο τροχό. Εσωτερικά η βάση φέρει συμμετρική σπείρα η οποία σχηματίζει χαμηλό κώνο, ενώ η επιφάνειά της από τον κώνο μέχρι τα τοιχώματα του αγγείου έχει αυξομειούμενο ύψος.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 97). Χρώμα πυρήνα στο σπάσιμο: 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας: 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό. Δεν εντοπίζονται κενά στην επιφάνεια του αγγείου.

Αναφορικά με τη διακόσμηση, το επίχρισμα, τον τρόπο κατασκευής και την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του υπό εξέταση αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το AMH ΒΓ28_Π25807.

Με κόκκινη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου¹⁸², γραπτών ταινιών και δίσκων εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με κόκκινο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα δ': ΒΓ28_Π25808

(Τόμος II, σελ. 174: ατομικός πίνακας αγγείου)

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, εξωτερικά με κόκκινη διακόσμηση Πτυχωτού Ρυθμού Χελωνίου, γραπτών ταινιών και δίσκων, με κόκκινο, γραπτό δακτύλιο στην επιφάνειας έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, χωρίς καθαρισμό ή λείανση της επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με μερική φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π7»

¹⁸² Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 175.

στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 7 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%): 6 συγκολλούμενα όστρακα από χείλος (80%), σώμα (80%), βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 80% της ελλειψοειδούς περιφέρειας (το οποίο είναι, επιπλέον, συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). Μέγιστη σωζόμενη διάμετρος περιφέρειας χείλους: 11,2 εκ. Μέγιστο σωζόμενο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 6,8 εκ. Μέγιστη διάμετρος της ελλειψοειδούς περιφέρειας βάσης: 3,6 εκ. Μερική φθορά επιφάνειας.

Αναφορικά με τη διακόσμηση, το επίχρισμα, την κεραμική ύλη, τον τρόπο κατασκευής και την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του υπό εξέταση αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΑΜΗ ΒΓ28_Π25807, με εξαίρεση ότι οι συνθήκες όπτησης ήταν οξειδωτικές, ώστε η σιδηρούχα βαφή να αποκτήσει κόκκινο χρώμα.

Τύπος 2

Με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, με άβαφη επιφάνεια έδρασης:

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': ΑΜΗ ΒΓ28_Π10033

(Τόμος ΙΙ, σελ. 175: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ημισφαιρικό κύπελλο, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έξω νεύον, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και άβαφη επιφάνεια έδρασης. Στιλπνή βαφή πάνω σε λευκο-κίτρινο επίχρισμα, με

πιθανό καθαρισμό τουλάχιστον της εξωτερικής επιφάνειας. Τροχοποίητο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού). Λεπτοφυές αγγείο, με ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων») της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου. Φέρει με μολύβι την ένδειξη «Π11» στην επιφάνεια έδρασης, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει ότι εντοπίστηκε μέσα στο πιθάρι με αριθμό 11 του Χώρου 10 (αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%): 19 συγκολλούμενα όστρακα από χείλος (80%), σώμα (80%), βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 80% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 10,2 εκ. Μέγιστο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 6,5 εκ. Βάση: σταθερή, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, σώζεται το 100% του όλου και της σχεδόν οριζόντιας και ελάχιστα ελλειψοειδούς περιφέρειάς της, η οποία έχει μέγιστη διάμετρο 3,2 εκ.

Ολόβαφο κόκκινο εσωτερικά, με κόκκινη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά (καλάμια), με άβαφη επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 1-6**). Στιλπνή βαφή με μερική έως μεγάλη φθορά. Αναφορικά με τη διακόσμηση, το επίχρισμα, τον τρόπο κατασκευής, τον καθαρισμό της επιφάνειας και τις συνθήκες όπτησης, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΑΜΗ Π10033. Εξωτερικά, εντοπίζεται, με βεβαιότητα, στο χείλος διακοσμητική ταινία, ενώ στην περιφέρεια της βάσης εντοπίζεται εγκοπή, η οποία δημιουργήθηκε κατά την έξοδο του νήματος (με το οποίο αποκόπηκε η βάση από τον περιστρεφόμενο τροχό) από την επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 5**).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΑΜΗ Π10033 (βλ. παραπάνω), με εξαίρεση το ότι δεν διενεργήθηκε λείανση σε κανένα τμήμα της επιφάνειας του υπό εξέταση αγγείου.

5.1.ε. Κύπελλα με κυρτά τοιχώματα, χωρίς λαβή, μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

Είδος 1: Ημισφαιρικά κύπελλα μέσης τραχύτητας, χωρίς λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με έσω νεύον ή ευθύ, ελάχιστα συστελλόμενο χείλος και στενούμενη, απλή βάση, με ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης.

(Τόμος II, σελ. 180-191: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 192-194: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 369-379: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

Ολόβαφα κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0013 (Σχ. 142_10)

(Τόμος II, σελ. 180-181: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 55% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 45%). 15 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 132 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 50% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 11,4 εκ. και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 10,5 εκ. (κάθετη προς τη μέγιστη). Βάση: σώζεται το 100% του όλου και της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 4,1 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 3,9 εκ. (με διαγώνιο άξονα ως προς τη μέγιστη). Το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος δεν είναι ομοιογενές (δηλαδή, η περιφέρεια του χείλους δεν ακολουθεί οριζόντιο άξονα): το μέγιστο σωζόμενο ύψος είναι 7,7 εκ. και το ελάχιστο σωζόμενο 7 εκ. Χρώμα βαφής: 2.5 YR 5/8 κόκκινο. Η επίθεση της βαφής διενεργήθηκε, πιθανώς, μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης, σε στεγνή επιφάνεια για καλύτερα αποτελέσματα¹⁸³. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

¹⁸³ Rye 1981: 24, Κυριατζή 2000: 63. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 4, υποσημείωση 24.

Τροχοποίητο (αριστερόστροφος κεραμικός τροχός), εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, ίσως της Μεθόδου 3¹⁸⁴). Στο χείλος εντοπίζεται υπερυψωμένο τμήμα (πίν. αγγείου: **εικ. 2, 3α, 4-5**), ενώ χαμηλότερα εντοπίζεται οριζόντια εγχάραξη (πίν. αγγείου: **εικ. 3β**), δύο στοιχεία τα οποία μπορεί να είναι ενδεικτικά της χρήσης κουλουρών για την κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου, οι οποίες δεν ομογενοποιήθηκαν κατά την τελική τους επεξεργασία μέσω της τροχοποίησης. Στο εσωτερικό του αγγείου εντοπίζεται δεξιόστροφη, συμμετρική σπείρα χαμηλού υψομετρικού ανάγλυφου, η οποία ξεκινά από το κέντρο της βάσης και καταλήγει στο χείλος (πίν. αγγείου: **εικ. 9**). Αυτή σχηματίστηκε είτε κατά την εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή του κυπέλλου, είτε κατά τη δευτερεύουσα επεξεργασία στον περιστρεφόμενο τροχό του αρχικώς κατασκευασμένου με κουλούρες σώματός του. Δεν αποκλείεται κατά τον σχηματισμό της εν λόγω σπείρας να χρησιμοποιήθηκε κάποιο σκληρό εργαλείο (ή τα νύχια του χεριού του αγγειοπλάστη), καθώς φέρει γωνιώδεις κορυφώσεις (πίν. αγγείου: **σχέδιο αγγείου και εικ. 5, 9**). Στην εξωτερική επιφάνεια, εντοπίζονται επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις - εσοχές (πίν. αγγείου: **εικ. 8**), οι οποίες είτε πρόκειται για τις ημιτελώς μορφοποιημένες κουλούρες από τις οποίες το κύπελλο είχε αρχικά σχηματιστεί, είτε οφείλονται στην εσκεμμένη, ασύμμετρη πίεση που άσκησε ο αγγειοπλάστης κατά την εξολοκλήρου τροχοποίηση του κυπέλλου¹⁸⁵.

Η επιφάνεια του αγγείου δεν έχει λειανθεί, όπως αποδεικνύει η ύπαρξη ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων αρχικά υγρού πηλού (πίν. αγγείου: **εικ. 6α**), προσκολλημένων μαζών πηλού (οι οποίες, ενδεχομένως, σύρθηκαν, επειδή οι κουλούρες από τις οποίες το αγγείο ίσως είχε αρχικά σχηματιστεί έφεραν διαφορετικά επίπεδα υγρασίας¹⁸⁶) και ισχνών, κυρίως οριζόντιων, ιχνών (πίν. αγγείου: **εικ. 6β**), τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίηση του αγγείου με γυμνά χέρια ή με τη χρήση νωπού σφουγγαριού.

Η βάση είναι μέτρια σταθερή, με ελλειψοειδή περιφέρεια (πίν. αγγείου: **εικ. 7**). Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη και φέρει επάλληλα, ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης με νήμα από τον περιστρεφόμενο τροχό (πίν. αγγείου: **εικ. 7α**). Σημειώνεται, ότι στο σημείο

¹⁸⁴ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 164.

¹⁸⁵ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 83.

¹⁸⁶ Jeffra 2011: 129, εικ. 6.23 («rimpled surface»). Διευκρινίζεται, ότι δεν πρόκειται για τα μικρά τμήματα πηλού τα οποία αποκολλούνται από το σώμα του αγγείου εξαιτίας της γρήγορης τροχοποίησης (σχετικά, βλ. Courty και Roux 1995: 28, 30 - «clay barbs»).

όπου ο αγγειοπλάστης απομάκρυνε το νήμα ενώνοντας τις δύο άκριές του, αποκόπηκε τμήμα της επιφάνειας έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 7β**).

Κεραμική ύλη: λεπτοφυής, πολύ σκληρή, με υπο-κογχοειδές σπάσιμο (**πίν. αγγείου: εικ. 4-5, 8**). Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες. Χρώμα εσωτερικής και εξωτερικής υπο-επιφάνειας: 7.5YR 8/4 ρόδινο. Περιέχει ασβεστολιθικά εγκλείσματα μεγέθους $\leq 0,15$ εκ., τα οποία εντοπίζονται θρυμματισμένα στην επιφάνεια του αγγείου σε συχνότητα 0,5% (μέσης έως χαμηλής σφαιρικότητας, με στρογγυλεμένες ακμές), καθώς, μετά την όπτηση του αγγείου, απορρόφησαν υγρασία από το περιβάλλον, διογκώθηκαν και έσπασαν τα τοιχώματα του κυπέλλου, δημιουργώντας κρατήρες διαμέτρου έως και 0,2 εκ.¹⁸⁷ (**πίν. αγγείου: εικ. 6γ**). Στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται, επίσης: σφαιρικά κενά, τα οποία δημιουργήθηκαν είτε λόγω της χαμηλής πλαστικότητας της πηλόμαζας, είτε / και λόγω της μη αποτελεσματικής ομογενοποίησης των κουλουρών, από τις οποίες το αγγείο ίσως είχε αρχικά σχηματιστεί (συχνότητα: 1%, μέγεθος: $\leq 0,15$ εκ., κυρίως, όμως, $\leq 0,01$ εκ.)· σφαιρικά εξογκώματα (2%, $\leq 0,5$ εκ.).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή με τροχοποίητο τρόπο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, ίσως με τη Μέθοδο 3).
2. Αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα.
3. Στέγνωμα μέχρι το αγγείο να γίνει ημίωπο.
4. Επίθεση της ολόβαφης διακόσμησης μέσω έκχυσης / εμβάπτισης, σε στεγνή επιφάνεια.
5. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

¹⁸⁷ Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β. «Λεπτοφυής Πηλός 1: 3. Σχόλια» (συγκεκριμένα, σελ. 193).

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0008 (Σχ. 138_10)
(Τόμος ΙΙ, σελ. 182: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). 17 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 112 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 88% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 10,9 εκ. και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 10,8 εκ. Βάση: σώζεται το 100% του όλου και της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 4,2 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 3,9 εκ. (κάθετη προς τη μέγιστη). Η βάση είναι μέτρια σταθερή, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης που φέρει επάλληλα, ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλλησή της με νήμα από τον περιστρεφόμενο τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 7**). Ύψος κυρίως σώματος μέχρι χείλος: μέγιστο σωζόμενο 7 εκ. και ελάχιστο σωζόμενο 6,4 εκ. Χρώμα βαφής: κόκκινο, αβέβαιης απόχρωσης λόγω μερικής φθοράς της βαφής (ίσως 10YR 4/6 κόκκινο). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα υπο-επιφάνειας: 5YR 8/3 ρόδινο.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής, στο υπερυψωμένο τμήμα και την οριζόντια εγχάραξη στο χείλος (**πίν. αγγείου: εικ. 1-3, 6**), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου με τις γωνιώδεις κορυφώσεις (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 4**), στις επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις εξωτερικά, στη μη λείανση και τα κενά της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 5**), στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές), στις συνθήκες όπτησης και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0013 (βλ. παραπάνω).

Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0014 (Σχ. 137_10)
(Τόμος ΙΙ, σελ. 183: ατομικός πίνακας αγγείου)

Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%). 18 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 120 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: η σχεδόν κυκλική περιφέρεια σώζεται κατά 50% και είναι συμπληρωμένη με γύψο κατά 50%, με μόνη σωζόμενη διάμετρο 11,3 εκ. Βάση: σταθερή, σώζεται το 85% του όλου και της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 4,6 εκ. και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 4,2 εκ. Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη και φέρει επάλληλα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλλησή της με νήμα από τον περιστρεφόμενο τροχό. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: το μέγιστο σωζόμενο είναι 7,1 εκ. και το ελάχιστο σωζόμενο 7 εκ. Το χρώμα της βαφής εναλλάσσεται ανάμεσα σε 2.5YR 6/6 και 6/8 ανοικτό κόκκινο στο εσωτερικό του αγγείου και στην εξωτερική του επιφάνεια ανάμεσα σε 2.5YR 5/6 και 5/8 κόκκινο, όπως και ανάμεσα σε 2.5YR 3/ και 2.5 κόκκινο. Ελάχιστη φθορά βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας: 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής, στο υπερυψωμένο τμήμα στο χείλος (**πίν. αγγείου: εικ. 1** - δεν εντοπίζεται οριζόντια εγχάραξη), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου (η οποία, όμως, δεν έχει έντονο υψομετρικό ανάγλυφο και οι κορυφώσεις της μετατρέπονται σε εγχαράξεις στο ανώτερο τμήμα του αγγείου - **πίν. αγγείου: εικ. 2**), στη μη λείανση και τα κενά της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 3**), στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές), στις συνθήκες όπτησης και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0013 (βλ. παραπάνω). Σημειώνεται, ότι στην εξωτερική επιφάνεια του κυπέλλου δεν εντοπίζονται επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις έντονου υψομετρικού ανάγλυφου (**πίν. αγγείου: εικ. 1**).

Παράδειγμα δ': ΒΑΘ_0078 (Σχ. 73_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 184: ατομικός πίνακας αγγείου)

Σώζεται κατά 70%. 8 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 164 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: η ελλειψοειδής περιφέρεια σώζεται κατά 57%, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 11,5 εκ. και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 11,3 εκ. Βάση: σώζεται το 100% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 5,2 εκ. Η επιφάνεια έδρασης είναι επίπεδη, τραχιά και φέρει δύο εγκοπές στην περιφέρειά της (**πίν. αγγείου: εικ. 3**), στο σημείο όπου ενώθηκαν οι δύο άκριες του νήματος, με το οποίο η βάση αποκολλήθηκε από τον περιστρεφόμενο τροχό. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: το ελάχιστο σωζόμενο είναι 7,3 εκ. και το μέγιστο σωζόμενο 7,5 εκ. Χρώμα βαφής: κόκκινο, αβέβαιης απόχρωσης, λόγω μερικής φθοράς της βαφής, ίσως 10R 5/6, 5/8, 4/6 ή 4/8 κόκκινο ή ένα ενδιάμεσο χρώμα αυτών. Ελάχιστη έως μερική φθορά βαφής. Η βάση εσωτερικά καλύπτεται με ίζημα (**πίν. αγγείου: εικ. 2**). Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/3 ρόδινο και 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής, στο υπερυψωμένο τμήμα στο χείλος (**πίν. αγγείου: εικ. 1** - δεν εντοπίζεται οριζόντια εγχάραξη), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου (η οποία, όμως, δεν έχει έντονο υψομετρικό ανάγλυφο και οι κορυφώσεις της μετατρέπονται σε εγχαράξεις στο ανώτερο τμήμα του αγγείου - **πίν. αγγείου: εικ. 2**), στη μη λείανση της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 3** - στην επιφάνεια εντοπίζονται, επιπλέον, δακτυλικά αποτυπώματα ως ενδεικτικό της μη λείανσης), στα κενά στην επιφάνεια, στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές), στις συνθήκες όπτησης και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0013 (βλ. παραπάνω). Σημειώνεται, ότι στην εξωτερική επιφάνεια του κυπέλλου δεν εντοπίζονται επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις έντονου υψομετρικού ανάγλυφου (**πίν. αγγείου: εικ. 1**).

Παράδειγμα ε': ΒΑΘ_0007 (Σχ. 139_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 185: ατομικός πίνακας αγγείου)

Σώζεται κατά 30%. 4 όστρακα (3 συγκολλούμενα) από βάση, σώμα, χείλος. 112 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: η περιφέρεια σώζεται κατά 20% (συγκολλούμενη κατά 15%), με κατά προσέγγιση διάμετρο 11,4 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: το ελάχιστο σωζόμενο είναι 6,6 εκ. και το μέγιστο σωζόμενο ύψος 7,3 εκ. Βάση: σώζεται το 100% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 4,2 εκ. Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη, τραχιά και φέρει δύο εγκοπές στην περιφέρειά της (**πίν. αγγείου: εικ. 6**), στο σημείο όπου ενώθηκαν οι δύο άκριες του νήματος, με το οποίο η βάση αποκολλήθηκε από τον περιστρεφόμενο τροχό. Χρώμα βαφής: κόκκινο, αβέβαιης απόχρωσης, λόγω μερικής φθοράς της βαφής, πιθανώς, όμως, 2.5 YR 4/8 κόκκινο ή 3/6 σκούρο κόκκινο. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα υπο-επιφάνειας: 7.5YR 8/4 ρόδινο. Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 96).

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτιώς της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής, στο υπερυψωμένο τμήμα στο χείλος (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 4** - δεν εντοπίζεται οριζόντια εγχάραξη), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου (η οποία, όμως, δεν έχει έντονο υψομετρικό ανάγλυφο και οι κορυφώσεις της μετατρέπονται σε εγχαράξεις στο ανώτερο τμήμα του αγγείου - **πίν. αγγείου: εικ. 3**), στη μη λείανση και τα κενά της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 4-6**), στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές), στις συνθήκες όπτησης και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0013 (βλ. παραπάνω).

Παράδειγμα στ': ΒΑΘ_0005 (Σχ. 144_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 186: ατομικός πίνακας αγγείου)

Σώζεται κατά 40%. 11 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 66 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: η ελλειμοειδής περιφέρεια σώζεται κατά 25%, με μέγιστη κατά προσέγγιση διάμετρο 12 εκ. Βάση: σταθερή, σώζεται το 100% του όλου και της

κυκλικής περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 4,1 εκ. Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη, ιδιαιτέρως τραχιά και φέρει ίχνη αποκόλλησης από τον τροχό με νήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 4-5**). Το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος είναι ανομοιογενές: το ελάχιστο σωζόμενο είναι 6,4 εκ. και το μέγιστο σωζόμενο 7,1 εκ. Χρώμα βαφής: κόκκινο, αβέβαιης απόχρωσης λόγω μερικής φθοράς της βαφής, πιθανώς, όμως, 2.5 YR 4/8 κόκκινο ή 3/6 σκούρο κόκκινο. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα υπο-επιφάνειας: 7.5YR 8/4 ρόδινο.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής, στο υπερυψωμένο τμήμα στο χείλος (**πίν. αγγείου: εικ. 1** - δεν εντοπίζεται οριζόντια εγχάραξη), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου (η οποία, όμως, δεν έχει έντονο υψομετρικό ανάγλυφο και οι κορυφώσεις της μετατρέπονται σε εγχαράξεις στο ανώτερο τμήμα του αγγείου - **πίν. αγγείου: εικ. 3**), στη μη λείανση και τα κενά της επιφάνειας (**πίν. αγγείου: εικ. 4-6**), στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές), στις συνθήκες όπτησης και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0013 (βλ. παραπάνω).

Τύπος 2

Ολόβαφα κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0009 (Σχ. 141_10)

(Τόμος II, σελ. 187: ατομικός πίνακας αγγείου)

Σώζεται κατά 98%. 12 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 145 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 95% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 10,5 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 9,9 εκ. (κάθετη προς τη μέγιστη). Βάση: μέτρια σταθερή, σώζεται το 100% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 3,2 εκ. Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη και φέρει επάλληλα, ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη μεγάλης διαμέτρου, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης με νήμα από τον πιθανώς αργά περιστρεφόμενο κεραμικό

τροχό (πίν. αγγείου: **εικ. 7**). Σημειώνεται, ότι, στο σημείο όπου απομακρύνθηκε το νήμα, αποκόπηκε τμήμα της επιφάνειας έδρασης (πίν. αγγείου: **εικ. 7** - κάτω αριστερά). Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: το μέγιστο είναι 7,1 εκ. και το ελάχιστο 6,1 εκ. Χρώμα βαφής: εναλλάσσεται ανάμεσα σε: 10R 2.5/1 κοκκινωπό μαύρο, 10R 3/1 σκούρο κοκκινωπό γκρι, 3/2 σκοτεινό κόκκινο. Μεγάλη φθορά βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό και 8/6 κίτρινο. Εντοπίζονται δύο σφαιρικά εξογκώματα διαμέτρου 2 εκ. και 1 εκ., τα οποία ενδέχεται να επικαλύπτουν διογκωμένα, ασβεστολιθικά εγκλείσματα (πίν. αγγείου: **εικ. 3**) - βλ. παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0013.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής, στο υπερυψωμένο τμήμα στο χείλος (πίν. αγγείου: **εικ. 1 και 5** - δεν εντοπίζεται οριζόντια εγχάραξη), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου (η οποία, όμως, δεν έχει έντονο υψομετρικό ανάγλυφο και δεν φέρει γωνιώδεις κορυφώσεις - πίν. αγγείου: **εικ. 2**), στη μη λείανση της επιφάνειας (πίν. αγγείου: **εικ. 4, 6** - στην επιφάνεια εντοπίζονται, επιπλέον, δακτυλικά αποτυπώματα, ως ένδειξη της μη λείανσης), στα κενά στην επιφάνεια (πίν. αγγείου: **εικ. 5**), στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές), στις συνθήκες όπτησης και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0013 (βλ. παραπάνω). Σημειώνεται, ότι στην εξωτερική επιφάνεια του κυπέλλου δεν εντοπίζονται επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις έντονου υψομετρικού ανάγλυφου (πίν. αγγείου: **εικ. 1**).

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0004 (Σχ. 140_10)

(Τόμος II, σελ. 188: ατομικός πίνακας αγγείου)

Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%). 10 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 105 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: η ελλειψοειδής περιφέρεια σώζεται κατά 95%, με μέγιστη διάμετρο 9,8 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 9,5 εκ. Βάση: σώζεται το 100% του όλου και της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 3,9 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 3,6 εκ. Η επιφάνεια

έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη, τραχιά και φέρει το αποτύπωμα του σημείου ένωσης των ακριών του νήματος, με το οποίο η βάση αποκολλήθηκε από τον κεραμικό τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 4**). Ύψος κυρίως σώματος έως το χείλος: το μέγιστο είναι 7,1 εκ. και το ελάχιστο 6,3 εκ. Μέγιστο πλάτος κυρίως σώματος: 10 εκ., στον ώμο. Χρώμα βαφής: κόκκινο, αβέβαιης απόχρωσης λόγω μερικής φθοράς της βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα εσωτερικής και εξωτερικής υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 και 7/4 πολύ χλωμό καστανό.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής (σημειώνεται, ότι δεν εντοπίζεται υπερυψωμένο τμήμα και οριζόντια εγχάραξη στο χείλος, αν και το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος δεν είναι σταθερό, αλλά ακολουθεί καθοδική πορεία - **πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 1-2**), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου (η οποία, όμως, δεν έχει έντονο υψομετρικό ανάγλυφο και δεν φέρει γωνιώδεις κορυφώσεις - **πίν. αγγείου: εικ. 3**), στη μη λείανση και τα κενά στην επιφάνεια, στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές), στις συνθήκες όπτησης και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0013 (βλ. παραπάνω). Σημειώνεται, ότι επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις εντοπίζονται, κυρίως, στο κατώτερο τμήμα της εξωτερικής επιφάνειας του κυπέλλου (**πίν. αγγείου: εικ. 2**).

Ολόβαφο μαύρο και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα γ': ΒΑΘ_0012 (Σχ. 134_10)

(Τόμος II, σελ. 189: ατομικός πίνακας αγγείου)

Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). 12 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 118 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: η ελλειψοειδής περιφέρεια σώζεται κατά 70%, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 10,8 εκ. και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 9,9 εκ. (κάθετη προς την μέγιστη). Βάση: μέτρια σταθερή, σώζεται το 100% του όλου και της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 4 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 3,8 εκ. (κάθετη προς τη μέγιστη). Η επιφάνεια

έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη, τραχιά και φέρει επάλληλα, ημικυκλικά, ομόκεντρα ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης από τον κεραμικό τροχό με νήμα. Ύψος κυρίως σώματος έως το χείλος: το μέγιστο σωζόμενο είναι 7,3 εκ. και το ελάχιστο σωζόμενο είναι 6,8 εκ. Μέγιστο πλάτος κυρίως σώματος: 10,8 εκ., στον ώμο. Χρώμα βαφής: μαύρο, αβέβαιης απόχρωσης, λόγω μερικής φθοράς της βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα εσωτερικής και εξωτερικής υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό και 8/6 κίτρινο.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής (σημειώνεται, ότι δεν εντοπίζεται υπερυψωμένο τμήμα και οριζόντια εγχάραξη στο χείλος, αν και το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος δεν είναι σταθερό, αλλά ακολουθεί καθοδική πορεία - **πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 2-3**), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου (η οποία, όμως, δεν έχει έντονο υψομετρικό ανάγλυφο και δεν φέρει γωνιώδεις κορυφώσεις - **πίν. αγγείου: εικ. 4**), στη μη λείανση της επιφάνειας (στην οποία εντοπίζονται, επιπλέον, δακτυλικά αποτυπώματα, ως ένδειξη της μη λείανσης), στα κενά στην επιφάνεια, στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές) και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0013 (βλ. παραπάνω). Εξαιρέση αποτελούν οι συνθήκες όπτησης, οι οποίες ήταν αρχικά οξειδωτικές και μετατράπηκαν σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Σημειώνεται, ότι επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις εντοπίζονται, κυρίως, στο κατώτερο τμήμα της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 2**).

Τύπος 3

Ολόβαφα μαύρα και στην επιφάνεια έδρασης:

Παράδειγμα α': BAΘ_0002 (Σχ. 136_10)

(Τόμος II, σελ. 190: ατομικός πίνακας αγγείου)

Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 30%). 13 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 78 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: η ελλειψοειδής περιφέρεια σώζεται κατά 60%, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 10 εκ. και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 9,6 εκ. Βάση: σταθερή, σώζεται το 100% του όλου και της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με ελάχιστη διάμετρο 3,4 εκ. και μέγιστη διάμετρο 3,5 εκ. Η επιφάνεια έδρασης είναι επίπεδη και φέρει επάλληλα, ημικυκλικά, ομόκεντρα ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης με νήμα από τον περιστρεφόμενο τροχό (εντοπίζεται το αποτύπωμα του σημείου ένωσης των δύο ακριών του νήματος, προτού αυτό απομακρυνθεί από τη βάση - **πίν. αγγείου: εικ. 3**). Ύψος κυρίως σώματος έως το χείλος: το ελάχιστο σωζόμενο είναι 6 εκ. και το μέγιστο σωζόμενο 6,4 εκ. Μέγιστο πλάτος κυρίως σώματος: 13 εκ., στον ώμο. Χρώμα βαφής: GLEY 2 2.5/1 πρασινωπό μαύρο. Μερική φθορά βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα εσωτερικής και εξωτερικής υπο-επιφάνειας: 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής (σημειώνεται, ότι αν και δεν εντοπίζεται υπερυψωμένο τμήμα και οριζόντια εγχάραξη στο χείλος, το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος χαρακτηρίζεται από αυξομειώσεις - **πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 1-2**), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου (η οποία, όμως, δεν έχει έντονο υψομετρικό ανάγλυφο και δεν φέρει γωνιώδεις κορυφώσεις - **πίν. αγγείου: εικ. 4**), στη μη λείανση και τα κενά της επιφάνειας, στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές) και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το BAΘ_0013 (βλ. παραπάνω). Εξαίρεση αποτελούν οι συνθήκες όπτησης, οι οποίες ήταν αρχικά οξειδωτικές, ενώ μετατράπηκαν σε

αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Σημειώνεται, ότι στην εξωτερική επιφάνεια του κυπέλλου, εκτός από τις επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις, εντοπίζεται, επιπλέον, κύρτωση («βούλιαγμα») στο 1/3 του ύψους του (**πίν. αγγείου: εικ. 2:** στα αριστερά). Αυτή ενδέχεται να οφείλεται στη μη επιτυχή τροχοποίηση των κουλουρών, από τις οποίες το κύπελλο μπορεί να είχε αρχικά κατασκευαστεί ή στη μη επιτυχή προετοιμασία της πηλόμαζας (βλ. κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.ε., σελ. 375). Η ανομοιομορφία δεν είναι χαρακτηριστικό, όμως, μόνο του κυρίως σώματος, καθώς τόσο το χείλος όσο και η βάση του αγγείου έχουν ανομοιόμορφο σχήμα.

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0010 (Σχ. 143_10)

(Τόμος II, σελ. 191: ατομικός πίνακας αγγείου)

Σώζεται κατά 65% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 35%). 17 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, χείλος. 72 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: η ελλειψοειδής περιφέρεια σώζεται κατά 60%, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 10,4 εκ. και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 9,6 εκ. (κάθετη προς τη μέγιστη). Βάση: μέτρια σταθερή, σώζεται το 100% του όλου και της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 4 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 3,7 εκ (κάθετη προς τη μέγιστη). Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη, τραχιά και φέρει επάλληλα, ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης με νήμα από τον περιστρεφόμενο τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Ύψος κυρίως σώματος έως το χείλος: το μέγιστο σωζόμενο είναι 6,2 εκ. και το ελάχιστο σωζόμενο 5,9 εκ. Μέγιστο πλάτος κυρίως σώματος: 10,8 εκ., στον ώμο. Χρώμα βαφής: μαύρο, αβέβαιης απόχρωσης, λόγω μερικής φθοράς της βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Χρώμα εσωτερικής και εξωτερικής υπο-επιφάνειας: 10YR 8/3 πολύ γλωμό καστανό.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής (σημειώνεται, ότι, αν και δεν εντοπίζεται υπερυψωμένο τμήμα και οριζόντια εγχάραξη στο χείλος, το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος χαρακτηρίζεται από αυξομειώσεις - **πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 1-2**), στη δεξιόστροφη σπείρα στο εσωτερικό του κυπέλλου (η οποία, όμως, δεν έχει έντονο υψομετρικό ανάγλυφο και δεν φέρει γωνιώδεις

κορυφώσεις - **πίν. αγγείου: εικ. 3**), στη μη λείανση και τα κενά της επιφάνειας, στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στο είδος της κεραμικής ύλης (με μικρές διαφορές) και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0013 (βλ. παραπάνω). Εξαίρεση αποτελούν οι συνθήκες όπτησης, οι οποίες ήταν αρχικά οξειδωτικές, ενώ μετατράπηκαν σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει μαύρο χρώμα. Σημειώνεται, ότι στην εξωτερική επιφάνεια του κυπέλλου, εκτός από τις επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις και αυλακώσεις, εντοπίζεται, επιπλέον, κύρτωση («βούλιαγμα»), στο 1/3 του ύψους του (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 4**), όπως συμβαίνει στην περίπτωση του ΒΑΘ_0002 (βλ. παραπάνω). Η ανομοιομορφία δεν είναι χαρακτηριστικό, όμως, μόνο του κυρίως σώματος, καθώς τόσο το χείλος όσο και η βάση του αγγείου έχουν ανομοιόμορφο σχήμα.

5.1.στ. Κύπελλα με ευθεία τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία

Είδος 1: Κυλινδροκωνικά, λεπτοφυή, ελάχιστα ανοιχτά κύπελλα, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, με κάθετη, ταινιωτή λαβή, ευθύ ή ελάχιστα έξω νεύον χείλος, στενούμενο, ανάγλυφο δακτύλιο, λοξότμητη βάση και ελάχιστα κοίλη ή επίπεδη επιφάνεια έδρασης (Κύπελλα Βαφειού).

(Τόμος II, σελ. 197-216: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 217-221: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 380-396: συζήτηση επί των αγγείων)

Ολόβαφα κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 1

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0022 (Σχ. 8_10)

(Τόμος II, σελ. 197-198: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 70% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 25%). 36 όστρακα (24 συγκολλούμενα) από βάση, σώμα, δακτύλιο, χείλος, λαβή. Βάρος: 175 γρ. ΔΔΑ: 0,95. Χείλος: ευθύ, σώζεται το 35% της σχεδόν κυκλικής περιφέρειας (συγκολλούμενη κατά 22%), με κατά προσέγγιση διάμετρο 12 εκ. Λοξότμητη βάση: σώζεται το 95% του όλου και το 98% της σχεδόν κυκλικής περιφέρειας, με μέγιστη διάμετρο 6,2 εκ. και ελάχιστη διάμετρο 6,1 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: μη σταθερό (η περιφέρεια του χείλους δεν ακολουθεί οριζόντιο άξονα), το μέγιστο σωζόμενο είναι 9,1 εκ. και το ελάχιστο σωζόμενο 8,6 εκ. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 35% του όλου και το 40% της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 7,6 εκ., σε ύψος 4 εκ. έως 4,3 εκ. από την επιφάνεια έδρασης. Ταινιωτή λαβή: σώζεται η έκφυση. Χρώμα βαφής: στιλπνό κόκκινο, εναλλάσσεται ανάμεσα σε 10R 5/6, 10R 5/8, 10R 4/6 και 10R/4/8 (πίν. αγγείου: **εικ. 6**). Η επίθεση της βαφής διενεργήθηκε, πιθανώς, μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης, σε στεγνή επιφάνεια

για καλύτερα αποτελέσματα¹⁸⁸. Μεγάλη φθορά βαφής, μεγάλη φθορά επιφάνειας (η οποία έχει, σε μεγάλο βαθμό, απολεπιστεί μαζί με τη βαφή - βλ. παρακάτω).

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτιώς της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Τροχοποίητο (πιθανώς, αριστερόστροφος κεραμικός τροχός), εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, ίσως της Μεθόδου 3¹⁸⁹). Στο εσωτερικό του αγγείου εντοπίζεται δεξιόστροφη σπείρα χαμηλού υψομετρικού ανάγλυφου, η οποία ξεκινά από το κέντρο της βάσης, όπου εντοπίζεται κώνος ύψους 0,6 εκ. (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 2**). Η σπείρα σχηματίστηκε είτε κατά την εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή του κυπέλλου, είτε κατά τη δευτερεύουσα επεξεργασία στον περιστρεφόμενο τροχό του αρχικώς κατασκευασμένου με κουλούρες κυρίως σώματός του. Ο ανάγλυφος δακτύλιος είναι κυρτός¹⁹⁰, ενώ στην εξωτερική του επιφάνεια εντοπίζονται οριζόντιες εγχαράξεις που δημιουργήθηκαν ίσως λόγω της χρήσης των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη κατά την τροχοποίησή του (**πίν. αγγείου: εικ. 3**). Εσωτερικά του δακτυλίου εντοπίζεται αυλάκωση (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 5**), η οποία δημιουργήθηκε λόγω της πίεσης που ασκήθηκε από το εσωτερικό προς το εξωτερικό του αγγείου κατά την τροχοποίησή του. Η λοξότμητη βάση είναι σταθερή (**πίν. αγγείου: εικ. 4**) και πιθανώς σχηματίστηκε κατά τον αρχικό σχηματισμό του νωπού, κυρίως σώματος του αγγείου σε όρθια θέση πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, ίσως με χρήση εργαλείου (σχετικά, βλ. παρακάτω, την περιγραφή του ΒΑΘ_0024). Εντούτοις, δεν αποκλείεται να δημιουργήθηκε σε ημίωπη κατάσταση αγγείου με χρήση σκληρού εργαλείου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, σε όρθια ή σε ανάστροφη θέση. Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη (ανασηκώνεται κατά 0,2 εκ.), λεία και φέρει ισχνά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης με νήμα από τον περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 4**). Η ταινιωτή λαβή προσαρτήθηκε, όταν το αγγείο ήταν ημίωπο. Συγκεκριμένα, η σωζόμενη έκφυση της λαβής προσαρτήθηκε πιέζοντας με το δάκτυλο του χεριού προς το εσωτερικό του αγγείου, ενώ ταυτόχρονα υποβασταζόταν το εσωτερικό του τοίχωμα (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 3, 5**).

¹⁸⁸ Rye 1981: 24, Κυριατζή 2000: 63. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 4, υποσημείωση 24.

¹⁸⁹ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 164.

¹⁹⁰ Στη σχεδιαστική απεικόνιση (βλ. πίν. αγγείου), ο δακτύλιος αναπαρίσταται, εκ παραδρομής, με γωνιώδη κορύφωση.

Το γεγονός, ότι τα επάλληλα, λεπτά, οριζόντια ίχνη που δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίηση του αγγείου (είτε με γυμνά χέρια, είτε με χρήση νωπού, μαλακού μέσου, π.χ. με σφουγγάρι) έχουν σχεδόν εξαλειφθεί στην εξωτερική του επιφάνεια (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 3**), υποδηλώνει, ότι μπορεί να λειάνθηκε εξωτερικά, πριν την επίθεση της βαφής¹⁹¹. Στην εσωτερική επιφάνεια, τα ίχνη τροχοποίησης έχουν σωθεί σε μεγαλύτερο βαθμό (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Εκεί, επίσης, εντοπίζονται διαγώνιες εσοχές - εγχαράξεις, που δημιουργήθηκαν εξαιτίας της χρήσης των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη ή λόγω της παράσυρσης κάποιου εγκλείσματος της κεραμικής ύλης στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 7). Αμμώδης, λεπτοφυής κεραμική ύλη, μέσης σκληρότητας, με λείο σπάσιμο (**πίν. αγγείου: 7-9**). Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες για την επίτευξη του κόκκινου χρώματος της βαφής. Το χρώμα της υπο-επιφάνειας εναλλάσσεται ανάμεσα στα ακόλουθα: ένα χρώμα πιο ανοικτό από το 5YR 7/6 κοκκινωπό κίτρινο, ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5YR 8/4 ρόδινο και 5YR 7/6 κοκκινωπό κίτρινο, ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 7.5YR 8/6 προς κοκκινωπό κίτρινο, 7.5YR 8/4 ρόδινο. Ο πυρήνας στο σπάσιμο των οστράκων στα παχύτερα τοιχώματα είναι πιο κοκκινωπός και το χρώμα του εναλλάσσεται ανάμεσα στα ακόλουθα: 5YR 6/8 κοκκινωπό κίτρινο, ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5YR 7/6 και 5YR 6/6 κοκκινωπό κίτρινο, 7.5YR 8/4 ρόδινο και 7.5YR 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Εντοπίζονται: 1. φυσικά ασβεστολιθικά εγκλείσματα (συχνότητα: 1%, μέγεθος: $\leq 0,02$ εκ.), ενίοτε διογκωμένα και θρυμματισμένα στην επιφάνεια του αγγείου (μέγεθος: $\leq 0,1$ εκ.), τα οποία έχουν σπάσει τα τοιχώματά του δημιουργώντας κρατήρα¹⁹² (**πίν. αγγείου: εικ. 9β**). 2. εγκλείσματα κόκκινου, γλωμού κόκκινου, ανοικτού κόκκινου, κοκκινωπού γκρι, σκούρου κοκκινωπού γκρι ή ρόδινου χρώματος (συχνότητα: 2%, μέγεθος: $\leq 0,2$ εκ., μέσης σκληρότητας, κακής ταξινόμησης, καλής διανομής, **πίν. αγγείου: εικ. 8**). 3. πόροι (συχνότητα: 10%, μέγεθος: $< 0,1$ εκ.). 4. κενά στην επιφάνεια του αγγείου που δημιουργήθηκαν λόγω της διακοπής του πηλού κατά την τροχοποίηση (συχνότητα: 10%, μέγεθος: $\leq 0,5$ εκ., κοινό μέγεθος: $\leq 0,01$ εκ., μέσης έως χαμηλής σφαιρικότητας). 5. κενά στην επιφάνεια του αγγείου που δημιουργήθηκαν εξαιτίας

¹⁹¹ Είναι λιγότερο πιθανό τα εν λόγω ίχνη να εξαλειφθηκαν λόγω της φθοράς που υπέστη η εξωτερική επιφάνεια του αγγείου κατά την απολέπιση της βαφής, καθώς παρόμοια ίχνη σώζονται στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου, όπου η βαφή έχει, παρομοίως, φθαρεί (βλ. αμέσως παρακάτω στο κείμενο).

¹⁹² Αυτό συμβαίνει, επειδή, μετά την όπτηση του αγγείου, τα ασβεστολιθικά εγκλείσματα απορρόφησαν υγρασία από το περιβάλλον. Σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β. «Λεπτοφυής Πηλός 1: 3. Σχόλια» (συγκεκριμένα, σελ. 193).

της φθοράς των προαναφερθέντων θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων (συχνότητα: <0,5%, μέγεθος: <=0,1 εκ.).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τροχοποίητο τρόπο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, ίσως με τη Μέθοδο 3), με ανάγλυφο σχηματισμό του δακτυλίου (χωρίς τη χρήση εργαλείου).
2. Αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα.
3. Στέγνωμα μέχρι το αγγείο να γίνει ημίωπο.
4. Πιθανή λείανση της εξωτερικής επιφάνειας (ενδέχεται να πρόκειται για ένα επόμενο βήμα, μετά την προσάρτηση της ταινιωτής λαβής).
5. Σχηματισμός της λοξότμητης περιφέρειας της βάσης σε ημίωπο αγγείο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό (σε όρθια ή σε ανάστροφη θέση) με σκληρό εργαλείο (δεν αποκλείεται, όμως, αυτή να δημιουργήθηκε κατά τον αρχικό σχηματισμό του νωπού, κυρίως σώματος του αγγείου, ίσως με σκληρό εργαλείο).
6. Δημιουργία και προσάρτηση της ταινιωτής λαβής.
7. Περαιτέρω στέγνωμα, ώστε η λαβή να γίνει ημίωπη (:).
8. Επίθεση της ολόβαφης διακόσμησης σε στεγνή επιφάνεια, μέσω έκχυσης ή εμβάπτισης.
9. Στέγνωμα της βαφής (:).
10. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

Τύπος 2

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0024 (Σχ. 6_10)

(Τόμος II, σελ. 199-200: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 20%). 14 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, δακτύλιο, χείλος, λαβή. Βάρος: 88 γρ. ΔΔΑ: 0,7. Χείλος: ευθύ, σώζεται το 45% της περιφέρειας (συγκολλούμενη κατά 38%), με κατά προσέγγιση διάμετρο 10,1 εκ. Λοξότμητη βάση: σταθερή, σώζεται το 70% του όλου και το 85% της ελλειψοειδούς περιφέρειας, με μέγιστη σωζόμενη διάμετρο 6,5 εκ. και ελάχιστη σωζόμενη διάμετρο 6,4 εκ. Το πάχος του τοιχώματος στο κέντρο της βάσης είναι 0,6 εκ. Επίπεδη επιφάνεια έδρασης που φέρει ισχνά, επάλληλα, ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης με νήμα από τον περιστρεφόμενο τροχό. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι χείλος: μη σταθερό (δηλαδή, η περιφέρεια του χείλους δεν ακολουθεί οριζόντιο άξονα): το μέγιστο σωζόμενο είναι 7,7 εκ. και το ελάχιστο σωζόμενο 7,5 εκ. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 60% του όλου και της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 7,1 εκ., σε ύψος 2,2 εκ. από την επιφάνεια έδρασης και σε ύψος 5,4 εκ. από το στόμιο (στην πλευρά της λαβής). Ταινιωτή λαβή: σώζεται κατά 95% (δεν σώζεται τμήμα της έκφυσης). Χρώμα βαφής: 10R 4/8 κόκκινο. Μεγάλη φθορά βαφής. Μερική φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος (συμπεριλαμβανομένου του κυρτού δακτυλίου), στον τρόπο επίθεσης της βαφής, στην πιθανή λείανση της εξωτερικής επιφάνειας (με εξαίρεση την περιοχή του δακτυλίου, καθώς εκεί εντοπίζονται λεπτά, οριζόντια ίχνη τροχοποίησης - **πίν. αγγείου: εικ. 6**), στις συνθήκες όπτησης και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το

BAΘ_0022. Οι οριζόντιες ή σχεδόν οριζόντιες αυλακώσεις - κορυφώσεις και εσοχές που εντοπίζονται στο εσωτερικό του κυπέλλου (**πίν. αγγείου: εικ. 4-5**), υποδηλώνουν τη χρήση της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού¹⁹³. Εντούτοις, κάποιες από τις εσοχές αυτές ενδέχεται να δημιουργήθηκαν είτε λόγω της χρήσης των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη, είτε λόγω της παράσυρσης κάποιου εγκλείσματος της κεραμικής ύλης στην επιφάνεια του αγγείου κατά την τροχοποίηση (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Σημειώνεται, ότι στο εσωτερικό της βάσης εντοπίζεται χαμηλός κώνος, ενώ δεν εντοπίζεται δεξιόστροφη σπείρα τροχοποίησης (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 4**). Η οριζόντια εσοχή που εντοπίζεται στο μεγαλύτερο τμήμα της περιφέρειας της βάσης (**πίν. αγγείου: εικ. 2-3, 6**) δημιουργήθηκε, πιθανώς, εξαιτίας της απρόσεχτης χρήσης του σκληρού εργαλείου, με το οποίο ενδέχεται να σχηματίστηκε η νωπή, λοξότμητη βάση (σύγκρινε με το BAΘ_0022, παραπάνω). Η έκφυση της λαβής είναι στενή και προσαρτήθηκε στο τοίχωμα του αγγείου με πίεση χρησιμοποιώντας τα δάκτυλα των χεριών (**πίν. αγγείου: εικ. 6**).

Λεπτοφυής, σκληρή κεραμική ύλη, λεία στην αφή, με λεπτοφυές σπάσιμο, (**πίν. αγγείου: εικ. 7-8**), πιθανώς ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1 (μακροσκοπικά δείγματα: 17 και 17α). Χρώμα υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 7.5YR 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Χρώμα περιφέρειας και κέντρου του πυρήνα στο σπάσιμο των οστράκων: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5YR 7/6 και 5YR 7/8 κοκκινωπό κίτρινο. Εντοπίζονται κόκκινα εγκλείσματα μεγέθους $\leq 0,2$ εκ., μέσης σκληρότητας, χαρακτηριστικά του Λεπτοφυούς Πηλού 1¹⁹⁴. Στην επιφάνεια εντοπίζονται κενά που δημιουργήθηκαν λόγω φθοράς των θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων του συγκεκριμένου είδους κεραμικής ύλης (βλ. παραπάνω, την περιγραφή του BAΘ_0022).

¹⁹³ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 164.

¹⁹⁴ Σχετικά, βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β.

Ολόβαφα μαύρα - κόκκινα και στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 3

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0085 (Σχ. 147_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 201-202: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 55% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). 9 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, δακτύλιο, λαβή. Βάρος: 9 γρ. ΔΔΑ: 0,98. Το στόμιο δεν σώζεται. Λοξότμητη βάση: μέτρια σταθερή, σώζεται το 98% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 6,2 εκ. Ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης (ανασηκώνεται κατά 0,2 εκ.), που φέρει επάλληλα, ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης με νήμα από τον περιστρεφόμενο τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 3, 7**). Ύψος κυρίως σώματος μέχρι χείλος: δεν σώζεται. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 65% του όλου και της περιφέρειας, με σωζόμενη διάμετρο 7,4 εκ., σε ύψος 4,2 εκ. από την επιφάνεια έδρασης. Ταινιωτή λαβή: σώζεται η έκφυση και εν μέρει η πρόσφυση. Το χρώμα της βαφής στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου και στην επιφάνεια έδρασης είναι GLEY 1 2.5/μαύρο (**πίν. αγγείου: εικ. 5**), ενώ στην εσωτερική επιφάνεια εναλλάσσεται ανάμεσα σε 10R 4/6 και 4/8 κόκκινο (**πίν. αγγείου: εικ. 6**). Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η ίδια σιδηρούχα βαφή μπορεί να αποκτά μαύρο ή κόκκινο χρώμα, ανάλογα με τις συνθήκες όπτησης¹⁹⁵. Μεγάλη φθορά βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων). Εντοπίζεται ανασκαφική ένδειξη του σημείου εύρεσης του αγγείου με μολύβι στην επιφάνεια έδρασης: «Α.Π.» (δηλαδή, «Αποθήκη Πίθων»).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, στον τρόπο επικόλλησης της έκφυσης της ταινιωτής λαβής, στη δεξιόστροφη σπείρα τροχοποίησης και τον κώνο στο εσωτερικό του κυπέλλου (**πίν. αγγείου: σχέδιο**

¹⁹⁵ Σχετικά, βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.6.β.ii., σελ. 102-103 και κεφάλαιο 5, υποκεφάλαιο 5.1.α.ι. «Τεχνολογική σύνοψη: 3. Διακόσμηση».

αγγείου, **εικ. 2**), στον τρόπο επίθεσης της βαφής και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022. Εξαίρεση αποτελεί το ότι το αγγείο πιθανώς δεν λειάνθηκε στην εξωτερική του επιφάνεια, όπως υποδεικνύει ο εντοπισμός των οριζόντιων, λεπτών ιχνών τροχοποίησης και των ανομοιομόρφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά τη διαχείριση του νωπού αγγείου μετά την ολοκλήρωση της κατασκευής του (**πίν. αγγείου: **εικ. 4-6****). Ο ανάγλυφος δακτύλιος παρουσιάζει γωνιώδη κορύφωση (**πίν. αγγείου: **σχέδιο αγγείου, **εικ. 5******), κάτι το οποίο μάλλον οφείλεται στη χρήση σκληρού εργαλείου ή των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη κατά την τροχοποίησή του. Η λοξότμητη βάση (**πίν. αγγείου: **εικ. 1, 4****) πιθανώς σχηματίστηκε με εργαλείο κατά τον αρχικό σχηματισμό του νωπού κυρίως σώματος του αγγείου σε όρθια θέση πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό (σχετικά, βλ. παραπάνω, την περιγραφή του ΒΑΘ_0024). Κατά αυτή την ενέργεια, η αρχικά μεγαλύτερη περιφέρεια της βάσης δεν αποκόπηκε εξολοκλήρου, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τμήμα της να παραμείνει και να προεξέχει των λοξότμητων τοιχωμάτων της βάσης (**πίν. αγγείου: **εικ. 4****).

Λεπτοφυής, σκληρή κεραμική ύλη, λεία στην αφή, με λεπτοφυές σπάσιμο (**πίν. αγγείου: **εικ. 8****). Πιθανώς ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1 (μακροσκοπικό δείγμα: 80). Συνθήκες όπτησης: αρχικά οξειδωτικές, κατά τη διάρκεια των οποίων δημιουργήθηκε το ανοιχτόχρωμο χρώμα της κεραμικής ύλης, ενώ στη συνέχεια μετατράπηκαν σε αναγωγικές για τη δημιουργία του μαύρου χρώματος της βαφής, το οποίο, όμως, δεν επιτεύχθηκε στο εσωτερικό του κυπέλλου, όπου διατηρήθηκε το κόκκινο χρώμα των αρχικά οξειδωτικών συνθηκών¹⁹⁶. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας και πυρήνα στο σπάσιμο των οστράκων: 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό. Εντοπίζονται ολιγάριθμα, μικρά ασβεστολιθικά εγκλείσματα, όπως και σκούρα καστανά εγκλείσματα, τα οποία είναι χαρακτηριστικά του Λεπτοφυούς Πηλού 1¹⁹⁷.

¹⁹⁶ Σχετικά, βλ. Κυριατζή 2000: 94.

¹⁹⁷ Σχετικά, βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.11.β.

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0021 (Σχ. 7_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 203-204: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 45% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%). 8 όστρακα (4 συγκολλούμενα) από σώμα, δακτύλιο και χείλος. Βάρος: 5 γρ. ΔΔΑ: 0. Χείλος: ευθύ, σώζεται το 75% της κυκλικής περιφέρειας (συγκολλούμενη κατά 50%), με κατά προσέγγιση διάμετρο 10,7 εκ. Λοξότμητη βάση: δεν σώζεται. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι χείλος: δεν σώζεται. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 10% του όλου και της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 6,8 εκ. Ταινιωτή λαβή: δεν σώζεται. Το χρώμα της βαφής είναι 5YR 2.5/1 μαύρο και κατά τόπους 10R 6/8 ανοικτό κόκκινο. Μεγάλη φθορά βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**), στον τρόπο επίθεσης της βαφής και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022. Σε όσα αφορούν στη μη λείανση της εξωτερικής επιφάνειας και στη γωνιώδη κορύφωση του ανάγλυφου δακτυλίου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0085 (συγκεκριμένα, εντοπίζονται: ανομοιόμορφες συγκεντρώσεις αρχικά υδαρούς πηλού, λεπτά, οριζόντια, ίχνη τροχοποίησης στην εξωτερική επιφάνεια, οριζόντια εγχάραξη πάνω στην κορύφωση του δακτυλίου, η οποία πιθανώς σχηματίστηκε λόγω της χρήσης σκληρού εργαλείου ή των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη κατά την τροχοποίηση του δακτυλίου - βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 3α - 3γ**).

Λεπτοφυής, σκληρή κεραμική ύλη (μακροσκοπικό δείγμα: 6), με κογχοειδές σπάσιμο (**πίν. αγγείου: εικ. 4-6**). Πιθανώς ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1. Συνθήκες όπτησης: αρχικά οξειδωτικές, κατά τη διάρκεια των οποίων δημιουργήθηκε το ανοιχτόχρωμο χρώμα της κεραμικής ύλης, ενώ, στη συνέχεια, οι συνθήκες μετατράπηκαν σε αναγωγικές για τη δημιουργία του μαύρου χρώματος της βαφής, το οποίο, όμως, δεν επιτεύχθηκε σε όλη την επιφάνεια του αγγείου, καθώς κατά τόπους διατηρήθηκε το κόκκινο χρώμα των αρχικά οξειδωτικών συνθηκών (για παρόμοιες

συνθήκες όπτηση, βλ. παραπάνω, την περιγραφή του ΒΑΘ_0085). Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας και πυρήνα στο σπάσιμο των οστράκων: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 7.5 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Εντοπίζονται: 1. μαλακά, στρογγυλεμένα, ασβεστολιθικά εγκλείσματα (ίσως κελύφη) στενόμακρου, κυματοειδούς, σφαιρικού ή φακοειδούς σχήματος (συχνότητα: <0,5%, μέγεθος: <= 0,01 εκ.) διαφόρων χρωμάτων (λευκό, λευκο-κίτρινο, ρόδινο, ανοικτό έως σκούρο καστανό χρώμα), τα οποία, σε μερικές περιπτώσεις, διαθέτουν στεφάνι πλάτους μέχρι δύο φορές τη διάμετρο του εγκλείσματος· 2. σπάνιος χαλαζίας, (συχνότητα: <0,5%, μέγεθος: <=0,01 εκ.)· 3. μαύρα έως σκούρα καστανά εγκλείσματα (συχνότητα: <1%, σκληρά, στρογγυλά έως πολύ στρογγυλά, μέσης σφαιρικότητας, χαμηλής αντανάκλασης του φωτός)· 4. ένα μαλακό έγκλεισμα, υπογωνιώδες, με διαβαθμίσεις, ιζηματογενούς προέλευσης, μέγιστης διάστασης 0,4 εκ., υψηλής σφαιρικότητας· 5. πόροι (συχνότητα: 20% - 30%, μέγεθος: <=0,3 εκ.). Σημειώνεται, ότι, στην περίπτωση που το χρώμα των σκούρων καστανών και των ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων τυγχάνει να είναι παρόμοιο, είναι δύσκολο να γίνει ο μεταξύ τους διαχωρισμός. Στην επιφάνεια εντοπίζονται: 1. κενά (συχνότητα: <1%, μέγεθος: <=0,2 εκ.) που δημιουργήθηκαν λόγω της φθοράς των προαναφερθέντων, θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων· 2. κενά από διακοπή του νωπού πηλού κατά την τροχοποίηση.

Ολόβαφα μαύρα και στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 4

ΒΑΘ_0091 (Σχ. 149_10)

(Τόμος II, σελ. 205-206: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 40%. 4 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, δακτύλιο. Βάρος: 34 γρ. ΔΔΑ: 1. Το στόμιο δεν σώζεται. Λοξόμητη βάση: σταθερή, σώζεται το 90% του όλου και το 80% της κυκλικής περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 6,3 εκ. Ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης που φέρει επάλληλα, ομόκεντρα, κυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης με νήμα

από τον περιστρεφόμενο τροχό (**πίν. αγγείου: εικ. 5α**), με αποτύπωμα του σημείου στο οποίο οι δύο άκριες του νήματος διασταυρώθηκαν (**πίν. αγγείου: εικ. 5β**). Το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος δεν σώζεται. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 40% του όλου και της περιφέρειας, με σωζόμενη διάμετρο 7,2 εκ., σε ύψος 3 εκ. από την επιφάνεια έδρασης. Η ταινιωτή λαβή δεν σώζεται. Το χρώμα της βαφής, στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου και στην επιφάνεια έδρασης, είναι GLEY 1 2.5/ μαύρο. Μεγάλη φθορά βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων). Εντοπίζεται ανασκαφική ένδειξη του σημείου εύρεσης του αγγείου με μολύβι στην επιφάνεια έδρασης: «Π7» (δηλαδή, από το πιθάρι νούμερο 7 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, στον τρόπο επίθεσης της βαφής και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022. Εξαίρεση αποτελούν τα ακόλουθα: α. το αγγείο δεν λειάνθηκε στην εξωτερική του επιφάνεια, όπως υποδεικνύει η διατήρηση των λεπτών, οριζόντιων, ίχνων τροχοποίησης και η ύπαρξη ενός δακτυλικού αποτυπώματος (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 6**). β. οι συνθήκες όπτησης ήταν αρχικά οξειδωτικές, κατά τη διάρκεια των οποίων δημιουργήθηκε το ανοιχτόχρωμο χρώμα της κεραμικής ύλης, ενώ, στη συνέχεια, μετατράπηκαν σε αναγωγικές, για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της βαφής του κυπέλλου. Ο ανάγλυφος δακτύλιος διαθέτει γωνιώδη κορύφωση, κάτι το οποίο πιθανώς οφείλεται στη χρήση σκληρού εργαλείου ή των νυχιών των χεριών του αγγειοπλάστη κατά την τροχοποίησή του (σχετικά, βλ. παραπάνω, την περιγραφή των ΒΑΘ_085 και ΒΑΘ_0021). Η λοξότμητη βάση έχει σχηματιστεί κατά την αρχική τροχοποίηση του αγγείου σε όρθια θέση πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, ίσως με τη βοήθεια εργαλείου και δεν έχει τελειοποιηθεί μετέπειτα, εκτός τροχού, σε ημίωπο αγγείο, αφού αυτή καλύπτεται από λεπτά, οριζόντια ίχνη τροχοποίησης (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2**). Εσωτερικά της βάσης εντοπίζεται κεντρικός κώνος (**πίν. αγγείου: εικ. 3**). Στα κατώτερα, εσωτερικά τοιχώματα του κυπέλλου εντοπίζονται διαγώνια ίχνη (με κατεύθυνση από κάτω προς τα πάνω: από αριστερά προς τα δεξιά - ενδεικτικό της χρήσης αριστερόστροφου κεραμικού τροχού), μέσα στα οποία διατηρήθηκε καλύτερα η βαφή (**πίν. αγγείου: εικ. 6**). Αυτά πιθανότατα δημιουργήθηκαν κατά την

προσπάθεια του αγγειοπλάστη να σχηματίσει τα εσωτερικά, κυρτά τοιχώματα της λοξότμητης βάσης, πιθανώς πάνω σε αργά περιστρεφόμενο κεραμικό τροχό.

Λεπτοφυής, σκληρή κεραμική ύλη (μακροσκοπικό δείγμα: 82), με λεία αφή (πίν. αγγείου: **εικ. 7**). Πιθανώς ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1. Συνθήκες όπτησης: βλ. παραπάνω. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας: 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό. Χρώμα πυρήνα στο σπάσιμο των οστράκων: ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 7.5R 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Εντοπίζονται σπάνια ασβεστολιθικά εγκλείσματα, μαλακά, κοκκινωπά εγκλείσματα, όπως και σπάνια, σκληρά εγκλείσματα κρυσταλλικής μορφής, άσπρου και γκρίζου χρώματος (ίσως χαλαζίας), μεγέθους $\leq 0,07$ εκ.

Τύπος 5

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': BAΘ_0089 (Σχ. 150_10)

(Τόμος II, σελ. 207: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 25% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 2%). 2 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, δακτύλιο. Βάρος: 31 γρ. ΔΔΑ: 1. Το στόμιο δεν σώζεται. Λοξότμητη βάση: σώζεται το 100% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 5,5 εκ. Η βάση είναι σταθερή, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, που φέρει επάλληλα, ομόκεντρα, ελλειψοειδή ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση της βάσης με νήμα από τον περιστρεφόμενο τροχό (πίν. αγγείου: **εικ. 4**). Το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι χείλος δεν σώζεται. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 10% του όλου και της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 7,6 εκ., σε ύψος 3 εκ. από την επιφάνεια έδρασης. Η ταινιωτή λαβή δεν σώζεται. Χρώμα βαφής: GLEY 1 2.5/ μαύρο. Μεγάλη φθορά βαφής. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, τη δεξιόστροφη σπείρα τροχοποίησης στο εσωτερικό του αγγείου και τον κεντρικό κώνο εσωτερικά της βάσης (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 3, 5**), στον τρόπο επίθεσης της βαφής και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του υπό εξέταση αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022. Εξαιρέση αποτελούν τα ακόλουθα: α. το αγγείο δεν λειάνθηκε στην εξωτερική του επιφάνεια, όπως υποδεικνύει η διατήρηση των λεπτών, οριζόντιων, ιχνών τροχοποίησης και η ύπαρξη ανομοιόμορφων συγκεντρώσεων αρχικά υδαρούς πηλού· β. οι συνθήκες όπτησης ήταν παρόμοιες με αυτές του ΒΑΘ_0091 (βλ. παραπάνω). Ο ανάγλυφος δακτύλιος είναι κυρτός και ορίζεται από δύο λεπτές, οριζόντιες αυλακώσεις - εσοχές, οι οποίες πιθανώς σχηματίστηκαν με εργαλείο: η κατώτερη εσοχή βρίσκεται σε ύψος 1,2 εκ. και η ανώτερη σε ύψος 3,3 εκ. από την επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 2**). Σε όσα αφορούν στον τρόπο σχηματισμού της λοξότμητης βάσης (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 2**) και στα διαγώνια ίχνη που εντοπίζονται στα κατώτερα, εσωτερικά τοιχώματα του κυπέλλου, μέσα στα οποία διατηρήθηκε καλύτερα η βαφή (**πίν. αγγείου: εικ. 5**), ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0091.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 83 - **πίν. αγγείου: εικ. 6**). Λεπτοφυής, σκληρή κεραμική ύλη. Συνθήκες όπτησης: βλ. παραπάνω. Χρώμα υπο-επιφάνειας: 10YR 8/2 πολύ γλωμό καστανό. Χρώμα πυρήνα στο σπάσιμο των οστράκων: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5 YR 8/4 και 7/4 ρόδινο. Εντοπίζονται μαλακά, κίτρινα εγκλείσματα και ένα γκριζό εγκλείσμα αβέβαιου είδους.

Με κόκκινη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο κόκκινο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 6

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0050 (Σχ. 14_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 208: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). 8 όστρακα (7 συγκολλούμενα) από βάση, σώμα, δακτύλιο. Βάρος: 31 γρ. ΔΔΑ: 1. Το στόμιο δεν σώζεται. Λοξότμητη βάση: σώζεται το 100% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 6 εκ. Η βάση είναι σταθερή, με ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 1-3, 5**). Το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος δεν σώζεται. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 50% του όλου και της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 7,1 εκ., σε ύψος 3,9 εκ. από την επιφάνεια έδρασης. Η ταινιωτή λαβή δεν σώζεται. Μεγάλη φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Το αγγείο είναι διακοσμημένο εξωτερικά ως ακολούθως: 1. με ζώνη οφθαλμωτών σπειρών στο ανώτερο τμήμα του, από τις οποίες σώζεται τμηματικά μία σπείρα με τέσσερις (;) περιελίξεις· 2. χαμηλότερα, με δύο οριζόντιες, παράλληλες ταινίες, εκ των οποίων η πρώτη καλύπτει τον ανάγλυφο δακτύλιο και συνεχίζει λίγο χαμηλότερα, ενώ η δεύτερη καλύπτει το τμήμα του αγγείου γύρω από τη βάση. Το ολόβαφο εσωτερικό του κυπέλλου επιτεύχθηκε πιθανώς μέσω έκχυσης: η βαφή προστέθηκε στο εσωτερικό του, στη συνέχεια το κύπελλο περιστράφηκε, ώστε η βαφή να καλύψει όλη την επιφάνεια και τελικά αυτό τοποθετήθηκε ανάποδα για να χυθεί η ποσότητα που περίσσευε (σχετικά, βλ. παρακάτω, την περιγραφή του ΒΑΘ_0093 και του ΒΑΘ_0094). Το χρώμα της βαφής εναλλάσσεται ανάμεσα σε 10R 3/4 σκοτεινό κόκκινο, 10R 3/6 σκούρο κόκκινο, 10R 4/8 και 10R 4/6 κόκκινο.

Μερική έως μεγάλη φθορά βαφής. Το λευκο-κίτρινο επίχρισμα προστέθηκε, όταν το αγγείο ήταν ημίωπο, πιθανώς μέσω εμβάπτισης ή έκχυσης¹⁹⁸, πριν προστεθεί η διακόσμηση.

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022. Τα λεπτά, οριζόντια ίχνη τροχοποίησης που εντοπίζονται στην εσωτερική επιφάνεια του κυπέλλου επιβεβαιώνουν ότι το αγγείο δεν λειάνθηκε σε εκείνο το τμήμα του (**πίν. αγγείου: εικ. 2**), ενώ δεν αποκλείεται η εξωτερική του επιφάνεια είτε να λειάνθηκε σε ημίωπη κατάσταση πηλού, είτε να καθαρίστηκε με μαλακό μέσο σε νωπό αγγείο. Η λοξότμητη βάση (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 5**) ίσως τελειοποιήθηκε ή λειάνθηκε σε ημίωπο αγγείο, καθώς εντοπίζονται σε αυτή οριζόντιες, λείες έδρες. Η επιφάνεια έδρασης δεν φέρει ίχνη αποκόλλησης της βάσης με νήμα, πιθανώς λόγω της φθοράς που υπέστη (**πίν. αγγείου: εικ. 3**).

Λεπτοφυής Πηλός 1 (πετρογραφικό δείγμα: 9). Λεπτοφυής, σαθρή κεραμική ύλη (**πίν. αγγείου: εικ. 6**). Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες για την επίτευξη του κόκκινου χρώματος της βαφής. Χρώμα εσωτερικής και εξωτερικής υπο-επιφάνειας και περιφέρειας πυρήνα οστράκων: ένα ενδιάμεσο χρώμα ενδιάμεσα σε 10YR 8/4 και 10YR 7/4 πολύ ανοικτό καστανό. Χρώμα κέντρου πυρήνα στο σπάσιμο των οστράκων: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 2.5YR 7/6 και 2.5YR 6/6 ανοικτό κόκκινο. Στην κεραμική ύλη εντοπίζονται ασβεστολιθικά εγκλείσματα, ίσως τμήματα απολιθωμένου κελύφους (συχνότητα: 2%, μέγεθος: $\leq 0,055$ εκ.) και πόροι (συχνότητα: 10%, μέγεθος: $\geq 0,2$ εκ.). Στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται κενά, τα οποία μάλλον οφείλονται σε διακοπή της συνέχειας του υγρού πηλού κατά τη γρήγορη τροχοποίηση του αγγείου (συχνότητα: 1%, μέγεθος: $\leq 0,05$ εκ.).

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων που ακολουθήθηκαν για τη δημιουργία του συγκεκριμένου αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τροχοποίητο τρόπο, εξολοκλήρου ή εν μέρει (ενδεχομένως, με χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, ίσως με τη Μέθοδο 3), με ανάγλυφο σχηματισμό του δακτυλίου.
2. Αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα.
3. Στέγνωμα μέχρι το αγγείο να γίνει ημίωπο.

¹⁹⁸ Σχετικά, βλ. ίδιο τόμο, κεφάλαιο 4, υποκεφάλαιο 4.1.α., υποσημείωση 8.

4. Πιθανή λείανση της εξωτερικής επιφάνειας σε ημίωπο αγγείο (ή μπορεί να γίνει καθαρισμός της επιφάνειας σε νωπό αγγείο, σε ένα προηγούμενο βήμα).
5. Τελειοποίηση ή λείανση της λοξότμητης περιφέρειας της βάσης με εργαλείο (;).
6. Δημιουργία και προσάρτηση της λαβής.
7. Περαιτέρω στέγνωμα, ώστε η λαβή να γίνει ημίωπη (;).
8. Επίθεση του επιχρίσματος σε ημίωπο αγγείο, πιθανώς μέσω έκχυσης ή εμφάπτισης.
9. Στέγνωμα του επιχρίσματος (;).
10. Επίθεση της διακόσμησης σε στεγνή επιφάνεια, εξωτερικά με πινέλο και εσωτερικά πιθανώς μέσω έκχυσης.
11. Στέγνωμα της βαφής (;).
12. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες, ώστε η σιδηρούχος βαφή να αποκτήσει κόκκινο, στιλπνό χρώμα.

Παράδειγμα β': ΒΑΘ_0051 (Σχ. 13_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 209: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 30% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). 2 όστρακα από βάση, σώμα, δακτύλιο. Βάρος: 53 γρ. ΔΔΑ: 1. Το στόμιο δεν σώζεται. Λοξότμητη βάση: σταθερή, σώζεται το 100% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 6,1 εκ. Ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Το ύψος του κυρίως σώματος μέχρι το χείλος δεν σώζεται. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 20% του όλου και της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 7 εκ., σε ύψος 3,8 εκ. από την επιφάνεια έδρασης. Η ταινιωτή λαβή δεν σώζεται. Μερική φθορά επιφάνειας. Η εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια του αγγείου καλύπτεται με ίζημα κατά 30%. Το χρώμα της βαφής εναλλάσσεται ανάμεσα σε 10R 3/4 σκοτεινό κόκκινο και 10R 2.5/1 κοκκινωπό μαύρο.

Σε όσα αφορούν στην προέλευση, στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, στην επεξεργασία της επιφάνειας, στο επίχρισμα, στη διακόσμηση (με εξαίρεση το ότι δεν σώζονται οι σπείρες της διακόσμησης), στις συνθήκες όπτησης

και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0050.

Λεπτοφυής, σαθρή κεραμική ύλη. Πιθανώς ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1. Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/3 και 10YR 8/4 πολύ ανοικτό καστανό (με ελάχιστα πιο κόκκινο πυρήνα).

Τύπος 7

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0096 (Σχ. 156_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 210: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 55% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 0,5%). 12 όστρακα (συγκολλούμενα κατά ομάδες των δύο και τριών οστράκων - **πίν. αγγείου: εικ. 1**) από βάση, σώμα, δακτύλιο. Βάρος: 75 γρ. ΔΔΑ: 0,9. Χείλος: σώζεται το 30% της κυκλικής περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 9,8 εκ. Λοξότμητη βάση: σταθερή, σώζεται το 90% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, με σωζόμενη διάμετρο 7 εκ. Ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης. Σωζόμενο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 8,2 εκ. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 20% του όλου και της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 7,8 εκ., σε ύψος 3,3 εκ. από την επιφάνεια έδρασης. Ταινιωτή λαβή: σώζεται τμήμα της έκφυσης. Μερική φθορά επιφάνειας. Ενδεχομένως, φέρει ίχνη καύσης εσωτερικά της βάσης, στην επιφάνεια έδρασης (**πίν. αγγείου: εικ. 1, 3**) και στο σπάσιμο των οστράκων, κάτι που σημαίνει ότι το αγγείο βρέθηκε σε φωτιά ή σε στρώμα τέφρας, πριν ή μετά το σπάσιμό του σε όστρακα. Η εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια του αγγείου καλύπτεται με ίζημα κατά 30%. Το χρώμα της βαφής εναλλάσσεται ανάμεσα σε 10R 4/6 και 4/8 κόκκινο. Μερική φθορά βαφής. Χρώμα επιχρίσματος: ένα χρώμα πιο ανοικτό και λευκό από το 10YR 8/2 πολύ χλωμό καστανό.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων). Εντοπίζεται ανασκαφική ένδειξη του σημείου εύρεσης του

αγγείου με μολύβι στην επιφάνεια έδρασης: «Α.Π.» (δηλαδή, από την «Αποθήκη των Πίθων»).

Στο ανώτερο τμήμα του αγγείου, εφαπτόμενες του χείλους, σώζονται τμηματικά τρεις οφθαλμοτές σπείρες με πέντε περιελίξεις η καθεμία (από τις οποίες η καλύτερα σωζόμενη σπείρα είναι αριστερόστροφη), που ενώνονται μεταξύ τους με μία φαινομενικά συνεχόμενη, κυματοειδή γραμμή. Χαμηλότερα της ζώνης των σπειρών υπάρχει ταινία η οποία καλύπτει τον ανάγλυφο δακτύλιο, ενώ μία δεύτερη ταινία καλύπτει το κατώτερο τμήμα του αγγείου, γύρω από τη βάση. Εντοπίζονται ίχνη βαφής στην έκφυση της λαβής, αλλά δεν είναι βέβαιο αν η λαβή ήταν ολόβαφη ή διακοσμημένη.

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, στη δεξιόστροφη σπείρα τροχοποίησης και στον κώνο εσωτερικά της βάσης του υπό εξέταση αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022. Σε όσα αφορούν στην επεξεργασία της επιφάνειας, στην τελειοποίηση ή λείανση της λοξότμητης περιφέρειας της βάσης, στο επίχρισμα, στη διακόσμηση, στις συνθήκες όπτησης και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του υπό εξέταση αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0050. Στην επιφάνεια έδρασης, η οποία δεν είναι λειασμένη (καθώς εντοπίζονται εσοχές και επικολλημένα τμήματα πηλού), υπάρχει τμήμα που προεξέχει της περιφέρειάς της, πιθανώς επειδή σε εκείνο το σημείο σταμάτησε το εργαλείο με το οποίο τελειοποιήθηκε - λειάνθηκε η λοξότμητη βάση (**πίν. αγγείου: εικ. 3**).

Λεπτοφυής κεραμική ύλη (**πίν. αγγείου: εικ. 4**), λεία στην αφή. Πιθανώς ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1 (μακροσκοπικό δείγμα: 86). Χρώμα εσωτερικής και εξωτερικής υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 5YR 8/6 και 7.5YR 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Χρώμα πυρήνα στο σπάσιμο των οστράκων: 7.5YR 7/4 ρόδινο. Εντοπίζονται: 1. πολυάριθμα ασβεστολιθικά εγκλείσματα, πιθανότατα υπολείμματα απολιθωμένων ασβεστολιθικών οργανισμών (ίσως κελύφων βραχιόποδων ή μαλάκιων¹⁹⁹, συχνότητα: 30%, μέγεθος: $\leq 0,01$ εκ.). 2. σπάνια, μαλακά, στρογγυλεμένα, κοκκινωπά εγκλείσματα, χαμηλής έως υψηλής σφαιρικότητας (συχνότητα: $< 0,5$ εκ., μέγεθος: $< 0,5\%$). 3. κενά στην επιφάνεια λόγω διακοπής του πηλού κατά την τροχοποίηση (συχνότητα: 0,5%, μέγεθος: $\leq 0,02$ εκ.).

¹⁹⁹ Σχετικά, βλ. Walker και Ward 2000: 79-165.

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 8

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0026 (Σχ. 9_10)

(Τόμος ΙΙ, σελ. 211-212: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 40% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 5%). 11 όστρακα (7 συγκολλούμενα) από βάση, σώμα, δακτύλιο. Βάρος: 46 γρ. ΔΔΑ: 0,05. Χείλος: σώζεται το 45% της κυκλικής περιφέρειας (τμηματικά συγκολλούμενη), με κατά προσέγγιση διάμετρο 9,2 εκ. Σωζόμενο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 8,8 εκ. Λοξότμητη βάση: σώζεται το 5% του όλου και της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 6,6 εκ. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 45% του όλου και της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 6,5 εκ., σε ύψος 3,4 εκ. από την επιφάνεια έδρασης (εντοπίζεται γωνιώδης κορύφωση - **πίν. αγγείου: εικ. 3**). Ταινιωτή λαβή: δεν σώζεται. Μερική φθορά επιφάνειας. Χρώμα βαφής: 7.5YR 2.5/1 μαύρο (**πίν. αγγείου: εικ. 4**). Μερική φθορά βαφής. Χρώμα επιχρίσματος: πιο ανοικτό και πιο κίτρινο από το 2.5YR 8/4 χλωμό κίτρινο (**πίν. αγγείου: εικ. 4**).

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 9, νοτίως της Αποθήκης των Πίθων (Χώρος 10).

Στο ανώτερο τμήμα του αγγείου υπάρχει ζώνη τεσσάρων ή πέντε επάλληλων, εφαπτόμενων του χείλους, οφθαλμωτών, αριστερόστροφων και δεξιόστροφων σπειρών που διαθέτουν τέσσερις ή πέντε περιελίξεις: εντοπίζεται μία ολόκληρη σπείρα και μία τμηματικά σωζόμενη στο συγκολλημένο τμήμα του αγγείου, όπως και μία τμηματικά σωζόμενη σε όστρακο (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 2**). Είναι αβέβαιο αν οι σπείρες σχεδιάστηκαν με μία συνεχόμενη πινελιά ή με μη συνεχόμενες πινελιές οι οποίες συνδέονται μόνο φαινομενικά. Η απόσταση των κέντρων των οφθαλμών των δύο σπειρών που σώζονται μαζί είναι 5,8 εκ., η διάμετρος των

οφθαλμών τους είναι 1,7 εκ. και η συνολική διάμετρος της κάθε σπείρας είναι 4,1 εκ. Το κατώτερο τμήμα των σπειρών εφάπτεται με μία μαύρη ταινία που καλύπτει τον ανάγλυφο δακτύλιο. Χαμηλότερα, το τμήμα του αγγείου γύρω από τη βάση καλύπτεται από μία δεύτερη ζώνη.

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος (**πίν. αγγείου: εικ. 1**), ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το BAΘ_0022. Σε όσα αφορούν στην επεξεργασία της επιφάνειας, στην τελειοποίηση ή λείανση της λοξότμητης βάσης, στο επίχρισμα, στη διακόσμηση και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το BAΘ_0050.

Λεπτοφυής Πηλός 1 (**πίν. αγγείου: εικ. 5**): λεπτοφυής, σκληρή κεραμική ύλη με υπο-κογχοειδές σπάσιμο και αμμώδη υφή (πετρογραφικό δείγμα: 8). Συνθήκες όπτησης: αρχικά οξειδωτικές, κατά τη διάρκεια των οποίων δημιουργήθηκε το ανοιχτόχρωμο χρώμα της κεραμικής ύλης, ενώ, στη συνέχεια, μετατράπηκαν σε αναγωγικές, για την επίτευξη του μαύρου χρώματος της βαφής του κυπέλλου. Χρώμα εξωτερικής, εσωτερικής επιφάνειας και πυρήνα στο σπάσιμο του οστράκου: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/4 και 7/4 πολύ γλωμό καστανό. Εντοπίζονται: 1. θρυμματισμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα (μέγεθος: $\leq 0,2$ εκ., χρώμα λευκό, λευκο-κίτρινο, ανοικτό καστανό έως καστανό και σκούρο καστανό). 2. ένα φακοειδές, σκληρό, πολύ γλωμό καστανό εγκλείσμα (υψηλής καμπυλότητας, μη διαφανές, με χαμηλή αντανάκλαση φωτός). 3. μαλακά, κίτρινα εγκλείσματα (μέγεθος: $\leq 0,3$ εκ., υπο-στρογγύλα, με μέση σφαιρικότητα, χρώμα: 2.5YR 8/3 γλωμό κίτρινο). 4. μαλακά, καστανά εγκλείσματα. 5. πόροι (μέγεθος: $\leq 0,8$ εκ). Στην επιφάνεια εντοπίζονται κενά από φθορά θρυμματισμένων ασβεστολιθικών εγκλεισμάτων και κενά από διακοπή του πηλού κατά την τροχοποίηση (συχνότητα: $< 0,5\%$).

Τύπος 9

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: Σχ. 173_10

(Τόμος II, σελ. 213: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 10%. 2 όστρακα από σώμα, δακτύλιο, χείλος. Βάρος: 6 γρ. ΔΔΑ: 0. Χείλος: σώζεται το 7% της περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 10,3 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται. Λοξότμητη βάση: δεν σώζεται. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 10% του όλου και της περιφέρειας. Ταινιωτή λαβή: δεν σώζεται. Μερική φθορά επιφάνειας. Χρώμα επιχρίσματος: πιο λευκό και ανοικτό από το 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό. Χρώμα βαφής: αβέβαιο, λόγω μεγάλης φθοράς.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων).

Στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, υπάρχει διακόσμηση με ζώνη επάλληλων σπειρών, επαπτόμενων του χείλους: σώζονται τμηματικά δύο σπείρες, από τις οποίες η μία (η οποία είναι δεξιόστροφη) σώζει τμηματικά τον οφθαλμό και τις πέντε περιελίξεις της. Το κατώτερο τμήμα των σπειρών εφάπτεται ταινίας που καλύπτει τον ανάγλυφο δακτύλιο, ο οποίος οριοθετείται από δύο οριζόντιες εγχαράξεις (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 4-5**).

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022. Σε όσα αφορούν στην επεξεργασία της επιφάνειας, στο επίχρισμα, στη διακόσμηση και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0050, με εξαίρεση το ότι προστέθηκαν δύο οριζόντιες, διακοσμητικές εγχαράξεις στα όρια του ανάγλυφου δακτυλίου. Είναι αβέβαιο αν η λοξότμητη βάση έχει τελειοποιηθεί ή λειανθεί με εργαλείο, καθώς αυτή δεν σώζεται.

Λεπτοφυής κεραμική ύλη. Συνθήκες όπτησης: όπως στο ΒΑΘ_0026 (βλ. παραπάνω). Πιθανώς ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1. Χρώμα εσωτερικής και εξωτερικής υπο-επιφάνειας 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό.

Τύπος 10

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': ΒΑΘ_0093 (Σχ. 154_10)

(Τόμος II, σελ. 214: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 20%. 2 συγκολλούμενα όστρακα από σώμα και χείλος. Βάρος: 29 γρ. ΔΔΑ: 0. Χείλος: σώζεται το 44% της κυκλικής περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 9,4 εκ. Η λοξότμητη βάση, ο ανάγλυφος δακτύλιος και η ταινιωτή λαβή δεν σώζονται. Μερική φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων).

Εξωτερικά, εφαπτόμενη του χείλους, εντοπίζεται διακοσμητική ζώνη αριστερόστροφων σπειρών χωρίς οφθαλμό, απρόσεκτα σχηματισμένων: σώζονται δύο σπείρες, οι οποίες διαθέτουν τρεις περιελίξεις η καθεμία (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 1, 3**). Οι σπείρες μάλλον δεν έχουν σχηματιστεί με μία συνεχόμενη πινελιά, αλλά με ξεχωριστές πινελιές, συνδέονται, όμως, μεταξύ τους με μία κυματοειδή γραμμή. Εσωτερικά, το κύπελλο είναι ολόβαφο, με ίχνη καταλοιβάδων στη βαφή (**πίν. αγγείου: εικ. 2**). Αυτό υποδεικνύει ότι πρόσθεσαν βαφή στο εσωτερικό του αγγείου και το περιέστρεψαν (ενδεχομένως προς τα δεξιά, καθώς η κατεύθυνση της ροής της βαφής φαίνεται να είναι αριστερόστροφη), με στόχο η βαφή να καλύψει εξολοκλήρου την εσωτερική του επιφάνεια (σχετικά, βλ. παραπάνω, ΒΑΘ_0050 και παρακάτω ΒΑΘ_0094). Χρώμα βαφής: GLEY 1 2.5/ μαύρο. Μερική φθορά βαφής. Χρώμα επιχρίσματος: πιο ανοικτό από 5Y 8/2 χλωμό κίτρινο.

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022. Σε όσα αφορούν στο επίχρισμα,

στη διακόσμηση, και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται σχετικά με το ΒΑΘ_0050 (βλ. παραπάνω). Εξαιρέση αποτελούν τα ακόλουθα: 1. οι συνθήκες όπτησης (βλ. παρακάτω)· 2. το χείλος είναι ελάχιστα έξω νεύον και έχει σχηματιστεί προσεκτικά, ενδεχομένως με χρήση εργαλείου (**πίν. αγγείου: εικ. 3**)· 3. η μη λείανση του κυπέλλου στην εξωτερική του επιφάνεια, η οποία αποδεικνύεται από τον εντοπισμό οριζόντιων ιχνών της τροχοποίησης (**πίν. αγγείου: εικ. 3**), ενώ στο εσωτερικό αποδεικνύεται από την ύπαρξη οριζόντιων εσοχών (οι οποίες, όμως, δεν αποκλείεται να οφείλονται στη χρήση της συνδυαστικής κατασκευαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού²⁰⁰). Καθώς δεν σώζεται το κατώτερο τμήμα του αγγείου, δεν είναι γνωστό αν η λοξότμητη βάση έχει τελειοποιηθεί ή λειανθεί με εργαλείο, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του ΒΑΘ_0050.

Λεπτοφυής, πολύ σκληρή κεραμική ύλη, με υπο-κογχοειδές σπάσιμο (πετρογραφικό δείγμα: 84 - **πίν. αγγείου: εικ. 4**). Η μακροσκοπική εξέταση έδειξε ότι δεν ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1, κάτι το οποίο, όμως, δεν επιβεβαιώθηκε πετρογραφικά, λόγω του ότι δεν επιτεύχθηκε η δημιουργία λεπτή τομής από το ληφθέν κεραμικό δείγμα²⁰¹. Εντούτοις, ο διαφορετικός τρόπος όπτησης της κεραμικής ύλης υποδηλώνει ότι πρόκειται για διαφορετικό είδος: ψήθηκε σε αναγωγικές συνθήκες για το μεγαλύτερο μέρος της όπτησης, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα το μαύρο χρώμα της βαφής και τον μη οξυγονωμένο, μαύρο πυρήνα στο σπάσιμο του οστράκου· λίγο πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, οι συνθήκες μετατράπηκαν σε οξειδωτικές, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα την επίτευξη των περισσότερο ανοιχτόχρωμων ακριών του οστράκου στο σπάσιμο και του ανοιχτόχρωμου επιχρίσματος της επιφάνειας²⁰² (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4**). Εντοπίζονται πολυάριθμα ασβεστολιθικά εγκλείσματα (συμπεριλαμβανομένων κελυφών ασπόνδυλων ζώων· σημειώνεται, ότι στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου εντοπίζεται τμήμα κελύφους διάστασης 0,4 εκ., το οποίο έσπασε τα εξωτερικά τοιχώματα του αγγείου - βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 5**). Εντοπίζονται, επίσης, πολυάριθμα, μαύρα, πολύ μαλακά εγκλείσματα αβέβαιου είδους, υψηλής σφαιρικότητας και στρογγυλότητας (συχνότητα: 20%, μέγεθος: <=0,03 εκ.), τα οποία έχουν φθαρεί στην εσωτερική και εξωτερική επιφάνεια του αγγείου, δημιουργώντας κενά που συχνά

²⁰⁰ Σχετικά, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 164.

²⁰¹ Σχετικά, βλ. Τόμο Ι, κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.8.β.

²⁰² Rye 1981: 115-118, Shepard 1976: 106, Κυριατζή 2000: 89, 93.

περιβάλλονται από κρατήρες (**πίν αγγείου: εικ. 3-4**). Χρώμα υπο-επιφάνειας αγγείου και ακριών πυρήνα στο σπάσιμο του οστράκου: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/4 και 7/4 πολύ γλωμό καστανό. Χρώμα κέντρου πυρήνα στο σπάσιμο του οστράκου: χρώμα GLEY 1 2.5/1 πρασινωπό μαύρο.

Με μαύρη διακόσμηση σπειρών και ταινιών εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, με μαύρο δακτύλιο στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 11

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0090 (Σχ. 155_10)
(Τόμος II, σελ. 215: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%). 16 συγκολλούμενα όστρακα από βάση, σώμα, δακτύλιο, χείλος. Βάρος: 74 γρ. ΔΔΑ: 1. Χείλος: σώζεται το 65% της κυκλικής περιφέρειας (συγκολλούμενη κατά 38% και 14%), με κατά προσέγγιση διάμετρο 10 εκ. Σωζόμενο ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: 7,9 εκ. Λοξότμητη βάση: σώζεται το 100% του όλου και της κυκλικής περιφέρειας, με διάμετρο 5,4 εκ. Ελάχιστα κοίλη επιφάνεια έδρασης, στην οποία εντοπίζονται ίχνη αποκόλλησης της βάσης από τον περιστρεφόμενο τροχό με νήμα (**πίν. αγγείου: εικ. 6**). Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 50% του όλου και της περιφέρειας, με μόνη σωζόμενη διάμετρο 7 εκ., σε ύψος 3,1 εκ. από την επιφάνεια έδρασης. Ταινιωτή λαβή: δεν σώζεται. Μερική φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων). Εντοπίζεται ανασκαφική ένδειξη του σημείου εύρεσης του αγγείου με μολύβι στην επιφάνεια έδρασης: «Π11» (δηλαδή, από το πιθάρι νούμερο 7 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία) - **πίν. αγγείου: εικ. 6**.

Εξωτερικά, το χείλος κοσμεύεται με λεπτή ταινία, χαμηλότερα της οποίας εντοπίζεται ζώνη με τέσσερις οφθαλμωτές, δεξιόστροφες, σπείρες (διαμέτρου 1,3 εκ.

έως 1,4 εκ.), οι οποίες συνδέονται με μία κυματοειδή, φαινομενικά συνεχόμενη γραμμή. Μία σπείρα με πέντε περιελίξεις²⁰³ σώζεται ολόκληρη, ενώ οι άλλες τρεις σπείρες σώζονται τμηματικά. Η κυματοειδής γραμμή, στο σημείο απέναντι από τη λαβή, καταλήγει σε μία σπειροειδή γραμμή, η οποία εφάπτεται μόνο στην ολόκληρα σωζόμενη σπείρα (**πίν. αγγείου: σχέδιο αγγείου, εικ. 1-4**). Χαμηλότερα της ζώνης των οφθαλμοτών σπειρών, εντοπίζονται δύο οριζόντιες ταινίες: η πρώτη καλύπτει τον ανάγλυφο δακτύλιο και η δεύτερη το κατώτερο τμήμα του αγγείου, γύρω από τη βάση. Η επιφάνεια έδρασης διακοσμείται με μαύρο δακτύλιο (ή σπείρα που σώζεται εν μέρει). Χρώμα βαφής: GLEY 1 2.5/ μαύρο. Ελάχιστη φθορά βαφής. Χρώμα επιχρίσματος: πιο λευκό και ανοικτό από το χρώμα ανάμεσα σε 10YR 8/2 και 8/3 πολύ χλωμό καστανό.

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος και στη δεξιόστροφη σπείρα τροχοποίησης στο εσωτερικό του αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022 (σημειώνεται, ότι ο ανάγλυφος δακτύλιος έσπασε κατά μήκος της κορύφωσής του - **πίν. αγγείου: εικ. 1-4** - ενδεχομένως στο σημείο της σύνδεσης δύο κουλουρών, από τις οποίες το κύπελλο ενδέχεται να είχε αρχικά σχηματιστεί). Σε όσα αφορούν στην επεξεργασία της επιφάνειας και στην επεξεργασία της λοξότμητης βάσης (στην οποία εντοπίζονται λείες έδρες ορθογώνιου και ελλειψοειδούς σχήματος, οι οποίες ακολουθούν οριζόντιο ή ελάχιστα διαγώνιο άξονα ως προς την επιφάνεια έδρασης²⁰⁴) και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0050. Σημειώνεται, ότι ο ανάγλυφος δακτύλιος δεν οριοθετείται από έντονες αυλακώσεις και το τμήμα του αγγείου χαμηλότερα του δακτυλίου είναι στενότερο σε σχέση με τα υπόλοιπα αγγεία του είδους.

Λεπτοφυής κεραμική ύλη, μέσης σκληρότητας, λεία στην αφή (**πίν. αγγείου: εικ. 9**). Πιθανώς ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1 (πετρογραφικό δείγμα: 79). Συνθήκες όπτησης: όπως στο ΒΑΘ_0026 (βλ. παραπάνω). Χρώμα εξωτερικής και εσωτερικής υπο-επιφάνειας: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/4 ρόδινο και 8/6 κοκκινωπό κίτρινο. Χρώμα πυρήνα στο σπάσιμο των οστράκων: ένα ενδιάμεσο χρώμα ανάμεσα σε 7.5YR 8/6 και 7/6 κοκκινωπό κίτρινο. Εντοπίζονται

²⁰³ Στο σχέδιο του αγγείου έχουν απεικονιστεί, εκ παραδρομής, τέσσερις μόνο περιελίξεις.

²⁰⁴ Η λείανση της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου πραγματοποιήθηκε εκτός περιστρεφόμενου τροχού, όπως υποδεικνύει ο διαγώνιος άξονας των εδρών λείανσης, αλλά και ο εντοπισμός μίας τέτοιας έδρας στην περιφέρεια της βάσης, η οποία μπορεί να είχε δημιουργηθεί μόνο με τη βάση σε ανάστροφη ή σε πλάγια θέση.

θρυμματισμένα ασβεστολιθικά εγκλείσματα στην επιφάνεια του αγγείου (συχνότητα: 0,5%, μέγεθος: $\leq 0,3$ εκ.), που διαθέτουν κρατήρα (διαμέτρου $\leq 0,9$ εκ.), όπως και σκληρά, λευκά, ασβεστολιθικά εγκλείσματα, με μεγάλη αντανάκλαση του φωτός, ίσως τμήματα κελύφους (συχνότητα: 1%, μέγεθος: $\leq 0,1$ εκ.).

Με μαύρη, φυτική διακόσμηση εξωτερικά και ολόβαφο μαύρο εσωτερικό, αβέβαιο για ύπαρξη βαφής στην επιφάνεια έδρασης:

Τύπος 12

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: ΒΑΘ_0094 (Σχ. 153_10)
(Τόμος II, σελ. 216: ατομικός πίνακας αγγείου)

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 30%. 4 συγκολλούμενα όστρακα από σώμα, δακτύλιο και χείλος. Βάρος: 21 γρ. ΔΔΑ: 0. Χείλος: σώζεται το 25% της κυκλικής περιφέρειας, με κατά προσέγγιση διάμετρο 10,5 εκ. Ύψος κυρίως σώματος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται. Λοξότμητη βάση: δεν σώζεται. Ανάγλυφος δακτύλιος: σώζεται το 20% του όλου και της περιφέρειας, με σωζόμενη διάμετρο 7,5 εκ. Ταινιωτή λαβή: δεν σώζεται. Μερική φθορά επιφάνειας.

Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της Βόρειας Πτέρυγας του Βαθυπέτρου, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 (Αποθήκη των Πίθων). Εντοπίζεται ανασκαφική ένδειξη του σημείου εύρεσης του αγγείου με μολύβι στην εσωτερική επιφάνεια του αγγείου: «Α.Π.» (δηλαδή, από την Αποθήκη των Πίθων).

Εξωτερικά, εντοπίζεται λεπτή ταινία στο χείλος και χαμηλότερα ζώνη με φυτική διακόσμηση, αποτελούμενη από επάλληλα καλάμια που γέρνουν προς τα δεξιά, από τα οποία σώζεται ένας μίσχος με τέσσερα φύλλα. Τα καλάμια εκφύονται από μια μαύρη ταινία που ίσως αναπαριστά το χωμάτινο έδαφος, η οποία καλύπτει, εν μέρει, τον ανάγλυφο δακτύλιο. Στο ολόβαφο εσωτερικό του αγγείου είναι εμφανείς καταλοιβάδες στη βαφή (**πίν. αγγείου: εικ. 3α - 3β**), ενώ, κατά τόπους, εντοπίζονται

μικρά, άβαφα τμήματα (**πίν. αγγείου: εικ. 3β**), στοιχείο που υποδεικνύει ότι η βαφή προστέθηκε στο εσωτερικό του αγγείου και στη συνέχεια αυτό περιστράφηκε, ώστε να καλύψει όλη την εσωτερική επιφάνεια (σχετικά, βλ. παραπάνω, την περιγραφή των ΒΑΘ_0050, ΒΑΘ_0093, ΒΑΘ_0094). Στα άβαφα αυτά τμήματα στο εσωτερικό του κυπέλλου εντοπίζεται επίχρισμα, στοιχείο που αποδεικνύει ότι ολόκληρο το αγγείο καλύφθηκε από το επίχρισμα (μέσω εμβάπτισης, έκχυσης ή με πινέλο) και ότι δεν έγινε επάλειψη με βούρτσα του επιχρίσματος μόνο στην εξωτερική του επιφάνεια. Χρώμα βαφής: GLEY 1 2.5/ μαύρο. Ελάχιστη έως μερική φθορά βαφής. Χρώμα επιχρίσματος: πιο λευκό και πιο ανοικτό από 10YR 8/3 πολύ χλωμό καστανό.

Σε όσα αφορούν στον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, σχετικά με το ΒΑΘ_0022. Σε όσα αφορούν στο επίχρισμα, στη διακόσμηση, στην τελειοποίηση του γωνιώδους ανάγλυφου δακτυλίου με σκληρό εργαλείο και, γενικότερα, στην τεχνολογική αλυσίδα του συγκεκριμένου αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω σχετικά με το ΒΑΘ_0050. Η εξωτερική επιφάνεια δεν έχει λειανθεί, όπως αποδεικνύει ο εντοπισμός λεπτών, οριζόντιων ιχνών τροχοποίησης (**πίν. αγγείου: εικ. 2**).

Λεπτοφυής κεραμική ύλη, λεία στην αφή (**πίν. αγγείου: εικ. 4**). Πιθανώς ανήκει στον Λεπτοφυή Πηλό 1 (μακροσκοπικό δείγμα: 85). Συνθήκες όπτησης: όπως στο ΒΑΘ_0026 (βλ. παραπάνω). Περιέχει σπάνιες ασβεστολιθικές προσμείξεις. Χρώμα εξωτερικής, εσωτερικής υπο-επιφάνειας και του πυρήνα στο σπάσιμο των οστράκων: 10YR 8/4 πολύ χλωμό καστανό.

5.2. Προχυτικά αγγεία

5.2.α. Ραμφόστομες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους

Είδος 1: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή ή αβέβαιου είδους λαβή, και ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση.

(Τόμος II, σελ. 225-228: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 229: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 397-404, 412-415: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: AMH A226_10

(Τόμος II, σελ. 225: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και απλή βάση. Πιθανώς άβαφο, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφο μαύρο ή κόκκινο αγγείο με ολοκληρωτική φθορά βαφής. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι, στην κάτω

επιφάνεια της βάσης, «17» (δηλαδή, πιθανώς, μέσα από το πιθάρι με αριθμό 17 της Αποθήκης των Πίθων - αριθμηση ανασκαφεία)²⁰⁵.

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%): σώμα (90%), λαιμός (95%), χείλος (90%), λαβή (100%), βάση (100%). Δεν σώζεται η ραμφόστομη πρόχυση. ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (μέγιστο σωζόμενο: 17,2 εκ.). Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 2,6 εκ. Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 3,2 εκ. Η περιφέρεια χείλους είναι μη οριζόντια και ελλειψοειδούς σχήματος, η περιφέρεια βάσης είναι μη οριζόντια και σχεδόν κυκλική. Η επιφάνεια έδρασης είναι ελάχιστα κοίλη. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Είναι πιθανώς άβαφο, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφο μαύρο ή κόκκινο αγγείο με ολοκληρωτική φθορά της βαφής.

Το κυρίως σώμα του αγγείου κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, όπως υποδεικνύει η ύπαρξη επάλληλων, οριζόντιων ραβδώσεων (οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις κουλούρες) και αυλακώσεων (οι οποίες αντιπροσωπεύουν τα σημεία ένωσης δύο κουλουρών) στην εξωτερική του επιφάνεια (**πίν. αγγείου: εικ. 1-3**)²⁰⁶. Επισημαίνεται, ότι το εν λόγω κυματοειδές, εξωτερικό ανάγλυφο του αγγείου δεν οφείλεται σε ασύμμετρη πίεση η οποία ασκήθηκε στα τοιχώματά του κατά την τροχοποίησή του και σε καμία περίπτωση δεν οφείλεται στη χαμηλή ταχύτητα του τροχού²⁰⁷. Επιπροσθέτως, επισημαίνεται ότι τα επάλληλα, λεπτά, οριζόντια ίχνη τα οποία εντοπίζονται στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-3**) δημιουργήθηκαν κατά την τροχοποίηση και τελική επεξεργασία των κουλουρών πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό και όχι σε καθαρισμό ή λείανση της εξωτερικής επιφάνειας με υγρό μαλακό μέσο²⁰⁸.

Για την κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου χρησιμοποιήθηκε συγκεκριμένα: α. είτε η Μέθοδος 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, κατά την οποία το αγγείο κατασκευάζεται συνήθως εξολοκλήρου εκτός τροχού και

²⁰⁵ Βλ. Μαρινάτος 1955: 604, εικ. 16 (η πρώτη πρόχους - από αριστερά - από την Αποθήκη των Πίθων είναι παρόμοια με την υπό εξέταση πρόχου).

²⁰⁶ Σχετικά, βλ. Courty και Roux 1995, Roux και Courty 1998: 748-750, Jeffra 2013: 7 και Jeffra 2011: 108-115.

²⁰⁷ Σχετικώς, βλ. Courty και Roux 1995: 30 και Van de Moortel 2001: 106.

²⁰⁸ Στην επιφάνεια του αγγείου εντοπίζονται συγκεντρώσεις αρχικά υγρού πηλού, κάτι που είναι ενδεικτικό μη λείανσης - καθαρισμού.

κατόπιν μεταφέρεται στον τροχό²⁰⁹ για την τελική επεξεργασία των κουλουρών μέσω της τροχοποίησης (η οποία περιλαμβάνει την ένωση των κουλουρών και την τελική διαμόρφωση του σχήματός τους με κινήσεις ανοδικής κατεύθυνσης). β. είτε η Μέθοδος 4 της ίδιας τεχνικής, κατά την οποία η κάθε κουλούρα επικολλάται και λαμβάνει επεξεργασία ξεχωριστά πάνω στον κεραμικό τροχό με οριζόντιες κινήσεις²¹⁰. Αρχικά, δεν ήταν δυνατό να υποστηριχθεί με βεβαιότητα ποια από τις δύο προαναφερθείσες μεθόδους χρησιμοποιήθηκε. Αυτό, εν μέρει, οφειλόταν: α. στη φθορά που έχουν υποστεί τα τεχνολογικά ίχνη στην επιφάνεια του αγγείου· β. στο ότι η τελική επεξεργασία της επιφάνειας πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό ενδέχεται να κάλυψε τα ίχνη της κατασκευαστικής μεθόδου η οποία χρησιμοποιήθηκε²¹¹. Σχετικά, επισημαίνονται τα ακόλουθα: α. οι ραβδώσεις στην επιφάνεια του αγγείου ακολουθούν οριζόντιο άξονα και αντιπροσωπεύουν το σώμα των κουλουρών, το σχήμα των οποίων δεν έχει μεταβληθεί σε μεγάλο βαθμό από το αρχικό σχήμα· β. δεν εντοπίζονται επιπλέον ραβδώσεις ενδιάμεσα στις προαναφερθείσες ραβδώσεις και αυλακώσεις, ούτε λεπτά, σπειροειδή ίχνη τροχοποίησης (ίχνη τα οποία είναι ενδεικτικά της χρήσης της Μεθόδου 3, καθώς οφείλονται σε τροχοποίηση με ανοδική κατεύθυνση)· γ. εντοπίζονται οριζόντια ίχνη τροχοποίησης ως αποτέλεσμα των οριζόντιων κινήσεων κατά την επεξεργασία της επιφάνειας του αγγείου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό (το οποίο είναι ενδεικτικό της χρήσης της Μεθόδου 4). Εντούτοις, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι το υπό εξέταση αγγείο είναι πιθανότερο να κατασκευάστηκε με τη Μέθοδο 3²¹², όμως, με τροχοποίηση των κουλουρών σε οριζόντιο (και όχι σε ανοδικό) άξονα και κατά κύριο λόγο στα σημεία ένωσης των κουλουρών (για αυτό το λόγο δεν εντοπίζονται επιπλέον ραβδώσεις ενδιάμεσα στις

²⁰⁹ Δεν αποκλείεται, βέβαια, η επικόλληση των κουλουρών να διενεργήθηκε εξαρχής πάνω σε ακινητοποιημένο κεραμικό τροχό (για ένα εθνογραφικό παράδειγμα, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 302-316).

²¹⁰ Σχετικά με τα ίχνη βάσει των οποίων μπορεί να διευκρινιστεί εάν έχει χρησιμοποιηθεί η Μέθοδος 3 ή η Μέθοδος 4 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, βλ. Jeffra 2013: 5-7, Jeffra 2011: 149-150 και Roux και Courty 1998.

²¹¹ Σχετικά, βλ. την επόμενη υποσημείωση.

²¹² Για ένα εθνογραφικό παράδειγμα τμηματικής κατασκευής πιθαριού σε εργαστήριο στη Ρόδο, σύμφωνα με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009 (302-316): το σώμα του αγγείου μέχρι πριν λαιμό κατασκευάζεται με κουλούρες πάνω σε ημίωπη, τροχοποίητη βάση (στερεωμένη πάνω στον κεραμικό τροχό με νωπά τμήματα πηλού) και, μετέπειτα, αφού το σώμα έχει εν μέρει στεγνώσει, προστίθενται πάνω σε αυτό επιπλέον κουλούρες, από τις οποίες σχηματίζεται, μέσω της τροχοποίησης, ο λαιμός και το χείλος του πιθαριού· επισημαίνεται, ότι κατά την τελική επεξεργασία της εξωτερικής επιφάνειας του πιθαριού, η οποία διενεργείται μέσω της τροχοποίησης με οριζόντιες κινήσεις των χεριών, εξαλείφονται όλα σχεδόν τα αρχικά ίχνη της προαναφερθείσας κατασκευαστικής μεθόδου και τεχνικής (σχετικά, βλ., επίσης, Roux και Courty 1998: 750).

προαναφερθείσες ραβδώσεις και αυλακώσεις). Το στάδιο της «επιπεδοποίησης» του σώματος των κουλουρών²¹³ δεν έλαβε χώρα κατά την κατασκευή του υπό εξέταση αγγείου, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα τη διατήρηση των οριζόντιων ραβδώσεων των κουλουρών και του έντονου, κυματοειδούς ανάγλυφου στην εξωτερική του επιφάνεια²¹⁴. Το γεγονός ότι εντοπίζονται σπασίματα στα σημεία ένωσης των κουλουρών (τα οποία οφείλονται σε ατελή ένωση), είναι ενδεικτικό κατασκευής με τη Μέθοδο 3²¹⁵. Επισημαίνεται, τέλος, ότι καθώς η Μέθοδος 4 είναι περισσότερο χρονοβόρα σε σχέση με τη Μέθοδο 3, αφού η κάθε κουλούρα λαμβάνει επεξεργασία ξεχωριστά²¹⁶, η χρήση της θα ήταν ασύμφορη για τη μεγαλύτερη παραγωγή μικρότερων αγγείων, όπως είναι το υπό εξέταση αγγείο (σε σχέση με τη μικρότερη παραγωγή αγγείων μεγαλύτερου μεγέθους). Ένας επιπρόσθετος λόγος για τον οποίο θεωρείται ότι η Μέθοδος 4 είναι περισσότερο χρονοβόρα σε σχέση με τη Μέθοδο 3, είναι ότι κατά τη χρήση της Μεθόδου 4 θα ήταν απαραίτητο η κατώτερη κουλούρα να είχε εν μέρει στεγνώσει πριν προστεθεί η επόμενη κουλούρα πάνω σε αυτή²¹⁷, στοχεύοντας στην ασφαλή επεξεργασία αυτής μέσω της τροχοποίησης (αποτρέποντας με αυτό τον τρόπο τυχόν πτώση των τοιχωμάτων του αγγείου λόγω έλλειψης επαρκούς στήριξης). Η Μέθοδος 4 χρησιμοποιείται στην κρητική, παραδοσιακή αγγειοπλαστική μόνο για την κατασκευή μεγάλων και πολύ μεγάλων αγγείων²¹⁸, ενώ θεωρείται απίθανο ότι χρησιμοποιούνταν για τα μινωικά αγγεία μικρότερου μεγέθους²¹⁹.

²¹³ Σχετικά, βλ. Jeffra 2015: εικ. 19 και Jeffra 2011:112, εικ. 5.24.

²¹⁴ Παραδείγματα μινωικών αγγείων διαφόρων χρονολογήσεων και προελεύσεων κατασκευασμένα με τη Μέθοδο 3, τα οποία φέρουν κυματοειδές ανάγλυφο παρόμοιο με το ανάγλυφο του υπό εξέταση αγγείου (που ενδεχομένως όμως φέρουν, επιπροσθέτως, ενδιάμεσες ραβδώσεις, ενδεικτικές της ανοδικής, ταυτόχρονης τροχοποίησης όλων των κουλουρών που αποτελούν το σώμα του αγγείου), έχουν καταγραφεί από τη Jeffra (2011, CD: αγγεία με αριθμό καταλόγου 17, 53, 92, 265, 351, 427). Η εν λόγω μελετήτρια κατασκεύασε πειραματικά αγγεία χρησιμοποιώντας τη Μέθοδο 3, ανάμεσα στα οποία εντοπίστηκε παρόμοιο κυματοειδές ανάγλυφο στην εσωτερική επιφάνεια της πειραματικής λεκάνης με αριθμό καταλόγου E84 («carinated bowl») και στην εξωτερική επιφάνεια των πειραματικών πρόχων με αριθμούς καταλόγου E127 έως E131 («conical lower bodied jars»). Επισημαίνεται, ότι, αντίθετα, τα έξι πειραματικά κύπελλα με ευθέα τοιχώματα, τα οποία κατασκεύασε η ίδια μελετήτρια σύμφωνα με τη Μέθοδο 4 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού δεν φέρουν παρόμοιο κυματοειδές ανάγλυφο (Jeffra 2011, CD: πειραματικά αγγεία με αρ. E20 - E25).

²¹⁵ Jeffra 2011: 149.

²¹⁶ Roux και Courty 1998: 750.

²¹⁷ Jeffra 2019: προσωπική επικοινωνία.

²¹⁸ Βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 196, όπου αναφέρεται, ότι κατά τη χρήση της Μεθόδου 4 η κάθε κουλούρα είναι απαραίτητο να στεγνώσει πριν επικολληθεί πάνω σε αυτή η επόμενη κουλούρα. Για εθνογραφικά παραδείγματα κατασκευής πιθαριών από το Θρανακό στην Κρήτη σύμφωνα με τη Μέθοδο 4, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 189-196· σχετικά, βλ., επίσης, Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 50.

²¹⁹ Επισημαίνεται, ότι κατά την κατασκευή από τη Jeffra των πειραματικών αγγείων μικρού μεγέθους (κυπέλλων με ευθέα τοιχώματα) σύμφωνα με τη Μέθοδο 4 (βλ. παραπάνω, υποσημείωση 214), δεν

Η δημιουργία του ανώτερου, στενότερου σε σχέση με το κατώτερο σώμα, λαιμού είναι πιθανό να διενεργήθηκε από κούλιδες αρχικά μεγαλύτερης διαμέτρου, ώστε να είναι δυνατή η επεξεργασία στο εσωτερικό των κούλιδων. Κατόπιν, ο λαιμός μειώθηκε στην επιθυμητή διάμετρο²²⁰. Δεν αποκλείεται, βέβαια, ο στενός λαιμός, το χείλος και η πρόχυση να κατασκευάστηκαν εξαρχής με τροχοποίηση μίας μόνο κούλιδας μεγαλύτερου όγκου, στο επιθυμητό ύψος.

Στην επιφάνεια έδρασης δεν εντοπίζονται ίχνη αποκόλλησης του αγγείου από τον τροχό με νήμα. Εντούτοις, η βάση, πάνω στην οποία επικολλήθηκαν οι κούλιδες από τις οποίες σχηματίστηκε το σώμα του αγγείου σύμφωνα με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κούλιδων - τροχού (όπως περιγράφηκε παραπάνω), θα ήταν απαραίτητο να είχε επικολληθεί στον κεραμικό δίσκο, ώστε να είναι δυνατή η επεξεργασία των κούλιδων με ασφάλεια. Μία πιθανή εξήγηση για τη μη ύπαρξη των προαναφερθέντων ιχνών αποκόλλησης είναι η βάση να σχηματίστηκε εκτός τροχού (πιθανώς με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κούλιδων - τροχού και όχι χειροποίητα ή με τροχοποίηση²²¹). Στη συνέχεια αυτή αφέθηκε να στεγνώσει και τελικά μεταφέρθηκε στον τροχό, στον οποίο στερεώθηκε με νωπά τμήματα πηλού τοποθετημένα γύρω από την περιφέρειά της, ώστε να σχηματιστεί πάνω σε αυτή, υγραίνοντας εκ νέου το ανώτερο τμήμα των τοιχωμάτων της, το υπόλοιπο σώμα του αγγείου με επικόλληση κούλιδων, όπως ορίζει η Μέθοδος 3²²².

αναφέρεται αν η κάθε κούλιδα είχε εν μέρει στεγνώσει πριν την επικόλληση της επόμενης κούλιδας. Εντούτοις, α. η, ενδεχομένως, ημιτελής επεξεργασία πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό της κάθε κούλιδας (και όχι η ολοκληρωμένη επεξεργασία αυτών, όπως ορίζει η Μέθοδος 4), η οποία θα άφηνε την κάθε κούλιδα σε τραχύτερη μορφή (ώστε να επικολληθεί επιτυχώς πάνω σε αυτή η επόμενη κούλιδα), όπως και β. η επικόλληση των κούλιδων σε ημίωπη βάση (η οποία μπορεί να ήταν χειροποίητη, τροχοποίητη ή κατασκευασμένη με τη συνδυαστική τεχνική κούλιδων - τροχού), θα ενίσχυε την πιθανότητα επιτυχούς κατασκευής μικρότερων αγγείων με τη χρήση της Μεθόδου 4. Με βάση τις παραπάνω προϋποθέσεις, το ενδιάμεσο στάδιο του στεγνώματος των κούλιδων δεν θα ήταν απαραίτητο. Μία τέτοια μέθοδος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία ενδιάμεση μέθοδος, ανάμεσα στη Μέθοδο 3 και τη Μέθοδο 4.

²²⁰ Ενέργεια η οποία, ενίοτε, έχει ως αποτέλεσμα της επανεμφάνιση των ιχνών των ενώσεων των κούλιδων. Σχετικά, βλ. Roux και Courty 1998: 750 («collaring operation») και Rye 1981: 75. Στο υπό εξέταση αγγείο αντίστοιχα ίχνη δεν εντοπίστηκαν.

²²¹ Η βάση του υπό εξέταση αγγείου έχει ανομοιόμορφο σχήμα, το οποίο υποδηλώνει την κατασκευή της με τη χρήση κούλιδων πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό. Σχετικά, βλ. Jeffra 2011: 131 («asymmetry from rotation»).

²²² Για ένα εθνογραφικό παράδειγμα από τη Ρόδο τμηματικής κατασκευής πιθαριού σύμφωνα με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κούλιδων - τροχού πάνω σε ημίωπη, τροχοποίητη βάση, η οποία στερεώθηκε εκ νέου πάνω στον κεραμικό τροχό χρησιμοποιώντας τμήματα υγρού πηλού γύρω από την περιφέρειά της, βλ. παραπάνω, υποσημείωση 212. Για ένα εθνογραφικό παράδειγμα από το Μαρούσι Αττικής κατασκευής πιθαριού με επικόλληση του ανώτερου, ημίωπου, τροχοποίητου σώματος του πιθαριού (το «βούκι») πάνω σε ημίωπη, τροχοποίητη βάση (το «φύτεμα»), η οποία στερεώθηκε (όπως αναφέρεται στο εθνογραφικό παράδειγμα της υποσημείωσης 212) εκ νέου πάνω στον κεραμικό τροχό χρησιμοποιώντας τμήματα νωπού πηλού γύρω από την περιφέρειά της,

Εντούτοις, η τακτική χρήσης ημίωπης βάσης για την κατασκευή αγγείων υιοθετείται, σύμφωνα με τις εθνογραφικές καταγραφές, κυρίως σε μεγαλύτερα αγγεία²²³. Η Jeffra²²⁴ δίνει μία δεύτερη, πιθανότερη εξήγηση σχετικά με τη μη ύπαρξη ιχνών αποκόλλησης στην επιφάνεια έδρασης. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη ερμηνεία, τα αγγεία μεγαλύτερου μεγέθους αποκολλούνται αυτόματα όταν αυτά στεγνώσουν, λόγω της ύπαρξης μεγαλύτερων και περισσότερων προσμείξεων και κενών αέρων στη βάση τους²²⁵ (η οποία θα μπορούσε να είχε κατασκευαστεί με οποιαδήποτε τεχνική, ακόμα και μέσω της τροχοποίησης)²²⁶.

Η ελάχιστη κοίλη επιφάνεια έδρασης ενδέχεται να δημιουργήθηκε κατά τη μεταφορά του νωπού αγγείου από τον κεραμικό τροχό, στην περίπτωση που αυτό υποβαστάχτηκε από το συγκεκριμένο σημείο²²⁷. Μία άλλη εξήγηση είναι η κοίλη κάτω επιφάνεια της βάσης να δημιουργήθηκε λόγω του ότι αυτή τοποθετήθηκε πάνω σε κεραμικό δίσκο με ελάχιστη κυρτή επιφάνεια. Εντούτοις, αυτού του είδους οι κεραμικοί δίσκοι θεωρείται ότι χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή μόνο μεγάλων και πολύ μεγάλων αγγείων²²⁸.

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του κυρίως σώματος του αγγείου με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3.

ολοκληρώνοντας τελικά το σχήμα του αγγείου μέσω της τροχοποίησης, βλ. Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 76-77.

²²³ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

²²⁴ Jeffra 2011: 144.

²²⁵ Η συγκεκριμένη τακτική προϋποθέτει το αγγείο να στεγνώνει πάνω στον κεραμικό δίσκο ή στην πλάκα, η οποία τοποθετούνταν πάνω στον κεραμικό δίσκο (σχετικά βλ. Τόμο I, κεφάλαιο 2, υποσημείωση 51), όπως συνέβαινε στα παραδοσιακά αγγειοπλαστεία του Θραψανού για την κατασκευή πιθαριών (Βογιατζόγλου - Σακελλαροπούλου 2009: 188).

²²⁶ Σύμφωνα με μία τρίτη μέθοδο αποκόλλησης των αγγείων από τον κεραμικό τροχό, η οποία εντοπίζεται σε ΥΜΙα αγγεία της Ανεξερευνητής Έπαυλης στην Κνωσό, χρησιμοποιείται λεπτό, επίπεδο εργαλείο για να «σπάσει» το ημίωπο αγγείο από τον κεραμικό τροχό (Jeffra 2011: 147). Εντούτοις, το υπό εξέταση αγγείο δεν φέρει ίχνη χρήσης της συγκεκριμένης μεθόδου. Μία τέταρτη μέθοδος αποκόλλησης των αγγείων από τον κεραμικό τροχό εντοπίζεται στην κατασκευή των παραδοσιακών, κρητικών πιθαριών, κατά την οποία η πλάκα του κεραμικού τροχού (βλ. προηγούμενη υποσημείωση) «πασπαλιζόταν με λίγη κοσκινισμένη λεπίδα» (η λεπίδα είναι είδος ιζήματος· σχετικά, βλ. κεφάλαιο 3, υποκεφάλαιο 3.2.) για να μην κολλήσει σε αυτή η κάτω επιφάνεια της βάσης του πιθαριού (Ψαροπούλου και Σημαντηράκης 2007: 48, Βαλλιάνος και Παδουβά 1986: 85).

²²⁷ Υπό την προϋπόθεση ότι το αγγείο δεν είχε αφεθεί να στεγνώσει πάνω στον κεραμικό τροχό - βλ. παραπάνω στο κείμενο (σε αυτή την περίπτωση, η ελάχιστη κοίλη κάτω επιφάνεια της βάσης ενδέχεται να είχε δημιουργηθεί κατά τη διαχείριση του νωπού και αρχικώς σχηματισμένου με κουλούρες σώματος του αγγείου πριν αυτό μεταφερθεί ή και κατά τη μεταφορά του στον κεραμικό τροχό).

²²⁸ Σχετικά βλ. Τόμο I, κεφάλαιο 2, υποσημείωση 51.

2. Αποκόλληση του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό με αβέβαιο τρόπο (ενδεχομένως, μετά το στέγνωμά του και λόγω της ύπαρξης στην κάτω επιφάνεια της βάσης μεγάλων, πολυάριθμων προσμείξεων και κενών αέρος).
3. Στέγνωμα του αγγείου (ενδέχεται να περιλαμβάνεται στο παραπάνω βήμα).
4. Σχηματισμός και επικόλληση της κάθετης λαβής στο χείλος και στον ώμο του αγγείου.
5. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες.

Τύπος 2

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: AMH A230_48

(Τόμος II, σελ. 226-227 ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή (μη σωζόμενη) και ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση. Πιθανώς άβαφο, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφο μαύρο ή κόκκινο αγγείο με ολοκληρωτική φθορά βαφής. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 90%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη στην κάτω επιφάνεια της βάσης με μολύβι «Π.1» (δηλαδή μέσα από το πιθάρι με αριθμό 1 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφέα)²²⁹.

²²⁹ Βλ. Μαρινάτος 1955: 604, εικ. 16 (η πρώτη πρόχους - από αριστερά - από την Αποθήκη των Πίθων είναι παρόμοια με την υπό εξέταση πρόχου).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 90%: σώμα (100%), λαιμός (100%), χείλος (100%), πρόχυση (90%), βάση (100%). Η λαβή σώζει μόνο την έκφυση και την πρόσφυσή της (10% του όλου). ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (μέγιστο σωζόμενο: 15,9 εκ.). Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 2,1 εκ. Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 4,6 εκ. Περιφέρεια χείλους: ελλειψοειδούς σχήματος. Περιφέρεια βάσης: σχεδόν κυκλική, μη οριζόντια. Ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια της βάσης. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Πιθανώς άβαφο.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του κυρίου σώματος, της λαβής και της βάσης του αγγείου, όπως και σχετικά με την επεξεργασία της επιφάνειας και τον τρόπο αποκόλλησης του αγγείου από τον κεραμικό τροχό, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω στην τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10. Εντούτοις, επισημαίνεται ότι στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου είναι πολύ λιγότερο εμφανείς οι ραβδώσεις και αυλακώσεις της μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Αυτό οφείλεται στην περαιτέρω επεξεργασία και εξομάλυνση των κουλουρών μέσω της τροχοποίησης.

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH A226_10. Η μόνη διαφορά που εντοπίζεται αφορά στην περαιτέρω επεξεργασία της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, η οποία έσβησε σχεδόν ολοκληρωτικά τις ραβδώσεις και τις αυλακώσεις που εντοπίζονταν αρχικά πάνω σε αυτή.

Ακαθόριστοι τύποι λόγω ελλιπών τεχνολογικών στοιχείων:

Παράδειγμα α΄

ΑΜΗ Α226_9

(Τόμος ΙΙ, σελ. 228: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό (μη σωζόμενο) και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή (μη σωζόμενη) και ελάχιστα στενούμενη, απλή βάση. Πιθανώς άβαφο, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφο μαύρο ή κόκκινο αγγείο με ολοκληρωτική φθορά βαφής. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 80%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι στην κάτω επιφάνεια της βάσης, «Π10» (δηλαδή μέσα από το πιθάρι με αριθμό 10 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80%: σώμα (100%), λαιμός (30%), πρόχυση (40%), βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Δεν σώζεται το χείλος και η κάθετη λαβή. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (μέγιστο σωζόμενο: 14,5 εκ.). Διάμετρος περιφέρειας βάσης (η οποία είναι σχεδόν κυκλική και μη οριζόντια): 4,2 εκ. Ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια της βάσης. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Πιθανώς άβαφο, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφο μαύρο ή κόκκινο αγγείο με ολοκληρωτική φθορά βαφής.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του κυρίου σώματος, της λαβής και της βάσης του αγγείου, όπως και σχετικά με την επεξεργασία της επιφάνειας και τον τρόπο αποκόλλησης του αγγείου από τον κεραμικό τροχό, ισχύουν όσα αναφέρονται

στην τεχνολογική περιγραφή του AMH A226_10. Εντούτοις, επισημαίνεται, ότι στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου είναι πολύ λιγότερο εμφανείς οι ραβδώσεις και αυλακώσεις της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Αυτό οφείλεται στην περαιτέρω επεξεργασία και εξομάλυνση των κουλουρών μέσω της τροχοποίησης (όπως συμβαίνει στο AMH A230_48).

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH A226_10. Η μόνη διαφορά που εντοπίζεται αφορά στην περαιτέρω επεξεργασία της εξωτερικής επιφάνειας του αγγείου πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, η οποία έσβησε σχεδόν ολοκληρωτικά τις ραβδώσεις και τις αυλακώσεις που εντοπίζονταν αρχικά πάνω σε αυτή.

Είδος 2: Ραμφόστομες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς ολόβαφα μαύρα ή άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και ελάχιστη στενούμενη, δισκοειδή βάση. (Τόμος II, σελ. 231-234: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 235: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 397-404, 412-415: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: AMH ΒΓ28_25815

(Τόμος II, σελ. 231-232: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστη υπερέχουσα του χείλους λαβή εγκάρσιας τομής ελλειψοειδούς σχήματος και στενούμενη, δισκοειδή βάση. Πιθανώς, ολόβαφο μαύρο

εξωτερικά. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι στην κάτω επιφάνεια της βάσης, «Π10» (δηλαδή μέσα από το πιθάρι με αριθμό 10 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφεία)²³⁰.

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 90% (και συμπληρωμένο κατά 10%): σώμα (95%), λαιμός (100%), χείλος (80%), πρόχυση (30%), βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (υπολογίζεται κατά προσέγγιση 16,7 εκ.). Διάμετρος περιφέρειας χείλους (η οποία είναι μη οριζόντια και σχεδόν κυκλική): 2 εκ. Διάμετρος περιφέρειας βάσης (η οποία είναι μη οριζόντια και σχεδόν κυκλική): 4,3 εκ. Ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια της βάσης. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Πιθανώς ολόβαφο μαύρο εξωτερικά, με αβέβαιο τρόπο επίθεσης της βαφής.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του κυρίου σώματος, της λαβής (η οποία, όμως, είναι ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και όχι ταινιωτή), όπως και σχετικά με την επεξεργασία της επιφάνειας και τον τρόπο αποκόλλησης του αγγείου από τον κεραμικό τροχό, ισχύουν όσα αναφέρονται στην τεχνολογική περιγραφή του ΑΜΗ Α226_10. Εντούτοις, επισημαίνεται ότι στην εξωτερική επιφάνεια του αγγείου είναι πολύ λιγότερο εμφανείς οι ραβδώσεις και αυλακώσεις της Μεθόδου 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Αυτό οφείλεται στην περαιτέρω επεξεργασία και εξομάλυνση των κουλουρών μέσω της τροχοποίησης. Επιπροσθέτως, στα εξωτερικά τοιχώματα του αγγείου, στο ύψος του ώμου, εντοπίζονται τρεις ομάδες τριών μικρών τμημάτων πηλού ελλειψοειδούς σχήματος, χαμηλότερα της πρόχυσης όπως και δεξιά και αριστερά της λαβής, σε ίση απόσταση μεταξύ τους (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 4-7**). Οι εν λόγω προσφύσεις πηλού επικολλήθηκαν στην επιφάνεια του αγγείου, πιθανώς όταν είχε ήδη γίνει η επίθεση

²³⁰ Βλ. Μαρινάτος 1955: 604, εικ. 16 (ενδέχεται να πρόκειται για την τρίτη πρόχου - από αριστερά - από την Αποθήκη των Πίθων).

της βαφής, καθώς αυτές δεν φαίνεται να φέρουν βαφή (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 7**). Το σχήμα της δισκοειδούς βάσης του αγγείου ενδέχεται να τελειοποιήθηκε με σκληρό μέσο.

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας, κίτρινου χρώματος. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης για την επίτευξη του μαύρου χρώματος.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH A226_10, εκτός των ακόλουθων βημάτων:

1. Η επιφάνεια του αγγείου έλαβε περαιτέρω επεξεργασία πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, ώστε να ομαλοποιηθούν οι ραβδώσεις και οι αυλακώσεις που αρχικά εντοπίζονταν πάνω σε αυτή.
2. Το σχήμα της δισκοειδούς βάση τελειοποιήθηκε, ενδεχομένως, με σκληρό μέσο.
3. Ταυτόχρονα με τη λαβή, επικολλήθηκαν στον ώμο του αγγείου τρεις ομάδες τριών μικρών τμημάτων πηλού ελλειψοειδούς σχήματος, χαμηλότερα της πρόχυσης και δεξιά και αριστερά της λαβής, σε ίση απόσταση μεταξύ τους.
4. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές για την επίτευξη του μαύρου χρώματος.

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα β': AMH ΒΓ28_25816

(Τόμος II, σελ. 233-234: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Ραμφόστομη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και ευθύ χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους λαβή εγκάρσιας τομής ελλειψοειδούς σχήματος (δεν σώζεται) και στενούμενη, σχεδόν δισκοειδή βάση. Πιθανώς άβαφο. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Μεγάλη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο κατά 20%). Προέλευση: από τα

στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος, συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι στην κάτω επιφάνεια της βάσης, «Π10» (;) - δηλαδή, πιθανώς μέσα από το πιθάρι με αριθμό 10 της Αποθήκης των Πίθων - αρίθμηση ανασκαφέα²³¹.

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 80% (και συμπληρωμένο κατά 20%): σώμα (100%), λαιμός (90%), χείλος (10%), βάση (100%). Δεν σώζεται η λαβή και η πρόχυση. ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: δεν σώζεται (υπολογίζεται κατά προσέγγιση 15,2 εκ.). Διάμετρος περιφέρειας χείλους (η οποία είναι σχεδόν κυκλική και μη οριζόντια): 1,6 εκ. Διάμετρος περιφέρειας βάσης (η οποία είναι σχεδόν κυκλική και μη οριζόντια): 4,5 εκ. Ελάχιστα κοίλη κάτω επιφάνεια της βάσης. Μερική φθορά επιφάνειας. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Πιθανώς άβαφο, εκτός αν πρόκειται για ολόβαφο μαύρο ή κόκκινο αγγείο με ολοκληρωτική φθορά βαφής.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, της λαβής και της βάσης του αγγείου, όπως και σχετικά με την επεξεργασία της εξωτερικής επιφάνειας, τις προσφύσεις που εντοπίζονται σε αυτή και τον τρόπο αποκόλλησης του αγγείου από τον κεραμικό τροχό, ισχύουν όσα αναφέρεται στην τεχνολογική περιγραφή του ΑΜΗ ΒΓ28_25815.

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας, κίτρινου χρώματος. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του ΑΜΗ ΒΓ28_25815, με τη διαφορά ότι η όπτηση του υπό εξέταση αγγείου διενεργήθηκε σε οξειδωτικές συνθήκες.

²³¹ Βλ. Μαρινάτος 1955: 604, εικ. 16 (ενδέχεται να πρόκειται για τη δεύτερη πρόχου - από αριστερά - από την Αποθήκη των Πίθων).

5.2.β. Πρόχειλες πρόχοι, με κυρτά τοιχώματα και κάθετη λαβή, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους

Είδος 1: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, ολόβαφα μαύρα, καστανά, κόκκινα ή άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος (ενίοτε σχεδόν επίπεδο ή επίπεδο), με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή, ταινιωτή ή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής, και στενούμενη, απλή ή σχεδόν δισκοειδή βάση.

(Τόμος II, σελ. 238-241: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 242: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 405-415: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: AMH ΒΓ28_25805

(Τόμος II, σελ. 238-239: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον χείλος, με κάθετη, μη υπερέχουσα του χείλους λαβή ελλειψοειδούς εγκάρσιας τομής και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφο εσωτερικά. Κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 100%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10 - 9 - 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος προς τα νότια), είτε του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 100%. ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: 9 εκ. Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 4,5 εκ. Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 3,5 εκ. Περιφέρεια χείλους και βάσης: κυκλική, μη οριζόντια. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Ολόβαφο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφο εσωτερικά (**πίν. αγγείου: εικ. 1-6**). Μέθοδος επίθεσης της βαφής: με εμβάπτιση ή έκχυση.

Το αγγείο κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Για παρατηρήσεις σχετικά με τη συγκεκριμένη μέθοδο και τεχνική, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10. Εντούτοις, επισημαίνεται ότι το υπό εξέταση αγγείο δεν φέρει επάλληλες, οριζόντιες ραβδώσεις (οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις κουλούρες) και αυλακώσεις (οι οποίες αντιπροσωπεύουν τα σημεία ένωσης δύο κουλουρών) στην εξωτερική του επιφάνεια. Αυτό οφείλεται στην περαιτέρω επεξεργασία και εξομάλυνση των κουλουρών η οποία διενεργήθηκε μέσω της τροχοποίησης²³². Η κατασκευή του στενού λαιμού του υπό εξέταση αγγείου σύμφωνα με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού διενεργήθηκε αρχικά από κουλούρες μεγαλύτερης διαμέτρου, ώστε να είναι δυνατή η επεξεργασία στο εσωτερικό τους. Στο στάδιο της τελικής επεξεργασίας του λαιμού, η διάμετρος αυτού μειώθηκε ασκώντας πίεση προς το εσωτερικό του αγγείου, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα την επανεμφάνιση των οριζόντιων σημείων των ενώσεων των κουλουρών²³³. Πράγματι, τα εν λόγω ίχνη εντοπίζονται στην εξωτερική επιφάνεια του υπό εξέταση αγγείου ως οριζόντιες, λεπτές εσοχές, ανάμεσα στα λεπτότερα, οριζόντια, ίχνη της τροχοποίησης (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4**). Τα προαναφερθέντα ίχνη, με βεβαιότητα, δεν οφείλονται σε καθαρισμό / λείανση της εξωτερικής επιφάνειας με υγρό, μαλακό μέσο πάνω στον περιστρεφόμενο τροχό, καθώς σε αυτή εντοπίζονται: α. μικρά τμήματα πηλού, τα οποία σύρθηκαν στην επιφάνεια του αγγείου κατά την τροχοποίηση των κουλουρών χωρίς να ενσωματωθούν στο σώμα του αγγείου²³⁴, λόγω του διαφορετικού επιπέδου υγρασίας που καθεμία από τις κουλούρες περιείχε,

²³² Για παρόμοια, ΥΜΙα παραδείγματα του εν λόγω είδους αγγείου από την περιοχή της Κνωσού, βλ. Jeffra 2011 (CD: 277-279, «juglet»).

²³³ Roux και Courty 1998: 750 («collaring operation»). Δεν θεωρείται, δηλαδή, ότι οφείλονται σε εξολοκλήρου τροχοποίητη κατασκευή του στενότερου λαιμού (σχετικά, βλ. Rye 1981: 75).

²³⁴ Jeffra 2011: 129 και εικ. 6.23 («pimpled surface»).

καθώς αυτές προστέθηκαν σε διαφορετικά χρονικά σημεία· β. δακτυλικά αποτυπώματα.

Στην επιφάνεια έδρασης εντοπίζονται ολιγάριθμα, ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα (βλ. **πίν. αγγείου: εικ. 6**, όπου εντοπίζεται εγκοπή στην περιφέρεια της βάσης, στο σημείο όπου οι δύο άκριες του νήματος ενώθηκαν και τραβήχτηκαν για να απομακρυνθούν από την κάτω επιφάνεια της βάσης, αποκόπτοντας τμήμα της περιφέρειάς της). Η ύπαρξη των παραπάνω ιχνών υποδηλώνει ότι η νωπή βάση του αγγείου επικολλήθηκε στον τροχό και στη συνέχεια πάνω σε αυτή προστέθηκαν οι κουλούρες οι οποίες αποτέλεσαν το σώμα του αγγείου²³⁵. Μετά την κατασκευή του, το κυρίως σώμα του αγγείου αφέθηκε να στεγνώσει και, στη συνέχεια, επικολλήθηκε η κάθετη λαβή, εκφυόμενη από τον ώμο του αγγείου και προσφυόμενη στο λαιμό του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4**).

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε να επιτευχθεί το μαύρο χρώμα της βαφής.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι η ακόλουθη:

1. Κατασκευή του αγγείου, πιθανώς εξολοκλήρου με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού.
2. Αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό με νήμα.
3. Περαιτέρω στέγνωμα του αγγείου.
4. Σχηματισμός και επικόλληση της κάθετης λαβής.
5. Περαιτέρω στέγνωμα του αγγείου.
6. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε να επιτευχθεί το μαύρο χρώμα.

²³⁵ Αντιθέτως, στις μικρές, ραμφόστομες πρόχους (βλ. παραπάνω στο κείμενο), δεν εντοπίζονται ίχνη αποκόλλησης με νήμα στην κάτω επιφάνεια της βάσης, στοιχείο το οποίο υποδεικνύει: α. είτε ότι η βάση των εν λόγω αγγείων ήταν ξεχωριστά κατασκευασμένη (πιθανώς σύμφωνα με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού) και ημίνοπη πριν μεταφερθεί στον τροχό για την ολοκλήρωση του σχήματος του αγγείου με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού· β. είτε ότι ολόκληρο το αγγείο κατασκευάστηκε με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, η βάση του οποίου αποκολλήθηκε από τον κεραμικό δίσκο όταν αυτό στέγνωσε, λόγω της ύπαρξης πολυάριθμων, μεγάλων εγκλεισμάτων και πόρων που εντοπίζονταν στη βάση του.

Τύπος 2

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': AMH A220_91

(Τόμος II, σελ. 240: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος, με κάθετη, ελάχιστα υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, σχεδόν δισκοειδή βάση. Ολόβαφο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης με καστανή βαφή, πιθανώς άβαφο εσωτερικά. Κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 95% (και συμπληρωμένο κατά 10%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10 - 9 - 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος προς τα νότια), είτε του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 95% (συμπληρωμένο με γύψο κατά 10%): σώμα (100%), λαιμός (100%), χείλος (90%), λαβές (100%), βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: 9,1 εκ. Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 4,8 εκ. Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 4 εκ. Περιφέρεια χείλους και βάσης: σχεδόν κυκλική, μη οριζόντια. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Ολόβαφο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης με καστανή βαφή, πιθανώς άβαφο εσωτερικά (**πίν. αγγείου: εικ. 1-5**). Μέθοδος επίθεσης της βαφής: με εμβάπτιση ή έκχυση.

Σχετικά με την κατασκευή του αγγείου ισχύει ό,τι αναφέρεται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή του AMH ΒΓ28_25805. Επισημαίνεται, όμως, ότι η

χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού για την κατασκευή του εν λόγω αγγείου υποδηλώνεται, επιπροσθέτως, από το ανομοιόμορφο σχήμα του σώματος, της βάσης και του χείλους, το οποίο οφείλεται σε λανθασμένο κεντράρισμα (μη τοποθέτηση στο κέντρο του κεραμικού τροχού) της βάσης του αγγείου²³⁶ (**πίν. αγγείου: εικ. 1-3**). Στην κάτω επιφάνεια της βάσης εντοπίζονται ελάχιστα ομόκεντρα, ημικυκλικά ίχνη, τα οποία πιθανώς οφείλονται στη χρήση νήματος για την αποκόλληση του αγγείου από τον περιστρεφόμενο τροχό²³⁷. Ο τραχύς χαρακτήρας της κάτω επιφάνειας της βάσης οφείλεται, πιθανώς, στο ότι το αγγείο αφέθηκε σε αντιστοίχως τραχιά επιφάνεια για να στεγνώσει (**πίν. αγγείου: εικ. 5**). Η λαβή του αγγείου προσφύεται στο χείλος και το λαιμό, έχοντας, μερικώς, διαστρεβλώσει το σχήμα του χείλους και εκφύεται στον ώμο του αγγείου με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με τη λαβή του AMH ΒΓ28_25805 (βλ. παραπάνω).

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε ατελώς αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε να επιτευχθεί το καστανό χρώμα της βαφής.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH ΒΓ28_25805.

Τύπος 3

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': AMH A220_119

(Τόμος II, σελ. 241: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μέσου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, επίπεδο χείλος, με κάθετη, μη σωζόμενη λαβή (πρόκειται για λανθασμένη αποκατάσταση με γύψο) και στενούμενη, απλή βάση. Ολόβαφο κόκκινο εξωτερικά,

²³⁶ Jeffra 2011: 131-132, εικ. 6.27 («offset placement» και «asymmetry from rotation»).

²³⁷ Σχετικά, βλ. παραπάνω, την τεχνολογική περιγραφή του AMH ΒΓ28_25805.

πιθανώς άβαφο εσωτερικά. Κατασκευάστηκε πιθανώς εξολοκλήρου με τη Μέθοδο 3 της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 85% (και συμπληρωμένο κατά 15%). Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10 - 9 - 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος προς τα νότια), είτε του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 85% (συμπληρωμένο με γύψο κατά 15%): σώμα (100%), λαιμός (100%), χείλος (80%), βάση (100%). Δεν σώζεται η λαβή (πρόκειται για λανθασμένη αποκατάσταση). ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: 9,1 εκ. Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 4,3 εκ. Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 3,4 εκ. Περιφέρεια χείλους και βάσης: σχεδόν κυκλική, μη οριζόντια. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Ολόβαφο κόκκινο εξωτερικά, πιθανώς άβαφο εσωτερικά (**πίν. αγγείου: εικ. 1-5**). Μέθοδος επίθεσης της βαφής: με εμβάπτιση ή έκχυση.

Σχετικά με την κατασκευή του αγγείου ισχύει ό,τι αναφέρεται παραπάνω, στη λεπτομερή τεχνολογική περιγραφή του AMH ΒΓ28_25805. Επισημαίνεται, όμως, ότι η χρήση της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού για την κατασκευή του υπό εξέταση αγγείου υποδηλώνεται, επιπροσθέτως, από το ανομοιόμορφο σχήμα του κυρίως σώματος, της βάσης και του χείλους (**πίν. αγγείου: εικ. 1-4**), το οποίο οφείλεται σε λανθασμένο κεντράρισμα (μη τοποθέτηση στο κέντρο του κεραμικού τροχού) της βάσης του αγγείου (όπως ισχύει για το AMH A220_91)²³⁸. Στην επιφάνεια έδρασης εντοπίζονται ολιγάριθμα ίχνη που πιθανώς οφείλονται στη χρήση νήματος για την αποκόλληση του αγγείου από τον τροχό, ο οποίος δεν ήταν περιστρεφόμενος τη δεδομένη στιγμή, καθώς αυτά ακολουθούν ευθύ (και όχι ημικυκλικό) άξονα. Μετά την κατασκευή του, το κυρίως σώμα του αγγείου αφέθηκε να στεγνώσει και εν συνεχεία επικολλήθηκε η κάθετη λαβή στο χείλος και το λαιμό, όπως και στον ώμο του αγγείου (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 4**). Δεν γνωρίζουμε την

²³⁸ Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 236.

ακριβή μορφολογία της λαβής, καθώς αυτή δεν σώζεται (πρόκειται για λανθασμένη αποκατάσταση με γύψο), αλλά μάλλον είναι πιθανό ότι ήταν παρόμοια με τη λαβή του AMH A220_91.

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας και κίτρινου χρώματος. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες, ώστε να επιτευχθεί το κόκκινο χρώμα.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH ΒΓ28_25805. Μόνη εξαίρεση είναι ότι η όπτηση του υπό εξέταση αγγείου διενεργήθηκε σε οξειδωτικές συνθήκες, ώστε να επιτευχθεί το κόκκινο χρώμα της βαφής.

Είδος 2: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, ολόβαφα μαύρα εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφα εσωτερικά, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους, ταινιωτή λαβή και στενούμενη, δισκοειδή βάση.

(Τόμος II, σελ. 244: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 247: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 405-412: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

Υπο-τύπος α΄

Παράδειγμα α΄: AMH A220_106

(Τόμος II, σελ. 244: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, σχεδόν επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, δισκοειδή βάση. Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφο εσωτερικά. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική

κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας και μερική φθορά βαφής. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 95%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης του κτηριακού συγκροτήματος, πιθανώς είτε του ισόγειου ή του ορόφου (αν υπήρχε) των Χώρων 10 - 9 - 8 («Αποθήκη των Πίθων», «Βόρεια του κεκαυμένου δωματίου» και χώρος προς τα νότια), είτε του ισόγειου Χώρου 41 - 42 («Μικρή Κεντρική Αποθήκη»).

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 95%: σώμα (100%), λαιμός (100%), χείλος (80%), βάση (100%). ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: 12,6 εκ. Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 5,4 εκ. Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 4 εκ. Περιφέρεια χείλους και βάσης: σχεδόν κυκλική και σχεδόν οριζόντια. Βάση: επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας, μερική φθορά βαφής. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Ολόβαφο μαύρο εξωτερικά και στην κάτω επιφάνεια της βάσης, πιθανώς άβαφο εσωτερικά (**πίν. αγγείου: εικ. 1-5**). Μέθοδος επίθεσης της βαφής: με εμβάπτιση ή έκχυση.

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής του κυρίως σώματος, την επεξεργασία της επιφάνειας και τον τρόπο αποκόλλησης του αγγείου από τον κεραμικό τροχό (στην κάτω επιφάνεια της βάσης δεν εντοπίζονται ίχνη από τη χρήση νήματος), ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10. Στην επιφάνεια του αγγείου, είναι εμφανείς οι ραβδώσεις και αυλακώσεις της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10. Το σχήμα της δισκοειδούς βάσης ενδέχεται να τελειοποιήθηκε με σκληρό εργαλείο (**πίν. αγγείου: εικ. 1-2, 4**). Αυτό υποδεικνύεται τόσο από το ομοιόμορφο σχήμα της βάσης, όσο και από το ότι τμήμα της περιφέρειας της βάσης αποκόπηκε πιθανώς ακούσια κατά τη χρήση του προαναφερθέντος εργαλείου (**πίν. αγγείου: εικ. 4**). Μετά την κατασκευή του, το κυρίως σώμα του αγγείου αφέθηκε να στεγνώσει και εν συνεχεία επικολλήθηκε η κάθετη λαβή στον ώμο και στο χείλος, διαστρεβλώνοντας σκόπιμα (πιθανώς για στυλιστικούς λόγους) το σχήμα του χείλους (**πίν. αγγείου: εικ. 1-3**).

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε να επιτευχθεί το μαύρο χρώμα της βαφής.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH A226_10, εκτός των ακόλουθων:

1. Τελειοποίηση του σχήματος της δισκοειδούς βάσης με σκληρό μέσο.
2. Σχηματισμός και επικόλληση της κάθετης λαβής, διαστρεβλώνοντας σκόπιμα, πιθανώς για στυλιστικούς λόγους, το σχήμα του χείλους.
3. Όπτηση αρχικά σε οξειδωτικές συνθήκες και μετατροπή των συνθηκών σε αναγωγικές πριν την ολοκλήρωση της όπτησης, ώστε να επιτευχθεί το μαύρο χρώμα της βαφής.

Είδος 3: Πρόχειλες πρόχοι, κλειστά αγγεία μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα μικρά αγγεία, πιθανώς άβαφα, με ημισφαιρικό, ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, απλή βάση.

(Τόμος II, σελ. 246: ατομικοί πίνακες αγγείων, σελ. 247: συγκριτικός πίνακας αγγείων, Τόμος I, σελ. 405-415: συζήτηση επί των αγγείων)

Τύπος 1

Υπο-τύπος α'

Παράδειγμα α': AMH A226_11

(Τόμος II, σελ. 246: ατομικός πίνακας αγγείου)

Συνοπτική περιγραφή:

Πρόχειλη πρόχους, κλειστό αγγείο μέσης τραχύτητας, μεγάλου υπο-μεγέθους στα αγγεία μικρού μεγέθους, με ημισφαιρικό ψηλό σώμα, χαμηλό λαιμό και έξω νεύον, επίπεδο χείλος, με κάθετη, υπερέχουσα του χείλους ταινιωτή λαβή και στενούμενη, απλή βάση. Πιθανώς άβαφο. Κατασκευάστηκε με τη συνδυαστική τεχνική κουλουρών - τροχού, πιθανώς με τη Μέθοδο 3. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Κεραμική ύλη μέσης τραχύτητας. Σώζεται κατά 100%. Προέλευση: από τα στρώματα της τελικής φάσης της κεντρικής πτέρυγας του κτηριακού συγκροτήματος και

συγκεκριμένα του ισογείου ή του ορόφου (αν υπήρχε) του Χώρου 10 («Αποθήκη των Πίθων»). Εντοπίζεται ένδειξη με μολύβι, στην κάτω επιφάνεια της βάσης, «Π4» (δηλαδή μέσα από το πιθάρι με αριθμό 4 - αρίθμηση ανασκαφέα)²³⁹.

Λεπτομερής περιγραφή:

Σώζεται κατά 100%. ΔΔΑ: 1. Μέγιστο ύψος μέχρι το χείλος: 16 εκ. Διάμετρος περιφέρειας χείλους: 4,5 εκ. Διάμετρος περιφέρειας βάσης: 4,7 εκ. Περιφέρεια χείλους και βάσης: σχεδόν κυκλική και σχεδόν οριζόντια. Βάση: με επίπεδη κάτω επιφάνεια. Ελάχιστη φθορά επιφάνειας. Αγγείο μέσης τραχύτητας. Πιθανώς άβαφο (πίν. αγγείου: εικ. 1-4).

Σχετικά με τον τρόπο κατασκευής, την επεξεργασία της επιφάνειας και τον τρόπο αποκόλλησης του αγγείου, ισχύουν όσα αναφέρονται παραπάνω, στην τεχνολογική περιγραφή της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10. Στην επιφάνεια του αγγείου, είναι εμφανείς οι ραβδώσεις και αυλακώσεις της συνδυαστικής τεχνικής κουλουρών - τροχού, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της μικρής, ραμφόστομης πρόχου AMH A226_10.

Κεραμική ύλη: μέσης τραχύτητας, κίτρινου χρώματος. Όπτηση σε οξειδωτικές συνθήκες.

Η αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων τα οποία ακολουθήθηκαν στη δημιουργία του υπό εξέταση αγγείου είναι παρόμοια με την αλληλουχία των τεχνολογικών βημάτων του AMH A226_10.

²³⁹ Βλ. Μαρινάτος 1955: 604 (ενδέχεται να πρόκειται για την πέμπτη από αριστερά πρόχου από την Αποθήκη των Πίθων).

